A Complete Dictionary
of
Ancient and Modern Hebrew
by
Eliezer Ben Yehuda
of Jerusalem

New York · Thomas Yoseloff · London

Dictionnaire complet
de la
Langue Hébraïque ancienne et moderne
par
Eliézer Ben Yehouda
à Jérusalem

New York · Thomas Yoseloff · London

Gesamtwörterbuch
der
alt- und neuhebraischen Sprache
von
Elieser Ben Jehuda
in Jerusalem

New York · Thomas Yoseloff · London

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הישנה והחדשה

כרך חמשה—עשר

העורך:

פרופ׳ נ, ה, טור־סיני

ניו—יורק · טומס יוסלוף · לונדון

משרד החנוך והתרבות
למדינת ישראל
ו״קרן אמונים לזכר אליעזר בן—יהודה
באמריקה, אינק.״

מִלּוֹן הַלָּשׁוֹן הָעִבְרִית

הישנה והחדשה

כולל:

א) כל מלות הלשון העברית שבתנ״ך, והמלות העבריות ומספר רב מיתר המלים שבתלמוד ומדרשים, וכל המלים שבספרי הפוסקים, המחקר, החכמות, הפיוטים, השירה והמליצה, עד ימינו אלה, וכמו״כ המלות שנתחדשו בזמן האחרון, ומספר רב של מלים אשר יצר המחבר למושגים ישנים וחדשים, אשר לא מצא להם כלל מלים בספרותנו או שהמלים אשר מצא אינן טבועות במטבעת הלשון העברית.

ב) גדר כל מלה לכל משמעותיה, ותרגומה בגרמנית, צרפתית ואנגלית.

ג) עדיות ומשלים מכל הספרות, לכל פרטי משמעות המלה ולכל גוניה ולכל דרכי שמוש הלשון בה.

ד) מדרש מלים, בהערות, באו בו חקירות והַוָּיֹת בדבר צורת המלות ומשקלן, מקורן, פרושן ודיוק משמעתן, לפי דעות המסורה, המתרגמים והמדקדקים הקדמונים, והחקירות החדשות על פי דמיון ללשונות האחיות.

ה) השמות הנרדפים, ובמושגים כללים, המלות השיכות להם עפ״י דמיון ושתוף הרעיון למען יוכל אדם למצא המלה המבקשה גם אם איננה ידועה לו.

חברו

אליעזר בן־יהודה

ירושלמי

כרך חמשה—עשר

ירושלם — ניו—יורק

שנת העשור למדינת ישראל (1959)

THESAURUS
TOTIUS HEBRAITATIS
ET VETERIS ET RECENTIORIS

AUCTORE

ELIESER BEN IEHUDA
HIEROSOLYMITANO

VOL. XV

NEW YORK • THOMAS YOSELOFF • LONDON

Ministry of Education and Culture
State of Israel

and the

Eliezer Ben-Yehuda Memorial Foundation of America, Inc.

Printed in Israel. נדפס בישראל
Binding in U.S.A. הכריכה: אר"הב

לכבוד

הרב ד״ר אליעזר אריי׳ הלוי פינקלשטין

נגיד בית המדרש לרבנים באמריקה

מידי משפחת רטנר

ברגשי כבוד והכרת טובה

בשם משפחת אליעזר וחמדה בן—יהודה

אהוד בן—יהודה

הערה

הקדמה ומבוא גדול יבואו בכרך מיוחד.

מפני שעוד לא הגיעו החכמים לכלל הסכמה בקביעת זמן חבור קצת חלקי התנ"ך לא הקפדתי על סדר הזמנים בדיוק, וחשבתי את כל זמן התנ"ך בשתי תקופות, בתקופה הראשונה רוב הספרים הכתובים בסגנון הלשון הטהורה, הקדומה, ובתקופה השניה—הספרים שנושאים עליהם מטבע הסגנון של הזמן המאוחר.

את גוף בן סירא, שנמצא בהגניזה במצרים, אעפ"י שהוא בודאי קדום לקצת מזמורי תהלים וכדומה, צינתי בציון שצינתי המקורות מזמן המשנה והתלמוד.

בהמשנה והתלמוד השתמשתי בהדפוסים שהיו תחת ידי פה, ובשנויי נוסחאות של רבינוביץ (דקדוקי סופרים), וכמו"כ במשניות דבני מערבא, ובקצת סדרי המשנה שיצאו לאור עם גוף הערבי של פרוש הרמבם, וקצת המסכתות שפרסם פרופ' דר' שטראק, ובכ"י של המשניות המנקדות שבבית הספרים בפרמה.

בתלמוד ירושלמי השתמשתי בדפוס ויניציה, וצינתי מראה המקומות לפי מספר הדפים של דפוס זה.

בהספרות שלאחר זמן התלמוד ועד ימינו השתמשתי לפי סדר הזמנים. ואף על פי כן, בקצת מקומות לא דקדקתי בזה והבאתי את המשלים על פי ראות עיני לפי הצרך ההגיוני וכיוצא בזה.

המלים הלועזות בגרמנית צרפתית ואנגלית כתבתי עפ"י הכתיב הנהוג בהמלונים של Toussaint—Langenscheidt.

ואלה הסימנים שהשתמשתי בהם:

בלי כל סימן הם מלים מהתנ"ך.

* מלים מגוף בן סירא מהמשנה, ותלמוד ומדרשים.

** מלים מהספרות שלאחרי התלמוד, מימי הגאונים ואילך.

∞ מלים שחדשתי אני ושנתקבלו כבר בספרות של זמננו, או בדבור העברי בארץ ישראל.

המחבר

הערת המו״ל *)

בכרך הזה, החמשה—עשר נשלמה האות שין ומפני רבוי החומר וההארכה בהערות העורך שמתחת לקו — החלטנו לתת את האותיות שין ו תיו בכרך נוסף, מיוחד, כי שני הכרכים הללו יכילו יותר מ 800 עמוד.

מכיון שהכרך הבא יהיה ה א ח ר ו ן — יבואו בו דברי העורך לסיום המלון — מסה מאלפת!

בפרק זה של הוצאת המלון לאור הנני להביע חן-חן מיוחד לבעל הנדר הכפול עמי, להורתי ח מ ד ה ב ן — י ה ו ד ה ז״ל, נדר אשר שנינו קיימנו במיטב יכולתנו: גמר המלון במהרה בימינו!

ובעל הנדר הוא:

כבוד שר החוץ וראש הממשלה לשעבר

אדון משה שרת

אומר—נא לך, מר שרת היקר והחביב, בגלוי—לב ובפה—מלא:
א י ל ו ל י א ת ה, לא היתה ממשלת ישראל נרתמת לעגלתו זו של מחיה לשוננו הלאומית ומניח יסודותיה — ומלונו לא היה נשלם, אולי לעולם, ועל כל פנים לא בזמננו!
תהי—נא זו זכותו הגדולה של בן הביל״ו־אי יעקב שרטק היהודי. אב ובנו — אנשי—חסדם של אבות ובנים ראשונים לתחיתנו זו הרביעית המופלאת.

על כך, אם לא גם על היתר, יהי—נא משה שרת ברוך!

ולאחד עוד, אודה: לאליעזר מנור — אמרכל מדרש הלשון.

בשם משפחת

אליעזר וחמדה בן—יהודה

אהוד בן—יהודה

---

*) רשימת הספרים ולוח ראשי—תיבות נמצאים במבוא ובכרכים הקודמים.

מלון הלשון העברית

הישנה והחדשה

שער השין

—סוף—

א. **שלל** [1]), ממנו משל [2]), שולל, *שוללות, *שוללי, של [3]), *שליל, *שלילת, *שלילי, *שליליות, א. שלל, שלל.

ב. ***שלל** [4]), ממנו ב. *שלל.

א. **שלל**, פ״י, שלות, שללו, תשלו, ישלוך [5]). שלל, של, שללים, שלליה,—שלל צבא עם או את חיל גוים וכדו׳, חטף מהם שלל לאכל אותו, טרף טרף [6]), zum Essen (Fressen) rauben; piller pour manger; to pillage as food: והיתה כשדים לשלל כל שלליה ישבעו (ירמ׳ נ י). ושללו חילך ובזזו רכלתך (יחזק׳ כו יב). ושללו את שלליהם ובזזו את בוזזיהם (שם לט י). כי אתה שלות גוים רבים ישלוך [7]) כל יתר עמים (חבק׳ ב ח).— ובצרוף שלל שלל, במשמ׳ זו: לשלל שלל ולבז בז ולשימו מרמס כחמר חוצות (ישע׳ י ו). ונשא המנה ושלל שללה ובזז בזה (יחזק׳ כט יט). לשלל שלל ולבז בז להשיב ידך על חרבות נושבות (שם לח יב).— ושלל אדם לזולתו מן הצבתים, חטף ונתן לו לאכל [8]): וגם של תשלו לה מן הצבתים (רות ב טז).— ובמגלות ים המלח: ושול שללכה עושי חיל (מ:י, גוזי׳ ב, כח).—ובסתמ״א גם במשמ׳ שדד ושבה בכלל, וגם ביכי סעו׳ שלול: יצאה דינה לראות בבנות

---

[1]) [גם באשורי שלל (שלול), שלת (שלל), וויש משוים גם בערב׳ של[a]), שלף חרב, או בערב׳ דרומ׳ של, לקח, חטף. ואולי קרוב לשרש זה נשל וגם שלה.]

[2]) [למלה זו במשמ׳ שלילת שלל, ולא ללשון משל, הכונה, לפי דברי העורך בפרושו, באיוב יז ו: והציגני למשל עמים ותפת לפנים אהיה.]

[3]) [עי׳ שלו, הערה.]

[4]) [עי׳ ב. שלל, הערה.]

[5]) [עי׳ בהערה לקמן.]

[a]) سلّ

[6]) [זאת הוראתו העקרית של שלל במקרא, כמבאר גם בהערה לערך שלל, ולא שדד, בזז, או שלף סתם.]

[7]) [ס״א: ישלוך.]

[8]) [ולא כלשון שלף סתם, כפרוש המקבל.]

המשחקות ושללה ושכב עמה (פדר"א לט). ובשלוליתו של נהר, פי' בתוך הנהר מקום שמיי גשמים שוללים ותוא כקום שטיפתו (ר"ח, ב"מ כא:). עניים מרודים, שנרדים מבני אדם ששללום (רגמ"ה, ב"ב י.). שלולית, כעין אמת המים ומקום שמי גשמים שוללין שם (הוא, שם כב.). שהיו יראים מהם שיהיו שוללים אותם (רש"י, במדי לא ג). יבוזו וישללו זה את זה (הוא, ישעי ט יט). סיעות של רשעים שללוני (הוא, תהלי קיט סא). ואמרו על חסיד שפגע אנשים שבים ממלחמת אויבים ושללו שלל אחר מלחמה חזקה, אמר להם: שבת מן המלחמה הקטנה שוללים שלל, למלחמה הגדולה התעתדו (ר"י א"ת, חו"ה, יחוד המעשה ה). ונפשותם עיפות וגיפותם יגעות דעותם שלולות ובינותם טנופצות (שם, הפרישות ז). — ואמר הפיטן: פארתו בקדוש יום וסכוך ענן עד ישבה שבי וישלול נות בית (יוסי בן יוסי, אתה כוננת, מחז' איטלי ב יד). רצו שלול מתן לפידים[1] קפצו ידים רפות ברפידים (ר"א קליר, תמימים, קרוב' זכור). תן אויבי שלול וכמו שבלול יהלך חמס (ר"י בגיאת, יה מים דכוכי, פריק-מורג, 181). — ואמר המשורר: מפיצה והורגת ושוללת (ר"ש הנגיד, כמו זאת, הברמן א, 67). שלל שלליה וכמס באצרותיו (רשב"ג, מי זאת, ביאליק-רבניצקי א, 61). וכל חכמה לחכמתו עזובות וגם מבעליהן הן שלולות (הוא, תהלת אל, שם שם, 77). ומשנאי בשלי את לבי ישלו וידי כסלי ומכלי נתיבותי יסלו (רמב"ע, מדי ימי ושני, דוקס, 87). איכה ירוץ לשלל שלול או איך שדוד יהיה שודד (הוא, מה לי וזמן, ברודי, לו). אמרים מעצת ברים שלולים ומדעת בני בין יהיו עד (הוא, הענק י, ברודי, פלט). שללה לבי כרדים עלי לב מנחים (ר"י הלוי, יעלת חן, זמורה ב, 13). עוד טל ילדותך על מצחך ינוח הוא ישב לך הנפשות ישלול כל רוח (יל"ג, חנה, שירי יל"ג א, 4). — ובלשון הפילוסופית' שָׁלַל תכונה מדבר, אמר שאין לדבר תכונה זו, ואף סתם שָׁלַל דבר, אמר שאיננו[2], absprechen, verneinen; contester, (dé)nier; to dispute, deny: השוללות במדות הבורא ית' אמתיות מן המחייבות (ר"י א"ת, חו"ה, היחוד י). אין אנחנו שוללים משום אדם גמול מעשיו הטובים (הוא, כוזרי א קיח). חי ואחד וראשון ואחרון, סופר עליו באלה כדי לשלול ממנו הסכם וכו' שהוא חי, לשלול ממנו תאר המות וכו' אחד לשלול ממנו הרבוי וכו' (שם ב ב). אני רואה אותך מגנה הפילוסופים וכו' ואתה שולל מהם כל מעשה טוב (שם ד יח). לפי שהפסוק כבר שללה שם משקה (פרוש רמב"ם, מכשירין ו ז). וצריך שנבאר לך תחלה איך הם השוללים תארים על צד אחד וכו' איך אין לנו דרך בתארו אלא בשוללים לא בזולתם (ר"מ א"מ, מו"נ א נח). כל מה שתוסיף בשלילה ממנו יתעלה תקרב אל החשגה ותהיה יותר קרוב אליו ממי שלא שלל כלל (שם שם נט). כל משפט אם שתחייב בו דבר לדבר וכו' או תשלל בו דבר מדבר כאמרך אין ראובן חכם וכו' וכאשר תשלל בו דבר מדבר נקראהו המשפט השולל וכו' ופעמים יהיה שהמשפט השולל ישלול הנשוא מכל הנושא כאמרך אין אחד מבעלי החיים אבן, וזה נקרא השולל הכללי (מלות ההגיון ג). כל מה שהיה הפועל השלול מהאדם יותר גדול (ההלכה, 109). כי השלול נשוא בשלילה כמו שהמחויב נשוא בחיוב (כונות הפילוסופים לאלגזאלי). הבורא ית' ברא בתחילה יסוד דק פשוט וצלול ושלול מכל צרה (ר"י היסראלי, יסוד עולם א, ד.). כל אחד יכול לשלול כפי רצונו (מנחת קנאות, קופ"ן, 22). ואמנם אמרו בכח האכילה תהיא הוא מאמר מחייב ואין כחו כח השולל כמו לחם לא אכל וכו' (ר"י אברבנאל, מ"א ט). ולשלול זה אמר הנביא שובח ישראל (ר' אליהו הכה', סבע מוסר כז). — ואמר המשורר: המנשמת אלהים לבך ריק ומתרגש גויתך שלולה (יוסף לרפסי, במחון

---

[1]) [כלומר את התורה שנתנה בקולות ובלפידים (מכי' בחדש ט).]

[2]) [אלה דברי ר"ש א"ת בפירוש המלים הזרות במו"נ: שוללות והנגזר ממנו מושאל מענין ושלל שללה, שהוא הרחקת השלל והסרתו מיד הבעלים, על כן נקרא המאמר שמרחיק דבר מדבר שולל או גוזרה שוללת וכו' ויאמר „שוללות" סתם במקום „גזרות שוללות", והשם ממנו ייקרא שלילה ושוללות בשורק בוא"ו, ע"כ. ועי' גם בדברי ב. קלאר, ס' טורטשינר (לשוננו, טו), 118.]

יעקב, שירת חיטלים, שירמן, רל).

—התפ׳, אשתוללו, משתולל, — השתולל, היה נעדר או משולל דבר, כגון משולל בגדים או משולל יכלת, נטלו חושיו[1]: ותהי האמת נעדרת וסר מרע משתולל[2] (ישע׳ נט יה). אשתוללו אבירי לב נמו שנתם ולא מצאו אנשי חיל ידיהם (תהל׳ עו ו).— ובספה״א: על עניין סוד הנשמה אחר צאתה מן הגוף והשתוללה ממנו למי היא ואנה תלך (ר״מ דיליאון, נפש החכמה ב). ובראותי עוצם רעתם אשתוללתי נעויתי משמוע ומראות נבהלתי (עמנו׳, מחב׳ כח, הברמן, 812).—ואמר הפיטן: גאלתני מראש ממסתוללי, גדעת שבט משתללי (מנחם בר׳ מכיר, אמור . וקדם, זולת הפס׳ א). — ואמר המשורר: לא מצאו מליץ יכפר בעדם מכל סגלתם אשר אצרו, אשתוללו יחד וריקם הלכו מתועפות כספם אשר צברו (רמב״ג, בימי יקותיאל, ביאליק-רבניצקי א, 53). ופגע במשתולל אשר חלל יפעת מליצתי ברק בה רק (עמנו׳, מחב׳ ז, הברמן, 212). אשתוללו המקוננות, יודעי נהי נאלמו, שבת מעשה עם סופר (אדם, מראה הערב והבקר). הוי אוכיר אשתולל, הוי שוד ורצח (מיכ״ל, אל הכוכבים). — ואמר המליץ: אל נא תשתולל אמנון, ענהו עוץ, ברח לך כי בא השמש (מפו, אהבת ציון, כג).—°השתולל בפלוני, לעג לו: צריך שיהיה בו (בת״ח) מדת הגאוה שלא יהיו קלי הדעת משתוללין בו (ר״מ מא׳רי, מסיב נפש. בשם רש״י).— °השתולל מדבר, אין בו הדבר: ותמצא הכתוב ישתולל מן ההגשמה ויעיר על שהיא נאמרת בהעברה (אמו״ר ג ג א). הוא לא ישלול את עצמו מהשלמיות הצודקים בו יען הוא עצמיו לכל המצוי והנמצא לכסוף ולאהוב לקיים ולהעמיד עצם שלמיותיו המיוחדות אליו ולא ישתלל ולא יעזוב שישללוהו (שער השמים לר״א אירירה ג ב). סוד

[1]) [עי׳ שולל, הערות.]

[2]) [בדברי רב שילא (סנה׳ לז.) על כתוב זה: כל מי שסר מרע משתולל על הבריות, בא משתולל כנראה בפק׳ מסתולל, מן ד. סלל, וקשה לקבל את פירוש רש״י: כל העולם אומרין עליו שהוא שוטה, והיינו משתולל לשון שטות כמו מוליך יועצים שולל.]

הנשמה אחר צאתה מן הגוף והשתוללה ממנו למי היא ואנה תלך ומה ענינה (אבקת רוכל, יח:).

—נפע׳, °נשלל,—נלקח כשלל: כי היום שבת קדש וראוי להיות קדש שלל הנשלל בו (רש״י, יהוש׳ ו יז).— ובהשאלה, אמרו עליו שאין בו תכונה מן התכונות: אלו דמית בנפשך אחד מבני אדם נשלל זה הכח וכו׳ היה אובד לשעתו (ר״מ א״ה, מו״נ א עב). כי מכל טובותי נשללתי (עמנואל, מחב׳ י, הברמן, 285). וזהו סוד קוצו של יו״ד הקוץ העליון שהוא רמז העליון הנק׳ אין הנשלל מכל ההשגות (ר״י גיקטיליה, שערי אורה, מכטובה, לח.). וזהר פנימי מתנוצץ לפי שעה ומסתלק כרגע ואינו נישג בשום צד אי איפשר לעמוד עליו כי הוא זהר נשלל בלי לבוש (ר״מ בן גבאי, עבודת הקדש, סתרי תורה ים). כל הדברים הרוחניים המשמשים ועושים שליחותם בזה העולם השפל כולן מתלבשין בעת הצורך ואחר כך נשללין ויוצאין מלבושיהן (ליקוטי א, ויקרא, כד.). וכבא משה אל אהל מועד היו פניו נשללות מאותו מלבוש כי אין לו עסק בתחתונים (שם שם).— ואמר המשורר: ומהוד ומכלל בגלות נשלל (ר״י הלוי, יושב אהלל, זמורת ז, 273).

—פע׳, °שלל,—נשדד, נעשק, ואמר המשורר: ונזרי חלל ועמי שלל וחלקי קלל ויהי לזר ירשה (ר״י הלוי, אהה אדני, מעס״ם, 115).

—פוע׳, °שולל[1]), — שללו אותו, אמרו שאיננו, שאין בו: מה שיחויב לו או ישולל ממנו יתברך (ר״מ א״ה, מו״נ א לד). שפעמים ישולל מהדבר מה שאין דרכו שימצא לו, כמו שנאמר בכותל לא רואה (שם שם נח). אולי לא יגיע למדרגה העליונה ההיא אלא פעם אחת בכל ימיו ואחר כן תשולל ממנו (שם ב מה), גשם משולל מכל צורה (ר״מ קרשקש, אור ה׳ ב). כשיושקפו דבריהם בעיון מוחלט בזולת הרגל ומנהג משולל מהתואנה ויראה כי מעולם וכו׳ (אפודי, כלימת הגוים, מלופת מאכץ הגר ג, 105). לידיעת משפטי התורה על דרך הכללים והוא הפסק דין

[1]) [בקצת מקומות אולי הכונה לבנין פעי.]

עליהם משולל מהמחלוקת (סוה, מעשה אפוד, הקדי). ואם כן הראשון יתבר׳ שהוא משולל מהם תכלית השלילה (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה א). הנה דבריו אלה יראו משוללי דעת (ר״מ אלשיך, איוב ג ג). וגם איך תצדק בריחה ביֹמים משוללי ממשות (הוא, שם ע כה). ובהיות האדם בריא משולל מכל חולי וצער וכו׳ (ר״א הכהן, שבט מוסר, לג). צועק מר על העניים שהם משוללים דרך ארץ ומלאים מדות מגונות (שם שט).

— הפעי, *הִשְׁלִיל, — השליל דבר מדבר, עקר והוציא אותו: המציאות או פועל שני אשר בו יגבילהו ויציירהו וישלילהו א״ס ב״ה סבתו (שער השמים לר״א הירירה ה יב). ונכנסה שם להשליל הנשמה מגופה (ריקנטי, בראשי א). ומכל אלה ניצל כל אחד מישראל עם הארץ כשישליל ממנו ולא יתארו (רי״א מודינה, ארי נוהם ג כז).

— הפע׳, *הָשְׁלַל, — כמו נפע׳: הטיל עליהם המנוי והכח הזה ומסרו בידם לא שיושלל הוא ית׳ מן הכח (ר׳ בחיי עה״ת, בראשית, להאיר על הארץ). אחר שהמובן אצלנו מחי חכם הם שלמיות לא יושללו על הדרך הראשון שנכין מהם שאיננו חי וכו׳ (ר״י אלבו, עקרים, ב ל).

ב. *שָׁלַל, פ״י, — חבר בתפירה חטופה, בלולאות ברוחים גדולים [1] heften; agrafer; : to tack, stitch על כל המתים הוא שולל לאחר שבעה ומאחה לאחר שלשים, וישלול יום ז׳ ויאחה יום שלשים (ירוש׳ מו״ק ג ה). הורי ר׳ יסא לשלול לאתר (שם שם ג ז). האשה שוללת מיד ומאחה לאחר שלשים (שם שם ג ח). והאשה שוללתו לאלתר מפני כבודה (בבלי שם כב:). חכם כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה שוללין (שם כה.). וכולן רשאין לשוללן ולמוללן וללוקטן ולעשותן כמין סולמות אבל לא לאחותן (שם כו.). — ושלל בשלשלת, קשר ואסר, וחוזר: fesseln, ketten; enchainer; to fetter, chain ורואה כת של זקנים שלולים בשלשלאות (מד״ר איכ׳ פתיח׳ כ׳ זעירא). והיה ירמיה רואה כת של בחורים שלולין בקולרין (פסיק׳ ר״כ, דברי ירמיהו, בובר, קיג.). — ובמהמ״א: אילמלא ירדו ישראל בעלילתו של יוסף ראויין היו לירד למצרים שלולין בקולרין (אגדת בראשית, ביהמ״ד ילינק ד). מביא חוט משיחה ובורך ושוללו (סו״ה הגא׳ מן הגני׳, 325). הכובסין שוללין עליו יריעות זו עם זו כדי שיהו נותין לכביסה (ר״ח, שבת מח:). דרכם של כובסים לשלול הבגדים זה עם זה הקטן עם הגדול כדי שלא יאבד (ר״ש, פרה יב ט). ביתי חרב ובני שלולין מסורין בקולרין ואיני מצטער (ר״י אלנקאוה, מנורת המאור ג, 15).

[1] [אפשר שנולד הפעל מלשון שלשלת, שיש בה חללים ורוחים בין קשירה לקשירה, ועל כן בא גם הצרוף שלל בשלשלת במשמ׳ אסר וכבל כלשון נופל על לשון. אבל לא מן הנמנע שיש כאן בעקר בנין שפעל מלשון לולאה, בלשון קשירה בלולאות.]

שָׁלָל, ש״ז, סמי׳ שְׁלַל, כנ׳ שְׁלָלְךָ, שְׁלַלְכֶם, שְׁלָלוֹ, שְׁלָלָהּ, שְׁלָלָם, — מה שנלקח מרכוש האויב במלחמה, ע״פ רב מקנה צאן ובקר וכדו׳ המשמשים למאכל, Beute; butin; booty: ויקחו את כל הַשָּׁלָל ואת כל המלקוח באדם ובבהמה ויבאו אל משה וכו׳ את השבי ואת המלקוח ואת הַשָּׁלָל (במד׳ לא יא—יב). ונחרם את כל עיר מתם והנשים והטף לא השארנו שריד רק הבהמה בזזנו לנו וּשְׁלַל הערים אשר לכדנו (דבר׳ ב לה). החרם אתה ואת כל אשר בה ואת בהמתה לפי חרב ואת כל שְׁלָלָהּ תקבץ אל תוך רחבה ושרפת באש את העיר ואת כל שְׁלָלָהּ כליל לי״י אלהיך (שם יג יז—י). וָאֵרֶא בַשָּׁלָל אדרת שנער אחת טובה ומאתים שקלים כסף ולשון זהב אחד חמשים שקלים משקלו (יהוש׳ ז כא). רק הבהמה וּשְׁלַל העיר ההיא בזזו להם ישראל (שם ח כז). וכל שְׁלַל הערים האלה והבהמה בזזו להם בני ישראל רק את כל האדם הכו לפי חרב עד השמדם אותם (שם יא יד). אף כי לוא אכל אכל היום העם מִשְּׁלַל איביו אשר מצא כי עתה לא רבתה מכה בפלשתים (ש״א יד ל). ויורדהו והנה נטשים על פני כל הארץ אכלים ושתים וחגגים בכל הַשָּׁלָל הגדול אשר לקחו מארץ פלשתים ומארץ יהודה וכו׳ ויצל דוד את כל אשר לקחו עמלק וכו׳ ולא נעדר להם מן הקטן ועד הגדול ועד בנים ובנות

וּמִשָּׁלָל ועד כל אשר לקחו להם (סס ל יו–יט). ויבא דוד אל צקלג וישלח מֵהַשָּׁלָל לזקני יהודה לרעהו לאמר הנה לכם ברכה מִשְּׁלַל איבי יי׳ (סס סס כו). וחנת עבדי דוד ויואב בא מהגדוד וְשָׁלָל רב עמם הביאו (ש״ב ג כב). ויקח (דוד) את עטרת מלכם וכו׳ וּשְׁלַל העיר הוציא הרבה מאד (סס יב ל). ויאמרו דם זה החרב נחרבו המלכים וכו׳ ועתה לַשָּׁלָל מואב (מ״ב ג כג). כי בטרם ידע הנער קרא אבי ואמי ישא את חיל דמשק ואת שְׁלַל שמרון לפני מלך אשור (ישעי ח ד). ואסף שְׁלַלְכֶם אסף החסיל (סס לג ד). כי הנני מניף את ידי עליהם והיו שָׁלָל לעבדיהם (זכר׳ ב יג). שש אנכי על אמרתך כמוצא שָׁלָל רב (תהל׳ קיט קסב). כל הון יקר נמצא נמלא בתינו שָׁלָל (משלי א יג). בטח בה לב בעלה וְשָׁלָל לא יחסר (סס לא יא). בשלוה ובמשמני מדינה יבוא וכו׳ בזה וְשָׁלָל ורכוש להם יבזור (דני יא כד). מן המלחמות ומן הַשָּׁלָל הקדישו לחזק לבית יי׳ (דהי״א כו כז). וירדפם אסא (את הכושים) כו׳ וישאו שָׁלָל הרבה מאד (דהי״ב יד יג). ויזבחו ליי׳ ביום ההוא מן הַשָּׁלָל הביאו בקר שבע מאות וצאן שבעת אלפים (סס יה יא). ויהי לתקופת השנה עלה עליו חיל ארם ויבאו אל יהודה וירושלם וישחיתו את כל שרי העם מעם וכל שְׁלָלָם שלחו למלך דרמשק (סס כד כג). ויקמו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערמיהם הלבישו מן הַשָּׁלָל (סס כח יח). — ובפרט בצרופים, שְׁלַל שלל: בגוי חנף אשלחנו ועל עם עברתי אצונו לשלל שָׁלָל ולבז בז (ישעי י ו). הנני נתן לנבוכדראצר מלך בבל את ארץ מצרים ונשא המנה ושלל שְׁלָלָהּ ובזז בזה (יחזק׳ כט יט). אעלה על ארץ פרזות וכו׳ לשלל שָׁלָל ולבז בז להשיב ידך על חרבות נושבות וכו׳ שבא ודדן וסחרי תרשיש וכל כפיריה יאמרו לך הלשלל שָׁלָל אתה בא לקחת מקנה וקנין לשלל שָׁלָל גדול (סס לח יא–יג). — חלק שלל: בנימין זאב יטרף בבקר יאכל עד ולערב יחלק שָׁלָל (ברא׳ מט כז). אמר אויב ארדף אשיג אחלק שָׁלָל (שמות יה ט). ויאמר אליהם (יהושע לראובני ולגדי ולחצי מטה מנשה) לאמר בנכסים רבים שובו אל אהליכם ובמקנה רב מאד בכסף ובזהב ובנחשת ובברזל ובשלמות הרבה מאד חִלְקוּ שְׁלַל איביכם עם אחיכם (יהוש׳ כב ח). הלא ימצאו יחלקו שָׁלָל רחם רחמתים לראש גבר שְׁלַל צבעים לסיסרא שְׁלַל צבעים רקמה צבע רקמתים לצוארי שָׁלָל[1] (שופטי ה ל). הרבית הגוי לא הגדלת השמחה שמחו לפניך כשמחת בקציר כאשר יגילו בחלקם שָׁלָל (ישעי ט ב). אז חלק עד שָׁלָל מרבה פסחים בזזו בז (סס לג כג). לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שָׁלָל (סס נג יב). הנה יום בא ליי׳ וחלק שְׁלָלֵךְ בקרבך (זכרי יד א). מלכי צבאות ידדון ידדון ונות בית תחלק שָׁלָל[2] (תהל׳ סח יג). טוב שפל רוח את עניים מחלק שָׁלָל את גאים[3] (משלי יז יט). — ובזז שלל: וכל הבהמה וּשְׁלַל הערים בזונו לנו (דברי ג ז). ועשית לעי ולמלכה כאשר עשית ליריחו ולמלכה רק שְׁלָלָהּ ובהמתה תבזו לכם (יהוש׳ ח ב). ונשלוח ספרים וכו׳ להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים וכו׳ וּשְׁלָלָם לבוז (אסתר ג יג). להשמיד להרג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אתם טף ונשים וּשְׁלָלָם לבוז (סס ח יא). ויבא יהושפט ועמו לבז את שְׁלָלָם וכו׳ ויהיו ימים שלושה בוזים את הַשָּׁלָל כי רב הוא (דהי״ב כ כה). וישבו בני ישראל מאחיהם מאתים אלף נשים בנים ובנות וגם שָׁלָל רב בזזו מהם ויביאו את הַשָּׁלָל לשמרון (סס כח ח). — ועט על השלל: ויעש[4] העם אל הַשָּׁלָל[5] ויקחו צאן ובקר ובני בקר וישחטו ארצה (ש״א יד לב). ולמה לא שמעת בקול יי׳ ותעט אל הַשָּׁלָל (סס יה יט). — והיה דבר לשלל, שלל וכדו׳: להיות אלמנות שְׁלָלָם ואת יתומים יבזו (ישעי י ב). והיתה כשדים לְשָׁלָל כל שלליה ישבעו (ירמ׳ נ י). ונתתיו ביד הזרים לבז ולרשעי הארץ לְשָׁלָל וחללוה (יחזק׳ ז כא). — ובהשאלה, היתה נפש האדם לו לשלל וכדו׳: הישב בעיר הזאת ימות בחרב וברעב ובדבר והיוצא ונפל על הכשדים הצרים עליכם יחיה והיתה לו נפשו לְשָׁלָל (ירמ׳ כא ט, וכעין זה סס לח ב). כי מלט אמלטך והיתה לך נפשך לְשָׁלָל (סס לט יח). כי הנני מביא רעה על כל בשר

---

[1]) כל אלה לשון שָׁלָל ממש הם במקרא, ועי׳ בהערות לערכים צֶבַע, רִקְמָה.]

[2]) [הכונה, שלא כפרושי המפרשים: ואת המונה שבנוה תחלק אתה כשלל.]

[3]) [על כונת הפתגם בחדוד, עי׳ שָׁאַף, הערות.]

[4]) [ויעט קרי.]

[5]) [שלל כתיב.]

נאם יי׳ ונתתי לך את נפשך לְשָׁלָל (סס מה ה).— ובמע״פ, מהר שלל חש בז: ויאמר יי׳ אלי קח לך גליון גדול וכתב עליו בחרט אנוש למהר שָׁלָל חש בז וכו׳ ואקרב אל הנביאה ותהר ותלד בן ויאמר יי׳ אלי קרא שמו מהר שָׁלָל חש בז כי בטרם ידע הנער קרא אבי ואמי ישא את חיל דמשק ואת שְׁלַל שמרון לפני מלך אשור (ישעי׳ ח א–ד). — ובתו״מ: שללה ולא שלל שמים (סנה׳ י ו).—ובסהמ״א: ובממלכה חמישית אנשים אדמים שופכי דמים וכו׳ מפילים חללים ואוכלים השללים (רלב״ע, מי ב מקין כסכא ב, 52). — ושלל צבעים כמשמ׳ מגוון, של צבעונים [1]), ואמר המשורר: מלבש כתנות משי ועטוי מעיל תולע ושש ושלל צבעיו (רמב״ע, קרלבי נביר, גבורי, קע). וייגע לפתותו בתוכו ואם בשלל צבעו ורקמותיו (הוא, בסס אל, סס, רמג).

*שָׁלָל [2]), ס״ז, — מקום ששָׁללו וחברו בו את חלקי הבגד הקרוע, מקום החבור: הקורע מן המלל מן השלל מן הרדיד אינו קרע (ירוש׳ מו״ק ג ז). קורע את הכרסין ואת הברדסין ואת הגלמוט ואת השלל ואת החרוד לא יצא (שמחות ט).— ושלל הכובסים, חתיכות בד שלולות יחד בכביסה: הסלים שבקנתל והמטה של טרבל וכו׳ ושלל הכובסים והבגד שהוא תפור בכלאים (פרה יב ט). שלל הכובסין והבגד שהוא תפור בכלאים חבור עד שיתחיל להתיר (עוקצ׳ ב ו). שלל של כובסין ושלשלת של מפתחות והבגד שהוא תפור בכלאים חיבור לטומאה (שבת מח:).—ושלל של ביצים, אגוד של ביצים מחברות במעי הנקבה, Eierstock; ovaire; ovary: האוכל מנבלת עוף טהור מן העצות ומן הגידים ומן השלל של ביצים ומן הדם ומן הבשר החי טהור (תוספת׳ זבים ה ט).

*שְׁלָלִי, ס״ז, — כמו שְׁלִילִי, שׁוֹלֵל, negativ(e); négatif: מה שיגיע בטבע אחר שלימות הנפש וכחותיה הוא השכל בכח ושלימותו זה אשר הוא בכח הוא מצד שירות הכחות השלליים (רמ״ע פלקירא, ראשית חכמה, 89). ובאיכות הן על

1) [ע״פ הבנה זו במקרא.]
2) [המלונים מנקדים שָׁלָל, ואינו נראה.]

ארבעה מינין והן שתי היניות ושתי שלליות וגדולה הינית וקטנה שללית וגדולה שללית וקטנה הינית (מדרש החכמה לר׳ יהודה ן׳ מתקה, כ״י, מובא בחולר המונחים הפילוסופיים ד, 116).

שלם [1]), ממנו *הַשְׁלָמָה, *הִשְׁתַּלְּמוּת, *מַשְׁלִים, *מְשֻׁלָּם, שָׁלוֹם, שְׁלוּם, שִׁלּוּמָה, שָׁלֵם, שֶׁלֶם, שִׁלֵּם, שָׁלֵם, *שִׁלֵּם, שַׁלְמֹן, *שְׁלֵמוּת, *שֻׁלְמָן, *תַּשְׁלוּם, ועי׳ שֶׁלֶד.

א. שָׁלֵם, פ״ע, שָׁלְמוּ, שׁוֹלְמִי, שְׁלֻמַי, שָׁלֵם, יִשְׁלָם, תִּשְׁלַם, — היה שָׁלֵם, בשלום ללא נגע ומום, לא נפגע, heil sein, bleiben; être sain et sauf; to be safe and sound: חכם לבב ואמיץ כח מי הקשה אליו וַיִּשְׁלָם (איוב ט ד). הסכן נא עמו וּשְׁלָם [2]) בהם תבואתך טובה (סס כב כא). — וכמשמ׳ נגמר, נעשה כלו: וַתִּשְׁלַם כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה בית יי׳ (מ״א ז נא, וכעין זה דהי״ב ה א). לא יבוא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי יי׳ יהיה לך לאור עולם ושָׁלְמוּ ימי אבלך (ישעי׳ ס כ). וַתִּשְׁלַם החומה בעשרים וחמשה לאלול (נחמ׳ ו טו). — ובינוני פועל, שׁוֹלְמִי, החי בשלום אתי [3]): אם גמלתי שׁוֹלְמִי רע ואחלצה צוררי ריקם (תהל׳ ז ה). — ובינוני פעול, שָׁלוּם, עי׳ שָׁלוֹם.—ואמר בן סירא: וגם לאביון הושיט יד למען תשלם ברכתך (ב״ס גני׳ ז לב).— ובתו״מ: הרי עלי עולה להביאה בשני בשבת כיון שבא שני בשבת ולא הביאה עובר, שלמה שנתו את מפיל יום האחרון והוא עובר על כל יום ויום (ר׳ אבון בשם רבנן דתמן, ירוש׳ ר״ה א א). שלמה שנתו בעצרת איפש׳ לומר הוא אינו כשר ועובר (ר׳ בון בר חייה, סס סס). שטעו שבטו של אפרים ויצאו ממצרים עד שלא שלם הקץ (מד״ר שמות כ).—

1) [השרש משתף לשפות השמיות, ועי׳ בהערות לערכים שָׁלוֹם, שָׁלֵם (פעי), שֶׁלֶם ועוד. ואמנם אפשר, כדעת רבים, שיש כאן הרחבה מן שלה, שלו, כדגמת ערום על יד ערה, עריה.]
2) [ו״א: ואז תשלם.]
3) [ויש מבארים: מי ששלם לי רע; ואף אפשר שלא כון הנקוד וצ״ל שִׁלּוּמַי.]

ובפהמ"א: בעל הכימיא"ה צריך למעשים ולמלאכות לא י ש ל ם לו חפצו זולתם (ר"י א"ם, פו"ה, פבעסון, פמים'). קדש אשה מעכשיו ולאחר שנים עשר חדש ו ש ל ם הזמן במלחמה חוזר ובא לו (רמב"ם, מלכים ז ז). — ואמר המשורר: יסוד עולם שלה ו ש ל ם בנעם (ר"י הלוי, למי נקעו, זמורה ג, 101). ש ל מ ו חרוזים ירדו על לב אנוש צמא למי שכל כמימי גשם (רמב"ע, פעזק א, נכודי, סכח). ותנה ש ל מ ו שירים בשרד בין מפארים (עמנו"ל, אני יסן, מחב' ט, הנרמן, 280).

— פעי, שלם, שלמתי, שלמו, שלמתם, משלם, משלמים, משלמי, שלם, שלמי, שלמו, שלם, שלמו, אשלם, אשלמה, אשלמה, תשלם, ישלם, ישלם־, ישלמך, ישלמנה, נשלמה, ישלמוני, — א) שלם המקריב קרבן את הבית, האלהים את נוה הצדיק, נתן לו שלום ובטחון: והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עלות ושלמים על המזבח וכו' ושלם את הבית[1] (מ"א ט כה). אם זך וישר אתה כי עתה יעיר עליך ושלם נות צדקך[2] (איוב ח ו). —ב) נתן סכום כסף או שוה כסף בשלמות, החזירו בשלמות[3], (rück)zahlen; (re)payer; to (re)pay: וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור בעל הבור ישלם כסף ישיב לבעליו וכו' וכי יגף שור איש את שור רעהו ומת וכו' או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא ישמרנו בעליו שלם ישלם שור תחת השור וכו' כי יגנב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה, אם זרחה השמש עליו (על הגנב) דמים לו שלם ישלם וכו' אם המצא תמצא בידו הגנבה וכו' שנים ישלם, כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם, כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבער את הבערה, כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמר וגנב מבית האיש אם ימצא הגנב ישלם שנים וכו' אשר ירשיען אלהים ישלם שנים לרעהו, כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמר ומת או נשבר או נשבה אין ראה שבעת יי' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ולקח בעליו ולא ישלם ואם גנב יגנב מעמו ישלם לבעליו אם טרף יטרף יבאהו עד הטרפה לא ישלם, וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם אם בעליו עמו לא ישלם (שמות כא לג–כב יד). נפש כי תמעל מעל וחטאה בשגגה מקדשי יי' והביא את אשמו ליי' וכו' ואת אשר חטא מן הקדש ישלם (ויקר' ה יח–יו). או מכל אשר ישבע עליו לשקר ושלם אתו בראשו וחמשתיו יסף עליו (שם שם כד). ואת הכבשה ישלם ארבעתים[1] (ש"ב יב ו). ותבא ותגד לאיש האלהים ויאמר לכי מכרי את השמן ושלמי את נשיכי (מ"ב ד ז). חבל ישיב רשע גזלה ישלם (יחזק' לג יה). לוה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן (תהל' לז כא). לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב ונמצא ישלם שבעתים את כל הון ביתו יתן (משלי ו לא). אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיך (שם כב כז). — ושלם האלהים: המעמך ישלמנה כי מאסת כי אתה תבחר ולא אני (איוב לד לג). מי הקדימני ואשלם (שם מא ג). — ושלם אלהים לאדם נחומים: דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלם נחמים לו ולאבליו (ישעי' נז יח). — ואת השנים: ושלמתי לכם את השנים אשר אכל הארבה הילק והחסיל והגזם (יואל ב כה). — ושלם האדם נדר שנדר לאלהים, שלם אשר נדר, נדר ושלם, שלם תודה[2]: כי תדר נדר ליי' אלהיך לא תאחר לשלמו (דבר' כג כב). ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום אל המלך אלכה נא ואשלם את נדרי אשר נדרתי ליי' בחברון (ש"ב טו ז). ועבדו זבח ומנחה ונדרו נדר ליי' ושלמו (ישעי' יט כא). ואני בקול

[1]) [ואת כנראה כונת הכתוב ולא כלשון השלמה וגמירה.]

[2]) [גם כאן ואת כנראה כונת הנקוד, אך אפשר שהכותב כון למבטא: ושלם נות צדקך, כלשון כי שלום אהלך (ה כד), בתיהם שלום מפחד (כא ט).]

[3]) [ואת עקר הוראת הפעל בשמוש זה, וכן בא באשור' שלם באותה משמ', ומעין זה בש"א יח כז וימלאום למלך, וכן נטל באותה משמ' לשון שלמות הוא.]

[1]) [בשבעים: שבעתים.]

[2]) [ז"א שלם קרבן תודה, קרבן בוידוי על אשם, ועי' תודה.]

תודה אזבחה לך אשר נדרתי **אשלמה** (יונה ב י). חגי יהודה חגיך **שלמי** נדריך (נחום ב א). מאתך תהלתי בקהל רב נדרי **אשלם** נגד יראיו (תהל' כב כו). זבח לאלהים תודה **ושלם** לעליון נדריך (שם נ יד). עלי אלהים נדריך **אשלם** תודות לך (שם נו יג). כן אזמרה שמך לעד **לשלמי** נדרי יום יום (שם סא ט). אבוא ביתך בעולות **אשלם** לך נדרי (שם סו יג). נדרו **ושלמו** ליי' אלהיכם כל סביביו (שם עו יב). נדרי ליי' **אשלם** נגדה נא לכל עמו (שם קיו יד, יח). זבחי שלמים עלי היום **שלמתי** נדרי (משלי ז יד). תעתיר אליו וישמעך ונדריך **תשלם** (איוב כב כו–כז). כאשר תדר נדר לאלהים אל תאחר **לשלמו** וכו' את אשר תדר **שלם** טוב אשר לא תדר משתדור ולא **תשלם** (קהל' ה ג–ד). — ושלם פר במשמ' זו: קחו עמכם דברים ושובו אל יי' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב **ונשלמה** פרים שפתינו [1]) (הושע יד ג). — ובהשאלה, שלם האדם לזולתו כמעשיו, שלם לו רעה תחת טובה, ובקצור שלם לו, vergelten, heimzahlen; rétribuer; to pay back, retaliate: ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדף אחרי האנשים והשגתם ואמרת אלהם למה **שלמתם** רעה תחת טובה (בראש' מד ד). השמיעו אל בבל רבים וכו' **שלמו** לה כפעלה ככל אשר עשתה עשו לה (ירמ' נ כט). **ישלמוני** רעה תחת טובה שכול לנפשי (תהל' לה יב). **ומשלמי** רעה תחת טובה ישטנוני תחת רדופי טוב (שם לח כא). ואתה יי' חנני והקימני **ואשלמה** להם (שם מא יא). בת בבל השדודה אשרי **שישלם** לך את גמולך שגמלת לנו (שם קלז ח). אל תאמר **אשלמה** רע (משלי כ כב). מי יגיד על פניו דרכו והוא עשה מי **ישלם** לו (איוב כא לא). — ובהשאלה, כאלו לאלהים: וגם מה אתם לי צר וצידון וכל גלילות פלשת הגמול אתם **משלמים** עלי ואם גמלים אתם עלי קל מהרה אשיב גמלכם בראשכם (יואל ד ד). — ושלם האל גמול לאדם, שלם כפעלו, על חיק, ראשונה, שלם עון אבות על בנים [2]): **ומשלם** לשנאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשנאו אל פניו **ישלם** לו (דבר' ז י). אם שנותי ברק חרבי ותאחז במשפט ידי אשיב נקם לצרי ולמשנאי **אשלם** (שם לב מא). ויאמר אדני בזק וכו' כאשר עשיתי כן **שלם** לי אלהים (שופט' א ז). ויי' **ישלמך** טובה תחת היום הזה אשר עשית לי (ש"א כד כ). **ישלם** יי' לעשה הרעה כרעתו (ש"ב ג לט). כעל גמלות כעל **ישלם** [1]) חמה לצריו גמול לאיביו לאיים גמול **ישלם** (ישעי' נט יח). לא אחשה כי אם **שלמתי** **ושלמתי** אל חיקם (שם סה ו). קול שאון מעיר קול מהיכל קול יי' **משלם** גמול לאיביו (שם סו ו). **ושלמתי** ראשונה [2]) משנה עונם וחטאתם (ירמ' טז יח). **ושלמתי** להם כפעלם וכמעשה ידיהם (שם כה יד). עשה חסד לאלפים **ומשלם** עון אבות אל חיק בניהם אחריהם (שם לב יח). נסו מתוך בבל ומלטו איש נפשו אל תדמו בעונה כי עת נקמה היא ליי' גמול הוא **משלם** לה (שם נא ו) **ושלמתי** לבבל ולכל יושבי כשדים את כל רעתם אשר עשו בציון לעיניכם (שם שם כד). כי אל גמלות יי' **שלם** **ישלם** (שם שם נו). ולך אדני חסד כי אתה **תשלם** לאיש כמעשהו (תהל' סב יג). חטאים תרדף רעה ואת צדיקים **ישלם** טוב (משלי יג כא). מלוה יי' חונן דל וגמלו **ישלם** לו (שם יט יז). אם רעב שנאך האכלהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חתה על ראשו ויי' **ישלם** לך (שם כה כא–כב). כי פעל אדם **ישלם** לו וכארח איש ימצאנו (איוב לד יא). **ישלם** יי' פעלך ותהי משכרתך שלמה מעם יי' אלהי ישראל (רות ב יב). — ואמר בן סירא: בעת מפקד אל תתאחר פטר לביתך ושלם רצון (ב"ס גני' לה יא). — ובתו"מ: האוכל תרומה שוגג משלם קרן וחומש (תרומ' ו א). וכל המתחיב בנפשו אינו משלם ממון (כתוב' ג ב). האומר גנבתי וטבחתי ומכרתי משלם את הקרן על פי עצמו ואינו משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה (שם ג ט). וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ (ב"ק א א). דרסה על הכלי ושברתו ונפל על כלי ושברו, על הראשון

---

1) [עי' בהערה לערך פר.]

2) [תשוה גם שמות פרטיים כגון שלמיהו, ובתעודות לכיש מכשלם בקצור מן טוב־שלם־יהו, ושים לב שאין לעמד על בנין הפעל בתוך השם, כדגמת ברכיהו מן ברך, ועוד.]

1) [אך כנראה צ"ל: כעל גמלות בעלי שלם.]

2) [ועי' ראשון, הערות.]

משלם נזק שלם ועל האחרון משלם חצי נזק (שם ב ח). המפקיד אצל חברו בהמה או כלים ונגנבו או שאבדו, שלם ולא רצה לשבע וכו' נמצא הגנב משלם תשלומי כפל, טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה, למי משלם למי שהפקדון אצלו (ב"מ ג ח). ואם כן ענש הכתוב בנטפל לעוברי עברה כעוברי עברה, על אחת כמה וכמה ישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה (ר"ע, מכות ח :). ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך (אבו' ו ה). תאמרו בעבדי ובאמתי שיש בהן דעת שאם אקניטם ילך וידליק גדישו של אחר ואהא חיב לשלם (ידים ד ז). השר שואל איכן הוא השוחד ליקח, והשופט בשילום שלם לי ואשלם לך (ירוש' תעני ב ח).—ובשמוש משאל, משלם מדבר על דבר[1]: אין משלמין מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההפקר (תרומ' ו ה). רבי אליעזר אומר משלמין ממין על שאינו מינו ובלבד שישלם מן היפה על הרע ורבי עקיבא אומר אין משלמין אלא ממין על מינו, לפיכך אם אכל קשואין של ערב שביעית ימתין לקשואין של מוצאי שביעית וישלם מהם (שם ו ו). שהתם משלם חצי נזק מגופו ומועד משלם נזק שלם מן העליה (ב"ק א ד).—ובמשמ' מסר, כמו בבנין אפע' בארמ': לכי ושלמי הגדי לבעליו (טובי בן טוביאל, בקבץ דה"י של משה, 99). ואוי למי שהוא ממושכן ונתבע לשלם הפקדון שאצלו כלומר האדם מתמשכן לשלם רוחו שהיא אצלו כפקדון לבעלה (ערוך ערך וה). כי אני נשבע ביי אלהינו אשר אשלמה את נפשי בידכם ועשיתם לי כטוב בעיניכם (יוסיפון פרק פה). ועי' הפע'.—*ושלם נפשו, במשמ' נפטר: ובדברו כזאת סגר ימיו שלם נפשו ויעזוב גבורה לעמו (יוסיפון גינצבורג קכו). ויהי כדברה שלמה נפשה ותצא רוחה ותפל על בנית ותלך עמהם (שם קלג). ויהי כדברו הדברים האלה שלם נפשו ויאסף אל עמיו (שם קפה.) סורו מעלי כי עיפה נפשי מאד כי אין אני בגבול החיים ואני עומדת לשלם נפשי למלך (שם רג).

---

[1]) [עי' בספר העורך „הלשון והספר" כרך הלשון, בפרוש המכתב לעורבעל.]

— פעו', משֻׁלָּם, יְשֻׁלַּם, יְשֻׁלָּם, — שִׁשְׁלְמוּ אותו: היְשֻׁלַּם תחת טובה רעה כי כרו שוחה לנפשי (ירמ' יח כ). לך דמיה תהלה אלהים בציון ולך יְשֻׁלַּם נדר (תהלי סה ב).—ובמשמ' ששלמו לו גמול או ענש: הן צדיק בארץ יְשֻׁלָּם אף כי רשע וחוטא (משלי יא לא). בז לדבר יחבל לו וירא מצוה הוא יְשֻׁלָּם (משלי יג יג).—וביחוד פעו', מְשֻׁלָּם[1]), ככנוי לעבד יי': מי עור כי אם עבדי וחרש כמלאכי אשלח מי עור כִּמְשֻׁלָּם ועור כעבד יי' (ישעי מב יט).—ובתו"מ כינוי משלם, עי' שָׁלֵם, מְשֻׁלָּם.—ובספה"א: כמשולם, והרי הוא כמשולם כל תגמוליו ויצא נקי (רש"י, ישעי מב יט).—ואמר הפיטן: קורבנות תמימים וכהנים [ת]מימים אילו שלימים ואילו משולמים (ינאי, אז עשית, קרוב' ויקר', זולאי, קסה); — ואמר המשורר: צבי השב לבבי המדכא אשר שמתיו בידך משלם ואל אמות בלא עתי ומאל תמורת גמלך רע טוב משלם (רמב"ע, תענק ז, ברודי, סמח).

— הפע', הִשְׁלִימָה, הִשְׁלִימוּ, תַּשְׁלִימֵנִי, יַשְׁלִם, יַשְׁלִים, יַשְׁלֵם, תַּשְׁלִים, יַשְׁלְמוּ, יַשְׁלִימוּ, — עשה שיהיה שלם, סים, גמר, vollmachen, beenden; compléter, finir; to complete, finish: קפדתי כארג חיי מדלה יבצעני מיום עד לילה תַּשְׁלִימֵנִי[2]) שויתי עד בקר כארי כן ישבר כל עצמותי מיום עד לילה תַּשְׁלִימֵנִי (ישע' לח יב–יג). מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו יַשְׁלִים וכו' האומר לכורש רעי וכל חפצי יַשְׁלִים (שם מד כו–כח). כי יַשְׁלִים חקי וכהנה רבות עמו (איוב כג יד). — ובמשמ' קים שלום עם זולתו, Frieden halten; entretenir la paix; to keep peace: ואם לא תַשְׁלִים עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה (דבר' כ יב). ויהי כשמע אדני צדק מלך

---

[1]) [אמנם לפי כל הפרושים קשה הבטוי, גם כמי ששלם שכרו בעבד, וגם כפי הקריאה מֻשְׁלָם שהציעה. ואמנם אפשר שיש לבטא כִּמְשֻׁלָּם, כזה המושל בהם, בדומה לנאמר שם מט ז: כה אמר יי' וכו' לבזה נפש למתעב גוי לעבד משלים, וגם כאן אפשר שהכינה לעבדי מְשֻׁלָּם, לעבדי המושל בהם, וצ"ע.]

[2]) [אמנם הדברים קשים, ועי' בהערה לערך א. שָׁוָה עמ' 9948.]

ירושלם כי לכד יהושע את העי ויחרימה וכי הִשְׁלִימוּ ישבי גבעון את ישראל ויהיו בקרבם (יהושע י א). עלו אלי ועזרני ונכה את גבעון כי הִשְׁלִימָה את יהושע ואת בני ישראל (שם שם ד). לא היתה עיר אשר הִשְׁלִימָה אל בני ישראל בלתי החוי ישבי גבעון את הכל לקחו במלחמה (שם יא יט. ויראו כל המלכים עבדי הדרעזר כי נגפו לפני ישראל וַיַּשְׁלִמוּ את ישראל ויעבדום (ש"ב י יט, וכעין זה דה"א יט יט). וַיַּשְׁלֵם יהושפט עם מלך ישראל (מ"א כב מה). ברצות יי' דרכי איש גם אויביו יַשְׁלִם אתו (משלי יז ז).— ובתו"מ: מעות חולין ומעות מעשר שני שנתפזרו מה שלקט לקט למעשר שני עד שישלים והשאר חולין (מע"ש ב ה). מי שלא אכל בלילי יום טוב הראשון ישלים בלילי יום טוב האחרון (רבי אליעזר, סוכה ב ו). מתחיל בתורה ומשלים בנביא. ר' יוסי אומר אם השלים בתורה יצא (ר"ה ד ו). שלש תעניות הראשונות אנשי משמר מתענין ולא משלימין וכו', שלש שניות אנשי מִשְׁמר מתענין ומשלימין ואנשי בית אב מתענין ולא משלימין, שבע אחרונות אלו ואלו מתענין ומשלימין (תענ' ב ז). היו מתענין וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה לא ישלימו, לאחר הנץ החמה ישלימו (שם ג ט). הריני נזִיר ונזיר כשיהיה לי בן, התחיל מונהִ את שלו ואחר כך נולד לו בן, משלים את שלו ואחר כך מונה את של בנו (נזיר ב ט). הפר לעבדו יצא לחרות (ו)משלים נזירותו (שם ט א). גט קרח הכל משלימין עליו דברי בן ננס, רבי עקיבא אומר אין משלימין עליו אלא קרובים הראויין להעיד במקום אחר (גיטי ח י). כך אמרו נשיאים, יתנדבו ישראל מה שמתנדבים ומה שמחסרים אנו משלימים (ספרי במדי מה). למלך שהיו לו אפוטרופסים במדינה והשלים להם את שלו ומסר להם את בנו (שם דברי מו). ישב לו לגלת באו ואמרו לו מת א.יו הרי זה משלים את ראשו (ירוש' שבת א א). מכיון שהוא עומד בתוך שנתו של אילן משלים שנתו (ר' מנא, שם ר"ה א ג). לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחר תרגום ואפי' עטרות ודבון שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו (רב הונא בר יהודה בשם רבי אמי, ברכי ח.—ח:). מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא י' ושחרר עבדו והשלימו לעשרה (שם מז:). כמלך שלמה, במלך שהשלים מעשיו לבריותיו, כיצד, השלים האש לאברהם, השלים החרב ליצחק, השלים המלאך ליעקב (מד"ר שה"ש עמודיו עשה). ובחרון אף אל ביושבי הארץ אסר לסור את דעתם עד לא ישלימו את ימיהם (ברית דמשק יא ה, סגל, השלח כו, 499).—ובספתמ"א: אמר החכם בחכמה החכמים משלימים גמול הבורא (מבחר הפנינים א א). וכן אם יבקש ממנו מי שלמעלה ממנוֹ או שלמטה ממנו חפץ, יסבב לעשותו בכל לבו וישתדל להשלימו במצפונו וכו' ואם ישלימהו על ידו אל יחזיק טובה לעצמו וכו' אלא יודה לאל שהשלימו על ידו (ר"י א"ס, חו"ה, הבטחון ד). אם שכירים אתם לא השלמתם[1]) פעֻלת היום (רש"י, ברא' כט ז). שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום (הוא, במדי טז יב). ושם בעל פקידות, ממונה לשמור שלא יצא איש מן העיר להשלים אל הכשדים (הוא, ירמי' לז יג). וכליתי חמתי בם, אשלים כל חרוני וחפצי ברעתם (הוא, יחזקי ו יב). —ובמשמ' מסר דרישת שלום: ועתה מקרוב בה הנה סוחר וכו' והשלימני עד מאד בעל פה מצירך (אגרי הלל הספר, טעם זקנים ע:, חמדה גנוזה, יח.).— ובמשמ' מסר[2]), übergeben; délivrer; to commit,

1) [נ"א: שלמתם, כנראה בט"ס.]

2) [כארמ' אשלם, ועי' פעי. ואלה דברי העורך, הלשון והספר, כרך הספר, עמ' 128: במקום הנאמר במלכים ב ו, יא: 'ויקרא (מלך ארם) אל עבדיו ויאמר אליהם וכו' מי מִשֶּׁלָּנוּ אל מלך ישראל' מתרגמים השבעים: τίς προδίδωσί με, ולפי זה מניחים כמה מן החוקרים, שהייתה לפניהם גירסת כגון: מי מַלְשִׁינֵנִי. ואולם לא זאת הוראת הפעל היוני אלא: מי מוֹסְרֵנִי; ועל כן נראה, שהיה לפניהם בקירוב, ובעיקר כריבור ארמי בפי מלך ארם, כדוגמת דברי לבן הארמי בבראשית לא, מז: מי (בעיקר: מַן) יַשְׁלְמֵנִי, כהוראת צורה זו בדיאלקטים ארמיים, ובייחוד בסורית.

לדעת ר"מ שטראשון במכתבו בראש ספר „קריה נאמנה" לרשי"פ יש להניח את המשמ' מסר גם בדוגמאות הבאות: שלמה קראו (ליצר הרע) שונא שנאמר אם רעב שונאך האכילהו לחם וכו' וה' ישלם

deliver: וזה (הֵגֵר) שלא ראה אחד מהם בא והשלים את עצמו להקב״ה וקבל עליו מלכות שמים (תנחומא בובר לך לך ו). עמד משה והשכים לפתחו של יהושע וכו׳ ונתעלמו עיניו [1]) של יהושע ולא ראה אותו כדי שיצטער וישלים עצמו (למיתה) (תנחו׳ ואתחנן ו). המן הרשע שהיה מחשב בלבו ואומר למחר אני משכים ואומר למלך מעשיו של מרדכי והוא משלימו לידי (מדרש שוח״ט משלי יט). מה התור הזה משלים נפשו על מזונותיו כך משה השלים נפשו על ישראל (מדרש שה״ש ג, גרינהוט, כח.). ומוסרין אותך ומשלימין אותך (היכלות רבתי יז, ביהמ״ד ילינק ג, 96). מפני שהאשה משלמת נפשת על סעודת שעה ועוברת עבירה ואומרת אין בכך כלום (סדר אליהו רבה כח, איש-שלום, 122). ועי׳ נֶפֶשׁ, 3738.—ובסהמ״א: אבן תאריך אפו בהיותו בשחין רע ובנגעי׳ גדולי׳ עד אשר נדרשה נשמתו מקרבו וישלימנה לי״י אלהיו ולא רצה להשלימנה אליו בלא קריאה (יוסיפון עא).—ואמר הפיטן: חיות פליאות ועצומות, אחת לאחת משלימות (קובץ׳ הפיוטים, 7). נפשו לטבח השלים מפחד חילו (קלונימוס סקטן, אמרתי סעו מני).—ובקצור השלים, במשמ׳ השלים את נפשו, נפטר: אין מבטלין ת״ת עד שתצא נשמתו של מת וכשהיה ר״ש בנו של ר״ע חולה לא בטל בית מדרשו אלא פקדו ביד שלוחו, בא הראשון ואמר לו נטען, אמר להן שאלו, עד שבא השני ואמר לו הכביד החזירן לת״ת, בא השלישי ואמר לו גוסס, אמר להם שאלו, ובא הרביעי ואמר לו השלים עמד חלץ תפלין וקרע את בגדיו וכו׳ (שמחות ח).

—הפעי, הָשְׁלַם,—נאלץ להשלים, לחיות בשלום: כי עם אבני השדה בריתך וחית השדה הָשְׁלְמָה [2]) לך

לך, אל תקרי ישלם לך אלא ישלימנו לך (רב עוירא ואיתימא רבי יהושע בן לוי, סוכה נב.). כי אתא סנחריב וצר עלה דירושלים כתב שבנא פתקא שדא בגירא שבנא וסיעתו השלימו, חזקיה וסיעתו לא השלימו (סנה׳ כו.). אנכי שלומי אמוני ישראל, אני היא שהשלמתי מניינן של ישראל במצרים, ואני היא שהשלמתי נאמן לנאמן, יוסף למשה (מד״ר ברא׳ לז).]

[1]) [צ״ל: ונתעלם מעיניו.]

[2]) [אמנם אפשר היה לבטא גם בהפע׳, הָשְׁלְמָה, באותה כונה.]

(איוב ה כג).—ובתו״מ, גם במשמ׳ נמסר, היה מסור: ויצר, שהיה יצרן קשה מכל בני אדם, ושלם, שהיו מושלמים ליצרם ומשלמין רעה תחת טובה (מד״ר ברא׳ לד). באיתן כתות של מלאכי השרת שהם יראים ומושלמים לי (שם במדי ג). לסוף מ׳ יום מרדו ישראל בהקב״ה ועשו להם עגל מסכה וכו׳ אבל הלוים נמצאו מושלמים עם הקדוש ברוך הוא (שם שם ז). אמר לו ראלהים משה אין את רואה לישראל היכן הם עומדים ואומרים כל אשר דבר י״י נעשה ונשמע, חייך בכוכבים הם עומדים, אינם מושלמים לי אלא מ׳ יום (שם שם). יגיע מצרים זה פרעה, וסחר כוש זה תרהקה מלך כוש, וסבאים אנשי מדה אלו חיילוהיהן, עליך יעבורו זה חזקיהו וסייעתו, ולך יהיו כבר מושלמין לך (שם שה״ש ד, אתי מלבנון). אומות העולם אומרות לישראל עד מתי אתם מתים על אלהיכם ומשלמין לו (שם שם ז, שובי שובי השולמית). הבת ירושלם, הבת שיראה ומשלמת לי (שם איכה ב יג מה אעידך).—ובסהמ״א, גם במשמ׳ היה שלם ומשכלל: שהם לא היו נבדלים מן המורגש ולא הושלמו שלבות שכלי (ר״י א״ת, מו״נ א סג). שהם המצות המעשיות שבהם תושלם הנפש (מנחת קנאות, קוסמי, 74). וסמוך לערב [בא] לקראתי חבחור המושלם סי׳ בנימין שלמה (מיד״א, מעגל טוב, 77).—*משלם בכל המעלות, שהגיע לשלמות, perfect; parfait; volkommen.

—התפ׳, *הִשְׁתַּלֵּם,—א) ששלמו אותו, שנתנו אותו לשלום חוב וכדו׳: קדמו בעלי חובות והגביהו בין חב עד שלא הזיק בין הזיק עד שלא חב לא עשו ולא כלום לפי שאין משתלם אלא מגופו (ב״ק לג). ממון המשתלם בראש מוסיף חומש, ממון שאין משתלם בראש אין מוסיף חומש (שם סה:). מלוה משתלמת בכל מקים, אבידה ופקדון אין משתלמין אלא במקומן (שם קיח.). תרומה אינה משתלמת אלא מן החולין (ב״מ כד). דשכירות אינה משתלמת אלא בסוף (שם עג.).—ובסהמ״א: אדם שכתב לחבירו הכל נשתלמה ממך ואין לי עליך לא דין ולא עִרעור ולא קול (תשו׳ גא׳ קדמ׳ כח).—ואמר הפיטן: אולי ירחם

לקחת בכפלים, לעוטה אריות כמו כפי שחלים, לוקה ומשתלמת בעון שולים (שמואל הכהן, מלאכי רחמים, סליח' ליום ג).—ובמשמ' קבל תשלום[1]: אף עכשיו יכול לומר לו כי נשתלמתי ממון של שותפות כחשבון שחישבתי (תשוי הגאו' הרכבי, 114). אין לבן לאה שתיה לה מיעקב כלום בשדה זו עד שישתלם ראובן אחריות נכסים שמכרה אמו שלא כדין (תשו' גאוי ה, 284). אם מרצין את האשה ונתרצית לו מוטב ואם לאו משתלמת כמו שפירשנו וכופין את הבעל עד שיגרש (שערי צדק, תשוי הגאוי שער ד שאלה יו, כו:). ואם אתאחר מלפרוע לו סך זה הממון הרשיתי מעכשיו לטרוף לו כל מה שימצא אצלי בעולם ולהשתלם סך זה עד סוף פרוטה (שו"ת הרי"ף העט). שהמשתלם חצי נזקו שמין לו את הנבלה (רש"י, שמות כא לה). ישלם המזיק עד שישתלם הניזק כל נזקו (הוא, שם שם לו). לא ישתלמו במעשיהם אלא רעה (הוא, ישעי כט ה). ישתלמו שכר טוב אביהם (הוא, איוב מא ד). ותני לו לפלוני בר פלוני להיות בידו לזכות מחמת שכבר נשתלמתי ממנו כך וכך דינרין שהוא חייב לו מזמן פלוני (ס' השטרות לר"י ברצלוני, 100).—ואמר המשורר: והנפרע ובעל חוב בלי שם יהי נשבע ומשתלם בנרשם (רה"ג, שערי שבועות, קבולת קונטרסים, 128);—ובמשמ' נגמר: ר' מאיר היה יושב ודורש בלילי שבת והיתה שם אשה ששומעת את קולו וערב לה והמתינה לו עד שנשתלם (והזהיר לו מ).—ובמשמ' השתכלל: כי הוא ית' שלם בתכלית השלמות ומשלים לכל מה שזולתו ואינו משתלם בדבר חוץ ממנו (ר"י אברבנאל, שמים חדשים עיון ד דרוש ג). — ובמשמ' השלים את ידיעותיו, את הכשרתו, sich vervollkommen; se perfectionner; to perfect oneself, נוהג בספרות ובדבור, גם בצרופים כגון תלמיד משתלם וכדו'.

—נפע', *נִשְׁלַם,—כמו קל, נגמר, נעשה שָׁלֵם: משנולד בנימין נשלמה המטה ומעתה ראויים למנות (רש"י, בראש' לה כב). והנה חלום, והנה נשלם חלום שלם לפניו והוצרך לפותרים (הוא, שם מא ז). ורצ"י כתב שאמר הכתוב בחמשה עשר יום לחדש השני להפריש חנייה זו לפי שבו ביום נשלמה[1] החררת שהוציאו ממצרים והוצרכו למן (רמב"ן, שמות טז ב).—ואמר המשורר: נשלם התגיון תהלה לאל עליון (ראב"ע, הגיון הנפש, בסוף הספר). ועי' עוד דוידזון, אוצר השירה והפיוט ג, 225. — ובצרוף תם ונשלם, ואמר המשורר: תם ונשלם קץ הנעלם (רפאל, שיר ושנמם 119:—תרפ"א 149:) — ובפרט בנסחת תם ונשלם שבח לאל בורא עולם, ובראשי תבות תושלב"ע, בסיום ספרים. — וגם במשמ' היה שלום לו, ואמר המשורר: ואקדימך ואעריצך בסוד עמי ומקהלם, ושם אכף ואפרוש כף ואבואה בלב נשלם (ראב"ע, תברך יה, כסלא א, 20).

שָׁלֵם[2]), ת"ז, שְׁלֵמָה, שְׁלֵמִים, שְׁלֵמוֹת, — מָלֵא, כָּלוּ, vollständig, ganz; complet, entier; complete, whole: אֶבֶן שְׁלֵמָה וצדק יהיה לך איפה שְׁלֵמָה וצדק יהיה לך (דבר' כה יח). מאזני מרמה תועבת יי' ואבן שְׁלֵמָה רצונו (משלי יא א). ישלם יי' פעלך ותהי משכרתך שְׁלֵמָה מעם יי' אלהי ישראל (רות ב יב). עַד היום מוסד בית יי' ועד כלתו שָׁלֵם בית יי' (דהי"ב ח יו). — ואבן שלמה כבנין, שלא נכרת ממנה דבר: אבנים שְׁלֵמוֹת תבנה את מזבח יי' אלהיך (דבר' כז ו). מזבח אבנים שְׁלֵמוֹת אשר לא הניף עליהן ברזל (יהוש' ח לא). והבית בהבנתו אבן שְׁלֵמָה[3]) מסע נבנה (מ"א ו ז). — ובמובן נפשי, כמו תם, תמים, שלם עם אחר, עם אלהים, אֶל אלהים, נתון לו כֻּלּו: האנשים האלה שְׁלֵמִים הם אתנו (בראש' לד כא)[4]). והיה לבבכם שָׁלֵם עם יי'

---

[1]) [בתוספת' ב"מ ד ב הוצ' צוק"מ כתוב: משכיר אדם מעותיו לשולחני וכו' נישתלם עליהן אסור משום רבית, ע"כ. אבל בתוספת' שבגמרא: נשתלשו, ובכ"י וינה: נשתלם, וכן נראה יותר.]

---

[1]) [ברש"י שמות טז א: כלתה.]

[2]) [היא המלה המשמשת גם בינ' פּוֹעֵ' מן שָׁלַם, בין שקדם שמושה בלשון כפעל ובין כתאר.]

[3]) [זאת בעקר גם הוראת המלה לגבי אבן המשקל (דבר' כה יח, ועוד), שהובאה לעיל: משקל שלא נִטל והֻפחת ממנו.]

[4]) [על בראש' לג יח עי' בהבאות מתו"ם, ובהערה. הכתוב בנחום א יב: אם שְׁלֵמִים וכן רבים וכן נגוזו ועבר, לא נתפרש בפרוש מסתבר, ואפשר שאין הגרסה מְסֻכֶּת.]

אלהינו ללכת בחקיו ולשמר מצותיו כיום הזה (מ"א ח סא). ולא היה לבבו שָׁלֵם עם יי' אלהיו כלבב דויד אביו (סס יא ד). רק לבב אסא היה שָׁלֵם עם יי' כל ימיו (סס יה יד). להתחזק עם לבבם שָׁלֵם אליו (דה"ב יו ט). — וכצרוף לבב שלם, לב תמים ונכון עם אלהים ואדם[1]: אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שָׁלֵם והטוב בעיניך עשיתי (מ"ב כ ג). כל אלה אנשי מלחמה עדרי מערכת בלבב שָׁלֵם באו חברונה (דה"א יב לח). דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שָׁלֵם ובנפש חפצה (סס כח ט). כי בלב שָׁלֵם התנדבו ליי' (סס כט ט). ולשלמה בני תן לבב שָׁלֵם לשמור מצותיך (סס סס יט). כה תעשון ביראת יי' באמונה ובלבב שָׁלֵם (דה"ב יט ט). ויעש הישר בעיני יי' רק לא בלבב שָׁלֵם (סס כה ב). — וגלות שלמה, כנראה במשמ' גלות של אנשים שלמים עם אחרים[2]: על הגלותם גלות שְׁלֵמָה להסגיר לאדום (עמו' א ו). — ובתו"מ: תירמין בצל קטן שלם ולא חצי בצל גדול (תרומ' ב ה). בצל שנתנו בתוך עדשים אם שלם מותר ואם חתכו בנותן טעם, ושאר כל התבשיל בין שלם בין מחותך בנותן טעם (סס י א). אפילו מאפה סאה והיא פרוסה אין מערבין בו, כיכר באיסר והוא שלם מערבין בו (עירובי ז י). אין מוכרין להם בהמה גסה עגלים וסייחים שלמין ושבורין (פסחי ד ג). כדי שיהא לבו שלם בתפלה (תעני' ב ב). הרי עלי לגלח חצי נזיר, ושמע חבירו ואמר ואני עלי לגלח חצי נזיר, זה מגלח נזיר שלו, וזה מגלח נזיר שלם (נזיר ב ו). מה בין תם למועדם אלא שהתם משלם חצי נזק מגופו, ומועד משלם נזק שלם מן העליה (ב"ק א ד). על הראשון משלם נזק שלם ועל האחרון משלם חצי נזק (סס ב א). ומנו את הצאן והיא שלימה (סס י ה). לא את הבור ולא את חגת ולא את השובך בין תרבים בין שלמים (נ"א ישובין) (ב"ב ד ט). כמה מלקין אותו, ארבעים חסר אחת וכו' ר' יהודה אומר ארבעים שלימות הוא לוקה (מכות ג י). אבר מן החי כמת שלם (עדי' ו ג). אין ממירין אברים בעוברים ולא עוברים באברים ולא אברים ועיברים בשלמים ולא

[1]) [וגם באשור' בא לִבּ גמר באותה משמ'.]

[2]) [ואת כנראה משמ' הבטוי, ולא גלות של כל בני האר;, ועי' שָׁלוֹם, הערות.]

שלמים בהן (תמורה א ג). והרי הוא לאביו ולאמו ולכל קרוביו כחתן שלם (כדה ס ג). הרימון והאבטיח שנימוק מקצתו אינו מצטרף שלם מכאן ומכאן ונימוק מן האמצע אינו מצטרף (עוקצ' ב ג). (הרואה) את הקטוע ואת הסומא את מוכי שחין אומר ברוך דיין האמת, מתניתין כשהיו שלמים ונשתנו (ירוש' ברכ' ט ב). מצווין ישראל לפרנס עבדים קיטעין יותר מן השלימין (ר' אמא, ירוש' ב"ק ח ה). הכרת העובר לחדשים שלימין ולידתו לחדשים מקוטעין (סס נדה א ג). הביאו לפניהם פתיתין ושלמין וכו' מברך על הפתיתין ופוטר את השלמין (ברכ' לט:). שמנית פרוסה בתוך שלימה ובוצע (סס סס). שלום אתה ושלימה משנתך ששמת שלום בין התלמידים (סס סס). ויבא יעקב שלם, ואמר רב שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו (סנה' לג:)[1]. אילו באו עליה שנים אחד כדרכה ואחד שלא כדרכה יאמרו בעל שלימה חמשים בעל פגומה חמשים (כתוב' מו:). והיה מנשק בכתלים ומגפף בעמודים ואומר חוי שלם ביתי הוי שלם פלטין שלי (פסיק' ר"ב, דברי ירמיהו, בונר, קטו.). — וכתה"מ, מְשֻׁלָּם[2], במשמ' בשלמות: שכר את החמרים הלכו ולא מצאו ושכר את הפועלים והלכו ומצאו את השדה כשהיא לחה נותן להן שכרו משלם (תוספת' ב"מ ז א). ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב, נתנו לו ישראל שכרו משלם ולא קפחוהו (ספרי במדי קנז). באו אותם פועלים ליטול שכרן ונתן לו שכרו עמהן משלם, והיו הפועלים מתרעמין ואומרין אנו יגענו כל היום וזה לא יגע אלא שתי שעות, ונתן לו שכרו עמנו משלם (ירוש' ברכ' ב ח). השוכר את הפועל לעשות בשלו ותראהו

[1]) [אמנם בכתוב בתורה (בראשי' לג יח): ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען, קשה להבין שלם כת"ז, ויש רואים כאן שם מקום, ואכן גם בהבנה זו אין הדברים ברורים, וצ"ע.]

[2]) [במקום כתיב זה בא במקורות גם שלם, מישלם, מושלם, משלים, משולם, ועי' בדברי חנוך ילון, תרביץ א א, 155—153 ושם א ב, 140—139 ובהערות י"נ אפשטין שם ובדגמות המרבות המובאות שם. על כל פנים נראה, שהיה המבטא מְשֻׁלָּם קים בלשון כדגמת מְעֻמָּד, מְיֻשָּׁב; מְקֹרָב, מְרֻחָק.]

כשל חברו נותן לו שכרו משלם וחוזר ונוטל מבעל הבית (ב"מ עו.). כל מי שמתכשר במלאכתו יטול שכרו משלם וכל מי שמתעצל במלאכתו ינתן בדימוס (מד"ר שמות ב). — ובסהמ"א: ויביאה יצחק האהלה שרה אמו, שנמצאת שלימה כשרה אמו (פדר"א טז). ואם נולד לאחר זה המבין קביעת ר"ה שבת ומרחשון וכסלו שלימים ופסח יום ה' (הוספ' ותקונ' לסדר רע"ג, 19). שאני שלם עמך ומבקש אהבתך (רס"י, ברא' לב ו). שמדרגות בני אדם בשער הזכיות והחובות עשר מעלות, צדיק, רשע, עובד, ממרה, שלם, מקצר, חוטא, מזיד, שב, כופר (ר"י א"ת, או"ד ה). אמנם השלם מי שהתישר לו לקיים כל המצוות וההזהרות ולא קצר במאומה בהם (שם שם). ויש איש שנשלמו סבותיו ובא שלם ואיש שחסרו סבותיו ובא חסר, ככושי אשר לא הוכן ליותר מקבול צורת האדם ו דבור בתכלית החסרון, והפילוסוף אשר לו נתכנו תכונות וכו' (הוא. כוזרי א א). לא ישתמשו אלא במעשים היותר שלמים ובעתים היותר נכונים ובטוב שבענינים (שם שם). הצרעת היא מהחליים הנדבקים מהחולה אל השלם (ראב"ע, ויקרי יג ב). שהבורא יתברך אצל המשיגים השלמים לא יתואר בתארים רבים (ר"מ א"ת, מו"נ א כ). וכן כל מה שהוא שלמות אצלנו ייוחס לו יתעלה להורות עליו שהוא שלם במיני השלמיות כלם ואין עמו חסרון או העדר כלל (שם שם כו). אונקלוס הגר שלם מאד בלשון העברית והארמית (שם שם כז). כי שנים יהיו כסלו וטבת ב' ימים ותקרא השנה של שלמים ושנה יהיו כסלו וטבת יום א' ותקרא חסרים (מסבון המבור לר"ם במז"ל, דברי חכמים, לא). מיעקב אבינו שהיה שלם בתכלית השלימות (ר"י אנטולי, מלמד התלמידים, פרה, ג.). כי הכסף והזהב כשאר אבני המחצבים בעיני השלמים חשובים (רפ"ע פלקירא, ראשית חכמה, 7). אי זו חכמה היא יותר שלמה ויותר מעולה (שם, 20). כי זה חוק כל שלם בכל מלאכה להוציא מלבו אחר שידע הכללים דברים פרטיים (שם, 26). והפילוסוף השלם. סתם הוא מי שהגיעו לו החכמות העיוניות (שם, 70). אם שלמיתו הוא בשיהיה שלם האיברים ונאה וכו' (שם, 72). למוד חכמת הנגון אחר כל החכמות בעבור שתקרא שלם (ר"י בדרשי, פרדס, סוף פרק ז', אוצ"ס ג). אבל אנו רואים בכל המקומות עגול שלם (השמש) (גרשון בן שלמה, שער השמים, סוף מאמר יג). שהפצירו בי שלמים וכן רבים (פנקס ועד ארבע הארצות, 14). רמז שיש בישראל יראים ושלמים, רמז רחלים, שהם כרחל לפני גוזזה ביראה שלימ' (נועם אלימלך, ויצא). —ואמר המשורר: חצי נדיב יחשב המתונן אשר שאל במתנה גדולה, והשלם אשר יחן כדרכו מעט או רב בטרם השאלה (ר"ש הנגיד, בן משלי הקמג, אברמסון, 156).

שֶׁלֶם, ש"ז, מ"ר שְׁלָמִים, סמ' שַׁלְמֵי, בכ' שְׁלָמֵינוּ, שְׁלָמֶיךָ, שַׁלְמֵיכֶם, שְׁלָמָיו, שַׁלְמֵיהֶם, — זבח בשר, שנתן ממנו חלק כקרבן לגבה אך רבו שמש למאכל חג לאדם [1]: מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עלתיך ואת שְׁלָמֶיךָ את צאנך ואת בקרך (שמות כ כד). ואת האיל יעשה זבח שְׁלָמִים ליי' (במד' ו יז). ולקח את שער ראש נזרו ונתן על האש אשר תחת זבח הַשְּׁלָמִים (שם שם יח). וכי תעשה בן בקר עלה או זבח לפלא נדר או שְׁלָמִים ליי' (שם יט ח). וזבחת שְׁלָמִים ואכלת שם (דבר' כז ז). ויעלו עלות ושְׁלָמִים ליי' (שופטי כ כו). ויהי ממחרת וישכימו העם ויבנו שם מזבח ויעלו עלות ושְׁלָמִים (שם כא ד).

---

[1]) [פרוש השם שנוי במחלקת: קרוב לראות את השלמים כזבחים שבאו בעקר כשלום לנדר, כחלק משמוש המלה, ואחרים ראו בו קרבן לשם שלום המקריב, כשבעים θυσία εἰρηνική, ואין זאת כנראה אלא בדרשה, לפאר הקרבן. ואין לעמד בדיוק על כונתו הראשונה של המנח על פי תורת השלמים בפרשת ויקרא ג וכו', ואף לא על פי שמוש המלה בתעריף הקרבנות הכנעני ממרסיליה (סלושץ, אוצר מס' 129) שדבר בו על סוגי זבח אלו במקנה ובעוף: כלל (ו"א כָּלִיל, עולה), צועת (מנח לא ברור) ושלם כלל; ובעוד שבכלל וכצועת נתן לכהנים, נוסף על תשלום בכסף, גם חלק מן הבשר, לא נתן להם בשר בשלם כלל. ואפשר שגם במקרא בא שלם בעקר בקצור במק' שלם כליל או שלם עולה, כלשון תשלום או תמורה של עולה, בקרבן שרק בסמל נתן לאל ושנפדה למאכל אדם. גם באוגרית, באים שלמם ז"א שלמים כסוג מסוגי הקרבן (עי' גינזברג, כתבי אוגרית 111 וכו'), אך אין ללמד דבר ברור מן הנסח הסתום לפי שעה, וצ"ע.]

ויאמר שאול הגשו אלי העלה והשלמים (ש״א יג ט). ויבאו את ארון יי׳ וכו׳ ויעל דוד עלות לפני יי׳ ושלמים ויכל דוד מהעלות העולה והשלמים ויברך את העם (ש״ב ו יז–יח). ויבן שם דוד מזבח ליי׳ ויעל עלות ושלמים (שם כד כה). ויקץ שלמה והנה חלום ויבוא ירושלם ויעמד לפני ארון ברית אדני ויעל עלות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו (מ״א ג יח). ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר וכו׳ כי עשה שם את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים כי מזבח הנחשת אשר לפני יי׳ קטן מהכיל את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים (שם ח סד). והעלה שלמה שלש פעמים בשנה עלות ושלמים על המזבח אשר בנה ליי׳ (שם ט כה). ושה אחת מן הצאן מן המאתים ממשק ישראל למנחה ולעולה ולשלמים לכפר עליהם (יחזק׳ מה יח).—ומ״י שלם: כי אם תעלו לי עלות ומנחתיכם לא ארצה ושלם מריאיכם לא אביט (עמו׳ ה כב). — וזבח שלמים, זבחי שלמים, זבחים שלמים, זבח תודת שלמים: וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים ליי׳ פרים (שמות כד ה). ואם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים ליי׳ זכר או נקבה תמים יקריבנו (ויקר׳ ג ו). וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב ליי׳ וכו׳ על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה ליי׳ לכהן הזרק את דם השלמים לו יהיה ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל וכו׳ ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו ביום השלישי לא ירצה וכו׳ והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר ליי׳ וטמאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה ונפש כי תגע בכל טמא וכו׳ ואכל מבשר זבח השלמים אשר ליי׳ ונכרתה הנפש ההיא מעמיה וכו׳ המקריב את זבח שלמיו ליי׳ יביא את קרבנו ליי׳ מזבח שלמיו וכו׳ ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן מזבחי שלמיכם וכו׳ כי את חזה התנופה ואת שוק התרומה לקחתי מאת בני ישראל מזבחי שלמיהם וכו׳ זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים (שם ז יא–לז). למען אשר יביאו בני ישראל את זבחיהם וכו׳ אל פתח אהל מועד אל הכהן וזבחו זבחי שלמים ליי׳ אותם (שם יז ה). וכי תזבחו זבח שלמים ליי׳ לרצנכם תזבחהו (שם יט ה). ואיש כי יקריב זבח שלמים ליי׳ לפלא נדר או לנדבה בבקר או בצאן תמים יהיה לרצון (שם כב כא). וילכו כל העם הגלגל וימלכו שם את שאול לפני יי׳ בגלגל ויזבחו שם זבחים שלמים לפני יי׳ (ש״א יא יח). ויאמר שאול הגשו אלי העלה והשלמים (שם יג ט). ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח ליי׳ בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף (מ״א ח סג). זבחי שלמים[1]) עלי היום שלמתי נדרי (משלי ז יד). — ובתו״מ: אמר להם ר׳ שמעון, מה אם הקל בזבחי שלמים שהוא מביא לידי פגול ונותר וטמא, לא נקל בתרומה, אמרו לו מה אם הקל בזבחי שלמים שהן מותרין לזרים, נקל בתרומה שהיא אסורה לזרים (מע״ש ג ב). חמשה דברים באין בטומאה ואינן נאכלין בטומאה, העומר ושתי הלחם ולחם הפנים, זבחי שלמי צבור ושעירי ראשי חדשים (פסחי׳ ז ד). מותר שלמים לשלמים, מותר פסח לשלמים (שקל׳ ב ה). עולות במועד באות מן החולין והשלמים מן המעשר (חגי׳ א ג). מי שיש לו אוכלים מרובים ונכסים מועטים מביא שלמים מרובים ועולות מועטות, נכסים מרובים ואוכלין מועטין מביא עולות מרובות ושלמים מועטין (שם שם ה). שלמים של אמש ושלמים של היום של אמש קודמין, שלמים של אמש וחטאת ואשם של היום של אמש קודמין (ר״מ, זבח׳ י ו). אלו טעונין תנופה ואין טעונין הגשה, לוג שמן של מצורע וכו׳ ואמורי שלמי יחיד וכו׳ (מנחו׳ ה ו). שלשה מינים טעונים שלש מצוות וכו׳ ואלו הן, זבחי שלמי יחיד וזבחי שלמי צבור ואשם מצורע וכו׳ (שם שם ז).—וא״ר המשורר: שלמי שמחה במקום מנחה היום אקחה לא אתמהמה (מלאכי הכהן, שיר לכבוד דוד מילדולה ועמנואל כלבו, מזרח ומערב ג, 248).

שֶׁלֶם, ש״ז, סה״פ מן שִׁלֵּם, כמו שִׁלּוּם: לי נקם ושִׁלֵּם לעת תמוט רגלם כי קרוב יום אידם וחש עתדת למו (דבר׳ לב לה).

שְׁלָם, עי׳ שְׁלוֹם.

---

[1]) [כאותה משמ׳ בא גם זבח בלבד, ועי׳ שם]

שַׁלְמָה, עי' לָמָּה, עמ' 2697.

שִׁלְמָה, עי' שִׁלּוּמָה.

שַׁלְמוֹן [1], ש"ז, רק מ"ר שַׁלְמוֹנִים, — תשלום, מתנה, Geschenk: présent; present: שריך סוררים וחברי גנבים כלו אהב שחד ורדף שַׁלְמֹנִים (ישעי' א כג). — ובספה"א: וכן מי שהיה רודף שלמונים ונבהל להון ואסר על עצמו המתנות אז רביית אנשי מדינה זו (רמב"ם נדרים יג כג). כי [רבו] רודפי שלמונים ופסו אמונים (ד"ה של יהודי מלכים וא"י ב, יעקב מַן, 123). — ואמר המשורר: הכי אך צדק ולא שלמונים רדפת. הכי לא ליין ולשכר הטפת (יל"ג, נעות לב, כל סיריו ג ו).

שַׁלְמוֹנִית [2], ש"נ, — מין ממיני הסליחות המרכב ממחרוזות בנות ארבעה חרוזים, שהאחרון שבהם מסתים בהבאה מן הכתוב, כגון: אב לרחם ורב סלות חוללתנו, בני ברית קדש ולא חללתנו, גולים ואתה בקרבנו כאשר יחלתנו, וסלחת לעווננו ולחטאתנו ונחלתנו (שלמה בן יהודה הבבלי, אב לרחם, סליח' ער"ה): שלמונית, או שלמוניות (כתבת בראש סליחות שונות). שתי שלמוניות מיסדות ע"פ א"ב ושם המחבר בסופן (יל"ג, אדם ז-פרלוסין).

---

1) [גם באשור' ובפרט במכתבי עמרנה מא"י בא שלמנ באותה משמ' והמלה באת אף במצרי' בכתיב שֻׁרְמַת, מתנות (לפי W. M. Müller, Asien u. Europa, עמ' 87 וכו')].

2) [את השם שלמונית מבאר צונץ, Syn. Poes. עמ' 167, וכן Ritus עמ' 135, ולפיו אחרים, כלקוח משמו של שלמה בן יהודה הבבלי, מן המאה הי' שכנראה לא היה בן בבל אלא בן רומי שבאיטליה. ואמנם מצד הלשון קשה לראות שלמונית כנגזרת משם איש. ואף הדעה המובאת במלונו של פין בשם הר' שלום הכהן שהיא „מלשון גמר, וזה לפי שבסדורה היא הסליחה האחרונה לפני הפזמון", אינה מסתברת. ויתכן שאין כאן אלא גזירה עממית לשם שלא נולד בעברית, ואולי אינו אלא גזירה לעזית מן salmo, מזמור, הבא באיטלקית במק' ψαλμός ביונ', שממנו נולד גם פזמון וכדו'. וצ"ע.]

שְׁלֵמוּת [1], ש"נ, — תכונת הדבר השלם, Vollkommenheit; perfection: ונעשה (הרוח) בין האש והמים כדי לבטל מחלוקת אשר בין ב' הנגדיים בכח האש ושלימות חכמתו מצד רצונו לקיום העולם השפל (דונש בן תמים, פי' יצירה, כד). בצע אמרתו, לשון כליה והוא תמימות והשלמות (ערוך ערך פסע). אין מתם בבשרי, כלומר אין שלמות בבשרי כי כלו נגוע (רד"ק, תה"ם, תמם). — ובשלמות במשמ' כלו: ועיניין המסכתא אמנם הוא לבאר ענייני יום הכפורים בשלמות (המאירי ליומא, פתיח'). וביום ראשון בבקר הלכתי ומצאתי הכל בשלימות (מיד"א, מעגל טוב, 41). ותכף שלחו לי המעות בשלימות (שם, 85). — ובמשמ' שלמות נפשית ומדה תרומית, (sittliche) Vollkommenheit, Tugend; vertu; virtue: כי כפי עצמת גדלתך כן תכלית דלותי וכו' וכפי שלמותך כן חסרוני (רשב"ג, כתר מלכות, אלהי בושתי). והטבעיים מסבות אמצעיות סובבות להם ומגיעות אותם אל תכלית שלמותם (ר"י ה"ל, כוזרי ה כ כ). כמו שיחשבו הפתאים והמתרשלים אשר ייטב להם שישימו חסרונם ופתיו־ם שלמות וחכמה ושלמות זולתם וחכמתם חסרון ויציאה מן הדת (רמב"ם א"ח, מו"נ א לב). כי האדם לא נתן לו שלמותו האחרון בתחלה אבל השלמות בו בכח (שם שם לד). ישתבח מי שנצחנו שלמותו (שם שם עב). שהאדם יש לו שתי שלמויות, שלמות ראשון והוא שלמות הגוף ושלמות אחרון והוא שלמות הנפש ושלמותו הראשון הוא שיהיה בריא על הטוב שבעניניו הגשמיים וכו' ושלמותו האחרון הוא שיהיה משכיל בפעל וכו' (שם ג כז). ואחר אשר הגעת לשלימות הגויה בקש ורדוף להשיג לשלימות הנפש השכלית (רש"ע פלקירא, המבקש טו). והשלמות היצירי הוא אמצעות בין שני דברים גרועים האחד מצד התוספת והשני מצד החסרון (שם מג). שהאילן כבר הוא גדול וכו' ומשהגיע לחנטה כבר קבל כל יניקתו הצריכה להביא הפרי לכלל שלימות (ריטב"א על ר"ה פ"א, יו:). להעיר האדם להיות מדותיו והנהגותיו על תכלית השלימות כדי שיגיע מהן לשלמות

---

1) [בתו"מ בא רק שלימותא בארמ'.]

אחרון ר"ל שלמות הנפשיי (המאירי, בית הבחירה, פתיחה). שלמות המדות ושלמות המעלות (שם). כי אחרי הזכירו סגולות השמש ותועלותיו העריך כנגדו ערך התורה באמרו תורת ה' תמימה להורות על הפלגת שלמותה (ר"י מוסקאטו, כפולות יהודה, יד). — ומ"ר שְׁלֵמֻיּוֹת: שהשלמויות המגיעים לגשמים כאשר הגיעו אל הנפש האנושית נחו (אמו"ר לראב"ד א ו, כד). ולזה יתחייב שיהיו שלמיותיו כלם נמצאים בפעל (ר"מ א"ח, מו"נ א נם). אבל חכמת זה המשל הוא אמרו דברי זהב ומקלסין אותו בשל כסף להורות שאלו אשר הם אצלנו שלמויות אין אצלו יתברך מהינם דבר (שם שם נט). שכבר התבאר בסופת שהאדם יש לו ב' שלמיות, שלמות ראשון והוא שלמות הגוף ושלמות אחרון והוא שלמות הנפש וכו' והתורה האמתית וכו' אמנם באה לתת לנו שתי השלמיות יחד וכו' וכבר כתבה התורה שני השלמויות וכו' (שם ג כז). כבר בארו הפילוסופים הקדומים והאחרונים שהשלמיות הנמצאות לאדם ד' מינים וכו' (שם שם כד). שהדברים האנושיים אשר בהגיעם באומות ובאנשי המדינות תגיע להם עמהם הצלחת זה העולם בחיים הראשונים וכו' ארבעה סוגים והם השלמיות העיונים והשלמיות המעשיים וכו' (כס"ע פלקירה, ראשית חכמה ג א, 61). אך לתלמידיו של אברהם אבינו היו לו שלמיות רבות לאלפים ולרבבות (ר"י גירונדי, אבות ה יט). אי אפשר שיולד האדם ש"ם בכל המעלות והשלמיות ולא חסר בכל הפחיתיות והחסרונות (ר"י אלבו, העקרים א ח).

***שְׁלֵמִי**, ת"ז, —תכליתי, endgültig; final(e) : מארבע העלות הטבעיות, שהן העלה החמרית והצורית והפועלת והשלמית (ס' הגבולים לר' יצחק בן שלמה הישראלי, תרגום נסים בן שלמה, הסלה למסה, קלב).

***שַׁלְמָן**, תוס"ז, —שַׁלָם, אוהב שלום[1]), friedlich; pacifique; peaceful : אהה כי אפס המליץ, אשר עצמותינו יחליץ, הרוד הנאמן, המרחם והשלמן (עמנואל, מחב' כא, הברמן, 609). אי צדקת אי רחמנית, אי צנועה אי שלמנית (הנ"ל, מחב' כז, שם, 683). —ובמשמ' מְשַׁלֵּם חובו, ואמר המשורר: אני לוה אני שלמן אני גזלן אני נאמן (עמנואל, אבי ישן, מחב' ט, הברמן, 278).

1) [השוה דברי התלמוד ברכ' לט: אמר לו מה שמך אמר לו שלמן, אמר ליה שלום אתה ושלימה משנתך ששמת שלום בין התלמידים.]

***שלעטוט**, שלעטיט[1]), מלה מספקה: ירד מיכאל ונעץ קנה בים והעלה שלעטוט (נ"א שלעטיט) ונעשה חורש גדול וזה הוא כרך גדול שברומי (ירוש' ע"ז א 3).

שלף[2]), ממנו *שָׁלִיף, *שְׁלִיפָה, *שֶׁלֶף (?).

שָׁלַף, פ"י, יִשְׁלֹף, יִשְׁלְפֶה, שְׁלֹף, שֹׁלֵף, שְׁלוּפָה, שְׁלֻפָה, — חָלַץ, הוציא, בפרט שלף חרב מתערה וכדו', auszichen; (re)tirer; to extract, draw : ותרא האתון את מלאך יי' נצב בדרך וחרבו שְׁלוּפָה בידו (במד' כב כג). והנה איש עמד לנגדו וחרבו שְׁלוּפָה בידו (יהוש' ה יג). ולא שָׁלַף הנער חרבו (שפטי' ח כ). שְׁלֹף חרבך ומותתני

1) [במק' הנוסח שבירוש' נאמר בכמה מקומות בבבלי (שבת נו:): ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בו שרטון ועליו נבנה כרך גדול, ומלה זו הובנה לפי היונ' σὔρτις במשמ' אי של חול. ואמנם מסתבר שנֹסח הירוש' הוא עקר, ולא על אי של חול מדובר כאן אלא על צמיחת עצים שעלו מתוך הקנה הנעוץ בים ושהפכו לחורש גדול. ואף שאין לראות בשלעטוט את עץ ה־salictetum דוקא כפי שהצע עי' לֵו (Flora III, 336), הכונה לצמיחה. ואפשר שלפנינו הרומית saltus, באקוסאטיב saltum במשמ' חֹרש, הר מיֹער. ועי' גם שרטון.]

2) [גם בארמ' ובסור' שלף, באשור' שַׁלָפ, בערב' שַׁלַבַ a) באותה משמ' כבעבר', אבל כנראה אותו שרש הוא גם שַׁלַפַ b) בערב' במשמ' קָדַם, בא לפני, כאותו מעבר בין חָלַץ וחָלוּץ, ועי' בהערת המחבר בעמוד 1591 ובדברי הבבלי: ממאי דהאי וחלצה נעלו מעל רגלו מישלף הוא, דכתיב וחלצו את האבנים וכו' ואימא זרוזי הוא דכתיב החלצו מאתכם אנשים לצבא, התם נמי שלופי מביתא לקרבא (יבמ' קב:).

a) سلب b) سلف

(סס ע כד). כל אלה שֹׁלֵף חרב (סס כ לה). עשרים וחמשה אלף איש שֹׁלֵף חרב (סס סס מו). ויקח את חרבו וַיִּשְׁלְפָהּ מתערה וימתתהו (ס״א יז כא). שְׁלֹף חרבך ודקרני בה (סס לא ד). וחרבו שְׁלוּפָה בידו נטויה על ירושלם (דהי״א כא יו). — ושלף החרב וכדו׳ מגוף הנדקר: כי לא שָׁלַף החרב מבטנו (שפטי׳ ג כב). יברח מנשק ברזל תחלפהו קשת נחושה שָׁלַף ויצא מגוה וברק ממררתו יהלך עליו אמים (איוב כ כד—כה). — ושלף את הנעל, חלץ אותה: לקים כל דבר שָׁלַף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד ז). — וְשָׁלַף החציר[1]: יהיו כחציר גגות שקדמת שָׁלַף יבש (תהלי׳ קכט ו). - ובתו״מ[2]: כל שבעה החרב שלופה (ר׳ יוחנן, ירוש׳ מו״ק ג ז). וכיון שהגיע להר הבית אמר לו אדוני שלוף מנעלך ונעול לך שתי אנפילאות (מד״ר בראשי׳ סא). באותה שעה אחז יהודה חרבו לשולפה מתערה ואינה נשלפת (סס סס לג). ועצמותיך יחליץ, ישלוף[3] יזמן ישזיב ויניח, ישלוף כמה דאת אמר וחלצה נעלו וכו׳ (מד״ר ויקרי לד, בנוסח הערוך). מה אני עושה, שולף מנעלי ודורסן ורוססן בעקבי (סס במדי׳ יד). אכל ושתה ולא שלף נעלו וכו׳ כשנכנסת לראשונה אכלת ושתית ולא שלפת

נעליך ובזו שלפת נעליך (סס סס). והמספר שיש לו שושנה נוח לשלוף (סס סס). אילולי כלב ששלף את הזיין וירץ לפניהם (סס סס טז). שאם ישלוף האדם החרב שבירו להרוג את חבירו וכו׳ (מדרש תהלי׳ ק׳). — ובספה״מ: מיד שלף את חרבו והתיז את ראשו (פדר״א לט). כגון האלכא שאין שולפין אותה מן השער אלא בקושי (ר״ח, פסח׳ יח:). צמר שנסתבך בקוץ ובא לשלפו מגבי הקוץ שאינו יכול לשלפו אלא בשבירת צמחי הקוץ (ערוך ערך גז). הרוצה לחזום עלי ירק פי׳ לשלף העשבים הרעים (סס ערך חזס). גיד הנשה של עולה חולצו לתפוח פירוש שולפו מן הירק וזורקו לתפוח (סס ערך חלץ). שעקם מתניו ומצלה ליתן לה גט והיא שולפתו ממתניו (סס ערך עויק). וכשהוא שולפה חולצה מעליון שלה לתחתון שלה (רש״י, סנה קכג., ד״ס מלמעלה). אם ירצה לשלוף הכר שולף (רמב״ם, סנה כא י). ותשלוף עליו חרבות הערים (מוסרי הפילוסופים 26). ואין חוששין שמא יבוא לשלפם (את המנעלים) מעל רגליו (המאירי ליומא פרק ח). שהוא (מפתח) קבוע בחגורה או בשלשלת שבצואר במקום שאין האשה יכולה לשלפו (לבוש, או״ח שא יח). מותר לצאת בהן (בעגולים ירקים שהם סימן ליהודי) אפילו אינו תפור בו אלא מחובר קצת דודאי לא ישלפנו מפחד המלכות (סס סס שא כג). — ואמר הפיטן: שלופת חרבך תרוה על אדום (יניי, אדומי, קרובי׳ בראשית, זולאי, מה). ידידי שלופי הצרת במחבא בחרדה מבא מסלול דרך יקרא למו לעבור בו (בנימין בר׳ חייא, ברית כרותה, סליחי מוסף יוה״כ). יחיד הנאהב כשלף התער, רחף מגנו ועמד בשער (אליר בבי ילמק, אל הכ, סליחי מוסף יוה״כ). — ואמר המשורר: וגרש מחבו, לאם האל קבו ושלף את חרבו, וכלה הצרים (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, שער השיר ט). זרועי על בנות ימים חשופה וחרב הזמן עלי שלופה (רסב״ג, זרועי, ביאליק-רבניצקי א, 123). חרבות מגרניה שלופות רמחים להרג כליה מריקים (סוא, עזבתני, סס, סס, 135).

—נִפְעַל, נִשְׁלַף, — ששלפו אותו: באותה שעה אחז יהודה

[1]) [אין הוראת הפעל ברורה על אף השואת שָׁלֵף בלשון המשנה (עי׳ שם), שְׁלַף באשורי (עי׳ Lands-berger, WZKM 26, עמ׳ 128). ואין גם הצעות התקון מניחות את הדעת. וקרוב לכך לשון התרג׳ (מ״ג יע כו, ישעי׳ לז כז): דישלוק עד דלא מטי למהוא שיבלין. והשוה גם את דמיון הכתוב לאיוב ח יב: ולפני כל חציר יבש. לפי זה אפשר להבין: שמקדם הקדים ויבש, כשמוש שַׁלַף בערבי׳, ועי׳ בהערה שלפני זו. ואמר דונש: ופתר (רסע״ג) שקדמת שלף יבש קודם החום ואמר כי אין לה דומה בכל המקרא וכי היא מן לשון המשנה כדתנן שלפי קציר, שפירושו חום הקציר וכן פתי׳ זה, וזו תמ״ה הרבה דמיון יש לה במקרא כמות כל שולף חרב ושלף איש נעלו, ופירוש יהיו כחציר גגות שקדמת שלף יבש, קודם שיקשר הזרע וקודם שתחשף מכבפיה תיבש וכו׳, ע״כ (תשו׳ דונש על רסע״ג 62, עמ׳ 20). ואמר הראב״ע על זה: ושני הפירושים נכונים הם בעיני (שפת יתר כט, 27).]

[2]) [הכנוי שלוף דוץ (יבמ׳ קט: ועוד) המשמש גם כשם צמח (סנה ל.) אינו עברי אלא ארמי.]

[3]) [כך בערוך ערך חלץ, בדפו׳: ישמוט.]

חרבו לשולפה מתערה ואינה נשלפת לו (מד"ר בראש' לג).—ובסהמ"א: חרבות נשלפות וקשתות נדרכית וחיצים גורקים ומפילים חללים (פרקי משיח, ביהמ"ד ילינק ג, 71). בזמן שהיא נשמטת אינה כמו השידה ואינה נשלפת עמה ולא נצלת עמה (כ"ס, סנה מד:). ודוחק עצמו לעמד בחצי אמה עד שיחזור הנשלפת למקומה (רס"י, שם לט.).—ואמר הפיטן: אם בחטאינו. הצלף חותם תבנית מחיב חשלף (יחיאל בר אברהם, אקדם, מבחר הפירם באיטליה, פירמן, מט).

— פעי [1]), *שִׁלֵּף,—כמו קל: ואכלת את עשב השדה, שאדם משליף[2]) שדהו ואוכלה עד שהוא עשב (מד"ר בראש' כ).—ובסהמ"א: וכשמשלף הצמר מאחרי הקוץ והעשב אינו משתלף בלא שבירה (ערוך ערך נסר).

— התפ', *הִשְׁתַּלֵּף[3]),—כמו נפע': שאם שולפן עד שהן חמין משתלפין ואם לאו צריך לחטט אחריהן (הלכ' פסוק' לתלמידי רב יהודאי גאון, 145). וכשמשלף הצמר מאחרי הקוץ והעשב אינו משתלף בלא שבירה (ערוך ערך נסר). נשתלפו טלפי סוסיהם וכו' והטלפים נשמטים, מתוך שנשתלפו נהלמו הרגלים (רס"י, שופטי ה כב). וכן בהשתלפו מן הארץ יפול בו לי קעייה (הוא, יחזק' כג יז). ונתחלצה ונשתלפה ממנו חמה (הוא, יבמי עא., ד"ה היה מולה). שכבר היה הקציר משתלף ועובר (הוא, שם קטז:, ד"ה נגמר). אלו הסנדלים שלנו למה הם אסורים, גזרה שמא ישתלפו מעל רגליו ויבא להביאם ד' אמות ברה"ר (האגור, תכח). ולא חיישינן שמא ישתלפו (שם תכט).

— הפע', *הֻשְׁלַף,—כמו נפע', ואמר הפיטן: יקש ברק השנון, אם השלף לתאנון, יקשיב תחנון (ר"א קליר, זכר תחלת, מוסף א' ר"ה).

*שֶׁלֶף, ס"ז, — שדה אחרי הקציר, בקשי התבואה שעליו, לפני שנחרש[4]), ,Stoppelfeld ungepflügtes Feld; chaume; stubble-field: החוכר שדה מחבירו נרה ולא זרעה נותן לו חכורו ואף על פי כן שמין לו, שאינו דומה מניחה לפניו נירה למניחה לפניו שלף (תוספת' ב"מ ט כט). לבת מלכים שהיתה מלקטת בשלפים נמצא המלך עובר והכיר שהיא בתו שלת אוהבו נטלה והושיבה עמו בקרונין והיו חבורתיא תמהות עליה ואומרות אתמול היתה מלקטת בשלפים והיום יושבת בקרונין עם המלך (ר' סיימ, מד"ר שה"ש ו, לא ידעתי).—ושלפי קציר, במשמ' הזמן שאחר הקציר [1]), כשהשדות משתלפים: שילפי קציר חטין היו והלכו עשרה בני אדם לקצור חטין (רב יסודה בשם שמואל, יבמי קטז:). — ובהשאלה, שלפי הגזרה, שלפי השמד, אחרי השמד, קציר הדמים, כשהשדות כאלו מלאים עצמות הרוגים כשדה שלף[2]): שלפי הגזרה היו והיו נחבאין במערה (שמואל, סנה ס.). בשלפי השמד נתכנסו רבותנו לאושא (מד"ר שה"ש ב, שמכוני באספיות).—ואמר הפיטן: וקדמה ויסה ינתן לנתינים בשלף (ר"א קליר, ויכון עולם, סלוק ת"ב).

*שַׁלְפּוּחִית[3]), ס"נ, — בועה, ובפרט במשמ' אם שברחם הבהמה, ;Gebärmutter matrice, matrix: ניטלה שלפוחית שלה כשרה (חול' מז:–מח.). ניטלה האם שלה, תנא היא האם, היא טרפחת והיא שלפוחית (שם נח:).—ובמשמ' זפק התרנגול, ,Kropf; jabot; crop: שהיתה אחת מהן

[1]) [וכן גם בבנין פַעל בארמ'.]

[2]) [כלו' מְשַׁלֵּף.]

[3]) [כבארמ' שבתו"ם.]

[4]) [גם באשור' שכיחה בתעודות קדומות מבבל הנוסחה אֶקְלַ אֲנַ פִּי שַׁלְפִּשׁ אִשַּׁדַּר, את השדה כפי שלפו ישדר. וקשה להכריע אם לפנינו מלה משרש שלף או צורת שפעל מפעל כגון אלף, או לפא. ואפשר שהמלה שאולה בתו"ם בעבר' ובארמ' מלשון בבל.]

[1]) [לא סוף ימי הקציר בארמ'.]

[2]) [לפי זה אין הבטוי העברי שלפי קציר בא כלשון סוף, כתמורת הארמ' שלהי דקיטא בתו"ם, אלא כתמונת ההשמדה כלבד, וצ"ע].

[3]) [מן הארמ' שילפוחא (ע"ז מ:), סורי שלפוחתא מ"ר שלפוחַא, שלופחַא, בועה. ואפשר שבא שלפוחא וכדו' במק' שנפוחא מן נפח, כדברי Hoffmann ו־Nyberg, שדעתם מובאת אצל ברוקלמן, מלון סורי מהד' 2, עמ' 784.]

(מבנות ציון) מביאה שלפוחית[1]) של תרנגלת (פסיק' ר"כ. ותאמר ציון, קלג:).—ובפתמ"א גם במשמ' בועת השתן: עשה לו המעים לקבל את שמרי המאכל והמשתה ולהוליכו בבטן התחתון אל המחור ואל השלפוחית הוא נבל מקות השתן מי רגלים להוציאו חוץ בדרך האדם (סנהי דו.ולו, מכמיני ה, סג.). ופי השלפוחית המוציא את מי הרגלים (שם שו). ומה שהוא מן הליחה והרוטב הולך אל הריאה ומה שהוא מתמצית הדם ילך אל השלפוחית (ר"י א"מ, מו"ם, הנסיכם ס). ובל שלפוחית היא ווישיא"ה כעין אותה של דג (רמ"י, זבח' מ:).

***שלק**, ממנו *שְׁלִיקָה, *שָׁלַק, *שֶׁלֶק[3]).

***שָׁלַק**[2]), פ"י.— הרתיח במים חמים, abeieden; faire bouillir; to seethe, scald: הכובש השולק המולח חייב (מעשר' ד ה). היה מבשל את השלמים או שולקן (נזיר ו ט). העיד מנחם בן סגנאי על מוסף היורה של שולקי זיתים שהוא טמא (עדי' ה ח). נמצא מקום ישיבת הבלן, מקום ישיבת הצבע, מקום ישיבה של שולקי זיתים טהור (כלים ח ח). המתחך לבשל כיון שקרצן חיבור, לכבוש ולשלוק ולהניח על השלחן חיבור (תוספת' עקל' ג ח). ראשי לפתות ששלקן אם בעיינן הן אומר עליהן בורא פרי האדמה (ר' זעורא בשם שמואל, ירוש' ברכ' ו א). תורמוסין כיון ששלקן בטלה מרתן (שם שם). הפגין של שביעית אין שולקין אותן (שם שביעית ד ז). ביצים ששלקן ומצא בהן אפרוח בנותן טעם (שם תרומ' י ח). מימיי לא מ:אני לבי לומר לאדם צא ולקוט לך תמרות של תלתן ושל חרדל ושל פ:ל הלבן ושלוק לפוטרו מן המעשרות (ר' יוסא, שם מעשר' א א). הכובש עד שיכבוש כל צורכו, השולק עד שישלוק כל צרכו (שם שם ד יא). הצולה והמטגן והשולק והמעשן כולהן משום מבשל (שם שבת ז ג). שלק מקצת או בישל מקצת אין זה גדי מקולס (שם פסח' ז א; שם ביצה ב ז). שנים עשר לוג שבו שולקין את העיקרין דברי ר' מאיר ור' יהודה אומר שולקן היה במים ונותן שמן על גביהן (שם שקל' ו א). ושמן זית הין וכו' שבו היה שולק את העיקרין (ר' מאיר, שם סוטה ח ג). אפילו כתורמוס הזה ששולקין אותו שבע פעמים (ר' אלעזר, ביצה כה:). מעשה בתלמידיו של ר' ישמעאל ששלקו[1]) זונה אחת שנתחייבה שרפה למלך בדקו ומצאו בה מאתים וחמשים ושנים (ר' יהודה בשם שמואל, בכורות מה.). לאחר ג' ימים יצא רבן יוחנן בן זכאי לטייל בשוק וראה אותן ששולקין תבן ושותין מימיו אמר בני אדם ששולקין תבן ושותין מימיו יכולין לעמוד בחיילותיו של אספסיאנים (מד"ר איכה א ה, פין לר"ה). — וביכוי' שָׁלוּק, שלוקים, במשמ' דברים שלוקים: אפילו אכל שלוק והוא מזונו מברך אחריו שלש ברכות (ר"ע, ברכ' ו ח). ואלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, בחזרת ובעולשין ובחסכא ובתרחבינא ובמרור, יוצאין בהן בין לחין בין יבשין אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין (פסח' ב ו). שבכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל, הלילה הזה כלו צלי (שם י ד). הנודר מן המבושל מותר בצלי ובשלוק (נדרי ו א). מן השלוק אינו אסור אלא מן השלוק של בשר, שלוק שאיני טועם אסור בכל השלקים (שם שם ג). ובכולם הכהנים רשאין לשנות באכילתן לאכלן צלויין שלוקין ומבושלין (זבח' י ז). אין מביאין מן הגרגרים שנשרו במים ולא מן הכבושים ולא מן השלוקין (מנח' ח ג). ביצה מגולגלת עד שינום ושלוקה עד שירסס (עקל' ב ו). שמן השרוי והשלוק והמבושל של שמרים ושל ריח רע

1) [כן מתקן בובר במקום שלוצחית שבמקור.]

2) [מן הארמ' והסור' שלק באיתה משמ', גם כתרג' של שרפה (מ"ב יט כו), שרמה (ימע' לז כז): דישלוק עד דלא מטי למהוא שובלין. על הוראתה המדיקת של תמלה עי' בדברי י. נ. אפשטין, מבוא לנוסח המשנה עמ' 263.]

3) [דלמן במלונו מביא בשם לֵו (אצל קרויס, Lehnw. 397) גם שַׁלְקוֹנִית (ע"ז לח:) בגזירה מן שָׁלַק. אבל מן החמר המובא שם עצמו מסתבר כי צדקה הגרסה המקבלת שלקונדית, סלגונדית במשמ' sal conditum, מלח מבֻשם.]

1) [אין לראות כאן שרש שלק אחר, כדעת לוי במלונו.]

הרי זה בעל מום למזבח (תוספת' מנחי ט ח). ירק שלוק אומר עליו שהכל נהיה בדברו (רבי בניתין בר יפת בשם רבי יוחנן, ירוש' ברכ' ו א). ביצים קלופות כשאינן קלופות או שאינן קלופות בקלופות, שלוקות כשאינ שלוקות צריכין שיעור אחר (שם תרומ' י ח). בו ביום גזרו על פיתן (של גוים) וכו' על שלוקיהן ועל מלוחיהן (ר"ש בן יוסי, שם שבת א ח). השלוק קרוי מבושל דתנינן היה מבשל השלמים או שולקן וכו' והא תנינן הנודר מן המבושל מותר בצלי ובשלוק אמר ר' יוחנן הלכו בנדרים אחר לשון בני אדם (שם נזיר ו י). ושוין שיוצאין בהן כבושין אבל לא כבושין ולא שלוקין ולא מבושלין (פסח' לט:). מתובלת אוסרת ונאסרת, שלוקה אוסרת ונאסרת (חול' קיא.).—ובספהס"א: מה עשה הקב"ה הרתיח מי תהומות והיו שולקין את בשרם ופושטין את עורן מעליהן (פדר"א כא). פולין ואפונין ועדשים וכיוצא בהן ששולקין אותן העכו"ם ומוכרין אותן אסורין משום בישולי עכו"ם (רמב"ם, מאכלות אסורות יז יח).

— נפע', *נִשְׁלַק,—ששלקו אותו: כל הנשלקים עם התרדים אסורים מפני שהם נותנין את הטעם (ר' יוסי, תרומ' י יא). גרופית של זית טהורה עד שתשלק (ר' יהודה, כלים יב ח). השתי והערב מטמאין בנגעים מיד, ר' יהודה אומר השתי משישלק והערב מיד (נגעי יא ח).

— פע', *שִׁלֵּק,—כמו קל: איזהו גרנן למעשרות, הקשואים והדלועים משיפקסו וכו' אבטיח משישלק, ואם אינו משלק עד שיעשה מוקצה (מעשר' א ה). הוה מפקי ראשון ראשו' ומשלק ראשון ראשון לא נטבלו עד שיפק' כל צורכו וישלוק כל צרכו, פיקס ושילק ברשו' ההקד' ופדיו וכו' (ירוש' שם שם).

*שֶׁלֶק, ש"ז, מ"ר שלקים, שלקין וגם שלקות, — מאכל שלוק: מי שלקות ומי כבשים של תרומה אסורים לזרים (תרומ' י יב). רבי ובית דינו התירו בשמן (של נכרים) ושלקות וכבשין וכו' (ע"ז ב ו). אלו פוסלין ולא מעלין המים בין טמאים בין טהורים ומי כבשים ומי שלקות (מקוו' ז ג). מי כבשים ומי שלקות ומי זיתים מטבילין בהן (תוספת' שם ה ט). שלקות (שסחטן) בין לגופן בין למימיהן אסור (ירוש' שבת ז ג). יום הכיפורים שחל להיות בשבת מהו להדיח כבשין ושלקות מן המנחה ולמעלן (שם פסח' ד ד). שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה וכו' שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו (ברכ' לח:). ושלקות בין לגופן בין למימיהן אסור (שבת קמה.). — ושלקין: מי כבושין ומי שלקין מי תורמוסין אין בהן משום גלוי (תוספת' תרומ' ז יג). השלקין והכבשין שלהם וכו' אסורין (כותים ב י, קירכהיס, 35). — ומ"י שלק: אפילו אכל שלק והוא מזוגו מברך אחריו שלש ברכות (ר"ע, ברכ' ו ח). מי שלק של ביצים (ירוש' גיטי א ח). כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו שהכל נהיה בדברו, וכל שתחלתו שהכל נהיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה (ברכ' לח:).—ובספהס"א: ובירקות שלוקין נותן לו לכהן מן השלקות בשוויו (רגמ"ה, בכורות ע:). כמו שיסבול החולה חוליו ומכאוביו וכו' וישתה מי הסמין המרים ושלק העשבים החמוצים והעפוצים (ר"י אלנקאוה, מנורה"מ ג, ענעלאו, 43).

שלש[1]), ממנו *הַשְׁלָשָׁה, *מְשֻׁלָּשׁ, *מְשַׁלֵּשׁ, *מְשֻׁלֶּשֶׁת, שָׁלוֹשׁ, *שָׁלוֹשׁ, א. שָׁרִישׁ, ב. שָׁרִישׁ, ג. שָׁלִישׁ, ד. *שָׁלִישׁ, *שְׁלִישׁ, *שְׁלִישׁוּת, *שְׁלִישׁוּת, שְׁלִישִׁי, שְׁלִישִׁית, א. שָׁלַשׁ, שִׁלֵּשׁ, שִׁלְשׁוֹם, *שִׁלְשִׁי.

א. **שָׁלַשׁ**[2]), קל לא נמצא במקורות הקדומים.

— פע', שִׁלְּשָׁה, יְשַׁלֵּשׁוּ, שַׁלֵּשׁוּ, -הלק לג' חלקים, in 3 Teile teilen ; diviser en trois parts ; to divide in three parts: שלוש ערים תבדיל לך בתוך ארצך אשר יי' אלהיך נתן לך לרשתה תכין לך הדרך וְשִׁלַּשְׁתָּ את גבול ארצך אשר ינחילך יי' אלהיך והיה לנוס שמה כל רצח (דברי יט ג).—ובמשמ' עשה הפעם השלישית, z. drittenmal tun ; faire p. la troisième fois ; to do a third time: ויאמר

[1]) [עי' שָׁלוֹשׁ, הערות.]

[2]) [פעל שנגזר משם המספר שלוש.]

מלאו ארבעה כדים מים ויצקו על הע״ה ועל העצים ויאמר שנו וישנו ויאמר שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ (מ״א יח לד). — ובמשמ' עשה ביום השלישי: ויאמר לו יהונתן מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מאד[1]) ובאת אל המקום אשר נסתרת שם ביום המעשה (ש״א כ יט). — ובתוה״מ: התוכף תכיפה אחת אינה חבור וכו' רבי יהודה אומר עד שישלש (כלאי ט י). קראו את ההלל אם גמרו שנו ואם שנו שלשו אף על פי שלא שלשו מימיהם (פסחי ס ז). שנים שהיו בעיר אחת, שם אחד יוסף בן שמעון ושם אחר יוסף בן שמעון אין יכולין להוציא שטר חוב זה על זה וכו' כיצד יעשו ישלשו (ב״ב י ז). שאם בא דין לפניך פעם אחת שתים שלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני ושניתיו ושלשתיו (ספרי דבר' טז). איזה הוא קמיע מומחא כל שריפא ושנה ושילש (תוספתי שבת ד ט). נאמן הרופא לומר קמיע זה מומח' ריפיתי בו ושניתי ושילשתי (ר' אבהו בשם ר' יוחנן, ירוש' שבת ו ב). אם קרית לא שנית ואם שנית לא שילשת ואם שילשת לא פירשו לך (מו״ק טז:). לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמרא (קדוש' ל.). לעולם ישליש אדם את מעותיו שליש בקרקע ושליש בפרקמטיא ושליש תחת ידו (ר' יצחק, ב״מ מב.). מעשה באיש אחד שהיה עומד בבית הכנסת ובנו עומד כנגדו וכו' עונה דברים של תפלות וכו' ולא יצאת אותה השנה ולא שינתה ולא שילשה עד שמת אותו האיש וכו' שוב מעשה באדם אחד שהיה מתחרט שלא קרא ולא שנה וכו' ולא יצאת אותה השנה ולא שינתה ולא שילְשה[2]) עד שעלה אותו האיש מבבל לארץ ישראל ועשאוהו שר החיל של קיסר (מד״ר במדי ד). שהיו משלשין היום שליש לתורה שליש לתפילה שליש למלאכה (שם קהלי ג, כאה חיים). — *וכמשמ' חֵלֶק בכלל, גם שלא לג' חֲלָקים:

[1]) [אמנם המשפט קשה, ואפשר שהכונה בקרוב: וְשִׁלַּשְׁתָּ (ז״א ביום השלישי) רֵד (ז״א מאָחר) מאד, כלשון שופט' יט יא: הם עם היבוסי והיום רד מאד, וצ״ע.]

[2]) [ואמנם אין המלים ולא שינתה ולא שילשה מוסיפות בענין אלא גורעות, והיה צ״ל: ולא עברו משנה לא מחצית ולא שליש, וצ״ע.]

היו שנים מעידין אותו שאכלה שלש שנים ונמצאו זוממין משלמין לו את הכל, שנים בראשונה ושנים בשנייה ושנים בשלישית משלשין ביניהם (ב״ב ג ד). משלשין בממון ואין משלשין במכות כיצד העידוהו שהוא חיב לחברו מאתים זוז ונמצאו זוממין משלשין ביניהם (מכות א ג). בא להן יין אחר המזון ואין שם אלא אותו הכום אמר רבי בא על ידי שהוא ברכה קטנה שמא ישכח וישתה ברם הכא מכיון שהוא משלשה על ידי הכום אינו שכח (ירוש' ברכ' ח א). — ובתפלה: נקדישך ונעריצך כנועם שיח סוד שרפי קדש המשלשים לך קדושה (נקדישך, קדושה). כלם קדושה לך ישלשו (כתר, שם). שומר גוי קדוש שמור שארית עם קדוש ואל יאבד גוי קדוש המשלשים בשלוש קדשה לקדוש (שומר ישראל, תפלת שחרית). — ובסהמ״א: אשר על כן במרירות ובאנחה אנחנו כופלים ומשלשים מליצתינו בעד האביונים השבוים (פנקס ועד ארבע ארצות, היילפרין, 155). — ואמר הפיטן: כתב שלישים שלשי (ר״א קליר, ארץ מטה, יוצר א שבועות). — ואמר המשורר: שנה בשנה ינצלוהו ובשביעית לא יטשוהו יבצרוהו ויעוללוהו ישנוהו וישלשוהו (ראב״ע, אם ועבד, כהנא א, 180).

— פע', שֻׁלַּשׁ, בינ' מְשֻׁלָּשׁ, — כפול שלשה, וגם במשמ' בן שלש שנים, בן השנה השלישית, עי' מְשֻׁלָּשׁ, עמ' 3393: שנים שהיו בעיר אחת שם אחד יוסף בן שמעון ושם אחר יוסף בן שמעון אין יכולין להיציא שטר חוב זה על זה וכו' כיצד יעשו ישלשו, ואם היו משולשים יכתבו סימן (ב״ב י ז). ושלשת, שיהו (ערי המקלט) משולשות (ירוש' מכות ב ז). דבר זה כתוב בתורה שנוי בנביאים ומשולש בכתובים (רבה בר מרי, ב״ק צב:). שיהו נכסיך משולשין שליש בתבואה שליש בזיתים ושליש בגפנים (ב״מ קז.). וזה (לוי) אותיותיו משולשין וזו (יון) אותיותיה משולשין (מד״ר ויקי לט). — ואמר הפיטן: שלישים כתבת לעם משלש שלשת שליש משבט שלישי (אדם חיים, יוצר ב שבועות).

— הפעי, הִשְׁלִישׁ, — הפקיד בידי שָׁלִישׁ[1]): המשליש

[1]) [עי' ג. שָׁלִישׁ.]

מעות לבתו והיא אומרת נאמן בעלי עלי יעשה השליש מה שהושלש בידו (כתוב' ו ז). מי שפרע מקצת חובו והשליש את שטרו ואמר לו אם לא נתתי לך מכאן ועד יום פלוני תן לו שטרו הגיע זמן ולא נתן ר' יוסי אומר יתן (ב"ב י ח). המשליש מעות לחתנו ליקח מהן שדה לבתו (כתוב' קט:).— ובספה"א: וכן כל שנים שיש להם עסק ומשלישין אותו העסק ביד השליש להיות שליש עליהם ונאמן (ספר השטרות לר"י ברצלוני. 117). והשלשנו ביד פלוני בן פלוני כך וכך ממון והשלשנוהו לעשות כהן לנו דבר פלוני (שם, 118).

—הפע', *הָשְׁלַשׁ, — שהשלישו אותו: המשליש מעות לבתו וכו' יעשה השליש מה שהושלש בידו (ר"מ, כתוב' ו ז).—ובספה"א: מאשר הושלשו השטרות על יד שליש הושלשו לתתם לקרובו (תשו' גאו', בית תלמוד ד, 219). שליש שהושלש שטר בידו לשיפרענו ביום פלוני (טו"ע חו"מ נה ח).

—התפ', הִשְׁתַּלֵּשׁ, —ששלשו אותו: אין אומדין אותו אלא במכות הראויות להשתלש (מכות ג יח). כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באהל מועד ונשתלשו בערבות מואב (ר' עקיבה, חגי' ו:). כצורף הזה שמכניס הזהב לכור שנים או שלשה פעמים עד שמזוקקות כך פרשה זו נאמרת ונשנית ונשתלשת (מד"ר ויקר' לח). כיון שנשתלש בחטא נעשה מועד לעבירה (שם במדי' ט). — ובספה"א: אבל המלים אשר בתחלתם נון יוד הא הנראים כנשרשים לא יעמדו עד השתלשם בהם ואשר ישתלשו יבדלו לעת מקריתם (ספר דקדוק לר"י חיוג, דוקס, 128). כמשלש חדשים, רובו של ראשון ורובו של אחרון ואמצעי שלם, ולשון כמשלש חדשים כהשתלש החדשים (רש"י, בראש' לח כד). שליש שנשתלש לכך (תוס, כתוב' ע.). שאם נטעה ישתלש העונש בין כולנו (תוס, סנה' ז:). דגבי מחשבת חוץ לזמנו כתוב שלישי ודרשינן שיהא אותו חוץ משולש בדם ובשר ואימורין דהיינו חוץ לעזרה ממש שבשעת היתר הבמות נשתלש בכל אלה (סוס, זבחי' לו.).

—נפע', נִשְׁלַשׁ, — כמו הָפע': ראשון מאשר הושלשו השטרות על יד שליש הושלשו לתתם לקרובו זה אחר מיתת ראובן ואלו מכירה גמורה מעכשיו היתה לא היו השטרות נשלשין (תשו' גאו', בית תלמוד ד, 219).

שָׁלֹשׁ, שְׁלֹשָׁה, עי' שָׁלוֹשׁ.

שִׁלֵּשׁ, תוס"ז, רק מ"ר שִׁלֵּשִׁים, — בן הדור השלישי [1], (Ur)enkel; (arrière) petit fils; (great-)grand child: וירא יוסף לאפרים בני שִׁלֵּשִׁים גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף (בראש' נ כג). אנכי יי' אלהיך פקד עון אבת על בנים על שִׁלֵּשִׁים ועל רבעים לשנאי (שמות כ ה, וכעין זה שם לד ז, במדי' יד יח, דברי' ה ט). — ובתו"מ: פיטמה חציים כשירה, שילשים ורבעים לא שמענו (ירוש' יומא ד ה).—ובספה"א: והנה האמות שִׁלֵּשׁ רבע בקיום הצירא אף ברבוי שִׁלֵּשִׁים רבעים (חלקת מחקק סי' מג).

שֶׁלֶשׁ [2], ש"ז, — הבשר הרך שבין החרצנים והזג בענבים: חרצנין וזגין להביא את השלש שבנתיים (ירוש' נזיר ו ב).

***שִׁלְשׁוֹל** [3], ש"ז, — תולעת, ובפרט תולעת הגשם, (Regen) wurm; ver de terre; earth worm: השוחט לשום חמה לשום לבנה לשום כוכבים לשם מזלות לשם מיכאל שר צבא הגדול ולשום שלשול קטן הרי זה בשר זבחי מתים (תוספת' חול' ב יח). אי לעבדם אפילו שילשול קטן נמי, אין הכי נמי דתניא אשר בארץ לרבית הרים וגבעות ימים ונהרות אפיקים וגאיות, מתחת לרבות שלשול קטן (ע"ז כד:). כל לרבות השילשול ואת הדומה לשילשול (חול' סז:). אם זכה אדם

---

[1]) [מן המקרא, שאין גם המלה נכד משמשת בו במשמ' בן הבן דוקא, לא ברור אם שלשים הם בני הנכדים או הנכדים עצמם, ועל כן דעות החוקרים חלוקות בענין.]

[2]) [נראה שקרובה המלה אל שלשׁ a), רך ונוח בערב', ואין למלה זו קשר אל שלוש, שָׁלֹשׁ, שהיא ת'לת' b) בערב'.]

[3]) [עי' שלשל, הערה.]

a) سلس b) ثلث

אומרים לו אתה קדמת למלאכי השרת ואם לאו אומרים לו זבוב קדמך, יתוש קדמך, שלשול זה קדמך (מד״ר בראש׳ ח). כשלשול הזה שהוא נסחה בצואה (שם שם נא). — ובספה״א: לאדם שהוא עומד על שפת הים, נטל שִׁלְשׁוּל קטן ונתן בחכה והטילו לים (ר״י אלנקאוה. מנוה״מ ד, ענעלאו, 204). אבל שלשול קטן כמוני סוחלי עפרות במה יתרצה אל אדוניו לבא לשרת (שמשון בכרך, אל נערך, ממכה לער״מ, שו״ת חות יאיר רלט, 226).

***שִׁלְשׁוּל,** ש״ז, — מעשה המשלשל ומוריד דבר בשלשלת וכדו׳: שתי חצירות לזה בזריקה ולזה בשילשול, שמואל אמר שילשול מותר שהוא כדרכו (ירוש׳ ערוב׳ ח ג). תנינן חשיכה יצאו וצלו את פסחיהן ואת אמר הכין, לשילשולו לתנור להרכבו והבאתו (שם פסח׳ ו א). כותל שבין שתי חצירות לזה בשילשול ולזה בשילשול (ערוב׳ סג:). — ושלשול הפֵּרות בענפיהם, שקיעת הפרות בכפיפת הענפים למטה: חרובין שילשולן הוא חנטן (ר׳ חיננא בר פפא, ירוש׳ שביע׳ ד ט, מעשר׳ א ג). — ושלשול במעים, יציאה לנקבים: ששה דברים סימן יפה לחולה, אלו הן עטוש, זיעה, שלשול, קרי ושינה וחלום (ברכ׳ נז:). — ובספה״א, בפרט בס״שמ׳ שלשול מעים, יציאה חזקה לנקבים, Durchfall; diarrhée, diarrhoea: אם יאכל הרבה יקחהו שלשול ויבא להתאחר מן השיירא (ערוך ערך מע). וכן כל סם שהוציא בנסיון כשלשול האשקמוניא לבטן ועצור לבטן העפצים הידועים (מלות הגיון ח). המקום יכה בשלשול קיבתך עד אשר לא תוכל לעצור את צאתך ואומר וכו׳ אם אחזני שלשול אולי יהיה לי מרפא וארוכה וכו׳ כי אמר גאלינוס כאשר יקרה לאדם שלשול מן חליתות אשר הטבע צריך להוציאם מן הגוף ולפנותם יחזקו בו כל האברים ויהיה סבת בריאותם (ר״י זבארה, ספר שעשועים יא, דודזון, 126). ולכאב השנים ובקע השפתים ורפיון הידים ושלשול המעים (ר״י סריזי, תחכ׳ ג, טוטורונסקי, 255). כמו שיורה השלשול הנוטה לשחרות על חולי הטחול והשלשול הדומה למים שנרחץ בהם חבשר מורה על חולי הכבד (יעקב הקטן תלמיד רמב״ן, אגרת השלשול לבן רשד). יש צניעות שטובה הימינה תמורתה כגון שיש לו שילשול אם לא יגביה בגדיו ביותר שמא יטנפוהו ניצוצות ממימי רגליו (ספר חסידים תתתשלה). באתי מבית הכנסת בכאב במעי והי״ל שלשול והייתי סר וזעף (חיד״א, מעגל טוב, 137).

שִׁלְשׁוֹם[1], שִׁלְשֹׁם, תה״פ, — ביום שלפני אתמול, ביום השלישי מהיום לאחור, vorgestern; avant-hier; the day before yesterday: במקרא רק בצרופים עם (א)תמול, כגון תמול שלשם, כתמול שלשום, מתמול שלשום, גם אתמול גם שלשום[2]: וירא יעקב את פני לבן והנה איננו עמו כתמול שִׁלְשׁוֹם (בראש׳ לא ב). ראה אנכי את פני אביכן כי איננו אלי כתמל שִׁלְשֹׁם (שם שם ה). ויאמר משה אל יי׳ בי אדני לא איש דברים אנכי גם מתמול גם מִשִּׁלְשֹׁם גם מאז דברך אל עבדך (שמות ד י). לא תאספון לתת תבן לעם ללבן הלבנים כתמול שִׁלְשֹׁם וכו׳ ואת מתכנת הלבנים אשר הם עשים תמול שִׁלְשֹׁם תשימו עליהם (שם ה ז—ח). ויכו שטרי בני ישראל אשר שמו עלהם נגשי פרעה לאמר מדוע לא כליתם חקכם ללבן כתמול שִׁלְשֹׁם גם תמול גם היום (שם שם יד). ואם שור נגח הוא מתמל שִׁלְשֹׁם וכו׳ השור יסקל (שם כא כט). או נודע כי שור נגח הוא מתמול שִׁלְשֹׁם ולא ישמרנו בעליו (שם שם לו). לנס שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בבלי דעת והוא לא שנא לו מתמל שִׁלְשֹׁם (דבר׳ ד מב). וזה דבר הרצח אשר ינוס שמה וחי אשר יכה את רעהו בבלי דעת והוא לא שנא לו מתמל שִׁלְשֹׁם (שם יט ד). פן ירדף גאל הדם אחרי הרצח והכהו נפש ולו אין משפט מות כי לא שנא הוא לו מתמול שִׁלְשׁוֹם (שם שם ו). למען אשר תדעו את הדרך אשר תלכו בה כי לא עברתם בדרך מתמול שִׁלְשׁוֹם (יהוש׳ ג ד). וישבו מי הירדן למקומם וילכו כתמל שִׁלְשׁוֹם (שם ד יח). וכי ירדף גאל הדם אחריו ולא יסגירו את הרצח בידו

[1] [כטוי זה מרכב הוא מן שלש—יום, כעדות האכדית שבא בה אִנַ שַׁלְשִׁ אוּמֵי, ובצרוף אִנַ שַׁשּׁוּמֵ, מלולית ביום השלישי, באותה משמ׳ כבעבר׳.]

[2] [ועי׳ גם א. שָׁלִישׁ, הערות.]

כי בבלי דעת הכה את רעהו ולא שנא הוא לו מתמול שִׁלְשֹׁם (שם כ ה). ויראו הפלשתים כי אמרו בא אלהים אל המחנה ויאמרו אוי לנו כי לא היתה כזאת אתמול שִׁלְשֹׁם (ש"א ד ז). ויהי כל ידעו מאתמול שִׁלְשֹׁם ויראו והנה עם נבאים נבא (שם י יא). והעברים היו לפלשתים כאתמול שִׁלְשׁוֹם (שם יד כא). ויבא יהונתן את דוד אל שאול ויהי לפניו כאתמול שִׁלְשׁוֹם (שם יט ז). ויען דוד את הכהן ויאמר לו כי אם אשה עצרה לנו כתמל שִׁלְשֹׁם בצאתי (שם כא ו). ודבר אבנר היה עם זקני ישראל לאמר גם תמול גם שִׁלְשֹׁם הייתם מבקשים את דוד למלך עליכם (ש"ב ג יז). גם אתמול גם שִׁלְשׁוֹם בהיות שאול מלך עלינו אתה הייתה מוציא והמבי את ישראל (שם ה ב, וכעין זה דהי"א יא ב). וישבו בני ישראל באהליהם כתמל שִׁלְשׁוֹם (מ"ב יג ה). ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שִׁלְשׁוֹם (רות ב יא).—ובתו"מ: אילו באת אצלינו מאתמול שלשום לא היינו מקבלין אותך (דברי נעמי לרות, ר' שמואל בר נחמן, ירוש' יבמ' ח ג). כי עריך מאתמול תפתה, יום שיש בו אתמול ואין בו שלשום (מד"ר בראש' א).—ואמר המשורר: תמול שלשום שמנים וחלבים פגשתימו בנחל הבשורות (מחברות עמנואל יז, הברמן, 454).

שַׁלְשׁוּשִׁית[1], ש"נ,

—שם לצמח ממיני החלביצים שמיצו משמש צבע צהֹב ושנקרא על פי קפסות חזרעים המשלשות שלו crozophoria, tinctoria: מהו לצבוע בטובת הנייה, מן מה דתני השלשושית וחלבצין החגר עושה לעצמו הדה אמרה שאסור לצבוע בטובת הנייה (ירוש' שביעי ז ד).

*שְׁלָשִׁי,

ת"ז, — בן שלוש שנים: ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים וכו' אמר ר' יהושע לא שמעתי אלא שלשית, אמרו לו מה הלשון שלשית, אמר להם כך שמעתי סתם, אמר בן עזאי אני אפרש אם אתה אומר שלישית לאחרות במנין וכשאתה אומר שלשית בת שלש שנים (פרה א א).—ובדקדוק, שרש בן שלוש אותיות: ואמנם השני בנוי על ב' אותיות כמו בן כאשר תצרף אל עצמך נעשה שלשי או רביעי כמו בנים בניו (אבוסהל דונש בן תמים, פי' ילירה, ג.). ומצאתי עוד נפרדות שלשיות נרגשות בקבוץ ובחבור מבלי שיחשב הבלע כאל מן השרש בהם (פה"ם לריב"ג, סקד', 5). ודע כי מכלל מה שהזכר י במלות השלשיות השלמות מלות הן שוות בדבור עם המלות העלולות העין (שם שם, 7). ושמתי סוי רעב שלשי מפני ששקלתיו במתי מספר ומתי מספר אצלי שלשי (שם, מזה). ובעבור זה שמנו וזנים מרקחים שלשי וכו' וזה יורה עוד שמתום שלשי רצה לומר שעקרו מתיום על משקל שלשם מפני שאין בשמות השניים מה שיהיה על דמיון מתיום (שם, מזה). ותאמר ברענן שהוא רבעי וברעסמם שהוא חמשי כאשר תאמר במבב שהוא שלשי (הרקמה ו, 36). ואומר עתה כי הבנין השלשי יבא על דמיונים נחלקים (שם יח, 56). לפי שעלה ממלת שתי אותיות ב' מלוה נמצא כשתחשב שנים בשלשה והוא מנין אותיות תלה השלשית יעלה ממנה שש אותיות (סורית סקורת, דרנבורג, 17).— ובטעמים: החלק השני הם זקף וזרקה, הזקף כמו ערב וידתם ודומה הרי נצמד לשנים והשלשי כמו כבאך, בבל וראית וקראת (שם, 82). והמשרת הרביעי מארכה תסמך לה מארכה כמותה וכו' ודומ' בטעם לגרמיה השלשי כמו אשר בית ישראל (שם, 88).

שִׁלְשֵׁל,

ממנו *הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, *שִׁלְשׁוּל, *שְׁלַשֵּׁל, *שַׁלְשֶׁל, *שַׁלְשֶׁלָה, *שַׁלְשֶׁלֶת.

שִׁלְשֵׁל[1],

פ"י, — שִׁלְשֵׁל דבר, בדבר, הוריד בשלשלת או בחבל, herablassen (an e. Strick, Kette); faire descendre (p. corde, chaine); let down (by rope, chain): משלשלין; את הפסח

---

[1]— [כך הגרסה הנכונה לפי לֵו, Flora I 595 ועוד, שממנו הזהוי, ועי' בהערת המחבר בערך לשישית עמ' 2744.]

[1]) [פעל זה, הנגזר מן שַׁלְשֶׁלֶת, שאינה אלא מבטא אחר במקום שַׁרְשֶׁרֶת, בהכפלת שר במשמ' עגול, בארמ' שלשלתא, ובערבי' שַׁלְשַׁלַה a) וכדו', אין לחברו עם שלוש, שהוא תלת בארמ', ת'לת' b) בערב'.]

a) سلسلة b) ثلث

לתנור עם חשיכה (שבת א יח). המשלשל דפנות מלמעלה למטה אם גבוה מן הארץ שלשה טפחים פסולה (סוכ' א ט); ושוב מעשה בעסיא באחד ששלשלוהו לים ולא עלה בידם אלא רגלו (יבמ' טז ד). היה משלשל בחבית ונפלה עליו והרגתו (מכות ב א). שבו (בחבל) קושרין את הפסחים ומשלשלין את המטות (כלים יט ג). הניעו לשילוח ירדו ומלאום (את הכוסות) ועלו וישבו על גביהן (של השורים), ר' יוסי אומר ממקומו היה משלשל וממלא (פרה ג ב). משלשלין את המשלית לעלות בה דלי (תוספת' שבת יד ג). אמת חמים שלפני החלון משלשל וממלא הימנו בשבת (שם עירובי' ט כח). נימא כינור שנפסקה קושרין אותה וכו' א"ר שמעון בן אלעזר והלא קושרין אותה אין לה קול, אלא משלשל מלמעלה ועונב מלמטה (שם עירובי' יא יט). מעשה באנשי ירושלם שהיו משלשלין מיטותיהן בחלונות שהן גבוהים עשרה טפחים והיו ישינים תחתיהם (שם סוכ' ב ג). אין משלשלין אותן (פירות) דרך חלונות אבל מורידין אותן דרך חלונות (שם יו"ט ד ג). בור שבין שני שכנים משלשל וממלא הימנו בשבת (שם שם ד ח). היה משלשל כלים מלמעלה למטה ונפסק החבל (שם מכות ב ג). שלשל דלי למלאות ונפסק החבל מידו (שם פרה ה ח). שלשל חבל לבור לידע אם יש בו מים בכי יותן וגו' שלשל את המטלית להעל בה דלי או קיתון וכלכלה להשיב עליה תרנגולת אינן בכי יותן (שם מכשיר' ג טו). בימי מלכות יון היו משלשלין להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני טליים, פעם אחת שילשלו להן שתי קופות של זהב והיו מעלין להן שני גדיים וכו' (ירוש' ברכ' ד א). משלשלין קדירות בשר מעל גבי זיז שגבוה עזרת ורחב ארבעה (שם עירובי' ח). כגון ששלשל ידו למטה מגי' וקבלה (שבת ה.). אם יש לו להחליף יחליף ואם אין לו להחליף ישלשל בבגדיו [1]) (שם קיג.). שילשל רבי טליתו (שם קמז.). לא ישלשלם (את הפירות) בחבל בחלונות ולא יורידם דרך סולמות (ביצ' לו.). בכל יום היו משלשלין דינרים בקופה ומעלין להן תמידים

[1]) [רש"י: כלפי מטה שיראו ארוכים וכו'.]

וכו' למחר שלשלו להם דינרים בקופה והעלו להם חזיר (סוט' מט:). בירכו (את השבת) בעטיפה, רב הונא אמר צריך להחליף, ר' חייא בשם ר' יוחנן אמר צריך לערב, אבין בר חסדי אמר צריך לשלשל (מד"ר בראש' יא). עבדו ונטלוהו ושלשלוהו (את יהויקים) לו, וכיצד שלשלוהו, ר' אלעזר ב"ר נתן אמר, חי שלשלו אותו (שם ויקר' יט). שהיה המצרי משלשל דליו והיהודי משלשל דליו, זה ממלא דם וזה ממלא מים (שם במדי' ט). כל הנשים מסלקות כליהם ווו. משלשלת כליה (שם רות, ויאמר בעז לנערו).—ושלשלו החרובים, הורידו כאלו פרותיהם בשלשלאות: מאימתי אין קוצצין האילן בשביעית בש"א כל האילן משיוציא, בה"א החרובין משישלשלו (שביע' ד י).—ובמשמ' בכל בשלשלאות: ומגלה את ישראל מארצם ומשלשלן בקולרין (מד"ר אסתר, גם ושמי).—ובהשאלה, שלשל שמועה עד משה, יחס את ההלכה כאלו בשלשלת לאחור עד למשה, ועי' שַׁלְשֶׁלֶת: אם יכול את לשלשל את השמועה עד משה שלשלה (ר' יוחנן, ירוש' שבת א).—ושלשל שתי ברכות וכדו', כאלו חבר אותן יחד בשלשלת אחת: הנכנס לביתו במ"ש מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים ואומר הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד מניחו אחר המזון ומשלשלן [1]) כולן אחריו (תוספת' ברכ' ו ז). — ושלשל את המעים, גרם שלשול: דברים שהם משלשלים בני מעים (פסיק' ר"כ, העומר, זוכר, עא:).—ובמהמ"א: כשתיה פרעה נכנס ליפנות יטחר ולא יוציא כלום לא לצוע ולא לשלשל עד שיצאו בני מעיו ויפלו לפניו (מדמ"ג שמות ח טז, הופמן, 67). אעפ"כ צריכין אתם לשנות (את הלבוש בשבת) במה, שלשילו טליתיכם (שם שם כ ח, עפ"י ירוש' פאה ח ח). כזוב יש בו פועל מן השכרות וגם משלשל הוא ומימיו מתירין את הבטן (כב האי גאון, תשוי הגא' הרכבי, שלד). משלשלן, שמשלשלין את המעים (ערוך ערך אשר). חולי מיעים שמשלשל במעיין הנובע (שם ערך נכדס). יש בטבריה מים משלשלין אם

[1]) [פרש רשב"ם בפסח' קב: וז"ל: משלשלן, לשון שלשלת שמחברים יחד עם בהמ"ז.]

שותה אותם אדם יוצאין ממנו כמו ששתם (שם ערך עכריה). משקה לשלשל הבטן השקו השפחות (שם ערך שם). קושרים בעין רדידים בראשם ומשלשלין ומפשילין ראשי הרדיד לאחוריהם והוא הסרח (כ״ח גלגלי, יחזק׳ כג טו). ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי שלו שמא יבא להשקותו סמנין המשלשלין (רמב״ם, שבת כא לא). ואם אין לו להחליף משלשל טליתו כדי שלא יהא מלבושו כמלבוש החול (שם שם ל ג). הסם הזה יותר מפורסם שבסמים המשלשלים האדומה וכו׳ כאשר הושם עם הסם הזה מעט עם משלשל שאר הליחות (פרוש אבן רשד על הרוזי אבן סינא). הוא (חתרן) העץ הגבוה בספינה שמשלשלין בו הנס ומעמידין אותו (רד״ק, שרשים, חרן). כשישלשל ממנו החלטים שהם סבת חליותו (רפ״ע פלקירא, המבקש, לד). והם הפרות המהללים בעבור היותם משלשלים (עמנו׳, מחב׳ כב, הברית, 620). המשקה והדיאה־פיגיון אשר חשבתו נכבד ויקר לא שלשלני כלל כל עקר (שם, מחב׳ כג, שם, 644). והאדם שנטמא מן המת בנגיעה משלשל את הטמאה כשלא פירש מטמאיו (כ״א הקראי, גן עדן, טמאה וטהרה ז, קכד:). ומאכילין אותו דברים כדי למצמצו ר״ל לשלשלו שלא יהא צריך לנקביו למחר (המאירי, יומא א יח). על כן מה עשה הוא יתברך שלשלני והמשיכני בהתלבשות חול וכו׳ (ר״מ אלשיך, רב פנינים, משלי ח כד). נהגו לשלשל הטלית על פניהם וידיהם (לבוש, או״ח קכח כג).—ואמר הפיטן: וילון פרש והעמיסו שחוקי מים וכו׳ ושלשלו לכל ארבע פינים וישבו על מים (רסע״ג, אכוין כליות, סדור רסע״ג, שלח).—ואמר המשורר: בקר תשתה תירוש וכו׳ תאכל גם המשלשלים (ראב״ע, שמעו נא, כהנא א, 182).—*ושלשלה האשה את הזרע, הפילה אותו: אשת איש הרה לזנונים וכו׳ הלכה אל חכם ושאלו לו אם ראשית לגמוע דבר מאבקת רוכל לשלשל זרע המקולל אשר בקרבה (חות יאיר, לא).—וכפ״ע, במשמ׳ ירד: משלשל למטה ואינו זב לבשר שקרוב לו (כגמ״ה, חולין קיח.).

—פע׳, *שִׁלְשֵׁל, — ששלשלו אותו: כוורת פחותה ופקוקה בקש ומשלשלת לאויר התנור, השרץ בתוכה התנור טמא (כלים ח א). קלל של חטאת שהוא נתון בארובה אם משלשל טמא ואם אינו משלשל טהור, במה דברים אמורים בארובה שאין בה פותח טפח, אבל בארובה שיש בה פותח טפח בין משולשל ובין שאינו משולשל טמא (תוספתא אהילי יא ט). כרוך אל צואר בהמה אסור, משולשל מצואר בהמה מותר (ר׳ יהודה, ירוש׳ שבת ה ב). שהיה זרעו דומה לחבל שהוא משולשל זה בזה, שהיו כולם מיוחסים בני אביתיהם ולא היה זרע אחר מפסיק ביניהם (מד״ר במד׳ ט). שהרי הוא משולשל על כתיפו ועל גופו ועקרו (לבוש או״ח י י).—ובסהמ״א: נמצאו עודפות ט׳ אמות מזה הצד הצפוני משולשלת על הקרשים (ר״ח, שבת לט.).—ואמר הפיטן: משפטיו היות חוטיו כפולים תוך שליש אצבע, המשלשל יהי נפשל כדי אצבעות ארבע (רסב״ג, שש מאות, אופן פרשת שלח).—*ובמשמ׳ נאסר בשלשלאות, ואמר הפיטן: מה בצע כי נאשלו ובזיקים שלשלו (ר״א קליר, זכור איכה, קרובי ת״ב, מחזי איטלי׳ א, קע.).

—התפ׳, *הִשְׁתַּלְשֵׁל, נִשְׁתַּלְשֵׁל, — כמו פע׳: שֻׁלַּה, שנשתלשל מן העולם (מד״ר בראש׳ פה).—ובסהמ״א, גם במשמ׳ יציאת נקבים: אחוה בחבל שלדלי ונשתלשלה וירדה ושתת (מדה״ג בר־ש׳ טו ו, מרגליות, רכ; ערוך ערך חלד). היתה צערתו נראית לעצמה ולא נשתלשלה עמהם (רש״י, יחזק׳ לא ד). וע״י אכילה מרובה אחזה חולי שקורין מנייזונ״א וצריכה להשתלשל ולהוציא ועי ומריצה (תוס׳, שבת נג:, ד״ה מאכלה כרשיני). וכל השותה ממנו היה משתלשל עד שהמית אנשים רבים (פרקי משה, כד). כי הכנפים הם בצדדים ואינם בעקר הגוף ולכן אין האסור משתלשל בהם (משה בשיילי הקראי, ספר עריות ב, הקדש ג, 71); כי נשמות ישראל באות ומשתלשלות ממקום נפלא ונשגב מאד (מכתב קנאות, 75). ואולם מענה שאלה הראשונה אמרה ישעיה הנביא ע״ה וממנה משתלשלת מענה השאלה השניה (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ב). — *ובמשמ׳ התגלגל והתפתח כאלו בשלשלת של מארעות או של יוחסין, sich

: entwickeln; se développer; to develop o.s. והתדבקו הסבות והמסובבות והשתלשלו כאשר אתה רואה אותם (ר"י הלוי, כוזרי א א). וזה משתלשל אל מה שאין לו תכלית (שם ה יט ד). ולבחירה סבות משתלשלות אל הסבה הראשונה השתלשלות מבלי דוחק (שם שם כ). וכשם שאיברי הגוף כלם משלימים זה את זה ומשתלשלים זה בזה הקטן בגדול והגדול בקטן וכו' (ר"י אכטולי, מלמד התלמידים. אמור, קו.). ולא ישתלשל ממנו אלא תנועה יחידה פשוטה (ראב"ד, פרוש ליצירה א ם). ולדעת מדריגת הנמצאות במציאות ואיך נשתלשלו מאת הבורא ית' (מאזני העיונים לאבוהמד אלגזלי ו, אוצר נחמד ג, קלו). כי ממנו נשתלשלה המלכות (רד"ק, זכרי יא ם). וזאת היא הנקראת קבלה אשר מפי עליון נשתלשלה ובאה עד תכלית התנאים והאמוראים (מנחת קנאות, קוסמן, 12). ומהם ישתלשלו כל שאר הכחות למיניהם הן לטוב הן לרע והם כמו ענפים אשר ישתלשלו מהם (שם, 24). וכן הענין בחכמת הרפואה, כי נודע שהשתלשל מענינה היזק בכוונת התורה (שם, 110). שמציאות הש"י מבואר אצל הפילוסוף מהקדמות המשתלשלות ממושכלות הראשונות (ר"י אלבו, עקרים א יז). ומשם והלאה נשתלשל הנגידות במצרים (לקוטים מדברי יוסף סמברי, נבלינבר, 2). שהספירות ישתלשלו מדריגה אחר מדריגה עד שנתהוה עולם הגשמות (רמח"ל, חוקר ומקבל, 4).

**שַׁלְשָׁל, ס"ז, — כמו שלשלת, ואמר הפיטן: המון ם חוגג עלות יראה התר שלשלים (ר' מאיר בר יצחק, אור יום הנף, מעריב ב פסח).

**שַׁלְשָׁלָה, ס"נ, — טעם מטעמי המקרא, שצורתו כצורת שלשלת [1]: השלשי דרגה והוא שלשלה פעם יורדת ופעם עולה (סורית סקולה, דרכנזורג, 73).

---

[1]) [עי' שַׁלְשֶׁלֶת, בסוף הערך.]

*שַׁלְשֶׁלֶת [1]), ס"נ, — ככל מרכב מטבעות טבעות, שרשרת, Kette; chaine; chain: לא יגדל אדם את הכלב אלא אם כן היה קשור בשלשלת (ב"ק ז ז). ומקום היה שם אמה על אמה וטבלא של שש וטבעת היתה קבועה בה ושלשלת שהמפתחות היו תלויות בה, הגיע זמן הנעילה הגביה את הטבלא בטבעת ונטל את המפתחות מן השלשלת ונעל הכהן מבפנים ובן לוי ישן לו מבחוץ, גמר מלנעול החזיר את המפתחות לשלשלת ואת הטבלא למקומה (מדות א ט). שלשלת שיש בה בית נעילה טמאה, העשויה לכפיתה טהורה, שלשלת של סיטונות טמאה, של בעלי בתים טהורה (כלים יב א). שלשלת של משוחות טמאה (שם יד ג). ושלשלת המפתחות ושלל הכובסים וכו' חבור לטומאה ואינו חבור להזיה (פרה יב ט). כסוי מיחם שהוא מחובר לשלשלת ב"ש אומרים חבור לטומאה ואינו חבור להזיה (שם שם י). שלשלת דלי גדול ארבעה טפחים ושל קטן עשרה מטבילן עד מקום המדה, ר"ט אומר עד שיטביל את כל הטבעת (מקו' י ם). אין מגדלין כלבים ביישוב אבל מגדלין אותן בעיירות הסמוכות לספר, בימים קושרין אותן בשלשלאות של ברזל ומתירין אותן בלילות (תוספתי ב"ק ח יז). ואין מוכרין לחן את הסרן ולא כובלין ולא קוללין ולא שלשלאות של ברזל (שם ע"ז ב ד). שלשלת דוסיקאות הרי זו טהורה ושל מושיחות הרי זו טמאה וכו' מפני מה שלשלת הסיטונות טמאה מפני שהיא עשויה לכפיתה (שם כלים ב"מ ב ג). ככלים כל שהשלשלת בנתים (ירוש' סנה ו א). איזהו ברקום וכו' כגון זוגין ושלשליות וכלבים וכו' (ר' חייא בר אסי, שם גיט' ג ד). למלך שהיה לו מפתח של פלמנטרי' קטנה, אמר המלך אם אני מניחה כמות שהיא אבידה היא אלא הריני עושה לה שלשלת שאם אבדה השלשלת תהא מוכחת

---

[1]) [אין שלשלת אלא מבטא אחר על יד שרשרת, שהיא צורת הכפלה מן שַׁר, טבעת, וכן בארמ' שלשלתא, שולשלתא, בסור' שישלתא, מנד' שושילתא, ערבי' שלשלה a), כושי' סנסל, אך באשור' שרשרת ועי' שרשרת. וקרוב אליו שֶׁלֶךְ, עי' שם. ועי' שַׁלְשֶׁלֶת.]

a) سلسلة

עליה (רסב"ל בשם ר' ינאי, ירוש' תעני' ג ו). והביאו לפניו שלחן של זהב משוי ששה עשר בני אדם וששה עשרה שלשלאות של כסף קבועות בו (שבת קיט.). קלוע כמין קליעה ודומה לשלשלת זהו הדם (ת"כ, סוכה לג:). אין לך שיפה למדידה יותר משלשלאות של ברזל (יהושע בן חנניה, ערובי' כח.). שאני זכור השלשלת שהיתה ידי לתוכה (מד"ר במד ו). — ובהשאלה, במשמ' שלשלת יוחסין, דורות מקשרים כאלו בשלשלת, שלשלת אבות ושלשלת כהונה, : Generationsreihe, Dynastie ; dynastie ; — ty קשה לפני המקום לעקור שלשלת יוחסין ממקומן (ר' סימון בשם ריב"ל, ירוש' סוכה ה ח, וכעין זה מד"ר בראשי' פב). ואלה תולדות אהרן ומשה, כל מי שהמקום מתעסק בו להעמיד ממנו אומה א: שלשלת יוחסין היה המקום מ עסק בו כענין הזה לכתוב בו תולדות (שם במד' ג). אלה שמות בני אהרן הכהנים וכו' היא שאמרנו שלא נתעסק הכתוב אלא בשלשלת הכהונה (שם שם). ומפני מה מסרן (נח את כתנות העור) לשם, מפני שצפה נח שלשלת האבות עומדת ממנו (שם שם ד). אני נטלתי יעקב לנחלה והוא היה חלקי לפי שהיה זרעו דומה לחבל שהוא משלשל זה בזה שהיו כולם מיוחסים בני אבותיהם וכו' השלשלת באה בך (שם שם ט). עינו (של קרח) הטעתו, ראה שלשלת גדולה עומדת הימנו שמואל ששקול כמשה ואהרן וכו' (שם שם יח). — ובספהמ"א: לדלי שלזהב ושלשלת שלזהב, נפל הדלי נפלה השלשלת (מדס"ג בראשי' לט ח, מרגליות, תכנו). — ⁺ושלשלת הרים, רכסי הרים הקשורים זה בזה כשלשלת: מהרי אפריקא אין לנו ידיעה ברורה זולת מהמעטים אשר נזכיר שלשלת הרים המשתרעים ממערב למזרח (סנילי עולם א, אפריקא בכלל, 4). בלב הארץ ישתרע שלשלת הרים (שם ג, מט:). — ⁺ושלשלת הקבלה, עי' קַבָּלָה. ⁺ובשם לטעם מטעמי המקרא, שצורתו כצורת שלשלת ֓[1].

---

[1]) [גם בסור' בא שישלתא, וגם שישילא כשם לאחדים מסימני הקריאה, לתנועה או לפסוק בהוראה שונה לפי עמדת הסימן מעל לשורה או מלמטה, ועי' בספרות הרשומה במלונו של ברוקלמן מהד' 2, עמ' 774.]

שֵׁם [1]), ס"ז, סמי' שֵׁם, שֶׁם, כנ' שְׁמִי, שְׁמֵנוּ, שִׁמְךָ, שִׁמְכָה, שְׁמָהּ, שְׁמֵךְ, שִׁמְכֶם, שְׁמוֹ, שְׁמָהּ, שְׁמָם, שֵׁמוֹת, שְׁמוֹת, שְׁמֹת, שְׁמוֹתָם, שְׁמֹתָם, שְׁמוֹתָן,— א) מלה המשמשת ציון לסוג מסוגי הדברים והמשגים, Benennung; dénomination : ויצר יי' אלהים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שְׁמוֹ (בראשי' ב יט). — וביחוד ב) מלה המשמשת ציון לפרט שבבני אדם, באלהים, בבעלי חיים, במקומות וכו', Name; nom; name : ונהר יצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים שֵׁם האחד פישון וכו' וְשֵׁם הנהר השני גיחון וכו' שֵׁם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך קדמת אשור והנהר הרביעי הוא פרת (שם שם י—יד). ויקרא האדם שֵׁם אשתו חוה כי הוא היתה אם כל חי (שם ג כ). וידע קין את אשתו ותהר ותלד את חנוך ויהי בנה עיר ויקרא שֵׁם העיר כְּשֵׁם בנו חנוך (שם ד יז). על כן קרא שְׁמָהּ בבל כי שם בלל יי' שפת כל הארץ (שם יא ט). אלה הם בני ישמעאל ואלה שְׁמֹתָם בחצריהם ובטירתם (שם כה יו). ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר וכו' ויאמר לו מה שְּׁמֶךָ ויאמר יעקב

---

[1]) [המלה משתפת לכל השפות השמיות. וכן בכנעני' שם, ארמ' שם, ובכתבות קדומות גם אשם, כתעודות יב במ"ר שמהת, בארמ' שבתו"מ שום (ומכאן בעבר' ש תו"ם שום, ועי' ערך זה), שמא, סור' שמא, אוגרית' שם, מ"ר שמת, אשור' שוּם, מ"ר שוּמַת, ערב' אִשְׁם a), בארמ' שֹׁם, שֹׁם, כוש' סֶם ותמורתו בכל הלהגים הארמיים והערביים המדברים היום. ואמנם נראה שמקור המלה בשמוש של כנויים ומלות רמז שהפכו אף מלות קשור, כגון אֶסְמֶ (יען) בכוש', אִשְׁם אַנ b) וכדו' בדיאלקטים ערביים, שכנגדם שַׁם (אִם), אַשְׁם וגם אַשׁ מתוך אַנ שׁוּמִי (יען) באשור', שֶׁמֶא בעבר', הקרובים אל שַׁ, שֶׁ בעבר' (ועי' ערך זה והנזכר שם מן השפות הקרובות). ואין לקבל את דעת חוקרים אחרים, המחברים את המלה עם וַסַם c), סמן וקשט בערב', ושכנגדו באשור' ועוד, אבל שרש זה שממנו באוגרית' יסם כלשון יפי, עקרו בסמ"ך ולא בשי"ן, רחוק בהגויו ובמשמעותו מן שם.]

a) اسم b) اسم أن c) وسم

ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל וכו׳ וישאל יעקב ויאמר הגידה נא שמך ויאמר למה זה תשאל לשמי וכו׳ ויקרא יעקב שם המקום פניאל (שם לב כט—לא). ויאמר משה אל האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרתי להם אלהי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אמר אלהם ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה וכו זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר (שמות ג יג—יח). וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יי׳ לא נודעתי להם (שם ו ג). יי איש מלחמה יי שמו (שם יה ג). דבר אל בני ישראל וקח מאתם מטה מטה לבית אב מאת כל נשיאיהם וכו׳ איש את שמו תכתב על מטהו (במד׳ יז יז). ותבא האשה ותאמר לאישה לאמר איש האלהים בא אלי וכו׳ ולא שאלתיהו אי מזה הוא ואת שמו לא הגיד לי (שופט׳ יג ו). ויאמר מנוח אל מלאך יי׳ מי שמך וכו׳ ויאמר לו מלאך יי׳ למה זה תשאל לשמי והוא פליא (שם יג יז—יח). ויצא איש הבנים ממחנות פלשתים גלית שמו מגת (ש״א יז ד). והנה איש הבנים עולה גלית הפלשתי שמו מגת (שם שם כג). אל נא ישים אדני את לבו אל איש הבליעל הזה על נבל כי כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה עמו (שם כה כה). כי איש מהר אפרים שבע בן בכרי שמו נשא ידו במלך בדוד (ש״ב כ כא). ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר שבטי בני יעקב אשר היה דבר יי׳ אליו לאמר ישראל יהיה שמך (מ״א יח לא). וימלך פרעה נכה את אליקים בן יאשיהו תחת יאשיהו אביו ויסב את שמו יהויקם (מ״ב כג לד). וימלך מלך בבל את מתניה דדו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו (שם כד יז). לכן ידע עמי שמי (ישעי׳ נב ו). שתים נשים בנות אם אחת היו וכו׳ ושמותן אהלה הגדולה ואהליבה אחותה ותהיינה לי ותלדנה בנים ובנות ושמותן שמרון אהלה וירושלם אהליבה (יחזק׳ כג ב—ד). הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח (זכר׳ ו יב). אתה הוא יי׳ האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם (נחמ׳ ט ז). מי הקים כל אפסי ארץ מה שמו ומה שם בנו כי תדע (משלי ל ד).— ובנסחה ואלה שמות וכו׳: ואלה שמות בני ישמעאל בשמתם לתולדתם בכר ישמעאל נבית וקדר ואדבאל ומבשם וכו׳ (בראש׳ כה יג). אלה שמות בני עשו אליפז בן עדה אשת עשו רעואל בן בשמת אשת עשו (שם לו י). ואלה שמות אלופי עשו למשפחתם למקמתם בשמתם אלוף תמנע אלוף עלוה אלוף יתת וכו׳ (שם שם מ). ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו ראובן שמעון לוי ויהודה וכו׳ (שמות א א). ואלה שמות בני גרשון למשפחתם לבני ושמעי וכו׳ (במד׳ ג יז). אלה שמות האנשים אשר שלח משה לתור את הארץ (שם יג יז). ותקרבנה בנות צלפחד וכו׳ ואלה שמות בנתיו מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה (שם כז א). ואלה שמות הילדים לו בירושלם שמוע ושובב ונתן ושלמה וכו׳ (ש״ב ה יד). אלה שמות הגברים אשר לדוד (שם כג ח). ואלה שמות השבטים (יחזק׳ מח א).— ובצרופים שכיחים עם פעל, כגון קרא שם לפלוני, קרא את שמו כך או כך, קרא אותו כשם זולתו, שם את שמו, קרא למקום על שם, קרא בשמו על מקום, קרא שם במקום וכדו׳: וידע קין את אשתו ותהר ותלד את חנוך ויהי בנה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך (בראש׳ ד יז). ויקרא אברם שם בנו אשר ילדה הגר ישמעאל (שם יו יט). ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם (שם יז ה). על כן קרא שם העיר צוער (שם יט כב). ויקרא אברהם שם המקום ההוא יי׳ יראה (שם כב יד). וישב יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו וכו׳ ויקרא להן שמות כשמת אשר קרא להן אביו (שם כו יח). ויאמר לו אלהים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל (שם לה י). ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח (שם מא מה). ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסתם את יי׳ (שמות יז ז). ויקרא את שם המקום ההוא קברות התאוה (במד׳ יא לד). ובני ראובן בנו את חשבון ואת אלעלא ואת קריתים ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם ואת שבמה ויקראו בשמות את שמות הערים אשר בנו (שם לב לז—לח). ונבח הלך וילכד את קנת ואת בנתיה ויקרא לה נבח בשמו (שם שם מב). יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארגב עד גבול הגשורי והמעכתי ויקרא אתם על שמו את הבשן חות יאיר עד היום הזה (דבר׳ ג יד). ויעלו בני דן

וילחמו עם לשם וילכדו אותה וכו׳ ויקראו ללשם דן כשם דן אביהם (יהוש׳ יט מז). ופילגשו אשר בשכם ילדה לו גם היא בן וישם את שמו אבימלך (שופטי ח לא). ואבשלם לקח ויצב לו בחיו את מצבת אשר בעמק המלך כי אמר אין לי בן בעבור הזכיר שמי ויקרא למצבת על שמו ויקרא לה יד אבשלום עד היום הזה (ש״ב יח יח). ויקם את העמוד הימני ויקרא את שמו יכין ויקם את העמוד השמאלי ויקרא את שמו בעז (מ״א ז כא). ויבן את ההר ויקרא את שם העיר אשר בנה על שם שמר אדני ההר שמרון (שם יו כד). זה יאמר ליי׳ אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב ידו ליי׳ ובשם ישראל יכנה (ישעי׳ מד ה). שמעו זאת בית יעקב הנקראים בשם ישראל (שם מח א). וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך וקרא לך שם חדש אשר פי יי׳ יקבנו (שם סב ב). קרבם בתימו לעולם משכנתם לדור ודר קראו בשמותם עלי אדמות (תהל׳ מט יב). מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא (שם קמז ד). יתן יי׳ את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה וכו׳ ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם (רות ד יא). ותקראנה לו השכנות שם לאמר ילד בן לנעמי ותקראנה שמו עובד (שם שם יז). וישם להם שר הסריסים שמות וישם לדניאל בלטשאצר ולחנניה שדרך ולמישאל מישך ולעזריה עבד נגו (דני׳ א ז). ועי׳ קרא, שים. — ובלי פעל: ושערי העיר על שמות שבטי ישראל (יחזק׳ מח לא).— והסב את שמו, שנה אותו: וימלך פרעה נכה את אליקים בן יאשיהו תחת יאשיהו אביו ויסב את שמו יהויקים (מ״ב כג לד). וימלך מלך בבל את מתניה דדו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו (שם כד יז).—מסבות שם: ובני ראובן בנו את חשבון ואת אלעלא ואת קריתים ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם (במד׳ לב לח). ועי׳ סבב. — ופתח אבנים על שמות בני ישראל: מעשה חרש אבן פתוחי חתם תפתח את שתי האבנים על שמת בני ישראל (שמות כח יא). והאבנים תהיין על שמת בני ישראל שתים עשרה על שמתם פתוחי חותם איש על שמו (שם שם כא, וכעין זה שם לט יד). — ובמפקד העם ובמנית בני אדם בשמותם, שמותם, לשמותם: ויקח משה ואהרן את האנשים האלה אשר נקבו בשמות (במד׳ א יז). ויהיו אלה בני לוי בשמתם גרשון וקהת ומררי (שם ג יז). ובשמת תפקדו את כלי משמרת משאם (שם ד לב). לאלה תחלק הארץ בנחלה במספר שמות (שם כו נג). נתינים מאתים ועשרים כלם נקבו בשמות (עזרא ח כ). ויבדלו עזרא הכהן אנשים ראשי האבות לבית אבתם וכלם בשמות (שם י טז). אלה הבאים בשמות נשיאים במשפחותם (דה״א ד לח). ויבאו אלה הכתובים בשמות בימי יחזקיהו מלך יהודה ויכו את אהליהם (שם שם מא). ויתנו בגורל וכו׳ את הערים האלה אשר יקראו אתהם בשמות (שם ו נ).—ובמספר שמות במשמ׳ זו: שאו את ראש כל עדת בני ישראל למשפחתם לבית אבתם במספר שמות כל זכר לגלגלתם (במד׳ א ב). אלה בני לוי לבית אבותיהם ראשי האבות לפקודיהם במספר שמות לגלגלתם (דה״א כג כד). — ובדרשת שמו של אדם או של מקום או דבר: על כן קרא שמה בבל כי שם בלל יי׳ שפת כל הארץ (בראש׳ יא ט). ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדם האדם הזה כי עיף אנכי על כן קרא שמו אדום (שם כה ל). ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים (שם כז לו). ותאמר הפעם ילוה אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים על כן קרא שמו לוי (שם כט לד). ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים ויקחו אבנים ויעשו גל וכו׳ ויאמר לבן הגל הזה עד ביני ובינך היום על כן קרא שמו גלעד (שם לא מו–מח). ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ (שם לח כט). וירא יושב הארץ הכנעני את האבל בגרן האטד ויאמרו אבל כבד זה למצרים על כן קרא שמה אבל מצרים אשר בעבר הירדן (שם נ יא). אל נא ישים אדני את לבו אל איש הבליעל הזה על נבל כי כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה עמו (ש״א כה כה). הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח (זכר׳ ו יב). — וקרא בשם, ובפרט קרא האל את האדם בשם, ידעו בשם, יחד אותו ובחר בו ולא באחר: ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה (שמות לא ב). ויאמר משה אל יי׳ ראה אתה אמר אלי העל את העם הזה ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי ואתה אמרת

ידעתיך בשם וגם מצאת חן בעיני (שם לג יב). ויאמר יי׳ אל משה גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם (שם שם יז). ויתנו ממטה בני יהודה וממטה בני שמעון את הערים האלה אשר יקרא אתהן בשם (יהוש׳ כא ט). העירותי מצפון ויאת ממזרח שמש יקרא בשמי (ישעי׳ מא כה). שמעו זאת בית יעקב הנקראים בשם ישראל (שם מח א). בערב היא באה ובבקר היא שבה אל בית הנשים שני וכו׳ לא תבוא עוד אל המלך כי אם חפץ בה המלך ונקראה בשם (אסתר ב יד). על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור (שם ט כו). — ונשא את שם פלוני, שם אלהים אחרים, על שפתיו, הזכיר אותו, בפרט בשבועה, ועי׳ גם לקמן על שם האלהים: ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו (שמות כג יג). בל אסיך נסכיהם מדם ובל אשא את שמותם על שפתי (תהל׳ טז ד). — ושם במשמ׳ הזכרת השם, בצרופים כגון הכרית את שם הבעלים וכדו׳ מפי האדם: והסירתי את שמות הבעלים מפיה ולא יזכרו עוד בשמם (הוש׳ ב יט). והכרתי מן המקום הזה את שאר הבעל את שם הכמרים עם הכהנים (צפנ׳ א ד). והיה ביום ההוא נאם יי׳ צבאות אכרית את שמות העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד (זכרי׳ יג ב). — ומכאן במשמ׳ הזכרת שם פלוני לשבח ולתהלה, בחייו ואחרי מותו, גם בצרופים כגון שם גדול, שם עולם, שם ותהלה, אנשי שם, אנשי שמות [1]), Ruf, Ruhm; renommée; fame: הנפלים היו בארץ בימים ההם וגם אחרי כן אשר יבאו בני האלהים אל בנות האדם וילדו להם המה הגברים אשר מעולם אנשי השם (בראש׳ ו ד). הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם (שם יא ד). ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך (שם יב ב). ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים נשיאי עדה קראי מועד אנשי שם (במד׳ טז ב). ולתתך עליון על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת (דבר׳ כו יט). ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם ולשום לו שם ולעשות לכם הגדולה ונראות לארצך (ש״ב ז כג). ויעש דוד שם בשבו מהכותו את ארם (שם ח יג). ואבישי אחי יואב בן צרויה הוא ראש השלשי וכו׳ ולו שם בשלשה (שם כג יח). וגם באו עבדי המלך לברך את אדנינו המלך דוד לאמר ייטב אלהיך את שם שלמה משמך ויגדל את כסאו מכסאך (מ״א א מז). תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס והיה ליי׳ לשם לאות עולם לא יכרת (ישעי׳ נה יג). ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת (שם נו ה). כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן הדבקתי אלי את כל בית ישראל ואת כל בית יהודה נאם יי׳ להיות לי לעם ולשם ולתהלה ולתפארת (ירמי׳ יג יא). אשר שמת אתות ומפתים בארץ מצרים עד היום הזה ובישראל ובאדם ותעשה לך שם כיום הזה (שם לב כ). והיתה לי לשם ששון לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ (שם לג ט). ויצא לך שם בגוים ביפיך (יחזק׳ טז יד). והקמתי להם מטע לשם (שם לד כט). והושעתי את הצלעה והנדחה אקבץ ושמתים לתהלה ולשם (צפנ׳ ג יט). נבחר שם מעשר רב מכסף ומזהב חן טוב (משלי כב א). לריח שמניך טובים שמן תורק שמך (שה״ש א ג). טוב שם משמן טוב (קהל׳ ז א). ואלה ראשי בית אבותם וכו׳ אנשים גבורי חיל אנשי שמות (דהי״א ה כד). ומחצי מטה מנשה שמונה עשר אלף אשר נקבו בשמות (שם יב לא). ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלך האלהים לפדות לו עם לשום לך שם גדלות ונוראות (שם יז כא). — ולרעה, בצרופים כגון שם רע, טמא השם, לא שם לו, בן בלי שם: כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה ושם לה עלילת דברים והוצא עליה שם רע ואמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים (דבר׳ כב

---

[1]) [בשמוש זה באה המלה במקרא גם על יד מלה אחרת דומה לה, היא שם (כמבטא מאחר שם), מ״ר שמים במשמ׳ ריח, כהוראת השרש שם(ם) a) בערב׳ ובאשור׳ (ומכאן כמלה שאולה בלשון המקרא סמים), ודמיון זה שבמלים אלו הוא ביסוד החדוד שבכתובים לריח שמניך טובים שמן תורק שמך (שה״ש א ג), טוב שם משמן טוב (קהל׳ ז א), ז״א טוב „ריחו״ של אדם שלא הבאיש מריח שמן הבשם. ועי׳ בדברי העורך, הלשון והספר ב, 388.]

---

a) شم، شمم

יג–יד). וענשו אותו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה כי הוציא שם רע על בתולת ישראל (שם שם יט). הקרבות והרחקות ממך יתקלסו בך טמאת השם רבת המהומה (יחזק' כב ה). בניה ובנותיה לקחו ואותה בחרב הרגו ותהי שם לנשים (שם כג י); וכרו אבד מני ארץ ולא שם לו על פני חוץ (איוב יח יז). בני נבל גם בני בלי שם נכאו מן הארץ (שם ל ח). למען אירא ואעשה כן וחטאתי והיה להם לשם רע למען יחרפוני (נחמי' ו יג) [1]. — וכן במשמ' זרע בנים, נושאי שם המת אחריו, גם בצרופים כגון שם ושאר, זרע ושם, הקים שם לפ', על נחלתו וכדו' [2]: המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק (בראשי' מח טז). והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל ואם לא יחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל (דברי' כה ו–ז). והנה קמה כל המשפחה על שפחתך ויאמרו תני את מכה אחיו ונמתהו בנפש אחיו אשר הרג ונשמידה גם את היורש וכבו את גחלתי אשר נשארה לבלתי שום לאישי שם ושארית על פני האדמה (ש"ב יד ז). כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם יי' כן יעמד זרעכם ושמכם (ישעי' סו כב). ויאמר בעז ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואביה אשת המת קניתי להקים שם המת על נחלתו (רות ד ה). וגם את רות המאביה אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו (שם שם י). — ובשלילה גרע, מחה,

1) [בישע' סה יה וכו', והנחתם שמכם לשבועה לבחירי והמיתך אדני יי' ולעבדיו יקרא שם אחר, אשר המתברך בארץ יתברך באלהי אמן והנשבע בארץ ישבע באלהי אמן וכו', יש לראות שמכם לפי הענין לא כמציין את שם ישראל, אלא או כבנוי סופרים או כבטוי מקצר במקום שמי אשר בפיכם, שם זה שאתם קוראים בו לי עכשיו; והכונה: שם זה לא ישמש עוד אלא לשבועה, ז"א לקללה, ואלו בברכה ישמש שם אלהים אמתי (אלהי אמן זה שיקרא האל לעבדיו), וצ"ע.]

2) [וכן בא שום אף במשמ' זרע. בן באשור', ואפשר שיש להבין כך גם, כדעת רבים, את השם שמואל במשמ' זרע אלהים.]

השמיד, הכרית את שם פ' [1]: למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן (במדי' כז ד). הרף ממני ואשמידם ואמחה את שמם מתחת השמים (דברי' ט יד). והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל (שם כה ו). וישמעו הכנעני וכל ישבי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את שמנו מן הארץ (יהוש' ז ט). ועתה השבעה לי ביי' אם תכרית את זרעי אחרי ואם תשמיד את שמי מבית אבי (ש"א כד כא). ולא דבר יי' למחות את שם ישראל מתחת השמים (מ"ב יד כז). וקמתי עליהם נאם יי' צבאות והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד (ישעי' יד כב). — ובשמוש כלפי אלהי ישראל במשמ' שם פרטי ממש בצרופים כגון קרא (ב)שם ה', כנה, הזכיר שמו, ברך, קלל בשם ה', נשא את שם יי', נקב את שם יי', השכיח אותו, ועי' נקב, נשא, ברך: ולשת גם הוא ילד בן ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרא בשם יי' [2] (בראש' ד כו). ויבן שם מזבח ליי' ויקרא בשם יי' (שם יב ח). אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשנה ויקרא שם אברם בשם יי' (שם יג ד). ויאמר עוד אלהים אל משה כה תאמר אל בני ישראל יי' אלהי אבתיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר (שמות ג טו). לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא כי לא ינקה יי' את אשר ישא את שמו לשוא (שם כ ז; דברי' ה יא). ויאמר (יי' אל משה) אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם יי' לפניך (שמות לג יט). וירד יי' בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם יי' (שם לד ה). ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך (ויקרי' יט יב). ויקב בן האשה הישראלית את השם ויקלל (שם כד יא). כי שם יי' אקרא הבו גדל לאלהינו (דברי' לב ג). ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום אשר נשבענו שנינו אנחנו בשם יי' לאמר יי' יהיה ביני ובינך (ש"א כ מב). ויכל דוד מהעלות העולה והשלמים ויברך

1) [מעין זה באשור' שום חלק, הכרית את שם פ'.]

2) [ואמנם במקום זה, שהתקשו בו רבים, וכן בכמה מקומות אחרים, אין הכונה לקריאה בשם זה או זה ממש, אלא קרא בשם יי' פרושו: פנה אל יי' בתפלה, וקרא בשם הוא כנוי לשוני גרידא, הואיל ואי אפשר לומר קרא ביי' בלבד.]

את העם בשם יי׳ צבאות (ש״ב ו יח). וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם יי׳ (מ״א יח כד). ויפן אחריו ויראם ויקללם בשם יי׳ (מ״ב ב כד). אני יי׳ הוא שמי (ישע׳ מב ח). שמעו זאת בית יעקב וכו׳ הנשבעים בשם יי׳ ובאלהי ישראל יזכירו (שם מח א). שמעתי את אשר אמרו הנבאים הנבאים בשמי שקר וכו׳ החשבים להשכיח את עמי שמי בחלומתם אשר יספרו איש לרעהו כאשר שכחו אבותם את שמי בבעל (ירמ׳ כג כה—כז). ונשאו דודו ומסרפו להוציא עצמים מן הבית ואמר לאשר בירכתי הבית העוד עמך ואמר אפס ואמר הס כי לא להזכיר בשם יי׳ (עמו׳ ו י). אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם יי׳ אלהינו נזכיר (תהל׳ כ ח). משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו קראים אל יי׳ והוא יענם (שם צט ו). ובשם יי׳ אקרא אנה יי׳ מלטה נפשי (שם קיו ד). הללויה הללו את שם יי׳ (שם קלה א).—ובצרוף שם ה׳ נקרא על איש ועל מקום, ככנוי לבעלות האל: וראו כל עמי הארץ כי שם יי׳ נקרא עליך ויראו ממך (דבר׳ כח י). ויקם וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא שם שם יי׳ צבאות ישב הכרבים עליו (ש״ב ו ב). המערת פרצים היה הבית הזה אשר נקרא שמי עליו בעיניכם (ירמ׳ ז יא). ועשיתי לבית אשר נקרא שמי עליו וכו׳ כאשר עשיתי לשלו (שם שם יד). כי עשו בני יהודה הרע בעיני נאם יי׳ שמו שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאו (שם שם ל). ועי׳ קרא.—ושכן או שם האל את שמו במקום וכדו׳ באותה משמ׳: כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר שכנתי שמי שם בראשונה (ירמ׳ ז יב). להיות עיניך פתוחות אל הבית הזה יומם ולילה אל המקום אשר אמרת לשום שמך שם (דה״ב ו כ). ועי׳ שכן, שום.—ובצרוף מקום שם יי׳ צבאות: בעת ההיא יובל שי וכו׳ אל מקום שם יי׳ צבאות הר ציון (ישע׳ יח ז).—ומשכן שם: שלחו באש מקדשך חללו משכן שמך (תהל׳ עד ז).—ושם יי׳ וכדו׳ במשמ׳ כבוד האל, מציאותו, תכונותיו, בפרט בצרופים עם פעלים כגון ברך, גדל, הלל, הודה, זמר, כבד, נתן כבוד לשמו, הקדיש, ובנגוד בזה, חלל, טמא, נאץ וכדו׳, ועם תארים וצורות בינו׳ פעו׳ או ש״ע המשמשים לואי, כגון ברוך, גדול, מהלל, נורא, נכבד, קדוש, שם קדשו, שם כבודו וכדו׳: ומזרעך לא תתן להעביר למלך ולא תחלל את שם אלהיך (ויקר׳ יח כא). ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך (שם יט יב). כי מזרעו נתן למלך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי (שם כ ג). ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר יי׳ אלהיך לשרתו ולברך בשם יי׳ (דבר׳ כא ה). אם לא תשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת הכתבים בספר הזה ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את יי׳ אלהיך (שם כח נח). כי ישמעון את שמך הגדול (מ״א ח מב). ומלכת שבא שמעת את שמע שלמה לשם יי׳ (מ״א י א). על כן בארים כבדו יי׳ באיי הים שם יי׳ אלהי ישראל (ישע׳ כד טו). ובני הנכר הנלוים על יי׳ לשרתו ולאהבה את שם יי׳ להיות לו לעבדים (שם נו ו). בתתם ספם את ספי ומזוזתם אצל מזוזתי והקיר ביני וביניהם וטמאו את שם קדשי (יחזק׳ מג ח). ועמד ורעה בעז יי׳ בגאון שם יי׳ אלהיו (מיכה ה ג). ואם אדונים אני איה מוראי אמר יי׳ צבאות לכם הכהנים בוזי שמי ואמרתם במה בזינו את שמך (מלאכ׳ א ו). אודה יי׳ כצדקו ואזמרה שם יי׳ עליון (תהל׳ ז יח). על כן אודך בגוים יי׳ ולשמך אזמרה (שם יח נ). אספרה שמך לאחי בתוך קהל אהללך (שם כב כג). וברוך שם כבודו לעולם (שם עב יט). עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך (שם עט ט). ברכי נפשי את יי׳ וכל קרבי את שם קדשו (שם קג א). הושיענו יי׳ אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך (שם קו מז). תהלת יי׳ ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו (שם קמה כא). פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי יי׳ ופן אורש וגנבתי ותפשתי שם אלהי (משלי ל ט). יי׳ נתן ויי׳ לקח יהי שם יי׳ מברך (איוב א כא). קומו ברכו את יי׳ אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבדך (נחמ׳ ט ה). ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך (דה״א כט יג).—וכנראה במשמ׳ זו גם בצרופים כגון ידע שמו, שמו נודע, ובנגוד שכח את שמו [1]: ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דרשיך

[1]) בקצת מקומות אפשר להבין גם שכאלו ידע או שכח האדם את השם ממש, כלשון כתובים כגון:

יי׳ (תהל׳ ט יח). אם שכחנו שֵׁם אלהינו ונפרש כפינו לאל זר הלא אלהים יחקר זאת (שם מד כא). ואתה תשמע מן השמים ממכון שבתך ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי למען ידעו כל עמי הארץ את שְׁמֶךָ (דהי״ב ו לג). — ובמעשה האלהים עשה האל למען שמו [1]), לשמו הגדול, חמל על שם קדשו, קדש את שמו, כמו כבוד, שם גדול וטוב: וישמעו הכנעני וכל ישבי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה לִשְׁמְךָ הגדול (יהוש׳ ז ט). אם עונינו ענו בנו יי׳ עשה למען שְׁמֶךָ (ירמ׳ יד ז). ואעש למען שְׁמִי לבלתי החל לעיני הגוים (יחזק׳ כ ט, וכעין זה שם שם יד, כב). וידעתם כי אני יי׳ בעשותי אתכם למען שְׁמִי (שם שם מד). וקדשתי את שְׁמִי הגדול המחלל בגוים (שם לו כג). ינחני במעגלי צדק למען שְׁמוֹ (תהל׳ כג ג). כי סלעי ומצודתי אתה ולמען שִׁמְךָ תנחני ותנהלני (שם לא ד). עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שְׁמֶךָ והצילנו וכפר על חטאתינו למען שְׁמֶךָ (שם עט ט). ואתה יי׳ אדני עשה אתי למען שְׁמֶךָ (שם קט כא). למען שִׁמְךָ יי׳ תחיני (שם קמג יא). וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שִׁמְךָ הגדול וידך החזקה וזרועך הנטויה (דהי״ב ו לב). — ושם יי׳ ככנוי לאלהים עצמו ולרוחו [2]): הנה שֵׁם יי׳ בא ממרחק (ישע׳ ל כז). ובני הנכר הנלוים על יי׳ לשרתו ולאהבה את שֵׁם יי׳ (שם נו ו). וייראו ממערב את שֵׁם יי׳ וממזרח שמש את כבודו (שם נט יט). וזרחה לכם יראי שְׁמִי שמש צדקה (מלא׳ ג כ). ואמונתי וחסדי עמו ובִשְׁמִי תרום קרנו (תהל׳ פט כה). מגדל עז שֵׁם יי׳ (משלי יח י). —ובצרוף שמי בקרבו כמשמ׳ רוחי בו: השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שְׁמִי בקרבו (שמות כג כא). — ומלת שם בצרופים עם יחס במשמ׳ של מלות־יחס מרכבות, כגון בשם במשמ׳ בשביל [1]), בשמוש לגבי אלהים ואדם, : für, wegen; pour, a cause de; for, because of כי בו בחר יי׳ אלהיך מכל שבטיך לעמד לשרת בְּשֵׁם יי׳ הוא ובניו כל הימים (דבר׳ יח ה). וכי יבא הלוי מאחד שעריך וכו׳ ושרת בְּשֵׁם יי׳ אלהיו ככל אחיו הלוים (שם שם ו—ז). ונגשו הכהנים בני לוי כי בם בחר יי׳ אלהיך לשרתו ולברך בְּשֵׁם יי׳ (שם כא ה). ויאמר דוד אל הפלשתי אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואנכי בא אליך בְּשֵׁם יי׳ צבאות אלהי מערכות ישראל אשר חרפת (ש״א יז מה). כי כל העמים ילכו איש בְּשֵׁם אלהיו ואנחנו נלך בְּשֵׁם יי׳ אלהינו לעולם ועד (מיכה ד ה). —ובתו״מ: מצינו שם קטן משם גדול, שם משמעון ושמואל, נח מנחור, דן

וידעו כי שמי יי׳ (ירמ׳ ז יח), ועוד. במקומות אחרים אפשר שבא שבח ככנוי במק׳ כחש בלשון כפירה.]

[1]) [שלא כמקומות כגון מ״א ח מא וכו׳: וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך, כי ישמעון את שמך הגדול וכו׳, שהכונה בו לשמע מעשיו המהללים, ופה ושם, כגון כתהל׳ כג ג: ינחני במעגלי צדק למען שמו (שגם שם אפשר להבין: כדי לראות כי כשמך אלהים כן תהלתך, כלשון תהל׳ מח יא), אפשר שהעקר: לְמַעַן שמו, ז״א לבית אשר שמו נקרא עליו. וכן שם כז ד יש לגרס: לחזות בְּמַעַן ה׳ ולבקר בהיכלו במק׳ בְּנֹעַם ה׳, כמו שם כו ח: אהבתי מְעוֹן ביתך; ואולם השבעים גרסו גם כאן: אהבתי נעם ביתך, וצ״ע.]

[2]) [בדגמאות אלו וכיוצא בהן אין משמ׳ של ממש למלת שם, וכדעת רבים אין המלה באה אלא לשם הרחקת הגשמות ומתוך זהירות שלא לאמר דבר זה או זה על האלהות ממש, כנטיה שהלכה וגברה אח״כ בתו״מ ובסהמ״א. ואמנם אפשר שנולדו שמושים כאלה גם כתוצאה מהתפתחות לשונית, מתוך צרופים כגון קרא בשם יי׳ (עי׳ בהערה לעיל) ועל פי העבדה, כי בא לשם ובדו׳, כארמ׳ לשום, משום וכאשור׳ אַשֻׁם, אבל גם אַשְׁ, אַשַׁ (ז״א אַנַ שַׁ), המורה על מקור המלה כהרחבה מן שַׁ, שֶׁ. כמבֹאר בהערה בראש הערך.]

[1]) [בחלק מן הצרופים האלה אין לפנינו, כמבֹאר בהערות שקדמו, גזירה ממלת שם במשמ׳ בטוי זה שמֻשג מן המשגים נקרא בו, אלא התפתחות לשונית מן שֶׁ, שַׁ, כדגמת בשֶׁל, בשֶׁ, באשר, וכן כ(שם), לש(ם), מש(ם), ובארמ׳ לשום, משום וכו׳; ואמנם בחלק אחר מן הצרופים כגון נבא, דבר בשם יי׳ או דבר בשם דוד (ש״א כה ט), כתב ספרים בשם אחאב (מ״א כא ח) אפשר שהכונה מראש להזכרת השם ממש, ובלשון המקרא כבר לא הבחינו הדוברים בין שמושים שונים. וכן בא גם בלשונות המערב היום im Namen (Gottes), in one's name, כבעברית. ואמנם אפשר שיש כאן משום השפעתה של לשון המקרא בתרגומיו, וצ״ע.]

מדניאל, גד מגדיאל (רבי, שבת יב ג). היה עובר בשוק ושמע קול סופרין מקרין איש פלוני מגרש את פלונית ממקום פלוני ואמר זה שמי וזה שם אשתי פסול לגרש בו, יתר מכן, כתב לגרש את אשתו ונמלך, מצאו בן עירו ואמר לו שמי כשמך ושם אשתי כשם אשתך פסול לגרש בו (גיטי ג א). בראשונה היה משנה שמו ושמה שם עירו ושם עירה, התקין ר' גמליאל הזקן שיהא כותב איש פלוני וכל שם שיש לו, אשה פלונית וכל שם שיש לה (שם ד ב). שנים שהיו בעיר אחת, שם אחד יוסף בן שמעון ושם אחר יוסף בן שמעון (ב״ב י ז). שמות חדשים עלו בידם מבבל (ר' חנינה, ירוש' ר״ה א ב). כל הגיטין הבאין ממדינת הים אע״פ ששמותן כשם גוים הרי אלו כשירין מפני שישראל שבחוצה לארץ שמותן כשמות גוים (ר' יוחנן, שם גיט' א ב). כל שהוחזק שמו בעיר שלשים יום אין חוששין לו (ב״ב קסז:). ואבדתם את שמם מן המקום ההוא, לכנות לה שם (ע״ז מו.). שמותן של רשעים דומים לכלי קוריים, מה כלי קוריים מה שאת משתמש בהם הם עומדים, הנחתם הם מתרפים, כך שמעת מימיך אדם קורא שם בנו פרעה סיסרא סנחריב, אלא אברהם יצחק יעקב ראובן שמעון (ר' שמואל בר נחמן, מד״ר ברא' מט). —*שם טוב: קנה שם טוב קנה לעצמו (הלל, אבי ב ז). שלשה כתרים הם, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן (ר' שמעון, שם ד יג). אשרי מי שגדל בתורה וכו' וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם (ר' יוחנן, ברכ' יז.). — *נטל את השם: תתן אם רצה לקרות קריאת שמע בלילה הראשון קירא, רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל הרוצה לטול את השם יטול (ברכ' ב ח). — *שמו הולך: אתה הוא עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו (יבמ' עז.). — *אמר משמו של פלוני, מסר דברים בשמו: ר' מאיר אומר אף צמר גפן אסור ואינו מקדש, ר' אליעזר ב' צדוק אומר משמו אף על גבי הגפן אסור ואינו מקדש (כלאי ז ב). אמור להם משמי אתם יודעים שהמדינה הזאת משכשת בגיסות (ר' עקיבא, יבמ' עז ז). לא שמעתי מאבא אחותי אמרה לי משמו ביצה שנולדה ביום טוב סומכין לה כלי (ר' שמעון בי רבי ינאי, ירוש' ביצה ס א). שלח ר' יוחנן בן בגבג אצל ר' יהודה בן בתירי' לנציבין אמרו משמך שארוס' בת ישראל אוכל' בתרומה (שם כתוב' ה ד). אמר ליה (רבן גמליאל לרבי יהושע) והלא משמך אמרו לי (תפלת ערבית) רשות (ברכ' כז:). אמר לו והלא משמך אמרו יפה ערערו בני משפחה (ב״ב קנד:). — ושם האלהים (כבמקרא), ובפרט השם במשמ' זו: הושע השם את עמך (ר' יהושע, ברכ' ד ד). אנא השם עויתי פשעתי חטאתי לפניך אני וביתי, אנא השם כפר נא לעונות ולפשעים ולחטאים שעויתי ושפשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי (יומא ג ח). במקדש אומר את השם ככתבו ובמדינה בכנויו (סוטה ז ו, תמיד ז ב). כי קללת אלהים תלוי וגומר כלומר מפני מה זה תלוי מפני שברך את השם (סנה' ו ד). המגדף אינו חייב עד שיפרש השם (שם ז ה). ואלו שאין להם חלק לעולם הבא, האומר אין תחית המתים מן התורה וכו' אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו (שם י א). הכותב כתבת קעקע וכו' אינו חייב עד שיכתב שם השם שנאמר וכתבת קעקע לא תתנו בכם אני ה' (ר' שמעון בן יהודה משום ר' שמעון, מכות ג ו). לשם ששה דברים הזבח נזבח, לשם זבח, לשם זובח, לשם השם וכו' (זבח' ד ו). מיריחו היו שומעין קול השופר ויש אומרים אף קול של כהן גדול בשעה שהוא מזכיר את השם ביום הכפורים (תמיד ג ח). אמרו פרושים קובלין אנו עליך צדוקי גלילי שאתם כותבין את המושל עם השם בדף, ולא עוד אלא שאתם כותבים את המושל מלמעלן ואת השם מלמטן (ידים ד ח). האומר ימינה הרי זו שבועה, שמאלה הרי זו שבועה, בשם הרי זו שבועה (תוספת' נדרים א א). וצריכין (גרי מרדכי ואסתר) קירוב פנים שמא גיירו לשם (רב, ירוש' קדוש' ד א). מה להלן בשם אף כאן בשם (שבועות לה:). כל אותיות המשמשות את השם וכו' הרי אלו נמחקין (מסכת ספר תורה ד, קירכהיים). כל השמות ההדיוטות שאותיותיהם כאותיות השם מכנין בהם הרי אלו נמחקין (שם שם). בשמו גאלן, ששמו של הקב״ה שבעים ושנים שמות הן (רבי אבין, מד״ר שה״ש ב, כשותנה בין החוחים). אין מוסרין את השם לכל אדם (שם קהל' פרשה א, את

מכל עמם). — *שם שמים: כי קללת אלהים תלוי וגומר כלומר מפני מה זה תלוי מפני שברך את השם ונמצא שם שמים מתחלל (סנה׳ ו ד). חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים וישתו התלמידים הבאים אחריכם וימותו ונמצא שם שמים מתחלל (אבטליון, אב׳ א יא). כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי (ר׳ יוחנן בן ברוקא, שם ד ד). —*ובצרופים, שם המפרש: העולם, הועלם מהם שם המפורש וכו׳ כך אמר הקב״ה ומה אם שעה שהעלמתי מהם שם המפורש הם הורגים בכנוי, אילו נתתי וגליתי להם שם המפורש עאכו״כ (ר׳ אחווה בריה דר׳ זירא, מד״ר קהל׳ את הכל עשה יפה בעתו). ר׳ חנינה הוה בידו שם המפורש וכו׳ (שם שם). ועי׳ א. פֵּרַש, עמ׳ 5244, והערה שם. — *חלול שם, עי׳ חִלּוּל, עמ׳ 1561. —*קדוש השם, עי׳ קִדּוּשׁ, עמ׳ 5738. —*שנוי השם: פעמים ששינוי השם גורם, פעמים ששינוי המקום גורם (ר׳, ירוש׳ שבת ו א). — *וּשֵׁם במשמ׳ ענין מעניני המצוות[1]), Rubrik, Titel; titre; heading, title: תבלין שנים ושלשה שמות ממין אחד או משלשה אסור ומצטרפין, ר׳ שמעון אומר שנים ושלשה שמות ממין אחד או שני מינין משם אחד אינן מצטרפין (ערלה ב י). אלמנה וגרושה חיבין עליה משום שני שמות, גרושה וחלוצה אינו חיב אלא משם אחד בלבד (מכות ג א). כל שהוא משם אחד טמא, משני שמות טהור (עדי׳ ג א, אהל׳ ג א). לא נחלקו על דבר שהוא משום שם אחד שהוא חיב, ועל מה נחלקו, על דבר שהוא משום שני שמות (ר׳ שמעון שזורי ור׳ שמעון, כרית׳ ד ג). אחת לזו ושתים לזו וכו׳ המועט כשר, בין משם אחד בין משני שמות וכו׳ כיצד משם אחד, לידה ולידה זיבה וזיבה משם אחד, משני שמות לידה וזיבה וכו׳ (קנים א ג—ד). מעידין אנו את איש פלוני שחיב לחבירו מאתים זוז ונמצאו זוממין לוקין ומשלמין, שלא השם המביאן לידי מכות מביאן לידי תשלומין (כמוב׳ לב:). —*אינו (מן) השם: יש חורש תלם אחד וחיב עליו משום שמונה לאוין, החורש בשור ובחמור וכו׳ ונזיר בבית הטומאה, חנניה בן חכינאי אומר אף הלובש כלאים, אמרו לו אינו השם, אמר להם אף לא הנזיר הוא השם (מכו׳ ג ט). יש אוכל אכילה אחת וחיב עליה ארבע חטאות ואשם אחד, טמא שאכל את החלב והיה נותר מן מקדשים וביום הכפורים, ר׳ מאיר אומר אם היתה שבת והוציאו חיב, אמרו לו אינו מן השם (כריתו׳ ג ד). — *ובכִּטּוּי לא מן השם הוא זה: אמר ר׳ יהודה מפני מה אמרו בעל הבית אחד מעשרים וארבעה מפני שעינו יפה בעיסתו ונחתום אחד מארבעים ושמונה מפני שעינו צרה בעיסתו, וחכמים אומ׳ לא מן השם הוא זה אלא בעל הבית עיסתו מעוטה ואין בה כדי מתנה לכהן, נחתום עיסתו מרובה ויש בה כדי מתנה לכהן (תוספת׳ חלה א ז). אין משקין שתי סוטות, אחד שלא יהא לבה גס בחברתה ור׳ יהודה אומר לא מן השם הוא זה אלא משום שנ׳ והקריב אותה הכהן, אחת הוא מקריב ואין מקריב שתים (שם נגע׳ א יג). מצורע טובל בלשכת המצורעים ובא עומד בשער ניקנור, ר׳ יהודה אומר לא היה צריך טבילה שכבר טבל מבערב, אמרו לו לא מן השם הוא זה אלא כל הנכנס לעזרה דרך שערי ניקנור היה טובל באותה לשכה (שם שם א ט). שאם לא היתה פרה רוצה לצאת אין מוציאין עמה שחורה שלא יאמרו שחורה שחטו, ולא אדומה שלא יאמרו שתים שחטו, רבי אומר לא מן השם הוא זה אלא משום שנאמר והוציא אותה לבדה (ספרי במד׳ קכג). ת״ר ויהי בנסוע הארון ויאמר משה, פרשה זו עשה לה הקב״ה סימניות מלמעלה ולמטה לומר שאין זה מקומה, רבי אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו (שבת קטו:—קטז.). אין גוזרין יותר משלש עשרה תעניות על הצבור לפי שאין מטריחין את הצבור יותר מדאי דברי רבי, רשב״ג אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שיצא זמנה (תעני׳ יד:). לא תותירו מִמֶּנּוּ עד בקר, בא הכתוב ליתן עשה אחר

---

[1]) [כשמוש nomen ברומית בצרופים כגון nomine sceleris damnati sunt, בשם פשע נדונו כלם, uno nomine accusati sunt omnes, בשם אחד האשמו כלם, וכדומה, ולא צדקו המפרשים שֵׁם בשמוש זה בְּמשמ׳ כְּתוב שֶׁבַּתּוֹרה. ועי׳ גם בכר, ערכֵי מדרש, עמ׳ 128.]

לא תעשה לומר שאין לוקין עליו דברי רבי יהודה, רבי יעקב אומר לא מן השם הוא זה אלא משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה (פסח' סג. – סג:). — ובשמוש עם למ"ד, לשם במשמ' למען, für, um willen; pour; for the sake of: הפסח ששחטו שלא לשמו וקבל והלך וזרק שלא לשמו או לשמו ושלא לשמו או שלא לשמו ולשמו פסול, כיצד לשמו ושלא לשמו, לשם פסח ולשם שלמים, שלא לשמו ולשמו, לשם שלמים ולשם פסח שחטו שלא לאוכליו ושלא למנוייו וכו' (פסחי ה ב-ג). תרם את הראשונה לשם ארץ ישראל והשניה לשם כרכים המוקפין לה והשלישי לשם בבל ולשם מדי ולשם מדינות רחוקות (שקלי ג ד). אם עשאה (את הסכה) לשם חג אפילו מתחלת השנה כשרה (סכה א א). היו מהלכין בדרך ואין לו מה יאכל נותן לאחר לשם מתנה (נדרי ד ח). היו מסרבין בו לשאת בת אחותו ואמר קונם שהיא נהנית לי לעולם וכן המגרש את אשתו ואמר קונם אשתי נהנית לי לעולם הרי אלו מותרות ליהנות לו שלא נתכוין זה אלא לשם אישות, היה מסרב בחברו שיאכל אצלו אמר קונם לביתך שאיני נכנס וכו' מותר ליכנס לביתו וכו' שלא נתכוין זה אלא לשם אכילה ושתיה (נדרי ח ז). כל גט שנכתב שלא לשם אשה פסול (גיטי ג א). הכותב טופסי גיטין צריך שיניח מקום המלוה, מקום הלוה וכו' ר' אליעזר מכשיר בכלן חוץ מגטי נשים שנאמר וכתב לה לשמה (שם שם ב). עבד שנשבה ופדאוהו אם לשם עבד ישתעבד, אם לשם בן חורין לא ישתעבד (שם ד ד). אילן שנטעו מתחלה לשם עבודה זרה הרי זה אסור, גדעו ופסלו לשם עבודה זרה והחליף נוטל מה שהחליף (ע"ז ג ז). כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה (זבחי א א). יוסי בן חוני אומר הנשחטים לשם פסח ולשם חטאת פסולים, שמעון אחי עזריה אומר שחטן לשם גבוה מהם כשרין, לשם נמוך מהם פסולין, כיצד קדשי קדשים ששחטן לשם קדשים קלים פסולין, קדשים קלים ששחטן לשם קדשי קדשים כשרין, הבכור והמעשר ששחטן לשם שלמים כשרין, שלמים ששחטן לשם בכור, לשם מעשר, פסולין (שם שם ב). הפסח והחטאת ששחטן שלא לשמן, קבל והלך וזרק שלא לשמן או לשמן ושלא לשמן או שלא לשמן ולשמן פסולים, כיצד לשמן ושלא לשמן לשם פסח ולשם שלמים, שלא לשמן ולשמן לשם שלמים ולשם הפסח (שם שם ד). לשם ששה דברים הזבח נזבח, לשם זבח, לשם זובח, לשם השם, לשם אישים, לשם ריח, לשם ניחוח, והחטאת והאשם לשם חטא, אמר ר' יוסי אף מי שלא היה בלבו לשם אחד מכל אלו כשר (שם ד ו). השוחט לשם הרים, לשם גבעות, לשם ימים, לשם נהרות, לשם מדברות שחיטתו פסולה (חול' ב ח). מצות יבום קודמת למצות חליצה בראשונה שהיו מתכונין לשם מצוה ועכשו שאין מתכונין לשם מצוה אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום (בכורות א ז). ותמחוי שעשאו אספקלריא טמא ואם מתחלה עשאו לשם אספקלריא טהור (כלים ל ב). קודם לזמן הזה אף על פי שאמרו יודעין אנו לשם מי נדרנו, לשם מי הקדשנו, אין נדרן נדר ואין הקדשן הקדש (נדה ה ו). אין נותנין מעשר עני לעניי גוים אבל נותנין להן חולין מתוקנין לשם טובת (תוספת' פאה ג א). גט אשה שכתבו שלא לשמה פסול (שם גיט' ב ז). פס של ג' אמות וכל שהוא מרחיקו מן הכותל שתי אמות, אותו וכל שהוא נידון לשם לחי (ירוש' עירובי א א). רצה לכנוס (את היבמה) לשם תואר כונס (שם יבמו' א א). — *לשם שמים: וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים (ר' גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא, אבו' ב ב). וכל מעשיך יהיו לשם שמים (ר' יוסי, שם ב יב). כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקים (ר' יוחנן הסנדלר, שם ד יא). כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקים, איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי, ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח וכל עדתו (שם ה יז). — ובפרט ללמוד התורה, תורה לִשְׁמָהּ, תּוֹרָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ: יהי רָצוֹן מלפניך ה'

אלהינו שתשים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה ובין התלמידים העוסקים בתורתך בין עוסקין לשמה בין עוסקין שלא לשמה (ברכ׳ יז.). כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים (ר׳ בנאה, תענ׳ ז.). כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליה של מטה (ר׳ אלכסנדרי, סנה׳ לט:). כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה (ר׳ מאיר, אב׳ ו א). לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אף ע״פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה (ערכין טז:). — *ועם כ״ף, כשם ש, כמלת קשור, כמו ש, ;ebenso wie ;comme ;just as: חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה (ברכ׳ ט ה). אין היבמה גמורה ליבם כשם שהארוסה גמורה לאישה (ר״ע, נדרי׳ י ו). והרי היא פוסל את עבדו מן התרומה כשם שהוא פוסל את אשתו (ר״מ, גיטי׳ א ו). כשם שאמרו הפוגמת כתובתה לא תפרע אלא בשבועה (שבועי׳ ז ז). כשם שהוא אומר אך את שבתותי תשמרו, אך חלק (ר״י הגלילי, מכיל׳ תשא מסכ׳ דשבתא א, קג:). והיתה האשה לאלה, שיהו אלין בה, יארעיך כשם שאירע לפלונית, לשבועה, שיהו נשבעין בה, שיארעך כשם שאירע לפלונית (ספרי במד׳ יח). חטאתי ומירע עשיתי וכו׳ וכשם שעשיתי איני עושה (ר׳ ברכיה בשם ר׳ בא, ירוש׳ יומא ח ט). רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם (ר״ע, ברכ׳ סא:). לא כשם שהיו אומרים לי קמיע היא צריכה, חימום היא צריכה, אלא הנה נא עצרני ה׳ מלדת (מד״ר בראשי׳ מה). אמר ליה הקב״ה למשה אי אתה מרגיש שאני שרוי בצער כשם שישראל שרויין בצער (שם שמות ב). לא כשם שעולה להדיוט הוא עולה למלך, להדיוט עולה פניו למטה ולמלך פניו למעלה (שם ויקר׳ כו). הזהר שלא תאבד אלו כשם שאבדת את הראשונות (פסיק׳ רב׳, י׳ הדברות הליתאה, קטו:). ולמפרע היה שמו בן סתרא כשם שאתה אומר כי טוב סחרה מסחר כסף (סדר״א לג). — *כ׳שם... כן: המדל בגפנים כשם שהוא מדל בתוך שלו כן הוא מדל בשל עניים (ר״י, פאה ז ה). כשם שהפכת את מי המרה למתיקה וכו׳ כן תהפוך את כל חלומותי הקשין וכו׳ לטובה (ר׳ תנחום בר ר׳ חייא, ירוש׳ ברכ׳ ה א). לא יתנגנו (ס״ת) על גבי הכסא ויהא תלוי וקורא כשם שקורין בשטרות (סופר׳ ג יג). — *כשם ש... כך: כשם שחולקין בחולין כך חולקין בתרומה (דמאי ו ג). כשם שאמרו להחמיר כך אמרו להקל (ר״ם, כלא׳ ב ב). אלו קשרין שחייבין עליהן קשר הגמלין וקשר הספנין, כשם שהוא חייב על קשרן כך הוא חייב על התירן (שבת ו ה). כשם שהיו שופרות במקדש כך היו שופרות במדינה (שקל׳ ב א). כשם שהתפללת עליהן שירדו כך התפלל שילכו להן (תענ׳ ג ח). (חרש) כשם שהוא כונס ברמיזה כך הוא מוציא ברמיזה (יבמ׳ יד א). כשם שמעשיה (של הסוטה) מעשה בהמה כך קרבנה מאכל בהמה (ר״ג, סוטה ב א). כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל (שם ה א). כשם שאונאה להדיוט כך אונאה לתגר (ב״מ ד ד). כשם שחולקין בתבואה כך חולקין בתבן ובקש, כשם שחולקין ביין כך חולקין בזמורות ובקנים (שם ט א). כשם שהמזבח מקדש את הראוי לו כך הכבש מקדש, כשם שהמזבח והכבש מקדשין את הראוי להן כך הכלים מקדשין (זבחי׳ ט ז). כשם שהן קודמין בהקרבתן כך הן קודמין באכילתן (שם י ו). כשם שאם אכל חלב וחלב בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת כך על לא הודע שלהן אינו מביא אלא אשם אחד, אם היתה ידיעה בינתים כשם שהוא מביא חטאת על כל אחת ואחת כך הוא מביא אשם תלוי על כל אחת ואחת (כריתו׳ ד ג). כשם שבטלו את דברי עקביא כך דבריך אינן מקוימין (נגעי׳ ה ג). כשם שניתנה קבע לקרות שמע כך נתנו חכמים זמן לתפלה (תוספת׳ ברכ׳ ג א). כשם שחקמה מצלת את העומר כך העומר מציל את הקמה (רשב״ג, שם פאה׳ ג ו). וכשם שהוא אין פוסל על יד אחין בגט ובמאמר ובחליצה כך הן לא יפסלו זה על ידי זה בגט ובמאמר ובחליצה (שם יבמ׳ יא ט). וכשם שהמוכר יכול לחזור בו כך הלוקח יכול לחזור בו (שם ב״מ ג טו). כשם שנתעסקתם במלאכת משכן ושרת שכינה על מעשה ידיכם כך תזכו ותבנו לפניו בית הבחירה ותשרה שכינה על מעשה ידיכם (שם מנח׳ ז ח). וכשם שהיו במדבר שלש מחנות וכו׳ כך היו בירושלם (שם כלים ב״ק א יב). מפני ארבעה דברים ראו ישראל את המצרים מתים כדי שלא יהו אומרים כשם שעלינו מן הים מצד זה

כך המצריים עלו מן הים מצד אחר, וכדי שלא יהו אומרים המצריים כ ש ם שאבדנו בים כך אבדו ישראל בים (מכי׳ בשלח מסכ׳ ב ו, לג.). כ ש ם שנאמר לישראל ואהבת לריעך כמוך כך נאמר לגרים ואהבת לו כמוך (ספרא קדושים פרק ח, ויס, לח.). כ ש ם שעקרת (את ע״ז) מן המקום הזה כך תעקור אותה מן המקומות כולם (ירוש׳ ברכ׳ ט ב). כ ש ם שאין פרצופיהן דומין זה לזה כך אין דעתן דומה זה לזה (סס סס). כ ש ם שיש דיעות במאכל ובמשתה כך יש דיעות באנשים (ר׳ מאיר, סס סוטה א ז). כ ש ם שבין זהב לעפר כך בין דורינו לדורו של אבא (ר׳ ישמעאל, סס גיט׳ ז ט). כ ש ם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו המקום ימלא לך חסרונך כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו המקום ימלא לך חסרונך (רבי אליעזר, ברכ׳ טז:). כ ש ם שהוא אינו מתגדר במלאכתו כך אני איני מתגדר במלאכתי (רבנן דיבנה, סס יז.). כך אמר לו הקב״ה למשה כ ש ם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים לישראל (סס סג:). כ ש ם שנכנס לברית כך יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים (שבת קלז:). כ ש ם שפורשין מבין האולם ולמזבח בשעת הקטרה כך פורשין בשעת מתן פר כהן משיח ופר העלם דבר של ציבור (רבי יוסי, יומא מד.). כ ש ם שהדין בשלשה כך ביצוע בשלשה (סנה׳ ו.). כ ש ם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו כך אדם עשוי שלא להשביע את בניו (סס כט:). כ ש ם שנותן הקב״ה כח ברשעים לקבל פורענותם כך נותן הקב״ה כח בצדיקים לקבל טובתן (סס ק:). כ ש ם שהאדם הולך כך הוא בא (מד״ר בראש׳ לה). שמע ישראל אבינו כ ש ם שאין בלבך מחלוקת על הקב״ה כך אין בלבנו מחלוקת (סס סס לח). כ ש ם שאתם עושין לי כך אתם עתידין להעשות ארבעה דגלים במדבר והשכינה באמצע (סס סס ק). אף על פי שזכה יוסף למלכות לא נתגאה על אחיו ועל בית אביו, כ ש ם שהיה קטן בעיניו מתחלה שהיה עבד במצרים כך היה קטן בעיניו אחר שהיה מלך (סס שמות א). כ ש ם שהלב מרגיש בצרה שהוא מיצר כך כשאדם שמח הלב שמח תחלה (סס שמות יט). כ ש ם שיצירתו של אדם בעולם הזה כך יצירתו בעולם הבא (צ״ס, סס ויקר׳ יד). כ ש ם שיגעו לי אבותי כך אני יגע לבני (סס סס כח). היו עליות בלי זהב וקטלאות ונזמים וטבעות מעבירין ממנה כדי לנוולה כ ש ם שלא חסה על כבוד המקום כך אין חסין על כבודה (סס במד׳ ט). כ ש ם שנזדווגתם זה לזה במאכל ובמשתה כך אין אתם מתפרשים אלא מתוך מאכל ומשתה (רבי שמעון בר יוחאי, סס סס״ם, כגילס וכממסס). מיד השיב הקב״ה ואמר לה כ ש ם שאי אפשר לאשה לשכח עולה כך איני יכול לשכח אתכם (פסיק׳ רב׳ לא, והאמר ליון, קמו.).—*ועל שם, במשמ׳ מפני: בן סורר ומורה נדון על ש ם סופו (סנה׳ ס ס). הבא במחתרת נדון על ש ם סופו (סס סס ו). כל המטבעות היו יוצאות בירושלם מפני כן על ש ם יפה נוף משוש כל הארץ (ר׳ אבין, ירוש׳ מע״ש א ב).—ובסהם״א: הוי יודע כי כל החכמות וכל האומניות והמלאכות אשר בעולם יש להן מילין ו ש מ ו ת שהן משתמשין בחכמה ההיא (ראב״ע סנסיא, חבור המשיחה והתשבורת א, 8). גלגל התשיעי שהוא מקיף את הכל חלקוהו החכמים הקדמונים לשנים עשר חלקים, כל חלק וחלק העלו לו ש ם על ש ם צורה זו שתראה בו מן הכוכבים שלמטה ממנו (רמב״ם, יסודי התורה א ו).—*למען השם: וראה ד׳ למען ה ש ם מה רעה נעשה לעניים שע״י הכתוב העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט (הקנה, סוד לולב ומחלית השקל, עט:). אמר האר״י ז״ל למען ה ש ם מהרו ונקבץ בינינו איזו מתנה טובה ונשלח אותה לו (כתבי סבת האר״י בספר תעלומות חכמה ליש״ר מקנדיא, לט.).—*ובחכמת הלשון, שם עצם, שם האר: וכל המבטא מחולק על שלשה חלקים ש מ ו ת ופועלים ותיבות הענינים (דונש על מנחם, הקד׳). דע כי כל ש ם וכל פועל מן ג׳ אותיות הבא על משקל פועל הוא מלעיל (תשו׳ תלמידי מנחם, 54). התחלות הדבור כולו, עברי וערבי וזולתם מן הלשונות, שלש, והם ש מ ו ת ופעלים ומלות הטעם (ר״י א״ח, הרקמה שער א). ודעת ה ש מ ו ת והפועלים ותיבות הטעם (הוא, מו״ם, עבודת האלהים ד). אבל הם (הלשונות) חדשות, מוסכם עליהם, מורה על זה חבורם מן ה ש מ ו ת והפעלים והמלות (הוא, כוזרי א כד). ודע כי ש ם העצם לא יסמך אם היה בן אדם (ראב״ע, לשון, כד.). ו ש ם הפועל אם איננו סמוך הוא לעולם על משקל פעול וכו׳ ודע כי ש ם הפועל הוא עיקר כל הפועלים על כן יאמרו פעמים ש ם הפועל

תחת פועל עבר ותחת לשון צווי כמו זָכוֹר את יום השבת (סס, ע.). לכנה מרוב הלובן, חמה לרוב החום ויקרא זה השם שם המתגבר (רד"ק, מכלול, השמות, ליק, קמג:). כסיל מבוער רשע רע קצר שחור, אלו כולם יקראו שם התואר (ר"י קמחי, ספר זכרון, 20). —°שמות נרדפים, עי' דָּדַף, עמ' 6657. —°שם משֻׁתף: וכאשר יהיה שם אחד לענינים רבים הנה שם משֻׁתף (מלות הגיון שער יג). —°שמות, במשמ' שמות אלהים: שהיו החכמים הראוין למדה הזו מתפללין ומנקין עצמן מכל דבר טומאה וצמין ומטבלין ומטהרין והיו משתמשין בשמות וצופין בהיכלות (ג"מ, חגיי יד:). ועשו שני אריות של נחשת בשמות ותלו אותם על פתח קדשי הקדשים (תולדות ישו, 6). מעיד אני עלי כי כמה פנקסים וספרים מפעולות השמות עברו תחת ידי בימי מלאים מפיקים סגולות נוראות (ר"י"א מודינא, ארי נוהם ג כד. 63). והייתי בורח מלומר לפניהם וכו' מקבלה ואילך וסגולות ושמות וביוצא (מיד"א, מעגל טוב, 36). וכל החג הייתי הולך לבית הכנסת ועושה הנענועים עפ"י כוונות האר"י ז"ל ומשים בתיבה נייר קטן של שמות ולא היו מרגישים (סס. 58). —°ובמשמ' עלים מספר שיש בהם שמות קדושים: ומקבץ שמות הקרועים ומונחים בחורי הבית (אור הישר, בסדור תפלה למשה לר"מ קורדוביירו דף א, פרק ג). —°בעל שם, צדיק העושה נפלאות בכח השמות הקדושים: והזכירה לבעל שם מלונדריז ואמרה שיאידי נתן לה ספר מקבלה וכו' וכל אלו דברי הבאי של הגויה וכמה גויים גרם המכונה בעל שם אשר בגאותו וזדונו גילה קבלה מעשית והשבעית לכמה שרים ושרות להתהלל (מיד"א, מעגל טוב, 124). והייתי עם הבחורים הנז' עד הלילה מדברים בעניני בעל שם וכיוצא (סס, 154). —ואמר המשורר: ומשיחי שקר עמדו בעלי שמות ובעלי קבלה (יל"ג, ממשלי קלין, כל שיריו ו). —°בעל שם טוב, כנוי לר' ישראל ממדזיבוז מיסד תנועת החסידים במאה השמונה עשרה, נכתב בקצור בר"ת בעש"ט. —°ברוך השם (בר"ת: ב"ה), בעזרת השם (בר"ת: בע"ה), בעזרת השם יתברך (בר"ת: בעזהי"ת), השם ירחם (בר"ת: הש"י), השם יתברך (בר"ת: השי"ת), השם יקם דמו (בר"ת: הי"ד). —°אם ירצה השם (בר"ת: אי"ה) (מדרש לעולם, אוצר מדרשים א, איזנשטין, 273).

שָׁם[1], תה"פ המורה על מקום מרחק, במקום ההוא, dort; là bas; there: ויטע יי' אלהים גן בעדן מקדם וישם שָׁם את האדם אשר יצר (בראשי ב ח). וזהב הארץ ההיא טוב שָׁם הבדלח ואבן השהם (סס סס יב). ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שָׁם (סס יא ב). הבה נרדה ונבלה שָׁם שפתם (סס סס ז). על כן קרא שמה בבל כי שָׁם בלל יי' שפת כל הארץ (סס סס ט). וירא יי' אל אברהם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שָׁם מזבח ליי' הנראה אליו (סס יב ז). ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שָׁם (סס סס י). ויסף עוד לדבר אליו ויאמר אולי ימצאון שָׁם ארבעים (סס יח כט). על כן קרא למקום ההוא באר שבע כי שָׁם נשבעו שניהם (סס כא לא). קח נא את בנך וכו' ולך לך אל ארץ המריה והעלהו שָׁם לעלה (סס כב ב). ויפגע במקום וילן שָׁם (סס כח יא). קום עלה בית אל ושב שָׁם ועשה שָׁם מזבח (סס לה א). וְשָׁם אתנו נער עברי (סס מא יב). וירד יי' בענן ויתיצב עמו שָׁם (שמות לד ה). —ובחזרת המלה, שם ... (ו)שם: שָׁם שם לו חק ומשפט וְשָׁם נסהו (שמות יה כה). כי אם במקום אשר יבחר יי' באחד שבטיך שָׁם תעלה עלתיך וְשָׁם תעשה כל אשר אנכי מצוך (דבר' יב יד). ותשבתו הרמתה כי שָׁם ביתו וְשָׁם שפט את ישראל (ש"א ז יז). ...יה משלח ונעזב כמדבר שָׁם ירעה עגל וְשָׁם ירבץ (ישע' כז י). והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שָׁם תשיג אתכם בארץ מצרים והרעב אשר אתם דאגים ממנו שָׁם ידבק אחריכם מצרים וְשָׁם תמתו (ירמ' מב טז). כי בהר קדשי בהר מרום ישראל

---

[1] [גם בכתבות כנעניות ובכתבת משע מלך מואב וכן בכתבות ארמיות קדומות שם, ובתעודות מיב, ובארמ' שבמקרא תַּמָּה (עזרי ה יז; ו א. יב), מן תַּמָּה (סס ו ו), בארמ' שבתו"ם ובסור' תמן, בערב' תַ'מַּ[a] וכן באגרית' ת'ם, ת'מת באותה משמ' כבעבר'. ובערב' על יד מלה זו גם ת'מַּ[a] במשמ' הזמן, אז, אחר כך. ועי' בהמשך על שָׁמָּה.]

---

a) ثمّ

נאם אדני יי׳ שָׁם יעבדני כל בית ישראל כלה בארץ שָׁם ארצם וְשָׁם אדרוש את תרומותיכם (יחזק׳ כ מ). לך ברח לך אל ארץ יהודה ואכל שָׁם לחם וְשָׁם תנבא (עמ׳ ז יב). שָׁם רשעים חדלו רגז וְשָׁם ינוחו יגיעי כח (איו׳ ג יז).—ובשנוי הסדר: ובני ישראל נסעו מבארת בני יעקן מוסרה שָׁם מת אהרן ויקבר שָׁם (דבר׳ י ו).—וזעיר שם זעיר שם: כי צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר שָׁם זעיר שָׁם (ישע׳ כח י). והיה להם דבר יי׳ צו לצו צו לצו קו לקו קו לקו זעיר שָׁם זעיר שָׁם (שם שם יג).—ובצרוף מצמצם, אך שם: ופגשו ציים את איים ושעיר על רעהו יקרא אך שָׁם הרגיעה לילית ומצאה לה מנוח שמה קננה קפוז ותמלט וכו׳ אך שָׁם נקבצו דיות אשה רעותה (ישע׳ לד יד—יח).—ובפרט בשלילה, אין שם איש וכדומה: ויבא הביתה לעשות מלאכתו ואין איש מאנשי הבית שָׁם בבית (בראש׳ לט יא). ויבאו עד קצה מחנה ארם והנה אין שָׁם איש (מ״ב ז ה). באנו אל מחנה ארם והנה אין שָׁם איש (שם שם י).—ובתעודות לכיש: אין שם אדם (כתבי לכיש 4, 5, טורטשינר, 125). — ועם מן היחס [1]: ונהר יצא מעדן להשקות את הגן וּמִשָּׁם יפרד והיה לארבעה ראשים (בראש׳ ב י). ויפץ יי׳ אתם מִשָּׁם על פני כל הארץ (שם יא ח). ויעתק מִשָּׁם ההרה (שם יב ח). ויסע מִשָּׁם אברהם ארצה הנגב (שם כ א). לך נא אל הצאן וקח לי מִשָּׁם שני גדיי עזים (שם כז ט). קום לך פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח לך מִשָּׁם אשה מבנות לבן אחי אמך (שם כח ב). הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שמה ושברו לנו מִשָּׁם (שם מב ב) [2]. והביאה אל בני אהרן הכהנים וקמץ מִשָּׁם מלא קמצו מסלתה ומשמנה (ויקר׳ ב ב). — ובחזרת המלה, משם . . . ומשם: אם יהיה נדחך בקצה השמים מִשָּׁם יקבצך יי׳ אלהיך וּמִשָּׁם יקחך (דבר׳ ל ד).— ואחר משפט תנאי או זקה כולל: באשר כרע שָׁם נפל שדוד (שופט׳ ה כז). מעת היותה שָׁם אני (ישע׳ מח טז). אזכיר רהב ובבל לידעי הנה פלשת וצור עם כוש זה ילד שָׁם וכו׳ יי׳ יספר בכתוב עמים זה ילד שָׁם (תהל׳ פז ד—ו). אם אסק שמים שָׁם אתה (שם קלט ח). בהכינו שמים שָׁם אני (משלי ח כז). ובאשר חללים שָׁם הוא (איוב לט ל). ואם יפול עץ בדרום ואם בצפון מקום שיפול העץ שָׁם יהוא (קהל׳ יא ג).— ובהשלמה ענינית אחר מלת הזקה אשר, אשר שם, במשמ׳ במקום ש, במקום אשר: שם האחד פישון הוא הסבב את כל ארץ החוילה אשר שָׁם הזהב (בראש׳ ב יא). רק בארץ גשן אשר שָׁם בני ישראל לא היה ברד (שמות ט כו). והיה הדם לכם לאת על הבתים אשר אתם שָׁם (שם יב יג). ומשה נגש אל הערפל אשר שָׁם האלהים (שם כ כא).—ובהפרדת שָׁם מן אשר ע״י פעל או שם או כנוי ומלות אין הבאים במקום פעל: וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שָׁם אהלה בתחלה (בראש׳ יג ג). שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שָׁם (שם שם יד). וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שָׁם (שם יט כז). אנכי האל בית אל אשר משחת שָׁם מצבה (שם לא יג). ויקן את חלקת השדה אשר נטה שָׁם אהלו (שם לג יט). ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע הוא חברון אשר גר שָׁם אברהם ויצחק (שם לה כז). ויתן שר בית הסהר ביד יוסף את כל האסירם אשר בבית הסהר ואת כל אשר עשים שָׁם הוא היה עשה (שם לט כב). ותהי צעקה גדלה במצרים כי אין בית אשר אין שָׁם מת (שמות יב ל). וישליכם אל המערה אשר נחבאו שָׁם (יהוש׳ י כז). עברו לכם אל ארץ אחזת יי׳ אשר שכן שָׁם משכן יי׳ (שם כב יט). והארץ רחבת ידים וכו׳ מקום אשר אין שָׁם מחסור כל דבר אשר בארץ (שופט׳ יח י). ויאמרו פלשתים הנה עברים יצאים מן החרים אשר התחבאו שָׁם (ש״א יד יא). ויהי כל הבא אל המקום אשר נפל שָׁם עשהאל וימת ויעמדו (ש״ב ב כג).—ובצרוף הכולל, באשר הוא שם: ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים ויאמר לה מה לך הגר אל תיראי כי שמע אלהים אל קול הנער באשר הוא שָׁם (בראש׳ כא יז).—ואף בהפרדת כמה מלים בין אשר ושם: ויקרא יעקב את שם המקום אשר דבר אתו שָׁם אלהים בית אל (שם לה טו). ויתן אתם במשמר בית שר הטבחים אל בית הסהר מקום אשר יוסף אסור שָׁם (שם מ ג). ויבא יתרו חתן משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר

---

[1] [אין במקרא שָׁם בצרוף ליתר הברות היחס (בכ״ל), ואף למלת יחס אחרת. ועי׳ בהמשך על שָׁמָּה.]

[2] [בבראשית מט כד: מידי אביר יעקב מִשָּׁם רעה אבן ישראל, יש גורסים: מִשֵּׁם רֹעֵה אביך ישראל.]

אשר הוא חנה שם הר האלהים (שמות יח ה). עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד לפני יי' אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם (שם כט מב). כי אם אל המקום אשר יבחר יי' אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה (דבר' יב ה). והיה המקום אשר יבחר יי' אלהיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם (שם שם יא). כי ירחק ממך המקום אשר יבחר יי' אלהיך לשום שמו שם (שם שם כא). וכי יבא הלוי מאחד שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שם (שם יח ו). ויהי בשמור יואב אל העיר ויתן את אוריה אל המקום אשר ידע כי אנשי חיל שם (ש"ב יא יו). להיות עינך פתחת אל הבית הזה לילה ויום אל המקום אשר אמרת יהיה שמי שם (מ"א ח כט). הנה נא המקום אשר אנחנו ישבים שם לפניך צר ממנו (מ"ב ו א). ויתץ את בתי הקדשים אשר בבית יי' אשר הנשים ארגות שם בתים לאשרה (שם כג ז). מצרים ירד עמי בראשנה לגור שם (ישעי' נב ד). איה מעון אריות ומרעה הוא לכפרים אשר הלך אריה לביא שם (נחום ב יב).—ובחזרת שם אחר אשר ... שם: ובמקום אשר ישכן שם הענן שם יחנו בני ישראל (במד' ט יז).—ובצרוף כל אשר תפנה שם וכדו': למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם (מ"א ב ג). והם יחזקו את בדק הבית לכל אשר ימצא שם בדק (מ"ב יב ו). והיה כל נפש חיה אשר ישרץ אל כל אשר יבוא שם נחלים יחיה (יחזקי מז ט).—ובצרוף אשר ... משם: וישלחהו יי' אלהים מגן עדן לעבד את האדמה אשר לקח משם (בראשי ג כג). ואת פתרסים ואת כסלחים אשר יצאו משם פלשתים (שם י יד). ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת משם (שם כד ה). למקום ההוא קרא נחל אשכול על אדות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל (במד' יג כד). לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראנו משם (שם כג יג). פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם מבלי יכלת יי' להביאם אל הארץ אשר דבר להם ומשנאתו אותם הוציאם להמתם במדבר (דברי ט כח). אז ישוב הרוצח ובא אל עירו ואל ביתו אל העיר אשר נס משם (יהושי כ ו). הליכו שמה אחד מהכהנים אשר הגליתם משם (מ"ב יז כז). — וששם, כמו אשר שם: ירושלם הבנויה כעיר שחברה לה יחדו ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להודות לשם

יי' (תהלי קכב ג–ד).—ועם סיומ המקום שמה, במשמ' למקום ההוא, לתוכו, dorthin, dorthinein; là bas, là dedans; there, therein: הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס שמה (בראשי יט כ). מהר המלט שמה כי לא אוכל לעשות דבר עד באך שמה (שם שם כב). השמר לך פן תשיב את בני שמה וכו' רק את בני לא תשב שמה (שם כד ו–ח). ונאספו שמה כל העדרים (שם כט ג). ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר וכו' מיד הישמעאלים אשר הורדהו שמה (שם לט א). הנה שמעתי כי יש שבר במצרים רדו שמה ושברו לנו משם (שם מב ב). ואנחנו לא נדע מה נעבד את יי' עד באנו שמה (שמות י כו). קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העמר מן (שם יו לג). וכי יפתח איש בר או כי יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור (שם כא לג). ונתתה את הפרכת תחת הקרסים והבאת שמה מבית לפרכת את ארון העדות (שם כו לג). ועשית כיור נחשת וכו' ונתת שמה מים (שם ל יח). וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו (ויקרי יח ג). והקריתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רצח מכה נפש בשגגה (במדי לה יא). בחצים ובקשת יבא שמה (ישעי ז כד). ערם יצתי מבטן אמי וערם אשוב שמה[1] (איוב א כא).—ועם אשר, אשר שמה, במשמ' במקום, wohin, worin; où, dans quoi; where, wherein: אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה (במדי לג נד). את כל אשר עשה יי' אלהיכם לשני המלכים האלה כן יעשה יי' לכל הממלכות אשר אתה עבר שמה (דבר' ג כא). ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני יי' אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה (שם ד ה). ואתי צוה יי' בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה (שם שם יד). ונשארתם מתי מספר בגוים אשר ינהג יי' אתכם שמה (שם שם כז). כי יביאך יי' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה (שם ז א). כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים הוא (שם יא י). והיית לשמה למשל ולשנינה בכל העמים אשר ינהגך יי' שמה (שם כח לז). וילך דוד ויקח את

---

[1]) [על בטוי זה, שיש בו משום צרוף של פתגמים שונים, עי' בפרושו החדש (תשי"ג) של העורך.]

עצמות שאול ואת עצמות יהונתן בנו מאת בעלי יביש גלעד אשר גנבו אתם מרחב בית שן אשר תלום שָׁמָּה [1]) פלשתים (ש״ב כא יב). אל אשר יהיה שָׁמָּה הרוח ללכת ילכו (יחזקי א יב). כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הלך שָׁמָּה (קהלי ט י).— וכל אשר שמה: כי באו המים האלה וירפאו וחי כל אשר יבוא שָׁמָּה הנחל (יחזקי מז ט).—ושָׁמָּה במשמ׳ שם [2]): נתתי כסף השדה קח ממני ואקברה את מתי שָׁמָּה (בראשי כג יג). השדה אשר קנה אברהם מאת בני חת שָׁמָּה קבר אברהם ושרה אשתו (שם כה י). ויבא החדרה ויבך שָׁמָּה (שם מג ל). הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שָׁמָּה תקברני (שם נ ה). עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד לפני יי׳ אשר אועד לכם שָׁמָּה לדבר אליך שם ונעדתי שָׁמָּה לבני ישראל (שמות כט מב–מג). וילכו ויבאו בית אשה זונה ושמה רחב וישכבו שָׁמָּה (יהושע ב א). ההרה לכו פן יפגעו בכם הרדפים ונחבתם שָׁמָּה (שם שם יו). וילך דוד ויקח את עצמות שאול ואת עצמות יהונתן בנו מאת בעלי יביש גלעד אשר גנבו אתם מרחב בית שן אשר תלום שָׁמָּה [1]) פלשתים (ש״ב כא יב). נעשה נא עלית קיר קטנה ונשים לו שם מטה ושלחן ומנורה והיה בבאו אלינו יסור שָׁמָּה ויהי היום ויבא שָׁמָּה ויסר אל העליה וישכב שָׁמָּה (מ״ב ד י–יא). בבוא אדני בית רמון להשתחות שָׁמָּה והוא נשען על ידי והשתחויתי בית רמן (שם ה יח). וירכב יהוא וילך יזרעאלה כי יורם שכב שָׁמָּה (שם ט יו). ויטמא את הבמות אשר קטרו שָׁמָּה הכהנים (שם כג ח). שָׁמָּה קננה קפוז (ישעי לד יה). וירשוה בחירי ועבדי ישכנו שָׁמָּה (שם סה ט). ותזנינה במצרים בנעוריהן זנו שָׁמָּה מעכו שדיהן ושם עשו דדי בתוליהן (יחזקי כג ג). ואתה בתוך ערלים תשבר ותשכב את חללי חרב שָׁמָּה אדום מלכיה וכל נשיאיה וכו׳ שָׁמָּה נסיכי צפון כלם (שם לב כט–ל). ושם

[1]) [כך קרי; כתיב: שם הפלשתים.]

[2]) [אין לקבע עד כמה היה שמוש זה קים ממש בלשון המקרא. כי יש שהובנו פעלים כגון קבר, ישב, אסף כלשון ביאה ואסיפה אל מקום, שלא כהבנתנו היום, ואין לסמך בכל מקום אף על הכתיב שמה השנוי במחלקת הכתיב והקרי, ביחוד לאור דברי הירושלמי (מגלה א יא): אנשי ירושלים היו כותבים ירושלים ירושלימה ולא היו מקפידין; וכן בא במגלת ישעיה א ממדבר יהודה בכלל שמה במשׂ׳ שָׁם שבמסרת.]

העיר מיום יי׳ שָׁמָּה [1]) (שם מח לה). וענתה שָׁמָּה כימי נעוריה (הושע ב יז). שָׁמָּה שבר רשפי קשת (תהלי עו ד). כי שָׁמָּה ישבו כסאות למשפט (שם קכב ה). תחת התפוח עוררתיך שָׁמָּה חבלתך אמך שָׁמָּה חבלה ילדתך (שה״ש ח ה). ותצא מן המקום אשר היתה שָׁמָּה (רות א ז). מקום המשפט שָׁמָּה הרשע ומקום הצדק שָׁמָּה הרשע (קהלי ג יו). — שמה ושמה: שָׁמָּה קברו את אברהם ואת שרה אשתו שָׁמָּה קברו את יצחק ואת רבקה אשתו וְשָׁמָּה קברתי את לאה (בראשי מט לא). צנוף יצנפך צנפה כדור אל ארץ רחבת ידים שָׁמָּה תמות וְשָׁמָּה מרכבות כבודך קלון בית אדניך (ישעי כב יח).—ובתו״מ: הנכנס לעיר ואינו מכיר אדם שם (דמאי ד ו). ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים (פסחי י ז). מקום טומאתו שם שרפתו (ר״ע, מקלי ה ז). אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים (יומא ה ב). מקום שהוא מתחיל בחטאת על מזבח החיצון שם היה גומר על מזבח הפנימי (שם ה ה). מי שנפלה עליו מפלת ספק הוא שם ספק אינו שם (שם ח ז). יצא שמה בעיר מקודשת הרי זו מקודשת, מגורשת הרי זו מגורשת, ובלבד שלא יהא שם אמתלא (גיטי ט ט). אשר גס שמה, שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו (מכות ב ז). בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות והרובים שוכבים שם, בית המוקד כיפה וכו׳ וזקני בית אב ישנים שם (תמיד א א). מקום שהיה רוב מדתו שם היה רוב תשמישו (מדות ב א). לשכת המלח שם היו נותנין מלח לקרבן, לשכת הפרוה שם היו מולחין עורות קדשים וכו׳ לשכת המדיחין שם היו מדיחין קרבי הקדשים (שם ה ג). לשכת הגולה שם היה בור הגולה קבוע וכו׳ לשכת הגזית שם היתה סנהדרי גדולה של ישראל יושבת (שם שם ד). טומאה שם הבית טמא (אהלי ד א). מקום שהוא נותן את הדם שם הוא נותן את השמן (נגעי יד י).—*משם: ממקום שר״א מקל משם ר״ע מחמיר (תרומי ו ו). משם ראיה (ר׳ יוסי, שבת ח ז; ב״ש, סוכה ב ז; ר״ע, יבמי יב ג). מקום שחיבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת משם מוציאין אותו (ר״ע, ערוב׳ י טו). ממקום שפסק

[1]) [אמנם שם זה, הבא בסוף הספר, והרומז באיזה אפן לשם העיר ירושלים, סתום הוא.]

משם הוא מתחיל (יומא ה ז). — *לְשָׁם: אם אין שם שש עשרת אמה לא יביא זרע לשם (כלאי' ד א). פירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ חיבים בחלה, יצאו מכאן לשם ר' אליעזר מחיב ור' עקיבא פוטר (חלה ב א). נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם (פסחי' ד א). מקום היה למטה מירושלים ונקרא מוצא, יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה (סוכה ד ה). זרק את האבן לחצרו והרג אם יש רשות לנזק לכנס לשם גולה ואם לאו אינו גולה שנאמר ואשר יבא את רעהו ביער, מה היער רשות לנזק ולמזיק לכנס לשם יצא חצר בעל הבית שאין רשות לנזק לכנס לשם (מכות ב ב). עיר שיש בה עבודה זרה וכו' מהו לילך לשם (ע"ז א ד). וכל העירות הסמוכות לשם מתכנסות לשם (מנח' י ג). אמר המלך פלוני אוהבי שם, אמרו לו לאו, אמר גם אני איני הולך לשם (תנחומא תקח ח). — *ולשם במשמ' שם: וכשהקב"ה נכנס לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ומוצא לשם עשרה מתפללין, יתעלה וישתבח ואומר, עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו, אבל כשהקב"ה נכנס לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ואינו מוצא לשם עשרה שמתפללין, מיד כועס וכו' (ר"י אלנקאוה, מנורת"מ ב, ענעלאו, 46). — ובספרות ימי הבינים (יש) שם, אין שם במק' יש, אין, על פי שמוש הערב' תַ'ם a), there is: והואיל והתבאר זה נבאר שיש לשם (נ"א: שם) עולם רוחאני כנגד העולם הזה הגשמי (עולם קטן, הורבין, מ). והביא זה הפילוסופים לאמר כי שם[1]) שכל פועל אלהי נותן הצורות האלה (ר"י א"ת, כוזרי ה ד). והוא קצת ראיה שלא יבלת (הכח העיוני) בבלות הגוף עם היות שם ראיות אחרות חזקות (הוא, כוח מן ג). והנה ראיות גמורות לאנשי שיקול הדעת שאין שם רק ארץ אחת (ראב"ע, בראש' א ב). הנה כבר התבאר לשכל וכו' ששם עצם, הוא בכח אויר ומים ובאש וארץ (אמו"ר לראב"ד א ב, ט). יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון ממציא כל הנמצאים (רמב"ם, יסודי התורה א א). אין שם מצוי אמת מלבדו (שם א ד). לא שהן אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה (הוא, עכום א א). והחכמים שהיו בהם כגון כהניהם וכיוצא בהן מדמין שאין שם אלוה אלא הכוכבים והגלגלים (שם שם ב). והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד (שם שם ג). חמשה הן הנקראים מינים, האומר שאין שם אלוה ואין לעולם מנהיג, והאומר שיש שם מנהיג אבל הן שנים או יותר, והאומר שיש שם רבון אחד אבל שהוא גוף ובעל תמונה (הוא, תשובה ג ז). שלשה הן הנקראים אפיקורסין, האומר שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם (שם שם ח). בזמן הזה שאין שם עיסה טהורה מפני טומאת המת מפרישין חלה אחת בכל א"י (הוא, בכורים ה ט). יש שם ארבעה חוליים אחרים אם נמצא אחד מהם בבהמה אין מקריבין אותה (הוא, אסורי המזבח ב ח). אבל פת בעלי בתים אין שם מי שמורה בה להקל (הוא, מאכלות אסורות יז יב). אין מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין בזמן הזה שאין שם מקדש בחטאינו כדי לחזק את בדקו (הוא, ערכין וחרמין ח ח). שהרי יש שם נכפים (הוא, עדות ט ט). יש שם רשעים (שם י ד). כי אין שם לבד עצם ומקרה (ר"י חריזי, מו"נ א עג). ואף על פי שיש שם בכל אומה משוררים (הוא, תחכמוני יח, דפוס לאמון, לא). וכן ישמשו בערבי בקצת ענינים במלות שלא ימצאו בעברי בענינים ההם, כמלת שם, שבערבי כשירצו החכמים לומר שיש בעולם דבר או בנמצא דבר אחד, יאמרו שיש שם דבר אחד, רומזים במלת שם אל המציאות וכו' והנה הרב הגדול מרנא ורבנא משה וכו' שמש במלת שם הנזכרת במקומות רבים וכו' ובכל זה נמשך אחר דברי החכמים בלשון הערבי, כי בעברי לא נמצא זה הענין, עד שמעט מאנשי הארץ הזאת ידעו לקרוא אותו, אך קראו אותו בציר"י תחת השי"ן והבינוהו כנוי לבורא ית' (ר"ש א"ת, מו"נ, פתיחת המתרגם). מפני שאין שם מופת יורנו על סדור שני הכדורים האלו (הוא, מו"נ ב ט). כי יש שם טבע התנועות קים (שם שם יט). שאין שם גוף אחר בלתי היסודות בינינו ובין השמים התחתונים ואין שם מים למעלה מן האויר (שם שם ל). לא היתה שם תורה ולא תהיה בלתי תורה אחת

[1]) בנוף הערבי: הנאך.

(שם שם לט). יש שם ענינים (רלב"ג, מלחמות ה׳, הקדי). כי המאמר בשיהיה שם עתה אין לפניו זמן או לאחריו, הוא דבר לא יכילהו דמיון האדם (שם ו א). הנה יש שם מרחק שמור לא יפסד (ר"ח קרשקש, אור ה׳ א, הכלל הא׳, העיון השלישי). שאין שם עולמות אחרים (שם, העיון הרביעי). כי אם לא נאמין מציאות השם המצוה הדת אין שם דת אלהית וכו׳ ואם אין שם שבר ועונש וכו׳ למה זה תסודר דת אלהית (ר"י אלבו, עקרים א י).—ואמר המשורר: ושם חיה שמה קרחה (ר"מ הנגיד, הלכוהל, בן תהלים, הברמן ג, 23).

*שָׁמָּא [1]), שֶׁמָּא, תה"פ,—בפרט בשמוש לעבר ולהוה במשמ׳ אולי, perhaps ;vielleicht; peut-être:

אין חוששין שמא גררה חולדה מבית לבית וממקום למקום (פסח׳ א ב). קרא אחת בפיך שמא שכחת או שמא לא למדת (יומא א ג). לא תנשא ולא תתיבם עד שתדע שמא מעוברת היא צרתה (יבמ׳ עז א). או שמא אומר הוא לו לא מצאתי אלא קטנית (ר"ע, כדר׳ ז א). ומה אלו טעה והניח את השבט על שמיני ועל שנים עשר שמא עשה כלום (ב"ה, נזיר ה ג). או שמא אי אתם יודעין שסופנו לבדק אתכם בדרישה ובחקירה (סנה׳ ד ה). אינו חושש שמא בנה של אחרת היה (בכורות ג ב). נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס שמא נטמאו משקין שבאחורי הכוס (ב"ש, תוספת׳ ברכ׳ ו ב). בן לוי שנתמנו לו ענבים והיו בהן עוללות אין חוששין שמא של עניים הן (שם פאה ג יד). השולח פירות לחבירו ונמלך להחזיר נוהג בהן כמות שהיה, אבא שאול אומר חיישינן שמא חילפן (שם דמאי ד ל). הייתי סבור שמא טעות היא ביד רבי (שם זבחי ב יז). מעשה שהייתי מהלך בדרך אחרי רבי אלעזר בן עזריה ואחרי רבי עקיבה והיו עסוקין במצות והגיע עונת קריאת שמע והייתי סבור שמא נתייאשו מקרית שמע (רבי יודה, ירושי ברכי א ה). לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס, שמא אין עושין לו נס (שבת לב.). מתודה לאחר שיאכל וישתה, שמא אירע דבר קלקלה בסעודה (יומא פז:). מצא גיטי נשים ושחרורי עבדים וכו׳ הרי זה לא יחזיר שמא כתובים היו ונמלך עליהם שלא ליתנם (ב"מ יג.). וא"ל רב חסדא שמא מקדח ותיסומו שנינו וא"ל רב תחליפא לא תימא שמא אלא ודאי מקדח ותיסומו צריך להתלות עליה (בכורות לח.). אמר אוי לי שמא טעיתי שמא טעיתי ודאי טעה (נדה כ:). מי ששמע הפסוק הזה אומר שמא חירופים חס ושלום (מד"ר ברא׳ לד). והיה אברהם מהרהר בלבו ואומר שמא חס ושלום נמצא בו פסול (שם ויקרי כ). למי שיצא לדרך וכו׳ צפה אילן אחד מרחוק אמר שמא יש תחתיו מים (ר׳ יוחנן, שם במדי ב). את סבור שמא על חנם אמר יעקב לעשו שהוא ימכור לו את הבכורה (שם שם ד). אמר הקב"ה לישראל לא בשביל שראיתם פנים הרבה תהיו סבורין שמא אלוהות הרבה בשמים (שם שם כט). אמר להם משה לישראל לא תהיו סבורין שמא התרתי לכם לישבע בשמי (תנחומא ויקרי טו). שמא היו דרכיך כדרך כל הסוטות (פסיק׳ רבי כו, ויהי בעת תקרמם, קכט.). — ומכאן בעקר כלפי העלול להיות בעתיד, אף במלת קשור במשמ׳ פן, לבל, sonst, damit nicht; si non, pour que ... non; or, lest: לא ילקטו אלא עניי כהנים שמא ישכחו ויתנו לתוך פיהם (ר"ט, תרומ׳ ט ב). לא יצא החיט במחטו סמוך לחשיכה שמא ישכח ויצא (שבת א ג). קופה מטה על צדה ונוטל שמא יטול ואינו יכול להחזיר (ר׳ אלעזר בן עזריה, שם ד ב). ראש השנה שהיה ירא שמא תתעבר מערב אדם שני עירובין (ר"י, ערוב׳ ג ז). מי שבא בדרך והיה ירא שמא תחשך לו (שם ד ז). ולא היו לבויבים שולים שמא יניחום ויקרש הדם (שם ה ה). אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות ולא במנעל וכו׳ שמא יעני ויאמרו מעון הלשכה העני או שמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר (שקלי ג ב). ומתקינין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול, ר׳ יהודה

[1]) [אין שמא הרכבה מאחרת מן ש ו־מה, אלא מלה קדומה שכנגדה באשור׳ שֻׁמַּ במשמ׳ אם, בכוש׳ אסמֵ במשמ׳ מפני ש, ובכמה ניבים ערביים אִסְמַן וכדו׳ בשמושים שונים. ואמנם בחלק משמושיה מקבילה המלה לארמ׳ דמא, דמאי (מכאן אף בעבר׳), דילמא. במק׳ המבטא שָׁמָּא הרגיל בפינו נקד בכתבי יד ודפוסים גם שַׁמָּא, שֶׁמָּא, שָׁמָּא, שֵׁמָּא, שְׁמָא, שַׁמָּא, ועי׳ בהערות דלקמן ובדברי אברמסון, לשוננו טו, 189.]

אומר אף אשה אחרת מתקינין לו שמא תמות אשתו (יומא א א). ומאיימין עליהם שמא תאמרו מאומד ומשמועה וכו' ושמא תאמרו מה לנו ולצרה הזאת וכו' ושמא תאמרו מה לנו לחוב בדמו של זה (סנה' ד ה). מי נשבע מי שהפקדון אצלו שמא ישבע זה ויוציא הלה את הפקדון (שבוע' ו ז). והוי זהיר בדבריך שמא מתוכם ילמדו לשקר (שמעון בן שטח, אבו' א ט). חכמים הזהרו בדבריכם שמא תחובו חובת גלות וכו' (אבטליון, שם שם יא). ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה (הלל, שם ב ד). הזהר שמא תגע בכלי עד שתקדש ידיך ורגליך מן הכיור (תמיד א ד). ומלמדים אותו הוי זהיר שמא תתחיל לפניך שלא תכוה (שם ו ג). מתירא אני מבית דין הגדול שמא יריצו את ראשי (תוספת', סוף אהילות). ושוחד לא תקח, שמא תאמר הריני נוטל ממון ואיני נוטה את הדין תלמוד לומר כי השוחד יעור עיני חכמים (מכי' משפטים, מסכ' דכספא כ, ק.). מתירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים (ברכ' ג.). למד לשונך לומר איני יודע שמא תתבדה ותאחז (שם ד.). שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות (שם יא.). לא יאכל זב פרוש עם זב עם הארץ שמא ירגילהו אצלו (שבת יג.). מתירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם (שם פח:). גזירה שמא יטמאו הבעלים לאחר זריקה (פסח' עח:). ואין אומרים נמתין לו שמא יבריא אלא מתחין לו מיד (יומא פד:). חולה שמת לו מת אין מודיעין אותו שמת שמא תטרף דעתו עליו (מו"ק כו:). אחינו פלוני נשא אשה שאינה הוגנת לו ומתיראים אנו שמא יתערב זרעו בזרעינו (כתוב' כח:). אסור לאדם שיעשה שותפות עם העכו"ם שמא יתחייב לו שבועה (סנה' סג:). שאלו תלמידיו את רבי יוסי בן קיסמא אימתי בן דוד בא אמר מתיירא אני שמא תבקשו ממני אות (שם לח.). בת לאביה מטמונת שוא, מפחדה לא ישן בלילה, בקטנותה שמא תתפתה, בנערותה שמא תזנה, בגרה שמא לא תינשא, נישאת שמא לא יהיו לה בנים, הזקינה שמא תעשה כשפים [1]) (שם ק:).

שמא למחר איננו (שם שם). היה משכים לדרך ומתיירא שמא יאבדו (התפילין) מניחן (מנחי' לו.). ובמוקדשים לא ישחוט שמא יגע בבשר וכו' חוץ כחרש שוטה וקטן וכו' שמא ישהו, שמא ידרסו ושמא יחלידו (חולי' ב:). והיו ממתינים וסבורים שמא ימצא להם זכות (מד"ר בראשי' כ). אמר לו אבא בחור אני וחוששני שמא יזדעזע גופי מפחדה של סכין (שם שם נו). ויחר ליעקב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי מה חטאתי כי דלקת, דא את סבור שמא מצות או פצעים יהיו שם, אלא דברי פיוסים (שם שם עד). למה זה עוזבתן את האיש וגומר, שמא ישא אחת מכם (שם שמות א). שאמרה שמא יגזור עלי הקב"ה חיים ויהא לי מזון לאכול (שם דבר' ה). שמא תאמר כיון שירד לגיהנם אין לו תעלה וכו' שמא תאמר כיון שעלה מגיהנם פניו משחירים וכו' (פסיק' רב' כ, מתן תורה, לה:). אמר (משה) מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם (שם שם, לח.). ואומר לו הרכין ראשך על המיטה שמא תבוא שינה לעיניך (שם כו, ויהי בעת שקרבה, קל:). שמא יעשו תשובה (שם לא, ותאמר ציון, קמד.). — וכמשמ' אם לפני תנאי שאינו מסתבר, wenn; si; if: בני הוי זהיר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא שמא אתה מחסר אות אחת או מייתר אות אחת נמצא מחריב את כל העולם כולו (ר' שמואל משום ר' מאיר, עירוב' יג.). — וכמלת שאלה במשמ' כלום לפני משפט שאינו מסתבר, גם בשאלה עקיפה, אף לפני כלום במשמ' כלשהו, etwa, ob; si; if, whereas: אמר לו שמא עילה מצאת בי (בנו של עקביא בן מהללאל לאביו, עדי' ה ז). מעשה באשה אחת שבאת לפני ר"ע אמרה לו ראיתי כתם, אמר לה שמא מכה היתה ביך, אמרה לו הן וחיתה, אמר לה שמא יכולה לגלע ולהוציא דם (נדה ח ג). נכנס ר' עקיבא ואמר לו (לר' אליעזר) ר' אומר לפניך דבר שמא אין אתה מיצר, אמר לו אמור, אמר לו שמא אחד מן המינין אמר לך דבר של מינות והנאך (תוספת' חולי' ב כד). אמר תלמיד אחד מתלמידי גליל העליון לפני ר' אליעזר שמעתי שחולקין בין טבעת לטבעת, אמר לו שמא לא שמעת אלא לענין שבת (שם כלים ב"מ ב א). אמר

---

[1]) [ככן סירא מב ט: בנעוריה פן תגור ובעולה פן [תשנא] בבתוליה פן תפותה וכו' בבית אביה פן [תהרה] וכו'.]

לו הין שמא בר"ח וביום הכיפורים וביובל (ספרי במד' עח). כשהיה נפטר יעקב אבינו מן העולם קרא להם לבניו והכיחן וכו' אמר להם שמא יש לכם בלבבם מחלוקת על מי שאמר והיה העולם (סס דברי לח). כשמת אהרן נתקבצו כולם אצל משה ואמרו לו היכן אהרן אחיך א"ל אלהים גנזו לחיי עולם ולא היו מאמינים בו, אמרו לו יודעים אנו בך שקפדן אתה, שמא אמר לפניך דבר שאינו הגון (סס סס סח). אמר לו הקב"ה למשה אמור להם לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמשכם שמא שינו את מידתם, או שמא גלגל חמה אינו עולה מן המזרח וכו' הסתכלו בארץ שבראתי לשמשכם שמא שינתה את מדתה, שמא זרעתם ולא צמחה, שמא זרעתם חטים והעלית שעורים, או שמא פרה זו אינה דשה ואינה חורשת, או שמא חמור זה אינו טוען ואינו הולך, וכן לענין הים וכו' שמא שינה את מדותיו (ספרי דברי סו). אמר להם משה לישראל שמא אין אתם יודעים כמה צער נצטערתי על התורה (סס סס). למלך שבא אצל בניו וכו' אמר להם בני שמא כלום צורך יש לכם, שמא דבר יש לכם (סס סס סמז). אילו שכח שם כיס אבנים טובות ומרגליות שמא לא היה חוזר ונוטל כיסו אף הכא יחזור למקומו ויברך (ירוש' ברכי ח ח). אילו פועל עושה בראש הדקל או בתוך הבור שמא מטריחין עליו שיחזור למקומו ויברך (סס סס). המשעבד שדה לחבירו והלך ומכרה שמא אין בעל חוב בא וטורף (ר' סמעון בן גמליאל, סס פסח' ג ג). א"ל אם תראה סרים מתחבק עם אשתך שמא אינו רע לך (סס בילה ג ה). אילו שומרת יבם שנפלה לפני כמה יבמין שמא אינה מתייבמת (סס יבמ' י יו). אמר לו (בצלאל למשה) שמא כך אמר לך הקב"ה עשה משכן ארון וכלים, אמר לו שמא בצל אל היית וידעת (ברכ' נה.). אמר לו שמא לא שמעת אלא לענין שבת (סבת כב:). אמרתי שמא פרקמטיא בזול נזדמנה לך וכו' שמא מושכרת ביד אחרים וכו' שמא מוחכרת ביד אחרים וכו' שמא אינן מעושרות וכו' שמא הקדיש כל נכסיו לשמים (סס קכז:). אמר לו שמא לא שמעת אלא כשקרבי דגים מעורבין בהן (עכוז' כז.). אמר לו שמעיה לאבטליון אבטליון אחי בכל יום הבית מאיר והיום אפל שמא יום המעונן הוא (יומא לס:). ריקה, כמה מכוער אותו האיש, שמא כל בני עירך מכוערין כמותך (תענ' ז:). אותה שנה לא עשו ישראל את יום הכפורים והיו דואגים ואומרים שמא נתחייבו שונאיהן של ישראל כליה (ר' יוחנן, מו"ק ט.). אמר להם שמא ראשה נאה אמרו לו סגלגל, שמא שערה נאה, דומה לאניצי פשתן (נדרי סו:). אמר לו שמא עיניו של לויתן ראית (ר"ח, ב"ב עד:). אמרתי שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו (כתו' קד.). לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך אמר אוי לי שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי (ע"ז ח.). ועל דבר זה היה משה דואג אמר שמא חס ושלום מעלתי בשמן המשחה (הורי' יב.). אמר ליה רבי יוחנן בן זכאי אליעזר בני כלום סעדת היום שתק, שוב א"ל ושתק, שלח וקרא לאכסניא שלו א"ל כלום סעד אליעזר אצלכם, אמרו לו אמרנו שמא אצל רבי היה סועד [1] (פדר"כ כו.). אמר לה בתי שמא עיניך נתת באחד מן התלמידים (מנחי מד.). אמר להם שמא באשה בדקתם שהוסיף לה הכתוב שני צירים ושתי דלתות (בכורות מה.). חזר בעלה ומצא המצרי יוצא מביתו שאל אותה שמא נגע בך (מד"ר שמות א). בנוהג שבעולם אדם מפנה כלי מלא לתוך כלי ריקן או שמא כלי מלא לתוך כלי מלא (סס ויקרי י). אמרו ליה שמא בסדרי מרכבה אתה עוסק (סס סס טז). אמר להם הקב"ה לישראל שלחתי לכם שלשה שלוחין משה אהרן ומרים שמא אכלו מכם, שמא שתו מכם, שמא הטריחו עליכם כלום (ר' ברכיה, סס סס כז). באותה שעה נתיירא יעקב אבינו ואמר שמא חס ושלום כשם שלאלו ירידה אף לי כן (סס סס כט). שמא יכול הוא לשמרו מן הלסטים (סס במדי יא). היה מצר לומר שמא יש בלבו של מלך עלי כלום (סס סס טו). בשר ודם מדליק נר מנר דלוק, שמא יכול להדליק נר מתוך חושך (סס סס). ואם תאמר

---

[1]) [שים לב לחלוף המלים כלום ושמא במקום זה.]

הזקנים שהיתה נבואתן משל משה שמא חסר משה מן נבואתו כלום (שם שם). שמא אמרתי לך הביאו לי עולות מן חיות שבהרים, שמא הטרחתיך עליהם להביא לפני מהבהמה שאינה ברשותך (שם במדי כ). אמר לו הקב"ה לישעיה לא תהא סבור שמא לא הזהרתי אותם על ע"ז תחילה (שם דברי ג). רבש"ע אתה הוא אלוה על כל אלהים ואם אי אתה עונה אותי אני אומר שמא ח"ו כל הפנים שוות (שם שם). אמר לו שמא בחדרי מרכבה היית עסוק (שם שם"ם, נוסך נמרוזים). אוי לי, שמא משוא פנים יש בדבר (שם רום ג). וכן ביעקב כתיב ויירא יעקב למה נתיירא אמר שמא נתקלקלתי אצל לבן בכלום (תנחומא מקח גם). ואם אין זה נותן עירוב וזה נותן עירוב שמא מותרין לטלטל (פסיק' רבי כג, יי הדברות תליתלה, קכ.). והוא עולה ונוטל את דדו ונותנו בפיו שמא ימשך לו חלב (שם כג, ויהי בעת פסחים, קלה.). אמר הקב"ה לאברהם לך ונחם את ירושלם שמא מקבלת תנחומים ממך (שם ל, נחמו נחמו, קמה.). שמא בבניי היית שליט שהיית עומד ואומר עליהם ובתוך עם טמא שפתים (שם לג, אנכי אנכי, קנ:).—ובשמוש בשם עצם, דבר שאולי הוא אמת ואולי לא, דבר ספק, כנגוד אל ברי או ודאי: מנה לי בידך והלה אומר איני יודע וכו' רב הונא ורב יהודה אמרי חייב, ברי ושמא ברי עדיף (כתובי יב:). ממון המוטל בספק חולקין בלא שבועה איסור דאמר סומכים בשמא ושמא, בברי וברי מי אמר (ב"מ ק.). אהב את השמא ושנא את הסכוך, ר' חדקא אומרה בלשון אחרת אהב את השמא ושנא את המה בכך (דא"ז ט, וכעין זה כלה רבתי ג וכן ס).—ובהכפלה שמא ושמא: זו סבורה שמא אצלי סועד היום וזו סבורה שמא אצלה סועד היום (ב"מ פו:). עבד בשר ודם שאמר לו אדונו המתן לי בשוק ולא אמר לו היכן ימתין התחיל העבד אומר שמא אצל בסילקי אמר לי להמתינו או שמא אצל בית המרחץ אמר לי או שמא בצד פיטרון אמר לי (מד"ר שמות טו)—ובסהמ"א: על ברחך לשון דילמא הוא, שמא תאמר בלבבך מפני שהם רבים לא אוכל להורישם (רס"י, דברי ז יז).

אולי יראו, שמא יבינו, כי בית מרי המה, לפיכך עדיין הוא שמא (הוא, יחזקי יב ג) דשמא אם אני מנית להם מן הדמים לא יועילו לי כלום (הוא, תמורה ט.). נשרפת משום שמא טמא הוה (הוא, נדה לג:).—°ובהכפלה שמא־שמא: פעמים יתור אחר עבודת כוכבים ופעמים יחשוב ביחוד הבורא שמא הוא שמא אינו (רמב"ם, עכו"ם ב ג).

°**שַׁמָּאוּת,** ש"נ.—תפקיד השמאי, השם ומעריך: ולא יצורפו מנהיגים ויחידים ק"ק חנ"ל לשום דבר שבקדושה הן לישיבת ארצות והן לשמאות (פנקס ועד ארבע ארצות, היילפרין, 278). וקיו בנו של קיו שלא ישיג מהיום שום תמונת כתב וכו' בעסק השמאות או בעסק ההתמנות או בשום ענין בעולם (שם, 469).

°**שַׁמַּאי,** ש"ז.—שתפקידו לשום ולהעריך, Schätzer, Taxator; estimateur; evaluator, appraisor: מי שיש בידו משכון וכו' יקח ג' שמאים וישומו המשכון כמה הוא שוה (טוחו"מ, מלוה ולוה עג) אלו שמאי העיר שמעריכים המס של בני העיר לפי אומד דעתן (לבוש חו"מ, עדות לד יד). והחלוקת כבוד שנחלק להם, שיהיו להם שני שמאים עכשו בתוך שמאי הארצות, באשר מנעו את עצמם מהכבוד ולא באו אינהו דאפסידו אנפשייהו ולעת עשיית הערכה החדשה בשבט הנ"ל יהיה להם רק שמאי אחד (פנקס ועד ארבע ארצות, היילפרין, 107).

°**שַׁמָּאִי,** ת"ז, — שם ומעריך, abschätzend; estimatif; estimating: (המדרגה) הג' כשתקבע בכח הדמיונית וכו' או בכח השמאית הנק' (שטיאומטיבא) (תגמולי הנפש א ג, ז.). וזה השכל הקניני, כלומר אשר בקנין, ממנו עיוני וממנו מעשי וכו' והמעשי הוא עוד על ב' פנים כי ממנו מחשבי או שמאי מגזירת שומא וממנו מלאכותי (שם ג ג, כח:).

 שמד

א. **שמד** [1]), ממנו הַשְׁמֵד [2]), *הַשְׁמָדָה, א. שָׁמַד, ועי' *אַשְׁמְדַי, *שִׁמְדּוֹן.

ב. ***שמד** [3]), ממנו *מְשֻׁמָּד, *מְשֻׁמָּדוּת, *מְשֻׁמֶּדֶת, ב. *שְׁמַד, *שְׁמָד, *שְׁמָדָה, *שְׁמָדוּת, *תַּשְׁמִיד.

א. **שָׁמַד,** קל לא נמצא במקורות.

— נפע', נִשְׁמַד [4]), נִשְׁמְדָה, נִשְׁמַדְתִּי, נִשְׁמְדוּ, נִשְׁמַדְנוּ, הִשָּׁמֵד, הִשָּׁמֶדְךָ, הִשָּׁמְדָם, יִשָּׁמֵד, תִּשָּׁמֵדוּן, — נשמד עם, בית אב וכדו' ואף איש אחד, נכחד ונכרת הוא וזרעו, vertilgt werden; être exterminé; to be exterminated: ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אתי להבאישני בישב הארץ בכנעני ובפרזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והכוני וְנִשְׁמַדְתִּי אני וביתי (בראשי לד ל). העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון מהר מעל הארץ אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה לא תאריכן ימים עליה כי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן (דברי ד כו). בחרבות גבורים אפיל המונך עריצי גוים כלם ושדדו את גאון מצרים וְנִשְׁמַד כל המונה (יחזק' לב יב). ופשעים נִשְׁמְדוּ יחדו אחרית רשעים נכרתה (תהל' לז לח). נִשְׁמְדוּ בעין דאר היו דמן לאדמה (שם פג יא). בית רשעים יִשָּׁמֵד ואהל ישרים יפריח (משלי יד יא). — ובפרט בצרוף עד הִשָּׁמֶדְךָ, עד השמדם [1]), להשמדם עדי עד: ונתנם יי' אלהיך לפניך והמם מהומה גדלה עד הִשָּׁמְדָם (דבר' ז כג). ישלח יי' בך את המארה את המהומה ואת המגערת בכל משלח ידך אשר תעשה עד הִשָּׁמֶדְךָ ועד אבדך מהר (שם כח כ). יתן יי' את מטר ארצך אבק ועפר מן השמים ירד עליך עד הִשָּׁמְדָךְ (שם שם כד). ובאו עליך כל הקללות הא/ה ורדפוך והשיגוך עד הִשָּׁמְדָךְ (שם שם מה). ואכל פרי בהמתך ופרי אדמתך עד הִשָּׁמְדָךְ אשר לא ישאיר לך דגן תירוש ויצהר שגר אלפיך ועשתרת צאנך עד האבידו אתך (שם שם נא). גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת יעלם יי' עליך עד הִשָּׁמְדָךְ (שם שם סא). בפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און לְהִשָּׁמְדָם עדי עד (תהל' צב ח). — ונשמד מפני העם: הִשָּׁמֶר לך פן תנקש אחריהם אחרי הִשָּׁמְדָם מפניך (דברי יב ל). — ונשמד מואב מעם: וְנִשְׁמַד מואב מעם כי על יי' הגדיל (ירמ' מח מב). — ונשמד פ' מעמו, משבטו: ויאמרו זקני העדה מה נעשה לנותרים לנשים כי נִשְׁמְדָה מבנימן אשה (שופטי כא טז). — ונשמדה ארץ במשמ' נשמדו יושביה: ויבא שדד אל כל עיר ועיר לא תמלט ואבד העמק וְנִשְׁמַד המישר (ירמ' מח ח). — ונשמדו הבמות: וְנִשְׁמְדוּ במות און חטאת ישראל קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם (הושע י ח). — ונשמד שם פ' מלפני האל [2]): ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעותיו לא יכרת ולא יִשָּׁמֵד שמו מלפני (ישעי מח יט). — ובספה"א: ותייתם עמהם בהצלחה ובטוב ולא נשמדתם ונשמדת ארצכם (יוסיפון פד).

— הפעי', הִשְׁמִיד, הִשְׁמִידָךְ, הִשְׁמִידוֹ, הִשְׁמִדוּ, הִשְׁמַדְתִּי, הִשְׁמַדְתִּיו, הִשְׁמִידוּ, הִשְׁמִידוּם, הִשְׁמִידָם, הַשְׁמֵד, הַשְׁמִיד, לְהַשְׁמִיד, לַשְׁמִד, לְהַשְׁמִידֵנוּ, הִשְׁמִידְךָ, הִשְׁמִידוֹ, הַשְׁמִידוּ, הַשְׁמִידָם, הַשְׁמְדָם, הַשְׁמֵד, אַשְׁמִיד, אַשְׁמִידְךָ,

---

1) [אין שרש זה בכל לשון קרובה, ואין ההשואות כגון לערב' סדם [a]) (נבל), כוש' דַמְסַל (השמיד), אשור' מַשָּׁד (הכה) משכנעות. ואפשר שנולד הפעל שמד, שאינו בבנין קל, כבנין נגזר משרש אחר, כגון, למשל, נשמד בסק' נאשד דם של פ' (כצרוף אשר דם בסק' שפך דם בתעודות יב, ובתרגומים גם שדא דם), וצ"ע.]

2) [השוה שָׁמַד, הפע', ואת ההערה לערך שָׁמָד.]

3) [שרש משני שלפיו הובן ובא מְשֻׁמָּד (עמ' 3394), בעוד שיש לראות בעקר מְשׁוּמָד בסק' משאמד, בצורת שפעל מן אמד, ואף עמד (כן גם בסור', ועי' בהערה לערך רחוץ).]

4) הנפע' נשמד בא בצורה סבילה מן ההפע' השמיד, כמו נכחד, נכרת, מן הכחיד, הכרית, ולא מן הקל.]

a) سدم

1) [והשוה כנגד זה כבנין הפעיל: עד השמידך אתם, וכדו'.]

2) [כש"ב כאן כתוב: האיש אשר כלנו ואשר דמה לנו נִשְׁמַדְנוּ מהתיצב בכל גבל ישראל, ואמנם השבעים מתרגמים פעל זה כאלו פעמים, גם להשמידנו (ἀφανίσωμεν αὐτόν) וגם נִשְׁמַדְנוּ (ἐξολεθρεῦσαι ἡμᾶς) ולא צדקו המעדיפים את התרגום הראשון שאינו אלא השלמה ענינית, אלא הנכון לצרף ולקרא בהפע': נַשְׁמְדֵנוּ מהתיצב וכו'.]

אשמידם, תשמיד, תשמידם, ישמיד, ישמד, ישמידם, נשמידה, תשמידו, ישמידו, ישמידום,— השמיד האל או אדם עמים וממלכות וכדו' ואף בני אדם יחידים, הכרית והכחיד אותם ואת זרעם, vernichten, ausrotten; exterminer; to exterminate: ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת יי' אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו (דברי א כז). והעוים הישבים בחצרים עד עזה כפתרים היצאים מכפתר השמידם וישבו תחתם (סס ב כג). כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו יי' אלהיך מקרבך (סס ד ג). כי יי' אלהיך הוא העבר לפניך אש אכלה הוא ישמידם והוא יכניעם לפניך והורשתם והאבדתם מהר (סס ט ג). הרף ממני ואשמידם ואמחה את שמם מתחת השמים (סס סס יד). ובאהרן התאנף יי' מאד להשמידו (סס סס כ). והיה כאשר שש יי' עליכם להיטיב אתכם ולהרבות אתכם כן ישיש יי' עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם (סס כח סג). ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד (סס לג כז). כי מאת יי' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרימם לבלתי היות להם תחנה כי למען השמידם (יהושי יא כ). והנה קמה כל המשפחה על שפחתך ויאמרו תני את מכה אחיו ונמתהו בנפש אחיו אשר הרג ונשמידה גם את היורש (ש"ב יד ז). יזכר נא המלך את יי' אלהיך מהרבית גאל הדם לשחת ולא ישמידו את בני (סס סס יא). כי ישמע המלך להציל את אמתו מכף האיש להשמיד אתי ואת בני יחד מנחלת אלהים (סס סס טז). ארדפה איבי ואשמידם ולא אשוב עד כלותם (סס כב לח). וישמד זמרי את כל בית בעשא (מ"א טז יב). כי להשמיד בלבבו ולהכרית גוים לא מעט (ישעי י ז). הנה עיני אדני יי' בממלכה החטאה והשמדתי אתה מעל פני האדמה אפס כי לא השמיד אשמיד את בית יעקב (עמ' ט ח). והשמדתי חזק ממלכות הגוים (חגי ב כב). והיה ביום ההוא אבקש להשמיד את כל הגוים הבאים על ירושלם (זכרי יב ט). ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית (תהלי קו כג). לא השמידו את העמים אשר אמר יי' להם (סס לד). שומר יי' את כל אהביו ואת כל הרשעים ישמיד (סס קמה כ). תרדף באף ותשמידם מתחת שמי יי' (איכה ג סו). ויבקש המן להשמיד את כל היהודים (אסתר ג ו). ונשלוח ספרים ביד הרצים אל כל מדינות המלך להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים (סס סס יג). כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד (סס ז ד). להשמיד להרג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אתם (סס ח יא). ויצא בחמא גדלה להשמיד ולהחרים רבים (דני' יא מד). ויעמדו בני עמון ומואב על ישבי הר שעיר להחרים ולהשמיד (דהי"ב כ כג).—ובצרוף עד השמידו [1]) וכדו': לא יתיצב איש בפניך עד השמדך אתם (דברי' ז כד). ונתן על ברזל על צוארך עד השמידו אתך (סס כח מח). רק את כל האדם הכו לפי חרב עד השמדם אותם לא השאירו כל נשמה (יהוש' יא יד). כן יביא יי' עליכם את כל הדבר הרע עד השמידו אותכם מעל האדמה הטובה הזאת (סס כג יה). ויהי כמלכו הכה את כל בית ירבעם לא השאיר כל נשמה לירבעם עד השמדו (מ"א יה כט). ויך את כל הנשארים לאחאב בשמרון עד השמידו (מ"ב י יז).—ובצרוף השמיד מפניו, מעל פני האדמה, מן הארצות, מתוך עם: ובשעיר ישבו החרים לפנים ובני עשו יירשום וישמידום מפניהם (דברי ב יב). עם גדול ורב ורם כענקים וישמידם יי' מפניהם ויירשם וישבו תחתם כאשר עשה לבני עשו הישבים בשעיר אשר השמיד את החרי מפניהם ויירשם וישבו תחתם (סס סס כא—כב). פן יחרה אף יי' אלהיך בך והשמידך מעל פני האדמה (סס ו יט). ולהשמיד את כל ישבי הארץ מפניכם (יהושי ט כד). ואביאה אתכם אל ארץ האמרי וכו' ותירשו את ארצם ואשמידם מפניכם (סס כד ח). ויהי בדבר הזה לחטאת בית ירבעם ולהכחיד ולהשמיד מעל פני האדמה (מ"א יג לד). ויתעם מנשה לעשות את הרע מן הגוים אשר השמיד יי' מפני בני ישראל (מ"ב כא ט). לשום הארץ לשמה וחטאיה ישמיד ממנה (ישעי יג ט). והנביא כי יפתה ודבר דבר וכו' ונטיתי את ידי עליו והשמדתיו מתוך עמי ישראל (יחזקי יד ט). לכן הנני נטיתי את ידי עליך ונתתיך לבג לגוים והכרתיך מן העמים

[1]) [עי' כסעי, הערות.]

והאבדתיך מן הארצות אשמידך (שם כה ז). ואנכי השמדתי את האמרי מפניהם וכו' (עמו' ב ט).— והשמיד את שם פ': ועתה השבעה לי ביי' אם תכרית את זרעי אחרי ואם תשמיד את שמי מבית אבי (ש"א כד כא). — והשמיד צאן: אני ארעה צאני וכו' את האבדת אבקש וכו' ואת השמנה ואת החזקה אשמיד (יחזק' לד יו). — והשמיד את הבעל: וישמד יהוא את הבעל מישראל (מ"ב י כח).— והשמיד במות, בנין, מעונים, ערים: והשמדתי את במתיכם והכרתי את חמניכם (ויקר' כו ל). והורשתם את כל ישבי הארץ מפניכם ואבדתם את כל משכיתם ואת כל צלמי מסכתם תאבדו ואת כל במתם תשמידו (במד' לג נב). יי' צוה אל כנען לשמד מעזניה (ישעי' כג יא). ונתשתי אשיריך מקרבך והשמדתי עריך (מיכה ה יג).—והשמיד את החרם: לא אוסיף להיות עמכם אם לא תשמידו החרם מקרבכם (יהוש' ז יב).— וכתמונה, השמיד פריו ושרשיו של עם: ואנכי השמדתי את האמרי וכו' ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת (עמו' ב ט).—במקור השמד, המשמש כש"ע בצרוף מטאטא השמד: ושמתיה למורש קפד ואגמי מים וטאטאתיה במטאטא השמד (ישעי' יד כג).— ובסהמ"א: כי דוד משיח אלהי ישראל הכחידם והשמידם והשפילם (יוסיפון סד).

— הפעי', *השמד, — שהשמידו אותו, נוהג בדבור ובספרות.

ב. *שָׁמַד [1]), קל לא נמצא במקורות.

— פע', *שמד [2]), — שמד את פ', כפה אותו להמיר דתו [3]): שני תלמידים משל ר' יהושע שינו עטיפתן בשעת השמד פגע בהם סרדיוט אחד וכו' אמר להם שלש שאלות אני שואל אתכם ואם תשיבותם לי הרי מוטב ואם לאו הרי אני משמד אתכם (מד"ר ברא' פב).

— התפ', *השתמד, נשתמד,—המיר דתו, ובפרט התנצר בטבילה [1]), sich taufen; être baptisé; to be baptised: בילגא לעולם טבעתה קבועה וחלונה סתומה מפני מרים בת בילגא שנשתמדה והלכה ונישא לסרדיוט אחד ממלכי יון (תוספת' סוכה ד כח, וכעין זה ירוש' סוכה סוף פרק ה). נתחרש או נשתטה או נשתמד וכו' נדחית חטאתו (ר' יוחנן, ירוש' גיטי' ז א). — ובספרות"א: ישראל שנשתמד ויש לו אשה ישראלית וכו' (תשו' הגאו' הרכבי כח). ישראל שנשתמד מהו שיגרש את אשתו כשהוא משומד וכו' ואשת איש שנשתמדה (רב נטרונאי גאון, חמדה גנוזה כא—כב). ורבנו גרשון כתב בתשובה כהן שנשתמד ועשה תשובה וכו' (תורתם של ראשונים מחב' ג, תשו' רב נטרונאי גאון). וששאלתם אשת ישראל שנשתמדת מהו למיזל אבוהא לגבי בעלה (שערי צדק ד, תשו' הגאו' כד). וששאלתון המלוה את חבירו ונשתמד ואחר כך מת מהו להפרע ישראל המלוה מחלק ירושה שלמשומד (תשו' הגאו'). שכל ישראל שנשתמד כיון שחוזר בתשובה אינו צריך לא טבילה ומכ"ש מילה (תשו' הגאו' ד, גנזי ירושלם, ורטהיימר). א"כ לבטלה ביארו לנו חכמי התלמוד התורה וכו' ואם היינו פטורים לא היו חוששין לסדר ס"א מסכתות לבטלה והיו משתמדים לקנות להם מלכות וממשלה (הקדי הקנה, ס' הכניסה, טז.). נשתמדו בניו (ס' חסידים התחכלע, תתתסו). ראובן היה נשוי ללאה ונשתמדה ונשאת לגוי (הרומח הדשן ריט). ישראל שנשתמד מחמת יראה (תשו' הריב"ש יא). כהן שנשתמד וחזר בו וכו' מי שנשתמד ושמש לפני ע"ז

[1]) [עי' ב. שמד, הערה.]

[2]) [כאמור בהערה לשרש אין כאן בעקר אלא ש(א)מד, בנין שפעל מן אמד, עמד, והפעל שאול בשמוש זה מארמ'. ועי' בהערות שאחר זו.]

[3]) [בעקר על ידי טבילה, כנהוג בנצרות, אך משמש הבטוי במקורות מתו"מ בנוסח שלפנינו כנראה שלא בדיוק אף לגבי המרת הדת באלילות; ואפשר שהחליפו מעתיקים מאחרים מלה זו במקום פעל אחר, ובתקופה מאחרת זו ככר הבינו את הפעל שמד כלשון השמדה (דתית), מן א. שמד. הפעל בא בארמ' שבתו"מ, למשל בתרגום כל בן נכר לא יאכל בו (שמות יב מג): כל בר ישראל דאשתמד.

ואמנם אפשר שיד המעתיקים שנתה כאן מלשון המקורות.]

[1]) [לפי זה נהג הפעל בצורת sich schmadden אף בגרמנית של יהודים באידית. ואמנם כאמור, אולי באה במקורות שבתו"ם מלה אחרת, ואך מעתיקים המירוה בפעל זה, וצ"ע.]

(הלכל, ברכת כהנים, סו). מעשה בא לפנינו באשה א' שהלך בעלה זה כמה שנים בעיר מונפשליר ונשתמד שם ונשתנה שמו (תשו' הר"ן גירונדי ג). כל המשתמדים אחר שנאבקו במינות אגם שבין (רמ"י, ע"ז יז.). מי שנשתמד אשתו פטורה להנשא לאיש אחר שהוא נחשב כמת (ר"א הקרא', גן עדן, נשים י, קמז.). שבוי שנשתמד אפי' למצוה אחת מן המצות, כגון שאוכל נבלות להכעים או שלובש שעטנז או כיוצא בזה, אסור לפדותו (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ א, ענעלאו, 74). הכופר בעיקר ונשתמד, הרי עבר על כל התורה (שם ג, 116). גם נשתמדו יותר מחמש מאות (אבן וירגא, שבט יהודה, שומע—בער, קמח).

— נפעי, *נִשְׁמַד [1],—כמו נשתמד: כהן שנשמד ואח"כ חזר בתשובה ליהדות (פרח מטה אהרן לח, קסג:).

— הפעי, הִשְׁמִיד [2],—כמו פעי: אלו לא היו עושין רצונו של השר היה הורג גדולים וקטנים או משמיד הקטנים (שערי תשובה למהר"מ מרוטנבורג ג יט). או היו משמידים אותם (שם שם).

*שְׁמָד [3], ש"ז,—כפיה לחמרת דת ישראל באחרת, בפרט לנצרות, Zwang zum Übertritt (in Religion); contraite à changer la confession; change of religion by force: כל מצוה שמסרו ישראל נפשם עליה בשעת השמד נוהגים אותה בפרהסיא (ספרי דברי עו). בית מוסייאות שהעמידו גוים בשעת השמד אף על פי שעבר השמד הרי אילו אסורות (תוספתי ע"ז ה ו). ולא בשעת השמד גזרו מכיון שעבר השמד יהא מותר (ירוש' שבת ו א). בראשונה גזרו שמד ביהודה וכו' והיו הולכין ומשעבדין בהן ואונסין את בנותיהן וגזרו שיהא איסטרטיוס בועל תחילה וכו' אף על פי שבטל השמד המנהג לא בטל (שם כתובי א ה). בשעת השמד הכל אסור (שם ע"ז ה ה). וירח ה',

[1]) [אולי אך בט"ס במק' נשתמד.]

[2]) [אולי אך ט"ס במק' מְשַׁמִּיד, משַׁמְּדים.]

[3]) [המלה שאולה בעברי' של חז"ל מארמ' שמדא, אבל גם שומדא, שיש לנקד שׁוּמְדָא, כשפעל מן אמד, ועל כן גם בעברי' המבטא הנהוג שְׁמָד הוא עקר.]

הריח דורו של שמד (מד"ר בראשי' לד). שני תלמידים משל ר' יהושע שינו עטיפתן בשעת השמד (שם שם פב). מעשה בשעת השמד בחנוני אחד מישראל שהיה מבשל בשר טהור ובשר חזיר ומוכר שלא ירגישו בו שהוא יהודי וכו' (שם במד' כ). בשלפי השמד נתכנסו רבותינו לאושא וכו' (שם שה"ש, קמכוני באמיסות). השביען בדורו של שמד, בצבאות שעשו צביוני בעולם ושעשיתי צביוני בהן או באילות השדה ששופכין דמן על קדושת שמי כדם הצבי ודם האיל (שם שה"ש, השבעתי אתכם). אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד, אבל בדורו של שמד אינו יכול לסבול, ומה היו עושים בדורו של שמד, היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באש ונותנין אותן תחת שיחתן ומשיאין נפשותם מהן וכו' (ר' חייא בר אבא, שם שם, וכעין זה פסיקי ר"כ בשלח, פז.). אחד בימי עמרם ואחד בדורו של שמד (פס שם). זה דורו של שמד, ממתים ידך מומתים מידך (שם אסתר, גם ושתי).— ומ"ר שמדים: אם ראית אחיך פורק עולה של תורה מעליו גזור עליו שמדים ואתה שולט בו (ר' יוסי בר חלפתא, שם בראשי' סז).—ובסהמ"א גם במשמ' המרת הדת שלא בכפיה: שגזרו שמד על בני ארץ ישראל שלא יקראו קריית שמע ולא יתפללו (סו"ת הגאוני מן הגניי, 50). ובכל ספרים ראשונים הישנים שמימות משה ועד עכשיו לא נהגו לכתוב בריק זה, אלא משנים מועטים מפני שמנהג שמד הוא שגזר אדום הרשעה שמד על ארץ ישראל שלא יקראו בתורה (אוצר הגאונים י, התשובות, לוין, 96). הרחמן יצילנו מגזרת כל מיני שמד (סדר רב עמרם השלם א, קפד); ואותן ב' ישיבות לא ראו לא שבי ולא שמד (פירקוי בן באבוי, תרביץ ג, 395). ומנוחה מכל פחד ובהלה ומכל שמד [1]) ומכל תקלות וגזרות רעות (ר' נתן עמרם, עלוי נשמות, ליבורנו תרכח, יח:).—ומ"ר *שמדות: אלו המידות הטובות שלמדו ישראל ע"י הצרות והשמדות (מדרש פס"ם ז יד, גרינהוט, מו.). שקצרה ידי חכמי ישראל מלעסוק במשנ' על פה מרוב דוחק הצרות מטלטול הגליות והשמדות (ר"מ אלדבי, שבילי

[1]) [מנקד: שְׁמָד.]

חמונים, ח). וגזרו עליהם גזירות קשות לכל הנשארים מהשמדות (שבט יהודה, שמד מ"ט, סוטע-ובער, קיט). אמרו ישראל לפני הקב"ה, רבונו של עולם, כמה שמדות וגזרות היא גוזרת עלי כל היום מלכות הרשעה (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ ג, ענעלאו, 100). — ואמר המשורר: היו עמי כצאן אובדות וגזרו עליהם שמדות (עדת ישורון, שם שם, 451). ועי' שְׁמָדָה.

°שְׁמָדָה[1], ש"נ, — כמו שְׁמָד: אין שמדת אשתו מוציאה מביתה (תשו' ר' יצחק אלפסי בתשובות הרמב"ם רמז).

***שְׁמְדוֹן,** — שם מלך השדים[2]: בשעה שהיה הולך ליטע כרם פגע בו שידא שמדון (מד"ר בראשי' לו). פעם אחת הייתי מהלך משתעה בטבעתי ובא שיד שימדון וחטפה ממני והשליך אותה לים (מדרש שה"ש ג ח, גריניהוט, כט:). — ובספה"א: ואחרים אמרו כי היא (נעמה) היתה אשת שמדון אם אשמדאי וממנה נולדו השדים (רמב"ן, בראשי' ד כ).

°שַׁמְדוּת, ש"נ, — מצב הַמְשֻׁמָּד: וישראל משומד נותן גט לאשתו וכו' ואם חוזר משמדותו תשובתו תשובה (תשובת ר' נטרונאי גאון, תשובות הגאונים, ירושלים). כיון שהיה בעל משומד וכו' ומת בשמדותו (תשו' הגאו' שערי צדק א כט). מהרהר בלבו את שמדותו ויאמר אוי לאותה בושה (אבן ירחי, המנהיג, הל' שבת, לג).

שַׁמָּה, ש"נ, — א) מצב רוח האדם המשתומם בפחד ובחרדה, והדבר המעורר מצב רוח כזה[3], Schauer, Entsetzen; frisson, terreur; fit terror: והיית לְשַׁמָּה למשל ולשנינה בכל העמים אשר ינהגך יי' שמה (דברי' כח לז). יען רך לבבך ותכנע מפני יי' בשמעך אשר דברתי על המקום הזה ועל ישביו להיות לְשַׁמָּה ולקללה (מ"ב כב יט). שַׁמָּה ושערוריה נהיתה בארץ (ירמי' ה ל). ורדפתי אחריהם בחרב ברעב ובדבר ונתתים לזועה לכל ממלכות הארץ לאלה וּלְשַׁמָּה ולשרקה ולחרפה בכל הגוים אשר הדחתים שם (שם כט יח). כאשר נתך אפי וחמתי על ישבי ירושלם כן תתך חמתי עליכם בבאכם מצרים והייתם לאלה וּלְשַׁמָּה ולקללה ולחרפה (שם מב יח); בחרב וברעב ימתו והיו לאלה לְשַׁמָּה ולקללה ולחרפה (שם מד יב). והיתה אדום לְשַׁמָּה כל עבר עליה ישם וישרק על כל מכותה (שם מט יז). איך היתה לְשַׁמָּה בכל בגוים (שם נא מא). שכרון ויגון תמלאי כוס שַׁמָּה ושממה (יחזקי' כג לג). לכו חזו מפעלות יי' אשר שם שַׁמּוֹת בארץ (תהלי' מו ט). איך היו לְשַׁמָּה כרגע ספו תמו מן בלהות (שם עג יט). — ב) ובמשמ' מקום ריק ושומם וכדו': באזני יי' צבאות אם לא בתים רבים לְשַׁמָּה יהיו גדלים וטובים מאין יושב (ישע' ה ט). הנה יום יי' בא אכזרי ועברה וחרון אף לשום הארץ לְשַׁמָּה וחטאיה ישמיד ממנה (שם יג ט). נשאר בעיר שַׁמָּה ושאיה יכת שער (שם כד יב). עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע יצא ממקמו לשום ארצך לְשַׁמָּה עריך תצינה מאין יושב (ירמי' ד ז). לשום ארצם לְשַׁמָּה שרוקות עולם כל עובר עליה ישם ויניד בראשו (שם יח טז). ושמתי את העיר הזאת לְשַׁמָּה ולשרקה

---

1) [כנראה על פי הארמ' שמדא, שומדא שבתו"ב.]

2) [עי' אשמדאי, הערה.]

3) [הוראת השם היא זו של שם הפעל מן שמם (עי' שם), המשמש בעבר כלשון ריקות ושאיה (עי' שאה) מתנועה ומדבור בפחד; אבל בקצת שמושיו קרוב הפעל שמם אל נשם, בפרט בצרוף אשם ואשרק, שאפשר ליחסו גם אל נשם וגם אל שמם, וכן באה אף המלה שמה בצרוף עם שרקה. וכן בא שַׁמּוֹת ושאוף יחד. ואמנם משגים אלה של שמם כלשון ריקות, ונשם כלשון הרקת הרוח בנשימה קרובים גם הם, ואפשר שאין כאן מראש אלא שרש קדום אחד שהתפתח לשני ראשים, וכן אפשר שאין שרקה והפעל שרק במשמעות הרקת הרוח בקול „שריקה", אלא אותו שרש הבא בשי"ן שמאלית ובסמ"ך במלים כגון סַרֵק, (אילן) סרק וכדו', ואין משרוקית אלא כאותו מסרק (השנים) המשמיע גם הוא קול מיחד כששורקים בבין שניו. ובצרוף כגון שמה ושרקה אפשר גם להבין אף שרקה כלשון ריקות, כמו שמה וישימון, וצ"ע. ושים לב למלים שַׂעַר, סערה במשמ' רוח, הבאות גם הן אף במשמ' של רגש הפחד וההשתוממות. וגם כאן הבדילה המסרת שערור(י)ה בשי"ן ימנית מן שׂער, סער. בשמושיה השונים באה המלה שמה גם בצרוף עם מלים, כגון אָלָה, חרפה וקללה, במשמ' דברים שמעוררים שמה בהזכרתם וכדו' ובאותה משמ' בא גם שְׂחֹק (ירמי' כ ז; מח כו, לט). ואפשר שאין שחק כאן אלא ר"ת מן שמה חרפה וקללה, כהערת העורך ZDMG 66, עמ' 399. ועי' שַׁמּוֹת.]

כל עבר עליה ישם וישרק על כל מכתה (שם יט ח). הנני שלח ולקחתי את כל משפחות צפון נאם יי' וכו' והחרמתים ושמתים לְשַׁמָּה ולשרקה ולחרבות עולם (שם כה ט). והיתה כל הארץ הזאת לחרבה ולְשַׁמָּה (שם שם יא). לתת אתם לחרבה לְשַׁמָּה לשרקה ולקללה כיום הזה (שם שם יח). כלי גולה עשי לך יושבת בת מצרים כי נף לְשַׁמָּה תהיה ונצתה מאין יושב (שם מו יט). תנו ציץ למואב כי נצא תצא ועריה לְשַׁמָּה תהיינה מאין יושב בהן (שם מח ט). איך היתה לְשַׁמָּה בבל בגוים (שם נ כג). ותרעש הארץ ותחל כי קמה על בבל מחשבות יי' לשום את ארץ בבל לְשַׁמָּה מאין יושב (שם נא כט). היו עריה לְשַׁמָּה ארץ ציה וערבה ארץ לא ישב בהן כל איש ולא יעבר בהן בן אדם (שם שם מג). אפרים לְשַׁמָּה תהיה (הושע ה ט). שם גפני לְשַׁמָּה ותאנתי לקצפה (יואל א ז). למען תתי אתך לְשַׁמָּה וישביה לשרקה (מיכה ו טז). זאת העיר העליזה היושבת לבטח האמרה בלבבה אני ואפסי עוד איך היתה לְשַׁמָּה מרבץ לחיה כל עובר עליה ישרק יניע ידו (צפני' ב טו). — ואמר המשורר: חלנצת תמה, תהי גלוית צמה, בוזה ושמה, למזה ושמה (ר"י הלוי, יונה נשאלה, זמורה ז, 280).

שָׁמָּה, עי' שָׁם.

***שִׁמּוּט**, ש"ז, — מעשה המְשַׁמטים ומניפים סיף לפני אדם מְכַבּד[1]): רואה שימוט סייפים ומים יורדים בין ברכיו (ספרי דבר' קלג).

***שִׁמּוּם**, ש"ז, - מצב העומד שומם ואבל, ואמר הפיטן: זן עינו במקום הזה ושר שמומו ויקונן אין זה (ר"א קליר, איכה את אשר, קינ' ט"ב).

שְׁמוֹנָה, שְׁמוֹנִים, עי' שְׁמֹנָה, שְׁמֹנִים.

***שִׁמּוּעַ**[1]), ש"ז, - הוראתו של דבר או של דברים שאפשר לשמע מתוכם, Wortverständnis, Wortsinn; sens litéral; literal sense: וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים, רבי יהושע אומר כשמועו (מכי' בשלח, ויסע פתח א). הרי הוא אומר שם תזבח את הפסח בערב, שומע אני כשמועו, ת"ל מועד צאתך ממצרים (ר', שם נא ה). אתה אומר גובה של ראש או אינו אלא בין עיניך כשמועו (שם שם יז). כל ששמועו מרובה ושמועו מועט[2]) תפשת המרובה לא תפשת, תפשת מועט תפשת (ספרא מצורע פרשה, כה.). כי לא יראני האדם וחי, רבי עקיבא אומר האדם כשמועו, וחי אלו מלאכי השרת (ספרי במד' קג). ולא כפתילת האידן עירניתא, ולא כפתילת המדבר כשמועה (ירוש' סנה' ג א). — ובמשמ' שמיעת ההכרזה על דבר, שמיעת שקלים וכלאים[3]): אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים, ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי אף שימוע שקלים וכלאים ביניהם (ירוש' שקל' א א). — ובסהמ"א: לא תקח האם על הבנים, כשהיא על הבנים, אתה אומר כשהיא על הבנים או לא תקח האם על הבנים כשמועו (מדרש תנאים לדברים כב ו, הופמן, 135).

1) [עי' שָׁמַט, פִּעֵ'.]

1) [כך מבטא המלה, על אף צרוף השם לפעל כבנין קל, כמו פִּטּוּר מן פָּטַר, ולא שְׁמוּעַ, כבמלונים.]

שְׁמוּעָה, שְׁמֻעָה, ש"נ, סמי' שְׁמֻעַת, כנ' שְׁמֻעָתֵנוּ, מ"ר שְׁמֻעוֹת, — ידיעה שנשמעה מפי בני אדם, Kunde, Nachricht; nouvelles; news, information: וכלתו אשת פינחס הרה ללת ותשמע את הַשְּׁמֻעָה אל הלקח ארון האלהים ומת חמיה ואישה ותכרע ותלד (ש"א ד יט). וליהונתן בן שאול בן נכה רגלים בן חמש שנים היה בבא שְׁמֻעַת שאול ויהונתן מיזרעאל ותשאהו אמנתו ותנס (ש"ב ד ד). ויהי המה בדרך וְהַשְּׁמֻעָה באה אל דוד לאמר הכה אבשלום את כל בני המלך ולא נותר מהם אחד (שם יג ל). וְהַשְּׁמֻעָה באה עד יואב וכו' וינס יואב אל אהל יי' (מ"א ב כח). הנני נתן בו רוח ושמע שְׁמוּעָה ושב לארצו (מ"ב יט ז, וכעין זה ישעי' לז ז). ופן ירך לבבכם ותיראו בַּשְּׁמוּעָה הנשמעת ובא בשנה הַשְּׁמוּעָה ואחריו בשנה הַשְּׁמוּעָה וחמס בארץ

2) [כלו', שהנשמע ממנו יכול להיות מְרֻבֶּה או מְמֻעָט.]

3) [אמנם צרוף זה כש"ע מְכֻוָּן לפעל שבמשנה: משמיעין על השקלים וכו', אבל בשנוי בבנין, כי מכלל השמעה באה גם שמיעה.]

משל על משל (ירמ׳ כא מו). הוה על הוה תבוא ושמעה אל שמועה תהיה (יחזק׳ ז כו). ושמעות יכהלהו ממזרח ומצפון (דנ׳ יא מד).—וביחוד שמועה טובה, וכנגדה שמועה רעה: בושה חמת וארפד כי שמעה רעה שמעו נמגו (ירמ׳ מט כג). משמועה רעה לא יירא (תהל׳ קיב ז). שמועה טובה תדשן עצם (משלי יח ל). מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק (שם כה כה).—ושמעת שלם, שמעת טב (תעודות לכיש 2, 2; 3, 3; 8, 1—2; 9, 2).ועי׳ שלום.—ושמועה לבד במשמ׳ שמועה רעה, שמועת זועה: קול שמועה[1]) הנה באה ורעש גדול מארץ צפון לשום את ערי יהודה שממה מעון תנים (ירמ׳ י כב).—והיה לשמועה במשמ׳ זו: ולוא היתה סדם אחותך לשמועה בפיך ביום גאוניך (יחזק׳ יו נו). — ושמועה אלהית מפי הנביא: את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה (ישעי׳ כח ט). והיה רק זועה הבין שמועה[2]) (שם שם יט). מי האמין לשמעתנו וזרוע יי׳ על מי נגלתה (שם נג א). שמועה שמעתי מאת יי׳ וציר בגוים שלוח התקבצו ובאו עליה וקומו למלחמה (ירמ׳ מט יד). כה אמר אדני יי׳ לאדום שמועה שמענו מאת יי׳ וציר בגוים שלח קומו ונקומה עליה למלחמה (עבד׳ א א). — ואמר בן סירא: היה ממהר בשמועה ובארך רוח השב פתגם (ב״ס גני׳ ה יא). אל תמאס בשמועת שבים אשר שמעו מאבתם (שם ח ט).—ובתו״מ: היו מכניסין אותן ומאימין עליהם, שמא תאמרו מאומד ומשמועה, עד מפי עד, ומפי אדם נאמן שמענו (סנה׳ ד ה). אין שמיעה לליקוטי עצמות, א״ר חגיי והוא ששמע למחר, אבל אם שמע בו ביום יש שמועה לליקוטי עצמות (ירוש׳ מו״ק א ה). כל שחביריו מתביישין מחמת שמועתו (ילקק דבי רבי ינאי, יומא פו.). מהו אשרי אדם שומע לי, אמר הקב״ה אשריו לאדם בשעה ששמועותיו לי (מד״ר דבר׳ ז).— ובמשמ׳ תורה והלכה שהגיעו לידי פ׳ בשמיעה מרבותיו[3]), oral(e) Tradition: (mündliche) tradition, גם בצרופים, מפי השמועה, בעל שמועות: בשעת מיתתו אמר (עקביא בן מהללאל) לבנו, בני חזור בך בארבעה דברים שהייתי אומר, אמר לו ולמה לא חזרת בך, אמר לו אני שמעתי מפי המרובין והם שמעו מפי המרובין, אני עמדתי בשמועתי והם עמדו בשמועתן וכו׳ (עדי׳ ה ז). המחכים את רבו והמכון את שמועתו והאומר דבר בשם אומרו (אבי׳ ו ו). מה אבות העולם לא עמדו על דבריהם במקום שמועה על אחת כמה וכמה שלא יעמיד אדם על דברו במקום שמועה (תוספתי עד׳ א ג). אם יכול את לשלשל את השמועה עד משה שלשלה (בשם ר׳ יוחנן, ירוש׳ שבת א ב). כל האומר שמועה מפי אומרה יהא רואה בעל השמועה כאלו הוא עומד כנגדו (גידול. שם שם). אקפח את בני שלא המית׳ ימין ושמאל אני שראיתי את המעשה ושכחתי ואתה דורש ומסכים על השמועה (ר׳ טרפון, שם מגי׳ א יב). כל האומר שמועה זו נאה וזו אינה נאה מאבד הונה של תורה (ערובי׳ סד.). גבור זה בעל שמועות, ואיש מלחמה זה שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה (חגי׳ יד.). אמר דוד לפני הקב״ה רבש״ע יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה (יבמ׳ לז.). עתיר מיש עתיר כמס זהו בעל שמועות (ב״ב קמה:). אמר לו (ר׳ אלעזר בן שמוע ליוסף הבבלי), יוסף, כמדומה אני שלא כיוונו שמועתינו עד עתה (מנח׳ יח). מפי השמועה אמרוה, מפי חגי וזכריה ומלאכי (רבי יוחנן, בכורות נח.).—ובספה״א: שאפילו אדם קורא תורה נביאים וכתובים ושונה משנה ומדרשים הלכות ואגדות שמועות ותוספות מושבות ומעמדות יהגדות וכל סדרי בראשית ואין בו בינה אין תורתו שוה כלום (א״ב דר״ע נוסחא א, ביהמ״ד ילינק ג, 19). וחמצות שהן נודעות מדרך השמועה מדברי הנביאים לא חשך אלהינו מלחייב לקדמונים (ר׳ נסים גאון, הקדמה לגרכות). מראין דבריה שלשמועה זו ששלש חלוקות יש בדבר (תשו׳ הגאו׳ הרכבי ספא, 198). וכבר נודע מדעת בעלי ההגיון שהשמועות התכופות הקדמות נכנסות בם פת האמת (אמו״ד ג ס ב, עם). יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא

[1]) [אין לחנית גם כאן הוראה אחרת מזו שבכל מקום במקרא.]

[2]) [לפי דברי העורך, הלשון והספר ב 131, הכונה כאן: והית קו (במשמ׳ תינוק מקיא קיא וצואה) זער הבין שמועה, ועי׳ שם]

[3]) [בארמ׳ שבתו״מ שמועתא, וגם שמעתא, שמעתתא.]

ישנת דבר מדברי דיני תורה (רמב"ם, ת"ת ה יב). ובני אדם שסיפור שמועות ודברי חדושים הוא עונג להם מותר לספרם בשבת כמו בחול (הלבוש או"ח סבח סז א).—ואמר המשורר: וידיו להניע ורגליו להסיע ואזן להגיע ללבו שמועותיו (רמב"ע, בפס אל, נכודי, רמא). גם עין אמונה גם אזן נטועה, אבינט כל תמונה אבין כל שמועה (ראב"ע, אמלי יכוני, אינר 106).—ושמועתו טובה או רעה [1], כמשמ' יצא עליו שם טוב או שם רע: ואפילו במינהו אבי יתומים אם בשעה שמינהו היתה שמועתו טובה והולך בדרך טובים ואחר מיתת האב נתקלקל (ספר בר ססם, סכד). וכן יש לבית דין בכל מקום ובכל זמן להלקות אדם ששמועתו רעה והעם מרננים עליו שהוא עובר על העריות, והוא שיהיה קול שאינו פוסק ולא יהיו אלו אויבים ידועים שמוציאין עליו שמועה רעה. וכן מבזין את זה ששמועתו רעה ומחרפין את יולדתו בפניו (רמב"ם, סנהדרין כד ס).

שמועי, עי' שִׁמְעִי, שמֹעִי.

*__שְׁמוּעִיאֵל__, ש"ז—שם מלאך ממנה על השרפים: שרפים שמועיאל ממונה עליהם (מסכת אצילות ה, גנזי הקבלה, ילינק). ומצאתי כתיב כי רבו של שם בן נח היה נקר' שמו פאל"י ולכן יש להבין כי באולי שמועאל השמש הגדול נקרא בן (ברית מנוחה א, אמסעי, ה.). ואלו שמות ג' הראשי' הממוני' על כתות השרפי' שם הראשון שמועא"ל הוא השרף המקרר האש מרוב זיוו ומרוב מעלתו (שם ג, כו.). ועי' שְׁמִיעָאֵל.

*__שְׁמוּעֲנִית__, שה"פ מדמה מן שמע: והיה ראוי לבנות תשמועת על משקל תלבושת ושמוענית על משקל קדורנית (תפוי דונש על רסע"ג, 119).

א. **שִׁמּוּר**, ש"ז, במקרא רק מ"ר שִׁמֻּרִים, כנוי לליל זה שיצאו בו בני ישראל ממצרים ומכאן לליל חג הפסח בכלל [2]: ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות יי' מארץ מצרים ליל שִׁמֻּרִים הוא לַיי' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה ליי' שִׁמֻּרִים לכל בני ישראל לדרתם (שמות יב מא—מב).—ובתפלה: ליל שמרים אדיר זאת לתהלותיו וכו' (מחיר, ליל שמרים, מעריב ליל ב. פסח).—ומ"י *שִׁמּוּר, כמו שמירה, כמשמ' מעשה השומר דבר, על דבר: תרומה צריכ' שימור (ירוש' חלה ג ב). מצה שצריכה שימור, יצאת זו שאינה צריכה שימור מפני שאינה צריכה שימור (שם פסח' ג ד). שלשה צריכין שימור ואלו הן חולה וחתן וכלה (רב יהודה, ברכ' כד:). מצוה ללתות, שנאמר ושמרתם את המצות, אי לא דבעי לתיתה שימור למאי, אי שימור דלישה שימור דלישה לאו שימור הוא (רבא, פסח' מ.). שניטלין שכר על המקרא וכו' רב אמר שכר שימור (נדרי לו:—לז.). מצת כותי מותרת ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח, פשיטא, מהו דתימא לא בקיאי בשימור קמ"ל (חול' ד.). מה תשיעי בעי שימור אף עשירי בעי שימור (נדה עב:). אפילו בן יומו חי אינו צריך שימור לא מן החולדה ולא מן העכברים ולא מן הנחשים וכו' אבל כשמת אפי' בעוג מלך הבשן צריך שימור מן החולדה ומן העכברים ומן הנחשים (שמעון בן אלעזר, מד"ר קהלי א, ברכות העוזה).—ובספה"א: והיו מקבלין עליהן שימור השבת (רב נסים גאון, שבת קיח:). לפי ששימרתי צאנך שימור גמור ולא נגנב לי כלום לא יום ולא לילה (תפי' דונש על רסע"ג 13). כי אין המשפט לא על דרך השימור ולא על דרך הצדק והחסד להיות סוף לפרעון (ברללוני ליכרם, 152).

---

[1]) [בארמ' שבתו"ם, דסני שומעניה, דשפיר שומעניה (מגילה כח:, מו"ק יז.).]

[2]) [הוראתה המדויקת של המלה, השגורה בדבור ובספרות בפרט בצרוף שבסמ' ליל שמֻרים, לא הֻבררה כל צרכה; ולפי השבעים אין צרוף זה ממש אף בכתוב, כי מתרגמים אלו מצרפים את המלה ליל לפס' סא: בעצם היום הזה יצאו כל צבאות יי' מארץ מצרים ליל(ה), כמו באותו מקום פס' ל—לא: ויקם פרעה לילה וכו' ויקרא למשה ולאהרן לילה. ולפי הכנה זו אין לדון את המלה על פי צרוף זה של סומך ונסמך, אלא כנשוא במשפט בלבד: שמרים הוא (הלילה) ליי' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה ליי', שמרים לכל בני ישראל לדרתם. וכנראה הכונה, בקרוב לחלק מן הפרשנות הקדומה: שהקב"ה שומר ומצפה לו (ללויל זה) לקים הבטחתו להוציאם ממצרים (לשון רש"י) ושבני ישראל שומרים ומצפים לו בכל שנה ושנה להקריב קרבן ליי'. ועי' שָׁמַר, פִּע'. ומרבות הדרשות על כתוב זה.]

מה הוא שימור של שבת, מלהבעיר בה את האש, ומלעשות בה כל מלאכה (מכוס"מ לר"י אלנקאוה ג, ענעלאו, 572). ואין לך שימור לנפשך בשתיקה (שם ד, 282).—ואמר הפיטן: מועדים טפלים לשבת ניתלו עלי שימור שבת (ינאי, אסרי סומכי סנה, קרובי שמות, פיוטי ינאי, זולאי, לח). קדוש מתפתה יצי׳ שומרי שימור מילה (סוא, למול סלסה, שם שם, לט). ישלם שיעור שימורינו (סוא, יתום מאל, קרובי ויקר, שם, קנג). משכילים בשמור חדש האביב ראשונה (מנחם ברבי מכיר, אור זרוע, יוצר סנה סל הספקה ראשונה). נגעמתי בשמור מצוה (סמעון בר ילחק, אהוביך אהבוך, יוצר סנה חוה"מ פסח).—*ובמשמ׳ מסקנה ראשונה שמורה בזכרון: ואמנם כח הזכרון וכו׳ יחלק לשלש פעולות, והם הזכר והזכרון והשמור וכו׳ והשמור הוא זכר רצוף (ר"מ אלדבי, סבילי אמונה ד א).

ב. *שְׁמוּר, ס"ז,—זקוק יין משמרים: א"ר זעירא מה הסרקד קמח למטן וסלת למעלן, אף המשמר יין למטן ושמרים למעלן, ולא הוינן אמרין כלום למה שהותר מכלל ברירה והותר מכלל שימור וכו׳ (ירוש׳ סבת כ א).

שְׁמוּרָה, רק מ"ר שְׁמֻרוֹת, מלה מספקה[1]: אחזת שְׁמֻרוֹת עיני נפעמתי ולא אדבר (תהל׳ עז ה).—ואמר המשורר: אני אקום להודות לו בליל בתאחז לעינים שמורות (ר"ש הנגיד, אלהים תאריך לי, בן תהלים, ששון, פד).

*שְׁמוּרָה, עי׳ שְׁמֻרָה.

*שִׁמּוּשׁ, ס"ז,—מעשה המשמש, המשרת את זולתו, Bedienung; service; attendance: והתורה (נקנית) בארבעים ושמונה דברים ואלו הן, בתלמוד, בשמיעת האזן וכו׳ בשמוש חכמים, בדקדוק חברים ובפלפול התלמידים (אב׳ ו ה). גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה שנ׳ היש פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו, למד לא נאמר אלא יצק, מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה (ר׳ יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, ברכ׳ ז:). שלא בחר (ה׳) בכל השבטים לעמוד בשימושו אלא בני לוי בלבד (מד"ר במד׳ ג). אם הדיוט משתמש בכלי שבור גנאי הוא לו, אבל הקב"ה אינו כן אלא כל שימושיו כלים שבורים (פסיקי ר"כ, סוכה, קכח:).—ובסהמ"א באותה משמ׳: כדאי הוא יהושע ליטול שכר שמושו (רש"י, במד׳ כז יו). הלא אתם ראיתם שמושי בתמידות בחברתנו הקדושה מימי חמי ז"ל בגופי ובכל מאדי (סריד מעיה, הקד׳, יג).—ואמר הפיטן: חנוט נון אשר שימשך ישרת גם הוא כשימושך (ינאי, אז בהיקרא, קרוב׳ דברי, זולאי, רכח). נזופים בריא אולם משמוש שבחיך (סלמה הבבלי, ארח לדקה, סליחי מנח׳ יוה"כ).—*ובמשמ׳ שרות שמשרתים אותו: וכיון שבידו הוא אותו כתב מסמיך מאותו יום ולהלן קורין אותו כל אדם ר׳ וממנין אותו בדיינין ובסודות החברים, ושמושיו ומלבושיו כשמושי החכמים ועטופי החכמים והחברים והרבנים הנסמכים ולא כשמושי התלמידים שלא נסמכו עדיין (ס׳ השטרות לר"י ברללוני, 182).—*וכן לגבי דבר הבא לשמש לצרך מן הצרכים, השתמשות: והעשירי (הענין) בספור דרך השמוש בכל מדה ממדותינו במקומה (ר"י א"ת, חו"ה, עבודת האלהים, פתיחי). ואני מתחננת אל כבודך שתבאר לי המקומות אשר אשתמש בהם כמשובח וכמגונה במדותי אשר כהשתמשי בהם שם ישבחוני עליהם ויודו שמושי בהם (שם שם ט). וכן שתי חמדות העצלה והחריצות ומקום השמוש בעצלה בתאוות הבהמיות (שם שם י). ובעבור מה שזכר מהרכבת גוף האדם ושמושי

---

[1]) [התרגום הארמי ראה כאן ס"כ, כנראה במשמ׳ עפעפי העין, בארמ׳ תימורתא דעינא, שלא משרש שמר הרגיל, שכנגדו בערב׳ שׁמרa), ולא ת׳מר. אך השבעים תרגמו φυλακάς, ולג׳ vigilias, כלשון משמרות או אשמורות, וכן רש"י: לשון אשמורות הלילה, וראב"ע מצרף למעשה פרושים שונים באמרו: אמר רבי משה כי שמורות תאר השם כמו עצומות, כי העפעפים שומרות העינים כהסגרם והטעם אחזת אותם עד שלא נסגרו עיני ולא ישנתי, ע"כ. אבל לפי הענין דבר בכתוב על הפחד בלילות (נפעמתי) ועל כן יש לראות כאן בטוי קרוב אל הצרוף סמר מפחדך בשרי (תהל׳ קיט קכ), תסמר שערת בשרי (איוב ד יד), והכונה כנראה בקרוב אָחַזְתָּ שְׁמֻרוֹת עיני, כלו׳ פחד ואימה אחזו את עיני, נפעמתי ולא אדבר, וצ"ע. ובסהמ"א משמשת המלה שמורה כלשון גבת העין, עפעף, Augenlid; eye-lid; paupière.]

a) سمر

כחותיו ונפשו (ערוגת הבשם לרמב"ע, ליון ב, 120). כגון שסכר בית או חצר והיה הפתח פתוח ונעל הלוקח את הפתח וחזר ופתחו הרי זה החזיק וקנה שהרי נשתמש שימוש מועיל (רמב"ם, מכירה א י). ותבאר להם משמושי מעשינו (קלונימוס, בעלי חיים, מ:). והני כתרים ותגים הכתיבין בספר תאגי המסורין אלינו במלאכת שימוש ספר תורה צריך הסופר שיהא זהיר בהם (גנזי מצרים, הלכות ס"ת, לג). שהערונו על אופן התחבולה הזאת ובצדדי שמושה (רי"א מודינה, לב הארים א ט). עשה לו מלאכה שאינה בשימוש גופו כגון שתפר לו בגד וכיוצא כזה קנאו רבו (טו"ע חו"מ ומקח קלו). — °ושטר שמוש בית דין, ובקצור שטר שמוש, ואף שמוש, שטר שישמש רק כבית דין: כגון ספר או שמוש שיש לו לאדם בתיך ביתו לכתב עליו זכרונותיו (רי"ף, כתובי סח.). מאי שטרי בירורין שטרי טענתא שהוא שימוש ב"ד (סוה, ב"מ יה:). והשטר השמונה והמישים הוא שטר שמוש, והוא שטר שכותבין בית דין במה שדנו ובמה שעשו שהיה מונח אותו שטר השמוש ביד נאמן ואתה מוצא שטר שימוש זה על דרכים הרבה כפי מה שיצטרך לבית דין לעשותו עושין אותו, האחד מהן בשטרא דמירכסא יצטרך לבית דין לעשות כתב שימוש שיתנו ביד הלוה וכו' ויש לך נמי שטר שימוש אחר שכותבין בית דין על מי שנפטר והניח אלמנה או בעל חוב ולא נמצא לו יורש וקיימא לן שאין אחד מישראל שאין לו גואלים וכו' וכיון דהכי הוא משביעין את האלמנה או את הבעל חוב ומגבין להם את חובו ומה שנשתייר מן הנכסים לאחר פריעתן מניחין אותו בית דין אצל נאמן וכותבין שטר שימוש בסך הממון שביד הנאמן וחותמין בו בית דין ומניחין אותו שטר שימוש ביד נאמן אחד עד שיבוא לו היורש וכו' וכן נמי אם ישבו בית דין והוצרך להם וכו' לעיין בדבר, כותבין שטר שימוש על כך ולפי שהוא שטר שימוש נוהג על דרכים הרבה כפי מה שיזדמן לבית דין דבר לכתו' בו לכך לא כתבנו נוסח שטר שימוש מפני שהוא מתהפך לכמה לשונות לפי הצורך (ס' השטרות לר"י ברצלוני, 90—91). שכותבין מזה שני שטרות האחד לאפטרופא ואחד לקרובים אות באות והוא הנקרא שטר שמוש (ספר בר ששת תשובה שכד. נשם הרא"ב"ד). ואתרמו מובחרים דרבנן דמתא מחסיא ועינו ביניהן. שמוש, שימוש בית דין ושימוש אלגמעה (ד"ס של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מן, 231). וכמינע מכתבו באימות נוסח השמוש ואחרי הנתכע שגרתי (שם שם). —ואמר המשורר: שטר שמוש למשמרת יחקק (רה"ג, שער דיני ממונות, קבולת ק:ערקים, 183). —וכמו תשמיש, בשמש' הזדוגית: וכשהן (האפעה) משמשין דרך פיהן הן משמשין ושימושן ערב להן וכו' זה הכלל כל ששימושן ועיבורן שוין מולידין ומגדלין וכל שאין שימושן ועיבורן שוין אין מולידין (מדה"ג ברא"ש' ג טו, מרגליות, קב). כלב מתקשר בשמושו (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ ז, ענעלאו, 465). —ואמר הפיטן: עד שיפוח שמשך יפיח שימושך (ינאי, יונתי מפרך אבנים, קרוב' פסח, זולאי, רעו). — °ובדקדוק, שמוש האות, המלה, הלשון, בוא האות לא למשמ' עצ:ית אלא להגדרת צורתה של המלה בדקדוק, ; Sprachgebrauch ; usage (de la langue) usage (of a language) : חנני, נו"ן ראשונה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שתי נונין שהיה לו לומר חנגני שאין חנן בלא שתי נוני"ן והשלישית לשימוש כמו עשני זבדני (רש"י, ברא"שי לג יא). ואל ישעו בדברי שקר, ואל יהגו וידברו תמיד בדברי רוח וכו' וא"א לומר ישעו לשון וישע ה' אל הבל וכו' שא"כ היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר או לדברי שקר כי כן גזרת כלם וכו' ולא מצאתי שמוש של בי"ת הסמוכה לאחריהם אבל אחר ל' דבור כמתעסק לדבר בדבר נופל לשון שמוש בי"ת כגון הנדברים בך וכו' (סוה, שמות ה ט). כל תיבה שתחלת יסודה סמ"ך והיא באה לדבר בלשון מתפעל ניתן התי"ו של שמוש באמצע אותיות של עיקר כגון זה (מסתולל) וכגון ויסתבל החגב מגזרת סבל, כי תשתרר עלינו מגזרת שר ונגיד, משתכל הוית (סוה, שם ט יז). לעולם ועד, לשון עולמ:ת הוא והוי"ו בו יסוד לפיכך היא פתוחה אבל ואנכי היודע ועד שהוי"ו בו שמוש קמוצה היא (סוה, שם טו יח). וכן ונתתי התי"ו מ:דגשת שהיא באה במקום שתים לפי שהיה צריך שלשה תוי"ן שתים ליסוד כמו ביום תת ה', התחת אלהים היא, והשלישית לשמוש (ה"א שם כג כז). ושתי, לשון השתה והתי"ו מודגשת מפני שבאה תחת שתים שאין

שיתה בלא תי״ו ואחת לשמוש (פוא, סס סס לח). ויש פותרים אותו (אפאיהם) כתרגומו יחול רגזי עליהן ולא יתכן שאם היה כן היה לו לכתוב אאפאיהם, אחת לשמוש ואחת ליסוד (פוא, דברי לב כו). מדברותיך, המ״ם בו קרוב ליסיד וכו׳ ואונקלום תרגם שהיו נוסעים על פי דבריך ׳הט״ם בו שימוש משמשת לשון מן (פוא, סס לג ג). וכן מצאתי במסרת וייטיב מיטיבים ואיטיבה היטב איטיב עסך כלם סלאים מן יבם ויבא מן יפה ויף בגדלו יוד ויף גוררת יוד של שמוש (ר״ם, הכרעות, 40). ותדע כי נון נקה ינקה כל הנגע בה, ונפש וינפש בן אמתך, נוניהם יסוד ולא תסור הנון מהם גם לא תבא במקום שמוש (סס, 41). ויתכן שהמם (של מקרה לילה) לשמש ודגש הקוף לחסרון נון מן (כד״ק, מכלול, סער דקדוק הפעלים, מכלול, ג.). ודע כי שנים ועשרים אותיות הללו מחציתם שורש ומחציתם שמוש (ר״י קמחי, ספר זכרון, 2).—*וכמשמ׳ נטית הפעלים והשמות: ונאמר שחייב אז במוצאינו מילה מיוחדת מבלי מצורפת על המעשים במקום אחד מן המקרא ולא נצרפנה בעצמה אחר כן לא נשמש מילה זולתה וזו התשובה תכרית שימושו שמילה אחת מצטרף ממנה י״ט אלף קס״ט מילה (דונם על רסע״ג, 102). אבל חכמת השמוש[1] והדבור היא להם מן הדברים אשר מנחשים בהם (ר״י ח״ם, סקד׳ הרקמה, וילנסקי, יג). והצחות בדבור והזהירות בחכמת הלשון לא תהייגה כי אם בעמוד על שרשיו ותוכן שמושיו ואמר ז״ל בחכמת השמוש ביחוד שהיא מאשר לא יוכל האדם לעמוד שלא יצטרך לדעתו הנפעל וההתפעל והמקור, וזאת היא חכמת השמוש עצמה וכו׳ אבל רצה הנלעגי לשון, רצוני לומר, הטועים בדבריהם, אשר אינם יודעים חכמת שרשי הלשון ואינם בקיאים בשמושיה, וכו׳ והצחות לא תהיה כי אם בעמוד על מה שזכרנו מתקון חכמת שרשי הלשון והכרת שמושיה (סס סס יג–יד). ובעבור שהיתה מעלת חכמת הלשון המעלה אשר ספרנו ומדרגתה המדרגה אשר זכרנו הסכמנו לחבר בה ספר נקבץ בו שערים כוללים רוב חכמת הלשון וסיבבים רוב שמושיה והעברותיה ותהלוכותיה וכו׳ ולא

נגית במקרא מן המקורים ושמושי הפעלים ודבר שתצא ממנו תועלת שלא נזכור אותו (סס סס, טו). מפני שהוא (הלשון הערבי) אחר הלשון הארמי דומה ללשוננו יותר מכל הלשונות, אבל עלילותיו ושמושיו והעברותיו ותהלוכותיו הוא בכל זה קרוב ללשוננו מזולתו מן הלשונות (סס סס, יח). אתה רואה אותי בעת אבאר שמוש נכרי ששמשו בו העבריים שאומר ברוב הפעמים וכבר עשו הערב כן וכו׳ ואינני אומר שכל מה שרב השמוש בו יכון בו החסרון וכו׳ (סס סס, כד). ורפלא מה שהחל בו מן החכמה הזאת, ר״ל, חכמת השמוש כי לא קדמו אדם לזה (סס סס, כז.). והתגלגלו לנו בהם תועלות גדולות משמושי הלשון והעברותיה והליכותיה (ר״י ח״ם, סס״ם לריב״ג, הקד׳, 2). ודעתי להביא בכל שרש רוב מה ששמשו בו ממנו מקל וכבד ופועל ופעול ופועל עתיד ומקור ונפעל והתפעל ומה שלא הוזכר שם פועלו וזולתו זה משמושו כי לא היתה דעתנו למנות השרשים מבלתי הצעת השמוש וכו׳ והמנהג הזה נוהג בכל שרש אשר יהיו תחתיו ענינים שונים זה מזה, רצוני לומר שאביא שמוש כל ענין מעניניו בע״ה ואמצתו וכו׳ וכאשר תראני שונה הרבה במלה מהמלות וכו׳ דע כי אני עושה זאת להראות אפני שמוש העברים במלה ההיא במקומות שונים וזה כהשתמשם במלת פסל במה שיוקח מן הצלמים מן האבן ומן העץ ומן המתכות וכו׳ ויש שתהיה עלת שנותי שיתבאר ממנו שמוש העבריים בקצת המלות פעם בתוספת אות ופעם בלעדי תוספת באמרם ופיהם פערו למלקוש בלי בית ואמרו ופערו עלי בפיהם בבית, ויש שהיתה שנותי לבאר שמושם בקבוץ המלה בלשון זכר ובלשון נקבה ואמרו סגנים וסגנות חניתים וחניתות (סס סס, 8). אנשים ראו חסרון מי שקדם זכרם והשתדלו לדעת עילות הנקוד והטעמים והכרו אליהם דעת שמוש הלשון ודקדוקו (סוא, מו״ם, עבודת האלהים ד). לא מהיותי חכם בעיני השיאני לבבי לבא במשעול ההעתקה הצר הלזה אשר גדר מזה וגדר מזה גדר צורך ידיעת הלשון המועתק ממנו ואופני שמושיו וכו׳ (ר״ש ח״ם, מו״נ, פתיחת המתרגם). ולא יסתר מאמרנו היות שמושו אינו כשמוש העלולי הפ״א או הלמ״ד, כי כבר הוזרו שמושים ובאו

[1] [כערב׳: תצריף; ר״ל, חכמת נטית הפעלים והשמות; דונש וראב״ע כותבים ,צירוף׳ (הערת וילנסקי במהדורתו)].

על בלתי הקש וכו׳ והסרת כמו זה הענין הטטעה לא יבטל בדרכי שמוש הלשון (שם א קז). והרם ספרים בחכמת שמוש הלשון (כ״י קמח׳, הקד׳ לספר הגלוי). מה שאבקש מהמעיין בחבורי זה שלא ידקדק עלי במקצת המלות היוצאות מן הגבול שמוש הלשון כי בכוונה נמשכתי אחרי הלשון המעתיקים מלשון ערב ללשונינו (אבן לטיף, שער השמים, הקד׳, המאמר ג, 97). כי אספתי בו שמוש הלשון וחבור המלות ודרכי הדבור (בן-זאב, תלמוד לשון עברי, הקד׳). —°ושמוש במשמ׳ כלי שמוש, כבצרופים כגון שמושי מלוכה, כהנה וכו׳: אך על הדעת הצניה יהיה כבוד ה׳ כלל המלאכים והכלים הרוחניים וכו׳ והוא נקרא כבוד ה׳ כאשר נקראו שמושי המלך בכודה (כ״י א״ח, ס׳ הכוזרי ד ג). —°שמושי ערש במשמ׳ כלי מטה: ראובן נשא את רחל והכניסה לו בכתובתה מבית אביה קצת מדודין ותכשיטין ושמושי ערש (ג״ם גרמייה, הורה חסד, סו״ת, לג). והתכשיטין והשימושי ערש וכל מה שהכניסה האלמנה הנזכר לבעלה מדודים בעין (ר׳ אהרן הכהן, פרח מטה אהרן, סו״ת א קיד, קלג:). —°ובמשמ׳ משמעות והוראה: התהלך, לשון עבר וזהו שמושו לשעבר (רש״י, בראש׳ ו ט). כי תראה חמור שנאך וגו׳, הרי כי משמש לשון דילמא שהוא מארבע לשונות של שימושי כי (הוא, שמות כג ה). ורב שמוש ספרי הנבואה במלת חסד הוא בהטבה למי שאין לו חק עליך כלל (ר״מ א״מ, מו״נ ג נג). —°וחכמת השמוש, חכמת שמוש הטבעים, במשמ׳ חכמה מעשית: והחלק השני היא חכמת השמוש שקורין לה בלשון ערבי אלעלם אלריאצי, ויש מי שקראה חכמת המוסר, והיא חכמת המנין והשעורים וחכמת הכוכבים וחכמת הנגון וכו׳ ואשר הצורך אליהם יותר לענין העולם היא החכמה התחתונה אשר היא חכמת טבעי הגופות ומקריהן, והחכמה התיכונה שהיא חכמת השמוש (כ״י א״ת, פו״ה, הקד׳). ולא שנבקש בחכמת השמוש הדבר המספיק (שם שם). ומפני שהיה ספרי זה מן החכמה האלהית נשמרתי בו מן הראיות שהן הולכות על דרך חכמת הדבר וחכמת השמוש אלא בשער ראשון ממנו (שם שם). למודים שם נרדף למלת שמושים ולמלת הרגלים (ר״מ א״מ, פי׳ המלות הזרות). והמעשי הנקרא בפיהם חכם אל טביע ר״ל חכמת שמוש (יעקב פרווינצאלי, סו״ת בדבר למוד החכמות, בס׳ דברי חכמים, סג).

°**שִׁמּוּשִׁי,** ת״ז, — מה שנלמד בשמוש מורים: והמעשי הנקרא בפיהם חכם אל טביע ר״ל חכמת שמוש הטבעים כגון המעשי מהרפואה ומעשים שמושיים אחרים נודעו לגדולי הפילוסופיא (ר׳ יעקב פרווינצאלי, סו״ת בדבר למוד החכמות, בספר דברי חכמים, סג). —°החכמה השמושית, במשמ׳ חכמת השמוש, מתמטיקה: אמנם החכמה הלמודית וכו׳ תעיין בעניגים משוללים מחמריהם וכו׳ וחלקי החכמה אשר הם שרשיה ארבעה הם וכו׳ ויקראו כל אלו החלקים החכמה השמושית (מלות ההגיון יד). ולמודיות ושמושיות והרגליות שמות נרדפים על זה המין, מפני שהיא מרגלת ומלמדת לשני המינים האחרים (ר״מ א״מ, פי׳ המלות הזרות).

שַׁמּוֹת, ש״נ, — שה״פ מן שמם [1]): יען ביען שַׁמּוֹת ושאף אתכם מסביב להיותכם מורשה לשארית הגוים וכו׳ לכן וכו׳ כה אמר יי׳ להרים ולגבעות לאפיקים ולגאיות ולחרבות השממות וכו׳ (יחזק׳ לו ג–ד).

***שַׁמּוּתִי,** שמתי, ת״ז, — שיך לסיעת בית שמאי[2]): והיה הדבר קשה לחכמים היאך מניחין דברי חכמים ועושין כרבי אליעזר, חדא דרבי אליעזר שמותי הוא ועוד יחיד ורבים הלכה כרבים (ר״ם בן לקיש משום ר׳ יהודה הנשיא, שבת קל:). כל ימיו של רבי אליעזר היו עושין כרבי יהושע, לאחר פטירתו של רבי אליעזר החזיר רבי יהושע את הדבר ליושנו כרבי אליעזר, בחייו מ״ט לא משום דרבי אליעזר שמותי הוא וסבר אי עבדינן כוותיה בחדא עבדינן כוותיה באחרניתא ומשום כבודו דר״א לא מצינן מחינן בהו (נדה ז:).

***שֶׁמְחֲזַאי,** ש״ז, — שם אחד המלאכים הנפילים שמרדו באלהים בראשית ימי העולם: סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי הוו (נדה סא.) — ובמהמ״א: כיון שעמדו דור המבול ועבדו ע״ז היה הקב״ה מתעצב מיד עמדו שני המלאכים שמחזאי ועזאל

---

[1]) [על דגמת חַנּוֹת (תהל׳ עז י), חֲנּוֹתִי (איו׳ יט יז) מן חנן.]

[2]) [דעה אחרת, שיש לגזור שמותי מן שמתא במשמ׳ חרם, נדחית בצדק ע״י רב הפרשנים היום.]

ואמרו לפניו וכו' תן לנו רשות ונדור עם הבריות ותראה איך אנו מקדשין שמך א"ל רדו ותדורו עמהן מיד קלקלו עם בנות האדם וכו' (אגדת שמחזאי ועזאל, ב"המ"ד ילינק ד, 127).

שמט [1], סמנו *הִשָּׁמֵט, *הִשְׁמָטָה, ^v^הִשְׁתַּמְּטוּת, ^^הִשְׁתַּמֵּט [2], שָׁמַט, ^v^שֶׁמֶט, שְׁמִטָּה, ^v^שְׁמִיטָה.

שָׁמַט [3], פ"י, שְׁמַטְתָּה, שָׁמְטוּ, שָׁמוֹט, שְׁמָטוּהוּ, תִּשְׁמְטֶנָּה, יִשְׁמְטוּהָ,—שמט האדם דבר, התיק ונטש אותו, to abandon; abandonner; fahrenlassen: ושש שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה והשביעת תִּשְׁמְטֶנָּה ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה (שמות כג י—יא). וזה דבר השמטה שָׁמוֹט כל בעל משה ידו [4] אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה' (דברי' יה ב). וְשָׁמַטְתָּה ובך מנחלתך אשר נתתי לך [5] (ירמ' יז ד).—ובמשמ' התיק וזרק, hinabstürzen; pousser en bas; to throw down: ויאמר שמטוהו [6] וַיִּשְׁמְטוּהָ ויז מדמה אל הקיר אל הסוסים וירמסנה (מ"ב ט לג).—ובלי משא מפרש, שמטו הבקר, שמטו את העגלה או עמדו לשמט את אשר עליה [7]; וישלח עזה אל ארון האלהים ויאחז בו כי שָׁמְטוּ הבקר (ש"ב ו ו).—ובתו"מ בשמושים שונים: התיכף תכיפה אחת

[1] [עי' בהערה למעל שֻׁמַּט.]

[2] [עי' שֶׁמֶט, הִתְפ'.]

[3] [גם בארמ' ובסור' שמט, באשור' שֻׁמֻּטֻ במשמ' קרובה לעבר'. בערב' בא שַׁמַטַ [8]) במשמ' שמט ידו מבעל חוב, אבל אפשר ששמוש זה של הפעל שאול הוא מארמ'.]

[4] [יש שמעדיפים לנקד שמוט כל בעל־מַשֵּׁה (את) ידו, כהמשך שבפס' ג: ואשר יהיה לך את אחיך תַּשְׁמֵט ידך.]

[5] [יש גורסים ושמטת ידך או ושמטת חובך (מז"ל) ואין זה מסתבר. לפי הענין דרוש משפט כגון ואשמתיך (ו"א וזרקתיך) מנחלתך וכו' והעברתיך את איבך בארץ אשר לא ידעת.]

[6] [כך כתיב; קרי: שִׁמְטוּהָ.]

[7] [זאת בקרוב משמ' הצרוף כאן, ואין לקבל את הדעה שהצעה, כאלו שמטו אחרים את הבקר, ואין אף הצעת הנקוד שָׁמְטוּ מתקבלת על הדעה.]

[8] سمط

אינה חבור וכו' והשומטת בשבת פטור (כלאי ט י). אם היה מותר מערב שבת מתיר את כליו ושומטן (ר' יהודה, שבת כ ה). שומטין (לפת) את הכר מתחתיו (שם כג ה). מיד התינוקות שומטין את לולביהן ואוכלים אתרוגיהן (סוכה ד ז). לא סדור הקנים ולא נטילתן דוחה את השבת אלא נכנס מערב שבת ושומטן ונותנן לארכו של שלחן (מנחו' יא ו). והקלוסטרא ר' יהושע אומר שומטה מפתח זה ותולה בחברו בשבת (כלים יא ד). הותרו לו רצועות מנעל וסנדל או ששמט את רוב הרגל חליצתה פסולה (תוספת' יבמ' יב יב). שור שעלה על גבי חבירו ובא בעל התחתון ושמטו או ששמט את עצמו (שם ב"ק ג ו). שחט את הוושט ונמצאת גרגרת שמוטה ספק עד שלא נשחטה ספק משנשחטה וכו' (שם חולי' ג ד). מוכני שומט ומודד (שם כלים ב"מ ח ח). וכאדם שהוא שומט את העובר ממעי הפרה (מכי' בשלח מסכ' ב ו). ועכבר יוצא מן התהום ושומט את בני מעיו וחוזר לתהום (ספרי במדי' פח). עמד מתוך סנהדרי שלו ושמט את הרומח והניחו בפונדתו (שם שם קלא [1]). דרגש וכו' שומט קלבינטרין שלה ודיו (ר' שמעון בן אלעזר, ירוש' ברכ' ג א). מיטה שניקליטיה עולין ויורדין בה שומטן ודיו (ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוסי, שם שם). אי זהו הסיוע, מביא יין ונופח לתוך חוטמו ונותן ידו למטה ומקבל ושומט דדיה ונותן לתוך פיו (שם שבת יח). על ידי ששמט את הקולר מצוארו ותלויו בצואר הרבים (רב, שם תעני' ד יא). מתרתן (את הנעלים בעת החליצה) בימין ותופסתן בשמאל ושומטת עקב בימין (שם יבמ' יב א). נדרה שלא להניק את בנה ב"ש אומרי' שומטין את הדד מתוך פיו וכו' (שם כתוב' ה ו). וכיון שראו את השכינה הגביה עולל את ראשו מברכה של אמו ושומט התינוק את פיו מדדה של אמו וכו' (ר' יוסי הגלילי, שם סוטה ה ו, וכעין זה בבלי שם ל:). איזהו שבמדינה אסור, כל שאינו לא קשור

[1] [בספרי במד' קלא (ומעין זה בילק' בלק תשעא) כתוב: מעשה במנחם (בילק': בפנחס) בן גובתא דאריח שהיה מענל בחביות ובא עליו שרו של פעור שמט עליו (בילק' ושמט עליו את תשפוד) וברח והלך לו ע"כ, אבל בירוש' סנה' פרק חלק ו, הנוסחה באותו מעשה: מה עשה נטל את השפוד ועמד עליו וברח ממנו.]

ולא תלוי ושומטו ומניחו בקרן זוית (שבת קכו.). שומטין מנעל מעל גבי אמום (שם קמא:). שפוד שצלו בו בשר אסור לטלטלו בי״ט, רב אדא בר אהבה אמר רב מלכיו שומטו ומניחו בקרן זוית (ביצה כח:). ומעשה באחד ששימש מטתו בימי אבלו ושמטו חזירים את גויתו (מו״ק כד.). ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון, אמר רבי יצחק ששמטו כרים מתחתיהם (נדר סה.). לא ישמט אדם מ״ת מחיקו ויחלצנו בו (סופר׳ ג יח). וייצר רות אדם בקרבו, מלמד שנפשו של אדם צרורה בקרבו, אלמלא כן כיון שהיתה הצרה באה עליו היה שומטה ומשליכה (ר׳ תנינא בר חידא, מד״ר בראשי יד). בוקע ויורד (הנחש) עד שהוא מגיע לסלע ושומט גידין של אדמה ואוכל (ר׳ חילפאי, שם שם כ). שאחר שאבא לסיני ליתן להם את התורה ואני חוזר בטטראמילין שלי שהן מתבוננין בי ושומטים אחד מהן ומכעיסים אותי בו (שם שמות מג). כ״ח קנים של זהב וכו׳ היו שם וכו׳ נכנס בערב שבת ושומטן ונותן לארכו של שלחן (שם במדי׳ ד). — *ושמט עצמו מתחת דבר: מהו ותאלצהו וכו׳ שהיתה שומטת עצמה מתחתיו (ר׳ יצחק בר לעזר, ירוש׳ כתוב׳ ה י).—ובסתמ״א: מעשה באחד שהראה על תכן של חבירו אמר לו רב לא תראה אמר לו אראה ואראה, עמד רב כהנה ושמט קועו[1] (הלכ׳ פסוק׳ לתלמידי יהוד[א]י גאון, 65). מגלשין מים רותחין ששומטין את השער (סו״ם הנאו׳ מן הגני׳, 339). בימים ההם נמצאו שתי נשים אשר מלו ילדיהן ויתלו הילדים בדדיהן וישמטו אותם ואת ילדיהן ממעל למגדל (יוסיפון, גינצבורג, קכה). וגם פוספיוס הקריב את איל הברזל לנגח את מגדל ההיכל ויך את המגדל וישמטהו ארצה (שם רכ). כשכופף אדם אצבעו על בוהנו ושומט אותה בכח ומכה את חבירו נקראת המכה ההיא אסקוטלא (ר״ח, תענ׳ כה.). מכת אצבע צרדה מרכיקה בגודלו ושומטו ומכה בציפירנים (רש״י, ע״ז כח.). ויגער, מסרס למלאכים נערים, למלאכים אכזראים כדי שישמטו את נשמתן (מדה״ג שמות יד כז, הופין, 149). שאין גנב בא ביום אלא דרך תשמטה שומט ובורח מיד (עוזו״ת נזיקין תכה). גם צריך להזהר בדין הספסל שנשמט א׳ מרגליו שלא להחזיר אותו למקומו ואפילו להניח צד השמוט על ספסל אחר (שמלת היומים א טו, לד.). ואמר הפיטן: ובשביעית תשמט ספיחים ונזירים ותשמוט[1] משאות (רשב״ג, שמר לבי, ביאליק-רבניצקי ב, 138). שלוח קרא לשבורה ושמוטה (אליה בר שמעיה, אתה אלקי, סליחי עשי״ת).—ואמר המשורר: יבלתו נותרו כל הפגרים ביד סלע תשוקתו שמוטים[2] (רמב״ע, הבאותי, ברודי, פב). אשר דמו להכרית את פליטן ביען עבדו בהן עבדים ונשו כם אכל לבי שממן (יצחק אבן עזרא, שכיני שיר, בן-מנחם, כה). — ובינוי *שָׁמוּט בשמש׳ ארך יותר מן המדה: קפה ארוך הרבה ופרצופו שמוט ובולט (רש״י, ברכ׳ נח:).

—נפעל, נִשְׁמַט,—בשמוש מספק: נִשְׁמְטוּ בידי סלע שפטיהם[3] (תהלי קמא ו).—ובתו״מ, נשמט, ששמטו אותו, נָשַׁל, חמק ויצא: נשמט הברזל מקתו והרג רבי אומר אינו גולה וחכ״א גולה (מכות ב א). איזהו שחול שנשמטה ירכו (בכורות ו ז). הושיט השני לראשון שתי הידים ונתנן לכהן גדול וסמך עליהן וזרקן, נשמט השני והלך לו (תמיד ז ב). מגופת החבית המחולחלת ואינה נשמטת ר׳ יהודה אומר מצלת וחכ״א אינה מצלת (כלים י ג). סוכני שלה בזמן שהיא נשמטת אינה חבור לה וכו׳ ואם אינה נשמטת חבור לה (שם יח ב). נשמטו לו רצועות מנעל וסנדל הרי זה יחזיר (תוספת׳ שבת יב יד). היה משלשל כלים מלמע־ה למטה ונפסק החבל או שנשמט הרי זה גולה (שם מכות ב ב). שחט את הוושט ואח״כ נשמטה הגרוגרת שחיטתו כשרה, נשמטה הגרגרת ואח״כ שחט את הוושט שחיטתו פסולה (שם חול׳ ב ד). נתנו (את המסמר) בחרמש שלא ישמט המשיט טמא (שם כלים ב״מ ב יד). שרוע שנשמטה יריכו (ספרא אמור מט). כיון שהגיע לאותו מעשה באו ארבע ציציותיו וטפחו לו על פניו וכו׳ מיד נשמט וישב לו על גבי קרקע, אף היא נשמטה

---

1) [ע״פ הארמ׳ ב״ק קיז: שמטיה לקועיה.]

1) [במהדורות ביאליק־רבניצקי: וַתְּשַׁמְּטוּ, אך הגרסה בקל נראית יותר, כלשון הכתוב בדבר׳ יה ב.]

2) [ע״פ לשון הכתוב בתהל׳ קמא ו.]

3) [המאמר קשה, ולפי דברי העורך ב„הלשון והספר" ב 144 יש כאן שבול אותיות, בקרוב: שמן טוב (בסק׳ נשמטוב) יָרֹם עלי שׂטּ פיהם.]

וישבה על גבי קרקע (ספרי במדי קטו). כל דבר שיש בו רוח חיים עושין אותו דופן וכו' ולמה עושין אותו דופן שאילו ישמט אינו מרגיש (רי יוקה, ירוש' ערובי א). עשה לו הקב"ה (לפינחס) ששה ניסים וכו' הנס הרביעי לא נשמטו מן הזיין אלא עמדו במקומן (שם סנהי י ב). העוסקין בהספד בזמן שהמת מוטל לפניהן נשמטין אחד אחד וקורין (ברכ' יט.). זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו (שבת מג:). בירה שנשמטה אחת מירכותיה מותר לטלטלה (שם קלח:). ומעשה ביהודה והלל בניו של רבן גמליאל שרחצו שניהן באחד בכבול ולעזה עליהן כל המדינה וכו' ונשמט הלל ויצא לבית החיצון (פסח' נא.). שני כהנים בעלי מומין היו מתלעין בעצים ונשמטה קרדומו של אחד מהם (יומא כד.). אי והובא את בדיו יכול יהיו נכנסין ויוצאין ת"ל בטבעות הארון יהיו הבדים, הא ביצד מתפרקין ואין נשמטין (שם עב.). מביא חבל המצרי וקושרו לה למעלה מדדיה כדי שלא ישמטו בגדיה מעליה (סוטה ח:). אמר לו ר"א, עקיבא, מה יום מיומים, אמר לו ר' כמדומה לי שחבריך בדילים ממך, אף הוא קרע בגדיו וחלץ מנעליו ונשמט וישב על גבי קרקע (ב"מ נט:). היה עולה בסולם ונשמטה שליבה מתחתיו (מכות ז:). היכי דמי שלחין, אמר ר' יוסי בר חנינא כל שאוחזו בידו וגרעינתו נשמטת (ע"ז מ:). רוב אריות דורסין וכו' וכל הדורס אין צפורנו נשמטת (חולי נג.). היתה יושבת בין שני רוכבי אילן רואים כל שאם תשמט נופלת עליהם חייב לשלח (כז יסודה בשם רב, שם קמ:). מעשה בר' אליעזר שהיה יושב על המטה ונזכר שספר תורה מונח עליה ונשמט וישב על גבי קרקע (מנח' לב:). הלכו עמהן הזקנים והיו מגנבין את עצמן ונשמטין אחד אחד שנים שנים (מד"כ שמות ה). ולא עוד אלא שאתם גורמים לי שישמט שמי מקרבו (שם שם לב). למלך שדבר כנגד בנו ונתירא ונשמטה נפשו ממנו (שם שה"ש ו, מכו ממתקים). אלו נכנסין לארכי ואלו נשמטין מן הארכי (שם קהל' א, דור הולך).—*ובמשמ' חל עליו דין שמטה: מלוה שהיא נעשית בו כזרנות אינה נשמטת, כפרנות שהיא נעשית מלוה משמטת (ירוש' גיטי ה א).—ובספהמ"א: ולוי ובנימן לא פקד בתוכם כי נתעב דבר המלך את יואב, אמר יואב באלו אני יכול להשמט ולומר שבט לוי אינו נמנה במנין שאר שבטים כי אם מבן חודש ומעלה ובנימן דיו שנחסר וכלה בפלגש בגבעה (רש"י, ה"א כא ו). אשר נתן להם, שהיה (הפר) נשמט מהם שלא יקרב לע"ג וברח לו תחת כנפיו של אליהו (הוא, מ"א יט כו). אחיתו ואשתו לפניו ונשמטה אשתו ולא ידע ובאה אחותו במקומה (הוא, כריתי יט:). ונאמר על אחד מן הגאים כי היה הולך יום אחד ונשמט מנעלו האחד מרגלו והשליך השני והניח שניהם (ר"י א"ס, תקון מדות הנפש לרשב"ג, כח). ובהמה שנשמטה ידה מעיקרה מותרת (רמב"ם, שחיטה י ד). סכין שנשמט מן הנצב או שנפגם אין מחזירין אותו ואין משחיזין אותו (הוא, כלי המקדש א טו). היתה מוכני שלו משוכה לאחוריו ויוצאת פחות מטפח ואינה נשמטת וטומאה שם בתוכה כנגד הקורות הבית טהור (הוא, טומאת מת, יח ד). ואם נשתברו מקצת האבנים רואין אי זו ראויה להשתבר אם אבני הבית או אבני העליית ודבר זה ידוע מדרך הנפילה אם נפל העליון על התחתון והרסו או נשמט התחתון ונפל העליון ונהרם (הוא, שכנים ד ב). אמר (בן המיצר) וכו' אלך ואביא (כסף), אם הוא אמיד שיש לו ממתינין לו עד שילך ויביא ואם אינו אמיד אין שומעין לו שאינו רוצה אלא להשמט (הוא, שם יד א). והיו טלפי סוסין נשמטין (מדה"ג שמות יד כז, הופמן, 147). במה דברים אמורים כשהיה כל תשעים יום נשמט ואומר עתה אביא ראיה ואבטל השטר (טו"ע חו"מ, גבית מלוה לח). המלוה את חבירו והתנה עמו שלא תשמיטהו שביעית הרי זה נשמט (שם שם, הלואות סז ט).— ואמר הפיטן: רוח מנשבת בעלי יערים, רדוף נשמטת נסים ונסערים (שלמה הבבלי, אין כמדת, מנחר הסידה סענכרית באיטליה, פירמן, כד).—ואמר המשורר: היה יקותיאל כסלע יקתאל בו נשמטו זרים וגם זוררו (רשב"ג, בימי יקותיאל, ביאליק-רבניצקי א, 56). נשמטו ימי עדנה ובא העת לקבור (ראב"ע, ובכן י"י קראתיך, איגר 252).

—הפעי, תְּשֻׁמַּט.—השמיט, גרם שֶׁיִּשָּׁמֵט, בפרט השמיט (את) ידו, התיר מידו: את הנכרי תגש ואשר

יהית לך את אחיך תַּשְׁמֵט ידך (דברי׳ יה ג). —ובתו״ם, השמיט מלה א פסוק, דלג עליהם בדבור, auslassen; omettre; to omit: טעה והשמיט את השם, אית תניי תני תולה את השם, אית תניי תני מוחק את החול וכותב את השם ותולה את החול (ירוש׳ מגי׳ א יא). טעה והשמיט פסוק אחד ותירגמו, המתרגם יצא (סמוהל, סס סס ב א). —ובסהמ״א: כי אמנם היא נפלאת בעינינו איך השמיט דוד המאורע הזה המצויין שלא כיוון אליו בשירי מעלותיו הנזכרים (ר״י מוסקאטו, כפולות יהודה ב, ז:).

—פע׳, *שִׁמֵּט, — כמו קל, וגם במשמ׳ גרם לשמטת שדות וכספים: שביעית משמטת את המלוה בשטר ושלא בשטר, הקפת החנות אינה משמטת, ואם עשאה מלוה הרי זו משמטת, ר׳ יהודה אומר הראשון משמט, שכר שכיר אינו משמט, ואם עשאו מלוה הרי זה משמט (שביעי׳ י א). המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לבית דין אינן משמטין (סס סס ב). פרוזבול אינו משמט (סס סס ג). המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני, אמר לו אף על פי כן יקבל ממנו (סס סס ח). והשביעית משמטת את השבועה (שבועות ז ח). מותרין ומשמטין בקנים, מקום שנהגו להתיר ולשמט לפני החג מתירין ומשמטין לפני החג, אחר החג מתירין ומשמטין אחר החג (תוספת׳ שביעי׳ א ז). תני מוותרין ומשמטין, כיני מתניתא, מוותרין בגפנים ומשמטין בקנים (ירוש׳ סס ב ג). —ובסהמ״א: שהיה משמט עצמו בללמוד תורה (רש״י, נדרי׳ מא:). תניא כוותיה דרב קטינא כשם שהשנה משמטת אחת לשבע שנים כך העולם משמיט אחד לשבעת אלפים שנה (מדה״ג בראשי׳ ב ב, מרגליות, סג). — וכמו פע׳, ואמר המשורר: ותשמיט משאות ושכחה עם פאות (רסב״ג, שמר לבי, ביאליק-רבניצקי ב, 138).

—התפ׳, *הִשְׁתַּמֵּט, — נשל ונפל: שהיה עמוד (הענן) יורד ועושה אותו כטיט ועמוד אש מרתיחו וטלפות סוסיו משתמטות[1] (מכי׳ בשלח, מסכ׳ ב ה, וכעין זה

[1]) [כך גם במדרש תהלים דפוס ויניציא. בהוצאת בובר: משתבשות.]

מדרש תהלים יח יד). —ואמר הפיטן: מרכבת יקש מוטות ומשתמטות מלהב מרוץ (אליר בר יצחק, ויושע אור ישראל, יוצר שבת לראשון אחר פסח). —ובסהמ״א, בפרט במשמ׳ התחמק מלמלא חובתו בצבא וכדו׳[1]), sich drücken; (s')esquiver; to shirk. — וביכ׳ מִשְׁתַּמֵּט, Drückeberger; carottier; shirker, נוהג בספרות ובדבור.

שֶׁמֶט, ס״ז, — הקעה, נקיעה: ההקעה היא יציאת עצם ממקומו וכו׳ ורבים יקראוה שמט (קאנון, ד ד ה א).

שְׁמִטָּה, ס״נ, —מעשה השומט את חובו, Schulderlass; rémission de créances; release of debts: מקץ שבע שנים תעשה שְׁמִטָּה וזה דבר הַשְּׁמִטָּה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שְׁמִטָּה ליוי׳ (דברי׳ יה א-ב). — ושנת השמטה, שנה שהשמטה חלה בה, Erlassjahr; année de relâche; year of release: השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת הַשְּׁמִטָּה ורעה עינך באחיך האביון ולא תתן לו (סס סס ט). מקץ שבע שנים במעד שנת הַשְּׁמִטָּה בחג הסכות וכו׳ תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם (סס לא י). —ובתו״ם, גם בצרופים שמטת הארץ, שמטת כספים, שמטת קרקע: בית שמאי אומרים הפקר לעניים הפקר, ובית הלל אומרים אינו הפקר עד שיופקר אף לעשירים כשמטה (פאה ו א). וזה דבר השמטה שמוט, בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים (רבי, מו״ק ב:). — ומ״ר שְׁמִטִּים, שמיטין: בא׳ בתשרי ר״ה לשנים ולשמיטין וליובלות (ר״ה א א). בשמטים שביעי חביב שנאמר וקדשתם את שנת החמשים (מד״ר ויקרי׳ ל). —ובסהמ״א: יהי רצוי אחיו, מלמד שהוא מרצה אחיו לאביהם שבשמים בשמטים שאין לך בכל הארצות משמטת כארצו שלאשר (מדרש תהלים לג כד, הופמן, 220). —ואמר המשורר: ורעתו ארכה עד שמטות ועד יובלות וטובתו רגעים (ר״מ הנגיד, דבריך בתוך לבות, בן

[1]) [על פי הארמ׳: אשתמוטי הוא דקא משתמיט מיניה (ב״מ ג:).]

תהלים, הכרמן ג, 58).—ובמשמ' פשיטת רגל, הפסקה מלפרע חובות: קום ולך בחשאי ובערת את כל סחורתך כלילה מן חנותך כגנב ואחרי כן תקרא „שמיטה" ותצא ברכוש גדול (מגלי מוכר ספרים, מקעות בנימין הטליםי א). ועי' שמיטה.

שֵׁמְטוֹב, ת"ז, — מחזיק בשיטת הבעל שם טוב: מכל האמ"ר הראית לדעת שגם השמטובים גם המקובלים דעה אחת והסכמה אחת להם (ר"א לויסל, שלום על ישראל ג, 98).

שמטוט, עי' שבטוט, שבשוש.

שַׁמַּי, עי' שמאי.

א. **שֵׁמִי,** ת"ז, — שיך לגזע בני שם [1]), semitisch; —itique; —itic: נוהג בספרות ובדבור.

ב. **שֵׁמִי** [2]), ת"ז,—שיך לשם מן השמות, nominal: כל העולם נחלק לשנים, האחד שמיי והאחד יסודיי (ראב"ע, אספירא).

***שְׁמִיטָה,** שמטה, ש"נ,—ש"פ מן שמט, שליפה וחליצה התרת יבמה לשוק בשמיטת רוב העקב (רב יהודה בשם רב, יבמ' קג.).—ובספה"א, במשמ' השמט אברים, נקיעה, הקעה: ריפוי שמיטה במשוך אברים, עד אל מקום שבים וסרים (פלמש כ:פא, מכוזי אבן סינא, כ"י ברלין). בהשבת השמיטה (נ"א: ההקעה) (הפלמ' הרפ"אה, שטינשנידר, רשימת כ"י המבורג, 185). בסבות ההקעה ושמיטת ההנחה הסרת האבר (שם א ג ג י).

שָׁמַיִם [3]), ש"ז נמ"ר, בהפסק שמים, עם ה' חכוון שמימה, שמימה, סמ' שמי, ככי' שמיך,

---

[1]) [תרגום המנח הלועזי שהנהג ראשונה בגרמנית על ידי Schlözer בקבץ Eichhorn [Repertorium f. bibl. u. morgenländ. Liter. VIII, 161.

[2]) [במקום צורה זו נוהגים להשתמש היום בצורה שמני כדי למנע ערבוב בא. שמי.]

[3]) [המלה משתפת לכל להגי השפות השמיות וכן בכתבות הכנעניות שמם, גם בצרוף בעלשמם, הבא

שמיכם, שמיו,—מרומי העולם הנראים לעיני האדם באור היום ככפה תכלה נטויה מעל פני הארץ, ושבאלו שמש וירח וכוכבים נתונים בה ומתחת לה עוברים עננים המקדירים את מראה, Himmel; ciel; heaven, sky: בראשית ברא אלהים את השמים [1]) ואת הארץ (בראש' א א). ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים וכו' ויקרא אלהים לרקיע שמים (שם שם ח). ויי' המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש מאת יי' מן השמים (שם יט כד). לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ (שמות כ ד). כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם (שם שם יא, וכעין זה שם לא יז). תבנית כל צפור כנף אשר תעוף בשמים (דבר' ד יז). כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת הוא ממך ולא רחקה הוא לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו (שם ל יא–יב). כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעלם (שם לב מ). ויי' השליך עליהם אבנים גדלות מן השמים עד עזקה וימתו רבים אשר מתו באבני הברד מאשר הרגו בני ישראל בחרב (יהוש' י יא). מן שמים נלחמו הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא (שופט' ה כ). ותקח

אף בתעתיק יוני אצל פילון מגבל בצורה Βεελσαμην, ובכתבות אשוריות בלשמים; באשור' באה המלה בצורות פשוטות ומארכות, כגון שמו, שמי, שמא, שמם, שמום, שמים (כך כמבטא כנעני קדום בעמרנה 211, 17; 264, 16); באגרית' שמם, בארמ' קדומה ומאחרת שמין (דנ' ד ח ועוד, וכן בכתבות קדומות, אף בשם אלהות בעלשמין), שמיא, וכן בסור' בערב' דרומ' שמה, ובצפונ' שמא, כוש' סמי. הוראתה היסודית של המלה היא כנראה גבה ורום, כמו Höhe, heaven בלשונות אחרות, ולפי זה באים בארמ' ובסור' ובעבר' שבתו"מ צרופים כגון שמי חכא, שמי קורה במשמ' מרומי החך, התקרה, וכן בסור' שמיא, באשור' שמי במשמ' גג, באשור' שמי לב במשמ' חזה וכדו', ובערבי בא שמא [a]) כפעל במשמ' היה גבה.]

[1]) [אמנם בפסוק ראשון זה שבתורה קשה חבטוי, ועי' בספר העורך, הלשון והספר ב, 197 וכו'.]

[a]) سما

רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור מתחלת קציר עד נתך מים עליהם מן השמים (ש"ב כא י). שאו לשמים עיניכם והביטו אל הארץ מתחת כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה (ישעי' נא ו). גם חסידה בשמים ידעה מועדיה (ירמ' ח ז). כל מאורי אור בשמים אקדירם עליך (יחזק' לב ח). הבונה בשמים מעלותו (עמ' ט ו). השמים מספרים כבוד אל ומעשי ידיו מגיד הרקיע (תהל' יט ב). שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ (שם עג ט). כי אמרתי עולם חסד יבנה שמים תכן אמונתך בהם (שם פט ג). הגידו השמים צדקו (שם נ ו). לעולם יי' דברך נצב בשמים (שם קיט פט). שמים לרום וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר (משלי כה ג). דרך הנשר בשמים (שם ל יט). גם עתה הנה בשמים עדי ושהדי במרומים (איוב טז יט). — וביחוס לעם או לבן אדם: ונתתי את שמיכם כברזל (ויקר' כו יט). והיו שמיך אשר על ראשך נחשת (דבר' כח כג). וישכן ישראל בטח וכו' אף שמיו יערפו טל (שם לג כח). — והשמים כמרכז שתופעות טבע שונות מתחוללות בו: יפתח יי' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו (דבר' כח יב). כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה (ישעי' נה י). לקול תתו המון מים בשמים ויעלה נשאים מקצה ארץ ברקים למטר עשה ויוצא רוח מאצרותיו (ירמ' י ג, וכעין זה שם נא טז). היש בהבלי הגוים מגשמים ואם השמים יתנו רבבים (שם יד כב). והיה ביום ההוא אענה נאם יי' אענה את השמים והם יענו את הארץ והארץ תענה את הדגן ואת התירוש ואת היצהר (הוש' ב כג—כד). על כן עליכם כלאו שמים מטל והארץ כלאה יבולה (חגי א י). הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם (זכר' ח יב). יסע קדים בשמים וינהג בעזו תימן (תהל' עח כו). המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר (שם קמז ח). — והשמים כמקום משכן אלהים והמלאכים: ויקרא מלאך אלהים אל הגר מן השמים (שם כא יז). ויקרא אליו מלאך יי' מן השמים (שם כב יא). ויקרא מלאך יי' אל אברהם שנית מן השמים (שם שם טו). ויאמר יי' אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם (שמות כ כב). מן השמים השמיעך

את קלו ליסרך (דבר' ד לו). השקיפה ממעון קדשך מן השמים (שם כו טו). יי' יחתו מריבו עלו[1]) בשמים ירעם (ש"א ב י). ירעם מן שמים יי' ועליון יתן קולו (ש"ב כב יד, וכעין זה תהל' יח יד). ויעמד שלמה לפני מזבח יי' וכו' ויפרש כפיו השמים וכו' (מ"א ח כב). ואתה תשמע אל מקום שבתך אל השמים וכו' (שם שם ל). ואתה תשמע השמים (שם שם לב, לד, לו). ואתה תשמע השמים מכון שבתך (שם שם לט, וכעין זה מג, מט). ויהי ככלות שלמה להתפלל אל יי' וכו' וכפיו פרשות השמים (שם שם נד). יושב בשמים ישחק אדני ילעג למו (תהל' ב ד). יי' בשמים כסאו (שם יא ד). יי' בשמים הכין כסאו (שם קג יט). למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם ואלהינו בשמים וכו' (שם קיח ב—ג). השמים שמים ליי' והארץ נתן לבני אדם (שם שם טז). אליך נשאתי את עיני הישבי בשמים (שם קכג א). הן בקדשיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו (איוב טו טו). נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים (איכה ג מא). כי האלהים בשמים ואתה על הארץ (קהל' ה א). וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם (דנ' יב ז). — שמים וארץ כסמל לתבל ומלאה[2]): ויכלו השמים והארץ וכל צבאם (בראש' ב א). אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יי' אלהים ארץ ושמים (שם שם ד). ויברכהו (מלכי־צדק) ויאמר ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ (שם יד יט). ויאמר אברם אל מלך סדם הרמתי ידי אל יי' אל עליון קנה שמים וארץ (שם שם כב). לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ (שמות כ ד). כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם (שם שם יא, וכעין זה שם לא יז). אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורתך (דבר' ג כד). יי' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נטפו (שופט' ה ד, וכעין זה תהל' סח ט). אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ אתה עשית את השמים ואת הארץ (מ"ב יט טו, ישעי' לז טז). רנו שמים וגילי ארץ (ישעי' מט יג). כה אמר יי' השמים כסאי והארץ הדם

---

[1]) [יש גורסים עליון, ככתוב שאחרי זה.]

[2]) [עי' גם בראשית הערך על בראש' א א.]

רגלי (שם סו א). הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא (ירמי' כג כד). אהה אדני יי' הנה אתה עשית את השמים ואת הארץ בכחך הגדול (שם לב יז). אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי (שם לג כה). ורננו על בבל שמים וארץ וכל אשר בהם (שם נא מח). יהללוהו שמים וארץ ימים וכל רמש בם (תהלי' סט לה). לך שמים אף לך ארץ תבל ומלאה אתה יסדתם (שם פט יב); ישמחו השמים ותגל הארץ (שם צו יא, דהי"א טז לא). המשפילי לראות בשמים ובארץ (תהלי' קיג ו). ברוכים אתם ליי' עשה שמים וארץ (שם קטו טו). עזרי מעם יי' עשה שמים וארץ (שם קכא ב). עזרנו בשם יי' עשה שמים וארץ (שם קכד ח). יברכך יי' מציון עשה שמים וארץ (שם קלד ג). כל אשר חפץ יי' עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהמות (שם קלה ו). יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו (איוב כ כז). לך יי' הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ (דהי"א כט יא). אין כמוך אלהים בשמים ובארץ (דהי"ב ו יד). — ושמים וארץ בעדים: העידתי בכם היום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון (דברי' ד כו). העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים (שם ל יט). הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה בם את השמים ואת הארץ (שם לא כח). האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי (שם לב א). שמעו שמים והאזיני ארץ כי יי' דבר (ישעי' א ב).—בין השמים ובין הארץ, בין הארץ ובין השמים: ואבשלום רכב על הפרד ויבא הפרד תחת שובך האלה הגדולה ויחזק ראשו באלה ויתן בין השמים ובין הארץ (ש"ב יח ט). ותשא אתי רוח בין הארץ ובין השמים (יחזקי' ח ג). והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם וכו' ותשנה את האיפה בין הארץ ובין השמים (זכרי' ה ט). וישא דויד את עיניו וירא את מלאך יי' עמד בין הארץ ובין השמים (דהי"א כא טז).—בשמים ממעל ועל הארץ מתחת: וידעת היום והשבת אל לבבך כי יי' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (דברי' ד לט). לא תעשה לך פסל כל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר במים מתחת לארץ (שם ה ח). כי יי' אלהיכם

הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (יהוש' ב יא). אין כמוך אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת (מ"א ח כג). — ועם פעלים, נגלו שמים: ונמקו כל צבא השמים ונגלו כספר השמים וכל צבאם יבול (ישעי' לד ד). — נטה שמים: ויט שמים וירד (ש"ב כב י, תהלי' יח י). הנוטה כדק שמים וימתחם כאהל לשבת (ישעי' מ כב). כה אמר האל יי' בורא השמים ונוטיהם רקע הארץ וצאצאיה (שם מב ה). אנכי יי' עשה כל נטה שמים לבדי רקע הארץ מי אתי (שם מד כד). ותשכח יי' עשך נוטה שמים ויסד ארץ (שם נא יג). עשה ארץ בכחו מכין תבל בחכמתו ובתבונתו נטה שמים (ירמי' י יב, שם נא טו), נאם יי' נטה שמים ויסד ארץ (זכרי' יב א). עטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה (תהלי' קד ב). נטה שמים לבדו ודורך על במתי ים (איוב ט ח). — נטע שמים: לנטע שמים וליסד ארץ (ישעי' נא טז).— נטפו שמים: ארץ רעשה אף שמים נטפו מפני אלהים (תהלי' סח ט). — נסק שמים: אם אסק שמים שם אתה (תהלי' קלט ח). — עלה שמים: כי המצוה הזאת וכו' לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו (דברי' ל יא–יב). ותעל שועת העיר השמים (ש"א ה יב). ויהי בהעלות יי' את אליהו בסערה השמים (מ"ב ב א). ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה ממעל לכוכבי אל ארים כסאי (ישעי' יד יג). כי תעלה בבל השמים וכי תבצר מרום עזה מאתי יבאו שדדים לה (ירמי' נא נג). יורדי הים וכו' יעלו שמים ירדו תהומות (תהלי' קז כג–כו). מי עלה שמים וירד (משלי' ל ד). — עצר את השמים: וחרה אף יי' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר (דברי' יא יז). — נעצרו שמים: בהעצר שמים ולא יהיה מטר (מ"א ח לה).—נפתחו השמים: נפתחו השמים ואראה מראות אלהים (יחזקי' א א). — קדרו השמים: על זאת תאבל הארץ וקדרו השמים ממעל (ירמי' ד כח). — התקדרו השמים: ויהי עד כה ועד כה והשמים התקדרו עבים ורוח ויהי גשם גדול (מ"א יח מה). — קרע שמים: לוא קרעת שמים ירדת מפניך הרים נזלו (ישעי' סג יט). — הרעיפו שמים: הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק (שם מה ח). — ועם שמות, אותות השמים: אל דרך הגוים אל תלמדו ומאתות השמים אל תחתו (ירמי' י ב).—

אל השמים: הודו לאל השמים כי לעולם חסדו (תהל' קלו כו). — אלהי השמים: ואשביעך ביי' אלהי השמים ואלהי הארץ (בראש' כד ג). יי' אלהי השמים וכו' הוא ישלח מלאכו לפניך (שם שם ז). עברי אנכי ואת יי' אלהי השמים אני ירא (יונה א ט). כל ממלכות הארץ נתן לי יי' אלהי השמים (עזרא א ב, דהי"ב לו כג). ואהי צם ומתפלל לפני אלהי השמים (נחמי' א ד). על מה זה אתה מבקש ואתפלל אל אלהי השמים (שם ב ד). אלהי השמים הוא יצליח לנו (שם שם כ). — ארבות השמים: ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה וארבת השמים נפתחו (בראש' ז יא). ויסכרו מעינת תהום וארבת השמים ויכלא הגשם מן השמים (שם ח ב). אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די (מלאכי ג י).—ברכת שמים: מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך ברכת שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת (בראש' מט כה). — גבהי שמים: גבהי שמים מה תפעל עמקה משאול מה תדע (איוב יא ח). הלא אלוה גבה שמים וראה ראש כוכבים כי רמו (שם כב יב).—דגן שמים, בכנוי למן: וימטר עליהם מן לאכל ודגן שמים נתן למו (תהל' עח כד). —דלתי שמים: ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח (שם שם כג). — הברי שמים: נלאית ברב עצתיך יעמדו נא ויושיעך הברו שמים החזים בכוכבים מודיעים לחדשים מאשר יבאו עליך (ישעי' מז יג). — חוג שמים: עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך (איוב כב יד). — חצי השמים: ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים (יהוש' י יג). —חקות שמים וארץ: אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי גם זרע יעקוב ודוד עבדי אמאס (ירמי' לג כה—כו). הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ (איוב לח לג).—טל שמים: ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ (בראש' כז כח). הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל (שם שם לט).—כוכבי השמים, בפרט כמשל למספר גדול: כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים (שם כב יז). והרביתי את זרעך ככוכבי השמים (שם כו ד). זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים (שמות לב יג). יי' אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב (דבר' א י). בשבעים נפש ירדו אבתיך מצרימה ועתה שמך יי' אלהיך ככוכבי השמים לרב (שם י כב). ונשארתם במתי מעט תחת אשר הייתם ככוכבי השמים לרב (שם כח סב). כי כוכבי השמים וכסיליהם לא יהלו אורם (ישעי' יג י). הרבית רכליך מכוכבי השמים (נחום ג טז). ובניהם הרבית ככוכבי השמים (נחמ' ט כג). ולא נשא דויד מספרם למבן עשרים שנה ולמטה כי אמר יי' להרבות את ישראל ככוכבי השמים (דהי"א כז כג).—כפר שמים: מבטן מי יצא הקרח וכפר שמים מי ילדו (איוב לח כט).— לב השמים: וההר בער באש עד לב השמים (דבר' ד יא).—לחם שמים, כנוי למן: שאל ויבא שלו ולחם שמים ישביעם (תהל' קה מ).—מגד שמים: וליוסף אמר מברכת יי' ארצו ממגד שמים מטל (דבר' לג יג). —מוסדות השמים: ותגעש ותרעש הארץ מוסדות השמים ירגזו (ש"ב כב ח).—מטר שמים: והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה ארץ הרים ובקעת למטר השמים תשתה מים (דבר' יא יא). — מלכת השמים [1]: הבנים מלקטים עצים והאבות מבערים את האש והנשים לשות בצק לעשות כונים למלכת השמים והסך נסכים לאלהים אחרים (ירמי' ז יח). כי עשה נעשה את כל הדבר אשר יצא מפינו לקטר למלכת השמים והסיך לה נסכים כאשר עשינו אנחנו ואבתינו וכו' ונשבע לחם ונהיה טובים ורעה לא ראינו ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים והסך לה נסכים חסרנו כל וכו' וכי אנחנו מקטרים למלכת השמים ולהסך לה נסכים המבלעדי אנשינו עשינו לה כונים להעצבה (שם מד יז—יט). עשה נעשה את נדרינו אשר נדרנו לקטר למלכת השמים (שם שם כה). — נבלי שמים: מי יספר שחקים בחכמה ונבלי שמים מי ישכיב (איוב לח לז).—נשרי שמים: קלים היו רדפינו מנשרי שמים (איכה ד יט).— עוף השמים: ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הארץ

---

[1] [כדעת רבים העקר הוא מלאכת שמים, בכנוי לאחת האלות, ולמעשה נתגלה כנוי זה בכתבות ארמיות, עי' בספר העוזר, הלשון והספר כרך א, בפרק על 'מלך ושרים'.]

(בראשי׳ א כו). פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה ורדו בדגת הים ובעוף הַשָּׁמַיִם (שם שם כח). ולכל חית הארץ ולכל עוף הַשָּׁמַיִם (שם שם ל). והיתה נבלתך למאכל לכל עוף הַשָּׁמַיִם ולבהמת הארץ (דברי׳ כח כו). ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור וכו׳ ולא נתנה עוף הַשָּׁמַיִם לנוח עליהם יומם ואת חית השדה לילה (ש״ב כא י). המת לירבעם בעיר יאכלו הכלבים והמת בשדה יאכלו עוף הַשָּׁמָיִם (מ״א יד יא); ראיתי והנה אין האדם וכל עוף הַשָּׁמַיִם נדדו (ירמי׳ ד כה). מעוף הַשָּׁמַיִם ועד בהמה נדדו הלכו (שם ט ט). ופקדתי עליהם ארבע משפחות נאם יי׳ את החרב להרג ואת הכלבים לסחב ואת עוף הַשָּׁמַיִם ואת בהמת הארץ לאכל ולהשחית (שם יה ג). בסעפתיו קננו כל עוף הַשָּׁמַיִם ותחת פארתיו ילדו כל חית השדה (יחזק׳ לא ו). וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה ועם עוף הַשָּׁמַיִם ורמש האדמה (הושי׳ ב כ). על כן תאבל הארץ ואמלל כל יושב בה בחית השדה ובעוף הַשָּׁמָיִם (שם ד ג). כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי כעוף הַשָּׁמַיִם אורידם (שם ז יב). עליהם עוף הַשָּׁמַיִם ישכון (תהלי׳ קד יב). ואולם שאל נא בהמות ותרך ועוף הַשָּׁמַיִם ויגד לך (איוב יב ז). גם במדעך מלך אל תקלל ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר כי עוף הַשָּׁמַיִם יוליך את הקול ובעל הכנפים יגיד דבר (קהלי׳ י כ). ועי׳ עוף. —עַמּוּדֵי שמים: עמודי שָׁמַיִם ירופפו ויתמהו מגערתו (איוב כו יא). —עֶצֶם השמים: ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם הַשָּׁמַיִם לטהר (שמות כד י). —צְבָא השמים: ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא הַשָּׁמַיִם (דברי׳ ד יט). וילך ויעבד אלהים אחרים וישתחו להם ולשמש או לירח או לכל צבא הַשָּׁמַיִם (שם יז ג). ראיתי את יי׳ ישב על כסאו וכל צבא הַשָּׁמַיִם עמד עליו (מ״א כב יט). ועי׳ צָבָא. —צִפּוֹר שמים: תמשילהו במעשי ידיך וכו׳ צנה ואלפים כלם וגם בהמות שדי צפר שָׁמַיִם ודגי הים (תהלי׳ ח ז–ט). —קְצֵה השמים: אם יהיה נדחך בקצה הַשָּׁמָיִם משם יקבצך יי׳ אלהיך (דברי׳ ל ד). באים מארץ מרחק מקצה הַשָּׁמָיִם יי׳ וכלי זעמו (ישעי׳ יג ה). מקצה הַשָּׁמַיִם מוצאו ותקופתו על קצותם (תהלי׳ יט ז). אם יהיה נדחכם בקצה הַשָּׁמַיִם משם אקבצם (נחמי׳ א ט). —קְצוֹת השמים: והבאתי אל עילם ארבע רוחות מארבע קצות הַשָּׁמַיִם (ירמי׳ מט לו). —למקצה השמים ועד קצה השמים: כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה הַשָּׁמַיִם ועד קצה הַשָּׁמָיִם (דברי׳ ד לב). —רוּחוֹת השמים: הוי הוי ונסו מארץ צפון נאם יי׳ כי כארבע רוחות הַשָּׁמַיִם פרשתי אתכם נאם יי׳ (זכרי׳ ב י). ויען המלאך ויאמר אלי אלה ארבע רוחות הַשָּׁמַיִם יוצאות מהתיצב על אדון כל הארץ (שם ו ה). וצפיר העזים הגדיל עד מאד וכעצמו נשברה הקרן הגדלה ותעלינה חזות ארבע תחתיה לארבע רוחות הַשָּׁמָיִם (דני׳ ח ח). ובעמדו תשבר מלכותו ותחץ לארבע רוחות הַשָּׁמָיִם (שם יא ד). —רֹכֵב שמים, כנוי לאלהים: אין כאל ישרון רכב שָׁמַיִם בעזרך ובגאותו שחקים (דברי׳ לג כו). —רְקִיעַ השמים: ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע הַשָּׁמַיִם להבדיל בין היום ובין הלילה וכו׳ והיו למאורת ברקיע הַשָּׁמַיִם להאיר על הארץ (בראשי׳ א יד–יח). ועי׳ רָקִיעַ. —שְׁמֵי השמים: הן ליי׳ אלהיך השמים ושמי הַשָּׁמָיִם הארץ וכל אשר בה (דברי׳ י יד). כי האמנם ישב אלהים על הארץ הנה השמים ושמי הַשָּׁמַיִם לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי (מ״א ח כז, וכעין זה דהי״ב ו יח). שירו לאלהים וכו׳ לרכב בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קדם (תהלי׳ סח לד). הללוהו שמי הַשָּׁמָיִם והמים אשר מעל השמים (שם קמח ד). אתה הוא יי׳ לבדך את עשית את השמים שמי הַשָּׁמַיִם וכל צבאם (נחמי׳ ט ו). ומי יעצר כח לבנות לו בית כי השמים ושמי הַשָּׁמַיִם לא יכלכלהו (דהי״ב ב ה). —שַׁעַר השמים: ויירא (יעקב) ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער הַשָּׁמָיִם (בראשי׳ כח יז). —ובלשון גוזמה, אֶל השמים: רפאנו את בבל ולא נרפתה עזבוה ונלך איש לארצו כי נגע אל הַשָּׁמַיִם משפטה ונשא עד שחקים (ירמי׳ נא ט). —בַּשָּׁמַיִם: אחינו המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורם ממנו ערים גדלת ובצורת בַּשָּׁמָיִם (דברי׳ א כח). אתה עבר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדלים ועצמים ממך ערים גדלת ובצורת בַּשָּׁמָיִם (שם ט א). —לַשָּׁמַיִם: אם יעלה לַשָּׁמַיִם שיאו וראשו לעב יגיע כגללו לנצח יאבד (איוב כ ו). —עַד (לַ)שמים: כי גדל עד שָׁמַיִם חסדך ועד שחקים אמתך (תהלי׳ נז יא).

בשתי ונכלמתי להרים אלהי פני אליך כי עונתינו רבו למעלה ראש ואשמתנו גדלה עד לַשָּׁמָיִם (עזרא ט ו). הנה בחמת יי' אלהי אבותיכם על יהודה נתנם בידכם ותהרגו בם בזעף עד לַשָּׁמַיִם הגיע (דהי"ב כח ט). — עַד בִּלְתִּי שָׁמַיִם, במשמ' לנצח: ואיש שכב ולא יקום עד בלתי שָׁמַיִם לא יקיצו ולא יערו משנתם (איוב יד יב). — ובהוראת הכִּוּוּן (מ)עַל (הַ)שָּׁמַיִם, למעלה: ויאמר יי' אל משה נטה את ידך על הַשָּׁמַיִם ויהי ברד בכל ארץ מצרים וכו' ויט משה את מטהו על הַשָּׁמַיִם (שמות ט כב–כג). ויאמר יי' אל משה נטה ידך על הַשָּׁמַיִם ויהי חשך על ארץ מצרים וימש חשך ויט משה את ידו על הַשָּׁמַיִם ויהי חשך אפלה (שם י כא–כב). — כִּי גָבְהוּ שמים מֵאָרֶץ, כִּגְבֹהַּ שמים עַל הָאָרֶץ: כי גבהו שָׁמַיִם מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם (ישעי' נה ט). כי כגבה שָׁמַיִם על הארץ גבר חסדו על יראיו (תהל' קג יא). — כִּימֵי (הַ)שמים (עַל הָאָרֶץ): למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע יי' לאבתיכם לתת להם כימי הַשָּׁמַיִם על הארץ (דבר' יא כא). ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי שָׁמָיִם (תהל' פט ל). — (מִ)תַּחַת (כל) השמים, במשמ' על האדמה: ויאמר אלהים יקוו המים מתחת הַשָּׁמַיִם אל מקום אחד (בראש' א ט). ואני הנני מביא את המבול מים על הארץ לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים מתחת הַשָּׁמָיִם (שם ו יז). ויכסו כל ההרים הגבהים אשר תחת כל הַשָּׁמָיִם (שם ז יט). כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת הַשָּׁמָיִם (שמות יז יד). היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל הַשָּׁמָיִם (דבר' ב כה). ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים וכו' אשר חלק יי' אלהיך אתם לכל העמים תחת כל הַשָּׁמָיִם (שם ד יט). והאבדת את שמם מתחת הַשָּׁמָיִם (שם ז כד). הרף ממני ואשמידם ואמחה את שמם מתחת הַשָּׁמָיִם (שם ט יד). תמחה את זכר עמלק מתחת הַשָּׁמָיִם (שם כה יט). ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה ומחה יי' את שמו מתחת הַשָּׁמָיִם (שם כט יט). ולא דבר יי' למחות את שם ישראל מתחת הַשָּׁמָיִם (מ"ב יד כז). כי הוא לקצות הארץ יביט תחת כל הַשָּׁמַיִם יראה (איוב כח כד). מי הקדימני ואשלם תחת כל הַשָּׁמַיִם לי הוא (שם מא ג). ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל אשר נעשה תחת הַשָּׁמָיִם (קהל' א יג). עד אשר אראה אי זה טוב לבני האדם אשר יעשו תחת הַשָּׁמַיִם (שם ב ג). לכל זמן ועת לכל חפץ תחת הַשָּׁמָיִם (שם ג א). ויקם את דבריו וכו' להביא עלינו רעה גדלה אשר לא נעשתה תחת כל הַשָּׁמַיִם (דנ' ט יב). — ובתו"מ: חמשה קנינים קנה הקדוש ברוך הוא בעולמו ואלו הן תורה קנין אחד שמים וארץ קנין אחד וכו' שמים וארץ מנין דכתיב כה אמר יי' השמים כסאי והארץ הדם רגלי וכו' (אבו' ו י). קובע אתה את השמים מלהוריד טל ומטר (ר"א בן עזריה, ידים ד ג). וכשנטה נטה הארץ ואח"כ נטה שמים, מאי שמים אמר רבי יוסי בר חנינא ששם מים, במתניתא תנא אש ומים (חגי' יב.). מסובין היינו על הר סיני ונתנה עלינו בת קול מן השמים (ריב"ז, חגי' יד:). שמים ביני לבינך (נדרי' יא יב). משביע אני עליכם וכו' בשמים ובארץ הרי אלו פטורין (שבועות ד יג). אם ראית שקהו השמים מלהוריד מטר ונעשו ברזל כמה דתימא ונתתי את שמיכם כברזל (מד"ר במדי' ג). — *נתקשרו שמים בעבים: מיד נתקשרו שמים בעבים וירדו גשמים (תענ' כ.). נתקשרו שמים בעבים ונראה כמין קשת בענן (חגי' יד:). — *ובפרט ככנוי לאלהים שמושבו בשמים: אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים (רבי אליעזר בר צדוק, ר"ה ב ז). אמר הרי עלי כבשר מליח, כיין נסך, אם של שמים נדר אסור, אם של עבודת אלילים נדר מותר וכו' הרי עלי כחרם של שמים אסור ואם כחרם של כהנים מותר (נדר' ב ד). שהטהורה נפשה לשמים וגופה שלו וטמאה נפשה וגופה לשמים (ר"א, שם ד ג). הרי הם מוקדשים לשמים (שם ה ו). מה אם אשה שקנה הוא לעצמו הרי הוא מפר נדריה, אשה שהקנו לו מן השמים (יבמה) אינו דין שיפר נדריה (ר"א, שם י ו). כל העם אומרים לו אנו כפרתך והוא אומר להן התברכו מן השמים (סנה' ב א). ואלו שאין להם חלק לעולם הבא, האומר אין תחית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים (שם י א). שללה ולא שלל שמים, מכאן אמרו ההקדשות שבה יפדו (שם שם ו). שאחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין אדם את דעתו לשמים (מנחי' יג

יא). תיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו אין חייב לשלם מן הדין ואין מן השמים מוחלין לו עד שישלם וכו' (תוספת' שבועות ג ג). לא רציתם להשתעבד לשמים הרי אתם משועבדים לפני גוים, לא רציתם לשקול לשמים בקע לגולגולת הרי אתם שוקלים חמשה עשר שקלים במלכות אויביכם (מכיי יתרו מסכ' דבחדש א, סא:). האוכל מעשר שני שלו בין שוגג בין מזיד יצעק לשמים (רשב"ג, ירוש' מע"ש א א). מה בין נתן לו אחר מה בין נתנו לו שמים (שם שבת א א). כן יהו אויבי השמים (ר"א, שם יומא ו ג). ר' שמעון אומר מעשה שמים היו, לפי שהיו מעשה שמים יכול לא יהו נאים כמעשה ידי אומן וכו' (שם סוכה ד ז). כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים (ר' גמליאל ברבי, שבת קנא:). ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבידתי (ע"ז כג:). הוי אוהב את השמים וירא מן השמים (דא"ז ג). —*ובלשון שבועה, השמים!: אמר לו (ר' עקיבא לר' אליעזר) שמא אחד מן המינין אמר לך דבר של מינות והנאך, אמר השמים הזכרתני וכו' (תוספת' חול' ב כה). פעם אחת הייתי מהלך מכזיב לציר ומצאתי זקן אחד ושאלתיו בשלום אמרתי לו פרנסתך במה היא, אמר לי מהלזון, אמרתי לו ומי מצוי, אמר לי השמים מקום ביום שמוטל בהרים וכו' אמרתי השמים ניכר הוא שגנוז לצדיקים לעולם הבא (ספרי דברי שנד). רבי יוסי אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך, אמר ליה רבי נהוראי השמים כן הוא (ברכ' נג:). והן מסיחין אילו לאילו ואומר השמים עוד לילה אחד ואנו מתים (פסיק' רב' מב, וש' סקד, קטו:). —*בידי שמים: איזהו ממזר וכו' כל שחיבין עליו כרת בידי שמים (שמעון התימני, יבמ' ד יג). וחרותה בידי שמים (חול' ג ג). הצבועים בידי שמים מיטמאין ובידי אדם אינן מיטמאין (נגעי יא ג). (וכי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה) ומת, שתהא מיתתו בידי שמים (מכיי משפטים מסכ' דנזיקין טז, לג:). הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים (כתוב' ל.). —*לצאת ידי שמים: האומר לחבירו גזלתיך וכו' ר' יוחנן אמר בבא לצאת ידי שמים (ירוש' ב"ק י ס). התם דקא תבעי ליה, הכא בבא לצאת ידי שמים (ב"מ לז.). —

*ירא שמים: גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים (ר' חייא משמיה דעולא, ברכ' ח.). מפני שהיה אבינו אברהם מתפחד ואומר תאמר אותן אוכלסין שהרגתי שהיה בהם צדיק וירא שמים אחד (ר' לוי, מד"ר בראשי' מד). —*יראת שמים: שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים (רב, ברכ' טז:). הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ר' חנינא, שם לג:). אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר יראת יי' היא אוצרו (ר' יוחנן משום רשב"י, שם שם). —*מורא שמים: ויהי מורא שמים עליכם (אנטיגנוס איש סוכו בשם שמעון הצדיק, אבי א ג). ומורא רבך כמורא שמים (ר' אלעזר בן שמוע, שם ד יב). יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם (ריב"ז, ברכ' כח:). —*כבוד שמים: לכבוד עצמו עולה, לכבוד שמים לא כל שכן (שם נג:). — *מלכות שמים: מאי מפני גוה וכו' מפני גאוותה של מלכות שמים (רב שמואל בר יצחק, חגי' ה:). —*על מלכות שמים: למה קדמה שמע לוהיה אם שמע, אלא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצות (רבי יהושע בן קרחה, ברכ' ב ב). איני שומע לכם לבטל ממני עול מלכות שמים אפי' שעה אחת (רבן גמליאל, שם שם ה). בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה והיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו על מלכות שמים (בבלי שם סא:). — *שם שמים: ונמצא שם שמים מתחלל (סנה' ו ד, אבי א יא). כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי (ר' לויטס איש יבנה, אבי ד ד). מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא (רבי יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק, יבמ' עט.). ואל יתחלל בי שם שמים (מד"ר רות ז). ועי' שם. —*לשם שמים: וכל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים (ר' גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא, אבי ב ב). וכל מעשיך יהיו לשם שמים (ר' יוסי, שם שם יב). כל כנסית שהיא לשם שמים סופה להתקים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקים (ר' יוחנן הסנדלר, שם ד יא). כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקים, איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים זו מחלוקת הלל ושמאי, ושאינה לשם שמים

זו מחלוקת קרח וכל עדתו (שם ה יז). כל דרכיך יהיו לשם שמים (דא״ז ג).—*אבינו שבשמים: נלוז ומליז הוא את אביו שבשמים עליו (רמב״א, כלא׳ ע ח). ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים (כ״ע, יומא ח ע). כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים (כ״ה ג ח). ועל מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים (סוטה ט טו). הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים (יהודה בן תימא, אבי ה כ). והיו פועלים יוצאים ועוסקים במלאכתן ויודעין שרצון אביהם שבשמים מעשיהם (מד״ר ויקר׳ לה).—*מן השמים ירחמו: ממשמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו (יבמ׳ יב:). אמר לו (ר׳ יוסי בן קסמא לר׳ חנינא בן תרדיון) חנינא אחי, אי אתה יודע שאומה זו מן השמים המליכוה וכו׳ אמר לו מן השמים ירחמו, אמר לו אני אומר לך דברים של טעם ואתה אומר לי מן השמים ירחמו (ע״ז יח.). בנוהג שבעולם אדם שהולך לבקר את החולה אומר לו מן השמים ירחמו עליך (מד״ר קהל׳ א, כי ברוב חלומות).—*שמי מרום: נתלש הר סיני ונצב בשמי מרום (מד״ר שה״ש, מי זאת).—ובתפלה: נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום (קדושה). — *ובהשאלה, שמי קורה[1]: שתי שורות על פני כל המרתף ושתי שורות שאמרו מן הארץ ועד שמי קורה (ב״מ, פסחים ח:). היה מתמר ועולה (עשן הקטרת) כמקל עד שמגיע לשמי קורה, כיון שמגיע לשמי קורה ממשמש ויורד בכותלים עד שנתמלא הבית עשן (יומא נג.). אין להן שמירה אלא בטפח הסמוך לקרקע או בטפח הסמוך לשמי קורה (ב״מ מב.). — ובסהמ״א: יהי רצון מלפני השמים לרחם את בית חיינו (סדור רב עמרם גאון א, סני ומאיםי). — ואמר המשורר: והבט רמיהם בהלם בשמיהם (ר״מ הנגיד, באחמרות ערב, בן תהלים ב, הברמן, 59). אם תאצר חכמה בגנזי לבך לך טוב מלשמיך כי בה תאחז את קצות ההוד עד יעלה שיאך לשמיך (רמב״ע, הענק י, ברודי, סלמ). קדרו שמיו ויחמרו סימי (ר״י הלוי, יועץ ומקים, זמורה א, 28). רוח אנחות

נשבה בו עד התקדרו בענן בכי שמי (ר״י חריזי, תחכמוני ט, טופורובסקי, 104). — ואמר המליץ: לחשרת גשמינו ודרדת שמינו (ר״י הלוי, אגרת לר״מ הנגיד, זמורה א, 66). עד אבא אל ירושלים, בעזרת שמים (שם שם, 68) — *שמי ערץ, ואמר הפיטן: כי ארבות שמי ערץ עד אביב יפתחו בלי פרץ (ר״א קליר, יפסח ארץ, תפלת גשם). כסא רם ונשא קדם לשמי ערץ (יי׳ קנני, יוצר א שבועות). קרא ליעקב הנחתם בשמי ערץ (בחקו מוסדי ארץ, שם). גוף יענה במרץ לפני שוכן שמי ערץ (ר״י בן ראובן אלברגלוני, פחדתי מיולדי). חדשיו חצץ שוכן שמי ערץ (רסב״ג, אנוסים ועצומים, ביאליק־רבניצקי ב, 83). יום לכלה וחרץ יקום שוכן שמי ערץ (רמב״ע, התבוננו ודעה). העמדתם (את צבא מרום) ברום שמי ערץ (ר״י הלוי, יזכרו פלאך). ועליו נגזר חרץ וקרץ משמי ערץ (ראב״ע, האספו משכילים). שוכן גבהי רום שמי ערץ (ר״י נגארה, ישלמו זמירות, עולת תמיד כג). — ואמר המליץ: והחושבים להבין סודות שמי ערץ נבוכים הם בארץ (ר״י חריזי, תחכ׳, הקד׳, טופורובסקי, 7). ובקצת הלילות יעלו עליהם אורים נוצצים משמי ערץ (שם לה, 289). — *שמי שחק, ואמר המשורר: גם עוד יחדש שמי שחק (הוא, קבר כביא האמת, שם שם, 293). ועי׳ שַׁחַק, 7034. — *נהפכו שמיו על ארצו, במשמ׳ באה עליו פרענות: כי כשהגיד (ישעיה) על נתיצת עם או אבדן אמה גדולה יספרהו בלשון שהככבים נפלו והשמים אבדו ורגזו וכו׳ וזה כמו שיאמר אצל הערב למי שימצאהו פגע גדול נהפכו שמיו על ארצו (ר״מ א״מ מו״נ ב כט). — ואמר המשורר: וגבהי שמי עלי נהפכו (רמב״ע, אין בפי מלה, קונטרס הפיוטים מה, ברודי, 28). מי האמין לשמועות דור נהפכו על ארצו שמיו (קלונימוס, אבן בחן, קרימונה ש״ה, ו:). ובין אשר נהפכו עליה שמים לאשר צאנה מאליפה (מחברות עמנואל כד, הברמן, 691). כמעט נהפכו שמיו על ארצו (ר״מ בן יוסף, חסן משפט, ס׳ היובל לצונץ, 147). — *ובמשמ׳ גלגלי שמים, ועי׳ גלגל: תנועת השמים (אמו״נ לראב״ד א ג, יד). עצמי השמים רבים וכו׳ (שם א ח, מא). הגלגלים החם הנקראים שמים ורקיע (רמב״ם, יסודי התורה ג א). גלגל וגלגלים שמות לשמים העליונים

[1]) [עי׳ לעיל בהערה שבראש הערך.]

(ר"מ א"ת, פי' המלים הזרות). ואתה גם כן תמצא אריסטו יאמר בספר השמים והעולם כשהתחיל לבאר כי השמים בלתי הוים ולא נפסדים וכו' (הוא, מו"נ ב טו).

שְׁמֵימִי, שְׁמֵימִי [1]), ת"ז, — מתיחס על השמים, : himmlisch, Himmels- ; céleste ; heavenly
החכמות השמימיות (ר"י א"ת, כוזרי א מע). האש השמימית (שם ג נג). שדעת הפילוסוף האמתי שהגשמים השמימיים גשמים חיים (אמו"נ א ח, מב). הגרמים השמימיים (שם שם, מג). הגשם החמישי השמימיי (שם שם, מט). וראו תחלה לעין ששה מיני גשמים גשם שמימיי וגשם יסודיי וכו' (שם ב 7 ג, 64). והגשמים ששה סוגים השמימי, החי המדבר, החי הבלתי מדבר, הצמחים, המחצבים והיסודות הד' (המחלות הנמלאים לאלפראבי). האלהיות והשמימיות והטבעיות (מחברות עמנואל א, הברמן, 47). התאחדו בך הכחות השמימיות והטבעיות (שם יב, 348). כי יראו הגלגל שמימיי מתנועע (מנחת קנאות, קופמן, 18). יום עברה רומז על ענינים ארציים כהפסד אישיהם ונזקיהם או על ענינים שמימיים כפעולת כוכבים וחיבוריהם במיני ההפסד והאיבוד (זרחיה מברצלונה, פי' משלי יא 7, המסדר ב, 233). שסבת התמדת התנועה השמימיית על אופן אחד בעצמו יתבאר שהמניע הוא בלתי גשמי (ספורנו, אור עמים, כט:). ששיעורי הכמות המוגבלים הנמצאים בגרמים השמימיים יורה על תכלית מכוון מאיזה פועל מכוין (שם, נו.). כי על כן צדק עליו תאר עולם קטן יעורר המוסיק"ה העליונה שמימיית מלאכיית ואלהית (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה א, פ:). שאנחנו נמצא מיני הגשמים שהם עשרה או תשעה בהכרת והט' מהם שמימיים והעשירי החומר (ר"י אלבו, העקרים ב יא). כי הלא אנכי מבטלת מערכת וגזירה שמימיית (ר"מ אלשיך, משלי ט יא). ועל מה שאמר איוב שהאל לרוב גדלו איננו מחשיב את המין האנושי וכו' אמר אליהוא שעל הפך זה יעידו תנועות השמימיים אשר עם רב גבהם ורב מעלתם הם בהכרח מסודרות לצרכי הנפסדים (משפט צדק לאיוב, תקד', ס). אבל כשיראה לחכמים שלא תהיה התקופה השמימית מסכמת עם מזגי העתים וכו' אז הם מעתיקים המועדות הדתיות (ר"ש פפנהיים, יריעות שלמה א ג, יא.).

[1] [צורה זה נכונה בדקדוק, אך במסרת הדבור נוהגת המבטא שְׁמֵימִי.]

שְׁמִינִי, ת"ז, נק' שְׁמִינִת, — מספר סדורי שאחר המספר שביעי, — : achter ; huitième ; eighth
א) בסגית בני אדם או דברים שאין בהם רוח חיים לפי זמנם או מקומם: אליאל השבעי יוחנן הַשְּׁמִינִי אלזבד התשיעי (דהי"א יב יא–יב). להקוץ השבעי לאביה הַשְּׁמִינִי (שם כד י). השבעי ישראלה וכו' הַשְּׁמִינִי ישעיהו וכו' התשיעי מתניהו (שם כה יד–יו). יששכר השביעי פעלתי הַשְּׁמִינִי (שם כו ה). — ב) ובסגית ימים החל במעשה ידוע, ביום ההלדת, בראשית החג, בימי הטהרה וכדומה: כן תעשה לשרך לצאנך שבעת ימים יהיה עם אמו ביום הַשְּׁמִינִי תתנו לי (שמות כב כט). ויהי ביום הַשְּׁמִינִי קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל (ויקרא ט א). אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים וכו' וביום הַשְּׁמִינִי ימול בשר ערלתו (שם יב ב–ג). והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו וכו' וביום הַשְּׁמִינִי יקח שני כבשים תמימים (שם יד ט–י). והביא אתם ביום הַשְּׁמִינִי לטהרתו אל הכהן (שם שם כג). וכי יטהר הזב מזובו וספר לו שבעת ימים לטהרתו וכו' וביום הַשְּׁמִינִי יקח לו שני תרים וכו' (שם יה יד). ואם טהרה מזובה וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר וביום הַשְּׁמִינִי תקח לה שתי תרים וכו' (שם שם כח–כט). שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום הַשְּׁמִינִי והלאה ירצה לקרבן אשה ליי' (שם כב כז). שבעת ימים תקריבו אשה ליי' ביום הַשְּׁמִינִי מקרא קדש יהיה לכם (שם כג לו). תחגו את חג יי' שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום הַשְּׁמִינִי שבתון (שם שם לט). וגלח ראשו ביום טהרתו ביום השביעי יגלחנו וביום הַשְּׁמִינִי יבא שתי תרים או שני בני יונה אל הכהן (במד' ו ט–י). ביום הַשְּׁמִינִי נשיא לבני מנשה גמליאל בן פדהצור (שם ז נד). ביום הַשְּׁמִינִי עצרת תהיה לכם (שם כט לה). ויעש שלמה בעת ההיא את החג וכו' שבעת ימים

ושבעת ימים ארבעה עשר יום ביום הַשְּׁמִינִי שלח את העם (מ״א ח סה–סו). שבעת ימים יכפ־ו את המזבח וכו׳ והיה ביום הַשְּׁמִינִי והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם ואת שלמיכם (יחזק׳ מג כו–כז). ויעשו חג שבעת ימים וביום הַשְּׁמִינִי עצרת כמשפט (נחמי׳ ח יח). ויעשו ביום הַשְּׁמִינִי עצרת כי חנכת הבית עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים (דהי״ב ז ט).— ג) ובמנית ימים, חדשים ושנים בתוך יחידת זמן גדולה יותר, בשבוע, בחדש, בשנה, בשנות שמטה ויובל וכדומה: ובשנה האחת עשרה בירח בול הוא החדש הַשְּׁמִינִי כלה הבית (מ״א ו לח). ויעש ירבעם חג בחדש הַשְּׁמִינִי וכו׳ ויעל על המזבח אשר עשה בבית אל בחמשה עשר יום בחדש הַשְּׁמִינִי (שם יב לב – לג). בחדש הַשְּׁמִינִי בשנת שתים לדריוש היה דבר יי׳ אל זכריה (זכר׳ א א). השמיני לחדש הַשְּׁמִינִי מבכי החשתי לזרחי (דהי״א כז יא).— ובתו״מ: זב שראה שתי ראיות שוחטין עליו בשביעי, ראה שלש שוחטין עליו בשמיני שלו וכו׳ והזבה שוחטין עליה בשמיני (פסחי׳ ח ה). ביום הראשון ששה מקריבין שנים שנים וכו׳ בשמיני חזרו לפים כברגלים (סוכה ה ו). ומה אלו טעה והניח את השבט על שמיני ועל שנים עשר שמא עשה כלום (ב״מ, נזיר ה ג). היה מזה בשלישי ובשביעי ומגלח בשביעי ומביא קרבנותיו בשמיני, ואם גלח בשמיני מביא קרבנותיו בו ביום (ר״ע, שם ו ו). בשמיני במוצאי שביעית עושין לו בימה של עץ וכו׳ (סוטה ז ח). השביעי במלת, השמיני בחביתין, התשיעי ביין (תמיד ד ג). ביום השמיני היה מביא שלש בהמות (נגעי יד ז). ואם הקריבום ביום השמיני כשרים (פרה א ד). הבכור והמעשר והפסח כשרים מיום השמיני והלאה ואף ביום השמיני (שם שם). הזה וכו׳ משביעית שמינית וחזר והזה שמינית כשרה (שם ד ג).

א. **שְׁמִינִית**, ש״נ, — כלי מכלי הנגון, שהיו בו שמונה נימים: למנצח על הַשְּׁמִינִית מזמור שיר (תהל׳ ו א). למנצח על הַשְּׁמִינִית מזמור לדוד (שם יב א). ומתתיהו ואליפלהו ומקניהו ועבד אדום ויעיאל ועזזיהו בכנרות על הַשְּׁמִינִית לנצח (דהי״א טו כא).

ב. ***שְׁמִינִית**, ש״נ, — חלק שמיני מן היחידה, ובפרט חלק שמיני בלג: אין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חטים וקב שעורים וכו׳ רביעית שמן, ר׳ עקיבא אומר שמינית (פאה ח ה). וכמה תהא בתרומת מעשר של דמאי וויליכנה לכהן, אחד משמנה לשמינית (תרומ׳ יא ח). איזהו דם תבוסה, המת שיצא ממנו שמינית בחייו ושמינית במותו (ר״ע, אהל׳ ג ה). היה מוכר לחבירו לגין וחצי לגין רביעיות ושמיניות (תוספת׳ ב״ב ה ח). תני חצי שמינית טברנית הישנה (ירוש׳ שבת ח א). ובפתגם סתום: ת״ח צריך שיהא בו אחד משמנה משמינית (רב חייא בר אשי בשם רב, סוטה ה.). — ובסהמ״א: אם רצית לחלק פ״ד וג׳ חמישיות וג׳ רביעיות על י׳ וב׳ שלישיות וג׳ שמיניות הנה המורה הראשון לכל אלו השברים הוא ק״כ (רלב״ג, מעשה חושב ב ה, 76). — ואמר המשורר: קחה ראשית שמיניתו ואחר כן רביעיתו (ראב״ע, בפי כל, כה:א א, 103). — ״ובתורת המוסיקה במשמ׳ Octave: היו״ד מורה על השמינית הנקראת (אוטאבה) כי כמו שמספר עשר יכלול כל המספרים וכו׳ כן הנגון הזה הנקרא שמינית וכו׳ הוא כולל לכל הנגונים (ר״י מוסקאטו, נפוצות יהודה א, א:). וכן בהתחבר היו״ד הראשונה עם הה״א הסמוכה לה עולה מספרם ט״ו שהוא הקוינטאדיציט״ה היינו שמינית מכופלת (שם שם, ב.). ואם מספר התנועות בקול אחד כפול מהשני נקרא היחס ההוא שמינית הקול (אקטאווע) (יאוועל, למודי הטבע, עא.)

״**שְׁמִיעֲאֵל**, — שם מלאך: בשעה שמגיע זמן לומר שירה שמיעאל המלאך השר הגדול והנכבד והנורא עומד על חלוני רקיע לשמוע ולהקשיב קול שירות ותשבחות (ר״י מוסקאטו, נפוצות יהודה א, ב:). ועי׳ שְׁמוּעִיאֵל.

***שְׁמִיעָה**, ש״נ,—מש״פ מן שָׁמַע, Gehör; ouie; hearing: אין חיבין על שמיעת הקול ועל בטוי שפתים (ר״י הגלילי, הור׳ ב ה). הנשיא חיב בכלן חוץ משמיעת הקול (ר״ע, שם שם). על שמיעת הקול ועל בטוי שפתים ועל טמאת מקדש וקו־שיו בית דין פטורין (ר׳ שמעון, שם שם ז). אלו

מביאין קרבן עולה ויורד על שמיעת הקול ועל בטוי שפתים וכו׳ (כריתו׳ ב ד). והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים ואלו הן, בתלמוד, בשמיעת האזן, בעריכת שפתים וכו׳ (אבו׳ ו ה). היא שמיעת הקול היא הרבנת ראש (ר׳ מנא, ירוש׳ ברכות׳ א א). לשמיעת הקול פעם אחת (שוא, שם שם). הולכין אחר שמיעת בת קול, מאי טעמא ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו (ר׳ אלעזר, ירוש׳ שבת ו א). נלך אחר שמיעת בת קול (ר׳ יוחנן ורשב״ל, שם שם). נלך בתר שמיעת בת קול (ר׳ יונה ור׳ יוסה, שם שם). לא תהא שמיעה גדולה מראייה (ר״ה כה:). והקב״ה נותן בו (באדם) רוח ונשמה וקלסתר פנים וראיית העין ושמיעת האוזן (ת״כ, נדה לא.). כך ישראל שבמצרים הקדימו אמנה לשמיעה, הדא הוא דכתיב ויאמן העם וישמעו (ר׳ אחא בר׳ זעירא, מד״ר שה״ש ב ג, בשנות בעלי היער). כך ישראל בסיני הקדימו עשייה לשמיעה שנאמר נעשה ונשמע (הוא, שם שם). — ובמשמ׳ השמעה: שמיעה אחת השמיע הקב״ה את קולו בסיני והרעיש את כל העולם כולו (פסיק׳ רבת׳ י׳ הדברות קמייתא, ק.). — ובספה״א: י״ב פשוטות וכו׳ יסודן שמיעה, ראיה, ריחה וכו׳ (ספר יצירה ה לאבוסהל דונש בן תמים). ראיה שמיעה ריחה וטעם ומשוש (אסף הרופא, ס׳ רפואות, כ״י). — ואמר הפיטן: ולשתי שמיעות נחלק קול רעם (תולדות כוס, יוצר א שבועות).

שְׁמִיעוּת, ש״נ, — מה שנשמע מתוך דבר, שמועה ותורה, ואמר הפיטן: רצף ריווי רעיפתם שאנן שפר שמיעותם תוכן תלי תורותם (ינאי, אימרות איום, קרובץ׳ שבועות, זולתי, רפד).

א. **שָׁמִיר**, ש״ז, כנ׳ שְׁמִירוֹ, — ביחוד בצרוף שמיר ושית, שדה שהוא שמור ומושת כאלו הצדה עד למועד אחר, ועל כן עלו עליו קוצים וקשה לגשת אליו[1]: ואשיתהו בתה לא יזמר ולא יעדר ועלה שָׁמִיר ושית (ישעי׳ ה ו). והיה ביום הוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף לַשָּׁמִיר ולשית יהיה בחצים ובקשת יבא שמה כי שָׁמִיר ושית תהיה כל הארץ וכל ההרים אשר במעדר יעדרון לא תבוא שמה יראת שָׁמִיר ושית (שם ז כג–כה). כי בערה כאש רשעה שָׁמִיר ושית תאכל (שם ט יז). והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה ובערה ואכלה שיתו ושְׁמִירוֹ ביום אחד (שם י יז). מי יתנני שָׁמִיר שית במלחמה אפשעה בה אציתנה יחד (שם כז ד). על אדמת עמי קוץ שָׁמִיר תעלה (ש לב לג).—ובספה״א, במליצת הכתוב במשמ׳ קוץ: וכן יהיו סופרים על אדמת עמי שתעלה ותצמיח קוצים ושמירים (רד״ק, ישעי׳ לב יג). — ואמר המשורר: והרבה הזמיר בשית ושמיר (דונש, דעה לבי, אלוני, קט). וגמלו אבנים שקרים ושית בעצים בגן אל יהי ציץ ושמיר (רמב״ע, הענק א, צבודי, שכז). שדה חרוץ יבול יתן בעתו, שדה עצל פני כלו שמירים (מנחם מלונזנו, דרך חיים).

[1]) [עי׳ שַׁיִת, הערה.]

ב. **שָׁמִיר**, ש״ז,—אבן קשה[1]: חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפרן שָׁמִיר (ירמי׳ יז א). כְּשָׁמִיר חזק מצר נתתי מצחך (יחזק׳ ג ט). ולבם שמו שָׁמִיר משמוע (זכרי׳ ז יב). — ובתו״מ: משחרב בית המקדש בטל השמיר ונופת צופים (סוטה ט יב). עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן פי הארץ ופי הבאר וכו׳ והשמיר והכתב והמכתב והלוחות (אבו׳ ה ו). מה טיבו של שמיר הזה, בירית הוא מששת ימי בראשית וכיון שהיו מראין אותו לאבנים היו מתפתחות לפניו כלווחין של פינקס וכו׳ (ר׳ יודה, ירוש׳ סוטה ד יד). שמיר שבו בנה שלמה את בית המקדש (ת״ר, בבלי שם מח:). שמיר למאי אתא מיבעי ליה לכדתניא אבנים הללו וכו׳ כותב עליהן בדיו ומראה להן שמיר מבחוץ והן נבקעות מאליהן (שם שם). שמיר זה ברייתו כשעורה ומששת ימי בראשית נברא ואין כל דבר קשה יכול לעמוד בפניו, במה משמרין אותו

[1]) [במקרא שָׁמִיר היא סתם אבן קשה מאבני השדה. ואף אפשר שיש כאן גזירה מן ב. שמר או שָׁמַר, כלשון משׂמר, מסמר, כהקבלה אל צִפֹּרֶן. אבל האגדה התלמודית דרשה את המלה בדרכים שונות, כמובא בדגמאות מתו״מ ומספה״א, והיום נוהגת המלה כשם לאבן הנקראת emery ; émeri ; Schmirgel, ע״פ דמיון השם.]

כורכין אותו בספוגין של צמר ומניחין אותו באיטני של אבר מלאה סובי שעורים (ת״כ, סס סס, וכעין זה תוספתי סס עו ה). — ובסהמ״א: ויתנו לו (לאלכסנדר) עטרה מן שמיר השוה ככרים רבים (יוסיפון גינלבורג, קז). — ואמר הפיטן: ישועת אבות שכתו בנים ושהו ליבם כשמירי אבנים (ינלאי, ישועת אבות, קרובי לתלת דפורענותא, זולאי, ס). — ואמר המשורר: אם יש לבבך כשמיר ירך לרב דראוני (רסב״ג, כתר נקראי, ביאליק-רבניצקי ה, 4). תהי לעד תהלתו שמורה ועל שמיר בעט ברזל חרושה (הוא, הלפור או דרור, סס סס, 43). אך הלבבות כשמירים חזקו כי נשאו כזאת ולא נגזרו (הוא, בימי יקותיאל, סס סס, 55). אמת עב ימינו תהכלים ענגים ועבים לנגדה חזקים כשמיר (רמב״ע, סענק ה, ברודי, סכז). ותקרח אש סומת מאבניו וכפטיש תפוצץ את שמיריו (ילחק אבן עזרא, הממך הזמן, בן-מנחם, יג). אני סלע ופטיש תאותי, לבבי צור אבל יצרי שמירי (אברהם בדרשי, חרב מתהפכת). בזאת יבחנו לאל בני איש הלבותם קשים כשמירים (מנחם מלונזאנו, דרך חיים). אשר בו אוצרות שיר לא ערכו זהב ולא גזרי שמירים (משה דרעי, לכיח פיר, לקו״ק סט).

א. *שְׁמִירָה, ש״נ, — שה״פ מן שָׁמַר, Bewachung; garde; guard: ארבעה אבות נזיקין וכו׳ הצד השוה שבהן שדרכן להזיק ושמירתן עליך (ב״ק א א). כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו (סס סס ב). אין לו שמירה (לשור המועד) אלא סכין (ר׳ אליעזר, סס ד ט). מסמר וכו׳ העשוי לשמירה טהור (כלים יב ה). המוסר מפתחו לעם הארץ הבית טהור שלא מסר לו אלא שמירת המפתח (טהר׳ ז א). חצר בית שמירה (כבי איימי בסס ר״ש בן לקיש, ירוש׳ מעשר׳ ג ה). כי תצא וכו׳ ונשמרת וכו׳ הא אם אינו יוצא אינו צריך ליה שמירה (ר׳ חייא בר בא, סס שבת ג ג). שמירת נזקין כשמירת קניין (סס ב״ק ד א). הנתפש לסרדיוט (בחלום) שמירה נעשת לו, נתנוהו בקולר הוסיפו לו שמירה על שמירתו (ברכ׳ נז.). אדם שמירת גופו עליו (ב״ק ד.). שמירת קדירות קבל עליו בעל החצר ואפילו נשברו ברוח (רבא, סס מז:). כספים אין להם שמירה אלא בקרקע (שמואל, ב״מ מב.). אברהם שאין כתוב בו שמירת שבת ירש את העולם במדה וכו׳ אבל יעקב שכתוב בו שמירת שבת וכו׳ ירש את העולם שלא במדה (ר׳ יוחנן בשם ר״י חלפתא, מד״ר בראש׳ יא). על שמירת יום של שבת בן דוד בא (ר׳ יוחנן, סס שמות כה). יש פקידה לשמירה ופקודתך שמרה רוחי (סס במד׳ ד). — מ״ר שמירות: וכולם ששינו את שמירותיהן שלא מדעת הבעלים חייבין (ירוש׳ כתוב׳ ט ה). — ובסהמ״א: טרפה לא הבאתי אליך, והלא דברים קל וחומר ומה אם טרפה ששומר שכר פטור עליה לא באת על ידו, קל וחומר אם נתרשל בשמירתן שהוא חייב בה על כל פנים (מדה״ג בראש׳ לא לט, מרגליות, תקנא). מלאכת הרפואה תכליתה הראשון מכוון לג׳ חלקים החלק הא׳ שמירת הבריאות והחלק הב׳ הסרת החולי (ס׳ הירח א, במכתת קנאות לאבן מארי). ענו היהודים תשועתנו היא שמירת דתנו (שבט יהודה, השמד הד׳). ואחר שנסע מצאנ שיך סאלים וכו׳ שבא עם הבאזניה מארץ מצרים לשמירת הדרך (חיד״א, מעגל טוב, 2). — ואמר המשורר: ואשה פקידה על שמירת בית ולפה שמירת גוף ולשפתים (ר״ש הנגיד, תהלת זכות, בן תהלי, אברמסון, 338). — ״כח השמירה: כי הם שלשה כחות, ואלו הם: כח השמירה וכו׳, וכח הזוכרני שיזכור מה ששמר, וכח שלישי שישוב האדם לזכור מה ששכח ממה שכבר שמר אותו (גרשון בן שלמה, שער השמים ג ע). כח השמירה, והוא שישמור האדם מה שישמע או מה שיראה (סס סס). כח השמירה אפשר שהוא כח הזכרנות עצמו, אבל שמו הפרש בינו ובין הזכרנות בשאמרו שהשמירה שישמר בלי הפסק והזכרנות הוא ההפסק וכו׳ (סס סס). — ״ובמשמ׳ העמדה וקיום: ויבקש הזרע ההוא כמו המעשה ההוא לחכמה הנפלאה התקועה הנקראת אצלם טבע, והוא כח משתדל בשמירת המין (ר״י א״ת, כוזרי ה י). ופעלים ג״כ הועילו בשמירת הצמחים (אמו״ר א ו, כה). שבגוף אישי האדם דברים מכוונים, מהם מה שכוון בהם שמירת אישו, ככלי המזון, ומהם מה שכוון בהם עמידת מינו ככלי ההולדה (ר״מ א״מ, מו״נ א עב). — ״ובמשמ׳ מִשְׁמָר: בשיפולי ההר שם היתה שמירה אחת ולו נתן ישראל עובר בגבולו מכם (חיד״א,

מעגל טוב, 12). ובאנו לעיר מונץ ושם יש שמירות ופונטים וכו' וכמה פעמים השמירות בכניסה ויציאה שאלונו על המכס (שם, 126).[1]

ב. *שְׁמִירָה, ש"נ, כמו ב. שָׁמִיר, ואמר המשורר: לחקה בעט ברזל ועופרה, עלי שור לחרשה בצפרן ושמירה (סו"ת סגלו' מן סגני' 279).

שמם, ממנו *הִשְׁתּוֹמְמוּת, מְשַׁמָּה, שׁוֹמֵם, שׁוֹמֵמָה, שַׁמָּה, שָׁמֵם, *שִׁמֵּם, שְׁמָמָה, שִׁמְמָה, שִׁמָּמוֹן, *שְׁמָמוּת, ועי' ישם, 2187.

שָׁמֵם, פ"ע, שָׁמֵמָה, שָׁמֵמוּ, שָׁמֵמוּ, שַׁמּוּ, יֵשֹׁם, יָשֹׁמּוּ,— שְׁמָמָה הארץ, העיר, וכדו', חָרְבָה, נעזבה, הפכה לִשְׁמָמָה, היתה ריקה ושואה, Öde, leer sein; être désert, vide; to be deserted, empty: שֹׁמּוּ שמים על זאת ושערו חרבו מאד (ירמ' ב יב). וְשָׁמְמוּ הרי ישראל מאין עובר (שם לג כח). שמעתי את כל נאצותיך אשר אמרת על הרי ישראל לאמר שממה[2]) לנו נתנו לאכלה (שם לה יב). כשמחתך לנחלת בית ישראל על אשר שָׁמֵמָה כן אעשה לך (שם שם יה). על הר ציון שֶׁשָּׁמֵם שועלים הלכו בו (איכה ה יח). — ושמם האדם, היה עזוב, וגם במשמ' השתומם, התפלא: יָשֹׁמּוּ על עקב בשתם האומרים לי האח האח (תהל' מ יו). יָשֹׁמּוּ[3]) ישרים על זאת ונקי על חנף יתערר (איו' יז ח). —ושמם האדם על חרבן ארץ וכדומה, נדהם וחרד: וחשמתי אני את הארץ וְשָׁמְמוּ עליה איביכם הישבים בה (ויקר' כו לב). והבית הזה יהיה עליון כל עבר עליו יִשֹּׁם ושרק ואמרו על מה עשה יי' ככה לארץ הזאת ולבית הזה (מ"א ט ח, וכעין זה דה"ב ז כא). כאשר שָׁמְמוּ עליך רבים כן משחת מאיש מראהו וכו' (ישע' נב יד). לשום ארצם לשמה שרוקת עולם כל עובר עליה יִשֹּׁם ויניד בראשו (ירמ' יח יו). ושמתי את העיר הזאת לשמה ולשרקה כל עבר עליה יִשֹּׁם וישרק על כל מכתה (שם יט ח). והיתה אדום לשמה כל עבר עליה יִשֹּׁם וישרק על כל מכותיה (שם מט יז). מקצף יי' לא תשב והיתה שממה כלה כל עבר על בבל יִשֹּׁם וישרק על כל מכותיה (שם נ יג). חרדות ילבשו על הארץ ישבו וחרדו לרגעים וְשָׁמְמוּ עליך (יחזק' כו יו). כל ישבי האיים שָׁמְמוּ עליך ומלכיהם שערו שער רעמו פנים (שם כז לה). כל יודעיך בעמים שָׁמְמוּ עליךָ בלהות היית ואינך עד עולם (שם כח יט). ועי' שׁוֹמֵם, עמ' 6975. —ובתו"מ: רחם ה' אלהינו וכו' עלינו וכו' ועל העיר האבילה והחריבה וההרוסה והשוממת (ירוש' ברכ' ז ג). פעם אחת נכנס (הלל) לעזרה ומצא אותה שוממת אמר ישמו בתיהן של אילו שהשמו את בית אלהינו (שם חגי' ב ג). בעקבות משיחא חוצפא יסגא וכו' והגליל יחרב והגבלן ישום (סוטה מט:). אנשי חשם וכו' שהשימו את העולם וכו' ושגרמו לעולם שישום (ר' אחא, מד"ר בראש' כו). יצא כורש לטיל במדינה וראה המדינה שוממת אמר מה טיבה של מדינה זו שוממת, איכן הם הזהבים, איכן הם הכספים (מד"ר שה"ש ה, קמתי אני). שממה עלי נפשי כשאני עוברת על ביתך והוא חרב (שם איכה פתיח', ר' יוחנן פתח). -- ובספהמ"א: איזהו קוסם זה העושה מעשה משאר המעשיות כדי שישום ותפנה מחשבתו מכל הדברים (רמב"ם, עבודת כוכבים יא ו). שומם הוא אמצעי בין מתאבל ושמח (ספר המדות לאריסטו ב ו). ושלות היריאים ושמחת השוממים (מוסרי הפלוסופים א ז). —ואמר הפיטן: טבעו טירותי ופי צר דמם, וכל עובר עלי שרק וששם (ר"א קליר, איכה אספתו, קינ' ת"ב). — ואמר המשורר: וששמו אביוניו בהעלימו עיניו (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, מעה"ם 5). לזאת אשם וישתומם לבבי (רשב"ג, אהה לי מזמן, ביאליק-רבניצקי א, 63). אבכה עלי בתי מידעי כי נשאו גם שממו מדור (רמב"ע, הענק ז, בכודי, סקע). אימתי עדן שממת (ראב"ע, אימתי, מעה"ם, 154). שממו בנותי החלם שבי עד לחורב (הוא, איך אני, איגר 150). — ואמר המליץ: ויאמר השר אל תחרד החרד ואל תשם (מחברות עמנואל יז, הברמן, 448).

---

[1]) [בדבור באידית נוהג הצרוף שמירה־מצות, כאלו מַצּוֹת שְׁמִירָה בעבר', אבל הצורה הנכונה בעבר' היא מצה שמורה, מצות שמורות.]

[2]) [כך כתיב; קרי: שָׁמֵמוּ.]

[3]) [אמנם במקום זה כונת הכתוב לקריאה יִשְׁמוּ במשמ' ינשמו לרוחה, ועי' בפרושו החדש של העורך.]

— נפעי, נשמה, נשמו, נשמה, נשמות, כמו קל: והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכם והכריתה את בהמתכם והמעיטה אתכם ונשמו דרכיכם (ויקר' כו כב). נשמו מסלות שבת עבר ארח (ישע' לג ח). כי ימין ושמאול תפרצי וזרעך גוים יירש וערים נשמות יושיבו (שם נד ג). עוד ישמע במקום הזה אשר אתם אמרים חרב הוא מאין אדם ומאין בהמה בערי יהודה ובחצות ירושלם הנשמות מאין אדם ומאין יושב ומאין בהמה קול ששון וקול שמחה (ירמ' לג י). ונשמו מזבחותיכם ונשברו חמניכם (יחזק' ו ד). ונתתי את ארץ מצרים שממה בתוך ארצות נשמות ועריה בתוך ערים מחרבות תהיין שממה ארבעים שנה (שם כט יב). ונשמו בתוך ארצות נשמות ועריו בתוך ערים נחרבות תהיינה (שם ל ז). בתתי את ארץ מצרים שממה ונשמה ארץ ממלאה (שם לב טו). והארץ הנשמה תעבד תחת אשר היתה שממה לעיני כל עובר ואמרו הארץ הלזו הנשמה היתה כגן עדן והערים החרבות והנשמות והנהרסות בצורות ישבו וידעו הגוים אשר ישארו סביבותיכם כי אני יי' בניתי הנהרסות נטעתי הנשמה (שם לו לד–לו). עבשו פרדות תחת מגרפתיהם נשמו אצרות נהרסו ממגרות (יואל א יז). ונשמו במות ישחק ומקדשי ישראל יחרבו (עמוס ז ט). ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו (שם ט יד). הכרתי גוים נשמו פנותם החרבתי חוצותם מבלי עובר (צפני' ג ו). תהי טירתם נשמה באהליהם אל יהי ישב (תהל' סט כו). — ונשם האדם, נדהם וחרד: והיה ביום ההוא נאם יי' יאבד לב המלך ולב השרים ונשמו הכהנים והנביאים יתמהו (ירמ' ד ט). למען יחסרו לחם ומים ונשמו איש ואחיו ונמקו בעונם (יחזק' ד יז). על יומו נשמו אחרנים וקדמנים אחזו שער (איוב יח כ). האכלים למעדנים נשמו בחוצות (איכה ד ה).—ואמר המשורר: זמרה זמם עת רצין ורב ניבו נבוה נ ש מ ם (רשב"ג, אלהים אל ראשון, ביאליק-רבניצקי 3, 205).

—הפע', השמות, השמתי, השמותי, השמו, משמים, השמם, אשמם, ישים, ישמם, נשים,—השם את הארץ, את העיר, את יבול השדה, וכדו', עשה אותן שממה וחרבה: ונתתי את עריכם חרבה והשמותי את מקדשיכם וכו' והשמתי אני את הארץ ושממו עליה איביכם הישבים בה (ויקר' כו לא–לב). ונירם אבד חשבון עד דיבן ונשים עד נפח אשר עד מידבא (במדי' כא ל). ותכבד יד יי' אל האשדודים וישמם (ש"א ה ו). שפך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל משפחות אשר בשמך לא קראו כי אכלו את יעקב ואכלהו ויכלהו ואת נוהו השמו (ירמ' י כה, וכעין זה תהל' עט ז). אם לוא יסחבום צעירי הצאן אם לא ישים עליהם נוהם (שם מט כ, וכעין זה שם נ מה). ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם למען אשמם (יחזק' כ כו). ונתתי יארים חרבה ומכרתי את הארץ ביד רעים והשמתי ארץ ומלאה ביד זרים (שם ל יב). והשמתי את פתרס (שם שם יד). והשמתי גפנה ותאנתה וכו' ושמתים ליער (הוש' ב יד). וגם אני החליתי הכותך השמם על חטאתיך (מיכה ו יג). — ובמאמר סתום: אך עתה הלאני השמות כל עדתי (איוב טז ז). — וכהשאלה למצב רוח שומם: ואבוא אל הגולה וכו' ואשב שם שבעת ימים משמים [1]) בתוכם (יחזק' ג טו). והשמותי עליך עמים רבים ומלכיהם ישערו עליך שער בעופפי חרבי על פניהם וחרדו לרגעים איש לנפשו ביום מפלתך (שם לב י).— ובסה"מ"א: השימונום עד נפח (רש"י, ויקר' כא ל). ושמם, להשמימך על חטאתך (הוא, מיכה ו יג). הכתיב והשממתיך (ראב"ע, שם ו יג). — ואמר הפיטן: השמים המה השמימום (ינאי, אמדים אמודים, קרובי ברא"ש', זולאי, יד). הלבנו בכפור אשמים, ושוטן מה ישמים (ר"א קליר, אפיק מען, תפלת גשם). — ואמר המשורר: ושוסינו עתידותיו ובאנו שעריו והשמנו מכונות (ר"ש הנגיד, מתי שכל, ששון, עו; הברמן א, 79). שממות עולם השמני ויקח מחמד עיני (ראב"ע, אב הבן, כהנא א, 34). בת עמי בכי ואל תדומי, לשד יום זה השומי (הוא, אוי כי לבי, איגר 172). לצים שפתם השם (הוא, אספרה בעד, שם 231). השמוני שגיאותי וחרפה לבי שברה (הוא, אין לי פה, שם 239).

---

[1]) [כאן במשמ' ריק מדבור, דומם. ולפי פירושו של העורך לאיוב ב יב—יג הכונה גם שם: ויזרקו עפר על ראשיהם וישבו אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילות השמים ואין דובר אליו דבר, בהעברת המלה השמים(ה) מפס' יב אל יג.]

—הפע', השמה, השמו, — נעשה שומם ונשם, ריק ודומם: או תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה וכו' כל ימי השמה תשבת (ויקר' כו לד—לה). והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתתיה בהשמה מהם (שם שם מג). פנו אלי והשמו ושימו יד על פה (איוב כא ה). עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה (דהי"ב לו כא). — ובתו"מ: אנשי השם וכו' שהשימו את העולם ושהושמו מן העולם (ר' אחא, מד"ר בראש' כו). — ובסהמ"א: ומתה זמורה עליהן בשביל שלא יושממו ויפלו (ר"ח, ערובי יא.).

—התפ', אשתומם, תשומם, ישתומם, — תמה, השתאה, התפלא, erstaunen; s'étonner; to be astonished: וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע (ישע' נט יז). ואביט ואין עזר ואשתומם ואין סומך (שם סג ה). ותתעטף עלי רוחי בתוכי ישתומם לבי (תהל' קמג ד). אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם (קהל' ז יז). ואשתומם על המראה ואין מבין (דנ' ח כז). —ואמר בן סירא: יורדי הים יספרו קצהו לשמע אזננו נשתומם (ב"ס גני' מג כד). —ובתו"מ, גם כמו נפע': ובני אדם מתמעטין והדרכים משתוממין (ספרא לג.). שמים שהבריות משתוממים עליהן לאמר של מה הן, של אש הן, של מים הן (מד"ר בראש' ד). התחיל מיצר על הדבר וכו' עם שהוא עומד ומשתומם על הדבר הוציא דבר יתר מפיו (פסיק' רב' לג, אנכי אנכי, קנ:). —ובסהמ"א: יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו (רס"י, בראש' א ו). ואני מיחס זה והדומה לו מדברי הנבואה אל העברים מפני שהנבואה מדברת כלשונם ומנהגם ואל תשתומם מזה (ר"י א"ת, פס"ם לריב"ג, שלה). אך החשק תועלותיו נעלמות מפני שבני אדם משתוממים בו ונפסקים ממעשיהם ותנועותם בבואו (סוא, מו"ה, הנמינה ה). שינהג במדת אנשי הפרישות המואסים בעולם הזה ולהשתומם מהעולם ויושביו (שם, הנטמון ד). כל רוצה עשיר וכל מסבית שליו וכל מימר משתומם (סוא, תקון מדות הנפש לרשב"ג מא). ולא יהיה משתומם ביחידות ובבדידות וכו' וישתומם במלא עם (סוא, כוזרי ג א). רבתה מרה שחורה בגופו עד שנשתוממה נפשו ובעתתו רוח רעה (ר"י עקנין, ס' מוסר ג עז). אינו ממהר להשיב אלא משתומם זמן כשיעור פתיחת שביל שבראשו (שם ה כא). הלכה לביתה בכעס גדול, בוכה ומשתוממת (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ ג, ענעלאו, 128). חייב אדם לבכות על מת בכיה ממוצעת, לא שיצעק תמיד ויבכה וישתומם (שם שם, 519). מתאבל לעיניהם ובוכה ומשתומם עמם (שם ז, 284). וצריך תלמיד חכם לחיות תמיד דואג ומשתומם ובוכה ונאנח בלבו על עונות שעשה וכו' (שם שם, 410). השתוממתי במדברות ולא ראיתי שממה כשממות העוני (שם שם, 418). — ואמר המשורר: ובית דין לחמשה הם וקוקין בנבסיהן אפיטרופין להקים למשתומם וליתומים מרודים ולשבוים ובורחים ממרדים (רה"ג, פז"מ וש"מ, קנולט קונטרסים, 98). והשתוממו כלם למען סר צלם (לגבור בתעודה, תפוי תלמידי מנחם, 4). לזאת אשם וישתומם לבבי ושבעתי עדי נשף נדדים (רשב"ג, אהה לי מזמן, ביאליק-רבניצקי א, 63). אבבה[1]) בעמדי עלי קברות אבותי ואשתומם בחברון עלי מבחר קבריך (ר"י הלוי, ציון הלא תשאלי, זמורה א, 56). השתוממה מדי עלתה להר קדש כי ראתה זרים עלו ולא עלתה (סוא, ילאה לקידמך, שם י, 925). — ובמשמ' הסתכל והתבונן[2]), ואמר המשורר: אעבר ביערך וכרמלך ואעמד בגלעדך ואשתוממה אל הר עבריך (סוא, ציון הלא תשאלי, זמורה א, 56). וכל יום אשאפה רוח פאת ים ואשתומם לנכח משכנותיו (סוא, דיואן א, 126).

—פעי', *שמם,—גרם שממון לזולתו: כתוב ישמח וקרינן ישמח, זכה משמחו לא זכה משממו (יומא עו:). — ובסהמ"א: אנשי השם וכו' אנשי שממון, ששממו את העולם (רפ"י בראש' ו ד).—ואמר הפיטן: אותנו ברחוק מקום אשמו ואותך בקרב מקומך שממו (ר"א קליר, אלהים אל דמי, סלוק פרשת זכור).

---

[1]) [כן צ"ל כפי הגרסה הנכונה בכתב־יד שהעיר עליה א. מירסקי, סיני תשי"א, עג, ולא „אף כי" כנסחת השגורה.]

[2]) [עין בדברי ב. קלאר, לשוננו טו (תשי"ז) (ספר טורטשינר), 124.]

—פֹּועֵי, שׁוֹמֵם [1]), — כמו הִתפ׳, השתומם: וכשם שאתה מוצא לשון משומם כאדם נבהל ונאלם ובעל מחשבות וכו׳ כך תפרש לשון שאיה באדם בהול ובעל מחשבות (רמ״י בראש׳ כד כח). ובשעה שאינה זוכה (הנשמה) והיא ראויה לקבל עונשה הולכת ומשוממת [2]) ומבקרת בכל יום לגוף ולקבר (זהר מדרש הנעלם חיי שרה, וילנא תרמ״ב, קכג.). — ואמר הפיטן: שוממתי ברוב יגוני ליום יפקד זדוני (רסב״ג, סוממתי, ביאליק-רבניצקי ג, 90).—וכפעל יוצא: שמו שמים וכו׳ מאליהם הוא, משוממים את עצמם (רמ״י, בראש׳ מט כג).

שָׁמֵם, ת״ז, נק׳ שְׁמֵמָה,—כמו שומם, ריק ועזוב, öde; désert; deserted: שמה לשממה אבלה עלי שממה נשמה כל הארץ (ירמ׳ יב יא). והאר פניך על מקדשך השמם (דנ׳ ט יז). — ובתו״מ: הואיל וגוזרין עלינו שלא ללמד תורה נגזור על ישר׳ שלא ישאו נשים ונמצא ישר׳ שמם וזרע אברהם כלה (רשב״ג, תוספת׳ סוטה טו י). והיה העולם שמם עד שבא ר׳ עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם (יבמות סב:).

***שָׁמֵם**, ת״ז, — כמו שִׁעֲמֵם, משגע שדעתו שוממת ומבלבלת: בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני וכו׳ אותה שעה לא היה בהם לא זבים ולא מצורעין ולא חגרין ולא סומין לא אלמין ולא חרשין לא שוטין ולא שממין לא טפשין ולא חלוקי לב (רשב״י, מד״ר שה״ש ד ז, כלך יפה רעיתי).

שְׁמָמָה, ש״נ, מ״ר סמ׳ שִׁמְמוֹת, — מקום ריק ושמם, שמה: לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שממה ורבה עליך חית השדה (שמות כג כט). ואתכם אזרה בגוים והריקתי אחריכם חרב והיתה ארצכם שממה ועריכם יהיו חרבה (ויקר׳ כו לג). וישרף יהושע את העי וישימה תל עולם שממה עד היום הזה (יהוש׳ ח כח). ארצכם שממה עריכם שרפות אש ארצכם לנגדכם זרים אכלים אתה ושממה כמהפכת זרים (ישע׳ א ז). עד אשר אם שאו ערים מאין יושב ובתים מאין אדם והאדמה תשאה שממה (שם ו יא). ביום ההוא יהיה ערי מעזו כעזובת החרש והאמיר אשר עזבו מפני בני ישראל והיתה שממה (שם יז ט). לא יאמר לך עוד עזובה ולארצך לא יאמר עוד שממה (שם סב ד). ערי קדשך היו מדבר ציון מדבר היתה ירושלם שממה (שם סד ט). שממה תהיה כל הארץ (ירמ׳ ד כז). הוסרי ירושלם פן תקע נפשי ממך פן אשימך שממה ארץ לוא נושבה (שם ו ח). ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים ואת ערי יהודה אתן שממה מבלי יושב (שם ט י). בארץ הזאת אשר אתם אמרים שממה היא מאין אדם ובהמה (שם לב מג). ותתך חמתי באפי ותבער בערי יהודה ובחצות ירושלם ותהיינה לחרבה לשממה (שם מד ו). והיתה חצור למעון תנים שממה עד עולם (שם שם לג). מקצף יי׳ לא תשב והיתה שממה כלה כל עבר על בבל ישם וישרק על כל מכותיה (שם נ יג). והערים הנושבות תחרבנה והארץ שממה תהיה (יחזק׳ יב כ). לו חיה רעה אעביר בארץ ושכלתה והיתה שממה מבלי עובר מפני החיה (שם יד טו). והיתה ארץ מצרים לשממה וחרבה וכו׳ ונתתי את ארץ מצרים לחרבות חרב שממה וכו׳ ונתתי את ארץ מצרים שממה בתוך ארצות נשמות ועריה בתוך ערים מחרבות תהיין שממה ארבעים שנה (שם כט ט–יב). עריך חרבה אשים ואתה שממה תהיה (שם לה ג–ד). שממה אעשה לך וכו׳ שממה תהיה הר שעיר וכל אדום כלה (שם שם יד–טו). והארץ הנשמה תעבד תחת אשר היתה שממה לעיני כל עובר (שם לו לד). והדחתיו אל ארץ ציה ושממה (יואל ב כ). וכל פסיליה יכתו וכל אתנניה ישרפו באש וכל עצביה אשים שממה (מיכה א ז). והיתה הארץ לשממה על ישביה (שם ז יג). ואת עשו שנאתי ואשים את הריו שממה ואת נחלתו לתנות מדבר (מלאכי א ג). והיה חילם למשסה ובתיהם לשממה (צפנ׳ א יג). כי עזה עזובה תהיה ואשקלון לשממה (שם ב ד). כי מואב כסדם תהיה ובני עמון כעמרה ממשק חרול ומכרה מלח ושממה עד עולם (שם שם ט). ויט ידו על צפון ויאבד את אשור וישם את נינוה לשממה ציה כמדבר (שם שם יג). — ובצרופים מִדְבַּר שממה: רעים רבים שחתו כרמי בססו את חלקתי נתנו את חלקת חמדתי למדבר שממה (ירמ׳ יב י). כגן עדן הארץ לפניו ואחריו

1) [במקרא רק שׁוֹמֵם, בינוני מן הקל, עי׳ ערך זה, 6975.]

2) [ואולי צ״ל משוטטת.]

מדבר שְׁמָמָה (יואל ב ג). ואדום למדבר שְׁמָמָה תהיה (שם ד יט). — תל שממה: והשמעתי אל רבת בני עמון תרועת מלחמה והיתה לתל שְׁמָמָה (ירמ' מט ב). — ובהכפלות, שממה ומשמה, שממה ונשמה, שמה ושממה, שְׁמָמָה ושמה: ונתתי את הארץ שְׁמָמָה ומשמה (יחזק' ו יד, לג כח). שכרון ויגון תמלאי כוס שמה ושְׁמָמָה (שם כג לג). בתתי את ארץ מצרים שְׁמָמָה ונשמה ארץ ממלאה (שם לב טו). בתתי את הארץ שְׁמָמָה ומשמה (שם לג כט). הנני אליך הר שעיר ונטיתי ידי עליך ונתתיך שְׁמָמָה ומשמה (שם לה ג—ד). ונתתי את הר שעיר לשממה ושְׁמָמָה (שם ז). — ובמ"ר, בצרוף שממות עולם: והיה כמלאות שבעים שנה אפקד על מלך בבל ועל הגוי נאם יי' את עונם ועל ארץ כשדים ושמתי אתו לְשִׁמְמוֹת עולם (ירמ' כה יב). ולא יקחו ממך אבן לפנה ואבן למוסדות כי שִׁמְמוֹת עולם תהיה (שם נא כו). יי' אתה דברת אל המקום הזה להכריתו לבלתי היות בו יושב למאדם ועד בהמה כי שִׁמְמוֹת עולם תהיה (שם שם סב). שִׁמְמוֹת עולם אתנך ועריך לא תישבנה (יחזק' לה ט). — ועל אדם, לבש שממה: המלך יתאבל ונשיא ילבש שְׁמָמָה וידי עם הארץ תבהלנה (שם ז כז). — ובתו"מ: דרך שממות בא (נבוכדנצר) ממדבר בא מארץ נוראה (מד"ר שה"ש ג ז, כמעט בעברית). אינן לא ממחילות הארץ ולא משממות הארץ (רבא בר כהנא, שם איכה, פסיק' סוף). — ואמר הפיטן: הילל וקינה שאי ציון במר ונהי ובכי שממות (ר' אלעזר כהן, ציון תקונני, קינ' ט"ב). — ואמר המשורר: נחלתי אשר נשארה לי כבה זמן וגם ירועני, שממות עולם השמני ויקח מחמד עיני (ראב"ע, אז הבן קרב לספד, כתב"י א, 34).

שְׁמָמָה, ש"נ, — כמו שְׁמָמָה: ונתתי את הר שעיר לִשְׁמָמָה ושממה (יחזק' לה ז) [1].

שִׁמָּמוֹן, ש"ז, — מצב האדם השומם מכאב ומדאגה: הנני שבר מטה לחם בירושלם ואכלו לחם במשקל ובדאגה ומים במשורה וּבְשִׁמָּמוֹן ישתו (יחזק' ד טז). לחמם בדאגה יאכלו ומימיהם בְּשִׁמָּמוֹן ישתו (שם יב יט). — ובסהמ"א, גם לגבי מצב שומם בעולם: אנשי השם וכו' אנשי שממון ששממו את העולם (רס"ג, גרלמ' ו ד). סוף החון תמהון ואחרית הממון שממון (ר"י חריזי, תחכמוני ג, עופורונסקי, 32). כי הדאגה מחשבה בענין שיפחד ממנו ומזה יהיה נדוד השינה והעצב ואין בו מחשבה אך הוא שממון הלב במה שנגזר עליו (הנה, מוסרי הפילוסופים ב ח). וכל דיין שמטה את הדין גורם שממון לעולם (ר"י אלנקאוה, מנור"מ ד, ענעלאו, 216).

°שְׁמָמוּת, ש"נ, — כמו שממון, מצב האדם והארץ תשוממים מכאב ואבל, ואמר המשורר: הם השמחים לשלותך והכואבים על שוממותך ובוכים על שברך (ר"י הלוי, ציון הלא תשאלי, זמירה א, 57).

א. **שמן** [1], ממנו °הִשְׁמִין, °הִשְׁתַּמְּנוּת, מַשְׁמָן, מַשְׁמָן, °שָׁמוּן, ·שִׁמּוּן, ·שִׁמֵּן, א. שֶׁמֶן, שָׁמֵן, שָׁמָן, *שֶׁמֶן, ·שִׁמָּן, °שַׁמֶּנֶת, °שַׁמְנוּנִי, °שַׁמְנוּנִיּוּת, *שַׁמְנוּנִית, °שַׁמְנוּת, °שַׁמְנִי, °שַׁמְנִינוּת, ·שְׁמַנְמַן, ·שְׁמָנָה, ועי' אַשְׁמַן.

ב. **שמן** [2], ממנו °מְשֻׁמָּן, שְׁמוֹנָה, שְׁמוֹנִים, שְׁמִינִי, ·שְׁמִינִיָּה, שְׁמִינִית.

ג. ***שמן** [3], ממנו ב. *שָׁמֵן.

---

1) [כדעת רבים ספק אם היתה צורה זו בנפרד בלשון, אלא שהיה הכרח להבדיל המלה בנקוד מן ושממה שאחריה, ואפשר שהכונה: לִשְׁמָמָה ומשמה, וצ"ע.]

1) [שרש זה הוא שמן גם בכתבות כנעניות (זבח שמן, בלוח הקרבנות ממרסיליה) ופוניות, בארמ' ובסור', באשור' ובאוגרית', שׂמן a) בערב', ועי' בהערות למלים הנגזרות מן השרש.]

2) [שרש זה הוא שמן, שמני, בכנענ', סמן, סמני באשור' ובכוש' אבל תמן, תמני בארמ' ובסור', ת'מן, ת'מני בערב' b) ובאוגרית', ועי' בהערות למלים הנגזרות מן השרש.]

3) [עי' ב. שָׁמֵן, הערות.]

---

a) سمن b) ثمن، ثمني

א. שָׁמֵן, פ"ע, שָׁמַנְתָּ, שָׁמְנוּ, יִשְׁמַן,—; fett sein; être gras; to be fat: וַיִּשְׁמַן ישרון ויבעט שָׁמַנְתָּ עבית כשית (דבר' לב יט). על כן גדלו ויעשירו שָׁמְנוּ עשתו (ירמ' ה כז—כח). — ואמר המשורר: ו ש מ נ ו עריצים (תלמידי מנחם, לגנור בתעודה, סעס"ם 5).

—הפע', הִשְׁמִין, יַשְׁמִינוּ, — עשה שיהיה שמן: הַשְׁמֵן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע (ישע' ו י). —וכמו קל: וילכדו ערים בצורת ואדמה שמנה וכו' ויאכלו וישבעו וַיַּשְׁמִינוּ ויתעדנו בטובך הגדול (נחמ' ט כה). — ובתו"מ: כחושה ו ה ש מ י נ ה משלם תשל' כפל ותשל' ארב' וחמשה בשעת גניבה (תוספת' ב"ק ז יז). גזלה כחושה ו ה ש מ י נ ה מחזירה בעינה (רב מקדא, ירוש' סס ע א). — ובספה"א: הספטם עופות, לשון מ ש מ י ן (רש"י, בילה כט:). יען היפוי הוא מורכב מדברים דומים והמשלים ועניני' אשר נתן בהם הפסק ומהרחבות וענינים אחרים המגדילים ו מ ש מ י נ י ם ההקשה (ר"י מסיר ליאון, נפת צופים ג יח, 84). —ואמר המשורר: ואיך א ש מ י ן רעבי דת ברשנה ואלביש מערומיה הגורות (ר"ש הנגיד, אלהים אליך, בן תהלים, הברמן א, 100).

—פע', *שִׁמֵּן, — שמן את קמץ המנחה, נתן עליו שֶׁמֶן, fetten, ölen; huiler; to oil: קומץ דמנחת חוטא ש ש מ נ ו, רבי יוחנן אומר פסול וריש לקיש אמר הוא עצמו משכשכו בשירי הלוג ומעלהו, והכתיב לא ישים עליה שמן וכו' (מנח' כג.).

—התפ', *הִשְׁתַּמֵּן [1],—נעשה שָׁמֵן: השמן לב העם הזה וכו' נ ש ת מ נ ו לבותם כלומר גבר עליהם השומן (כ"י א"ת, קס"ם לריב"ג, טפס). שאינו דומה טפילה של שנה ראשונה שהיא מרובה והריוח מועט, שאינה (הבהמה) מ ש ת מ נ ת בתחלה אלא בקושי, לטפילה של שנה האחרת וכו' שהרי מ ש ת מ נ ת הרבה ומוספת בכל יום (רמב"ם, פלוסין ה ז). כדי שתשמן הארץ ו י ש ת מ נ ו נטעיה (ר' שלמה בן סימוס, פרוש מו"ק ז).

—פעי', *שֻׁמַּן,—נעשה שָׁמֵן, ואמר הפיטן: טובה ורחבה

1) [על התפ' השתמן בתו"מ עי' ג. שָׁמֵן.]

ושמינה ובפירותיה מ ש ו מ נ ה (ינאי, אדמת קדש, קרובי בראשי' זולאי, מג).

ב. *שָׁמֵן [1]), קל לא נמצא במקורות.

—פעי', *שִׁמֵּן,—העריך, אמד, abschätzen; estimer, évaluer; to estimate: האומר לחברו חצי שדה אני מוכר לך מ ש מ נ י ן ביניהן ונוטל חצי שדהו, חציה בדרום אני מוכר לך מ ש מ נ י ן ביניהן ונוטל חציה בדרום (ב"ב ז ד). רחל שלא בכרה וילדה שני זכרים וכו' רבי טרפון אומר הכהן בורר לו את היפה, ר' עקיבא אומר מ ש מ נ י ם ביניהן והשני ירעה עד שיסתאב (בכורות ב ו). האומר לחבירו חצי שדה בית לתך אני מוכר לך מ ש מ נ י ן ביניהם שדהו ונוטל חצי שדהו, בית לתך, לזה אמר חצי שדה בית לתך אני מוכר לך ולזה אמר חצי שדה בית לתך אני מוכר לך מ ש מ נ י ן ביניהם, זה נוטל חצי שדהו וזה נוטל חצי שדהו (תוספת' ב"ב ו כז). השוכר את הפועל ואמר לו כאחד וכשנים מבני העיר נותן לו כפחות שבשכירות ד"ר יהושע וחכ"א מ ש מ נ י ן ביניהם (ב"מ פז.). ראש חמור זה הקדש, הוא והקדש שותפין בו, ראש חמור מכור לך מ ש מ נ י ן ביניהם (ערכי' ז:).

—התפ', *הִשְׁתַּמֵּן, — עלה במחיר, בערך, im Wert steigen; enchérir; to rise in value: הפישתני הזה בשעה שיודע שהפשתן שלו יפה כל שהוא כותשה היא משבחת ו מ ש ת מ נ ת [2]) (ר' יוסי בר חנינא, מד"ר בראשי' לב).

שָׁמֵן, ת"ז, נק' שְׁמֵנָה,—רוה שֹׁמֶן, דָּשֵׁן, fett; gras; fat: מאשר שְׁמֵנָה לחמו והוא יתן

1) [פיעל זה ושורש זה אין להם ענין לא אל לשון שמנות (שה"א שמן, סמן ביתר הלשונות האחיות), ולא אל מספר שמונה (שעקרו ת'מני בשמית קדומה) אלא אל הערב' ת'מן a) מחיר, ערך, תַּמַּן b) העריך, אמד, ולפי זה יש לפרש את המימרות שלא הובנו כראוי במסרת הפרשנות.]

2) [עי' בשנויי הנוסח המובאים בהוצ' תיאודור.]

a) ثمن b) ثمّن

מעדני מלך (ברא׳ מט כ). ומה הארץ השמנה הוא אם רזה (במד׳ יג כ). ונתן מטר זרעך אשר תזרע את האדמה ולחם תבואת האדמה והיה דשן ושמן (ישעי׳ ל כג). במרעה טוב ארעה אותם ובהרי מרום ישראל יהיה נוהם שם תרבצנה בנוה טוב ומרעה שמן תרעינה אל הרי ישראל (יחזק׳ לד יד). ואת החולה אחזק ואת השמנה ואת החזקה אשמיד (שם שם יו). על כן יזבח לחרמו ויקטר למכמרתו כי בהמה שמן חלקו ומאכלו בראה (חבק׳ א יו). וילכדו ערים בצורות ואדמה שמנה (נחמ׳ ט כה). ובטובך הרב אשר נתת להם ובארץ הרחבה והשמנה אשר נתת לפניהם לא עבדוך (שם שם לה). וימצאו מרעה שמן וטוב והארץ רחבת ידים (דהי״א ד מ).—ואיש שמן, בריא ועב הכרס, dick; gras; fat: ויכו את מואב בעת ההיא בעשרת אלפים איש כל שמן וכל איש חיל (שופטי׳ ג כט). — ובתו״מ: אין מקיפין לא בדבילה שמנה ולא בבצק שנלוש במי פרות (כלים י ב). לפי שעפרו של הר קל ושל בקעה שמן (ספרי דבר׳ לט). כאדם ששמן מבפנים ועושה כסלים מבחוץ (שם שם סיס). גזל שמינה והכחישה מחזיר לו את השומן (ר׳ זירא, ירושי ב״ק ט א). כל תמגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים חוץ ממושק שמן (ר׳ זעירא, ברכ׳ מג.). שלשה דברים ממעטין את הזבל וזוקפין את הקומה ומאירין את העינים אלו הן פת נקיה בשר שמן ויין ישן (ת״ר, פסחי׳ מב.). בשר שחוטה שמן שצלאו עם בשר נבילה כחוש אסור (רב, שם עו:) הכל משהין בפני השמש חוץ מבשר ויין א״ר חסדא בשר שמן ויין ישן (כתוב׳ סא.). ומשמני הארץ, זה הבאר שהיתה מעלה להם מיני דגים שמנים (מד״ר בראש׳ סו). ומה הארץ השמנה היא, אם פירותיה קלים אם שמנים, אמר להם הסתכלו באבנים ובצרורות שלה אם של צונמא הם הם שמנים, אם של חרסת הם רזים הם (שם במד׳ עז). מי עינים מלוחין, מי אזנים שמנים (שם שם יח).

שֶׁמֶן, ס״ז, שֶׁמֶן, כנ׳ שַׁמְנִי, שַׁמְנָהּ, מ״ר שְׁמָנִים, כנ׳ שְׁמָנֶיהָ, שְׁמָנֵיכֶם, — שֹׁמֶן, דֶּשֶׁן, נוזל שמן, fat; graisse; Fett: ועשה יי׳ צבאות לכל העמים בהר הזה משתה שמנים משתה שמרים שמנים ממחים שמרים מזקקים (ישעי׳ כה ו). הוי עטרת גאות[1]) שכרי אפרים וציץ נבל צבי תפארתו אשר על ראש גיא שמנים[2]) הלומי יין (שם כח א). והיתה ציצת נבל צבי תפארתו אשר על ראש גיא שמנים (שם שם ד). ברכי כשלו מצום ובשרי כחש משמן (תהל׳ קט כד). — ובפרט שרף שמן הנסחט מצמחים שונים וביחוד מזיתים: חי יי׳ אלהיך אם יש לי מעוג כי אם מלא כף קמח בכד ומעט שמן בצפחת (מ״א יז יב). ויהי כמלאת הכלים ותאמר אל בנה הגישה אלי עוד כלי ויאמר אליה אין עוד כלי ויעמד השמן ותבא ותגד לאיש האלהים ויאמר לכי מכרי את השמן ושלמי את נשיכי ואת בניכי תחיי בנותר (מ״ב ד ו–ז). לא זרו ולא חבשו ולא רככה בשמן (ישעי׳ א ו). ותשרי למלך בשמן ותרבי רקחיך[3]) (שם נז ט). אספו יין וקיץ ושמן ושמו בכליכם (ירמי׳ מ י). יש לנו מטמנים בשדה חטים ושעורים ושמן ודבש (שם מא ח). סלת ודבש ושמן אכלתי (יחזק׳ יו יג). סלת ושמן ודבש האכלתיך (שם שם יט). יהודה וארץ ישראל המה רכליך בחטי מנית ופנג ודבש ושמן וצרי נתנו מערבך (שם כז יז). וברית עם אשור יכרתו ושמן[4]) למצרים

---

1) [במגלת ישעיה א ממדבר יהודה: גאון.]

2) [במגלת ישעיה א, כאן ובפס׳ ד: אשר על ראש גאי שמנים, ז״א על ראש הגבורים המתגאים בשמני הכשם, וכך נראה יותר. בישעיה ה א (אשירה נא לידידי וכו׳ כרם היה לידידי בקרן בן שמן) ושם י כז (והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועלו מעל צוארך וחבל על מפני שמן), אין כונת הכתובים באמת למלה שמן. במקום הראשון (עי׳ בדברי העורך בערך ב. קרן, והלשון והספר ב, 373) הכונה: כרם היה לידידי(ה) (הוא שלמה המלך) בקבלנות בידי איש בן העיר שמן או שנם; ובמקום השני (עי׳ הלשון והספר ב 130) הכונה בקרוב: וחבל מעל פניך מש, או נמש (ז״א יסור).
במשלי כז יז: צפניה צפן רוח ושמן ימינו יקרא, הכונה לפי דברי העורך (משלי שלמה, 68): צפן יה (את זה אשר) צפן רוח ושם נימנו (= נאמנו) יקרא.]

3) [עי׳ בהערת העורך על כתוב זה, עמ׳ 6995.]

4) [אמנם קשה כאן שמוש המלה שמן, כאלו

יובל (סוט' יב ג). הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו ונגע בכנפו אל הלחם ואל הנזיד ואל היין ואל שֶׁמֶן ואל כל מאכל היקדש (חגי ב יב). אהב יין וָשֶׁמֶן לא יעשיר (משלי כא יז). אוצר נחמד וָשֶׁמֶן [1] בנוה חכם (שם שם כ). שֶׁמֶן וקטרת ישמח לב (שם כז ט). ויתנו כסף לחצבים ולחרשים ומאכל ומשתה וָשֶׁמֶן לצדנים ולצרים (עזרא ג ז). דבלים וצמקים ויין וְשֶׁמֶן ובקר וצאן לרב (דהי"א יב מ). והנה לחטבים לכרתי העצים נתתי חטים וכו' ויין בתים עשרים אלף וְשֶׁמֶן בתים עשרים אלף (דהי"ב ב ט). ויחזק את המצודות ויתן בהם נגידים ואצרות מאכל וְשֶׁמֶן ויין (שם יא יא). — וכתמונה שבגוזמה לשפע ועשר: ויניקהו דבש מסלע וְשֶׁמֶן מחלמיש צור (דברי לב יג). ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו וטבל בַּשֶּׁמֶן רגלו (שם לג כד). ברחץ הליכי בחמה וצור יצוק עמדי פלגי שָׁמֶן (איוב כט ו). — וסך ב(ש)מן: זיתים יהיו לך בכל גבולך וְשֶׁמֶן לא תסוך (דבר' כח מ). התאבלי נא ולבשי נא בגדי אבל ואל תסוכי שֶׁמֶן (ש"ב יד ד). וארחצך במים ואשטף דמיך מעליך ואסכך בַּשָּׁמֶן (יחזק' יו ט). אתה תדרך זית ולא תסוך שֶׁמֶן (מיכה ו יח). — ומשח בשמן את שערות הראש, יצק שמן על ראשו, ביחוד בטקס המלכת מלך: מלא קרנך שֶׁמֶן וכו' ומשחת לי את אשר אמר אליך (ש"א יו א ג). ויצק הַשֶּׁמֶן אל ראשו ויאמר לו כה אמר יי' אלהי ישראל משחתיך למלך (מ"ב ט ו). מצאתי דוד עבדי בְּשֶׁמֶן קדשי משחתיו (תהל' פט כא). — ומשח את המגן בשמן: מגן שאול בלי משוח בַּשָּׁמֶן (ש"ב א כא). — ודשן בשמן ראשו: דשנת בַשֶּׁמֶן ראשי כוסי רויה (שם כג ה). —ושמן לבשם על הראש: כַּשֶּׁמֶן הטוב על הראש ירד על הזקן (תהל' קלג ב). בכל עת יהיו בגדיך לבנים וְשֶׁמֶן על ראשך אל יחסר (קהל' ט ח). — ויצק שמן על מצבה ועל מנחה: ויקח את האבן אשר שם מראשתיו ויצק שֶׁמֶן על ראשה (בראש' כח יח). ויצב יעקב מצבה וכו' ויסך עליה נסך ויצק עליה שָׁמֶן (שם לה יד). ונפש כי תקריב קרבן מנחה ליי' סלת יהיה קרבנו ויצק עליה שֶׁמֶן [1] (ויקר' ב א). — בלול בשמן: וחלת מצת בלולת בַּשֶּׁמֶן (שמות כט ב). ואם מנחה על המחבת קרבנך סלת בלולה בַשֶּׁמֶן מצה תהיה (ויקר' ב ה). וכל מנחה בלולה בַשֶּׁמֶן וחרבה לכל בני אהרן תהיה (שם ז י). —משוח בשמן: ורקיקי מצות משחים בַּשָּׁמֶן (שמות כט ב, במד' ו יט). — שמן המאור, שמן למאור: וזאת התרומה אשר תקחו מאתם וכו' שֶׁמֶן למאר (שמות כה ו). ואת מנרת המאור ואת כליה ואת נרתיה ואת שֶׁמֶן המאור (שם לה יד). ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שֶׁמֶן המאור וכו' (במד' ד יו). —שמן המר: כי כן ימלאו ימי מרוקיהן ששה חדשים בְּשֶׁמֶן המר וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים (אסתר ב יב). ועי' מר. — שמן המשחה, שמן ראש: בשמים לְשֶׁמֶן המשחה (שמות כה ו). ולקחת את שֶׁמֶן המשחה ויצקת על ראשו ומשחת אתו (שם כט ז). ולקחת את שֶׁמֶן המשחה ומשחת את המשכן ואת כל אשר בו (שם מ ט). ויקח משה את שֶׁמֶן המשחה וימשח את המשכן ואת כל אשר בו (ויקר' ח י). ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמתו כי שֶׁמֶן משחת יי' עליכם (שם י ז). והכהן הגדול מאחיו אשר יוצק על ראשו שֶׁמֶן המשחה וכו' את ראשו לא יפרע וכו' כי נזר שֶׁמֶן משחת אלהיו עליו (שם כא י–יב). ופקדת אלעזר בן אהרן הכהן שמן המאור וקטרת הסמים ומנחת התמיד וְשֶׁמֶן המשחה (במד' ד יו). שֶׁמֶן ראש אל יניא ראשי (תהל' קמא ה). — שמן משחת קדש: ועשית אתו שֶׁמֶן משחת קדש רקח מרקחת מעשה רקח שֶׁמֶן משחת קדש יהיה (שמות ל כה). שֶׁמֶן משחת קדש יהיה זה לי לדרתיכם (שם שם לא). — שמן זית: ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שֶׁמֶן זית זך כתית למאור (שם כז כ, וכעין זה ויקר' כד ב). וקדה חמש מאות בשקל הקדש וְשֶׁמֶן זית הין (שמות ל כד). —שמן טוב, שמן בשם: ויראם את כל בית נכתה את הכסף ואת הזהב ואת הבשמים ואת שֶׁמֶן הטוב (מ"ב כ יג,

---

דווקא שמן בלבד יובל, ות"י: קרבנא. ולא מן הנמנע שהכונה לשלמן, או שבאת כאן מלת שמן אחרת מן ג. שמן בםשמ' הערב' תַ'מַן a), (דבר) ערך ויקר, וצ"ע.]

[1]) [לפי דברי העורך (משלי שלמה, 106) הכוונה בעקר חֵצֶר נחמד וְשָׁמֵן בנוה חכם.]

[1]) [השוה בכתבות כנעניות: אם זבח צד אם זבח שמן (לוח הקרבנות ממרסיליה, סלושץ אוצר 12,120), ועל זבח צד ועל זבח שמן (שם 6,142).]

a) ثمن

וכעין זה ישע' לט ב). כַּשֶּׁמֶן הטוב על הראש (תהל' קלג ב). טוב שם [1]) מִשֶּׁמֶן טוב (קהל' ז ב). — שמן כתית: ועשרן סלת בלול בְּשֶׁמֶן כתית רבע ההין (שמות כט מ). ועשירית האיפה סלת למנחה בלולה בְּשֶׁמֶן כתית רביעית ההין (במד' כח ה). ושלמה נתן לחירם עשרים אלף כר חטים מכלת לביתו ועשרים כר שֶׁמֶן כתית (מ"א ה כה). — שמן קדש: עד מות הכהן הגדל אשר משח אתו בְּשֶׁמֶן הקדש (במד' לה כה). מצאתי דוד עבדי בְּשֶׁמֶן קדשי משחתיו (תהל' פט כא). — שמן רוקח: זבובי מות יבאיש יביע שֶׁמֶן רוקח (קהל' י א). — שמן רענן: בלתי בְּשֶׁמֶן רענן (תהל' צב יא). — שמן ששון: לתת להם פאר תחת אפר שֶׁמֶן ששון תחת אבל (ישע' סא ג). על כן משחך אלהים אלהיך שֶׁמֶן ששון מחבריך (תהל' מה ח). — אסוך שמן: אין לשפחתך כל בבית כי אם אסוך שָׁמֶן (מ"ב ד ב). — זית שמן: ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שֶׁמֶן ודבש (דבר' ח ח). — חלת לחם שמן: וככר לחם אחת וחלת לחם שֶׁמֶן אחת (שמות כט כג). חלת מצה אחת וחלת לחם שֶׁמֶן אחת (ויקר' ח כו). — לשד השמן: והיה טעמו (של המן) כטעם לשד הַשָּׁמֶן (במד' יא ח). — עץ שמן: ויעש בדביר שני כרובים עצי שָׁמֶן (מ"א ו כג). ואת פתח הדביר עשה דלתות עצי שָׁמֶן וכו' ושתי דלתות עצי שָׁמֶן (שם שם לא–לג). אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ שָׁמֶן (ישע' מא יט). צאו ההר והביאו עלי זית ועלי עץ שֶׁמֶן (נחמ' ח טו). — פך שמן: ויקח שמואל את פך הַשֶּׁמֶן ויצק על ראשו (ש"א י א). ועי' פַּךְ. — צפחת שמן: כד הקמח לא תכלה וצפחת הַשֶּׁמֶן לא תחסר (מ"א יז יד). ועי' צַפַּחַת. — קרן שמן: ויקח שמואל את קרן הַשֶּׁמֶן וימשח אתו (ש"א טז יג). ועי' ב. קֶרֶן. — ובתוה"מ, בצרופים שונים: והורסין זיתי שמן על זיתי כבש (תרומ' ב ו). אין מפטמין שמן של מעשר שני ואין לוקחין בדמי מעשר שני שמן מפוטם (מע"ש ב א). אין מדליקין בשמן שרפה ביום טוב וכו' וחכמים מתירין בכל השמנים בשמן שומשמין בשמן אגוזים בשמן צנונות בשמן דגים בשמן פקעות בעטרן ובנפט. ר' טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד (שבת ב ב). וסך אדם שמן עקרין שלא לרפואה (שם יד ג). בני מלכים סכים שמן ורד על מכותיהן (שם שם ד). ונודות יין ושמן (שם טו ב). מותר שירי הלשכה וכו' לוקחין בהן יינות שמנים וסלתות (שקל' ד ג). ומביאין כלונסאות של ארז ארוכין וקנים ועצי שמן (ר"ה ב ג). אם היה שמן מזוקק אינו מוציא לו שמרים (ב"מ ג ח). והיא היתה נקראת לשכת בית שמנים (מדות ב ה). שמן השרוי והשלוק והמבושל של שמרים ושל ריח רע הרי זה בעל מום למנחת (תוספת' מנח' ט ח). כוס בימינו ושמן ערב בשמאלו אומר על הכוס ואחר כך אומר על שמן ערב (ב"ם, ירוש' ברכ' ח ה). שגזרו על פיתן של גוים ועל גבינתן ועל שמנן ועל בנותיהן (שם שבת א ד). בשמים של בית הכסא ושמן העשוי להעביר הזוהמא אין מברכין עליו (ברכ' נג.). המפקיד פירות אצל חבירו והרקיבו, יין והחמיץ, שמן והבאיש, דבש והדביש הרי זה לא יגע בהן (ב"מ לח.). הזית הזה (מוציא) זתים לאכילה זתים ליבש וזתים לשמן ושמנו דולק מכל השמנים ואין עלין נושרין (מד"ר במד' ח). לבן מלך שיצא לו למדבר נכנס למדינה מעט שמנים מעט מרחצאות עד שנתלבן גופו (מדרש תה"ם א, גרינהוט, י.). — ובסתמ"א: עד שאנחנו מוציאים בשמן [כפל] מה שיוציאו זולתנו ביין (כ"י א"ח, תה"ם לריצ"ג, בלל). — ואמר הפיטן: שמנים מבשמי שיר רקוחים לצור אקריב תמור קרבן זבחים (מחזור אר"צ תסיא). — ° שמן אבנים, שמן אבני: ממין הראשון המה הנפט (נאפטא) שמן אבנים (שטיין עהל) (ליכדא, ראשית למודים א ח, לו:). כנגד הדומם נמצא כל מיני שמנים המוצאים מהאדמה כמו שמן אבני (שטיין עהל) (יאוועל, למודי הטבע, קי.).

*שֹׁמֶן, ש"ז, — החלק הַשָּׁמֵן שבצמח או בבשר, Fettigkeit; graisse; fatness: מיום שחרב בית המקדש וכו' נטל שומן הפירות (ר' יוסי, סוטה ט יב). המעשרות נטלו את שומן הדגן (ר' שמעון בן אלעזר, שם שם יג). חלב ושומן לפניו, אכל את את אחת מהן ואין ידוע איזו מהן אכל (כריתו' ד א). גזל שמינת והכחישה מחזיר לו את השומן (ר'

[1]) [עי' ב. שֵׁם, הערות.]

זיכה, ירוש׳ ב״ק ט ה). אסרתי לך וכו׳ את החלב התרתי לך את השומן (ר׳ חנא ור׳ יונתן בשם רבי לוי, מד״ר ויקר׳ כב). — ובסהמ״א: חמאת בקר, הוא שומן הנקלט מעל גבי החלב (רש״י, בראש׳ לב יד). דשני, לשון שומן (הוא, שופט׳ ט ט). כי תפושו, לשון שומן (ה״א, ירמ׳ כ יח). ופשתם, לשון שומן (הוא, מלאכי ג כ). ידשנה סלה, לשון שומן (הוא, תהל׳ כ ד). דשן, שומן (הוא, בס שם יב). יצא מחלב עינימו, עיניהם בולטות מרוב שומן (הוא, שם עג ז). ומסורבלים כדוב, בעלי בשר, לשון עובי ושומן הוא (הוא, קידוש׳ עב.). יצא מחלב עינימו, כלומ׳ יוזהירו מראיתם מרוב השומן (רד״ק, שם״ס, עין). שומן של חָלָב שמתחלתו חלב ומביאי׳ אותו גוים ונותני׳ אותו בנדות וחובטין אותו עד שיצא שומן ממנו (מהר״מ מרוטנבורג, שערי תשובה ט). — וגם במשמ׳ שֻׁמָּן: דרך לבשל זיתים להיות רכין להוציא שומנן (רש״י, ע״ז עה.). אין מביאין מן הגרגרין של זיתים שנפלו ונשרו במים ושהו בהם הרבה או שנכבשו או שנשלקו לפי שאין שומנם יפה יפה (הוא, מנח׳ פה:). — ואמר הפיטן: גזרת אסור חלב באומן, דברת להתיר תמורו שומן (ינאי, אמנם דברים, קרוצי ויקרי, זולאי, קנט). — ואמר המשורר: יפה מראה פקח עין ותראה נעים שמן אשר שמתי לצידך (רמב״ע, יפה מראה, בכודי, מז).

שֻׁמָּן [1], ש״ז, — שֻׁמָּן יצוק, שמנונית מֻתֶּכֶת, ניתכת למריחה, נטולה מגוף בהמות ועופות, Schmalz ; graisse fondue ; melted-down fat, dripping, נוהג בספרות ובדבור.

שַׁמָּן [2], ש״ז, — מוכר שמנים או עושה שמנים, נוהג בספרות.

שְׁמֹנָה, שְׁמוֹנָה [3], שם מספר זכר, סמי׳ שְׁמֹנַת, שְׁמוֹנַת, נקי׳ שְׁמֹנֶה, שְׁמוֹנֶה, — מספר יסודי המוסיף אחת על שבע, eight ; huit ; acht ; 8, — א) בנפרד, לפני דברים המנויים במ״ר, שמונה אנשים, שמונה נשים וכדו׳: הנה ילדה מלכה גם הוא בנים לנחור אחיך את עוץ בכרו וכו׳ שְׁמֹנָה אלה ילדה מלכה לנחור אחי אברהם (בראש׳ כב כ–כג). והיו שְׁמֹנָה קרשים ואדניהם כסף ששה עשר אדנים שני אדנים תחת הקרש האחד (שמות כו כה, וכעין זה לו ל). ויעבדו בני ישראל את כושן רשעתים שְׁמֹנֶה שנים (שופט׳ ג ח). וישפט את ישראל שְׁמֹנֶה שנים (שם יב יד). ודוד בן איש אפרתי הזה מבית לחם יהודה ושמו ישי ולו שְׁמֹנָה בנים (ש״א יז יב). ומיסד אבנים יקרות אבנים גדלות אבני עשר אמות ואבני שְׁמֹנֶה אמות (מ״א ז י). וישמעאל בן נתניה נמלט בִּשְׁמֹנָה אנשים (ירמ׳ מא יט). וימד את אלם השער שְׁמֹנֶה אמות (יחזק׳ מ ט). וּשְׁמֹנֶה מעלות מעלו (שם שם לד, לז). ארבעה שלחנות מפה וארבעה שלחנות מפה לכתף השער שְׁמוֹנָה שלחנות אליהם ישחטו (שם שם מא). בן שלשים ושתים שנה יהורם במלכו וּשְׁמוֹנֶה שנים מלך בירושלם (דה״ב כא ה, וכעין זה שם שם כ). — ואחרי הדברים העומדים למנין [1], הנזכרים במ״ר: וביום הששי פרים שְׁמֹנָה אילם שנים כבשים בני שנה ארבעה עשר תמימם (במד׳ כט כט). ומעלות שְׁמוֹנֶה מעלו (יחזק׳ מ לא). — ולפני שם מספר אחר, המשלים את הסכום, שמנה ועשרים: ארך היריעה האחת שְׁמֹנֶה ועשרים באמה (שמות כו ב). — וּשְׁמֹנֶה מאות, עם הדבר המנוי במ״י: ויחי שת אחרי הולידו את אנוש שבע שנים וּשְׁמֹנֶה מאות שנה (בראש׳ ה ז). ויחי אנוש אחרי הולידו את קינן חמש עשרה שנה וּשְׁמֹנֶה מאות שנה (שם שם י). ויחי קינן אחרי הולידו את מהללאל ארבעים שנה וּשְׁמֹנֶה מאות שנה (שם שם יג). שלשים שנה וּשְׁמֹנֶה מאות

---

[1]) [במבטא זה נוהגת המלה, שעקרה במקורות הוא שֻׁמָּן, בלשון ימינו, כדרך השמוש של חֻמָּשׁ במק׳ חֻמַּשׁ.]

[2]) [ע״פ הערב׳ שַׁמַּאן a).]

[3]) [בכנעני שמן (בכתבת מאדיל, סלושץ, אוצר

a) سمّان

92, 2: בשנת שמן ||| ||| || למלכי), בארמ׳ ובסור׳ תמנא, תְּמָנֵי, תמניא, באשור׳ סַמָנְתִי, אוגרית׳ ת׳מן, ערב׳ תַ׳מַאנִ a), ערב׳ דרומ׳ ת׳מן (מעונ׳ ת׳המני — שמונים), ובמצר׳ תימן. ועי׳ ב. שמן, הערה.]

[1]) [עין בהערה 1 לערך א. שָׁבַע, עמוד 6855, טור א.]

a) ثمان

שנה וכו׳ חמש ותשעים שנה ושמנה מאות שנה (שם שם יו–יז). —ובצרוף לעשרות עם השם המנוי במ״י או במ״ר: כל הערים אשר תתנו ללוים ארבעים ושמנה עיר (במד׳ לה ז). והימים אשר הלכנו מקדש ברנע וכו׳ שלשים ושמנה שנה (דבר׳ ב יד). כל ערי הלוים וכו׳ ערים ארבעים ושמנה ומגרשיהן (יהוש׳ כא לט). ועלי בן תשעים ושמונה שנה (ש״א ד טו). והימים אשר מלך יהוא על ישראל עשרים ושמנה שנה (מ״ב י לו). — ובמספר סדורי: ואחאב בן עמרי מלך על ישראל בשנת שלשים ושמנה שנה לאסא מלך יהודה (מ״א יו כט). ויקח אתו מלך בבל (את יהויכין) בשנת שמנה למלכו (שם כד יב). בשנת שלשים ושמנה שנה לעזריהו מלך יהודה מלך זכריהו בן ירבעם על ישראל (שם יה ח). —ובצרוף בזכר שמונה עשר: וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלש מאות וירדף עד דן (בראש׳ יד יד). מבני יואב עבדיה בן יחיאל ועמו מאתים ושמנה עשר הזכרים (עזר׳ ח ט). ולמשלמיהו בנים ואחים בני חיל שמונה עשר (דה״א כו ט). —ובמספר סדורי: ויצא הגורל הראשון ליהויריב לידעיה השני וכו׳ לחזיר שבעה עשר להפצץ שמנה עשר (דה״א כד ז–יח). —ובצרוף בנקבה שמונה עשרה: ויעבדו בני ישראל את עגלון מלך מואב שמונה עשרה שנה (שופט׳ ג יד). וירעצו וירצצו את בני ישראל בשנה ההיא שמנה עשרה שנה (שם י ח). שמנה עשרה אמה קומת העמוד האחד (מ״א ז טו, מ״ב כה יז, ירמ׳ נב כא). בן שמנה עשרה שנה יהויכין במלכו (מ״ב כד ח). כי נשים שמונה עשרה נשא ופילגשים ששים (דה״ב יא כא). —ובמספר סדורי: ובשנת שמנה עשרה למלך ירבעם בן נבט מלך אבים על יהודה (מ״א יה א). ויהורם בן אחאב מלך על ישראל בשמרון בשנת שמנה עשרה ליהושפט מלך יהודה (מ״ב ג א). ויהי בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו שלח המלך את שפן וכו׳ (שם כב ג). בשנת שמונה עשרה לנבוכדראצר (ירמ׳ נב כט). ובשנת שמונה עשרה למלכו וכו׳ שלח את שפן וכו׳ (דה״ב לד ח). בשמונה עשרה שנה למלכות יאשיהו נעשה הפסח הזה (שם לה יט). —בסמיי בזכי שמנת בצרופים שמונת ימים, אלפים וכדו׳: ובן שמנת ימים ימול לכם (בראש׳ יז יב). וימל אברהם את יצחק בנו בן שמנת ימים (שם כא ד). כל הפקדים למחנה אפרים מאת אלף ושמנת אלפים ומאה (במד׳ ב כד). במספר כל זכר מבן חדש ומעלה שמנת אלפים ושש מאות (שם ג כח). ויהיו פקדיהם שמנת אלפים וחמש מאות ושמנים (שם ד מח). ואת ארבע העגלת ואת שמנת הבקר נתן לבני מררי (שם ז ח). ונחשת רבו ושמונת אלפים ככרים (דה״א כט ז). —ושמנת עשר: וישחיתו בבני ישראל עוד שמנת עשר אלף איש (שופט׳ כ כה). —ובפתגמי מספר וכדו׳ שבעה ושמונה: אשור כי יבוא בארצנו וכי ידרך בארמנותינו והקמנו עליו שבעה רעים ושמנה נסיכי אדם (מיכה ה ד). תן חלק לשבעה וגם לשמונה (קהל׳ יא ב)[1]. — ובתו״מ: עוקר שלש רוחות ומניח את האמצעית, נמצא מדייר בית ארבע סאין, ר׳ שמעון בן גמליאל אומר בית שמונת סאין (שביעית ג ד). וכמה תהא בתרומת מעשר של דמאי ויוליכנה לכהן אחד משמונה לשמינית (תרומ׳ יא ח). ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום (שבת א ד). קטן נמול לשמונה ולתשעה ולעשרה ולאחד עשר ולשנים עשר (שם יט ה). תמיד נשחט בשמונה ומחצה, בערבי פסחים נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמונה ומחצה (פסח׳ ה א). בשחר היה לובש פלוסין של שנים עשר מנה ובין הערבים הנדויין של שמונה מאות זוז, ד״ר מאיר, וחכ״א בשחר היה לובש של שמונה עשר מנה (יומא ג ז). ומברך עליה שמונה ברכות (שם ז א). כהן גדול משמש בשמונה כלים (שם שם ה). אין פוחתין מאחד ועשרים תקיעות במקדש ואין מוסיפין על ארבעים ושמונה (סוכה ה ה). שמונה מאות דינרין הניח אבא ונטל אחי ארבע מאות ואני ארבע מאית (נדרי ע ה). כמה היא מניקתו שתי שנים, ר׳ יהודה אומר שמונה עשר חדש (גיטי ז ו). וכמה היא פרוטה אחד משמונה באיסר האיטלקי (קדוש׳ א א). בית קטן שש על שמונה, גדול שמונה על עשר (ב״ב ו ד). בן שמונה עשרה לחופה (יהודה בן תימא, אב׳ ה כא). בן שמונה חי אין שחיטתו מטהרתו (חול׳ ד ד).

---

[1] [חשוה גם צרופים מעין זה בערכים שמיני, שמנים.]

אין פותחין מארבעה חדשים המעברים בשנה ולא נראה יתר על שמונה (ערכ׳ ב ב). ובשמונת ימי החג (שם שם ג). מן המזבח לטבעות שמונה אמות (מדות ה ב). חוט המשקולת שנים עשר, של חרשין שמונה עשר (כלים כט ג). איםתי רואין (הנגעים) בשלש בארבע ובחמש ובשבע ובשמונה ובתשע (ר״מ, נגעי׳ ב ב). ושמנה עשר דבר[1]) גזרו, מאי נינהו שמנה עשר דבר (שבת יג:). בבל יכול לבטל ב״ד דברי ב״ד חבירו חוץ משמונה עשר דבר (רבב״ח בשם ר׳ יוחנן, ע״ז לו.). — *ושמונה עשרה ברכות, ואף בקצור שמונה עשרה, כנוי לתפלת העמידה: רבן גמליאל אומר בכל יום מתפלל אדם שמונה עשרה, ר׳ יהושע אומר מעין שמונה עשרה, ר׳ עקיבא אומר אם שגורה תפלתו בפיו יתפלל שמונה עשרה ואם לאו מעין שמונה עשרה (ברכ׳ ד ג). ואומר לפניהם ארבעה ועשרים ברכות, שמונה עשרה שבכל יום ומוסיף עליהן עוד שש (תעני׳ ב ג). שמעון הפקולי הסדיר שמונה עש״ה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה (ברכ׳ כח:).—ובםהם״א: שמנה מי יודע שמנה אני יודע שמנה ימי מילה (הגדה של פסח).

*שַׁמְנָה[2]), ש״נ, — שֶׁמֶן, ואמר הפיטן: אשר שיקוי שמנת רוחך הניצותה פרחי הגתי (רקע״ג, אגרטלי חמדי, זולתי, מלילה ג—7, 181.)

*שַׁמְנוּנִי, ת״ז, — שָׁמֵן קצת, המכיל מעט שֶׁמֶן או שֻׁמָּן, נוהג בספרות.

*שַׁמְנוּנִיּוּת, ש״נ,—מציאות שֶׁמֶן או שֻׁמָּן בדבר, נוהג בספרות.

*שַׁמְנוּנִית, ש״נ,—שֻׁמָּן: בין חטין לתוך מורסן בין מורסן לתוך חטין בשיש בהן שמנונית (ר׳ ישמעאל בי ר׳ יוסי, ירוש׳ פסחי׳ ב ו). מאן דאמר בחטין שלשת קבין בשיש בהן שמנוני׳, בשעורין ארבעת קבין בשאין בהן שמנונית (שם שם ג ד). להעביר שמנונית שעליה (ר׳ יודא בשם שמואל, שם מגי׳ א ח). שמנונית שעל גבי הסכין גוררו (צילה טז.) הא דאמרת של אבן אסור לא אמרן אלא לחדדה אבל להעביר שמנוניתה מותר (רב יהודה בשם שמואל, שם כח.).—ובםהם״א: וזה שאמר מדיחה בחמין מה טעמו לפי שהוא בולע שמנונית של טרפה (והזהיר, ויקרא י). פי׳ דדבא אפותיה היה יוצא השמנונית על מצחו וכשיושב הזכוב על מצחו לאכול היה מחליק ונופל מרוב השמנונית (ערוך ערך דדב).

*שַׁמְנוּת, שַׁמְנוּת, ש״נ, — תכונת הדבר השמן, Fettigkeit; graisse; fatness: שהיו רחבים מרוב שמנות (רש״י, מנחי׳ פז.). שלא היה הזבוב יכול לעמוד עליהם אלא מיד נופל מרוב החלקות והשמנות (רד״ק, קה״ס, שפה). ולכך הוצרך לצוות לאדם שיתעורר משינה ואת ויסיר עצמו מהשמנות ומבעיט׳ (ר״י אבוהב, מנוה״מ נר ה פרק ב כלל ב חלק ב, רפה).

*שַׁמְנִי, ת״ז, — מתכונת השֶּׁמֶן, ölig; huileux; oily: ומזה המראה השמניי (קאָוון א ב, למוד ג, כלל ב, פרק ב, בשמן). השתן השמני הוא אותו אשר מראהו ועצמו דומה למראה השמן (שם ד ב א פט). הנה מלמעלה הריאה מונח בתוה עור שמני והלביי ע׳ ושמן ולבן (ברוך משקלאוו, עמודי השמים, ספארת אדם, ברלין, כד.). כי בודאי הדם בהיותו שמניי וקלוי באש שבבטנו מעלה עשן וקטור (טוביה כץ, מעשה טוביה, בית אדם א ח, לח:). שבתוך כדור ארצנו נמצאו הגוי סלע וכו׳ בתוכם נמצא הרבה חומרים בוערים שמניים גפריתיים ומלחיים וכו׳ (יאָוועל, למודי הטבע, סו:). ובו מוח לבן ושמני (סיכהק, תולדות הלמחים, סו).

שְׁמֹנִים, שְׁמוֹנִים, שם מספר זו״נ, — שמונה פעמים עשר, 80; achtzig; quatre-vingt(s); eighty: ואברם בן שְׁמֹנִים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל לאברם (בראשׁ׳ יו יז). ומשה בן שְׁמֹנִים שנה (שמות ז ז). ותשקט הארץ שְׁמוֹנִים שנה (שופטי׳ ג ל). וברזלי זקן מאד בן שְׁמֹנִים שנה (ש״ב יט

---

[1]) [במשנה שבת א ד: דברים.]

[2]) [המלה המקבילה בערב׳, שַׁמְנָה a) באה שם בעקר במשמ׳ חמאה מְרֻתחת.

---

a) ثمنة

לג). בן שמנים שנת אנכי היום (שם שם לו). ויהי רעב גדול בשמרון וכו׳ עד היות ראש חמור בשמנים כסף (מ״ב ו כה). ויהוא שם לו בחוץ שמנים איש (מ״ב י כד). ויבאו אנשים משכם משלו ומשמרון שמנים איש (ירמי׳ מא ה). ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורת שמונים שנה (תהל׳ צ י). ששים המה מלכות ושמנים פילגשים (שה״ש ו ח). ומבני שפטיה זבדיה בן מיכאל ועמו שמנים הזכרים (עזרא ח ח). לבני חברון אליאל השר ואחיו שמונים (דהי״א יה ט). ויבא אחריו עזריהו הכהן ועמו כהנים ליי׳ שמונים בני חיל (דהי״ב כו יז). — ובצרוף במספרים אחרים: ויחי מתושלח שבע ושמנים שנה ומאת שנה ויולד את למך ויחי מתושלח אחרי הולידו את למך שתים ושמונים שנה ושבע מאות שנה (בראשי׳ ה כה–כו). ויחי למך שתים ושמנים שנה ומאת שנה (שם שם כח). ויהיו ימי יצחק מאת שנה ושמנים שנה (שם לה כח). ואהרן בן שלש ושמנים שנה בדברם אל פרעה (שמות ז ז). כל הפקדים למחנה יהודה מאת אלף ושמנים אלף וששת אלפים וארבע מאות (במדי׳ ב ט). ויהיו פקדיהם שמנת אלפים וחמש מאות ושמנים (שם ד מח). ועתה הנה אנכי היום בן חמש ושמנים שנה (יהוש׳ יד י). וימת ביום ההוא שמנים וחמשה איש (ש״א כב יח). ויהי לשלמה שבעים אלף נשא סבל ושמנים אלף חצב בהר (מ״א ה כט וכעין זה דהי״ב ב א, שם שם יז). ויקהל את כל בית יהודה ואת שבט בנימן מאה ושמנים אלף בחור (שם יב כא וכעין זה דהי״ב יא א). ויצא מלאך יי׳ ויכה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף (ישעי׳ לז לו). ויהי לאסא חיל וכו׳ נשאי מגן ודרכי קשת מאתים ושמונים אלף (דהי״ב יד ז). ועל ידו יהוחנן השר ועמו מאתים ושמונים אלף (שם יז טו). ועל ידו יהוזבד ועמו מאה ושמונים אלף חלוצי צבא (שם שם יח). — ובמקום מספר סדורי: ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים (מ״א ו א). — ובתו״מ: תשעים מבל ושמונים מעשר לא הפסיד כלום (דמאי ז ז). פרוכת עביה טפח וכו׳ ומשמונים ושתים רבוא נעשית (שקלי ח ה). שמונים נשים תלה (סנה׳ ו ד). מעידין אנו באיש פלוני שהוא חיב מלקות ארבעים ונמצאו זוממין לוקין שמונים (מכות א ג). בן שמנים לגבורה (יהודה בן תימא, אבו׳ ה כא). שחט פרה ואחר כך שני בניה סופג שמונים (חול׳ ה ג). איזהו תורוד הקבוע, כל ששהה שמונים יום, ר׳ חנינא בן אנטיגנוס אומר בודקין אותו שלש פעמים בתוך שמונים יום (בכורות ו ג). הפילה בתוך שמונים נקבה וחזרה והפילה בתוך שמונים נקבה (כריתו׳ ב ד). כל העזרה היתה אורך מאה ושמונים ושבע (מדות ב ו, ה א). ספר שנמחק ונשתיר בו שמונים וחמש אותיות כפרשת ויהי בנסוע הארון מטמא את הידים (ידים ג ה). — *וכמספר סדורי: המפלת אור לשמונים ואחד בית שמאי פוטרין מן הקרבן (כריתו׳ א ו). המפלת וכו׳ יום שמונים ואחד תשב לזכר ולנקבה ולנדה (נדה ג ז).

שמנינות, ש״נ [1]), — כמו שמנונית: כיון שהדם הבלוע בשמנינות אין מפעפע אין השמנינות אוסר (התרומה, הלכי או״ה סי׳ נב). מן הטפה של חלב או הטפ׳ של שמנינות (שם שם נג). דהוי לשבח שמנינות הנפלט במים (שם שם).

שמנמן, ת״ז, — שמן במקצת, נוהג בדבור ובספרות.

שמנת, ש״נ, — ובדה, השמן שבחלב הצף ועולה למעלה בחשקיט החלב, או כשמחבצים ממנו השמן לעשית חמאת, נהוג בדבור ובספרות.

שמע [2]), ממנו *תשמעה, השמעות [3]), משמע, *משמעות, משמעת, *שמוע, שמועה,

---

[1]) [אמנם בלשון המקור, שאינו מדיק, ש״ז שלא כדקדוק הלשון.]

[2]) [גם בכנעני, בארמ׳ ובסור׳ ובאוגרית׳ שמע, אשור שמו, בערב׳ צפונ׳ ודרום׳ שמע [a]), כוש׳ סמע באותה משמ׳. את המבטא העברי הקדום של ישמע (בשמוש כעבר) משקף כנראה אשמע במכתב מעמרנה (קנודטצון 4,94). משרש זה נגזרו גם כמה שמות פרטיים בלשון המקרא, כגון ישמעאל, שמוע, שמעיהו ועוד.]

[3]) [בספרות ובדבור בא גם השתמעות כשם הפעל מן התפ׳ השתמע.]

---

a) سمع

*שמועיאל, *שמיעה, *שמיעוח, שמע, שמע, שמע, שמע, *שמע, שמעה, *שמעה, *שמעון, *שמעי.

שָׁמַע, פ"י, שמע, שמעה, שמעת, שמעת, שמעתם, שמעת, שמעתי, שמעתי, שמעתיך, שמעתיו, שמעו, שמעו, שמעתם, שמענו, שמענו, שמענוה, שמע, שומע, שמעו, שמעה, שמעים, שמעי, שמעיו, שמעת, שמעת, שמע, שמוע, שמע, שמוע, שמעי, שמעך, שמעכם, שמעו, שמעם, שמע, שמע, שמע, שמעה, שמעה, שמעה, שמעני, שמעני, שמענה, שמעי, שמעו, שמעו, שמעו, שמעוני, שמען, שמענה, אשמע, אשמע, אשמעה, תשמע, תשמע, ישמע, ישמע, ישמעני, ישמעך, תשמע, נשמע, נשמע, נשמעה, נשמעה, נשמענה, תשמעו, תשמעו, תשמעון, תשמעון, תשמענה, ישמעו, ישמעו, ישמעון, תשמענה, — קלט באזניו קול מן הקולות, hören; entendre, écouter; to hear: ושמעת מה ידברו (שופטי ז יא). ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם (ש"א יד כז). והיה כנפל בהם בתחלה ושמע השמע ואמר היתה מגפה בעם (ש"ב יז ט). בן שמנים שנה אנכי היום האדע בין טוב לרע וכו' אם אשמע עוד בקול שרים ושרות (שם יט לו). ותאמר לו שמע דברי אמתך ויאמר שמע אנכי (שם כ יז). גם כי תרבו תפלה אינני שמע (ישעי' א יח). שמעו שמוע ואל תבינו וראו ראו ואל תדעו (שם ו ט). כה אמר אדני יי' השמע ישמע והחדל יחדל (יחזקי' ג כז). אזנים להם לשמע ולא שמעו (שם יב ב). שמע יי' ויתעבר (תהל' עח כא, שם שם נט). שמעו שמוע ברגז קלו (שם לז ב). הלא שמעת בתי אל תלכי ללקט בשדה אחר (רות ב ח). — שמע לאמר: וכשמעו את דברי רבקה אחתו לאמר כה דבר אלי האיש ויבא אל האיש (בראש' כד ל). וישמע את דברי בני לבן לאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו (שם לא א). למה תשמע את דברי אדם לאמר הנה דוד מבקש רעתך (ש"א כד ט). ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו (ישעי' ל כא). — ובמושאים שונים, שמע קול, שמע צעקה, שמע חרפה וכדו': וישמעו את קול יי' אלהים מתהלך בגן (בראש' ג ח). ויאמר פרעה אל יוסף חלום חלמתי ופתר אין אתו ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתר אתו (שם מא טו). וישמע אלהים את נאקתם (שמות ב כד). ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נגשיו (שם ג ז). ובקר וראיתם את כבוד יי' בשמעו את תלנתיכם על יי' (שם טז ז). ושמע אביה את נדרה ואסרה אשר אסרה על נפשה (במדי' ל ה). קול דברים אתם שמעים (דברי' ד יב). והיה במשך בקרן היובל בשמעכם את קול השופר יריעו כל העם תרועה גדולה (יהוש' ו ה). סרו מהר מן הדרך אשר הלכו אבותם לשמע מצות יי' (שופטי' ב יז). למה ישבת בין המשפתים לשמע שרקות עדרים (שם ה טז). ויהי כשמע גדעון את מספר החלום ואת שברו וישתחו (שם ז טו). ויבאו מכל העמים לשמע את חכמת שלמה מאת כל מלכי הארץ אשר שמעו את חכמתו (מ"א ה יד). כי ישמעון את שמך הגדול ואת ידך החזקה וזרעך הנטויה (שם ח מב). מכנף הארץ זמרת שמענו (ישעי' כד טז). אטם אזנו משמע דמים (שם לג טו). כי יצמו אינני שמע אל רנתם (ירמי' יד יב). שמעו גוים קלונך וצוחתך מלאה הארץ (שם מו יב). ותחללנה אתי אל עמי וכו' בכזבכם לעמי שמעי כזב (יחזקי' יג יט). שמעתי את כל נאצותיך אשר אמרת על הרי ישראל (שם לה יב). הסר מעלי המון שריך וזמרת נבליך לא אשמע (עמו' ה כג). שמעו הרים את ריב יי' (מיכה ו ב). שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון אשר חרפו את עמי (צפני' ב ח). חנני ושמע תפלתי (תהל' ד ב). שמע יי' תחנתי יי' תפלתי יקח (שם ו י). שמעה יי' צדק הקשיבה רנתי (שם יז א). רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע (שם קמה יט). שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך (משלי א ח). שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך (שם יט כ). שמעו שמוע מלתי (איוב יג יז, כא ב). טוב לשמע גערת חכם מאיש שמע שיר כסילים (קהל' ז ה). ויחר לי מאד כאשר שמעתי את זעקתם (נחמ' ה ו). — שמעה אזנו: ולא נתן יי' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמע (דבר' כט ג). ואזניך תשמענה דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו בו (ישעי' ל כא). אזנים להם לשמע ולא שמעו (יחזקי' יב ב). ותבט

עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני (תהל׳ צב יב). אזנים להם ולא ישמעו (שם קיח ו). אזן שמעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין (משלי יח לא). אזן שמעת ועין ראה (שם כ יב). נזם זהב וחלי כתם מוכיח חכם על אזן שמעת (שם כה יב). הן כל ראתה עיני שמעה אזני ותבן לה (איוב יג א). כי אזן שמעה ותאשרני (שם כט יא). — ושמע לשמע אזן: לשמע אזן שמעתיך ועתה עיני ראתך (שם מב ה). — מלאת אזן משמע: לא תשבע עין לראות ולא תמלא אזן משמע (קהל׳ א ח). — ושמע באזנו: כי אין כמוך ואין אלהים זולתך בכל אשר שמענו באזנינו (ש״ב ז כב, וכעין זה דה״א יז כ). פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע (ישעי׳ ו י). משפט מות לאיש הזה כי נבא אל העיר הזאת כאשר שמעתם באזניכם (ירמ׳ כו יא). את כל דברי אשר אדבר אליך קח בלבבך ובאזניך שמע (יחזק׳ ג י). ראה בעיניך ובאזניך שמע (שם מ ד, וכעין זה שם מד ה). אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו (תהל׳ מד ב). באזנינו שמענו שמעה (איוב כח כב). — שמע מפי: צפה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אותם ממני (יחזק׳ ג יז, לג ז). — ובהשאלה, שמעו השמים, הארץ, ההרים וכדומה: האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי (דבר׳ לב א). הנה האבן הזאת תהיה בנו לעדה כי היא שמעה את כל אמרי יי׳ (יהוש׳ כד כז). שמעו שמים והאזיני ארץ כי יי׳ דבר (ישעי׳ א ב). תשמע הארץ ומלאה תבל וכל צאצאיה (שם לד א). ארץ ארץ ארץ שמעי דבר יי׳ (ירמ׳ כב כט). הרי ישראל שמעו דבר אדני יי׳ (יחזק׳ ו ג, וכעין זה שם לו א, שם שם ד). העצמות היבשות שמעו דבר יי׳ (שם לז ד). ואמרת ליער הנגב שמע דבר יי׳ (שם כא ג). קום ריב את ההרים ותשמענה הגבעות קולך שמעו הרים את ריב יי׳ (מיכה ו א—ב). — ובמשמ׳ הגיעה לאזניו, לידיעתו השמועה, נודע לו הדבר: עם גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת (דבר׳ ט ב). והגד לך ושמעת (שם יז ד). ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני (ש״א טז ב). שמע שמע עבדך כי מבקש שאול לבוא אל קעילה וכו׳ הירד שאול כאשר שמע עבדך (שם כג י—יא). הלא שמעת למרחוק אותה עשיתי (מ״ב יט כה, ישעי׳ לז כו). הלוא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם יי׳ (ישעי׳ מ כח). שמעת חזה כלה (שם מח ו). גם לא שמעת גם לא ידעת גם מאז לא פתחה אזנך (שם מח ח). מי שמע כזאת מי ראה כאלה (שם סו ח). שאלו נא בגוים מי שמע כאלה (ירמ׳ יח יג). שמוע שמעתי אפרים מתנודד (שם לא יז). שמעה ותשמח ציון (תהל׳ צז ח). — ובמשפט הבא כמשא לפעל שמע, שמע כי: כי שמע יי׳ כי שנואה אנכי (בראש׳ כט לג). ויעקב שמע כי טמא את דינה בתו (שם לד ה). הנה שמעתי כי יש שבר במצרים (שם מב ב). ושמעו מצרים כי העלית בכחך את העם הזה מקרבו ואמרו אל יושב הארץ הזאת שמעו כי אתה יי׳ בקרב העם הזה (במד׳ יד יג—יד). וישמעו כי קרבים הם אליו (יהוש׳ ט טז). כי אתה שמעת ביום ההוא כי ענקים שם (שם יד יב). וישמעו בני בנימן כי עלו בני ישראל המצפה (שופט׳ כ ג). וכל איש ישראל וכו׳ שמעו כי נסו פלשתים (ש״א יד כב). ועתה שמעתי כי גוזים לך (שם כה ז). וישמעו פלשתים כי משחו את דוד למלך על ישראל (ש״ב ה יז, וכעין זה דה״א יד ח). ותשמע אשת אוריה כי מת אוריה אישה (שם יא כו). ושמע כל ישראל כי נבאשת את אביך (שם טז כא). הלוא שמעת כי מלך אדניהו בן חגית (מ״א א יא). וישלח חירם מלך צור את עבדיו אל שלמה כי שמע כי אתו משחו למלך (שם ה טו). והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבתיו (שם יא כא). וכל מואב שמעו כי עלו המלכים להלחם בם (מ״ב ג כא). ויבוא יהוא יזרעאלה ואיזבל שמעה ותשם בפוך עיניה (שם ט ל). וישב רבשקה וימצא את מלך אשור נלחם על לבנה כי שמע כי נסע מלכיש (מ״ב יט ח, ישעי׳ לז ח). כי שמע כי חלה חזקיהו (מ״ב כ יב, וכעין זה ישעי׳ לט א). וגם כל היהודים וכו׳ שמעו כי נתן מלך בבל שארית ליהודה (ירמ׳ מ יא). כי שמעה בשדה מואב כי פקד יי׳ את עמו (רות א ו). שמעו כי נאנחה אני (איכה א כא). ויהי כאשר שמע סנבלט כי אנחנו בונים את החומה ויחר לו (נחמ׳ ג לג). ויהי פחד אלהים על כל

מַמלכות הארצות בְּשָׁמְעָם כי נלחם יי׳ עם אויבי ישראל (דהי״ב כ כט). — ובמשמ׳ צִיֵּת, קִבֵּל האדם את הצעת הדובר אליו, את פקֻדתו, את בקשתו וכדו׳, gehorchen; obéir; to obey: ולישמעאל שְׁמַעְתִּיךָ (ברא׳ יז כ). יי׳ אלהי העברים שלחני אליך לאמר שלח את עמי ויעבדני במדבר והנה לא שָׁמַעְתָּ עד כה (שמות ז יו). וְשָׁמַעְתָּ ישראל ושמרת לעשות (דבר׳ ו ג). וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום לאמר אעברה נא בארצך ולא שָׁמַע מלך אדום (שופט׳ יא יז). וישלח יהואש מלך ישראל אל אמציהו מלך יהודה לאמר וכו׳ הכבד ושב בביתך וכו׳ ולא שָׁמַע אמציהו (מ״ב יד ח–יא, וכעין זה דהי״ב כה יח–כ). בן חכם מוסר אב ולץ לא שָׁמַע גערה (משלי יג א). — וקבל האלהים את דברי האדם, את בקשתו ותפלתו, ענהו ועשה כרצונו, erhören; exaucer; to listen to: כי לא בזה ולא שקץ ענות עני ולא הסתיר פניו ממנו ובשועו אליו שָׁמֵעַ (תהל׳ כב כה). זה עני קרא ויי׳ שָׁמֵעַ (שם לד ז). צעקו ויי׳ שָׁמֵעַ (שם שם יח). אכן שָׁמַע אלהים הקשיב בקול תפלתי (שם סו יט). —שמע אֵל: וקראת שמו ישמעאל כי שָׁמַע יי׳ אל עניך (ברא׳ יו יא). וַיִּשְׁמַע אברהם אל עפרון (שם כג יו). וַיִּשְׁמַע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם (שם כח ז). וַיִּשְׁמַע אלהים אל לאה ותהר ותלד ליעקב בן חמישי (שם ל יז). ויזכר אלהים את רחל וַיִּשְׁמַע אליה אלהים (שם שם כב). ויהי כדברה אל יוסף יום יום ולא שָׁמַע אליה לשכב אצלה להיות עמה (שם לט י). וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שָׁמְעוּ אל משה (שמות ו ט). הן בני ישראל לא שָׁמְעוּ אלי (שם שם יב). הן אני ערל שפתים ואיך יִשְׁמַע אלי פרעה (שם שם ל). ולא יִשְׁמַע אלכם פרעה (שם ז ד). ויחזק לב פרעה ולא שָׁמַע אלהם (שם שם יג, כב, ח יא, וכעין זה שם ט יב). וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו ולא שָׁמַע אלהם (שם ח יא). לא יִשְׁמַע אליכם פרעה (שם יא ט). ולא שָׁמְעוּ אל משה ויותרו אנשים ממנו עד בקר (שם יו כ). ויתעבר יי׳ בי למענכם ולא שָׁמַע אלי (דבר׳ ג כו). ועתה ישראל שְׁמַע אל החקים ואל המשפטים (שם ד א). והיה האיש אשר לא יִשְׁמַע אל דברי אשר ידבר בשמי אנכי אדרש מעמו (שם יח יט). כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שֹׁמֵעַ בקול אביו ובקול אמו ויסרו אתו ולא יִשְׁמַע אליהם (שם כא יח). ולא אבה יי׳ אלהיך לִשְׁמֹעַ אל בלעם (שם כג ו). והיית רק למעלה וכו׳ כי תִשְׁמַע אל מצות יי׳ אלהיך (שם כח יג). ככל אשר שָׁמַעְנוּ אל משה כן נִשְׁמַע אליך (יהוש׳ א יז). וגם אל שפטיהם לא שָׁמֵעוּ (שופט׳ ב יז). שִׁמְעוּ אלי בעלי שכם וְיִשְׁמַע אליכם אלהים (שם ט ז). ולא שָׁמַע מלך בני עמון אל דברי יפתח (שם יא כח). ופנית אל תפלת עבדך ואל תחנתו יי׳ אלהי לִשְׁמֹעַ אל הרנה ואל התפלה וכו׳ לִשְׁמֹעַ אל התפלה וכו׳ וְשָׁמַעְתָּ אל תחנת עבדך (מ״א ח כח–ל, וכעין זה דהי״ב ו יט–כא). להיות עיניך פתחת אל תחנת עבדך ואל תחנת עמך ישראל לִשְׁמֹעַ אליהם בכל קראם אליך (שם שם נב). ולא שָׁמַע המלך אל העם וכו׳ וירא כל ישראל כי לא שָׁמַע המלך אלהם (שם יב יא–יו, וכעין זה דהי״ב י יא–יו). ויחל יהואחז את פני יי׳ וַיִּשְׁמַע אליו יי׳ (מ״ב יג ד). וישלח אחז מלאכים אל תגלת פלסר מלך אשור לאמר עבדך ובנך אני וכו׳ וַיִּשְׁמַע אליו מלך אשור ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה (שם יו ט). שִׁמְעוּ אלי בית יעקב (ישעי׳ מו ג). שִׁמְעוּ אלי אבירי לב (שם שם יב). שִׁמְעוּ איים אלי והקשיבו לאמים מרחוק (שם מט א). שִׁמְעוּ אלי רדפי צדק (שם נא א). שִׁמְעוּ אלי יודעי צדק (שם שם ז). שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ אלי (שם נה ב). ולוא שָׁמְעוּ אלי ולא הטו את אזנם (ירמי׳ ז כו). וזעקו אלי ולא אֶשְׁמַע אליהם (שם יא יא). כי יצמו אינני שֹׁמֵעַ אל רנתם (שם יד יב). ולא שְׁמַעְתֶּם אלי נאם יי׳ (שם כה ז). תחת אשר לא שָׁמְעוּ אל דברי נאם יי׳ (שם כט יט). ולא שָׁמְעוּ אבותיכם אלי ולא הטו את אזנם (שם לד יד). אתם לא שְׁמַעְתֶּם אלי לקרא דרור איש לאחיו (שם שם יז). הלוא תקחו מוסר לִשְׁמֹעַ אל דברי וכו׳ ואנכי דברתי אליכם השכם ודבר ולא שְׁמַעְתֶּם אלי ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים וכו׳ ולא הטיתם את אזנכם ולא שְׁמַעְתֶּם אלי כי הקימו בני יהונדב בן רכב את מצות אביהם אשר צום והעם הזה לא שָׁמְעוּ אלי (שם לה יג–יו). וגם אלנתן ודליהו וגמריהו הפגעו במלך לבלתי שרף את המגלה ולא שָׁמַע אליהם (שם לו כה). ולא שָׁמַע הוא ועבדיו ועם הארץ אל דברי יי׳ אשר דבר ביד

ירמיהו הנביא (שם לז ב). ויאמר ירמיהו שקר אינני נפל על הכשדים ולא שָׁמַע אליו (שם שם יד). ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אגיד לך הלוא המת תמיתני וכי איעצך לא תִשְׁמַע אלי (שם לח טו). הדבר אשר דברת אלינו בשם יי' איננו שֹׁמְעִים אליך (שם מד טז). ובית ישראל לא יאבו לִשְׁמֹעַ אליך כי אינם אבים לִשְׁמֹעַ אלי (יחזק' ג ז). וימרו בי ולא אבו לִשְׁמֹעַ אלי (שם כ ח). איש גלוליו לכו עבדו ואחר אם אינכם שֹׁמְעִים אלי (שם כ לט). כי שֹׁמֵעַ אל אביונים יי' (תהל' סט לד). ויהי באמרם אליו יום ויום ולא שָׁמַע אליהם (אסתר ג ד). ולא שָׁמַעְנוּ אל עבדיך הנביאים (דני' ט ו). תהי נא אזנך קשבת ועיניך פתוחות לִשְׁמֹעַ אל תפלת עבדך (נחמי' א ו). ואבתינו הזידו ויקשו את ערפם ולא שָׁמְעוּ אל מצותיך (שם ט טז). ואחרי מות יהוידע באו שרי יהודה וישתחוו למלך אז שָׁמַע המלך אליהם (דה"ב כד יז). ולא שָׁמַע אל דברי נכו מפי אלהים (שם לה כב). — ושמע אל קול: אל תיראי כי שָׁמַע אלהים אל קול הנער (בראש' כא יז). — שמע ל: ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לִשְׁמֹעַ לי (ויקר' כו כא). ולא אביתי לִשְׁמֹעַ לבלעם (יהוש' כד י). ומי יִשְׁמַע לכם לדבר הזה (שם ל כד). ולא אבה לִשְׁמֹעַ לה (ש"ב יג טז). ימאסם אלהי כי לא שָׁמְעוּ לו (הוש' ט יז). לכו בנים שִׁמְעוּ לי (תהל' לד יב). כי אתה אלהים שָׁמַעְתָּ לנדרי (שם סא ו). לו עמי שֹׁמֵעַ לי ישראל בדרכי יהלכו (שם שם יד). וְשֹׁמֵעַ לי ישכן בטח (משלי א לג). ועתה בנים שִׁמְעוּ לי (שם ה ז, ז כד, ח לב). אשרי אדם שֹׁמֵעַ לי (שם שם לד). וְשֹׁמֵעַ לעצה חכם (שם יב טו). שְׁמַע לאביך זה ילדך (שם כג כב). אחוך שְׁמַע לי (איוב טו יז). לי שָׁמְעוּ ויחלו (שם כט כא). מי יתן לי שֹׁמֵעַ לי (שם לא לה). לכן אמרתי שִׁמְעָה לי (שם לב י). הקשב איוב שְׁמַע לי (שם לג לא). לכן אנשי לבב שִׁמְעוּ לי (שם לד י). וגבר חכם שֹׁמֵעַ לי (שם לד לד). וַיִּשְׁמַע להם לדבר הזה (דני' א יד). והמה הזידו ולא שָׁמְעוּ למצותיך (נחמ' ט כט). ולא שָׁמַעְתָּ לעצתי (דה"ב כה טז). — שמע לקול: כי שָׁמַעְתָּ לקול אשתך (בראש' ג יז). וַיִּשְׁמַע אברם לקול שרי (שם טז ב). וְשָׁמְעוּ לקולך (שמות ג יח). אם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לקול יי' אלהיך והישר בעיניו תעשה (שם טו כו). וַיִּשְׁמַע משה לקול חתנו (שם יח כד). יען אשר עברו הגוי הזה את בריתי אשר צותי את אבותם ולא שָׁמְעוּ לקולי (שופט' ב כ). ועתה שְׁמַע לקול דברי יי' כה אמר יי' צבאות וכו' (ש"א טו א—ב). ויפרצו בו עבדיו וגם האשה וַיִּשְׁמַע לקולם (שם כח כג). וַיִּשְׁמַע לקלם ויעש כן (מ"א כ כה). אם לי אתם ולקלי אתם שֹׁמְעִים (מ"ב י ו). הקשיבה יי' אלי וּשְׁמַע לקול יריבי (ירמ' יח יט). ולא שָׁמַע עמי לקולי וישראל לא אבה לי (תהל' פא יב). — שמע בקול פלוני, קבל את עצתו, את פקדתו, את בקשתו וכדומה, עשה כדבריו: כל אשר תאמר אליך שרה שְׁמַע בקלה (בראש' כא יב). והתברכו בזרעך כל גויי הארץ עקב אשר שָׁמַעְתָּ בקלי (שם כב יח). עקב אשר שָׁמַע אברהם בקלי וישמר משמרתי (שם כו ה). ועתה בני שְׁמַע בקלי לאשר אני מצוה אתך (שם כז ח). ותאמר לו אמו עלי קללתך בני אך שְׁמַע בקלי ולך קח לי (שם שם יג). ועתה בני שְׁמַע בקלי וקום ברח לך אל לבן אחי חרנה (שם שם מג). ותאמר רחל דנני אלהים וגם שָׁמַע בקלי ויתן לי בן (שם ל ו). ויאמר פרעה מי יי' אשר אֶשְׁמַע בקלו לשלח את ישראל (שמות ה ב). עתה שְׁמַע בקלי איעצך ויהי אלהים עמך (שם יח יט). השמר מפניו וּשְׁמַע בקלו אל תמר בו וכו' כי אם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בקלו ועשית כל אשר אדבר ואיבתי את איביך וצרתי את צרריך (שם כג כא—כב). כי כל האנשים הראים את כבדי ואת אתתי אשר עשיתי במצרים ובמדבר וינסו אתי זה עשר פעמים ולא שָׁמְעוּ בקולי (במד' יד כב). וַיִּשְׁמַע יי' בקול ישראל ויתן את הכנעני (שם כא ג). ותשבו ותבכו לפני יי' ולא שָׁמַע יי' בקלכם ולא האזין אליכם (דבר' א מה). בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד יי' אלהיך וְשָׁמַעְתָּ בקלו (שם ד ל). ותמרו את פי יי אלהיכם ולא האמנתם לו ולא שְׁמַעְתֶּם בקלו (שם ט כג). כי תִשְׁמַע בקול יי' אלהיך לשמר את כל מצותיו (שם יג יט). רק אם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בקול יי' אלהיך לשמר לעשות את כל המצוה הזאת (שם טו ה). כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שֹׁמֵעַ בקול אביו ובקול אמו (שם כא יח). ואמרו אל זקני עירו בננו זה סורר ומרה איננו שֹׁמֵעַ בקלנו (שם שם כ). שָׁמַעְתִּי בקול יי' אלהי עשיתי ככל אשר צויתני (שם כו יד); את יי' האמרת היום להיות לך לאלהים וללכת בדרכיו ולשמר חקיו ומצותיו ומשפטיו וְלִשְׁמֹעַ בקלו (שם שם

יז). ושמעת בקול יי׳ אלהיך ועשית את מצותיו ואת חקיו (סס כז י). והיה אם שמוע תשמע בקול יי׳ אלהיך לשמר לעשות את כל מצותיו וכו׳ ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגך כי תשמע בקול יי׳ אלהיך (סס כח א–ב). והיה אם לא תשמע בקול יי׳ אלהיך לשמר לעשות את כל מצותיו וחקתיו (סס סס יה). ובאו עליך כל הקללות האלה וכו׳ כי לא שמעת בקול יי׳ אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו אשר צוך (סס סס מה). ונשארתם במתי מעט וכו׳ כי לא שמעת בקול יי׳ אלהיך (סס סס סב). ושבת עד יי׳ אלהיך ושמעת בקלו (סס ל ב). ואתה תשוב ושמעת בקול יי׳ ועשית את כל מצותיו וכו׳ והותירך יי׳ אלהיך וכו׳ כי תשמע בקול יי׳ אלהיך לשמר מצותיו וחקתיו (סס סס ח–י). לאהבה את יי׳ אלהיך לשמע בקלו ולדבקה בו (סס סס כ). עד תם כל הגוי אנשי המלחמה היצאים ממצרים אשר לא שמעו בקול יי׳ (יהוש׳ ה ו). ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמע יי׳ בקול איש (סס י יד). ואמר לא אפר בריתי אתכם לעולם ואתם לא תכרתו ברית לישבי הארץ וכו׳ ולא שמעתם בקולי (שופ׳ ב א–ב). ואמרה לכם אני יי׳ אלהיכם לא תיראו את אלהי האמרי וכו׳ ולא שמעתם בקולי (סס ו י). ויעתר מנוח אל יי׳ וכו׳ וישמע האלהים בקול מנוח (סס יג ח–ט). ולא אבו בנימן לשמע בקול אחיהם בני ישראל (סס כ יג). ויאמר יי׳ אל שמואל שמע בקול העם לכל אשר יאמרו אליך וכו׳ ועתה שמע בקולם (ש״א ח ז–ט). וימאנו העם לשמע בקול שמואל ויאמרו לא כי אם מלך יהיה עלינו (סס סס יט). ויאמר יי׳ אל שמואל שמע בקולם והמלכת להם מלך (סס סס כב). ויאמר שמואל אל כל ישראל הנה שמעתי בקלכם לכל אשר אמרתם לי ואמליך עליכם מלך (סס יב א). אם תיראו את יי׳ ועבדתם אתו ושמעתם בקולו ולא תמרו את פי יי׳ והיתם גם אתם וגם המלך אשר מלך עליכם אחר יי׳ אלהיכם (סס סס יד). ולמה לא שמעת בקול יי׳ ותעט אל השלל וכו׳ ויאמר שאול אל שמואל אשר שמעתי בקול יי׳ וכו׳ ויאמר שמואל החפץ ליי׳ בעלות וזבחים כשמע בקול יי׳ וכו׳ ויאמר שאול אל שמואל חטאתי כי עברתי את פי יי׳ ואת דבריך כי יראתי את העם ואשמע בקולם (סס יה

יט–כד). וישמע שאול בקול יהונתן וישבע שאול חי יי׳ אם יומת (סס יט ו). ראי שמעתי בקולך ואשא פניך (סס כה לה). כאשר לא שמעת בקול יי׳ ולא עשית חרון אפו בעמלק (סס כח יח). ותבוא האשה אל שאול וכו׳ ותאמר אליו הנה שמעה שפחתך בקולך וכו׳ ועתה שמע נא גם אתה בקול שפחתך (סס סס כא–כב). הנה בהיות הילד חי דברנו אליו ולא שמע בקולנו ואיך נאמר אליו מת הילד (ש״ב יב יח). ולא אבה לשמע בקולה (סס יג יד). וישמע יי׳ בקול אליהו (מ״א יז כב). יען אשר לא שמעת בקול יי׳ הנך הולך מאתי והכך האריה (סס כ לו). על אשר לא שמעו בקול יי׳ אלהיהם ויעברו את בריתו (מ״ב יח יב). מי בכם ירא יי׳ שמע בקול עבדו (ישעי׳ נ י). ותפזרי את דרכיך לזרים תחת כל עץ רענן ובקולי לא שמעתם (ירמי׳ ג יג). כי ליי׳ אלהינו חטאנו וכו׳ ולא שמענו בקול יי׳ אלהינו (סס סס כה). שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים (סס סס כג). זה הגוי אשר לוא שמעו בקול יי׳ אלהיו ולא לקחו מוסר (סס סס כח). על עזבם את תורתי וכו׳ ולא שמעו בקולי (סס ט יב). שמעו בקולי ועשיתם אותם ככל אשר אצוה אתכם (סס יא ד). כי העד העדתי באבותיכם וכו׳ לאמר שמעו בקולי (סס סס ז). ועשה הרעה בעיני לבלתי שמע בקולי (סס יח י). זה דרכך מנעוריך כי לא שמעת בקולי (סס כב כא). ועתה היטיבו דרכיכם ומעלליכם ושמעו בקול יי׳ אלהיכם (סס כו יג). ויבאו וירשו אתה ולא שמעו בקולך (סס לב כג). שמע נא בקול יי׳ לאשר אני דבר אליך (סס לח כ). כי חטאתם ליי׳ ולא שמעתם בקולו (סס מ ג). ואם אמרים אתם לא נשב בארץ הזאת לבלתי שמע בקול יי׳ אלהיכם (סס מב יג). ואגד לכם היום ולא שמעתם בקול יי׳ אלהיכם (סס סס כא). ולא שמע יוחנן בן קרח וכל שרי החילים וכל העם בקול יי׳ לשבת בארץ יהודה (סס מג ד). ויבאו ארץ מצרים כי לא שמעו בקול יי׳ (סס סס ז). מפני אשר קטרתם ואשר חטאתם ליי׳ ולא שמעתם בקול יי׳ (סס מד כג). וישמע זרבבל בן שלתיאל וכו׳ בקול יי׳ (חגי א יב). ברכו יי׳ מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו (תהל׳ קג כ). וירגנו באהליהם לא שמעו

בקול יי׳ (שם קו כה). אדני שמעה בקולי (שם קל ב). ולא שמעתי בקול מורי ולמלמדי לא הטיתי אזני (משלי ה יג). ולא שמענו בקול יי׳ אלהינו וכו׳ וכל ישראל עברו את תורתך וסור לבלתי שמוע בקלך וכו׳ וישקד יי׳ על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק יי׳ אלהינו על כל מעשיו אשר עשה ולא שמענו בקלו (דנ׳ ט י–יד). — וגם בלי בנוי, שמע בקול: לא שמעה בקול לא לקחה מוסר (צפני ג ב). — ושמע בתורתו: מי נתן למשוסה יעקב וישראל לבוזים הלוא יי׳ זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו (ישעי׳ מב כד), — ובמשמ׳ הבין, verstehen; entendre; to understand: הבה נרדה ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו (ברא׳ יא ז). והם לא ידעו כי שמע יוסף כי המליץ בינתם (שם מב כג). ישא יי׳ עליך גוי מרחק וכו׳ גוי אשר לא תשמע לשנו (דבר׳ כח מט). דבר נא אל עבדיך ארמית כי שמעים אנחנו (מ״ב יח כו, ישעי׳ לו יא). את עם נועז לא תראה עם עמקי שפה משמוע נלעג לשון אין בינה (ישעי׳ לג יט). — לב שומע, לב מבין: ונתת לעבדך לב שמע לשפט את עמך (מ״א ג ט). — ובתו״מ: איני שומע לכם לבטל ממני עול מלכות שמים (ר״ג, ברכ׳ ב ה). שמעתי בפירוש שמוציאין לסוריא ואין מוציאין לחוצה לארץ (ר״ש, שביע׳ ו ה). חרש המדבר ואינו שומע לא יתרום ואם תרם תרומתו תרומה, חרש שדברו בו חכמים בכל מקום שאינו לא שומע ולא מדבר (תרומ׳ א ב). שמעתי משמאי הזקן שאמר לעולם אינו מטמא עד שיהא בו כביצה (דוסתאי איש כפר יתמה, ערלה ב ה). קטן שבא לכבות אין שומעין לו (שבת טז ו). משום ר׳ מאיר שמעתי שמקדרין בהרים (ר׳ דוסתאי בר ינאי, ערובי׳ ה ד). השומע על מתו וכו׳ טובל ואוכל בקדשים (פסח׳ ח ח). שמעתי שתמורת הפסח קריבה ותמורת הפסח אינה קריבה ואין לי לפרש (ר׳ יהושע, שם ט ו). התוקע לתוך הבור וכו׳ אם קול שופר שמע יצא, ואם קול הברה שמע לא יצא (ר״ה ג ז). והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים שם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול היו כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם (יומא ו ב). מי שענה את אבותינו על ים סוף הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם (תעני׳ ב ד), ואיזו היא קולנית, כל שהיא מדברת בתוך ביתה ושכניה שומעין קולה (כתוב׳ ז ו). ואומרים לפניה דברים שאינה כדי לשומען (סוטה א ד). מי שקנא לאשתו אפילו שמע מעוף הפורח יוציא ויתן כתובה (ר׳ אליעזר, שם ו א). השוכר את הפועל לעשות עמו בתבן ובקש ואמר לו טול מה שעשית בשכרך אין שומעין לו (ב״מ י ה). היו מכניסין אותן ומאימין עליהם שמא תאמרו מאומד ומשמועה, עד מפי עד ומפי אדם נאמן שמענו (סנה׳ ד ה). אם יש ממש בדבריו שומעין לו (שם ה ד). אני שמעתי מפי המרובין והם שמעו מפי המרובין וכו׳ אבל אתה שמעת מפי היחיד ומפי המרובין (עדי׳ ה ז). דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת (רבי, אבי׳ ב א). ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע (הלל, שם שם ד). ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי (שם ה ז). מהר לשמוע ומהר לאבד יצא שכרו בהפסדו, קשה לשמוע וקשה לאבד יצא הפסדו בשכרו וכו׳ (שם שם יב). מיריחו היו שומעין קול שער הגדול שנפתח מיריחו היו שומעין קול המגרפה וכו׳ (תמיד ג ח). אין אדם שומע קול חברו בירושלים מקול המגרפה (שם ה ו). ששמע השומע ומעה (ר׳ טרפון, אבלי׳ עז א). אמר ר׳ יהושע לא שמעתי אלא שלשית, אמרו לו מה הלשון שלשית אמר להם כך שמעתי סתם (פרה א א). ואם אמר תנו לי ואני לוקח לעצמי אין שומעין לו (תוספ׳ ב״מ יא כה). שמעוני אחינו בית ישראל (ר׳ צדוק, שם שבוע׳ א ד). והאזנת למצותיו, ישמעו אזניך מה שפיך מדבר (ירוש׳ ברכ׳ ב ד). שכל השומע פרשה מן בנו כאלו הוא שומעה מהר סיני (ר׳ חייא, שם שבת א א). אם לא כל מעשה ומעשה שהייתי מוציא אם לא שמעתי אותו מרי, להלכה כשערות ראשי ולמעשה ג׳ פעמים (ר׳ חנינא, שם נדה ב ו). שמע, בכל לשון שאתה שומע[1] (ברכ׳ יג.). לא היו ישנין כל הלילה כדי שישמע כהן גדול קול הברה ולא תתא שינה חוטפתו (יומ׳ יט:). טול אתה שיעור ואני פחות, שומעין לו (ב״ב יג:). כל האומר אי אפשי בתקנת חכמים כגון זאת שומעין לו (שם מט:). אילמלי

---

[1] [כלוי מבין.]

דבר חדש אמרת לנו משום אביך שמענוך (רבי אל ר׳ ישמעאל בר׳ יוסי, נדה כח.). שמעתה מאביך מהו ויכל אלהים ביום השביעי (רבי אל ר״י בר׳ יוסי, מד״ר ברא׳ י). כיון שהיה תובעה היתה אומרת איני שומעת לך (תנחו׳ בובר, בלק כז). — ומצוי במדרש הלכה ואגדה במשמ׳ למד מן הכתוב במקרא: ממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני שאהיה עמהם לטובה (מכיל׳ א ו). ויאמר יי׳ אל משה ואל אהרן וכו׳, שומע אני שהיה הדבר לאהרן ולמשה וכו׳ (מכיל׳, מסכי דפסחא, פתיחי). ראש חדשים, שומעני מיעוט חדשים שנים, מנין לשאר חדשים, תלמוד לומר לחדשי השנה (שם שם ב). הרי שעברו את אדר ולא בא אביב בזמנו שומעני שיעברו ר״ח ניסן (שם שם). אבל לא שמענו מכמה מעבר, כשהוא אומר שמור את חדש, חדש אתה מעבר וכו׳ (שם שם). בין הערבים, שומע אני עם דמדומי חמה, ת״ל בערב (שם שם ה). ולקחו מן הדם, שומע אני בין ביד בין בכלי, ת״ל אשר בסף (שם שם ו). הרי שהיה מצרי בתוך ביתו של ישראל שומע אני ינצל, ת״ל ופסחתי עליכם, עליכם אני חס ולא על המצרים, הרי שהיה ישראל בבית המצרי שומע אני ילקה בגללו, ת״ל ולא יהיה בכם נגף (שם שם ז). שבעת ימים מצות תאכלו, שומע אני אף מעשה קדרה במשמע, ת״ל לחם (שם שם ח). ת״ל כי כל אוכל חמץ ונכרתה וגו׳ כי כל אוכל מחמצת ונכרתה וגו׳ עד שיאמרו שני כתובין, ואם לא לא שמענו (שם שם י). לפי שנאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת שומעני אפילו סטרו סטירה, ת״ל מכה איש ומת, מגיד שאינו חייב עד שתצא כל נפשו (שם מסכ׳ דנזיקין ד). ואם דל הוא, שומע אני דל איש פלוני ממה שהיה, שהיה בן מאה מנה ונעשה בן חמשים מנה, ת״ל ואין ידו משגת, אי ואין ידו משגת, יש לו ואינו מוצא ליקח, ת״ל אם דל הוא, עד שיאמרו שני כתובים, ואם לאו לא שמענו (ספרא ויק, מצורע פרשה ד). שבע שבתות, יכול שבע שבתות ימים, תלמוד לומר שבע שבתות שנים, אי שבע שבתות שנים יכול יספור שבע שמיטים זו אחר זו ויעשה יובל, תלמוד לומר שבע שנים שבע פעמים, הא עד שיאמרו שני כתובים הללו, ואם לאו לא שמענו (שם בהר פרשה ב). וישלחו מן המחנה, מחנה שכינה, שומע אני ממחנה לויה, ת״ל או מחוץ למחנה תשלחום (ספרי במד׳ א). לפי שהוא אומר כל תרומות הקדשים אשר יקדישו בני ישראל שומע אני ישלום בזרוע, תלמוד לומר ואיש את קדשיו לו יהיו, מגיד שטובת הנאת קדשים לבעליהם (שם שם ו). על נפש מת לא יבא, שומע אני נפשות בהמה במשמע, ת״ל לאביו ולאמו, במה ענין מדבר, בנפשות אדם (שם שם כו). קודש הם למת נאסר, לחביא את המעשר ואת הפסח שיטעון שפיכה אחת שלא שמענו לתם בכל התורה (ר׳ יאשיה, שם שם קיח). וכל אשר יהיה באהל, שומע אני אף הקש והתריות והעצים והאבנים והאדמה במשמע, ת״ל ולקח אזוב וכו׳ (שם שם קכו). הרי שלא הקריב בחודש זה שומעני יקריב בחודש אחר ת״ל זאת עולת חודש בחדשו (שם שם קמה). שמענו וכו׳ שהבקר בית דין הבקר, [כתיב וכל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו (יבמו׳ פט ה א). ופשט ולבש בגדים אחרים והוציא את הדשן, שומעני כדרך יום הכיפורים, שפושט בגדי קודש ולובש בגדי חול, ת״ל וכו׳ (יומא כג:). לפי שנאמר יבמה יבא עליה שומע אני אפילו באחת מכל עריות האמורות בתורה (יבמ׳ ג:); מכלל לאו אתה שומע הן (נדרי יא:). לפי ששמענו חניגה באחד עשר שבטים ולא שמענו בשבט בנימין והיכן שמענו, להלן ויאמר אלהים יחנך בני (מד״ר ברא׳ עח). יש לך לשמוע גדולה מזו מה כתיב ובשוב רשע מרשעתו וכו׳ (תנחו׳ בובר וילא כב). בשלשה מקומות שמענו שאדם משמיע תלמודו סמוך למיתתו (שם בא ב). הרי שמענו במשה שנדבר עמו בעמוד ענן וכו׳ ובאהרן נמי נדבר בענן וכו׳ אבל בשמואל לא שמענו, והיכן שמענו, מן הדין קרא (פסיק׳ ר״כ, פרה, בובר, לח:). שמענו שיש כנפים לארץ, כנפים לשחר, כנפים לשמש וכו׳ (שם, כמוו, קכד.). — ובמהמ״א: שומעין אנו מזאת[1], כשאמרו חכמים צריך שיאמר אתם עדי, בין שאמר לוה בין שאמר מלוה (והזהיר, לו כח). שזה הדבר לא שמעה בו כלל (תשובות הרמב״ם קעס, פריימן, 178). ומפני זה יהיה כל מחבר בדברי

---

[1]) [ע״ד הארמ׳ שבתו״ם: שמע מינה.]

חכמה צריך להקדים פירוש השמות והמלים אשר הם משתמשין בה לפי שאין הלומד רגיל לשמוע אותם ולא להבין מהם הענין (רא"ב"ע הנשיא, חבור המשיחה והתשבורת א, 8). וזה השם בלי ידוע ולא שמוע (ערוגת הבשם, ליון ב, 138). — ואמר המשורר: ולי דבר ומפעל אשר יהיו בדור אחרון שמועים (ר"ש הנגיד, דבריך, בן תהלים, הברמן ב, 53). קול רעמו מועמו שמוע (ר"י הלוי, גבר זמן, זמורת ג, 289). ומאמריו למרחוק שמועים (הוא, אמר נוה הוא, שם ו, 311).

— נִפע', נִשְׁמַע, נִשְׁמַע, נִשְׁמְעוּ, נִשְׁמָע, נִשְׁמָעִים, נִשְׁמַעַת, הִשָּׁמַע, יִשָּׁמַע, יִשָּׁמֵעַ, תִּשָּׁמֵעַ, תִּשָּׁמַע, יִשָּׁמְעוּ, — א) נשמע הקול, הגיע לאזנים ונקלט בהן: והקל נִשְׁמַע בית פרעה לאמר באו אחי יוסף (בראשי' מה יו). וְנִשְׁמַע קולו בבאו אל הקדש (שמות כח לה). וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא יִשָּׁמֵעַ (ש"א א יג). ותזעק חשבון ואלעלה עד יהץ נִשְׁמַע קולם (ישעי' יה ד). וגלתי בירושלם וששתי בעמי ולא יִשָּׁמַע בה עוד קול בכי וקול זעקה (שם סה יט). קול על שפיים נִשְׁמָע בכי תחנוני בני ישראל (ירמי' ג כא). כי קול נהי נִשְׁמַע מציון איך שדדנו (שם ט יח). קול ברמה נִשְׁמָע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה (שם לא יד). עוד יִשָּׁמַע במקום הזה וכו' קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה (שם לג י). צעקה בים סוף נִשְׁמַע קולה (שם מט כא). וקול כנפי הכרובים נִשְׁמַע עד החצר החיצנה (יחזקי' י ה). למען לא יִשָּׁמַע קולו עוד אל הרי ישראל (שם יט ט). והשבתי המון שריך וקול כנוריך לא יִשָּׁמַע עוד (שם כו יג). ולא יִשָּׁמַע עוד קול מלאככה (נחום ב יד). אין אמר ואין דברים בלי נִשְׁמָע קולם (תהל' יט ד). ירעם בקול גאונו ולא יעקבם כי יִשָּׁמַע קולו (איוב לז ד). עת הזמיר הגיע וקול התור נִשְׁמַע בארצנו (שה"ש ב יב). כי העם מריעים תרועה גדולה והקול נִשְׁמַע עד למרחוק (עזרא ג יג). — ונשמעו זעקה, חמס (קול) מקבות, נחרה, (קול) שמחה, וכדומה: ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נִשְׁמַע בבית בהבנתו (מ"א ו ז). לא יִשָּׁמַע עוד חמס בארצך שד ושבר בגבוליך (ישעי' ס יח). חמס ושד יִשָּׁמַע בה (ירמי' ו ז). מדן נִשְׁמַע נחרת סוסיו (שם ח יו). תִּשָּׁמַע זעקה מבתיהם (שם יח כב). וַתִּשָּׁמַע שמחת ירושלם עד מרחוק (נחמ' יב מג). — ונשמע דבר: הנהיה כדבר הגדול הזה או הֲנִשְׁמַע כמהו (דברי' ד לב). וַיִּשָּׁמְעוּ הדברים אשר דבר דוד (ש"א יז לא). ויבאו כל השרים אל ירמיהו וישאלו אתו ויגד להם ככל הדברים האלה אשר צוה המלך ויחרשו ממנו כי לא נִשְׁמַע הדבר (ירמי' לח כז). ומה שמץ דבר נִשְׁמַע בו (איוב כו יד). ויהי בְּהִשָּׁמַע דבר המלך ודתו וכו' (אסתר ב ח). — ונשמע פתגם: וְנִשְׁמַע פתגם המלך אשר יעשה בכל מלכותו (שם א כ). — ונשמעה שמועה: ופן ירך לבבכם ותיראו בשמועה הַנִּשְׁמַעַת בארץ (ירמי' נא מו). בגוים נִשְׁמָע וגשמו אמר אתה והיהודים חשבים למרד (נחמ' ו ו). — ונשמע שם אלילים על פיו: ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא יִשָּׁמַע על פיך (שמות כג יג). — ונשמע לפלוני דבר, במשמ' פלוני שמע את הדבר: ויהי כאשר נִשְׁמַע לסנבלט וטוביה ולגשם הערבי וליתר איבינו כי בניתי את החומה (נחמי' ו א). אתה והיהודים חשבים למרוד וכו' ועתה יִשָּׁמַע למלך כדברים האלה (שם שם ו–ז). — ב) ובמשמ' נתקבל על הלב, נתקבל לרצון: וחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נִשְׁמָעִים (קהל' ט יו). דברי חכמים בנחת נִשְׁמָעִים מזעקת מושל בכסילים (שם שם יז). מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נִשְׁמְעוּ דבריך (דני' י יב). — ג) ונשמע ראובן לשמעון וכדו', צִיֵּת לו, קבל את דבריו ועשה ברצונו: בני נכר יתכחשו לי לשמוע אזן יִשָּׁמְעוּ לי (ש"ב כב מה, וכעין זה תהל' יח מה). — ונשמע בקול פ', נתקבלו דבריו לפני האלהים: ויקמו הכהנים הלוים ויברכו את העם וַיִּשָּׁמַע בקולם ותבוא תפלתם למעון קדשו לשמים (דהי"ב ל כז)[1]. — ובתו"מ: ואל

[1]) [בשמוש לא ברור בא הפעל במאמר הידוע שבסוף מגלת קהלת (יב יג): סוף דבר הכל נִשְׁמָע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם; ואפשר שהכונה: סוף דבר, אחרי שנשמע כל מה שנאמר, בקרוב כדברי ראב"ע: כבר השמעתיך הכל או שמעת כל מחלוקת החכמים. ואמנם אפשר גם להבין: הכל בטבע נשמע ומצַית לאלהים, ועל כן גם אתה האדם, ירא אותו ואת מצותיו שמור וכו', או: הכל צריך לחיות נשמע לאלהים, הכל נתון למשמעתו, ויירא אותו וכו'. וכך נראה יותר.]

תאמר דבר שאי אפשר לשמיע שסופו להשמע (הלל, אבי׳ ב ד). חד אמר בין על הטל ובין על המטר נשמע לו, ותרגא אמר על המטר נשמע לו ועל הטל לא נשמע לו (ירוש׳ ברכ׳ ה ב). ששה קולות היו נשמעים מיריחו (שם סוכה ה ג). עד מקום שמתעטש ואין קולו נשמע (שם סנה׳ י ב). אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת (אבא בנימין, ברכ׳ ו.). הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם ונשמעו למלכות (שבת לג :). כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב (ר׳ ירמיה בן אלעזר, ערוב׳ יח :). ותלמודו משתכח ממנו ומחלוקות רבות באות עליו ודבריו אינם נשמעים ומחלל שם שמים (פסח׳ מט.). אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים (ר״ג, ר״ה כה :). מפני מה אין קולו של אדם נשמע ביום כדרך שנשמע בלילה (ר׳ לוי, יומ׳ כ :). אלמלא גלגל חמה נשמע קול המונה של העיר, ואלמלא קול המונה של עיר נשמע קול גלגל חמה (ת״ר, שם שם). כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע (ר׳ אילעא משום ר״א בר״ש, יבמ׳ סה :). הנשמע בדבר אביו למקום[1]) לא יאמר שלחוני בשביל עצמי וכו׳ (ת״ר, קידוש׳ לא :). ודבריו נשמעין ותלמודו מתקיים בידו (ת״ר, ב״מ קז :). הפרה היתה נשמעת לחורש, הדלת היתה נשמעת לחרש (מד״ר בראש׳ כה, תיאודור, 240). שם התחיל במצווה תחילה וכא יפת ונשמע לו (שם שם לו, 339). וכיון שילדה ממנו בן עשירי נתכנסו כלם ואמרו לו השמע לנו שאין את מגרש את אמנו מעתה (שם שם נו). נכנס שושבינה אצל המלך והיה מפייסו ולא היה המלך נשמע לו (שם שמות מד). לאחד שהיה מוכר שפחה באיטלס ועבר אחד וראה אותה ואמר שלי היא, א״ל נזוף בה, אם נשמעת היא לך הרי היא שלך (פסיק׳ ר״כ, עשר תעשר, בובר לח :). — *ובמשמ׳ נתפתה להזדווגות: והיה היין בוער בו ואומר לה השמעי[2]) לי והיא

[1]) [הצרוף קשה, וענינו כאלו נאמר הנשמר בכבוד אביו, וצ״ע.]

[2]) [ושם בהמשך: השמיעי, כלומר הִשָּׁמְעִי, וכן גם בספור המעשה שבבבלי (סנה׳ קו.), ועי׳ לקמן.]

מוציאה דפוס של פעור וכו׳ ואומרת לו, רבי רצונך שאשמע לך השתחוה לזה וכו׳ (ספרי במד׳ קלא). אמר לנשיהן, נשמעות אתם לליגיונותי ואין אני הורג אתכם (ירוש׳ סוכ׳ ה א). והיתה אומרת לו השתחוה לזה ואני נשמעת לך וכו׳ היגזור מתורת משה ואני נשמעת לך (שם, סנה׳ י ב). אמרה לו (אשת פוטיפר ליוסף) השמע לי (יומ׳ לה :). אמר לה (זמרי לכזבי) השמיעי[1]) לי, אמרה לו בת מלך אני וכן צוה לי אבי לא תשמעי[2]) אלא לגדול שבהם (סנה׳ פב.). אחאב אמר לה כה אמר ה׳ השמיעי[1]) אל צדקיה וצדקיה אמר כה אמר ה׳ השמיעי[1]) אל אחאב (שם לג.). איני נשמעת לך עד שתשחט זה לפעור (מד״ר במד׳ כ). שאני (הנחש) יודע שהיא שומעת לי, שהנשים נשמעות לכל הבריות (פדר״א יג). — ובסהמ״א: ואם כתב בשית דגוש היה נשמע[3]) כסית את אחרים (רס״י, דבר׳ לג יח). נוהגת שבעה לרחיצה ולתכבוסת ושלשים לתספורת ולגיהוץ מיום שנשמע לו (הרא, ערוב׳ מו.). ונשמע לב״ד שנעקרו ממקומן לעלות לרגל (הרא, סנה׳ יא.). אלו הייתם עובדים כראוי וצמים לפני כהוגן הייתם נשמעים וכל חפציהם לכם נמצאים (ראב״ע, הגיון הנפש ב, יד.). כמו שראוי לנער להיות נשמע למצות המלמד (ספר המדות לארסטו קיד).

—פע׳, יְשַׁמַּע, — שִׁמַּע את העם, הזעיק אותו, העביר קול והקהיל קהל, zusammenrufen; rappeler; to convoke: וַיְשַׁמַּע שאול את העם (ש״א יה ד). וַיְשַׁמַּע שאול את כל העם למלחמה (שם כג ח). — ובתו״מ כמו הִפע׳, השמיע: באחד באדר משמעין[4]) על השקלים (שקל׳ א א). בני בבל משמעין על שקליהן מראשו של חדש (ר׳ חזקיה, ירוש׳ שם שם). הלינו לכבודו (של מת) לשמע עליו עיירות (סנה׳ מז.). — ובסהמ״א: והאומר כי ר׳ סעדיה וצ״ל הנית שמע שהוא כמות השמיע, והנית אשמע שהוא אשמיע, שפתרונו שוה ונסתפק באופן אחד מן השיני,

[1]) [כלו׳ הִשָּׁמְעִי.]

[2]) [כמד״ר (שמות לג): שלא אהיה נשמעת.]

[3]) [כלומר: היה מובנו.]

[4]) [כך במדב״ם ובמשנה שבירוש׳. במשניות ובבבלי: משמיעין, ועי׳ שִׁמּוּעַ.]

ונשיב לו וכו׳ (דונש, תשו׳ על רסע״ג, 122) — ואמר הפיטן: שימעתיך דיבור קודשי (ינאי, קרוב, בראש׳, זולאי, כ). בן באוזן שימעתי (שם שם, ם). שופר תרועה טרם שמעגוך (ר״א קליר, אף אמת, מוסף א ר״ה). שמע לכל עץ ארז זה ואזוב זה (הוא, אמרה סגונה, קרוב׳ פרה). בקול ענות אשר שמעתי חג ליי׳ מחר (הוא, אז על כל מיתו, קרוב׳ ג פסח). שמעתם חקיך ערוכה ושמורה (שמעון בר יצחק, שלמים נמכוסם, קרוב׳ ג שבועי). אלוה מתימן שמע סודו (ליאונטי בר אברהם, כבודו, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, עג).

—הפעי, השמיע, השמיעך השמיענו, השמעת, השמעתי, השמעתיך, השמיעו, משמיע, משמיעים, משמעים, להשמיע, לשמע, השמיעני, השמיעיני, השמיעו, השמיענו, השמיעוה, אשמיע, אשמיעך, אשמיעם, אשמעם, תשמע, תשמיעני, ישמיע, ישמיענו, תשמיעו, ישמיעו, ישמיענו, — השמיע ראובן את שמעון דבר, השמיע דבר: א) נתן קול, גרם שיגיע קולו או קול אחר לאזני השומעים: hören lassen; faire entendre; to let hear: מן השמים השמיעך את קלו ליסרך (דברי ד לו). ואת העם צוה יהושע לאמר לא תריעו ולא תשמיעו את קולכם ולא יצא מפיכם דבר (יהוש׳ ו י). ויאמרו אליו בני דן אל תשמע קולך עמנו (שופט׳ יח כה). ואדני השמיע את מחנה ארם קול רכב וקול סוס קול חיל גדול (מ״ב ז ו). והשמיע יי׳ את הוד קולו (ישעי׳ ל ל). לא יצעק ולא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו (שם מב ב). לא תצומו כיום להשמיע במרום קולכם (שם נח ד). נשברה מואב השמיעו זעקה צעוריה (ירמי׳ מח ד). והשמעתי אל רבת בני עמון תרועת מלחמה (שם מט ב). ולא אשמיע אליך עוד כלמת הגוים וחרפת עמים לא תשאי עוד (יחזק׳ לו יה). תשמיעני ששון ושמחה (תהל׳ נא י). ברכו עמים אלהינו והשמיעו קול תהלתו (שם סו ח). הראיני את מראיך השמיעני את קולך (שה״ש ב יד). היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני (שם ח יג). — והשמיע קול בכלי זמר: וישמיעו המשררים (נחמי׳ יב מב). רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש הגוים השמיעו הללו ואמרו הושע יי׳ את עמך את שארית ישראל (ירמי׳ לא ו). ויאמר דוד לשרי הלוים להעמיד את אחיהם המשררים בכלי שיר נבלים וכנרות ומצלתים משמיעים להרים בקול לשמחה (דה״א יה יו). והמשררים הימן אסף ואיתן במצלתים נחשת להשמיע (שם שם יט). וכל ישראל מעלים את ארון ברית יי׳ בתרועה ובקול שופר ובחצצרות ובמצלתים משמעים בנבלים וכנרות (שם יה כח). ואסף במצלתים משמיע (שם יו ה). ועמהם הימן וידותון חצצרות ומצלתים למשמיעים (שם שם מב). ויהי כאחד למחצצרים ולמשררים להשמיע קול אחד (דה״ב ה יג).—ותשמיע בקול: והשמיעו עליך בקולם ויזעקו מרה (יחזק׳ כז ל). לשמע בקול תודה ולספר כל נפלאותיך (תהל׳ כו ז).—ותשמיע, השמיע על, אל, במשמ׳ הכריז, העביר קול: והמלך אסא השמיע את כל יהודה אין נקי (מ״א יה כב). השמיעו אל בבל רבים (ירמי׳ נ כט). תקעו שופר בגוים קדשו עליה גוים השמיעו עליה ממלכות אררט מני ואשכנז (שם נא כז). השמיעו על ארמנות באשדוד וכו׳ ואמרו האספו על הרי שמרון וכו׳ (עמ׳ ג ט). וקראו נדבות השמיעו (שם ד ה). ואשר ישמיעו ויעבירו קול בכל עריהם ובירושלם לאמר צאו ההר והביאו עלי זית וכו׳ (נחמ׳ ח יה). — ובשמוש מטשטש, השמיע במשמ׳ אמר, הגיד, בשר: הקהל לי את העם ואשמעם את דברי (דבר׳ ד י). לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמענו אתה ונעשנה (שם ל יב). לו חפץ יי׳ להמיתנו לא לקח מידנו עלה ומנחה ולא הראנו את כל אלה וכעת לא השמיענו כזאת (שופט׳ יג כג). ואתה עמד כיום ואשמיעך את דבר אלהים (ש״א ט כז). הראשנות מה הנה הגידו וכו׳ או הבאות השמיענו (ישעי׳ מא כב). אף אין מגיד אף אין משמיע (שם שם כו). הראשנות הנה באו וחדשות אני מגיד בטרם תצמחנה אשמיע אתכם (שם מב ט). אנכי הגדתי והושעתי והשמעתי (שם מג יב). מי השמיע זאת מקדם מאז הגידה (שם מה כא). הראשנות מאז הגדתי ומפי יצאו ואשמיעם (שם מח ג). השמעתיך חדשות מעתה ונצרות ולא ידעתם (שם שם ו). הגידו השמיעו זאת הוציאוה עד קצה הארץ אמרו גאל יי׳ עבדו יעקב (שם שם כ). מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אמר לציון מלך אלהיך (שם נב ז). הנה יי׳ השמיע אל קצה הארץ אמרו

לבת ציון הנה ישעך בא (שם סב יא). הגידו ביהודה ובירושלם הַשְׁמִיעוּ ואמרו (ירמ' ד ה). כי קול מגיד מדן וּמַשְׁמִיעַ און מהר אפרים הזכירו לגוים הנה הַשְׁמִיעוּ על ירושלם (שם שם טו–טז). הגידו זאת בבית יעקב וְהַשְׁמִיעוּהָ ביהודה לאמר (שם ה כ). קום וירדת בית היוצר ושמה אַשְׁמִיעֲךָ את דברי (שם יח ב). ואם עמדו בסודי וְיַשְׁמִעוּ דברי את עמי (שם כג כב). הגידו במצרים וְהַשְׁמִיעוּ במגדול וְהַשְׁמִיעוּ בנף ובתחפנחס אמרו התיצב והכן לך כי אכלה חרב סביביך (שם מו יד). הגידו בגוים וְהַשְׁמִיעוּ ושאו נס הַשְׁמִיעוּ אל תכחדו אמרו נלכדה בבל (שם נ ב). הנה על ההרים רגלי מבשר מַשְׁמִיעַ שלום (נחום ב א). משמים הִשְׁמַעְתָּ דין (תהל' עו ט). מי ימלל גבורות יי' יַשְׁמִיעַ כל תהלתו (שם קו ב). הַשְׁמִיעֵנִי בבקר חסדך כי בך בטחתי הודיעני דרך זו אלך (שם קמג ח).— ובמכתבי לכיש: י ש מ ע יהוה את אדני עת כים שמעת טב (תעודות לכיש ד 1–2). י ש מ ע יהוה את אדני שמעת שלם (שם 2, 1–3).—ובתו"מ: הקורא את שמע ולא ה ש מ י ע לאזנו יצא (ברכ' ב ג). בא' באדר מ ש מ י ע י ן על השקלים (שקל' א א). ושופרות ה מ ש מ י ע ו ת את הקול (כלים יד ה). משמת חגי וכו' פסקה רוח הקדש מישראל ואף על פי כן היו מ ש מ י ע י ן להן בבת קול (תוספתא סוטה ג ב). באזני ה', מלמד שהיו ישראל מתכוונים ל ה ש מ י ע את המקום וכו' מי אמר לכם שלא היתה כוונתי כי אם ל ה ש מ י ע ו (ספרי במדב' פה). אין נותנין חיטין לריחים של מים וכו' מפני שהן מ ש מ י ע ו ת את הקול (ירוש' שבת א ה). ה ש מ ע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך (ברכ' יג.). נתכוון שומע ולא נתכוון מ ש מ י ע, מ ש מ י ע ולא נתכוון שומע לא יצא עד שיתכוון שומע ו מ ש מ י ע (ר"ה כח:) [1]. — ובספה"מ: דבר הכתוב כביכול כשכינה דוגמת מלך בשר ודם כדי ל ה ש מ י ע את אזן הבריות כפי ההוה שיוכלו להבין דבר (רש"י, שמות יט ס). העבים מ ש מ י ע י ן קולן לרקיע (מדה"ג בראש' א ו, מרגליות, כו–כז). מה ת"ל כעשן, מ ש מ י ע י ן את האוזן מה שהיא יכולה לשמוע (שם שמות יט יח, הופמן, 212). — ואמר הפיטן: כי תגלגל באוזן שומעת ואשר בא בה לא מ ש מ ע ת (ינאי, כי תאמר, קרוב' ויקרי, זולאי, קכד). נעם אנכי ה ש מ י ע במאמר (ר' שמעון ב"ר אבון, סבויה מרום, יוצר ב שבועות). הדרו ותפארתו יחוו ו י ש מ ע ו (ר"י הלוי, יחלו פני אל, זמורה י, 647).

—הִפְעִ', ״הָשְׁמַע, ״הֻשְׁמַע, — הִשְׁמִיעוּ אותו, ואמר הפיטן: זימון אהל כהועש כשמע, חוץ מנו קול לא ה ו ש מ ע (ינאי, אלוה בשמך, קרוב' ויקרי, זולאי, קכא). ואלו עשרת הדברות הכלולות, נחרתו על הלוחות המעולות, ומפה אל פה ה ש מ ע ו בקולות (שמעון ב"ר אבון, סבויה מרום, יוצר ב שבועות). כהושעת סיני ה ש מ ע ו בדבור רביעי (מנחם ברבי מכיר, כהושעת אדם, הושענות לשבת). ואז השיבהו וענהו והקדים ידיו לאזניו נעשה ונשמע ביום ה ו ש מ ע מרוב חבת אמוניו (רי"ל בר אבונן, יום זה הוליד, אזהרות, ב:). —ואמר המשורר: הצדק הוא אשר הָ ש מ ע [1]) ואיך היא ואיככה (ר"מ הנגיד, לך עושר, הרכבי, 78).

— הִתְפַּ', ״הִשְׁתַּמֵּעַ, — כמו נִפְעַ' נִשְׁמַע [2]): אמר (חדקל) הלוואי נ ש ת מ ע [3]) קולי בין הנהרות (מד"ר קהל', אם יסך הנחש). — ואמר הפיטן: תועפות גבהם ומתקרי יסודם בי נ ש ת מ ע ו (ר"א הקליר, בטרם הרים, קרובי א שבוע'). — ״ובמשמ' הובן, היתה לו משמעות [4]): אמר בשר גמר וכו' פעל של שלש אותיות יסוד ועניניהם מ ש ת מ ע לכמה ענינים (ר"ת, הכרי' נגד דונש). היה כתוב בו לשון ש מ ש ת מ ע כך וכך הולכין אחר האחות (טוחו"מ מנ יב).

שֵׁמַע, שֵׁמַע, ס"ז, בהפסק שָׁמַע, כנ׳ שִׁמְעִי, שִׁמְעֲךָ, שִׁמְעָהּ, שִׁמְעָם, — א) שמועה, מה ששומעים על אדם או דבר, Ruf; réputation; fame: ויהי כשמע לבן את שֵׁמַע יעקב בן אחתו וירץ לקראתו (בראש' כט יג). לא תשא שֵׁמַע שוא (שמות כג א). הגוים אשר שמעו את שִׁמְעֲךָ (במדב' יד

[1]) [ועי' נִפְעַ', הערות.]

[1]) [במהד' ששון (עמ' כו) והברמן (עמ' 30): אַשְׁמִעַ.]

[2]) [עפ"י אתפ' בארמ'.]

[3]) [ולפני זה: מפני מה קולך נ ש מ ע.]

[4]) [מכאן גם בשם הפעלה: הִשְׁתַּמְּעוּת.]

יח). היום הזה אחל תת פחדך ויראתך על פני העמים תחת כל השמים אשר ישמעון שִׁמְעֲךָ (דברי׳ ב כה). ומלכת שבא שמעת את שֵׁמַע שלמה לשם יי׳ (מ״א י א, וכעין זה דה״ב ט א). כאשר שֵׁמַע למצרים יחילו כְּשֵׁמַע צר (ישע׳ כג ה). האיים הרחקים אשר לא שמעו את שִׁמְעִי ולא ראו את כבודי (שם סו יט). וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים הצרים על ירושלם את שִׁמְעָם ויעלו מעל ירושלם (ירמ׳ לז ה). שמע מלך בבל את שִׁמְעָם ורפו ידיו (שם נ מג). כעוף השמים אורידם איסירם כְּשֵׁמַע [1]) לעדתם (הוש׳ ז יב). כל שמעי שִׁמְעֲךָ תקעו כף עליך (נחום ג יט). יי׳ שמעתי שִׁמְעֲךָ יראתי יי׳ פעלך בקרב שנים חייהו (חבק׳ ג ב). אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שִׁמְעָהּ (איוב כח כב). — ב) שמיעה, פעלת השומע: עם לא ידעתי יעבדוני לְשֵׁמַע אזן ישמעו לי (תהל׳ יח מה). לְשֵׁמַע אזן שמעתיך ועתה עיני ראתך (איוב מב ה). — צלצלי שמע, צלצלים המשמיעים קול: הללוה׳ בצלצלי שָׁמַע (תהל׳ קנ ה). — ובסהמ״א: וסר אל משמעתך וקרב ליסודך ואל שמע דבריך (כס״י, ס״א כב יד). — ובפרט במשמ׳ חוש השמע, Gehörssinn; sens de l'ouie; hearing: והחוש הגשמי כמו הראות והשמע והטעם והדומה להם (ספר היסודות לר״י הישראלי, קח). מה שישיגהו האדם באחד מן החמשה חושים אם בראות או בשמע או בריח או במשוש או בטעם (אמונות ודעות, הקד׳). ומה שאמר ולא לגבורים המלחמה רצה לזכור חוש השמע וכו׳ שהמלחמה לא תהיה כי אם בשמע והמיית קול (תקון מדות הנפש לרשב״ג, הול׳ פולק, י). שהיתה השגחתנו לכל הנמצא על אחד משלשה צדדים האחד מהם הרגשותינו הגשמיים כראות וכשמע וכו׳ (ר״י א״ת, מו״ה, היסוד י). וכהקולות והנגונים אשר לא נשיגם כי אם בחוש השמע בלבד (שם שם). וכן השמע והראות וההרגשה המשתתפת הולכת אחריהם (שם ג ה). ויראה לך ממנו גם זה בתנועת לשונו ושמעו וראותו (שם, עבודת האלהים ח). וכן יהיה צום החסיד בכל עת שיצום שיענה בו הראות והשמע והלשון (שם שם). ההרגש החיצון כמו הראות והשמע (הוא, כוזרי ה). ופעלת הנפש המרגש׳ היא בכונה ורצון ולא בבחירה וממנה ה׳ החושים והם חוש הראות וחוש השמע וכו׳ (שם שם ב). והמציאות ההרגשי היא מה שנודע באחת מן ההרגשות החמש, שהן הראות והשמע וכו׳ (עולם קטן א א, הוצאת הורוויץ, ג). ומן החושים החמשה השמע (אמו״ר א ו, כז). למה הושאלו לו יתעלה השמע והראות והריח ולא הושאלו לו הטעם והמשוש (ר״מ א״מ, מו״נ א מז). וחוש השמע וכליו האוזן (הוא, פי׳ המלות הזרות). — ואמר הפיטן: ולא ישיגך שמע אזן ולא ראות עין (רשב״ג, כתר מלכות). — ובשם לספר: כמו שבאר אריסטו בספר הנקרא השמע הטבעי (הוא, מו״נ א עג, ההקדמה הג׳). אלא שכבר התבארו כולם במופת אין ספק בו, קצתם בספר השמע ופירושיו וקצתם בספר מה שאחר הטבע ופירושיו (שם ב, הקדמות, ההקדמה הכ״ה). אתה תמצא אריסטו יספר עליו בספר השמע וכו׳ (שם ב יג). שהוא אומר בספר השמע כי כל מי שקדמנו מחכמי הטבע יאמין כי התנועה בלתי הוה ולא נפסדת (שם שם טו). — ובמשמ׳ קבלה ומסרת: כאשר היתה המלאכה בשבת מותרת בשכל ובטלה השמע במניעה כן יתכן שישיבנה שמע אחר אל התרתה (ר״י א״ת, אמונות ודעות ג, ליפליג פג). והחלק השני מצוות השמע שאין השכל מחייב בהם ולא דוחה אותם (הוא, מו״ס, הקדי). וההערה על שני ענינים אחד מהם תקוע בשכל וכו׳ והשני קנוי בדרך השמע (שם, עבודת האלהים א) — ואמר הפיטן: עצת זה לזה שמע במעמד (ר״א קליר, מעתיק, קרוב׳ שקלים). — ואמר המשורר: וכן שמע יהי מנהו לאזניו בבוא הקול אלי חדר צפוניו (ר״י זבארה, בתי הנפש, סעפועים, דוידזון, 157). — ואמר הפיטן: ומכל עין רמז, ומכל אזן שמע (כי ככוזו, מנחה יוה״כ).

שֹׁמַע, ש״ז, כמו שֵׁמַע, רק בכנ׳ שָׁמְעוֹ, — שָׁמְעוֹ של פלוני, של אדם, של עם או של אלהים, Ruf; réputation; fame, הדברים ששומעים עליו: ויהי יי׳ את יהושע ויהי שָׁמְעוֹ בכל הארץ (יהוש׳ ו כז). מארץ רחוקה מאד באו עבדיך לשם יי׳ אלהיך כי

[1]) [אמנם המליצה סתומה, ואפשר שיש לגרס בשנוי בחלוקת המלים: כשם עַל עדתם, כלו׳ אתן לפניהם מוסר ומלכדת, כמי שאוסר ושם מוסר ומלכדת על עדתם. ובשולי התנ״ך של המחבר: כְּשֵׁמַע לְעֵינָתוֹ ?.]

שמענו שָׁמְעוֹ ואת כל אשר עשה במצרים (שם ט ט). הנה עם בא מארץ צפון וכו' שמענו את שָׁמְעוֹ רפו ידינו (ירמ' ו כב–כד). כי גדול מרדכי בבית המלך וְשָׁמְעוֹ הולך בכל המדינות (אסתר ט ד).

***שְׁמַע**, ש"ז, — כנוי לשלש הפרשיות בתורה, דברים ו ד—ט, דברים יא יג—כא, במדבר יה לז—מא, הנאמרות בתפלה בבקר ובערב, והנקראות כך על שם הפרשה הראשונה הפותחת במלים שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד: מאימתי קורין את שמע בערבית וכו' רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר, מעשה שבאו בניו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות (ברכ' א א). מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן (שם א ב). הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא (שם שם ג). (אנשי יריחו) מרכיבין דקלים כל היום וכורכין את שמע וכו' ולא מיחו בידם (פסח' ד ח). ובמנחה נכנסין וקורין על פיהן כקורין את שמע (תענ' ד ג). אין פורסין את שמע וכו' פחות מעשרה (מגי' ד ג). המפטיר בנביא הוא פורס על שמע (שם שם ה). קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע וכו' פוחח פורס את שמע ומתרגם וכו' סומא פורס את שמע ומתרגם, ר' יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס על שמע (שם שם ו). אז ישיר משה ובני ישראל וכו' כקורין את שמע ולא כקורין את ההלל (סוטה ה ד). וירדו ובאו להם ללשכת הגזית לקרות את שמע (תמיד ד ד). הכותב הלל ושמע לתינוק להתלמד בו וכו' (תוספת' ידים ב יא). — וככנוי לפרשה הראשונה בלבד, להבדילה משתי הפרשיות האחרות: אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה, בין שניה לשמע, בין שמע לוהיה אם שמע וכו' (ברכ' ב ב). צריך שיהא שמע שלה (של המזוזה) רואה את הפתח (סמוא"ל, יכוס' מגלה ד יד). ועי' פָּרַס, קָרָא, קְרִיאָה.

שְׁמְעָה, ש"נ, שְׁמְעָתוֹ — ש"פ מן שָׁמַע: חנון יחנך לקול זעקך כְּשָׁמְעָתוֹ ענך (ישעי' ל יט). — ואמר המשורר: סעד בנך בלמד דת ועם אל נתן לו לב לשמעה[1]) או למריה (ר"ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 254). היטיבי נגן, הרבי שיר, אולי יען עת שמעתו (עמנואל, מחב' ה, בכורי, ריח).

***שְׁמָעוֹן**, ש"ז, — שֵׁמַע, ואמר הפיטן: דרכי רמון המתואר והכסלות פסו משימעון, ושמם ממעון שימעון שמעון (רסע"ג, איכה מעניל, קליתי ת"ב, סדור רסע"ג, שכב).

***שְׁמְעוֹנִי**[2]), ת"ז — כמו שִׁמְעִי, של השמיעה: יד ה' נגעה בי בחסרון חוש השמעוני (מסו' חוט יאיר עו).

***שִׁמְעִי**, ת"ז, — של שמיעת האזן: באמת נדחתה מעלת שמעית בעבור מעלה עינית כי החבור מהנה הנשמע והמסורת הזאת העינים (ר"י א"ת, כוזרי ב עג). — ובמשמ' שנמסר במסרת מפי השמועה: כאשר יתקרו רוב המצוות האלה השמעיות ימצא להם מן סעיפי העלילה ותועלותיה דברים רבים (הוא, אמונות ודעות לרסע"ג ג, ליפליג, עד). בשני חלקי המצוות והם השכליות והשמעיות (שם). הערת האדם בדרך התורה הכוללת המצוות השכליות והשמעיות (הוא, חו"ה, עבודת האלהים ג, בסוף הפרק). כי התורה כללה ענינים לא יוכל השכל לבאר אופני חיובם והם המצוות השמעיות וכללים משרשי השכליות (שם שם ג). ושבו השכליות והשמעיות אצלם שוים (שם שם). והחזיקו עם זה בעבודות מקרבנות וזולתם מן התורות האלהיות השמעיות (הוא, כוזרי ב מח). המצוות השמעיות שקדם זכרם וכו' שהם כולם יוצאים מדרך השכל (עולם קטן, הורוויץ, סג). ולא אמר זה על המצוות השמעיות כי אין בהם דבר יהיה נפלא בעיני מי שאינו מאומתנו (אמונה רמה, זכר כלל, עמ' ד). אמנם הדברים הדקים המתוקנים בחכמה הוא שם נפילהו על מצוות יקראו שמעיות ותועלותם מוסכלות (שם מאמר ג, קא–קב). אבל הדברים שאמרו עליהם החכמים שהכובש את יצרו מהם הוא יותר

---

1) [שלא כנקוד שם: לשִׁמְעָה.]

2) [כדמיון אל שמעוני מן שִׁמְעוֹן בתורה.]

חשוב וגמולו יותר גדול הם התורות ה ש מ ע י ו ת (ס' פרקים לרמב"ם ו). המצוות ה ש מ ע י ו ת שאין הטעם בהם ניכר (ר"מ המאירי, משלי יג).

שמץ [1]) ממנו ·הִשְׁמַצָּה, שֶׁמֶץ, **שָׁמַץ, שִׁמְצָה.

שֶׁמֶץ [2]), ש"ז, פחד אימה, Schrecken; terreur; terror: ואלי דבר יגנב ותקח אזני שֵׁמֶץ מנהו (איוב ד יב). הן אלה קצות דרכיו ומה שֵּׁמֶץ [1]) דבר נשמע בו (שם כו יד). — ובמשמ' דבר מְעט [2]), ואמר בן סירא: ש מ ץ מחלה יצהיב רופא (ב"ס גני' י י). אל תשמח אל ש מ ץ תענוג אשר פי שנים רישו (שם שם יא לג). — ובתו"מ, במשמ' חשש וחשד רע, Verdacht; soupçon; suspicion: כל העונה אמן יהא שמיה רבה מברך בכל כחו וכו' אפי' יש בו ש מ ץ של עבודת כוכבים מוחלין לו (ר' חייא בר אבא בשם ר' יוחנן, שבת קיט:). תנהו תלתא כהני, חד אמר להו הגיעני כפול, וחד אמר הגיעני כזית, וחד אמר הגיעני כזנב הלטאה, בדקו אחריו ומצאו בו ש מ ץ פסול, והא אין בודקין מן המזבח ולמעלה, לא תימא ש מ ץ פסול אלא אימא שחץ פסול (פסחי' ג.). מעשה באדם אחד שהיה קורא למעלה מרבי אליעזר הודע את ירושלים את תועבותיה, אמר לו עד שאתה בודק בתועבות ירושלים צא ובדוק בתועבות אמך, בדקו אחריו ומצאו בו ש מ ץ פסול (מגי' כה:). אם ראית שני בני אדם שמתגרים זה בזה ש מ ץ פסול יש באחד מהן ואין מניחין אותו לידבק אחד בחבירו (רב יהודה בשם רב, קידושי' עא:). אם ראית שתי משפחות המתגרות זו בזו ש מ ץ פסול יש באחת מהן ואין מניחין אותה לידבק בחברתה (ריב"ל, שם שם). — ובסהמ"א: נתגלה ש מ צ ו וקלונו (רס"י, שמות לב כד). לא שום ש מ ץ ותפלות נתן על הקב"ה (הנ"ל, איוב א כב). דאין עם עבירה זו ש מ ץ מצוה (הנ"ל, בילה לז.). ומודיעין אותו ש מ ץ מן הדבר והוא מבין מדעתו (רמב"ם, יסודי התורה ז יג). והנני מספר לך מעט מחכמתו ומגיד לך ש מ ץ מתבונתו (ר"י זבארה, שעשועים ס, דודזון, 45). אחר כל איש לקחה אזנו ש מ ץ מדעת מה אשר בזמניהם (של הגאונים) (משה ריאטי, מקדש מעט, חלק היכל, א). והמוציא עליהם ועליה דבה ו ש מ ץ איש רע ובליעל (חסוי הריב"ם קכז). — ואמר הפיטן: הוא קלון לבן יקיא, הוא רימה לבן ירתיה, הוא ש י מ ץ לבן ישנה, הוא תוליעה לבן ייתום (ינאי, הוא אנוס, קרובי ויקר', זולאי,

---

1) [עי' שֶׁמֶץ, הערה.]

2) [אלה דברי העורך בפרושו החדש (אשנ' תשי"ד) לאיוב ד יב: המלה שֵׁמֶץ, הבאה גם לקמן כו, יד (עי' בסמוך), הובנה עד כה או כלשון חלק, קצת, מעט, או בהוראת קול ודיבור. אך למעשה אין כל יסוד לשני הפירושים האלה, ואין בהם כדי לבאר את צורת השאלה של כו, יד: 'ומה שמץ דבר נשמע בו'. וגם שימוש הפועל הערבי שַׁמַצ a), לחיפזון כדבור שהורו עליו, אינו בא כלשון דיבור ממש, אלא רק באחד השימושים של פועל זה, כדוגמת מלים כגון, to precipitate, sich überstürzen וכדומה, המשמשות כלפי הדיבור כלגבי כל פעולה נחפזת ומבוהלת. לעומת זאת בא במקרא 'לשמצה בקמיהם' (שמות לב כה), בלי ספק לגנאי, וכן באה המלה בעברית ובארמית שבתלמוד ובתרגומים רק במשמעות חשש לרעה: 'שמץ פסול, משום שמצא, משום שמצא דשמצא' וכדומה, וכן תַשַׁמַּצ b) בערבית עקר הוראתו היא כמו של תַשַׁמַּז c) ו־שַׁמַז d), הירתע, היחפז (כלשון נבהלו נחפזו), מפחד וחרדה, וכן מבאר לסאן־אל־ערב את שימוש הפועל שַׁמַצַה ד'לִכַּ שֻׁמוּצַא e) על ידי אַקְלַקַהֻ f), החריד והדאיג אותו, ומוסיף גם את הצירוף אַחַ'דַ'הֻ מן אַלְאַמְרִ שִׁמַאצ g), אחז אותו מן הדבר שמץ, ממש בצירוף העברי ותקח אזני שמץ מנהו (כידוע מצוי בלשון השירה בביטוי כזה היפוך הנושא במושא, כגון 'אחזו שער' (איוב יח כ) במקום אחז אותם שער ופחד). ומכאן ברור, כי 'שמץ' הוא לשון פחד ואימה, ולא חלק או דיבור. כהבנה זו מתבררת השאלה של כו כד: הן אלה קצות דרכיו ומה שמץ (ז"א ומה נורא הוא ה)דבר (אשר) נשמע בו'; וכאן הכוונה, בהקבלה מלאה למקום ההוא: דבר שמעתי, ואזני, השומעת, קיבלה ממנו פחד ואימה, נאחזה ממנו בפחד ורעדה. הרי על פחד ואימה מדובר בביטויים שונים גם בהמשך הכתובים יג—טו.]

---

a) شمص b) تـشمص c) تشمز
d) شمز e) شمصه ذلك شموصاً
f) أقلقه g) أخذه من الأمر شماص

---

1) [לפי הנאמר בהערה שלפני זו אפשר שהכונה כאן לתאר. ומה שֵׁמֶץ, כלו' מה נורא דבר (זה אשר) נשמע בו.]

2) [ע"פ הבנה זו בכתוב, ועי' בהערות שלפני זו].

קנג). תפלת תעב תואנינו, תשבית שמץ שיקצינו (הוא, תפלה תעב, קרובי ימים נוראים, שם, שכג). ואביתה תהלה מיכתומי שמץ, מיכמוסי דופי (הוא, אשר אימתך, שם שם, שלב). נקיי כל שימץ ומחט מלובנים (הוא, אז עליונים, שם שם, שמא). שמצם העברת, דפים הצללת (ר"א קליר, ערב אשר עלה, קרובי ב פסח). אני יותדת שפריר החצר וכיור לרחצת יד ורגל משמץ (רסע"ג, אנכי אם אוכלה, אזהרות, סדור רסע"ג, קלג). שמץ אם תחשוב בפתע אנו בלים, שפוט אם תשפטנו נהי הבל הבלים (רסע"ג, אזכיר יום, סליחי יוה"כ, שם, רלט). סלה נא שמץ תעתוע תעוב רחמיך (אוי"א, סלח נא אשמות, מעריב ליל כפור). שמץ טהר, כעב מהר, כנאמר תמחה פשע, לעם נושע (אמנם כן, שם שם). רחום על פשע עובר, שמץ זדונם תכבס ותטהר (אמלת עמור, קרובי יוה"כ). שגרו ביד איש למדבר עז, שמץ כתמי זו שאת לגזרה (סדר עבודה, מוסף יוה"כ). שלח מלאך מליץ והפלא אות וסבה לטהרנו בליל זה משמץ ודבה (רשב"ג, שלח מלאך, ביאליק-רבניצקי ב, 176). שמלות סבה הם לדחות במכנסי פז שמץ ודבה (הוא, אלהים אל ראשון, שם, 208). — ואמר המשורר: וקניתי תמול שמץ תבונה (הוא, אני האיש, שם א, 6). אזי בסעיף חלום רוח נשאו ועבר כעבר ברק בפלאו ולא סר אחריו שמץ לבבי (הוא, אזי בסעיף, שם שם, 22). ואיך ירצה לבב איש בכסילות ושמץ בין יהי כסלו ומחסו (הוא, בחר מהללי, שם שם, 46). וממנה יודעו קצת דרכי בוראה ושמץ מגבורותיו (הוא, כתר מלכות, מי יכיל גדולתך, שם ב, 67). כל הון ואם יקר יום מותה שמץ, אך אם לאל תלוהו לא יהי שמץ (רמב"ע, הענק ח, ברודי, ספד). נשמת מי דמתה גאות אלוה וכו' תבין השיגה רק שמץ מנהו (יצחק חיים קסטיליוני, נשמת אדם, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, תקיד). נגידים הם דבריה לשומעה בלי שמץ בלי דופי ומרה (ר"י אלנקאוה, בשם אלהי, מנורת המאור א, ענעלאו, 6). — ומ"ר שְׁמָצִים, ואמר המשורר: ולא היתה בך שמצה ובכה בכם הוכן לך אין בו שמצים (ר"ש הנגיד, חדשים, בן תהלים, הברמן ב, 124).

שְׁמִיץ, קל לא נמצא. אך עי' שֶׁמֶץ, הערות.

—נפע', נִשְׁמַץ, — הטילו עליו שמצה וחרפה, השפילו אותו: שקצת נפשות עלויות ומשוכחות וקצתן שפלות ונשמצות (תרגום האמונות והדעות לרסע"ג ממחבר קדמון, ליון תרי"א, 79). תהיה חמלה מתועבת ונשמצת (ספר מוסר לישוע בן יהודה הקראי, העריות, 37). —ואמר הפיטן: חיילם במשמרת מלהשמץ כמטהר וטובל (מחזור ויטרי, 597).

—פע', שִׁמֵּץ את פ', הטיל עליו שמץ, חשש חֵטא, verdächtigen, beschuldigen; inculper; inculpate ואמר המשורר: ולמה שמצוה הם בשטנה (רשב"ג, שאלה אשאלה, ביאליק-רבניצקי א, 163). — ובמשמ' החטיא, טִמֵּא: וזבחי לא תשמץ בזבחו על חמץ (הוא, בלל פדי, שם ב, 145).

—פֻּע', שֻׁמַּץ, — הוטלה עליו שמצה: למה זמנו לו (לאדם) פורעניות נמרצות ונקמות משומצות (ברכיה הנקדן, גאלאכן, פסקה כז).

—הפע', הִשְׁמִיץ, כמו פִּע', —הטיל חטא וחרפה על פ': וישמיצוך בדברים רעים תמק' יגבה הדין מכל מוציא שם רע (ד"ה של יהודי מצרים וא"י ב, יעקב מַן, 120). ואל המציא מקום למשמיצים להשמיץ ולאמר עד לא יחפש על דיני אחרים (שם שם, 121). להאלים פיות משמיצים להכלים מוציאי דבה (שם שם, 122). להשמיצו לחרפו (שם שם, 150). ואני מודה לצורי ואלי אשר הצילני מלשון המשמיצים (שם שם, 160). ולא יבעירהו הטינוף ולא תשמיצהו האולת (ברכיה הנקדן, גאלאכן, ג).

שִׁמְצָה, ש"נ, — פחד, תועבה, Abscheu, Greuel; horreur, abomination; abhorrence, abomination: וירא משה את העם כי פרע הוא כי פרעה אהרן לְשִׁמְצָה בקמיהם[1] (שמות לב כה). — ובסהמ"א: בלי להיחשב עם מתי שמצה ובלי

---

[1]) [לפי דברי העורך, הלשון והספר ב, עמ' 113, אין מלת „בקמיהם" כאן אלא כנוי סופרים במקי „בהם", כדגמת „כה יעשה אלהים לאיבי דוד" (ש"א כה כב) שכונתו: לדוד. וכאן הכונה כאלו: לגגאי בהם.]

להיטנות בחברת נאצה (אגרות ר' שמואל בן עלי ובני דורו, רבנין א ג, 55). כאן נמצא וכאן היה הסרהון והשמצה (ר' יעקב עמדן, פנקס די אקלוס, הייפלפרין, 353). — ואמר הפיטן: טינפו בשימצת עגל זה (ינאי, אסרן ובניו, זולאי, קכו). זרע קודש חוייבו במצורעים וזבים מיום אשר עשו עיגל זהבים, חוללו בפי־צה ונפרעו בשימצה עד תיגדור פירצה ותדית שמצה (סוא, אגום במסקל, קרובי ויקר', שם, קנא. שמצתנו תשבח ועוד בל תציץ (רקע"ג, אל תסתר, סליחי יוה"כ, סדור רקע"ג, רלז). תטהר שמצת גוינו (תאמר למחות אשמינו, מוסף יוה"כ). לא יהיה לך שמצת נכרים (ר"י הלוי, ויכד, זמורס ס, 292).—ואמר המשורר: ולא היתה בך שמצה ובכה בכם הוכן לך אין בו שמצים (ר"ש הנגיד, חדשים, בן תהלים הברמן ב' 124). ומי ימצא ביהסי מום ושמצה (סוא, הסדע, שם ג, 15). מוסר בלי רשע בך שמאל כי את אמת חמדה בלי שמצה (ר"י חריזי, תחכי ס, טופורובסקי, 93).— ומ"כ שְׁמָצוֹת, ואמר המשורר: ותשתפך לארץ מררת' בהשתפך לקלון ושמצות אבני קדש בראש כל חוצות (בנימין בן אברהם מהענוים, אויה לי, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, לא). — "ובמשמ' מעט, כמו שֶׁמֶץ בסהמ"א, ואמר המשורר: בשני חייו את מאוויו לא השיג רק את שמצתו (רמב"ע, על מעלבי, ברודי, קלח).

א. **שמר**[1], סמנו "אַשְׁמוּר, אַשְׁמוּרָה, אַשְׁמֹרֶת, "הִשְׁתַּמְּרוּת[2], מִשְׁמָר, *מִשְׁמָרָה, מִשְׁמֶרֶת, מִשְׁמֹרֶת, שׁוֹמֵר, *שׁוֹמְרָה, *שִׁמּוּר, שְׁמוּרָה, א. שָׁמִיר, א. *שְׁמִירָה, ב. "שְׁמִירָה, א. שָׁמָר, שָׁמְרָה, "שַׁמְרָן, "שַׁמְרָנִי, "שַׁמְרָנוּת.

ב. **שמר**[3], סמנו *מִשְׁמֶרֶת, שֶׁמֶר, ב. שָׁמָר' *שִׁמֵּר, "שְׁמָרִיּוּת, ועי' שׁמר.

ג. **שמר**, עי' ג. שָׁמַר.

א. **שָׁמַר**, פ"י, שָׁמַר, שְׁמָרַנִי, שְׁמָרוֹ, שְׁמָרָהּ, שָׁמְרָה, שָׁמַרְתָּ, שְׁמַרְתַּנִי, שָׁמַרְתִּי, שְׁמַרְתִּיו, שְׁמַרְתִּיךָ, שָׁמְרוּ, שְׁמָרוּ, שְׁמַרְתֶּם, שְׁמָרֻנוּ, שׁוֹמֵר, שֹׁמֵר, שֹׁמְרִי, שֹׁמְרֶךָ, שֹׁמְרִים, שֹׁמֵרִי, שָׁמוּר, שְׁמֻרָה, שְׁמוּר, שְׁמֹר, שָׁמוֹר, שָׁמְרָה, שָׁמְרֵהוּ, שְׁמָרֶהָ, שָׁמְרֵם, שְׁמֹר, שְׁמוֹר, שֹׁמֵר, שָׁמְרָה, שָׁמְרֵנִי, שִׁמְרֵם, שִׁמְרוּ, אֶשְׁמֹר, אֶשְׁמוֹר, אֶשְׁמְרָה, אֶשְׁמְרֶנָּה, תִּשְׁמֹר, תִּשְׁמוֹר, תִּשְׁמַר תִּשְׁמְרֵנִי, תִּשְׁמְרֵם, יִשְׁמֹר, יִשְׁמַר, יִשְׁמְרֵנִי, יִשְׁמְרֵנוּ, יִשְׁמְרֶךָּ, יִשְׁמְרֶהָ, יִשְׁמְרֵהוּ, יִשְׁמְרֶנּוּ, תִּשְׁמֹר, תִּשְׁמְרֶךָּ, תִּשְׁמוּרֵם, נִשְׁמֹר, תִּשְׁמְרוּ, תִּשְׁמֹרוּ תִּשְׁמְרוּן, יִשְׁמְרוּ, יִשְׁמֹרוּ, — א) שמר האדם את זולתו, שמר כלי, עדר, גן ובית וכדו', נצר ונטר אותו, השגיח שלא יגעו בו, וכדו', bewachen; guarder; to guard: ויקח יי' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה (בראשי ב יה). וישכן מקדם לגן עדן את הכרבים ואת להט החרב המתהפכת לִשְׁמֹר את דרך עץ החיים (שם ג כד). אם תעשה לי הדבר הזה אשובה ארעה צאנך אֶשְׁמֹר (שם ל לא). כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לִשְׁמֹר (שמות כב ו). כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לִשְׁמֹר (שם שם ט). ויעלו את ארון יי' ויבאו אתו אל בית אבינדב בגבעה ואת אלעזר בנו קדשו לִשְׁמֹר את ארון יי' (ש"א ז א). ודוד אמר אך לשקר שָׁמַרְתִּי את כל אשר לזה במדבר ולא נפקד מכל אשר לו מאומה (שם כה כא). ויעזב המלך את עשר נשים פלגשים לִשְׁמֹר הבית (ש"ב יא יו). בא אל פלגשי אביך אשר הניח לִשְׁמוֹר הבית (שם יו כא). וגם אתה תדין את ביתי וגם תִּשְׁמֹר את חצרי (זכרי ג ז). אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתתי יום יום לִשְׁמֹר מזוזת פתחי

---

[1] [שרש זה הבא גם בשמות פרטיים כגון שמריה וכדו' נמצא גם בכתבות כנענ', וכן בא שָׁמַר באשור' (על יד שרש שמר אחר, מצוי יותר, במשמ' התרגז וכדו'), וכן, בהשפעת העבר' גם בארמ' יהודית. בלשון היום בא השרש גם בצרופים כגון שְׁמַרְחֹם וכדו'.]

[2] [שה"פ מן שָׁמַר, התפ'.]

[3] [שרש זה, שלא כדעת רֹב המפרשים, אין לו כנראה ענין אל א. שמר כלשון שמירה, אלא הוא לשון קפיאה בעקר, וכנראה אך התפתחות אחרת של אותו שרש היא במלים אלו שהמסרת, לפי מבטא מאחר, בטאה אותן כאלו בסמ"ך או בשי"ן שמאלית: שָׂמַר (סמר), משׂמר (מסמר) וכדו'. ואמנם בא בערב' גם ת'מאלה, ת'מילה[a]) במשמ' עכבת שבמים, אך ספק אם יש לשרש ת'מל זה קשר אל ב. שמר שבעבר'.]

[a]) ثمالة, ثميلة

(משלי ח לד). נצר תאנה יאכל פריה ושמר אדניו יכבד (שם כז יח). ביום שיזעו שמרי הבית (קהל' יב ג). כי כל הכהנים הנמצאים התקדשו אין לשמור למחלקות (דהי"ב ה יא).—ושמר, בלי משא, גם במשמ' היה ער ולא ישן [1], wachen; veiller; to watch: ועין נאף שמרה נשף [2] (איוב כד טו). — ושמר האלהים או המלאך והשטן, ושמרה החכמה, א.ת האדם, את רגליו, דרכו וארחו, את צאתו ובואו, ושמר האל את העיר וכדו': והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך (בראש' כח טו). אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך (שם שם כ). הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך (שמות כג כ). יברכך יי' וישמרך (במד' ו כד). כי יי' אלהינו הוא המעלה אתנו ואת אבותינו מארץ מצרים וכו' וישמרנו בכל הדרך אשר הלכנו בה (יהוש' כד יז). רגלי חסידו ישמר (ש"א ב ט). את אשר נתן יי' לנו וישמר אתנו (שם ל כג). מזרה ישראל יקבצנו ושמרו כרעה עדרו (ירמ' לא י). אתה יי' תשמרם תצרנו מן הדור זו לעולם (תהל' יב ח). שמרני אל כי חסיתי בך (שם טז א). שמרני כאישון בת עין בצל כנפיך תסתירני (שם יז ח). שמרה נפשי והצילני (שם כה כ). שמר כל עצמותיו אחת מ נה לא נשברה (שם לד כא). יי' ישמרהו ויחיהו (שם מא ג). שמרה נפשי כי חסיד אני (שם פו ב). כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך (שם צא יא). שמר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילם (שם צז י). שמר פתאים יי' (שם קטז ו). יי' ישמרך מכל רע ישמר את נפשך יי' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם (שם קכא ז–ח). אם יי' לא ישמר עיר שוא שקד שומר (שם קכז א). שמרני יי' מידי רשע מאיש חמסים תנצרני (שם קמ ה). שמרני מידי פח יקשו לי (שם קמא ט). יי' שמר את גרים (שם קמו ט). מזמה תשמר עליך תבונה תנצרכה (משלי ב יא). כי יי' יהיה בכסלך ושמר רגלך מלכד (שם ג כו). אל תעזבה ותשמרך אהבה ותצרך (שם ד ו). לשמרך מאשת רע (שם שם כד).

[1]) [כהוראת שמר a) בערב'.]

[2]) [שמרה נשף כמו שמרה בנשף, והרבה כאלה בלשון השירה.]

a) سهر

לשמרך מאשה זרה (שם ז ה). ויאמר יי' אל השטן הנו בידך אך את נפשו שמר (איוב ב ו). מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני (שם כט ב). — ושמר האדם את נפשו במשמ' זו, שמר אותה מדבר: נצר פיו שמר נפשו (משלי יג ג). שומר נפשו נצר דרכו (שם טז יז). שמר מצוה שמר נפשו (שם יט טז). שמר פיו ולשנו שמר מצרות נפשו (שם כא כג). צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו [1]) ירחק מהם (שם כב ה).— ושמר את רוח האדם: חיים וחסד עשית עמדי ופקדתך שמרה רוחי [2]) (איוב י יב).—ושמר על, באותה משמ': בהתהלכך תנחה אתך בשכבך תשמר עליך (משלי ו כב).—ושמר אדם לבל יברח, בהמה לבל תזיק: וישלח שאול מלאכים אל בית דוד לשמרו ולהמיתו בבקר (ש"א יט יא). שמר את האיש הזה אם הפקד יפקד והיתה נפשך תחת נפשו (מ"א כ לט).—ושמר האדם את נפשו, את פיו, את רגלו וכו' מעשות דבר שלא יעשה, נשמר בנפשו, (sich) hüten; prendre guarde; take care: רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך (דבר' ד ט). אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שמר שבת מחללו ושמר ידו מעשות כל רע (ישע' נו ב). אל תאמינו ברע אל תבטחו באלוף משכבת חיקך שמר פתחי פיך (מיכה ז ה). שמר פיו ולשונו שמר מצרות נפשו (משלי כא כג).—ושמר בלבד במשמ' זו: ורק אתם שמרו מן החרם פן תחרימו ולקחתם מן החרם (יהוש' ו יח). ולא אנכי שקל על כפי אלף כסף לא אשלח ידי אל בן המלך כי באזנינו צוה המלך אתך ואת אבישי ואת אתי לאמר

[1]) [כלו': הרוצה לשמר על נפשו.]

[2]) [לפי הפרושים המקבלים הכונה כי פקדת האלהים שמרה את רוח האדם, אבל הבנה זאת קשה היא מצד הענין, שהרי על כך מתאונן איוב, שאין האל שומר עליו ועל רוחו. ילפי דברי העורך בפרושו החדש (מש' תשי"ד) יש להבין מאמר זה על יסוד ההשקפה המבעת גם במלאכי ב טו (ולא אחד עשה ושאר רוח לו ומה האחד מבקש זרע אלהים ונשמרתם ברוחכם), שלפיה מצוה האדם לשמר על רוח אלהים שבקרבו. ויהיה שעור הכתוב: ופקדתך, האל, היתה: שמרה (כצווי לאדם) את רוחי. וצ"ע.]

שמרו מי [1]) בנער באבשלום (ש"ב יח יב).—ושמר האדם או האל דבר, במשמ' החזיק בו למועד מאחר יותר ולא הוציא או לא השליך אותו וכדו', aufbewahren; conserver; to keep, preserve: ויקבצו את כל אכל השנים הטבות הבאת האלה ויצברו בר תחת יד פרעה אכל בערים ושמרו (בראש' מא לה). וירם הטבח את השוק והעליה וישם לפני שאול ויאמר הנה הנשאר שים לפניך אכל כי למועד שמור לך (ש"א ט כד). עת לשמור ועת להשליך (קהל' ג ו).—וכהשאלה, שמר דבר בזכרון, שמר בתוך לבבו: ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר (בר"ש' לז יא). בני לדברי הקשיבה לאמרי הט אזניך אל יליזו מעיניך שמרם בתוך לבבך (משלי ד כ—כא). יי' אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך (דה"א כט יח).—ושמר אף ועברה, כמו נטר: על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו ויטרף לעד אפו ועברתו שמרה נצח (עמו' א יא).—ובהשמטת המלה אף, כמו נטר: הינטור לעולם אם ישמר לנצח (ירמ' ג ה).—ושמר בן אדם או האלהים אדם או את פיו, את עקבו, שמר דבר, שמר עונות, במשמ' שם עינו ולבו עליו לראות את מעשיו או את הקורה בו, גם בכונה לרעה, beobachten; observer; to observe: והיה כי הרבתה להתפלל לפני יי' ועלי שמר את פיה (ש"א א יב). ראית רבות ולא תשמר (ישעי' מב כ). לפעלות אדם בדבר שפתיך אני שמרתי ארחות פריץ (תהל' יז ד). יגורו יצפונו המה עקבי ישמרו (שם נו ז). כי אמרו אויבי לי ושמרי נפשי נועצו יחדו לאמר אלהים עזבו (שם עא י). מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי יי' (שם קז מג). אם עונות תשמר יה אדני מי יעמד (שם קל ג). אם חטאתי ושמרתני ומעוני לא תנקני (איוב י יד). ותשם בסד רגלי ותשמור כל ארחתי על שרשי רגלי תתחקה (שם יג כז). הארח עולם תשמור אשר דרכו מתי און (שם כב טו) ישם בסד רגלי ישמר כל ארחתי (שם לג יא). הידעת עת לדת יעלי סלע חלל אילות תשמר (שם לט א). שמר רוח לא יזרע וראה בעבים לא יקצור (קהל' יא ד).—ושמר אל עיר במשמ' זו: ויהי בשמור יואב אל העיר ויתן את אוריה אל המקום אשר ידע כי אנשי חיל שם (ש"ב יא טז).—ושמר אל דבר או אל אלהים, צפה וחכה לו: עזו אליך אשמרה כי אלהים משגבי (תהל' נט י). כי אל משאת לבש נחנו שמרם בכל האחת אשר נתן אדני (תעודות לכיש ז, 10—12. טורטשינר, 106).—ושמר האדם, והאל, את בריתו, נשמר לקים אותו, beobachten, halten; observer; to observe, keep: ויאמר אלהים אל אברהם ואתה את בריתי תשמר אתה וזרעך אחריך לדרתם זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך המול לכם כל זכר (בראש' יז ט—י). והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם ושמר יי' אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבתיך (דבר' ז יב). ויאמר יי' לשלמה יען אשר היתה זאת עמך ולא שמרת בריתי וחקתי אשר צויתי עליך קרע אקרע את הממלכה מעליך (מ"א יא יא). לא שמרו ברית אלהים ובתורתו מאנו ללכת (תהל' עח י). וחסד יי' מעולם ועד עולם וכו' לשמרי בריתו ולזכרי פקדיו לעשותם (שם קג יז—יח). אנא אדני האל הגדול והנורא שמר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותיו (דני' ט ד). — ושמר חסד, אמת, אמונים, שבועה: כי מאהבת יי' אתכם ומשמרו את השבעה אשר נשבע לאבתיכם הוציא יי' אתכם ביד חזקה (דבר' ז ח). פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים (ישעי' כו ב). חסד ומשפט שמר (הוש' יב ז). עשה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם השמר אמת לעולם (תהל' קמו ו).—ושמר מצוה, משפט, תורה, חק, חקה, את דברי התורה, דברי האל, כדבריו, עדות, פקודים, אמרה, שמר את אשר צוה וזולתו: ושמרת את החקה הזאת למועדה (שמות יג י). אם שמוע תשמע לקול יי' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו (שם טו כו). ושמרתם לעשות כאשר צוה יי' אלהיכם אתכם (דבר' ה כט). ושמרתם לעשות את כל החקים ואת המשפטים אשר אנכי נתן לפניכם היום אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות וכו' (שם יא לב—יב א). למען ילמד ליראה את יי' אלהיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשתם (שם יז יט). כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו (שם לג ט). כל אשר צויתיה תשמר (שופטי' יג יד). ויאמר שמואל אל שאול נסכלת לא שמרת את מצות יי' אלהיך אשר צוך כי עתה הכין יי' את ממלכתך אל ישראל עד עולם ועתה

[1]) [כדעת כמה מפרשים לפנינו קצור במק' שמרו משלח יד. ויש גורסים: לי.]

ממלכתך לא תקום וכו' כי לא שמרת את אשר צוך יי' (ש"א יג יג–יד). ויאמר דוד אל אבנר הלוא איש אתה וכו' ולמה לא שמרת אל אדניך המלך (שם כו יח). וצוה אליו על הדבר הזה וכו' ולא שמר את אשר צוה יי' (מ"א יא י). ולא היית כעבדי דוד אשר שמר מצותי ואשר הלך אחרי בכל לבבו (שם יד ח). שמרו משפט ועשו צדקה (ישע' נו א). ואתי עזבו ואת תורתי לא שמרו (ירמ' יו יא). בחקותי לכו ואת משפטי שמרו ועשו אתם (יחזק' כ יט). על מאסם את תורת יי' וחקיו לא שמרו (עמו' ב ד). שמרו עדתיו וחק נתן למו (תהל' צט ז). את חקיך אשמר (שם קיט ח). חלקי יי' אמרתי לשמר דבריך (שם שם נז). ועתה אמרתך שמרתי (שם שם סז). נשבעתי ואקימה לשמר משפטי צדקך (שם שם קו). פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך (שם שם קלו). שמרה נפשי עדתיך ואהבם מאד שמרתי פקודיך ועדתיך (שם שם קסז–קסח). בני שמר אמרי ומצותי תצפן אתך (משלי ז א). שמר מצוה שמר נפשו (שם יט טז). באין חזון יפרע עם ושמר תורה אשרהו (שם כט יח). שומר מצוה לא ידע דבר רע (קהל' ח ה).—ושמר פי מלך במשמ' זו: אני פי מלך שמר ועל דברת שבועת אלהים (קהל' ח ב). — ושמר תם: שמר תם וראה ישר [1] (תהל' לז לז). — שמר שבת, יום השבת, ועי' שבת: אך את שבתתי תשמרו (שמות לא יג). ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם (שם שם טז). שמור את יום השבת לקדשו (דבר' ה יב). שמר שבת מחללו (ישע' נו ב). כל שמר שבת מחללו ומחזיקים בבריתי (שם שם ו). –ושמר את החג, את חדש האביב: את חג המצות תשמר (שמות כג טו). שמור את חדש האביב ועשית פסח ליי' אלהיך (דבר' טז א). — ושמר תוכחת: ריש וקלון פורע מוסר ושמר תוכחת יכבד (משלי יג יח). אויל ינאץ מוסר אביו ושמר תוכחת יערם (שם טו ה). — שמר מוסר: ארח לחיים שומר מוסר (שם י יז).—שמר דעת: כי שפתי כהן ישמרו דעת (מלאכי ב ז). — שמר תבונה: קנה לב אהב נפשו שמר תבונה למצא טוב (משלי יט ח).— שמר מזמות: לשמר מזמות ודעת שפתיך ינצרו (שם ה ב).—ושמר דרך, ארח במשמ' זו, ושמר את דרכי האל: כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יי' לעשות צדקה ומשפט (בראש' יח יט). למען נסות בם את ישראל השמרים הם את דרך יי' ללכת בם כאשר שמרו אבותם אם לא (שופט' ב כב). כי שמרתי דרכי יי' ולא רשעתי מאלהי (ש"ב כב כב, תהל' יח כב). קוה אל יי' ושמר דרכו (תהל' לז לד). — ושמר את כהנתו: ואת אהרן ואת בניו תפקד ושמרו את כהנתם (במד' ג י).— ושמר משמרת: ושמרו הלוים את משמרת משכן העדות (במדי א נג). על פי יי' יחנו ועל פי יי' יסעו את משמרת יי' שמרו (שם ט כג). ואהבת את יי' אלהיך ושמרת משמרתו וחקתיו ומשפטיו ומצותיו כל הימים (דבר' יא א). ושמרת את משמרת יי' אלהיך ללכת בדרכיו לשמר חקתיו מצותיו ומשפטיו ועדותיו (מ"א ב ג). השלשית מכם באי השבת ושמרי משמרת בית המלך וכו' ושמרתם את משמרת הבית מסח ושתי הידות בכם כל יצאי השבת ושמרו את משמרת בית יי' אל המלך (מ"ב יא ז). ולא שמרתם משמרת קדשי ותשימון לשמרי משמרתי במקדשי לכם (יחזק' מד ח).—ושמר ללכת, שמר לעשות, שמר ועשה, שמר מאד ועשה במשמ' זו: ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים (דבר' ד ו). שמע ישראל את החקים ואת המשפטים וכו' ושמרתם לעשתם (שם ה א). ושמעת ישראל ושמרת לעשות (שם ו ג). וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות את כל המצוה הזאת לפני יי' אלהינו (שם שם כה). ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם (שם ז יא). וזכרת כי עבד היית במצרים ושמרת ועשית את החקים האלה (שם יו יב). ושמרת לעשות ככל אשר יורוך (שם יז י). השמר בנגע הצרעת לשמר מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים כאשר צויתם תשמרו לעשות (שם כד ח). והיה אם שמוע תשמע בקול יי' אלהיך לשמר לעשות את כל מצותיו (שם כח א). כי תשמע אל מצות יי' אלהיך אשר אנכי מצוך היום לשמר ולעשות (שם שם יג). והיה אם לא תשמע בקול יי' אלהיך לשמר לעשות את כל מצותיו וחקתיו אשר אנכי מצוך היום (שם שם טו). רק שמרו מאד לעשות את המצוה ואת התורה אשר צוה אתכם משה (יהוש' כב ה). ויהוא לא שמר ללכת בתורת יי' אלהי ישראל (מ"ב י לא). בחקותי יהלך ומשפטי שמר לעשות

[1]) [יש גורסים שמר תם ורעה ישר.]

(יחזקי יח ט). — ובצרוף מלא יותר, שמר קרבן להקריב: את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו (במדי כח ב). — ושמר האל חקות קציר: ולוא אמרו בלבבם נירא נא את יי' אלהינו הנתן גשם וירה ומלקוש בעתו שבעת חקות קציר ישמר לנו (ירמי ה כד). — שמר בעל החיים את עתו: גם חסידה בשמים ידעה מועדיה ותור וסוס ועגור שמרו את עת באנה (שם ח ז). — שמר ודרש, שמר ושמע: שמר ושמעת את כל הדברים האלה (דברי יב כח). שמרו ודרשו כל מצות יי' אלהיכם (דהי"א כח ח). — ושקד ושמר במשמ' זו: אתם קדש ליי' והכלים קדש וכו' שקדו ושמרו עד תשקלו לפני שרי הכהנים והלוים (עזרא ח כט). — ושמר האדם מחסום לפיו: אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי (תהלי לט ב). ועי' שומר[1]. — ואמר בן סירא: בני עת המון שמר ופחד מרע ועל נפשך אל תבוש (ב"ס גני' ד כ). חכם יחריש עד עת וכסיל לא ישמר עת (שם כ ז). — ובתו"מ: הא למה זה דומה לנועל את ביתו לשומרו וכו' (שבת יג ו). אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות, אבל מחשיך הוא לשמור (שם כג ג). כל תינוקת שאינה יכולה לשמור קדושיה אינה צריכה למאן (ר' חנינא בן אנטיגנוס, יבמ' יג ב). וכל שאינה יכולה לשמור את גטה אינה יכולה להתגרש (גיטי ו ב). הכניס שורו לחצר בעל הבית וכו' אינו חייב עד שיקבל עליו לשמור (רבי, ב"ק ה ג). רבי, תן לי זמן ונתן לו זמן, שמרה עומדת על פתח חצרה ושבר את הפך בפניה והיתה מטפחת ומניחה ידה על ראשה וכו' (שם ח ו). המפקיד מעות אצל חברו, צררן והפשילן לאחוריו, או שמסרן לבנו ולבתו הקטנים ונעל בפניהם שלא כראוי, חייב, שלא שמר כדרך השומרים, ואם שמר כדרך השומרים פטור (ב"מ ג י). שמור לי ואשמור לך שומר שכר, שמור לי ואמר לו הנח לפני שומר חנם (שם ו ו). והלומד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד, לשמור ולעשות (ר' ישמעאל בן ר' יוחנן בן ברוקא, אבו' ד ה). חטאת המים הבאה מרחוק כשרה ובלבד שישמרנה שלא יפסיקנה אדם (פרה ח יא). המניח עם הארץ בתוך ביתו לשמרו, בזמן שהוא רואה את הנכנסין ואת היוצאין, האוכלים והמשקים וכלי חרס הפתוחים, טמאים (טהרו' ז ה). המניח את כליו מגת זו לגת הבאה כליו טהורין, ובישראל עד שיאמר בלבי היה לשמרם (שם ז ז). נתנן (את הזיתים) בבית עד שישמר את גגו וכו' אינן מוכשרין (שם ט ו). האומר לחבירו השאילני ואשאילך, שמר לי ואשמור לך, השאילני ואשמור לך הרי הן כשומר חנם (תוספת' ב"מ ז יט). השוכר את הפועל לשמור לו את הפרה, לשמור לו את התינוק אין נותן לו שכרו של שבת (שם שם ח א). שכרו לשמור לו את הבהמה, שכרו לשמור לו את הכלים והלכה למקום גדודי חיה וליסטין וכו' הרי זה אינו אונס (שם שם טו). ושם אלהים אחרים לא תזכירו, שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עכו"ם פלונית (סנהי סג:). — ובינ' פעו' *שמור: אוכלין על המופקר אבל לא על השמור (שביעית ט ד). לנועל את ביתו לשומרו ונמצא צבי שמור בתוכו (שבת יג ז). נותנין תבשיל לתוך הבור בשביל שיהא שמור (שם כב ד). תם חייב ומועד פטור שנאמר ולא ישמרנו בעליו ושמור הוא זה (ר"י, ב"ק ד ט). — *ושמר לפלוני, המתין וחכה לו: פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלם להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח עד שסיימתי

---

[1]) [בקצת מקומות, כגון הושע ד י (כי את יי' עזבו לשמר), תהלי לא ז (שנאתי השמרים הבלי שוא ואני אל יי' בטחתי), משלי כז יח (נצר תאנה יאכל פריה ושמר אדניו יכבד), רצו המפרשים למצא את המשמ' של עבודת אלהים בפלחן. אבל א) במקום בהושע לא דיקה המסרת בחלוקת הפסוקים והכונה היא, עם דברי ההמשך: כי את יי' עזבו — לשמיר (במקום זה) זנות ויין ותירוש (אשר) יקח לב, ולפי זה בא לשמור כנגיד אל עזוב, כמשמ' קים והחזיק; וכן בא ב), כמו בתהלי לא ז (השמרים הבלי שוא) אותו צרוף בבנין פע' בנגוד מפרש אל עזב ביונה ב ט: משמרים הבלי שוא חסדם יעזבו, באותה משמ'. ובמשלי שם המשל הוא של התאנה, אשר נוצרה, השומר עליה מתולעים מזיקים וכד' יאכל פריה, ואין שומר אדניו, אלא הנוצר ושומר עליו ממש.

בש"ב כב מד כתוב: תשמרני לראש גוים, אבל בתהלי יח מד בפסק' זה: תשימני לראש גוים, וכך כנראה נכון. על איוב יד יו עי' ג. שמר.]

תפלתי (ברכ׳ ג). ושומרת יבם, עי׳ יבם, 1347. — ובסהמ״א, גם במשמ׳ קים והתמיד וכדו׳: המינים שהם הכללים שומרים והפרטים אובדים (כה״ע, סמות ג עו, תהלים קב כו). הזרעון האחד שיצמיח זרעונים רבים ובכל זה שומר את גזעו ומחזיק את תבניתו (עולם קטן, הורוין, כג). הנפש הצומחת היא השומרת תבניתה ואותות צורתה הראשונה כרצון הבורא ית׳ שהרכיב בנפש להיות בה כח לשמור גזע לבל יאבד (שם, כו). וצריך לקבוע כח יצורי לשמור צורות המורגשות (כ״י ח״ה, כוזרי ה יב). כמו הצמח שאין בו ידיעה במה שעושה וכו׳ ותמצאהו שומר המין וכו׳ ואישיו כולם שומרים אלה התמונות והשעורים והצבעים והריחות והטעמים (אמו״כ א ו, ד״ה מדמה ומחשב). ודע שזה הכח אשר נקראהו מדמה וכו׳ והוא שומר הצורות הנעלמות וכו׳ (שם). כל משפט שיחזור נשואו לנושאו ונושאו לנשואו, אם נשאר צודק כמו שהיה קראנו אותו הפוך המשפט וכו׳ שהוא ישמור האיכות והכמות והצדק (מלות הגיון ה). דרך אחרת בזה תשלם המספר האחד אל הכלל הקרוב ועל העולה ערוך המספר האחר ושמור העולה, גם ערוך המספר האחר על שיעור ההשלמה ושמור העולה והוא השמור השני, ואם היתה ההשלמה לתוספת הגרע השמור השני מהשמור הראשון והנשאר הוא המבוקש (רלב״ג, מעשה חושב, כט) [1]. —*מצה שמורה: ובלבד שיאכל כזית ממצה שמורה לשם מצה (טוא״ח הלכ׳ פסח תנז). ואכלתי מצה שמורה כל הפסח (מיד״ח, מעגל טוב, 62). — ואמר המשורר: בעודך ברכי נפשי אלהים ושמרו משלח כל גמוליו (תוספת למבחר הפניניים, שער כפית הטובה, הברמן רלג).

—נפעי, נשמר, נשמר, נשמרת, נשמרו, נשמרו, נשמרתם, השמר, השמר, השמרו, השמרו, השמרי, תשמר, תשמרו,—א) שמר האדם על עצמו לבלתי עשות דבר שיוכל להזיק, sich hüten, auf der Hut sein; prendre garde; to take care: אתם עברים בגבול אחיכם בני עשו הישבים בשעיר וייראו מכם ונשמרתם מאד (דבר׳ ב ד). ויגד יהונתן לדוד לאמר מבקש שאול

[1]) [ועי׳ דגמאות נוספות לשמוש זה אצל קלצקין־צובל, אוצר המונחים הפילוסופיים ד, 134 וכו׳.]

אבי להמיתך ועתה השמר נא בבקר וישבת בסתר ונחבאת (ש״א יט ב). וישלח מלך ישראל אל המקום אשר אמר לו איש האלהים והזהירה ונשמר שם לא אחת ולא שתים (מ״ב ו י). — ובתעודות לכיש: וספר טביהו עבד המלך הבא אל שלם בן ידע מאת הנבא לאמר השמר (מכת ג 15 וכו׳, טורטשינר, 90). —ונשמר האדם בדבר, ברוחו, נזהר ושמר עליו: ולא אחד עשה ושאר רוח לו ומה האחד מבקש זרע אלהים ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריך אל יבגד כי שנא שלח אמר יי׳ אלהי ישראל וכסה חמס על לבושו אמר יי׳ צבאות ונשמרתם ברוחכם ולא תבגדו [1]) (מלאכי ב יה—יו). — ונשמר האדם לנפשו, בנפשו [2]): ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר יי׳ אליכם בחרב מתוך האש (דבר׳ ד יה). ונשמרתם מאד לנפשתיכם לאהבה את יי׳ אלהיכם (יהוש׳ כג יא). כה אמר יי׳ השמרו בנפשותיכם ואל תשאו משא ביום השבת (ירמ׳ יז כא). —ונשמר בדבר במשמ׳ נזהר בכל הנוגע לדבר: ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו (שמות כג יג). השמר בנגע הצרעת לשמר מאד ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים (דבר׳ כד ח). ועמשא לא נשמר בחרב אשר ביד יואב ויכהו בה אל החמש (ש״ב כ י). — ונשמר מדבר, ממעשה, נזהר שלא לעסק בו: כי תצא מחנה על איביך ונשמרת מכל דבר רע (דבר׳ כג י). ויאמר מלאך יי׳ אל מנוח מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר (שופט׳ יג יג). אין לחם חל אל תחת ידי כי אם לחם קדש יש אם נשמרו הנערים אך מאשה (ש״א כא ה). — ונשמר מזולתו, מפניו, שלא יזיקו זה: הנה אנכי שלח מלאך לפניך וכו׳ השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו (שמות כג כ—כא). איש מרעהו השמרו ועל כל אח אל תבטחו (ירמ׳ ט ג). — ובפרט בצווי בתוספת הכנוי להדגשה, השמר לך, השמר לך פן, השמר לך עשות, מעשות, השמר לך (ו)אל תעשה: ויאמר אליו אברהם השמר לך פן תשיב את בני שמה (בראש׳ כד ו). ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלם הלילה ויאמר לו

[1]) [כמבאר לעיל בהערה, עקר הכונה שהאדם מצוה לשמר על רוח אלהים שבקרבו.]

[2]) [גם כאן עקר הכונה שמר על נפשו, שתאבד אם יעשה דבר שלא כרצון האל.]

השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע (שם לא כד). יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלהי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע (שם שם כט). ויאמר לו פרעה לך מעלי השמר לך אל תסף ראות פני כי ביום ראתך פני תמות (שמות י כח). והגבלת את העם סביב לאמר השמרו לכם עלות [1]) בהר ונגע בקצהו כל הנגע בהר מות יומת (שם יט יב). השמר לך פן תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה פן יהיה למוקש בקרבך (שם לד יב). רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך (דברי ד ט). השמרו לכם פן תשכחו את ברית יי' אלהיכם אשר כרת עמכם (שם שם כג). השמר לך פן תשכח את יי' וכו' (שם ו יב). השמר לך פן תשכח את יי' אלהיך (שם ח יא). השמרו לכם פן יפתה לבבכם (שם יא יז). השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה (שם יב יג). השמר לך פן תעזב את הלוי כל ימיך על אדמתך (שם שם יט). השמר לך פן תנקש אחריהם (שם שם ל). השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל (שם יה ט). ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר (שופט' יג ד). וישלח איש האלהים אל מלך ישראל לאמר השמר מעבר המקום הזה (מ"ב ו ט). השמר אל תפן אל און (איוב לו כא).—ב) ובמשמ' סבילה, ששמרו אותו: ויברח יעקב שדה ארם ויעבד ישראל באשה ובאשה שמר ובנביא העלה יי' את ישראל ובנביא נשמר [2]) (הוש' יב יג—יד). כי יי' אהב משפט ולא יעזב את חסידיו לעולם נשמרו וזרע רשעים נכרת (תהלי לז כח). —

—ובתו"מ: כל שהוא אוכל ונשמר וגדוליו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום חייב בפאה (פאה א ד, מעשרו' א א). הפיגם והירבוזין וכו' פטורין מן המעשרות וכו' שאין כיוצא בהן נשמר (שביע' ט א). איזו היא חצר שהיא חייבת במעשרות ר' ישמעאל אומר חצר הצורית שהכלים נשמרים בתוכה (מעשר' ג ה). הסאה והאזוב והקורנית שבחצר

[1]) [יש חושבים שהעקר: מעלות, בכתיבת האות ם פעם אחת במלה לכם, במק' פעמיים (הפלוגרפיה).]

[2]) [אמנם קשה ענין הכתיב, הבא לבאר, כי עשה האל לישראל במדה כנגד מדה ביד נביאיו (וביד הנביאים אדמה, פס' י): כשם שעבד ושמר יעקב באשה, כן העלה ונשמר ישראל בנביא.]

אם היו נשמרים חייבין (שם שם ט). מי גדול השומר או הנשמר מן מה דכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך הוי הנשמר גדול מן השומר (ב"ר, מד"ר בלאס' עח). —ואמר המשורר: ואל תתאו חמר זמן ארך נשמר, וריחו לא נמר כשקט בשמרים (דונש, אל דעה לבי, אלוני קז). כי כל בני אדם כבר נשוו יחד והנשמר והשומר (בן כלפון אל שמואל הנגיד, בכודי, שמואל הנגיד, 28).

—פעי, משמרים,—שמר, שמר האדם הבלי שוא, אלהים, אלילים [1]), החזיק ועבד אותם, festhalten; retenir; to keep: משמרים הבלי שוא חסדם יעזבו (יונה ב ט). — ובתו"מ: אין נותנין זרע דלעת לתוך החלמית שתהא משמרתו מפני שהוא ירק בירק (כלאי א ח). אף איש אחד מתיחד עם שתי נשים בזמן שאשתו עמו וישן עמהם בפונדקי מפני שאשתו משמרתו (ר' שמעון, קדוש' ד יב). כשאדם בא לידי חולי וכו' ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו (ר' נהוראי, שם שם יד). מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים ומשמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל (סנה' יא ד). המטהר יינו של נכרי וכו' אסור עד שיושיב שומר ואין השומר צריך להיות יושב ומשמר, אף על פי שהוא יוצא ונכנס מותר (ע"ז ד יא). כל המנחות גלושות בפושרין ומשמרן שלא יחמיצו (מנחו' ה ב). מדורות הגוים טמאים, כמה ישהה בתוכן ויהא צריך בדיקה ארבעים יום וכו' ואם היה עבד או אשה משמרים אותו אינו צריך בדיקה (אהלי יח ז). השוטח כלים ברשות הרבים טהורין וברשות היחיד טמאין, ואם היה משמרן טהורים (טהרו' ח ג). הלבנים מצטרפין בכרוב מפני שהן אוכל ובחזרים מפני שהן משמרין את האוכל (ר"א בר צדוק, עקצ' ב ז). שלא יהו עניים יושבין ומשמרין כל היום ויאמרו עכשיו נותן פאה ועכשיו נותן פאה (תוספת' פאה א

[1]) [באשור' בא שמר בבנינים שונים, וגם בשמות פרטיים כגון לולתמר (במק' לושתמר)—אל, במשמ' העריץ ועבד את האלהים, ועל כן יש שחשבו כי בא הפעל גם במקרא בהוראה זו, ועי' בהערה לבנין קל.]

ו ועוד). משמרין אותה שלא לעבוד בה כל עבודה (שם פרה ב א). שמא יאמרו ישראל אנו עולים להשתחוות מי משמר לנו את ארצנו (ספרי עקב נג). אמר לו משה ליהושע יהושע למה אתה משמר את ראשך, לא לכתר, צא מתחת הענן והלחם בעמלק (ר"א המודעי, מכיל' בשלח, ויבא עמלק, מא"ש, נג:). היו אומות העולם מונין את ישראל ואו' וכי איפשר לארון המת להיות מהלך עם ארונו של חי העולמים, והיו ישראל אומרים על ידי ששימר זה מה שכתוב בזה (ירוש' ברכ' ב ג). ממנו למדנו ג' דברים ספוג אינו מרפא אלא משמר וכו' (ר' יש"עאל בי ר' יוסי, שם שבת טז ג). ר' יוחנן ור' יודן בי ר' שמעון חד אמר אם שימרת מה שבפה ושימרת מה שבכתב את נוטל שכר וכו' (שם פאה ב ז, מגלה ד א ועוד). ומניין ששימר הקב"ה על עולמו שבעה ויהי לשבעת הימים וכו' אלא בשר ודם שאינו יודע מה עתיד להיות אינו מתאבל עד שימות המת, אבל הקב"ה שהוא יודע מה עתיד להיות שימר על עולמו תחילה (ר' זעירא, שם מו"ק ג ה). רב ושמואל חד אמר אילו ואילו כהלכה היו עושין, וחד אמר אילו כהלכתן ואילו כהלכתן, ממזרית בנתיים ואת אמר הכין, המקום משמר ולא אירע מעשה מעולם (שם יבמ' א ו ועוד). אבל התורה אינה כן אלא מכבדתו ומשמרתו מכל רע בנערותו וכו' וכן אתה מוצא באבינו אברהם ששימר את התורה עד שלא באת לעולם וכו' (ר' נהוראי, שם שם ד יא). מתי אמרו שומר חנם נשבע ויוצא בזמן ששימר כדרך השומרין (שם ב"מ ג יא). שימר אדם עצמו מעבירה פעם ראשונה, שנייה ושלישית הקב"ה משמרו (ר' ירמיה בשם ר' שמואל בר רב יצחק, שם סוטה א ט). כל זמן שמוטל עליו לקברו כמוטל לפניו דמי, מתו אין אבל משמרו לא והתניא המשמר את המת אע"י שאינו מתו פטור מק"ש וכו' משמרו אע"י שאינו מתו מתו אע"י שאינו משמרו וכו' (ברכ' יח.). אין השומר צריך להיות יושב ומשמר (חולי' ג.). לפי שהיה משה משמר בעצמו כל אותן ארבעים שנה שלא להקפיד בנגדם (תנחומא חקת קט). לפי שבנותן של גוים משמרות עצמן ממקום ערותן ומפקירות עצמן ממקום אחר (ריש לקיש, מד"ר בראש' ס). כל זמן שהיה הבן קטן היה אביו משמר אותו (שם שמות טו). והולד שרוי במעי אמו והב"ה משמרו (שם ויקרא יד). מה אגוז זה עצו משמר פריו כך עמי הארץ שבישראל מחזקין בדברי תורה (ר' עזריה, שם שה"ש, אל גנת אגוז). לא שספוג מרפא אלא שהוא משמר את המכה (שם איכה, רוח אפנו). בור סיד שאינו מאבד טפה קנקן זפותה שמשמרת את יינה (אדר"נ יד, שכטר, כט:). — ושׁמר את השבת, עי' שַׁבָּת 6883. — ושׁמר יום אחד אף שאינו יודע שהוא יום שבת: היה מהלך בדרך ואינו יודע אימתי שבת משמר יום אחד לששה, מאי לאו מונה ששה ומשמר יום אחד, לא משמר יום אחד ומונה ששה, א"ה משמר יום אחד לששה משמר יום אחד ומונה ששה מיבעי ליה וכו' (שבת סט:). ושמר שני ימים: מי גרם לי להיות משמרת שני ימים בסוריא על שלא שמרתי[1] יום אחד בארץ (ירוש' שבת ג ט). — ואמר הפיטן: שמועה טובה לאם [שימעתה] ומשמועה רעה אותו שימרתה (ינאי, זולתי, כט). קדוש במלאכי שלום שימרו במקום יושבו (שם שם לט). אם שימרתה מי יזיקו אם תמכתה מי ימחה (שם שם ריד). שׁמר בעקב דליקת נרות במצותם מערב ועד ערב (עבודה, מחזור איטלי ב, ריז).

— התפ', אֶשְׁתַּמֵּר, אֶשְׁתַּמְּרָה, יִשְׁתַּמֵּר, — כמו נפע' במשמ' נזהר, sich hüten; prendre garde; to take care: ואהיה תמים לו וָאֶשְׁתַּמְּרָה מעוני (ש"ב כב כד, וכעין זה תהל' יח כה). אתה תזרע ולא תקצור אתה תדרך זית ולא תסוך שמן ותירוש ולא תשתה יין וְיִשְׁתַּמֵּר חקות עמרי וכל מעשה בית אחאב[2] (מיכה ו יה — יו). — ובתו"ם, בפרט במשמ' התקים, נשאר: נכרי שהיה מעביר עם ישראל כדי יין ממקום למקום, אם היה בחזקת המשתמר מותר (ע"ז ס ג). הירק שדרכו להשתמר יום אחד תורמין עליו יום אחד (תוספת' תרומ' ד ה). מפני מה הכל קופצין

---

[1]) [בשרידי הגניזה, גינזברג 101: שימרתי.]

[2]) [בכל המשפטים האלה דבר בגוף שני: תזרע, תקצור וכו', ותלכו, תשאו, וכן ת"י במק וישתמר: ונטרתין, ועל כן נראה שאין וישתמר אלא שבוש במק' ותשמרו, כו"ו במק' יו"ד.]

לישא את הגיורת ואין הכל קופצין לישא את המשוחררת מפני שהגיורת היא היתה בחזקת המשתמרת והשפחה המשוחררת היא היתה בכלל המופקרת (שם הוריות ג יח, ועוד). חבר עומד מלמעלה ועם הארץ עומד מלמטה ושולה ונותן לו לעם הארץ נאמן לומר לא טמאתי מפני שהוא בחזקת משתמר (שם נ"ק סוף פרק ג). כל המבואות בחזקת טומאה חוץ מן החצר המשתמרת וכו' (ר' שמעון, שם טהרות ו). וכי מאחר ששוהין תשע שעות ביום בתפלה, תורתן היאך משתמרת ומלאכתן היאך נעשית וכו' (ברכות לב:). למה הדבר דומה לאדם משמר פרדס, משמרו מבחוץ כולו משתמר, משמרו מבפני' שלפניו משתמר, שלאחריו אינו משתמר (יבמ' כא.). ה"מ בחצר המשתמרת אבל חצר שאינה משתמרת אי עמד בצד שדהו אין, אי לא לא (ב"מ יא.). ב"ו נותן חפץ בתחת צרורה ופיה למעלה ספק משתמר ספק אין משתמר (נדה לא.). —ובספה"א: אם הוציא בהמה במתג שאין משתמרת כגון שקשר חבל בפי הסוס או במתג שאינה צריכה לו אלא משתמרת בפחות ממנו (רמב"ם, שבת כ ח). וכן ירק שדרכו להשתמר ג' ימים כגון המלפפונות כל שליקט בשלשת ימים מצטרף ותורם מזה על זה (שוה ה ו).

— פע', *שִׁמֵּר, — ששמרו אותו, שמרו עליו: הקלין שבדמאי וכו' חזקתן בכל מקום פטורין, אם היו משומרין חייבין (תוספת' דמאי א א). מאי עין לא ראתה, אריב"ל זה יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית (ברכ' לד: ועוד). אמר קרא ליל שמורים, ליל המשומר מששת ימי בראשית, ואידך לילה המשומר ובא מן המזיקין (ר"ה יא:). שיהו היום והלילה משומרים (ירוש' פסחים א א). אמר לון מן השמור הבאתים ואם אין את מאמיננו הרי שדה פלוני משומרת לפניך (שם שם ד ג). וטח את פיה בבצק ולא בשביל שיחמו אלא בשביל שיהיו משומרים (שבת כא:). האגוז הזה כל זמן שעצו דבוק לפריו הרי הוא משומר (פסיקת' רב', יהודה וישראל, מג.) אבל ברכות שברכו אותן האבות משומרין הן לעתיד לבא (מד"ר דבר' ג).

— ובספה"א: למה לא נתת המשכון לנכרי והיה יותר משומר כי נכרי היה צריך לפרוע אלי לפחות כנגד המעו' שהלוות עליו (סו"ת הר"י מינץ והר"מ פאדווה עו, כט). —ואמר הפיטן: טוב נמת לאדירים, ישקלו כסף כפורים, כפר עון מכפרים, לעד יהו משמרים (אתה אהבת, יוצר לשבת שקלים). שמרו עמלי תורה ותהיו משמרים (הלכות גדולות, הילדסהיימר, 6). —ואמר המשורר: הנחתי רעב עברה ואנחתי משמרה (ר' שמואל הנגיד, אחי מוסר, הברמן 3 51).

— הפע', *הֻשְׁמַר, — כמו פִּע' ונפע': ואצל התכלית או בקרוב ממנו תהיה ההולדה והיא היותר נכבדת ממדרגת הנפש האנושית כי בה יתמיד המציאות ויושמר (אמו"ר לראב"ד א ו, 26).

ב. שָׁמַר, קל לא נמצא במקורות.

— כפע', הִשְׁתַּמֵּר [1], זקק היין משמרים, sich abklären (Wein); se clarifier, dépouiller; to clear off: הִשָּׁמֵר והשקט [2] אל תירא ולבבך אל ירך (ישעי' ז 7).

— פע', *שִׁמֵּר, שמר את היין, זקק וסנן אותו משמריו, abklären; clarifier, dépouiller; to clear off (wine): המשמר חייב משום בורר (ר' זעירה רב חייה בר אשי בשם שמואל, ירוש' שבת ז א). מה המרקד קמח למטן וסולת למעלן אף המשמר יין מלמטן ושמרין מלמעלן (שוה, שם).

---

[1]) [עי' בהערה שאחר זו].

[2]) [כבר ראו כמה פרשנים בימי הבינים, שאין כאן השמר לשון שמירה, אלא השמר והשקט בא כהוראת שקט אל שמריו, כדברי רש"י: שב בשלום כיין על שמריו ע"כ, וזאת כנראה אף כונת ת"י: אסתמר ונוח, כאלו מן סמר, כנאמר בהערה לשרש ב. שמר, ועי' גם בנאמר על שקט (שעקר הוראתו כלשון נפילה), ולא צדקו אלה שמצאו גם כאן את הפעל א. שָׁמַר, ואמנם אפשר שכונת הדברים לבנין הִפְע' הִשָּׁמֵר והשקט, כלו' חורד שמרים, כיין העומד בשקט ועי"כ בן הוא משקיע שמרים, שלא כנקוד, שהלך אף הוא אחר א. שָׁמַר.]

—פעי' *בינ' מְשֻׁמָּר, שיש בו שמרים: אדם כי יקדית וראיתה את שיתנו משומר ורופש כמראה שתן החמור דע כי יכאב ראשו (חקף הרופא כ"י 133).

ג. **שָׁמַר**, תִּשְׁמֹר,—שמר על דבר, פסח עליו, שחרר, שלח חפשי[1]), übersehen; fermer l'oeil; sur; to overlook: כי עתה צעדי תספור לא תִשְׁמֹר על חטאתי (איוב יד יו).

שֶׁמֶר[2]) או שֶׁמֶר, ש"ז, במקרא ובתו"מ רק מ"ר שְׁמָרִים, כנ' שְׁמָרָיו, שְׁמָרֶיהָ, שִׁמְרֵיהֶם, — פסלת היין והשמן השוקעת בתחתית הכלי, Hefen; lie(s); lees, dregs ועשה יי' צבאות לכל העמים בהר הזה משתה שמנים משתה שְׁמָרִים[3]) שמנים ממחים שְׁמָרִים מזקקים (ישעי כה ו). שאנן מואב מנעוריו ושקט[4]) הוא אל שְׁמָרָיו ולא הורק מכלי אל כלי וכו' על כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר (ירמי מח יא). ופקדתי על האנשים הקפאים על שִׁמְרֵיהֶם האמרים בלבבם לא ייטיב יי' ולא ירע (צפני א יב). כי כוס ביד יי' ויין חמר מלא מסך ויגר מזה אך שְׁמָרֶיהָ ימצו ישתו כל רִשעי ארץ (תהל' עה ט). — ובתו"מ: נותנין מים על גבי שמרים בשביל שיצלו (שבת כ ב). יוציא לו ג' לוגין שמן למאה, לוג ומחצה שמרים לוג ומחצה בלע. אם היה שמן מזקק אינו מוציא לו שמרים וכו' ר' יהודה אומר אף המוכר שמן מזקק לחברו כל ימות השנה הרי זה מקבל עליו לוג ומחצה שמרים למאה (ב"מ ג ח). אין מערבין שמרי יין ביין אבל נותן לו את שמריו (שם ד יא). חבית של זיתים מגלגלים, בש"א אינו צריך לנקב ובה"א צריך לנקב, ומודים שאם נקבה וסתמוה שמרים שהיא טהורה (עדי' ד ו). משמרת שמוציאה את היין וקולטת את השמרים (אבי' ה טו). אינו מביא לא מפיה מפני הקמחין, ולא משוליה מפני השמרים (מנח' ח ז). חבית שנקבה וסתמוה שמרים הצילוה (כלים י ה). שמרי גוים שיבשו אסורין בהנאה (תוספת' תרומות י יג), אף כשאמרו נותנין לו שמריו נותן של היום ושל מחר למחר (שם ב"מ ג כז). חבית מנוקבת היתה כדברי בית הילל אלא שסתמוה שמרים (שם עדיות ב ג). שמן השרוי והשלוק והמבושל של שמרים ושל ריח רע הרי זה בעל מום למזבח (שם מנחי' ט ח). ומה בינו לשמרים של גוי, אלא שמרים של גוי שמא אינן אסורין בהנייה הא שמרים שיבשו אין בהן משום הניית ע"ז (ירוש' דמאי א ג). ומה המרקד קמח מלמטן וסולת מלמעלן אף המשמר יין מלמטן ושמרין מלמעלן (ירוש' שבת ז ב). עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות האוכל עלי קנים וכו' והשותה שמרי יין וכו' (ברכ' כה.). טורד אדם חבית של יין ויינה ושמריה ונותן לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש (שבת קלט:). כגון שניקבה למטה מן השמרים (שם קמו:). לא אמרו שמן עכור אלא למוכר בלבד שהרי לוקח מקבל עליו לוג ומחצה שמרים בלא פקטים (ב"מ מ:). — ובספהמ"א, גם ברפואה לגבי נוזלים שבגוף האדם: כבומר של ענבים, כשמתחילין לבסום כיון שנוגע בו דובב השמרים משמיע קול (כגמ"ה, בכורות לא:). שמן כתית, שמן נקי, שאין זיתים נטחנים בריחים אלא כותש במכתשת ואין מעלה שמרים כל כך כמו הטוחן (רמ"י, מ"א ה כה). הסכמת הרופאים בשמוש מלת שמרים הנה סר ממנהג הידוע, וזה כי הם יאמרו שקע ושמרים לא למה שישקע לבד אבל לכל עצם עב הממשות (קאנון א ב, למוד ג כלל ב, בסמן ו). עשה לו המעים לקבל את שמרי המאכל והמשתה (ר"ש דונולו, תחכמוני ליצירה א, סג.). ויצאו מן המורסות אותם הלחיות המתחלפות וישקע בשתן המוקדחים אותם השמרים המגונים (פרקי משה ג, ז:). ויבט אל הענן אשר על פניהם ובמראה שמריהם ותכניותיהם (רמ"ע פלקירא, המבקש, לא). וזו היציאה (של מחלת הסרטן) יש לה סביבה גידי,

---

[1]) [אלה דברי העורך בפרושו על איוב על כתוב זה: לכאורה בניגוד לנאמר על ספירת צעדי איוב בחיוב. אבל גם כאן לא הובנה מלה ארמית שבמקור, כי „שמר" (כבנין פַּעל) הוראתו בסורית ובמנדעית איננה שמור, אלא: שלח חפשי, שחרר (בפאסיב: אשתמר, שוחרר), והמלה מקבילה לאכדית mushshuru באותה הוראה, וכן כאן: לא תשחרר, לא תשלח חפשי על חטאתי, בפיעל: תְּשַׁמֵּר.]

[2]) [עי' ב. שמר, הערה.]

[3]) [כאן כנראה במשנ' יין מְשֻׁמָּר, ועי' ב. שָׁמַר.]

[4]) [עי' שָׁקַט, הערות.]

מלאים מן התערובות המולידות אותה והם שמרי המרה השחורה (כ' מאיר אלדבי, שבילי אמונה, הנתיב הרביעי ז). ומשלחת הכבד תעבה והשמרים אל הטחול וכו' (ס' מוסר לר"י בן יהודה ג יג). והגוף יעמוד בבריאותו וכו' ותחזיקני המחזקת בכליה ותשנה המשנה לצורת הגוף ותהפכני אליה ותשליך המשלכת הרפשים והשמרים מעליה (דברי חפץ, אגרת לשון הזהב לר"י אלחריזי). ונתאכסנתי אצל נקי הדעת זך בלי שמרים וכו' (סיד"א, מעגל טוב, 7). והי' כאשר בא הגביר וכו' הלכתי אצלו וחזיתיה וכו' זך בלי שמרים (שם, 32). -- ואמר המשורר: ואל תתאו חמר זמן ארוך נשמר, וריחו לא נמר, כשוקט בשמרים (דונש, דעה לבי, אלוני, סז). —ומ"י שֶׁמֶר: ואז תסיר הקלחת מן האש עד שיתקרר מעט ואז ימצה החלבים והשמנים והמוחים והחמאה מעל השמר הנשאר בו (מ.ספי דוכולו, 4). ואמר הפיטן: בלענת שמר מוקק אותי שבע (רסע"ג, אבוי ליכם, סליח' ה"ב, סדור רסע"ג שכ) [1]. וכום חמר ללב המר הגר ושמר ימצו (סליח' לסבת סוכה, סדור אר"ל, תקמז.). האדם כתולע תלבן כצמר, שוקטת כיין הטוב על שמר (אור בקר, ויכליה תסע). — ואמר המשורר: והשקמו גביעי יין ידידת, והצר לי מצות שמרי שמריו (רמב"ע, יריבי, ברודי, ריז).

*שָׁמָר, שׁוּמָר, ש"ז, — עשב ריחני גבה בעל פרחים צהבים, משמש תבלין בבשול [2], foeniculum capillaceum; Fenchel; fenouil; fennel: שומר וכרפס מה נפיק מנהון פיטרוסילינון (ירוש' כלא' א ד, לפי נסח הר"ש). — ובמתמ"א: ולקדחת הליחיית מועיל עם כרפס ושומר ואפונים (מסחת הרפואה, כ"י בריטי' מוזי'). ומבקשי' עשב השומר ואוכלין אותו ומקנחי' בו את עיניה' ומתרפאי' (שער השמים ד א, עז:). ותשתה (המינקת) מי שומר לח עם סוכר (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ד). או יקח לב לווים קלופים וישימם בפיו כל הלילה ובבקר ילעום עמם מעט מורע שומר (שם שם). או ישתה מי שומר לח אחר שירתיחה' ויסנן אותו (שם שם). יוקח שרשי שומר ושרשי כרפס ושרשי סרים ומורע השומר ומורע אל סרים וכו' (שם שם).

1) [כנראה בהשפעת הסליחה הזאת כותב ראב"ע בשירו על הנהגת הבריאות (שמעו נא, כהנא א, 185) על חדש סיון: תקיז דם מכבד, ותשלשל פן תאבד, זרע שמר (מנקד שֶׁמֶר) לענה, עם יין תשתה נא.]

2) [מן הארמ' שומרא, וכן בסור' שומר(א), בערב' המדברת שֻׁמַר (צמח קוצני) או שַׁמַר, ועי' לֵו, Flora III, 460. ואמנם אין להשוות א. שָׁמִיר בעבר', ועי' בערך זה.]

שְׁמָרָה [1], ש"נ, — מִשְׁמָר, watch; garde; Wache: שיתה יי' שָׁמְרָה לפי נצרה על דל שפתי (תהלי' קמא ג). [2]

*שַׁמְרַחֹם, ש"ז, — כלי העשוי לשמר את חם הדברים הנתנים בתוכו, Thermos; thermos, נוהג בספרות ובדבור.

*שְׁמָרִיּוּת, ש"נ, — מטבע השמרים: ואמנם (הלחה) השחורה בלתי טבעית היא מה שאינה על דרך הצלילה והשמריות אבל ע"ד השריפה ואפריות וכו' כי הדברים הלחים המתערבים בארציות תפרד הארציות מהם על שני פנים, אם על דרך הצלילה והשמריות (קאנון א א פרק ה, במזג הליחה).

*שַׁמְרָן, ש"ז, — אדם העשוי לשמר דברים בזכרונו: וזקן שלא גבר על מזגו הטבעי הליחה המקרית יהא זכרן לפי שמזג הזקן יבש ולפיכך ימצא במקצת הזקנים זכרן ולא שמרן (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה נתיב ז, מז:). — *ובמשמ' אדם שדרכו לשמר על דעות ומנהגים מקבלים, konservativ; conservateur; -tive, נוהג בדבור ובספרות.

*שַׁמְרָנִי, ת"ז, — של השמרן, של האדם השומר על הדעות והמנהגים המקבלים, נוהג בדבור ובספרות.

*שַׁמְרָנוּת, ש"נ, — טבע השמרן, השומר על הדעות והמנהגים המקבלים, נוהג בדבור ובספרות.

1) [אותה מלה בעקר היא שומרה, שומירה בלשון המשנה, ועי' שם.]

2) [גם במקי' שיתה יי' מורה להם ידעו גוים אנוש המה סלה (תהלי' ט כא) הכונה כנראה: שיתה יי' שמרה להם וכו'.]

***שְׁמַרְקַע** [1], ש"ז, מין ממיני הפטריות, Trüffel; truffe; truffle: ושאר כל ירקות שדה חוץ משמרקעים וכו' הרי אלו צריכין מחשבה והכשר (עוקצ' ג ג).

א. שמש, ממנו שֶׁמֶשׁ, שִׁמְשָׁה [2], °שִׁמְשִׁי, °שִׁמְשִׁיאֵל, ^שִׁמְשְׁיָה, °שִׁמְשִׁית.

ב. *שמש [3], ממנו °הִשְׁתַּמְּשׁוּת [4], *מְשַׁמֵּשׁ, *שִׁמּוּשׁ, °שִׁמּוּשִׁי, *שַׁמֵּשׁ, *שַׁמָּשׁ, °שַׁמָּשׁוּת, *תַּשְׁמִישׁ, °תַּשְׁמִישָׁה.

שֶׁמֶשׁ [5], מזו"נ, בהפסק שָׁמֶשׁ, כ:' שִׁמְשֵׁךְ, שִׁמְשָׁהּ, מ"ר כנ' שִׁמְשֹׁתַיִךְ ?, — חמה, הגוף השמימי הגדול המשפיע אור וחם לארץ, Sonne; soleil; sun: הנה חלמתי חלום עוד והנה הַשֶּׁמֶשׁ והירח ואחד עשר כוכבים משתחוים לי (בראש' לז ט). ופן תשא עיניך השמימה וראית את הַשֶּׁמֶשׁ ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים (דבר' ד יט). וישתחו להם ולַשֶּׁמֶשׁ או לירח (שם יז ג). אז ידבר יהושע לי"י וכו' ויאמר לעיני ישראל שֶׁמֶשׁ בגבעון דום וירח בעמק אילון וידם הַשֶּׁמֶשׁ וירח עמד (יהוש' י יב – יג). והשבית את הכמרים וכו' ואת המקטרים לבעל לַשֶּׁמֶשׁ לירח ולמזלות (מ"ב כג ה). וישבת את הסוסים אשר נתנו מלכי יהודה לַשֶּׁמֶשׁ (שם שם יא). הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בַּשֶּׁמֶשׁ אחרנית עשר מעלות ותשב הַשֶּׁמֶשׁ עשר מעלות במעלות אשר ירדה (ישע' לח ח). לא יהיה לך עוד הַשֶּׁמֶשׁ לאור יומם (שם ס יט). ויוציאו את עצמות מלכי יהודה וכו' ושטחום לַשֶּׁמֶשׁ ולירח ולכל צבא השמים (ירמ' ח ב). נתן שֶׁמֶשׁ לאור יומם (שם לא לד). כעשרים וחמשה איש וכו' והמה משתחויתם קדמה לַשָּׁמֶשׁ (יחזק' ח יז). שֶׁמֶשׁ בענן אכסנו (שם לב ז). הַשֶּׁמֶשׁ יהפך לחשך (יואל ג ד). שֶׁמֶשׁ ירח עמד זבלה (חבק' ג יא). לַשֶּׁמֶשׁ שם אהל בהם (תהל' יט ה). לך יום אף לך לילה אתה הכינות מאור וָשָׁמֶשׁ (שם עד יז). הללוהו שֶׁמֶשׁ וירח (שם קמח ג). ובצרוף שמש ומגן [1]: כי שֶׁמֶשׁ ומגן י"י אלהים חן וכבוד יתן י"י (תהל' פד יב). מז, זת לי פתחי ואור

---

[1]) [מלה זו, במ"ר שמרקעים, נ"א שמרקועים באה רק במקום המובא על יד פטריות במק' הצרוף המצוי כמהים ופטריות, ועל כן רואה לֵו (עי' Flora 1, 26 וכו') בה מין ממיני הפטריות, ומשוה לה את הפרס' שמארוע' a) באותה משמ' שהמלה בתו"מ שאולה ממנה, ואמנם הרמב"ם וכן רע"ב ראו בה מין בצל חריף, ואין זה מסתבר.]

[2]) [עי' שֶׁמֶשׁ, הערה.]

[3]) [שרש זה כמשמ' שרת בא גם בארמ' (דנ' ז י) ובסור' וכנראה שאול הוא בעבר' של חז"ל מארמ', וכן בא בקפטית, שֵׁמְשֶׁ במשמ' שַׁמָּשׁ, כנראה משרש מצרי קדום. ביתר השפות השמיות הקדומות אין השרש, ואך בערב' מאחרת בא שַׁמַּאשׁ b) (שַׁמָּשׁ), שַׁמַּשׁ c) (שרת כשמש), כשאול מארמ'. יש גוזרים שרש זה מלשון עבודת השֶּׁמֶשׁ, ואחרים מחברים אותו עם הערב' שַׁמְשַׁם, רמש, רוץ מהר (שממנו בארמ' שומשמנא, נמלה), ואין פרושים אלו מסתברים באמת. ואפשר שיש כאן צורת שפעל קדומה, אולי מן מוש או משש, או שיש כאן בעקר שם פקידות. ש־מש כדגמת האשור' שַׁרֵישׁ העומד מצד ראש המלך וכד', שהפעל נגזר ממנו. וצ"ע.]

[4]) [השתמשות... בו (מו"נ מר' הכוזי ח ג). ובהשתמשות בו (פרוש המשניות לרמב"ם סוטה ג ו).]

[5]) [בארמ' וסור' שִׁמְשָׁא, שִׁמְשָׁא, אשור' שַׁמְשׁ, וכשם האל שַׁמַּשׁ, אוגרית' שפש (גם כשם אלה בנקבה), ערב' צפוני' ודרומ' שַׁמְשׁ a) ובלהגים גם במבטא שַׁמְשׁ. וכאמור בהערות למלים שָׁבִים, שָׁבִיץ נגזרו גם אלה מן שֶׁמֶשׁ, בקרוב למבט' שפש שבאוגרית, במשמ' טבלת שמש קטנה. ובכוש' באה המלה יום אף כמשמ' שמש. בשפות הקדומות משמשת המלה שמש גם ככנוי כבוד למלכים, ובפרט נקרא כך, (אל) שמש, מלך מצרים במכתבים בבליים וחתיים מן האלף השני לפני הספירה. אין גם שמשון הגבור בעקר אלא דמות (אלהי) השמש, ועי' ביחוד בדברי העורך, הלשון והספר ב, עמ' 90 וכו'. וכן בא שמש כאלהות קדושה בשמות מקום כגון בית שמש וכד'. ועי' גם ב. שמש, הערה.]

[1]) [התקשו המפרשים בצרוף זה, כין שראו כאן שמש ממש וכין שמצאו כאן כלי נשק מקביל אל מגן (עי' רש"י). אך נראה שאין כאן מגן כלי נשק, אלא מלה מקבילה אל הערב' נַגְם b) במשמ' כוכב, וכן אפשר להבין בפס': מגננו ראה אלהים והבט פני משיחך, באותה משמ'.]

---

a) سماروغ b) شمّاس c) شمّس

a) شمس b) نجم

לָנ, עד יצא **ש מ ש** חלד (לאשת לע:תה, השבעה עברית כנגד שדי כילה מימי שמקרלה, טור-סיני, הלשון והספר, כרך הלשון, 60). — **בָּא השמש**, שקע [1]: ויהי הַשֶּׁמֶשׁ לבוא ותרדמה נפלה על אברם (בראש׳ טו יב). ויהי הַשֶּׁמֶשׁ באה ועלטה היה (שם שם יז). ויפגע במקום וילן שם כי בא הַשֶּׁמֶשׁ (שם כח יא). ויהי ידיו אמונה עד בא הַשֶּׁמֶשׁ (שמות יז יב). אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא הַשֶּׁמֶשׁ תשיבנו לו (שם כב כה). ובא הַשֶּׁמֶשׁ וטהר (ויקר׳ כב ז). שם תזבח את הפסח בערב כבוא הַשֶּׁמֶשׁ (דבר׳ טז ו). והיה לפנות ערב ירחץ במים וכבא הַשֶּׁמֶשׁ יבא אל תוך המחנה (שם כג יב). השב תשיב לו את העבוט כבוא הַשֶּׁמֶשׁ (שם כד ג). ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו הַשֶּׁמֶשׁ (שם שם טו). ואת מלך העי תלה על העץ עד עת הערב וכבוא הַשֶּׁמֶשׁ צוה יהושע ויורידו את נבלתו מן העץ (יהוש׳ ח כט). ויעמד הַשֶּׁמֶשׁ בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים (שם י יג). ויהי לעת בוא הַשֶּׁמֶשׁ צוה יהושע וירידום מעל העצים (שם שם כז). ותבא להם הַשֶּׁמֶשׁ אצל הגבעה אשר לבנימן (שופט׳ יט יד). וְהַשֶּׁמֶשׁ באה והמה באו עד גבעת אמה (ש״ב ב כד). כה יעשה לי אלהים וכה יסיף כי אם לפני בוא הַשֶּׁמֶשׁ אטעם לחם (שם ג לה). לא יבוא עוד שִׁמְשֵׁךְ (ישעי׳ ס כ). באה שִׁמְשָׁהּ בעד יומם (ירמי׳ טו ט). והבאתי הַשֶּׁמֶשׁ בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור (עמ׳ ח ט). ובאה הַשֶּׁמֶשׁ על הנביאים וקדר עליהם היום (מיכה ג ו). את הַשֶּׁמֶשׁ לממשלת ביום (תהל׳ קלו ח). וזרח השמש ובא הַשֶּׁמֶשׁ (קהל׳ א ה). ומלך ישראל היה מעמיד במרכבה נכח ארם עד הערב וימת לעת בוא הַשֶּׁמֶשׁ (דה״ב יח לד).—**זָרַח השמש**: ויזרח לו הַשֶּׁמֶשׁ כאשר עבר את פניאל (בראש׳ לב לב). אם זרחה הַשֶּׁמֶשׁ עליו דמים לו (שמות כב ב). והיה בבקר כזרח הַשֶּׁמֶשׁ תשכים ופשטת על העיר (שופט׳ ט לג). וכאור בקר יזרח שָׁמֶשׁ (ש״ב כג ד). וישכימו בבקר וְהַשֶּׁמֶשׁ זרחה על המים (מ״ב ג כב). ויהי כזרח הַשֶּׁמֶשׁ וימן אלהים רוח קדים חרישית (יונה ד ח). שֶׁמֶשׁ זרחה ונודד (נחום ג יז). וזרחה לכם יראי שמי שֶׁמֶשׁ צדקה (מלא׳ ג כ). וזרח הַשֶּׁמֶשׁ ובא השמש (קהל׳ א ה). — **ובהשאלה**: וזרחה לכם

1) [באותו שמוש בלשון כניסת השמש לביתו, משמש באשור׳ אֵרֵב ז״א הכנס, ועי׳ עָרֵב, הערות.]

יראי שמי שֶׁמֶשׁ צדקה ומרפא בכנפיה (מלא׳ ג כ).— **חַם השמש**: וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו וחם הַשֶּׁמֶשׁ ונמס (שמות טז כא). מחר תהיה לכם תשועה בחם הַשֶּׁמֶשׁ (ש״א יא ט). לא יפתחו שערי ירושלם עד חם הַשֶּׁמֶשׁ (נחמי׳ ז ג). — **חָשַׁךְ השמש**: חשך הַשֶּׁמֶשׁ בצאתו (ישעי׳ יג י). עד אשר לא תחשך הַשֶּׁמֶשׁ והאור והירח והכוכבים (קהל׳ יב ב). — **יָצָא השמש**: הַשֶּׁמֶשׁ יצא על הארץ (בראש׳ יט כג). כן יאבדו כל אויביך יי׳ ואהביו כצאת הַשֶּׁמֶשׁ בגברתו (שופט׳ ה לא). חשך הַשֶּׁמֶשׁ בצאתו (ישעי׳ יג י). — **הִכָּה השמש**: לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב וָשָׁמֶשׁ (ישעי׳ מט י). ותך הַשֶּׁמֶשׁ על ראש יונה ויתעלף (יונה ד ח). יומם הַשֶּׁמֶשׁ לא יככה (תהל׳ קכא ו). — **קָדַר הַשֶּׁמֶשׁ**: שֶׁמֶשׁ וירח קדרו (יואל ב י, ד יח). — **שָׁב השמש**: ותשב הַשֶּׁמֶשׁ עשר מעלות במעלות אשר ירדה (ישעי׳ לח ח) — **שָׁזַף השמש את האדם**: אל תראני שאני שחרחרת ששזפתני הַשָּׁמֶשׁ (שה״ש א ו). —**חָזָה את השמש**: כמו שבלול תמס יהלך נפל אשת בל חזו שָׁמֶשׁ (תהל׳ נח ט). — **ראה את השמש**: גם שֶׁמֶשׁ לא ראה ולא ידע (קהל׳ ו ה). טובה חכמה עם נחלה ויתר לראי הַשָּׁמֶשׁ (שם ז יא). וטוב לעינים לראות את הַשָּׁמֶשׁ (שם יא ז). — **מְבוֹא השמש**: הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא הַשֶּׁמֶשׁ (דבר׳ יא ל). מהמדבר והלבנון הזה ועד הנהר הגדול נהר פרת כל ארץ החתים ועד הים הגדול מבוא הַשֶּׁמֶשׁ יהיה גבולכם (יהוש׳ א ד). והים הגדול מבוא הַשֶּׁמֶשׁ (שם כג ד). הנני מושיע את עמי מארץ מזרח ומארץ מבוא הַשָּׁמֶשׁ (זכרי׳ ח ז). — **מִזְרַח שמש**: ויחנו בעיי העברים במדבר אשר על פני מואב ממזרח הַשָּׁמֶשׁ (במד׳ כא יא). אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ (דבר׳ ד מא). ויירשו את ארצו ואת ארץ עוג מלך הבשן שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מזרח שָׁמֶשׁ (שם שם מז). למען ידעו ממזרח שֶׁמֶשׁ וממערבה כי אפס בלעדי (ישע׳ מה ו). וייראו ממערב את שם יי׳ וממזרח שֶׁמֶשׁ את כבודו (שם נט יט). כי ממזרח שֶׁמֶשׁ ועד מבואו [1]

1) [השוה ביחוד את הכתוי החוזר כמה פעמים בכתבת אזתוד מקאראטפה: לממצא שמש ועד מבאו. ע׳ בספר העורך הלשון והספר א, מהד׳ 2, על כתבת זו.]

גדול שמי בגוים (מלאכי א יא). אל אלהים יי׳ דבר ויקרא ארץ ממזרח שמש עד מבאו (תהל׳ נ א). ממזרח שמש עד מבאו מהלל שם יי׳ (שם קיג ג). ועי׳ מזרח. — מרכבות השמש בפלחן השמש: וישבת את הסוסים אשר נתנו מלכי יהודה לשמש וכו׳ ואת מרכבות השמש שרף באש (מ״ב כג יא). — תבואות שמש: וממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים (דבר׳ לג יד). — כשמש: זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי (תהל׳ פט לז). — לעיני השמש: ושכב עם נשיך לעיני השמש הזאת (ש״ב יב יא). — לפני שמש: יהי שמו לעולם לפני שמש ינין שמו (תהל׳ עב יז). רטב הוא לפני שמש (איוב ח יז). — נגד השמש: קח את כל ראשי העם והוקע אותם ליי׳ נגד השמש (במד׳ כה ד). כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש (ש״ב יב יב). — עם שמש: ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים (תהל׳ עב ה). — תחת השמש [1]: מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש (קהל׳ א ג). מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש (שם שם ט). ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש (שם שם יד). והנה הכל הבל ורעות רוח ואין יתרון תחת השמש (שם ב יא). כי רע עלי המעשה שנעשה תחת השמש (שם שם יז). ושנאתי אני את כל עמלי שאני עמ׳ תחת השמש שאניחנו לאדם שיהיה אחרי ומי יודע החכם יהיה או סכל וישלט בכל עמלי שעמלתי ושחכמתי תחת השמש וכו׳ וסבותי אני ליאש את לבי על כל העמל שעמלתי תחת השמש וכו׳ כי מה הוה לאדם בכל עמלו וברעיון לבו שהוא עמל תחת השמש (שם שם יז — כב). ראותי תחת השמש (שם ג יו, ה יב, ו א, י ה). ושבתי אני ואראה את כל העשקים אשר נעשים תחת השמש (שם ד א). אשר נעשה תחת השמש (שם שם ג, ח ט, ט ו). ואראה הכל תחת השמש (שם ד ז). ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש (שם שם יה). ולראות טובה בכל עמלו שיעמל תחת השמש (שם ה יז). אשר מי יגיד לאדם מה יהיה אחריו תחת

1) [ועי׳ על בטוי זה בדברי העורך, הלשון והספר 2, 397.]

השמש (שם ו יב). אשר אין טוב לאדם תחת השמש כי אם לאכל ולשתות ולשמוח והוא ילונו בעמלו ימי חייו אשר נתן לו האלהים תחת השמש (שם ח יה). כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש (שם שם יז). זה רע בכל אשר נעשה תחת השמש (שם ט ג). כל ימי חיי הבלך אשר נתן לך תחת השמש כל ימי הבלך כי הוא חלקך בחיים ובעמלך אשר אתה עמל תחת השמש (שם שם ט). שבתי וראה תחת השמש (שם שם יא). גם זה ראיתי חכמה תחת השמש (שם שם יג). — ובתו״מ [1]: אין נותנין עורות לעבדן וכו׳ אלא כדי שיעשו מבעוד יום ובכולן בית הלל מתירין עם השמש (שבת א ח). ואינו מביא קרבן אלא אם כן היה מעורב שמש (נזיר ו ו). כיון שחשכה אומר להם בא השמש אומרים הן, בא השמש אומרים הן (מנח׳ י ג). העריב שמשו אוכל בתרומה (נגע׳ יד ג). ומטמאים היו את הכהן השורף את הפרה מפני הצדוקים שלא יהיו אומרים במעורבי שמש היתה נעשית (פרה ג ז). אם זרחה השמש עליו, וכי השמש עליו בלבד זרחה וכו׳ אלא מה שמש שלום בעולם אף זה אם ידוע היא שבשלום עמו והרגו הרי זה חייב (מכי׳ משפטים מסכ׳ דנזיקין יג). וכאור בקר יזרח שמש וכו׳ וכאור בקר בעולם הזה כעין זריחת שמש לצדיקים לעולם הבא (פסח׳ ב.). שמש בשבת צדקה לעניים שנאמר וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא (רבי ילחק, תענ׳ ח:). אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמוחו שנאמר וזרח השמש ובא השמש, עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי (רבי יוחנן, יומא לח:). שמש וירח עמד זבולה, שמש וירח בזבול מאי בעיין והא ברקיע קביעי׳, מלמד שעלו שמש וירח מרקיע לזבול וכו׳ (רי ילחק, נדר׳ לט:). אין לו דמים אם זרחה השמש עליו, וכי השמש עליו בלבד זרחה, אלא אם ברור לך הדבר כשמש שאין לו שלום

1) [המלה באה בתו״מ בדרך כלל אך בחקוי לצרופים שבלשון המקרא, ועי׳ חמה. גם בבטוי מבי שמש הבא בבכורות ז ג (עי׳ לעיל עמ׳ 4038) לפני המלה זגדום או זגדום הסתומה מלה לועזית היא כנראה ולא עברית, וצ״ע.]

עמך הרגהו ואם לאו אל תהרגהו (ת״כ, סנה׳ עג.) ויזרח לו השמש וכו׳ שמש שבא בעבורו זרחה בעבורו (ר׳ ילמק, סס לס:). ובא השמש, א״ר אבא בר כהנא וכי אין אנו יודעים שזרח השמש ובא השמש, אלא עד שלא ישקיע הקב״ה שמשו של צדיק הוא מזריח שמשו של צדיק חבירו וכו׳ עד שלא השקיע שמשו של משה הזריח שמשו של יהושע וכו׳ עד שלא שקעה שמשו של יהושע זרחה שמשו של עתניאל בן קנז וכו׳ עד שלא שקעה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל וכו׳ עד שלא השקיע הקב״ה שמשה של שרה הזריח שמשה של רבקה (מד״ר בראש׳ נח). שהיתה השמש קופחת עליהם (סס במד׳ א). ששופתני השמש, על שעשיתי מריטות[1]) של סוסים לשמש (סס סה״ש א, אל תראני). למה אנו דומין לבן מלכים שיצא למדברה של עיר וקפחתו החמה על ראשו וכו׳ כך אנו אם שמשה של ע״ז שופתנו (סס סס). — *בין השמשות, כמו בין הערבים, בזמן שקיעת השמש לפנות ערב[2]) הדמאי מערבין בו וכו׳ ומפרישין אותו ערום בין השמשות (דמאי א ד). נולד לבין השמשות נמול לתשעה, בין השמשות של ערב שבת נמול לעשרה (סבת יע ה). עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות (אבות ה ו). שבת ויוה״כ ועשה מלאכה בין השמשות ואין ידוע באיזה מהם עשה (כרית׳ ד ג). לא נחלקו על העושה מלאכה בין השמשות (ר׳ יוסי, סס סס). ופעמים צריכה להיות בודקת בשחרית ובין השמשות (נדה א ז). הרואה יום אחד עשר בין השמשות תחלת נדה וסוף נדה וכו׳ בין השמשות לכולן הרי אלו טועות (סס ו יד). נדה שבדקה עצמה יום שביעי שחרית ומצאתה טהורה ובין השמשות לא הפרישה וכו׳ הרי היא בחזקת טהרה (סס י ג). ראה אחת היום ואחת בין השמשות, אחת בין השמשות ואחת למחר וכו׳ (זבים א ו). בין השמשות ספק מן היום ומן הלילה וכו׳ ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין, הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון בין השמשות (ת״כ, סבת לד:). בין השמשות כהרף עין (רבי יוסי, סס סס). כוכב אחד יום, שנים בין השמשות (סס לה:). תהא משנתינו שלא היו עליה מעות כל בין השמשות (סס מו.). בלוקח עבד בין השמשות ולא הספיק למולו (יבמ׳ מח:).—ובסהמ״א: ומזרח השמש על פניהם (תכי מט, טופורובסקי, 382). ברור לי הדבר כשמש (קלונימוס, אבן בחן, וואלף, 44—45). מספר השמשות הנמצאות בעולם וכו׳ כמספר כוכבי׳ הנצבי׳ (ר״ד פריגזכסויזן, מוקדות תבל כב, מג.).—ואמר הפיטן: הלוך השמשות המאורות כבו גבול לתאור (אמונתך אמתי, יוצר סבת ר״ח). שמשי הלא ערבה וכבה מאור נרי (סדור אר״ל, תסע״ה). — ואמר המשורר: תבואני אחות שמש וראש לה כמו אפל (ר״ש הנגיד, המזכיר אל יפת מראה, בן תהלים, ססון, עג). כשמש מרומים הכי את גבירה (רשב״ג, שמש מרומים, ביאליק-רבניצקי א, 185). כלבוש בלוי מחלצותיו יגבהו שמש וירח ויתנשאו (רמב״ע, עד מה, ברודי, ט). לשמש בא ובעפר מבואיו, פני רום קדרו עם כל צבאיו (הוא, לשמש בא, סס, יד). ארח לך כאשר שמש יהי בא הכי את הוא ומראיך כמראיו (הוא, לשמש בא, סס, טו). וכמה איש יהי סוחר בחתו זהב שמש בכסף הלבנה (הוא, נאור היום, סס, קמג). שמש יקר ירדה תוך מערבנו (שלמה בן ראובן בונפיד, שמש יקר, מבחר השירה העברית, ברודי, שכט). שמש בלחיה תקעה נוה (הוא, שמש בלחיה, סס שלא). העריב שמשי וכבה נרי (וכסטין, 321). וירחים ושמשות במבוסת תבל אל עיני יעברון כרסיסי ליל (יל״ג, הנה). —ומ״ר **שְׁמָשִׁים, ואמר הפיטן: מזרות ושמשים וכל שטרי מזרת עבורך קבעתי (קונטי׳ הפיוטים, 30).

*שִׁמֵּשׁ, פ״י,—שרת, to serve; servir; bedienen:
המקבל עליו להיות חבר אינו מוכר לעם הארץ לח ויבש וכו׳ ומשמש בבית המדרש

---

[1]) [מ״ב מתקן: ארוות; יסטרוב: מרכבות.]

[2]) [וכן בארמית שבתרגומים ביני שמשיא. ביני שמשתא. מקור הבטוי לא נתברר בדיוקו, ואפשר שהכונה בעקר: בין הראות השמש להראות הירח, בצרוף שמש וירח יחד, בדומה לשמושים בערבי כגון אלקַמַרַאנ a) שני הירחים במשמ׳ שמש וירח, וצ״ע.]

a) القمران

(דמאי ב ג). חולין ומשמשיהן פטורין מן הסכה (סוכה ב ד). הרי זה גטך על מנת שתשמשי את אבא שתי שנים, על מנת שתניקי את בני שתי שנים מת הבן או שאמר האב אי אפשי שתשמשני שלא בהקפדה אינו גט (גיט' ז ו). ראית מימיך חיה ועוף שיש להם אומנות והן מתפרנסין שלא בצער, והלא לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער (רבי שמעון בן אלעזר, קדוש' ד יד). והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס (ב"ב י ח). אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס (אנטיגנוס איש סוכו' אבו' א ג). בן זומא ראה אוכלסין בהר הבית אמר ברוך חכם הרזים וברוך שברא כל אלו לשמשני (תוספת' ברכ' ז ה). חבר ששימש במשתאו של עם הארץ ובסעודתו הרי זו חזקה למעשרות (שם דמאי ג ו). אמר לו ר' אליעזר מה זה יהושע שאני מסובים ורבן גמליאל עומד ומשמש (ספרי דברי לח). ארבעים שנה שימש שמעון הצדיק את ישראל בכהונה גדולה (ירוש' יומא ו ג). שהרי יוחנן כהן גדול שמש בכהונה גדולה שמנים שנה ולבסוף נעשה צדוקי (ברכ' כט.). מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה (שבת יג.). מי גרם לכם שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם עצלות שהיתה בכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון (הלל, פסח' סו.). יוסף חפני שמעון אפרתי הם שמשוני בחיי והם ישמשוני במותי (רבי, כתוב' קג.) היה משמשו כעבד (ב"ב קכז:). כל אותן שנים ששימש אותו תלמיד בישיבה אני שמשתי בעמידה (חול' כד.). בשביל ששימשת נחום איש גם זו עשרים ושתים שנה (ר' ישמעאל, מד"ר בראש' כב). הרבה צער נצטער נח בתבה שלא היה לו בן קטן שישמשנו (ר' ברכיה, שם שם לו). — *ושמש פרנס, שמש כפרנס, היה פרנס: וכל הזוגות לא היו אשכולות אלא אילו שימשו פרנסות ואלו לא שמשו פרנסות (ירוש' סוטה ט י). — ושִׁמֵּשׁ הכל, דבר, כדבר, למעשה וכדו', צָלֵחַ לדבר, השתמשו בו לצרך מן הצרכים, dienen : zu, als ; servir à, comme ; to serve for, as

ארבעה חותמות היו במקדש וכתוב עליהן עגל זכר גדי דל וחוטא עשיר, עגל משמש עם נסכי בקר וכו' גדי משמש עם נסכי הצאן וכו' זכר משמש עם נסכי אילים בלבד, חוטא משמש עם נסכי שלש בהמות של מצורעין (שקל' ה ג). ושלשה דברים היתה אותה הקרן משמשת מלמטה וכו' (זבח' ו ב). שתי מדות של יבש היו במקדש, עשרון וחצי עשרון וכו' עשרון מה היה משמש שבו היה מודד לכל המנחות וכו' חצי עשרון מה היה משמש שבו היה מודד חביתי כהן גדול (מנח' ט ח). וכי מה היה תהין משמש (שם שם ב). רביעית מה היתה משמשת רביעית מים למצורע ורביעית שמן לנזיר, חצי לוג מה היה משמש חצי לוג מים לסוטה וחצי לוג שמן לתודה (שם שם ג). ומסכתר היתה כלי גדול וכו' ושלשה דברים היתה משמשת, כופין אותה על גבי גחלים וכו' (תמיד ה ה). אין אדם שומע קול חברו בירושלים מקול המגרפה ושלשה דברים היתה משמשת כהן ששומע את קולה יודע שאחיו הכהנים נכנסים להשתחוות וכו' (שם שם ג). חמשה שערים היו להר הבית, שני שערי חולדה מן הדרום משמשין כניסה ויציאה וכו' טדי מן הצפון לא היה משמש כלום (מדות א ג). וארבע לשכות היו בבית המוקד וכו' ומה היו משמשות, מערבית דרומית היא היתה לשכת קרבן וכו' (שם שם ו). וארבע לשכות היו בארבע מקצועותיה של ארבעים ארבעים אמה וכו' ומה היו משמשות דרומית מזרחית היא היתה לשכת הנזירים וכו' מערבית דרומית אמר ר' אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת (שם ב ה). המשמש לטמא טמא, המשמש לטהור טהור (כלים ב ז). שלש אבנים שעשאן שתי כירים, נטמאת אחת מן החיצונות, האמצעית המשמשת את הטמאה טמאה, המשמשת הטהורה טהורה (שם ו ג). עץ המשמש את המתכת טמא והמתכת המשמשת את העץ טהורה (שם יג ו). כותל המשמש את הבית ידון מחצה למחצה (אהל' ו ג). בית המשמש את הכותל ידון כקליפת השום (שם שם ו). חזר נגע וכו' למטלית, הבגד הראשון ישרף והמטלית תשמש את הבגד השני בסימנין (נגע' יא ו). חזר (נגע) על האבנים, הבית הראשון

ינתין והאבנים ישמשו את הבית השני בפיטנין (שם יג ט). מה ריחיים ורכב מיוחדין שהם שני כלים המשמשין לו מלאכה אחת וחייב על זה בעצמו ועל זה בעצמו אף החובל שני כלים המשמשין מלאכה אחת חייב על זה בעצמו ועל זה בעצמו (תוספתי ב״מ סוף י). חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משמשות עם החיצונה והחיצונה משמשת לעצמה והשאר משמשות עם השנייה והשנייה משמשת (לעצמה), הפנימית שבכולן משמשת לעצמה ומשמשת עם כולן (שם שם יא יט). ועי' מְשַׁמֵּשׁ, 8402, ויש להוסיף: אף המוציא ממשמשי ע״א כל שהוא (ר' יהודה, שבת ע ו). נדר באחד מכל משמשי המזבח וכו' הרי זה נדר בקרבן (נדרי א ג). ויד משמשי האו״ר כל שהן (כלים כט ח). — משמשי משמשים: כל משמשי משמשיו של אדם בשעת מלאכה ושלא בשעת מלאכה טמא (ר' יוסי, שם עז ז). — וביחוד שמש כהן וכדו', שרת בעבודת הקדש בבית המקדש: אין הכהנים לובשין לשמש בבית המקדש אלא צמר ופשתים (כלאי ט א). כהן גדול משמש בשמנה כלים (יומא ז ה). אין בין כהן משמש לכהן שעבר אלא פר יום הכפורים ועשירית האיפה (מגי׳ א ט, הורי׳ ג ד). בת כהן לישראל וילדה הימנו בת והלכה הבת ונסת לכהן וילדה הימנו בן הרי זה ראוי להיות כהן גדול עומד ומשמש על גבי המזבח (יבמ' ז ו). כהן ששמש בטמאה וכו' פרחי כהנה מוציאין אותו חוץ לעזרה ומפציעין את מוחו בגזירין, זר ששמש במקדש ר' עקיבא אומר בחנק (סנה' ט ו). הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש בירושלים (מנח' יג י). — ושמשו המזלות, שמשה האורה: לא שימשו המזלות בשנת המבול (ירוש׳ פסח׳ א א). כיון ששקעה החמה בלילי השבת שמשה האורה (מד״ר בראשי' יב). — ובלשון יפה במשמ' תשמיש מיני בין הבעל לאשתו, שמשה האשה verkehren; avoir des rélations (intimes); to have intercourse: זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה צריכין טבילה (ברכי ג ו). ואיזו היא דת משה, מאכילתו שאינו מעושר ומשמשתו נדה וכו' (כתובי ז ו). נטולה אני מן היהודים יפר חלקו ותהא משמשתו (נדרי יא יב). והמשמשת בעדים הרי זו כפקידה (נדה א א). ומשמשת בעדים (שם שם ז). דרך בנות ישראל משמשות בשני עדים (שם ב א). הבאין מן הדרך וכו' צריכה שני עדים על כל תשמיש ותשמיש או תשמש לאור הנר (ב״ש, שם שם ד). הרואה יום אחד עשר וטבלה לערב ושמשה ב״ש אומרים מטמאין משכב ומושב (שם י ח). ג' נשים משמשות במוך וכו' (יבמ' יב:). משמשת כדרכה והולכת (שם שם). בו ביום נבראו, בו ביום שמשו, בו ביום הוציאו תולדות (מד״ר בראשי' כב). — שמש מטתו: חולה ששימש מיטתו (ירוש' ברכ' ג ה). — ושמשה מטתה: שלא אכחול שלא אפקום ושלא אשמש מטתי יפר (נדרי פא:). ועי' מִטָּה, 2945. — שמשה את ביתה, באותה משמ': האשה ששמשה את ביתה וירדה וטבלה ולא כבדה את הבית כאלו לא טבלה (מקו' ח ד). טבלה ביום שלאחריו ושמשה את ביתה ואח״כ ראתה ב״ש אומרים מטמאין משכב ומושב (נדה י ח). אם לבו לגרשה והיא יושבת תחתיו ומשמשתו מהו (רב משרשיא, גיט' ל.). — ושמש הבעל: האומר לאשתו וכו' קונם שאיני משמשך הרי זה בלא יחל דברו (נדרי ב א). היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי ופירש מיד חייב (שבועי ב ד). — וגם כלפי בעלי חיים: שלשה שמשו בתיבה וכולם לקו כלב ועורב וחם (סנהי קח:). הכל משמשין פנים כנגד עורף חוץ משלשה שמשמשין פנים כנגד פנים ואלו הן דג ואדם ונחש (בכורות ח.). — ושמש עם, באותה משמ': אוי לי שהייתי משמש עם הטמאה (ספרי דבר' כא). היה משמש עם הטהורה (ר״ש ב״ר יוסי, ירוש' הורי' ב ה). בזמן שהאשה מיוחדת עם בעלה והיא משמשת עמו וכו' (מד״ר במדי' ט). הקב״ה מבקש להעמיד ממך נביאים אלא לכי ושמשי עם צדקיה והולידי ממנו נביאים והוא בא ומשמש עמה (תנחו' ויקר' י). — ושמשה מלה בלשון, באה המלה בלשון כהוראה מן ההוראות: כל הלשונות משמשין לשון נזירות חוץ מלשון קרבן (ירוש' נזיר ב א). כי משמש בד' לשונות, אי, דלמא, אלא, דהא (ר״ל, ר״ה ג., ועוד). בכל מקום שנאמר ויהי משמש צרה ושמחה (מד״ר בראשי' מב). הלשון הזה משמש שתי לשונות (ר' מאיר, שם

ויקר׳ יד). הלשון הזה (תשואוה) משמש ג׳ לשונות צרות מרגשות אפלה (סס איכה פתיח׳). — ובסהמ״א, גם שמשה אות, באה האות כתוספת על אותיות השרש העקריות להורות על משהו: ואני אפרש היאך תשמש הד׳ ט׳ [הד׳] לפי שהיא משמשת בתוך המילות כאטרך מן זמן הזדמנתון (דונס על סעדיה 6). ההלך, לשון עבר, וזהו שמושו של ל׳ בלשון ככד משמשת להבא ולשעבר בלשון א׳, קום התהלך להבא, התהלך נח לשעבר (רס״י, ברלס׳ ו ט). וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דבור משמשים לשון על (הוא, סס כח יח). לאטי, הלמ״ד מן היסוד ואינה משמשת (הוא, סס לג יד). ולו יקהת עמים, אסיפת העמים, שהיו״ד עיקר היא ביסוד כמו יפעתך ופעמים שנופלת ממנו, וכמה אותיות משמשות בלשון זה והם נקראים עיקר נופל (הוא, סס מט י). וכן הוא אומר או ירה יירה, או אשתדאה ישתדי והתי״ו משמש באלו במקום יתפעל (הוא, סמות יט ד). ואם מזבח אבנים תעשה לי, הרי אם זה משמש בלשון כאשר, וכאשר תעשה לי וכו׳ (הוא, סס כ כב). שכל למ״ד ובי״ת המשמשת בראש התיבה אם נקודה בחטף כגון לְמלך לְמדבר לְעיר צריך לפרש לאיזה מלך לאיזה מדבר לאיזו עיר (הוא, סס כב יט). והמתה את העם הזה והתי״ו מודגשת לפי שתבא במקום ב׳ תוי״ן, האחת נשרשת שאין מיתה בלא תי״ו, והאחרת משמשת, כמו אמרתי, חטאתי, עשיתי (הוא, סס כג כז). או הודע, כמו אם הודע הדבר, הרבה או יש משמשין בל׳ אם ואם במקום או (הוא, ויקר׳ ד כג). מדברותיך, המ״ם בו קרוב ליסוד וכו׳ ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים על פי דבריך והמ״ם בו שימוש משמשת לשון מן (הוא, דבר׳ לג ג). ותי״ו וישתומם כתי״ו של משתולל ושניהם כאן משמשות לשון מתפעל (הוא, ישעי׳ נט טז). המונה, לא מפיק ה״א לפי שה״א אחרונה משמשת שם דבר, המונה כמו הומיה (הוא, יחזק׳ לט טז). שולל, משתגע כשוטה בתמהון לב כמו אשתוללו אבירי לב, וסר מרע משתולל והתי״ו היא באה לשמש בתיבה בלשון מתפעל ונתפעל (הוא, מיכה א ח). שלא מצינו לא במקרא ולא במשנה שאר משמש לשון אחר וכו׳ אבל לשון שאחר משמש אין שאר משמש (הוא, מלאכי ב יח). למה ברעהי חסד, למי שמונע חסד מחבירו והלמ״ד משמשת כמו לרב (הוא, איוב ו יד).

—•ושמש בטוי לשוני עצמו ואחר עמו, שרת עצמו ואחר עמו, נכתב פעם אחת אבל פרושו כאלו נכתב פעמים: ישליו (אהלים לשדדים) כי יראה שהם וכו׳ בשלוה, וישליו ישמש עצמו ואחר עמו כמו יחי ראובן ואל ימות (ויהי מתיו מספר) שענינו ואל יהי מתיו מספר וכו׳ (ראב״ע איוב יב ו).—•ושמש בדבר, השתמש בו: הרבה מן הנפרדות האל השניות וכו׳ לא שמשו בהם בכפל (ר״י א״ת, סה״ס לריב״ג, הקד׳). ואפשר שאשנה המלה להראות מה ששמשו בו ביפעל ויפעול יחד וכו׳ ואפשר שיהיה זה להראות מה ששמשו בו מן השמות על דמיונים שונים (סס סס). כבר שמשו במלה הזאת הפייטנים הרבה במלאכים וקראו אותם שנאנים (סס, סנאן). ואל תשמש בדבר שלא תכיר אותו (הוא, לואס, 68). — •ושמש מִדַּבֵּר, באותה משמ׳: העברה, שם נגזר מעבר, ושימשנו ממנו בזה המאמר בשני עניינים (ר״ש א״ת, פירוש המלות הזרות, אות העי״ן). — •ושמש את הדבר, באותה משמ׳: וזו המלה וכו׳ שמש אותה במה שאין דעת בו וכו׳ ולפעמים ישמשו אותה וכו׳ (רש״ע פלקירא, מורה המורה, 100). ואמנם המדות והדומה להם רעות כשהן יוצאות מהאמצעות וישמשן האדם שלא במקומן ועתן (הוא, ראסית חכמה א, 13).

— התפ׳, *הִשְׁתַּמֵּשׁ, נִשְׁתַּמֵּשׁ, — השתמש בדבר, נטפל לו למלוי צרכו, לעסוק בו, או ליהנית ממנו, verwenden, benützen; employer, utiliser; to use, to make use of: כלי כסף וכלי נחושת משתמש בהן לצרכן אבל לא לשחקן (ב״מ ג ח). המפקיד מעות אצל שולחני, אם צרורין לא ישתמש בהן וכו׳ (סס ג יא). השולח וכו׳ סבלונות מועטין שתשתמש בהן בבית אביה אינן נגבין (ב״ב ט ה). אין רוכבין על סוסו (של מלך) ואין יושבים על כסאו ואין משתמשין בשרביטו (סנה׳ ב ה). חרסין שנשתמש בהן משקין טמאין (כלים ט ה). לא ישתמש אדם בפניו ידיו ורגליו אלא לכבוד קונהו (תוספתי ברכ׳ ז ח). היה משתמש בכלי מילת נותנין לו כלי מילת (סס פאה א י). לא ישתמש חבר במשתאו של עם הארץ (סס דמאי ג ו). העושה תיבה וטטפחות לספר

עד שלא נשתמש בהן גבוה רשאי הדיוט להשתמש בהן (סס מגילה ג ג). אף על פי כן לא היו משתמשין אלא בשולחן ומנורה שעשה משה (סס סוטה יג א). חמש חצירות משתמשות בביב אחד, ונתקלקל הביב כולן משתמשות עם הראשונה וכו' (סס ב"מ יא כ). מניין המשתמש בכהונה מעל וכו' מה כלים המשתמש בהן מעל אף המשתמש בכהנֵי' מעל (ירוש' ברכי ח ה). ארבעה לשונות נאים הם שישתמש בהם העולם (ר' יונתן דבית גוברין, סס מגלה א ח, ועוד). כל הכלים שנִשתמשו בהן חמץ בצונן משתמש בהן מצה (סמואל, פסמ' ל:). הניח להם אביהם פרה שאולה משתמשים בה כל ימי שאלתה (רבא, ב"ק קיב.). משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש מישראל ואע"פ כן היו משתמשין בבת קול (ת"ר, סנה' יא.). מה כלי קוריים מה שאת משתמש בהם הם עובדים (מד"ר ברא' מט).—ובמשמ' הזדוג: אל תאמר הואיל ואסור לי להשתמש באשה הריני תופשה ואין לי עון (מד"ר שמות טז).—והשתמש את דבר, השתמש מדבר, השתמש על ידי דבר, באותה משמ': האורז שבחוצה לארץ כל המשתמש ממנו פטור (דמאי ב א). מי שיש לו חמש חצירות בעיר אחת אם היה משתמש את כולן הרי זה אוסר (תוספת' ערובין ז ו). לשעבר הייתם משתמשים ע"י רוה"ק, עכשיו אין אתם משתמשים אלא ע"י מלאך (מד"ר שמות לב).—והשתמש, במשמעות כללית יותר, עשה כל צרכיו: נכרי שהדליק את הנר משתמש לאורו ישראל (שבת טז ח). היה לו נר טמון בחיקו או בתוך הפאנס רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה, משתמש לאירה ואין רואה את השלהבת, אין מברכין עליה עד שיהא רואה את השלהבת ומשתמש לאורה (תוספת' ברכי ו ז, וכעין זה ירוש' סס ח ז). קנה נעוץ בר"ה עשרה טפחים המשתמש מתוכו לרשות הרבים ומרשות הרבים לתוכו חייב (ר' חסדא בשם אסי, ירוש' שבת א א), אילו משתמשין עד מקום הכות' ואלו משתמשין עד מקום הכותל, ולא נמצא שתי רשויות משתמשות ברשות אחת וכו' (סס ערובי' א א). מותר להשתמש על צדדי בהמה בשבת (סס ג ג). חמש חצרות פתוחות למבוי כולן משתמשות עם החיצונה והחיצונה משתמשת לעצמה ותשאר משתמשת עם השניה וכו' (ב"ב יא:). — וכמו שִׁמֵּשׁ: אמר להם לאחיו הכהנים ראו מה נדר זה וקיים לאהובתו, אותו היום שאשתמש בכהונה גדולה אלבוש באונקלי שליכי ואתגור בצילצול שליכי (שמעי בנו של שמעון הצדיק, מנחי קט:). — וְהִשְׁתַּמֵּשׁ במשמ' השתמשו בו: כלים המשתמשין בה ובגופה אסורין, שלא בגופה מותרין, אף כלים המשתמשות בהן ובגופה וכו' (תוספת' ע"ז ו יב). —ובספה"א: בומ"ף משתמשות בין השפתים (דונולו, חכמוני ליצירה ב, כז:). וכי מה שהושם בנר ויש בו שברי פתילה אין לו חשיבות אצלם ואינן משתמשין בו לצרכם (נסים גאון, שבת מז.). הוי יודע כי כל החכמות וכל האומניות והמלאכות אשר בעולם יש להן מילין ושמות שהן משתמשין בחכמה ההיא ואין שאר בני אדם רגילים להשתמש בהם, ויש מהם שבני העולם משתמשין בהם אלא שהם מבינים וכו' ומשתמשין במלה ההיא בחכמה בענין שאין דרך בני אדם רגילים להשתמש בו (כלא"ס, חבור המשיחה והתשברת, בהתחלתו). ותשובנה המדות המגונות משובחות כאשר יעשה הרופא שמשתמש בסמים שדרכם להזיק (ר"י א"ס, חו"ה, עבודת האלהים, ע 180). ור' טרפון אומר שהוא ישתמש ממנו להכנים איזה דבר (פי' המשנה להרמב"ם, אהילות יג ג). ודע שאסור לישראל שישתמש לו נכרי בבציר לכתחילה בשום פנים (רמב"ם, ע"ז ד ט). כגון שמכר בית או חצר והיה הפתח פתוח ונעל הלוקח את הפתח וחזר ופתחו הרי זה החזיק וקנה שהרי נשתמש בה (שם, מכירה א י). והלמ"ד מצאנוהו נבלעת בשרש לקח ולפי שנשתמשו בו העברים הרבה חסרו פ"א הפעל והבליעוהו בדגש (מכלול, הפעלים, ליק ע:). ורבותינו ז"ל נשתמשו בלשון הזה (עקר) הרבה (העקרים א ג). שנשתמשת בה לכסות הריגת אחיך וכנגד זה לא תשתמש בה עוד כמו שנשתמשת קודם לכן לצרכי חייך (ספורנו, ברא' ד יא). וכן היה הלל אומר דישתמש בתגא חלף, פי' המשתמש בכתרה של תורה בעולם הזה שלא לשמה (מנורת המאור ג, 304). כל ימיו של אותו הצדיק היה מצטער על דבר זה ואמ' אוי שנשתמשתי מכתרה של תורה (ר' טרפון, שם שם, 305). ג'

משתמשין כנגד פנים, אדם דג נחש (סס 7, 570). בד"א כשאין אחד מהם מכיר את חלקו במקום שהם שותפין בו אלא יד כולם משתמש בכל המקום (סו"ע חו"מ קעח ג). אין זה פקדוני אלא אח' הוא או שלם היה ושברתו או חרש היה ונשתמשת בו (סס כלו ד). —*והִשְׁתַּמְּשָׁה במשמ' נבעלה: תשמיעי, השתמשי (רס"י, קכהי לג.). ג' נשים משתמשות במוך (יוכורת המאור ד, 585).

– פעי', *שִׁמֵּשׁ, ביני' מְשַׁמֵּשׁ, — ששמשו אותו: כל ימים שאדם משומש[1]) בנערותו אם מזקין ובא לו חלי אין בו כח לקבל החולי (ערוך ערך רוח בשם ילמדנו). — ובסהמ"א: וחובה היא על כל איש חגון ומשומש[2]) בישראל (כאב"ס, ס' העבור י, 112). – *ובמשמ' שהשתמשו בו: ואמר או עור אחד מה שיעשה כלי ומה שלא יעשה בו כלי אם ישומש (ר"א סקרלי, גן עדן, טומאה וטהרה י, קד.). והיתה אותה הסבה אמנם משומשת על פי בחירת הפועל ורצונו (ר"ם ספנהים, יריעות שלמה ח, לט:). וכעין הסימן המשומש במוסיקא אצל הלועזים להוראת הכפלי הפרק (סס סס, מג:). — וכמשמ' נוהג בשמוש דקדוקי זה או זה: אבל כשקבעו אותו ביחס הפעול הפילו ממנו הוו, בעבור שאין מקום לטעות, לפי שהוא משומש, ועמר בלתי משומש[3]) (ר"י א"ס, ספר הרקמה כז, וילנסקי, סז).—ומְשֻׁמָּשׁ במשמ' לא חדש, שכבר השתמשו בו, נוהג בדבור ובספרות.

*שַׁמָּשׁ[4]), ש"ז,—משרת, Diener; servant: והשמש שאכל כזית והכותי מזמנין עליהם (ברכ' ז ח). והשמש שאכל פחות מכזית והעכו"ם אין מזמנין עליהם (סס סס). שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד וכו' וכשהשמש עומד למזוג קופץ את פיו ומחזיר את פניו עד שמגיע אצל חבורתו ואוכל (פסח' ז יג). פועלים שהיו מסובין ואוכלין והותירו פרוסות וכו' ונתנום לשמש (תוספתי דמאי ה ז). פעם אחת תשתי בעיניי בקיסרי והתיר לי ר' יוסי בר' שאישן אני ושמשי חוץ לסוכה (סס סוכ' ג ג). גוי שעשה משתה לבנו והלך וזימן את כל היהודים היושבים בעירו אף על פי שהן אוכלין ושותין משלהן ושמש שלהן עומד ומשמש עליהן עובדי עבודה זרה הן (ר' שמעון בן אלעזר, סס ע"ז ד ו). דלופקי למה היא טמאה מפני שהשמש אוכל עליה, בסים דידיה למה היא טמאה מפני שהשמש עומד עליה (ר' לעזר, ירוסי שבת יז ג). אפילו שמשו ולקיטו (ר' בא, סס ערובי ו ג). ואל בית הדמי' על אשר המית את הגבעונים, שלח דוד וקראן אמר להם מה לכם ולבית שאול, אמרו לו על ידי שהמית ממנו שבעה אנשים שני חוטבי עצים ושני שואבי מים וסופר וחזן ושמש (ר' לעזר, סס קנה' ו ט). השמש שהיה משמש על השנים הרי זה אוכל עמהם (ברכ' מה.). אם שמש תלמיד חכם הוא נוטל פירורין שיש בהן כזית ומניח פירורין שאין בהן כזית (ב"ה, סס נב:). ב"ה סברי אסור להשתמש בשמש עם הארץ וב"ש סברי מותר להשתמש בשמש עם הארץ (סס סס). נוח לו לאותו צדיק שיהא שמש לדבר אחר ואל יכתב בו ויעש הרע בעיני ה' (רב יהודה בשם שמואל, שבת נו:). הכל משהין בפני השמש חוץ מבשר ויין (רב ילמק בר חנניה בשם רב הונא, כתובי סא.). בתוסר כל וכו' בלא שמש (רב ששת, נדרי מא.). חבל על שמש גדול שאבד מן העולם שאלמלא נתקלל נחש כל אחד ואחד מישראל היו מזדמנין לו שני נחשים טובִים, אחד משגרו לצפון ואחד משגרו לדרום להביא לו סנדלבונים טובים ואבנים טובות ומרגליות וכו' (ר"ש בן מנסיא, סנה' נט:). לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אלא אם כן יודע בו שנטל ידיו (חולי קז:). — ומ"ר: לא תעשון אתי (אלהי כסף ואלהי זהב), רבי ישמעאל אומר דמות שמשיי המשמשין לפני במרום, לא דמות מלאכים ולא דמות אופנים ולא דמות כרובים (מכיי יתרו, מסכי דבחדש

---

1) [ופרש הערוך: כלומר שמשמשין אותו ועושין לו הנאות.] 2) [במשמ' לא ברורה.]

3) [אין כאן תרגום מדיק של הערבית מצרוף, כלומר נטוי בנטיה דקדוקית דוקא, אלא תרגום חפשי.]

4) [מן הארמ' שַׁמָּשָׁא באותה משמ', ומכאן בערב' שמאש a) באותה משמ'. גם בעבר' שאחר התו"מ, כנראה בהשפעת הערב', נהג בדבור המבטא שַׁמָּשׁ, ובהגיה מרשלת שַׁמֶּשׁ בפרט כמשמ' שמש בית הכנסת, ובאנגלית שבאמריקה הפכה המלה בכתיב shamus אף ככנוי לבלש פרטי.]

---

a) شماس

י, עב:, וכעין זה ר״ה כד:). נעשה כמטהר כלים בשבת מכיון שקיפלה לא טהרה שכן שמשים אומנין רוצין בקיפולה (ירוש׳ שבת ז ג). לא אסרה תורה אלא שמשין שבמדור העליון (אביי, ר״ה כד:). אמר לו יוסף הרי חמה אחד מכמה שמשין ואין אתה יכול להסתכל בו והיאך תוכל להסתכל בכבודו (רבי אבין הלוי, מד״ר במד׳ יד). כיון שבא המלך באו עמו שמשין (תנחומא בהעלותך ט).—ובסהמ״א: ולא זכר הלב וכו׳ ולא הקרום והריאה, מפני שהם שמשים מיוחדים לו ואינם שמשים לשאר הגוף כי אם בדרך המקרה, לא בכונה הראשונה (ר״י א״ת, כוזרי ד כה). אבל מעלות המדות ימצאו לחלק המתעורר לבדו, וחלק המרגיש בזה הענין אינו רק שמש לחלק המתעורר (ס׳ פרקים לרמב״ם, ג). — °ושמש הרקיע במשמ׳ כוכב לכת משרת: ויש מהם אומרים ימות החול הם תשעה וארבעים אלף שנה, וכל אחד משבעה שמשי הרקיע מושל בעולם שבעת אלפי שנה וכו׳ ויש מהם אומרים ימות העולם הם שבעת אלפי שנה כמנין שמשי הרקיע, וכל אחד משבעה שמשי הרקיע מושל בעולם אלף שנה וכו׳ (ראב״ח, מגלת המגלה, יח). ואלו כדבריהם לא שמו לבם למהלכי שמשי הרקיע אשר הם העיקר בכל חזיונות הכוכבים (סס, יב). ואשר בני אדם סבורים שמפני שמשי הרקיע השולטים בשני אין מתחילים בו אינה סברא כדרכה (סס, כג).—ובדקדוק. במשמ׳ האותיות המשמשות, בנגוד אל אותיות שרשיות: בענין האותיות וכו׳ ומה מהם שרשים ומה מהם שמשים (סוכית הקורא, דרנבורג, 16).—ואמר הפיטן: זרח שמש שמשך ולמקומו יבוא שימשך, חנוט נון אשר שימשך ישרת גם הוא כשימושך (ינאי, אתא יום, קרוב׳ דברי, זולאי, רכס).—°ובפרט כנוי למשרת הקהלה או למשרת קבוע בבית הכנסת: פה נטמן וכו׳ שמש הקהלה (כתבת על גבי מצבה מסנת ה.תע״ב, °וכסטין I, 42). פה נטמן צנצנת המן שמש ונאמן (מסנת ה.ס׳, סס סס, 201). ונאם שמואל בר חיים שמש דק״ק לובלין (פנקס ועד ארבע ארצות, היילפרין, 30). בהיות שיש להם ב״ה חזן ושמש ובית הקברות (סס, 37). נא׳ חיים ספרא דמתא ושמש דק״ק פוזנן (סס, 51). ויהיו שייכי׳ המעות האלו לצורך סיפוק רב וחזן ושמש ועניים (סס, 54). וגם גוזרים אנחנו בחרם גם על פרנס יריד שמחויב להחזיק הפסק ההוא ולגזור על השמשים לילך בשליחות אנשי ליטא יצ״ו (סס, 73). שום שמש ושתדלן לא יתנו שום כתב מליצה לשום שילר ופריץ לעזור לו (סס, 125). והקוויט אצל יעקב שמש ונחשב (סס, 140). נא׳ יוסף בן הר״ר מאיר כ״ץ זצ״ל שמש דגליל קראקא לע״ע (סס, 143). נאם אהרן הכהן בא״א מוהר״ר יהודה כ״ץ זצ״ל שמש ונאמן דק״ק ולקווא (סס, 179). ועל השמשים שבכל תקהלות וכו׳ לשמוע בקול הרב ה״ה הנ״ל להכריז החרם בלי שום שאלת רב או מנהיג ומושל בעולם (סס. 286). נאם הצעיר באלפי ישראל ליברלש שמש בבהכ״נ הישנה ונאם שמואל הקטן בהר״ר יצחק ז״ל שמש בב״ת ראר״י ז״ל (סס, 307). ושלחנו שמש אליו שיבא וישיב בעד אביו לכבוד המנהיגים (סס. 446). תמיד כשיעשו נדבה לעניי א״י יכריז השמש שהנדבה יהי׳ ג״כ לעני׳ חברון תוב״ב (סס, 459). ולראי׳ באתי על החתו׳ אליקים געץ בא״א בהר״ר אהרן ז״ל שמש ושתדלן (סס, 467). והממונים יחזרו על הוויניצי״ז קודם הכנסת שבת, בעת שיקרא השמש: בשלו דגים (סס, 484). עוד תקנו שהשמש דק״ק מחויב בכל ע״ש להקדים עצמו שעה א׳ קודם שיקרא לביהכ״נ במנחה וילך מבית לבית לצוות ולהזהיר העם ולהכריז שיכינו את עצמם לשבת (סס, 487).—ובצרוף רב חזן שמש, בר״ת רח״ש, מתנות הנתנות לרבנים ומשרתי הקהלה מתנאים וחתונות וכדומה: חלוקות הכבוד שום התמנות אין ביד המנהיגים ליתן לשום אדם כי אם עפ״י אסיפה כמו לקבלות רח״ש (סס, 469).—°ובמשמ׳ הנר הנוסף על מספר נרות החנכה, שמדליקין בו את שאר הנרות: נרות חנוכה שמדליקין אחד יותר בסתם לשמש ולא פירש איזה מהם אם יכול אח״כ לברור איזה שירצה להיות שמש וכו׳ תשובה נרות חנוכה אין להפסיק בהן הילכך האחרון יהיה שלא לשם נר חנוכה שאם ישתמש לאורן ישתמש לאור אותו הנר ואין שם שמש עליו כי השמש הוא המדליק בו הנרות (טור או״ח תרעג). ומשום הכי נהגו לעשות השמש גדול יותר מהאחרות שאם בא להשתמש שישתמש בנר של חול (מרדכי, שבת רכ״ע).—*ובמשל, ואף כשם לאבר התשמיש: משלו משל למה הדבר דומה לעד שהיו נותנין בצד השקוף, כיון שיצא השמש

ונכנס העד מיד זהו וסת (תוספת' נדה ג ה). בן ששמשה, דאימר שמש עכרן (בבלי שם יח:). איזהו שיעור וסת, משל לשמש ועד שעומדים בצד המשקוף, ביציאת השמש נכנס עד (שם יג.). מאי מקום דישה, א"ר יהודה מקום שהשמש דש (שם מח:).—ובסהמ"א: בנשיקה, משיק השמש באותו מקום (כס"י, סוטה כו:).; ולאחר ששימש מיטתו היה רוחץ כל אותו מקום וסביב השמש (ספר חסידים המחתיח). וששאלת אשה שיש לה אוטם ברחם בענין שאין השמש דש כראוי לו (סו"ת הרא"ש, לג ג).

שִׁמְשָׁה, ס"נ, שִׁמְשְׁתֵךְ, טבלה עגלה מבריקה כשמש, שהשתמשו בה בנוי בבנין [1], : Sonnenscheibe; disque (de soleil); (sun-) disc ושמתי כדכד שִׁמְשְׁתַיִךְ ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך לאבני חפץ (ישעי כד יב).—ובסהמ"א גם במשמ' לוח זכוכית שבחלון, Fensterscheibe; vitre; window-pane: וירא פומפיוס את גובה חומת העיר ואת רום מגדליה וכאשר נצצו אבניה ואת בהק שמשותיה ואת הדר יופיה (יוסיפון גינצבורג, ריח.). כשמש אשר היא אחת בעיקרה ובעצמה ומתחלקות מראות נצוציה בשמשות הנעשות מן הזכוכית הלבן והשחור וכו' (ר"י א"ת, תו"ה, הצמינה א).

שַׁמָּשׁוּת, ס"נ,—עבודת הַשַּׁמָּשׁ, משרת השמש, המשרת בבית כנסת וכדומה: ואסור לשמש לקבל שום ריסטר עד שיהיה חתום בחתימת יד האלוף הפרנס החודש יצ"ו, אשר יהיה בימי' ההם באיבוד שמשות שלו (פנקס ועד ארבע ארצות, היילפרין, 91).

שִׁמְשִׁי, ת"ז,—של השמש, המתיחס לשמש: דרכי זריחת המזלות ושקיעתם שלשה עולמית זמנית שמשית (ראב"ע הכסיל, אספירא ג). וכל חום מופלג שמשיי או אשיי (קאנון ג א ה ו). והאור השמשי מושג מורגש מצד הגופים המקבלים

[1] [כאותה משמ' בא באשור' שַׁמַּשְׁתָּ, מ"ר שַׁמְשָׁתֵי, וגם בערב' בא שַׁמְּסַה a) בשמוש דומה.]

a) شمسة

ניצוציו לא מצד היותו גוף (ר"י ן' לטיף, צורת העולם יג). והישמעאלים חדשיהם הם ירחיים ואין להם שנה שמשיית (רשב"ל דורן, מגן אבות, חלק טוסיקו ג). וכמו הענין בתנועה השמשית שהיא נמצאת פשוטה לשמש (רלב"ג, מלחמי ה' ה ד). ואולם הסבה בשתוף רב הככבים ההולכים כתנועה השמשית באופן מה היא גם כן כדי שישתתפו כלם באופן מה בתקופות הארבע השמשיות (שם שם ט). נצוץ השמשיי (ר"י אברבנאל, מ"א ט) שהממציא הראשון ממלאכת הכלים לדעת בהם השעות השמשיות ביום היה אחז (הוא, מ"ג כ). שהחום השמשי הוא באמת מבשל ומחמם ומהוה (דוד גנז, נחמד ונעים א ז).

שִׁמְשִׁיאֵל, שם מלאך: שמשיאל שהוא ממונה על היום (היכלות, ספר חנוך, ביהמ"ד ילינק ה, 176). כל אלו נגלה לחזקיהו הסופר ומסרם לשמשיאל המלאך (מסכת כלים של בהמ"ק משנה ז). ושאר העושר והכבוד שהיה בירושלים לקח אותו שמשיא"ל המלאך (נפתלי ב"ר יעקב אלחנן, עמק המלך, הקד' שער תקוני התשובה יא, יד:).

שִׁמְשִׁיָּה [1], ס"נ,—סוכך נגד השמש, Sonnenschirm; parasol; ombrella, נהוג בדבור ובספרות.

שִׁמְשִׁית, ס"נ, — כמו שמשה, זכוכית שבחלון: ובאותו זמן היה בין שני בתים חלון ובאותו חלון קערה של זכוכית כמו שמשית ונשבר באותו השמשית שבר וקשרו לוח אחד בעץ וקשרו אותו הלוח בגמי להניח אותו הלוח על מקים השבר הפתוח בשמשית (יוסף בן ילחק, פרוש המשניות להרמב"ם שבת כד, סוף).

***שֻׁמְשֹׁם,** ס"ז. מ"ר שֻׁמְשְׁמִין [2],—מין צמח שדה, שמגרעיני פֵּרוֹתָיו הקטנים מוציאים שמן,

[1] [ע"פ הערבית שַׁמְסִיַּה a).]

[2] [המלה שאולה מן האשור' שַׁמַשַּׁם, וראה בארמ' ובסור' בצורה שושמא, שֻׁשְׁמָא, ערב' שֻׁמְשֻׁם b).]

a) شمسية b) سمسم

sesame; sésame; Sesam(um): האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ר"ה מתעשרין לשעבר (שביע' ב ז). והאוכל שומשמין באצבעו משקין שעל ידו וכו' אינן בכי יותן (מכשיר' א ו). הקצח ושומשום והפלפל (טמאים בטבול יום) (ע"י א ה). מה יעשו אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשמין (תוספת' שבת ב ג). יצאו האורז והדוחן והפרגין והקטניות והשומשמין שאין באין לידי חמץ אלא לידי סרחון (מכי' מסכ' דפסחא ח). — ומשל לדבר מועט וזעיר ביותר: קומץ שקדש בכלי והקטירו אפי' שומשמין יצא (ירוש' יומא ב א). בכביצה מטמא טומאת אוכלין, בכביצה חסר שומשום אינו מטמא טומאת אוכלין (ר"ה יג.). — ושמן שמשמין: וחכמים מתירין בכל השמנים, בשמן שומשמין בשמן אגוזים וכו' (שבת ב ב). הנודר מן השמן מותר בשמן שומשמין (נדרי' ו ט).

***שמת,** ממנו ״שָׁמַת, ״שַׁמְּתָה.

***שָׁמַת**[1], קל לא נמצא.

— פע', *שַׁמֵּת, בינ' מְשַׁמַּת, — מנדה: משמתינן ליה ואי סלקא דעתך אינו נוהג נידויו ברגל משומת ואתי מעיקרא אתא רגל ודחי לית השתא משמתינן ליה אנן (מו"ק יד:). — ובספה"א: מצינו גדולי חכמי התלמוד משומתים מתנדרים (ר"א לויפל, שיר הקד' שלום על ישראל מ"ב).

— פע', ״שֻׁמַּת, — שמת את פ', הטיל עליו שמתא, נדוי: במה דברים אמורים דציית דינא אבל אם יוצא מלפני ב"ד בסרבנו' ושמתוהו אינו נאמן לומר פרעתי (טוחו"מ עט יח).

ובלהגים מדברים גם שֻׁמְשֻׁם וכד', בארמני שֻׁשְׁמַי, ומצורות אלו גם היונ' והרומ' sesamon, וכד'. לדעת ינזן מקור השם בצרוף כגון שַׁמַן שַׁמַּ, שמן עשב(ים) באשור', ואין זה נראה ביותר. ועי' על כל הנוגע לצמח זה בספרות ישראל אצל לֵו, Flora, III עמ' 1 וכו' ובמקומות אחרים שם.]

[1] [פעל נגזר מן הארמ' שַׁמְתָּא, נדוי, ראשונה בארמ' שבתו"מ.]

— הפעי, ״הֻשְׁמַת, — כמו שֻׁמַּת, נתנדה: אותם האנשים שהוחרמו והושמתו ונתנדו (ר"א לויפל, שם מסס עוב, דף ז, ד"ה אך ביותר).

״שַׁמְתָּה, ש"נ, — חרם ונדוי: וברשות סנהדרי קטנה וברשות הקהל הקדוש הזה מותרים יהיו כל קללות אלות שְׁמַתּוֹת[1]) חרמים ארורים נדויים בטויים וכו' שהושמו בבית שום יהודי או יהודית (סדר התרת נדרים, מחזו' איטל' א, קלו:—קלא.). ע"ב בקשתינו והפצינו מרום מכ"ת למלאות דברינו א"ה ולצאת לקראת האיש ההוא, איש וביתו, בכל מקום שהם בחרמות ושמתות ונדויים (פנקס ועד ארבע ארצות, פנת תכ"א, היילפרין, 93). אזי מחויבים מנהיגי הקהלה ההיא אשר ימצא שמה להכריז אותו בחרמות ושמתות שישמע לשם (שם, פנת תכ"ט, 111). וכבר נלכדו במצודות החרמות והשמתות (שם, שנת תע"ט, 286). בכן אנחנו מן תמודיעים ומחרשים גזירות החרמות ושמתות על אנשי ק"ק פרעשסלא ועל הידוע ה"ה מסלאנימא שהם מנודים מקהל הגולה בכל החומרות (שם שם). ועי' ג. נחש.

***שַׁמְתִּית,** עי' שַׁחְמָתִי, 7026.

שֵׁן[2], ש"נ[3], סמי' שֵׁן־, שֶׁן־, כנ' שִׁנּוֹ, מ"ר שִׁנּוֹ, מ"ר שִׁנַּיִם, שִׁנֵּי, שִׁנָּי, שִׁנָּיו, שִׁנֵּיהֶם, שִׁנֵּימוֹ, — א) בליטה לבנה קשה ועל פי רב חדה שבלסתותיהם של בני אדם ושל כמה מסוגי בעלי החיים, הנושכת או השוחקת, tooth; dent; Zahn: חכלילי עינים מיין ולבן שִׁנַּיִם מחלב (בראש' מט יב). עין תחת עין שֵׁן תחת שֵׁן יד תחת יד (שמות כא כד). ואם שֵׁן עבדו או שֵׁן אמתו יפיל לחפשי ישלחנו תחת שִׁנּוֹ (שם שם כז). הבשר עודנו בין שִׁנֵּיהֶם טרם יכרת (במד' יא לג). עין בעין שֵׁן בְּשֵׁן יד ביד רגל ברגל (דברי' יט כא). וְשֶׁן בהמות אשלח בם עם חמת זחלי עפר (שם לב כד). שִׁנָּיו שִׁנֵּי אריה ומתלעות לביא לו (יואל א ו). הנשכים

---

[1] [כך מנקד שם.]

[2] [גם בארמ' ובסור' שִׁנָּא, שֶׁנָּא, אשור' שִׁנֻּ, ערב' שִׁנּ, וכו'. ועי' א. שנן. ושים לב לבך, שאין שִׁנַּיִם שתי שנים או שתי לסתות, אלא כל מ"ר שהוא.]

בשניהם וקראו שלום ואשר לא יתן על פיהם וקדשו עליו מלחמה (מיכ׳ ג ה). ואשברה מתלעות עול ומשניו אשליך טרף (איו׳ כט יז). שניך כעדר הקצובות שעלו מן הרחצה (שה״ש ד ב). — ובתמונות שונות כמשל לטורף טרף: והסרתי דמיו מפיו ושקציו מבין שניו (זכר׳ ט ז). שני רשעים שברת (תהל׳ ג ח). בני אדם שניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה (שם נז ה). אלהים הרס שנימו בפימו מלתעות כפירים נתוץ יי׳ (שם נח ז). ברוך יי׳ שלא נתננו טרף לשניהם (שם קכד ו). דור חרבות שניו ומאכלות מתלעותיו לאכל עניים מארץ ואביונים מאדם (משלי ל יד). שאגת אריה וקול שחל ושני כפירים נתעו (איוב ד י). דלתי פניו מי פתח סביבות שניו אימה (שם מא ו). — ונשא בשרו בשניו, נטל את לשונו בין שניו, שלא לדבר [1]: על מה אשא בשרי בשני ונפשי אשים בכפי (שם יג יד). — והתמלט בעור שניו, נדבקה לשון האדם בחכו ולא דבר [2]: בעורי ובבשרי דבקה עצמי ואתמלטה בעור שני (שם יט כ). — חרק שן, חרק שנים, חרק בשנים, חכך שן בשן בדחיקה ונשמע מביניהם קול חד צרוד, knirschen; grincer (les dents); to gnash (the teeths): בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו (תהל׳ לה יו). זמם רשע לצדיק וחרק עליו שניו (שם לז יב). רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמס (שם קיב י). פצו עליך פיהם כל איביך שרקו ויחרקו שן אמרו בלענו (איכ׳ ב יו). ועי׳ חרק. — נקיון שנים, בהשאלה כמו חסר מזון: וגם אני נתתי לכם נקיון שנים בכל עריכם וחסר לחם בכל מקומתיכם (עמ׳ ד ו). — ובמשמ׳ זו

1) [כמבאר בפרושו של העורך ובמחקר מיוחד בהלשון והספר א, אין בשר כאן אלא לשון, וכן בצלע השניה נפש היא צואר, ושם נפשו בכפו פרושו: אחז את צוארו בידו, או כדי לחנוק את עצמו, או, כמו כאן ובמקומות אחרים (כגון ש״א כח כא: ואשים נפשי בכפי ואשמע את דבריך אשר דברת אלי, כלו׳ לא דברתי דבר), כדי למנוע את עצמו מדבור.]

2) [גם כאן אין בעורי ובבשרי דבקה עצמי, אלא: בעור שני ובלשוני דבקה עצם חכי, ולא אדבר; וכן בצלע השניה: ונדבקתי (בלשוני) כמו במלט בעור שני. ועי׳ בפרוש העורך לכתוב, ואך מתוך פרוש מטעה בכתוב נשתרש גם בלעזית הצרוף to escape with the skin of one's teeths, אשר למעשה אין לו כל מובן הגיוני.]

קהו השנים: האכל הבסר [1]) תקהינה שניו (ירמ׳ לא כט). ועי׳ קהה. — והגרים בחצץ שני זולתו באותה משמ׳ [2]): ויגרס בחצץ שני (איכה ג יו). — ובפתגמים: כחמץ לשנים וכעשן לעינים כן העצל לשלחיו (משלי י כו). שן רעה ורגל מועדת מבטח בוגד ביום צרה (שם כה יט). — ב) וכמו שנהב, שן הפיל המשמשת כחמר ליצור כלים יקרים ולקשוט בנינים: ויעש המלך כסא שן גדול ויצפהו זהב מופז (מ״א י יח). ויתר דברי אחאב וכל אשר עשה ובית השן אשר בנה וכל הערים אשר בנה וכו׳ (שם כב לט). קרשך עשו שן בת אשרים מאיי כתים (יחזק׳ כז ו). קרנות שן והובנים השיבו אשכרך (שם שם יח). ואבדו בתי השן וספו בתים רבים (עמו׳ ג יח). השכבים על מטות שן וסרחים על ערשתם (שם ו ד). מר ואהלות קציעות כל בגדתיך מן היכלי שן מני שמחוך (תהל׳ מה ט). מעיו עשת שן מעלפת ספירים (שה״ש ה יד). צוארך כמגדל השן [3]) (שם ז ה). — ג) ובהשאלה, דבר חד דומה לשן, שן הסלע [4]): ובין המעברות וכו׳ שן הסלע מהעבר מזה ושן הסלע מהעבר מזה (ש״א יד ד). השן האחד מצוק מצפון מול מכמש והאחד מנגב מול גבע (שם שם ה). — ובשם חלק מחדד של כלי: והמזלג שלש השנים בידו (ש״א ב יג). — ואמר בן סירא: מי יחון חובר נשוך וכל הקרב אל חית שן (ב״ס גני׳ יב יג). חית שן עקרב ופתן וחרב נקמות להחרים (שם לט ל). נצר חמס לא ינקה בו ושרש חנף על שן סלע (שם מ יה). — ובתו״מ: יוצאין בביצת החרגול ובשן שועל ובמסמר מן הצלוב משום רפואה (כ׳ מא״כ, שבת ו י). הנוטל צפורניו זו בזו או בשניו וכו׳ (שם י ו). החושש בשיניו לא יגמע בהן את החומץ (שם יד ד). אם לא שחק מערב שבת לועס בשיניו ונותן (שם יט

1) [כלו׳ מי שאכל את הענבים בהיותם בסר, לא יהיה לו מה לאכול בשעת הבציר, כמבאר בערך קהה.]

2) [כמבאר בספר העורך משלי שלמה עמ׳ 37 וכו׳, אין חצץ במשמ׳ אבנים קטנות במקרא, אלא חצץ שנים הוא לשון חציצת שנים עד כדי נקיון שנים וחסר מזון, והכונה: האכילני — נקיון שנים וחסר לחם.]

3) [ואולי כאן הכונה לשם מקום ולמגדל שהיה שם, בהקבלה אל שה״ש ד ד: כמגדל דויד צוארך.]

4) [במשמ׳ זו באה המלה שן בלשון זכר.]

ב). נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שניו (ר׳ אליעזר, ביצה ד ו). שורו שסימא את עין עבדו והפיל את שינו פטור, והוא שסימא את עין עבדו והפיל את שינו חייב (ב״ק ג י). הפלת את שיני וסימית את עיני (שבועי׳ ה ה). ובכל שוחטין חוץ ממגל קציר והמגירה והשינים והציפורן מפני שהן חונקין, השוחט במגל קציר בדרך הליכתה בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין, ואם החליקו שיניה הרי היא כסכין (חולי׳ א ב). ושניטלו שיניו פסול מפני מראית העין (בכורות ז ה). קוליגריפון שניטלה כפת טמאה מפני שינה, ניטלה שינה טמאה מפני כפה וכו׳ וכן השן של מעדר (כלים יג ב). מגירה שניטלו שיניה אחת מבינתיים טהורה, נשתייר בה מלא הסיט במקום אחד טמאה (שם שם ד); השן שבטס שבפותחת ושבמפתח טמאה בפני עצמה (שם שם ו). והמגוב וכן מסרק של ראש שניטלה אחת משיניהן ועשאן של מתכת הרי אלו טמאין (שם שם ז). מסרק של פשתן שניטלו שיניו ונשתיירו בו שתים טמא (שם שם ח). כל שבמת טמא חוץ מן השינים והשער והצפורן (אהלי׳ ג ג). גלגל העין והשינים והלשון אינם פוסלין בפרה (פרה ב ב). היה רבו רופא ואמר לו רפא את עיני זו וסימאה, שיני זו ועקרה, שיחק בו ויצא בן חורין (תוספתי׳ ב״ק ט ט). אל יגנוב אדם את שלו מבית הגנב שמא אף הוא יראה כגנב אלא משבר את שיניו ומוציא את שלו מידו (בן בג בג, שם ב״ק י לח). מעידין אנו שסימא פלוני את עין עבדו ואחר כך הפיל את שינו (שם מכות א ג). שן תלושה וצפורן תלושה שוחטין בה (שם חולי׳ א ו). שלא יאמר לו אמש היית עובד לבל קורס נבו, והרי חזירים בין שיניך, ואתה מדבר מילין כנגדי (מכילתא מסכתא דנזיקין יח). אבל אדם שעמל ותרש וזרע ונכש ועדר וכסח וכשעת הבציר בא שדפון והילקה, הרי שיניו קהות (ספרא בחקותי ח). שהבל המרחץ רע לשינים (ירוש׳ ע״ז ג ד). ועבד כנעני יוצא בשן ועין וראשי אברים שאינן חוזרים (קידוש׳ כד.). ואין מחתכין בה בשר ואין מחצצין בה שינים ואין מקנחין בה (חולי׳ עז:). אין בדיקה לחולדה מפני ששיניה דקות וכו׳ מפני ששיניה דקות ועקומות (שם נו.). ופעם א׳ גער בו ומיראתו נפל ממנו שינו ונטלו אברהם ועשאן מטות שהן של שן (סופרים כא ט). ואל תבוש משיניך, שלא תאכל יותר מדאי (כלה רבתי ג). ואל יקללך לשונך ואל יבישך שיניך (שם ד). וחשש רבי את שיניו י״ג שנה (מד״ר ברא׳ לג). נכנס אליהו זכור לטוב אצל רבינו כדמותו של ר׳ חייא ונתן ידו על שינו ומיד נתרפא, למחר נכנס ר׳ חייא אצלו, אמר לו ר׳ אותה שינך מה היא עשויה (שם שם לג). מי יגור נגד שלג וברד וקור וחום, מי שהוא חזק כשן, ואין שן אלא לשון חזק. כדכתיב מעיו עשת שן (שם במד׳ ג). יש אדם לווה ואינו פורע שאין הדניסטים משבר שניו וגובה אותו (שם שם ט). בן טובים בעל קומה ושיניו נאות ושערו שחור וחוטמו נאה (שם שם יח). שלא בא (עשו) לנשקו אלא לנשכו, ונעשה צוארו של אבינו יעקב של שיש וקהו שיניו של אותו רשע ונמסו כדונג, ומה תלמוד לומר ויבכו, אלא זה בוכה על צוארו וזה בוכה על שיניו (שם שה״ש, לואכך). אני עומד הייתי על הגזלן ומשבר את שיניו להוציא מתוכם את הגזל (פסיק׳ רב׳, אנכי אנכי, קנ.). שבכל יום היו אומות העולם מחרקין שיניהם ומרמזים בעיניהם ומנענעים בראשיהם ומפטירים בשפתותיהם (שם, סוס אסים, קסג.). — *ובמשל, נתן אצבעו בין שִני פלוני, גרם בעצמו שפלוני ישך, כלומר שיעשה מעשה: האשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה ולא היפר לה וכו׳ הוא נותן אצבעו בין שיניה (ר׳ יהודה, ירוש׳ נדר׳ יא יג). המדיר את אשתו שלא תטעום אחד מכל הפירות יוציא ויתן כתובה וכו׳ וקסבר ר״מ הוא נותן אצבע בין שיניה וכו׳ היא נתנה אצבע בין שיניה, לפיכך אם ירצה הבעל להפר יפר (כתוב׳ עא.). — *הלבין שִנַים, כמשמ׳ חִיֵּךְ, הִסביר פנים: טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב, שנאמר ולבן שנים מחלב, אל תקרי לבן שינים אלא לבון שינים (ר׳ יוחנן, שם קיא:). — *שֵׁן של חלב, שן מן השנַים הראשונות של הילד הנושרות ומתחלפות: ואם שן עבדו וכו׳, שומע אני אפילו הפיל שן של חלב, תלמוד לומר עין, מה העין שאינה יכולה להחזיר, אף השן שאינה יכולה להחזיר (מכי׳ מסכ׳ דנזיקין ט). — *שֵׁן תּוֹתֶבֶת, שֵׁן שנקבעה בפיו של אדם במקום השן שנפלה: שן

תותכת ושן של זהב רבי מתיר (שבת ו ה).—*כרסה בין שִׁנֶּיהָ, תאור לאשה הרה: היאך מעידים על האשה שילדה, ולמחר כריסה בין שיניה (ר' דוסא, כ"ה ב א). אף לזו יש עדים, שהרי כריסה בין שיניה (ר' יהושע, כתוב' יג:). — *שֵׁן במשמ' הנזק שתבהמה גורמת בשִׁנֶּיהָ: השן מועדת לאכול את הראוי לה (ב"ק א ד). כיצד השן מועדת, לאכול את הראוי לה וכו' (שם ב ב). ומה אם במקום שהקל על השן ועל הרגל ברשות הרבים שהוא פטור החמיר עליהם ברשות הניזק לשלם נזק שלם וכו' (ר' טרפון, שם שם ה). שלשה אבות נאמרו בשור, הקרן השן והרגל (ת"כ, ב"ק ב:). ובער זו השן (שם שם). מ"ש שן דיש הנאה להזיקו וממונך ושמירתו עליך וכו' (שם ג.). — *בית הַשִּׁנַּיִם, בין הַשִּׁנַּיִם, כנוי לחלק בערות האשה: והלא כל הטמאות שהיא מטמאה אינה מטמאה אלא עד בית השינים[1]), תני ר' זכיי עד בית השיניים ומבין השיניים ולפנים (ירוש' יבמ' ו א). — *ובפי הטבעת: המקנח בדבר שהאור שולטת בו שיניו התחתונות נושרות (שבת פב.). המקנח בדבר שהאור שולטת בו שיניו נושרות (חול' עז:). — *שְׁנָנִים, מ"ר של שֵׁן במשמ' שן סלע וכד': הזיזין והגזריות והשובכות והשקיפים והסלעים והנהרים והשננים והסככות והפרעות שהן יכולים לקבל מעזיבה רכה (אהל' ח ב). — ובסהמ"א: בצפדינא פי' כאב שינים (ערוך ערך צפדינא). צפדינא, חולי השיניים (רש"י, ע"ז כח.). דרי, הן שורות השיניים (שם שם). ואם ירצה לשתות יכרסם בשיניו את הגלגל ויבלע וישתה (ספר חסידים תתשסא). ומי שהראה שניו נתמעט מוראו (ר"י א"ת, מבחר הפנינים, שער הוכוח דרך ישרה). ולא (תצא אשה בשבת) בשן של זהב שמונחת על שן שחור או אדום שיש בשיניה (רמב"ם, שבת יט ז). ואם היתה השן עבה וגדולה אע"פ שלא התקינה ה"ז מתטמאת בפני עצמה (הוא, כלים יא ג). הכהו על עינו וחסרה מאורה, על שנו ונדדה, אם יכול להשתמש בהם אינו יוצא לחירות ואם לאו יצא לחירות (הוא, עבדים ה ח). מה היא סכת השן הזקן אשר תצא מטכתש לחיו לעת זקנתו (ר"י זבארה, שעשועים י, דודזון, 120). ונהרוס בנייניהם ונקהה שיניהם (ר"י גיקטיליא, גנת אגוז ב, שבעה כוכבי לכת נגד כפרת). לנדנוד השנים ישים עליהם שב ומלח ועפצים שחוקים (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ד). שלא יקל עם הבריות ולא יחשוף השן תמיד (ר"א אזכרי, ס' חרדים ד, עא:). — ואמר המשורר: ויש אהב אשר כפו ספוקה בצרתך וצר שנו חרוקה (ר"ש הנגיד, ידידותך, הברמן ב, 56). מי יהרם שני כפירים שאגים לטרף שאר צאן אבדות נערו (רשב"ג, בימי יקותיאל, ביאליק-רבניצקי א, 68). ידידי העציבני וזמני וחרק שן מאד עלי חריקה (רי"ל כלפון, כדיבוסך, שעש"ם 27). ואלה מְסַפֵּר את כל נקביו אשר דומים לשני המגרה (ראב"ע, מעיל יש לי, כסנא א, 11). — ואמר המליץ: ואחריהם יבואו ארבעה שני עינים (אויגן צעהנע) שנים בלחי העליון אל שתי קצות שני החותכים וכן שנים בלחי התחתון ונקראו כן להיות מכוון מושבם בפה מתחת העינים ויקראו גם שני הכלבים (הונדע צעהנע) (ר"ב ליכדא, ראשית למודים א ט, מא:). והנה יצמחו עד ארבע שני מלתעות לארבע קצות הלחיים אשר יקראו שני הדעת[1]) (וויזהייטס צעהנע) להיותם מאחרים לצמוח אצל אנשים עד הגיעם לעשרים שנה ומעלה (שם שם).

שָׁנָא, פ"ע, יִשְׁנֶא,—כמו ב. שָׁנָה, היה אחר מִמה שהיה קודם, sich ändern; se changer; to change: איכה יועם זהב יִשְׁנֶא הכתם הטוב (איכה ד א)[2]).

—פִּעֵ', שִׁנֵּא, כמו שִׁנָּה מן ב. שָׁנָה: וְשִׁנֵּא[3]) את בגדי

---

[1]) [רש"י (נדה מא:): כמין שינים יש בתוך הרחם תלתולי בשר.]

---

[1]) [והיום נוהגים לקרוא להן שִׁני הבינה.]

[2]) [קלצקין־צוכל באוצר המונחים ד 137, מביאים גם ערך שָׁנוּא בהוראה: מגונה, דבר בטל, הבל, מתרגומו של ר"י אלחריזי למו"נ א עב (צ"ל עג), ההקדמה הה': ויתחייב לפי שני הדברים שנואים גדולים. ואולם צ"ל שְׁנוּאִים, כתרג' אל שנאעאת בערב', וכנראה הֻשמט "דברים" פעם אחת, ונכון תרגם ר"ש אבן תבון: ויתחייבו משני הדברים דברים מגונים.

[3]) [בכתוב המקביל (ירמ' כב לג): וְשִׁנָּה.]

כלאו (מ״ב כה כט). — ואמר בן סירא: לב אנוש ישנא פניו אם לטוב ואם לרע (צ״ק גני׳ יג כו).

—סע׳, יִשֻׁנֶּא: חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו יְשֻׁנֶּא [1]), אני פי מלך שמר וכו׳ (קהלת ח א–ב). — ובסהמ״א: ובעבור שכן בין רשעים לֻקח מארץ לשנים, לֻקח לבל תְּשַׁנֶּא דעתו ברע ולא תמשול מרמה בנפשו (כ״ה ויזל, חכמת שלמה ד י–יא, עמ׳ יז).

שֵׁנָא, מלה מסֻפקה [2]): שיר המעלות לשלמה אם יי׳ לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו וכו׳ שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שֵׁנָא הנה נחלת יי׳ בנים וכו׳ (תהלי קכז א–ג).

שִׁנְאָן, מלה מסֻפקה [1]): רכב אלהים רבתים אלפי שִׁנְאָן (תהלי סח יח). —*ובמשמ׳ סוג של

---

[1]) אין פרושי המפרשים מניחים את הדעת, והואיל ואין אף ענין למלת אני שבראש פס׳ ב, אפשר שהמכון הוא: ועֹז פניו (של האדם, כנגוד אל אור פניו בהסברת פנים) יְשַׁנְּאֶנּוּ, וצ״ע].

[2]) [מסרת הנקוד הבינה מלה זו כלשון א. שֵׁנָה, אולי בצורה ארמית, ואחריה הלכו כל התרגומים (כגון השבעים: ὅταν δῷ τοῖς ἀγαπητοῖς αὐτοῦ ὕπνον ולג׳: dederit dilectis suis somnum), ומכאן פתגם שגור בכמה לשונות, כגון: Den Seinen gibts der Herr im Schlafe, לאנשי שלומו יתן האל (אשר) בשנתם וכדו׳ (ודומה לזה תרגום לוטר לפסוק: denn seinen Freunden gibt er's schlafend). אך למעשה אין „ידידו" כאן, אלא (כמו בישע׳ ה א, עי׳ ב. קֶרֶן, הערות) יְדִידְיָה, שמו של שלמה המלך, אשר לפי הכותרת המזמור מיֻחס אליו; ואין כֵּן במקרא לשון נגיד, כאלו אמר הכתוב: אלה עמלים יומם ולילה לשוא, אבל לידידו יתן האל כל דבר כשהוא ישן, ואף אין בזה מעבר לענין הבנים, שמדֻבר עליו בלבד בהמשך המזמור עד סופו: כחצים ביד גבור כן בני הנעורים, אשרי הגבר אשר מלא אשפתו מהם וכו׳. וכאן שהכונה בבית שהאל בונה למלך, לבנים ובני בנים, כדברו אל ירבעם (מ״א יא לח): ובניתי לך בית נאמן כאשר בניתי לדוד. ועל כן נקראו הבנים בפס׳ ג׳ נחלת יי׳, כי הבנים הם הנחלה, החלק הנתן ל„ידידו" מידו, ולא השֵׁנָה. והנה טבעי הוא להניח, כי יֻחס לשלמה מזמור כזה על נחלת יי׳ בנים, בעת שנולד לו בן, ובהזדמנות כזאת הוא שאמרו לו בברכה (כדגמת יוסף יי׳ לי בן אחר): יתן יי׳ לידידו (ז״א לשלמה) (בן) שֵׁנָא, ז״א בן שֵׁנִי. וכנראה זאת כונתו הפשוטה של כתוב זה.]

[1]) [בבאור מלה זו התלבטו קדמונים ואחרונים. השבעים תרגמו εὐθενούντων, ז״א שאננים, כתרגומם לשאננים בתהל׳ קכג ד, ולפי זה ולג׳ laetantium, אבל Vetus Latina (עי׳ הכספלה, הוצ׳ פילד) תרג׳ iterationis, כלשון שניות וחזרה; עקילס וסומכוס כלשון שאון וצעקה ἠχούντων, vociferantium. הסורי מעתיק את המלה העברית (ובאלפא דשנאן) והתרג׳ הארמי מצא כאן רמז למלאכים, אבל לא שהבין כך את המלה, כי מלשונו (ארתיכין דאלהא תרי רבבן דנור תרין אלפין דאנגליא מדברין להון) יוצא, כי הבין שנאן כלשון שנים, לשם הקבלה אל רבתים, ואין דאנגליא אלא השלמה, כדי לומר לך מי הם אלפים אלו, כי כן טבעי הדבר שיהיו מלאכים בחילו של אלהים. ומתוך דרוש כזה הפך שמוש המלה שנאן ככנוי (לא כשם) למלאכים למסרת. ואלה עקר דברי חז״ל בפסיקתא דר״כ (בחדש השלישי, בובר קח.): וכולן ירדו שנונין לכלות את שונאיהן של ישראל וכו׳, ד״א הנאין (בעקר: שְׁנָאִן) המשובחין שבהם. ובפסיקת׳ רב׳ (י׳ הדברות פ׳ קמייתא, קג. וכו׳): [שנאן שאינן] עד מקום שאין סופיסטוס יכול לתשוב וכו׳ ר׳ עזריה ור׳ יהודה בי ר׳ סימון בשם ר׳ יהושע בן לוי ריבותיים שאין להם מניין, אלפי שאין להם מספר, ורבנין אמרין ירדו שנונים על העולם להתריבו וכו׳ א״ר אלעזר שנאן הנאין והמשובחים וכו׳ ע״כ. ומכאן גם רש״י: שנונים, מלאכים חדים. וריב״ג כתב בס׳ השרשים: כבר שמשו במלה הזאת הפייטנים הרבה במלאכים וקראו אותם שנאנים, ואפשר שיהיה שרשה מן יצנא הכתם הטוב בתמורת האלף מיוד כלומר אלפים שונין זה מזה ויתיה עקרו שנין על משקל ענין ובנין ע״כ, ולפי זה ראב״ע: אלפי שנים במספר כמו אלף אלף, ואל״ף שנאן תחת יוד בניין קניין. ורד״ק בשרשים: נהגו במלה הזאת לקרוא המלאכים בזה הלשון שנאנים, ויש אומרים ששרשו שנה והאל״ף תמורת היו״ד הבאה תמורת למ״ד הפעל בפלס קִנְיָן בִּנְיָן, רוצה לומר אלפים שְׁנַיִם ע״ב, ומן החדשים היו שהציעו תיקונים כגון שְׁנָאִם או ישראל.

ואכן העורך בספרו על ארון הקדש משנת

מלאכים: ואמר הפיטן: שנאן עליות וסוד פליאיות שור מתלוליות יפצחו כי ימלוך (ר"א קליר, אנסיכה מלכי, מוסף א ר"ה). העטירו עננים וערפלים דר בו בשנאן אראלים (הוא, תתו קול, קרובי א סכוע'). אל תשכח צעקת אריאל אלי לאגור יהודה וישראל אלפי שנאן אשר מסר אל (הוא, אאדה, קינ' ת"ב). המון אלפי שנאן עלו ברבבה ומלאכי חשרת חנו סביבה (רסב"ג, סולמית, ביאליק–רבניצקי, ג ב, 57). שנאן ושרף ותרשיש אין לכם ביום להחריש (ר"י הלוי, מי כמוך, דיואן בכורי ב, 281). הודות הוגים לך אן ואן פלדות זיקי חיות ושנאן, פרודות כנף לכסות מראן (שלמה קדוש, קונטי הפיוט' עז, 8). מלאכי צבאות בעלצון מחן שנאן גדודיך (מנחם בר' מכיר, מלאכי לבאות, אופן הפסי א). — ואמר המשורר: איום ונורא כשנאן נגלה ועמד זבולי (ר"מ בונפיד, אעמון במבי, דברי חסך, עדלמן כח). משבר רוח תדום כרגע, רבותים אלפי שנאן נועדו עליה (יל"ג, הוי אח, שירי יל"ג א, 163). ובשמי עז גבוה על גבוה אלפי שנאן ואדני בם בקדש (הוא, אהבת דוד ומיכל יב, שירי יל"ג ג, 106). —*ומ"ר *שִׁנְאַנִּים, במשמ' סוג מלאכים: שנאנים צדקיאל וגבריאל ממונה עליהם (מסכת אצילות ה', גנזי הקבלה, ילינק). ושנאנים ואופנים מזמרים ומנגנים (ראב"ע, חי בן מקיץ, כהנא ב, 53). צדקיאל (ממונה) על השנאנים, כרוביאל על הכרובים, רפאל על האופנים (ר"נ בן יעקב אלחנן, עמק המלך, עולס היצירה א, קעה.). — ואמר הפיטן: והיא שערה קומת אלפי שנאנים (ר"א קליר, אז ראית, סלוק סבת סקלים). ושרפים המעולים על כל שנאנים (שם שם). רגש שנאנים חזו מאשרים (הוא, אליס כהסעין, קרובי' ב סכות). שנאנים שאננים כניצוצים ולהבו (רסב"ג, סנאכים, ביאליק–רבניצקי ב, 60). טבוסי מרכבה רבבות שנאנים טעם ימתיקו וברעד מתחננים (אעירה שחר, תחנונים, מחזי איטלי ב, יב:). ואופנים ושנאנים סובלים כם תעצומו (ר"י הלוי, יקירים אדירים, קונטי הפיוטי כ, 10). שנאנים ואופנים סובבים כם מרכבתך (ר"י בן זבארה, ארמלים, אופן סבת א אחה"פ). -- ואמר המשורר: ונפתח שמים וראה מחנים וכל רבותים כרובים שנאנים (אסר קרסקס, שיר בסבת הספר, ברלאם מו"כ).

שנב, ממנו אֶשְׁנָב [1].

1922 העיר על כך, כי כשם שבא באותו מזמור פס' ב (יקום אלהים יפוצו איביו וינוסו משנאיו מפניו, בהחלפת אלהים במק' יי' כבכל קבוצה זו של מזמורים) כנגד מאמר משה בנסע הארון (קומה יי' ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך), כן בא 'רכב אלהים רבתים אלפי שנאן' כנגד דבריו בשוב הארון: שובה יי' רבבות אלפי ישראל, וגם לפי זה כאלו קרוב הדבר שבא שנאן במק' ישראל. ואולם א) אין בחלופי הכתיב המצויים במקרא חלוף מרחיק כדגמת שנאן במק' ישראל, ועל כן קשה לקבל הנחה כזאת על אף שויון האותיות ש—א בשתי המלים. כמו כן אמנם נסחו שני המאמרים בס' במדבר ובמזמור שלפנינו על פי נסחה אחת, אבל בעוד שבתורה דֻבר על ארון האלהים ותפקידו לגבי ישראל, הנה מדֻבר במזמור בעקר על מלחמת האלהים בשר הים, כמבֹאר בפרט בהערה לערך שָׁלַג, עמ' 7118, שלפיה גם בָּשָׁן (ז"א נחש) וגבננים (הוא: גַּבְנֻנִּים, גוף התנינים) שם רמוזים הם לאותה מלחמה בשר הים, לויתן נחש ברח, כימי בראשית. והואיל ואין רִבֹּתַיִם במקום אחר במקרא, ואין זה טבעי בלשון הקדומה ובסגנון השירה בתקבלת לאמר 'רבתים אלפי' (שונה מזה כפרוזה בראש' כד ס: היי לאלפי רבבה) אלא לחלק את המלים המקבילות האלה לשתי צלעות החרוז כמו, למשל, בכתוב: והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה (דבר' לג יז), על כן אפשר לקרא: רכב אלהים רִבֹּת (ז"א רבבות) יָם אלפי שנאן, כנגוד „אלפ (ברבוי) רבת" המצוי בהוראה זו באוגרית', ולפי זה בא שנאן בהקבלה אל יָם, וככנוי לשר הים, יריבו ואויבו של האל במזמור; ועל כן אפשר שנקרא שר הים במובן זה, בתאר שגור: שִׁנְאָן, השונא, וזה כנראה פשוטו של הכתוב, וצ"ע. וכן נמצא התאר שַׁנְאַנ a) באותה משמ' בערב'.]

a) شـنآن

[1] [כך מעיר המחבר בעמ' 425 ומוסיף: עי"ש, ולא פירש. וכן דעת רוב החוקרים. ובעקר גם של ש. ייבין במאמרו על אשנב בלשוננו טו, ואמנם לא נתבררה גזירת המלה כל צרכה, ולא נמצא שרש זה ממש בלשונות השמיות.
בדברי הר"ש לכלים יז ד מובאת כגרסה בתוספת'

א. **שנה**[1], מִמֶּנּוּ °הִשָּׁנוּת, א. מִשְׁנֶה, *מִשְׁנָה, *מְשַׁנֶּה, °מְשֻׁנֶּה, °°מִשְׁנִי, °°מִשְׁנִי[2], °°מִשְׁנִיּוּת, שֵׁנָא, ג. שָׁנָה, שֵׁנִי, °°שְׁנִיּוּת, שְׁנַיִם.

ב. **שנה**[3], מִמֶּנּוּ °הִשְׁתַּנּוּת, ב. מִשְׁנֶה[4], א. שׁוֹנֶה, °°שׁוֹנוּת, א. שָׁנָה, ב. שָׁנָה, *שִׁנּוּי, °°שִׁנִּי.

ג. **שנה**[5], מִמֶּנּוּ שָׁנִי.

א. **שָׁנָה**[6], ש"נ, סמי' שְׁנַת, כנ' שְׁנָתוֹ, שְׁנָתָהּ, מ"ר שָׁנִים, סמי' שְׁנֵי, שְׁנוֹת, כנ' שָׁנָיו, שָׁנֵינוּ, שְׁנֵיהֶם, שְׁנוֹתַי, שְׁנוֹתֶיךָ, שְׁנוֹתַיִךְ, שְׁנוֹתָיו, שְׁנוֹתֵינוּ, שְׁנוֹתָם,—תקופה של שנים־עשר חדשי החמה, Jahr; année; year: יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתת ולמועדים ולימים ושָׁנִים (בראש' א יד). ויהיו כל ימי אדם אשר חַי תשע מאות שָׁנָה ושלשים שָׁנָה וימת (בראש' ה ה). אלה תולדת שם שם בן מאת שָׁנָה ויולד את ארפכשד שְׁנָתַיִם אחר המבול (בראש' יא י). שתים עשרה שָׁנָה עבדו את כדרלעמר ושלש עשרה שָׁנָה מרדו ובארבע עשרה שָׁנָה בא כדרלעמר (בראש' יד ד—ה). ואלה ימי שְׁנֵי חיי אברהם אשר חי מאת שָׁנָה ושבעים שָׁנָה וחמש שָׁנִים (בראש' כה ז). שה תמים זכר בן שָׁנָה יהיה לכם (שמות יב ה). וחברון שבע שָׁנִים נבנתה לפני צען מצרים (במדי' יג כב). במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לַשָּׁנָה יום לַשָּׁנָה תשאו את עונתיכם ארבעים שָׁנָה (במדי' יד לד). לא יקשה בעינך בשלחך אתו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שָׁנִים (דבר' טו יח). וברזלי זקן מאד בן שמנים שָׁנָה (ש"ב יט לג). בן שלשים ושתים שָׁנָה היה במלכו ושמנה ש נ ה[1]) מלך בירושלם (מ"ב ח יז). והספתי על ימיך חמש עשרה שָׁנָה (מ"ב כ ו). ספו שָׁנָה על שָׁנָה חגים ינקפו (ישעי' כט א). כי יום נקם ליוי' שְׁנַת שלומים לריב ציון (ישעי' לד ח). לקרא שְׁנַת רצון ליוי' (ישעי' סא ב). וּבִשְׁנַת בצרת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי (ירמי' יז ח). דברי עמוס אשר היה בנקדים מתקוע אשר חזה וכו' שְׁנָתַיִם לפני הרעש (עמוס א א). וערבה ליוי' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וּכְשָׁנִים קדמניות (מלא' ג ד). בִּשְׁנַת שלוש למלכו עשה משתה (אסתר א ג). — ובצירוף השם הנרדף ימים: ויהי מקץ שְׁנָתַיִם ימים ופרעה חלם (בראש' מא א). —וע"פ רב בא צרוף זה בסדר הפוך, ימי שנים: ויאמר פרעה אל יעקב כמה ימי שְׁנֵי חייך ויאמר יעקב אל פרעה ימי שְׁנֵי מגורי שלשים ומאת שָׁנָה מעט ורעים היו ימי שְׁנֵי חיי ולא השיגו את ימי שְׁנֵי חיי אבותי בימי מגוריהם (בראש' מז ח—ט). — ומ"ר שנות: זכר ימות עולם בינו שְׁנוֹת דר ודר (דבר' לב ז). ימי שְׁנוֹתֵינוּ בהם שבעים שנה ואם בגבורת שמונים שנה (תהל' צ י).

כלים ב"מ וט: השפופרת והשנגון, אבל בדפוסי התוספתא: והקנונין, ואצל צוק"מ: והטננין, וכנראה והקנונין, במשמ' שפופרות קנים קטנות, נכון.]

[1]) [שרש זה כנגדו ת'גי, תני ברב הלשונות האחיות, ועי' בהערות לערכים ג. שָׁנָה, שְׁנַיִם.]

[2]) [התאר מִשְׁנִי, כמשמ' הבא כמִשְׁנֶה, בדרגה שניה, בנגוד אל ראשי, ובמשמ' הבא בשלב שני, יותר מאחר, נוהג היום בדבור ובספרות בצרופים כגון מקצוע משני, בעיה משנית וכדו', ומזה נגזר גם ש"ע מִשְׁנִיּוּת במשמ' תכונת הדבר המשני.]

[3]) [שרש זה כנגדו גם ביתר השפות השמיות שני, שׂני, ועי' בהערות לערכים א. שָׁנָה, ב. שָׁנָה.]

[4]) [לפי דברי העורך בפרושו לאיוב יד כ (עי' פ שָׁנָה, פִּע', הערות) ובהלשון והספר ב, 224 יש להכיר במלת מִשְׁנֶה בצרוף מִשְׁנֵה שכר שכיר (דבר' יח יח) וכן משנה התורה (שם יז יח) את תמורת הערב' משאנה a) במשמ' חוזה של שָׁנִים, ובשמוש מטשטש במשמ' חוזה בכלל.]

[5]) [עי' שָׁנִי, הערה.]

[6]) [במק' שָׁנָה בא גם בכתבות עבריות, כגון בחרסי שמרון, שת, וכן בכתבות כנעניות שנת, וגם שת, בכתבת משע שת, באשור' שַׁתּ, מ"ר שַׁנָת, באוגרי' שנת, בארמ' שַׁתָּא, סמ' שְׁנַת, ובארמ' מא"י שבתו"ם ובסור' גם שנא, שַׁנְתָא (כנו"ן אלמת), בערב' سَنَة b), ובמ"ר שְׁנוּנִי c) וגם שַׁנַוָאתְ d). באשור' בא גם שַׁתְּשַׁם במשמ' שנה בשנה, בכל שנה ושנה.]

a) مسانة b) سنة c) سنون d) سنوات

[1]) [כך כתיב; הקרי: שָׁנִים.]

כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים (משלי ט יא) [1].—ואחרית השנים, כמו אחרית חיטים: מימים רבים תפקד באחרית השנים תבוא אל ארץ משובבת מחרב (יחזק׳ לח ח).—וחלקי השנה ותקופותיה: חדשי השנה: החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה (שמות יב ב). זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה (במד׳ כח יד). ולשלמה שנים עשר נצבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו חדש בשנה יהיה על אחד לכלכל (מ״א ד ז). — צאת השנה: וחג האסף בצאת השנה באספך את מעשיך מן השדה (שמות כג טז). — אחרית ראש, ראשית השנה: ארץ אשר יי׳ אלהיך דרש אתה תמיד עיני יי׳ אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה (דבר׳ יא יב). בעשרים וחמש שנה לגלותנו בראש השנה בעשור לחדש (יחזק׳ מ א). — תקופת השנה: וחג שבעת תעשה לך בכורי קציר חטים וחג האסיף תקופת השנה (שמות לד כב). ויהי לתקופת השנה עלה עליו חיל ארם וכו׳ (דהי״ב כד כג). — תשובת השנה: ויהי לתשובת השנה לעת צאת המלכים וישלח דוד וכו׳ (ש״ב יא א). ודע וראה את אשר תעשה כי לתשובת השנה מלך ארם עלה עליך (מ״א כ כב). ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנאצר ויבאהו בבלה (דהי״ב לו י). — ובשנה השביעית במחזור שנים: ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ (ויקר׳ כה ד). השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה (דבר׳ טו ט). ונטש את השנה השביעית ומשא כל יד (נחמ׳ י לב).—ובמנית שנים למעשר: מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההוא (דבר׳ יד כח). כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתתה ללוי וכו׳ (דבר׳ כו יב). – ובמנית חמשים שנה ליובל: וספרת לך שבע שבתת שנים שבע שנים שבע פעמים והיו לך שבע שבתת השנים תשע וארבעים שנה (ויקר׳ כה ח). וקדשתם את שנת החמשים שנה וכו׳ יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם (שם י–יא). ואם לא מצאה ידו די השיב לו והיה ממכרו ביד הקנה אתו עד שנת היובל ויצא ביבל ושב לאחזתו (שם כח). — ובצירוף בן־שנתו, במובן בן־שנה [1]: תביא כבש בן שנתו לעלה (ויקר׳ יב ו). וביום השמיני יקח שני כבשים תמימם וכבשה אחת בת שנתה תמימה (ויקר׳ יד י). — ובהכפלת המלה שנה בצרופים שונים: כשכיר שנה בשנה יהיה עמו (ויקר׳ כה נג). עשר תעשר את כל תבואת זרעך היצא השדה שנה שנה (דבר׳ יד כב). לפני יי׳ אלהיך תאכלנו שנה בשנה (דבר׳ טו כ). והלך מדי שנה בשנה וסבב בית אל והגלגל והמצפה (ש״א ז טז). ולא העלה מנחה למלך אשור כשנה בשנה (מ״ב יז ד). לקים עליהם להיות עשים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה (אסתר ט כא). והם מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושלמות נשק ובשמים סוסים ופרדים דבר שנה בשנה (דהי״ב ט כד). — ובתו״מ גם כמשמ׳ של י״ב (או י״ג) חדשי הלבנה, וגם בצרופים כגון משנה לשנה, שנה שנתים: הרי אני כבן שבעים שנה (כאב״ע, ברכי׳ א ה). נאמנים על הלקט ועל השכחה ועל הפאה בשעתן ועל מעשר עני בכל שנתו (פאה ח ב). וכן כיוצא בהם בשאר שני שבוע חייב במעשרות (שביעית ד ז). מעות שנמצאו וכו׳ בירושלים בשעת הרגל מעשר ובשאר כל ימות השנה חולין (שקלים ז ב). ארבעה ראשי שנים הם באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה וכו׳ באחד בתשרי ראש השנה לשנים וכו׳ באחד בשבט ראש השנה לאילן (ר״ה א א). התינוקות אין מענין אותם ביום הכפורים אבל מחנכין אותם לפני שנה ולפני שנתים [2] (יומא ח ד). ואיזו היא סוכה ישנה כל שעשאה קודם לחג שלשים יום אבל אם עשאה לשם חג אפלו מתחלת השנה כשרה (סוכה א א). כשירדתי לנהרדעא לעבר שנה מצאני נחמיה איש בית דלי וכו׳ (ר״ע, יבמות טז ז). ונותן לה מטה ומפץ וכו׳ ומנעלים ממועד למועד וכלים של חמשים זוז משנה לשנה (כתוב׳ ה ח). קונם יין שאיני טועם וכו׳ שנה זו אסור

---

[1]) [במשלי ה ט: פן תתן לאחרים הודך ושנתיך לאכזרי, אולי מלה אחרת לפנינו, וקשה לקבע מה שרשה והוראתה.]

[1]) [ולדעת אחרים: שנולד בתוך אותה שנה.]
[2]) [שנה או שנתים קדם לפרקו.]

בכל השנה וראש השנה לעתיד לבוא (נדרים מ א). אם יש לה זכות היתה תולה לה, יש זכות תולה שנה אחת יש זכות תולה שתי שנים יש זכות תולה שלוש שנים (סוטה ג ד). המשכיר בית לחברו לשנה נתעברה השנה נתעברה לשוכר, השכיר לו לחדשים נתעברה השנה נתעברה למשכיר (ב״מ ח ח). חזקת הבתים וכו' חזקתן שלוש שנים מיום ליום, שדה הבעל חזקתה שלוש שנים ואינה צריכה מיום ליום (ב״ב ג א). היו בודקין אותן בשבע חקירות באיזו שבוע באיזו שנה באיזה חדש וכו' (סנה' ה א). הם העידו שמעברין את השנה בכל אדר וכו' הן העידו שמעברין את השנה על תנאי וכו' ועיברו את השנה על תנאי וכו' ונמצאת השנה מעוברת (ר' יהושע ור' פפייס, עדיות ז ז). בן חמש שנים למקרא בן עשר שנים למשנה (יהודה בן תימא, אבות ה כא). כל האשמות שבתורה באין בני שתים ובאין בכסף שקלים חוץ מאשם נזיר ואשם מצורע שהן באין בני שנתן ואינן באין בכסף שקלים (זבחים י ה). ובשנים עשר יום בשנה החליל מכה לפני המזבח (ערכין ב ג). עגלה בת שנתה ופרה בת שתים (ר״א, פרה א א). כבשים בני שנה ואילים בני שתים וכלם מיום ליום (שם א ג). משה מת בשבעה באדר ואכלו ממנו (מן המן) עשרים וארבעה ימים של אדר הראשון ושלשים של אדר השני ששנת עבור היתה (מכי' בשלח, מסכי ד פרשה ה). לשנה אחרת קבעום שמנה ימים טובים (מגלת תענית ט, וכעין זה שבת כא:). לא יצאה שנתן עד שמתו (ירוש' ברכות ו ב). יהי רצון מלפניך שתהא השנה הזאת שנת זול שנת שובע שנת משא ומתן שנת גשומה ושחונה וטלולה (שם יומא ה ג)[1]. ארבעים שנה שימש שמעון הצדיק את ישראל בכהונה גדולה ובשנה האחרונה אמר להן בשנה הזאת אני מת (שם). לעולם ישלים אדם וכו' שכל

[1] [ובמד״ר ויקר' כ הגרסה: יה״ר מלפניך שתהא שנה זו גשומה וכו' שנת משא ומתן ואל יצטרכו כה עמך ישראל אלו לאלו ואל יגביהו ישראל שררה אלו על אלו וכו'].

המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו (ר' אמי, ברכ' ח:) כל שנותיו של דוד לא ראה חלום טוב וכל שנותיו של אחיתופל לא ראה חלום רע (ברכ' נה:). תמיה אני אם יוציא זה שנתו, ולא הוציא שנתו (ר״א, ערובין סג.). כיון שהגיע אחד בניסן עלתה לו שנה (ר״ה ב.). גיזרי גזירות שבירושלים אומרים נטיעה בת שנתה שתי כסף בת שתי שנים ארבעה כסף (ר' יוסי, ב״ק נח:). פעם אחת באה אשה לפניו בשני בצורת (ב״ב יא). — ובשם אחת הברכות שבתפלה: מזכירין גבורת גשמים בתחית המתים ושואלין הגשמים בברכת השנים (ברכ' ה ב). כל השנה כלה מתפלל אדם הביננו חוץ מימות הגשמים מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים (בבלי שם כט.). שנים וחמשים שבתות יש בשנת החמה (מד״ר במד' יד). וימירו את כבודם בתבנית שור שומע אני בשור של מעלן וכו' א״ל ומה אתה מקיים וימירו וכו' בשור של שאר ימות השנה[1]) (שם שה״ש א, לפסוק). — ובתפלה: וברך שנתנו כשנים הטובות (תפלת י״ח). אבינו מלכנו חדש עלינו שנה טובה (תפלת אבינו מלכנו).— ובמחמ״א: חשבון ימות שנו' הלבנה ג' מאות ונ״ד ימים ושליש יום ותתע״ו חלקים (פרקי דר״א ז). ומושיבין הגדול שבשבעים וכו' והוא הנקרא אב בית דין ושאר השבעים יושבין לפניו כפי שניהם וכפי מעלתם (רמב״ם, קדוש החדש א ג). ואלו הן הדברים שהן העיקר שמעברין בשבילן כדי שיהיו השנים שני החמה (שם שם ד ד). וי״ט שנים שי״ב מהם פשוטות וז' מעוברו' וכו' נקראים מחזור הלבנה (טור או״ח, תכז). וקביעות השנה לידע אם היא שלמה או חסרה או כסדרן תלוי ביום קביעת ראש השנה (שם תכח). ויש עוד כללים בסידור השני' שנה שר״ה ביום ז' לא תהיה כסדרה וכו' (שם שם). ששאלת בענין שכירו' הבתי' שיש ראשי שנים קבועי' לשכירו' הבתי' וכו' ולא דברו זה עם זה כלום בשכירו' שנה הבאה (שם, חו״מ ש״ג). לשנה הבאה בירושלים (בסוף הגדה ש״פ). — ושנה כבושה, במשמ' שנת מעוברת, עי' כָּבוּשׁ, עמ' 2241.

[1] [במשמ' שור סתם, לא שור מיוחד.]

— ושנה עדופה, שנה היתרה על השנה התמימה, של 365 יום: ונהיה דורשים על מדת שנת החמה התמימה ויעלה בידינו מדת שנה עדופה (כלב"ג הנשיא, ספר העבור א, 77). — ואמר הפיטן: תזכו לשנים רבות תענו ותעתרו (ר"י הלוי, דיואן ג, 305). תכלה שנה וקללותיה (אחות קטנה, מעריב א ר"ה). תחל שנה וברכותיה (שם). — ואמר המשורר: וסהר בכל מול חצי יום ויומים להשלים ימי חדש בחדשו ולשנותיו (רמב"ע, בשם אל, בכודי כלט). — ובנוסחות ברכה בין אדם לחברו: לשנת טובה תכתב ותחתם, תזכה לשנים רבות, עד מאה ועשרים שנה, נוהג בדבור.

ב. שָׁנָה[1], פ"ע, שָׁנִיתִי, —היה אחר ממה שהיה לפני כן, sich ändern; changer; to change: אני יי' לא שָׁנִיתִי ואתם בני יעקב לא כליתם (מלאכי ג ו). ואמר חלותי היא שְׁנוֹת[2] ימין עליון (תהל' עז יא). —ונבדל בתכונותיו, לא היה דומה לזולתו, עי' א. שׁוֹנֶה, עמ' 6977[3]. —ובתו"מ: אבל צמחים ששנו מתריעין עליהן מיד (תעני' ג א). אמרו לו מה שנה[4] זו (המנחה) מן הזבח, אמר להם, שהזבח דמו ובשרו ואמוריו אחד ולבונה אינה מן המנחה (מנח' ב א). אמרו בית הלל לבית שמאי, מה שנה[5] אור שמונים ואחד מיום שמונים ואחד, אם שווה לו לטומאה לא ישווה לו לקרבן (כריתו' א ו, מדב"מ). אמרת לי מה שנה[6] שבת מכל הימים, אמרתי לך מה רופוס מכל גבריא (מד"ר בראש' יא,

1) [עי' הערה לשרש.]

2) [כנראה הכונה: ואמר: חלילה, שישנה האל העליון את ימינו, את שבועתו, בנגוד לנאמר על בני אדם: אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר (תהל' קמד ח).]

3) [עי' גם בנאמר שם על ב. שׁוֹנֶה (ועם שׁוֹנִים אל תתערב, משלי כד כא). גם במשלי יז ט: מכסה פשע מבקש וְשֹׁנֶה בדבר מפריד אלוף, אין לראות לא לשון שִׁנּוּי ולא לשון שְׁנַיִם, אלא כנראה לשון שׂנאה, בנגוד אל אהבה, וצ"ע.]

4) [ומצוי מאד בארמית שבתו"ם: מאי שנא.]

5) [כך במדב"מ. במשנ' שבדפוס': מאי שנא.]

6) [בדפוס': מאי שנא.]

תילודור, 93). — ובמהמ"א: ומה שנה משני (שטרות) היוצאין זה אחר זה ביום אחד (הלכ' פסוק', 69). מה שנה מוכר ומה שנה מתנה (שם, 73). ומה שנת מכל מצוות כולן שמברך עליהן עובר לעשייתן (שם, 84). — ואמר המשורר: ישנה ויהלף כליל כל ממלכות האליל (ר"י הלוי, ליון הלא תשאלי, זמורה א, 57). איך תשנה לבנה מהדרתה (הוא, הם בתי, שם ד, 138). יריעות שלמה איך בתוך אהלי קדר שניתם (הוא, יריעות שלמה, שם ז, 159). —בינ' פעו', "שָׁנוּי, במשמ' מְשֻׁנֶּה: רואין אותו כאילו הוא שנוי[1] ממראה שלו (רמ"י, זבח' עח:).

— פע', שִׁנָּה, יְשַׁנֶּה, יְשַׁנּוּ, יְשַׁנֶּה, שַׁנּוֹת, שַׁנּוֹתוֹ, מְשַׁנֶּה, — החליף, עשה באפן אחר ממה שעשה קדם או ממה שהיה קדם, ändern; changer; to change, שנה את הבגדים: וישנה[2] את בגדי כלאו (ירמ' נב לג). — ואת דרכו: מה תזלי מאד לְשַׁנּוֹת את דרכך גם ממצרים תבשי כאשר בשת מאשור (ירמ' ב לו). — ושנה דין, עִוֵּת דין, שפט שלא בישר: פן ישתה וישכח מחקק וִישַׁנֶּה[3] דין כל בני עני (משלי לא ה). — את מוצא שפתיו, לא קים ושנה מה שאמר, לא שמר הבטחתו: לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אֲשַׁנֶּה (תהל' פט לה). — ושִׁנָּה את פלוני לטוב, הפלה אותו לטוב מאחרים, נהג בו בחסד יותר מבאחרים: ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו ויבהל את תמרוקיה ואת מנותיה לתת לה וגו' וַיְשַׁנֶּהָ ואת נערותיה לטוב בית הנשים (אסת' ב ט). — שִׁנָּה את טעמו, עשה כאלו את שכלו שלא כשכל אדם בריא, השתגע: וַיְשַׁנּוֹ[4] את טעמו

1) [כן, חסר יו"ד, הגרסה בהוצאת ראם, ואין לגרס: שינוי, כהבאת אבינרי בהיכל רש"י א, שמד.]

2) [בכתוב המקביל (מ"ב כ"ה כט): וְשִׁנָּא.]

3) [אמנם צדק כנראה ס. שולבוים בהערתו, כי בהקבלה אל וישכח המכֻון הוא: וְיִנְשֶׁה ז"א וישכח.]

4) [בתוספת וי"ו במבטא, כמו בשם הודַויהו וכמו 'זיענו' במקום ויַען, ויענה במ"י בכתבת מישע מלך מואב, ועי' בספר העורך על תעודות לכיש, על חרס א, טז. באותו מובן כמו וישנו את טעמו בא גם באשור' שַׁנֵי טֵיםְ במשמ' שגעון, וכן בסור' שְׁנִיא, שגעון.]

בעיניהם ויתהלל בידם ויתו על דלתות השער ויורד רירו אל זקנו ויאמר אכיש אל עבדיו הנה תראו איש משתגע (ש"א כא יד–יה). לדוד בְּשַׁנּוֹתוֹ את טעמו לפני אבימלך ויגרשהו וילך (תהל' לד א). — ובתו"מ: אין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא סתוניות חומץ, ושאר כל הפירות אין משנין אותם מברייתן בתרומה ובמעשר שני (תרומ' יא ג). עד שיחזיר את פניו או עד שישנה מקום ישיבתו (מעשר' ג ב). מה אם הפסח שהוא מותר לשמו, כששינה את שמו [1]) חייב, זבחים שהן אסורין לשמן, כששינה את שמן אינו דין שיהא חייב (ר' אליעזר, פסחי' ו, ה). לא אם אמרת בפסח ששנהו לדבר האסור תאמר בזבחים ששנן לדבר המותר (ר' יהושע, שם שם). בראשונה היה משנה שמו ושמה שם עירו ושם עירה (גיטי' ד ב). מה אם חטאת שאין מועלין בה לשמה, וכששינה את שמה מועלין בה, עולה שמועלין בה לשמה כששינה את שמה אינו דין שימעלו בה (ר' אליעזר, זבחי' ו ד). מטה שניטלו שתי ארוכות שלה ועשה לה חדשות ולא שינה את הנקבים, נשתברו חדשות טמאה, וישנות טהורה (כלים יח ו). שינה בה את הנקבין או שפירצן זה לתוך זה טמאה (שם כג ג). כל ששינהו לשמו טמא, לשם אחר טהור (שם כה ה). הדית בו (במקוה) סלי זיתים וסלי ענבים ושנו את מראיו כשר, ר' יוסי אומר מי הצבע פוסלין אותו בשלשה לוגין ואינן פוסלין אותו בשינוי מראה (מקוו' ז ג). ותולעת שני, ששינתו תולעת ולא ששינתו דבר אחר (ספרי במד' קכד). משנין שטרות מעיברית ליוונית ומיוונית לעיברית ועושין לו קיום (תוספתי ב"ב יא ח). מכיון שנהגו בהן אבותיכם באיסור אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש (ר' חנינה, ירוש' פסחי' ד א). [מה טעמא אמרין מציאת בנו ובתו הגדולים ועבדו ושפחתו העברים הרי אילו שלהן, שאינו יכול לשנותן למלאכה אחרת, התיבון, הרי אשתו אינו יכול לשנותה למלאכה אחרת ואת אמר מציאתה שלו (שם כתוב' ו א). הרואה פיל קוף וקפוף אומר ברוך משנה הבריות (ת"כ, ברכ' נח:). לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו (רב, שבת י:). אפילו בשעת הסכנה לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שלו (ר' אליעזר בן יעקב, סנה' לב:). ששינה עליהם הקב"ה סדר בראשית, שהיתה חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח (שם קח:). מה אם אתה שאתה בשר ודם אתה משנה עצמך בכל מה שתרצה וכו' (מד"ר בראשי' ד). וזהו אחד מן הדברים ששינו (מתרגמי התורה) לתלמי המלך (שם שם מח). צריך אדם שלא לשנות בן מבניו (שם שם פד). שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם (שם במדי' יג). — *שִׁנָּה, שֻׁנָּה דבר וכדו', במשמ' נהג שלא כאחרים או שלא כמנהגו הקבוע או נהג דין שונה בדבר: ההולך ממקום וכו' למקום וכו' נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם, ואל ישנה אדם מפני המחלוקת (פסח' ד א). משביעין אנו עליך וכו' שלא תשנה דבר מכל מה שאמרנו לך (יומ' א ה). כל המשנה ידו על התחתונה וכל החוזר בו ידו על התחתונה (ב"מ ו ב). כל המשנה מחובה לחובה ומפטור לפטור ומפטור לחובה פטור, מחובה לפטור חייב (שבוע' ח ו). הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים וכו' שינה באכילתן, הבכור נאכל לכהנים והמעשר לכל אדם וכו' הפסח אינו נאכל אלא בלילה וכו' (זבחי' ה ח). כל ששינה בה מאחר שמיצה את דמה כשרה (שם ו ו). ובכולם הכהנים רשאין לשנות באכילתן לאכלן צלויין שלוקין ומבושלין (שם י ז). רבי יהודה אומר אם רצה להחמיר על עצמו לשרוף את הנקברים רשאי, אמרו לו אינו מותר לשנות (תמורה ז ו). חטאת העוף נעשית למטה וחטאת בהמה למעלה, עולת העוף נעשית למעלה ועולת בהמה למטה, אם שינה בזה ובזה פסול (קנ' א א). היתה למודה להיות רואה יום חמשה עשר ושינתה להיות רואה ליום עשרים זה וזה אסורין, שינתה פעמים ליום עשרים זה וזה אסורין, שינתה שלש פעמים ליום עשרים

באיוב י"ד כ כתוב: תתקפהו לנצח ויהלך מְשַׁנֶּה פניו ותשלחהו, אך אין צרוף כזה מובן, ולפי דברי העורך בפרושו למקום הכונה בתמונת השכיר: מְשַׁנֶּה (תקופת חווה השנים של השכיר) פָּנָה ותשלחהו.]

[1]) [כלומר שלא שחטו לשם פסח אלא לשם קרבן אחר.]

הותר יום חמשה עשר וקבעה לה יום עשרים (נדה ע י). גזר ר' טרפון מעשר עני וגזר ר' אלעזר בן עוריה מעשר שני וכו' אמר לו ר' אלעזר בן עזריה וכו' אני לא שניתי מסדר השנים, טרפון אחי שינה ועליו ראיה ללמד (ידים ד ג). מה שעשית עשוי, אבל לא תשנה לעשות כן (תוספת' תרומ' ב יג). שנים שהיו מהלכין ברשות הרבים אחד רץ ואחד מהלך וכו' והזיקו זה את זה שניהם פטורין, שלזה רשות להלך ולזה רשות להלך, איסי הבבלי אומר הרץ חייב מפני ששינה (שם ב"ק ב יא). שנת לשמונה עשר, טהרות שלשתן ואינו טמא אלא שמנה עשר בלבד, היתה למודת להיות רואה יום עשרים ושינת ליום שלשים זה וזה אסורין (שם נדה ט ד). כל המשנה על המטבע שטבעו חכמים לא יצא ידי חובתו (ר' יוסי, ירוש' ברכ' ו ב). אין משנין במעות פורים (שם מג' א ו). כל המעות עד שלא ייתנו לגיזברין את רשאי לשנותן, משניתנו לגזברין אין את רשאי לשנותן (שם שם). וצריך שיהא כותב על הגויל במקום השיער ועל הקלף במקום נחושתו, אם שינה פעל (שם שם א יא). שינת ואכלה משלם נזק שלם, מהו שינת ואכלה וכו', היתה קופתו מופשלת לאחוריו כר"ה ופשטה פרה את פיה ואכלה ממנה משלם נזק שלם (שם ב"ק ב ד). ומתוך ששינו מעשיהן שינה הקב"ה עליהם מעשה בראשית (ר"ה יא:). אם אי אפשר לשנות מותר (לעשות ביו"ט כמו בחל) (ביצ' ל.). מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום (יבמ' סה:). גדול השלום שאף הקב"ה שינה בו (דבי ר' ישמעאל, שם שם). — *שִׁנָּה במשמ' אמר על הדבר שהוא שונה ממה שהוא באמת: איזו היא שבועת שוא, נשבע לשנות את הידוע לאדם, אמר על העמוד של אבן שהוא של זהב (שבועי ג ח). — ובסהמ"א: ששופתני השמש, היא ששינת דמותי מן ליבון לשינוי (תסו' דונש על רסע"ג 35, עמ' 12). שאם ישמע דברי המשנים אפשר שתשתנה דעתו (ר"י א"ת, מו"ס, היסוד 36). לא החליפוהו הזמנים ולא שנוהו השנים (ראב"ע, חי בן מקיץ, איגר, 139). והוא אמר ויהי הסדור הטבעי לפי שהוא טוב והוא שנהו בעת מן העתים להיותו אז יותר טוב השינוי מההתמדה (ר"י אברבנאל, מפעלות אלהים י ח).

—התפ', הִשְׁתַּנָּה, — הִשְׁתַּנָּה האדם, עשה עצמו שונה ממה שהיה, שנה את צורתו: קומי נא וְהִשְׁתַּנִּית ולא ידעו כי אתי אשת ירבעם (מ"א יד ב). — *ובמשמ' היה שונה ואַחֵר, נעשה שונה, ואמר בן סירא: חדש כשמו הוא מתחדש מה נורא בהשתנותו (ב"ס גנ"י מג ח). — וכתו"מ: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ ומצה, הלילה הזה כלו מצה (פסחי י ד). כל השערים שהיו שם נשתנו להיות של זהב (מדות ב ג). מה נשתנה[1]) כנף העוז מכל הכנפים (ר' יוחנן בן נורי, כלים יז יד). נשתנו מראיהן (של הנגעים) בין להקל בין להחמיר (נגעי ז ב). נשתנה ופשה, נשתנה ולא פשה, כאילו לא נשתנה (שם יא ז). המים שנשתנו ושינויין מחמת עצמן כשרין (פרה ח יא). נפל לתוכה שקצים ורמשים ונתבקעו או שנשתנו מראיהן פסולין (שם ט ב). נפל לתוכן דיו קומוס וקנקנתום ונשתנו מראיהן פסולין (ידים א ג). מה נשתניתי אני מכל תלמידי הנביאים (מכי' בא מסכ' דפסחא, פתיח'). מה נשתנה הדבר הזה מכל הדברות שבתורה, (שם פרשה י). מה נשתנה היום הזה מכל הימים (שם מסכ' ד ד). מה יוצאה מרשות אב שנשתנת ממה שהיית, אף יוצאה מרשות אדון שנשתנת ממה שהיית, ואימת נשתנת ממה שהיית, בשעה שהיית נערה ובגרה (שם מסכ' דנזיקין ג). כנגד ג' פעמים שהיום משתנה על הבריות (ר"ש בר נחמני, ירוש' ברכ' ד א). מה מים שלא נשתנו מברייתן, אף כל דבר שלא נשתנה מברייתו (שם סנה א). ירק כיון ששלקו נשתנה (שם פסחי ב ה). כלום אמרו שישתה לא כדי שישתנה ולא ישתכר (שם שקלי ג ב). כל גזילה שהיא קיימת בעיניה ולא נישתנית מברייתה אומר לו הרי שלך לפניך (ר' יעקב, שם ב"ק ט א). כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום (ברכ' ו:). כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו

---

1) [כ"י פרמה: מה שנת.]

סדרי בראשית (אצי׳, סנה נג:). לא אחיכם אנחנו וכו׳ מה נשתנינו מכל אומה ולשון שאתם גוזרין עלינו גזירות קשות (ר״ה יט:). ציפהו זהב מבפנים פסול, מבחוץ אם נשתנה קולו מכמות שהיה פסול ואם לאו כשר (שם כז:). צמחו וחזרו ונשתנו מתריעין עליהם מיד (תעני׳ יט.). הבא בשומא העשויה להשתנות לאחר מיתה (יבמ׳ קכ.). ואף על פי שלא ניתנה תורה על ידו נשתנה[1] על ידו הכתב, שנ׳ וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתורגם ארמית (ר׳ יוסי, סנה׳ כא:—כב.). בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו, בקול ובמראה ובדעת (ר׳ מאיר, שם לח.) הואיל ונשתנה דינו ונשתנית מיתתו (ר׳ חנינא, שם עא:). מה חטאו אלו שנשתנית מדת הדין (מד״ר במדי׳ ח). שנשתנו למעשה וזכו לרוח הקדש (שם רות, ולכעמי מודע). נשתנו פניו של צדקיהו וזעף לנגד ירמיהו (פסיקי רבי׳, ויהי בעת שקראה, קל.). — ובסהמ״א: ערוגה שכבר בא עירבוב וביטל את השורה ונשתנית למראית העין ואין לנטוע ד׳ מדי רוחותיה (תשו׳ הגאו׳ הרכבי תכה, 220). שכל דברים שמתחייבים ונעשים בעולם בהשתנות עקרם מן הבריאה והיציר הנבראת מששת ימי בראשית וכו׳ (נסים ב״ר נס הקראי, לקו״ק, נספחי׳). לפי שכל מה שאדם מפליג בים דעתו משתנית עליו (סו״ת הרי״ף סיג). עם אחד, שיש להם דת אחת, כי בהשתנות הדתות תתחדש הקנאה והשנאה (ראב״ע, ברא׳ יא ו). ואילו היה לעולם יותר מבורא אחד היתה צורת החכמה מתחלפת בחלקי העולם ומשתנית בכלליו ובחלקיו (ר״י אי״ח, חו״ה, היחוד ז). ומפני שהבורא יתברך חפץ במעשהו ואיננו מוכרח ולא צריך ולא מוטבע עשה הדברים משתנים זה מזה כפי שמחייבת חכמתו (שם, הבחינה א). חלתה אשה ונשתנית יפיה וזיו פניה בטלה אהבתו לה (ר״י בן יהודה, ספר מוסר ה יח). נשתנית התנועה להקל תנועת ההא, לפיכך היא בפתח מקום סגול (רד״ק, מכלול, דיק, ל.). מצד עצמה וכו׳ בודאי אינה משתנית בשום שנוי כלל (ר׳ הלל מוירונה, תגמו׳ הנפש א, דיון ג). ושהיא (הנפש) בלתי משתנית בשום אחד ממיני השינויים (הוא, כתב אל מאיסטרו גאיו, תמדה גנוזה, כא:). ויאמר לו השופט מה לך כי השתנית (ר״י זבארה, שעשועים ה, 50). ובפרשת תדשא הארץ תמצא סודות האילנות והצמחים בין יבשים ובין לחים, חמים וקרים, אשר סבת שנוים להשתנות חמרים (מנחת קנאות, קופמן, 10). אם כן הנפש כשתניע אם היא משתנית מאיכות אל איכות בכל תנועותיה אשר תניע, אם כן לא תעמוד בענין אחד בעת שתניע, וצריך שתהיה משתנית ולא משתנית ברגע אחד (שער השמים יא). נשתנית שם הגניבה ביד הגנב כגון שגנב טלה ונעשה איל (טומו״מ שנג). ואת הצפור החיה בדם וגו׳, כדי שתהא צבועה והולכת על פני השדה ובאים בני מינה המכירים אותה ורואין שנשתנית ומתקבצים עליה והורגין אותה כדי שלא ימצאנה מצורע אחר (חזקוני ויקר׳ יד ו). שהתורה הזאת אינה משתנית לעולם (כוה שלוש א ג). השם הכללי לשתי מיני תנועות האלה הוא תנועה משתנית (ליכדא, ראשית למודים ב ג). — ואמר הפיטן: וכמעט כלתה נפשי ונשתנו רעיוני (רי״ל גיאת, יום לכו, שעה״ש 18). הלא מקדם אל חי אתה מאשר בך לא נשתנית, ועד עולם לא תשתנה ומאלהותך לא תתגנה (שיר היחוד ליום ג).

—פעי׳, *שְׁנָּה[1]), בפרט בינ׳ מְשֻׁנֶּה, — שנעשה שונה מאח־ים, ממה שנוהג בטבע וכדו׳: וראה הרצפה שהוא משונה מחברותיה (שקלי׳ ו ב). מה כושי משונה בעורו כך צפורה משונה בנויה יותר מכל הנשים (ספרי במדי׳ לט). עורב יצא משונה מן הבריות (ירוש׳ תעני׳ א ו). משונה רעה זו מכל רעות שבתורה, שכל רעות שבתורה כתיב בהו ויעש וכאן כתיב לעשות (רבי, סנה׳ כו.). וצדקה תציל ממות, ולא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה (שמואל, שם קנו:). מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו (מו״ק טז:). וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה וכו׳ שמתו מיתה משונה (רים לקיש, סוט׳ לה.). משונה קרן בחצר הניזק, נזק שלם משלם (ר׳ טרפון, ב״ק יד:). מצא שם מלאך המות בדרך וראה אותו משונה

[1]) [עי׳ ג. שָׁנָה, הערה.]

[1]) [עי׳ שְׁנָא, פְּעִ׳.]

וכו׳ אמר לו ומפני מה אתה משונה (מד״ר דבר׳ ט). כל מעשיהן של ישראל משונין מאומות העולם (שם שה״ש, הכו ממתקים). והרגום בכל מיני מיתות משונות (שם איכ׳, פתיח׳). ואמר בן סירא: ביטה נורא בעד איש לשון ומשא על פיהו ישונא (ב״ס גני׳ ט כד, כגל, כח). — ובתפלה: שתצילני היום ובכל יום וכו׳ משנאת הבריות מעלילה ממיתה משונה וכו׳ (יהי רלון, ברכות השחר). — ובספה״א: שהיה יושב ורואה בגאוה מופלאה ושררה משונה בגאוה של רוממה (היכלות יח, ביהמ״ד ילינק ג, 97). לקטו לחם משנה, מהו משנה, א״ת כפול, והלא ככר נאמר שני העומר לאחד אלא משונה במראו ובריחו ובטעמו (והזהיר, שמות ט). וכיוצא כלים מכלים שונים ומשונים (חיד״א, מעגל טוב, 33) ובאמצע איזה חדרים יש שלחן גדול ועליו כמה מיני ענינים שונים ומשונים (שם, 156). — ואמר המשורר: וכמוהו יהי תומך באה לא תשנה לו לעולם אחותו (ר״מ הנגיד, הכרפה הזמן, בן תהלים, הברמן 3, 26). שנו פני שמש (רמב״ע. הבה יליד סרק, ברודי, פז). הודם לעד לא ישנה (ר״י הלוי, יפרח החן, זמורה 3, 67) כי כל רעה אליו לא תאנה וזמן חרפו לא ישנה (הוא, הוד והדר, שם, 71). נבגד הוד ידידות לא ישנה (הוא, זמן העז, שם ג, 176). כבר שנתה תמונתי (הוא, מה לעס, שם 7, 54). שנה טעמו, נגלה טומו (מחברות עמנואל הברמן, 355).

ג. **שָׁנָה**, פ״ע, אֶשְׁנֶה, תִּשְׁנוּ, וַיִּשְׁנוּ, שְׁנוּ, שׁוֹנֶה,—עשה שנית, חזר ועשה,[1] nochmals tun, wiederholen; faire une deuxième fois, répeter; to do again, repeat: ועתה אכנו נא כחנית ובארץ פעם אחת ולא אֶשְׁנֶה לו (ש״א כו ח). וישפך מעיו ארצה ולא שָׁנָה לו (ש״ב כ י). ויאמר מלאו ארבעה כדים מים ויצקו על העלה ועל העצים ויאמר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ ויאמר שלשו וישלשו (מ״א יח לד). אחרי דברי לא יִשְׁנוּ[2]) וידמו למו עצתי (איוב כט כב). מדוע

1) [לא בכל מקום אפשר לקבוע בברור, אם התכון המקור ללשון חזרה על הנעשה או למעשה שונה שאינו כראשון, ועי׳ בהערות שאחר זו]

2) [ואולי צ״ל: לא יְשַׁנּוּ, בלשון שִׁנּוּי.]

אתם לנים נגד החומה אם תִּשְׁנוּ יד אשלח בכם (שמו׳ יג כא). — ושנה במעשה מן המעשים, חזר עליו: ככלב שב אל קאו כסיל שׁוֹנֶה באולתו (משלי כו יא). — וגם בשמוש כפ״י, ואמר בן סירא: אל תקשור לשנות חֵט כי באחת לא תנקה (ב״ס גני׳ ז ח). אל תסוד בעדת שרים ואל תישן דבר בתפלה (שם ז יד). חדל אות ושנה[2]) מופת (נ״א חמה) (שם לו ו). משנות דבר תשמע ומחסוף כל סוד עצה (שם מב א). וישנו לנפל שנית (שם כ כא).—ובתו״מ: ר׳ יהודה בן בתירא אומר כדי לקצור ולשנות הלכה כדבריו (פאה ג ו). שתילי תרומה שנטמאו, שתלן טהרו מלטמא ואסורין מלאכול עד שיגום את האוכל, ר׳ יהודה אומר עד שיגום וישנה (תרומ׳ ט ז). קראו את ההלל, אם גמרו שנו ואם שנו שלשו (פסח׳ ה ז). סכין שנמצאת בארבעה עשר שוחט בה מיד, בשלשה עשר שונה ומטביל, וקופיץ בין בזה ובין בזה שונה ומטביל (שקל׳ ח ג). ר׳ יהודה אומר היו שונין ואומרין אנו ליה וליה עיננו (סוכה ה ד). מי שלקה ושנה (סנה׳ ט ה). כיצד בוצרים בית הפרס, מזים על האדם ועל הכלים ושונים ובוצרים ומוציאים חוץ לבית הפרס (אהלות יח א). נתכון להזות על דבר שהוא מקבל טמאה והזה על דבר שאינו מקבל טמאה, אם יש באזוב לא ישנה, על דבר שאינו מקבל טמאה והזה על דבר שמקבל טמאה, אם יש באזוב ישנה, על האדם והזה על בהמה וכו׳ לא ישנה, על הבהמה והזה על האדם וכו׳ ישנה (פרה יב ג). הזה ושנה וטבל וטהר (טהר׳ ח ג). הזה ושנה וטבל והקיאה (מקו׳ י ח). הגוזל את הפרה ועיברה אצלו ושנת ושילשה (תוספת׳ ב״ק י א). וכן היה ר׳ יהודה אומר כבית תשעה חצאי קבין לזה וכו׳ כדי שיהא איכר אומן חורש ושונה (שם ב״מ יא ט). פעם אחת היינו יושבין לפני ר׳ אליעזר והיה איסי הבבלי יושב וכו׳ אמר לו רבי השוחט את הזבח לאכול אימוריו ולהקטיר בשרו מהו אמר לו כשר

1) [במשלי יז ט: מכסה פשע מבקש אהבה וְשֹׁנֶה בדבר מפריד אלוף, דרוש לפי הענין לשון שׂנאה, בנגוד אל אהבה, וצ״ל וְשֹׂנֵא.]

2) [אמנם בגליון וּשַׁנֵּה, בנקוד.]

וכו' אמר לו שנה לי את הדבר ושנה לו, למנחה בא אצלו אמר לו שנה לי את הדבר ושנה לו למחרת אמר לו שנה לי את הדבר ושנה לו (שם זבח' ב יז). איש לפי אכלו תכוסו, שנה עליו הכתוב לפסול (מכילתא מסכתא דפסחא ג, ד). משכו וקחו לכם שנה עליו הכתוב לפסול (שם שם יא, יא.). [1]) כל פרשה שנאמרה במקום אחד ושנאה במקום אחר לא שנאה אלא על שחסר בה דבר אחד (ספרי במדב' ב). אל תאמר כבר בא דין זה לפני ושניתיו ושלשתיו אלא הוו מתונים בדין (שם דבר' טז, סח:). וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, הענקתי לך ושניתי לך אף אתה הענק לו ושנה לו (שם שם קב, לט.). נאמן הרופא לומר קמיע זה מומחה ריפיתי בו שניתי ושילשתי (ר' אבהו בשם ר' יוחנן, ירוש' שבת ו א). אנן תנינן מי שהפך את זיתיו, תני ר' חייה מי שהיו זיתיו הפוכין ושנויין, מתניתן צריכה לר' חייה ודר' חייה צריכה למתניתן, אילו תנינן ולא תנא ר' חייה הוינן אמרין לא אמרן אלא מי שהפכן פעם אחת אבל הפכן ושנייה דברי הכל מותר וכו' לא אמרינן אלא מי שהפכן ושנייה אבל אם הפכן פעם אחת דברי הכל אסור (שם מו"ק, ראש פרק ב). ביומות הגשמים שופך ושונה (תנחומא, ערוב' פה:). אין שונין קמח ביום טוב, משום רבי פפיים ורבי יהודה בן בתירה אמרו שונין, ושוין שאם נפל לתוכן צרור או קיסם ששונין (ת"כ, ביצה כט:). אם קרית לא שנית[2]) ואם שנית לא שילשת ואם שילשת לא פירשו לך (מו"ק טז:). העביר עליו ז' סמנין ולא עבר, שנאן ועבר מהרותיו טהרות (נדה סב.). ויקרא אלהים לאור כנגד ספר משנה תורה שמלא הלכות רבות, מתיבין ליה ולאו ספר ויקרא מלא הלכות רבות אמר להם

[1]) [בדברי הספרא (ויק', מצורע ה): א"ל רבי יוסי הגלילי (לבן עזאי) שניהו, אמר לו אין שונים לחכם, אמר לו פרשהו אמר לו אין מפרשים לחכם, ספק הוא אם הכונה למשמעות חזרה על הנאמר (כדעת ב"ז בכר). או ללשון למוד.]

[2]) [ופירש רש"י: שרקדו מאתמול ובא לשנותו בנפה ליפותו אין שונין דאפשר לו מאתמול.]

[3]) [עי' ב. קָרָה, הערות.]

אף הוא שנה בו דבר[1]) (מד"ר בראש' ג). פרשתן של אליעזר (בראשית כד, לד וכו') שנים ושלשה דפים הוא אומרה ושונה (שם שם ס). כאדם שאומר לחבירו מזוג לי ושנה לי (שם שם לט). יצאת אותה השנה ולא שינתה[2]) ולא שילשה עד שמת אותו האיש וכו' ולא יצאת אותה השנה ולא שינתה[2]) ולא שילשה עד שעלה אותו האיש מבבל לארץ ישראל וכו' (שם במד' ד). אלו לא שנה לנו משה את התורה וכו' ואילו לא שנה לנו דניאל את החלום (שם אסתי' א, כג). אדם צריך לשנות את פרשיותיו (שם שם). — וביני' פעו', שָׁנוּי: דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים (ר' יוחנן, מגלה לא. ; ר' יהושע בן לוי, ע"ז יט:). — ובל"ב מדות של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי: ר"א בנו של ריה"ג אומר בשלשים ושתים מדות התורה נדרשת, ברבוי במעוט, ברבוי אחר רבוי וכו' בדרך קצרה, מדבר שהוא שנוי (שם מדה י). — ואמר המשורר: נודב ולא יועם אורו ולא ישנה, ידאג עדי יתן הרכה וגם ישנה (רמב"ע, ס' הענק, ברודי, שכח). שנה בשנה ינצלוהו ובשביעית לא יטשוהו יבצרוהו ויעוללוהו ישנוהו וישלשוהו (ראב"ע, אם ועבי, כספא ב, 180). —*ושנה במשמ' למד או הרצה דבר מסרת והלכה[3]) lehren, tradieren; apprendre, rapporter une tradition; to teach, to report a tradition: אמר לו בן עזאי (לר' עקיבא) כך היה ר' יהושע שונה, קרבן מוסף אין בו במנחה וכו', חזר ר' עקיבא להיות שונה כבן עזאי (תעני' ד ד). חזר לעירו ושנה ולמד בדרך שהיה למד פטור, ואם הורה לעשות חייב (סנה' יא ב). ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה (הלל, אבות ב ד). המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו וכו' מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו (ר' שמעון, שם ג ח).

[1]) [נ"א אף הוא שונה בו דברים, כלו' חוזר על דברים שכבר נאמרו, ועי' בהערת תיאודור למקום זה.]

[2]) [צ"ל שָׁנְתָה.]

[3]) [דברים שנלמדו בעל פה היה צורך לשנות ולחזור עליהם, עד שקבלה המלה שָׁנָה משמ' זו של למוד תורה שבעל פה. ועי' מִשְׁנָה.]

שנו חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם (שם ו א). מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין וכו' היו עוסקין במה ששנה להן ר' עקיבה (תוספת' ברכ' ד יח). כדי שיהא איכר אומן חורש ושונה (שם ב"מ יא ט). השונה ואינו עמל כאיש זורע ולא קוצר (שם אהילות טז ח; פרה ג ז). כך היה ר' עקיבה שונה עד שלא בא לזפרונה (ספרי במדב' ד). כי דבר יי' בזה, רבי מאיר אומר זה הלמד ואינו שונה לאחרים (שם שם קיב). וזה שאומר היום אני לומד [למחר אני לומד] היום אני שונה למחר אני שונה נמצא אין בידו כלום (שם דברי מח). לא שנינו אלא העושה עיסה מן החטים וכו' (ירוש' חלה א א). ולא יקרא לאור הנר שמואל אמר לא שנו אלא אחד (שם שבת א ג). מעשה בחסיד אח' שהיה יושב ושונה אל תאמן בעצמך עד יום זקנותך (שם שם). אמר רבי אלעזר כל מקום ששנינו באמת הלכה למשה מסיני (שם שם ד). בייתום בן זונין היה יושב ושונה לפני רבי (שם שבת ס). מפני שנאכלו חלות תודה ורקיקי נזיר בכל גבול א"י לא צרך השונה להוציאן ממושב (ר' יונה בשם רשב"ל, שם פסח' ב ד). תני בתי כניסיות ובתי מדרשו' אין נוהגין בהן קלות ראש וכו' אבל שונין ודורשין בהן (שם מגלה ג ד). אם יאמר לי אדם כך שנה ר' ליעזר שונה אני כדבריו (רב, שם מו"ק ג א). פעם אחת היה יושב ושונה בבקעת גינוסר וכו' (שם חגיגה ב א). האונס והמפתה חייב וכו' דרך נישואין שנו (שם יבמ' יא א). למה לא שנינו שמידת תשלומי כפל נוהגת בטוען טענ' גנב בשותפין מה שאין כן בתשלומי ארבעה וחמשה (ר' אבהו, שם ב"ק ז א). שנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים (ברכ' ה: ועוד). השכים לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לברך (ר' יהודה בשם שמואל, שם שם יא:). לא כך שניתי לכם (שם שם טז:). וכולן שנינו במשנתנו (שם שם יט.). אמרו לו תלמידיו רבינו שנה לנו פרק אחד בהלכות דרך ארץ, ירד וטבל ושנה להם (שם שם כב.). לא שנו אלא שיש שהות ביום ללבשן (את התפילין) (שם שם כג.). פעם אחת התפלל רב של שבת בערב שבת ונכנס למרחץ ויצא ושנה לן פרקן ועדין לא חשכה (שם שם כז.). לא שנו אלא שאין מכירין זה את זה (שמואל, שבת יג.). רבי שניתה לנו (ר' יוחנן, שבת קיב:, ערובי' כד.). תלמיד א' היה לר"א שהיה שונה בלחש, לאחר ג' שנים שכח תלמודו (ערובי' נד.). וכי רבי לא שנאה ר' חייא מניין לו (ערובי' לב.; יבמ' מג. ועוד).[1] בלשון יחיד אני שונת אותה (ר' יוחנן, פסחי' פד.). לא שנו אלא משש שעות ולמעלה (תעני' ל.). מנודה שונה ושונין לו וכו' מוחרם לא שונה ולא שונין לו וכו' (מו"ק טו.). לא שנו אלא שאין לו מנעלים ברגליו (שם כד.). רבי שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה אמר לו (ר' יוחנן בן זכאי) לא כך שניתי לכם ולא במרכבה ביחיד (חגיגה יד:). כאן שנה רבי לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכים להם (ר' יוסף, יבמ' יא:; מד.). כאן שנה רבי אחות גרושה מדברי תורה וכו' (ריש לקיש, שם מא.). אני שונה בין שנתכוין הוא וכו' (ר' יוחנן, כתובי' עד.). אמר ליה רבי יוחנן לריש לקיש מי סברת תרומה בזמן הזה דרבנן, אמר ליה אין, שאני שונה עיגול בעגולים עולה (שם פא.). האומר אשכים ואשנה פרק זה אשנה מסכתא זו נדר גדול נדר לאלהי ישראל (נדרי' ח.). הלל שונה עשרה יוחסים עלו מבבל וכו' (קדוש' עה.). שנה לי ר' יוחנן עבד שיצא אחר רבו לסוריא ומכרו שם רבו וכו' (ר' אבהו, גיטי' מד:). אמר לו רבי שנית לנו בילדותך וכו' (ב"מ מד. וכן ע"ז כב:). לא שנו אלא בכרך אחד וכו' (ב"ב יג:). לא שנו אלא בותל גינה וכו' (שם כב:). לא שנו אלא הוא אבל אשתו ובניו לא (שם מו.). לא שנו אלא בעל הגג בבעל החצר וכו' (שם נט:). לא שנו אלא ביום וכו' (שם קיג:). שניתם משנתכם כרבי יוחנן בן ברוקא (ר' כהן לרבי, שם קלא.). ומקולי כתובה שנו כאן (שם קלב:). לא שנו אלא בשתי מיתות וכו' (סנה' לה.). שאני שונה שלש מאות הלכות בבהרת עזה (שם סח.). מנשה היה שונה חמשים וחמשה פנים בתורת כהנים (שם קג:). עכשיו ששנית לי פסול

[1]) [בנדה סב: הגרסה, בשם ריש לקיש: רבי לא שנה ר' חייא מנא ליה.]

החזרת לי אבידתי (מכמ' יח.). ראה רבי את דברי ר' מאיר באותו ואת בנו ושנאו בלשון חכמים ודרבי שמעון בכסוי הדם ושנאו בלשון חכמים (חולי פה.). ופשטיה דקרא במאי כתיב א"ל בשונה לתלמיד שאינו הגון דאמר רבי יהודה אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם (שס קלג). כך שנו רבותינו (פסיקת' רב' מב, קעד:). בזמן שתלמיד חכם נכנס אצלך לומר שנה לי אם יש בידך לשנות שנה לו (אדר"נ יז). טוב מי ששונה שני סדרים ורגיל בהם ממי שהוא שונה הלכות ומדות ואינו רגיל בהם (מד"ר ויקרא ג.). ומי שהוא פיקח מהו עושה, שונה פרק אחד בכל יום ויום עד שמסיים כל התורה כולה (שס דברים ח). — ובצרוף קרא ושנה, קרא ולא שנה וכדו': אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה (ברכ' ד:). הזבין וכו' מותרין לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במדרש ובתלמוד בהלכות ובאגדות (מו"ק טו.). מעשה בתלמיד אחד ששנה הרבה וקרא הרבה ושמש תלמידי חכמים הרבה (שבת יג.). אמר לו בני קרית אמר לו לאו אמר לו שנית אמר לו לאו (ב"ב ח.). יקנה אדם חבר לעצמו להיות קורא עמו ושונה עמו ואוכל עמו (ספרי דברים סה). ואין קורין בכתבי הקדש אלא מן המנחה ולמעלה אבל שונין בהן ודורשין בהן (מד"ר תזריע טו). אם היה למוד לקרות דף אחד קורא שני דפים, ואם היה למוד לשנות פ"א ישנה שנים, ואם אינו למוד לקרות ולשנות מה יעשה ויחיה (מד"ר ויקרא כה). ועי' קרא. ומרבה שמוש הפעל באותם המובנים בסתם"א. — *ובמשמ' עשה דבר כשנַים: אחדם ושניים, גבול למו קיים (תלמידי מנחם, הכינותי כיבך, תשו' תלמידי מנחם, 10).

— ביני' סעו', שָׁנוּי: שאל רבי שמעון בן לקיש את רבי יוחנן זו ששנויה במשנת בר קפרא הרי שהיה אוכל שדה וכו' (ב"ב קכד:), במחלוקת שנויה[1] (ר' יוחנן ור"ש לקיש, נדה כב:).

—נפעי', נִשְׁנָה, נעשה או הובא שנית, נכפל, הִשָּׁנוֹת:

[1]) [רש"י: משנה זו שנויה במחלוקת וכו'].

ועל הִשָּׁנוֹת החלום אל פרעה פעמים כי נכון הדבר מעם האלהים וממהר האלהים לעשתו (בראשי' מא לב). — ובתו"מ: ג' חלומות מתקיימין חלום של שחרית וכו' וי"א אף חלום שנשנה (ר' יוחנן, ברכ' נה:). כללות ופרטות נאמרו בסיני ונשנו באוהל מועד ונשתלשו בערבות מואב (חגיגה ו:). כצורף הזה שמבנים הזהב לכור שנים או שלשה פעמים עד שמזקקות כך פרשה זו נאמרת ונשנית ונשתלשת (מד"ר ויקרא לא). — ועלה (משה) בעשרים ותשעה באב ונשנית לו תורה פעם שניה (סדר עולם רבה, רטנר, טו.). — ובמשמ' נלמד: בימי נחמיה נשנית משנה זו (שבת קכג:). מעדותו של ר' עקיבא נשנית משנה זו (פסח' יט.).

— *התפ', נתפ', הִשְׁתַּנָּה, נִשְׁתַּנָּה,—כמו נפעי: וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר, כתב שהוא עשוי להשתנות[1] (ירוש' מגילה א, א).

— *הפעי', הִשְׁנָה,—לִמֵּד, עשה שישנה: lehren; enseigner; to teach: תלמיד ששימש את הרב והרב רוצה להשנותו מאיר עיני שניהם ה' וכו' אבל תלמיד ששימש את הרב והרב אינו רוצה להשנותו עשה כלם ה' וכו' (מכילתא יתרו, מא"ם, ס:). אמר לו (ר' לעזר בן ערך לר' יוחנן בן זכאי) ר' השנינו פרק אחד במעשה המרכבה וכו' (ירוש' חגיגה ב א). רש זהו רש בתורה ואיש תככים זה ששונה סדר או שני סדרים, עמד רש עם איש תככים, א"ל השניני פרק אחד והשנהו מאיר עיני שניהם ה' וכו', אמר אותו רש לאותו עשיר השניני פרק אחד ולא השנהו, אמר לו מה אנא בעי וכו' (מד"ר ויקרא לד). אבל התורה אינה כן זה שונה סדר זרעים וזה שונה סדר מועד השנו זה לזה (כסב"ל, תנחומא תבוסה ב). — וביני' מַשְׁנֶה, מורה משנה והלכה: זה רווק הדר במדינה ונותן שכר סופרים

[1]) [מאמר זה, הבא בשנויי נוסח כגון: תורה שעתידה להשתנות, כתב הראוי להשתנות גם במקורות אחרים, עקר פרושו, כפי דברי העורך המפֹרטים במחקר על 'כתב התורה' (הלמון והספר, כרך א) הוא, בבאור הבטוי משנה תורה: תורה העתידה להיות לשתי תורות. ואך במשך הזמן הבינו זאת כאלו הכונה לשִׁנוי.]

ומשנים (תנחומ' ויקרא י). וכך התקינו חכמים שיהיו המשנין יושבין בבקר ובערב (מד"ר שמות מז). ועי' מִשְׁנֶה עמ' 3404.—ובספה"א גם במשמ' הביא שנית, חזר על: למען הקים לך סימנין כאשר כתבת דגש הלוי אחת כטב ואצנם וכו' בכל המקרא אין מצוי כטב כי אם כטוב וכו' ואם תאמר כי הוא טוב בוי"ו תמצא הוי"ו מכפיל בסימנו כי כבר נקדמה ב־הלו"י ולא תוכל להשנותה וכו' (תשובות תלמידי מנחם וכו', סטרן, 41).

א. **שֵׁנָה** [1], ש"נ, סמ' שְׁנַת, כנ' שְׁנָתוֹ, שְׁנָתֶךָ, מ"ר שֵׁנוֹת, ועי' שְׁנָת,—מצב הישן בתנומה, Schlaf; sommeil; sleep: וייקץ יעקב מִשְּׁנָתוֹ (בראש' כח יו). הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שְׁנָתִי מעיני (שם לא מ). ויקץ (שמשון) מִשְּׁנָתוֹ (שופט' יו יד ושם שם כ). על זאת הקיצתי ואראה ושְׁנָתִי ערבה לי (ירמ' לא כה). ויעירני כאיש אשר יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ (זכרי ד א). אשתוללו אבירי לב נָמוּ שְׁנָתָם (תהל' עו ו). אם תשכב לא תפחד ושכבת וערבה שְׁנָתֶךָ (משלי ג כד). כי לא ישנו אם לא ירעו ונגזלה שְׁנָתָם אם לא יכשולו (שם ד יו). אל תתן שֵׁנָה לעיניך ותנומה לעפעפיך (שם ו ד). עד מתי עצל תשכב מתי תקום מִשְּׁנָתֶךָ (שם ו ט). אל תאהב שֵׁנָה פן תורש פקח עיניך ושבע לחם (שם כ יג). מתוקה שְׁנַת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל (קהלת ה יא). כי גם ביום ובלילה שֵׁנָה בעיניו איננו ראה (שם ח יו). ובשנת שתים למלכות נבכדנצר חלם נבכדנצר חלמות ותתפעם רוחו ושְׁנָתוֹ נהיתה עליו (דנ' ב א). — ובהשאלה על תנומת המת בשאול או בקברו: וישנו שְׁנַת עולם ולא יקיצו נאם יי' (ירמ' נא לט, וכעין זה שם פס' נז). ואיש שכב ולא יקום עד בלתי שמים לא יקיצו ולא יערו מִשְּׁנָתָם (איוב יד יב). — ומ"ר שֵׁנוֹת במשמ' מ"י: מעט שֵׁנוֹת מעט תנומות מעט חבק ידים לשכב (משלי ו; כד לג). — ואמר ב"ס: דאגת מחיה תפריע נומה ומחלי חזק תפריג שנה (ב"ס גניי לד ב). — ובתו"מ: ערב יום הכיפורים עם השיכה לא היו מניחים אותו לאכול הרבה, מפני שהמאכל מביא את השינה (יומ' א ד). יין ושינה לרשעים הנאה להן והנאה לעולם (סנה' ח ה). שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת הילדים וישיכת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאין את האדם מן העולם (אבות ג י). והתורה נקנית וכו' במיעוט שינה במיעוט שיחה במיעוט תענוג וכו' (שם ו ה). ארץ מצרים אם אינו עמל בה בפסל ובקורדום ונודד שנת עיניו עליה אין לו בה כלום (ספרי דברים לח). ישן בהן (בתפלין) שינת עראי ואינו ישן בהן שינת קבע (ירוש' ברכ' ב ג). וכי יש שינה לפני המקום והלא כבר נאמר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, ומה ת"ל ויקץ כישן ה' אלא כביכול כאלו לפניו שינה בשעה שישראל בצרה ואומות העולם ברווחה (שם מע"ש ה ט). שאין שנתו של בעל מום מחוורת (שם ר"ה א א). שכן אדם משתקע בתוך שנתו (שם סוכ' ב ה). מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה (ברכ' ג:). וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה (שם ד:). ששה דברים סימן יפה לחולה, אלו הן עטוש זיעה שלשול קרי ושינה וחלום (שם נז:). שינה בעמוד השחר כאסטמא לפרזלא (שם סב:). כדי שישמע כ"ג קול הברה ולא תהא שינה חוטפתו (יומ' יט:). אוכלין אבילת עראי חוץ לסוכה ואין ישנים שינת עראי חוץ לסוכה (סוכ' כו.). במוסר שינתו לאחרים [1] (שם שם). עשרה קבים שינה ירדו לעולם, תשעה נטלו עבדים ואחד נטלו כל העולם כולו (קידוש' מט:). שהיו אונסין את עצמן מן השחוק ומן השיחה ומן השינה (סנה' לג:). והנה טוב מאד, והנה טובה שינה, וכי יש שינה טובה מאד אתמהא (ר' שמעון בן אלעזר, מד"ר בראש' ט). תחילת טפולת שינה (ר' לוי, שם שם מד). שלש תרדימות הן, תרדימת שינה תרדימת נבואה וכו' (רבי שם שם). שלש נובלות הן [2] נובלת מיתה

---

1) [שֵׁנָא (תהל' קכז ב) ושֵׁנָה (תה' ל ה) אינם ענין לכאן, ועי' בערכים שֵׁנָא, ב. שֵׁנָה, וכן שְׁנָת. באשור' נתפצלה המלה המקבילה לעברית שֵׁנָה לשתים: שִׁתּ במשמ' שֵׁנָה, כבעבר', ואלו שִׁתּ במשמ' חלום, ולפי זה היו שאמרו למצא משמ' שניה זו בכתוב בדנ' ב א, ואין זה מסתבר.]

1) [אומר לחברו אם ארדם הְעירני (רש"י).]

2) [עי' נֹבֶלֶת, עמ' 3491.]

שינה, נובלת נבואה חלום, ניבלת העוה"ב שבת (ר' חנינא בר יצחק, שם שם). עמד משנתו בבוקר (שם דבר' ח). שלח עליהם שינה ערבה שלא יפחדו מחמת המחבל (מדרש שה"ש, גרינהוט, ה ג). לפי ששינת העצרת ערבה והלילה קצרה (מד"ר שה"ש, פסקתי את כתנתי). אתה אמרת יש לפני שינה, חייך שמתוך שינה אני מתעורר (שם אסתר, ויאמר המן למלך אחשורוש). מה עשה הקב"ה ברא שינת חיים ואדם שוכב וישן וכו' (פדר"א יב). ומה שינת הלילה אדם שוכב וישן ורוחו שוטטת בכל הארץ וכו' (שם לד). י"ב פשוטות וכו', יסודן שמיעה וכו' הרהור שינה (יצירה ה). — ובסהמ"א: שינה בשבת תענוג (ילקוט ראובני, ואתחנן). ושאלו לאבוקרט החסיד מה היא השינה, אמר עסק הכחות אל עמק הנפש להמציא הגוף מרגוע ונופש, ואמר אריסטו, השינה הטבעית רפואת כל הולי, ואמר גלינוס, השינה הטבעית מאמצת הכחות ומחלשת הליחות, ואמר החכם יותני השינה בעתה מביאה את הגוף לידי בריאות (ר"י זבארה, שעשועים א, דודזון, 8). מי משינתי העירני (שם ג, 29). אחטה לאיש תערב שנתו ומלאך המות עמו על מטתו (שם ז, 71). לילה נקראת אישון, שבה תהיה השינה (נמס ר"ש הנגיד, ר"י בן נחמיאס, משלי ז ג). שהם דברים המושכין את הלב עד שאינו נחטף בשינה (המאירי ליומא פרק א). — ואמר הפיטן: יקץ כישן ועָר כמשנה (ר"א קליר, אאית עם דודים, קרוב' שבת החדש). — ואמר המשורר: והשקני ביד שנה ערבה עסים פיהו בכסי אחלמה (יוסף בן חסדי, הללרי חן, שעס"ם 28). שכן השקט והשמר ותהיה שנת עינך לעולמים מתוקה (יצחק אבן כלפון, כדיבוהן, שם 26). והתעוררי משנתיכי והתבונני מקומיכי (ר' בחיי בן יוסף, ברכי נפשי, תוכחה בסוף חו"ה). ידידי שאלו אליו שנתי ואולי בחלום אראה ברקיו (רשב"ג, באין נפשו, ביאליק-רבניצקי א, 84). ובנפול עלי עיני תנומה ותרדמה תעופף שנת עיני ותדד תנומתי (הוא, ידידי שעו, שם שם, 86). יתגודדו כל שנותי מעיני במזמתי גם אדדה כל שנותי (ר"י הג'ארה, יתגודדו, עולת תמיד ריג).

ב, **שֵׁנָה**, ש"נ, כמו שינים, שֵׁתֶן: זרמתם שֵׁנָה[1]) יהיו בבקר כחציר יחלף (תהל' צ ה).

שֶׁנְהַב, ש"ז, מ"ר שֶׁנְהַבִּים[2]), החמר של שִׁני הפילים ששמש קשוט והנקרא גם שֵׁן בלבד, Elfenbein; ivory; ivoire: אחת לשלש שנים תבוא אני תרשיש נשאת זהב וכסף שֶׁנְהַבִּים וקפים ותכיים (מ"א י כב; דהי"ב ט כא). — ובסהמ"א, גם במשמ' פיל, Elefant; elephant; éléphant: ויקבץ פורוס את חילו וגם אסף שנהבים וחיות רעות ללחום את היונים (יוסיפון פרק יא). ובאו כל החיות מן היער לשתות מים והיה ביניהם עקרבים וכו' ונמרים ושנהבים (יוסיפון גינצבורג, קא.)

שֶׁנְהַבָּה, ש"נ, — נקבת הפיל, פילה: נוסע אחד ספר לי כי שנהבה אחת ראתה אחד

---

[1]) [אין כאן ענין לשנה ותנומה, וכמו כן אין מקום לקריאת השבעים שָׁנָה ולתקונים הסמתמכים עליה. אלא זרמתם מורה על זרמת הזרע, כלשון יחזק' כג כ: אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם; וכאן רמז למוצא הזרע מטפה סרוחה כבלשון אבות ג א, ואמנם אפשר שיש לחלק את המלים שלא כחלוקת המסרת בקריאה: זְרִמַת מִשָּׁנָה יהיו, כלו' זרמתה של שלפוחית השתן יהיו, כשמוש מת'אנה a) במשמ' שלפוחית השתן בערב'.]

[2]) [במשמ' שן־פילים הבינו מלה זו כל התרגומים הקדומים, כגון השבעים: ὀδόντες ἐλεφάντινοι ועוד, והפרשנים המסרתיים; ובמשמ' זו אפשר להבין את היסוד הב, הבים, כתמורה עברית של המלה המצרית אֶב, פיל, הבאה בכתיב יֵב, כשם לאי Elephantine, אי הפילים, בכתבות קדומות וביונ' Iηβ (עי' בהערה עמ' 4808 לערך פיל); וכן יתכן שיש להבין את כנויו של גלית הפלשתי, איש הבנים, שהמסרה נקדה אותו איש הַבֵּנַיִם, כאיש פילים במשמ' ענק, איש גדול כפילים. ואמנם נזכר לפי ינזן (Gilgamesch 1, 48) באשור' שִׁן־א־אַב־בַ במשמ' פניני ים, אבל אין זאת אלא קריאה מטעית ואין שִׁן BA. AB. A(כך!) אלא כתיב תמונתי במק' שִׁנְ — תְּמַת, ז"א שן הים, ואין לו כל עניין לשנהב(ים). במק' שנהבים בא באשור' שִׁנְ פִּירִי, שן פילים. ועי' שֵׁן.]

a) مثانة

מגוריה כפח יקוש הנזכר וכו' (שמשון בלוך, שבילי עולם ב, מח.).

°שַׁנְהֶבֶת, ש"נ, — חלי הפיל, מחלת התעבות העור וגדול הרגלים וכדו', elephantiasis, נוהג בספרות ובדבור.

שָׁנוּי, עי' ג. שָׁנָה.

***שִׁנּוּי**, ש"ז, —מעשה המשנה דבר, חלוף, Veränderung; changement, alteration; change, alteration כל (דבר מציאה) שיש בו שנוי חייב להכריז (ר' יהודה, ב"מ ב א). כל הכלים עולים מידי טמאתן במחשבה, ואינן עולים מידי טמאתן אלא בשנוי מעשה (כלים כה ט). באר אחאב ומערת פמיים כשרה, המים שנשתנו ושנוין מחמת עצמן כשרין (פרה ח יא). מי הצבע פוסלין אותו בשלשה לוגין ואינן פוסלין אותו בשנוי מראה (ר' יוסי, מקוי ז ג). מגיד [שאין שם שֵׁם שאין בו] שינוי (ספרי במדבר מג, יג.). דכולי עלמא מיהת מלח בעיא שנוי (ביצה יד.). ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם, אלו הן צדקה צעקה שינוי השם ושינוי מעשה וכו' וי"א אף שינוי מקום (ר"ה טז:). מתקיף לה רבי זירא וניקנינהו בשינויי השם וכו' א"ר ששת הא מני ב"ש היא דאמרי שינוי במקומו עומד, וכו' מאי טעמא דבית שמאי דכתיב גם לרבות שינוייהם ובית הלל הם ולא שינוייהם (ב"ק סה:) שינוי מעשה לא קני וכו' שינוי השם כשינוי מעשה וכו' (שם סו:). שינוי וסת תחילת חולי מעים (שמואל, סנה' קא.). — ובספה"א: שנתקנו כל ההפוכים והשנויים מפני שהבורא חכם יכול להפכם ולשנותם (ר"י א"ת, או"ד א, לייפציג, כז). אין אצל הבורא לא רצון ולא שנאה וכו' מפני שהם משתנים ואין בידיעת הבורא שנוי (הוא, כוזרי א א). הנצחי העומד אשר לא ישתנה בפנים מאפני השנוי לא שנוי עצם וכו' (ר"מ א"ת, מו"נ א יא). אלא בתחלה משתנה לדבר אחר ודבר אחר לדבר אחר וסוף הכל יחזור כל דבר ליסודו בסביבה ותחלת שינוי הוא העפר (מדרש הגדול ב, אסי א יט, מרגליות, קה). אבל תקיעה ותרועה אע"פ שלא הפסיק כלל יצא ששנוי הקול זה הפסקתו (ריטב"א ר"ה, מז:). — ואמר הפיטן: כי לא ישיגך רבוי ושנוי ולא תאר ולא כנוי (רשב"ג, כתר מלכות, אתה אחד). ואת שנוי תמונתו יתן כפרתו (ר"י הלוי, איככה פקדתי, זמורה ד, 137). מקרה ושנוי אין בך נמצא ולא זמן וערער ולא כל שמצה (שיר היחוד, יום ג). — °וכמשמ' מראה או מצב משֻׁנה, בעקר לרעה: אל תראוני שאני משונה ששזפתני השמש והיא ששינת דמותי מן ליבון לשִׁינוי (תסו' דונש על סעדיה, 35). ואמרו שיש לו כח נגד השנוי ב"מ[1]) הן שבא מצד אויר והוא הדבר הן ג"כ בגלל המגפה (מלון צמח דוד, יקנטין, סו:).

°שִׁנּוּיִי, ש"ז, — מתיחס אל שִׁנוּי: ויש שום נמנע אחד שבשום פנים לא יתואר כחו השנויי בו (מגמולי הנפש, פלמה עניינים נוספים, מז:).

שָׁנוּן, ת"ז, [2]), שְׁנוּנִים, — חד ותריף, scharf, spitz; tranchant, aigu; sharp, pointed: אשר חציו שְׁנוּנִים וכל קשתתיו דרכות (ישעי' ה כח). חציך שְׁנוּנִים עמים תחתיך יפלו בלב איבי המלך (תה' מה ו). חצי גבור שְׁנוּנִים עם גחלי רתמים (שם קכ ד). — ובתו"ם: אלפי שנאן א"ר אלעזר בן פדת וכולן ירדו שנונין לכלות את שונאיהן של ישראל (פסיק' דר"כ, בחדש השלישי, קח.). ירדו שנונים על העולם להחריבו (פסיק' רב', יי' הדברות, קג:, וכעין זה מדרש הגדול דברי' ה ו). — ובספה"א: בקש להרוג אותי והביא חרב שנונה (מדרש ויושע, ביהמ"ד ילינק א, 42). בא לקרב אל השכל דברים שנונים וחדודים בתורה ובאגדה דברים נחמדים (פנקס ועד ארבע ארצות, הייליפרין, 263). למורג חרוץ שנון, מהשבות חרוץ אדם תריף ושנון, ויד חרוצים תעשיר, חריפים סוחרים שנונים (רש"י, משלי יא ז). — ואמר הפיטן: רדו מלאכי צבאות שנונים בחרבם (אליה בן יצחק, אדיר וגאה, יוצר לשבת אחר שבועות). — °ובמשמ' חרב שנונה: תשיב לנדן ברק השנון תחוק מגן לגונני בגנון (ר"א קליר, אפד מאז, מוסף ר"ה). — ושנונים בפיו, במשמ'

---

1) [בר מינן.]

2) [בעק' ביני' פעו' מן שָׁנַן.]

שגורים בפיו: אסדר לך וכו' בפרקים קצרים שתוכל להתרגל בהם לדעתו תמיד שיהיו שנונים בפיך (רמח"ל, מוקר ומקבל 23).

א. *שִׁנּוּן, ש"ז, — לִמּוּד מִמֻּשָּׁךְ וחוזר לשם שמירה מְעֻלָּה בזכרון[1]: ד"א ושננתם לבניך אלו בשינון ואין קדש לי כל בכור, והיה כי יביאך בשנון, שהיה בדין ומה אם ויאמר שאינו בקשירה הרי הוא בשנון קדש לי כל בכור והיה כי יביאך שישנן בקשירה אינו דין שישנן בשנון תלמוד לומר ושננתם לבניך אלו בשנון ואין קדש לי כל בכור והיה כי יביאך בשנון, ועדיין אני אומר ויאמר שקדמוה מצות אחרות הרי [הוא] בשנון י' הדברות שלא קדמום מצות אחרות אינו דין שיהו בשנון וכו' (ספרי דברים לו, עו.). טעמא דר' שמעון בן יוחאי זהו שינון וזה שינון ואין מבטלין שינון מפני שינון (ירוש' ברכ' א א). אין לך צריך כוונה אלא ג פסוקים הראשונים בלבד ותני כן ושננתם עד כאן לכוונה מיכן ואילך לשינון (שם שם ב א). — ובסהמ"א: אחל בשיח ומענים להפגיע תחנונים באמת ובאמונים פני שוכן מעונים לשנן כשנונים לנגן בנגונים (מגלת אחימעץ, קלאר, יא). דברים אלה אם ימאסו מלכתכם בסדר שנוני (שבתי דונולו, שלוש רב, פתיחה לס' חכמוני). ואנקלס תרגם פתשגן, פתר משנה לשון שנון ודבור (רש"י, דברי יז יח). ויועיל שנונם גם לטהרת המחשבות (מעבר יבק, כט). אחר חתימת התלמוד היה השנון והפלפול בהלכה הולך ומתדלדל (פינסקר, הקדמ' לקוטי קדמוניות). — ואמר הפיטן: שנון שיחות מלכים קדמונים אם יהיה בער בם יעסיקוהו (יוסי בן יוסי, אתה כוננת עולם ברב חסד, עבודת ליו"כ). קדוש מכל רע ימלט משנני שינון תורה (ינאי, לעול שלשה דברים, קרובי שמות, זולתי, לט.). ידעו בה הליכות ושנון הלכות אלה הנערכות ואלה המתהלכות (ר"א קליר, אלורה ומפרשה, קרובי' פרה). גלותו בדת שנונים גזר ראש לארבעה ראשי שנים (הנ"ל, ראשון אמלת, מוסף פ'

[1]) [המלה נקבעה בתו"מ בשה"פ מן שִׁנֵּן שבמקרא, ועי' ב. שָׁנַן, הערה.]

החדש). — *ובמשמ' תהלה ושבח[1]), ואמר הפיטן: שלא יכשלו בלשונם ולא ינקשו בשנונם ולא יבושו במשענם (היה עם פיפיות, מוסף ר"ה). שמע סרה הישיחו שינונם ממך היסיעו (ינאי, אתן אשר כאבדה, קרובי ברכת', זולתי, יא). קשב קריאת חינונו רינונו ושינונו (הוא, אל שם לאדם פה, קרובי שמות, שם, קיז). אילי שאננים לחקשיבי שנונים (הוא, דודי ירד, קרובי פסח, שם, רעח). זה שוקד למלאת בחסדיו שאלת אחד עבדיו שפר אמריו במדיו שנוניו מנת מדיו (רסע"ג, אלהים אלך, אזהרות, סדור רסע"ג, קל). תאזין פלל רנון, תחשב שי שנון (משלם בר קלונימוס, אטיף אדם, רשות לס' עבודה, מבחר השירה העברית בחיטליה, לא). שואגי בקול ערב, יחוד בקר וערב, שנון שחורות כעורב, כלם אחוי חרב (הוא, אפיק רנן, יוצר ב' פסח). מן המצר קראתיך בשנוני, דלגת קץ והושעת המוני (שמואל כהן, איומתי שמחי ועלזי, יוצר שבת ב' אחר הפסח). — *ובמשמ' חזרה על מעשה מן המעשים, בעקר בלשון הקראים: פרעות שבע על חטאתיכם בשנון, ועוד מכה כפלים לבקש תאנון (שאלות עתיקות בתנך, רוזנטאל, מו). אבן בעשיית המילה כיון שאי אפשר לה שנון ואם נפלה מן הכופר[2]) מה שעשה עשוי (ס' גן עדן, מילה פ"ג, קסא:). ומה שנאמר בפרשת ויקהל הוא שנון פרק (שם, ענין השבת פ"ד, כה:). — *ובמשמ' לטישה וחדוד: לא יחרץ כלב לשונו, אומר אני שהוא לשון שנון, לא ישנן וכו' (רש"י, שמות יא ז).

ב. *שִׁנּוּן, ש"ז, — משחה או אבקה לנקוי הַשִּׁנַּיִם: יועיל מזה הקובצים הנוכרים והעפצים הצרופים וכו' ושנונים קובצים, שמן טוב וכו' ישחק הכל ויעשה מזה שנון (קאנון ג ז, יח). שנון מנקה השנים ומהדק הלסתית ומטיב ריח הפה (שם. מזכרת הרפואות, כלל ג פג).

א. *שְׁנוּנִית, ש"נ, מלה מְסֻפֶּקֶת[3]): המציל מן הגיים מן הדליקה משנונית הים

[1]) [על־פי הכנה במשמ' זו באדר"נ ד: וישננו ויקלסו לכלת. ועין בערך שנן, פעי, הערות.]

[2]) [כלו' אם נעשתה המילה ע"י אדם כופר, שאינו מאמין.]

[3]) [רגילים לפרש המ־ה כלשון שן סלע שבים

משלולית הנהר דרי אלו שלו (ירוש׳ ב״ק ז ג).

ב. **שנונית,** ש״נ, — עשב בשם ותבלין, Sison[1] Amomum: מוסיף עליהן האורז וגרים של טפיח בזמן שהן קלופין החבלין והשנונית תבור בטבול יום ואין צריך לומר בכל הטמאות, רבן שמעון בן גמליאל היה אומר וכו׳ בבכרות של נחתום אינו טמא אלא הקצת והשום והשנונית בלבד (תוספת׳ טבול יום א ג).

°שְׁנוּם, ש״ז, — שה״פ מן שְׁנֵם, חגירת מתנים. ואמר הפיטן: טכסיסי חפה וברית נועד יהרגהו קוסטינר, טהורים נוסדו בהתאסף עם בשנום להסתגר (אודך כי, יוצר לשבת בי דחנכה). יפה וברה כרדה לגיא פתרוסים, יהיר חסר לב הכביד עול בשנומים (יפה וברה, יוצר לשבת חוה״מ סוכות).

°שְׁנוּק, ש״ז, — מעשה המשנק וחונק: וי״מ בנוער לשון שנוק וצער כמו וינער יי׳ (אותב מספט לאיוב לו יד).

°שְׁנוּקָה, ש״נ, — כמו שְׁנוּק: בשינוקה והכפיה והשתוק (קאכון ד א ג).

שָׁנִי, ש״ז, סמי׳ שְׁנִי, מ״ר שָׁנִים[2], — א) צבע אדום המופק מִקְּנֵי הביצים של כנימת מגן coccus ilicis Linn., Karmesinfarbe; cramoisi; crimson את תקות חוט הַשָּׁנִי הזה תקשרי בחלון אשר הורדתנו בו (יהוש׳ ב יח). כחוט הַשָּׁנִי שפתותיך ומדברך נאוה

או במקום ׳שהים חוזר לאחוריו כמה פרסאות פעמים ביום ובא ושוטף מה שמוצא והולך׳ (לשון פני משה). אבל בירוש׳ שקלים ז הנוסחה: משונת הים ומשונת הנהר, ובתוספת׳ ב״מ ב ב בדפוסים: משוניתו של ים ומשוניתו של נהר, ובהוצ׳ צוק״מ: משלוליתו של ים ומשלוליתו של נהר (כמק׳ זה בבבלי ב״מ כא: : מזוטו של ים וכו׳), ועל כל פנים נראה שבאה כאן אותה מלה לגבי ים ונהר, וצ״ע.]

1) [כך לפי לֶו, IV Flora, 74 ועיד.]

2) [גם באשור׳ שֻׁנִית במשמ׳ אריג צבוע ומגון, ואפשר שהמלה שאולה אף מלשון לא שמית.]

(שה״ש ד ג). אם יהיו חטאיכם כַּשָּׁנִים[1]) כשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו (ישעי׳ א יח). — ובצרוף המלא, תולעת שני: ופרשו עליהם בגד תולעת שָׁנִי (במדי׳ ד ח).— ב) דבר הצבוע בצבע זה: ותקח המילדת ותקשר על ידו שָׁנִי לאמר זה יצא ראשנה (בראשי׳ לח כח). בנות ישראל אל שאול בכינה המלבשכם שָׁנִי עם עדנים המעלה עדי זהב על לבושכן (ש״ב א כד). ואתי (את קרי) שדוד מה תעשי כי תלבשי שָׁנִי כי תעדי עדי זהב (ירמי׳ ד ל). — ובצרוף המלא, שני תולעת: את הצפר החיה יקח אתה ואת עץ הארז ואת שְׁנִי התולעת ואת האזב (ויקר׳ יד ו). — וע״פ צרוף זה בסדר הפוך, תולעת שני: ותכלת וארגמן ותולעת שָׁנִי ושש ועזים (שמות כה ד). והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן ואת תולעת הַשָּׁנִי ואת השש (שם כח ה)[2]. ובתו״מ: אמר להן עץ ארז זה עץ ארז זה, אזוב זה אזוב זה, שני תולעת זה שני תולעת זה (פרה ג י). מה שני תולעת דבר שיש בו רוח חיים אף כל דבר שיש בו רוח חיים (ירוש׳ כלאים א ט). חזר לאחוריו וראה גדוד שהם לובשים לבושים לא אדום ולא ירוק, אמר לו זו היא תולעת שני[3]) (פסיק׳ רבי, מתן תורה, לח:). — ואמר המשורר: לקצף נצנים, שחורות ולבנים, וציצים כשנים, בראשי האמירים (דונש, דעה לבי, תשובות על מנחם). לא יאדימו פניהם כי אם צבעים בשני (רשב״ג, כתר בקראי, ביאליק-רבניצקי א, 5). הנם רקמות תעשי להם ותתיפי ולשוא תלבשי שניך (רמב״ע, חבל חני, בכודי, קנא). יתרון שפת שני ואמרי שפר (ר״י הלוי, עפרי לבי, זמורה ב, 51). צופי וייני מבין שתי שפתות שני (הוא, מי יתנני, שם ג, 199).

1) [במגלת ישע׳ א מן המדבר: כשני.]

2) [במשלי לא כא כתוב: לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שָׁנִים: אך אין שָׁנִי(ם) ענין לחמום, אבל גם גרסת השבעים (δισσάς) שְׁנַיִם (במקום שָׁנִים) אינה מסתברת, ולמעשה שיכת המלה באמת לפסוק הבא, בקרוב בקריאה: מרבדים עשתה לה שָׁנִים, (שש) וארגמן לבושה. ואפשר שהמלה שש שיכת לפס׳ כא.]

3) [מלי הפסיקתא משמע ש„שני" נוטה יותר לכחול („ירוק") מאשר ארגמן, ולפי תרגומנו אינו כן.]

תחת שפת שני כמו תקוה (סוח, אל בחלום, שם שם, 330). פתחה לשורר שפת שני (סוח, בעלת כספים, שם שם, 341). יין אהבים ויין שפת שני (סוח, יין אהבים, שם שם, 372).

שִׁנִּי, ת"ז, — השיך לשִׁנַּיִם: הרפואות השיניות (קאנון ג ז, סימים, ב). וכל רפואה שיניית (שם).

א. **שֵׁנִי**[1]), נקי שֵׁנִית, מ"ר שְׁנִיִּם, שם מספר סדורי מן שְׁנַיִם, zweiter; second(e): ויהי ערב ויהי בקר יום שֵׁנִי (בראשי א ה). שם האחד פישון וכו' ושם הנהר הַשֵּׁנִי גיחון (שם ב יא-יג). שם האחת עדה ושם הַשֵּׁנִית צִלָּה (שם ד יט). ותהר עוד ותלד בלהה שפחת רחל בן שֵׁנִי ליעקב (שם ל ז). ויצו גם את הַשֵּׁנִי גם את השלישי גם את כל ההלכים אחרי העדרים וכו' (שם לב כ). ואת שם הַשֵּׁנִי קרא אפרים (שם מא נב). ויבאו אליו בשנה הַשֵּׁנִית (שם מז יח). ויצא הגורל הַשֵּׁנִי לשמעון (יהושע יט א). וישאו להם נשים מאביות שם האחת ערפה ושם הַשֵּׁנִית רות (רות א ד). יש אחד ואין שֵׁנִי גם בן ואח אין לו (קהלת ד ח). כי אם יפלו האחד יקים את חברו ואילו האחד שיפל ואין שֵׁנִי להקימו (שם שם י). — ובמנית ימים וחדשים ושנים בתוך מספר מסים או בקביעת תאריך: וידבר יי' אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש הַשֵּׁנִי בשנה הַשֵּׁנִית לצאתם ממצרים לאמר (במדבר א א). בשנה הַשֵּׁנִית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון (שם ט א). ויהי בשנה הַשֵּׁנִית בחדש הַשֵּׁנִי בעשרים בחדש (שם י יא). — ובקצור בַּשֵּׁנִי, במשמ' ביום השני: ויחל לבנות בחדש השני בַּשֵּׁנִי בשנת ארבע למלכותו[2]) (דה"ב ג ב). —

---

[1]) [מן שְׁנַיִם, עי' שם. ביתר השפות משמשים משקלים אחרים כגון באשור' שַׁנִּינ, ארמ' תִּנְיָנָא, ערב' ת'אני a).]

[2]) [במק' זה במ"א ו א כז: בשנה הרביעית בחדש זִו הוא החדש השני למלך שלמה. והמפרשים מתקשים בהבנת המלה בשני, עי' רש"י, רד"ק ועוד, ובשבעים אין המלה.]

ثانى

וּשֵׁנִית בתה"פ, במשמ' בפעם השנית: ויקרא מלאך יי' אל אברהם שֵׁנִית מן השמים (בראש' כב טו). ויישן ויחלם שֵׁנִית (שם מא ה). והסגירו הכהן שבעת ימים שֵׁנִית (ויקרא יג ה, ועוד) וראה הכהן אתו ביום השביעי שֵׁנִית וגו' ונראה שֵׁנִית אל הכהן (שם שם ו–ז). ותקעתם תרועה שֵׁנִית (במדבר י ו). בעת ההיא אמר יי' אל יהושע עשה לך חרבות צרים ושוב מל את בני ישראל שֵׁנִית (יהושע ה ב). וירא יי' אל שלמה שֵׁנִית (מ"א ט ב). והיה ביום ההוא יוסיף אדני שֵׁנִית ידו לקנות את שאר עמו (ישעי' יא יא). ויהי דבר יי' אלי שֵׁנִית (ירמי' א יג, ועוד). ובהקבץ בתולות שֵׁנִית ומרדכי ישב בשער המלך (אסתר ב יט).[1]) — והשנית, במשמ' הדבר השני: וְהַשֵּׁנִית למי אני אעבד (ש"ב טז יט). — ובמשמ' שני בדרגה, בגבה וכד', ופתח התבה בצדה תשים תחתים שְׁנִיִּם ושלשים תעשה (בראשי ו טז). כל הפקדים למחנה ראובן מאת אלף ואחד וחמשים אלף וכו' וּשְׁנִיִּם יסעו (במד' ב טז). — ואמר ב"ם: וישנו ונפל שֵׁנִית (ב"ם גני' כ כא).— ובתו"מ: השותפין שתרמו זה אחר זה וכו' אם הרם הראשון כשעור אין תרומת השני תרומה (כ"י, תרומ' ג ג). ישב האחד על הפתח ולא מלאהו ישב השני ומלאהו, השני חייב וכו' (שבת יג ז). ועולה לראש ההר ומצית בהן את האור וכו' עד שהוא רואה את חברו שהוא עושה כן בראש ההר השני (ר"ה ב ג). המוכר עבדו כחוצה לארץ יצא בן חורין וצריך גט שיחרור מרבו שיני (תוספת' ע"ז ד יח). — ונקי' שְׁנִיָּה[2]): אלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה, בין שניה לשמע (ברכ' ב ב). שלשה אחים שנים מהם נשואים שתי אחיות וכו' הראשונה יוצאה משום אחות אשה ושניה משום צרתה (יבמ' ג ו). פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא אחת עשתה לי פולין ביום ראשון אכלתים ולא שיירתי מהן כלום, שנייה

---

[1]) [לדעת אחדים בא שֵׁנִי במק' שֵׁנִית באסת' ב יד: בערב היא באה ובבקר היא שבה אל בית הנשים שֵׁנִי (עי' על כך פינסקר, מבוא אל הנקוד האשורי, עמ' 45).]

[2]) [הצורה המקראית שֵׁנִית איננה בתו"מ. ואמנם בדפוסי המשנה כלים יד ז: חזר והזה עליהן שנית בו ביום, אבל במדב"מ: שנייה, וכך נכון.]

לא שיירתי מהן כלום ביום שלישי הקדיחתן במלח וכו' (ר' יהושע בן חנניה, ערובי' נג :). — ומ"כ שְׁנַיִם, *שְׁנִיּוֹת: הפריש בכוריו, נבזזו נמוקו נגנבו נאבדו או שנטמאו מביא אחרים תחתיהם ואינו קורא, והשניים אינם חייבין עליהם חומש (בכורים ה ח). שלש תעניות הראשונות אנשי משמר מתענין ולא משלימין וכו' שלש שניות אנשי משמר מתענין ומשלימין (תענ' ב ו). שמאלו תחת לראשי אלו לוחות הראשונים, וימינו תחבקני אלו לוחות השניים (מד"ר שה"ש ב, שמאלו)). באותה שעה נתרצה הקב"ה לישראל ואמר למשה לפסול לוחות שניות (סדר עולם רבה ו, רענר טו.). — וּשְׁנִיָּה, תה"פ כמו שֵׁנִית, במשמ' בפעם השניה: הלוקח מן הסילון וחזר ולקח ממנו שניה (דמאי ה ו). זמן עצי כהנים והעם תשעה וכו' בחמשה באב בני פרעוש בן יהודה וכו' באחד בטבת שָׁבו בני פרעוש שנייה (תענ' ד ה). ובשניה במשמ' זו: תקע בראשונה ומשך בשְׁניה כשתים (ר"ה ד ט). בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה (תענ' ד ו). כשחרב בית המקדש בשניה רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין (ב"ב ס :). — וכשמושים נוספים כגון יש לו שני (שיבוא במקומו): כל הכלים שהיו במקדש יש להם שניים ושלישים שאם נטמאו הראשונים יביאו שניים תחתיהן (חגיגה ג ח). — ושני לפלוני, שני לדבר: הראשונים היו נשיאים ושניים להם אבות בית דין (חגיגה ב ב). ואיזהו מובחר, מכמס ומזוניחה אלפא לסלת, שניה להם חפרים בבקעה (מנח' ח א). תקועה אלפא לשמן, אבא שאול אומר שניה לה רגב בעבר הירדן (שם ח ג). קרותים וחטולים אלפא ליין, שניה להן בית רימה ובית לבן בהר וכו' (שם ח ו). שבעה שערים היו בעזרה שלשה בצפון ושלשה בדרום ואחד במזרח, שבדרום שער הדלק, שני לו שער הבכורות וכו' (מדות א ד). ושבצפון שער הנצוץ וכו' שני לו שער הקרבן (שם א ה). הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה, רובו מן הדרום שני לו מן המזרח (שם ב א). בהרת עזה כשלג שניה לה כסיד ההיכל, והשאת כקרום ביצה שניה לה כצמר לבן, ד"ר מאיר, וחכ"א השאת כצמר לבן, שניה לה כקרום ביצה (נגע' א א). — ויום שני בשבוע, כשבת, ובקצור שני: בשני מטין עם חשיכה, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת (תענ' א ו). אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי וכו' אלא שלש תעניות הראשונות שני וחמישי ושני, ושלש תעניות שניות חמישי שני וחמישי (שם ב ט). — ואנשי המעמד היו מתענין ארבעה ימים בשבוע מיום שני עד יום חמישי וכו' ביום הראשון בראשית ויהי רקיע יהי רקיע ויקוו המים (שם ד ג). חל להיות יום ארבעה עשר בשני, כפרים ועירות גדולות קורין בו ביום וכו' א"ר יהודה אימתי מקום שנכנסין בשני ובחמישי אבל מקום שאין נכנסין לא בשני ולא בחמישי אין קורין אותה אלא בזמנה (מגילה א ב–ג). בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין כסדרן וכו' (שם ג ו). בשני ובחמישי ובשבת במנחה קורין שלשה (שם ד א). שפעמים בשבת בתי דינין יושבין בעירות ביום השני וביום החמישי (כתוב' א א). ביום הראשון היו אומרים וכו' בשני היו אומרים גדול ה' ומהלל מאד וכו' (תמיד ז ד). אין רואין את הנגעים בתחלה לאחר השבת ששבוע שלו חל להיות בשבת ולא בשני ששבוע שני שלו חל להיות בשבת (נגעי' א ד). — ויום טוב שני של ראש השנה: ראש השנה שהיה ירא שמא תתעבר מערב אדם שני עירובין ואומר עירובי בראשון למזרח ובשני למערב וכו' מתנה אדם על הכלכלה ביום טוב ראשון ואוכלה בשני, וכן ביצה שנולדה בראשון תאכל בשני (ר' יהודה, ערובי' ג ז–ח). וגם לגבי רגלים: מת ביום טוב ראשון יתעסקו בו עממים, מת בי"ט שני יתעסקו בו ישראל ואפי' בשני ימים טובים של ראש השנה (רבא, ביצה ו.). יום טוב שני[1] לגבי מת כחול שויוה רבנן (שם שם). — ופסח שני, פסח שנעשה במועד שני, בחדש איר: שכח רבו מה אמר לו שניהם יצאו לבית השריפה, ופטורין מלעשות פסח שני (פסח' ח ב). וע' פֶּסַח. — ומעשר שני, ובקצור שני, מעשר שהפרש בשנים מסימות אחרי תרומה גדולה ומעשר ראשון ונאכל בירושלים: אבל דמאי ומעשר ראשון שנטלה

[1]) הצרוף יום טוב שני של גליות אינו כך בתו"מ, ואמנם נמצא: שני ימים טובים של גליות, וע' שְׁנַיִם.]

תרומתו ומעשר שני והקדש שנפדו (ברכ׳ ז. א). אלא יקדמו הבכורים שהן בכורים לכל, ותרומה לראשון שהיא ראשית ומעשר ראשון לשני (תרומ׳ ג ז). ועי׳ מַעֲשֵׂר. — ובית שני, וכן מקדש שני, בית המקדש השני, שנבנה אחרי גלות בבל: מלמד שהראהו הקב״ה לדוד חורבן בית ראשון וחורבן בית שני (רב יהודה בשם רב, גטין נז:). אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה וכו׳ מפני מה חרב (יומא ט:). — ואדר שני, חדש אדר נוסף שבשנה מעֻברת: קראו את המגלה באדר הראשון ונתעברה השנה, קורין אותה באדר השני, אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגלה ומתנות לאביונים (מגילה א ד). ועי׳ אֲדָר. — ושני לטֻמאה ובקצור שני, שנטמא במגע בראשון לטמאה: ר׳ אליעזר אומר האוכל אוכל ראשון ראשון, אוכל שני שני, אוכל שלישי שלישי, ר׳ יהושע אומר האוכל אוכל ראשון ואוכל שני שני, שלישי שני לקדש ולא שני לתרומה (טהרו׳ ב ב). הראשון שבחולין טמא ומטמא, השני פוסל ולא מטמא (שם שם ג). כל הפוסל את התרומה מטמא את הידים להיות שניות (ידים ג ב). והבשר אשר יגע, זה שני שנגע בראשון, בכל טמא, זה שלישי שנגע בשני וכו׳ (ר׳ יוסי, ירוש׳ סוטה ה ד). והבשר אשר יגע בכל טמא, זה ראשון שנגע בכל טמא, לא יאכל, לרבות את השני (ר׳ ישמעאל, שם שם, וכן שם חגיגה ג ב). מכדי בשר שנטמא בוולד הטומאה מאי הוי שני, כי שרף ליה בהדי בשר שנטמא בוולד הטומאה מאי הוי שני, שני ושני הוא, מאי מוסיף לו טומאה על טומאתו איכא (פסחי׳ יד.). ועי׳ טָמֵא, טֻמְאָה. — ושניה כדרגה שניה באסורי עריות: איסור מצוה שניות מדברי סופרים, איסור קדושה אלמנה לכ״ג וכו׳ (יבמ׳ ב ד). רבי יוסי כשם רבי אבהו שאל לרבי יוחנן הדא אמר שניות אין להן הפסק, א״ל וכי שניית לשניות שנינו לא שנייה לדברי תורה (ירוש׳ שם). מה הם שניות אם אמו ואם אביו ואשת אבי אביו וכו׳ (יבמות כא.). — ושני במשמ׳ נכד המרֻחק שתי דרגות בקרבה המשפחתית: אחי אבא לא יעיד לי הוא ובנו וחתנו, אף אני לא אעיד לו אני ובני וחתני, ואמאי הו״ל שלישי בראשון ואנן שני בשני תנן, שני בראשון תנן, שלישי בראשון לא תנן (רב, סנה׳ כח.) — ובפהמ״א: אע״ג דליל י״ט שני הוא ממתין בכדי שיעשו ומותרין (רש״י, ביצה כד:). עם זה בין מן האם בין מן האב הרי הן ראשון בראשון ובניהם זה עם זה שני בשני (רמב״ם, עדות יג ג). והחכם אומר ההרגל טבע שני (רש״ע פלקירא, ס׳ המעלות 69). ואיזה הוא ציץ המעכב, זה עור הערלה וכו׳ אם חופה חוזר ומל שנייה (מדרש הגדול, בראש׳ יז יג, מרגליות, רעה). ובעון שנאת חנם חרבה ירושלם בשנייה (מנורת המ׳ לר״י אלנקאוה ד, 302). ואמ׳ החכם לעולם לא חרפני אדם יותר מפעם אחת כי בפעם הראשונה אסבול חרפתי ולא יחרפני שנייה (שם שם, 321). תניא המים שלפני המזון רשות של אחר המזון חובה אלא שבראשונים נוטל ומפסיק ובשניים נוטל ואינו מפסיק וכו׳ על הראשונים נאכל חזיר, השניים יציאת אשה מביתה (שם שם, 581). — *ובמשמ׳ מלאך, בנגוד לבורא, שהוא ראשון: שאין יציאת הנבואה מן השניים לבד (אמונות רמה ב ו א, פח). — *ובדקדוק: והרבה מן הנפרדות האל השניות רצוני לומר שהם משתי אותות וכו׳ לא שמשו בהם בכפל (ר״י א״ת, סה״ש לריב״ג, הקד׳). אך ראיתי לשומם כלם שניות לא בגזרה גמורה אך על דרך האפשר (שם שם). כמו וישר אל מלאך שהוא מהפועלים השניים (ראב״ע, שפת יתר, 14). כל הפעלים שניים או שלישיים או רביעיים (הוא, לחות, כט.). — *ובהגיון, משפט שניי, משפט שנשואו פעל: כל משפט שיהיה נשואו פעולה או הפעלה ומה שיתחבר עמה נקראהו משפט שניי וכו׳, דמיון זה אמרנו ראובן עמד או אמרנו ראובן הרג את שמעון, כל אלו נקראים המשפטים השניים, בעבור שהם כלם בלתי צריכים אל דבור שלישי יקשור בין נשואם ונושאם (מלות ההגיון ג). — *ובתורת הנגינה, שנית, secunda: ואם יערכו הקולות וכו׳ כמו ט׳ אל ח׳ שנית הגדולה (יאוועל, למודי הטבע, עא.). — ואמר המשורר: אשר חלץ עלי פחים ונצל וכו׳ ויאמר עוד אני נצל שניה (ר״ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 8). וביניו שלשיו כשנייו כמעתם מרבים (ר״י הלוי, אהבי נער, זמורה ב, 116).

ב.°**שֵׁנִי,** [1]) שניי, ס״ז, — כמו שְׁנִיָּה, אחד מששים ברקה אי במעלה, second(e) ; Sekunde :
וכל חיל וחיל נחלק לס׳ חלקים ונקרא כל חלק רהטון וכו׳ וכל רהט ורהט נחלק לס׳ חלקים, נקרא כל חלק מהם לגיון, וחכמי ישמעאל קורין לו שבר שני וכל א׳ וא׳ מהשניים האלו נחלק לס׳ חלקים שלישיים וכו׳ (ראב״ע, לוחת הארץ, ס.). ויהיה לוח הקשת נחלק לג׳ סטרין, מפני שחלקתי החלק האחד לס׳ חלקים שניים, וכל חלק מן החלקים השניים חלקתי לס׳ חלקים שלישיים (הוא, חבור המשיחה והתשברת קיג, סט). וכל אחד ואחד מהרקיעים וכו׳ נחלק כ״ב לש״ס חלקים, וכל אחד מהחלקים האלה וכו׳ נחלק לששים חלקים ונקראין רגעים, וכל רגע מהם לששים רגעי רגעים או לרגעים שניים אם תרצה לומר, וכן השניים לשלישיים וכו׳ (הוא, לוחת הארץ, עז). וכל מעלה ששים דקים ראשונים, וכל ראשון ששים שניים (ראב״ע, ראשית חכמה א). שהשעה האחת על דרך משל ששים דקים, והדק ששים שניים, והשני ששים שלישיים (ר״י א״ת, מו״כ א עג, ההקדמה הג׳).

°**שֵׁנִי,** ס״ז, — תכונת הדבר השונה מחברו, נוהג בספרות ובדבור.

°**שְׁנִיָּה,** ס״נ, — אחד מששים בדקה או במעלה, second(e) ; Sekunde : הגלגל מחולק בש״ס מעלות, כל מזל ומזל שלשים מעלות וכו׳ וכל מעלה ומעלה ס׳ חלקים, וכל חלק וחלק ס׳ שניות, וכל שניה ושניה ששים שלישיות (רמב״ם, קדוש החדש יא ז). תקבץ כל מין עם מינו השניות עם השניות והחלקים עם החלקים וכו׳ וכל זמן שיתקבץ מן השניות ס׳ תשים חלק אחד ותוסיף על החלקים (שם יא י). ונקודה זו היא הנקראת גובה השמש מהלכו בכל עשרה ימים שניה אחת וחצי שניה (שם יב ב). מהלך השמש מקבוץ לקבוץ כ״ט מעלות ו׳ רגעים ל״א שניות (אהרן הקראי, גן עדן, קדה״ח ג, ד.).

°**שְׁנִיּוּת,** ס״נ, תכונת הדבר הבא בשנים או שתים dualism(e) ; Zweiheit : וכן מצות שמע

[1]) [בעקר, כמובן, אך שמוש מיחד של א. שֵׁנִי.]

ישראל שצוה אותנו בה להאמין היחוד, ובמצות לא יהיה לך אלהים אחרים צוה אותנו להרחיק אמונת השניות ממנו יתברך (ר״י א״ת, רוח חן ו). כי המחויב המציאות אי אפשר בו השניות כלל (ר״ם א״ת, מו״נ ב א, עיון פלוסי). ואע״פ שהנותן אותם אמצעיים כונתו שהממשלה לו לבדו יתעלה אף על פי כן אסיר לפי שבדרך זה תפול התעיה ויכשל בו הוא או אחר להאמין השניות (ר״י אנטולי, מלמד התלמידים, יתרו סז:). כי הגוף מחויב המספר, בעבור שכל גוף יש בו שניות או מצד חלקו או מצד הרכבתו, אם כן הוא בעל שני ענינים וכו׳ (הגמולי הנפש לז). וישיג השמות והפעלים הזכרות והנקבות והאחדות והשניות והקבוץ (רש״ט פלקירא, ראשית חכמה, כד). וכדי שלא ידומה בזה שום שניות חלילה אמר במתן תורה ופתח באנכי ה׳ אלהיך (ר״י אלבו, העקרים א יא). ואם היו דומים מכל אופן לא היו אם כן שנים אבל אחד ובטל הרבוי והשניות (ר״י אברבנאל, מפעלות אלהים ב ד). — ובמספר הדקדוקי: והמפרשים אמרו כלם על זה המזמור אמר מעשי ואם כן הוא הוציאו בלשון שניות לרמוז בו על שני פנים (ר״י אנטולי, מלמד התלמידים, חיי שרה יט ב).

°**שְׁנֵיִּי,** עי׳ א. שֵׁנִי.

שְׁנַיִם, [1]) שְׁנָיִם, שם מספר לזכר, סמי׳ שְׁנֵי, שְׁנֵים [2]), כנ׳ שְׁנֵינוּ, שְׁנֵיכֶם, שְׁנֵיהֶם, נק׳ שְׁתַּיִם [3]), שְׁתָּיִם,

[1]) [גם בכנענ׳ שנם, אשנם, אשור׳ שְׁנָ, אוגרית, ת׳ן (וגם ת׳נם במשמ׳ פעמים), ערב׳ אִתְ׳נַאן a) (בלשון הדבור תְּנֵין), ערב׳ דרומ׳ תני, ארמ׳ תְּרֵין (במקום תְּנֵין). בכוש׳ בא משרש זה סָנִית, סָנִית יום שני, ליל שני, וכן סַנוּי במשמ׳ יומים, יום שני.]

[2]) [רק בצרוף שנים עשר, שנים העשר, השנים עשר, ועי׳ בדגמאות לקמן.]

[3]) [כן באשור׳ שִׁתָּ (ו־שִׁתֵּין במשמ׳ פעמים), אוגרית׳ ת׳ת, ארמ׳ תרתי(ן), ערב׳ אִתְ׳נַתַאן b) (כדבור: תִּנְתֵּין). ומדקדקים עברים בימי הבינים גזרו אף עַשְׁתֵּי מן שְׁתַּיִם, ואין זה נכון, ועי׳ עַשְׁתֵּי. ואכן מבטא הצורה שתים היה צריך להיות שְׁתַּיִם (במק׳ שְׁנְתַּיִם) וכן מבטא השומרונים שְׁתֵּים, ומבטא זה שבנקודנו משפע הוא

a) اثنان b) اثنتان

סמ' שְׁתֵּי, שְׁתַּיִם, שְׁתַּי[1]), כנ' שְׁתֵּיהֶם, שְׁתֵּיהֶן, — מספר אחד ועוד אחד, zwei; deux; two, עם שם מידע או בלתי מידע, שני אנשים, שני המאורות, שני אחיו וכדו': ויעש אלהים את שְׁנֵי המארת הגדלים (בראשי' א יו). ויקח לו למך שְׁתֵּי נשים (שם ד יט). ויגד לִשְׁנֵי אחיו בחוץ (שם ט כב). וליוסף ילד שְׁנֵי בנים (שם מא נ). ולקחו מן הדם ונתנו על שְׁתֵּי המזוזות (שמות יב ז). ואנקמה נקם אחת מִשְּׁתֵי[1]) עיני מפלשתים (שפט' יו כח). וילפת שמשון את שְׁנֵי עמודי התוך וכו' אחד בימינו ואחד בשמאלו (שם שם כט). וילך הוא וּשְׁנֵי אנשים עמו (ש"א כח ח). ותבאנה לך שְׁתֵּי אלה רגע ביום אחד שכול ואלמן (ישעי' מז ט). — ועם כנוי דבוק, שְׁנֵיהֶם, שְׁתֵּיהֶם, שְׁתֵּיהֶן: ויהיו שְׁנֵיהֶם ערומים האדם ואשתו (בראשי' ב כה). ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שְׁנֵיהֶם (שם ט כג). ותהיין גם שְׁתֵּיהֶן לו לנשים (ש"א כה מג). דרך אחד לִשְׁתֵּיהֶן (יחזקי' כג יג). וימתו גם שְׁנֵיהֶם מחלון וכליון (רות א ה). ותלכנה שְׁתֵּיהֶם עד בואנה בית לחם (שם שם יט). כרחל וכלאה אשר בנו שְׁתֵּיהֶם את בית ישראל (שם ד יא). ויתלו שְׁנֵיהֶם על עץ (אסתי ב כג). — וּשְׁנַיִם, שְׁתַּיִם עם

ללא ספק מן הארמ' שבבבל, כפי שגם במקום שִׁתָּא (שעקרו שִׁדְתָּא), בעבר' שֵׁשׁ, שִׁשָּׁה, בטאו בסור' (בארמ' בבלית של נוצרים) אֶשְׁתָּא, ובמקום ששים: אֶשְׁתִּין. ומעין זה יש להניח, שבעלי הנקוד הטברני בטאו אֶשְׁתַּיִם, בשוא נח בשי"ן, אלא שלא שנו מן הכתיב המקבל להוסיף א אף בכתב. ובכ"י שונים מנקדת התבה בטעם יתיב ביחזק' מא כד ועוד, כדין תבה שטעמה בהברה הראשונה, כלומר אין השוא של ש שוא נע אלא נח (עי' מנחת שי וגינצבורג). במקום שבא דגש בשין כגון מִשְּׁתֵי עיני (שפטי' יו כח) התיו רפה, ואלו על מִשְּׁתַּיִם (יונה ד יא) נאמר במנחת שי: משתים, המ"ם במאריך והשי"ן בשוא נבלע מפני דגשות התי"ו, כ"כ רד"ק בפי' ובמכלול וכו' וכן הוא בכל הספרים המדויקים. ולא כמ"ש בהגהת לוית חן ריש פ' י"ג מתשער הא' שהשי"ן והת' רפויות, ולדברי הראב"ע בס' צחות וכו' הוא בדגש בשין ובתי"ו ועיין מ"ש בשופטים ט"ז וזכריה ד', ע"כ. ועי' גם בדברי Philippi, ZDMG 69, עמ' 602, ובדברי ברט ב Or. Stud. לכבוד נלדקה II עמ' 792.]

[1]) [עי' בהערה הקודמת.]

שם־עצם: על פי שְׁנַיִם[1]) עדים או שלשה עדים יומת המת (דברי יז ו). וְלִשְׁנַיִם האנשים המרגלים את הארץ אמר יהושע (יהושע ו כב). אז תבאנה שְׁתַּיִם נשים זנות אל המלך (מ"א ג יו). ותנני מקששת שְׁנַיִם עצים (שם יז יב). ותצאנה שְׁתַּיִם דבים (מ"ב ב כד). — ושם המספר אחר השם המנוי: לקח פר אחד בן בקר ואילם שְׁנַיִם תמימם (שמות כט א). ופר בן בקר אחד ואילם שְׁנָיִם (ויקרי' כג יח). ולזבח השלמים בקר שְׁנַיִם (במדי' ז יז). עמדים שְׁנַיִם וגלת הכתרת אשר על ראש העמודים שְׁתָּיִם והשבכות שְׁתַּיִם (מ"א ז מא). ויעש בבית קדש הקדשים כרובים שְׁנַיִם מעשה צעצעים (דהי"ב ג י). — ועם השם המנוי בלשון יחיד: ובני יוסף אשר ילד לו במצרים נפש שְׁנָיִם (בראשי' מו כז). לקטו לחם משנה שְׁנֵי העמר לאחד (שמות יו כב). — פִּי שְׁנַיִם, במשמ' שני חלקים: כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שְׁנַיִם בכל אשר ימצא לו (דברי' כא יז). ויאמר אלישע ויהי נא פי שְׁנַיִם ברוחך אלי (מ"ב ב ט). ועי' ב. פֶּה והערה שם. — ובלי שם־עצם, בשמושים תחביריים שונים: אם ימצא הגנב ישלם שְׁנָיִם (שמות כב ו). שְׁתַּיִם הנה קראתיך מי ינוד לך השד והשבר והרעב והחרב מי אנחמך (ישעי' נא יט). הילכו שְׁנַיִם יחדו בלתי אם נועדו (עמוס ג ג). שְׁתַּיִם שאלתי מאתך אל תמנע ממני (משלי ל ז). אך שְׁתַּיִם אל תעש עמדי (איוב יג כ). טובים הַשְּׁנַיִם מן האחד וכו' גם אם ישכבו שְׁנַיִם וחם להם וכו' (קהלי ד ט–יא). — לִשְׁנַיִם, במשמ' לשני חלקים, כרת לִשְׁנַיִם, גזר לִשְׁנָיִם: גזרו את הילד החי לִשְׁנָיִם (מ"א ג כד). העגל אשר כרתו לִשְׁנַיִם ויעברו בין בתריו (ירמי' לד יח). — בִּשְׁנַיִם, במשמ' שנים יחד: וישאהו במוט בִּשְׁנָיִם (במדי' יג כג). — שְׁנַיִם שְׁנַיִם, במשמ' בזוגות: שְׁנַיִם שְׁנַיִם באו אל נח אל התבה זכר ונקבה (בראשי' ז ט). ויבאו אל נח אל התבה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מכל הבשר אשר בו רוח חיים (שם שם טו). — שְׁנַיִם שלושה, במשמ' אחדים, מועטים: ויאמר מי אתי מי וישקיפו אליו שְׁנַיִם שלשה סריסים (מ"ב ט לב). ונשאר בו עללות כנקף זית שְׁנַיִם שלשה גרגרים

[1]) [במקום אחר (דברי' יט טו): על פי שְׁנֵי עדים.]

בראש אמיר ארבעה חמשה בסעפיה פריה (ישעי' יז ו). — פעם ושתים, כמשמ' פעמים אחדות: וילינו הרכלים ומכרי כל ממכר מחוץ לירושלם פעם ושתים (נחמי' יג כ). — אחת ושתים, באותה משמ': אחת דבר אלהים שתים [1]) זו שמעתי (תהל' סב יב). כי באחת ידבר אל ובשתים לא ישורנה (איוב לג יד). אחת דברתי ולא אענה ושתים ולא אוסיף (שם מ ה). — ובצרופים, שנים עשר, שתים עשרה, גם כמספר סדורי: שנים עשר נשיאים יוליד (בראשי' יז כ). ויהיו בני יעקב שנים עשר (שם לה כב). ושם שתים עשרה עינת מים (שמות יה כז). ויקרא יהושע אל שנים העשר איש (יהושע ד ד). ושתים עשרה אבנים הקים יהושע (שם שם ט). והוא חרש שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר (מ"א יט יט). אשר יש בה הרבה משתים [2]) עשרה רבו אדם (יונ' ד יא). בני חריף מאה שנים עשר (נחמ' ז כד). השנים עשר לחשביה בניו ואחיו שנים עשר (דהי"א כה יט). השנים עשר לשנים עשר החדש חלדי הנטופתי לעתניאל (שם כז יה). ובשתים עשרה שנה החל לטהר את יהודה וירושלם (דהי"ב לד ג). — ועם מספר המורה על עשרות, שנים ועשרים, עשרים ושנים וכדו': שנים ועשרים אלף (במדי' ג לט). ויפל בעת ההיא מאפרים ארבעים ושנים אלף (שופטי' יב ו). בשנת חמשים ושתים שנה לעזריה (מ"ב יה כז). — —ואמר בן סירא: לכן גם הם בשנים נאצלו משש מאות אלף רגלי (ב"ס גניי מו ח). —בעל שתים, בעל שני צדדים בנפשו ובלשונו אחת בפה ואחת בלב [3]): אל תקרא בעל שתים ובלשונך אל תרגל רע כי על גנב נבראה בשת חרפה רעהו בעל שתים וכו' שם רע וקלון תוריש חרפה כן איש רע בעל שתים (שם ה יד—ו א). — ובתו"מ [4]): כשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה (ברכ' א ד). הנכנס לכרך מתפלל שתים, אחת בכניסתו ואחת ביציאתו, בן עזאי אומר ארבע, שתים בכניסתו ושתים ביציאתו (שם ט ד). בכל לבבך, בשני יצריך, ביצר טוב וביצר רע (שם שם ה). מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי (פאה ח ז). היה אחד עושה ככר דבלה ושנים אין עושין או שנים עושין ואחד אינו עושה אין חושין להן אלא לצרכן (שבועי' א ד). והעושה שתי בתי נירין והאורג שני חוטים והפוצע שני חוטין וכו' (שבת ז ב). המוצא תפילין מכניסן זוג זוג, רבן גמליאל אומר שנים שנים (עירובי' יא). ואין עושין שררה על הציבור בממון פחות משנים (שקלי' ה ב). הקע בראשונה ומשך בשניה כשתיים אין בידו אלא אחת (ר"ה ד ט). ואין חותכין את הפתילה לשנים (ביצה ד ד). שנים אוחזין בטלית, זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה (ב"מ א א). היו שנים רוכבין על גבי בהמה וכו' (שם שם ב). ואין עושין עיר הנידחת בספר, ולא שלש, אבל עושין אחת או שתים (סנהד' א ה). אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט הכתוב בשלשה, אלא להקיש שלשה לשנים, מה שלשה מזימין את השנים, אף השנים יזומו את השלשה (מכות א ז). שבועות שתים שהן ארבע, ידיעות הטומאה שתים שהן ארבע, יציאות השבת שתים שהן ארבע, מראות נגעים שנים שהם ארבעה (שבוע' א א). והמאהיל על כשני חצאי זתים (עדיי' ג א). יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון (אבות ב ב). שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים (שם ג ב). שנים עשר שבטים מביאים שנים עשר פרים ובע"ז שנים עשר פרים ושנים עשר שעירים (הורי' א ה). העומר היה מנופה בשלש עשרה נפה ושתי הלחם בשתים עשרה (מנח' ו ז). רחל בת שתים ודאי לכהן, מכאן ואילך ספק (בכורות ג א). נולד לו מום בתוך שנתו מותר לקיימו כל שנים עשר חדש (שם ד ב). ושתים עשרה מעלות היו שם (מדות ב ג). יכול שאינו אלא שנים עשר על שנים עשר,

---

1) [הכונה כאלו נאמר במשפט אחד: אחת ושתים (ואף פעמים שלוש) דבר אלהים ושמעתי, וכן ביתר הדגמאות. ואף בתקבלת החרוז נחלקו הדברים, כאלו דבר אלהים רק פעם אחת והקול נשמע פעמים.]

2) [ש רפה.]

3) [עי' על בטוי זה וכיוצא בו בספר העורך, הלשון והספר, א, בפרק על כתב התורה.]

4) [במהדורות ספרי התו"מ שלפנינו נכתב תכופות ב' במק' שם המספר, ולא בכל מקום אפשר לעמד על צורת המלה שחשתמשו בה.]

כשהוא אומר אל ארבעת רבעיו מלמד שמן האמצע הוא מודד שתים עשרה אמה לכל רוח (פס ג ח). שני סדרים שחסרו עד שלא הוקטרו בזיכין פסולין (תוספתי מנחי ד ח). לא הוחזקה אשת איש אלא בפני שנים, לכשיבואו שנים ויאמרו זהו שקידש וכו׳ (ירוש׳ יבמ׳ יג). שעירים, מיעוט שעירים שנים וכו׳ כבשים, מיעוט כבשים שנים וכו׳ מיעוט חצוצרות שתים, א״כ מה ת״ל שתי, שיהו שתיהן שוות וכו׳ והכתיב ועמדו שני האנשים, מיעוט אנשים שנים וכו׳ (ירוש׳ שבוע׳ ד ח). שני ימים טובים של גליות (ביצ׳ ו.). שתים עשרה שעות הוי היום (רב, ע״ז ג:). שנים עשר דברים שאלו אנשי אלכסנדריא את ר׳ יהושע וכו׳ (נדה סט:) — ובסהמ״א: האריסין, מקבלי השדות לשנים[1]) לשליש ולרביע (רמ״י, מו״ק יח:). — ״בעלי שְׁנַיִם, מַשְׁנִים, המאמינים בשתי רשויות: וחלילה חלילה מהאמין זה, שזה נמשך לאמונת בעלי השנים, הם המאמינים כי יש שם שני אלוהות אחד טוב ואחד רע (ר״י אכטולי, מלמד התלמידים, כלבים, קעג:). — ״שְׁנֵי הַצֶּלַע, זוג צלעות: והמשלשת בד׳ פנים, בשני הצלע[2]), בקבע, בעמוד, בגג, אלו הן שני צלע זה השני משוכים ימין ויכין וכו׳ והקבע זה ששני צלעים קבועים עליו (משנת המדות ח).

שְׁנִינָה[3]), ש״נ, — דברי משל בלעג על אדם: והיית לשמה למשל וְלִשְׁנִינָה בכל העמים (דבר׳ כח לז). והיה ישראל למשל וְלִשְׁנִינָה בכל העמים (מ״א ט ז). ונתתים לזועה לרעה לכל ממלכות הארץ לחרפה ולמשל לִשְׁנִינָה ולקללה וגו׳ (ירמ׳ כד ט). ואת הבית הזה אשר הקדשתי לשמי אשליך מעל פני ואתננו למשל וְלִשְׁנִינָה בכל העמים (דהי״ב ז כ). — ואמר המשורר: ישח עמוד התלמוד והבניה נתרסה, והמשנה לשנינה ברגלים נרמסה (אלח״ע, אהה ירד, בהכא ה, 142).

[1]) [כלו׳ לחלק אחד משנַים, כלו׳ למחצה.]

[2]) [עי׳ הערה בעמ׳ 5504.]

[3]) [רגילים לפרש מלה זו במשמ׳ דבור שנון וחד, אבל באשורי בא שַׁנִינ כת״ז במשמ׳ נמשל, דומה, ועל כן אפשר כי בא שנינה בעקר במשמ׳ מָשָׁל, וצ״ע.]

״שְׁנִינוּת, ש״נ, — חריפות, נוהג בספרות ובדבור.

שניץ, עי׳ שֶׁנֶץ.

***שְׁנִית**, ש״נ, — שן סלע שבים[1]): המהלך בארץ העמים בהרים ובסלעים טמא, בים וּבשונית טהור, ואיזוהי שונית, כל מקום שהים עולה בזעפו (אהלי יח ו). המציל מן הארי וכו׳ ומשונית הים ומשונית[2]) הנהר וכו׳ (ירוש׳ שקלים ז 3). — ובסהמ״א: ירדו במצולות, וכי יש מצולות שם והלא שונית היא, אלא שנפרץ ים הגדול לתוכו וכו׳ (מדר׳ הגדול שמות טו, הופמ׳, 158).

∞שָׁנִית, ש״נ, — מין מחלה מדבקת מצויה ביחוד בין ילדים שסימנה החיצוני התכסות הגוף בכתמים אדמים, Scharlach; scarlatine; scarlet-fever: (הצפירה סנה ו גליון כג או כד).

שנן[3]), ממנו ״הִשְׁתּוֹנְנוּת, שֵׁן, שָׁנוּן, שְׁנִינָה; שְׁנִית, שָׁנַן, א. *שָׁנָן, ב. ״שֶׁנֶן, *שְׁנָנָה.

שָׁנַן, שַׁנּוֹתִי, שָׁנְנוּ, —לטש, עשה חד ושנון, schärfen; aiguiser; to sharpen: אם שַׁנּוֹתִי ברק חרבי ותאחז במשפט ידי (דבר׳ לב מא). — ובהשאלה, שנן את לשונו, דבר מלים עוקצות: אשר שָׁנְנוּ כחרב לשונם דרכו חצם דבר מר (תהלי סד ג). שָׁנְנוּ לשונם כמו נחש חמת עכשוב תחת שפתימו סלה (תה קמ ד). ועי׳ שָׁנוּן. — ובתו״מ: אמר הקב״ה

[1]) [צורה זו, שעל ידה אמנם נוסחאות אחרות לר״ב כגון אֶשוּנִית, עשונית, שנונית, שונת, ואף שלולית (ועי׳ בהערות לצורות אלו), היא כנראה הנכונה, מן שנן, שן, ויש להבדיל שלולית כמלה שונה מזו. וכן בארמ׳ שבתו״מ שוניתא באותה משמ׳.]

[2]) [כן הגרסה בשרידי ירוש׳ מן הגניזה (גינזברג 139), ובדפוסים נוסחאות אחרות, כגון שונת, שנות, ועי׳ גם שנונית הערה.]

[3]) [השרש בא גם ביתר השפות השמיות, ועי׳ שֵׁן הערה.]

אם שונן[1]) אני את חרבי כברק אני מחריב את עילמי (מד"ר דבר' ה). כלם אהווי חרב וכו' שהיו כלן שונין[2]) הלכות כחרב שאם בא מעשה על ידיהם לא תהא הלכה קוהא להם (ר"מ, מד"ר סה"ס, הכה מעתו).—ואמר הפיטן: דרדר זורעים עם קוצים, השוננים לשונם כחצים (ר"א קליר תהו, קרובי א דשבועות). — ואמר המשורר: ומה יועיל לאיש אשר במעשיו מתבונן וברק מחשבותיו שונן (רמ"ע פלקירא, ספר המעלות, 6).

— פע', שִׁנֵּן, וְשִׁנַּנְתָּם, — שנן דברים לפלוני, עשה אותם רגילים בפיו ובשניו, לִמֵּד אותם[3]): והיו הדברים וכו' על לבבך, וְשִׁנַּנְתָּם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך (דבר' ו ו–ז).– ובמגלות ממדבר יהודה: תורתכה אשר שננתה בלבבי (מגי' גנו', סוקניק ב, מד). — ובתו"מ: כבר אני סמוך למיתה, מי ששמע פסוק אחד ושכחו יבא וישננו, מי ששנה פרשה אחת ושכחה יביא וישננה (ספרי דבר' ד, סו:). לא מסתבר' בתפילה שיהא כל אחד ואחד משנן בפיו (ר' יוסי ור' יודה בן פזי, ירוש' ברכ' ג ג). ולרבי יוסי הגלילי (קרא) מלקט יפה בלא גסות הרוח שאחז בה מדת חכמים מהר סיני והיה משנן בה כל חכמי ישראל (אדר"נ שכטר, לד:). אין משמעין עליו (על הגוסס) ואין משננין[4]) עליו את מעשיו, רבי יהודה אומר אם חכם הוא משננין עליו את מעשיו (שמח' א ו). — ובמשמ' לטש, כמו קל: אמר הקב"ה אם משנן אני את מדת הדין ברק אחד

[1]) [אמנם כתוב בהמשך לכך שם: אמר הקב"ה אם משנן אני את מדה הדין ברק אחד וכו', אבל נראה שהעקר שונן, כבמאמר הראשון, בלשון הכתוב: אם שנותי, בבנין קל.]

[2]) [כנראה במק' שוננין, ועי' גם פִּע'.]

[3]) [יש גוזרים משמ' זו מן שנן בלשון חדות וחרפה, ואין זה מסתבר ביותר: ובערב' בא שַׁנָּה[a]) במשמ' מסרת הדת, אולי כמונח שנלמד מיהודי ערב. ואפשר, כנאמר לעיל בהגדרת המשג, שעקר משמ' הפעל: נתן לשִׁנַּיִם לגרס, כפעל נגזר במשמ' זו מן השם שֵׁן.]

[4]) [אולי במשמ' משבחים, ועי' בהמשך.]

a) سُنَّة

אני מוציא ומחריב את עולמי (מד"ר דבר' ה).—ובצרוף שתי ההוראות יחד: כלם אחוזי חרב וכו' רבי מאיר אומר כולם היו משננין את ההלכה כחרב, שאם בא מעשה לתוך ידיהם שלא תהא הלכה קורא[1]) להם (שם במדי' יא), [2])—ובסהמ"א: לא יחרץ כלב לשנו, אומר אני שהוא לשון שנון, לא ישנן, וכן לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשנו, לא שנן (רש"י, שמות יא ז). אם שנותי ברק חרבי, אם אשנן את להב חרבי למען היות לה ברק (הוא, דבר' לב מא). ויש פותרין מעטה על לי טיעוט שמתמעטת כשמשננין אותה (הוא, יחזקי כא כ). — ובמשמ' שבח: שהם מהללים אותי מרבים ומשננים, ועורכים אותי לגאונים איתנים (אגרת תימן, הקד', הלקין, 2). — ואמר הפיטן: חמון אחד ודביר אחד וניסדו יחד פה אחד ושנו וישיננו אחד לאחד לעשות שיני לאל אחד (ינאי, אמדים בסים, קרוב' ברא"ש, זולא"י יג). ועוד מנו נחצבים ומתחדשים כראשונים, שבח והלל ורון לאל משננים (ר"א קליר, אז כאית, סלוק סבת שקלים). פלאים מפלאים משנים ויקיצו כל ישנים מהללים ומשוררים שירים משירים משננים (הוא, הוא נקרא, סלוק שבת החדש). ארבעה ערכים אשננה, ספור מסות פרחי שושנה (הוא', הנס ימים, מוסף שבת החדש). שנן[1]) בפארן ושעיר ואותם אל השעיר (הוא, קדוש

[1]) [צ"ל: קוהה, עי' בפרוש עץ יוסף למקום.]

[2]) [באדר"נ ד (במהד' שכטר, נוסחא א, עמ' 18) נאמר: שני תלמידי חכמים שיושבים ועוסקים בתורה ועברה לפניהם כלה או מטה של מת אם בירן כדי צרכן אל יבטלו ממשנתן ואם לאו יעמדו וישננו ויקלסו לכלה וילוו למת. מעשה ברבי יהודה בר אלעאי שהיה יושב ושונה לתלמידו ועברה כלה ואחז בידו כדי צרכו והיה משנין בה עד שעברה הכלה מלפניו ע"כ, ועל פי זה השתמשו בש"ע שִׁנּוּן בסהמ"א במשמ' קלוס (עי' שִׁנּוּן הערות). ואולם במדרש הגדול בראשית (הוצ' מרגליות פ"ח), שגם שכטר מביא אותו מב"י, בא המאמר השני בגרסה: מעשה בר' יהודה בר' אלעאי שהיה יושב ושונה לתלמידיו ועברה כלה לפניו, אחז בידו שרביט של הדס והיה משענן בו עד שעברה כלה מלפניו ע"כ, ולפי זה גם במאמר הראשון פעל אחר לפנינו, ועי' שען, שענן הערות.]

[1]) [שנן חרבו, ומנקד: שִׁנֵּן.]

הופיע, קרוב' א' סבועות). אוי בשלישי בחיות בקרו, מלך במסבו הופיע ביקרו, רבתים אלפי שנאן משנני פארו (ר' שמעון בר יצחק, אזי בשליסי, קרוב' ב' סבועות). גבורותיו אשנן בלי שפת שקר, גבהי דוק מתח ורקע תבל להתיקר (יוסף בר שמואל, אבינו מלכנו, יו"כ סבת ב' אחה"פ). — ואמר המשורר: הננו עת שלחך רוחות לך יענו, שננו כי העלילות רק לך נתכנו (יהודה הלוי, שלמו קדוש, סער השיר 106). נכספתי לציון ועפרה אחונן מכאובי יום ליום אל מי בו אשנן (רמב"ע, אים גואלנו, איגר 156). במר לב אשנן ועלי אקונן. ולא אתאונן כי ישר דבר ה' (הוא, אל אל אקרא, שם 165).

—התפ', השתונן, אֶשְׁתּוֹנָן [1]: כי יתחמץ לבבי וכליותי אֶשְׁתּוֹנָן (תהל' עג כא). — ובספה"א: והזאב אורב במחבא אשר להשחית כונן ובכליותיו ישתונן לבא בעדר ולערף (ברכיה הנקדן, משלי סועלים כא, הברמן, ל). והקוף באנשים התבונן ובכליותיו ישתונן (שם עם, סו). ושבה אל הזקן בוכה ומשתוננת ועל הזמן הרע מתאוננת (ר"י חריזי, מחברות איתיאל ז, סרן, 56). והבטתי אליו משתונן, בעין מתבונן (שם טו, 126). מדוע תתאוננו ותשתוננו ולא תתבוננו (שם כ, 169). ורוח הקנאה לבשה סרעפי ויגע על פי ואומר אשתונן ולדבר אבונן (ידעיה הבדרסי, הפרדס, פתיחה). — ואמר הפיטן: ספקו סוטני כף ואשתונן ואצעק חמס ואתאונן (ר"א קליר, איכה אספתו, קינ' ח"ב). — ואמר המשורר: ישתוננו כליות אהבים בעדם יתגודדו לבות ויתחמצו (רמב"ע,

[1] [אין פרוש המלה, שאינה באה אלא במקום אחד בלבד, ברור. השבעים מתרגמים ἠλλοιώθησαν כלשון שִׁנוי, וכן וולג': commutati sunt, והסורי: אשתני, שלא כדקדוק הלשון, והתרג' הארמי' בערן כאשא, מחלק את המלה כאלו לשתים: אֵש תנן (מלשון תננא, עשן בארם'). ורב הפרשנים העברים והחדשים מבארים, כרש"י: לשון חץ שנון, כאלו: בכליותי אֶדָּקֵר, וקשה למצא משמ' כזאת בפעל, שעקר הוראתו היתה צריכה להיות אֶלָּטֵשׁ. ואם הגרסה נכונה, לא מן הנמנע הוא שלפנינו צורת מן שין (כמו מתבונן מן בין) במשמ' השתין, וצ"ע.]

רבבי נדדים, ברודי, קלה). ועל אבניו אקונן ואת עפריו אחונן כי אשתונן ואתבונן (ר"י הלוי, אפל כוכב, זמורה ה, 377). השתונן תבונן והתבונן בסודך (הוא, יה שמך, שם י, 642). — ובמשמ' התחדד: אז תחרץ, תשתנן [1] (רש"י, שמות יא ז). ואמרו על הענין הזה בחרפם בפלשתים כאלו אמר בהשתוננם בפלשתים כלומר בהתחדדם עמם כמו שנאמר וכליותי אשתונן (ר"י א"ת, ספ"ה לריב"ג, מכן). — ואמר המשורר: איזה פשעי איזה חטאי אצלה שתשתונן שנה בי בבשרי (יהושע יוסף בן-דוד לוי, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, שמב) — ואמר המליץ: אבן באבן ילטש וכו' ולבב בלבב ישתונן (אסף ב, ע כא כב). — ובמשמ' השתַּנה?: והנה כאשר יהיה הענן, ומן העולם הזה תחליף ותשתונן, ותשב בסתר עליון ובצל שדי תתלונן (עמנואל, מחברת כא, הברמן, 605).

—נפעי,' *נִשְׁנַן, — ששננו אותו, ואמר הפיטן: אין תלויה לראש אם לפי מעוה, בעבור כי כל לב חוק ונעוה, גשהו בדין חמס יומם וכדונג משתעוה, דנתו שמתו גולה נמשל נשנן וזועות (ר' אליה בר שמעיה, אין תלויה, סליח' יוה ז). לחוצה בגלות בחיץ הנורק, בסרמה מאדם נשנן כברק (רסב"ג, שערי יום גלות, ביאליק-רבניצקי ב, 226).

—*פעי, — שִׁנֵּן, בינ' מְשֻׁנָּן, — ששננו ולמדו אותו, ואמר הפיטן: המפורשות סתומות, הגלויות עלומות, המבוארות חתומות, המשננות עצומות, החקוקות רשומות (אין לפוחה, סלוק לפי סדה). — ואמר המשורר: אני אודה לאל תודת גאולים, תהי על פי משננת ושומה (ר"ש הנגיד, הלכושל, בן תהלים, הברמן ג, 24).

— *הפעי, *הִשְׁנִין, כמו פע' במשמ' למד, ואמר הפיטן: בשית נגידי קדם בפניו ישנינו עד לא חצות נשף מפיגי שנתו (רסב"ג, בבכי גמו, ביאליק-רבניצקי ב, 212).

[1] [אין להניח כי יצר רש"י כאן צורת השתַּנן שאינה בכתוב, בעוד שהוא מבין אשתונן במשמ' זו.]

א. *שֶׁנֶן, ס"ז, — שן סלע: הזיזין והגזוריות והשובכות והשקיפים והסלעים והגהרים (נ"א והגתרים) והשננים והסככות והפרעות (נ"א והפרכות) שהן יכולים לקבל מעזיבה רכה (ר"ח, אהלות ס 3).

ב. *שֶׁנֶן, ס"ז, — כמו שִׁנּוּן, במשמ' למוד וכדו', ואמר הפיטן: תקופים, בשגן בשקד בשבח שירות ישביצו, בלהג בלמד בלקח לבבות יליצו (רסג"ג, אל נקדם, ביאליק-רבניצקי ג קכד).

*שְׁנָנָה, ס"נ, — חדו של רמח: ויקח רומח בידו וכו' שלף שננה והניחה באונקלי (ספה' פב.).

שנם [1], ממנו *שִׁנּוּס, שָׁנַס.

שָׁנַס, קל לא נמצא במקרא.

—פע', שִׁנֵּס, וַיְשַׁנֵּס, — חגר, אזר, gürten ; ceindre ; to gird: ויד יי' היתה אל אליהו וַיְשַׁנֵּס [2] מתניו וירץ לפני אחאב עד באכה יזרעאלה (מ"א יח מו).— ואמרו פיטנים ומשוררים: בירר על מים עמודי חלד וישינס מתניה בתוהו ובסערה (יוסי בן יוסי, עבודת יוה"כ, סדור רסע"ג, רסה). לגויי הארצות תחיש שאת נס, ינון תגבר ומתניו תשנס (רסג"ג, סדודים נדודים, גאולה סבת ג אסה"פ, ביאליק-רבניצקי ג, 9). שחל עדה בית אל גועה וביולדה ישנס ויפצה, ולבש חרדה כנשוך אפעה יסצא מרורות פתנים בקרבו (רמב"ע, ענד לילו, דוקס, 75). אני האיש אשר שנס אזורו ולא ירף עדי יקים אסרו (רסג"ג, אני האיש, ביאליק-רבניצקי א, 6). באמונה ידיו תמכו ובצדק מתניו שנס; (ר"י הלוי, דרשי תורה, דיואן, זמורה ג, 124). מתנים שנס עניו והודיע לאחיו ענייניו (כאב"ע, מי כמוך אפס, דיואן, איגר 118). ויאמרו לי חלציך תשנס באיש גבור ברב כח ואונים (ימיאל בן

---

1) [קרוב אל שנץ, ועי' שם.]

2) [פרוש הפעל יוצא מן הענין, ואמנם אין סמך לו ממקום אחר.]

יקותיאל מהענוים, אני גבר, שירמן, מבחר השירה העברית באיטליה, קכג). שנסתי מתני באזור הנסיעה (ר"י אלחריזי, נאם הימן, תחכמוני, קמינקא, 35). ושנסתי מתני ושמתי אל המדבר פני (עמנואל, מחב' א). ואשנס מתני ואעורר רעיוני (הוא סם כא). שנס (הרמב"ם) מתניו וחבר ס' המורה והשתדל בכל עוז לבאר המלות וכו' (מכתב קנאות, קופמן 109). שנס עצמך בכל עוז ותעצומות לעלוז בה' אלהיך (חמדת הימים ח"א פ"ה, כח:).

—פעו', *שֻׁנַּס, — ששנסו וחגרו אותו, בינ' משֻׁנָּס, ואמר המשורר: רבה ענוגה משונסת בשתנה, ואין לה מחגרת לבד חד מצמידיה (ר"י הלוי, בעלת כשפים, זמורה ג, 341).

— קל, *שָׁנַס, כמו פע', בינ' פעו' שָׁנוּס: יען ועד סוסי פלדות, במו רכבים שנוסי לפידות, מופת הראית בתוך עיר נכבדות, קדוש (יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יוצר שבת א חנכה).

— נפע', נִשְׁנַס, — ששנסו וחזקו אותי, ואמר הפיטן: יאות לך יען ממנחך נשנסת, טוב רוחך היות נזונת ומתפרנסת (מאיר ש"ץ, תענית לצור, סליחי לתעני חמסי).

—התפ', *הִשְׁתַּנֵּס, — שנס את מתניו, ואמר הפיטן: אם חולה הוא או אסטנס, ובעי למשתי חמרא משום אונס, לומר בחמישי הלל הגדול ישתנס (יוסף טוב עלם, אלהי הרוחות, קדר לשבת הגדול). ואזור חלציו הזק ואמיץ להשתנס (הוא, אין ערוך אליך, סלוק לשבת הגדול).

—הפע', *הִשְׁנִיס, כמו פע', ואמר הפיטן: משרתיו ומחנהו חוצה הנים, מתתיהו ואחיו פנימה הבנים, מכבי יהודה גבורה השנים (יוסף ב"ר שלמה, אודך כי אנפת, יוצר לשבת א' חנכה).

*שִׁנְעָר [1], ס"ז, — אדרת פאר בבלית, ואמר המשורר: זכר חבר להם ומאיר כמאורה אשר ישם שער

---

1) [על פי לשון הכתוב ביהושי ז כא: ואראה בשלל אדרת שנער אחת טובה, ואכן בכתוב עצמו גורסים כמה חדשים: אדרת שֵׂעָר, וגם השבעים לא העתיקו Σενναар כבבראש' י י, אלא תרגמו ψιλὴν ποικίλην, מגוונת. ובסנה' מד. נאמר על הכתוב: רב אמר איצטלא דמילתא ושמואל אמר סרבלא דצריפא, ופרש רש"י: צבוע בצריף שקורין אלו"ם.]

כתוך ארץ שנער. ובגדולם גער ומאם שנערם (ר"ש הנגיד, בחמורות ערב, בן תהלים, הברמן ג 59).

***שנץ** [1]), ממנו *מִשְׁנֶצֶת, *שִׁנֵּץ, *שֶׁנֶץ.

שָׁנַץ [2]) קשר והדק, zuschnüren; ficeler; to cord up: ויש שמכניסין רצועות וכשנותן כו מעות שונצהו (ערוך ערך סנן).

—פעי', *שִׁנֵּץ, ביני' מְשֻׁנָּץ' ששנצו אותו: כי סינקונדרי פי' על שנוץ כעין שחוק שעושי' התינוקת בעצמות או דפי עצים משונצים במשיכות וקורין בלאבט"ר (פתס סופר חו"מ קפט).

***שֶׁנֶץ**, מ"ר שְׁנָצִים, שְׁנָצוֹת, — רצועה שקושרים בה את הכים [3]): אלו שהם צריכין שיבואו בהם מים, הקשר שבפרקסים שבכתף וכו' ושנץ [4]) של סנדל וכו' (מקו' י ז). ובמ"ר שנצים, שנצות: סנדל עמקי וכום של שנצות וכו' כום של שנצות שנטל שנציו [5]) טמא (כלים כו א–ב). מכנסי כהנים למה הן דומין כמין פלמניא של פרשים למעלה עד מתנים למטה עד ירכים ויש להם שנצים ואין להם לא בית הנקב ולא בית הערוה (נדה יג:).

***שנק** [6]). ממנו שִׁנּוּק, *שָׁנַק, *שֶׁנֶק, *תַּשְׁנוּק, ו*תַּשְׁנִיק.

שָׁנַק, קל, לא נמצא במקורות.

— פעי', *שִׁנֵּק, – שנק את רות פלוני, שנק אותו, עִנָּה אותו: עונתיהם עתידים להכניסך בעול ברזל ועושים אותך כעגל הזה שכהו עיניו, ומשנקים [1]) את רוחך בעול (פסיק' רבי סקת, מא"ם קפא:). השמידם בעשר מכות ושינקם בים (מד"ר סה"ם, גרינהוט פ"ב).—ובסהמ"א: מלמד שהוא מוסרן למלאכי שרת והן מצערין אותן ומשנקין אותן להודיעם מה יהיה בסופן (מד"ר תהלים, הופמן לב).— ואמר הפיטן: יעצה לחנק בני גזר מונק בפה אחד לשנק זקן וישיש עולל ויונק (ר"א הקליר, קינה איך תכחמוני).

— התפ', *הִשְׁתַּנֵּק, — שנק וסגף את עצמו: ולא היינו משתנקין בצמא (פסיק' זוטי' מקס).

—פע', *שֻׁנַּק, בינ' מְשֻׁנָּק, — ששנקו וענו אותו: מנוער, נתעורר בשרו מן הנוער שהוא מנוער ומשונק בייסורי חליו (רס"י, איוב לג כה).

שְׁנָת, ס"נ, כמו א. שֵׁנָה: אם אתן שְׁנָת לעיני [1]) לעפעפי תנומה, עד אמצא מקום לי"י וכו' (תהל' קלב ד).

***שֶׁנֶת** [2]), מ"ר שְׁנָתוֹת, ס"נ, — כמין חרק, המשמש סימן במדה ובמשורה, Kerbe; coche; notch: שנתות היו בהין, עד כאן לפר, עד כאן לאיל עד כאן לכבש (ר' אליעזר בר לדוק, מנח' ע ב: תוספת' מנח' י ה). הין היה במקדש וכמין שנתות היו בו עד כאן לפר ועד כאן לאיל (ספרי במד' קמס). שנתות היו במדות (ב"ב פט:).

---

1) [מן הארמ' שנץ, שהוא תמורת שנם שבלשון המקרא (כמו שָׁבִיץ על יד שָׁבִים, ע"י שם). ואפשר שיש כאן צורת שפעל קדומה, וצ"ע.]

2) [בארמ' שבתו"מ בא 'שנץ' בשמושים כגון, ההוא עונקתא דחות רפיא כבר שנצת (נדה יג:). ועוד.]

3) [אך עי' גם בהבאות דלקמן.]

4) [כך גרסת הערוך וברמב"ם, ובדפוסים: שנצי, שנייץ, שניצו, שניצן.]

5) [ואלה דברי פירוש הגאונים (אפשטיין 68) למשנה: וכום של שנצות פ' כמין בתים בתים יש לכים ובראש הכים כפול העור שמו שנץ כרגר' בהמצניע (שבת לא:) הגונב כים בשבת חייב וכו', ומפרקינן דליכא שנצין וכו', ובר"ח שבת צב: הכתיב שנאצות, שנאציו.]

6) [שמושי השרש שאולים בעבר' מן הארמ' שבתו"ם, ואכן כסור' ובמנדע' בא שנק בשמושים מקבילים (עי' ברוקלמן, במלון הסור', מהד' 2 עמ' 791), וכל אלה שאולים, כדעת צִימֶּרן ואחרים, מאשורי תַּשְׁנִיק, ובפעל גם סַנָק ואפשר שהיתה כאן בעקר צורת שפעל מן אנק (במק' חנק?) וצ"ע.]

1) [ממש כך נאמר במשלי ו ד: אל תתן שֵׁנָה לעיניך ותנומה לעפעפיך. ואפשר היה לנקד: שֵׁנַת.]

2) [כנראה אין כאן מלה גזורה מן שֵׁן או

שְׁנַת, פ״י, — עשה שְׁנָתוֹת, חרט זיזים ובליטות, נהוג בספרות ובדבור.

שְׁנָתוֹן, ש״ז, — א) קֹבֶץ כפרותי היוצא אחת לשנה. ב) מחזור הילודים או המתלמדים של שנה מסימת, נהוג בספרות ובדבור.

שְׁנָתִי, ש״ת, — א) המקיף תקופה של שנה. ב) הנערך פעם אחת בשנה, נהוג בספרות ובדבור.

שַׁ״ס, ר״ת ששה סדרים, של משנה וגמרא[1], מערכת ספרי התלמוד, נוהג בספרות ובדבור.

שַׁסַּאי, ש״ז, מי שדרכו לשסות בני אדם בזולתו, ator ־ ; instigateur ; Hetzer : נוהג בספרות ובדבור.

א. **שסה**[2], ממנו א. שָׁסָה.

ב. **שסה**, ממנו ב. שִׁסָּה, שִׁסּוּי.

א. **שָׁסָה**[1], פ״י, שָׁסוּ, יִשְׁסֶה, שֹׁסֵהוּ, שֹׁסִים, שֹׁסַי, שֹׁסַיִךְ, שֹׁאסַיִךְ, שׁוֹסֵינוּ, שֹׁסֵיהֶם, שָׁסוּי, — בזז, שדד, to plunder ; piller ; plündern : ויחר אף יי׳ בישראל ויתנם ביד שֹׁסִים וישסו אותם (שפט׳ ב יד). ויקם יי׳ שפטים ויושיעום מיד שֹׁסֵיהֶם (שם שם יו). ויצל את ישראל מיד שֹׁסֵהוּ (ש״א יד מח). הנה פלשתים נלחמים בקעילה והמה שֹׁסִים את הגרנות (שם כג א). ויענם ויתנם ביד שֹׁסִים (מ״ב יז כ). זה חלק שׁוֹסֵינוּ וגורל לבוזינו (ישע׳ יז יד). והוא עם בזוז וְשָׁסוּי (שם מב כב). והיו שֹׁאסַיִךְ[2] למשסה וכל בזזיך אתן לבז (ירמ׳ ל יז). כי תשמחי כי תעלזי שֹׁסֵי[3] נחלתי (שם נא יח). הוא יִשְׁסֶה אוצר כל כלי חמדה (הוש׳ יג יח). ומשנאינו שָׁסוּ למו (תהל׳ מד יא). — ובספה״א: ולמה יניחם להגלות חצים ו ל ש ס ו ת הבתים (כס״י, זכר׳ יד ב). וה לך ערום ויחף וכו׳ ומפוחד ש ס ו י ונרמס שנאוי ומשוקץ מנוול (ר׳ אליהו הכהן, סבע מוקר יג). — ואמר הפיטן: והיא גם היא תיליל בתגרת ש ו ס ה, בת יוכבד איך לעבד תנשא (ואת כוי מעלתי הסמימה, קינ׳ ת״ב). מיום אל יום זרע עמסים ירדים דלים ועלים ש ס י ם (יוסף אבן מהאגר, אדון כל מעשיו, סעה״ם 128). אנכי שה אכולה לכל ש ו ס ה (למה אלהים כהוטה לאסמול׳ יום ו׳, מחז׳ אויניון). והיו למשסה שׁוֹסַיִךְ ורחקו כל מבלעיך (ר״ש אבקנין, לכה דודי, קבלת שבת). ומעות בכיסו בחשים ל ש ו ס ו יוגז יראה כעסו במדון ותגרה (אפרים ממודינה, אחי סמעו קולי, סירמן, מבחר השירה העברית באיטליה, כ). רודפי בזממו ישיח בראות צור, אותי י ש ס ה (ר״י נגיארה, יגדל כח כם, עולת תמיד, כח). — ואמר המשורר: ואיך גזלו מאוריהם

שָׁנָן, אלא מלה שאולה מאשורי שִׁנַּת (ואף שִׁנְדֻ), במק׳ שִׁימַת (משורש מקביל אל שׂים בעבר׳) במשמ׳ סימן.

ואלה דברי רב האי גאון (הרכבי, תשו׳ הגאונים ספה): וששׁ שנתות היו בהין וכו׳ כי אמר רב צמח וקי״ל אמר שנותות ופרש שהיו בו סימנים כמו חרב שנונה מעולם לא שמענו אדם ששנה אלא שנתות היו בהין ואין ברור לנו איזה לשון הוא. ובתורת מחקר שחקר מר רב צמח ואמר שמא מלשון שנינה הוא.

ומן הדקדוק שנתות אחת מהן שנת כגון חמתות אחת מהו חמת, קשתות קשת, עשת עשתות, וסת וסתות, ושמא הסימן נקרא שֵׁנֶת והסימנין נקראין שנתות, או שמא נקובות היו כדרך שיש בקערות של נחשת הנקובות מתחתיהן העשויות לשער בהן שעית, שמניחין אותן במים כשנכנסין המים עד שֵׁנֶת זו לחצי שעה ועד שנת זו לשעה ועד שנת זו לשעה ומחצה והנקובות כן הן נקראות שנתות. או שמא כִּירין כמו חוטין סובבין נקראין כ׳טוט בערבית, ע״כ.]

[1]) [קצור זה בא אף בדפוסי התלמוד המאחרים, למשל בצירוף והוה גמירנא לכוליה הש״ס (שבת סג.), אבל, כהערת ד״ס שם, אין זה אלא תקון הצנזור, החל ממהד׳ בוליאה, אבל בכ״י ובכל הדפוסים הישנים: לכוליה ת ל מ ו ד א.]

[2]) [קרוב לו שסס, ואין השרש ידוע מיתר הלשונות השמיות, ואין הצעות הגוירה, למשל מן שַׁסוּ, שם לשבטי המדבר בכתבות, מסתברות, ואמנם אפשר שיש כאן צורת שפעל קדומה, ואף אפשר שהשתנה השרש בהתפתחות הלשון בשִׁמּוּם (dissimilatio) מן ששה וכד׳.]

[1]) [עי׳ ב. שָׁסָה, הערה.]

[2]) [יתיר אלף, כהערת המסרת, ועל יד מְשַׁסָּה מצפת שֹׁסַיִךְ מן שסס, וצ״ע.]

[3]) [היו שקראו שׁוֹסֵי וראו בזה צווי מבנין פועֵל, עי׳ לקוטי קדמוניות לפינסקר, קצב.]

הנראו אנשים בזוים אורים ושסים (רמב"ע, הריח מה, בכורי, קס). בני דומה חדד משא ותמא יטור נפיש וקדמה השסויה (ד"ה של יהודי מצרים ופ"י ס, מן, 12). ואמר המליץ: ממהר האלהים לשסות עתידותיהם [1]) במי המרים אשר בידך (כ"ס פפכפיס, ארבע כוסות, כוס ב'יד ס' ו).

—פוֹעֵ', שׁוֹסֵיתִי [2]), — שׁוֹסֶה את העתודות, שדד את המבצרים: ואסיר גבולת עמים ועתידתיהם שׁוֹסֵיתִי [3]) ואוריד כאביר יושבים (ישע' י י.). — ואמר הפיטן: שישי שוסיתי כי בי יד מטה, משפלת עד שאול מטה (כ"א קליר, איכה אספסו, קיני ת"ב). — ואמר המשורר: ושוסינו עתידותיו ובאג שעריו והשמונו מכונות (ר"ש הנגיד, מתי שכל, דיואן, ששון, עו).

—פעי, *שִׁסָּה, בינ' מְשַׁסֶּה, — שִׁסָּהוּ אותו, ואמר הפיטן יעצו לבטל טבילות עם בזוז ומשסה (ענחס בר' מכיר, אודך כי עניתני, יוצר שבת ב חנכה).

ב. *שָׁסָה, קל לא נמצא במקורות.

— פעי' *שִׁסָּה [4]) — קרא לכלב, לנחש וכדו' לעורר אותו שיתנפל על זולתו, hetzen; lâcher; to set (dogs) at: שיסה בו את הכלב, שיסה בו את הנחש פטור (סנה' ע ח). מאן פטור, משסה פטור וחייב בעל הכלב (ב"ק כג:). המשסה כלבו של חבירו בחבירו חייב, שיסהו הוא בעצמו פטור (שם כד:). אמרו בואו ונשסה בו את הכלבים (מד"ר בראש' פד). נכנס אוהבו של מלך לגנוב מן הפרדס ושסה בו הכלב וקרע בגדי אוהבו (פדר"א מד). — ובסהמ"א, שִׁסָּה בני אדם, הסית אותם: והוא המלך שסה את היהודים להוציאם מאמונתם (יוסיפון, גינצבורג קיג), כשמוע מעכ"ת דברי שאגתו ותלונתו נגד האיש המשסה נגדו את היתום שיערער כנגדו (שו"ת תורת אמת, ששון, תשו' לח, קטו.). — *ושִׁסָּה את היצר, גרה אותו: וכל שכן אם מסתכל שלא בשעת תשמיש והוא משסה יצר הרע בעצמו (טור או"ח רמ). — *ושִׁסָּה ריב: המשסות ריב ומדון בין השכל והיצר (המאירי, משלי כט, איש אף). — ואמר הפיטן: לב הותל הטהו בפתוי שסהו (רי"ל בן ראובן, פסחתי מיוצרי, אוצר נחמד ה, קן).

*שִׁסּוּי, ש"ז, — פעלת המשַׁסֶּה: משלית בך, מגרה בך, ושן בהמות אשלח בם, לשון שיסוי (רש"י, שמות ס יז). הא נגח שור אחר על ידי משמוש התינוק חייב ואע"פ דשסוי הוא (תוס, ב"ק כד:, ד"ה הא נגח). וי"א דצידת חיות על ידי שיסוי אפי' בחול אסור (לבוש, או"ח שיו ג).

*שִׁסּוּעַ, ש"ז, — מעשה המשסע והקורע: ושסע אותו וכו' אותו בשסוע ואין עולת בהמה בשסוע, הלא דין הוא מה אם עולת העוף שאינה טעונה נתוח טעונה שסוע עולת בהמה שהיא טעונה נתוח אינו דין שתטען שסוע ת"ל ושסע אותו, אותו בשסוע ואין עולת בהמה בשסוע (ספרא ויקרא פרק ט). חיה טהורה מנין ת"ל מפרסת, חיה טמאה מנין ת"ל פרסה, לשיסועים מנין ת"ל ושסע, לאין שיסועים מנין ת"ל אינה שוסעת (שם שמיני פרשה ד). — ובסהמ"א: ודרך רפואתו כך שתמתח הראש לאחור וכו' וישוסע מה שהוא בין הטבעות מן האמצע נכח שסוע העור

---

1) [ע"פ ישע' י יג, עי' לקמן.]

2) [עי' בהערה רבאה.]

3) [ס"א שׁוֹסֵתִי, שִׁסֵּתִי, וברב הספרים שׁוֹשֵׂתִי, עי' מנחת שי וגינצבורג. ובמגלת ישעיהו ממדבר יהודה מחוקות האותיות הראשונות של המלה ונשאר רק שיתי. ועי' בהערה לשרש. וכתב רד"ק: ומצאנו בנחי הלמ"ד פועל אשר על דרך המרובע ועתידותיהם שׁוֹשֵׂתִי ותאמר ממנו כל הבנין שׁוֹשָׂה, שׁוֹשֵׂית, שׁוֹשֵׂיתִי, שׁוֹשֵׂיתֶם וכולי, הבינוני מְשׁוֹשֶׂה, משׁוֹשִׂים וכו' והפועל והפעיל שוים בו לבד היחיד שהפועל בצירי והפעול בקמץ והצווי שׁוֹשֵׂה והאיתן אֲשׁוֹשֶׂה יְשׁוֹשֶׂה וכולי (מכלול, קיז:). ובספר השרשים ערך שסה כתב: והפעל הכבד ועתודתיהם שׁוֹשֵׂתִי (ישע' י, יג.), והוא כתוב בשי"ן עניגם כענין שָׁסַס.]

4) [פעל שסה זה אין לו קשר אל א. שסה כלשון שדידה. אלא הוא נגזר, כנראה, מקריאה, כגון הַס, שהשתמשו בה לגבי הכלב כדגמת הפעל הסה (ויהס כלב, במד' יג ל) מלשון הקריאה הַס. ועי' בהערת המחבר עמ' 1136.]

וכו׳ וראוי שיקפלו שפת שסוע העור ויותפרו לבדם (קלכון ב ט). וראוי בקצת העתים שישוסע הכשר שסוע יותר ואם אי אפשר להוציא החנית מהשסוע הראשון (סס ד ז).

*שְׁסוּעָה, ס״נ, — לדעת הז״ל מין ממיני החיה, או בעל חיים שיש לו שתי שדראות ושני גבים[1]: השסועה אבא חנן אומר משום רבי אליעזר השסועה מין חיה (ספרי דבר׳ קג). מאה עופות יש במזרח וכולן מין איה הן, איה ודיה ראה ודאה אחת הן, למה נשנו במשנה תורה, בבהמה מפני השסועה, בעוף מפני הראה (ס״קי זן יסודם, סס סס קג).[2]) דאמר רב חנין בר אבא השסועה בריה שיש לה ב׳ גבין וב׳ שדראות[3]) רב אמר בריה בעלמא ליתא וכי אגמריה רחמנא למשה במעי אמה אגמריה ושמואל אמר בריה בעלמא איתא וכי אגמריה רחמנא למשה בעלמא אגמריה אבל במעי אמה שריא[4]) (נדה כד.). — ובפהמ״א: ושמואל אמר שסועה נבראת בעולם וכשלמדו הקב״ה למשה שאסורה בשסועה

[1]) [עי׳ בהערות שאחר זו.]

[2]) [שים לב לכך שכדי להוסיף לימוד מן הנאמר בס׳ דברים על הנאמר בס׳ ויקרא הבינו חז״ל ודרשו את הכתוב בס׳ דברים יד ז: וממפריסי הפרסה השסועה את הגמל וכו׳, שלא כטעמים, כהפסק אחר מלה הפרסה, ובצרוף המלה השסועה (שאינה בויקרא) להמשך, כאילו: (את) השסועה את הגמל וכו׳; ומכאן למדו כי השסועה שם למין ממיני החיה היא, אלא שנחלקו בפרושה. וכמאמר שבספרי כנראה אין הכונה, שכאילו איה ודיה וכו׳ כולן אותו עוף הן, אלא שבתוך מאה מיני העופות גם איה ,גם דיה וכו׳ אחת מהן, ממאה מיני העופות הן, שאלמלא כן אין הוספה בהזכרת הראה.]

[3]) [ספק אם התכונו התנאים הראשונים פרוש זה שאינו עולה יפה עם מאמר הספרי, שלפיו השסועה שם חיה ממש הוא, וצ״ע.]

[4]) [כך הנסח במקום זה, ואלו בחולין ס: הגרסה: השסועה בריה בפני עצמה היא שיש לה ב׳ גבין ושני שדראות ע״כ, כאלו כדעת איש אחד, ובבכורי׳ מג: דבר על אשה המפילה בריה שיש לה שני גבין ושתי שדראות ללא הזכרת השם שסועה. ועי׳ בהערה שלפני זו.]

שבעולם למדו אבל במעי בהמה מותרת (פהמ״ש חולין קג). והא דאמר בפסוק דכי יצא לאויר העולם אסיר היינו משום שסועה דאסר רחמנא ורש״י פי׳ בפסוק לפי שיטתו דאסור משום נפל ושסועה דאסר רחמנא היינו מין בהמה דעלמא שיש לאם ולולד שני גבין וכן ב׳ שדראות (תוס׳ נדה כד., ד״ה רבי מניכא).

*שִׁסּוּף, ש״פ מן שִׁסֵּף, — מעשה המשסף, ההנחת והמכ־ור, ואמר הפיטן: זכור מעשה אגג מעדנות, נשים בשכלה תרבו לענ־ת, טורם שארו לשִׁסּוּף יַענות (כ״א קליר, ז־ור א״ם, קרובי׳ פנת זכור). דחקונו כרים ונתנונו לשסוף, הודנו חשך מבלי אסוף (רקע״ג, ־ם עוניכו, סדור רקע״ג, ט״א). אמר כביר להסם בשסוף, נַשֶּׁפֶת למעני בימין חשוף (ר׳ שמעון בר יצחק, ויוסע אל, אופן ז פסח). עושקיהם יקניאום ויתנ־ם לשסוף, עועים יִסככו ויהיו לספוף (חזון תסן, קלים׳ יום ה עש״ת). דגלי עם פדויי בזרוע חשוף, הצר מנגף ואל יהיו לשסוף (אל נא רפא, מנסי יוה״כ; קלים׳ בס״ב).

*שְׁסִיעָה, ס״נ, — תכונת הדבר השסוע והמפשק, ובפרט שסיעת השפתים, Hasenscharte; bec-de-lièvre; hare-lip: ודע שאלו הסימנים רצוני לומר העלאת גרה ושסיעת פרסה בבהמות וכו׳ אין מציאותם סבת ההיתר ולא העדרם סבת האסור (ר״מ א״ס, מו״נ ג מח). סומי השפתים הרבה וקצתם אזכירם, המום הא׳ נפות השפתים הב׳ שסיעת השפתים (טוביה כץ, מעשה טוביה, בית חדש מער א פ״א, ק.).

שסס, שרש מפקפק[1]).

שסס[2]), מסגו משוסה, מְשִׁסָּה, שַׁסֵּס.

שָׁסַס, פ״י, שַׁסֵּהוּ, יְשֹׁסּוּ, —כמו א. שסה: ויתנם ביד שסים וַיָּשֹׁסּוּ אותם (שפט׳ ב יד). ו־שבו בני

[1]) [בפסק תיסתם חביתו (מד״ר איכה ב, ס, ועי׳ סָתַם, כפע׳, 4235) בא בנ״א: תישסם חביתו, ואין זו אלא ט״ס, ועי׳ גם י. ברנר, בלי ההרס, קסו, הערה 795.]

[2]) [כמו א. שסה, ועי׳ שם.]

ישראל מדלק אחרי פלשתים וַיָּשֹׁסּוּ את מחניהם (ש״א יז נג). שַׁסֻּהוּ כל עברי דרך היה חרפה לשכניו (תהל׳ פט מב). — ואמר הפיטן [1]): דדיה לבבי שסו ויעשו בי ויגסו להשיהם (ר״י הלוי, יונה על אפיקי מים, ומורה ג, 93). קרית דוד חנה שסוּיָה שוססים (שמואל מקסטיליוגו, שבולת בלמודה, מבחר שירים העבריה באיטליה, שירמן, רמב).

—נִפְע׳, נָשַׁסּוּ, יִשַּׁסּוּ,—ששסו ושדדו אותו: יִשַּׁסּוּ בתיהם ונשיהם תשגלנה (ישע׳ יג טז). וְנָשַׁסּוּ הבתים והנשים תשגלנה (זכר׳ יד ב). — ובספה״א: והששונות מבני אדם פסו ובתי השמחה נשסו ונאסף כל שמחה וגיל (ר״ז אלצ׳אהרי, ספר המוסר מה, מטמוני מקהלים, כב).

—הָפְע׳, ״הוּשַׁס,—כמו נפע׳ נָשַׁס, ואמר הפיטן: ואשת נעורים אוי כי חיש נמאסה ומחמד עין הופשטה הושסה וממעין מקדשה ומיפה גוף נגרדה (חיך ידידות נפש, סהר׳ ח״ג, קסרד׳).

שסע [2]), ממנו ״שִׁסּוּעַ, ״שְׁסוּעָה, ״שְׁסִיעָה, שֶׁסַע, שָׁסַע.

שָׁסַע, פ״ע, שֹׁסֵעַ, שֹׁסַעַת, שְׁסוּעָה, היה מפשק וסדוק, : gespalten sein; être fendu; to be split up כל מפרסת פרסה וְשֹׁסַעַת שסע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו (ויק״א יא ג). ואת החזיר כי מפרים פרסת הוא וְשֹׁסַע שסע פרסה והוא גרה לא יגר טמא הוא לכם (שם שם ז). לכל הבהמה אשר הוא מפרסת פרסה ושסע איננה שֹׁסַעַת וכו׳ טמאים הם לכם (שם שם כו). וכל בהמה מפרסת פרסה וְשֹׁסַעַת שסע שתי פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו, אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה הַשְּׁסוּעָה [3]) את הגמל ואת הארנבת וכו׳ (דבר׳ יד ו–ז).—ובספה״א: שיש שפרסיתיות

[1]) [בספה״א קשה לפעמים לקבע אם הכונה לצורת מן שסס או מן שסה.]

[2]) [הפעל שסע באותה משמ׳ בא גם בארמ׳ שבתו״מ, ובי״א יהודה JQR 15, 709 השוה הערב׳ שַׁסִיע a), כרחק.]

[3]) [ועי׳ ״שְׁסוּעָה.]

[4]) [בתו״מ אין בנין קל בשמוש עצמאי.]

a) شسيع

סדוקות מלמעלה ואינן שסועות ומובדלות לגמרי (רש״י, ויקרא יא ג). וממפריסי הפרסה השסועה כלומר בריה שנולדה שסועה לשתי בהמות (רמב״ם, מאכלי אסורי א ו). בקשו תחבולה להתיר השליל אשר יצא מבטן הבהמה והוא לא מעלת גרה ולא שוסע (ר׳ ספל מקראי, אגרת תוכחה לריב״ם, לקוטי קדמוניות, נספחים 28). וכל בית שסועי רגלים ברוב פרקים יולידו רוב בנים (גרשום בן שלמה, שער השמים ד א). — ואמר הפיטן: ולא יאכל פנימית, בזדון ובתרמית, ולא יבדיל להצית, שסועי התורים (רשב״ג, שמר לבי מענה, ביאליק-רבניצקי ב, 150).

—פִּעֵ׳, שִׁסַּע, וַיְשַׁסַּע, וַיְשַׁסְּעֵהוּ, כְּשַׁסַּע, קרע לשנים, קרע קרע בדבר, zerreissen, einreissen; déchirer; to tear (up), rend: וְשִׁסַּע אתו (את העוף) בכנפיו לא יבדיל והקטיר אתו הכהן המזבחה (ויקר׳ א יז). ותצלח עליו רוח יי׳ וַיְשַׁסְּעֵהוּ כְּשַׁסַּע הגדי ומאומה אין בידו (שופט׳ יד ו). — ובהשאלה, שסע אנשים בדברים [1]): וַיְשַׁסַּע דוד את אנשיו בדברים ולא נתנם לקום אל שאול (ש״א כד ח). — ובתו״מ: שסע (את עולת העוף) ולא הבדיל, ואם הבדיל כשר (זבח׳ ו ה). בא לו לגוף היה משסעו ביד אבל לא בסכין, בין ששיסע ביד ובין ששיסע בסכין שיסע ולא הבדיל, הבדיל ולא שיסע, כאילו לא שיסע (תוספת׳ זבח׳ ז י).

—פֻּעַ׳, ״שֻׁסַּע [2]), — נקרע: ודרך רפואתו כך שתחתת

[1]) [אלה דברי מ. צ. סגל בפרוש המדעי מהד׳ א. כהנא לשמואל: „חילקם והפליגם בדברים טובים מלשון וישסעהו כשסע הגדי והוא לשון חלוקה לשנים" (ר״י [מטראני], וכן פירשו רש״י, רד״ק ורלב״ג) ורי יונה בשרשיו מפרש שבר את חרונם, אולם הבטוי הוא חריף ביותר, ואינו נאות לענינו, ואפשר שיש בות שיבוש, והתרגומים נפלגו בפירושיהם, אבל כנראה היתה לפניהם גרסתנו, ע״כ, ואמנם רד״ק כותב: פלק אותם מעליו בדברים טובים, ות״י: ופיס דוד ית גוברוהי בפתגמיא. והענין דורש לשון נזיפה, אזהרה ומניעה, ואולי העקר במשמ׳ הרחיק, כהוראת השרש בערב׳.]

[2]) [ואמנם כתוב גם בספרא (שמיני פרשה ד, ויס, נא.): והלא חזיר מפרים ומשוסע, אבל אין ספק שצ״ל מפרים ושוסע, כלשון הכתוב, ונוספה מ׳ על פי מפרים. והראב״ד בפרושו שם א: מפרים ומשסע, ואינו מסתבר.]

הראש לאחור ויאחוז ויוקת העור וישוסע וכו' וישוסע מה שהוא בין הטבעות מן האמצע נכח שסיע העור וכו' וראוי שיקפלו שפת שסוע העור ויותפרו לבדם (קאנון ג ע). וראוי בקצת העתים שישוסע הכש שסוע יתר (שם ד ד). — ואמר המשורר: שלום לאור מערב אשר ערב כפי שאת לבבות בעדו שסעו (רמב"ע, נעשי דמעות, גבורי קפח). יהיו משסעים כשסע הגדי (אברהם פרווינצאלי, מה המוני, מנמר השירה באיטליה, שירמן רמח). נשסעה כאשר ישסע גדי עזים מן זאבי ערב (אליהו אלפן, שיר השלום, כנסת ישראל, תר"ג, תרמח).

—הפע', הִשְׁסִיעַ, — כמו פע'.: ואמר הפיטן: אל נא יום זה על קץ תסיע וחלץ שסועה מכף משסיע (יוסף הקטן אבן אביתור, אל כל יום זה, הוש' להוש"ר ספרד').

שֶׁסַע, ש"ז, סדק: כל מפרסת פרסה ושסעת שֶׁסַע פרסת מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו (ויקר' יא ג). ואת החזיר כי מפרים פרסה הוא ושסע שֶׁסַע פרסה (שם שם ז). וכל הבהמה אשר הוא מפרסת פרסה וְשֶׁסַע איננה שסעת וגו' (שם שם כו). וכל בהמה מפרסת פרסה ושסעת שֶׁסַע שתי פרסות וגו' (דברי יד ו). ועי' שֶׁסַע.

שסף[1]), ממנו שִׁסּוּף, שָׁסַף, שֶׁסֶף.

שָׁסַף, קל לא נמצא במקרא.

—פע', שִׁסֵּף, — גזר בחרב, בתר, נתח, in Stücke hauen; découper; to cut to pieces: ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך כן תשכל מנשים אמך וַיְשַׁסֵּף שמואל את אגג לפני יי' בגלגל (ש"א טו לג). —ובתו"מ: וקרע (ויקר' יג נו), יכול יקרע בו קרע קטן וכו' ת"ל אותו, אי אותו יכול ישספנו[2]) וינתנו במקומו, ת"ל מן הבגד, ינתקנו מן הבגד (ספרא ויק תזריע פרק טז). —ואמר הפיטן: חרבוני קיץ ילהטם לשסף (כ"א קליר, אוי שכם, קרוב' צ' בכום). גאונו מות ישסף (רמב"ע, אם אסדיך סכמנו, דוקס 76). נותרה ביד משסף יונה נחפה בכסף (ר"י הלוי, אפתחה שערי). — ואמר המשורר: לבב צרים נחלץ וחרב במראיתה משספת (ר"מ הנגיד, כגלית יסרה, בן תהלים, הברמן א, 141). גם שד יהודה כבדי שסף (ר"י הלוי, שלום לגבר, זמורה ג, 25.

—פע', שֻׁסַּף, — ששספו אותו: ובדיל בשר חזיר מתועב מרות, נבאש מלוח, בלי לחלוח, שוספו באכזריות חמה (יוסיפון, גינצבורג קכז). — ואמר הפיטן: אלהים אלי אתה נגדך עלומי נחשפו, נפשי ועצמותי מפחדך שֻׁסָּפוּ (רסג"ג, אלהים אלי, ביאליק-רבניצקי ב, 178). קצין מבמר, נין צוף במר, וישסף וישמר, ולארבעה זֻמר (תמימים כך ו אלך, קרובות לפורים). — ואמר המשורר: גדי להלחם בארי נכסף וכו' ובמעט בשניו שֻׁסַּף (יהודה בן ששת, שער השיר, 8).

—קל, בינ' שׁוֹסֵף: שמעו כי שנן אב חרב שוסף, נבהלו נחפזו פן בנו בו יסף (רסע"ג, איכה מעב"ר, קלימי ת"ב, סדור רסע"ג, שכג).

שֶׁסֶף, ש"ז, — פעולת המשסף, כמו שִׁסּוּף: שפלים ונבזים פשותי שסף, שבויי חנם מכורי בלא כסף (שמואל כהן, מלאכי רחמים, קליחות לפני קדמאם).

שֶׁסֶק[1]), ש"ז, — עץ־פרי, שפריו הצהוב מבשיל באביב, Erioblotrya, נוהג בספרות ובדבור.

שַׁסְתּוֹם[2]), ש"ז, — מגופה ודלת כצנור וכדו' הפותחת וכותבת מעבר לנוזלים או לארים, Ventil; clapet; valve, נוהג בספרות ובדבור.

---

[1]) [כנראה שסף ושצף (עי' שם) שרש אחד הם כדעת רבים. אבל אפשר שהעקר שסף בצירת שפעל קדומה, שנולדה מחוץ לעברית, מן סף, סיף] בלשון סיף וצ"ע. ובמדר"ר איכה ג: וישסף] מלמד שחתכו ארבע חתיכות.]

[2]) [כך גרסת הראב"ד בפרושו, וז"ל: יכול ישספנו ויניחנו במקומו, ישספנו לשון נתוח כמו וישסף שמואל וכו'.]

[1]) [בהשאלת ת"ם מן הארמית שיסקא בתו"מ (נ"ע ס.). שאמנם שם פרושו zizyphus vulgaris; ועי' לו Flora III. 140 ועי"ד.]

[2]) [שם זה חדש בימינו גם ע"פ גרסת הערוך

שַׁעַ, עי' שעע.

ש״ע, — ר״ת: שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם, שֻׁלְחָן עָרוּךְ, שֵׁם עֶצֶם, שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, שְׁמִינִי עֲצֶרֶת, שְׂחוֹק עֲצָמוֹת, ועוד.

שעבד[1], ממנו "הִשְׁתַּעְבְּדוּת, *שִׁעְבֵּד, *שִׁעְבּוּד.

***שִׁעְבֵּד**, פ״י, — שעבד את פלוני, שעבד בפלוני, שעבד על פלוני, העב ד אותו כעבד ורדה בו, knechten; subjuguer; to enslave: כושן רשעתים, שעשה שתי רשעיות אחת ששיעבד את ישראל ואחת שעבר על השבועה (תוספת' סוטה יא ז). שכל אומה ואומה ששעבדה בהם בישראל שלטה מסוף העולם ועד סופו (מכיל' בשלח, מסכ' ב א, כו:). אמתיה דרבה בר זוטרא ערקת, איתייאש מינה אתא שאול לר' חנינה ולריב״ל אמר אנו רשאי לשעבדה (ירוש' גיט' ד ד). בראשונה גזרו שמד על יהודה וכו' והיו הולכין ומשעבדין בהן ונוטלין שדותיהן ומוכרין אותן לאחרים (שם שם ה ו). תנו לנו שכר עבודה של ששים רבוא ששיעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה (סנה' צא.). ידוע תדע כי גר יהיה זרעך וכו' ידוע שאני משעבדן תדע שאני גואלן (מד״ר בראש' מד). כת' לא תתעמר בה תחת אשר עניתה, וזו מאחר שציערנו אותה אני משעבדים אותה[2]) (שם שם מה, תאודור, 454). המצרים עמדו ושיעבדו את ישראל (שם שמות טו). ה״ה נתחכמה לו, אמרו באו ונבא עליהן בחכמה ונראה היאך אנחנו משעבדין על ישראל בדבר שלא יהא אלהיהן יכול להביא עלינו באותה מידה (שם שם, כג). כיון שעמדו מלכים על ישראל והתחילו משעבדין בהם (שם דבר' ה). האיך אנו נגאלין ולא כך אמר הקב״ה שהוא משעבדנו בשבעים אומות (פסיק' ר״כ, פרשת החודש, בובר, מח.). כנגד ארבע מלכיות שראה דוד איתם ברוח הקדש היאך הם עתידים לשעבד את ישראל (פסיק' רבי' לא, ומאמר ליון, א״ש סלוס, קמו.). שאפילו בלילה היו משעבדים בהם (המצרים בישראל) (שם הוספה ב, קלז:) — ובהשאלה, שעבד את לבו, יצרו: וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברין ואם לא היו נופלין, כיוצא בדבר אתה אומר עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אותו וחי, וכי נחש ממית או נחש מחיה, אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפאים ואם לא היו נמוקים (ר״ה ג ח). — ובמשפ' חיב לעבודה: מי שיש לו בית בחצר אחרת בני חצר משעבדין אותו לעשות עמהן דלת נגר ומנעול לחצר, ושאר כל הדברים אין משעבדין אותו, ואם היה שרוי עמהן באותו חצר משעבדין אותו על הכל (תוספת' ב״מ יא יז). — ובמובן משפטי, שעבד שדה, העמיד את השדה לרשות המלוה כמשכון על ההלואה: המשעבד שדה לחבירו והלך ומכרה שמא אין בעל חוב בא וטורף (רמב״ג, ירוש' פסח' ב ג). — ובסהמ״א: שכיון שאינו יודע הדבר ששיעבד עצמו בו לא סמכה דעתו ולא שיעבד עצמו (רמב״ם, מלוה ולוה, כה יג). — ואמר הפיטן: דור אחר דור שעבדת, אחשה מלבקש דרור (יוסף אבן אביתור, אח מי זכמת, מעס״ם, 14). ערב לך להעבירנו מן העולם, ואיך תשעבדנו לעוולים (הוא, שם, שם, 15.) — ואמר המשורר: מידעי שאליני עלי מה ובמה שכלך עלה וגבר, השיבותים בשעבד הדברים אלי נפשי ולא נפשי לדבר (עמנו', מחב' א', צרודי, לח). — ובתורת הלשון, שעבד משפט למשפט, unterordnen; subordonner; to subordinate.

— פע', שֻׁעְבַּד, בינ' מְשֻׁעְבָּד, — במשנה רק בהשאלה בצרוף נכסים משעבדים, בנגוד אל נכסים בני חורין, נכסים האחראים לחוב מן החובות: אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש נכסים בני חורין (גיט' ה ב). המלוה את חברו בשטר גובה מנכסים משועבדים, על ידי עדים גובה מנכסים בני חורין (ב״ב י ח). ואלו לא הוציא הקדוש ברוך

שסתמיה במק' סתמיה בארמ' שבבבלי (גיט' סח.). וגם ע״פ השמוש של שתם במשמ' פתח על יד סתם בתו״מ: כדי שישתום ויסתום ויגנוב (ע״ז סט.).]

[1]) [בעקר צורת שפעל קדומה מן עבד.]

[2]) [בדפוסים: אנו משתעבדין נכרין בה, בתמיה.]

הוא את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים (עבדים היינו, הגדה של פסח). עבדי מלוג וכו׳ האיש אין יכול למכור מפני שמשועבדין לאשה (תוספת׳ יבמ׳ ט ח). כל זמן שישראל משועבדים שכינה עמהם משתעבדת (ספרי במד׳ פד). לשעבר הייתם עומדים ברשות עצמיכם, עכשיו הרי אתם משועבדים לצבור (שם דבר׳ טז). שיהא הכל משועבד לחלכה (ירוש׳ חגי׳ ג ב). ואין כל מה שיש לאשה משועבד לאיש לאכילת פירות (שם כתוב׳ ה ה). לאחד שלווה מחבירו ואמ׳ לו אם לא החזרתי לך מיכן עד י״ב חדש יהיו כל נכסי משועבדין לך (ר׳ לעזר, שם שם י א). מאן דאמר גובין פרנסה מן המשועבדין פרנסת בנות קודמות (שם שם יג ג). יורש כמשועבד, כשם שאין מלוה בעדים גובה ממשועבדין כך אינה גובה מיורשין (רב, שם ב״ק י א). וכן המורד על אשתו, בשלמא למ״ד מתשמיש לחיי אלא למ״ד ממלאכה מי משועבד לה (כתוב׳ סג.). וכן במצרים היו משועבדי׳ ישראל פ׳ שנה (מד״ר שמות טז). אף על פי שהיו גדולים מן שאר המשפחות וכו׳ לא היתה רוחן גסה עליהן אלא משועבדין לפני הארון (שם במד׳ ה). לפי שהיה גלוי לפני הקב״ה שעתידין ישראל שיהיו משועבדים תחת אדום (שם שם יא). כשהיו ישראל במצרים היו משועבדים בטיט ולבנים והיו מאוסין בעיני המצרים (שם שה״ש, גן נעול). — ובסהמ״א: אשר הוצאתיך מארץ מצרים, כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי (רש״י, שמות כ ב). החמישי בידיעת ה׳ שאלו העצמים הגופניים הזּחקיים והעפריים משועבדים לאלו העצמים הרוחניים אשר מקצתם עושים מניעים ומקצתם מצוים (רשב״ע פלקירא, ראשית חכמה, 55). ושהיהודים יהיו משועבדים לשמור חוקי כל עיר ועיר (ד״ה של האפיפ׳ אלוולו הרביעי, תרבין ב, 345). השיב להם שלהיותו אורח אינו משועבד לקיים מה שהסכימו הם (פמם לדקה, מורפורגו א, סז :). — ובמשמ׳ פקיד הקהל: הן דיין, הן שמש, הן שארי משועבדים של הקהל (פנקס פיזנא תי״ג, ספר טורטשינר, 195). הכּחות בסכום לא יזמין על אלה (הסעודות) כי אם עשרים אנשים וד׳ משועבדים (פנקס גלוגא תמ״ח, שם). כל מי ששייך למשועבדי הקהל או למשרתי הקהל פטורים מקרופקא מהלוואה (פנקס פינטשב תק״א, שם, 196). — ובכנוי של נמוס במכתב: אדוני מורי הה״ר יצחק רופא הגופות סועד הנשמות קונה שני עולמות, הלל החסר אוהבך הקדמון ומשעבדך בלב חפץ ובנפש שוקקה מפיק לך את רוחו (חמדה גנוזה, עדלמן, יח.). — ואמר הפיטן: חרות קרא לעם משועבדו, ועמו שפך על מפקירו ממעבדו (רקע״ג, אופן, קעדיאנה סכעה, 46). — ואמר המשורר: לשומה משועבדת לאישה בעוד הוא נאסר (נ״א: נאחד) בה עדי נמלט יהי ממחצבתו (רש״ע פלקירא, ראשית חכמה, 2). — ·ובתורת הלשון, משפט משֻׁעבד לזולתו, טפל לו, נוהג בספרות ובדבור.

— התפ׳, נתפ׳, *הִשְׁתַּעְבֵּד, נִשְׁתַּעְבֵּד,—כמו פִּעֵ׳, נעשה לעבד וגם השתעבד בפלוני, השתמש בו כעבד: עבד שנשבה ופדאוהו, אם לשם עבד ישתעבד, אם לשם בן חורין לא ישתעבד, רשב״ג אומר בין כך ובין כך ישתעבד (גיט׳ ד ד). לא רצה להשתעבד לקוניו יבוא וישתעבד לבנ(ת)יו (תוספת׳ ב״ק ז ו). לא רציתם להשתעבד לשמים הרי אתם משועבדים לפני גוים (מכי׳ יתרו מסכ׳ דבחדש א). אבותיך אף על פי שנגאלו חזרו ונשתעבדו אבל אתם משאתם נגאלין עוד אין אתם משתעבדין (ירוש׳ שביעית ו א). אם לא החזרתי לך מיכן עד י״ב חדש יהיו כל נכסי משועבדין לך, הגיע י״ב חדש ולא החזיר נשתעבדו הנכסים מיכן ולבא (ר׳ לעזר, ירוש׳ כתוב׳ י א). פלונית שפחתי עושה אני לה כתב שלא תשתעבד (שם קדוש׳ א ג). וכוף את יצרי להשתעבד לך (ברכ׳ ס:) למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם (שבת פט:). נשאה כוש ק״ו בעצמה ומה הללו שנשתעבדו בהן כך אני שלא נשתעבדתי בהן לא כ״ש (פסח׳ קיח:). מר״ה עד יוה״כ (בשנת היובל) לא היו עבדים נפטרין לבתיהן ולא משתעבדין לאדוניהם (ר׳ ישמעאל בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקא, ר״ה ח:). פלונית שפחתי אל ישתעבדו בה (גיט׳ מ.). רומי שעשתה קלנדא וכל העיירות הסמוכות לה משתעבדות לה, אותן עיירות אסורות או מותרות (רב מתנה, ע״ז ח.). מוטב לי להשתעבד בבית

הוה ולא בבית אחר (מד״ר ברלשי׳ פ). אמרו ישראל לפני הקב״ה לא דיינו שנשתעבדנו לשבעים אומות אלא אף לזו שנבעלת כנשים (שם שם סג). מה יעקב אביכם עד שלא נשא אשה נשתעבד, משנשא אשה נשתעבד, אף אתם משלא נולד גואל נשתעבדתם, משנולד גואל אתם משתעבדים (שם שם ע). העם הזה מה עשו שנשתעבדו מכל הדורות שעברו (שם שמות ס). אמר לפניו רבון העולמים, ת׳ שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו (שם שם טו). במה אתה מבקש שישתעבדו בניך בגיהנם או במלכיות (שם שם נא). אנו נשתעבדנו ואת בן תורין (שם במד׳ יט). כותי אחד או ברברי א׳ בא ומשעבד בכם כגון ששעבד׳ בכם כל אומתם וכאילו נשתעבדתם בשבעים אומות ובחודש הזה אתם נגאלין (שם שה״ש, פרלא הנילא, קול דודי). ואל ימסרו וישתעבדו תחת יד מלך חנף (ר״ש בן לקיש. שם אספר, ויהי בימי). והלקן לבריות וכו׳ דוד רואה אותם ארבעתם היאך הם באות בכח ומשתעבדות בישראל (פס׳קי רבי לג, אנכי אנכי, קנב:). — ובמהס״א: משעה שנשתעבדו רומיים בישראל והוא אחר כ״ו שנה ממלכותם כי כ״ו שנה עמדו באמונתן עם ישראל (סרכבי, זכרון לראשונים מם). אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו, וכי תעלה על דעתך שכיון שנקנה זה נשתעבדה אשתו, אבל לא בא ללמד אלא שהאדון חייב במזונותיה (רמב״ם, עבדים ג א). יש כן הגאונים שהורה אפילו מכר לו בעשרת אלפים או הלוהו מאה אלף נשתעבד הערב בכל (הוא, מלוה ולוה כה יג). בארך אפים ירבו העוזרים ובהתאפקות ישתעבדו הלבבות (ר״י חריזי, מוסרי הפילוסופים א י). אבל הב״ה אינו כן אלא היו ישראל במצרים והיו המצריים משתעבדים בהם בטיט ובלבנים וכו׳ (ר״י אלנקאוה, מנוס״מ ד, 557). ראובן שהיה חייב לשמעון סך מה ולוי אחי ראובן נשתעבד עמו נגד שמעון בעד החוב ההוא וכו׳ (טו״ח כמ״א עב). לכל ירשה ליהודים אשר במדינה לגבות שטרי הלוותיהם אא״כ ישתעבדו בשטר ונתון ערבות שלא להוציא כסף או זהב חוץ למדינה (דב״י פימים של אספיוור פאוולו סרביטי, סרבין ג, 478).

*שִׁעְבּוּד, ש״ז, — מעשה המשעבד והמשתעבד :Knechtung; subjugation; enslavement

יהוציאנו מעבדות לחרות וכו׳ ומשעבוד לגאולה (פסחי׳ י ה). כל השירות כולן קרואות בלשון נקבה, כשם שהנקבה יולדת כך התשועות שעברו היה אחריהם שעבוד, אבל התשועה העתידה להיות אין אחריה שעבוד לכך קרואה בלשון זכר (מכי׳ בשלח מספי׳ דשירתא א, לד:). שכשם שהאבן קשה מן הלבינה כך שיעבודה של בבל היה קשה משעבודה של מצרים (ר׳ מייסא, ירוש׳ סוכה ד ג). תשאילינו פרתך לאחר עשר ימים, א״ל סבה מן כבר מתה, משיעבוד האחרונים מתה (שם ב״מ ה ג). אני הייתי בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכיות (ברכ׳ ט:). גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך ומי מעכב שאו״ר שבעיסה ושעבוד מלכיות (ר׳ אלכסנדרי, שם יז.). אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד (שמואל, שם לד:). כך היה צערן ושיעבודן של ישראל גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם (מד״ר שמות ג). אמר הקב״ה למשה אמור להם בשעבוד זה אהיה עמם ובשעבוד הן הולכין ואהיה עמם (שם שם ג). בני דור המדבר מרדו בהקב״ה וכו׳ ונשבע שיפרע (ע)מהם בשעבוד מלכיות (שם במדי׳ ה). ולא יטמאו מחניהם הרי זה אמור כנגד שעבוד יון (שם שם ז). כינס קרח עדתו ואמר להם הרביתם עלינו משוי יותר משעבוד מצרים (ר׳ לוי, שם שם יח). הראו להם עושרכם וידעו שלא הפסדתם בשעבוד (שם שם יט). ראה בפורענות שעתיד לבא על ישראל מכל שונאיו שכולם היו באים במלחמות ובשעבוד (שם שם כ). הגשם חלף הלך לו זה השעבוד (שם שה״ש ב, הטלה הנשם). אמר הקב״ה עדיין לא בא זיון של בני, משעבוד טיט ולבנים יצאו ואין יכולין לקבל תורה מיד (רבי ילחק, שם קהלי א, אם סכל). והרי שיעבודם של מלכיות קשה (פסיקי רב׳ לג, אנכי אנכי, קנא:). אמר הקב״ה לישראל איםתי קולכם ערב לפני בשעה שאתם דחוקים בשעבוד (מדרש שה״ש, גריגהוט. כה:). — ובמשמ׳ דבר המשעבד לפלוני:

חקדש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שיעבוד (רבה, יבמ׳ מו.). המזיק שעבודו של חבירו פטור (כב הונא בריס דרב יהושע, ב״ק לג:). משום דהוה ליה שטר שעבוד קרקעות ואין נשבעין על כפירת שעבוד קרקעות (ב״מ ד:). — ובסהם״א: כי משך עלינו ה̈שעבוד וארך עלינו עול המלכיות (רקע״ג, הבקשה הסנים, ס״ור רקע״ג, עז). לפיכך אע״פ שעבר על ציווי חבי׳ וכו׳ לא בטל ממנו השעבוד שעליו בפני עצמו בשותפות ולא יצא הממון מכלל השותפות (תשו׳ הגאו׳ הרכבי תכו, 221). — ופ״ר *שעבודים: כך היה שעבוד מצרים קשה לפני המקום מכל השעבודים שבעולם (ר׳ יוסי, מד״ר שמות ג). — ובסהם״א: ויחזק השם את לבו למקום תת להענישו על השעבודים הגדולים ורעים שעשה את ישראל (מ׳וס״מ כר ג פרק ג כלל ד חלק ד). ותפלת יעקב שהיא הפלת ערבית כנגד גלות תחל הוה הארוך, רמז לקורותיו שנתנסה בכמה נסיונות וכו׳ כשעברו עלינו בגלות זה כמה צרות וכמה שעבודין וכמה טלטולין (ר״י אלנקאוה, מנוס״מ ג, 36). ראיתי כמה צרות וכמה טלטולין וכמה שעבודין וכמה חולאים וכמה מכות וכמה עניות ועמדתי בכולן, ועול אשה רעה לא יכולתי לסבול (הוא, שם ז, 413). — ואמר הפיטן: אתי מלבנון כלה ועיד שכינה בשעבודים, רצוף בבאו מאבודים (סלמה הבבלי, אור יסע, יוצר א׳ פסח). איה כל נפלאותיך הגדולות והנוראות, אשר ספרו לנו אבותינו ה׳ צבאות, ברדת ישראל מצרימה לשעבוד ותלאות (רגמ״ה, איה כל, סלימי יום ד).

***שְׁעֲבֵז**, רק פע׳ בינוי, מְשֻׁעְבָּז, ס״ז, — בעל אשכים מגדלים, מאשכן: המשועבז[1]) ובעל גבר, אין לו בצים, או אין לו אלא ביצה אחת, וזהו מרוח אשך האמור בתורה (בכורי׳ ז ס).

[1]) [כך גרסת הערוך, ועי׳ בהערת קוהוט, ערך שעבז, ובדפוסי המשנה: המאושבן, המאושבן, ובבריתא שבגמרא (סד:): משובן. ותמלה משעבז קרובה היא אל שעבוז, אשכים בארמ׳ שבתרג׳, והעקר בארמ׳ מְשַׁעְפַּז׳ כתרג׳ של מאשכן שבעבר׳, וכן אל עבוז, כנ״א בסק׳ עכוז, אכוז.]

א. **שעה**[1]), ממנו א. שָׁעָה, ״שְׁעִיָּה.

ב. ***שעה**[2]), ממנו *שָׁעָה, ״שְׁעֻוָה, ״שְׁעוֹנִית.

א. **שָׁעָה**, פע׳, שָׁעוּ, אֶשְׁעָה, יִשְׁעֶה, יִשַׁע, יִשְׁעוּ, שְׁעֵה, שְׁעוּ, — שעה אל דבר, שעה בדבר, שעה מן הדבר, פנה רנה והנה, sich wenden; tourner; to turn: וַיִּשַׁע יי׳ אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שָׁעָה (בראש׳ ד ד). תכבד העבדה על האנשים ויעשו[3]) בה ואל יִשְׁעוּ בדברי שקר (שמות ה ט). יִשְׁעוּ[4]) ואין משיע אל יי׳ ולא ענם (ש״ב כב מב). ביום ההוא יִשְׁעֶה האדם על עשהו ועיניו אל קדוש ישראל תראינה ולא יִשְׁעֶה אל[5]) המזבחות מעשה ידיו ואשר[6]) עשו אצבעתיו לא יראה (ישעי׳ יז ז—ח). על כן אמרתי שְׁעוּ[7]) מני אמרר בבכי אל תאיצו לנחמני על שבר בת עמי (שם כב ד). ולא שָׁעוּ על קדוש ישראל ואת יי׳ לא דרשו (שם לא א). ולא תִשְׁעֶינָה עיני ראים ואזני שמעים תקשבנה (שם לב ג). סעדני ואושעה וְאֶשְׁעָה בחקיך תמיד (תהל׳ קיט קיז). כמה לא תִשְׁעֶה ממני לא תרפני עד בלעי רקי (איוב ז יט). — ואמר בן סירא: אשרי אנוש בחכמה יהגה ובתבונה ישעה (ב״ס גני׳ יד כ)[8]). — ובסהם״א: ותען המלכה ותאמר שעו ממני שעו סורו מעלי כי עיפה נפשי מאד (יוסיפון, גינצבורג, רג). — ואמר הפיטן: רם תהי אזנך קשבת, קול שופר שעות מנושבת (כ״א קליר, תפן במכון, מוסף א ר״ה). לאמותם בלכול אנה שועו, וצור למלאכיו שח מני שעו (הוא, איכה תפארתי, קינות לת״ב). פשפשתי בבית גנזו פנקסים וספרים, פן אמצא ה תן שאתם מספרים, צבא היש לו ועירים

[1]) [גם באשור׳: כא שֵׁאוּ (בסק׳ שעה) במשמ׳ פניה לעזרה.]

[2]) [עי׳ שְׁעֻוָה, הערה.]

[3]) [השבעים מתרגמים גם כאן יִשְׁעוּ, וכן בנסח השמרוני.]

[4]) [ואולם בתהל׳ יח מב: יְשַׁוְּעוּ, וכן כנראה נכון.]

[5]) [במגלת ישע׳ א: על.]

[6]) [במגלה הנ״ל: מעשיו אשר.]

[7]) [במגלה הנ״ל: שועו.]

[8]) [בספרי (דברי׳ פים) דרשו על הכתוב לא

לכפרים, צפיתי ואין **שעו** לכם עפרים (ר׳ יוסף טוב עלם, אז כארשה, זולת שבת הגדול). **שעה** מעל ושמצה וכפר חטא עניים, ועושק ומרצה נא יהיו מחוים (כמב״ע, דוקס 79). בנים אלי אביהם יום **שעו**, מהם בני אמתם לא **שעו**, היא תעלוז ועיניהם שעו (כאב״ע, עבר עלי, איגר 159). **שעה** אלי עת אגדלך שמעה תפלתי ה׳, תחי נפשי ותהללך תתענג על ה׳ (הוא, אזכירה סדר, שם 238). **שעת** עליון לקול אביון ושועתו אל תבזה (יחיאל מונדולפו, שעה, פלימות י עבת, תכלאל א, קלט:). **שעה** שֻׁעם מחה פשעם בעשור לחדש (הוא, שם, שם). יושב בשמים **שעה** באי באש ובמים (הוא, יוסב, שם). **ושעה** ניבי במקום אשה וקרב קץ חזון נפרץ (ר״י נג׳ארה, יוסב תהלות, עולת תמיד, מה). — ואמר המשורר: ועתות דין היה שועה ונמצא בבית דינך מקום מובא ימוצא (רה״ג, שערי דיני ממונות, קבול׳ קונטר׳, כ.). ראה היום בצרתי שמע **ושעה** עתירתי (ר״מ הנגיד, ראה היום, בן תהלים, הברמן א, 15). **שעו** מני ואל תרבו דברים ועזבוני ועמדו לי לעבר (הוא, השתוממים מדבר, שם ב, 108). כמה מכתב יחד עליו אוהב אך עין חומד **ישעה**. חרש ישמע צחות פיהו גם העור אליו **ישעה**, שומעו נצח לא יאמר על אומרו מני רגע **ישעה** (כמב״ע, יום אלבשה, ברא׳די, סלז). מפי סופר שמעה חכמות חולפים, **ושעה** אל חין ניבו (הוא, שם, שם, סלט). בעלי ריבי **שעו** נא מריבה ותלונה, כי נדוד דודי שמני מבלי לבב ובינה (כאב״ע, בעלי ריבי, כהנא א, 54). שדי **שעה** קול צועקים אליך, משתחוים לפני הדום רגליך (ר״י חריזי, תחכמוני כ, 389).

— וביני סְעוּ׳, ״שְׁעוּי, — שְׁאֵלָה שעויה, בקשה שפנו אליה, שקבלוה ברצון, ואמר המשורר: ויתן לי כפי גודל כבודו וישם את שאלתי **שעויה** (ד״ה של יהודי מלכים וא״י ב, יעקב מן, 13). יהי תחנון רש כמנחה ודמעה כנסך **שעויה** (ר׳ נתנאל מקינון, יה מן הקרן, שירי היחוד והכבוד, עט).

שערום אבותיכם (דברי לב יז): אל תקרי לא שערום אלא לא **שעום**, אף עפ״י שמזבחים להם ומקטרים להם לא יראים מהם, ע״כ, אולי ע״פ דרשתם של אל תשתע כלשון נעשה לבם כשעוה, וצ״ע.]

— ״הַפְעִי הִשְׁעָה [1]), — הפנה אדם או דבר אל דבר או מדבר: ואמר הפיטן: בעבור לידעו כי הוא **משעו** (ינאי, אומן אמונתך, קרובי בראשית, זולאי, מט). ובעין רוע מעש אין **להשעות** לטוב כל מעש (הוא, אז עשיית, קרוב׳ ויקרא, שם, קסו). הוגי שעשועות הושענא, וחידותם משעשעות הושענא, זועקיך **להשעות** הושענא (אל למושעות, סדר הושענות ליום ערבה, מחזור איטלי׳ ב, קפ:)

ב. *שָׁעָה, ש״נ, סמי׳ שְׁעַת, שְׁעַת, [1]) — א) פרק זמן קצר, חלק זמן בלתי מגדר, Weile, Zeit; (un peu de) temps; while, time: העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה **שעה** (ברכ׳ ה ג). איזהו לקט הנושר בשעת הקצירה (פאה ד י). על שלש עבירות נשים מתות **בשעת** לידתן וכו׳ (שבת ב ו). **בשעת** פטירתו (פרידתן) מה הן אומרים יופי לך מזבח וכו׳ (סוכה ד ה). באותה **שעה** בכה ר׳ ישמעאל ואמר בנות ישראל נאות הן אלא שעניות מנוולתן (נדרי ט י). זה הכלל כל שלא יצאת לרשות עצמה **שעה** אחת אביה ובעלה האחרון מפירין נדריה (שם י ג). הגוזל עצים ועשאן כלים משלם **כשעת** הגזלה וכו׳ זה

[1]) [כילק׳ שמעוני קלג, ולפי זה גם במדרש ויסעו (ביהמ״ד ילינק ג, ל) נדפס: ושמעון ולוי כבש ועלו מערב וחמשתן **השעו** ולא נתנו להם יד לעמוד וכו׳. וכנראה ט״ס לפנינו.]

[1]) [המלה בצורה זו אינה מקורית בעברית א״א שאולה מארמית, ושם שָׁעָה (אבל שַׁעְתָּא) וכסורי שָׁעתא, בתנועת ā ארכה, וכן בערב׳ שַׁאעה [a]), בכוש׳ סָעַת, וכן בא גם במכתב מעסרנה, קנידטצון 138, 76 במבטא בבלי שִׁית במשמ׳ זו, ואמנם אפשר שכערב׳ וכוש׳ שאולה המלה מארמ׳ וסורי, ואלו בהגיה עברית מקורית היתה צורת המלה צריכה להיות שׁוֹעָה, בשנוי ה ā השמית ל o. לפי מקור זה של המלה היתה צורתה בלשון חז״ל בסמ׳ שָׁעַת, בדעת רבים, וכן בכמה מקומות גם במסרת יהודי בבל (פורת, לשון חכמים, 93), אע״פ שבא שם גם שַׁעַת (כמבטא האשכנזים) בהתאם לנקוד שבמק״א באר״מ׳ ואפילו שְׁעַת. ברם בשמוש הלשון היום נוהג המבטא שְׁעַת על פי הדמיון אל שְׁנַת, אך בכנ׳ שְׁעָתוֹ (במסרת אשב״ז).]

[a]) ساعة

הכלל כל הגזלנין משלמין כשעת הגזלה (ב"ק ע א). מוטב לי להקרא שוטה כל ימי ולא ליעשות שעה אחת רשע לפני המקום (עקביא בן מהללאל, עדי' ה ו). יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא ויפה שעה אחת של קורת רוח בעה"ב מכל חיי העוה"ז (ר' יעקב, אבי' ד יז). אל תרצה את חברך בשעת כעסו ואל תנחמהו בשעה שמתו מוטל לפניו ואל תשאל לו בשעת נדרו ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו (ר"ש בן אלעזר, שם שם יח). בשעת המקדש אם היה (הבכור) תמים, א"ל תן לי שאקריבנו לך מותר (בכור' ד א). שהיה (ר"א) אומר יש שעה לקצר ויש שעה להאריך (מכי' מסכת' ד א). באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים (ר' יוסי, ברכ' ג.). כל קרע שאינו בשעת חימום אינו קרע (שמואל, מו"ק כד.). בעת ההיא, שגרמה לו שעה (מד"ר במד' ל). אמר משה הרי השעה שאתבע בה צרכי (שם שם כא). באו ואמרו למשה הגיעה שעה שאתה נפטר מן העולם (תנחו' ואתחנן ו). כיון שישראל על העולם אין כל עין שולטת בהם ולא מזל ולא שעה גורמת (פסיק' רב' כ). — ובמשמ' שהות: לרעת נאמן שנפלה גדר סמוך לחשכה עמד וגדרת משלש רוחותיה, נשתייר פרצה ולא היה לו שעה לגדרה ועמד הוא בתוך הפרצה (מד"ר רות פתיח' ה). — וכל שעה ושעה, ובכל עת ובכל שעה: ומה ישראל שלא דברה שכינה עמהן אלא שעה אחת וכו' אני שכל שעה ושעה שכינה מדברת עמי וכו' (שבת פז.). וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך (תפלת שמונה עשרה, שים שלום). ומפרנס אתנו תמיד בכל יום ובכל עת ובכל שעה (ברהמ"ז, נודה לך). — וכמלת קשור עם ש, גם עם הברות בכל"ם ומלות יחס אחרות, בשעה ש, עד שעה ש, בכל שעה ש, וכדו': מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן וכו' (ברכ' א א). ובשכבך ובקומך, בשעה שבני אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדים (בית הלל, שם שם ג). כל שעה שמותר לאכול (חמץ) מאכיל לבהמה לחיה ולעופות וכו' (פסח' ב א). ויו"ט היה עושה לאוהביו בשעה שיצא בשלום מן הקדש (יומא ז ד). לא זזה ידי מתוך ידה משעה שנכנסו עובדי כוכבים לירושלים ועד שיצאו (ר' זכריה בן הקצב, כתוב' ב ט). קונם שום שאיני טועם וכו' שלא נתכוין זה אלא עד שעה שדרך בני אדם לאכול שום (ר' יוסי בנו של ר' יהודה, נדר' ח ו). בשעה שאדם מצטער שכינה מה הלשון אומרת וכו' (ר"מ, סנה' ו ה). מתנדב אדם אשם תלוי בכל יום ובכל שעה שירצה (רבי אליעזר, כרית' ו ג). ת"ל בעבור זה, בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך על שולחנך (מכי' בא יז; ובעין זה הגדה של פסח). ועוצם עיניו מראות ברע, אמר ר' חייא בר אבא זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה (ב"ב נז:). כל האילנות בשעה שהם לוקים מכסים עיקריהם וכו' (פסיק' רב' יא). — ובכנ', שעתו של אדם ושל דבר: כל זית שיש לו שם בשדה אפי' כזית הנטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה (פאה ז א). אפי' אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו[1]) יצאת ידי חובתך עמהן (ב"מ ז א). שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא (ר' יהושע, עדי' ח ו). שמאי אומר כל הנשים דיין שעתן וכו' כל אשה שיש לה וסת דיה שעתה (נדה א א). א"ל הקב"ה למשה לך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכיות, אמר לפניו רבש"ע דיה לצרה בשעתה (ברכ' ט:). יקא שהיה מקיא בדבריו כספל הזה שהוא מתמלא בשעתו ומתפנה בשעתו כך שלמה למד תורה בשעתה ושכחה בשעתה[2]) (מד"ר קהלת א). — ושעה, לשעה, בנגוד אל לדורות, לעולם, לשחות: כל חמתות צרורות טהורות חוץ מקשר של ערביין, ר"מ אומר צרור שעה טהורות, צרור עולם טמאות (כלים כו ד). כהן שיצא לדבר עם חבירו אם הפליגו טעון טבילה, אם לשעה טעון קידוש ידים ורגלים (ירוש' כלא' ט ב). והוא שנתן לו רשות לעולם, הא לשעה לא (שם בכור' א א). והא תני ממלא אדם את הקיתון של מים ונותן תחת הכר וכו' כאן לשעה כאן לשהות (שם שבת ד א). מה קשירה היתה במשכן וכו' ולא לשעה היתה (שם שם ז ב). כמה דר' יהודה אמר תמן ניבול שעה ניבול, כן הוא אומר

---

[1]) [פי' רש"י: בעת מלכותו, דמלך והדיוט הוה, ע"ב.] [2]) [עי' לקמן בנ"א ממד"ר במד'.]

חכא צרת שעה צרת (ר׳ חנינה ר׳ יוסי בשם ר׳ יוחנן, שם ע״ז א א). דורות משעה לא ילפינן (מנח׳ יט:). שעה מדורות לא ילפינן (שם כו.). אמרתי לו יפה אמרת ונתעלמה ממני הלכה לשעה (ר׳ אליעזר, שם שם). ה׳ ילחם לכם לא לשעה אלא לעולם (ילק״ש א רלג). — ובן שעתו: יקא שהקיא ד״ת בספל הזה שהוא מתמלא בין שעתו ומתפנה בין שעתו (מד״ר במד׳ י).—ובצרופים לתאר, שעה חצופה, עת רעה וקשה: יהי רצון לפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו שתצילנו משעות החצופות הקשות הרעות היוצאות המתרגשות לבוא לעולם (ר׳ חזקיה בשם ר׳ אבהו, ירוש׳ ברכ׳ ה א). ועי׳ חָצוּף, 1706.—ושעה פנויה: עי׳ פָּנוּי, 4983.— ולשעה, ולשעה קלה, מיד: כחם היום וכו׳ אמר ר׳ ינאי ניקב נקב מגיהנם והרתיח את כל העולם על יושביו לשעה קלה (מד״ר בראש׳ מח). אם אין חותמו של אברהם בבשרכם לא תטעמו ממנו (מן הפסח), מיד כל הנולד במצרים נמולו לשעה קלה (שם שמות יט). אמר להם וכי מנין לי מאה זהובים או חמשים לתת לכם ולא מצא לשעה, מיד הלכו להם (מד״ר שה״ש א). בקש ליתן להם ולא נמצא בידו דבר לשעת הניחוהו והלכו להם (שם קהל׳ א).— ולפי שעה: אוצר היה ר״מ תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה וכו׳ ולפי שעה נזדמן לו למשה ועשה ממנו משכן ונגנז (ר׳ אלעא בשם רשב״ל, שבת כח:). כל דבר שמכניסו לקיום אפי׳ לפי שעה גזר׳ ביה רבנן (ע״ז עד.).—ובצרופים שגורים שבספ׳, שעת הדחק, שעת עני וכדו׳, ונגודם שעת רָוח, שעת עֹשר וכו׳: שעת הדחק שאני (שבת מה.; מגילה יט:). כדי הוא ר׳ שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק (רבי, שם). אם למדת תורה בשעת העושר אל תשוב לך בשעת העוני, אם למדת תורה בשעת שביעה אל תשוב לך בשעת רעבה, אם למדת תורה בשעת הריוח אל תשוב לך בשעת הדחק (אדר״נ ג). — ושעת הֶתר: כל שהיה לה שעת היתר לכהנים אין מועלין בה ושלא היה לה שעת היתר מועלין בה (מעילה א א). — ושעת חרום: שלש ארצות לחזקה יהודה ועבר הירדן והגליל, רב אמר בשעת חירום שנו (ירוש׳ ב״ב ג ג). ומתני׳ בשעת חירום שנו וכו׳ דסתם יהודה וגליל כשעת חירום

דמו (ר׳ אבא בר ממל, כתוב׳ יז:). — ושעת הבֹּשר, שעה שאדם או דבר כשרים [1]: מ־ים אדם תולין וחולצין לאשתו מפני שהיתה לו שעת הבֹּשר וכו׳ (ר״ע, יבמ׳ ס ד). ומודה ר״ש בבשר וחלב וכו׳ הואיל והיתה לו שעת הכשר (מנח׳ קא.).—ובצרוף כסוכך, כגון הוראת שעה, הלכה זמנית וארעית: זה הלך ליבנה שלשה מעמדות ובמועד שלישי הכשירו לו הוראת שעה (פרה ז ו). לזה רכשירו הוראת שעה (ר׳ יוסי, שם שם ז). אמרו לו הוריית שעה היתה (ירוש׳ כלא׳ א ה). ועי׳ סתם״א. — וחיי שעה: הואיל והתרתי לו את כל אלו חייבהו בשאר כל המצוות של תורה, אם חיי שעה התרת לו חיי עולם לא כ״ש (שם ברכ׳ ג א). על חיי שעה מברך, על חיי העולם הבא לא כל שכן (ברכ׳ מח:). מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה (שבת לג:). — ובלא שעה, שהית מצרה: גדולה מילה שלא נתלה לו למשה הצדיק עליה מלא שעה (נדר׳ ג יא). — ושעה שאינה לא יום ולא לילה: שאלו את ר׳ יהושע מהו שילמד אדם את בנו יוונית אמר להם ילמדנו בשעה שאינה לא יום ולא לילה (ירוש׳ פאה א א). — ובצרופים לפעל, דחק את השעה, נחפז להשיג חפצו, ונדחה מפני השעה, המתין לשעה נוחה יותר: כל הדוחק את השעה, שעה דוחקתו וכל הנדחה מפני השעה, שעה נדחת מפניו (ר׳ אבין הלוי, ברכ׳ סד.). —ושעה מסורה לו: בשביל שהיה סיפק בידו לעשות לפיכך ויקרא לבנו ליוסף, ולפי שהשעה מסורה לו (מד״ר בראש׳ לו). — ויש שעה לאדם: שאין לך אדם שאין לו שעה (בן עזאי, אבו׳ ד ג). — ושעה משחקת לו: ג׳ דברים צוה אחיתופל את בניו אמר להם אל תמרדו וכו׳ ואל תשאו ותתנו עם מי שהשעה משחקת לו (ירוש׳ סנה׳ י ב). אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו (ר׳ יצחק, ברכ׳ ז:). ותוי משתדל עם אדם שהשעה משחקת לו (פסחי קיג.). — ונטרפה השעה: בימי רבי הושעיה ביקשו להיסנות וכו׳ לא הספיק לבא עד שנטרפה השעה (ירוש׳ דמאי ה ט). ועל ר׳ יהודה בן בבא התקינו שיהו אומרים הוי עניו חסיד אלא שנטרפה השעה (שם סוטה ט יד). — ונפל ביד השעה, נפגע ביד הזמן,

---

[1] [כימינו משמש הבטוי שעת הבֹּשר במשמ׳ הזדמנות מתאימה וכדו׳.]

ונגודו שעת נופלת בידו, וכן השעה בידו, ושעה עומדת לו, ונתן מקום לשעה, נכנע למאורעות, ונגודו עמד כנגד השעה: שכל מי שעמד כנגד השעה נופל בידה וכל מי שנותן מקום לשעה השעה נופלת בידו, גבות עמד כנגד השעה וכו' נפל ביד השעה וכו' אברהם נתן מקום לשעה וברח מפני נמרוד מלך כשדים וחזרה השעה ונפלה בידו וכו' ויוסף נתן מקום לשעה בשעה שמכרו אותו אחיו וכו' וחזרה השעה ונפלת לפניו וכו' (תנחו' נונר, ויגש ה). אמר הקב"ה לישראל בעולם הזה לפי שהשעה ביד עשו אתם מחניפים לו (תנחו' תולדות ח). ויקרא לבנו ליוסף, למי שהשעה עומדת לו וכו' שתהיו מטמינין עצמכם ותתנו מקום לשעה וכו' ואף אבות העולם נתנו מקום לשעה וחחניפו למי שהשעה בידו (סס ויחי ו). —והשעה צריכה לכך: מעשה בשמעון בן שטח וכו' אמרו שמנים נשים תלה ואין דנין שנים ביום אחד אלא שהיתה השעה צריכה לכך (רופ' סגי' ג ג). מעשה באחד שיצא לדרך רכוב על סוסו בשבת והביאוהו לבית דין וסקלוהו וכו' שהיתה השעה צריכה לכך (סס). — ונתקצרה השעה: התחיל (משה) לברך כל שבט ושבט בפני עצמו כיון שראה שנתקצרה השעה כללן כולן בברכת אחת (תנחו' ולתח:ן ו). —ב) במשמ' יחידת זמן יחסית, חלק שנים עשר מן היום או מן הלילה, ארכה או קצרה יותר לפי ארך היום והלילה במשך השנה[1]), שעה לפי שעון השמש:

מאימתי קורין את שמע בשחרית וכו' וגומרת עד הנץ החמה, ר' יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות (גרכ' א ג). תפלת השחר עד חצות, ר' יהודה אומר עד ארבע שעות (סס ד א). וכך היו כותבין (בכתבה) בירושלים שעות, היו כולן יוצאות בשעה אחת ואין שם אלא מנה חולקות בשוה (כתוב' י ה). הריני נזיר לי יום ושעה אחת, נזיר שלשים ואחד יום שאין נוזרים לשעות (נזיר א ג). אחד אומר בב' שעות ואחד אומר בשלש שעות עדותן קיימת וכו' (סנה' ה ג). וחם השמש ונמס, איזו היא שעה שהשמש חם וצל צונן הוי אומר בארבע שעות (ר' אחא בר יעקב, ברכ' כז.). מתענין לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית (אביי, תעני' יא:). שתים עשרת שעות הוי היום שלש הראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה, שניות יושב ודן את כל העולם כלו וכו' (רב יהודה בשם רב, ע"ז ג:). בשר ודם שאינו יודע לא רגעיו ולא עתיו ולא שעותיו הוא מוסיף מחול על הקודש אבל הקב"ה שיודע רגעיו ועתיו ושעותיו נכנס בו כחוט השערה (מד"ר בראש' י). —ובצרופים, אבן שעות, לוח ויתד נעוצה באמצעיתו המשמש להורות את שעות היום[1]): וממסמר של אבן שעות ר' צדוק מטמא וחכמים מטהרין (עדיי ג ח; כלים יב ח). ממסמר הגרע טמא ושל אבן השעות

---

[1]) [שמוש לשוני זה של המלה שָׁעָה לחלק שנים־עשר של היום או של הלילה הוא כשמוש המלה הרומית hora (שאין כנגדו אף ביוני), ואולי הָשאל שמוש זה בתרגום המלה הלטינית. ואמנם חלוקת היום לחוד והלילה לחוד ל־12 יחידות זמן נהגה כך במצרים העתיקה, ולא נולדה חלוקה קדומה זו אלא בדמוי לחלוקת השנה, שנת השמש, כטבע ל־12 חדשי הירח, בקרוב. ולשם מדידת הזמן שמש גם בישראל לפי המספר בישע' לח ח וכו' שעון שמש, אלא שנקראו השעות לפי זה מעלות, והמספר של 10 מעלות שהלך הצל אחורנית כנזכר שם מורה כנראה על חלוקת היום למספר גדול מזה של מעלות, בלוי ל־12 שעות ביום לחוד, שיש בו צל ושמש. ואלו בבבל הקדומה, שאליה מיחס הירודוטוס (II 109) את המצאת שעון השמש, נהגה חלוקת היממה כלה ל־12 יחידות זמן, לשעות כפולות, שנקראו בֵּירית.]

[1]) [ללא הצדקה ראו אח"כ אבן שעות שבתו"מ גם בכנוי לשעון מים כדברי רב האי גאון (עי' אוצה"ג, פירושים לברכ' ב. ד) המובאים ע"י רשב"א בחידושיו בפירוש המאמר שבגמרא (ג:): כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד וכיון שהגיע חצות לילה באה רוח צפונית ונושבת בו ומנגן מאיליו, וז"ל: שהיה סימנא בכנור לידע חצות לילה כגון פנאגן (כך נכון, כוסיות במ"ר, כי כן משמשים שני ספלים בכלי זה ואין מקום לתקן פנגאן) שהוא אבן שעות, ע"כ. ואין המלים כגון פנאגן אלא טעות, וכעין הדברים האלה, אבל בלי תוספת זו, נאמר גם בסדה"ג שמות יב כט: אבל הקב"ה אמר ויהי בחצי הלילה שהוא יושב על אבן שעות ומכוין את השעה כחוט השערה, ע"כ. ואין הכונה אלא לאבן שעות ממש שבשמים, שצורתו צורת שעון שמש שהקב"ה מכוין בו את השעה אף בלילה כשאין שמש לעיני בני אדם.]

טהור (כליס יב ז).[1] — ובתפלה, שעת רחמים: אבינו מלכנו תהא השעה הזאת שעת רחמים ועת רצון מלפניך (תפלת אבינו מלכנו).[2] — ובסהמ״א, בכל השמושים. וגם לפי שעה, אף במשמ׳ מיד: כל הכוכבים וכו׳ נבראו בתחלת ליל ד׳ ולא קדם זה לזה אלא שתי ידות שעה (פדר״א ז). בחדש השלישי היום כפול בלילה וישנו ישראל עד שתי שעות ביום, ששעות יום בעצרת ארוכה והלילה קצרה (כ׳ מכינא׳, פס מא). ר׳ מיאשא אומר נולד קין ותאומתו אשתו עמו וכו׳ א״ל ר׳ שמעון והלא כתוב בתורה ואיש אשר יקח את אחותו חסד הוא, א״ל וכו׳ עולם חסד יבנה, בחסד נבנה העולם לפי שעה, תדע לך שלא היו נשים אחרות בעולם והותרו להן אחיותיהן לשעתן (מדה״ג בראש׳ ד ב, מרגליות, קיג; פדר״א כת״י תימן, כא). ואמר גאון מי ששמע שמת אביו וכוי כיון שקרע בשעת חימום יצא ידי קריעה (אוצה״ג, נדר׳, 63). מרעמסס סכתה ק״ך מיל היו ובאו לשם לפי שעה שנא׳ ואשא אתכם על כנפי נשרים (רש״י, שמ׳ יב לז). אמרו בסיני נעשה ונשמע ולשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו את העגל (סוא, דבר׳ לב כ). ברגע שאול יחתו, כשמגיע יום מותו היה מת לפי שעה בנחת בלא יסורין (סוא, איוב כא יג). היום והלילה ארבע ועשרים שעות בכל זמן, שתים עשרה ביום ושתים עשרה בלילה והשעה מחולקת לאלף ושמנים חלקים וכו׳ (כמב״ס, קדה״ח ו ב). אל יעשה אדם שקר לגוי וכו׳ ואם שעה עומדת לו יהיו נפרעין מזרעו (ס׳ חסידים תתמלב). על כן מדברותיך כלך ולך אצל מי שהשעה משחקת להם (רש״ט פלקירא, המבקש, יח). — ולפי שעה, במשמ׳ באפן זמני, עד לשנוי, נוהג בספרות ובדבור. — ואמר המשורר: ומה תירא ומה ירך לבבך והשעה לך אמה רצועה (כ״ם הנגיד, כמוגותי, בן תהלים פה, ששון, מז). וחלף בצל גילו והונו וכל יש לו וכו׳ ומשו לפי שעה והשו ימי רעה (רמב״ע, בשם אל, בכודי, רמג). — ובשמושים וצרופים שאינם בתו״מ, °השעה, במשמ׳ בשעה הזאת, עכשיו: השעה צדיק הוא או רשע (רש״י, ר״ה עז:). —°ולשעתו, במשמ׳ מיד: בני ישראל אם ירוץ לבבכם אחר תאוה לשעתה התבוננוה פן תהיה מרה באחרונה (רקע״ג, אברמסון, מנחה ליהודה, 30). ואילו בלע אחד ממנו היה הצפור ההוא מת לשעתו בהגיעו באצטומכה (כ״ם א״ת, מו״נ ב יז). — °ובה בשעה, בה בשעה ש, כמו באותה שעה. — ובברכה, בשעה טובה, בשעה טובה ומצלחת, נוהג בדבור ובספרות. — ובקללה, בשעת רעה: כי בשתגוי בא לעמת היהודי אז אומר על נוצרי בא בשעה רעה (כ״ם אבן ויגא, שבט יהודה, סמד לב). — °ושעת הגזרה, זמן גזרות קשות: פירשו כבר הגאונים הראשונים ז״ל ההיא בשעת הגזרה (כ׳ שרירא גאון אוצה״ג כ״ה, 28). — °ושעת פנאי: לא נתכונה לי שעת פנאי להשיבו דבר אל מכתבו (כ״י הלוי, אגרת אל כ׳ דוד נרבוני, זמורה ג, 188). — °דרישת השעה, — °ועניני השעה, — °וצו השעה, נוהגים בספרות ובדבור. — °וצרך השעה, במשמ׳ צרך זמני וחולף: תאות האיש אל האשה היא תאוה רעה וצרך השעה (כ״י חריזי, תחכ׳ מא, 322). — °וצרך השעה, במשמ׳ דבר שהשעה צריכה לו, נוהג בספרות ובדבור. — ובצרופים לפעל, °ארכה השעה: ונקם נקמת עבדיך מיד מלכות הרשעה, כי ארכה השעה[1], ואין קץ לזאת הרעה (מעוז לור ישועתי, פזמון לחנכה). —°ודחה את השעה, במשמ׳ המתין עד שתעבור שעת המצוקה: מי שרוצה להבריח קרקע או לדחות בו את השעה שלא יהא לו קרקע באותו עת (כ״י הברצלוני, ספר השטרות, 73). — °ודחק שעתו, במשמ׳ התפרנס בדחק: אבל עני ורש שמצער נפשו ודוחק שעתו וטורח בגופו ואינו נוטל צדקה וכו׳ (כ״י אלנקאוה, מנוה״מ א, 69). — °וקפץ את השעה, כמו דלג על השעה[2] בתו״מ: שאכלה פגה, שקפץ (דוד) את השעה ליזקק ע״י עבירה (רש״י, סנה׳ קז.).

[1]) [על הכתוב בבראש׳ מה ט: רדה אלי אל תעמד, נאמר במד״ר בראש׳ צג: שלא תעמיד את השעה. ואולם יש שנויי נוסחאות (עי׳ במהד׳ אלבק), כגון שלא תעזור בפני (נ״א כנגד) השעה, ובנראה כך עקר.]

[2]) [עי׳ בתפלת רבי עקיבא, תענית כה:, ובדברי I. Elbogen, Der jüdische Gottesdienst etc., עמ׳ 147 והל׳.]

[1]) [נ״א ארכה לנו הישועה, ואין הנוסחה נראית (ועי׳ אוצר השירה והפיוט לדודזון לפיוט זה).]

[2]) [עי׳ קפץ, פע׳, עמ׳ 6075.]

—ג) ״ושעה, במשמ׳ חלק עשרים וארבעה ביממה, Stunde; heur; hour, אף בציון ההבדל שבין השעה במשמ׳ זו כנגד שעה שבתו״מ בצרופים. כגון ״שעה ישרה, שעה שוה, כנגד שעה זמנית, ושעה מעֻותת, שעה עקולה: ואם אתה מוסיף שעות היום על שעות הלילה יהיו שניהם יחד כ״ד שעות ישרות וכל אחד ואחד מן הימים והלילות אשר אינם שוים הם נחלקים לדעת כל העולם על י״ב חלקים וקוראים לכל חלק וחלק מהם שעה עקולה (ראב״ח הכסיל, צורת הארץ יז:). שעות שוות הם אשר יתחלף מספרם כפי שעור אורך היום וקצורו וישתוו זמניהם והשעות הזמניות הם אשר יתחלפו זמניהם ולא יתחלפו מספרם וכו׳ (בונאפוס, ס׳ הגדרים). ויקראו שעות מעוותות מפני שכל יום נחלק לי״ב שעות ומשתנה מספרם בכל יום (ראב״ע, כלי נחושת ו). מחשבוני שעות המעותת הנקראים זמניות הם לעולם י״ב שעות כאור יומם וי״ב שעות בנשף לילה (ר׳ דוד גנז, נחמד ונעים, קא).[1] — ״ושעה במשמ׳ שעת למוד לתלמיד[2]: ורגלי תמיד נעות ללכת לשעות אל בית הספר וכו׳ (אגרות יל״ג א

[1]) [בחיי הלשון נוהגים היום כמה צרופים שגורים כגון: מה השעה, כמה השעה, השעה אחת, שתים וכו׳, השעה אחת וחצי, ורבע וכד׳, הוא בא בשעה שלוש וכד׳ (ולא בשעה השלישית וכד׳ שפרושו בשעה שבין שתים לשלוש), ועוד; ויש מערערים על שמושים אלו. ולמעשה יש כאן בטויים שבאו כתרג׳ לבטויים מקבילים בלשונות אחרות, והמלה שעה באה בהם לא רק במשמ׳ של מדת זמן בלבד אלא גם במשמ׳ שעון (עי׳ בסמוך); וכן אומרים, למשל, בגרמנית בצרופים כאלה Uhr (שעון) ולא Stunde (שעה), אלא שאין גם המלה Uhr במקורה אלא אותה מלה hora, heur וכו׳, המציגת את השעה ולא השעון, ובאותה משמ׳ גם הערב׳ שַׂאעַה a) ושמשה העבר׳ שעה בספרות בקצור מן כלי שעה וכד׳, עד שיחדה המלה המחודשת שעון למשג נוסף הזה. ועל כן אין לדחות שמושים אלו שאין תמורה להם בלשוננו.]

[2]) [כתרג׳ של המלה המקבילה בלשונות לעזיות, כגון גרמנית, רוסית, אך שם כפרט בלמוד פרטי שלא בבית ספר. וכן נוהג בדבור לאמר: פלוני חי על הוראות שעה, כלו׳ על מתן שעורי בית לתלמידים.]

a) ساعة

מז). — ״כלי שעה, וכלי שעות, וכלי מורה (או מורי) השעות, וכלי מראה השעות: ומשלו אצלי כמו כלי השעות שמכה מעצמו מספר ההכאות כפי מספר השעות (ביבאגו, דרך אמונה סח). ובאותו רגע נכון הכלי שעה (יש״ר מקנדיה, אילים, מעין חתום, כג). וגדולה מזו טלטול כלי השעות שקורין אורלאגי (מגילת יעבץ א מא, לז:). וכלי מורי השעות (רנס״ו, מכתב לטובות). — ״ומורה שעות, ומראה שעות, ומשער השעות[1]: ועל זה היסוד תקנו האשכנזים מורה שעות שלהם (ר׳ דוד גנז, נחמד ונעים, רסד). ועי׳ מורֶה, 2863. — ״ושעה, שעות בלבד, במשמ׳ שעון[2], Uhr; montre; clock: האקלים הוא שטח ארץ אשר בו יצטרך תקון השעות הם האו״רלויאו לשעור חצי שעה (ראב״ח הכסיל, הספירה ג). כלי הקרוי שעה (שו״ת רמ״א יח). וכן אותו כלי שקורין אותו סתם שעה (מלדולה, שו״ת מים רבים, או״ח לא). טלטול השעות שמעתי כבר שנשאו ונתנו בדבר (שם).

*שַׁעֲוָה, [3]), ש״נ, —דונג, חמר צהב חלמוני, יעשוהו הדבורים ויבנו בו בתיהם, Wachs; cire; wax: אין מדליקין לא בלבש וכו׳ לא בזפת ולא בשעוה וכו׳ (שבת ב א). שעוה כדי ליתן על פי נקב קטן (שם ח ד). ואם היתה (מגופה של חבית) נקובה לא יתן עליה שעוה (שם כב ג). פנקס שיש בו בית קבול שעוה טמאה (כלים יז יז). נפל הדיו על גבי הספר ומחקו, שעוה על גבי הפנקס ומחקו וכו׳ (תוספתא שבת י יא). העשויה (ארון) כמין דלוסקים הניגע בה מכל מקום טהור, הנוגע בשעוה שלה ר׳ אליעזר מטמא (שם אהלות יח). אי זהו ירקרק שבירוקים ר׳ אלעזר אומר כשעוה ובשושנת

[1]) [עי׳ בדברי י. ז. כהנא, לשוננו יג, 48.]

[2]) [עי׳ בהערות שלפני זו.]

[3]) [מלה זו באה גם בארמ׳ שבתו״מ ובסור׳ בצורה שעוא, שעותא, שעותא, וכנראה מן הארמ׳ חדרה לעבר׳ ודחקה כאן את המלה דונג המקראית. מקור המלה ושרשה אינם ידועים, ואמנם אפשר שיש כאן מבטא אחר של הערב׳ שמע a) במשמ׳ שעוה ונר שעוה, וצ״ע.]

a) شمع

כרמל (ירוש' סוכה ג ו). שעות קירותא וכו' שעות ספלתא דדובשא (סבת כ:). אל תשתע כי אני אלהיך, אמר ר' הושעיא בשעה שאמר יצחק ליעקב גשה נא ואמשך בני נשפכו מים על שוקיו והיה לבו רפה כשעוה (מד"ר ברא' מד). ונבאת שעות (ר' יסודה בר ר', שם שם לא). זהב שחוט, שהיה נמשך כחוט והיו סכין בו בשעוה הנתונה על גבי פנקס (שם, שמו' לה). ויראם את בית נכתה וכו' רבי שמעון בן לקיש אמר בתי השן נמשכין כשעוה הראה להם (מד"ר שם"ם, מלאוכי סטומרים). — ובספה"א: אל תשתע, אל ימס לבך להיות כשעוה זו (כס"י, ישע' מא י). ואלו הד' הם נקראים יסודות, והחומר אשר הוא רחוק מהיסודות האלו הוא הדבר המשתף כאלו הד' אשר יתסו אליהם יתם השעוה לכל מה שיעשה מן השעות וכו' (מלות הסגיון ע). וכן השעוה הנתכת בשמש ויסוד האש מתדמים בחום וכו' (כ"ם א"ם, מו"נ א נו). ואיך ילך לרעות בימי האביב ובלילה בקיץ לאור הלבנה ואיך יקחו השעוה ברגליהם מעלי הצמחים (ר' קלונימוס, בע"ח ד א). אם תקח שעוה בתולה וגפרית ועפר של קורה הרקובה שהרקיבוה תולעי' ותעשה מהכל נר ותדליקנו לא יכבה (כ"מ אלדבי, שבילי אמונה נתיב ד, כג:). — וצמ"ר שעוות, במשמ' נרות שעוה: וגם התנדבה שיעור 4 סיקינוס שעוות שאלמוד בהן (מיד"א, מעגל טוב השלם, 61).

שְׁעֻוָה [1], רק הספ', הִשְׁתַּעֲוָה—נמס כשעוה: ואמר הפיטן: בעבור כי כל לב חוק ונעוה, גִשתו בדין המס ימס וכדונג משתעוה, דנתו שמתו גולה נמשל נשגן וזעוָה (כ"א בר ממעיה, אין תלויה, סליחי' ליום ז).

שִׁעוּל [2], ס"ז,—התפרצויות אויר ולחה מן הראה בהשמעת קול חכיך חזק בגרון, Husten; toux; cough: אף הוא גונח דם מן הצנה, פיו מוציא קול כעין שעול ומשליך דם (עריך השלם, ערך גנח). כדי לחבדיל אותו מקול השעול והעטוש והדומה לחם מהקולות שאינם בהסכמה (רמ"ע פלקירא, ראשית חכמה, 24). מחידוד הקרחת וקושי נשימתו ויובש שעולו בתחלתו (זוא, המבקש, לז). ויקרה פעמים השיעול והוא מין ממיני חולי הריאה, וגדר השיעול הוא תנועה משותפת מן הנפש הטבע עוברת על הדרך הטבעי לבלי הנשימה להסיר החיוק מהז (כ"מ אלדבי, שבילי אמונה ד, 80). והשיעול המתחוה בסבת רוע התולי יהיה עמו רקיקה ואמנם השיעול היבש אשר לא ירוק האדם עמו יהיה לאחת משלש סבות וכו' (שם). וכאשר נרצה לרפאות למי שקרה לו שיעול, הנה ראוי לנו שנתחיל תחלה לעיין מאיזה סבה קרה השיעול וכאב החזה וכו' (שם). ראיתי בספרי רפיאות שקורין לגנות שאדם מוציא מפיו מן הריאה שעול (אליהו בחור, תשבי, ערך שעול). הקרופ יחל בנחרת הקול ובהתגלות שיעול קשה הדומה לנבחת הכלב והנודע בשם שיעול קרופי (י. טוניס, ספר הדפתיריס, 25). — שְׁעוּל התבגרות, שְׁעוּל הֶחֱוָרִי, שעול חוטב, שעול חרף, שעול חרפי, שעול יבש, שעול כַלבי, שעול לח, שעול לַחצי, שעול מְפרצתי, שעול עם מפרצת, שעול שלא ממחלת הריאות, שעול שמגרוי העצב המשלש, שעול שמהפרעת הקבה, שעול שממחלת האזן, שעולו של בַּלָן (עי' מזיא-טשרכימונסקי, ספר המונחים לרפואה ולמדעי הטבע).

שְׁעוּלִים, ס"ז במ"ר,—מי הים המרודים בשעל האלהים: ואמר הפיטן: צרח שופר ממעלים, פצמה רקועת שעולים (ר"א קליר, תהו קול, קרובי' א דסבועות). ערודים עם עילים, מדו זדו שעולים, ענין לא מעלים (שלמה הבבלי, אור ימע, יוצר ב פסח, מחזור איטלי' א, קיב.). עטר בעב עולים, דעך עופרת משולים, ענו גזי שעולים, אחזו לבו שועלים (סבתי בר משה מרומא, אנעים מזופי סירים, יוצר א פסח, שם א, קד.). עורי השמד מעמקי שעולים דרך לעבור גאולים (הוא, גן נעול, שם, קד:). ואז פלג והחצה שעולים המרודים, ומחציתם

---

[1] [פעל שגזר הפיטן מן שַׁעֲוָה.]

[2] [אין השם והפעל הקשור בו מקוריים בעברית, אלא שאולים מסור' שְׁעַ (גנח), שְׁעָלא, שעולא (שְׁעול), וכנגד זה בערבי' שֻׁעָל a) באותה משמ'. ואמנם כנראה נמצא סאַל במשמ' שְׁעול אף באשור'.]

a) سعل

השיא ועלה לכבודים (בנימן בר זרח, אלהינו, יוצר בתם ברלמ׳, מס, סג:).

***שְׁעוֹן,** ס״ז, — זה ששועים אליו ונשענים עליו [1]: ואמר הפיטן: שתתו שעון בה לשעיה (ר״א קליר, אבן מוג, קרובי א ר״ה). תפן במכון לכם שבת, שעון ומוסר בעלו במחשבת (סוא, תפן במכון, מוסף א ר״ה). אשא דעי למרחוק שעון באת מרחוק, בפעלו צרי דחוק (סוא, סמרי יו״כ, מחז״ר איטלי׳ ב, פא.) גדל חסד מטה כלפיו כפיד שועגו, גבר טוב חסיונו סבטיחת אדם שעוננו [2] (מנחם ברבי מכיר, אסמר אל אל, יוצר לשבת סוכה, בר, 786).— ואמר המשורר: שקט לבבי בשעון על ירך (עמרים בן אליהו האקריטי, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, קסס).

°שָׁעוֹן, ס״ז, סמי שְׁעוֹן, מ״ר שְׁעוֹנִים,—כלי מורה השעות, Uhr; montre, horloge; watch, clock: השעון צלצל את השעה הראשונה (ס, ד. גומברג, מכתבים, הסלא יא). פעמון השעון מכה שתים עשרה (ברייכין, סרג׳ מ. מטרלינק, שם יב ב). צלצול שעון העיר חדל ולייבל שב מהחדר (הלפירס, ע״ז אייר סר״ע, נספור). שעון העיר צלצל שתים עשרה פעם (שם). — ובצרופים: שעון חול, — כלי המרכב משני בתי קבול, המפלשים זה לתוך זה ע״י נקב צר מאד, שבו נשפך חוֹל מן האחד למשנהו, ולפי כמות החול הנשפכת מכאן לכאן היו לפנים מודדים את ארך הזמן. — שעון מים, דומה ביסודו לשעון החול, ועי׳ שָׁעָה, עמ׳ 7315, הערות. אבן שעות, שעון שמש, עי׳ שָׁעָה, אבן שעות. — וצרופים אחרים הנוהגים בספרות ובדבור: שעון כיס, שעון יד, שעון קיר. —שעון העיר, עי׳ לעיל.—שָׁעון מעורר, שעון מצויד בפעמון וכיו״ב המשמיע קול בשעה המכוונת.—ובכנוי למכשירים אחרים המשמשים כמודדים, כגון: שעון מים, מד־מים המודד את כמות המים הנצרכת,— ושעון חשמל וכיו״ב.

[1]) [כנראה צרפו הפיטנים ביצרם מלה זו את מושגיהם של שני השרשים שעה ושען יחד, ואמנם כאן או כאן בולטת אחת מסשמעיות אלו בפרט.]

[2]) [טוב לגבר לחסות בהקב״ה מלבטוח ומלשעון על אדם (פֵּר בסרורו). ועי׳ ב. פיר, 4904.]

°שַׁעֲוָנִיָּה, ס״נ, — גליון מכסה שכבת שעוה, המשמש להכפלת כתבים, stencil: נוהג בספרות ובדבור.

°שַׁעֲוָנִית, ס״נ, — בד מצפה שכבת שעוה, ובד המשמש כמפה לשלחן וכדו׳; Wachstuch; toile cirée; oilcloth, נוהג בספרות ובדבור.

°שְׁעוֹנִית, ס״נ, — צמח נוי מטפס רב שנתי, שפרחו הגדול והרחב דומה לשעון, Passiflora; Passionsblume; passiflore; passionflower, ועי׳ גם שְׁעוּעִית.

שעועים, — עי׳ שעועית והערה שם.

***שְׁעוּעִית,** שָׁעוֹעִית [1]), ס״נ, —ירק ממשפחת הקטניות ופריו, הקטן מן הפול ודומה לו בצורתו [2]) Bohne; fève; bean: ופול הלבן והשעועית אינם כלאים זה בזה (כלאים א א). למה נקרא שמה שעועית שהיא משעשעת את הלב ומהלכת את בני מיעים (ר׳ יונה, ירוש׳ כלא׳ א א). — °ומ״ר שעועים [3]): והפול עם הספיר, והפורקדן עם הטופח, ופול לבן עם השעועים (רמב״ם, כלאים ג ב). — °שעועית ירֻקה, תרמילי השעועית המשמשים לתבשיל.

***שִׁעוּר,** שיעור, ס״ז, — מדה קצובה, בפרט בהלכה במשמ׳ מדה שאין פחות או יותר ממנה,

[1]) [כך במסרת יהודי בבל, עי׳ פורת, לשון חכמים עמ׳ 138.]

[2]) [לפי לֵו, Flora II 510 השעועית שבמשנה היא אחד ממיני Vigna sinensis שוֹהתה ב fasiolos. ואמנם אין צורת השם מסמבת כל צרכה. כי על יד שעועית נמצאות (עי׳ לֵו שם) גם הגרסאות שעועים (כן גם רמב״ם), שעונית (כ״י רומי) ובטעות אף שפשועית, וצ״ע. בימי המקרא לא היה צמח זה ידוע בארץ ובסביבתה.]

[3]) [עי׳ בהערה לתו״ם.]

measure; mesure; Mass: אלו דברים שאין להם שיעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה וכו' ואע"פ שאמרו אין לפאה שיעור, הכל לפי גודל השדה וכו' (פאה א א–ב). ובלבד שיתן כסוף כשיעור (שם שם ג). שיעור גדר עשרה טפחים (שם שם ו). אם תרם הראשון כשיעור אין תרומת השני תרומה ואם לא תרם הראשון כשיעור תרומת השני תרומה (תרומ' ג ג). נשים שנתנו לנחתום לעשות להם שאור אם אין בשל אחת מהן כשיעור פטורה מן החלה (חלה א ז). ב' חלות אחת לאור ואחת לכהן, של אור יש לה שיעור ושל כהן אין לה שיעור (שם ד ח). ואין מצטרפין זה עם זה מפני שלא שוו בשיעוריהן (שבת ז ד). ולא אמרו כל השיעורין הללו אלא למצניעיהן (שם ט א). המוציא אוכלין פחות משיעור בכלי, פטור אף על הכלי (שם י ה). (האורג) בין בתחילה בין בסוף שיעורו שני חוטין (שם יג א). והמקלקל על מנת לתקן שיעורו כמתקן (שם שם ג). שיעור המלבן והמנפץ והצובע והטווה כמלא רחב הסיט כפול, והאורג שני חוטין שיעורו כמלא הסיט (שם שם ד). כמה הוא שיעורו (של ערוב תחומין), מזון שתי סעודות לכל אחד (עירוב' ח ב). שיעור אתרוג הקטן וכו' כאגוז (סוכה ג ז). דרך המלך אין לה שיעור (ב"ב ו ז). כל שטומאתו ושיעורו שוין מצטרפין זה עם זה, טומאתו ולא שיעורו, שיעורו ולא טומאתו, לא טומאתו ולא שיעורו, אינן מצטרפין זה עם זה (מעילה ד ג). שיעור כלי חרס ליטהר, העשוי לאוכלין שיעורו בזתים, העשוי למשקין שיעורו במשקין (כלים ג א). זומא לסטרא וכו', ניטל המזלג טמאה מפני כפה וכן השן של מעדר שיעור כלן כדי לעשות מלאכתן (שם יג ב). העושה מאור בתחלה שיעורו מלא מקדח גדול של לשכה (אהל' יג א). שיעור השופר כדי שיאחזנו בידו אחת ויתקע (תוספת' ר"ה ג ד). אין חולקין את איבולים עד שיהא בה כדי שיעור לזה וכדי שיעור לזה (שם ב"מ יא י). הפיאה יש לה שיעור מלמטן ואין לה שיעור מלמעלן, הביכורים וראיון אין להם שיעור לא מלמעלן ולא מלמטן (ירוש' פאה א א). כל השיעורין הלכה למשה מסיני (שם שם).

תאוכל איסור כזמן הזה צריך לרשום עליו את השיעורין שמא יעמוד בית דין וישנה עליו את השיעורין (ר' הושעיא, שם שם) בעושה יותר מן כשיעור (שם סביעי' ג א). שיעור ישרף והאוכלו פטור (שם ב א). יש שמועה לליקוטי עצמות ויש שיעור לליקוטי עצמות (שם מו"ק א ה). אנגרמום שאמרו למידות ולא לשיעורין (שם ב"ב ה יג). הרוצה לידע שיעורו של ר' נחמיה יניח חמה בראש הכרמל וירד ויטבול בים ויעלה, וזהו שיעורו של ר' נחמיה (ר' חנינא, שבת לה.). א"ר יוסי ב"ר חנינא שמעתי שאם בא להדליק אחר שש תקיעות מדליק, שהרי נתנו חכמים שיעור לחזן הכנסת להוליך שופרו לביתו, אמר לו אם כן נתת דבריך לשיעורין (שם לה:); כל שיעורי שבת כגרוגרת והכא כביצה (שם ט:). שיעור תבואה צבורה בבמה (שם קכז.). לא נצ כה אלא לחצי שיעור (יומי עג:). כל השיעורין כולן בכזית (כבי, שם ט.). שיעורין ועונשין הלכה למשה מסיני (ר' יוחנן, שם שם). שיעורים של עונשין הלכה למשה מסיני (שם שם). חמשה שיעורן טפח, ואלו הן שליא שופר שדרה דופן סוכה והאזוב (ר' הושעיה, נדה כו.). — ובספה"א: ששאלתם על שיעור חלה איזהו שיעור מדוקדק, ודאי שיעור חלה מ"ג ביצים וחומש ביצה וכו' ולכן תלו חכמים השיעור בפירות ובביצים, שהם קיימין בכל עת ואין משתנים, מיהו שיעור הביצים והפירות תלו אותן בדעתו של רואה (תשובת רה"ג, אוצר הגאונים ג, 66–67). וכן מלת הנקודה אני אומר אותה על דבר שאין לו ערך כלל לא אורך ולא רוחב ולא עומק ולא שום שיעור (ראב"ע, ספר המשיחה והמשנורת א, 8). והשטח או הפרוש וכו' הוא ערך שיש לו שיעור באורך וברוחב ואין לו עומק (שם שם). נשים קו אב שיעורו י"ב וכו' (שם שם, 12). ואלו המשלשים חדומים זו לזו אינם דומים שיהיו שוים בשיעורם (שם שם, 18). והמשלש הזה וזויותיו לעולם הם חדות כלם והם שוים בשיעורם (שם ב, 87). ואין כחן (בדומסים) כח שיהיה מאליו מרבה את שיעורו (הוא, הגיון הנפש, א:). כי גדר החלק איננו כי אם שיעור נפרד משיעור, כי השיעור הקטן סופר את הגדול (ר"י א"ס, מו"ה, היחוד ה).

והשעורים המלאכיים והשעורים הכוכביים והשעורים הנגוניים והשעורים המראיים (הוה, כוזרי ס יג). אמנם ישיג הגשם במקריו, רוצ' לומר במראיו וכתמונותיו ובשיעוריו ובאמצעותם יושג השכל (הוה, רוח חן ה). מאמר הכמות הוא בתארך הגוף בשיעורו בשלש רחקיו (סס י). וזאת ההקדמה אלו הספיק להם בה זה השיעור היתה הקדמה אמתית מבוארת גלויה אין ספק בה (כ"ם ח"ה, מו"כ ח עג). בעל שעור, מאמר חברתיו במקום שם, חדשתיו לפי הצורך, כולל כל דבר שיש לו מדה ושעור וכו'. גם כתבתי במקומות שעורים במקום בעלי שעורים לקצר (הוה, פי' המלים הזרות). כל מה שתחקור אותו התשבורת מהצורות והשעורים וזולתי זה (כמ"ע פלק־רה, המנקס, עם). וזו (התשבורת העיונית) חוקרת הקוים והששחים והמגשמים על דרך כלל וצורותיהם ושעוריהם ושווים ומותרם (הוה, רחסית חכמה ו ג, 42). שיר מלא חרפת וכלימה אין שיעור אל הבזיון (עמנו', מחב' כג, 181). וכמה שיעור שהייה כדי שחיטה אחרת (טור יו"ד כד). והיא (החתיכה) בעלת תכלית ידועת השיעור (חמו"ר לרחב"ד ח 7). —ואמר הפיטן: שְׁעורים בוה שעור במפקד להגבר (נ"ח קליר, קלובה, קרובי סקלים). כל כיל לח ויבש ומשוריו, כל קו וקצב וּמֶדד ושעוריו (הוה, חז רחים, סלוק סקלים). — °ובמשמ' הקף רחב, חשיבות וערך רב: והבן שעור מה שחיישירו אליו אם יש בלבבך תבונה (כ"ם ח"ה, מו"כ ג, הקד'). —ושעור, °שעור קומה [1]), במשמ' גדלה, וביחוד גדלת ה': כל מי שהוא יודע שיעור זה של יוצרנו ושבחו של הקב"ה וכו' (ספר רזיחל, חולר מדרסים ג, 162). ואני משלים הדבר על שיעור קומה, ואומר כי שיעור קומה לא נתקבצו עליו דברי כל החכמים, מפני שאינו לא במשנה ולא בתלמוד, ואין לנו דרך שיתברר לנו בה אם הוא דברי ר' ישמעאל או לא וכו' אילו שמנו כתב שיעור קומה לר' ישמעאל היינו מוצאים כמה פנים לדבריו (תסו' רקע"ג, מובלח בהליכות קדם, ובספוס סי' יצירה לר"י ברללוני, חולר הגחונים ח, 17).

[1]) [גם שם חבור שיחס לתנאים במעשה מרכבה ובשעוריו ומדותיו של הקב"ה ועוד חבורים שונים של חכמי הקבלה המאחרים.]

ובול אחד על תוהו ובהו מוסד לא תמדד עוגתו ולא יודע שיעור קומתו (רחב"ע, חי בן מקיץ, חיגר, 144). ולחקור שעור קומתו של יוצר בראשית (כ"ם ספנהים, חרבע כוסות, כוס ישועות ג). ועי' קוֹמָה עמ' 5852. — ובמשמ' פעלת המודד והמשער, מדידה: ואתה רואה מהכתובים האלה שהקב"ה ברא את עולמו במדידה ושיעור מתוכן ושקול (רחב"ם, מבור המסיסה והתסבורה, הקד', 2). לא יוכל ללמד תלמידו השיעור המחשבי בתחלת ענינו, אבל מלמד אותו השיעור המורגש המצוייר בצדו בצורות הרשומות (ר"י ח"ה, מו"ה, מסבון הכפס ג). אבל הציור והשיעור וההזרעה וכו' לא יתיחס כי אם לחכם יכול משער (הוה, כוזרי ח עז) אך הגבלת זה ושעורו עד שיהיה טוב לכל איננו כי אם לאלהים (סס ג ז). השיעור והפילוס בגופים הנבראים, כי השיעור עד שיהיה הגוף מסודר וערוך וכו' לא יהיה כ"א במנין (סס ד כה). אומדין, הוא השיעור על דרך קירוב (פרוס המסנה לרמב"ס, פלה ה ח). — °ובמשמ' חכמת ההנדסה, התשבֹרת: ראיות הם מחכמת השעור והטעם חכמת המדות שקורין בלשון יון [ג]יומטריאה (רחב"ע, פתח דבר לספר חלמנתי, כהנח ג, 109). וראיתי חכמת המנין וחכמת השיעור נוהגות המנהג הזה (רחב"ם, מבור המסיסה והתסבורה, הקד', 1). וכמו כן הצריכה התורה אל חכמת השיעור במדידת הארץ וחלוקתה ובתחומי שבת ובמצות אחרות (סס סס, 2). לא יתאמת לנו כי אם במלאכת השיעור שנקראת הנדסה (ר"י ח"ה, חו"ד, הקד'). וכן בחכמת השיעורים הנקראת בערבי אלהנדס"א וכו' (הוה, מו"ה 7). ומחכמת השעור מה ידע, אמר, ידע כמה טפחים ברוחב בטנו וכמה זרתות בין זקנו לתחתונו (ר"י זבחרה, סעסועים יג, דודזון, 133). חכמת החשבונות והשיעורים והיא חכמת ההנדסה (רסב"ל דורחן, מגן חבות ג ים). —°ובמשמ' יחס בין דבר לדבר proportion ; Verhältnis: וכן שעור האומה החיה הראויה לחול הענין האלהי בינה איננו כי אם לאלהים לבדו, וצריך לשמוע אותו השעור והערך ממנו (ר"י ח"ה, כוזרי ג כג). ששלמות אלו הכחות הגופיות וכו' הוא נמשך לטוב שבמזגים שיהיה לאבר ההוא הנושא לכח ההוא ולטוב שבשעורים שיהית לו (כ"ם ח"ה, מו"כ ג לו).

אמנם אם יהיה חליו בשעורו או בתנחתו או בעצמו וכו׳ זה מה שאין תחבולה בו (שם שם). — *ובמשמ׳ הכח המשער, כֹּשר השעור והדמוי שבאדם: ותמצא מבני אדם איש אשר כח מחשבתו ושיעורו[1]) חזק מאד וכו׳ אבל אומר כי מכח זה התרגש והשיעור[2]) יעבור הרעיון על התקדמות ההם כולם ויוליד מהם תולדות וכו׳ וכן תמצא כי כולם ע״ה יש להם אומץ לב, ובחזוק כח השיעור וההרגש אשר בם יגידו מה שעתיד להיות וכו׳ כי הם מודיעים בענינים אשר לא יוכל אדם בפשט מחשבתו ושיעורו הכולל[3]) להודיעם (ר״י חריזי, מו״נ ב לט). —*ובמשמ׳ גזרת האלהים הקובע מראש מה שיהיה, :Vorherbestimmung; prédestination; predestination וזו השאלה והיא שאלת הגזרה והשעור, ובערביא אל־קצא ואלקדר, היא הקצה שבשאלות התוריות וכו׳, כי אנו מוצאים בדת דברים רבים מורים כי כל דבר בשעור ושהאדם אנוס מוכרח, ויש בו דברים מורים כי יש לאדם קנין מעשהו (רס״ט פלקירא, מורה המורה, קכח). היא הגזרה והשעור שכתב אותו האלוה ית׳ על עבדיו וכו׳ (שם. קכט). —*ובמשמ׳ תכן ומבנה (של הכתוב וכד׳): והשעור באמרו ולישרי לב שמחת, שיהיה שמחה זרועה (ר״י אה״ע, הרקמה ח). יצא לחפשי, לחפשי ישלחנו, השעור בשניהם לחפשית (שם לט). שעור המשנה כך הוא (פרוש המשנ׳ לרמב״ם. כתוב׳ ג ח). — *ובמשמ׳ למוד קבוע, בפרט למוד סדיר בתלמוד: להגיד שיעור בביהכ״נ (פי׳ הגדה ש״פ, הוצ׳ קניגסברג. 1759). בעת שאני פנוי מהגדת שיעור לבני הישיבה (נודע ביהודה, יו״ד קו ט). מגיד שעור דק״ק ווילנא (קריה נאמנה, 196). — ובמשמ׳ פרקת למוד בהרצאה בכלל, נוהג בדבור ובספרות.

*שִׁיעוּרִי, ת״ז, —מסדר כפי חכמת השעור: וקודם שאחל לפי״ש ענייניהם (של מדות) אבאר אותם בדרך הצורה השעורית המופתית הנראית לעין (ר״י אה״ע, תקון מדה״כ ים).

[1]) [ר״ש א״ת (מו״נ ב לח): שרמיונו ומשערו.]
[2]) [ר״ש א״ת: המשער.]
[3]) [ר״ש א״ת: ובמשער הכולל.]

שׁעט[1]) ממנו *שָׁעַט, *שַׁעַט, שְׁעָטָה.

*שָׁעַט, פ״ע, דרך, רמס, stampfen; trépigner; to trample: ואמר הפיטן: תפשיט מפשיטי תקסט מקסטי ושועטי ובועטי ושוחטי ומורטי (רשב״ג, מזמורי פליטי, ביאליק-רבניצקי ג, 221).

*שַׁעַט, ש״ז, —כמו שְׁעָטָה, ואמר הפיטן: אלה בהצהלה ושעט, ואלה בצחצות ומעט (שלמה הבבלי, מכנו פ׳, סליחה ליום ז). מרודים בעיטי בעט, נחרת סוסים ושעט (מנחם ברבי מכיר, אסור וקדם, יוצר לשבת הגדול ח).

שְׁעָטָה[2]), ש״נ, רק סמי׳ שַׁעֲטַת, —דריכה, דריסה, פעימה, d. Stampfen; trépignement; trampling: מקול שַׁעֲטַת פרסות אביריו מרעש לרכבו המון גלגליו לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים (ירמ׳ מז ג). — ואמרו פיטנים ומשוררים: בחלאת קיאו יתבוסס ומרוב שכרותו יתגוסס, כסוס ידרוך בשעטתו ובחלל יפול במטתו (עזרא הבבלי, תוכח׳ מוסר ו כו). ביום השחקים רועשים מהמון סוסים, וארץ בשעטתם נדודה ומנעת (ר״ס ס גיד, לבני נקרני, בן תהלים, סבראן; א 84. לשאטתם ושעטתם ירופף חוג העליה (רשב״ג, מכלים מסכים, ביאליק-רבניצקי ג, 61). והרתית כסיר מצולות ההגיון לשאטתם וירופף חוג הגלגל העליון לשעטתם[3]) (ר״י אלחריזי, תחכמוני שער יו, קמינקא 161). לשירי הזמן ידו ינופף והגלגל לשעטתו ירופף (שם שם, 165). לקול

[1]) [עי׳ שְׁעָטָה, הערה.]
[2]) [כך, בקרוב, יוצאת משמ׳ המלה מענין הכתוב, אף על פי שאין עדות ברורה לכך לא מן השפות הקרובות ולא מן התרגומים הקדומים, כגון בשבעים ὁρμῆς (הסתערות), ורג׳: pompae; הסורי: הלבתא; ת״י מפסעית. מנחם ביתב, כמו דהרת, מדהרות דהרות אביריו; ריב״ג: שאון פרסות סוסיו, ר״ל חוזק הכות בפרסותיו הארץ, ולפי זה יתר המפרשים. ואמנם אפשר שקרובת המלה, בשבול ההגאים או האותיות, לערב׳ שׂטע a) כלשון מחיאה והכאה, ובאשור׳ בא שַׁחָטֻ (בתמורת שעט?) במשמ׳ צער, וצ״ע.]
[3]) [בחקוי לדברי רשב״ג המובאים לעיל.]

a) سطع

שעטתם עמודי שמים ירופפו (ר"י נגארה, ידמה ידיד, עולם תמיד, קיא).

שַׁעַטְנֵז[1], ש"ז או ש"נ,—(בגד) שיש בו צמר ופשתים יחדו: את חקתי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאים שַׁעַטְנֵז לא יעלה עליך (ויקרא יט יט). לא תלבש שַׁעַטְנֵז צמר ופשתים יחדו (דברי כב יא). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ולמה כל ימינו לא נדע סוד שעטנז (ראב"ע, שאלות, כהנא קא). בכיה בכיה לרעודת יה במעט מפי איש נגרזת, יש בה ערבוב אוי עם נבוב, מתלבש משעטנזה (עמ' פרנסים, לבי מודם, 102).

*__שְׁעִיָּה__, ש"נ, — פניה, דבר שאדם שועה אליו: לב אנוש יגיד שעיותיו, משבעה צופים על מצפה (ב"ס גניי לז יד). באלוף ינהג ישובב כשור, ושעיותיו עם בני בקר (שם לח כה).—ובספה"א, בכנוי לאל, שהאדם שועה אליו בתפלה, ואמר הפיטן: טעמו עשות למי שם שעיה, ונותשו ונעשו שמה ושאייה (ינאי, אמדים בשים, קרובי' בראשי', זולאי, יג). נטמאתם בה תהי לשאיה, נטהרתם בה תהי לשעיה (ינאי,

1) [משמ' המלה יוצאת ברורה מן הכתובים, אבל מקורה הלשוני לא נתברר. מסתבר שהמלה, המורה על משג של כלאים, מורכבת גם היא בעקר משתי מלים, מהן אחת מורה על דבר מופק מבעל חיים, ואחת על המופק מצמח. ואם יש כאן מלה עברית, שנשתמשה בצירוף כמבטא, אפשר היה לחשב שעקר הצירוף: שערת־אנז, ז"א שערת צאן עם אניצי פשתן יחד, שכן לא היה הבדל של ש ימנית ושמאלית בלשון המקרא (עי' בערך האות ש), וגם הבלעת הריש והפיכת ת לט בהדמות להגה ע הנחצי, מ עיות הן בלשון. הצעות אחרות שהציעו, אינן מניחות את הדעת.

במשנה (כלאים ט ח, ומעין זה בספרי דברי מא"ש, קטז). נאמר בדרוש: אין אסור משום כלאים אלא טווי וארוג, שנאמר לא תלבש שעטנז, דבר שהוא שוע טווי ונוז. ר' שמעון בן אלעזר אומר נלוז ומליז הוא את אביו שבשמים עליו ע"כ, ועי' גם תוספתא כלאים ה כא ובירוש' למשנה הנ"ל, ובערך שעע. רק במלה שאולה מן התורה יש לראות שעטנזא בתרגומים הארמ', וכן שאטניז בערב', מלה המובאת במקורות מימי הבינים, עי' פינסקר לקוטי קדמוניות קמ"ח, ונזכר שם רשי, ובמלונו של דוד בן אברהם אלפאסי, מהד' סקוז ב, 692]

ונהמי נגע לרעה, קרובי ויקר', זולאי, קמה). בפנת ראש יסוד שלישיה, שתתו שעון בה לשעיה (ר"א קליר, אבן חוג, קרובי' א ר"ה). פני קרב קרב ולא עלתה לו שעיה, ויורו המורים למלך יאשיה (ר"א קליר, איכה אילי, קנות ת"ב, מחזור איטליא, קעח:). חסדי אבות בנוף משמיעי געייה, חדשים לבניהם להאזין למו שעייה (רסע"ג, אני נתקתי, סדור רסע"ג, רטו). תיזל שעייה משער ומסמין לחפיר בגער (קטע עבודה יוה"כ, .Elbogen, Stud, עמ' 155). כביר הלבנין שעית כל גועה, כביר ירביץ עמו שם בטוב מרעה (יהודה בר מנחם, אל יום פדותכם, יוצר שבת נחמו, מחזור איטלי', קכא).

שעייא, עי' שַׁעֲטוּם, הערה.

*__שְׁעִינָה__, ש"נ, — מעשה הנשען על זולתו או על דבר: ורצו חכמים לקבל הדברים ומצאו דיבור שתחתיו עמידה ושכיבה וישיבה ותליה ושעינה והוא מדרס (ערוך ערך דרס). — ואמר הפיטן: קושט שעינת עץ, לעוססי פרי עץ (ר"א קליר, אימתי בחיל, קרובי' א סכות). מאהב יראיו בֵּרַר בְּסוֹם שעינתו, ידידות ציון חמד קדושת שכינתו (מא"ב בן יצחק סן, אם תסס. יוצר שבת בין יוה"כ וסכות).

שָׁעִים, עי' שָׁחִים הערה, עמ' 7021.

*__שְׁעִיעַ__,[1] ת"ז,—חָלָק, רך: לאחר גמר בניין מדין את הכותל בסיד בלוח שהיא כשיעור סנדל ויש בו רציעות שאוחזין בהן ומעבירו על הסיד כמה פעמים עד שנעשה שעיע (ערוך ערך סנדל). שערות בעלי חכמה הם בראש שעיעין, ר"ל רכים ובוקן קשים (ר' נפתלי ב"ר יעקב אלחנן, עמק המלך, כיסא דז"א נו, קנח.).

*__שְׁעִיעוּת__, ש"נ,—תכונת הדבר השָׁעַ, המַחְלֵק. Glätte; lissure; smoothness: שוע לשון שעיעות (ערוך, ערך סע). למשעי, להחליק בשר כמו חלקת צואריו שעיעות (רש"י, סוטה יא:). צחיח, שעיעת כתרגומו (תוס' גיטי נז:, וכעין זה יחזק' כו ז).

1) [מן הארמ' שְׁעִיעַ שבתוים.]

א. **שעל**[1]) ממנו שׁוּעָל.

ב. **שעל**[2]) ממנו מִשְׁעוֹל, *שְׁעוּלִים, שַׁעַל, שֹׁעַל.

ג. **שעל**[3]) ממנו *שְׁעוּל, *שָׁעַל, *שַׁעֶלֶת.

ג. ***שָׁעַל**[3]), פ״ע, הוציא קול שְׁעוּל, גנח, husten; tousser; to cough: שכשהבהמה שועלת פולטתה ולא תאמר שמא תצא ממקום ומנקבת במקום אחר (וזזויכ, סמיכי ש).

— התפ׳, *הִשְׁתַּעֵל[4]), — כמו קל, נוהג בספרות ובדבור.

שַׁעַל[5]), ש״ז, רק מ״ר סמ׳ שַׁעֲלֵי, — כמו שֹׁעַל, במשמ׳ מלא כף יד: ותחללנה אתי אל עמי בְּשַׁעֲלֵי שעורים ובפתותי לחם (יחזק׳ יג יט). — ובספה״א: ואמר המשורר: ואל נא תשאלו גשמי נדבות לעב, כי שעלי יצחק מריקיו (רשב״ג, כתין נשגו, בי׳אליק-רבניצקי א, 84). — *וגם במשמ׳ כף הרגל[6]), ואמר המשורר: אחונן את עפר רגלם ואשק בדרך צעדו בה שעליהם (רמב״ע, בכתלי, דיואן, קיח). — ונוהג בדבור הצרוף על כל צעד ושעל, במשמ׳ בכל מדרך כף רגל[7]). ועי׳ שֹׁעַל.

שֹׁעַל[8]), ש״ז, מלא כף היד, ששמשה אף מדה, Handvoll; poignée; handful: כה יעשון לי אלהים וכה יוספו אם ישפק עפר שמרון לִשְׁעָלִים[1]) לכל העם אשר ברגלי (מ״א כ י). מי מדד בְּשָׁעֳלוֹ מים[2]) ושמים בזרת תכן וכל בשלש עפר הארץ וכו׳ (ישע׳ מ יב). — ובתו״מ: גבור אם מהלך בדרך ויצמא למים אינו שותה פחות מעשרה שעלים וכו׳ ואני כל מימי בראשית צמצמתי לתוך שעלי שנאמר מי מדד בשעלו מים (ר״ל בשם ר׳ ינאי, פסיק׳ רב׳, מא״ש, קלד:). אחזו לנו שועלים שועלים וכו׳ שועלים קדמאה מלא ותניינא חסר שעלים כתי׳ על שם שעלו[3]) של ים (ר׳ ברכיה, מד״ר בשלח כב). — ובספה״א, וגם במשמ׳ כף הרגל: ומפני זה היה המרבע נצב הזויות שועל וזרת במדידת הארץ (ראב״ע, המספר והמספרים, 22). ואני מתחיל לדבר ממדידת המרבע שוה בצלעותיו וזויותיו אשר אמרתי עליו שהוא השועל והאיפה אשר אליו תחזיר כל מדידה וכל שעור וכו׳ (הוא, שם, 23). — ואמר הפיטן: פקדת צאנך על ידי נאמן, לחלצה מצען ולהעבירה במי שַׁעַל (יוסי בן יוסי, אתה כוננת, עבודת יוה״כ). מי ימוד מי שעליך, מי יחשוף תהום הדם רגלך (ר״א קליר, וי ימלך מוסף יו״כ, ממזור איטלי׳ ב, קכח.) גדת בכן למשוי ממי שעל[4]), דעת מפקד יפי פעמי נעל (הוא, קרובי שבת שקלים). למענהו כל עשה ופעל, אדיר אשר מדד עיים בשועל (ר׳ שלמה בן אבון, מירו לאל, קונטרס הפיוטי׳ ג). ועוד הוסיף מעל לאל מודד שעל[4]), בטל עוד מחעל, קרבן תמיד מיעל (שלמה הבבלי,

---

1) [עי׳ שׁוּעָל, הערות.]

2) [עי׳ שַׁעַל, הערה.]

3) [עי׳ שְׁעוּל, הערה.]

4) [אין התפ׳ זה במקורות ואין כנגדו אף בסור׳ ובערב׳. ובדבור יצרו מזה אף הִשְׁתַּעֲלוּת.]

5) [עי׳ שֹׁעַל, הערות, והשוה גם את שם המקום ארץ שַׁעֲלִים (ש״א ט ד), ואמנם יש מפקפקים בגרסה זו.]

6) [עי׳ שֹׁעַל, הערות.]

7) [בהשואת המשקל של שתי המלים.]

8) [גם בארמ׳ ובסור׳ בא שועלא במשמ׳ מלא כף היד בלבד. ואפשר שאותו שם הוא הבא בערב׳ בצורת שֻׁע׳ל a) ובמשמ׳ מלאכה, בעקר מלאכת היד, ומכאן הפעל אשתע׳ל b) עשה מלאכה, עבד. בעבר׳ נגזר מאותו שרש גם משעול הכרמים (עי׳ עמ׳ 8405), שהובן כלשון נתיב צר, אבל אפשר שעקר כונת המלה היא: מקום צר בכרמים בכלל, במלא הכף בלבד, וצ״ע.]

a) شغل b) اشتغل

1) [גם כאן אין הכונה אלא למלוי כף היד בלבד, כי כן אין שפק, ספק בעקר אלא מלא היד (ועי׳ בדברי העורך בפרושו משנת חסי״ד לאיוב כ כב), וכן בתרג׳ הקדומים, וכן למשל אברבנאל: מלא אגרופו, ואך בטעות (כנראה ע״פ האנשים אשר ברגלי) הובן שֹׁעַל כאן כלשון כף רגל והָעברה הוראה זו אף על שַׁעַל.]

2) [במגלת ישע׳ א: מיא מדד בשועלו מי ים.]

3) [במק׳ זה במדר״ר שה״ש (טו.): שעלים כתיב אותם הם השועלים שירדו לשעלו של ים ע״ב, כלו׳ שירדו לים שמדד אותו האל בשעלו, ואין גם כאן משמ׳ אחרת למלה.]

4) [בספרים חנקוד שַׁעַל, אבל הנכון, כבמקרא ובארמ׳, שֹׁעַל.]

אין לוי, זולת עבה א מככה). ימים חקוה כלם, יבשה להראות השכילם, כון בשעלו מדת משקלם (יוסף טוב עלם, אכן מסיד, קרוב' לשבת ב' אחר הפסח). וכור לי ברית אבות בפרשי לך כף ושעל [1], ממית ומחיה מוריד שאול ויעל (שמואל בן יהודה בן כהנאל? ואכן שפל רומי, סליחי׳ ליי עבת, הכלאל א, קלח.). לך שוכן על אפרוש שעל [1], ואשפיל ראשי כדל נגעל (ישראל נגארה, לך שוכן על, עולת תמיד כו). הן כל אלה יפעל, מדד מים בשעל [1]) (אגגי קס, סדר פוריס, עבודת ישראל 449). — ואמר המשורר: לתתגבר עלי חיל צר בחיל צור אשר יקח חילים בשעלים (ר"ש הנגיד, הלי תעם, הברמן א, 26). כי כל אמריך מכתבים על יד ונמדדים כמי שעל (הוא, רעי המתאונן, סס ב, 19). ואל נא תשאלו גשמי נדבות לעב, כי שעלי יצחק מריקיו, אשר לו שם ביום החום שעליו למ׳ל סלע, עדי יפתח נקיקיו (רשב"ג, כאין נשאו, ביאליק-רבניצקי א, 84). בטרם מדדת בשעל [1]) ממדי תחת ומעל, הנחת יַתעל, ארוכה וְתעל, לשבי מעל (ר"י חריזי, תחכי יד, 151). ועי׳ שַׁעַל.

*שַׁעֲלוּל, ש"ז, — שועל קטן, נוהג בספרות.

*שַׁעֶלֶת, ש"נ, — מחלת שעול קשה ומחניק, התוקפת בפרט ילדים, Keuchhusten; toux quinteuse; whooping cough, נוהג בדבור ובספרות.

*שעם [2]), ממנו *שַׁעַם.

*שַׁעַם [3]), ש"ז, — קלפתו הרכה והגמישה של מין ממיני האַלון, אלון השעם, שעושים ממנה כלי שמוש שונים, Kork; liège; cork: סנדלי בהמה של מתכת טמאין, של שעם טהורים (כלים יד ה). חלצה וכו׳ בסנדל של שעם וכסנדל של סיד

---

[1]) עי׳ בהערה אחרונה שבעמ׳ הקודם.]
[2]) [עי׳ בהערה שאחר זו.]
[3]) [לפי הרמב"ם והעריך קרוב שעם אל שגם, עי׳ שם, ולפי פרוש הגאונים לכלים (אפשטיי עמ׳ 86) היא דומה לביזוראן, שהוא קנה בסבוק, ונראה שהמלה שאולה, וקרובה היא לערב׳ צמע׳ a) גומי, וצ"ע.]

---

a) صمغ

(תוספתי יבמי יב י). שלשה סנדלין של אדם טמא מדרס וכו׳ ושל שעם ושל צפירא טהור מכלום (שם כלים ב"ב ב יא). משמרת של יין שבלת וכו׳ של שעם ושל צפירה ושל חבלי שעירן ברמונים (שם ה יב). אחוי דאימיה דרב כהנא חלץ כלילה ביחיד בלילי שבת בסנדל של שעם ומעומד (ירוש׳ יבמ׳ יב א). מהו לצאת בסנדל של שעם ביום הכפורים עמד ר׳ יצחק בר נחמני על רגליו ואמר אני ראיתי את רבי יהושע בן לוי שיצא בסנדל של שעם ביה"כ וכו׳ אמר רבה בר בר חנה אני ראיתי את רבי אלעזר דמן נגוה שיצא בסנדל של שעם בתענית צבור (יומא עח.). חוצלות של שעם ושל גמי ושל שק ושל ספירא מטמא טמא מת דברי ר׳ דוסא וכו׳ (סוכה כ:). חלצה במנעל הנפרם וכו׳ בסנדל של שעם ושל סיב וכו׳ (יבמ׳ קג:).

*שעמד [1]), ממנו *מְשֻׁעְמָד.

*שִׁעֲמוּם [2]), ש"ז, מחלת רוח, שגעון, Geisteskrankheit; maladie mentale; mental disease: שהבטלה מביאה לידי שעמום [3]) (רשב"ג, כתוב׳ ס ה). — ובמהמ"א: ויהיה מהם השעמום הדומה למות, והשעמום מינים רבים וכו׳ למה שיהיה מן השעמום בעצם המוח ויכבידהו, ויקרה מזה לאדם עד ו או ז שעות שלא ישכיל ולא יאכל ולא ישתה (ר"י חריזי, תרגום ספר אמור הקבירה של גליאנוס, כ"י ברלין). *ובמשמ׳ מצב רוח של חסר ענין בכל דבר, Langeweile; ennui; boredom, נוהג בספרות ובדבור.

*שַׁעֲמוּם, ש"ז, נק׳ שַׁעֲמוּמִית, — מי שהשעמום משתלט עליו בקביעות בעל מרה שחורה, melancholisch; mèlancolique; depressed: אמר לו שוטה היא, שעמומית היא, חולה היא (תוספת׳

---

[1]) [בעקר שפעל מן עמד, ועי׳ גם רָחוּץ, הערה, וב. שָׁמַד, הערות. בכמה מלונים נרשם גם שִׁעֲמֵד כפעל, אך אין הפעל למעשה במקורות עבריים.]
[2]) [עי׳ שעמם. הערה.]
[3]) [בתשו"ת הגאונים מן הגניזה, גינצבורג ב, 382: לידי שאמום. ואין זה מורה אלא על משבוש במכתא.]

כתוב׳ ז י). ואמר לו חולה היא, שוטה היא נרפית היא שעמומית[1]) היא (שם ב״ב ד ם). אשר תשמח וגו׳ להביא אשת חרש ואשת שיעמום שבית דין מקנים להם וכו׳ (ספרי כפא כ). לרבות אשת חרש ואשת שוטה ואשת שעמום (ת״כ, קוטס כז. וכעין זה שם כד., ומד״ר במדב׳ ט).

״שַׁעֲמוּמִית[2]), ש״נ, — דכאון־רוח, מחלת השעמום, מרה שחורה, ואמר הפיטן: ה׳ שרירות לב ישר פשוט עקמומית, ה׳ לא ירגז עוד בהרהור שעמומית (ר׳ שלמה הבבלי, אמרנו נגזרנו, סליח׳ ללוס גדלים, מחזור איטלי׳ ב, ם.).

שעמם[3]), ממנו *שִׁעֲמוּם, *שַׁעֲמוּם, ״שַׁעֲמוּמִית, ״שִׁעֲמֵם.

—פעי׳, *שִׁעֲמֵם, — לקה במרה שחורה: שפחה זו שוטה היא ניכפית היא משועממת היא (ב״מ פ.). — ״היה שומם ועזוב (קרקע): ומאז החזקה ההיא היתה בורה ומשועממת שנים רבות ולא נשתמש בה אדם לסבת התרגשו׳ המלחמות (סו״ת הר״י מינץ והר״מ פאדווה כה, עם:). — ״נגרמה לו הרגשת שִׁעֲמוּם, נוהג בדבור ובספרות.

—התפ׳, *הִשְׁתַּעֲמֵם, — חלה ולקה ברוחו: שתה ג׳ כוסות יצאו שלשה חלקים מדעתו וכו׳ שתה כוס רביעית יצא כל דעתו נשתעממו כל הכליות ונטרף לבו וכו׳ (מד״ר במד׳ י). — ״היה שרוי באפס מעשה וחסר ענין, נוהג בדבור ובספרות.

—פעי׳, ״שִׁעֲמֵם, — גרם להרגשת שִׁעֲמוּם: מה לו לחושק לשעמם אהובתו בדברים (אגרות מד״ל ל״ד).

״שַׁעֲמָנִית, ש״נ, — בד עשוי משעם מחון ושמן פשתים, Linoleum; linoleum, נוהג בספרות ובדבור.

---

[1]) [בהוצ׳ צוק״ם: שעייא היא.]
[2]) [ע״פ הארמית שבבבלי (נדרים פא.) שעמומיתא, באותה משמע׳.]
[3]) [אפשר שיש כאן בעקר שפעל מן עמם, כדעת רבים. עכ״פ יש לראות את השרש כשאול מארמ׳.]

א. **שען**, ממנו ״הִשָּׁעֲנוּת, מִשְׁעָן, מַשְׁעֵן, מַשְׁעֵנָה, מִשְׁעֶנֶת, ״שְׁעוֹן, ״שְׁעִינָה, שָׁעַן ״שַׁעַן.

שָׁעַן, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

—נפע׳, נִשְׁעַן, נשען אדם על זולתו, על יד זולתו ועל דבר, נסמך עליו, sich (an)lehnen, stützen; s'appuyer; to lean: הניחה אותי והימשני את העמודים אשר הבית נכון עליהם וְאִשָּׁעֵן עליהם (שופט׳ יז כו). והנה שאול נִשְׁעָן על חניתו (ש״ב א ו). בבוא אדני בית רמון להשתחות שמה והוא נִשְׁעָן על ידי (מ״ב ה יח). ויען השליש אשר למלך נִשְׁעָן על ידו את איש האלהים (שם ז ב). והמלך הפקיד את השליש אשר נִשְׁעָן על ידו על השער (שם שם יז). ובקצור, נשען תחת העץ, במק׳ ישב תחתיו ונשען עליו: וְהִשָּׁעֲנוּ תחת העץ (בראש׳ יח ד). — ובהשאלה, נשען האדם על האלהים או על משען שוא, בטח בו, to rely; se fier; sich verlassen: והיה ביום ההוא לא יוסיף עוד שאר ישראל וכו׳ לְהִשָּׁעֵן על מכהו וְנִשְׁעַן על יי׳ צבאות וכו׳ (ישעי׳ י כ). ותבטחו בעשק ונלוז וַתִּשָּׁעֲנוּ עליו (שם ל יב). הוי היורדים מצרים לעזרה ועל סוסים יִשָּׁעֵנוּ ויבטחו על רכב כי רב (שם לא א). יען היותם משענת קנה לבית ישראל, בתפשם בך בכפך תרוץ וכו׳ וּבְהִשָּׁעֲנָם עליך תשבר (יחזק׳ כט ו—ז). ועל יי׳ יִשָּׁעֵנוּ לאמר הלא יי׳ בקרבנו לא תבוא עלינו רעה (מיכ׳ ג יא). יִשָּׁעֵן על ביתו ולא יעמד יחזיק בו ולא יקום (איוב ח יה). כי נִשְׁעֲנוּ על יי׳ אלהי אבותיהם (דה״ב יג יח). כי עליך נִשְׁעַנּוּ ובשמך באנו על ההמון הזה (שם יד י). בְּהִשָּׁעֶנְךָ על מלך ארם ולא נִשְׁעַנְתָּ על יי׳ אלהיך על כן נמלט חיל מלך ארם מידך, הלא הכושים והלובים היו לחיל לרב וכו׳ וּבְהִשָּׁעֶנְךָ על יי׳ נתנם בידך (שם טז ז—ח). — ונשען אל, באותה משמ׳: בטח אל יי׳ בכל לבך ואל בינתך אל תִּשָּׁעֵן (משלי ג ה). ונשען ב: יבטח בשם יי׳ וְיִשָּׁעֵן באלהיו (ישעי׳

---

[1]) [אין השרש הזה במשמ׳ זו ביתר הלשונות השמיות. אך יש שמשוים בערב׳ שְׁעֵנָה a), אהלי שַׁעַן b) הקים אהל.]

a) سعنه b) سعن

כ י). — ובלי משלים: יתן לו לבטח וְיִשָּׁעֵן ועיניהו על דרכיהם (איוב כד כג). — ונשען נחל לגבול, היה סמוך וקרוב אליו: ואשד הנחלים אשר נטה לשבת ער וְנִשְׁעַן לגבול מואב (במדבר כא טו). — ואמר ב"ס: אל תשען על חילך ואל תאמר יש לאל ידי, אל תשען על כחך ללכת אחר תאות נפשך (ב"ס גניזה ה א–ב). — ובתו"מ[1]: ואין דורש ואין מבקש ואין שואל על מי לנו להשען על אבינו שבשמים (סוטה ט טו). איזהו הדופק, את שהגולל נשען עליו, אבל דופק דופקין טהור (אהלו׳ ב ד). רכב עליה (על הפרה), נשען עליה וכו׳ פסולה (פרה ב ג). הזב מטמא את המשכב וכו׳ עומד, יושב, שוכב, נתלה ונשען וכו׳ (זבים ב ד). משל למלך שהיו לו בנים הרבה וכו׳ קטן שבכולם היה אביו אוהבו, אוכל עמו ושותה עמו נשען עליו ויוצא נשען עליו ונכנס (ספרי דברים שכב, מא"ש, קמו.) אית תניי תני נשענים בבהמה, אית תניי תני אין נשענים בבהמה, אמר רב חסדא מאן דאמר נשענין בבריא מאן דאמר אין נשענים בתש, רבי יוסה אומר אתפלגין ר׳ בא בר ממל ותבריא חד אמר נשענים וחורנה אמר אין נשענים, מאן דאמר נשענים בהוא דמסתמיך ביחד, מאן דאמר אין נשענין בכובש את כבדו וכו׳ (ירושל׳ ביצה ה ב). שרשי אילן וכו׳ לא ישב עליהן לפי שאין עולין באילן ואין נתלין באילן ואין נשענין באילן (ערוב׳ ק.). מה גפן זו נשענת על גבי קנה, כך ישראל נשענין בזכות התורה הכתובה בקנה וכו׳ מה גפן זו נשענת על גבי עצים יבשים והיא לחה, כך ישראל נשענין בזכות אבות אע"פ שהם ישנין (מד"ר ויקרא לו). — ובספה"א: עד שאין אדם יכול למדוד אותן ולחלקן בדרך ישרה ומשפט אמת אם לא ישען על החכמה הזאת (ראב"ע, ספר המספר והמשנורה, הקדמה המחבר, 2). אבל נשענתי בקשט נתיבה ומעגלי מישרים (מכתב תשלומי אבן ספרוט, הכוזרי כז). וכל המאמין במשה רבנו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת עליהן וישען עליהן (רמב"ם, ממרים א א). אבל נשענתי על שתי הקדמות וכו׳ (ר"ש א"ת, פתיחה למו"נ של הרמב"ם). ואשר הוא נשען על ידו כהשענו על קיר נטוי גדר הדחויה (סידו"א, מעגל טוב 17). — ובמליצת הכתיב בענין כח הגבר: ישען על ביתו ולא יעמד (סו"ת ריב"ש קכז). ועי׳ בערך בַּיִת עמ׳ 533.

— קל, *שָׁעַן, סָמַךְ, שמש משען, ואמר הפיטן: במל גבורה עודד ושעון גאולים ממסגר צפעון (רסב"ג, בעל אגור, ביאליק-רבניצקי ב, 125). קויך בך שְׁעֻנִים ובפיהם סדורה מלה (ענן הכהן, אליהו הנביא, שירמן, מבחר השירה העברית באיטליה, 60). ובפרט בינ׳ פָּעוּל, שָׁעוּן, כמו נשען, ואמר הפיטן: קווים חסדיך ועל רחמיך שעונים (רס"י, ה׳ אלהי הצבאות, סליח׳ לערב ר"ה). ולא יישנו ולא יוכלו הנחה ולא ישעו עלי מבטח שעונים (ד"ה של יהודי מצרים וא"י, יעקב מן ב, 77). שחרו לשאת מדברותיו גלות מקום תלמוד תורה, בחיריו שעונים פן תהיו לומר כי הוא יבא אחרי בוחריו (ר׳ יצחק בר לאונן, את קולך שמעתי, אזהר׳, ע:). בלבם מצבים נגד חיל צבא מעוגי, בראתי אלה בינו עם שעוני (מנחם בר מכיר, אל אל, יוצר שבת נחמו).

— הפעי, *הִשְׁעִין, — סמך וסעד: ואשה זקנה היתה והיתה הבת תופסה במטה ונירנת ביד אמה ומשענת אותה (מדרש עשרת הדברות, ביהמ"ד ילינק א). כל מצב משלשה מצבים אלו יש לו עמוד חזק להשעין עליה את היהדות הכללית (כ"א לויפל, מבע"י מ"ז, המספד לטובה, עז:). — ואמר הפיטן: אלים כהשעין אב תחת עץ סכה ונצב להאריחם בנפש חשובה (כ"א קליר, אלים כהשעין, קרובי ב׳ סכות). בם תקעה יתדותיה בכפל להשעין ידותיה (הוא, סוסן עמק, מוסף יוה"כ).

— הפעי, *הָשְׁעַן, — כמו נפע׳, ואמר הפיטן: עיניו כיונים פינות לבו מושענים לחייו (שבתי בן משה, גן נעול, אופן א פסח).

— פעי, *שִׁעֵן, — כמו נפע׳: דרשנים טובים מטיבים ומבינים, ישרים מיושרים משוענים (תשובת גאון, קטע גני׳

[1] [על דברי ארמין והחכמים במשנה כתוב׳ יג ג: מי שמת והניח בנים ובנות וכו׳ הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים, נאמר בירוש׳ שם: אית תניי תני ישענו, מאן דאמר ישענו והשענו תחת העץ, מאן דאמר ישאלו על הפתחים ונוע ינועו בניו ושאלו ודרשו מחרבותיהם ע"כ, ואין עדות לגרסה זו ממקום אחר.]

JQR 9, 175). - ואמר הפיטן: תחת אילת עֹפר ברק מושיע בטל אמיץ ינסם כאיתן בחרב וגזת טל שְׁעַנְתִּי מאז (ר"ה קליר, סתם, תפלת טל). בו שְׁעָנֵנוּ מעולם ויעננו נוראות (ר' שמעון בר יצחק, קרובי ב' ר"ה).

****שַׁעַן,** ש"ז, — כמו מִשְׁעֶנֶת, מִשְׁעָן, דבר שנשענים עליו, ואמר הפיטן: סעודה ערוך בשען רענן (ר"ה קליר, אבינדור, תפארת שיבת לבונן). לאן שען הורים וזכות ישני מכפל (אליה בן שמעיה, הי אלהי ישראל, סליח' ד עמ"ת).

***שַׁעָן,** ש"ז, — עושה שעונים, העוסק במלאכת חשעונים, נוהג בדבור ובספרות.

***שענה,** רק התפ', השתענה, — השתבח. התפאר, ואמר בן סירא: כל אלו בדורם ומימיהם תפארתם, יש מהם הניחו שם להשתענות[1]) בנחלתם (ב"ס גניי מד, ז—ח).

***שְׁעָנוּת,** ש"נ, — מלאכת השַׁעָן, נוהג בספרות ובדבור.

שעע[2]), ממנו **שָׁעִיעַ, **שְׁעִיעוּת, שְׁעַע, ועי' שעשע.

---

1) [כך בכתבי היד, ולדעת כל המפרשים, וגם לאחרונה של סגל, בן סירא השלם, קשה לבאר זאת כלשון השענות, ואין תרופה בתקונים שהצעו: להִשְׁתָּעוֹת, לְהִשָּׁעוֹת. ואולם בתרג' לישע' נה יב בא במק' והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף: טוריא ורמתא יבועון קדמיכון תושבחא וכל אילני חקלא ישענון בענפיהון. וכן נאמר באדר"נ ד (הוצ' שכטר 18 וכו'): שני תלמידי חכמים שיושבים ועוסקים בתורה ועברה לפניהם כלה או מטה של מת וכו' יעמדו וישננו ויקלסו לכלה וילוו למת, מעשה ברבי יהודה בר אלעאי שהיה יושב ושונה לתלמידיו ועברה כלה ואחז בידו בדי צרבו (צ"ל בדי שרף, של הדס) והיה משנין בה עד שעברה הכלה מלפניו ע"כ, ובמקום משנין יש נוסחאות: משננין, משאנין, משענין, משענן (עי' בספרו של פינקלשטין על אדר"נ ובמאמרו בס' היובל לפ. קפלן, ב, פד, ויש לתקן שם לפי דברי כאן), וגם כאן העקר ישענו, משענה, כלשון שבח, וממקום זה למדו להשתעשע אף בשרש שנן כלשון קלוסין ושבח. וכן להשתענות פרושו: להשתבח, וצ"ע.]

2) [עי' בהערה שאחר זו.]

שָׁעַע[1]), פ"ע, במקרא רק בצווי מ"ר שְׁעוּ, — היה סתום עינים, כאלו טוח בטיח: verklebt sein; être collé, bouché; to be glued: התמהמהו ותמהו השתעשעו וָשֹׁעוּ שכרו ולא יין נעו ולא שכר (ישע' כט י).[2]) — ובתו"מ, בפרט בינ', שע, שוע, נטוח וּמְחֻלָּק, poliert; poli; polished: לא תלבש שעטנז דבר שהוא שוע טוי ונוז וכו' לבדים אסורים מפני שהם שועים (כלאים ט ח—ט). ועי' שעטנז. — ומ"ר שְׁעִים, במשמ' מקומות מְחֻלָּקִים צד חלק: מקרקר קיר ושוע אל ההר, שהיו מקרקרים קורות בתיהם ועושין אותן מגינים ומעמידים אותן על שועיהם (מד"ר איכה פתיחה). — ובסהמ"א: קערה שמלח בה בשר אפילו היתה שועה באבר אסור לאכול בה (רמב"ם, מאכלות אסורות ו). כלי חרס השועים באבר שנשתמשו בהן ביין נסך, אם היו לבנים או אדומים או שחורים מיתרין (טור, שם יח). וכן כלי חרשים אינו צריך לחטביל אבל השועין באבר הרי הן ככלי מתכת וצריכין טבילה (טור, שם יז). — **ואף במשמ' פ"י, שע את הכלי, החליקו, hobeln, polieren; raboter; to plane: כשאינם שועין ושופין את החבית מבפנים ומבחוץ יפה יפה (ערוך, ערך בעבוע). תריקנא כפני עצמה טהורה פי' ברזל הוא בתוך העץ והוא עשוי לשוע ולהחליק הנסרים והוא מכלי חנגרים וכו' (טור, ערך כגן). צמר ופשתים שטרפן זה עם זה ושע אותן ועשה מהן לבדין הרי אלו כלאים (רמב"ם, כלאים ו). — ואמר הפיטן: תשורת שלישים מנו שְׁעָתָהּ[3]), ומשָׁלישים אותו הושעתה (ינאי, אלף המגן, קרובי בראשי, זול"י כז). — ואמר המשורר: קצר שפתי אל לעון יחשב, כי צללי אזני ועיני שעו (ראב"ע, כסנא ב, 36).

— הפע', הֵשַׁע, במקרא רק צווי הָשַׁע, טח, סתם בטיח: verkleben; coller; to glue: השמן[4]) לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו הָשַׁע פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו (ישע' ו י).[5]) — ובקצור

---

1) [שרש זה מצוי הוא בארמ' ובסור'.]

2) [ועי' ב. שַׁעֲשַׁע.]

3) [כלו' מעיניו הסתרת.]

4) [במגלת ישע' א: השם.]

5) [לפי הערת המחבר בערך מקצועה עמ' 3287

השע במשמ' השע עין, סתם והעלים עין: הָשַׁע 1) ממני ואבליגה בטרם אלך ואינני (תהלי לט יד). 2) — ואמר הפיטן: טוב משגלה לו קץ מוּמן, השע והבליג וקִץ כמן (ר"א קליר, איכה את אשר, קינות לט' באב). דופי ערלתה בה היא משעת ולבורה אוזן מרשעת (ינאי, זולתי קכד). ימשחנו שמן ששון ועין אויבינו ישע (מדס"ג, מגלגלות רט). — ואמר המשורר: דור נאלת עיניו מאד רמו אבל אתם לתביט האמת השעו 3) (רמב"ע, כעפי דמעות, ברודי, קסח).

*שעף, ממנו *שַׁעַף.

*שַׁעַף, ש"ז, — שרף צמיג ודבוק: הדם והדיו והדבש והחלב ושרף התות וכו' יבשין חוצצין, לחין אין חוצצין ושאר כל השרפין בין לחין ובין יבשין הרי אלו חוצצין (מפני) שהן של שעף 4) (תוספת' מקו' ו ט).

יש להניח פעל זה במשמ' החליק גם במק' יעשהו בישע' מד יג: חרש עצים נטה קו יתארהו בשרד יעשהו במקצועות ובמחוגה יתארהו, וכן בזכרונות ועד הלשון ה עמ' 93, וצ"ע.]

1) [אמנם אין להתעלם מדמיון הבטוי אל שעה מן, במשמ' דומה, ואפשר שצדקו הגורסים כאן שְׁעֵה במק' השע, ועי' גם בהערה שאחר זו.]

2) [בב"ם גני' יג ו כתוב: צוּרֵיך לו עמך וְהַשֵּׁיַע לך ושיחק לך והכטיחך ע"כ, והתלבטו בו המפרשים, ועי' לאחרונה בדברי מ.צ. סגל ב"ס השלם למקוב. ואמנם כבר העיר ש. ליברמן (ירושלמי כפשוטו א 289) על כך, שאותו פתגם הוא החוזר בקצור בירוש' ערוב' ה א ועוד: צרך לך שחק לך וכו' אך גם הוא לא עמד על כונת הפעל השיע, שהוא רואה אותו כשבוש. אך אפשר, שאין כאן אלא הֵשַׁע. הֵשַׁע במשמ' השע את עינו, התעלם ממעשיך הרעים, על פי תה' לט יד, וצ"ע. במק' מהשב אפי רעך (ב"ס גני' מא כא) כתוב בגליון: מי השע פי רעך, ואינו אלא שבוש.]

3) [בכי"ש וט"ש: הושעו, בד"ת: נשעו (ברודי בפרוסו, עמ' סטו), ואינם אלא שבוש.]

4) [כך הגרסה אצל צוק"מ, וכן עקר, ובדפוסי הגמרא: מפני שהן שרף והמלה שאולה מארמ' ובאה בתרג' (ברא"ש לת ה. מג יא) בתסורת נכאת (עי' שם) בעבר', ולשון המאמר מורה על כונתה כלשון אשר דביק וצמוג, בלתי נוזל, שהוא בין היבש ובין הלח, ויש רואים במלה מבטא אחר של שעוה, ואינו מסתבר.]

א. שער 1), ממנו *מְשֻׁעָר או *מְשֻׁעָר, א. שׁוֹעֵר, א. שַׁעַר.

ב. שער 2), ממנו ב. שׁוֹעֵר, ב. שַׁעַר, ב. שָׁעַר.

ג. שער 3) ממנו א. שָׁעַר.

ד. שער 4), ממנו שֹׁעָר, שַׁעֲרוּר, שַׁעֲרוּרִיָּה, שערירית, *שַׁעֲרֵר, שַׁעֲרוּרִת.

ה. שער 5), ממנו *הַשְׁעָרָה, *הִשְׁתַּעֲרוּת, *מִשְׁעָר, *שִׁעוּר, ג. שָׁעַר, ג. *שַׁעַר.

א. שַׁעַר 6), ש"ז, שַׁעַר, שַׁעֲרָה, שָׁעְרָה, מ"ר שְׁעָרִים, שַׁעֲרֵי, שְׁעָרֶיהָ, שְׁעָרַיִךְ, שְׁעָרֶיךָ, שְׁעָרָיו, שְׁעָרֶיהָ, שַׁעֲרֵיכֶם, שַׁעֲרֵיהֶם, — פֶּתַח רחב בחומה ובגדר וכד', ששמים בו דלת והמשמש כניסה לעיר או למחנה ולחצר המקפים קיר וגדר, Tor; porte; door: ויעמד משה בְּשַׁעַר המחנה (שמות לב כו). עברו ושובו מִשַּׁעַר לָשַׁעַר במחנה (שם שם כז). וכתבתם על מזוזות ביתך וּבִשְׁעָרֶיךָ (דברי ו ט). יבחר

---

1) [עי' א. שַׁעַר, הערה.]

2) [עי' ב. שׁוֹעֵר, הערה, עמ' 6982.]

3) [עי' א. שָׁעַר, הערה.]

4) [שרש זה קרוב הוא לדעת יֶנְזֶן, ZDMG 67, עמ' 504, לאשור' שַׁחֲרַרְתְ, שחררת, במשמ' שַׁעַר ופחד, אבל הוא השרש, אשר ברֹב גזירותיו בטא אח"כ בשין שמאלית, כלו' בסמך, ועי' שֹׂעַר, הערות.]

5) [שרש זה הוא הבא במקרא ובתו"ם גם בכתיב צער, סער, ועי' א. צַעַר, הערה, עמ' 5576 וכו', ובערב' כנגדו שׂער a).]

6) [בארמ' ובסור' תְּרַע, תַּרְעָא, באוגרית' ת'רע', מ"ר ת'רע'ת במשמ' שַׁעַר, ת'ע'רם במשמ' א. שוערים, וכן שַׁחִ'ר כמלה כנענית במכתב מעמרנה (הולי קנודטלון, 244, 16), ובערב' בא תַ'עְ'ר b) במשמ' פרצה, סדק, והפעל תַ'עַ'ר b). בקע, סדק, ובכוש' סַעַר במשמ' קרע, ולפי זה אין שַׁעַר בעקר אלא הפרצה, המקום הפתוח בקיר יבחומה, הנסגר בדלת.]

---

a) سعر b) ثغر

אלהים חדשים או לחם שעורים[1] (שפט' ה ח). אז ירדו לשערים עם יי' (שם שם יא). ויגש שאול את שמואל בתוך השער (ש"א ט יח). ודוד יושב בין שני השערים (ש"ב יח כד). כי יצר לו איבו בארץ שעריו[2] (מ"א ח לז). ונתץ את במות השערים[3] (מ"ב כג ח). נשאר בעיר שמה ושאיה יכת שער (ישע' כד יב). ולגבורה משיבי מלחמה שערה (שם כח ו). ו בא אתי ירושלמה במראות אלהים אל פתח שער הפנימית הפונה צפונה (יחזק' ח ג). והוא עמד בשער (שם מ ג). ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה (שם שם ו). לא יבשו כי ידברו את איבים בשער (תהל' קכז ה). עיניך ברכות בחשבון על שער בת רבים (שה"ש, ז ה).[4] ויבוא עד לפני שער המלך כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק (אסתר ד ב). ובצרופים המציינים את מקום השער ואת חלקי הבנינים והחצר הסמוכים לו: ואת מסך שער החצר (שמות לח יח). ואת אדני שער החצר (שם לח לא). ואת מסך פתח שער החצר (במדי ד כו). ויצא געל בן עבד ויעמד פתח שער העיר (שפט' ט לה). ויאחז בדלתות שער העיר (שם יו ג). ויתו על דלתות השער (ש"א כא יד). ויערכו מלחמה פתח השער (ש"ב י ח). וילך הצפה אל גג השער אל החומה (שם יח כד). ויעל על עלית השער (שם יט א). וימד את סף השער קנה אחד רחב (יחזק' מ ו). וימד את אלם השער (שם שם ח). ותאי השער דרך הקדים (שם שם י) וברזל לרב למסמרים לדלתות השערים ולמחברות הכין דויד (דה"א כב ג). ותבוא אל מבוא שער הסוסים בית המלך (דה"ב כג טו). ויקבצם אליו אל רחוב שער העיר (שם לב ו). — והשערים השונים של ירושלים ושל המקדש: שער סור[1] (מ"ב יא ו). שער הרצים (שם יא יט). שער אפרים (שם יד יג). שער הפנה[2] (שם שם). שער יהושע (שם כג ח). שער בין החמתים (שם כה ד). שער החרסית[3] (ירמ' יט ב). שער יי' החדש (שם כו י). שער הסוסים (שם לא מ). שער בנימן (שם לז יג). שער התוכח (יחז' מ ה). שער העליון (שם ט ב). שער צפון (שם מו ט). שער נגב (שם שם). שער הדגים (צפנ' א י, נחמ' ג ג). שער הפנים (זכרי יד י). שער האשפת[4] (נחמ' ב יג). שער העין (שם שם יד). שער הצאן (שם ג א). שער הישנה (שם שם ו). שער הגיא (שם שם יג). שער המים (שם שם כו). שער המזרח (שם שם כט). שער המפקד (שם שם לא). שער המטרה (שם יב לט). — ושער במשמ' זו כמקום המשפט וכמרכז החיים הצבוריים: ולוט ישב בשער סדם (בראש' יט א). ויען עפרון החתי את אברהם באזני בני חת לכל באי שער עירו (שם כג י). וישמעו אל חמור ואל שכם בנו כל יצאי שער עירו (שם לד כד). לא תעשה כל מלאכה אתה וכו' וגרך אשר בשעריך (שמות כ י). והלוי אשר בשעריכם (דברי יב יב). שפטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך (שם יו יח). והוציאו אתו אל זקני עירו ואל שער מקמו (שם כא יט).

1) [אמנם הבטוי קשה, ועי' בהערת המחבר בערך לחם עמ' 2660. והעורך, בפרק על הצוער והצוערים וצוערי הלויים ב"הלשון והספר" א, מרחיב את הדבור על הנגוד שהיה קיים בין שוערים, גובי מסים כנעניים ובין אדירים, כלו' אדירי הצאן, רועי הצאן מישראל, והרי כן גם ספל אדירים בכתוב פירושו: ספל של רועי הצאן, ועל כן הוצע שם לבאר כמה כתובים בתיאור המלחמה נגד מלך כנען, כגון פס' יג: אז ירד שריד לאדירים עם, במשמ': אז ירדה, אז הכה ונצח שריד של רועים, של אדירי הצאן מישראל את עם המלחמה של יבין וסיסרא; ולפי זה גם בפס' יא הכונה: אז ירדו שערים (במק' ירדו שערים) עם יי, כלו' אז נצחו את ישראל עושקיהם הכנעניים. ולפי זה אפשר שגם בבטוי אז לחם שערים הכונה: אז. כשנ חמי (ישראל) בעושקים, מגן אם יראה וכו'. ואפשר שענין זה לפנינו גם בכמה כתובים נוספים, שמדובר בהם על מלחמה בשער, וצ"ע.]

2) [השבעים (ἐν μιᾷ τῶν πόλεων αὐτοῦ) והסורי (בחד מן מד נתהון) גורסים כאן באחד שעריו, ואלו בכתוב המקביל בדה"ב ו כח תרגמו השבעים κατέναντι τῶν πόλεων αὐτῶν, כאלו גרסו רק בשעריו, והסורי: בארעהין ובקוריהון, כאלו בפסק' בארצו ו(ב)שעריו. וצ"ע.]

3) [אמנם יש גורסים כאן במות השעירים, על פי ויקרא יז ח וכו', ועוד.]

4) [ומכאן במליצה, על שער בת רבים: בפרהסיה, לעיני כל.]

1) [בדה"ב כג ה: שער היסוד.]

2) [בדה"ב כה כג: שער הפונה.]

3) [כך קרי. כתיב: החרסות.]

4) [גם שער השפות (נחמ' ג יג).]

ועלתה יבמתו הַשַּׁעְרָה אל הזקנים (שם כה ז). מחר סאה סלת בשקל וסאתים שעֹרים בשקל בְּשַׁעַר שמרון (מ״ב ז א). בצאתי שַׁעַר עלי קרת ברחוב אכין מושבי (איו׳ כט ז). כי יודע כל שַׁעַר עמי כי אשת חיל את (רות ג יא). ולא יכרת שם המת מעם אחיו וּמִשַּׁעַר מקום (שם ד י). זקנים מִשַּׁעַר שבתו בחורים מנגינתם (איכה ה יד). — ובהשאלה, שער שמים, שער מות וכדו׳: אין זה כי אם בית אלהים וזה שַׁעַר השמים (בראשי כח יז). בְּשַׁעֲרֵי שאול פֻקדתי יתר שנותי (ישעי לח י). מרוממי מִשַּׁעֲרֵי מות (תהל׳ ט יד). שאו שְׁעָרִים[1] ראשיכם והנשאו פתחי עולם (שם כד ז). ויגיעו עד שַׁעֲרֵי מות (שם קז יח). הנגלו לך שַׁעֲרֵי מות וְשַׁעֲרֵי צלמות תראה (איוב לח יז). — ושערי ציון, בכנוי לעיר ירושלים: אהב יי׳ שַׁעֲרֵי ציון מכל משכנות יעקב (תהל׳ פז ב). — ושער בכנוי לעיר: נגע עד שַׁעַר עמי עד ירושלים (מיכה א ט). — ובא לשער, ירש את השער, במשמ׳ כבש את העיר: ויירש זרעך את שַׁעַר איביו (בראשי כב יז). ויירש זרעך את שַׁעַר שנאיו (שם כד ס). ונכרים באו שערו[2] ועל ירושלים ידו גורל (עובדי א יא). — ואמר ב״ס: אל תרשיעך בעדת שערי אל ואל תפילך בקהלה (ב״ס גני׳ ז ז).— ובתו״מ: לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים (ברכ׳ ט ה). והיכן היו משתחוים וכו׳ כנגד שלשה עשר שערים, שערים דרומיים סמוכים למערב, שער העליון שער הדלק שער הבכורות שער המים, ולמה נקרא שמו שער המים שהיו מכניסין צלוחית של מים של ניסוך בחג וכו׳ שער יכניה שער קרבן שער נשים שער השיר, ולמה נקרא שמו שער יכניה שבו יצא יכניה בגלותו, במזרח שער נקנור וכו׳ (שקל׳ ו ג, וכעין זה מדות ב ו). אין פוחתין מכ״א תקיעות במקדש וכו׳ שלש לפתיחת שערים, שלש לשער העליון ושלש לשער התחתון וכו׳ (שם שם ה). ואם אמרה טהורה אני מעלין אותה

1) [לפי הערת העורך בערך ראש, אין כאן הכונה לשערי בית המקדש אלא לשערי השמים, כי רק אלה מורדים (ויט שמים וירד) למטה ומתנשאים למעלה בהפתחם, שלא כשערי בנין באדמה, הנפתחים פנימה או חוצה.]

2) [כך כתיב, קרי: שְׁעָרָיו.]

לשער המזרח שעל פתח שער נקנור ששם משקין את הסוטות (סוטה א ה). עד שבאו שני גרדיים משער האשפות בירושלים (עדי׳ א ג). מיריחו היו שומעין קול שער הגדול שנפתח (תמיד ג ח). חמשה שערים היו להר הבית, שני שערי חולדה מן הדרום משמשין כניסה ויציאה וכו׳ שער המזרחי עליו שושן הבירה צורה וכו׳ (מדות א ג). ושבצפון שער הניצוץ וכו׳ שני לו שער הקרבן שלישי לו שער בית המוקד (שם שם ה). אל שער העיר ההוא, זו הוא שאסרנו שער שנמצאת בו ולא שער שנידונת בו (ספרי דבר רמב. א״ם-שלום קיח:). שבעה שמות נקראו לו (לשער המזרחי) שער סור שער היסוד שער חריסית שער איתון שער התוך שער חדש שער עליון שער סור ששם היו טמאין פורשין וכו׳ (ירוש׳ עירובי ה א). ביקש (שלמה) להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה וכו׳ (רב יהודה בשם רב, שבת ל.). כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן וכו׳ (רים לקיש, שם קיט:). בשעריך, אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות ואחד שערי מדינות ואחד שערי עיירות וכו׳ (ת״כ, יומא יא.). ושער הכהן ושער חולדה לא חרבו לעולם עד שיחדשם הקב״ה (מד״ר שה״ש ב, דומה דודי). — *ובהשאלה, שערי תפלה, שערי דמעות שבשמים וכדו׳: מיום שחרב ביהמ״ק ננעלו שערי תפלה וכו׳ ואף על פי ששערי תפלה ננעלו שערי דמעות לא ננעלו וכו׳ (ר׳ אלעזר, ברכ׳ לב:)[1]. כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה (רב חסדא, ב״מ נט.). שערי תפלה פעמים נעולין פעמים פתוחין וכו׳ שערי תשובה לעולם פתוחין (ר׳ שמואל ב״נ, מד״ר איכה ג מג). — ובצרופים, *בית שער, חדר קטן ליד מבוא השער לשומר הפתח: ואילו שאין חוזרין (מן המלחמה) הבונה בית שער וכו׳ (סוטה ח ג). כופין אותו לבנות שער ודלת לחצר, רשב״ג אומר לא כל החצירות ראויות לבית שער (ב״ב א ה). ובית שער ואוירה של חצר וכו׳ (אהלות יח י). ניחא מבפנים צריך בית שער, מבחוץ צריך בית שער (ירוש׳ עירובי י ט).

1) [ובמליצה, אצל חיד״א (מעגל טוב השלם, 18): ושערי תירוצים לא ננעלו.]

בית שער הפתוח לגינה ולקיטונית וכו' ותכ"א נידון כבית שער (מנח' לג:). — ובתפלה: פתח שערי שמים לתפלתנו (תפלת אבינו מלכנו). הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח (הכל יודוך). — ובסהמ"א: שע ים הוא חלל פתח השער דלתים הם הפותחים ונועלים בהן את השער (רס"י, ישעיה מה א). שהאשה כשכורעת לילד היא על שערי מיתה (מדה"ג בראש' ל כה, מרגליות, תקלט). — ואמר הפיטן: שערי שמים בלולי אש ומים וכו' שערי רקיע בו מאורות התקיע וכו' שערי זבול שבו מזבח סָבוּל וכו' (ר' שמעון בן אבון, שערי שמים, סלימ' ליום ב עשי"ת). שערי ארמון מהרה תפתח וכו' שערי גנוזים וכו' שערי היכל הנחמדים וכו' (הוא, אב ידעך, תפלת נעילה). פתח לנו שער בעת נעילת שער (תפלת נעילה). ובשערי דמעות כי לא נשלבו (אזכרה אלהים, שם). עלית עלי כל בחכמת שעריך[1]) (ראב"ע, יעלה יפה קול, איגר 148). — *ובמשמ' מדור, פרק, ענין[2]): שבע כפולות בג"ד כפ"ת חקקן חצבן צרפן וצר בהם וכו' ושערים בנפש וכו' (יצירה ד ד). גם להודיעכם ביאור כל שער ושער אשר למדנו מן החכמ' הראשונים ז"ל (רסע"ג, מספר הגלוי, רעז). והסכים הוא להם ללמדו (סוד העבור) לכל יש וקבעו ספמרות שלא תזח בארבעה שערים להתנהג בהן (הוא, קטע מכתב לאביתר הכהן, קעדילנס סכטר, 103). רשות ורשיון באין ויוצאין מגיזרה אחת לפי שער הדקדוק ולשון א' הם (רש"י, עזרא ג ז). השער הראשון הקדמתי בו טעמים מחכמת השיעור וכו' (ראב"ח הנשיא, חבור המשיחה והתשבורת, הקדמה, א). ושער העין משער השמים כי ברגע אחד יראה תמונות רבות רחוקות עם קרובות, ואין ככה שער האזנים והאף והחיך והיד (ראב"ע, שמ' ג ו). דע כי רוב השער הזה כבר נכנס בשער הכנויים וכו' (ר"י א"ת, הרקמה לריב"ג לח, וילנסקי, סעז). וכל חלקי החכמה לפי מחלקות עניניה המה שערים פתחם הבורא ית' למדברים וכו' (הוא, חו"ה, הקדמה). ובניתי אותו על עשרה שרשים וכו' וחלקתי אותו לעשרה שערים, כל שער מהם מיוחד לשרש אחד וכו' (הוא, שם). והשער הזה משערי הטובות אשר הצלתך ותיותך בהם (הוא, שם, עבודת האלהים ה). והם כל מפסידי השער השלישי הזה (הוא, שם, שם ז). ואומר כי מפסידי השערים הקודמים בספר הזה כלם מפסידים הבטחון (הוא, שם, הבטחון ז). ואין הרצון באלו הכתובים וכו' לסתום שער העיון לגמרי (ר"מ א"ת מו"נ א לב). אכתוב שער דקדוק הפעלים ואחריו שער דקדוק השמות (רד"ק, מכלול, הקדמה). ועליך לדעת כי שלשה אלו השמות וכו' הם ודומיהם יהיו משער המצטרף כלומר שענינם משמש לאיש ולאשה (ר' זרחיה מברצלונה, משלי ה, הספר שנה ג, 172). וכל מה שאמרתי בזה השער ובאלו המעלות הוא בענין הצדקות וכו' (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ א, 82). וחלקנו השנויים כלם לי"ב שערים וכו' שער הבאור, שער חלוף הפעלים ורבנינים, שער חלוף השמות וכו' (רפאל קירכהיים, כרמי שומרון, 32). — ובמשמ' כלל, מה שנוהג ורגיל בלשון וכדו': ואיננו רחוק להיות ערל לב, כבד עין משער ארץ, ובעבור זה לא נשתנה בהסמכו (ר"י א"ת, הרקמה לריב"ג יט, וילנסקי, רכו). ומשער שָׁלָל עוד זהב נהר וקהל וכו' (הוא, שם, רכח). אבל דגשת נין אשר תדפנו רוח, שרותיה תעניגה והדומה לחם הוא השער (הוא, שם כב, רכז). דע כי זרות המלה תהיה על שני פנים או זרות מן ההקשה או זרות מן השער, ר"ל מן השמוש והמנהג (הוא, שם לא, שנ). — ובספרות הקבלה: ולספירת בינה יש חמשים שערים ומאותם חמשים שערי בינה יונק א"ל ח"י וכו' ולפיכך כל בגימטריא חמשים כי כל הדברים

---

1) [בחכמה שבשעריך.]

2) [עפ"י שמושים של המלה באב a) בערבי', המקבילה לשער. ואלה דברי ר"ש א"ת: שער מלעיל, שם משותף על צד השאלה או הספוק. שער העיר וכו' שער השמים וכו' וחדשו שתופו לענינים אחרים, קראו קבוץ מאמרים מדברים בענין אחד או ענינים קרובים להיות אחד שער, לדמיון שביניהם כי כמו שהשער יתאחדו בו כל בני העיר לבוא ולצאת, כן קבוץ הדברים ההם יתאחדו בו הענינים ההם, ממנו אמר בלשון הערבי שער, חלק אחד מספר או מאמר מספר מדבר בענין אחד, והמעתיקים אל לשוננו העתיקוהו כן, וממנו יאמר והוא שער גדול וכן יאמרו על הדברים שהם מכת אחת, שהם משער אחד, תאמר משער הנמנעות במקום מכת הנמנעות וכו' (פי' מהמלות הזרות).]

---

a) باب

הנמצאים בנבראים מחמשים שערי בינה יצאו (יוסף ן' ג׳יקטילייה, שערי אורה ג, כט.). ואע״פ שנתגלה קצת הבינה למרע״ה, וא״ת רובם השיג חמשים שערי בינה חסר א׳, אותו השער מכריע את כולן (סוף, שם י, קו.). וזו היא השגת משה רבינו ע״ה מ״ט פנים מ״ט שערים, ועצמותה של בינה שהיא השער הנון לא השיג וכו׳ (רמח״ל, חוקר ומקובל יח). לכן כשרצה הקב״ה להכניע המ״ט פנים טמא הוציא כנגדו השער הטהור והכניע (הוא, שם). — ואמר הפיטן: ופתח לנו וכו׳ שערי אורה שערי ארך ימים ושנים וכו׳ שערי ברכה שערי בינה וכו׳ שערי דיצה שערי דעה וכו׳ (כנון סעולמים, זמירות למוצ״ש). — ״ושער בספר, העמוד הראשון בספר ששם הספר, שם המחבר וכדו׳ כתובים עליו: נוהג בספרות ובדבור. — ״ושער במשחק כדור רגל וכדו׳, מסגרת כעין שער שעל המשחקים להעביר דרכה את הכדור. — ״והבקיע שער, במשחק כנ״ל, קלע בכדור אל השער. — ״ובלשון קצרה, שער בפסק׳ הבקעת שער, גם בצרופים כגון הקבוצה זכתה ב־3 שערים נגד 1 וכדו׳. — ובספרות הגאונים, ״שער הישיבה, במשמ׳ בית הדין של הישיבה, וגם בכנוי לראש הישיבה: ותבוא השמיעה אל שער הישיבה ובעליות דרב אלבקר ראוך אנשים כשרים וכו׳ (רסע״ג, הסכיד והפליט מספר הגלוי, רל). וזו כבר באה משלש שנים מן קירואן אל שער הישיבה ופירשנוה וכו׳ (זכרון לראשונים, הרכבי, 198). שאלה זו יצאה לפנינו אל שער הישיבה שבגולה לפני אדוננו האיי ראש ישיבת גאון יעקב תמודו (תשו׳ הגא׳, הרכבי קלח). שטר שובר זה המקויים יצא לפנינו לשער הישיבה וכו׳ וכתובים עליו עדים ומקויים בשער ישיבה ותתומים עליו וכו׳ (שם תקנא). ישאו אחינו שלום גדול וכו׳ ומשער הישיבה ההוצב לדרוש ולתור ולבאר בחכמה (אגרות ר׳ שמואל בן עלי ובני דורו, ש. אסף, תרביץ א ג, 46). ישאו שלום רב משער הישיבה אשר במעוז לדל נשגבה וכו, ומאחינו סגן הישיבה וכו׳ (שם, שם, 55). ומשער הישיבה מפענח צפוניה עיני חכמים מאירים היושב בגני חכמה וכו׳ (שם, שם, 60). ואשר ינדהו מנודה הוא משער הישיבה (שם, שם, 62). וברכנום ברכה אדירה וכו׳ משער שתי הישיבות (שם, שם א ג, 18). וצוינו להשרות אסורו לחבוש שברו לברכו על שער הישיבה (שם שם, 24). — ״ושער הכבד, עורק לכבד של בעלי חיים: העירק הגדול אשר לכבד הנקרא שער הכבד (רסב״ל דוכן, מגן אבות, חלק יעקב ד). בנתוח הוריד הפנימי הנקרא השער וכו׳ ראשו שקוע בחדרי הכבד (קאנון א א ה ב). שני עורקים וכו׳ ורוב תועלתו במשיכת המזון אל הכבד ונקרא השער וכו׳ (שם ג יד א א). — ״שער כבוד, מבנה כעין שער להקבלת פניו של אדם חשוב, ״ושער הנצחון, כנ״ל לכבוד המנצחים בקרב, נוהגים בספרות ובדבור.

ב. **שַׁעַר**[1], ש״ז, — שיר, זמר, Lied, Gesang; chant, chanson; song, tune: והמשררים בני אסף על מעמדם כמצות דויד ואסף והימן וידתון חוזה המלך והשֹּׁערים לְשַׁעַר וָשָׁעַר[2] (דהי״ב לה יח).

ג. **שַׁעַר**[3], ש״ז, מ״ר שְׁעָרִים, — שִׁעוּר, מדה, Mass, Wert; mesure, valeur; measure, value: ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההוא מאה שְׁעָרִים[4]. — ובתו״מ, במשמ׳ מחיר השוק, Marktpreis; prix courant; market price: המוליך פירות מעשר שני ממקום היוקר למקום הזול וכו׳ פודהו בשער מקומו וכו׳ פודין מעשר שני בשער הזול כמו שהחנוני לוקח לא

---

[1]) [כמבֹאר בערך ב. שוער, עמ׳ 6982, בא שַׁעַר בכמה מקומות במשמ׳ זו, כמו שִׁעְר a) בערב׳, אלא שקשה לקבֹע בכל מקום אם הכונה למשמ׳ זו או לפנינו א. שַׁעַר, הואיל ובמסֹרת ראו אף במלת שׁוֹעֵר בכל מקום את השומר בשער ממש. ועי׳ בפרטים בספר העורך, הלשון והספר, כפ״ק על הצ׳ער, הצ׳ערים וצוערי הלוויים.]

[2]) [כאן הענין מורה כברור על שירת משוררים ולא על שמירת שער ופתח.]

[3]) [עי׳ ה. שער, הערה, ובערב׳ בא שֹׁער b) במשמ׳ זו, ואין למלה קרבת לשון אל א. שַׁעַר, שהוא ת׳ע׳ר c) בערב׳.]

[4]) השבעים והסורי הבינו את המלה כלשון שְׂעֹרִים, ואינו מסתבר. והתרג׳ הארמי והרומי ראו כאן לשון שִׁעוּר, וכן מסרת הפרשנות העברית.]

a) شعر   b) سعر   c) ثغر

כמו שהוא מוכר (מ״ש ד ח—ג). לא יחלק החנוני קליות ואגוזים לתינוקות ולא יפחות את השער (ב״מ ד יב). לקח הימנו חטין בדינר זהב הכור וכן השער (סס ה ח). אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער, יצא השער פוסקין (סס ה ז). ופוסק עמו כשער הגבוה (סס סס). צא ועשה עלי כשער השוק (תוספתי ב״מ ד כג). הנותן מעות לחבירו ליתן לו פירות בגורן חייב להעמיד לו בשער בינוני (סס ו עז). מהו שתקנה לו כשער הפחות וכו׳ (ירוש׳ ע״ז ה י). וכסף משנה קחו בידכם, ר׳ יצחק אמר שמא הוקר השער (מד״ר ברא׳ לח). —ומ״ר שערים: אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמי׳׳י שלא להפקיע השערים (תעני׳ ג ט). ועי׳ פָּקַע. אגראנאמין היו בירושלים ולא היו ממנין על השערים אלא על המידות בלבד (תוספתי ב״מ ו יט). ורשאין הן בני העיר להתנות על השערים (תוספתי ב״מ ו יד)[1]. —ובסהמ״א: ואלו שואלין לאלו כמה שער המכר וכשהיו באין אל יוסף אומר להם כשם ששמעתם כן הוא בשביל שלא יצא שער

[1]) [במד״ר בראש׳ יג (הוצ׳ תיאודור עמ׳ 121). כתוב: חמשה שמות נקרא לו (לגשם) עב איד ענן נשיא חזיזים, עב שהוא מעבב את פני רקיע שני עבי שחקים (ש״ב כב יב) איד, ואיד יעלה מן הארץ (ברא׳ ב ו) שהוא שיבר לבעלי שערים וכו׳, ומאמר זה מובא גם בילקוט ובמדה״ג לכתוב (מרגליות עד) ובערוך ערך אד ועוד. ופרשו כל המפרשים והמלונים בעלי שערים כלשון מפקיעי שערים, מה שקשה לקבל בין מצד הלשון ובין מצד הענין—כי מה לו לאד ולהפקעת שערים.

ואולם למעשה אין לבאר מאמר זה מלשונו במקום זה. כי כפי שרמז אף קוהוט בערוך השלם, לא דובר כאן על שבירה אלא משום שנדרש אד כלשון איד, שהוא לשון שבר, אלא שלא היו ממשיכים ואומרים: שהוא שיבר לבעלי שערים, אלא אם כן היו במדרש מלים כגון ואין איד אלא שבר (כדברי רשב״ל בירוש׳ תע׳ ב א: ואיד יעלה מן הארץ, עלה שבר מלמטן. מיד הגשמים יורדין) שהושמטו בטעות המעתיקים. כי מקור המאמר הוא בדרשה אחרת, שבאה גם היא בתו״ם, ומקורה בירוש׳ ברכות ב ד וז״ל: ומפני מה התקינו מברך השנים ברכה תשיעית, כנגד קול ה׳ שובר ארזים שהוא שובר כל בעלי שערים ע״כ. ואמנם גם כאן הובנו הדברים כאלו בעלי שערים מפקיעי שערים הם, ובמדרש תהלים (הוצ׳ בובר קטז:) לתהלים כט (שיש בו שם גם תוספת דברים נכונים משלב בו (בודאי מיד מאחרת) גם פרוש תמוה זה של מפקיעי שערים: קול ה׳ שובר ארזים כנגד ברכת השנים שמשבר מפקיעי שערים ומקטיני איפות ועשירי שלוה שהן כארזים ע״כ. אך בפשוטו של המאמר בלשונו המקורית בירוש׳ ובן במד״ר בראש׳ אי אפשר לקבל שאמרו כאלו בעלי שערים על מפקיעי שערים, ואין הבטוי בעלי שערים בא אלא ככנוי פיוטי לעצים, לארזים; ועוד בא כדברים אלו בבבלי (סנה לג:) בדברי ר׳ אליעזר בר יהודה: בעון חלה אין ברכה במכונס ומארה משתלחת בשערים וזורעין זרעים ואחרים אוכלין וכו׳ ע״כ, והואיל ואין המכונס בא כך במשנה אלא לגבי (ענפי) עצים, כלשון המשנה (כילא ד ג): מביאין עצים מן השדה מן המכונס ומן המרפף אפילו מן המפוזר ע״כ, יש לראות שערים גם כאן כלשון ענפי עצים (גקרוב).

והנה ידע הדבר, כי בא במשנה שע׳ במשמ׳ ״ש״ת לענפי האילן ולשרביטים המתפשטים בירקות״ (כהגדרתו של קוסובסקי, אוצר לשון המשנה 1809) במקומות כגון (פאה ב ג): הכל מפסיק לזרעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר, ואם היה שער כותש (ז״א אם נקלעו ונסתבכו הענפים) אינו מפסיק אלא נותן פאה לכל. והשוה את דברי רש״י על השעירתה (סוטה׳ ג כו): השעירתה, יער דק ועב שקורין ברוצש (ז״א brosses) בלע״ז וטוב הוא להתבא והרבה יש בסדר זרעים שע״פ אילנות דקים קרויין שער, רופף את השער אם היה השער כותש ע״כ, ועי׳ גם רש״י למשנה ולגמרא. ועל יסוד דברי רש״י מבאר גם ס. נאור, המקרא והארץ א, 60, את שמו של הר שעיר: מובנו האמיתי של השם שעיר הוא כנראה, מכוסה יער, וכן נבין את השם הר שעיר אשר ליד הר־יערים (יהוש׳ טו י) ואת השם השעירה, המציין את גאון הירדן.

ואמנם כל אלה שדנו במלת שער במשמ׳ ענף האילן שבמשנה, ראו בה שמוש משאל של שֵׂעָר כלשון שערות הראש. ואלו המאמרים שהובאו מן המדרשים ומשני התלמודים מראים, כי בא במלה זו במ״ר שערים ולא שערות: מארה משתלחת בשערים: שובר כל בעלי שערים, ומכאן שאין לפנינו שמוש משאל של שֵׂעָר, אלא מלה אחרת, אשר מבטאה המדיק אינו ידוע.

על כל פנים לפנינו מלה אחרת, שאינה לא לשון שער ופתח ולא לשון שערת הראש, מלה שפרושה ענף האילן. ענפי האילן אלו הם שנאמר עליהם, כי בעוון חלה מארה משתלחת בהם, וארזים בעלי ענפים הרבה נקראו בעלי שערים, ואך בהשאלה מן הארזים הגבהים, רחבי הענפים, אפשר היה אולי לדבר גם על בני אדם רמי קומה ואדירים — ולאו דוקא על מפקיעי שערים, כעל בעלי שערים בארזים.]

הַמסכר פחות, מכאן אמרו כל המוציא שׁ ע ר המסכר פחות אינו רואה סימן ברכה לעולם (פדר"א לט). מעשה ועמדו חטים ארבעים מודיאות בדינר וחסר הַ שׁ ע ר מודיא אחת ובדקו ומצאו אב ובנו שבעלו נערה מאורסה ביום הכפורים והביאום לבית דין וסקלום וחזר הַ שׁ ע ר למקומו (מדה"ג בלחם׳, מרגליות, תרעב). או השכר לי כ שׁ ע ר של עתה או הרי ביתך לפניך (רמב"ם, שכירות ו ט). ויצפה לעתות אצור המסחרים ועתות מכירתם, וצופה עניני הַ שׁ ע ר וחוקר אל יוקר הסחורות וזולתם וכו׳ (ר"י ח"מ, מו"ה, ממבון הנפש ג). שבני אדם נותנים דעתם לזכור סכום הַ שׁ ע ר (טור חו"מ עט).—ואמר הפיטן: ולא תאכל טרפה ותועבה הדופה, ולא תקטין איפה להפקיע שׁ ע ר י ם (רסב"ג, כלל מדי, ביאליק-רבניצקי ב, 144).

א. שָׁעַר, פעל מסֻפק: אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמתיו, כי כמו שָׁעַר בנפשו כן הוא אכל ושתה יאמר לך ולבו בל עמך (משלי כג ו—ז)[1].

—הפעי׳, *הִשְׁעִיר,—עורר רגש של טעם רע ותעוב: כאילו זה האוכל מירר וְ הִ שְׁ ע י ר בנפשו (רש"י, סוטה לח:)[1].

ב. *שָׁעַר, קל לא נמצא במקורות אלא בבינ׳ שׁוֹעֵר, ועי׳ ב. שׁוֹעֵר, ובהערות שם[2].

—פעי׳, *שִׁעֵר,—לִוָּה את המשורר המנגן במתן חבל לנגון בקול הגפת תריסין וכד׳, begleiten (Musik); accompagner; to accompany: אמר אביי נקיטינן משורר שׁ שׁ י ע ר[3] בשל חבירו במיתה, שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד וגו׳ והזר הקרב יומת, מאי זר, אילימא זר ממש, הכתיב חדא זמנא אלא לאו זר דאותה עבודה, מתיבי משורר שׁ שׁ י ע ר ומשוער ששורר אינן במיתה אלא באזהרה וכו׳ (ערכין יא.).

—פוע׳, *שׁוֹעַר, בינו׳ משוער,—המלווה את המשורר המנגן: מתיבי משורר ששיער וּמְ שׁ וֹ ע ר ששורר אינן במיתה אלא באזהרה. תנאי היא דתניא מעשה בר׳ יהושע בר חנניה שהלך לסייע בהגפת דלתות אצל ר׳ יוחנן בן גודגדא, אמר לו בני חזור לאחריך, שאתה מן המשוררים ולא מן הַ מְ שׁ וֹ ע ר י ם (שם שם). ועי׳ ב. צוער.

---

1) [המלה, שהטעמתה מלרע, לא הובנה במסרת התרגומים והפרשנים. השבעים הבינוה כלשון שֵׂעָר (τρίκα) כאלו: כמי ששותה שֵׂעָר כן הוא אֹכל ושתה, וכן הסורי: אכונא גיר דאנש בלע זפתא הכנא אכל אנת ושתא עמה (כי כמו איש הבולע שׂערה כן אתה אוכל ושותה עמו), והוולג׳: quoniam in similitudinem arioli et conjectoris aestimat quod ignorat; כלו׳ כי כמו מנחש ופותר חלומות הוא מנחש מה שאינו יודע (כנראה כלשון שער, שעיר). וקרוב לכך מפרש דוד בן אברהם אלפאסי: שער זה בערב׳ קדר. כלו׳ מֹדד ושער, והתרג׳ הארמי הבין כלשון שער עיר ותומה: מטול דאיך תַ רְ עָ א רמא הכי הוא רם בנפשיה. וכן אין ממש בדברי הפרשנים, כגון רש"י: שער זה נקוד חציו פתח וחציו קמץ וטעמו למטה לכך הוא פֹּעל ולא שם דבר וכו׳ ופתרונו כאלו שפך האוכל הזה מרה בנפשו של רע העין כן הוא, שער מן לשון התאנים השערים המרים (ירמ׳ כט), ורש"י בגמרא (סוטה לח:): שער זה על כרחנו לשון פעל הוא ונקודתו מוכחת עליו שחציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה כאילו זה האוכל מירר והשעיר בנפשו של צר עין וכך הוא לשון התאנים השערים (ירמ׳ כט) ומנחם בן סרוק פירשו לשון שיעור תמיד הוא משער כמה יאכל זה ועד מתי, ע"כ. ואלו העורך בספרו משלי שלמה עמ׳ 116—118 הראה כי כל פרשה זו משות את לחם רע העין לעוף הטס מפיו לשמים, ושנאמר עליו לפני כן (פסו׳ ה): כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים, עוף זה המכנה בפס׳ ב בשם שׂכין (שאין לו כל ענין לסכין): ושמת שׂכין בלעך, כלו׳ ושמת מה שתבלע לעוף יעוף, וכנגדו נאמר: „אל תיגע להשׂעיר" (כך צ"ל במק׳ להעשיר), ו"א לטוס אחריו, „מבינתך חדל (בלשון: הכבינתך יאבר נץ באיוב לט), התעוף (כלום תדע לעוף), עיניך בו ואיננו", וכן גם בפס׳ זה הכונה: כי כמו שַׂעַר כנף שכין (ו"א כמו השתערות כנפי העוף) כן הוא. וכונת הנקוד היא כנראה בקרוב לתרגום הוולגטה, שנלמד מפי מורים יהודים.]

1) [ראה את דברי רש"י בשלמותם בהערה שלפני זו.]

2) [כמבֹאר בהערה בעמ׳ 6982 בוטא שרש זה גם בשי"ן שמאלית, ואף נכתב בסמ"ך ממש, ובהשפעת העי"ן גם בצד"י, אלא שלא היה הבדל זה של שי"ן ימנית ושמאלית בשפה הקדומה.]

3) [ואמנם אפשר שהעקר שׁ שׁ וֹ ע ר, בבנין פו׳, ועי׳ בהמשך.]

כמו שהוא מוכר (מ"ס ד א—ב). לא יחלק החנוני קליות ואגוזים לתינוקות ולא יפחות את השער (ב"מ ד יב). לקח הימנו חטין בדינר זהב הכור וכן השער (שם ה א). אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער, יצא השער פוסקין (שם ה ז). ופוסק עמו כשער הגבוה (שם שם). צא ועשה עלי כשער השוק (תוספת׳ ב"מ ד כג). הנותן מעות לחבירו ליתן לו פירות בגורן חייב להעמיד לו בשער בינוני (שם ו טז). מהו שתקנה לו כשער הפחות וכו׳ (ירוש׳ ע"ז ה י). וכסף משנה קחו בידכם, ר׳ יצחק אמר שמא הוקר השער (מד"ר בראש׳ לא).—ומ"ר שערים: אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי שלא להפקיע השערים (תענ׳ ב ט). ועי׳ פָּקַע. אגראנאמין היו בירושלים ולא היו ממנין על השערים אלא על המידות בלבד (תוספת׳ ב"מ ו יח). ורשאין הן בני העיר להתנות על השערים (תוספת׳ ב"מ ו יד)[1].—ובסהמ"א: ואלו שואלין לאלו בכמה שער המכר וכשהיו באין אל יוסף אומר להם כשם ששמעתם כן הוא בשביל שלא יצא שער

---

[1]) [במד"ר בראש׳ יג (הוצ׳ תיאודור עמ׳ 121), כתוב: חמשה שמות נקרא לו (לגשם) עב איד ענן נשיא חזיזים, עב שהוא מעבה את פני רקיע שנ׳ עבי שחקים (ש"ב כב יב) איד, ואיד יעלה מן הארץ (בראש׳ ב ו) שהוא שובר לבעלי שערים וכו׳, ומאמר זה מובא גם בילקוט ובמדה"ג לבתיב (מרגליות עד) ובערוך ערך אד ועוד. ופרשו כל המפרשים והמלונים בעלי שערים כלשון מפקיעי שערים, מה שקשה לקבל בין מצד הלשון ובין מצד הענין — כי מה לו לאד ולהפקעת שערים.
ואולם למעשה אין לבאר מאמר זה מלשונו במקום זה. כי כפי שרמז אף קוהוט בערוך השלם, לא דובר כאן על שבירה אלא משום שנדרש אד כלשון איד, שהוא לשון שבר, אלא שלא היו ממשיכים ואומרים: שהוא שובר לבעלי שערים, אלא אם כן היו במדרש מלים כגון ואין איד אלא שבר (כדברי רשב"ל בירוש׳ תע׳ ב א: ואיד יעלה מן הארץ, עלה שבר מלמטן. מיד הגשמים יורדין) שהושמטו בטעות המעתיקים. כי מקור המאמר הוא בדרשה אחרת, שבאה גם היא בתו"ם, ומקורה בירוש׳ ברכות ב ד וז"ל: ומפני מה התקינו מברך השנים ברכה תשיעית, כנגד קול ה׳ שובר ארזים שהוא שובר כל בעלי שערים ע"כ. ואמנם גם כאן הובנו הדברים כאלו בעלי שערים מפקיעי שערים הם, ובמדרש תהלים (הוצ׳ בובר קטז:) לתהלים כט (שיש בו שם גם תוספת דברים נכונים) משלב בו (בודאי מיד מאחרת) גם פרוש תמוה זה של מפקיעי שערים: קול ה׳ שובר ארזים כנגד ברכת השנים שמשבר מפקיעי שערים ומקטיני איפות ועשירי שלוה שהן כארזים ע"כ. אך בפשוטו של המאמר בלשונו המקורית בירוש׳ וכן במד"ר בראש׳ אי אפשר לקבל שאמרו כאלו בעלי שערים על מפקיעי שערים, ואין הבטוי בעלי שערים בא אלא ככנוי פיוטי לעצים, לארזים; ועוד בא כדברים אלו בבבלי (סנה לב:) בדברי ר׳ אליעזר בר יהודה: בעון חלה אין ברכה במכונס ומארה משתלחת בשערים וזורעין זרעים ואחרים אוכלין וכו׳ ע"כ, והואיל ואין המכונס בא כך במשנה אלא לגבי (ענפי) עצים, כלשון המשנה (נזיר ד ג): מביאן עצים מן השדה מן המכונס ומן המרפף אפילו מן המפוזר ע"כ, יש לראות שערים גם כאן כלשון ענפי עצים בקרוב.
והנה ידע הדבר, כי בא במשנה שע׳ במשמ׳ "ש"ת לענפי האילן ולשרביטים המתפשטים בירקות" (כהגדרתו של קוסובסקי, אוצר לשון המשנה 1809) במקומות כגון (פאה ב ג): הכל מפסיק לזרעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר, ואם היה שער כותש (וי"א אם נקלעו ונסתבכו הענפים) אינו מפסיק אלא נותן פאה לכל. והשוה את דברי רש"י על השעירתה (שופטי׳ ג כו): השעירתה, יער דק ועב שקורין ברוצש (וי"א brosses) בלע"ז וטוב הוא להחבא והרבה יש בסדר זרעים שע-פי אילנות דקים קרויין שער, דופך את השער אם היה השער כותש ע"כ, ועי׳ גם רש"י למשנה ולגמרא. ועל יסוד דברי רש"י מבאר גם מ. נאור, המקרא והארץ א, 60, את שמו של הר שעיר: מובנו האמיתי של השם שעיר הוא כנראה, מכוסה יער, וכן נבין את השם הר שעיר אשר ליד הר־יערים (יהוש׳ טו י) ואת השם השעירה, המציין את גאון הירדן.
ואמנם כל אלה שדנו במלת שער במשמ׳ ענף האילן שבמשנה, ראו בה שמוש משאל של שֵׂעָר כלשון שערות הראש. ואלו המאמרים שהובאו מן המדרשים ומשני התלמודים מראים, כי בא במלה זו במ"ר שערים ולא שערות: מארה משתלחת בשערים: שובר כל בעלי שערים, ומכאן שאין לפנינו שמוש משאל של שֵׂעָר, אלא מלה אחרת, אשר מבטאה המדויק אינו ידוע.
על כל פנים לפנינו מלה אחרת, שאינה לא לשון שער ופתח ולא לשון שערת הראש, מלה שפרושה ענף האילן. ענפי האילן אלו הם שנאמר עליהם, כי בעוון חלה מארה משתלחת בהם, וארזים בעלי ענפים הרבה נקראו בעלי שערים, ואף בהשאלה מן הארזים הגבהים, רחבי הענפים, אפשר היה אולי לדבר גם על בני אדם רמי קומה ואדירים — ולאו דוקא על מפקיעי שערים, כעל בעלי שערים כארזים.]

הממכר פחות, מכאן אמרו כל המוציא שער הממכר פחות אינו רואה סימן ברכה לעולם (פדר"א לט). מעשה ועמדו חטים ארבעים מודיאות בדינר וחסר השער מודיא אחת ובדקו ומצאו אב ובנו שבעלו נערה מאורסה ביום הכפורים והביאום לבית דין וסקלום וחזר השער למקומו (מדה"ג בראש', מרגליות, תרעג). או השכר לי כשער של עתה או הרי ביתך לפניך (רמב"ם, מכירות ו ט). ויצפה לעתות אצור המסחרים ועתות מכירתם, נצופה עניני השער ותוקר אל יוקר הסחורות וזולתם וכו' (ר"י ח"ת, מו"מ, מסבון הנפש ג). שבני אדם נותנים דעתם לזכור סכום השער (טור חו"מ עט).—ואמר הפיטן: ולא תאכל טרפה ותועבה הדופה, ולא תקטין איפה להפקיע שערים (רסב"ג, בלל מדי, ביאליק-רבניצקי ב, 144).

א. **שָׁעַר,** פעל מסופק: אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמתיו, כי כמו שָׁעַר בנפשו כן הוא אכל ושתה יאמר לך ולבו בל עמך (משלי כג ו—ז)[1].

—הפעי', *הִשְׁעִיר,—עורר רגש של טעם רע ותעוב: כאילו זה האוכל מירר והשעיר בנפשו (רש"י, סוטה לח:)[1].

ב. ***שָׁעַר,** קל לא נמצא במקורות אלא בבינ' שׁוֹעֵר, ועי' ב. שׁוֹעֵר, ובהערות שם[2].

—פִּע', *שִׁעֵר,—לִוָּה את המשורר המנגן במתן תבל לנגון בקול הנפת תריסין וכד', begleiten (Musik); accompagner; to accompany: אמר אביי נקיטינן משורר ששיער[3] בשל חבירו במיתה, שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד וגו' והזר הקרב יומת, מאי זר, אילימא זר ממש, הכתיב חדא זמנא אלא לאו זר דאותה עבודה, מתיבי משורר ששיער ומשוער ששורר אינן במיתה אלא באזהרה וכו' (ערכין יא.).

—פוע', *שׁוֹעַר, בינו' משוער,—המלווה את המשורר המנגן: מתיבי משורר ששיער ומשוער ששורר אינן במיתה אלא באזהרה. תנאי היא דתניא מעשה בר' יהושע בר חנניה שהלך לסייע בהגפת דלתות אצל ר' יוחנן בן גודגדא, אמר לו בני חזור לאחריך, שאתה מן המשוררים ולא מן המשוערים (שם שם). ועי' ב. צוער.

---

[1]) [המלה, שהטעמתה מלרע, לא הובנה במסורת התרגומים והפרשנים. השבעים הבינוה כלשון שַׂעַר (τρίχα) כאלו: כמי ששותה שֵׂעָר כן הוא אכל ושתה, וכן הסורי: אכונא גיר דאנש בלע זפתא הכנא אכל אנת ושתא עמה (כי כמו איש הבולע שׂערה כן אתה אוכל ושותה עמו), והוולג': quoniam in similitudinem arioli et conjectoris aestimat quod ignorat; כלו' כי כמו מנחש ופותר חלומות הוא מנחש מה שאינו יודע (כנראה כלשון שער, שעור), וקרוב לכך מפרש דוד בן אברהם אלפאסי: שער זה בערב' קדר כלו' מדד ושער, והתרג' הארמי הבין כלשון שער עיר וחומה: מטול דאיך תרעא רמא הכי הוא רם בנפשיה. וכן אין ממש בדברי הפרשנים, כגון רש"י: שער זה נקוד חציו פתח וחציו קמץ וטעמו למטה לכך הוא פֹּעל ולא שם דבר וכו' ופתרונו כאלו שפך האוכל הזה מרה בנפשו של רע העין כן הוא, שער מן לשון התאנים השערים המרים (ירמ' כט), ורש"י בגמרא (סוטה לח:): שער זה על כרחנו לשון פעל הוא ונקודתו מוכחת עליו שחציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה כאילו זה האוכל מירר והשעיר בנפשו של צר עין וכך הוא לשון התאנים השערים (ירמ' כט) ומנחם בן סרוק פירשו לשון שיעור תמיד הוא משער כמה יאכל זה ועד מתי, ע"כ. ואלו העורך בספרו משלי שלמה עמ' 113—116 הראה כי כל פרשה זו משוה את לחם רע העין לעוף הטס מפיו לשמים, ושנאמר עליו לפני כן (פס' ה): כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים, עוף זה המכנה בפס' ב בשם שׂבין (שאין לו כל ענין לסכין): ושמת שׂבין בלעך, כלו' ושמת מה שתבלע לעוף יעוף, וכנגדו נאמר: „אל תיגע להשְׂעִיר" (כך צ"ל במק' להעשיר), ו"א לטוס אחריו, „מבינתך חדל (כלשון: המבינתך יאבר נץ באיוב לט), התעיף (כלום תרע לעוף), עיניך בו ואיננו", וכן גם בפס' זה הכונה: כי כמו שַׂעַר כנף שׂבין (ו"א כמו השתערות כנפי העוף) כן הוא. וכונת הנקוד היא כנראה בקרוב לתרגום הוולגטה, שנלמד מפי מורים יהודים.]

[1]) [ראה את דברי רש"י בשלמותם בהערה שלפני זו.]

[2]) [כמבֹאר בהערה בעמ' 6982 בוטא שרש זה גם בשי"ן שמאלית, ואף נכתב בסמ"ך ממש, ובהשפעת העי"ן גם בצד"י, אלא שלא היה הבדל זה של שי"ן ימנית ושמאלית בשפה הקדומה.]

[3]) [ואמנם אפשר שהעקר ששוער, בבנין פו', ועי' בהמשך.]

ד. **שָׁעַר, קל לא נמצא במקורות.

— פִּעֵ', **שִׁעֵר,—פתח וסגר את השער[1]), ואמר המליץ: ומעה שָׂם עלי פתחה[2]) לשוער[3]), בצאת המאכל תמיד משער (כ"י זגלרה, מ' מעמועים, דודזון, 160).

שֹׁעָר[4]), ת"ז, רק מ"ר שֹׁעָרִים,—רע, לא נתן לאבילה, schlecht, מעורר שַׂעַר באכל אדם אותו, ungeniessbar; mauveux, pas mangeable; bad, uneatable: ונתתי אותם כתאנים הַשֹּׁעָרִים[5]) אשר לא תאכלנה מרע (ירמ' כט יז).—ואמר הפיטן: שרים לכודים הוציא משערים תת כתאנים השוערים לעולל הנשארים (כ"א קליר, איכה אספתו, קינות לט"ב).—**וכמשמ' שקערורי[6]): וכן צריך שיהיה בפועל כח התחלקות אשר בהם יוחלק כל אבר אע"פ שקצתם שוקעים וקצתם כולטים ולא יהיו עולים ויורדים או שוערים ר"ל משוקעים (הקדי הרא"בד לפרושו לספר יצירה, ורמס, ג.).

****שַׁעֲרוּר**, ס"ז, — כמו שערורה: כי חשף ה' את מסתרך ויגל את שערורך (קטע מכ"י מספר הגלוי לרס"ג מהגנ'). ומניח חיי עוה"ב פורק עול תורה ומצות מעליו והכל נעשה לו כהיתר כל ימיו בהרהורים ואינו שומע בקול מורים בוחר בשערורים (אברהם בן אליעזר, אורי וישעי, מ.).—וכת"ז במשמ' נורא, מתעב: תלאות ישנות אין ספירות, ועול ימים אני, שני צעירים, כאלו שבתאי מושל בבית ונולדתי בעתים שערורים (בתי הנפש והלחשים, לוי בן אברהם, כ"י פריז, מער א).

---

[1]) [פעל שנוצר על פי הבנה זו של ב. שַׁעַר, ועי' שם.]

[2]) [של הקבה.]

[3]) [כשמו הלועזי של פי הקבה, pylorus.]

[4]) [עי' ד. שער, הערה.]

[5]) [בירמ' כד ח בא במק' זה: וכתאנים הרעות אשר לא תאכלנה מרע. היה מי שהציע (Kraetzschmar) לגרס שֹׁעָרִים במק' שְׂעֹרִים ביחזק' ד יב: ועגת שערים תאכלנה והיא בגללי צאת האדם תעגנה. ועי' שְׂעֹרָה.]

[6]) [כנראה ע"פ הבנה בזאת בירמיה כט יז.]

שַׁעֲרוּרָה[1]), ס"נ,—מעשה רע ומתעב, Schandtat; outrage; infamy: שמה וְשַׁעֲרוּרָה נהיתה בארץ (ירמ' ה ל). ובנבאי ירושלם ראיתי שַׁעֲרוּרָה נאוף והלך בשקר וכו' (שם כג יד).

שַׁעֲרוּרִיָּה, ס"נ, — כמו שערורה, מעשה רע ומתעב: בבית ישראל ראיתי שַׁעֲרוּרִיָּה[2]) שם זנות לאפרים נטמא ישראל (הושע ו י). — *ובמגלות ים המלח: נגועו במשפטי רשעה ושערוריות (פשר חבקוק לוח, IX). — ובספהמ"א: ותהי הרעה והתועבה הגדולה הזאת בירושלם לשערוריה ואין יוצא ואין בא (יוסיפון, גינצבורג, סכז). בנות נעמו אלי אתמול, ראיתי בם שערוריה (עמנואל, מחברו' ז, גבודי, קיח). נתעורר איזה שערוריה בהגליל שלנו (פנקס ועד ארבע ארצות, ע"מ מע"ז, היילפרין, 273). ותתרשנה אזנינו בשמענו את השערוריה אשר נהיתה בבית יורם (מפו, אהבת ציון ב, 10). אם אמרי אשא שערוריתך על שפתי יראתי פן יאנף אלהים בעיר (הוא, שם כג, 168). —ואמר המשורר: וכל היום ראה עמל והבט שערוריה (כ"ם הנגיד, הבמות פליליס, בן תהלים ב, הברמן, 132).

****שַׁעֲרוּרָן**, תוס"ז, — מי שדרכו לעורר שערוריות, נוהג בספרות ובדבור.

שעריריה[3]), ס"נ, — כמו שַׁעֲרוּרִיָּה: בבית ישראל ראיתי שעריריה (הושע ו י).

****שִׁעֲרֵר**, פ"י, רק פעי שִׁעֲרֵר, — הפך לשערוריה ותועבה: ואמר הפיטן: פזר ונותרתי כתורן בראש ההר, צדק מלוני שערר בתל הר (כ"א קליר, אלה אזכרה, קרובץ לשבת זכור).

---

[1]) [יש מלונים המביאים מלה זו כצורת נקבה מת"ז שַׁעֲרוּר, ואין הבנה זו עולה יפה בכתוב, ועי' **שַׁעֲרוּר.]

[2]) [כך קרי, כתיב: שעריריה.]

[3]) [כך כתיב: קרי שַׁעֲרוּרִיָּה.]

שַׁעֲרֻרַת, ש"נ, — כמו שַׁעֲרוּרָה, שַׁעֲרוּרִיָּה: שאלו נא בגוים מי שמע כאלה שַׁעֲרֻרִת עשתה מאד בתולת ישראל (ירמי' יח יג). — ובספה"א: ודרך גם יכולנו לעבור במערה מבוערת שערורית עשתה מאד מלאה גלולים וכו' (חיד"א, מעגל טוב השלם, 2). — ואמר הפיטן: מקים הברית לולי הותיר שארית בגיא נכרית כשר שערורית (ר' מנחם בר' מכיר, אבל אעורר קינ' לט"ב). — ואמר המשורר: הלא תשבע ידידי מבגידות ותלאה מעשותך שעררית (רשב"ג, הלא תשבע, ביאליק-רבניצקי א, 127).

שַׁעֲשׁוּעַ [1]), ש"ז, במקרא רק מ"ר שַׁעֲשׁוּעִים, שַׁעֲשֻׁעִים, שַׁעֲשֻׁעַי, שַׁעֲשֻׁעָי, שַׁעֲשׁוּעָיו, — טפול תענוגים, amusement; Ergötzen: גם עדתיך שַׁעֲשֻׁעַי אנשי עצתי (תהלי קיט כד). כי תורתך שַׁעֲשֻׁעָי (שם שם עז). לולי תורתך שַׁעֲשֻׁעָי אז אבדתי בעניי (שם שם צב). מצותיך שַׁעֲשֻׁעָי (שם שם קמג). ואהיה אצלו אמון ואהיה שַׁעֲשׁוּעִים יום יום משחקת לפניו בכל עת משחקת בתבל ארצו וְשַׁעֲשֻׁעַי את בני אדם (משלי ח ל–לא). — ילד שעשועים, ילד חביב: הבן יקיר לי אפרים אם ילד שַׁעֲשֻׁעִים כי מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד (ירמי' לא יט). — ונטע שעשועים, נטע אהוב וחביב, ובהשאלה על בני אדם: כי כרם יי' צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע שַׁעֲשׁוּעָיו (ישעי' ה ז). — ובתו"מ, גם במ"י: ארץ שנער הרה וילדה, ארץ צבי גידלה שעשועיה (קינה על מות ר' זירא, מו"ק כה:). מה אגוז זה שחוק לתינוקות ושעשוע למלכים וכו' (מד"ר שה"ש, אל גנת אגוז). איזה ילד של שעשועים, בן שתים בן שלש שנים (ילקו' שמעו' ירמי' שטו, ע"פ תנחו' תליה א). — ובספה"א: יש חכמים מפרשים ואומרים כי זה הדבור של שעשועים [2]) כמו פנוק (ר' שבתי דונולו, פרוש יצירה א). כאדם האומר לחברו, כל עסקיו של פלוני במלאכת פלונית, כך כל שעשועיו של הקב"ה בתורה (רש"י, שמות לב עז). היה משים אותו יום מנוחה ובטלה ושעשוע ולא היה חושב בענין אדמתו (ר"י א"ת, מו"נ, הנהגה ג). והגיעו אל מרגוע האמת ביגיעה ויצאו ממנוחה אל שעשועים (שם, הפתיחה ז). שאותו השעשוע מושך את לבות בני אדם ע"י אהבתם את הנערים (ר' יונה, פי' אבות ג י). בשעשועיהם ישמחו טרודים ובעניניהם יעלזו חסידים (ר"י חריזי, תחכמ', הקד', 6). וכונתי היתה בכתבי מקצת שירותי ובחקקי בספר מקצת זמירותי כדי שיהיו שעשועים בהתעסק הלב בעניני החכמה אשר אותו מיגעים (רש"ט פלקירא, המבקש, יב). וכאשר השלים חובתו בו והחזירו לבעליו יראה השעשוע בלבו ובמליו (עמנו', מחב' כח, הברמן 819). הרי הוא בכלל קטני האמנה שהוציאו התורה לשעשועים (ברית מנוחה, דרך א, ד.). לאנשים שירדפו חיי הערבות והשעשוע בנשים ובתענוגות ב"א (ר"י אברבנאל, נחלת אבות ב ז). וזולת השעשוע שהוא יתברך משתעשע כי גם אנכי שמחה ומשחקת לפניו (ר"מ אלשיך, רב פנינים, משלי ח ל). — ואמר הפיטן: שמחתי מאד בפרי שעשועים באמרו אמללתי ויבשו שרשי (יוסי בן יוסי, אתה כוננת, עבודת יוה"כ, מחז' איטלי' ב, ריג:). שעשוע מדרש והגה בכתבי קדש אם יחכם לפניו ישוחחו (שם שם, ריד.). ורחם על עדתך ההוגים בשעשוע דתך (ר"א קליר, זכור את אשר עשה, קרוב' זכור). סימנו אש דת חקיקה בכתבים נתונה על ברכיו בשעשוע אהבים (רש"י, אז טרם נמתחו, סליח' נ"ג). תלמוד שעשועים [1]) להדר ולהנעים (רשב"ג, שמר לבי, אזהרות, ביאליק-רבניצקי ב, 187). ברא אדם ומצלעו לקח רעית שעשועו (ראב"ע, אחד רבה, איגר 225) וינחילנו מאירת עין דת שעשועים (מרבות אלהינו, פסיק' לפרשת כה, מחז"ג ברלינ', מרגליות, קמז). — ואמר המשורר: ושם שעשועיו במוקדי צלעיו ופלגי דמעיו כפלגי יארים (ר"י הלוי, היוכלו פגרים, שעה"ש 96). אכתב עלי ספר דבר שפר אשר לי שעשועים הוא עדי אין תכלה (ראב"ע, אשיר בקולי, כהנא א, 152). נתנה לאדם מצלעו עזר בגן שעשועו (הוא, אמונת אלהי, שם שם, 176). חבי אתה מנת חלקי וכו' ומרגועי ושעשועי מנוחתי ושלותי (הוא, לך אלי, שם שם, 207).

1) [עי' א. שעשע, הערה.]

2) [ושם: ומזה השרש (שעה) יראה כל נבון כי שעשועים ראיה והבטה וכו' ושעשועים ראיה בכל לב ובכל נפש.]

1) [תורה, שנקראה שעשועים (תהלי' קיט עז).]

°שַׁעֲשׁוּעָה, ש"נ, — כמו שַׁעֲשׁוּעַ, ואמר הפיטן: הוגי שעשועות [1]) וחידותם משעשעות (הושענה, אל למושעות). — ואמר המליץ: וכל זה לתועלת הנערים דורשי החכמה ולשעשועת האנשים אוהביה (המאסף שנת תקמ"ד, ה). ואיך ינעם הנהגתו עם הבריות לשעשועת חברת מרעים בספורים נאים ומועילים (שם שם, כע).

***שַׁעֲשׁוּעִית,** — עי' שְׁעוּעִית, הערות.

°שַׁעֲשִׁיאֵל, — שם מלאך: ומלפני נמואל ומאחורי שעשיאל וכו' הצילני ה' מפגע רע ומשטן (סדר רב עמרם השלם, רח.).

א. **שעשע** [2]), ממנו °הִשְׁתַּעַשְׁעוּת, שַׁעֲשׁוּעַ, א. שֶׁעֱשַׁע.

ב. **שעשע,** עי' ב. שִׁעֲשַׁע.

א. **שִׁעֲשַׁע,** פיו"ע, שִׁעֲשַׁעְתִּי, יְשַׁעַשְׁעוּ,—שִׁעֲשַׁע את פלוני או את נפשו, שִׂמַּח וְעִנֵּג, (sich) ergötzen; (s')amuser; to amuse, enjoy (oneself): ברב שרעפי בקרבי תנחומיך יְשַׁעַשְׁעוּ נפשי (תהל' לד יט).— וכפ"ע, שִׂחֵק, השתעשע: וְשִׁעֲשַׁע יונק על חֻר פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה (ישע' יא ח). טפש כחלב לבם אני תורתך שִׁעֲשָׁעְתִּי (תהל' קיט ע).—ובתו"מ: למה נקרא שמה שעועית שהיא משעשעת [3]) את הלב (ר' יונה, ירוש' כלא' א א). אין הקב"ה מכה אומה ומושיבה צדו אלא מביא פיד לזו ומשעשעה בזו, מביא פיד לאשור וישעשעה במצרים, התיטבי מנוא אמון, הביא פיד למצרים וישעשעה לאשור [4]), הנה אשור ארז בלבנון (פסיק' ר"כ, נחמו נחמו, בובר, קכו:). ואם הביא עליהם שבר, הוא משעשע אותם אלו באלו וכו' שבשעה שאומות נופלים הקדוש ברוך הוא מנחמם זו בזו (פסיק' רב', אנכי אנכי, קנו.). — ובפהמ"א: דמשפשף וכו' בשבת לשעשע התינוק (רמ"ו, שבת קנד:). להן שוע, היה משעשען תנחומין במקצת (פוח, איוב ל כד). וישעשעה אותם אהבת הבורא (ר"י א"ח, מו"ה הפרישות ג). יושיעם וירעים ולארצו ישעשעם ובמנוחות ירגיעם (ד"ה יהודי מצרים וא"י ב, מן, 66). ובחר ביום רביעי בו ברא מאורות לשעשעי (שם, 229). ושעשועני השועים על ברכים (ר"י חריזי, תחכ' כ, 200). זה עם זה משחקים ומשעשעים (ר"י בן זבארה, ס' שעשועים, דודזון, 139). מי שהוא מתעסק בשחוק ובדברים המשעשעים אותו ידמה לו שהיום קצר (רמב"ל דורלאן, מגן אבות, ה כא).—ואמר הפיטן: שעשעם באומן בשכמו, תיכנם יסודי הדומו (ינאי, אסר כבודו, קרובי שמות, זולאי, ק). צנועים בן קבלו דת לחמשים לשעשעה (ר' שמואל השליסי, סה"ש, גנזי שכטר ג, 64). כלה באפו וישטמני, נחומיו מהרה ישעשעוני (ר"א קליר, איכה תפארתי, קינות ט"ב). אסירים אשר בכשר שעשעה, בענם שוע צקונם שעת (ר"א קליר, אסירים אשר בכשר, קרובי ב פסח). גם בצעדך על הר גבנוני, גיל לשעשע חמד קדמוני, דמית ממלכת כהנים וגוי קדוש ובני (אנא עורכה, סליח' לער"ה). ידידיך הושעת שעשעת ישרי אל (יקותיאל בר יוסף, ויושע אומן, מעריב אמרון לפסח). דמה אל בעזר לשעשעו והפיל שנה במעוזות (ראב"ע, אמוני לבב, איגר 238). ובקיימך לנו את כל חזיוני תנחומיך לשעשע נפשנו בם (רצון כל העולמים, שחרית לר"ה, מחזור איטל' ב. ב.). הוגי שעשועות וחידותם משעשעית (אל למושעות, הושעני להו"ר). — ואמר המשורר: צעיר שנים משעשע במשנה ועלם רך מבאר תעלומה (יוסף בן חסדאי, הללבי, ברודי. שער השיר 29). יום שעשעתיהו עלי ברבי וירא תמונתו באישוני וכו' (ר"י הלוי, יום שעשעתיהו, זמורת ב, 49). מזמות שעשעו נפשי בנפשי (פוח, בגדתם בי, שם ג, 27).

—שֻׁעֲ', תְּשֻׁעֲשָׁעוּ, — שֻׁעֲשַׁע או שֻׁעֲשַׁע האדם, התענג, פֻּנַּק: על צד תנשאו ועל ברכים תְּשֻׁעֲשָׁעוּ (ישע' סו

---

1) [כלוי' דברי תורה.]

2) [אולי בעקר צורה מכפלת מן שָׁעָה במשמ' שעה וחזר ושעת בדבר בטפול בחבה ורצין, ולדעת אחרים מן שעע. בישע' יא ח בא כנגד ושעשע, בתקבלת החרוז: ידו הדה, אך לדעת העורך לפנינו גם כאן פעל כפול: יְדַהְדֵּהַ, מקביל לערב' דַהְדַהַ a), משמש ושחק.]

3) [יש שביארו כאן משעשעת, שלא בצדק, מטמטמת, ועי' ב. שִׁעֲשַׁע, הערה.]

4) [אולי צ"ל: באשור.]

a) دهده

יג). — ובספהמ"א: תהיו משועשעים כדרך שמשעשעין את התינוק (רמ"י, סס). בימיהו הלא היתה איומה משועשעת ומכל רע פדויה (ד"א יהודי מלכים ול"י ב, מן, 12). — ואמר הפיטן: בצדק נשועשע ולישעך נשוע (ינאי, סדס ה', קרובי ברלם', זולאי, לס). ארץ הכרמל הבאתים וישועשעו (כ"א קליר, איכה ספארתי, קינות ת"ב). שועשע בחיום בחנם מופקד (שמעון בר יצחק, אמרתך צרופה, קרובי בי ר"ה). חסן הילד ולסבלם שעשע (יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יוצר שבת א' חנכה). וזכור ידידות ילד משועשע (בנימין הענוי, ביום שנתון, שחרית יו"כ, מחזור איטלי ב, קע:). וועקיך להשעות, חכמות משועשעות (אל לתושעות, סושעני להו"ר). — ואמר המשורר: הערוגה השביעית נטועה, כסדר הפסח משועשעה (ר' צדקיה ב"ר אברהם הרופא, שבלי הלקט הסלם כלה, בובר, 218).

—התפ', אשתעשע, אשתעשע,—שעשע נפשו, sich ergötzen; s'amuser; to enjoy oneself: בחקתיך אשתעשע לא אשכח דברך (תהל' קיט יו). ואשתעשע במצותיך אשר אהבתי (סס סס מז).—ובתו"מ: תכבר העבודה וכו' שהיו בידן מגילות שהיו משתעשעין בהן משבת לשבת וכו' ואל ישעו וגו' אל יהו משתעשעין ואל יהו נפשין ביום השבת (מד"ר שמ' ה). הבן יקיר לי וכו' שהוא מתחיל להשיח ומשתעשע לאביו (תנחו' תלוח א). — ובספהמ"א: לשוט במטייל וכמשתעשע (ר"ח, מו"ק יד.). וישתעשע בזכרו (של האלהים) בבדידות (ר' א"ח, חו"ה הבטחון ז). בעת שתמה נפשו לחברת בני אדם ולהשתעשע בהם (הוא, סס, הבטחון הכפס ג). שאבות התינוקות פונין למצות שבת ומשתעשעין עם התינוקות (ר"ן, נדרים לז:). משל למלך שהיתה לו מטרוניתא בחדרו שבל היילותיו משתעשעין בה (ר' בחיי, יתרו). שהיה ישמעאל משתעשע בבית כבן יחיד בבית ירושתו (ר"י אברבנאל, וירא, ותרא סרה). כשעלה ברעתו של א"ס ית' לברוא העולמות היה משתעשע בעצמו ונתפשט מאורו יו"ד של שם הויה (ר' נפתלי ב"ר יעקב אלחנן, עמק המלך. עא:). ושם מצאתי ספר תורת חכם וכו' ונשתעשעתי בו (חיד"א, מעגל טוב השלם, 5).

ובא הישיש ר' יעקב מפראג וכו' והיינו כשעה וחצי משתעשעים (הוא, סס, 101). — ואמר הפיטן: וגם לאל שיוועתי וכו' ובו נשתעשעתי (ינאי, אמת עין רואה, קרובי ברלם', זולאי, ם). ומשתעשעים ביקרה מפנינים, בצל שדי לפני ולפנים (כ"א קליר, כי אקח מועד, קרובי ב' סכות). וקדם חכין בם רכב ארתכו, אני הייתי משתעשעת על ברכו (הוא, ס' קנכי, קרובי א' שבועות). זך היה ונבר ואיש אמונה, וראוי להשתעשע במתן צפונה (שמעון בר יצחק, מעשה יום יום, קרובי א' שבועות). וביום אין לנפשי פדיון אשתעשע בדתך (ר"י הלוי, קראו מלאכי, דיואן ג, 33); ניב פה המתיקו בכתב קודש להשתעשע (קטע מעבודה, Elbog. Stud., עמ' 175). — ואמר המשורר: אבי ומחכים רעיוני, יום אשר ישתערו לבין וישתעשעו (רמב"ע, כנפי דמעות, ברודי א, קסו). שוגה באהבתו ומשתעשעת (ר"י הלוי, לא האמין, זמורה ג, 117). שמעו אבילי לב ותשתעשעו (ראב"ע, גבהי שחקים, איגר 52). ורצונו להתעלם באהבתו ולהשתעשע בחברתו (ר"י חריזי, תח:י ג, 45).

ב. **שְׁעֲשַׁע**, רק התפ' הִשְׁתַּעֲשֵׁעַ, הִשְׁתַּעַשְׁעוּ,—פֹּעל מספק: התמהמהו ותמהו הִשְׁתַּעַשְׁעוּ[1] ושעו שכרו ולא יין נעו ולא שכר (ישע' כט ט).

שְׁעָתִי, ת"ז, — כל שעה, מדי שעה בשעה, נוהג בספרות ובדבור.

ש"פ,—ר"ת: שֵׁוֶה פְּרוּטָה, שֵׁם פְּרָטִי, ועוד.

שפא, עי' שָׁפָה.

שְׁפָאִים, עי' א. שְׁפִי, ג. *שְׁפִי.

---

[1]) [רב המפרשים מבינים פעל זה כלשון ועיניו השע (ישע' ו י), כטיחת העינים מראות, ומשמעות זו יוצאת מן הענין, אך אין צורת השתעשעו מתאימה לגזירה זו. ואמנם במה מן החדשים גורסים: הִשְׁתָּעוּ מן שעה, ואין זה מתאים, והנכון כנראה: הִשְׁתַּעֲעוּ וָשֹׁעוּ, כהקבלה מלאה אל התמהו ותמהו. ובמגילת ישעיה א מן המדבר הגרסה: התשעשעו (ת מעל השורה) ושועו, בתיו תלויה מעל למלה בין שי"ן ועי"ן השניות שבמלה, כנראה כתקון השתעשעו במק' הכתיב התשעשעו. עי' גם א. שעשע, והערות שם.]

***שפד**[1]), ממנו *שָׁפַר, *שַׁפּוּד, *שָׁפִיד.

***שָׁפַד**[2]), פ"י,—דקר בשפוד וכד', durchbohren ; forer, percer ; to pierce : מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאינה, אמר רמי בר חמא כגון שעקץ תאינה בשבת דעלה קא מיקטיל והא תניא אמרו לו תחת תאינה הרגו אלא אמר רמי בר חמא כגון ששפדו בייחור של תאינה (סנה' מא.). — ובסהמ"א: וויקו (לת כחלי), שפודו, תנו לה כחל בשפוד (כס"י חול' קט:)[3]). — ואמר המשורר: וכל התבשילין צלוים שפודים שלוקין וכבושין מכל מין ומין (יוחנ הכהן רפא, חגיגת הקדכיול, מצמר הסירה העברית בחיטליה, סירמן, סכח).

—הפע', *הִשְׁפִּיד,— שם את השפוד: אסור להשפיד בשפוד ככר על הכשר לכתחלה ואם עשה עשוי (פסיקתא זוטרתא, בובר, ויקרא ט:).

א. שפה[4]), ממנו א. שְׁפָה, ב. שָׁפָה, א. *שָׁפוּי, א. *שִׁפּוּי, ג. *שִׁפּוּי, ב. שְׁפִי, ג. *שְׁפִי, *שְׁפִי (שְׁפִי), *שְׁפִיָּה, *שְׁפִיּוּת.

ב. שפה[4]), ממנו ג. *שָׁפָה, ב. *שָׁפוּי, ב. *שִׁפּוּי, א. שְׁפִי.

א. שָׁפָה[5]), קל, לא נמצא במקרא.

—נִפע', בינ' נִשְׁפֶּה[1]): על הר נִשְׁפֶּה שאו נס הרימו קול להם הניפו יד ויבאו פתחי נדיבים (ישע' יג ב).— ובסהמ"א, במשמ' *נפחת, קִלקל[2]): אפילו יש להן שפוי עידית שהן פחותין מן הזיבורית וכן נכסים שדופין חרבין שהיו עידית ונשפו ונתחתכו וכו' (תסוי סנה' הרכבי לג; חולס"ג, גיטין, 100).

— פֻּע', שֻׁפָּה, שֻׁפּוּ[3]),—שטהרו ונקו, הבריאו ותקנו אותו, rein, gesund werden ; être pur, sain ; to be clean, healthy : יכל בשרו מראי וְשֻׁפּוּ[4]) עצמתיו לא ראו (איוי לג כא)[5]).—ובתו"ם, בינ' מְשֻׁפֶּה, בריא, מתֻקָּן[6]), מְתֻקָּן, zugerichtet ; préparé ; prepaired :

---

1) [שרש זה ראשיתו בעברית ובארמ' שבתו"מ בש"ע שפוד, שפודא, והפעל שפר ואשר כנגדו בסור' ובערב' נגזרו מן שפוד, ועי' שַׁפּוּד, הערה.]

2) [לדעת אחרים (עי' יסטרוב) יש להניח כאן בנין פִּע', ואינו מסתבר. וכן בא הפעל בארמ' שבתו"ם בקל (כגון קא שפיד, חולי קיא.), ואמנם בסור' בא שפד בקל ובפִּע'.]

3) [וכן רגמ"ה שם: כלומר שפדו לה בחלא וצלו לה.]

4) [אין הפרדת השרשים המוצעת כאן אלא בבחינת נסיון, ועי' בהערות למלים המובאות כאן.]

5) [אין הוראת הפעל הזה מראש לשון החלקת או קציצה, ולא נולדה הוראה שניה זו אלא מתוך בלבול השרש בשרש שוף, כמבֹאר לקמן, ומשמ' השרש היא בעקר אך כלשון טהור והבראה, וכן שפא, שפי בסור', כמבֹאר גם בהערות שאחר זו. ואין להשוות בערב' שַׁפִי, אשׁפי a) במשמ' מאטא הרות את האבק כמובא במלונים, הואיל ואין כאן אלא פעל משני, הנגזר מן שפא b) במשמ' אבק. ואולם אפשר שיש לזהות את השרש בערב' שפי c) במשמ' היה בריא, וגם רפא לו, ועי' שָׁפוּי.]

1) כך, כצורת בינ' נפע' מן שפה, ובמשמ' חלק או גבה, הבינו מלה זו רב המפרשים, וכן למשל השבעים: πεδινοῦ שטוח, אבל וולג': caliginosum מורה על לשון נשף וחשך, וכן מפרש א"ע בפרושו (בסולחת פרידלנדר), בדומה אל הרי נשף (ירמ' יג טז), ואפשר שהכונה למשאות אש שזמנן דוקא בנשף, בחשך, ואם כן אין כאן צורה מן שפה, וצ"ע.]

2) [ע"פ הבנה זו של שפה במקרא.]

3) [הפעל בא במקרא גם בבנין פִּע', במקום שהמסרת לא הכירה בו, באיוב יא ח, כי במק' כי אז תשא פניך ממום (אחרי ואל תשכן באהליך עולה), הכונה: כי אז תְּשַׁף גֵּוְךָ ממום, בצרוף המצוי של אהל — נוה בשירת המקרא. ועי' בפרוש העורך לאיוב (משנת תשי"ד) למקום זה.]

4) [כך קרי, הכתיב: ושפי.]

5) [כלו' ויטהרו וירופאו מלכלוך (ראי) של חטא ומחלה, וממש כך הוראת הפעל הזה בתו"ם, ועי' גם בהערות העורך למלים ב. רָאָה (עמ' 6297), רְאִי (עמ' 6304), ובפרושו לאיוב במקום זה. ואלו פרשני המקרא, הואיל והבינו ראי, ראו, כלשון ראית עינים, פרשו ושפו בטעות לגנאי, כגון: מתנתקין ממקומן, ושופו כמו רשף מדוכתיה (כס"י), כמו ואכות אותו טחון, תרגום ושפית יתיה (א"ע), ועוד.]

6) [זאת עקר הוראת המלה בתו"ם, ואף אחר כך

---

a) سفى، اسفى b) سفا c) شفى

מה פליגין בשגזלו (את השופר) משופה אבל אם גזלו ושיפהו דמים הוא חייב (ירוש' סוכה ג ח). הכא נמי לא נגזור נסרים משופין אטו כלים (סוכה טו.). כגון שגזל עצים משופין ועשאן כלים (ר' יעקב, ב"ק לד:).—ובסהמ"א לפי הבנה שונה: ולחתוך עלין ראש תקולמוס המשופה (פיי הגאונים אססעין, 26). עיניהם יפות וידיהם רחבות ומשופות (תשובת גאון, מן, JQR 1918, 179). דלא משפיין, שאין משופות[1]) ומסותתות (רגמ"ה, ב"ב ג.). ועל כן נקראו יתדות דרכים שהן משופין כיתדות כשייבשו (ערוך ערך גן). פרייפרין, עצים משופים ונאים לעשות לו אפריון (רש"י, ב"מ עה:). הדרי הודרי, משופין ומתוקנין רהיטי הגג (תוס', ב"ב ג:). ומים צלולין, שנשאבו ועמדו בכלי יום או יומים להיות צלולין ושופו העליונות בנחת במסננת (תוס', ע"ז ל.). אבל לא מכר האבנים וכו' ולא את הקנים שבכרם שלא הועמדו עדיין תחת הגפנים אע"פ שהן משופין וחלקין ומוכנין לכך (טור חו"מ רטו). ואמנם הכסף הזה הוא ישפה בפצירה פים ומשור עד שישוב כאבק (קחכון ד ג ז ג). ורשות הקונה הנזכר וכיד ורשות באי כחו העמדה גמורה ושלמה משופה ומנוקת מכל מיני ערעורים שבעולם (פרס מטה אהרן קיח, רא:). ראיתי עיר כלילת יופי בהדרי הדרים מיופה ומשופה ומנוקה (סיד"א, מעגל טוב השלם, 34).—ובמשמ' לגנאי[2]), אמר המשורר: והתירו (יין) אסיר בציר ועצור שנתים בלב כדים אטומים, והנה שב זמן שפה[3]) בשרו אבל עינו

השפעה הוראתו מזו של השורש שוף וכד', ולמעשה בא תקון הכלים תכופות בשיפה והקצעה, ועי' בהערות שלפני כן ושאחר זו. בכמה מקומות בא כנראה משופה כט"ס במק' משפע, משופע, כך בתוספת' כלים ב"ב ב ב: גריפות של זית שהוא משופה (צ"ל משופע) כמגדל, ובכתוב' ה: מה טעם משופות (צ"ל משופעות) האצבעות כיתידות: ועי' שָׁפַע פע'.]

[1]) [כנראה כבר הבין רגמ"ה משופות כלשון שִׁיפָה וחקצעה, אבל לא זאת הכונה הראשונה של משפין ושל משופה בתו"ם, ואפשר לקים את ההוראה המקורית גם במקום שהתקין וההתקנה נעשים ע"י קצוץ או הקצעה.]

[2]) [על פי הבנה זו בכתוב.]

[3]) [המהדיר נקד שְׁפָה, אך אולי אין צרך לסטות מלשון הכתוב, שאחריו הלך המשורר.]

מאדם כעלמים (ר"ש הנגיד, הסדע את פעלי, בן תהלים, הברמן ג 12). שופו[1]) עצמינו ואיך יוכלו עמד נגדם וצורים בם לבד שחקני (רמב"ע, לא הזמן דמה, ברודי, רב). אז נועץ הערום ויצם יומים עד שפו עצמותיו רזה גיהו (יל"ג, משלי יהודה כ).

— קל, *שָׁפָה, — היה נקי, בפרט ממום וממחלה, היה בריא[2]), rein, gesund sein; être pur, sain; to be pure, healthy: המקשה נדה, קשתה שלשה ימים וכו' ושפתה מעת לעת וכו' ר' יהושע אומר לילה ויום וכו' ששפתה מן הצער ולא מן הדם (נדה ד ז). המקשה כמה תשפה ותהא זבה (תוספת' עדיי ב ז). קשתה יום אחד ושפתה שנים וכו' ושפתה יום אחד או ששפתה וקשתה וחזרה ושפחה וכו' (נדה לו:). ועי' שָׁפוּי.[4])

— פִעֵי, *שִׁפָּה[5]),—רפא, תקן, heilen, gutmachen,

[1]) [כך בכתבי היד, ואין צרך בתקון המהדיר שִׁפּוּ, וכעין זה במהד' ברודי שם בשיר אל נא תריב (עמ' ע), שורה יב במק' שִׁפָּה עצמו צ"ל שְׁפָה.]

[2]) [במקומות כגון שופין אלו באלו (מדרש תהלים יח-עז, בובר, ענ) אולי לפנינו צורה מן שוף, ולא מן שפה, ואין שני השרשים קרובים זה לזה באמת. וכן כותב על פי זה הרמב"ם (הל' כלים יא יז): הסיף והסכין וכו' שפאן והשחיזן, וצ"ל שָׁפָן מן שוף ולא מן שפה.]

[3]) [בתוספת' טהר' ב ד כתוב: אבד מחט שופה ובא ומצאה מלאה חלודה הרי היא בחזקת שופה וכו' וכן בירוש': מחט שנמצאת חלודה וכו' הניחה שיפה בא ומצאה חלודה וכו' (ירוש' גיט' ג ח). איבד מחט שופה ובא ומצאה חלודה וכו' (שם ב"ב ו ח). אך אין בכל אלה צורה מן שפה אלא בינ' פעו' מן שוף.]

[4]) [במשנה כלאים ג ב נאמר: חרדל ואפונין השופים, וכן בירוש' שם, ואבל כבר הביא רטנר לירוש' את גרסת הערוך: חשופין, וכנראה כך נכון.

במד"ר תנחומא בובר נח (עמ' כו:) כתוב: ר' ברכיה הכהן אמר מהו (ויהי כל הארץ) שפה אחת שהיו משפחה אחת, ד"א שפה אחת ששפו פורענות לעולם ע"ב. אבל על פי לשון ר"ש בן חלפתא: במד"ר דבר' ג: אמר הקב"ה שופת אני למואב יורה של פורענות, יש להניח, כי גם כאן הנכון: ששפתו פורענות לעולם.]

[5]) [מבאר בהערה לבנין פע' היה במקרא גם

: zurichten; guerir, (p)réparer; to cure, (p)repair
הקונה שני אילנות בתוך שדה חברו וכו' הגדילו לא ישפה[1]) וכו' קנה שלשה קנה קרקע הגדילו ישפה (ב"ב ה ד). במשנה סדר נטיעתם, לעצים ברוצף, לקורות במשפה (ר' זעירא, ירוש' ערלה א א). אבל אם גזלו ושיפהו דמים הוא חייב (שם סוכה ג א). גזל עצים ושיפן, אבנים וסיתתן וכו' משלם כשעת הגזלה (ב"ק לג:). עכו"ם ששיפה כו"ם וכו' וישראל ששיפה בו"ם וכו' (ע"ז מג.). המבטל שדה חבירו חייב לשפות לו (ר' ילמק, ירוש' ב"מ ה ה; ע ג). הבורר צרורות מתוך כרייו של חבירו חייב לשפות לו (שם ב"ב ו א).— ובסהמ"א: גוי ששיפה ע"ז לצרכו היא ושפאיה מותרין (וסוסיר יחכו לב). שמשפה (הקב"ה) ובונה ולד במעי אמו (מדרש עשרת הדברות, דבור שני. ביהמ"ד ילינק א, 78). ואם היתה מחט שאינה נקובה וכו' וכבר שיפה אותה ומירקה וכו' הרי היא כחורת כלי (ר' נסים גאון, שבת נג.). ומדתנן בשנים הגדילו לא ישפה אלמא יש לו וכו' כיון דאפי' משפה אינו (תוספות ד"ה מדברי, ב"ב פב:). כיון שאמרו ישפה על המוכר להביא ראיה שאם הגדילו היה משפה (עוטו"מ ריו). גזל מעות ישנות וחדשם ושיפם לא קנה (שם שם).— וברפואה: גרגירא מעלי, דמשפה גלגל העין (ר"ח, שבת קט.).— ואמר הפיטן: תורי ומר קרסתי ושפיתי, וחב שירי עלימו תפיתי (רסע"ג, אזהרות, סדור רסע"ג, קפט).

—התפ', *השתפה,—נעשה שפוי ובריא[1]), ; genesen : guérir; to recover שוטה ונשתפה נכרי ונתגייר פסול וכו' שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה כשר (גיט' ב ו). נשתפה השוטה והגדיל הקטן (ב"ק ד ד). חרש ונתפקח שוטה ונשתפה (תוספת' כתוב' א ג). והוא שבא עליה משנתפקח ומשנשתפה (ר' לעזר בשם ר' חנינה, ירוש' כתוב' ע יג). מתני' פליגא על ריש לקיש וכו' פתר לה לכשישתפה אין דבריו האחרונים כלום (שם גיט' ז א). חרש ושוטה שנשאו פקחות אע"פ שנתפקח חרש ונשתפה השוטה אין להם עליהם כלום (יבמ' קיג.). אבל חלב והפריש קרבן ונשתטה וחזר ונשתפה פסול (ר' ירמיה בשם ר' אבהו בשם ר' יוחנן, נדרי' לו., מנח' מז. ועוד). בשעה שנפקדה אמנו שרה הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חרשים נתפקחו וכו' הרבה שוטים נשתפו (מד"ר ברא' נג). —ובמשמ' התפצה, בא על שכרו: נתנן לארים הוא משתפה ממנו וכו' נתנן לארים היא משתפה ממנו (ירוש' כתוב' ח ה).—ובסהמ"א: היה חשליח קטן וכו' חרש ונתפקח שוטה ונשתפה וכו' (רמב"ם, גירושין ו ח). אחר שבועים ימים נשתפה שלמה הנ"ל והיא גם היא שנתה את טעמה לחזור אליו (שמש לדקה מורפורגו ב, ס:).

ב. **שְׁפָה,** רק מ"ר סמ' שְׁפוֹת[2]), מלה לא ברורה: משכב וספות וכלי יוצר וחטים ושערים

בנין פע' במשמ' טהר ממום, רפא, אלא שלא הוכר במסרת, ואין הוראת הפעל בתו"מ שונה מזו למעשה, ועי' בהערה שאחר זו.]

[1]) [אין הוראת הפעל אף כאן לשון קציצה או הקצעה ממש, הוא בא בעקר כלשון רפוי ותקון המעוות, אלא שתקון זה בא על ידי קציצת הענפים שנוספו או שגדלו יותר על המדה. עובדה זו נכרת גם בעצם פרוש רש"י בבבלי (ב"ב פח:) וז"ל: לא יקצוץ אותן בעל הקרקע אע"פ שהצל רע לבית השלחין וכו'. ומכאן מובן, שבא הפעל גם כלשון פצוי ממש, בלשון הירושי' (ב"מ ה ה ועוד): המבטל שדה חברו (מורע וקציר) חייב לשפות לו. ומכאן שצדקה קריאת הפעל בשמוש זה בבנין פע', ולא בקל, כדעת אחרים.

ואלו במקומות כגון: גזל עצים ושיפן אבנים וסיתתן (ב"ק לג:) הכונה כנראה לבנין פע' מן שוף: שִׁיפָן, שייף אותן, ולא לצורה מן שפה, וצ"ע.]

[1]) [בבנין זה ברורה ביותר זהות הפעל בערב' אִשְׁתַּפִי, תַּשַּׁפִּי a) (בפ' דגושה) באותה משמ'.]

[2]) [ת"י והסורי תרגמו מלה זו גובנא, גזבנין, גבינה, ואחריהם הלכו פרשני המקרא ומדקדקים בימי הבינים ואף חפשו גזירה—בלתי מסתברת—לפרוש כזה, כבדברי ריב"ג (ס' השרשים בתרג' ר"י א"ת, ערך השין והפא וההא): ומזה השרש אצלי ושפות בקר והוא מענין ושפו עצמותיו אשר הוא השחיקה והשבר ובאלו הדעת בו כדעת אשר זכרנו בחריצי החלב וכו' וכבר פרשנו בחריצי החלב שהם החתיכות הנלקחות מן החלב העבה הנשאר כשדי השה אחר לידתה וכו' ע"כ. ומובן שאין ממש בגזירה כזאת, ולענין אין זה מתקבל על הדעת, שתוזכר הגבינה בין וצאן ובקר, אחרי שלפני כן כבר הובאו דבש וחמאה, הכוללת את הגבינה, וכן תרגמו השבעים והוולג' חמאה βούτυρον, dutyrum, ואינם

a) اشتفى، تشفى

וקמח וקלי ופול ועדשים וקלי, ודבש וחמאה וצאן ושפות בקר הגישו לדוד ולעם אשר אתו לאכול (ש״ב יז כח—כט).

ג. *שָׁפָה, פ״י, — הזיל והוריד נוזלים מכלי אל כלי כדי לזקקו [1], abklären; decanter; to decant: היה שופא (נ״א שופה) יין לחמרין נותנין לו שמרי אותו יין (תוספת׳ ב״מ ג כז). השופה יין לחברו הרי זה לא יערב של אמש בשל יום וכו׳ (ב״מ ס:).— ובסהמ״א: ולמה קורין לו בין הפרשות לפי שמופרשת לשלשה מקומות, בא מן המוח של ראש ושופה לחוט השדרה וכו׳ (והזהיר סמיכי, מ:). יש לאדם לזהר

מזכירים כל גבינת בקר. וע״כ אין מקום גם לבאורו של ר׳ יהודה אבן קוריש כחלב מתוק, וגם לא להשואת הערב׳ שַׁפַּאיָה a), שאין הוראתה אלא כלשון בריאות ורפואה. ולמעשה לא כך הבנת המלים שפות בקר בוולג׳ אלא כבני בקר שמנים (pingues vitulos), וכנראה כזאת כונת הנסחה הלוקיאנית של השבעים γαλαθηνὰ μοσχάρια עגלים יונקי חלב, ואין גם זה מסתבר, שצמצם הכתוב את הבקר ליונקי חלב בלבד, ובעקר נסחת השבעים לא תרגמה המלה שפות כלל אלא הֶעתקה Σαφφώθ, כהגיתה, הואיל ולא הבינוה. ואפשר שאין (ו)שפות למעשה אלא כתיב אחר של ומפות שבפס׳ כח, ועקר הכתוב הוא וצאן ובקר בלבד. ועל כל פנים אין ערך לדיון המדקדקים (עי׳ רד״ק בשרשים), אם יש להניח במ״י שָׁפָה בש״נ או שְׁפֶה בשקל שְׂדֶה, שדות, וצ״ע. ואין להשוות את הצרוף שער השפות (נחמ׳ ג יג), שאינו אלא כתיב מרשל במק׳ האשפות.]

[1]) [כדברי רש״י בבבלי (ב״מ ס., ועי׳ לקמן): כל דבר הצלול הנזרק בנחת מכלי אל כלי שלא יתערבו בו שמריו קרו ליה שפייה ע״כ. ואפשר שעקר הוראתו של שרש שפה, שפי, זה כלשון ירידה ונזילה, אולי כהתפתחות מן שפל, ועי׳ ב. שִׁפּוּי, א. שְׁפִי, הערות. ואמנם אפשר שאין כאן בעקר אלא לשון טהור, מן א. שפה, וכן בא בסור׳ שפא פַע׳ במשמ׳ זקק, אך הואיל וכאן, וכן בכל המצרף בשרש זה בולטת משמ׳ הנזילה והירידה, מוטב להכיר כאן קבוצת מלים נפרדת מן א. שפה, וצ״ע.]

a) شفاية

בשבת ויו״ט שלא ישפה מכלי אל כלי (מהר״ם רוטנבורג, שערי תשובה, תז).

*שַׁפּוּד [1]), ס״ז, — מקל, דקר, בפרט שפוד ברזל לתחיבת נתחי בשר עליו לצלותם באש, אך גם בשמושים אחרים, (Brat-)Spiess; broche, pique; spit, skewer: כיצד צולין את הפסח, מביאין שפוד של רימון ותוחבו מתוך פיו עד בית נקובתו (פסח׳ ז א). אין צולין את הפסח לא על השפוד ולא על האסכלא (שם שם ב). המקרה סוכתו בשפודין או בארוכות המטה וכו׳ (סוכה א ח). השפוד והאסכלה מלבנן באור (ע״ז ה יב). מוסף התנור של בעלי בתים טהור ושל נחתומין טמא מפני שהוא סומך עליו את השפוד (כלים ה ה, ועי׳ תוספת׳ כלים ד ה). השפוד התחוב באהל, האהל והשפוד ואדם הנוגע בשפוד וכלים באדם, טמאין טומאת שבעה (אהל׳ א ג). פגה שטמנה בתבן וכו׳ תוחבה בין בשפוד ובין בסכין ונוטלה (תוספת׳ שבת טז י). כשם ששפוד של עץ אינו נשרף כך שפוד של מתכת אינו מרתית (שם פסח׳ ה ה). תוחב בשפוד ומכה בקרקע (שם מו״ק א ד). בנילוס נהר היה קבור יוסף שעשו לו מצריים שפודין [2]) של מתכת וחיברום בבעץ (שם סוט׳ ד ז). את רואה כילו שִׁפּוד של מתכת תחוב בו (ירוש׳ כלאים ו ט). לצלות שני שפודין אחד של בשר שחוטה ואחד של בשר נבילה בתנור אחד וכו׳ אסור (שם תרומ׳ י ד). לחדד ראשו של שפוד (שם ביצה ה ב). שאם כוייו בשפוד על כף ידו וצבת וכו׳ חייב לרפותו (שם ב״ק ח א). שפוד שנרצף אסור

[1]) [כך כנראה נקודה הנכון של המלה גם לפי הסורית שַׁפּוּדָא, והערב׳ שַׁפּוּד (פ׳ דגושה) a). ואמנם יש מניחים, שהמלה שאולה בלשון חז״ל בעבר׳ ובארמ׳ מן היונ׳ σπόδος (עי׳ במובא אצל ברוקלמן במלון הסורי, מהד׳ 2, עמ׳ 795), אבל המבטא בשין (שלא כדגמת ספוג, שהוא ביונ׳ σπόγγος, הכתוב בסמך) מורה כנראה על כך, שעברה המלה ללשון חז״ל מלהג אירני (אשר גם שם היא מצויה) ולא מיונ׳. אמנם יש מנקדים שְׁפוֹד (כך במשנ׳ מנק׳ ליוורנו) או שְׁפוּד (כך גם ח. ילון), הפעל שָׁפַד ושכנגדו בארמ׳ ובסור׳ ובערב׳ נגזרו כנראה אך מן השם שפוד.]

[2]) [כך נכון בדפוסים ובכ״י וינה; צוק״מ: שפוד.]

a) سفود

לתקנו ביו"ט (צילה כח:). ליבן שפוד והכה בו משום שחין נידון או משום מכוה נידון (חולי ח.)[1]. — ומצוי בםהם"א.

שְׁפוֹט, בַּמִּקְרָא רַק מ"ר שְׁפוּטִים, — כמו שְׁפָטִים, פֻּרְעָנוּת, עֹנֶשׁ: המה גלו ערותה בניה ובנותיה לקחו ואותָהּ בחרב הרגו וּשְׁפוּטִים עשו בה (יחזק' כג י). — ובתו"מ במשמ' גלוי ערוה ומשכב זכר[2]: ואת יואש עשו שפטים אל תקרי שפטים אלא שפוטים, ומה שפוטים עשו בו, אמרו העמידו עליו בריונות קשים אשר לא ידעו אשה מימיהם[3] וענו איתו במשכב (מכי' בשלח, מסכת' דעמלק א, מח"ם כג. ; הורויץ—רבין 177, וכעין זה מד"ר שמות ח, ועוד). פרעה היה א' מד' בני אדם שעשו עצמן אלהות והרעו לנפשם[4] ואלו הן חירם ונבוכדנצר ופרעה ויואש מלך יהודה וכו' יואש מנין וכו' והשחית לנפשו[4] שנא' ויהי לתקופת השנה עלה עליו חיל ארם וכתיב ואת יואש עשו שפטים אל תקרי שפטים אלא שפוטים וכתיב ובלכתם ממנו

[1]) [במסכת סופרים ו ב (מהד' היגר 166) כתוב: הכותב צריך לעשות שיפור (כך היגר, אך במקורות הנוסחאות: שפוד, שיעור, שיופר, שיזפר) בפתיחה של ויהי העם כמתאוננים מלמעלן ומלמטן, שהוא ספר בפני עצמו, ויש אומרים שמקומו בנסיעת רגלים ע"כ, וכונת הדברים לנוגין ההפוכין בפרשת ויהי בנסע (במד' י לה וכו'), שנקראו במ"א סימניות. ונראה שהנכון הוא שופר, ע"פ צורת הסימן, שכנראה ראשונה לא היה דווקא בצורת נון הפוכה היום, אלא כנון (הפוכה) זו שבתקופת התלמוד שהיא ▟, והפוכה ▛ כצורת שופר. וצ"ע.]

[2]) [כדרשת חז"ל בא שפוטים, כמו שהכירו המפרשים, כלשון גילוי עריות ומשכב זכר (עיי מתנות כהונה ועץ יוסף במד"ר שמות), ובפרוש עץ יוסף נזכר הכתוב ביחזק', בהערה: הרי שמצינו ל' שפוטים גבי נשים וגילוי עריות ע"כ, וברור, כי בעקר על יסוד כתוב זה הבינו שפוטים כלשון זמה וזנות. ואמנם אפשר שבאה להם הבנה זו בכתוב ביחזק' עצמו ע"י דרשת המלה שפוטים באל־תקרי כלשון שטופים בזמה וזנות כהערת לו אצל קרויס, Lehnw. II 583. ועל כל פנים אין לחפש כאן, כדעת אחרים, מלה שאולה מלשון אחרת.]

[3]) [כי אם משכב זכר בלבד.]

[4]) [כנראה כינוי לדברים המפרשים שבנסחת תנח' בובר, המובאים בהע' שאחר זו.]

כי עזבו אותו במחלויים רבים וגו' וימת ולא קברוהו בקברות המלכים (מד"ר שמות ח)[1].

***שְׁפוּט,** ש"ז, — שפטים ופרענות ששופטים בו מעשה רע: הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות בו, ר' בון אומר זה שיפוטו של ממון ר' יוחנן אמר זה שיפוטו של גזל וכו' ר' אבהו אמר זה שיפוטה של תורה שאדם למד תורה ושכחה (מד"ר קהלי קהלת א, ונמצא את לבי). — ושפוט במשמ' כשרון להוצאת משפט (נכון) על ענין מן הענינים, Urteilskraft; discernment; (power of) judgment, נוהג בספרות ובדבור.

א. ***שָׁפוּי**[2]), ש"ז, — שלם, בריא, heil, gesund; quéri, sain; unhurt, sound: פקח ונתחרש וחזר ונתפקח, פתוח ונסתמא וחזר ונתפתח, שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה כשר (גיט' ב ו). אמרו מה ראה בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו[3]) (ספרי דבר' יג). כל מי שהרתיק אחר מדת הדין לא יצא שפוי מתחת ידיה (בםם כי תשא כגא, מד"ר בראש' מח)[4]). וילך שפי, שפוי היה לקלל[5]),

[1]) [בתנחו' בובר וארא ח, יב.—יב: מובאים הדברים בלשון זו: פרעה היה א' מד' בני אדם שעשו את עצמן אלהות ונבעלו כנשים, שלשה מאומות העולם ואחד מישראל, אלו הן, חירם ונבוכדנצר ופרעה ויואש וכו', שנאמר ואת יואש עשו שפטים, כד"א ואיש אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם. ע"כ. וכן בתנחו' וארא ט: ומנין שנבעל כנשים דכתיב וכו' ואת יואש עשו שפטים אל תהא קורא שפטים אלא שפוטים.]

[2]) [כצורת בינ' פעו' מן א. שָׁפָה, ועי' מה שנאמר בהערה לפעל שִׁפָּה, פע', גם על איוב יא יה (כי אז תשא פניך ממום, וצ"ל תְּשַׁפֵּה נוֶהָ ממום).]

[3]) [אין הצרוף „שפוי בתוך ביתו" דווקא מסתבר לפי שמוש המלה, ואולי צ"ל: שמא אין שופי בתוך ביתו, ועי' שֶׁפִי, וצ"ע.]

[4]) [במק' דוויין ושפויין היו (מד"ר בראש' ס) שבנסחת הערוך, כתוב בדפוסים שפופין (ובמ"א סגופים, סחופים) ועי' שָׁפוּף, ואין שפויין אלא טעות ע"פ דוויין.]

[5]) [לפי ההמשך אולי המכוון בשאלה, או בשלילה: לא שפוי, כאלו בפרוש: וילך ממנו השפי, מצב הבריאות, וצ"ע.]

שעד אותה שעה היה שפוי ומאותה שעה נטרד (תנחו׳, נוגר, בלק טז) [1]. — ושביל שפוי, נקי ומתקן: לאחר שהיו לפניו שני שבילים א׳ד שפוי ואחר מלא קוצים וצרורות (ר׳ יוחנן, מד״ר קהלת, כי את כל מעשה). — ובסהמ״א: מי שהוא עת שוטה ועת שפוי כגון אלו הנכפין בעת שהוא שפוי מעשיו קיימין וזוכה לעצמו ולאחרים ככל בן דעת (רמב״ם, מכירה כט ה). וראש לה חפוי כאיש שאין לו שפוי (אבא מארי, מנחת קנאות ס). גם בפירוש צוה בפה מלא לקחת מראש העזבון לשלם להאלוף כמהר״ר אייזיק ר״י את כל חובותיו שעל הבית באופן שנשאר הבית שפוי נקי מכל שעביד וחוב (פנקס קראקא, סנס ס, אולה״ס ז, 609). נחליתי בחולי קדחת ל״ע ואין דעתי שפוי ואין כהי כמאז (חתם סופר, או״ח קמה). אך בדקנו אותו וראינוהו שפוי ומיושב בדעתו כשאר בני אדם הבריאים ההולכים בשוק (סו״ת פרח מטה אהרן לט, סו.). וראינו אותה שפויה בדעתה כשאר בני אדם הבריאים (סס כ׳, לט:). — וכמו משפה, משפע: שהיא (האצבע) שפויה כיתד (רש״י, כתוב׳ ה:, ד״ה יכים). ועי׳ ב. שָׁפוּי.

ב. *שָׁפוּי [2], ת״ז, — כמו שָׁפָל, niedrig, demütig; bas, humble; low, humble: שולחין ובודקין כל מי שהוא חכם ושפוי [3] וירא חטא ופרקו טוב ורות הבריות נוחה הימנו עושין אותו דיין בעירו (תוספתי סנה׳ ז א, וכעין זה סס חגי׳ ב ט; ירוש׳ סנה׳ א).

א. *שִׁפּוּי, שיפוי, ש״ז, — נסירת העצים שנשארה אחר מלאכת המשפה והמנסר [1], Feilicht; limaille; filings: מועלין בעצים ואין מועלין לא בשפוי ולא בנמיה [2] (מעילה ג ח). הקדיש חרש לקורות מועלין בקורות ומועלין בשפוי ובנמיה, אבל גזברין שלקחן חרש לעצים מועלין בעצים ואין מועלין לא בשפוי ולא בנמיא (תוספת׳ סס מעי׳ א כח). עכו״ם ששיפה כו״ם לצורכו היא ושיפוייה מותרין, לצורכה היא אסורה ושיפוייה מותרין, וישראל ששיפה כו״ם בין לצורכו ובין לצורכה היא ושיפויית אסורין (ע״ז מג.). — ובסהמ״א, שפוי ברזל: שפוי הברזל וסיגו יקרה סוה כאב חזק בבטן ויובש בפה וכו׳ (קאנון ד א א ס). — ובהשאלה לגבי קרקע, קרקע שנזוקה ונחשפה [3]: וששי׳ האדאמר רבא הזיק זיבורית גובה מן העידית, שפוי [4] עידית גובה מן הבינונית. מאי פירושה ומאי שפוי עידית וכו׳ אפילו יש להן שפוי עדית שהן פחותין מן הזיבורית וכן נכסים שדופין חרבין שהיו עידית ונשפו ונתחרבו וכו׳ אבל הזיק שפוי עידית שהיא פחותה מן הזיבורית גובין טמנו מן הבינונית, ויש שפוי מן הבינונית ומן הזיבורית, אלא שאמרו שפוי עידית, שאפילו שפוי עידית היה פחותה מן הזיבורית הואיל ובארץ אבדה היא וכל שכן שפוי בינונית וזיבורית (תשו׳ הגא׳ הרכבי לב; אולה״ג, גיטין, 99 וכו׳).

ב. *שִׁפּוּי, שִׁפּוּי כּוֹבַע, ש״ז, — שפולי כסוי הגרון (הנקרא כובע), פקת הגרגרת, תפוח אדם הראשון, Adamsapfel; pomme d'Adam; Adam's

1) [גם בתנחו׳ בלק יא, בשנויים קלים.]

2) [כיוצא מברור הדברים (עי׳ בפרט בהערה שאחר זו) אין לפנינו בזה לשון א. שָׁפוּי כענין השפוי ממ״ם, שפוי בדעתו, אלא לשון שפלות, ואולי יש להבין צורה זו (וכן ג. שָׁפָה, ב. שִׁפּוּי, עי׳ שם) כהתפתחות במבטא הלמ״ד של שפל כמו יו״ד כהתפתחות זו בכמה לשונות, כגון בצרפתית במבטא פי במק׳ fille וכד׳, והשוה בארמ׳ ליליא במק׳ ליל(ה) בעבר׳ ועוד. כלשון נמיכות מבאר גם לוי במלונו שמוש זה של שפוי, אלא שהוא רואה בו מבטא של שָׁפוּף, ואלו ב. שִׁפּוּי במבטא של שפוע, ואינו נראה.]

3) [נ״א ושפל (עי׳ צוק״ם), וכן אין להתעלם מקרבת המאמר לדברי הבריתא בתענ׳ טז.: אין מורידין לפני התבה אלא אדם הרגיל רבי יהודה אומר מטופל ואין לו ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם וכו׳, וכעין זה בירוש׳ תענ׳ ב ב, ולכן אין שפוי זה אלא לשון שפלות.]

1) [עי׳ א. שָׁפָה, פִּע׳, הערות.]

2) [עי׳ על נסחה זו בהערת המחבר לערך נְבִיָּה עמ׳ 3485.]

3) [על פי הכנה זו של א. שָׁפָה, במקרא.]

4) [בתלמוד (גיט׳ כ.): שפאי עידית. ועי׳ שְׁפִי.]

apple: משיפוי כובע ולמטה כשרה (חול' יט.).—ושפוי ראש, תחתית הראש: מאי ראשו, שיפוי ראשו, כגון דנקט משיפוי ראשו והגרם ואזל עד דמטא תתאי (שם כ.). — ובספהמ"א: ואי זה הוא מקום שחיטה בקנה, משיפוי כובע ולמטה עד ראש כנף הריאה (רמב"ם, שחיטה א ז). ואם יגיע שרש הלשון באחת מטבעות הגרגרת למטה מן תשפוי כובע וסמוך לו אז יוציא הַ שהוא מוצא ההא, ואם יגיע הלשון בשפוי כבע עצמו אז יוציא חַ שהיא מוצא החית (ר"א בלמסי, מקנה אברם, מולד אלותיות).

***שִׁפּוּךְ,** ש"ז, — כמו שפיכה, מעשה השופך: ואמר בעים רוחו, שיפוך[1]) מן רוחו (דונש, תשו' על רסע"ג, 164). ומי יתן ויהיה כי אשר בך וכו' ותשוב אַת לבוחך ודי לי מסך שפוך עתירות (ד"ס יהודי מצרים וא"י ב, מן, 15).—ואמר הפיטן: ועם כרגע ועתה לחְפוך, זירי קדש עתה לשְׁפוך (ר' שלמה הבבלי, אין כמדת, סליחי ליום ה').

שָׁפוּל, עי' שָׁפֵל.

***שִׁפּוּל,** ש"ז, בתו"מ רק מ"ר שִׁפּוּלִים, — החלק התחתון, תחתית של דבר מן הדברים, שָׁבָל: עמוד שהוא מוטל באויר וכו' ותצר שלו נידון כשיפולי אוהלין (תוספת, אהילות יג ט). למה משכן דומה, לאשה שמהלכת בשוק ושפוליה מהלכין אחריה (תנא דבי ר' ישמעאל, שבת לח:). בימות הגשמים חמה מהלכת בשיפולי רקיע לפיכך כל העולם כולו צונן ומעיינות רותחין (ר' כהן, פסח' לד:). — ושפולי מעים, בית הרחם: אלו הן הוסתות, מפהקת ומעטשת וחוששת בפי כריסה ובשפולי מעיה (נדה ט ח).

[1]) [ואמנם העיר המהדיר, כי אולי צ"ל שיכוך, כנדפס בדברי ראב"ע, שפת יתר, קסת (עמ' 89): אמר הגאון שיכוך, ומאחר שבמלה זו יפרש המפרש כרצונו אין להשיב על הגאון, ע"כ. ועל כל פנים היה מסתבר לגרס שיפוך (גם בדברי ראב"ע), כצרוף המצוי שפך רוח במקרא.

ואולם למ:שה כתוב בתרג' הערבי של רסע"ג: סלון, ז"א אם, וכך נכון לפי ענין ייבוש הנהר בכתוב (ישעי' יא יח); ואפשר שתיתה לפניהם בספ' סכון הגרסה סכוב (שהיא לשון שיפוך ושפיכה) והיא שנקראה סכוך, והובנה כלשון שכוך, וצ"ע.]

ואלו הן סימניה (של אילונית) וכו' כל שאין לה שיפולי מעים כנשים (ס"כ, יבמי פ:).—ובספהמ"א: ובשיפולי החלוק הוא (החלק הזה) רחב והוא נשפע ומתקצר והולך למעלה (ערוך ערך ערז). יתדת, כמין נגרי נחשת עשויין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב סביב בשפוליהן (כפ"י, שמ' כז יט). ואח"כ הלכנו וכו' לראות את המעיין אשר שם שיוצא משיפולי ההר (מידא"א, מעגל טוב השלם, 107). — *ומ"י שִׁפּוּל: והחמה שחרית בשיפולו של רקיע (רש"י, יומא כב:). כמה היתה גבוהה (הלבנה) מן הקרקע למראה עיניו באומד בשיפולו של רקיע (סוא, שבוע' מח.).

שִׁפּוֹן, עי' *שִׁיפּוֹן, 7069, והערה שם.

שִׁפּוּעַ, ש"ז, — מקום מורד ומדרון נטוי באלכסון, חלק מבנין, מאהל וכד' היורד ומתרחב באלכסון, slope; chute; abschüssige Fläche: כל שיפועי אהלין כאהלין וכו' כלים שתחת השיפוע טמאים, טומאה תחת השיפוע כלים שבאהל טמאין (אהלות ז ב). היתה (הקדרה) גבוהה מן הארץ טפח, תחתיה טמא וכו' מפני שנידונית כשיפועי אוהלין (תוספת' אהילות יא ס). אין תימר גבוהה המדרגה שיפוע[1]) השורה מלמעלן (ירוש' כלאי ו ב). לית הדא אמרה שיפוע המדרגה כלמטן (ר' מני, שם). ממקום דופנו הוא מודד או ממקום שיפועו מודד (ר' יצחק בר טבליי, ב"ב ז א). כילת חתנים מותר לנטותה (בשבת) וכו' ולא אמרן אלא שאין בשיפועה טפח אבל יש בשיפועה טפח שיפועי אהלים כאהלים דמו (שבת קלח:). ויחלם והנה סלם וכו' אמר ר' יהודה ברבי סימון הסולם הזה עומד בבית המקדש ושיפועו מגיע עד בית אל (מד"ר בראש' סט). — ובמשמ' נוזלים היורדים בשפוע חמדה המלאה: המוכר בפיקטני[2]) כל השיפועין הרי הן של לוקח והמוכר בקטלוון בשוק משקין שבאחורי סניקת הרי הן של לוקח

[1]) [נ"א: שופע.]

[2]) [לא נתבררה המלה, הורה לכאורה, כל צרכה. ועי' לאחרונה אצל קרוים, תוספת הערוך 333, וכמובא שם.]

(תוספתא ב"ב ס ז).— ובספהמ"א: ואם משפיע אותה (את השפופרת) כלפי מטה ושם עיניו בקצה העליון וכו' אם מרבה לה שפוע צופת מדה קטנה כעשר וכעשרים וכשלשים אמה (הרכבי, זכרון לראשונים, פיד). אם צמחה בו מִחיה וכו' וחזר ראש האבר ונתגלה שפועו על ידי שומן כגון שהבריא ונעשה רחב (רמ"י, ויקרי יג יד). אבל ההר בית כור ממנו חמשת כורין ארבע מארבע שפועיו ואחד בראשו (סוה, דברי יח יח). ואלו מביאין (טמאה) ולא חוצצין האדם וכלי עץ וכו' ופשוטי כלי עוֹר וכו' שאין עשויין אהלים אלא מתוחין בלבד ואין להן שיפוע (רמב"ם, טומאת מת יג ז).—°ובמשמ' שפע, Überfluss; abondance; abundance: ברוך השולח ברכה, שיפוע (רמ"י, תעני ח:). גשמי בורות, שיפוע גשמים למלאות בורות (סוה, שם יט.). שיש לנו שיפוע לחם (סוה, סנה' קט.). הודיע בכאן כי הודעת המקום בני אדם בשפוע הטובה והחסר שהשפיע להם טובה אחרת היא (ר"י עקנין, פי' אבות ג יח, 98).

*שָׁפוּף [1], ת"ז,—נגרר ונסחב בקרקע: שני תמידין שהיו ישראל מקריבין בחג היו מרכיבין אותן שני הוגנים והיו רגליהן שפופות בארץ (מד"ר בראש' סס).—ובמשמ' חלש, תשוש כח, schwach, kraftlos; faible, impuissant; weak, without strength: לפיכך לא באו כלם בימי בני אדם שפופים אלא בימי בני אדם גיבורים שיכולים לעמֹוד בהם (מדר' בראש' כה). דווים ושפופין [2] היו ולא היו מפרינים אלא בפה (שם שם ס). אמרו לעוג (כשנולד יצחק) לא היית אומר אברהם פרדה עקרה ואינו מוליד, אמר להם עכשיו מתנתו (של הקב"ה) מה היא, לא שפופה, אין יהיב אנא אצבעי עליה אנא פחיש ליה (שם שם נג).—ובספהמ"א: ולקץ מלכות ארבע זרועות יעמד מלך גדול וכו' אדמדם שפוף [3] העין, ויש לו שלש שמות אחת במצחו ואחת בידו הימנית ואחת בזרועו השמאלית (נסתרות של רשב"י, מדרשי גאולה, אבן שמואל, 193). לשפופם הוא

1) [עי' שפף, הערות.]

2) [נוס' הערוך: ושפויין.]

3) [נ"א (ביהמ"ד ילינק ג, 79): שיפן.]

סופים, על שם שהיה יוסף שפוף בין האומות (רמ"י, במדי כו לט) [1].

*שְׁפוֹפֶרֶת [2], ש"נ, — כלי שצורתו צורת צנור או קנה חלול, Tube; tube: הטהורין שבעגלה, העול המצופה וכנפים העשויות לנוי ושפופרות המשמיעות את הקול וכו' ושאר כל המסמרות טהירין (כלים יד ה). מחצלת הקש ושפופרת הקש רבי עקיבא מטמא וכו' שפופרת הקנה שחתכה לקבלה טהורה (שם יז יז). שפופרת שחתכה לחטאת רבי אליעזר אומר יטביל מיד (פרה ה ז). נפל מן השפופרת לשוקת (של מי חטאת) פסול וכו' (שם ו ח). נפל לתוכה (לצלוחית) שקצים ורמשים וכו' חפושית בין כך ובין כך פוסלת מפני שהיא כשפופרת (שם ט ג). ואין נותנין שני מינין בשפופרת אחת כדי שיבלעו זה מזה (תוספת' כלא' א י). שפופרת של זהבין ושל זגגין ושל נפחין ושל עושה זכוכית שנחלקה לאורכה טהורה וכו' (שם כל' ב"מ ג י). ושאר כל הכלים שאין יכולין לקבל זיתים כגון השפופרת והטנגנין שיעורן ברובן (רי מא"כ, שם שם ו ט). שפופרת מאימתי מקבלת טומאה וכו' ר' יהודה אומר משיוציא את הזכר מתוכה (שם שם ז יג). עד כמה מותרת לינשא עד שלש (ראיות) יתר מכאן לא תנשא עד שתבדוק עצמה בשפופרת כיצד בודקין אותה מביא שפופרת ונותן לתוכה מכחול וכו' (שם נדה ח ג). שפופרת היתה לו לר"ג שהיה מביט וצופה בה אלפים אמה ביבשה וכנגדה אלפים בים וכו' (עירוב' מג:). אין נופחין (באש) במפוח (בחג) אבל נופחין בשפופרת (ת"כ, בילה לד.). השקה (סוטה) בסיב מהו, בשפופרת מהו וכו' (רבא, סוטה יט.). ותרנגולת היתה לו לר"ש בן חלפתא שנשמטה ירך שלה ועשו לה שפופרת של קנה וחיתה (חולין נז:). אין דרכה של אשה לראות דם בשפופרת

1) [בירוש' מו"ק סוף פרק ב, נאמר: פורסין מחצלת על גבי שיפוף (נ"א שיפף כלי לבנים) בשבת ע"ב. אבל בירוש' שבת ד א הנסחה: שייפות של לבינים, וכנראה כך עקר, ועי' בהערה עמ' 7069.]

2) [בעקר צורת הכפלה, שהוראתה להקטנה, מן שׁוֹפָר, שפיר, כדגמת קנוקנת מן קנה וכדי. ועי' בתערות לשרש א. שפר.]

(נדה כא:). ספוג וקנקנה ופותה אלו הלמידי חכמים, משפך ושפופרת אלו הרשעים (אדר"נ מא). משל אם הניחו שתי מרגליות בשפופרת אחת לא זו שאת נותנת ראשונה יוצאת אחרונה, כך טיפה ראשונה של יעקב היתה (מד"ר בראש' סג). — ושפופרת של ביצה[1], מין שפופרת מטפטפת טפות טפות: לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת (שבת ג ז). שרויין[2] בעליית בית ניתזה בלוד והיו נוקבין שפופרת של ביצה וממלאין אותה שמן (ר' יהודה, תוספתי שבת ג ה; וכעין זה שבת כט:). הלוך וטפוף תלכנה וכו' היתה מביאה שפופרת של ביצה והיתה ממלאה אותה אפרסמון ונותנת אותה תחת עקיבה במנעליה וכו' (מד"ר ויקרי טז). — ושפופרת הנ"ד[3]: שתי שקתות שבאבן אחת וכו' היו נקובות זו לזו כשפופרת וכו' וקידש את אחת בהן המים שבשניה מקודשין (פרה ה ח). מעשה בשוקת יהוא שהיתה בירושלים והיתה נקובה כשפופרת הנוד וכו' (מקוא' ד ה). ערוב מקואות (זו לזו) כשפופרת הנוד כעוביה וכחללה כשתי אצבעות חוזרות למקומן, ספק כשפופרת הנוד ספק שאינה כשפופרת פסולה (שם ו ז). גזירה שלא יטביל מחטין וצינורות בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד (חגיגה כא. והלי). — וכמהמ"א: אפשר שיעשה[4] בשפופרת של קנה (ר' יהודאי גאון, הלכות פסוקות, 56). אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל ותחתום את פיה ותניחה בחמה היא עולה מאליה באויר (כוזרי, מאמ' ה יד). — ושפופרת הזריקה: והמשיכה תשלם וכו' כמשיכת המים בשפופרת הזריקה (קאנון א א ו ג). — ושפופרת מגדלת: תורת הצמחים הקטנים (מיקרובים בלע"ז) הנראים רק לעין מזוינת בשפופרת מגדלת (יצחק טוביס, ספר הדיפתיריה, 2).

1) [עי' בדברי לֶו, I Flora, 583 וכו', הדוחה בצדק את הצעת הקריאה: שפופרת של פִּצָּה, ושוב בדברי בראנד, כלי החרס עמ' שמז. אבל אוּלַי אין שלביצה אלא מלה אחת, כמשמ' שלפוחית וכד', וצ"ע.]

2) [צ"ל: שרויין היינו, עי' ליברמן, תוספת ראשונים.]

3) [שפופרת הנעוצה בפי הנאד.]

4) [את המזוזה.]

שִׁפּוּץ[1], ש"ז, — שה"פ מן שִׁפֵּץ, תקון ושפור: נוהג בספרות ובדבור.

א. **שִׁפּוּר**, ש"ז, — קול תקיעת שופר, ואמר הפיטן: יוקש יופר וסוטן יוחפר, יושר לב יושפר בקול שפור שופר (אמת דעי בלדק, מוסי א' ר"ה).

ב. **שִׁפּוּר**[2], ש"ז, — שה"פ מן שִׁפֵּר, יפוי והקון, Verschönerung, Verbesserung; embellissement, amelioration; embellishment, improvement, ואף בהשאלה, שפור הלשון וכדו': נוהג בספרות ובדבור.

שפח[3], ממנו מִשְׁפָּחָה, מִשְׁפַּחְתִּי, שִׁפְחָה.

1) [ע"פ הארמ' שיפוצא שבתו"מ (כתוב' קג.), לפי גרסת הערוך (ערך שפץ).]

2) [בסופר' ו ב נאמר לפי נסחה אחת: הכותב צריך לעשות שיפור בפתיחה של ויהי העם וכו'. ואולם עי' שִׁפּוּד, הערות.]

3) [יחס המלים שפחה ומשפחה זו לזו דומה הוא ליחס המלים famulus (עבד), famula (שפחה), ו־familia (משפחה) ברומ', וכנראה נולדו מנחים אלו כמלה אחת שצינה את משפחת בני הבית כיחד, ומתוך השם שצִין עבדים ושפחות וכל בני הבית ברבוי, נולד מ"י לצין את העבד והשפחה. בשמוש זה שבעבר' לא נמצא השרש בכל שפה אחרת, ואין שמוש המלה שפח כמנח של קרבן (לוח הקרבנות ממרסיליה שורה 16: כל מזרח וכל שפח וכל מרזח אלם וכל אדמם אש יזבח) או של כבוד (סלושץ אוצר 155, 7: ובכבדת עצמתי אדר שפח וכו') לפי הבנה פשוטה מורה על כל קרבה למשג השפחה והמשפחה. ואמנם בא בכתבות הבבליות אף מא"י, כגון במכתבי עמרנה חֻפְשִׁי ככנוי לסוג של עבדים, חפשיים למחצה, ואפשר שמכאן נולד שמוש המלים שפחה, משפחה, ראשונה כדי לצין סוג מסוגי העבדות. ואולם כשמוש המלה במקרא אין עוד כל הבדל בין שפחה ובין אמה, ושתי המלים מתחלפות גם כלפי אותה אשה, כגון בש"א כה כז וכו': ועתה הברכה הזאת אשר הביא שפחתך לאדני וכו' שא נא לפשע אמתך וכו'. ושם פס' מא: הנה אמתך לשפחה וכו', ואף בבראש' ל ד: הנה אמתי בלהה וכו' ותתן לו את בלהה שפחתה. מצד אחר אפשר שקבלה המלה חפשי את משמ' החפש והחרות דוקה מתוך הצרוף שלח חפשי, שעקר הוראתו לא היתה אלא שלח את העבד, עד שיהיה בן חורין, וצ"ע.]

שִׁפְחָה, ש"נ, שִׁפְחַת, שִׁפְחָתִי, שִׁפְחָתְךָ, שִׁפְחָתֵךְ, שִׁפְחָתוֹ, שִׁפְחָתָהּ, ש"ר שְׁפָחוֹת, שִׁפְחוֹת, שִׁפְחֹתֶיהָ, שִׁפְחוֹתֵיכֶם, שִׁפְחֹתָיו, — אָמָה, Sklavin; esclave; slave: ויהי לו צאן ובקר וחמרים ועבדים ושפחת ואתנות וגמלים (ברא' יב טז). מבכור פרעה הישב על כסאו עד בכור השפחה אשר אחר הרחים (שמות יא ה). ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע והוא שפחה נחרפת לאיש והפדה לא נפדתה או חפשה לא נתן לה (ויקר' יט כ). והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה (דבר' כח סח). ואת עבדיכם ואת שפחותיכם ואת בחוריכם הטובים ואת חמוריכם יקח ועשה למלאכתו (ש"א ח טז). הנה אמתך לשפחה לרחץ רגלי עבדי אדני (שם כה מא). והלכה השפחה והגידה להם והם ילכו והגידו למלך דוד (ש"ב יז יז). העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר ועבדים ושפחות (מ"ב ה כו). והתנחלום בית ישראל על אדמת יי' לעבדים ולשפחות (ישע' יד ב). לשלח איש את עבדו ואיש את שפחתו העברי והעבריה חפשים (ירמ' לד ט). וגם על העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוך את רוחי (יואל ג ב).—ושפחת של אשה: ולה שפחה מצרית ושמה הגר (ברא' טז א). בא נא אל שפחתי אולי אבנה ממנה (שם שם ב). הנה שפחתך בידך עשי לה הטוב בעיניך (שם שם ו). הגר שפחת שרי אי מזה באת ואנה תלכי (שם שם ח). ויתן לבן לה את זלפה שפחתו ללאה בתו לשפחה (שם כט כד). הנה אמתי בלהה בא אליה וכו' ותתן לו את בלהה שפחתה לאשה (שם ל ד). ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחתיו ואת אחד עשר ילדיו (שם לב כג). כעבד כאדניו כשפחה כגברתה (ישע' כד ב). הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל יי' אלהינו (תהל' קכג ב). תחת שלוש רגזה ארץ וכו' תחת שנואה כי תבעל ושפחה כי תירש גברתה (משלי ל כג).—ושפחה, במ"י ת' מ"ר במשמ' שפחות הרבה: ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה (ברא' לב ו). — ובטוי של ענוה והכנעה לפני אדם נכבד: תמצא שפחתך חן בעיניך (ש"א א יח). ועתה הברכה הזאת אשר הביא שפחתך לאדני (שם כה כז). הנה שמעה שפחתך בקולך (שם כח כא). והנה קמה כל המשפחה על שפחתך (ש"ב יד ז). אין לשפחתך כל בבית (מ"ב ד ב). אמצא חן בעיניך אדני כי נחמתני וכי דברת על לב שפחתך (רות ב יג) — ובתו"מ: אפילו עבד אפילו שפחה נאמנין לומר עד כאן תחום שבת (עירוב' ה ה). ומזכה לחן על ידי בנו ובתו הגדולים ועל ידי עבדו ושפחתו העברים ועל ידי אשתו, אבל אינו מזכה לא על ידי בנו ובתו הקטנים ולא על ידי עבדו ושפחתו הכנענים (שם ז ו). והלך הכן ונכבש על השפחה וילדה הימנו בן (יבמ' ז ה). ובן שפחה שנשתחררו בניה עמה (שם יא ב). הגיורת והשבויה והשפחה שנפדו ושנתגיירו ושנשתחררו פחותות מבנות שלש שנים ויום אחד כתובתן מאתים (כתוב' א ב). רואין אותה כאלו היא שפחה נמכרת כמה היתה יפה וכמה היא יפה (שם ג ז). אפילו הכניסה לו מאה שפחות כופה לעשות בצמר (שם ה ה). ממזר שנשא שפחה הולד עבד (קידוש' ג יג). מרבה שפחות מרבה זמה (אבות ב ז). אשם שפחה חרופה (זבח' ה ה). איזו היא שפחה, כל שהיא חציה שפחה וחציה בת חורין וכו' דברי ר"ע, רבי ישמעאל אומר זו היא שפחה ודאית (כריתו' ב ה). שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל ושאר הנביאים (מכי' מסכתא דשירתא ג). האומר לחבירו שפחה וולדנית אני מוכר לך בניה משביחין אותה (ירוש' ב"ק ה ו). מעשה בטביתה שפחתו של רבן גמליאל וכו' (ירוש' נדה ב א). האומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד הולד כמותה (קידוש' סט.) ולא יפה היה לו לאדם הראשון שנטלו ממנו צלע אחת ונתנו לו שפחה לשמשו (סנה' לט.). מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא תהא גבירה לאומה אחרת (שם לט:). הבא על חמש שפחות חרופות בהעלם אחת מהו (כ' מגילת עירכאה, כר.תי ע.).—ושפח וכו' [1]) עשאן שפחות מכודנות ומהן משעבדן (מד"ר ויקר' טז). הרי כבר בידי ששה ומעוברת משביעי וביד השפחות שנים הרי עשרה וכו' לא תהא רחל אחותי כאחת מן השפחות (תנחו' ויצא ח). ושרה כשבאו המלאכים לבשרה והניחה כל שפחותיה ולשה ועשתה עוגות (פסיקת' רב', ותאמר ציון, קמג:).

---

[1]) [ישע' ג יז. ועי' מד"ר איכה אלפא ביתא רביעית, סורו טמא, ועי' גם בַּדָן, עמ' 2266.]

—ובסהמ״א גם בהשאלה: לחלכך ביד תרומיים כאחד העבדים המשוחררים או כאחת השפחות הנחרפות (יוסיפון עא). תרבה להתרומם השפחה על אדונתה (ר״מ, סנה לג.). להשיג לסוד חכמת אשר לו שאר חכמות שפחות[1] ומראש לוקחו לעבודתו (רמ״ע פלקירא, ראשית חכמה, 8). כי הקודמות הצעות אל זו הנזכרת, וסולם לעלות אל זו האחרת, ותהיינה שפחות לשרת זו הגברת (שם, 9). — ואמר המשורר: ועלית עלי תכל כאלו נתנת אל לך שפחה חרופה (רשב״ג, זלועי, ביאליק־רבניצקי 3, 124).

***שִׁפְחוּת**, נ׳, — מצב השפחה, עַבְדוּת: מוכר אדם את בתו משפחות לשפחות ומשפחות לאישות אבל לא מאישות לשפחות (עבדים א). —ובסהמ״א: אין אדם רשאי למכור את בתו לשפחות אחר שפחות (רמב״ן, שמות כא ח). שלא ימכר אדם בתו לשפחות לעכו״ם (שם שם).

שפט[2], ממנו מִשְׁפָּט, *מִשְׁפָּטִי, *מִשְׁפָּט;, *מִשְׁפְּטָנוּת, *מִשְׁפְּטָנִי, שׁוֹפֵט, *שׁוֹפְטָה, *שׁוֹפֶטֶת, *שִׁפּוּט, שְׁפוּט, שֶׁפֶט, שְׁפָט, *שִׁפְטָה, *שִׁפְטִי[3], *שְׁפִיטָה.

1) [כשמוש הרומ׳ ancilla, שפחה, בהשאלה דומה, כלפי יחס המדע לאמונה וכד׳.]

2) [אמנם הובאה גם לעיל עמ׳ 6835 הדעה, שאין שפט אלא התפתחות מן שבט, כאלו בלשון הכאת השיפט את האשם בשוט ובשבט, אבל בפרט האוגרית׳ ת̄פט בפק׳ שפט באותה משמ׳ כבעבר׳ מוכיחה, כי בזמן קדום כבר היו שרשים אלו נפרדים במבטאם בלשון, וכן בא בכתבות קטבאניות מערב ת̄פט. כנגד זה נמצא השרש לא רק בכנענית (עי׳ שׁוֹפֵט, הערות) ובאשור׳ (שפט, משפט, וכנראה אף שִׁפְּטָת במשמ׳ שפט) אלא גם בארמ׳ (עזרא ז כה: שפטין) בש׳ ולא בת׳. אבל אפשר שיש לראות את הצורה הארמ׳ וכן שפט a) בערב׳ כשאולים מעבר׳, ובארמ׳ בא בפק׳ זה בעקר השרש דון, דין.]

3) [המלה שפטני, שופטני (צ״ק שם. ועוד) איננה עברית אלא ארמית, וכנראה צדקו הרואים בה שבול הגאים מן טפשני בלשון טפשות. ועי׳ לאחרונה בדברי ב. גיגר, בתוספת הערוך עמ׳ ת וכו׳.]

a) سفط

שָׁפַט, פ״י, בהפסק שָׁפָט, ככי שְׁפָטָנוּ, שְׁפָטְךָ, שְׁפָטוֹ, שָׁפַטְתָּ, שָׁפַטְתִּי, שְׁפַטְתִּיךָ, שְׁפַטְתִּים, שָׁפְטוּ, שְׁפָטוּ, שְׁפָטוּנוּ, שְׁפָטוּךָ, שְׁפָטוּהוּ, שְׁפָטוּם, שְׁפַטְתֶּם, שֹׁפֵט, שׁוֹפֵט, שֹׁפְטָה, שֹׁפְטֵי, שְׁפוֹט, שְׁפֹט, לִשְׁפֹּט, לִשְׁפּוֹט, שָׁפְטֵנוּ, שָׁפְטָךְ, שְׁפָט־, שִׁפְטָה, שָׁפְטֵנִי, שִׁפְטוּ, שִׁפְטוּ, אֶשְׁפֹּט, אֶשְׁפּוֹט, אֶשְׁפָּטְךָ, אֶשְׁפְּטֵם, תִּשְׁפֹּט, תִּשְׁפּוֹט, תִּשְׁפָּט־, יִשְׁפֹּט, יִשְׁפּוֹט, יִשְׁפָּט־, יִשְׁפְּטֵנִי, תִּשְׁפְּטוּ, יִשְׁפְּטוּ, יִשְׁפֹּטוּ, יִשְׁפּוֹטוּ, יִשְׁפְּטֵהוּ, — שפט השופט את האדם, דן אותו, העריך את מעשיו או את מעשי אחרים כלפיו, לזכות או לחובה, to judge; juger; richten: כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושְׁפָטוּם והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (דברי׳ כה א). לכן איש כדרכיו אֶשְׁפֹּט אתכם בית ישראל (יחזק׳ יח ל). התִשְׁפֹּט אתם התִשְׁפּוֹט בן אדם את תועבת אבותם הודיעם (שם כ ד). בארץ מכורותיך אֶשְׁפֹּט אתך (שם כא לט). התִשְׁפֹּט התִשְׁפֹּט את עיר הדמים (שם כב ב). התִשְׁפּוֹט את אהלה ואת אהליבה (שם כג לו). איש כדרכיו אֶשְׁפּוֹט אתכם בית ישראל (שם לג כ). את הצדיק ואת הרשע יִשְׁפֹּט האלהים (קהל׳ ג יז). — ושפט את ישראל, שפט את העם, שמש שופט, משל בו[1]: וישב משה לִשְׁפֹּט את העם (שמות יח יג). ושמת עלהם שרי אלפים וכו׳ ושָׁפְטוּ את העם בכל עת (שם שם כב). ויקם יי׳ וכו׳ את עתניאל בן קנז וכו׳ ותהי עליו רוח יי׳ וַיִּשְׁפֹּט את ישראל (שופט׳ ג ט–י). ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שֹׁפְטָה את ישראל בעת ההיא (שם ד ד). ויקם אחרי אבימלך להושיע את ישראל תולע בן פואה וכו׳ וַיִּשְׁפֹּט את ישראל עשרים ושלש שנה וכו׳ ויקם אחריו יאיר הגלעדי וַיִּשְׁפֹּט את ישראל עשרים ושתים שנה (שם י א–ג). וַיִּשְׁפֹּט יפתח את ישראל שש שנים וכו׳ וַיִּשְׁפֹּט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם וכו׳ וַיִּשְׁפֹּט את ישראל שבע שנים וכו׳ וַיִּשְׁפֹּט אחריו את ישראל אילון הזבולני וַיִּשְׁפֹּט את ישראל עשר שנים וכו׳ וַיִּשְׁפֹּט אחריו את ישראל עבדון בן הלל הפרעתוני וכו׳ וַיִּשְׁפֹּט את ישראל שמנה שנים (שם יב ז–יד). וַיִּשְׁפֹּט (שמשון) את ישראל בימי פלשתים עשרים שנה (שם טו כ). והוא שָׁפַט את ישראל עשרים

1) [עי׳ שׁוֹפֵט, הערות.]

שנה (שם יו לא). והוא (עלי) שפט את ישראל ארבעים שנה (ש"א ד יח). וישפט שמואל את ישראל כל ימי חייו וכו׳ ושפט את ישראל את כל המקומות האלה ותשבתו הרמתה כי שם ביתו ושם שפט[1]) את ישראל (שם ז יה—יז). ונתת לעבדך לב שמע לשפט את עמך להבין בין טוב לרע כי מי יוכל לשפט את עמך הכבד הזה (מ"א ג ט, וכעין זה דה"ב א י). ושפטת את עבדיך להרשיע רשע לתת דרכו בראשו ולהצדיק צדיק לתת לו כצדקתו (שם ח לב, וכעין זה דה"ב ו כג). ויותם בן המלך על הבית שפט את עם הארץ (מ"ב יה ה). כי לא נעשה כפסח הזה מימי השפטים אשר שפטו את ישראל וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה (שם כג כב).—ובלי השלמה: ירא יי׳ עליכם וישפט (שמות ה כא). ואולם הכסא אשר ישפט שם אלם המשפט עשה (מ"א ז ז). ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח ושפט בצדק דלים וכו׳ (ישעי׳ יא ג—ד). ראשיה בשחד ישפטו (מיכה ג יא). ואמרת בה ידע אל הבעד ערפל ישפוט (איוב כב יג). ויהי בימי שפט השפטים (רות א א).—ושפט לפלוני, בשבילו, לכבודו: ויאמר (יהושפט) אל השפטים ראו מה אתם עשים כי לא לאדם תשפטו כי ליי׳ (דה"ב יט ו).—ושפט האל רמים: הלאל ילמד דעת והוא רמים ישפוט (איוב כא כב).—ובהזרת המקור על יד הפעל, שפט שפוט: האחד בא לגור וישפט שפוט (בראשי׳ יט ט).—ושפט משפט: שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך וכו׳ ושפטו את העם משפט צדק (דברי׳ טז יח). וישמעו כל ישראל את המשפט אשר שפט המלך (מ"א ג כח). לא דנו דין יתום ויצליחו ומשפט אביונים לא שפטו (ירמ׳ ה כח). ושפטתיך משפטי נאפות (יחזק׳ טז לח). משפט אמת שפטו (זכרי׳ ז ט). אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם (שם ח טז).—ושפט במשפט: מדרכם אעשה אותם ובמשפטיהם אשפטם (יחזק׳ ז כז). ונתתי לפניהם משפט ושפטוך במשפטיהם (שם כג כד). ועל ריב המה יעמדו לשפט במשפטי ושפטהו[2]) (שם מד כד). — ושפט מישר: ישמחו וירננו לאמים כי תשפט עמים מישר ולאמים בארץ תנחם (תהל׳ סז ה).—ושפט מישרים: האמנם אלם צדק תדברון מישרים

תשפטו בני אדם (שם נח ב). אני מישרים אשפט (שם עה ג).—ושפט עול: עד מתי תשפטו עול ופני רשעים תשאו סלה (שם פב ב). — ושפט צדק: שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו (דברי׳ א טז).—ושפט בצדק וכדו׳: ישפט תבל בצדק ועמים באמונתו (תהל׳ צו יג). ישפט תבל בצדק ועמים במישרים (שם צח ט). — ושפט בין אדם לחברו: ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך וכו׳ ישפט יי׳ ביני וביניך (בראשי׳ טז ה). אלהי אברהם ואלהי נחור ישפטו בינינו (שם לא נג). כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו (שמות יח טז). ושפטו העדה בין המכה ובין גאל הדם על המשפטים האלה (במדב׳ לה כד). ישפט יי׳ השפט היום בין בני ישראל ובין בני עמון (שופטי׳ יא כז). ישפט יי׳ ביני וביניך ונקמני יי׳ ממך (ש"א כד יב). והיה יי׳ לדין ושפט ביני ובינך וירא וירב את ריבי וישפטני מידך (שם שם טו). ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים (ישעי׳ ב ד). ועתה יושב ירושלם ואיש יהודה שפטו נא ביני ובין כרמי (שם ה ג). ואתנה צאני כה אמר אדני יי׳ הנני שפט בין שה לשה (יחזק׳ לד יז). הנני אני ושפטתי בין שה בריה ובין שה רזה (שם שם כ). ושפטתי בין שה לשה (שם שם כב). ושפט בין עמים רבים והוכיח לגוים עצמים (מיכה ד ג). — ושפט האלהים את האדם מיד אויבו, מגוי לא חסיד, וכדו׳, השיב לו משפט וצדק מיד רעהו: והיה יי׳ לדין ושפט ביני ובינך וירא וירב את ריבי וישפטני מידך (ש"א כד יה). ארוצה נא ואבשרה את המלך כי שפטו יי׳ מיד איביו (ש"ב יח יט). יתבשר אדני המלך כי שפטך יי׳ היום מיד כל הקמים עליך (שם שם לא). — ושפט האדם את היתום, שפט את הדלים וכדו׳, רב את ריבם, עמד לימינם והושיעם: למדו היטב דרשו משפט אשרו חמוץ שפטו יתום ריבו אלמנה (ישעי׳ א יז). ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ (שם יא ד). שפטו דל ויתום עני ורש הצדיקו (תהל׳ פב ג). מלך שופט באמת דלים כסאו לעד יכון (משלי כט יד).—וגם כלפי אלהים: שפטני יי׳ כצדקי וכתמי עלי (תהל׳ ז ט). — ושפט האלהים את האדם, רב את ריבו והושיעו: תאות ענוים שמעת יי׳ וכו׳ לשפט יתום ודך בל יוסיף עוד לערץ אנוש מן הארץ (תהל׳ י יז—יח). — ושפט

1) [בקמץ, ועי׳ מנחת שי.]
2) [כך כתיב, קרי: ישפטהו.]

את משפטו, במשמ זו: דין לא דנו דין יתום ויצליחו ומשפט אביונים לא שָׁפָטוּ (ירמ' ה כח). ראיתה יי' עותתי שָׁפְטָה משפטי (איכה ג נט). — ובתוספת מלה או משפט לנמוק, כצדקי וכתמי, כצדקך, כי אני בתמי הלכתי וכדו': שָׁפְטֵנִי יי' כצדקי וכתמי עלי (תהל' ז ט). שָׁפְטֵנִי יי' כי אני בתמי הלכתי (שם כו א). שָׁפְטֵנִי כצדקך יי' אלהי ואל ישמחו לי (שם לה כד). — ושפט את החוטא, עשה בו שפטים, ענש אותו, verurteilen, strafen; condamner, punir; to condemn, punish: והגדתי לו כי שֹׁפֵט אני את ביתו עד עולם בעון אשר ידע כי מקללים להם בניו ולא כהה בם (ש"א ג יג). ושלחתי אפי בך ושְׁפַטְתִּיךְ כדרכיך (יחזק' ז ג). וכליתי אפי בך ושְׁפַטְתִּיךְ בדרכיך (שם שם ח). ונתתי אתכם ביד זרים ועשיתי בכם שפטים בחרב תפלו על גבול ישראל אֶשְׁפּוֹט אתכם (שם יא ט–י). לא אפרע ולא אחים ולא אנחם כדרכיך וכעלילותיך שְׁפָטוּךְ (שם כד יד). כדרכם וכעלילותם שְׁפַטְתִּים (שם לו יט). יעורו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט כי שם אשב לִשְׁפֹּט את כל הגוים מסביב (יואל ד יב). ועלו מושעים בהר ציון לִשְׁפֹּט את הר עשו (עובדי א כא). — ושפט האלהים באדם, באותה משמ': אלהינו הלא תִשְׁפָּט בם (דה"ב כ יב). — ובתו"מ: ומנין לקטנה שהיא של עשרים ושלשה, שנאמר ושפטו העדה והצילו העדה, עדה שופטת ועדה מצלת, הרי כאן עשרים ומנין לעדה שהיא עשרה וכו' (סנה' א ו). — ובמהמ"א, כאותם השמושים שבמקרא וגם בהשאלה, במשמ' גזר, החליט, הכריע, urteilen, entscheiden; juger, décider; to judge, decide: והנושא ההוא יקשה להעלות צורתו על לב וכו' ויִשְׁפּוֹט הרעיון שמציאותו שקר והשכל משיב עליו וכו' (כ"י א"ת, כוזרי ה ג). ואחריו הכח המחשבי, והוא כח שופט, דן על דבר שראוי שיבוקש ועל דבר שראוי להתרחק ממנו (שם ה יב). כי אנחנו נחלוק בין עצמות הגשם ושטחו ונשפוט שעצמותו עצם ושטחו מקרה וכו' ונשפוט שהכדור הגשמי הוא בעצמו כדור וכו' (אמו"ר לראב"ד א א, ח). החוש המשותף וכו' שבו ישפוט האדם שזאת העוגה וכו' היא לחם והוא היותר נאות שבמזונות לו וכו' והעין תשפוט במתוק ובמר וכו' וכן תשפוט בשוה האיש הלבן הוא המנגן ערב הקול (שם א ו, כח). הכח הרעיוני, באה שישפוט על דברים מוחשים במשפטים חלקיים בלתי מוחשים (שם, ל). וישפטו בחפוש שכל גשם לו צורה וצורתו תאבד באבדו (שם א ז, לח). כמו שנשפוט בנפש שהיא בעלת כחות הרבה וכו' וכשפטנו בשניים ויקראו שכלים ובלשון התורה מלאכים (שם ב ו א, פב).

— כפעי', נִשְׁפַּט, נִשְׁפָּט, נִשְׁפַּטְתִּי, הִשָּׁפֵט, הִשָּׁפְטוֹ, אִשָּׁפֵט, אִשָּׁפְטָה, נִשְׁפְּטָה, יִשָּׁפְטוּ, — בא במשפט עם זולתו אתו, רב עמו במשפט, rechten; plaider; to plead: ועתה התיצבו ואִשָּׁפְטָה אתכם לפני יי' את כל צדקות יי' אשר עשה אתכם ואת אבתיכם (ש"א יב ז). אין קרא בצדק ואין נִשְׁפָּט באמונה (ישע' נט ד). והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונִשְׁפַּטְתִּי אתכם שם פנים אל פנים (יחזק' כ לה). איש חכם נִשְׁפָּט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת (משלי כט ט). ויהי כְּהִשָּׁפֵט יהוא עם בית אחאב (דה"ב כב ח). — ונשפטו יחד: הזכירני נִשָּׁפְטָה יחד ספר אתה למען תצדק (ישע' מג כו). — ובמשמ' עשה משפט לעצמו, ענש את החוטא לו: כי באש יי' נִשְׁפָּט ובחרבו את כל בשר ורבו חללי יי' (שם סו יו). ופרשתי עליו רשתי ונתפש במצודתי ונִשְׁפַּטְתִּי אתו שם מעלו אשר מעל בי (יחזק' יז כ). כאשר נִשְׁפַּטְתִּי את אבותיכם במדבר ארץ מצרים כן אִשָּׁפֵט אתכם (שם כ לו). — ונשפט אותו: הנני נִשְׁפָּט אותך על אמרך לא חטאתי (ירמ' ב לה). — ונשפט לזולתו: כי ריב ליי' בגוים נִשְׁפָּט הוא לכל בשר (שם כה לא). — ב) במשמ' סבילה, ששפטו אותו: קומה יי' אל יעז אנוש, יִשָּׁפְטוּ גוים על פניך (תהל' ט כ). יי' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בְּהִשָּׁפְטוֹ (שם לז לג). — ובתו"ם: היה אדם מישראל עובד ע"ז והיה הדיין מבקש לעשות בו דין והיה הוא בא ומלקה הדיין וכו' אוי לדור ששופטיו נשפטין (מד"ר רות פתיחתא, ושם הא"ם). אוי לדור ששפטו את שופטיהם ואוי לדור ששופטיו צריכין להשפט (שם א). — ובמהמ"א: ואין משפט וכו' דבר נשפט באמת כמשפטו (רש"י, ישעי נט ח). ונשפטתי אתו ברב עז ותעצומות (סיד"א, מעגל טוב השלם, 17). — ואמר הפיטן: ונואלו ונאלמו ונעלמו ונשרפו ונשטפו ונשפטו (ינאי, אחדים

לחודיס, קרוצי זרלםי, זולח׳, יד). שפטים ומשפטיהם שופטיהם ונשפטיהם שכרם בהם וענשם בהם וכו׳ וכל המשפט הנשפט על ידיו יושפט (סוח, ספטים ומספטיהם, קרו׳ סמות, זולח׳, קד—קס). טענות משפט נישפט יישנה פן שופט משפט דבר ישנה (סוח, ח״ם חסר, סס, קס). — *ונשפט החק, נקבע והוחק: גם לו היית מת לפני בטובה הייתי קוברך בכביד וקינה כחק הנשפט והמחוקק על האם לעשות לבן בטנה (יוסיפון, פרק לג).

—*הפע׳, *השפט,—ששפטו אותו, ואמר הפיטן: שופט הוא אלהי משפט וכל המשפט הנשפט על ידיו יושפט ואם אמת הושפט תוקדש קדוש (יכלי, קרוצי סמות, זולח׳, קס).

שֶׁפֶט, ס״ז, במקרא רק מ״ר שְׁפָטִים, ככ׳ שְׁפָטֵי,— משפט של ענש, Strafgericht; jugement; judgment, punishment: והכיתי כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה ובכל אלהי מצרים אעשה שְׁפָטִים (סמות יב יב). ומצרים מקברים את אשר הכה יי׳ בהם כל בכור ובאלהיהם עשה יי׳ שְׁפָטִים (במד׳ לג ד). ועשיתי בך שְׁפָטִים וזריתי את כל שאריתך לכל רוח (יחזק׳ ה י). והיתה חרפה וגדופה מוסר ומשמה לגוים אשר סביבותיך בעשותי בך שְׁפָטִים באף ובחמה ובתכחות חמה (סס סס יח). ונתתי אתכם ביד זרים ועשיתי בכם שְׁפָטִים (סס יא ט). ושרפו בתיך באש ועשו בך שְׁפָטִים לעיני נשים רבות (סס יו מא). ובמואב אעשה שְׁפָטִים (סס כה יא). וידעו כי אני יי׳ בעשותי בה שְׁפָטִים ונקדשתי בה (סס כח כב). וישבו לבטח בעשותי שְׁפָטִים בכל השאטים אתם מסביבתם (סס כו). והשמתי את פתרס ונתתי אש בצען ועשיתי שְׁפָטִים בנא (סס ל יד). ועשיתי שְׁפָטִים במצרים (סס סס יט). נכונו ללצים שְׁפָטִים ומהלמות לגו כסילים (משלי יט כט). ואת יואש עשו שְׁפָטִים ובלכתם ממנו כי עזבו אתו במחליים רבים התקשרו עליו עבדיו וכו׳ ויהרגהו על מטתו וימת (דהי״ב כד כד). — ושפטים רעים: אף כי ארבעת שְׁפָטַי הרעים חרב ורעב וחיה רעה ודבר שלחתי אל ירושלם להכרית ממנה אדם ובהמה (יחזק׳ יד כא).—ושפטים גדלים: והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים וכו׳ וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובִשְׁפָטִים גדלים (סמות ו ו). ונתתי את ידי במצרים והוצאתי את צבאתי את עמי בני ישראל מארץ מצרים בִּשְׁפָטִים גדלים (סס ז ד).—ובסהמ״א גם במ״י שֶׁפֶט, ואף במשמ׳ משפט בכלל, ואמרו פיטנים ומשוררים: ידך אחווה בשיפט וימינך בצדק (יכלי, קרוצי סמות, זולח׳, קד). שפט רעה תבא עליהם (סלמה הבבלי, חכי יוס, סלים׳ יוס ו). יחי יזעץ מחמץ את עצתו ואל יבטח בעצה הנחוצה והשופט יחמץ את שפטיו (ר״ש הנגיד, יחי יועץ, בן׳ משלי, חברמסון, 183). ואם דן ונפרע ויוסיף ויגרע עלי טוב ועל רע שפטיו ישרים (ר״י הלוי, היוכלו פגרים, זמורה ח, 51).

***שִׁפְטִי**, ת״ז,—שנעשה בשפיטה ובשפטים: אמר לא מות תמותון לא מיתה טבעית ולא מיתה שפטית (חוה״ח ברלסי ג ד).

שְׁפִי, מלה מדמה: ושפי[1]) עצמותיו לא ראו (איו׳ לג כא).

א. **שְׁפִי**, ס״ז, במקרא רק מ״ר שְׁפָיִם, שְׁפָיִם מקום גבוה במדבר[2]), ערוץ נחלים: אפתח על שְׁפָיִם[3])

---

[1]) [כך הכתיב, קרי וְשֻׁפּוּ, מן א. שָׁפָה, וכך נכון.]

[2]) [לפי כל ענין הכתובים השפיים הם המקומות שאדם ובעל חיים באים ועומדים עליהם (וי״א על ידם) כדי למצא שם מים, וכן באה המלה בהקבלה אל בקעה, ועל כן צדק ת״י בתרגמו: נגדין, או (כך נראה): נגרין, ורש״י: יבלי מים (בירמ׳ ג ב) וכדו׳, ויתר התרגומים הקדומים, כנראה משום שלא ידעו את פשוטה של המלה, תרגמו לפי מה שראו כהולם את הענין, כאן כלשון הרים גבוהים (ὀρέων, in supinis, בטורא), כאן כלשון מישרים ומישור (εὐθεῖαν, πλανήσεως, planis, directum), כאן כלשון שבילים ודרכים (τρίβοις, vias, in viis, שבילא, כך הסורי בכל מקום חוץ מן ישע׳ מא יח), וכאן כסלעים, גיא הרים (νάπας, ירמ׳ יד ו, in rupibus, שם) ומעבר (διεκβολήν, ירמ׳ יב יב), ואף כלשון שפתים (בשין שמאלית, χειλέων, ירמ׳ ג כא, ז כט), כאלו הכונה: קול על השפתים נשמע, שאי על שפתים קינה, בודאי בעקבית דרשה מן הדרשות.]

[3]) [במגלת ישע׳ א: שפאים.]

נהרות ובתוך בקעות מעינות אשים מדבר לאגם מים וארץ ציה למוצאי מים (ישעי' מא יח). על דרכים ירעו ובכל שפיים[1]) מרעיתם (שם מט ט). שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת (ירמי' ג ב). קול על שפיים נשמע בכי תחנוני בני ישראל (שם ג כא). רוח צח שפים[2]) במדבר דרך בת עמי לא לזרות ולא להבר (שם ד יא). גזי נזרך והשליכי ושאי על שפים קינה (שם ז כט). על כל שפים במדבר באו שדדים כי חרב ליי' אכלה מקצה ארץ ועד קצה הארץ (שם יב יב). ופראים עמדו על שפים שאפו רוח כתנים כלו עיניהם כי אין עשב (שם יד ו).—ובספה"א, לפי החבנה השונה של שפיים שבמקרא: וישתרעו (ההרים) באורך שפת הים כשפאים[3]) וקופים כנד על גדותיו ויקראו בשם גבנוני מצר (ר"פ בלוך, סבילי עולם ג).—ואמר המשורר: ותרוץ כצבי על הר מזמות כגבור בשפלה רץ בסוסי, במקום לא ידעו עיט שפים[3]) ואף רגל בני איש לא רמסו (רמב"ג, בחר מהמלי, ביאליק–רבניצקי א, 45). תוגה אשר נעדר כאב צריה, ישח לבבי בעלות שפיה[3]) (היא, תוגה, שם, 90). אל תאנף אם יעלה עמקם, אל תעלז אם יעמק שפים (ר"י הלוי, מי יעבר, זמורה ג, 301). ולא חדל הגבור לדלג על השפאים, ולרדוף אחרי הצבאים (ר"י חריזי, תחכי' כה, 230).

ב. **שְׁפִי**, רק בהפסק שֶׁפִי, מלה מספקה[4]): ויאמר בלעם לבלק התיצב על עלתך ואלכה אולי יקרה יי' לקראתי ודבר מה יראני והגדתי לך וילך שֶׁפִי (במדב' כג ג).—ובספה"א, לפי הבנת המלה בתרגומים הארמיים ובפרשנות העבריח: וכן גם אותך הרגתי, הנה לחצתי רגלך ונעשית שפי ופסח גם עדיין הייתי הורג אותך (רמב"ס, ברא' כט ל). רצו באמרם דרום שיתבודד וילך שפי[1]) במקום שאין שם ישוב בני אדם כמו שהוא הדרום (ר"י מוסקאטו, כפולות יהודה, כח). — ואמרו פיטנים ומשוררים: שלוחיך אלופי שינאן שומעיך דיבורי שפי[2]) (ינאי, אמנן פילאך, קרוב' לימים נוראים, זולאי, פלא). רשום שחיטה ומליקה וקבלה והזאה והשקאת סוטה על ידי קנוי וסתירה בשפי[1]) (רי"ל בר לאונן, אמנם כי, אזהרות, יג.). כי הוא אחר כל מושכו כחמור ילך שפי[3]) (אד"ם הכהן, אמת ואמונה, מחזה ז). שם נחל האש יחצה לב שמים, משבריו חזיזים ושאונו רעם, אם לא יבך לבכיתה ויליל שפי (יל"ג, הוי

---

1) [במגלת ישע' א: שפאים.]

2) [כלו' רוח המיבש את השפיים במדבר, ועי' צח עמ' 5445.]

3) [במשמ' הרים גבוהים.]

4) [התרגומים הקדומים, חז"ל והמפרשים התלבטו בפרוש המלה. השבעים ותיאודוטיון תרגמו (וילך) ישר, εὐθεῖαν, כאלו משפה ומתקן, וכשולי הגליון באחד מכה"י של השבעים, συρόμενος, כלו' נסחף (כנראה בדרוש שבטשטוש מבטא החי"ת), וקרוב לכך וולג': velociter, מהר. ת"א: ואזל יחידי, (כנראה רק לפי הענין, ואף מבלי להתכון לתרגום המלה מכש); תרג' המכונה יונתן: גחין כחויא, בדרוש ע"פ שפיפון; תרג' הקטעים: בלב שפי, כלו' בשלוה. ובבבלי (סוטה י., סנה' קה) נאמר: וא"ר יוחנן בלעם חיגר ברגלו היה שנאמר וילך שפי, שמשון חיגר בשתי רגליו היה שנאמר שפיפון עלי ארח ע"כ ולפי זה מבאר רשב"ם: חיגר, ומוסיף: כמו ושפי עצמתיו (איו' לג כא), וכן הוא אומר על מאבק המלאך ביעקב (ברא' לב כט): וכן בבלעם ויחר אף אלהים כי הולך הוא ונעשה חיגר כדכתיב וכו' וילך שפי חיגר כמו ושפו עצמותיו ע"כ, ואף בלשונו הוא משתמש במלת שפי במשמ' חגר ופסח, כמובא בפנים בהמשך. וריב"ג בשרשים כותב: ויהיה ענין וילך שפי על הדרך חזה הלך נשבר, כלומר ברוח נשברה, ואיננו רחוק אצלי להיות שפי אחד (ז"א מיי מן) שפיים וכו' והענין הלך מאתם אל שפי מן השפיים וכו', ואת גזירת המלה שפי מן ושפו עצמתיו מביא גם רד"ק בשרשים בשם ר' יהודה (חיוג' או אבן קוריש). וראב"ע: וילך שפי, דברי המתרגם ארמית ידועים שהוא לבדו והנה שפי לבדו גם הוא בלי את ואחרים אמרו כי הוא כמו נכא' לב מגזרת ושופו עצמותיו והנכון בעיני שהוא מגזרת קול על שפיי' וכו' והנה הוא מנחש בלכתו כי כן כתוב ולא הלך וכו' והנה גם פה רמזתי לך סוד חתום. ואין כל הפרושים האלה מסתברים. ומהצעות החדשים ראוי להזכיר את זו של A. Kuenen, המציע לגרס: וילך לִכְשָׁפָיו או לִכְשָׁפוֹ, בהנחה שנשמטו האותיות לכ פעם אחת אחר וילך, ואולי כך נכון לפי לשון הכתוב שם כד א: ולא הלך כפעם בפעם לקראת נחשים.]

1) [כיחידות, כת"א.]

2) [כהבנת ת"י בכתוב: בלב שפי.]

3) [כביאור רש"י שם: לשון שופי ושקט, וכן במובאות הבאות.]

אמ, כל שיריו א, 158). דברי, סוד לבך אקרא על פניך, אהבתיו, בטאה הנכלמה שפי (הנ״ל, אקנה בת פוטיפרע, שם ג, 146). בין טורי ערבים התנהל שפי בחמלה רכה כתפלה זכה (הנ״ל, משלי יסודה ד, משל א, 149).

ג. *שְׁפִי (?) [1], במקורות רק מ״ר שפאים, שפיים, — נסֹרת משיפת דבר מן הדברים, Feilicht; limaille; filings: אותן שפאין [2] מה תהא עליהן פליגי בה וכו׳ דתניא עכו״ם ששיפה ע״א לצורכו היא ושפאיה [3] מותרין לצורכה היא אסורה ושפאיה [3] מותרין וישראל ששיפה ע״א וכו׳ היא ושפאיה [3] אסורין (ע״ז מט:, וכעין זה ירוש׳ שם ג טז). — ובספה״א: ת״י ושיפא וכו׳ לי קיסם שפאין בלשון חכמים (רש״י, חגיגה ב יא). חד (כלי החלקה) הוא דאיכא, ורבתי היא ומשרת שפאין גסין (סוכה, ב״ק קיט:). ואלו שאלנו אדם על עצם העץ מה הוא והשיבונו לו וכו׳ הוא דבר מורכב מעצים קטנים וכו׳ והיה לו מקום לשאול שוב וממה אותן השפאים הדקים מורכבים (ר׳ שלמה פפנהיים, יריעות שלמה א, ו:).

א. *שְׁפִי, שׁוֹפִי, ש״ז, — מצב הבריא והשפוי, מצב תקין: אמרו לו לרבי אליעזר, ומה אם במקום שהחמיר בדם השופי, הקל בדם הקושי, מקום שהקל בדם השופי אינו דין שנקל בדם

[1]) [מלה זו באה בתו״מ בעקר בהמשך לדברי המשנה ע״ז ג י: כיצד מבטלה (את הע״ז) קירסם וזירד וכו׳, הרי זו בטלה, שיפה (נ״א שפייה) לצורכה אסורה, שלא לצורכה מותרת ע״כ, ועל כך נאמר בבבלי (מט:): אותן שפאין מה תהא עליהן וכו׳. והואיל ומסתבר, כי במשנה הגרסה שיפה היא עקר, ו״א שִׁיפָּהּ, שִׁיֵּף אותה מן שוף, שממנו גם שׁוֹפִין וכד׳ כשם הכלי לשיפה, על כן אפשר שעקר מבטא המלה: שִׁיפִין, שִׁיפָאִין. אך, כאמור בהערות לערכים א. שפה, ב. שפה, נתערבבו שרשים אלו או בלשון חז״ל או בהעתקות המעתיקים, ונשתרש מבטא המלה בצורת שְׁפָאִים וכד׳, וצ״ע.]

[2]) [עי׳ בהערה שלפני זו.]

[3]) [בע״ז מב.: ושיפוייה, ועי׳ א. *שִׁפּוּי.]

הקושי (נדה ד ו, וכעין זה ספרא תזריע פרק ב). זה הכלל שופי סמוך ללידה (תוספת׳ ה ח). התובעת כתובתה בבית דין איבדה מזונותיה אמר רבי יוסי ובלבד מן השופי הא מאונס לא (ירוש׳ כתוב׳ יא ב). אמרי נהרדעי אין מקיימין את תשטר אלא משתי כתובות או משתי שדות והוא שאכלום בעליהן שלש שנים ובשופי (כתוב׳ כ.) שם האחד פישון שהוא מגדל פשתן ומימיו מהלכין בשופי (מד״ר בראשי׳ טז). — ובספה״א: ואמר ליה שוף לי וכו׳ המתן לי והנח לי לעמוד בשופי באותו קרקע שהיה משועבדת לך שקניתי (רגמ״ה, ב״ב קסט.). וא״ת אלד בשופי ובנחת ת״ל בעצב תלדי (חזקוני, בראש׳ ג טז). לילך בו בשופי (סו״ת מהרש״ל ל, סדר הלילה). ושים זה על כלי העשוי כמדת רגליך כרחבו ששני רגליך יכולין לעמוד בו בשופי וכו׳ (ר׳ טוביה כץ, בית הדש א מ, לט:). בכדי שבשופי יגיע ליריד יערסלב וינתן ליד האלופים (פנקס קראקא, כתב יג).

ב. *שְׁפִי, שׁוֹפִי [1]), ש״ז, — ראש עצם הירך [2]), caput femoris: וירם הטבח את השוק והעליה וישם לפני שאול וכו׳ ור׳ שמואל בר נחמני אמר שוק ושופו, מאי והעליה שופי עילויה דשוק קאי (ע״ז כה.). גיד הנשה וכו׳ וחותך שמנו מעיקרו דברי ר״מ ר׳ יהודה אומר גוממו עם השופי (חול׳ עד: ולב:). — ובספה״א: היכא דפרעי טבחי, בלומר מקום שמתחילין השופי לחתיך כשמנקרין אותו (רגמ״ה, חול׳ לג:). חיצון, זה גיד קצר הניתן בסוף השופי לרחבו (רש״י, פסח׳ סג:). והזהירה התורה מה שעל כף הירך, וכף הירך היינו בשר השופי שקורין פולפ״א בלע״ז (ספר יראים קמ״ב).

א. *שְׁפִיָּה, ש״נ, — מצב השפוי, הבריא: ובעת שהוא שוטה אין מעשיו קיימין וצריכין

[1]) [מן הארמ׳ שופא, שופה שבתו״מ (ירוש׳ מגלה א יד).]

[2]) [עי׳ במאמרו של א״י לוי, ברור מושגים וכו׳, לשוננו ו א, 22, וכן מזיא—טשרניחובסקי, ספר המונחים לרפואה ולמדעי הטבע.]

העדי' להקור הדבר היטב שמא בסוף עת שפיתו ובתחלת שטותו עשה מה שעשה (עוסו"מ כלם).

ב. *שְׁפִיָּה, ס"נ, — מצב הנוזל המזֻקק, ופעֻלת השופה והמזקק: וכשמגיע לניצוצות (של פסולת השֵכר) משליך הן ופסולתן לחוץ ותחלת שפיתן מן הפסולת ניכר דלא בורר הוא (כס"י, סנת קלט:). כל דבר הצלול הנזרק בנחת מכלי אל כלי שלא יתערבו בו שמריו קרו ליה שפיה (הוס, ב"מ ס.). שפו שיכרא, כל היכא דאמרי לשון שפיה בנחת הוא והפסולת נשאר בשולי הכלי (ר"נ, לרי"ף סנת קלט:). — וכמו שִׁפּוּי, שִׁיּוּף, נקוי ושיפה בשופין וכד': אלו היתה שפיית הצפורן מבחוץ קודם שהקדישו בכלי שרת יהיו מכניסין לפי שאין שם ריח ועיקר (סו"ס כלא"ן היכמי כס, ורעסיימר, גנזי ירוסלים). ולא תימא דמי רגלים עשב הוא וכו' שהרי לא בא ממקום הטנופת ושפיית הצפורן דקא אזיל לאבוד ואפ"ה אסור (סס). —וכמו ג. *שְׁפִי, במשמ' נסרת: חתוך הירקות בשבת או נסורת עץ לקבל הנסרת שלו או טחינת שפיית מתכת לקחת טחינתו (פכוס המסכי' להרמב"ס, עג.).

ג. *שְׁפִיָּה, ס"נ, — חִגְּרוּת: שפיפון עלי ארח, שפיה כפולה [1]) (רס"י סוטה י.).

*שְׁפִיּוּת, שְׁפִיּוּת, ס"ז, — הסכם, פשרה [1]), Einverständnis; accord; agreement :עושין

[1]) [בהמשך לדרשת חז"ל שם, המובאת בהערה לערך שְׁפִי, שלפיה (וילך) שפי מורה על חגרות ברגל אחת, שפיפון על חגרות בשתי רגלים, יוצר רש"י את השם המְפשט שפיה (פשוטה או כפולה) להבעת פרושו לענין. ואין מקום לגרסה שפיפה שבעין יעקב (המתֻקנת שם בצדק), שהרי יש בשפיפה לעצמה, כמו בשפיפון לשון כפילות זו, שרש"י מוסיף להבעתה את התאר: כפולת.]

[2]) [כתרגום הקטעים לתורה נוהג הצרוף "כלב שפי" במשמ' בלב שקט ושלם, גם לגבי היחס של שנים יחד, כגון בתוספת שבתרג' זה בבראש' כב ח (וילכו שניהם יחדו): והליכו תרוויהון כחדא בלב שפי, ולפי זה שם בראש' ג יה (בדרש על ואתה תשופנו עקב): ועתידין אינון למעבד שפיותא בעיקבא ביומי מלכא משיחא. ואין עשה שפיות אלא תרג' הארמ' עבד שפיותא. ובסור' בא שפיותא גם במשמ' טֹהר ויֹשר.]

שפיות ביניהן ומחלקין נכסי המת (ירוס' יבמ' ד ג).—ובסהס"א גם במשמ' רצון ובטחון: תלמוד איך תתהלל בפתיות, לומדך וכו' וכל חלדו יתהלך בשפיות (ריב הסלמוד והפילוסופיה, ככסס יסראל, תרמח).

*שְׁפִיטָה, ס"נ,—שם הפעולה מן שָׁפַט: אספה לי שבעים איש אמר רחמנא משעת אסיפה שבעים, ושפטו העדה והצילו העדה נמי משעת שפיטת העדה, וכו' (סנס' ג:). דן ידין עמו וכו' על שפיטת שמשון לפי שפסוק האחרון לישועתך וגו' לא אמרו יעקב אלא על שמשון (מד"ר במד' יד כא). — ובסהמ"א, גם במשמ' הכח השופט והבוחן: ואין אריסטו עושה יותר מזכרת מן השכל בשני אלא מה שאמר אח"כ שהוא האחרון והפחות היינו מן השפיטה והציור (הגמולי הנפס, טז.). והידיעות אשר הם שפיטת הכח השכלי וסגולתו וכו' (מאמר אבוחאמד אלגזאלי, מלטר, סה). שהנפש כאשר הוכנה לקבלת שפע השכל בפועל וכו' נפסק צרכה מהעיון אל הגוף ושפיטת החושים (סס). שפיטת הטבע הגופי (סס, עמ' ע). ומגלגל שבתאי כח השפיטה והבחינה (מנחת קנאות לר"י מפיקא, קופמן, 55). ואמר יאבד יום כו' כי הלא שפיטת המערכה יגזור על איש בא' משני זמנים לפי תנועתו בעת יום הלידה או בעת ליל הלידה (ר"מ אלמשיק, איוב ג ג). וזה לא יתכן יהיה משפיטת מזל רק כח אלהי שלא מסר הוא יתברך העולם לגלגלים (סס ע ו). לבל יעלה על לב איש שעל יד עת שפיטת המזל לבא המבול מתו (סס כב טז). איך שפיטת עת תנועת הכוכבים גוזרה עליהם וז"א אשר קמטו ולא עת (סס סס).

*שְׁפִיכָה, ס"נ,—שם הפעולה מן שָׁפַךְ: התורם את הבור (של יין) ואמר הרי זו תרומה ע"מ שתעלה שלום [1]), שלום מן השבר ומן השפיכה אבל לא מן הטומאה (טבול יום ד ז). אם שפיכת למה זריקה ואם זריקה למה שפיכה וכו' ר' מנא אמר זריקה כעין שפיכה וכו' (ירוס' פסחי ה ו). ואת כל דם הפר ישפך, לרבות פר דם יום הכיפורים לשפיכה (סס יומא ה ז).

[1]) [בירוש' תרומ' ב ב: בשלום.]

דאילו פסח בשפיכה ואילו שלמים בזריקה (פסח' סע.).—ושפיכת דמים[1]): ולא יתייחד אדם עמהן (עם ע"א) מפני שחשודין על שפיכת[2]) דמים (ע"ז ב א). חיה רעה באה לעולם וכו' ועל גלוי עריות ועל שפיכת דמים (אב' ה ט).—ולא תטמא הארץ וגו' מגיד ששפיכת דמים מטמא הארץ ומסלקת את השכינה (ספרי במד' קסא). — ובמהמ"א: א"כ מה ת"ל אל יסוד מזבח העולה וכו' שיהא המזבח טעון בעולה ובכל דמים הניתנין עליו שפיכת שירים אל היסוד וכו' (רש"י, זבח' נא.). טעון יסוד, שפיכת שיריים (הוא, שם נג.). התורם בור של יין וכו' צריך שתעלה שלם מן השבר ומן השפיכה (רמב"ם, תרומות ד יח).—°ומי שפיכה, כמֵי שפיכות: אימתי בזמן שקדמו מי שפיכה אבל קדמו מי גשמים וכו' (הוא, טומאת אוכלין ב כו). ועי' שְׁפִיכוּת.— וברפואה, במשמ' מחלת שלשול קשה: השפיכה היא בערבי' אלהיצ'א והוא השלשול החזק (פרוש אבן רשד על ארוזי אבן סינא).—ואמר הפיטן: לא פרכת ולא צלפים וכו' לא שפיכה ולא תְמוּרת (רסב"ג, ובכן היה לאין, ביאליק־רבניצקי ב, 217). שפיכת דם חסידיך לעינינו תודיע (הלל בן יעקב, אמוני שלומי ישראל, סליח' מוס' יו"כ, מנהג פולין). לשפיכת הנפש חשוב כבבשים צלחן (אמיר ס"ן, תענית לבור, סליח' למנחה).—ואמר המשורר: ואם תעש כזאת תהיה כשופך בלי טרח ומלאהו שפיכה (ר"ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 319).

*שְׁפִיכוּת, ש"נ,—כמו שְׁפִיכָה[3]), בפרט בצרוף שפיכות דמים: ולא יתייחד אדם עמהן (עם ע"א) מפני שחשודין על שפיכות[4]) דמים (ע"ז ב א). על אלו דברים נפרעין מן האדם בעולם הזה וכו' ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים

1) [ועי' שְׁפִיכוּת, הערה.]

2) [נ"א שפיכות.]

3) [בתו"מ מתחלף כתיב זה בכתיב שפיכת (דמים), ואף אפשר שבקצת מקומות הכונה למ"ר שפיכוֹת ולא למ"י שפיכוּת; ואעפ"י שבדבור גוברת דוקה צורה אחרונה זו, יש להעדיף בשימוש זה שפיכה, הואיל והצורה פעילות, שכירות, יעילות וכד' הולכת ומתיחדת יותר ויותר להורות על תכונה ולא על מעשה מן המעשים.]

4) [נ"א שפיכת.]

(תוספת' פאה א ב). בעוון שפיכות דמים שכינה נעלית ובית המקדש מיטמא (שם שבוע' א ה). ומפני שפיכות דמים ח"ב בית המקדש (ספרי במד' קסא). חוץ מן הע"ז וגילוי עריות ושפיכות[1]) דמים יעבור ולא ייהרג (ירוש' שביע' ד ב, סנה' ג ה). בכל מתרפאין חוץ מעבו"ם וגילוי עריות ושפיכות דמים וכו' (רבין אמר ר' יוחנן, פסח' כה., ועי' גם ירוש' שבת יד ד). עשרה דברים נאמרו בגרע וכו' וחשוד על העריות ועל הגזל ועל שפיכות דמים (קדוש' סב.). שבע מצוות נצטוו בני נח וכו' גילוי עריות ושפיכות דמים (ת"כ, סנה' כ.). באדם דמו ישפך, איזהו שפיכות דמים של אדם שהוא בגופו של אדם הוי אומר זה חנק (שם נז:). כל המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד שלש עבירות עבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים (תנא דבי ר' ישמעאל, ערכ' טו:). ותרא שרה וכו' מצחק וכו', ר' אלעזר בנו של ריה"ג אומר אין הלשון הזה צחוק אלא לשון שפיכות דמים (מד"ר בראש' נג).—ומי שפיכות, מים שנשפכו, ע"י אדם, מי רחיצה וכד': מי שפיכות שירדו עליהן מי גשמים אם רוב מן הטמא טמא וכו' אימתי בזמן שקדמו מי שפיכות וכו' (מכשיר' ב ג). פסקו גשמים הרי הן כמי[2]) שפיכות (תוספת' מקואות א ה). מי שפיכות[3]) ומי גשמים שנתערבו וכו' טמא (שם שם ו).—ובמהמ"א: שבעון שפיכות דמים הגשמים נעצרין (פדר"א יז). מי שפיכות הרי הן בחזקת טומאה וכו' אבל קדמו מי גשמים וירדו עליהן כל שהוא ממי שְׁפיכות הכל טמא (רמב"ם, טומאת אוכלין ב כו).—ואמר הפיטן: אלהים אל דֳמִי לדְמֵי שפיכות (יואל בן יצחק, אלהים יראה לו, סליח' ער"ה כמנהג פוזנא).

*שְׁפִילָה, ש"נ,—עמדה שפלה של כוכב, Nadir; nadir: סידור כוכבי המזלות, גובה המזל העשירי לו ושפילתו ברביעי, והמסתכל כשבתי גובהו בין חמה וטלה ושפילתו מאזנים, צדק גבהו סרטן ושפילתו גדי, מאדים גובהו גדי ושפילתו סרטן, נוגה גובהו דגים ושפילתו

1) [נ"א ושפיכת.]

2) [לא כנ"א כמו, ועי' ליברמן, תוספת ראשונים.]

3) [במהד' צוק"מ': שפכות.]

בחולה וכו' מקום שפילתו של זה גובהו של זה ומקום גיבהו של זה שפילתו של זה (פסיק' זוטרי ברא"ש' א יד, בובר, ו:).

שְׁפִיעָה, ש"נ, — שה"פ מן שָׁפַע, נזילה, ‏נתיתה: שפיעת דם (בשמים ראש, שלז). — ובמשמ' נטיה בשפוע, נוהג בספרות ובדבור.

שְׁפִיפוֹן,[1], ש"ז, — שם כולל לנחשים וזח"ים למיניהם, Schlange; serpent; snake: יהי דן נחש עלי דרך שְׁפִיפֹן עלי ארח הנשך עקבי סוס ויפל רכבו אחור (ברא"ש' מט יז). — ואמר הפיטן: והשפיפון מצפון כשבלת שטפני (רשב"ג, מעט נאסף, ביאליק־רבניצקי ב, 222). — ואמר המשורר: אבד שפיפון אשר גבה לבבו כים (ר"ש הנגיד, כמה אביר יעקב, בן תהלים א, 44). ולי מרפא לכל איש נכפה וכו' ולנשוך מאפעה או שפיפון (ר"י חריזי, תחכ' ל, 253). שטן אורב לו כשפיפון עלי דרך, על כן בנפשו בחייו אל יאמן גבר (שלום הכהן, אכום עפר, כיר דוד יח). כי לו לשפיפן חקדשתי עבדתי לא היה זה חלקי כימי שיבתי (יל"ג, משלי יהודה, משל כח)[2].

[1]) [אין בתרגומי הקדמונים (השבעים: ὄφις, וולג': cerastes. הסורי: חרמנא, ת"א פתנא, ת"י חורמנא) עדות מסמכת למין מיוחד זה או זה של נחשים, אלא סתם בחירת מלה שניה על יד נחש, ולכך גם כונת המקור העברי, למלה הכוללת כל מין הנחש הזוחל, כמלת serpens על יד serpo זחל ברומ'. ואין אפוא אמת בדברי המפרשים ההולכים בפרט אחר התרג' הרומי. ואין כאן אלא בשמוש מלים מקבילות בפי העם בכל לשון, שהפכו אך אחר כך כמונחים בשפת המדע. ובירוש' תרומ' ח ג וכו' מדובר על שפיפון או בארמ' שפופינא כעל נחש קטן הדומה לשערה. ובאידית תרגמו פיפערנאטר הוא Vipernatter כשם כולל לנחשים ארסיים. ובערבי' בא שָׁפַּ a) כשם לנחש לבן־שחור (haemorrhous), ובאשורי' שִׁפּ או שִׁבּ כשם למין ממיני הנחשים או כשם כולל להם.]

[2]) [בברייתא דמלאכת המשכן, ביהמ"ד ילינק, ג, 145 כתוב: כיצד היה (בצלאל) עושה, היה מביא ב' שפיפיות של זהב וכו'. אבל במהד' מא"ש ‏פ"ג כתב יד: היה מביא שתי פיפיות של זהב וכו', וכך נכון.]

a) سف

*__שְׁפִיר__[1], ש"ז, — כיס קרומי שהעֻבר נתון בו בתולדו[2]: סימן הולד בבהמה דקה וכו' ובאשה שפיר ושליא (בכור' ג א). המפלת סנדל או שליא ושפיר מרוקם וכו' מביאה קרבן ונאכל (כרית' א ג). יצא הראשון מת והשני חי טהור וכו' רבי מאיר אומר בשפיר אחד טמא בשני שפירים טהור (אהל' ז ה). המפלת שפיר מלא מים מלא דם וכו' אינה חוששת לולד (נדה ג ג). שכשברא הקב"ה את האדם לא בראו ערום שנ' בשומי ענן לבושו זה השפיר וערפל חתולתו זה השיליה (תוספת' ברכ' ג טו). אני ראיתי עגל כאפון בשפיר (ר' חנינה, ירוש' נזיר ז ב). אין שפיר אלא באדם בלבד וכו' שפיר שנתקלקלה צורתו מהו ר' יוחנן אמר וולד וכו' (שם נדה ג ג). אני אומר עיברה תאומים ונימוקה שיליתו של שפיר משפירה של שלייתה (שם שם ג ד). כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב וכו' ואני ידי מלובלכות בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה (ברכ' ד.). איזהו שפיר מרוקם, אבא שאול אומר תחלת בריתו מראשו וכו' (ת"כ, נדה כה.). שפיר שטרפוהו במימיו נעשה כמת שנתבלבלה צורתו (ר"ש לקיש, שם כז:). והולד נתון בתוך מעי' והקב"ה משמרו שלא יעשה שפיר ושלא יעשה שליא ושלא יעשה סנדל (ר"א, מד"ר ויקרא יד). ר' יצחק פתר קריא בבן אדם שיש לו שתי בנות מאם אחת שתיהן מאב אחד שתיהן משפיר אחד (שם שם כג). — ובסהמ"א, ואמר הפיטן: עד מה תחפיר בנך שַׁפִּיר, תרום שפיר תגבה שליה (ר' יוסף פיאמיטא, רעיוני כל חדש, פזמונים לס"ת, מחזור איטלי ב, קלח). — ואמר המשורר: אהה מת אב לכל עשוק וכו' ורב ספק בחק רְאֵה ובכבד ובבליא, ובממון ובמכות

[1]) [כך מבטא המלה במסרת אשכנז וכן בנקוד הבבלי (פורת, לשון חכמים, 121), אך במשנ' מנקד' ליוורנו: שְׁפִיר.

המלה קרובה, כדעת רבים, אל שופר, שפופרת, אבל גם לכמה מלים אחרות שכתיבן בסמ"ך ואף בזי"ן או צד"י, ועי' ב. שָׁפַר, הערות.]

[2]) [כך נכון כדעת רב הפרשנים, ואלו רגמ"ה בבכור' יט: כותב: ושפיר היינו דם שבתוך השליא.]

וכשפיר ובשליא (ר"ם הנגיד, הבמות פליליה. בן תהלים ג, הברמן, 130).

"שַׁפִּיר [1]), ת"ז, — יפה נאה, schön; joli; handsome : ולא שפיר שהללו ילכו לקבל תורה והללו ילכו לבית הטבילה (ר"ם, שבת פז.). ועיינתי בחיבורו וכו' אשר אסף בחכמתו דברים שפירים נעימים (פנקס ועד ד"א, שנת שפז, היילפרין, 23). — ואמר המשורר : התיטים בועטים, הספרים מספרים ספורים שפירים (יוסף הכהן רפא, מגיגת הקרנול, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, שכט).

***שְׁפִיתָה,** ש"נ, — שה"פ מן שָׁפַת, ובפרט שימת קדרה לבשול : שלש אבנים שעשאן שתי כירים וכו' נטמאו שתים התיצונות אם היתה האמצעית גדולה נותן לזו כדי שפיתה מכאן ולזו כדי שפיתה מכאן והשאר טהור (כלים ו ג). נמצא (שרץ) מקום הנחת העצים וכו' ר' יוסי אומר מכנגד שפיתת הקדירה ולפנים טמא, מכנגד שפיתת הקדירה ולחוץ טהור (שם ח ח). שתי אבנים גדולות וכו' שהתקינן להיות שופת עליהן יורה גדולה או מיחם גדול אינו טמא אלא צורך וכמה הוא צורך מקום שפיתת[2]) טפח (תוספתא כלים ב"ק ה ג). כופח מקום שפיתת קדרה אחת, כירה מקום שפיתת שתי קדרות (ר' יוסי בר חנינא, שבת לח:). — ובית שפיתה : בור[3]) שיש בו בית שפיתה טמא ושל עושי זכוכית אם יש בו בית שפיתה טהור (כלים ח ט). — ובסהמ"א גם במשמ' מקום שפיתה : בכירה מקום שפיתת הקדירה (רש"י, עירובי' כט.). וכשנחלקה (הכירה) לארכה נטלו שתי שפיתותיה ואם נחלקה לרחבה שתי השפיתות קיימות זו לבדה וזו לבדה (ר"ם, כלים ז ג). ג' ד(ברים) חלומן טוב, נהר, שפיתת קדרה וחטים וכו' שפיתת קדרה מנין שנאמר תשפות שלום לנו (הלקוטים, פרקי רבינו הקדוש ג, גרינהוט ג, ע.).

[1]) [ע"פ הארמ' שבמקרא (דני' ד ט, יח) ובתו"מ.]
[2]) [נ"א שפיתה, ועי' ליברמן, תוספת ראשונים.]
[3]) [נ"א : כור.]

שפך [1]), ממנו "השתפכות, *משפך, "משפך, "שפוך, *שפיכה, *שפיכות, שפך, שפך, *שפך, שפכה, *שפכוני, "תשפכת.

שָׁפַךְ, פ"י, שפך, שפכה [2]), שפכתהו, שפכת, שפכת, שפכת, שפכתי, שפכו, שפך, שפכו, שפכים, שפכת, שפכות, שפוך, שפוכה, שפך, שפך, שפוך, שפיך, שפכה, שפך, שפך, שפוך, שפכי, שפכו, אשפך, אשפוך, אשפכה, תשפך, תשפכנו, תשפכי, ישפך, ישפכם, תשפכו, תשפכו, ישפכו. — א) הוריק נוזלים. עפר, אבנים וכד' סבית קבולם על פני הארץ וכיו"ב, ausschütten ; épancher ; to pour out : ולקחת ממימי היאר ושפכת היבשה (שמות ד ט). ואת כל הדם תשפך אל יסוד המזבח (שם כט יב). ואת כל דם הפר ישפך אל יסוד מזבח העלה (ויקרי ד ז). ושפך את דמו וכסהו בעפר (שם יז יג). על הארץ תשפכנו כמים (דבר' יב יו וכד ; יה כג). ואת המרק שפוך (שופט' ו כ). ויתגדדו וכו' עד שפך דם עליהם (מ"א יח כח). כי דמה בתוכה וכו' לא שפכתהו על הארץ וגו' (יחזק' כד ז). הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ (עמוי ה ח ; ט ו). — ושפך לפני האל, שפך נסך לאלילים : וישאבו מים וישפכו לפני יי' ויצומו וגו' (ש"א ז ו), גם להם שפכת נסך העלית מנחה (ישעי' נז ו). — ובתמונה, שפך אברי האדם מתוך גופו : וישפך מעיו ארצה (ש"ב כ י). ישפך לארץ מררתי (איוב' יו יג). — ובפרט שפך דם, במשמ' רצח, הרג, Blutvergiessen; verser le sang de ; to shed blood : שפך דם האדם באדם דמו ישפך (ברא' ט ו). ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם (שם לז כב). דם יחשב לאיש ההוא דם שפך (ויקר' יז ד). ולארץ לא יכפר לדם וכו' כי אם בדם שפכו (במד' לה לג). ידינו לא שפכו [1]) את הדם

[1]) [גם בארמ' מא"י של יהודים ולא יהודים שפך, וכן בכתה צורות בפעל ובשם בסור', בערב' שפך a), אשור' שפכו, ולדעת רבים קרוב לכך בערב' ובכוש' שבך b) במשמ' התיך מתכת, ואמנם כנראה קרוב לשרש זה גם שכב (ושכנגדו בלשונות האחיות) במשמ' שפך, ועי' בערך זה.]
[2]) [כך כתיב (דבר' כא ז) ; קרי : שפכו.]
[1]) [כך קרי, כתיב : שפכה.]

a) سفك   b) سبك

חזה (דבר' כא ז). ולשפך דם חנם (ש"א כה לא). והסירת דמי חנם אשר שפך יואב (מ"א ב לא). וימהרו לשפך דם נקי (ישע' נט ז). ועל דם הנקי לשפוך (ירמ' כב יז). ושפטתיך משפטי נאפות ושפכת דם (יחזק' טז לח). עיר שפכת דם בתוכה (שם כב ג). למען שפך דם (שם שם ו וט ויב). ודם תשפכו (שם לג כה). על הדם אשר שפכו על הארץ (שם לו יח). נקמת דם עבדיך השפוך (תהל' עט י). השפכים בקרבה דם צדיקים (איכ' ד יג). דם לרב שפכת (דהי"א כב ח). ודמים שפכת (שם כח ג).—ובהשאלה, בצרופים שונים, שפך בוז, זעם, חמה על פ': וישפך עליו חמה אפו וגו' (ישעי' מב כה). שפך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך (ירמ' י כה, תהל' עט ו). עתה מקרוב אשפוך חמתי עליך (יחזק' ז ח). ושפכתי חמתי עליה בדם וגו' (שם יד יט). ואמר לשפך חמתי עליהם (שם כ ח ויג וכא). ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה (שם שם לג ולד). ושפכתי עליך זעמי וגו' (שם כא לו). שפך עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם (תהל' סט כה). שפך בוז על נדיבים (תהל' קז מ, ועי' איוב יב כא). שפך חרון אפו (איכ' ד יא). — ושפך לבו; נפשו, שיחו [1]: ואשפך את נפשי לפני יי' (ש"א א טו). אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי (תהל' מב ה). שפכו לפניו לבבכם (שם סב ט). ולפני יי' ישפך שיחו (שם קב א). שפכי כמים לבך נכח פני יי' (איכ' ב יט). —ושפך רוח: אשר שפכתי את רוחי על בית ישראל (יחזק' לט כט). והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר (יואל ג א). ושפכתי על בית דוד ועל יושב ירושלים רוח חן ותחנונים (זכר' יב י). — ושפך רעה: ושפכתי עליהם את רעתם (ירמ' יד טז). — ושפך תזנותו: ותשפכי את תזנותיך על כל עובר (יחזק' טז טו). וישפכו תזנותם עליה (שם כג ח). — ב) ובלשון קצרה, שפך סוללה וכד', שפך עפר לשם סלילת סוללה, to throw up; élever; aufschütten: וישפכו סללה אל העיר (ש"ב כ טו). ולא ישפך עליה סללה (מ"ב יט לב; ישע' לז לג). ועי' סללה. — ואמר ב"ס: במקום היין אל תשפך שיח ובלא מזמר מה תשפך שיח (ב"ס גניזה לב ד). העיר אף ושפוך חמה (שם לו, ו) —ובתו"מ: והמעמץ עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים (שבת כג ה). ביב שהוא קמור

[1] [אולי בעקר ע"פ תמונת השופך דמעות בבכי.]

ארבע אמות ברשות הרבים שופכין לתוכו מים בשבת וכו' (ערובי' ח י). ושירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח החיצון וכו' (יומא ה ו). וכי על דעתנו עלתה שזקני בית דין שופכי דמים הן (סוטה ט ו). השופך מים ברה"ר והוזק בהן אחר חייב בנזקו (ב"ק ג ב). אף הן מרבין שופכי דמים בישראל (רשב"ג, מכות א י). נטלה (את הערבה) לשופכה בית שמאי אומרים בכי יותן וכו' (מכשיר' ד ה). סילונות שבכרכין מחזיקין סאתים אף על פי נקובין שופכין לתוכן מים בשבת (ר"מ, תוספת' עירובי' ט יח). שפך זה את יינו והציל דובשו של חבירו וכו' (שם ב"ק י כח). שכל מי ששופך דם מעלה עליו הכתוב כאילו ממעט בדמות המלך (מכיל' יתרו מסכתא דבחדש ח). וכתב (לה ספר כריתות), לא השופך וכו' שופך דיו שאין בה עפץ והוא קולט מקום הכתב (ירוש' שבת יב ד). מותר לטלות (בשבת) שממלא ממחיצתו ואסור לשפוך ששופך חוץ למחיצתו (ר' יוסי בי רבי בון, שם עירובי' ח ה). ארבעה דברים העושה אותן דמו בראשו וכו' והעובר על מים שפוכין ואפילו שפכתו אשתו בפניו (ר"ל, פסחי' קיא.). לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכים להם (יבמ' יא.). כרות שפכה כתיב מי שע"י כריתה שופך שלא ע"י כריתה אינו שופך אלא מקלח (שם עה:). כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים (ב"מ נח:). כל המוציא שכבת זרע לבטלה וכו' כאילו שופך דמים (נדה יג.). ויעתר יצחק וכו' ששפך תפלות בעותר [1] (ר' יוחנן, מד"ר בראשי' סג). ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים ולא שפך חמתו על ישראל (מד"ר איכה, א"ב רביעית, כלה ה').—*ושפך קיתון על פני חברו: לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו (סוכה ב ט). מי שפך למי ת"ש דתניא שפך לו רבו קיתון על פניו וכו' (שם גמ' כט:).— *ושפך מים, הטיל מים: ר' יוחנן נפק מכנישתא ושפך מים וכו' (ירוש' ב"ב ב א). לא ישפוך [2] אדם מים בצד כותלו של חבירו וכו' (ב"ב יט:). — ובסהמ"א, גם בפ"ע, כמו נפע': והאשדות, מקום שמי

[1] [כך נכון בילקוט.]
[2] [נ"א: יטיל, עי' ד"ס.]

חגבעות שופכים (רמ"י, יהושע י מ). עד נחל מצרים השופך לים הגדול (סוח, יחזק' מח כח).—ואמר הפיטן: אשפוך לפניך שיח תחנה (רקע"ג, אשפוך לפניך, סליחי למוסף יוה"כ, קדור רקע"ג, ס׳). תשפוך דמם ארצה להרום (רגמ"ה, איה כל, סליחי ליום ד). שיחות לשפוך ותחנות ערבות (ר׳ שמעון אבן אנון, אפס מזים, סליחי למנחה יו"כ). לבד אשפך את רנתי ואפיל את תחנתי (רסע"ג, סחר קמתי להודות, ציאליק רבנילקי, 96). קרושיך בידם, מענים עד שפך דם (אסרים מרגנסבורג, אלהי העברים, סליחי למוסף יו"כ). אליך לב ונפש נשפוך כמים (אליה בר שמעיה, אליך לג, סליחי יום ג׳ עשי"ת). באלו בנים נשפוך שיחים (בנימין בר זרח, איך נפתח פה, סליחי יום א׳). טעה גזעו דמי אחיו בשפכו (הוא, הורים דרך הפונה, סליחי ללום גדליה). נטיו רגליו כמעט לולי שפך לב כמים (הוא, שם). אלה אזכרה ונפשי עלי אשפכה (אלה אזכרה, מוסף יו"כ). לכן שפכתי שיח פני ביחן לבות (אזכרה אלהים ואהמיה, סליחי ליום ה׳ עשי"ת ועוד). אשפוך לפניך מרר שיחתי (אנא אלהי תפלתי, סליחי לסחרית יו"כ). דון ידון שופך חלף בחלף (דוד בר׳ משלם, אלהים אל דמי, סליחי למוסף יו"כ).—ואמר המשורר: יחשב שפך מימי פניו בשאל הונו כשפך דמיו (רמב"ע, שמעו נגידי סיר, ברודי א, סו). לא אשפכה לפני אנוש גוכל את דם יקר פני ומי לחי (הוא, בראות אנשים, שם, סלא). —*ושפך נפש, כמו ערה נפשו, שפך דמו: אז נתמלאו יושבי גונדלי קנאה וימלוך לבם עליהם וישפכו את נפשם למות (יוסיפון, גינצבורג, י). ויתגר מלחמה גדולה ברומת וישפוך נפשות רבות לאין מספר (שם, רלב).

—נפע', נִשְׁפַּךְ, נִשְׁפַּכְתִּי, הִשָּׁפֵךְ יִשָּׁפֵךְ,—שנשפכו אותו: שפך דם האדם באדם דמו יִשָּׁפֵךְ (בראשי ט ו). ודם זבחיך יִשָּׁפֵךְ על מזבח יי׳ אלהיך (דברי יב כז). ולא יִשָּׁפֵךְ דם נקי בקרב ארצך (דברי יט י). הנה המזבח נקרע וְנִשְׁפַּךְ הדשן אשר עליו (מ"א יג ה). יען הִשָּׁפֵךְ[1] נחשתך ותגלה ערותך בתזנותיך וגו׳ (יחזק׳ טז לו). כמים נִשְׁפַּכְתִּי והתפרדו כל עצמותי (תהל׳ כב יד). נִשְׁפַּךְ לארץ כבדי על שבר בת עמי (איכה ב יא).—ובתו"מ: יין של תרומה שנתגלה ישפך (תרומ׳ ח ד). וכן חבית של שמן שנשפכה וכו׳ (שם שם י). מי תשמישו של נחתום ישפכו מפני שהן מחמיצין (פסחי ג ח). נשפך הדם ימות (השעיר) המשתלח, מת המשתלח ישפך הדם (יומא ו א). נמחקה המגילה ואמרה טמאה אני המים נשפכין ומנחתה מתפזרת על הדשן (סוטה ג ג). אם כן המקום מצטער על דמם של רשעים שנשפך קל וחומר על דמם של צדיקים (סנה׳ ו ה). נשפך מן הכלי על הרצפה ואספו כשר (זבחי ג ב). הדם ישפך והבשר יצא לבית השריפה (כריתי ו א). כל התלוי לתרומה נשפך לחטאת (פרה יא ב). לא ישפכו פירותיו (ירוש׳ שביעי׳ ב ו). חבית של יין של תרומה שנטמאת בית שמאי אומרים תשפך חבל[1]) וכו׳ (פסח׳ כ:). על הארץ תשפכנו כמים וכו׳ במים הנשפכין ולא כמים הניסכין וכו׳ (שם כב.)—*ונשפך בקיתון: ולמה נקרא שמו שופך שכל הרואה אותו נשפך לפניו בקיתון (סוטה מב:). ריאה שנשפכת בקיתון כשרה (חולי מז:).—ובספה"א: ותהי המלחמה הזאת על ירדן ירחו ונשפכו שם נפשות עד אין מספר (יוסיפון, גינצבורג, כה).—ואמר הפיטן: גול יגלה לפניך ישפך ויזלף וכו׳ דמי ענייך הנשפכים בשגרי אלף (דוד בר׳ משלם, אלהים אל דמי, סליחי למוסף יו"כ).

—פֻּע׳, שֻׁפַּךְ, שפכה[2]), — כמו נִפְע׳: ולארץ לא יכפר בדם אשר שֻׁפַּךְ בה וגו׳ (במד׳ לה לג). וְשֻׁפַּךְ דמם בעפר (לפנ׳ א יז).—ושפכו אשורי אדם[3]), מעדו, כשלו: ואני כמעט נטוי (קרי: נטיו) רגלי כאין שפכה[4]) (קרי: שֻׁפְּכוּ) אשרי (תה׳ עג ב).—ובתו"ם *משֻׁפך, כמשמ׳ משפך עפר, מקום מדרון: אל שפך הדשן וכו׳ רבי אליעזר בן יעקב אומר שיהא מקומו משופך (ספרא ויקרי, דבורא דחובא פרק ה; יומא סח: וזבחי קו.).—

---

[1]) [יש מציעים לגרס: יען חֻשְׁפֵּךְ.]

---

[1]) [עי׳ על צרוף זה לעיל עמ׳ 1424.]

[2]) [כך כתיב; קרי: שֻׁפְּכוּ.]

[3]) [ואמנם קשה הצרוף, ואולי לא כֻוְּנָה קריאת המסרת וצ"ל, למשל, שפכה אשדי, מן אשד, כהוראת השרש אשד כמשמ׳ שפך (דם) וכסור׳ אֶשְׁדָּא כמשמ׳ דם שנשפך, וצ"ע.]

[4]) [כך כתיב; קרי: שֻׁפְּכוּ.]

ואמר הפיטן: כי על דבר מועט נחרגו ושפך דמן (אלה אזכרה, מוסף יו״כ).—ואמר המשורר: ואם אוכל להתאפק ודודי כמים שפכה עלי חמתו (ר״מ הנגיד, הכרפה הזמן, דיואן, הברמן ג, 24). פתחה לשורר עלי פרוד ועת חננה קולה כקט שפכו בבכי כבדיה (ר״י הלוי, בעלת כנפים, זמורה ג, 341).

—התפ׳, הִשְׁתַּפֵּךְ, הִשְׁתַּפֵּךְ, תִּשְׁתַּפֵּךְ, תִּשְׁתַּפֵּכְנָה, — כמו נפע׳: תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אבני קדש בראש כל חוצות (א״כ׳ ד א).—ובהשאלה, השתפכה נפשו של אדם: ועתה עלי תִּשְׁתַּפֵּךְ נפשי יאחזוני ימי עֹנִי (איוב ל יו). בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נפשם אל חיק אמתם (איכה ב יב).—ובתו״מ: כמה דיו משתפך וכמה קולמוסין משתברין וכו׳ ללמוד דבר שלא היה בתורה (רסב״ג, תנחומא לו ז). והמציץ ביופיו (של ת״ל) מיד נשתפך בקיתון (היכלות רבת׳ ה, ביהמ״ד ילינק ג, 89).—ובסהמ״א: שיהא מקום, מדרון, שיהא דשנו משתפך (רש״י, יומא סה: וזבחי קו.). ומתחנן ברמעה נתכת ונפש משתפכת (ר״י עקנין, פי׳ אבות ב יז, 82).—ואמר הפיטן: יך תכף ותפרש כף למול ספף ותתהפך ותשתפך בגעתה (רסב״ג, לך נפשי, ביאליק־רבניצקי ב, 110). אבחר לנפשי להשתפך במקום אשר רוח אלהים שפוכה על בחוריך (ר״י הלוי, ציון הלא תשאלי, קינות לט״ב). — ואמר המשורר: אבל (היין) עינו מאדם בעלמים וכו׳ במראה אש ומשתפך כמים (ר״ש הנגיד, התדע, דיואן, הברמן ג, 13).

—פע׳, *שִׁפֵּךְ, — כמו קל: מה ת״ל מאת בני חת ותלא של עפרון היתה וממנו קנאה אלא הם נתעסקו לברר מקחו ונעשים לו מליצים ועדים לפיכך שיפך עליהם כמה דיו ושיבר כמה קולמסין לכתוב בני חת עשרה פעמים (שכל טוב, בראשי כג כ) [1].

שֶׁפֶךְ,

ש״ז,—מה שנשפך מדבר ומקומו: והוציא את כל הפר וכו׳ אל שֶׁפֶךְ הדשן וכו׳ על שֶׁפֶךְ הדשן ישרף (ויקר׳ ד יב). — ובסהמ״א: צקון לחש, שפך שיח ותפלה (רש״י, ישעי כו טז). וכן כאשר תעיין ענין הריחיים וכו׳ ויגיע האבנייה היושבת חוזק שפך המים (אמו״ר לראב״ד א ה, 19). —ואמר הפיטן: צומתים חיינו בשפך דמנו להעכר (שמעון אבן אבון, אני קראתיך, סליחי ב עשי״ת, מנהג פולין). לשפך הדמים לשמך מהדמים חטאי מאדמים (אפרים מרגנסבורג, אני אני המדבר, סליחי׳ למוס׳ יו״כ). יהיו לרצון אמריו ושפך שיחו (אלים בר שמעיה, אקרא בשמך, סליחי׳ יום ג). שפך שיח עמך תחון ותען שלמיך (שלמה נעמן, אזעק אל אלהים, סליחי׳ ג עשי״ת).

*שֹׁפֶךְ,

או שֹׁפֵךְ [1]), שׁוֹפֵךְ, רק מ״ר שְׁפָכִין, שׁוֹפְכִין, ש״ז, — מים סרוחים הנשפכים: ושאר כל המשקין ברביעית וכל השופכין ברביעית (שבת פ א). ומודים חכמים לר״ש במוציא שופכין לר״ה ששיעורן ברביעית, שופכין למאי חזו, אמר רבי ירמיה לגבל בהן את הטיט (שבת עח., עט.). ואת מי רגלים (מרחיקים) מן הכותל ג׳ טפחים, התם בשופכין (ב״ב יט:).

שָׁפְכָה,

ש״נ, — צנור השתן שבאבר הזכרות והאבר כלו, Harnröhre; canal de l'uréthre; urethra: לא יבא פצוע דכא וכרות שָׁפְכָה בקהל יי׳ (דברי כג ב). — פצוע דכא וכרות שפכה הן ועבדיהן יאכלו (בתרומה) וכו׳, איזה פצוע דכא וכרות שפכה כל שנכרת הגיד וכו׳ (יבמ׳ ח ח—ב). פצוע דכא וכרות שפכה מותרין בגיורת ומשוחררת וכו׳ (שם [2]).

---

[1]) [בפרוש המיחס לרש״י תענ׳ כה: לפי נוסח עין יעקב בלבד נאמר על חשור מימיך: השפך מימיך, כאלו בהע׳, ואין לסמך בקביעת הצורה על מקור בודד זה, בפרוש שבגמרא אין המלים האלה.]

[1]) [בדפוסים שופכין, ובמשנ׳ מנק׳ ליוורנו: שׁוֹפְכִין, וגם על פי שמוש המלה בפרט במובא מב״ב יט: מסתבר, כי הרגשה המלה בצורת בינו׳ במשמ׳ נוזלים, נשפכים, ועל כן צורה זו כנראה עקר.

המלה באה, כמלה עברית, גם בתוך המאמר הארמי שבבבלי חול׳ קה: ואמר אביי מריש הוה אמינא האי דלא יתבי תותי מרזיבא משום שופכים ע״ב (דפוס ווילנא), וכך נכון ולא כמו בדפוסים שונים: שופכי.]

[2]) [במשנה פאה ז א נאמר: כל זית שיש לו שם בשדה וכו׳ בשמו שהיה שפכוני או בישני וכו׳, ובירוש׳ למשנה זו נאמר: שופכני נוטף שמן והתנינן

שפל [1]), ממנו *השפלה, *משפלת, *שפול, שפל, שפל, שפל, שפכה, שפלה, שפלות, **שפלי.

שָׁפָל, ת"ז, סמי' שפל, נקי' שפלה, שפלה, סמי' שפלת, ת"ר שפלים, — נמוך, תחתון, נתן למטה, niedrig; bas; low: והנה מראה שפל מן העור (ויקר' יג כ). ושפלה איננה מן העור (שם שם כח). ומראיהן שפל מן הקיר (שם יד לז). ויהי לגפן סרחת שפלת קומה (יחזק' יז ו). הגבהתי עץ שפל (שם שם כד). — וכהשאלה, במשמ' בזוי, שמביטים עליו כאלו מלמעלה: והייתי שפל בעיני (ש"ב ו כב). להיות ממלכה שפלה (יחזק' יז ד). השפלה [2]) הגבה והגבות השפיל (שם כא לא). נתתי אתכם נבזים ושפלים לכל העם (מלאכי ב ט). לשום שפלים למרום (איוב ה יא). — ובצרוף לרוח, במשמ' ענו: demütig; humble: ואת דכא ושפל רוח (ישעי' נז טו). טוב שפל רוח [3]) את עניים (קרי: ענוים) (משלי טז יט). — ובתו"מ: מאוד מאוד הוי שפל רוח (ר' לויטס איש יבנה, אבות ד ד). והוי שפל רוח בפני כל אדם (ר"מ, שם שם י). וכשאין ישראל עושים רצונו של מקום מוסרם ביד אומה שפלה וכו' (ספרי דברי שם). מה הגפן הזו נמוכה מכל האילנות ושולטת בכל אילנות כך הם ישראל נראים כאילו שפלים בעולם הזה וכו' (מד"ר ויקר' לו). — ובצרופים עם ברך, נפש, דעת, ועוד במשמ' ענוה, ענותנות: עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו (אבות ה יט). וכל מי שדעתו שפלה הקב"ה מצילו מן הפורענות שבעולם (כלה רבתי, י). תני ושפל ברך (מורידין לפני התיבה) ונוח (ל)תשחורת ורגיל בחכמה וכו' (ירוש' תעני' ב ב [1]). — ושפל בנגוד אל זריז, במשמ' שפל ידים, נרפה [2]): יש זריז ונשכר זריז ומפסיד, שפל ונשכר שפל ומפסיד וכו' (תוספת' יבמ' ד ח). מעשה וקדמו בנות לבנים ונמצאו בנות זריזות ובנים שפלים (פסחי' סע. ונדרי' לו.). — ובספה"א: ראה ישראל עניים שפלי גולה (רש"י, דברי' ד כד). ואמר בשפלים וענוים יירשו ארץ (ר"י א"ת, חו"ה, הכניעה ח). ויהיה (האדם) תמיד נכנע ושפל (הוא, שם). הפרוש וכו' לבו רחב מאד ונפשו שפלה מאד (הוא, שם, הפרישות ד). אע"פ שהן הדיוטות ושפלים בני אברהם יצחק ויעקב הן (רמב"ם, הלכ' קנה' כה ב). מגיד הכתוב שכחו של אברהם אבינו ונפש שפלה שהיתה בו וכו' (מדה"ג ברא' טז ו, מרגליות, רסה). היאך אומרים עליכם שפלי רוח וכו' (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ ב, 321). — **ושפלים במשמ' תחתונים: והאותות היו בשפלים וכו' והמכות שהיו על יד משה במטה היו בעליונים (ראב"ע, שמות יב). — והעולם השפל: הם (הגלגלים) מנהיגי מציאות עולם השפל כפי רצונו וכוונתו (קרסקס, פיי למו"נ ב ד). אבל הגרמים השמימיים הוא מבואר שנותנים החיות בזה העולם השפל (אהן שם טוב, שם). — ובהכפלה לחזוק, **שפל שפלים, שפל כל השפלים: שהשגחתו משגת בשפלי שפלים (אהרן בן אליהו הקראי, עץ חיים מג, סה). ותמהו כל השומעים שהקב"ה השפיע מטובו על שפל כל השפלים וכו' (חיד"א, מעגל טוב השלם, 62). — ואמר הפיטן: שפל הגביה בזקיפה, שתותיו כגיגית כפה (ר' יוסף טוב עלם, אור ישראל, יוצר שבת אחר

נטופה אלא שהוא עושה שמן הרבה וכו' ע"כ, ונראה שדרשו את המלה כלשון שפיכה, אך במשנה הכונה, כדעת רב המפרשים, לשמות מקום, כגון נטופה, בי־שן וכד', וכאלו בא הירוש' לומר לך, למה נקראו מקומות אלו בשם זה או זה, והוא ע"פ טיב הפרות הגדלים שם. ואמנם לא נודע שם המקום אשר שפכני, שפכוני מתיחס אליו, וצ"ע.]

[1]) [גם בארמ' ובסור' שפל, וכן באשור' ובאוגרית' שפל, בערב' דרומ' וצפ' נ' שפל a) בגזירות הרבה, ועי' גם ב. שפה, שפוי, הערות. כלשון שפלה בקרוב יש להבין גם את שמה של ארץ פלשת (שממנו פלשתי, פלשתים), אלא שכנראה שרש אחר לפנינו ולא שכול של שפל.]

[2]) [הטעם מלעיל, וכנראה העקר: השפל.]

[3]) [בצרוף זה מטונה כאן כונה שבחדוד. כמבאר בהערה לערך שאף עמ' 6810 משמ' הצרוף שאף רוח במקרא היא כמו רעה רוח, נחל הבל ורוח; ולפי זה נאמר כאן כאלו: למה נקרא הענו שפל רוח? הואיל ואינו אלא שואף לרוח, נוחל הבל וריק. ואעפ"י כן טוב להיות שפל רוח כזה את ענוים, מחלק שלל את גאים.]

a) سفل

[1]) [וכנגד זה בבבלי תעני' טז.: אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל, איזהו רגיל רבי יהודה אומר מטופל ואין לו, ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם ופרקו נאה ושפל ברך ומרוצה לעם וכו'.]

[2]) [ועי' מעין שמוש זה בפעל שפל.]

סגועות). כך בטחון כושלים, כך גאות שפלים (רלב"ע, בן הומן, הזגר, 241). לאום בשפלות נתכנה ושפלה איננה (חוקר הכל, סליחי ליום ו).—ובתורת הלשון מלה שפלה, מלה שטעמה מלרע: ואם תהיה ואו העטוף במלה שפלה, ר"ל מלרע תהיה בשבא כמו אנשים ונשים וטף וכו' (ר"י ח"ה, ספר הרקמה לריב"ג יח, וילנסקי ג, רכג).—ושפל במשמ' נתון כלו למטה, שטוח: ופעמים יבואו לידך הקרקעות התלויות בראש ההר ובגרות או שחויות ושפלות או עגולות ועקומות (רלב"ח הנסיה, חבור המשיחה והתשבורת ג, 79). וכן אם תהיה הבקעה שפלה ונמוכה נהוג בשפלותה ונמיכותה המנהג הזה (הוא, סס). שלש מדות בעגולה ואלו הן, התלויה התלולה והשפלה וכו' השפלה איזו היא, זו הנתונה על הארץ כשדה עגולה או צורה עגולה (מסכת המדות ה, 48 ואילך).

שָׁפֵל, פ"ע, שָׁפְלָה, שָׁפֵל, יִשְׁפַּל, תִּשְׁפַּל, יִשְׁפָּלוּ, תִּשְׁפַּלְנָה,—היה נמוך, נתון למטה, niedrig sein, werden; être bas; to be, become low: ורמי הקומה גדעים והגבהים ישפלו (ישע' י לג). ובשפלה תשפל העיר (סס לב יט). ושפלת מארץ תדברי (סס כט ד). וכל הר וגבעה ישפלו (סס מ ד).—ושפל הקול, נעשה נמוך: וסגרו דלתים בשוק בשפל קול הטחנה ויקום לקול הצפור וכו' (קהל' יב ד).—ובהשאלה, במשמ' ירד ערכו וגאונו: וישח אדם וישפל איש (ישע' ב ט). עיני גבהות אדם שפל[1] (סס סס יח). ועל כל נשא ושפל (סס סס יב). ושפל רום אנשים (סס סס יז). ועיני גבהים תשפלנה (סס ה יה).—ובמחמ"א: נטבעו הכתלים התחתונים בארץ עד ששפלה תקרת העליה (כס"י, ב"ב ו:).—ואמר הפיטן: גודעה ונפלת, ושקעה ושפלה, כמו שקערורות (ינאי, אם יכהה, קרוב' ויקרי, זולאי, קלה). רום רענן מטה שפל (ר' שלמה הבבלי, סוחלת ישראל, סליחי יום ג עשי"ת). שת גבהות ישראל ורום יהודה שפל (אליה בר שמעיה, הי אלהי ישראל, סליחי יום ד עשי"ת). וארץ שפל רומי וגדל שברי (וארץ שפל, סליחי ליי עזה. הכלאל א, קלא.).—ואמר המשורר: וישפל בשלשה בחרון

[1]) [במגלת ישע' א: תשפלנה.]

אף ורפיון לב בצרה ואמר לא (ר"ם הנגיד, בן משלי, אברמסון, רעז).—וביכי פעו', שָׁפוּל, כמו שָׁפָל: וגם השפיל בני קדר גביות ושם נפשם שפולה[1] גם דוויה (ד"ס יהודי מלכים זא"י ג, תמן, 12).

—הפע', הִשְׁפִּיל, הִשְׁפַּלְתִּי, הִשְׁפִּילוּ, מַשְׁפִּיל, מַשְׁפִּילִי, הַשְׁפִּיל, הַשְׁפִּילָהּ, הַשְׁפִּילֵהוּ, הַשְׁפִּילוּ, אַשְׁפִּיל, תַּשְׁפִּיל, תַּשְׁפִּילִי, יַשְׁפִּיל, יַשְׁפִּילֶהָ, יַשְׁפִּילָנָּה, תַּשְׁפִּילֶנּוּ,—עשה שישפל, erniedrigen; abaisser; to lower, humiliate: יי' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם (ש"א ב ז). וגאות עריצים אשפיל (ישע' יג יא). והשפיל גאותו (סס כה יא). כי אני יי' השפלתי עץ גבה (יחזק' יז כד). כי אלהים שפט זה ישפיל וזה ירים (תהל' עה ח). כי טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב (משלי כה ז). גאות אדם תשפילנו (סס כט כג). וראה כל גאה והשפילהו (איוב מ יא). — והשפיל לארץ, או עד ארץ: ומבצר משגב חומתיך השח השפיל הגיע לארץ עד עפר (ישעי כה יב). קריה נשגבה ישפילנה ישפילה עד ארץ (סס כו ה).—ובצרוף לפעל אחר: אמר למלך ולגבירה השפילו שבו (ירמי יג יח). המשפילי לראות בשמים ובארץ (תהל' קיג ו). — וכמו קל: ותשפילי עד שאול (ישע' נז ט). כי השפילו ותאמר גוה[2] (איוב כב כט).—ואמר בן סירא: אל תבז לאנוש במר רוח, זכר כי יש מרים ומשפיל (ב"ס גני' ז יא). מאד מאד השפל גאוה כי תקות אנוש רמה (סס סס יז). — ובתו"ס: משפיל הגבוה ומגביה השפל (תוספתי סוטה ד ג). שאם רצה להשפיל ישפיל, להגביה יגביה (ירוש' ב"ב ד ג). ואם מגים לבו הקב"ה משפילו (עירובי כד.). ואם הגביה עצמו הקב"ה משפילו (נדרי כה.). משפיל לזה ומרים לזה (מד"ר בראשי סח). ואם היה מקום גבוה היה משפילו ועושה אותם מישור וכו' (סס במדי א). — והשפיל עצמו: ללמדך שכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וכו' (עירובי יג:). אמר לו הקב"ה (לדוד) הואיל והשפלת עצמך תהא כמוני (מו"ק יו:). אמר לו הקב"ה אתה השפלת עצמך וקראת לעשו אדוני ח' פ' מים וכו' (מד"ר בראשי עה). — והשפיל

[1]) [ואמנם אולי צ"ל שפויה.]

[2]) [ותאמר גוה, פרושו: ותרים, ותזקוף הקומה; ועי' בפרושו החדש של העורך לכתוב.]

דעתו: ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו (ערכ' טו:). — ובספה"א: ולאחר זמן השפיל המלך אותו פחה (סו"ס סרי"ף קלח). ישפיל עצמו מגאותו כתולעת ובאזוב (רש"י, ויקר' יד ד). שתי והשפילו יותר משפלות ארץ את הכנעתך (הוא, ירמ' י יז). שפיל לסיפיה דקרא, השפל עיניך לשפלו של מקרא, לסופו (הוא, עירוב' קח.). — *והשפיל הקריאה, קרא בלי הטעמה: ובאות אשר לצד הטעם אתה משפיל התנועה הראשונה אע"פ שהיא גדולה (רד"ק, מכלול, ליק, קלח.) ותשפיל האות שבצדה אם הוא בתנועה קטנה (הוא, שם). והתיצבו בכובעים (ירמ' מו ד) וכו' לפי שהטעם רחוק מהחולם תעמיד האות החלוסה כמשפט (במתג) אבל כשהטעם באות שבצדה תשפילנה (הוא, שם). — ואמרו פיטנים ומשוררים: אם יקיפם ראש ותלאה, וישפילו ראש מהלאה (ינאי, אס יכסה, קרובי ויקר', זולאי, קלג). בטעמו הפילם, ולשאול השפילם (דונש, דעה לבי, סער ספיר, 4). גאון לבבכם השפילו וישרו ואל תעפילו (יצחק אבן גיאת, מה יתרון, שם, 22). בהשתחויתו, לכל ראה אותו, מלא כל קומתו, ומשפיל חמוקים (ראב"ע, כדוד ספיר, כהנא א, 26).

—הפעי, *הָשְׁפַּל, — שהשפילו אותו, ואמר ב"ס: רבים נשאים נקלו מאד והשפלו יחד (ב"ס גני' יא ו). —ובתו"ס: שפלים הוגבהו והגבוהים הושפלו (סוטה מז:). בלשון זה הושפלו בלשון זה הוגבהו וכו' (מד"ר ויקר' ס). ויתרומם הגוי הקטן והגבוהים הושפלו ויהי שלום ואמת בכל הארץ (ספר אסתר, ויגד לו). — ובספה"א: וכשקרא פרעה בפתחו של משה וכו' אמר לו אני פרעה המושפל (מדרש ויושע, ביהמ"ד ילינק א, 48). ויש להחזיק טובה למלכינו אשר לא יושפלו בעניני נערות (ר' שלמה אבן וירגא, שבט יהודה שמד יז). — ואמרו פיטנים ומשוררים: כבודנו בה שפל כמראה שפל כמו בן תושפל (ינאי, אס יכסה, קרובי ויקר', זולאי, קלס). ועיר ההללה ביפי נגבלה לאחריו משפלה (תלמידי מנחם, לגבור בתעודה, סער ספיר, 6). רומם קריה עד עפר משפלת (רגמ"ה, אזה כל, סליח' יוס ז). איך מכל אמות, השפלתי עד תהומות (ר' אמתי בירבי שפטיה, אין מכל, סליחות, מגלת אחימעץ, קלאר, קיג). והם שתים ומשפלים עד מאד (בנימן בר זרח, איה קנאתך, סליח' יוס ג'). ועיר האלהים משפלת עד שאול תחתיה (אזכרה אלהים ואהמיה, סליח' לפני תנינה).

—התפ', *הִשְׁתַּפֵּל, — תשפיל והרפה ידיו, התרשל, התרפה, nachlässig sein; être indolent; to be careless: ובשפלות ידים (קהלת י יח), ע"י שנשתפלו ישראל מלהנות במחלוקת ידלף הבית (מד"ר ויקר' יט). ע"י שנשתפלו מלעשות תשובה בימי ירמיה ידלף הבית (שם). ע"י שהאדם הזה משתפל לקנח גופו כראוי יעלה גופו חטטין (שם). ע"י שהאשה הזו משתפלת מלבדוק עצמה בעינתה ידלף הבית (שם). —*ובספה"א, במשמ' ירד, נטה כלפי מטה: ולכך שוקעת במערב שכשהולכת ומשתפלת והולכת וכלה אורה יודעין שמגיע חשיכה (רש"י, סנה' לח:). —*וכמו השפיל עצמו וכו': הסתלסל מבלי התגדל והשתפל מבלי התנבל (מנחם מאירי, מס"ג נפש, סער הסלקול). ואמר החכם מי שהשתפל בנפשו הגביהה ומי שהתגאה בה השפילה (הוא, משלי יד ג).

—נפעי, *נִשְׁפַּל, — נעשה שפל: כי נחלשה ונשפלה מלכות בית דוד (רש"י, ישע' יד כט). ובשפלה שנשפלו ישראל עד עכשיו תשפל עיר מטרופולין של פרס (הוא, שם לג יט). נשפלה גדולתו (הוא, דהי"ב י יט). הומק סורו, נשפל גאותו (הוא סנה' לב:). מבא ליה ארעא, נשפלת כעין גומא (הוא, שם לח.). וכמה שרים גבה לבם ונשפלו (ר"י אלנקאוה, מנורת"מ ג, 185). —ואמר הפיטן: אלהי בקראי סעפי נשפלו (רסב"ג, ואלץ אספיל, ביאליק-רבניצקי ג, 183). - ואמר המשורר: והִשָּׁפֵל לטוב לב קוממיות (ר"ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 264).

שֵׁפֶל, ש"ז, כנ' שִׁפְלֵנוּ, —מקום שָׁפָל, מצבו של השָׁפָל: שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זכר לנו (תהלי קלו כג). נתן הסכל במרומים רבים ועשירים בַּשֵּׁפֶל ישבו (קהלי י ו). —ובתו"ס: בשפל גגים גגו (של העני) ובמרום הרים כרמו וכו' (בן סירא, כתובי קי: ועוד [1]). —

[1]) [מאמר זה מובא גם, בתוספת מיר מאחרת ועם פרוש בפרסית, בגליון ב"ס גני' מ ל, בנוסח: כל ימי עני רעים בן סירא אומ[ר] אף בלילא, בשפל גגים גגו במרום

ובסהמ״א: ויש מי שאומר כי השפלות היא שתתחיל בשלום מי שתפגע בו ותשב בשפל המושבות (מקון מדות הנפש לרסב״ג, כט). כשהגיע מרכז הירח לנקודת רום גלגל הקפה או לשפלו (ר״י היסראלי, יסוד עולם ג ע, מו:).—ואמר הפיטן: ראה ענים מורה מאד בלחץ ובשפל ישבו (ר׳ אליעזר ברי שלמה, בין כסה לעשור, סליחי׳ ב עשי״ת). לתל עולם עירי ולשפל רמותי (אליה בר שמעיה, אריה ביער, סליחי׳ יום ד).—ואמר המשורר: בחר מיתה משונה על קלון שפל ובוז דלות (ר״ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 150).—*ושפל, במשמ׳ ירידת מי הים, כנגד לגאות, נוהג בספרות ובדבור.—*ושפל כלכלי, ימי שפל וכדו׳, נוהגים בספרות ובדבור.—ובמל צח: שפל המדרגה [1], מצב ירוד ביותר, נוהג בספרות ובדבור.

שְׁפֵלָה, ש״נ, — כמו שֵׁפֶל: וברד ברדת היער ובַשִּׁפְלָה תשפל העיר (ישעי׳ לב יט).

שְׁפֵלָה, ש״נ, כנ׳ שְׁפֵלָתוֹ,—שטח נמוך בארץ, ארץ שְׁפֵלָה, Niederung; terrain bas; low land: בערבה בהר ובַשְּׁפֵלָה ובנגב וגו׳ (דברי א ז). אשר בעבר הירדן בהר ובַשְּׁפֵלָה וגו׳ (יהושי ט א). ההר והנגב וְהַשְּׁפֵלָה והאשדות (שם י מ). ואת הַשְּׁפֵלָה והערבה ואת הר ישראל ושפלתה [2] (שם יא טז). וירשו הנגב את הר עשו וְהַשְּׁפֵלָה את פלשתים (עובד׳ יט). כשקמים אשר בַּשְּׁפֵלָה לרב (דהי״ב א טו; ט כז). ובַשְּׁפֵלָה ובמישור (שם כו י). ופלשתים פשטו בערי הַשְּׁפֵלָה והנגב ליהודה (שם כח יח).—ובהו״מ: וביהודה ההר והשפלה והעמק, ושפלת לוד כשפלת הדרום (שביעי׳ ט ב). הר והוריו, עמק ועמקו, שפלה ושפלתו (תוספתי שביעי׳ ז י). ושפלה שלה (של יהודה) זו שפלת לוד (שם). סימן לשפלה שקמים (שם שם יא) [3]. איזה הר שביהודה זה הר המלך, ושפלתו זו שפלת דרום (ירוש׳ שביעי׳ ט ב).

שִׁפְלוּת, ש״נ, — בצרוף שפלות ידים, הורדת הידים ברפיון ובעצלות, Nachlässigkeit; indolence; carelessness: וּבְשִׁפְלוּת ידים ידלף הבית (קהלי י יח).—ובת״מ, *במשמ׳ מצבו של השָּׁפָל: שגורמין שפלות לשונאו של הקב״ה (סוטה מח.). שגורמין שפלות של ישראל (שם).—*ובמ״מ׳ כניעה, עניוות יתרה: שהיה נוהג בשפלות לפני המקום (מד״ר במדי׳ ד).—ובסהמ״א: אבל הכנ עת היא שפלות הנפש ושחותה (ר״י א״ת, מו״ה, הכניעה א). וכן ראש התשובה השפלות והשחות והכניעה (שם, שם ח). והענוה ממוצעת בין הגאות ושפלות הרוח (ר״ם א״ת, מי פרקים ד). ובחסד תנשא תמעלה ובשפלות תעמוד המוכה ובסבל תהיה ההצלחה וכו׳ (ר״י ב; זבארה, ס׳ שעשועים, דודזון, 77). שפלות הוא הערכת הנפש בפחות מערכה (ס׳ הגדרים). שלח ידך ממרום ה׳ אלהים כי אין תולעת שבטבור הארץ שפל כשפלותנו (ר״ש אבן ויקגא, מבע יהודה, תמכה בסוף הספר). ואני מכיר חסרוני ושפלותי בעיון ובכל חכמה (פיד״א, מעגל טוב השלם, 63).—*ובמשמ׳ נסיבות: מעי, לשון שפלות ועומק (רש״י, ישעי׳ יז א). ולא יהא עליון נפסד בשפלות קרקעיתו של תחתון (סוה, ב״ב נ:). וכן אם תהיה הבקעה שפלה ונמוכה נהוג בשפלותה ונסיבתה המנהג הזה (ראב״ם הכפיל, חבור המשיחה והתשבורת ב, 79). בו (בס׳ פדר״א) מדת הארץ וכל אחד מהגלגלים וטבעי הכוכבים והמזלות וכו׳ ועלייתם וירידתם ונשיאותם ושפלותם ומשך תנועתם (ר״י א״ת, כוזרי ד כט).—ואמר הפיטן: ומתוך שיפלות הגבהה (ינאי, אומנס על, קרובי ויקרי, זולאי, קמא). שפלות ושאילת שלום תשאלו במלאכי השלום (הוא, אדוס אסר, קרובי במדי, שם, כח). ובשפלותי עודדני חי ממית ומחיה (ראב״ע, אורמוסיק, איגר, 238). חזה את שפלותי ורחם על עדתי (ברוך בר שמואל, אכי הוא המואל, סליח,

---

[שפלה שבהר כהר והר שבשפלה כשפלה (שם).—ואמר המשורר: ותרוץ כצבי על הר מזמות, כגבור בשפלה רץ בסוסי (רסב״ג, בחר תהלי, ביאליק—רבניצקי א, 45).]

הרים כרמו, ממטר גגים לגגו מעפר כרמו לכרמים. ועי׳ בדברי מ. צ. סגל, ב״ם השלם, עמ׳ 39 ושוב בעמ׳ רעג על מאמר זה.]

1) [כדגמת בסתר המדרגה (שה״ש ב יד).]

2) [כך כתיב, קרי: וּשְׁפֵלָתוֹ.]

3) [בספרי דברים ו כתוב: בהר זה הר המלך בשפלה זה שפילות (נ״א שפלות) דרום, וצ״ל: שפלת:]

מוסי יו״כ). אבינו מלך גמול חסדך להולך שחות, ראה שפלותו ותחליף כח (מס׳ בר חסדאי, אבינו מלך, סליחי׳ מנחת יו״כ).—ואמר המשורר: ואמרו עוד למי שפלות ועני (ר״ש הנגיד, בן משלי, הברמסון, 128). חיה רש או אחי שפלות (הוא, שם, 150). שפלות תעלה לאיש (הוא, שם, 323). מאם כל שיר ושפלותו והתרחב בעליוניו (רשב״ג, קמה שמיר, ביאליק-רבניצקי א, 115). ומנתו יהיו יגון ותדוה, ועז מצח ושפלות וענוה (ר״י בן זבארה, בתי הנפש, בסוף ס׳ שעשועים, דודזון, 166). שפלות חיים וכאב מות כל אחד משנה שברון, אם אי אפשר לאיש מזה או זה יש במות יתרון (רש״ט פלקירא, ס׳ המעלות ג, 51). טהרה ופרישות ותריצות ידים, ת״ר אדם המעלה עם שפלות רוח (יל״ג, קוצו של יוד ב, ספר ד, 9).—*ובחשבון, שפלות המעלה, המספר הנמוך ביותר בשורת מספרים: והוא שתחלק שפלות המעלה על ג׳ וכו׳ הנה כאשר תחלק שפלות המעלה שהוא ו׳ על ג׳ יעלה ב׳ (רלב״ג, מעשה חושב, 92). — *ובמשמ׳ דרגה שפלה ובזויה במדות, Niedertracht; bassesse; baseness, נוהג בספרות ובדבור.

***שְׁפָלִי,** ת״ז,—נִתן בשפל, low; bas; niedrig: וכאשר יצטרכו לשאת את הארון יוסרו (הבדים) מהטבעות השפליות ויושמו בטבעות העליונות (ראב״ע, שמות כה יב). שלפי דעתם של כת זו האדם הוא המין הפחות והשפלי שבכל הנבראים (רשב״ל דוראן, תפארת ישראל, דרוש ג, לא:).—והעולם השפלי: כי נראה זה הגלגל המסובב זה העולם השפלי בלומ׳ התחתי מתנענע (פי׳ ילירה, קונטרס המסורת, דוקס, 79). ואמר אריסטו והנפש לא תרד כולה אל זה העולם השפלי המורגש (רש״ט פלקירא, ס׳ המעלות א, 26). אם לא קרב האדם אל האשה בעולם השפלי לא מצאהו הזמן והיה נמלט מעלו (ידעיה הבדרשי, ספרדס ז).

שפן[1], סמנו שָׁפָן.

שָׁפָן, ש״ז, מ״ר שְׁפַנִּים,—בעל חיים מן הטורפים בגֹדל ארנבת, השוכן בנקיקי סלע[2], hyrax Syriacus, rock-badger; mermotte; Klippdachs: ואת הַשָּׁפָן כי מעלה גרה הוא וכו׳ טמא הוא לכם (ויקרא יא ה). ואת הַשָּׁפָן, כי מעלה גרה המה ופרסה לא הפריסו וגו׳ (דברי׳ יד ז). סלעים מחסה לַשְׁפַנִּים[1] (תהל׳ קד יח). שְׁפַנִּים עם לא עצום וגו׳ (משלי ל כו).—ובתו״מ: אף הגמל והארנבת והשפן והחזיר (ר׳ שמעון, עוקצי׳ ג ג). את השפן זו מדי וכו׳ מה השפן הזה יש בו סימני טומאה וסימני טהרה כך היתה מלכות מדי מעמדת צדיק ורשע (מד״ר ויקרי יג).—ובסהמ״א: שועל אחד היה דק ודל בשר וכו׳ ושב כמו השפן מחוסר וכפן (ר״י בן זבארה, ספר שעשועים ה, דודזון, 100). מעוז ירושלים מחסה הוא לשפנים עם לא עצום במוכם הגבורים (מחפו, מחברת ליו, טז).—ואמר הפיטן: שפן וצעירת רגלים צבאו על ירושלים (ר׳ מנחם ברי מ-יר, אין מושיע, יוצ׳ שבת ב חנכה).—ואמר המשורר: מה תיראו רכי הלבב, בושו יחדיו שפני סלע (רמח״ל, ליטריש תהלה, ג). — *ובמשמ׳ ארנבת ביתית, lepus cuniculus; rabbit, cony; lapin; Kaninchen. נוהג בספרות ובדבור[2].

שְׁפָן, ע׳ שָׁפוּף.

***שְׁפָנָר,** שׁוּפָנָר, — ת״ז מספק[3]: תנא בעל הקיפין (צ״ל הפיקין) והשופנר, א״ר חייא בר אבא א״ר יוחנן בעל הפיקין שיש לו בסתות הרבה,

---

[1]) [עי׳ בהערה שאחר זו.]

[2]) [כך דעת החוקרים לפי סימני החיה במקרא, וכן בערב׳ דרומ׳ תַּפַן, ואלו ממפרשי ימי הבינים היו שפרשו כמין ארנבת, cuniculus, ולפי זה תשמוש בלשון הדבור. ועי׳ בדברי לו, Flora IV, 56, ועוד.]

[1]) [וכתב בעל מנחת שי: במקצת ספרים השין דגושה וברובן שלפני רפויה והלמד במאריך במקצתן, ע״כ, וברסאלת אלתקריב ואלתסהיל של אבן ג׳נאח (הוצ׳ דרנבורג עמ׳ 280: ואיצ׳א מחסה לשפנים, תואלת פיה ת׳לאת׳ חרכאת אחדהא שבא ופתח תחת אלשין, ע״כ, ובעברית: וגם מחסה לשפנים, באו בו רצופות שלוש תנועות שאחת מהן שוא ופתח תחת השין.]

[2]) [ע״פ הבנה זו בכתובים, ועי׳ בהערה שלפני זו. וכן גזרו מזה גם *שְׁפַנִּיָּה. ש״נ, במשמ׳ לול לשפנים אלו.]

[3]) [עי׳ בהער׳ שאחר זו.]

שופנר שאין לו בפחות כל עיקר[1] (בכורות מה.).

שפע[2], ממנו °הַשְׁפָּעָה, ⁺הִשְׁתַּפְּעוּת[3], *שִׁפּוּעַ, °שְׁפִיעָה, *שֶׁפַע, שֶׁפַע, שִׁפְעָה, ⁺שִׁפַעַת[4], ⁺שִׁפְעָתִי[4].

***שָׁפַע,** פ״ע, — פלט והזיל הרבה, שתת, ausströmen; décharger (beaucoup); to stream forth: כהמה גסה ששפעה חררת דם הרי זו תקבר ונפטרה מן הבכורה (ר״א בן יעקב, בכור׳ ג א). ואלו הן הוסתות מפהקת ומעטשת וכו׳ ושופעת[5] וכמין צמרמורת אוחזין אותה (נדה ט א). מביא כוס מלא יין מביא זית איגורי נותן לתוכו ושופע אם שתה כיוצא בו חייב (תוספתא נזיר ד א). נתן לבניו (של אברהם) באר שהיתה שופעת בכל מחנה ישראל (שם סוטה ד ג). פעמים שהיא בתולה לדמים ואינה בתולה לבתולים וכו׳ ואפילו שופעת כל שבעה לזכר וכו׳ (ירוש׳ נדה א ג). שבשעה שהגלה נבוכדנצר הרשע את ישראל היו בהן בתורים שהיו מגנין את החטה ביופיין והיו כשדיות רואות אותן ושופעות זבות וכו׳ (ר׳ יוחנן, סנה׳ לב:). תנוקת שלא הגיע זמנה לראות אפילו שופעת כל ז׳ אינו אלא ראייה אחת (ר״ש בן יהולדק בשם רב מלכיה בר טוביה, נדה י:). — ושפע ממנו: אזוב שהטביל עצו עם גבעוליו וכו׳ והמים שופעין מן העץ לגבעול כשר (תוספתא פרה יב ג). — ובמשמ׳ התפשט ויצא: רשות הרבים השופע לרשות היחיד הרי זה כרשות היחיד וכו׳ רשות היחיד השופע לרשות היחיד הרי היא כרשות היחיד (שם שבת יא ג). תנור ששפתו שופעות לתוכו וכו׳ שפתיו שופעות לאחוריו נידון באחוריים (שם כלים ב״ק ו טו). היו בו שתי שערות בנגע ושופעות חוצה לו טמא, היו חוצה לו ושופעת לתוכו טהור (שם נגע׳ ג ג). היתה בהרת מסובה לראש לעין וכו׳, כגרים על ראש חוטמו שופע אילך ואילך, כגרים על ראש אצבע שופע אילך ואילך טהור (ר׳ יוסי בר׳ יהודה, שם ג

[1]) [במקום זה כתוב בתוספת׳ בכור׳ ה ב, בנוסח הדפוסים: בעל הקיפין והשיופצד, אצבעותיו גרומות אצבעותיו מרוכבות זו על זו, שהיתה אצבע גדולה עקומה פסול וכו׳, ע״כ, ואצל צוק״מ (ס ד): בעל הפיקין (כך נכון) ושיופגד וכו׳.

המפרשים לא עמדו על הוראתה ומקירה של המלה, וכן אין Preuss, Bibl. Talm. Med., עמ׳ 269 מנסה להכריע בין דעותיהם השונות של מפרשים ומלונאים, שהוא מונה אותן כדלקמן:

א) רש״י (או המיוחס לרש״י) על דברי ר׳ יוחנן בגמרא: שאין לו פרקים באגודלו (ועי׳ גם בהערת משה לגרא בס׳ מרפא לשון ללעז שבפרוש רש״י).

ב) ראב״ד לרמב״ם (הלכ׳ בית המקדש ח יג), על יסוד דברי התוספות לגמרא (שלפיהם בעל הפיקין הוא בעל עגבים גדולים) כאלו איש נטול עגבים.

ובצדק מעיר פ., שאין במציאות לא חסר פרקים ולא נטול עגבים.

ואולם אין ספק שלפי הענין מדבר כאן על מום שברגלים, ובמשנה (בכורות ז ו) שאין השפנר (או שיופגד, שיופצד) נזכר בה, בא במקומו העיקל, ושם ביאור הענין: מקיש בקרסוליו ובארכבותיו ובעל פיקה והעיקל, איזהו עיקל, כל שמקיף פרסותיו ואין ארכבותיו נושקות זו לזו וכו׳ ע״כ. ומכאן ברור, שאין הפיקים אלא פיקים שברגל (ובמשנה שם בהמשך: פיקה יוצא מגודלו וכו׳), ואין עקל זה (עי׳ אצל פרויס עמ׳ 268) אלא אדם עקום רגלים, אשר כשהוא מקיף פרסותיו אין ארכבותיו נושקות, ובזאת לפי זה גם משמ׳ המלה שפנר, שופנר וכד׳, והיו ששנו בעברי עקל, והיו ששנו שופנר במלה לעזית.

ואשר לגזירת המלה אפשר שיש למצא בה מלה לטינית כגון supinarius במשמ׳ כפוף ועקום, מן supinare הטה למעלה, לאחור, המשמש בפרט לגבי אברי הגוף הנטויים למעלה. ולפי זה יש להבין גם את דברי ר׳ יותנן במשמ׳ בעל רגלים שאין בהן פיקת ברך נכרת, ועל כן הן כפופות, בנגוד לבעל הפיקין שיש ברגליו יותר מפיקת ברך אחת, וצ״ע.]

[2]) [במקרא ובתו״מ בא השרש בעקרו במשמ׳ רחב ורבוי, כי כן בא, מלבד שֶׁפַע, בפרט בס׳ איוב שִׁפְעַת מים (כב יא; לח לד) באותו שמוש כמו רחב מים (לז י: ורחב מים במוצק) ובקצור רחב בלבד (לו יו: רחב לא מוצק תחתיה) ככנוי למים העליונים שמאחרי הרקיע המוצק העלולים להציף את העולם במבול. באותה משמ׳ בא אולי גם בארמ׳ בתעודות אתיקר שבתעודות יב, שו׳ 17: ונכסן שפ[יען] (אך אולי שפיקין) במשמ׳ ונכסים הרבה. גם במור׳ בא שפע כלשון רחב העובר על גדותיו. ועי׳ בהערות לכל מלה משרש זה. מן הערב׳ חשוה בארמ WU 51 שבעׁ[a]), ורם בשפע.]

[3]) [שם הפעולה מן התפ׳ השתפע, נוהג בספרות ובדבור.]

[4]) [כשע״פ בא במקרא שִׁפְעִי (דה״ב ט יו).]

[5]) [ונאמר בגמרא (סג. וכו׳): ושופעת, שופעת הא שפעה ואזלא, אמר עולא בריה דרב עלאי בשופעת דם טמא מתוך דם טהור.]

[a]) سبغ

יב).—ושפעת הקורה, במשמ' היתה רחבה מאחרות, כאלו יוצאת ועודפת עליהן: בנוהג שבעולם אדם יש לו קורה שופעת היכן הוא נותנה, לא באמצע טרקלין כדי שתסבול קורות שלפניה וקורות שלאחריה (ר' אבא ברבי כהנא, מד"ר בראש' יד).—ושפע האהל וכדו', היה צר למעלה והלך ורחב כלפי מטה, sich verbreitern; s'élargir; to broaden, widen: אהל שהוא שופע[1]) ויורד וכלה עד כאצבע, טומאה באהל כלים שתחת השפוע טמאים (אהלו' ז ב). איזוהי קרחת מן הקדקוד השופע לאחוריו עד פיקה של צואר, איזו היא גבחת מן הקדקוד השופע לפניו עד כנגד שער מלמעלן (נגע' י י). כל השופע ויורד מטורוס אמנום ואילך א"י, מטורוס אמנום ולהלן חוצה לארץ (תוספתא תרומ' ב יב)[2]).—ובסהמ"א: ושופעת[3]) ויורדת למטה בארץ בסלא קוסת האדם (ערוך ערך סלא). עטרה, שורת בשר המקפת במקום המילה בגובה ושופע ויורד עד סופו (רש"י, יבמ' ע.).—°וכפ"י, במשמ' הרחיב: השפופרת בזמן שאדם מעמיד אותה וכו' צופה הוא מקום רחוק לפי אותו השפוע ששופע אותה (תשו' הגאונ' הרכבי, יד).—ובהשאלה גם לגבי משגים מפשטים: ואח"כ השגנו שזה הנמצא וכו' שופעות מאתו מציאיות רבות (ר"מ א"ת, מו"נ א כח). ובאלו הפנים אמר שיניע האלוה הגלגל וכו' והטוב ממנו שופע תמיד (הוא, שם ב ד). כלם שופעים מהאל יתעלה (הוא, שם). השפע השכלי האלהי אשר ישפע על הנביאים ויתנבאו בו (ר"י חריזי, מו"נ א מ). ואולם הקסם והחלום למה שהיו מהכחות השופעות מהגרמים השמימיים על האופן שזכרנו והיה מה שישפע מהם מהמחשבה והדמיון וכו' (רלב"ג, מלחמ' ה', ב ו). הנבואה וכו' הוא שפע שופע לשכל האדם רוחני מדעי מאתו יתי'

---

[1]) [אין אפוא שיפע, שפוע וכד' בשמוש זה לשון נטיה באלכסון, אלא כונתו במקירות רק לדבר הצר בקצה אחד והולך ושפע, עובר ומתרחב לצדדין.]

[2]) [בירוש' הוריות א ב נאמר על זה שעבר עבירה אחרי שהורו חכמים וחזרו והורו בשנוי: רבי מאיר אומר נותנין לו שהות עד שישמע (על שנויי ההוראה, רבי שמעון אומר עד שישפע, ובנסחת הירושי שבבבלי במס' פעל זה (כנראה אך כפרוש): עד שישמע ממש ונראה שט"ס לפנינו, וצ"ע.]

[3]) [הטלית, שעשאה כאהל.]

באמצעי או בזולת אמצעי (ר"ח קרשקש, אור ה' ג, ד א). והנה להיות החום המשוער שופע מן הגלגלים באמצעות כוכביהם וכו' (ר' יהודה מוסקטו, קול יהודה לכוזרי א א). — ואמר המשורר: ואי שכלי אשר היה תמול שופע (עמנואל, מחבי א, ברולי, ים).—ובינ' פעו', °שָׁפוּעַ, כתל שפוע, צר למעלה ורחב למטה, עודף ותלוי מעל דבר: אם יש כותל שפוע והמת תחתיו מביא הטמאה לדברים הטהורים שתחתיו (אהרן הקרא, ספר גן עדן, טמאה וטהרה, קכב:). — ואמר הפיטן: בינה שמינית קבועה, חכמה בימין תקועה, לעד בכתר שפועה (ר' סעדיה בן יוסף המאומר. לבי לעלמה, מטמוני נסתרים א' כח).

—פעי, *שֻׁפַּע, בתו"מ רק בינ' מְשֻׁפָּע[1]), — מרחב ויוצא לכאן ולכאן[2]): מה היו חירות הללו לא היו משופעות אלא גדודיות ולא היו תרוטות אלא מוקפות וכו' (מכי' בשלח א). אם היה המקום (חצר השתפין) משופע אפילו בארבע אמות דהכריה מימחי הוא בידיה (יבומ' נדרי ס א). כדאמר רבא בכותל משופע הבא נמי בכותל משופע (סנה ס.). לגבור שהוא רוכב על הסוס וכליו משופעים אילך ואילך, הסוס טפילה לרוכב וכו' (ר' אבא בר יודן, מד"ר בראש' קמ). ד"א וסרוחים על ערשותם אלו קטיות (וילונות) משופעות שהיה לכל א' וא' כר"א וסרח העודף (שם ויק"א ה)[3]).—ובסהמ"א, °גם

---

[1]) [במלונים מובא כעדות לבנין זה גם המאמר במד"ר בראש' סט: ויצק שמן על ראשה, שופע לו מן השמים כמלא פי הפך, ע"כ. ולפי הערת אלבק (שם, עמ' 797) אין זו אלא הוספה זרה, וגם שם הכונה: הקב"ה שופע לו שמן מן השמים, בבנין קל ולא פע'.]

[2]) [אין מְשֻׁפָּע בתו"ם, מלכסן, נטוי באלכסון סתם, כשמוש הנפוץ בסהמ"א ובלשוננו היום. אלא, כיוצא מהוראת השרש בכללו מרחב (בפרט למטה), יוצא ושופע ומתרחב לצדדים.]

[3]) [במד"ר ויקרא ט כתוב: מעשה בר' ינאי שהיה מהלך בדרך וראה אדם אחד (נ"א: פגע באדם, פגע בו אדם) שהיה משופע ביתר א"ל משנה רבי מתקבלה גבן וכו' בדקי במקרא ולא מצאו במשנה ולא מצא' וכו' ע"כ. אמנם הגרסה משופע באה כך בכל הדפוסים ובכתבי היד. בעל מ"כ מפרש משופע: מצוין ונאה בבגדיו כתלמיד חכם, ועץ יוסף: שהיה משופע בבגדים נאים, ואלו ביד יוכף מובאת דעת המעריך: שהיה

במשמ' נטוי באלכסון[1]: כי משוין פני קורת בית הבד וכו' ואין מניחין פנית עגולות ומשופעות (ערוך ערך ערף). כשאתה בונה כבש למזבח לא תעשהו מעלות מעלות וכו' אלא חלק יהא ומשופע (רמ"י, שמות כ כג). ותאי השער היציע וכו' שהוא מוסב ומשופע (סוח, במד' לד ז). לפי שאדם המשופע בנכסים ותאב לקנות קרקע גדולה קונה אותה כשהוא מוצאה בהרבה יותר מדמיו (סוח, ב"ק נח:). והן מטין עצמן באלכסון והולכין כשהן משופעין לצד היבשה (סוח, ב"מ קז:). כי כבר תבנת וכו' ענין צל הארץ וכי הוא משופע של אופל עגול דומה לאהל (ר"י סישראלי, יסוד עולם ג יז, כח:). אבל חורים שהם עליונים ביותר וכו' או מקים שהוא משופע ביותר שלא יעמוד בו דבר וכו' אינן צריכין בדיקה (משום חמץ) (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ ג, 226). האלופים היקרים חכמתם משופעת בוקעת על ראשי עם קודש (פנקס ועד ארבע ארצות, שנת שסח, היילפרין, 56). —°ומשפע בנכסים, במשמ' שהשפיע עליו האל נכסים הרבה[2]: לפי שאדם המשופע בנכסים ותאב לקנות קרקע גדולה קונה אותה כשהוא מוצאה בהרבה יותר מדמיו (רמ"י, ב"ק נח:). ודוחק את חייו כדי להדר המצות וכו' אם זימן לו הב"ה ממון יתר על צרכו והוא משופע בנכסים וכו' ואם אינו משופע בנכסים חייו קודמים (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ ג, 416). ווזסמן גנש היה משופע — כמו עשרת אלפים בכל מכל כל (פנקס ועד ארבע ארצות, לאחר שנת של"ו, היילפרין, 458). —ואמר הפיטן: הנך יפה, עור משובחת כמטה משופעת (ינאי, שיר השירים, קרובי לפסח, זולאי, רעו).

— הפע', *הִשְׁפִּיעַ — נתן בשפע, ביד רחבה, reichlich geben; donner avec largesse; to give amply: כל המשפיעין[1]) במדה גסה רשאין למכור את הדמאי, אלו הן המשפיעין[1]) במדה גסה כגון הסיטונות ומוכרי התבואה (דמאי ב ד). דברים שדרכן לימדד בדקה ומדדן בגסה משפיעה[2]) ומוכרן וכו' הלוקח מן התגר ואמר זה מתוקן וזה אינו מתוקן אף על המתוקן אינו נאמן וכו' חבר שהיה מוכר משפיע ומתוקן[3] (תוספתא שבדפוסים דמאי ג טו—יט). מקום שנהגו להשפיע משפיע לו כל צורכו עד שלא נתמלאו אחורי המדה ושולי המדה (תוספתא ב"ב ה ג). —והשפיע כסף, טובה, שלוה וכדו', לאדם ועל אדם: אנשי מגדל לא נתגאו אלא מתוך טובה שהשפיע להם וכו' אנשי סדום לא נתגאו אלא מתוך טובה וכו' אמר להם המקום בטובה שהשפעתי לכם אתם משכחין את הרגל מביניכם וכו' (תוספתא סוטה ג י—יג, וכעין זה מכי' בשלח מסכתא דשירה ב). כך אמר משה וכו' בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די הוא גרם שעשו את העגל (דבי רבי ינאי, ברכ' לב.). גלינה ככפרים וכו' בא ואראך אותם שהשפעת להן טובה והן כפרו בך (עירוב' כא:). בעסת עליהם (על ישראל) אינן יכולין לעמוד, השפעת עליהם טובה אינן יכולין לעמוד, יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים וכו' (ת"ר, תעני' כג.). (הקב"ה) מדקדק עם הצדיקים וכו' כדי להשפיע להם שלוה ליתן להם שכר טוב לעולם הבא, משפיע שלוה לרשעים

שפל וענו, ולכן חשב שהוא חכם. ואולם מצד הענין והלשון אין שני הפרושים האלה יחד מניחים את הדעת, כי אין בענין רמז לבגדים נאים ואין עושר או ענותנות לעצמם מעוררים את הרושם שאדם הוא תלמיד חכם. ואולם מה שאפשר היה לראות מיד, הוא יפיו של אדם והדרת פניו ובריאות מראהו בלבד, וכן בא בתו"מ הצרוף יפיפין ביותר (נדר' כ:). והנה הוער בערך א. שָׁפָה, פע', כי בא בכמה מקומות בתו"מ משופה במק' משופע, כנראה משום משטוש המבטא, ואלו כאן כנראה הנכון: אדם משופה ביותר, במשמ' מנוקה ובריא. בקרוב לנאמר על עגלון מלך מואב שהיה איש בריא מאד (שופט' ג יז), וכן נאמר במשנה (סנה' יז א): לפיכך אמרו חכמים שאפילו הבריא ביותר מכין אותו שלשים ותשע.

רק על מעשה זה ברי' ינאי מיוסד המאמר שבמדרש תהלים (בובר יא): ולב כסילים לא כן, אלו המשופעים ביותר ואין להם לתלותית של תורה. ע"כ, ונראה הדבר כאלו הבין בעל המאמר משופעים בלשון שופעי נוזלים אבל נוזלי תורה אין בהם. ומובן שאין מקום לתקונו של בובר: הפושעים.]

[1]) [ראה הערה לתו"ם.]

[2]) [כנראה ע"פ הבנה כזו במאמר שבמדר"ר ויקרא ט המובא לעיל.]

[1]) [אמנם במשנה שבירושלמי ובגמרא שם, בכמה דפוסים, הגרסה: המשופעין, המושפעין, אבל במדב"ם: המשפיעין, כבמשניות, וכן נכון.]

[2]) [ו"א משפיע את המדה, נותן בשפע.]

[3]) [כך נכון בדפוסים ולא כנסחאות שאצל צוק"מ. ועי' גם ליברמן תוספת ראשונים למקום.]

וכו׳ כדי להפרע מהם לעתיד לבא (כ״ע, מד״ר בראש׳ לג). אמר לו אם כן השפיע לו (לעשו) שלוה בעולם הזה וכל יראה גאות ה׳ לעתיד לבא (שם שם קז). ומשפיע שלום לרשעים ומשלם להם מיעוט מעשים טובים שעשו בעוה״ז וכו׳ (שם ויקרא כז). על דברת בני אדם, על מדברות שהרשעים מדברים בהם בעוה״ז וכו׳ והקב״ה משפיע להם שלום, כל כך למה לברם האלהים לברר להם מדת הדין וכו׳ (שם קהלת סדר ח, אמרתי אני בלבי).—*ובהשאלה, השפיע מוסר, ואמר בן סירא: (תורה) הממציפה כפרת תבונה וכירדן בימי קציר, המשפיעה כיאור מוסר וכגיחון בימי בציר (ב״ס גני׳ כד כו).—ובמשמ׳ הרחיב והטה לצדדין: הרוצה שלא תשרה חיה רעה בצל קבר נועץ קנה בד׳ שעות ביום ויראה להיכן צלו נוטה משפיע ועולה משפיע ויורד (עירובי׳ מג:). — ובספה״א, בכל המשמעויות האמורות: ואם משפיע אותה (את השפופרת) כלפי מטה וכו׳ אם מרבה לה שיפוע צופה מדה קטנה (הרכבי, זכרון לראשונים, סיד). אף אלו כפו בטובה למרוד במי שהשפיעם[1]) טובה ומלטם מן המבול (רס״י, בראשי׳ יא ח). אבל זרעו של אברהם אבינו והם ישראל שהשפיע להם הקב״ה טובת התורה וכו׳ רחמנים הם על הכל (רמב״ם, עבדים פ ח). רוח שם משתתף וכו׳ והוא ג״כ השפע השכלי האלהי אשר ישפיע על הנביאים ויתנבא בו (ר״מ א״ת, מו״נ א מ). כי משפע זה הנברא הראשון וכו׳ השפיע הבורא ית׳ שכלים נפרדים (ר״י ן׳ לטיף, צורת העולם י). כי טבע השלמות וכו׳ שכאשר היה בשעור שיוכל להשפיע ממנו לזולתו תמצא לו תשוקה וכו׳ (רלב״ג, מלחמ׳ ה׳ ב ו). מוסר ה׳ וכו׳ אע״פ שהבטחתיך כי בעשיית המצוות ישפיעו עליך טובות מן השמים מ״מ אם יתמהמהו חכה להם וכו׳ (ר״י בן נחמיאש, פי׳ משלי ג יא).—*וכמו הקל, כפ״ע: עורף, הוא גבה הראש המשפיע לצד הצואר (רס״י, ויקרי׳ ה ח). וראשו (של הֹר ההר) משפיע ונכנס לתוך הים (סוה, במד׳ לד ז). (העושה סוכתו) כמין צריף, כוך של ציידין וכו׳ ועשוי כבוורת שמשפעת והולכת שגגו וקירותיו אחד (סוה, סוכ׳ יט:).—*והשפיע על דבר או על אדם וכדו׳, העביר מרוחו עליו, גרם לשנוי ברוחו, beeinflussen; influencer; to influence: הכח השכלי ההוא ישפיע על הכח המדמה בעבור הדבק׳ יחד (ר״י א״ת, כוזרי ה יב ד). כי ההתחלה הראשונה השפיעה ממציאותה הפשוט בתכלית הפשיטות שכל אחד הוא העלול הראשון וכו׳ (ר״י אלבו, העקרים ב יא). הנה בהכרח יהיה במציאות דבר מה ישפיע על גשמים כ״ה צורות מתחדשות (אמו״ר לראב״ד א ו, לב). א״כ בעצמותו המופשטת לא ישפיע הגלגל צורה רק בתנועתו (שם). וזה המשפיע ברצון האל ית׳ כבר ישפיע על גשם צורה ואחר תפסד וכו׳ וכבר ישפיע על גשם מה צורה וכו׳ ישמרה מן הכליון לעולם (שם). השכל הפועל הנקרא אישים, והוא אשר ישפיע על הנביאים וכו׳ (פרקי ההצלחה, פאר הדור, לג). והאמת כי חוש המשוש בהשתמשנו בו כפי כונת התורה ולקיום המין ולשמח נפש אשתו וכו׳ ולזה ישפיע נפש טהורה בגוף הנוצר (מנחת קנאות, קופמן, 83).—*ומשפיע, מאציל מכוחו על זולתו, וביחוד הבורא: נאמר שהעולם נתחדש משפע הבורא ושהוא המשפיע עליו כל מה שיתחדש (ר״מ א״מ, מו״נ ב יב). ומשפיע ומאציל עליהם מהכח והעצמה שנתן לו יוצרו (ר״י הישראלי, יסוד עולם ב ט). זה המניע הוא המשפיע הצורות על החמרים והנפשות על הגשמים, ולא נחקיר הנה אם זה המשפיע ראשונה ובלי אמצעי הוא האל ית׳ וכו׳ (אמו״ר לראב״ד א ז). ולא יהיה הוא המשפיע על גשם מה נפש הנביא והפיל סוף, ועל גשם אחר [נפש] הנמלה או התולעת (שם).—ואמר הפיטן: השפע מקור מים חיים מונקים, ומנפת צופים ומדבש מתוקים (ר״א קליר, אתו מלוות ומקים, קרוב׳ א שבועות). מי ימלל גבורות אל ומי יוכל להודיע פלאותיו וצדקותיו אשר פעל והשפיע (רמב״ע, מתי מכל, דוקס, 63). מציון מכלל יפי חותם הופיע, ממקום טהרה תרמו וחכמתו השפיע (מאיר בר יצחק, אדיר ונאה, יוצר שבת אחר שבועות). שתרצה רחש רחומיך, שתשפיע שלום שבטיך (יהי רצון מלפניך, עבודת יוה״כ, מחז׳ איטל׳ ב, קלא:).—ואמר המשורר: אם ישפיע אל טיבה לך, הודה לו ועשה בה טובה (ר״ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 16).

[1]) [במק׳ השפיע להם שבתו״מ, כקצורים דומים לפני כנויים בלשון המקרא.]

התראג, ואשר גזר אלהים להשפיע לך מטוב יבואך (סוא, בן קהלת, אברמסון, 47).

—התפ׳, *הִשְׁתַּפֵּעַ,— התרחב ועדף כלפי מטה: דברי הכל במשתפע (הגג) עשרה טפחים וכו׳ ר׳ יוסי בעי אם במשתפע עשרה טפחים וכו׳ כגג הן (ירוש׳ עירוב׳ י ו).—ובסהמ״א, גם במשמ׳ היה נטוי באלכסון בכל כוון שהוא: כשתכסה המשכן ל׳ אמה נשארו י׳ אמות שמשתפעות ויורדות בקרשים אחורי המשכן וכו׳ נשארו אמות משתפעות ויורדות ע״ג הקרשים בצפון וכו׳ (ר״ח, שבת לט.). ומיכני זה לשון יון והוא כגון סולם שגלגל סביבותיו כמין כבש ומשתפע ועולה בעיגולא (ערוך ערך מכנס). ונראה לר״י דטורי אמנון משתפע ויורד לצד מזרח ולצד מערב וכו׳ (תוס׳ גיטי׳ ח. ד״ה כל שמופע).

—נפע׳, *נִשְׁפַּע,— נבע משפע זולתו, מהשפעתו וכד׳: אבל שופעת מאתו (יתעלה) מציאות רבות ואין זה כהשפע החום מן האש ולא כחיוב האור מן השמש (ר״מ א״מ, מו״נ א נח). ויהיה ציירו סדר הכל בידיעה פשוטה סבה להשפע הכל ממנו על הדרך שירצו (ר״ח קרשקש, פי׳ מו״נ ב ד). שהם מושפעים תמיד מהסבה הראשונה שבכל עת ועת נשפעו ממנו (ר״י אברבנאל, שמים חדשים ג, כח:). האלוה ית׳ והמלאכים הנשפעים ממנו בהדרגה (אמו״ר לראב״ד ב ד ב, ם). וכאשר נשלמו ההתחבריות מן האומה והזמן והמקום נשפע השפע על המוכן (שם ב ה א, עד). כי כל השפע הנשפע בעולם מוכן הווית הבריאה תמיד היה נשפע על ידי וזהו משחקת (ר״מ אלשיך, רב פנינים, משלי ח לא).—ובמשמ׳ נטה באלכסון[1]: ובשיפולי החלוק הוא רחב והוא נשפע ומתקצר והולך למעלה (ערוך ערך טרז).

—פע׳, *שִׁפַּע[2], — הרחיב, erweitern; enlargir; to widen: ומשפע את השפופרת ממקומו ומביט בה עד שצופה את אותו הסימן (הרכבי, זכרון לראשונים, כח). וכן קרשי המקצעות של משכן משפע רחבן לכלות עד באמצע (ערוך ערך טרז). ונעשה מדרון לרשות הרבים וכו׳ והוצרך לשפע אצל פתחו לר״ח (רש״י, שבת ק.). במדיר את כותלו, עושה ראש כותלו מדרון ומשפעו לצד החלונות (סוא, צ״ב כב:). (בשחיטה העשוי) כקולמוס, באלכסון וכו׳ והתחיל בקנה למעלה וחתך וישפע כלפי מטה (סוא, חול׳ ל:).—וכמו הקל: מן המלוא וכו׳ וגובה התל באמצע ומשפע והולך לכל רוח הוא קרוי מלוא (סוא, ש״ב ה ט). ולפי שההר הולך ומשפע לצד המזרח קורא לו ומתחת הלשכות האלה (סוא, יחזק׳ מב ט). ודילכתא משיפוי כובע ולמטה כשרה, קודם שיתחיל הכובע לשפע ולעלות כשרה (סוא, חול׳ יט.).

—הפע׳, *הִשְׁפִּעַ[1], — שהשפיעו אותו, שנבע משפע זולתו ומהשפעתו: ובאותו זמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה וכו׳ שהטובה תהיה מושפעת וכל המעדנים מצויין בעפר (רמב״ם, מלכים יב ה).— והשפע אדם או דבר ממנו, קבל משפעו או מהשפעתו: והוא ענין אלהי מושפע ממה שאחר הטבע (ר״י אבן לטיף, צורת העולם י״ג). כי כשהוכן החומר והיה בו זה החום המשוער וכו׳ יושפע מזה הכח הנבדל זה הכח הנפשיי בזרעים (רלב״ג, מלחמות ה׳ ה ג א). כן אפשר שתושפע מההשגה החסרה השגה יותר שלמה (סוא, שם ה ג יג). וזה מצד היות הנמצאות מושפעות ממנו (האל) והוא עלה להם ופועל אותם (ר״י אלבו, העקרים ב א). לפי שהעלול הזה וכו׳ ישכיל את עצמו ואת התחלתו ובמה שישכיל את עצמו וכו׳ יושפע ממנו נפש הגלגל וגרמו, כי במה שישכיל מעצמו שהוא שכל פשוט

---

[1] [ע״פ הבנה זו של שְׁפַע בתו״ם, ועי׳ בהערות שלפני כן.]

[2] [אין צורה זו בתו״ם. אמנם מובא במלונים מתוך סד״ר איכה, אלפביתא רביעא, סורו טמא, בלשון זו: ר׳ ברכיה וחלפי בר זביד בשם ר׳ אימי: מהו ושפח (וי׳ קדקד בנות ציון וגו׳, ישע׳ ג יז): ושפע פחי לשמור זרע קדש שלא יתערב בעמי הארצות, ע״כ; אך אין זו אלא נסחה משבשת ולקויה בחסר בפסק׳ המאמר המלא המובא בילקי שמע׳ ישע׳ שצט וז״ל: ר׳ ברכיה בשם ר׳ מייסא אומר ושפח (בשי״ן) כתיב, שכר משפחותיהן שלא יתערב זרע קדש בגויי הארצות וכו׳ מה עשה הקב״ה ות׳ פתחן יערה רמז למעיינות שלהן והיו שופעות דם וממלאים קרונין שלו וכו׳ ע״כ. ובולט השבוש.]

[1] [בתו״ם נמצא בינו׳, מושפע רק בנסחה מספקת שבירושי׳, ועי׳ הַפע׳ הערות.]

וכו' יושפע ממנו נפש הגלגל, ובמה שישכיל שהוא אפשרי המציאות יושפע ממנו גרם הגלגל החלק וכו' וכן מן השכל השני יושפע ממנו שכל שלישי וכו' (הוא, שם ב יח). ואמנם אם יבא ויושפע מהסבה הראשונה וכו' או מנפש העולם והו דבר שלא בארו ארסטו כפי' (מנחת קנאות, קויפמן, 54). — והשפע לו, ועליו: והיות להם רצון ובחירה במה שתושפע להם מן ההנהגה, כמו שיש לנו רצון במה שהושפע לנו (ר"מ א"ת, מו"נ ג ז). ושכל מה שזכרנו אלו יהיה היותר נכבד לא יושפעו עליו הצורות והכחות היותר נכבדות, אבל כל מה שהגיע סוג מה הושפעה עליו צורה נאותה לו (אמו"ר לראב"ד ב, מד). בשפע השפע על המוכן ועל אשר הוא לו בקנין לא כמו שיושפע על המוטבע (שם ב ה א, מד). ועל ידי זה ישפע שפע רב בכל העולמות (יהי רצון, סדר ספירת העמר). ומשם (מזיו כבודך) ישפע שפע החיים לעבדך (יהי רצון, תפלה כשנכנסים לסכה בליל א סכות). — ובינ' משפע, מקבל ההשפעה: ולא היה לה (לשבת) בן זוג וכו' שיהיה מושפע ממנה עד שנשארה היא כנקבה ומושפעת ולא משפעת (ר"י אלבו, העקרים ב יח).

שֶׁפַע, ש"ז, — רֹחַב, רחב ידים [1]), Weite; largesse; capaciousness: עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק כי שֶׁפַע ימים יינקו ושפני טמוני חול (דברי לג יט). — ובתו"מ: כי שפע ימים יינקו, שנים נוטלים כשפע ונותנים בשפע ים ומלכות, ים נוטל כשפע ונותן בשפע וכו' (ספרי דבר', שנד). — ובסהמ"א, במשמ' מלא, עֹשר, Fülle; abundance: ומשפע מצות תפלין יתמשך עלי להיות לי חיים ארכים ושפע קדש (לשם יחוד, סדר הנחת תפלין). ועל ידי זה ישפע שפע רב בכל העולמות (יהי רצון, סדר ספירת העמר). ומשם ישפע שפע החיים לעבדך פב"פ אמתך (יהי רצון, תפלה כשנכנסים לסוכה בליל א סכות). ובנענועי אותם תשפיע שפע ברכות מדעת עליון (יהי רצון, תפלה קדם נטילת לולב). ונתן לו (לחסיד) הב"ה עושר גדול ונכסים בשפע (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ א, 87). ובכן תקבלו שפע ברכה ושלום מאת המקום (פנקס ועד ארבע ארצות, שנת שמג, סיילפרין, 28). שפע ברכה רבה וארוכה להולכי בדרך נכוחה (שם, שנת שפז, שם, 55). — ובמשמ' דבר השופע מזולתו, Ausströmung; écoulement; outflow: ויאמר בכחות הגלגלים ג"כ שהם ישפיעו במציאות ויאמר שפע הגלגל (ר"מ א"ת, מו"נ ב יב). ואחר שבארנו וכו' ראוי לנו לבאר ענין השכל הפועל ומה ירצו בו, האם הוא וכו' או א' מן השכלי' נבדלים או שפע מה אשר יושפע מהם (מנחת קנאות, קויפמן, 64). כן תתענג הנפש משפע האור הנצחי אשר נגה עליהם לעולם הבא (אגר' ר"א סיכיני, REJ XXVI, 222). — ושפעי הגוף: רוב השפעים שהורגלו לבערן מן הגוף כמו השתן והצואה והזיעה (ספ' אלמנסור, כ"י ועיקן, ב א מסמז). — ובפילוסופיה בכנוי, לכח הרוחני הנאצל מן הבורא והשכלים הנפרדים וכו'; וכמו התעצמם בשפעים השופעים מהראשון יתברך וכו' והודרגו אל אחת עשרה מדרגות ועמדו השפעים אצל השכל הפועל וכו' (ר"י א"ת, הכוזרי ה יד). וזה הוא אמתת מראה הנבואה בבא השפע הנכבד על הכח השכלי (הוא, כוח חן יד ד). ויכונה לעולם פועל הנבדל כשפע על צד ההדמות בעין המים אשר ישפיע מכל צד וכו' נאמר שהעולם נתחדש משפע הבורא וכו' וכן יאמר שהוא השפיע חכמתו על הנביאים, הענין כולו שאלו הפעולות פעולות בלתי גוף, והוא אשר יקרא פֹעלו שפע וכו' (ר"מ א"ת מו"נ ב יב). ונראה שדעת רבותינו ז"ל היא שהמאורות נבראו משפע המלאכים ומשפע המאורות נבראו הגלגלים (ר"י אנטולי, מלמד התלמידים, נח, נג:). הנבואה וכו' הוא שפע שופע לשכל האדם רוחני מדעי וכו' (ר"ח קרשקש, אור ה' ב ד א). ומי שיטיב העיון בזה ימצא כי המצא שפע

[1]) [התרגומים הקדומים רבינו מלה זו או כלשון שטפון מים (ולג' inundationem) או, בהשאלה, במשמ' עושר (השבעים πλοῦτος) ולפי זה השמוש בסהמ"א. ואלו, כמבֹאר בהערה לשרש, עקר משמ' שפע כלשון רֹחב, וכן בא שפעת מים על יד רחב מים, וכן גם שפע ימים עקרו רֹחב (המים שב)ימים, כלשון ורחבה מני ים (איוב יא ט), ואין משמ' „שפע ימים יינקו", כי יינקו דווקא ממי הים, אלא הכוונה: כרֹחב הימים כן רֹחב עשרם אשר יינקו. וגם בהמשך ושפני טמוני חול, חול זה לב שמושו במקרא כתמונה לרבוי (כחול לרֹב), וכאן כאלו נאמר: ושפיניהם (ז"א צפוניהם, אוצרותיהם) כטמוני חול, כאוצרות החול, לרוב.]

אלחי באמצעותו יתוקנו העניינים המצטרכים לתקין (ר"י אלבו, העקרים א ו). שהנבואה שפע שופע מאת השם ית' (ר"י אברבנאל, מ"ג כג).—ובקבלה: ומוד העולם הבא וכו' וכל השפעים יוצאים משם רצים ושבים (ר' משה די ליאון, הנפש החכמה ד). כל השפע בא למלכות מצד היסוד ומסנה לעולמות (רמ"ו, פרי ע"ח, שער חג המצות, ז). כי ידוע שהחיצונים נקראים אבן נגף הם מעכבים השפע (נועם אלימלך, וילך).—ואמרו פיטנים ומשוררים: ולובולון אמר, ימים שפעם יגמאו אמונת יחודם יראו (יסודה בכ' מנחם, אמרה רנן, מחזור איטלי ב, קפט.). שפע כח כתר עליון לעם דל עני ואביון (שלמה כהן, מפע כח). הכין ופעל זהרי חכמה, שפע נבואות עם סגולתו (עמנואל הרומי, אפתח בכנור, מחברת ד, הברמן, 147). ידבק אלי פועל ושפע נכבד, יפרץ נבואות מחזה לנבירים (תדע אמה כמלא, JQR 1915, 539). שפע נבואתי נתנו אל אנשי סגלתו ותפארתו (דניאל בן יהודה דיין, יגדל). איש אחד ראה צפע, ויאמר עתה אגמול גמולה, לתבל טובה מכל סגלה, מכל עשר ושפע (יל"ג, משלי יהודה, המשל הכ"ה).

שׁוֹפַע, ש"ז, — כמו שֶׁפַע, וביחוד בהת"פ עם ב' בבל"ם, בשׁפע [1]): ג' מדות אלו הנזכרים ימצאו במדותיו יתברך וכו' עין טובה היא הנתונה בוותרנות ובשופע (אליהו די וידאש, ראשית חכמה, שער ענוה, קנז:). וידעתי שכל אחד היה פורע לאושפיזא בשופע על דמי סעודתו (מיד"א, מעגל טוב השלם, 105). והלכנו לסעוד אצל ר' יצחק סרוקי בנו, ובאמת הפליא לעשות משתה מתוקן בשופע ונקיות (הוא, שם, 154).

שִׁפְעָה, ש"נ, במקרא רק בסמ' שִׁפְעַת – רֹחב, רבוי, ובפרט בצרוף שפעת מים, כמו רחב מים [1]). Weite, Fülle; largesse, abundance; width, abundance: או חשך לא תראה וְשִׁפְעַת מים תכסך[2]) (איו' כב יא). התרים לעב קולך וְשִׁפְעַת מים תכסך[3]) (שם לח לד).—ובהשאלה, שפעת סוסים וכדו': והצפה עמד על המגדל ביזרעאל וירא את שִׁפְעַת יהוא בבאו ויאמר שִׁפְעַת אני ראה (מ"ב ט יז). שִׁפְעַת גמלים תכסך (ישעי' ס ו). מִשִּׁפְעַת סוסיו יכסך אבקם (יחזק' כו י).—ובתו"מ [4]): אדם שיש לו שפע ו קוריים [5]) איכן הוא נותנה לא באימצע טריקלין, אתמהא, כדי שתסכול קורות שלפניה ושלאחריה (רבי אבא בר כהנא, מד"ר ברא' יד, תיאודור, 130; וכעין זה מד"ר קהלת, את הכל עשה יפה בעתו). מה תמרה זו אין בה פסולת אלא תמרים לאכילה ולולבים להלל, חריות לסכוך, סיבים לחבלים, סנסנים לכברה, שפעת קורות להקרות בהם את הבית, כך הם ישראל אין בהם פסולת (מד"ר ברא' מא, וכעין זה שם במד' ג).—ובסתמ"א: ונצא כיום ההוא ה שפעת סוסים גדולה (גנזי מלכים, מלכות ספר תורה, עמוד כא). ואאזנים תצלנה לרגשת קול הכנור ושפעת מי הצנור (ר"י חריזי, תחכמוני ג, קאמינקא, 35). ויסיפו מענן לקחם שפעת גשמים (שם ה, 84). ושואב שפעת יפעת מבינים נערצים (שם מז, 160). אני משביע המדבר והערבה וכו' בחרבי השלופה ובזרועי החשופה ובסערה המרחפת ובאש השורפת וביפעה השואפת ובשפעה השוטפת (שם לו, 302).—ואמר המשורר: שפעת דמעי כדם תאדם (הוא, קנר כניא סאמה, שם לה, 296).

---

[1]) [כתו"מ נמצא בְּשֶׁפַע רק בנסחאות שבמקצת דפוסים במד"ר ויקרא ד: ג' נוטלין בשופע ונותנין בשופע הארץ הים והמלכות וכו', אך במהד' מרגליות, עמ' פג: בשפע, וכן גם במאמר הדומה בספרי ד' ר' שנד, עי' שֶׁפַע. אך נראה שעל יסוד הקריאה בשופע במד"ר, נכנסה בכ"ו צורה זו לסהס"א.]

[1]) [עי' בהערה לשרש.]

[2]) [כלו' כלום אינך רואה את רחב מי המבול העומדים לכסותך.]

[3]) [ולשפעת המים העלולה לכסותך.]

[4]) [במשנה שבדפוסים (סוטה ח א, וכעין זה בספרי דבר' קלב) כתוב: אל תירא מפני הגפת תריסין ושפעת הקלגסין, ובמכילתא (בשלח ב ג): ירעם מן שמים כנגד אגפת תריסין ושפעת עקלגסין שלהם, ע"כ, אבל במהדורת הורוויץ־רבין של המכילתא לפי כתבי יד: שיפת קולגסין, וצדקה הערתם שם: ושיפת וכו' וכן גרסת הערוך ערך קלגם במשנה דסוטה ריש פ"ח והכונה שפשוף המנעלים זה בזה וכו' ע"כ. וכן במרב"ם במשנה: ושיפת. וביתר דיוק יש לבאר שיפת קלגסים כדריסת הנעלים. ולפי זה לא היה הצרוף שפעת קלגסים קיים באמת בלשון חז"ל.]

[5]) [בדפוסים: קורה שופעת.]

שִׁפְעַת, עי' שִׁפְעָה.

***שַׁפַּעַת**, ש"נ, — מחלה, הצטננות, דלקת צנורות הנשימה, influenza: נוהג בספרות ובדבור.

— *שפעת הבטן, ושפעת הגרון, והשפעת הספרדית, עי' מזיא־טשרניחובסקי, ספר המונחים לרפואה ולמדעי הטבע.

***שַׁפַּעְתִּי**, ת"ז, — של שפעת, נוהג בספרות ובדבור.

שפף, ממנו מְשַׁפֶּה, שְׁפִיפוֹן (עי' שם). ועי' שוף, שפשף[1]).

***שפץ**[2]), ממנו *שִׁפּוּץ, *שַׁפָּץ.

שָׁפַץ, קל לא נמצא במקורות.

—פע', *שִׁפֵּץ, — תקן וחזק, reparieren; réparer; to repair: מקים להם (לישראל) מושיעים לגדור פרצותיהם ולשפץ סדקיהם (ספרי הגאוי, מן, JQR 1918, 176). אמר אביי שיפוצא מאי תיקו, פי' עדיין לא נפל וכו' והוא אומר אשפצנו, ועלתה בתיקו ולא תשפץ (ערוך ערך ספן). אין חרב (הבית) לפי שהדר בתוכה טם ומשפיץ[3]) סדקיה תמיד (רש"י, צ"ק לז.). הכי גרסי' שיפצא מאי, ושם דבר הוא כלומר מהי שתשפץ (תוס', ד"ה הכי גרסיי, כתוב' קנ.). פי' שרוצה לשפץ ולהחזיק הבית וכו' הלכך אינה רשאי לשפץ (תוס' רי"ד, שם).

1) [בערוך ערך שף (כלג.) כתוב: כגון שהיו לו צורות מצוירין בכותל ונתחככה בהן וישפפה אותן, ע"כ, אבל בגרסת ר"ח (בהערת קוהוט) וששפשה, וכך נכון. בסדר אליהו רבה כו (א: כט). מא"ש 145, כתוב: ונפלו כולן (המרגלים) על פניהם ארצה, והתחילו מנפחין להן בפניהן משפפין להן באפן. כך היו מנפחין להן כך היו משפפין להן עד שנתישבה דעתן עליהן, ע"כ. ושם 162, על אדם אחד שמצאו אותו עבדיו של מלך טמון בסלע בשדה: התחילו מנפחין לו בפניו ומשפפין לו באפיו, כך היו מנפחין לו בפניו ומשפפין באפיו ע"כ, ומא"ש מעיר: בילקוט בסגנון קטוע וג' ומנשבין באפם ע"כ. ונראה שהעקר ומנשפין, וצ"ע.]

2) [עי"פ הארמ' שבתו"ס, שאמנם גם מקורה לא התברר, ואולי היא בעקר צורת שפעל מפעל כגון אפץ (כלשון הדוק, ולא מן פצץ או נפץ), וצ"ע.]

3) [וי"א ומשפץ.]

— פע', *שֻׁפַּץ — ששפצו אותו, נוהג בספרות ובדבור.

— התפ', *נִשְׁתַּפֵּץ, — תֻקן ושֻׁפר, נוהג בספרות ובדבור[1]).

א. **שפר**[2]), ממנו שׁוֹפָר, *שְׁפוֹפֶרֶת. ב. *שִׁפּוּר, *שְׁפִיר, שֶׁפֶר, שִׁפְרָה.

ב. **שפר**[3]), ממנו *הִשְׁתַּפְּרוּת[4]), א. *שִׁפּוּר, שַׁפָּר.

1) [כתוספת' צוק"ם מכשיר' א א נדפס: ועל שפקין משנגבו וכו', אך, כהערת ליברמן, תוספת ראשונים, אין זאת אלא טעות דפוס במק' שעקרן, שעקרין שבכתבי יד.]

2) [שרש זה עקר משמעותו בעבר' היא זו של קרן (שופר) התיש, הנקרא באשור' שַׁפַּר, וכנגדו גם צפיר (עי' שם), צפיר עזים; והואיל ושמש שופר גם כלי קבול, על כן נסתעפו מזה גם מלים במשמ' כים וכד' כגון שָׁפִיר, שפרה, שפופרת, ובשנוי מבטא, אולי בעבר המלה מלשון ללשון, גם סִפְרָה (תה' נו ט) שפרושה נאד (בערב' זִפְרָה a), וכן באשור' סַפַּר על יד שַׁפַּר במשמ' כים, רשת, ומכאן שמוש הפעל סִפֵּר כלשון מילוי לתוך נאד וכד', כמבֹאר בפרוש העורך לאיוב לח לז (מי יְסַפֵּר שחקים בחכמה ונבלי שמים מי ישכיב), ועוד.

המלה אֶשְׁפָּר שבש"ב ו יט (ויחלק לכל העם וכו' למאיש ועד אשה לאיש חלת לחם אחת ואֶשְׁפָּר אחד ואשישה אחת) ובדהי"א יו ג (ויחלק וכו' לאיש ככר להם ואשפר ואשישה), לא היתה למעשה בלשון, ואין לגזור אותה מן א. שפר או ב. שפר, והמכון הוא (כדברי העורך בפרק על בטויים שנולדו מתוך טעות, ב"הלשון והספר" א): ויחלק וכו' לאיש חלת לחם אחת ואש פר אחד, ואש שה אחת, כלו' לזה נתן חלת לחם ולזה פר או שה.]

3) [שרש זה שממנו במקרא רק ככתוב בתה' יו ו, ושאף לא היה בשמוש חי בעבר' של חז"ל, שאול הוא מארמ' (במקרא דנ' ג לב; ד ט ועוד, ובפרט בצרוף שפר על, וכן בתעודות יב ובארמ' שבתו"ם וכסור'). וכנגדו בערב' שפר b), הזהיר. ועי' גם שַׁפְרִיר, הערה.]

4) [ועי' פע'.]

a) زَفْرَة   b) سفر

שָׁפַר, פ״ע, שְׁפִרָה, — היה נאה וטוב, schön, gut sein; être joli, bon; to be nice, good: חבלים נפלו לי בנעמים אף נחלת שָׁפְרָה עלי (תהל׳ יו ו). — ובמדר׳: שִׁפְרָה, ששפרו מעשיה לפני האלהים[1] (מד״ר שמות א). — ובספה״א: ובתוכי כל תענוג ינעם וישפר וסביבותי אמנה ופרפר (ר״י הריזי, תחכ׳ מט, 374). ולשון לו ישפר בחכמה אין מספר (ר״ז אלגיאזרי, ספר המוסר ג). אהה לבתי התבונות, במעבה האדמה שוכנות, והלשון אשר לכל מליצה ישפר ילחך העפר (שם מס, מטמוני נסתרים, כד). — ואמר המשורר: בראות אנשים מנחם שמו אשישה ואשפר לבי אפתה בפתות לחם ואיטב ואשפר (רמצ״ע, הענק ע, ברודי, ססז). נפשם באנשי מספר לא יחיו והון ישפר מערמות העפר (הנ״ל, אם תפקד סכסנו, דוקס׳ 78). הגות שפתי ישפר המון חטאתי יכופר (ר״י הלוי, אלהי מעשיו, דיואן ג, 238). לצנף רצויו צניף צדק ומעמדם ישפר (הנ״ל, אתה כוננת, שם שם, 242). יי׳ שוכן גוש עפר יקימנו ונחלתו תשפר (ראב״ע, אלילים אכפי פוסיום, איגר, 243). שירי לך יערב ישפר כמו שור פר (ר״י נגיארה, יגדל גפי, עולת חדש, יד). — ואמר המתרגם: שלש הנה תתאו נפשי ובעיני אלהים ואדם תשפרנה[1] (ב״ז, ב״ס כה א). — וביני פָּעוּ׳, *שָׁפוּר, יפה, הדור, ואמר הפיטן: מתפורים שור שפורים[2], הסתכל בך כופרים (פלאת סבנלי, סמורה וכלוה, זולת א פסח). יהיו שפורים אמרותיכם (יום קדוש, פיוט לר״ה, אילת השחר, קלו:). — *שְׁפוּרִים, בםשם׳ שמים[3], ואמר הפיטן: הסתכלו בני בקריעת שפורים[4] וראו שאין כמוני בקדישין ועירין (יהודה בר מנחם, אנכי אדיר, אופן לשבועות, מירת איטליה, פירמן, עו).

---

1) [אולם בלשון ב״ם גני׳: בשלש חפצה נפשי ונאות תן לפני אלהים ואדם. שכן אין „שפ״ר" במשמ׳ יפי בעבר׳ שבתו״ם אלא בדרשת הכתוב בלבד.]

2) [י״מ מבין העכו״ם שהם חפורים כרכתיב חפרה אמם הבט את ישראל היפים (מעשה אדג).]

3) [עפ״י הבנתם זו בכתוב: ברוחו שמים שִׁפְרָה (איוב כו יג). אך עיי שִׁפְרָה.]

4) [עפ״י לשון הכתוב: לו קרעת שמים ירדת (ישע׳ סג יט).]

— פִּעֵי. *שִׁפֵּר, — קשט, יִפָּה[1]: שפרה, שמשפרת את הוולד (ספרי במדי עח, וכעין זה מד״ר שמות א). והקב״ה שולח משמי מרום מי שמנקה ומשפיר[2] אותן כחיה זו שמשפרת את הולד (סוט׳ יא.)[3]. הנותן אמרי שפר, שארצו מתברכת שנא׳ נפתלי שבע רצון והם מבכרין מפירותיהם[4] למלכים ומשפרין דבריהם (מד״ר בראש׳ לט). שהיתה (שפרה) משפרת את התינוק כשהוא יוצא מלא דם (שם שמות א). שחיתה משפרת על דברי בתה ומפייסת עליה (שם שם). בחדש זה תחדשו מעשיכם בשופר, בחדש הזה שפרו מעשיכם, אמר להן הקב״ה לישראל אם שפרתם מעשיכם הריני נעשה לכם כשופר הזה (שם ויקר׳ כט).

---

1) [למעשה אין שפר כלשון יפי בא בעברי שבתו״ם אלא בדרשת המלים שפרה, שופר שבמקרא, ואלו בדכורם השתמשו חז״ל בלשון נוי, נאה.

בתוספת׳ צוק״מ כלים ב״ב ד יג כתוב: העושה פסיקא לשפר ללבב ולצייר בהמה טהורת, לתחת כריסו של חמור טמאה ע״כ; אך בנסח הספרים: העושה פסיקה לשפיר ללבב ולצייר וכו׳, וקשה הענין. והגר״א גורם: העושה פסיקיא לשפיר וללבב ולצדדי בהמה וכו׳. ובירושׁ׳ שבת י ו מובאים הדברים בנסח זה: כהדא דתני העושה פסיקא (נ״א פסיקיא) לילבב לישפר להדיק בה את המרצופין ע״כ.

אולם א) אין כאן למעשה לצייר אלא לשון צרירה וקשירה של ה„פסיקיא" (במ״ר) שהם fascia צרורות וקישורים ברום׳; ב) כנגד כרסו של חמור, דטמא יש צרך שיוּכר מקדם גופו של בעל חיים טהור, ועל כן מסתבר, שצ״ל בקרוב: העושה פסיקיא (מ״ר) ללבה של פרה לצייר בהם, טהורה, לתחת כריסו של חמור טמאה. וצ״ע.]

2) [פִּע׳ ולא הִפע׳, ובמד״ר (שמות א) ומשפר. ואמנם הענין והמלה חיה — מילדת, מורים שאפשר שבא משפר בדרשה זאת כלשון המרת שפיר ושליה, וצ״ע.]

3) [במד״ר בראש׳ צח כתוב: הנותן אמרי שפר, אמרי שופר שהן משפרין אמרין שנתנו בשופר ובתרועה ע״כ; אבל ברור שאין המלים „שהן משפרין" מן הענין, ובמדרש תהלים פא מובא המאמר באמת בלי שתי המלים האלה. ונראה שנוסף „שהן משפרין" מתוך הדרשה האחרת במד״ר בראש׳ צט (המובאת בפנים) המסתיימת במלים „ומשפרין דבריהם".]

4) [אפשר שביסוד הדברים דרוש על המלה שפר כלשון שפורים ורבים, וצ״ע.]

אם שפרתם מעשיכם לפני אף אני עומד מכסא דין (פסיק' ר"ב, במדם הסביעי, בובר, קנד.).— ובסהמ"א: פיו צדקותיו יספר ולשונו חסדיו ישפר (ד"ס סל יסודי מלרים ול"י ב, מן, 184).—ואמר הפיטן: ויתחזק בשקט בשלום לשפר שתוליו (ינלי, ויהסזק, קרוב' נרלסים, זולחי, עג). לאותות ולמועדים חבלו שפרת (כ"ה קליר, כבות עסים, קרוב' הסדם). שוה ארקו, שפר מתקו, שב בהנתקו, בשומו לים חקו (סמעון בר ילחק, לדון למנכי, יולר ל סבועי). שפרו מעשיכם וברית לא תופר, נאקתכם יאזין שחקים שפר[1], ותיטב לה' משור פר (הוס, סמו מפלרים, קרוב' ב ר"ה). תריד עפר תקין כפר תרם ושפר תאמו בשפר (לילת הססר, יולר סבת ר"ח). חמור שפר תנוי שפר תת כפר תאב עפר (אל נסא, יולר סבת נרלסים).

— נפע', *נשפר, — היה יפה, נעשה נאה, ואמר הפיטן: כל מושבי הארץ פירשתי בגאלת מכר נשפר[2] (רסע"ג, לם ייי, סרי"ג מלוות, סדור רסע"ג, קפא). גוללו יריעות ומסכים אשר בסתרם נשפרתי (הוס, למרתי נגזרתי, סליסי יוס"כ, סס, ס). מבטאו אליך ישפר, רם אשכול הכופר (מליר בר' ילחק, סמור ענודת, סליחי' מנחת יוה"כ).

—פעי, *שפר, — ששפרו אותו: נפתלי אילה שלוחה, קלים כאילות בהשתלחם מן המלחמה לבשר בשורות טובות ומשופרית של נצחון (חזקוני, נרלסי מט כא). מישור ארצו יהא נטוע מענפים הנותנים פירות יפות ומשופרות (סס סס).—ואמר הפיטן[3]: ...משור פר, בחן וחסד משופר (ינלי, קרוב' נרלסים, זולחי, כח). יוטב משור פר ומאיל המשפר יום המספר לקול חדוש שופר (כ"ה קליר, חסא דעי, סופרות מוסף ל ר"ה). יהי חבלו במנעמו וחלקה לו משופרה (סו"ס

1) [אפשר שצ"ל ספר כלה"כ: מי יספר שחקים בחכמה (איוב לח לז).]

2) [כלו' גאלת הנחלה, אשר שפרה, ואשר בעלה מכרה לאחר ולא לגואלה.]

3) [אמנם השתמשו הפיטנים בצורה זו על יסוד הכתובים, ואולי איל משפר בדבריהם הוא איל הנותן אמרי שפר, או בעל שופר, וכן ברוחך שופרו חזקים בתבונה הוא רמז לכתוב ברוחו שמים שפרה (איוב כו יג) לפי הבנה זו או זו, אף משרש ב. שפר, וקשה להכריע.]

הגלוניס מן הגניי, גינלבורג, 278). ברוחך שופרו חזקים בתבונה (מסולם בר קלונימוס, לסוחה כפלאותיך, עבודת יוה"כ, Elbogen, Stud. 126).

— הפע', *השפיר, — בקרוב לפע', בשמושים שונים ע"פ מליצת הכתובים: ...ושת למשביר ומסביר ומשפיר[1]) (ינלי, קרוב' נרלסים, זולחי, סה). ומליץ צחית בעדינו טוב ישפר וגליותנו יקבץ בשיפר (הוס, לימת נקר, סנעסא ללילי ר"ה, סס, סכא). מים לתת טעם באדמת משפיר אמ־י נעם (כ"א קליר, יפסה ארץ, גסס). והנשיא בשעיר יתכפר, עם הארץ בשה וגוזלים ובעשירית האיפה להשפר (רסע ג, לם הי אלהיך, סרי"ג מלוות, סדור רסע"ג, קסג). נביאיך נששת וכל אומר משפיר (הוס, תקרא ספתי, סליחי' תענית בלב, סס, סכד). יצמיח לו ישועה ואורה וחבלו ונחלתו ישפירה (מכתב רלס הגולה, סקדס, סנה ג', גלי' א-ב, 5. בוטחיך אל תתפירם תורת חסד תשפירם, (סלמה הבבלי, אמרה לאל, מנחר הסירה העברית מאיטליה, סירמן, כד). גורלי השפיר והנוה (מסלם בר קלונימוס, אפיק רנן, יולר ב פסח). אל חנן נחלתו בניעם להשפר (סמעון בר ילחק, אל סנן, יולר ב ר"ה). ומפני זה תמיד אנו שואלים מלפני אלהינו להשפיר נחלתנו (ד"ס סל יהודי מלרים ול"י ב יעקב מן, 344).

— הפע', *השפר, השפר, — כמו פע', ואמר הפיטן: לקול חדוש שופר יוקש יופר וסוטן יוחפר, יושר לב יושפר בקול שפור שופר (כ"א קליר, אסא דעי, סופרות, מוסף א ר"ה). לאגוד גדוד ישפר להעצים גדודיו בלי מספר (הוס, אליס ביום מסן, עלי. קריגת עור הושפר, קושט אומר בשיפר (יהודה בר מנחם, אור ישראל, יולר א סבועות, מחזי איטלי א, קמח.).

— התפ', *השתפר, — הוטב, השביח, נוהג בספרות ובדבור.

א. שֶׁפֶר, ס"ז, שְׁפָר[2]), — קרן של איל, Widderhorn; corne de bélier; ram's horn: מאשר

1) [בשמוש לא ברור.]

2) [המסרת הפרשנית ואף התרגומים הקדומים הבינו שפר בכתוב, ע"פ הארמ', כלשון נוי ויפי, הואיל והבינו רבם ככלם אמרי כלשון מאמר ודבור; ואמנם השבעים (המתרגמים גם הם שפר: κάλλος, יפי) מתרגמים

שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך, נפתלי אילה שלחה הנתן אמרי שֶׁפֶר (בראש' מט כ–כא) [1].—ובסהמ"א, במשמ' נוי, יפי [2]: Schönheit; beauté; beauty: לקח משפר שמנונית [3] שבו (וסוס"ר, ויקרא ט). גם בתוכם רבינו ילדינו, לשונותם למדנו ותלט עלגתם על שפר אמרינו (רסע"ג, הסקד' העברי לס' הגלוי, הרכבי, כד). נודע שמו בשערים בחסד ובאמרי שפרים (קונץ אגרות צוקסטורף, 20).—אמר הפיטן: שבט המרובה, שפר נחלתו תרבה (ינאי, מחלוקת, קרובי במדי, זולאי, רכו). זכר לין כפרים ואמרי שפרים למשלמי פרים בשפה יזבור (כ"א קליר, זכר תחלת, זכרונות, מוסף א ר"ה). שפר אמריו במדיו, שניניו מנת מדיו (רסע"ג, אלהים אלל, אזהרות, סדור רסע"ג, קל). שלחיך פרדס שפר [4] נאים והדורים (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצר א פסח). ואני ידעתי דרכך בשפר, רוץ וקח איל תחת

אמרי ותו ἐν τῷ γενήματι ז"א בתולדותיו, בוולדות, ואולי נתערבב כאן תרגום נוסף של בן פרת, שאחריו. ואולם כמבֹאר בדברי העורך, הלשון והספר ב, עמ' 210 וכו' יש לראות את ברכת יעקב לנפתלי כהמשך לברכתו לאשר, כלו' כשם שיתן אשר מעדני מלך, כך תהיה אילה (או יהיה איל) שלוח למלך למאכל מאת נפתלי והוא נתן לו אִמְרֵי (מן אִמֵּר, בהרפית הדגש בשוא) שפר, ז"א כבשים בעלי קרן שופר, ועי' בנאמר בהערה לשרש א. שפר. במשמ' זו של איל מקרין יש אולי להבין גם את שם ההר, הר שפר (במדי' לג כג וכו') שאחרים מזהים אותו ב„ספר" (בראש' י ל). ובסהמ"א הרבו להשתמש בצרוף (נתן) אמרי שפר, במשמ' דברים יפים.]

1) [בתו"מ אין המלה שֶׁפֶר באה. בבבלי ב"מ יד. (ומי אמר שמואל הכי והאמר שמואל שבח שפר ושעבוד צריך לימלך) יש לראות שפר כמונח ארמי שְׁפַר. במד"ר במד' יד, ב נאמר על נפתלי: ולכך בירכו אביו באילה שלוחה שהית רץ במשלחתו כאיל, ולכך בירכו באמרו שפר על שהיו אמריו שפריי' ע"כ, בודאי אין כונת הדורש לנמק שוב את הברכה באמרי שפר, בהיותן אמרי שפרים, שהיא אך חזרה על לשון הברכה; אלא אין כאן אלא רמז לאחת הדרשות שבמד"ר בראש' ובהקבלותיהן, כגון שנתנו אמריו בשופר, וענין כזה קושר ברכה זו לענין ריצת נפתלי במשלחת כדי לחכריז אמרים כשופר.]

2) [ע"פ הבנה זו בכתוב.]

3) [בתלמוד (חולין לו:) בארמ': שקל משופרי שופרי.]

4) [במחזורי אשכנ' מנקד שְׁפַר, במחז' איטלי' (א, קיב:) שֶׁפֶר.]

עופר (הוא, אז בפר המור, סליחי ער"ה). אבל האל במעשהו שפרים (רב להלל גאון, ללור יעקב, דוידסון, HUCA 1926, 234). תרוּד עפר תקון כפר תרם ושפר תאמו בשפר (אילת השחר, יוצר שבת כ"ח). תמור שְׁפַר תנוי שפר תת כפר תאב עפר (אל נשא, יוצר שבת בראש'). ביקרת נפך להזכיר יהודה, בשפר ספיר לדן מפליא, בשוף יהלם להזכיר נפתלי (רסב"ג, ובכן מה נהדר, ביאליק-רבניצקי ב, 215). האל קבל אמרי שפר, זרה זדון אשכול הכפר (רמב"ע, אמללנו בנפשם, דוקס, 67). הנותן אמרי שפר הוא עוזרא הם פר (אזכרה מלוק, סליחי י"ט כפ). אשריך עקיבא חלקך בטוב ובשפר (אודך ייי כי אנפת, סליחי ספרי לו"כ, מחז' איטלי' ב, קו.).—ואמר המשורר: שלשה תעשה תחשוב בשפר, קנות שדה קנות רֵע וספר (רס"ג, פירי מוסר השכל 73). השבתי ספר על פתר מפר לכל אמרי שפר במלים נחברים (דונש, דעה לבי, תשובי על מנחם, 2). ה' לא רצם לנחלה בשפרים (ר"ח, אני אדרש, תשובות דונש על מנחם, 42). מטע אהבים ועפר בו נקבצו חן ושפר (ראב"ע, איך יפליו, כהנא א, 51). אכתב על ספר דבר שפר אשר הוא לי שעשועים (הוא, חפור בקולי, סס 152). עלה המנגן אלי ראש הר שפר (יל"ג, אהבת דוד ומיכל ג, 32).

ב. שֶׁפֶר, שְׁפַר, ס"ז, מ"ר שְׁפָרִים, שְׁמֵי שְׁפָרִים,— כנוי לשמים [1], Himmel; ciel; heaven:

עתה תראה (הלבנה) משמי שפרים ועתים נכסתה (סלות עתיקות בתנ"ך, כד, רוזנטל, 18).—ואמר הפיטן: אשר אימתך במסלולי זבול בימרומי שפר [2] (ינאי, אסר אימתך, קרוב' ימים נוראים, זולאי, סלב).

שְׁפָר [3], ס"ז, — בֹּקֶר, ואמר המשורר: יקום באשמורת השפר ויעזוב אמרי השפר, מהגזל ימלא שופר ויריע בקולו כשופר (עזרא הבבלי, תוכחי מוסר ט, כג:).

---

1) [ע"פ הבנה זו של שְׁפִרָה, עי' שם.]

2) [זולאי מנקד שֶׁפֶר, אבל במחזורים שְׁפַר. שמוש המלה לקוח מלשון הכתוב: ברוחו שמים שִׁפְרָה, ועי' בערך זה.]

3) [ע"פ הארמ' שְׁפַרְפָּרָא (דני' ו כ), בֹּקֶר, שהיא בהערת המסרת למדנחאי תרין מלין: שפר פרא.]

שִׁפְרָה[1], ש"נ, — כמו שפיר, שק, כיס, Sack; sac; bag: ברוחו שמים שִׁפְרָה חללה ידו נחש ברח (איוב כו יג).—ובספה"א, במליצת הכתוב: אמיץ גור ומקים שפרה ברוחו שחקים (ר"י הלוי, אמיץ גזר, זמירות ג, 436). ראו משרתיו כחו ותגיד לאדם מה שחי, שמים שפרה ברוחו ושאר רוח לו (כאנ"ע, מי כמוך, פעה"ס, 150).—ושִׁפְרָה, ככנוי לשמים, וגם בצרוף שְׁמֵי שִׁפְרָה: אתחיל לכתוב גבורה שלאותיות התורה, אשר עינים מאירה, הברורות כאור המנורה, המשמחות נפש מרה, הנתונות משמי שפרה מפי הגבורה (דקדוקי הטעמים, נער-סטרחק 3).—ואמר הפיטן: אקדמה בתודה וזמרה לשוכן בשמי שפרה (מחז' ויטרי, הפט)י עננו והחינו בטללי שפרה (קרב אורך, סדר הפנים לבור, מחז' איט' ב, ר.). דגול בסתרה יושב בשפרה הגבור והנורא (אנוסה לעזרה, סליחי יו"כ הימני'). געיתי שעה משמי שפרה (ליאונטי בר משה מבומה, אליך ה', מנחר הסידה העברים באיטליה, סירמי, ם).

שִׁפְרָה, ש"נ, — יפי, הדר, ואמר המליץ: כהדרת גפן שפרתי ופרחי פרחי הוד והדר (ב"ז, ב"ס, כד כ).

שִׁפְרוֹן, ש"ז, — כמו שִׁפְרָה, ככנוי לשמים. ואמר הפיטן: אדיר בורא שחקי שפרון (אמרי העם שלו ככה, יולי ס"ח).

---

[1]) [התרגומים הקדומים, עד כמה שהלכו אחר נוסח המסרת, ראו במלה לשון שִׁפּוּר וקשוט, כגון וולג': ornavit, התרג' הארמי: אשתבהרו, הסורי: מדבר; והשבעים בתרג' חפשי כאלו (ב)בריחי (κλεῖθρα) שמים נתן אותו.—ראב"ע: הה"א נוסף וענינו תקן מן שפר או מן שפרירו (עי' שפרור) או הבי"ת במלת ברוחו נוסף ויחסר דגש מפ"א של שפרה, ע"כ, ומעין זה יתר המפרשים, ואלו הפיטנים השתמשו במלה זו ככנוי לשמים, על יסוד הכתוב. אך בעלילת היצירה הבבלית מסופר על מלחמת האל הבורא בשר הים נחש בריח, כי שלח האל את רוחו, את סערתו, והדף בו את יריבו לתוך שק וכיס, הנקרא שם סַפָּר, ולפי זה הכונה גם כאן: ברוחו (ו"א ברוח סערתו) שָׂם יָם שפרה, כלו' שם את שר הים לתוך שק ושפיר. ועי' בפירוש העורך לכתוב.]

שפרור[1], שַׁפְרִיר, ש"ז, — מלה מספקת: קח בידך אבנים גדלות וטמנתם במלט במלבן אשר בפתח בית פרעה וכו' ולקחתי את נבוכדראצר מלך בבל עבדי ושמתי כסאו ממעל לאבנים האלה אשר טמנתי ונטה את שַׁפְרִירוֹ[2] עליהם (ירמ' מג ט-י).—ובספה"א, בקרוב בשם' אפריון: עשה לו אפריון תכונה והציב לו שפריר אמונה (ר"י הלוי, אגרת לר' אהרן אלעמאני, ז"ורה א, 62). והמשופע חזה של צל הארץ הוא דומה במראיתו כאוהל נטוי או שפריר של אופל עגול נטוי עלינו (ר"י היפרחלי, יסוד עו"ס ב י). ודע כי ראיותי וכו' האמת נטה שפרירו עליהן ובטלו דבריך (השוי ר' זכריה הלוי, או"ב ב, קלח). ויהי היום יום צאת שלג וקרה יום קרח הנורא על פני השדה נטה שפרירו ויורד רירו (ר' יצחק אכדוטיל, דברי חכמים, מז).—ואמר הפיטן: אני יותדת שפריר החצר וביור לרחצת יד ורגל משמיץ (רסע"ג, אזהרות, קדור רסע"ג, קלג). קבע מלון שכנו ושפרירו נשאם תלאם כתקנם והעמידם במשמרו (אקדמה בתודה, מחזור ויטרי, הפט, 594). שֵׁרוֹת שפריר שטתו, מַטּוֹת ורבוא חטתו (שלמה הבבלי, אור ישע, יוצר א פסח). אלהי גדלת בשפריר זבולך (רסב"ג, ואכן אספיל, ביאליק-רבניצקי ב, 188). אחר יי' רם ונשא נטה שפרירי מעוני (סוא, אלהים אל, מס מס, 201). אל נעלה

---

[1]) [אין המלה במקום אחר במקרא. התרג' הקדומים הבינו מלה זו או כלשון כלי נשק (השבעים: ὅπλα, הסורי: זינה), ככסא מלוכה (וולג': solium) או כבית מלכות (ת"י אפדניה); בבאורים אלו הלכו בחלקם אחר האבנים הגדלות, שראו אותן כהכנה לבנין, ובחלקם אחר המשך הדברים בפס' יא: ובאה והכה את ארץ מצרים אשר למות למות ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב, ולפי המשך זה למעשה אין דרך אחרת אלא לחפש את הנכון בכוון לקרב ולא בכוון לבנין, ואין גם האבנים הגדלות אלא אבני קלע לקרב ומלחמה הן ולא אבני בנין, ועל כן אין לקבל גם את גזירת המלה כלשון יפי (עי' ריב"ג), ואף לא את פרושי החדשים שהניחו על יסוד האשור' שַׁפָּרֻ את המשמ' שרביט, או על פי שפּרוּ (פרוש באשור') את המשמ' של קינוף ואפריון, וכן אין קשר למלה אל שַׁבְרִיר. ואולם בא שפּרּת, שפּרשׁת, גם במשמ' רשת פרושה, ששמשה אף נשק בתאורי אלים שונים, וכנראה גם במשמ' רשת הקלע, כף הקלע, ומשמ' כזו מתאימה לענין.]

[2]) [כך קרי, הכתיב: שפרורו.]

בשפריר מעוני (ר״י הלוי, אל נעלם, זמירה ז, 22). אל מסתתר מעיני כל חי בשפריר מעוו (הוא, אל מסתתר, סס ט, 498). נסתר בשפריר גבהנו (הוא, אמיץ פדה, סס י, 604). נוטה שפריר עליה ויוסד ממדי נשיה (דוד בקודם, ארומם אל, אגרוס סד״ל, 515). אל מסתתר בשפריר חביון (אברהם מימין, אל מסתתר, זמירות). — ואמר המשורר: ובערפלי טהר רחצה במים אל תחת שפרירך תבאי חדר (יל״ג, סג לאדני, שירי יל״ג א, 10). — ובמשמ׳ כוכבי בקר: שבח נותנים לו כל צבא מרום, שפרירים [1]) ומשוררים לאל אדיר ירון (אל אדון, קונטי הפיוט׳ י״, 5).

*שְׁפַרְפָר [2]), ס״ז, בֹּקר, שחר, Morgen; matin; morning, ואמר הפיטן: נוגה הקרנת פניו כשפרפר צורב [3]) (רקע״ג, ארבעים יום, סליח׳ יוה״כ, סדור רקע״ג, סמו). ליוצר מאורי עליה ובבריק נגת שפרפר (רסנ״ג, לאדיר נורא הסלות, צ׳אליק־רבנילקי 3, 162). תחנתי ושועי לפניך תשפר, בהתעטף נגדך המזהיר שפרפר (סליח׳, סדר כב עמרם גאון 3) [4]).

*שְׁפֵרֵר, פ״י, — שִׁפֵּר ותקן [5]), ואמר הפיטן: רבע מספרות מחנני לכפרות רגש שופרות

[1]) [כאן כמו שפרפר ע״פ להי״ב באיו׳ לח ז: ברן יחד כוכבי בקר.]

[2]) [ע״פ הארמ׳ שפרפרא.]

[3]) [כך הנסחה הנכונה, ולא עורב או צוכר.]

[4]) [בב״ר ויקרא יב, לפי גרסת כתבי היד והערוך (עי׳ במהד׳ מ. מרגלי ת עמ׳ רמג) נאמר, בארמית: יתהלך במישרים, סוף שאשתו (של השכור) שפרפרא אומרת לו, כשושנה אדומה ראיתי ואינו פורש וכו׳ סוף שהוא עביד ביתיה שפרפר ע״ב, ואמרו המפרשים מה שאמרו, ואין דבריהם מסתברים. אך ברור לפי הענין שכאן מלת גנאי, וכנראה מלה זרה לא עברית, והואיל והנולד מן הנדה נחשב כממזר, שהוא ברומ׳ spurius, יש להכיר כאן מלה כגון spuripar או spuriper במשמ׳ מוליד ממזרים (כרגמת puerpera היולדת ילדים, primiper מוליד בכור וכד׳). האשה קוראת לבעלה מוליד ממזרים, והוא גורם שכל ביתו יולידו ממזרים.

ולא נאמרו הדברים על המלה מישרים דווקא אלא על השותה יין ושכר, ובודאי אין מקום לבאר שפרפר בלשון מישור.]

[5]) [ע״פ התבנה של שפרור, שפריר כלשון יפי.]

לשפררם יזכר (ר״א קליר, זכר תחלת, מוס׳ א ר״ה). שיפרר כרוכן ברכה, שאת ידיו למבורכה (סיפרי, עבודת יוה״כ, Elbog., Stud. 154). שפטים גדולים עשית בצוען, שיפררת אהל בל יצען (ר״י טוב עלם, ממסגר אסיר, קרוני שבת הגדול).

שפש [1]), סמנו שְׁפַשׁ.

שָׁפַשׁ, פעל מספק, רק סְעי בִּינ׳, מְשֻׁפָּשׁ, בצרוף דרך משופש [2]): אלא הכא כיון דאיפסל (להכנס) בהיכל לפני ולפנים מאי בעי, אלא אמר אביי לא נצרכא אלא דרך משופש (זבחי סב:). והאי דכתב רחמנא אל פני הכפרת למעוטי דרך משופש (מנחי כז:).

*שְׁפְשׁוּף [3]), ס״ז, — שה״פ מן שִׁפְשֵׁף, חִכּוּךְ, מֵרוּק, לִטּוּשׁ: פִּי׳ שפשוף כדאמרינן וכו׳ בן רבא היה מעלה ומוריד בנו כעין שפשוף ע״ג החמור מן הצ־ וכו׳ נמצא מגביה ומוריד השקין בצידי החמור וכו׳ והוא יורד בדרך שפשוף (ר״ס, שבת קנד: ואילך). חלוק כתונת של פשתן וכו׳ ואף הליבון שלה מצהיל ע״י השפשוף (רמ״י, שבת קמ.). חופף עליו וכו׳ לשון שפשוף כמו נזיר חופף ומפספס (הוא, מגילה כו.). עצים שקצצם מן האילן ויש מאכילים אותם לבהמה וכו׳ שאינם ראויים בלא שפשוף (ר״י קארו, או״ח הל׳ שבת, סכד ס). שע״י שפשוף עור החתול וביותר בימי החורף יצא אש (ר׳ טוביה כץ, מעשה טוביה, יסודי עולם 3 יז, עב:).

*שַׁפְשֶׁף, ס״ז, — שבשבת, זמורה לציד צפרים: דבק כדי ליתן בראש השפשף (שבת עח:) [4]).

[1]) [שרש מספק, ועי׳ בהערה שאחר זו.]

[2]) [רש״י מבאר כאן משופש כמו משובש (וכן בכ״י קופמן בובח׳), ואחריו הלכו רב המפרשים. אך אפשר שבא כאן משופש כמבטא מטשטש בפסק׳ פשיפש, פשפש, במשמ׳ דלת קטנה, ושעליט להבין דרך משופש כצרוף שבסמיכות, כלו׳ לא בדרך ההיכל אלא בדרך פשפש, ואין לקבל את דעת יסטרוב, הגורם מפושפש, וצ״ע.]

[3]) [עי׳ שִׁפְשֵׁף.]

[4]) [בהבאת המשנה, בפסק׳ שְׁבַשְׁבֶת, ועי׳ שם, ואין כאן אלא שנוי מבטא הבי״ת לפ״א.]

תנא כדי ליתן בראש שפשף[1]) שבראש קנה של צויידין (שם ס.).

***שִׁפְשֵׁף**[2]), פ"י, — שפשף דבר בדבר, חכך ומרק[3]), abreiben, polieren; nettoyer, polir; to scour, polish: לא יטבול את הקומקום בפחמין אלא אם כן שפשף (מקוא' ט ג). נטל ידו אחת ושפשפה בחבירתה טמאה (ידים ב ג). נפל (שמן) על בשרו משפשף ואינו חושש (תוספתא דמאי א יח). הנוטל ידיו צריך לשפשף את ידיו, שפשפה בחברתה טמאה (שם ידים א ג). וישמן ישורון ויבעט, משל לאדם אחד שהיה לו עגל והיה משפשפו ומגרדו ומאכילו וכו' (ספרי דברי שיח). נכנסתי אחרי רבי יהושע וכו' ראיתיו יושב (בבית הכבוד) וצידו כלפי מערב ולא פירע עד שישב ולא ישב עד ששיפשף (ר' עקיבה, ירוש' ברכ' ט ה). הרי שהיה שם כתוב על בשרו הרי זה לא ירחוץ וכו' רבי יוסי אומר לעולם יורד וטובל כדרכו ובלבד שלא ישפשף (שבת קכ:). זה הכלל היה במקדש וכו' וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים וכו' א"ר אבא זאת אומרת מצוה לשפשף (יומא כט:). הרואה קרי ביוה"כ יורד וטובל ולערב ישפשף וכו' (שם פח.). משל לטבח שבא לשחוט פרתו של מלך וכו' כיון שהרגיש שהמלך רואה התחיל משליך את הסכין ומשפשף בה[4]) וממלא את האבום לפניה (מד"ר במדי' כ). — ובסהס"א: דשף צלמי, כגון שהיו לו צורות מצויירים בכותל נתחככה בהן ושפשפה אותם וכו' (ר"ס, צ"ק כג:). חפין, משפשפין את הכלים בשבת לצחצחן (רש"י, שבת נ.). המסוללות, דרך תשמיש זכר ונקבה משפשפות נקבתן זו לזו (שם, יבמ' עו.). ואין סכין (שמן) תרומה בידים מסואבות, נפל על בשרו משפשפו בידים מסואבות (רמב"ם, תרומ' יא ז). כיצד הכנים קישואין ודילועין לבית קודם שישפשף משיתחיל לשפשף אחת נקלעו הכל למעשר (שם, הל' מעשר ג ז). הקישואין והדילועין והאבטיחין משישפשף בידו ויסיר הציהוב שעליהן (שם, שם שם ח). קשים של שבלים וכו' מותר להתירן כדי שתאכל מהן הבהמה אבל אסור לשפשף בהם בידים כדרך שעושים באוכלי בהמה (ר' קארו, א"ח הל' שבת, שכד ד). — וכפ"ע במשמ' זחל (כשפיפון), kriechen; ramper; to creep: וחילה לשון מרוצת המים על העפר וכן כל מרוצת דבר המשפשף על העפר והולך (רש"י, דבר' לב כד).

— פע', *שֻׁפְשַׁף, — ששפשפו אותו: חף, טהור ומשופשף, כמו נזיר לא יחוף ראשו וכו' (רש"י, איוב לג ט).

— התפ', *הִשְׁתַּפְשֵׁף, — התחכך, נוהג בדבור ובספרות.

***שַׁפְשֶׁפֶת,** ש"נ, — כמו שַׁבְשֶׁבֶת, שִׁפְשֵׁף, ועי' שם.

שפת [1]), ממנו מִשְׁפְּתַיִם, *שְׁפִיתָה, שָׁפָה, שְׁפַתַּיִם.

שָׁפַת, פ"י, שְׁפֹת (מקור ולווי), תִּשְׁפֹּת, תִּשְׁפְּתֵנִי — שים, שית במקומו[2]), hinstellen, hinlegen; placer, mettre; to put, lay: ואלישע שב הגלגלה וכו' ויאמר לנערו שְׁפֹת הסיר הגדולה ובשל נזיד לבני הנביאים (מ"ב ד לח). יי' תִּשְׁפֹּת שלום לנו כי גם כל מעשינו פעלת לנו (ישע' כו יב)[3]). שְׁפֹת הסיר שְׁפֹת וגם יצק בו מים (יחזק' כד ג). יבש כחרס כחי ולשוני מדבק

---

1) [באלפסי (כ"י) הגרס': שפשפת. ועי' ר"ס.]

2) [לדעת רבים בעקר צורת הכפלה מן שוף, בלשון חכוך ומרוק.]

3) [מפעל זה נגזר בימינו שְׁפַשֶׁפֶת במשמ' אריג או מחצלת ליד הדלת לשפשף בה את הנעלים לנקוי.]

4) [משפשף ומגרד את הפרה, ועי' במובא לעיל מספרי דברי' שיח.]

---

1) [שרש זה נתגלה באוגרית' בצורת תפד באותה משמ' כבעבר' במשפטים כגון פענה להדם ית'פד (את פעמיו על ההדום ישפות) ועוד, וממנו כצורה שאולה מארמ' גם תֶּפֶת במשמ' מדורת אש ששופתים עליה לבשול ולשרפה. ועי' בהערות שאחר זו.]

2) [לא יצמצם את משמעותו של הפעל אלא לדרוש לבד מתכון מאמרו של ר' פינחס הכהן בן חמא (פסיק' ר"כ. בובר קפט:): אין תשפות אלא לשון בישול שנא' שפות הסיר שפות וכו' ע"כ, וזאת ככל שמושו של הצרוף אין... אלא, שאינו בא להוציא אלא להדגיש.]

3) [ועי' שְׁלֹם, שָׁלוֹם, הערות.]

סלקתי ולעפר מות תְּשְׁפְּתֵנִי (תהל' כב יו) [1] — ובתו"מ: ואין מקיפין (זו לזו) שתי חביות לשפות עליהן (בחג) את הקדרה (ביצ' ד ה). האבן שהיה שופת עליה ועל התנור וכו' טמאה (כלים ו ג). ועי' פִּטְפּוּט 4896. שלשה מסמרים שלש יתידות וכו' שנתן בארץ וחיברן בטיט להיות שופת עליהן את הקדרה טמאה וכו' שתי אבנים גדולות שתי חליות של עמוד שהתקינן להיות שופת עליהן יורה גדולה או מיחם גדול וכו' (תוספת' כלים ב"ק פ א—ג). השופת את הקדרה ע"ג גחלים מְחַרין בו וכו' (ירוש' שבת א י). ישראל וגוי שהן שותפין בקדירה ישראל שופת וחגוי מגער (שם ע"ז ג י). אחד מביא את האור ואחד מביא את העצים ואחד שופת את הקדרה וכו' כולן חייבין (ביצ' לד.). מדת בו"ד אדם שופת קדרה ואח"כ נותן לתוכה מים אבל הקב"ה נותן מים ואח"כ שופת הקדרה וכו' (ר' אלעזר בשם ר' חנינא, מגי' טו.). מי שיש לו מנה יקח לפסו ליטרא ירק וכו' מאה מנה ישפתו לו קדרה בכל יום (ר"א בן עזריה, חול' פד.). מואב סיר רחצי, אמר ר"ש בן חלפתא, אמר הקב"ה שופת אני למואב יורה של פרענות (מד"ר דבר' ג). לאדם ששופת שבע קדרות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו והבל של עליונה אין בו ממש (ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יהושע בן קרחה, שם קהלת, הבל הבלים). — ואמרו פיטנים ומשוררים: יעד עצים ולשפות דֶּרֶךְ, במה ותמת יחיד ורך (רסג"ג, אזי בהר המור, סליח' ליום ה' עשי"ת, ביאליק—רבניצקי ג, 167). רומה יתד תציהנת, ליורכתי בור תשפתנה, עוה עוה תשיתנה (אפרים מרגנשבורג, אלהי בך, זולת לשבת ד' אחה"פ). שלום ישפות לך וגם לבני בחיריך (ר' מאיר ב"ר אלעזר, ליון לפירם, קינות לת"ב). חשוך למטה עון ושלומנו תשפות (ר' מאיר ברי יצחק סן, תעניה לבור קנטי, סליח' לתמיםי). שור זה חדש הוא כתרוהו תפשוהו, וזרו פרש עליו לשאול שפתוהו (ילא"ג, הנחת בכורים, כל פיריו, ספר ג, 2) [1]. — ובינ', פעו', שֻׁפּוּת: שריך סוררים וחברי גנבים וכו' מעשה כאשה אחת שנגנב מיחם שלה והלכה לקבול עליו לדיין ומצאתו שפות על גבי בירויים (פסיק' ר"כ, איכה, נוכר, קכב:) [2]. — ובסהמ"א: אירע מעשה במגנצא בקדירה מלאה בשר ותבשיל שהיתה שפותה אצל האור וכו' (מרדכי, חולין, תרע"ט). קדירה מליאה חלב רותח שפותה אצל האש על הכירי' (תרומת הדשן קסא, מב.). — ואמר הפיטן: מגן אלקים גורשו פותים וכו' מאכלם בוּעם ולעפר שפותים (משולם בן קלונימוס, אפיחה כפלאותיך, עבודת יוה"כ, Elbog. Stud., עמ' 127).

שְׁפַתַּיִם, ס"ז במ"ר[3]. — אבני בירים ששופתים עליהן בשר לבשול[4], Kochherd; fourneau de

---

[1]) [במחקר מיוחד על פעל ושרש זה, שכנס בסוף ׳כרך הלשון׳ של ספרו ׳הלשון והספר׳, הוכיח העורך, כי בא הפעל, מלבד במקומות שמסרת הנקוד הכירה בו, עוד כמה פעמים במקרא. כן יש לגרס בישע׳ נו יח וכו׳: אשלם נִחֻמים לו ולאבליו בראֹן בְּשָׂפְתָם שָׁלוֹם, שלום לרחוק ולקרוב (במק׳ ברא ניב שְׂפָתָיִם וכו׳); במשלי י יח: מכסה שנאה שִׂפְתֵי שֶׁקֶר (הוא שם כאלו מקרא, צבע אדום; במק׳ שִׂפְתֵי שָׁקֶר); שם יד ז: לך מנגד לאיש כסיל ובלי דעת שִׂפְתֵי רָעַת (במק׳: ובל ידעת שִׂפְתֵי דעת); יז ז: לא נאוה לנבל שְׂפַת יתר אף כי לנדיב שְׂפַת שקר (במק׳ שְׂפַת יתר, שְׂפַת שָׁקֶר. ועי׳ שם ובנאמר כאן בערך שְׁפַתַּיִם.]

[1]) [כנראה ע"פ דגמת להי"ב נַפְתִּי משכבי מר וכו׳ (משלי ז יז) שהובן כלשון נֹפֶת צופים, כותב כלב בן אליהו אפנדופולו הקראי (HUCA 24, לז) בחרוז: ובערתי באש עצים וקוצים והבאתי שְׁפַתַּיִם וְשָׁפַתִּי עליהם סיר כמי כדים שמונים, במקום וְשַׁפְתִּי, כאלו מן שוף, בגלל המשקל.]

[2]) [במדרש תהלים עח שבדפוסים כתוב: המכות היו שפותות בהן. אבל, כהערת בובר במהדורתו עמ׳ 348 נכונה גרסת מד"ר דברים ז, בדרשת המלה סופתים: שהיו המכות ספחות אותן.]

[3]) [המסרת נקדה שְׁפַתַּיִם בתיו דגושה, כאלו היתה כאן צורת נקבה, שעקרה במ"י שפת, שְׁפַתּוֹ במק׳ שְׁפַתְתּ, מעין שבת, שַׁבַּתּוֹ. אך, כמבֹאר בהערות שאחר זו, יש עדות לכך, שהרגשה המלה כזכר ולא כנקבה. ועוד שאין המלה למעשה אלא צורה אחרת של מִשְׁפְּתַיִם, כדגמת שְׁפָטִים על יד מִשְׁפָּטִים, וגם מטעם זה תמוה הנקוד.]

[4]) [כך יש להבין שפתים (ואף מִשְׁפְּתַיִם) בכל מקום לפי הענין כלשון מקום שפיתת הבשר, בין שבשר זה הוא בשר הזבח ובין שהוא בשר השלל. בי.עקר לשון שלל

cooking-stove; cuisine: וארבעת שלחנות לעולה וכו׳ ויניחו את הכלים אשר ישחטו את העולה בם והזבח, והשפתים טפח אחד מוכנים בבית סביב סביב ואל השלחנות בשר הקרבן (יחזק׳ מ מב-מג). ונות בית תחלק שלל, אם תשכבון בין שפתים (תהל׳ סח יג–יד). —ובספה״א, במשמ׳ זו; יתד ומסמר, Haken; hook; crock: והבהמה תלויה על שפתים אשר תחלה (עליהם) הבהמה השחוטה, ביד גוי (ססל בן תלליה, אגרת תוכחה לריב״ם, לקוטי קדמוניות, נספחים, 32).—ואמר הפיטן, במליצת הכתוב [1]): קטתי ממשפתים להפגיע בעד לני שפתים, קול מה אתן בשפתותים הן אני ערל שפתים (ר״א קליר, ארכה ארוס לחסון, תפלת טל). — ואמר המשורר: ישקה (המות) בכוס אחד אשר ישן בבית השן ובין תנור

ולשפתים (רמב״ע, ערוגת הבשם, דיואן, נכודי ח, לח). וזרחו כוכבי המות בצהרים והחשיכו העינים ושכבו הפגרים בין שפתים [1]) (ר״י חריזי, תחכמוני, מ״ב והקוניס, 483). ובערתי באש עצים וקוצים והבאתי שפתים ושפתי (כלב בן אליהו אפנדופולו הקרלי, Hucs 24, לז).

שי״צ,—ר״ת: שמר צואה, שליח צבור (ש״ץ), שמרו צורו, ועוד.

שצ״ם חנכ״ל (וכן שנ״ץ כמ״ל ח״ש ועוד),—ר״ת: שבתאי, צדק, מאדים, חמה. נגה, כוכב, לבנה, שבעת כוכבי לכת הידועים לקדמונים.

שצף [2]), ממנו *שצף, שצף, *שצפי.

***שצף**, פ״ע, — כעס: שצף וקצף המושל וקם בחמתו והנם חוטבים וכורתים כל אשלי גנתו (בנימין בר זרח, אבסרה בקהל, סליחי לתעני׳ אסתר, מחזור איטלי׳ ח, פח.).

שצף, ש״ז, — כמו שטף, כלשון גזירה בחרב וכד׳: ברגע [3]) קטן עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך, בשצף קצף הסתרתי פני רגע [4]) ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך יי׳ (ישעי׳ כד ז–ח). —ובספה״א, במשמ׳ קצף וכעס [5]) — ואמרו פייטנים ומשוררים:

הוא שלל בשר (עי׳ בדברי העורך בערך א. צבע, וב„הלשון והספר" ב 227 וכו׳ על שלל צבעים רקמה בשירת דבורה שופט׳ ה ל), ועל כן בא (סם פס׳ יו) למה ישבת בין המשפתים (כדי) לשמע שרקות עדרים, הם עדרי הצאן והבקר שבשלל אשר בשרם נשפת ב(מ)שפתים לבשול. וכן יש לגרס ולפרש גם במשלי כו כג (כדברי העורך בספרו משלי שלמה עמ׳ 57 וכו׳): כסף סיגים מצפה על חרס שפתים דלקים ולב רע, בקריאה שפתים דלקים (בזכר!), כלו׳: כך מי שמדליק אש בשפתים בהזמנה לסעודה ולבו רע על אורחו; שהרי בא פסוק זה בהמשך לפס׳ כא—כב: אם רעב שנאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים, כי גחלים אתה חתה על ראשו וכו׳, כלו׳ הגחלים שאתה חותה לסעודה לו, יהיו על ראשו וכו׳. וגם בכתוב הסתום בבראש׳ מט יד: יששכר חמר גרם רבץ בין המשפתים, הכונה היא בודאי: יששכר חמר גרם (ז״א אוהב לגרום עצמות מבשר, כזאב ולא כחמור!) ועל כן הוא רבץ בין המשפתים, במקום בשול הבשר.

ואמנם התרגומים הקדומים והפרשנים, אך במקצתם (עי׳ רד״ק ביחזק׳ מ) הכירו לגבי הכתוב ביחזק׳, כי שם הכונה: „הכירים שעליהם הקדרות", ואף כאן היו שתרגמו: χεῖσος, labia, ספותהון, כלשון שפה, שפתים, או ענקלין (ס״י), כלו׳ ווים ומסמרות; ובתהלים: κλήρων, cleros (כדברי ריב״ג: מחוזים), הסורי בית שפיא, ועוד. ופרשנים אחרים ראו כשפתים כמו במשפתים לשון אשפה וזבל, ואין כל הפרושים האלה מסתברים.]

1) [ע״פ הבנה זו או זו בכתוב, עי׳ בהערות שלפני זו.]

1) [כאן במשמ׳ אשפה, עי׳ בהערות שלפני זו.]

2) [כאמור בהערה לע״ך שסף, עמ׳ 7387, נראה כי שצף ושסף בעקר שרש אחד הם, אלא שנכתב בישע׳ נד ח שצף בדמוי אל קצף שאחריו. ואלו מפרשים אחרים ראו עקר בלשון שטף קצף או שבארו שצף בקרוב לענין כלשון מעט, רגע או הרון אף (גדול) (כשבעים θυμῷ), ולפי זה שמוש המלה בספה״א. וידועים דברי דונש נגד מנחם, ותשובת ר״ת נגד דונש (תשובות דונש, 20) בענין זה, אך אין בהם כל עדות של ממש לפרוש זה או זה, ואלו פ. פרלס, Neue Analekten, 45 משוה באשור׳ שפצ במשמ׳ תקף, וצ״ע.]

3) [במגלת ישעיה א ממדבר יהודה: ברוגע, כנראה בלשון אף וחמה, ואולי כך נכון.]

4) [גם כאן במגלה הנ״ל: רוגע, אך כנראה בטעות.]

5) [ע״פ הבנה זו בכתוב.]

פיוטים מסגרירי. שצף וכו׳ צפונים עד יעבר זעם קצף, ויצאו נצולים מ ש צ ף (ינאי, אות לטובה, קרובץ פרשת ויהי ס). ... ש י צ פ ך וקיצפך וחינן בער זעק וזעף (הוא, אז חללי מחניו, קרו׳ במד׳, שם, רכב). מלך ציה לכל רוח, עריצי גסי הרוח, ויאפפם ב ש צ ף רוח (ר״א קליר. מלך אזור גבורה, יוצ׳ א׳ ר״ה, מחזור א׳ טלי ב, לג:). ש צ ף חרישית אם חר להשיון, שובה אשר השית לשובבים יזכור (הוא זכר תחלת, מוסף א׳ ר״ה). לנו שלות בחרון אפך וכו׳ ובגרתני ב ש צ ף קצפך (הוא, שנת פורו מני, סדרים לט״ב, מחזור איטלי ח׳, קעז). כבדה שלישית על קודש ראשית ב ש צ ף חרישית בתה להשית (הוא, איך מנאוני, קינות לט״ב). ש צ פ ך הכנו וסגרנו ביד מצר, שיר נא מה אנו כי אנחנו החוטא (רסע״ג, אזכור אספר תפוסתך, סליחי ליוהכ״פ, סדור רסע״ג, רלט). והנשא החכמה וכו׳ ותשחק ליום אחרון, ואם נטמאה תגוד ב ש צ ף קצף וחרון (רשב״ג, כתר מלכות, ביאליק-רבניצקי ב, 71). רחם הזכור בעתותי ש צ ף (הוא, אבן בחן, שם, 192). כבד ש צ ף האת לעמה, כבירים קרואים פה להנעימה כנגדם איך עדת בקדשה ערמה (יו״ק בר שלמה, אודך כי אנפת, שבת א׳ חנכה). שפך את קצפך וש צ פ ך לאדום משמים (ישעיה בן אליה מטרני, ילין לור, סליחי׳ לבחרי יו״כ, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, קז). באפך אל תוכיחנו צירנו. ב ש צ ף חמתך אל תיסרנו (אמנו השמר, סליחי ליום ב עשי״ת). סערהו ב ש צ ף עלך וכל פה יהללך (זכר את אשר עשה, יוצ׳ שבת פרשת זכור). זעמה עדת אבדון הרעימה ב ש צ ף קצף (שלום הכהן, אז עוררו, ניר דוד, שיר ד׳, 70). כפתן אכזרי ב ש צ ף זעם, יגעיש ידעיש סביביו כסופה ורעם (הוא כפתן אכזרי, שם, שיר ס, 83). שרקו צללו המו ויתגעשו עד קפצו יבשת בעז וש צ ף (מיכ״ל, הריסות טרויה). — ובמשמ׳ מעט[1], ואף במליצה שצף כסף: יבקש לו ספר קטן שידפיסהו ב ש צ ף כסף ובדמים מועטים (מנחם מלונזנו, הקד׳ ספר ידות, שנת שעח). ואשר לו ש צ ף כסף ולא השיגה ידו וכו׳ כי ע״כ יש לזרוז לאפות (המצות) מיד ולא ישהו ש צ ף רגע וכו׳ (נתן העזתי, אמרת הימים ג ב, לימוד המלה). כי הבא ליטהר מסייעין אותו אין ספק כי ב ש צ ף עסק אלהים יתנהו ויברכהו עד בלי די לאכול לשבעה (ר״מ אלשיך, רב פנינים, משלי ג ו).

1) [ע״פ הבנה זו, בכתוב.]

*שִׁצְפִּי, ת״ז, — מלא שצף קצף: אתה דכית כחלל רהבת[1]) ש צ פ י ת, ואיך ערוך שלחן לב קשי גם צפה הצפית (רסע״ג זכור תבוסת לאו, עבתם, סלי׳ לט״ב, סדור רסע״ג, שכט).

א. שקד[2]), ממנו א. שָׁקַד, *שָׁקֵד, *שַׁקְדוּת, *שַׁקְדָן, *שַׁקְדָנוּת, *שְׁקִידָה.

ב. שקד[3]), ממנו ב. שָׁקֵד, שָׁקַד, *שִׁקֵּד, *שִׁקְדָּה, *שִׁקֻּדִי, *שְׁקֵדִיָּה.

שָׁקַד, פ״ע, שָׁקַדְתִּי, יִשְׁקֹד, יִשְׁקוֹד, אֶשְׁקֹד, שִׁקְדוּ, שְׁקֹד, שֹׁקֵד, שׁוֹקֵד, שֹׁקְדֵי, — שָׁקַד על דבר, ובבינוי׳ גם בסמ׳ שוקד און וכדו׳, היה ער לדבר, נתן עינו, לבו עליו, התענין בו וכד׳, bedacht sein auf; considérer; to be intent on: כי אפס עריץ וכלה לץ ונכרתו כל שֹׁקְדֵי און (ישע׳ כט כ). ואמר מקל שקד אני ראה ויאמר יי׳ אלי היטבת לראות כי שֹׁקֵד אני על דברי לעשתו (ירמ׳ א יא—יב). הכם אריה מיער זאב ערבות ישדדם נמר שֹׁקֵד על עריהם כל היוצא מהנה יטרף (שם ה ו). והיה כאשר שָׁקַדְתִּי עליהם לנתוש ולנתוץ ולהרס ולהאביד ולהרע כן אֶשְׁקֹד עליהם לבנות ולנטוע

1) [כמק׳ רהב שבכתוב (תה׳ פט יא).]

2) [אין שרש זה מלבד בעבר׳ אלא בכנע׳ (בכתבת מקרת חדשה, סלושץ, אוצר B143, שורה 5: לקחת תשקד), ואולי, בדגמה אחת לא ברורה (יתשקדן) מאוגרית׳, ובארמ׳ שבתרגומים מא״י, כודאי בהשפעת העבר׳, ועי׳ שָׁקֵד, הערה.

המלה אשתקד שבתו״מ (עי׳ עמ׳ 436) שהמחבר, כאחרים, העיר עליה, שאולי מרכבת היא מארמ׳ שעתא או שתא קדמא (בעקר קדמיתא), ושבאגדה גם בסורי׳ אשתקד, נמצאה גם באשור׳ בדגמאות מרבות מזמן שושלת תמורבי במאה הי״ז מלפני ספירת העמים בכתיב שַׁ־דַ־אַגְ־דַ(ם) וכדו׳ בצרופים כגון אֶל שַׁתְּ אֶל שַׁדַּגְדַּ, ז״א לא אשתקד ולא השנה (עי׳ בספרו של העורך Entstehung d. Sem. Sprachtypus, 51, וכן אצל P. Krauss, Altbab. Briefe II, 169 ובמובא שם); ועל כן יש לראות אשתקד, אף בארמ׳, כשאול מאשור׳, ומקור המלה בלשון זו לא הברר כל צרכו. על כל פנים אין קשר לה אל שקד.]

3) [עי׳ שָׁקֵד, הערה.]

(שם לא כח). הנני שֹׁקֵד עליהם לרעה ולא לטובה (שם מד כז). אם יי' לא ישמר עיר שוא שָׁקַד שומר (שם קכז א). אשרי אדם שמע לי לִשְׁקֹד על דלתתי יום יום (משלי ח לד). והוא לקברות יובל ועל גדיש יִשְׁקוֹד (איוב כא לב). וַיִּשְׁקֹד יי' על הרעה ויביאה עלינו (דניאל ט יד). שִׁקְדוּ ושמרו עד תשקלו וכו' (עזרא ח כט).—ובשמוש מספק: שָׁקַדְתִּי [1]) ואהיה כצפור בודד על גג (תהלים קב ח).—ובתו"מ: כמה אומניות שוקדות משכימות, ואני עומד שחרית ומוצא אני את כל אלה לפני (תוספת' ברכו' ז ב). האומר איני מתפרנס משל אחרים שוקדין עליו ומפרנסין אותו (שם פאה ד יב). לא היו ישנין כל הלילה אלא שוקדין כנגד כהן גדול לעסקו בהברא [2]) (שם יומ"כ א ט). שאני עמל והן עמלין; אני שוקד והן שוקדין (ירוש' ברכו' ד ב). גמור בכל לבבך ובכל נפשך לדעת את דרכי ולשקוד על דלתי תורתי (ב"מ, ברכ' יז.). כל אומות שוקדות ובאות לפתח ביתי ואני משכים ומוצא כל אלו לפני (שם נח.). שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל (כתוב' ג.). וכי מידת הפורענות טובה היא, אלא שקד איך להביאה (מד"ר בראש' ט). ומה אם בשעת הקלקלה חס על כבודן ושוקד לטובתן, כשיעשו רצונו על אחת כמה וכמה (שם במדי ט). מן הדבר הזה שקד משה היאך לזכות את ישראל (שם דבר' ג). נשקד, שין כתיב, שקד הקב"ה איך להביא עלי את הרעה (שם א כ' א).—ובינ' סתו', *שָׁקוּד, כמו שׁוֹקֵד: הוי שקוד [3]) ללמוד תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס (פי' אלעזר, אבו' ב יד) [4]). — *שׁוֹקֵד במשמ' תלמיד שוקד על תלמודו, שַׁקְדָן: משמת בן

---

[1]) [אמנם לפי הענין (עי' בדברי העורך, הלשון והספר ב 143 וכו') המכוון כנראה: שִׁקַּדְתִּי ואהית כצפור, כלשון צפצף נוגה.]

[2]) [עי' הכרה, עמ' 1029.]

[3]) [כך בדפו'; נ"א שוקד (נוסח הערוך), שָׁקֵד (מדב"ם ופרקי אבות הוצ' שט־אק).]

[4]) [במדר"ר איכה א, על הכתוב נשקד על פשעי בידו (איכה א יד), נאמר: שקודה הייתי מעונותי סבורת הייתי שימחול לי על כל עונותי בשעה ששמעתי שאנלוגין (עי' בסמוך) שלי נקרע מלמעלה, ע"כ. ונתקשו המפרשים במאמר, אבל על כל פנים נראה שהכונה בדרשת נשקד שבכתוב, לצורת שקודה, כמו סקודה, ועי' סָקַד (עמ' 4193) ושָׁקַד.]

עזאי ובן זומא בטלו השקדנים, לא עמד שוקד [1]) עד שעמד ירמיה (ירוש' נדרי ה ג) [2]).—ובספה"א גם משמש בכשמ' היה ער, לא ישן, wach sein; veiller; to keep awake: יראה בחלו וחיו עתידות ורוחות המתים וכו' מה שאינו רואה כאשר הוא שקד (ר"מ דונולו, חכמוני לילרה, וכסף, סד.). עד אשר אבא אל אדוני ואשקד על פתחיו ללקט בדלתיו (ר"י הלוי, אגרת לר' נתן המבבר, זמורה א, 72). תשכון על האדם עגלות כמכובד תרדימה ויתמתח ויתפתל כאדם אשר שקד כל הלילה (אסף, 148:). ראו את רב החובל למה ישא את הסער וישקוד את הלילה וישמור יומם ולילה וכו' (יוסיפון, גינצבורג, תיג). אם האדם שקוד בלימוד באהבה יעזוב בעדו כל הערונים וההנאות שבעולם (ר"י אבוהב, מנורת ד א ג ה). אין לך מר מן התורמים ואתה שוקד לשלקו ולהמתיקו במים (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה כו).—ואמר הפיטן: שמור פִקודים ונפקדים ושוקדים להיות משקדים ולך קודים (ר"א קליר, מי יוכל, קרוב' שקלים). מוצא שפתיך הקימה בפצירך נדבה שקודה [3]) (רקע"ג, אבכי אם אוכלה, אהרות, סדור רקע"ג, קלד). בה יטמא השרץ וכו' וזרע זרוע במים שקוד (שם שם, קלז). ענה שוקדי שמחת בית השאיבה (הוא, ענה אתויים, סוסעגה, שם, רמד). נשמת ורות צאן שבי לציון, מועדת ושקדת קיצין, פתחיך כפנימי כחיצון (ר"י אביה ר, נשמת ישראל, סעה"ש 10). שקד גדיש ורגב אבש שכן גוש ורמה לבש (רסב"ג, אנוסים וענוסים, ביאליק-רבניצקי ג, 81). בהתכנתם עומדים ועל היכלו שוקדים ומפעולותיו למדים (ראב"ע, אלולים מהודק, איגר 247).—ואמר המשורר: שקוד לשמור בטוב פעל ידידך (ר"ש הנגיד, סקוד לסמור, בן משלי, אברמסון, 818). ואם כושש בצי עזור וגושש באיחורו יטיבך מבשקדו (עמנ' פרכסים, לבי מולה, 106).—*ושקד, במשמ' התמיד, נמשך ברציפות:

---

[1]) [במקום אחר (ירוש' קידוש' ג יא): לקד.]

[2]) [על שיקד, שקיד, ככנוי לאחד האמוראים עי' שׁוֹקֵד, עמ' 6991.]

[3]) [אמנם, בהקבלה ל"תקימה" נראה יותר לנקד שְׁקוּדָה, כלשון צווי, כלומ' תשתדל לעשות כאשר דברת, כפרושו של המהדיר.]

צירותם שוקדות ונפשותם סולדות (רלב"ע, אגרת סי ב; מקיץ, כסנה ב, 50). כבר ידעת שקרחת עפוש הלבנה לפעמים תהיה באה בעינוה ולפעמים תהיה שוקדת (קאנון ד א, ג עז). —°ושקד על, באותה משמ': ואלו היה העצם הפשוט מקבל לתבנית אחת ושוקד עליה (לקוטי מקור חיים ה יז). כל אחד שוקד על מקומו (ר"י א"ח, חו"ה, הבחינה ד). — ואמר המשורר: אז האמנתי עד אשר ראיתי שני רשעים שוקדים על הלחי (עמנואל, יום אררה, מחברת ז, הברמן, 207).

—נפע', °בינ' נִשְׁקָד, — מה שהאל שוקד לעשותו, ואמר הפיטן: מלאיך הזהרת שקליהם להקדים, ידעת העתידות ודרשת נשקדים (ממעון בר ילחק, אתה האל, סליחי תעני אסתר).

ב. **שָׁקַד** [1], קל לא נמצא במקרא.

— פעו', רק בינ' מְשֻׁקָּדִים, — מְשֻׁקָּד, עשוי ברמות שָׁקֵד [2], mandelförmig; à la forme d'une amande; almond-shaped: שלשה גבעים מְשֻׁקָּדִים בקנה האחד כפתר ופרח וכו' ובמנרה ארבעה גבעים מְשֻׁקָּדִים כפתריה ופרחיה (שמות כה לג–לד). — ובסהמ"א: שאין להגעיל לפסח כלים המשוקדים שקורין גשמ"ירצט או גבלעכ"מולט (מהרי"ל, הלכות הגעלה). אכן אם הכסף שבהן משוקד שקורין גבלעכמ"ולט גם אם היה בו מעיקרא אסור להגעילם וכו' (שם שם). — ואמר הפיטן: שמור פקודים ונפקדים ושוקדים היות משקדים ולך קודים (ר"א קליר, מי יוכל, קרובי שקלים). — ואמר המשורר: מה לי בחיים ואין ארון וכפרת והדר מנורה משקדת ופורחה (ר"ש הנגיד, האעלור, הברמן א, 112). ותמכתי באם אקדח פתוחה משוקדת מעולפת לשמים (סוה, המדע את פעלי, שם ג, 13). — ואמר המליץ: עיניהן (של המצריות) משוקדות גדולות ושחורות וגבותן קרועות בפוך (גוטלובר, ממלכים, 143). — וקל, °בינ' פעו' שָׁקוּד, באותה משמ': פלגו לשבעה חלוצים וכו' נגד שקודת נצים (שלמה הבבלי, אין לור, זולת לשבת א של חנכה).

שָׁקֵד [1], ש"ז, מ"ר שְׁקֵדִים, — עץ פרי ממשפחת הורדניים (amygdales) ופריו, Mandel; amande; almond: מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושְׁקֵדִים (ברא' מג יא). ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שְׁקֵדִים (במד' יז כג). וינאץ הַשָּׁקֵד ויסתבל החגב ותפר האביונה (קהל' יב ה). — והעץ הנושא פרי זה: מקל שָׁקֵד אני ראה (ירמ' א יא). — ובתו"מ: ובאילן האיג והחרובין האגוזים והשקדים הגפנים והרמונים והזיתים והתמרים חיבין בפאה (פאה א ה). התפוח והחזרר הפרסקים השקדין והשיזפין והרימון אע"פ שדומין זה לזה כלאים זה בזה (כלא' א ד). מאימתי הפירות חייבות במעשרות וכו' האגוזים והשקדים משיעשו קליפה (מעשר' א ב). החייב בשקדים המרים פטור במתוקים (שם שם ד). שקדים המרים קטנים חייבין, גדולין פטורין (תוספת' מעש' א כד). הא שקידי פרך לא (אין דרכו למנות) (ירוש' ערלה ג ו). מה סימנו של שקד זה משעה שהוא מציץ עד שעה שהוא גומר כ"א יום (מד"ר איכ', פתיח', ר' יהושע דסיכנין). — ובסהמ"א: אשכול שקדים כפותים זה על זה (רש"י, במד' יז כג). — ואמר המשורר: גזר טימים אין חפץ בם יחושו גם ינאץ שקד (רמב"ע, ענק ה, ברודי, פפה). — °ושקדי משי: לקחת שקדי המשי החדשים אשר לא עברו שנתם ולפתחם ולהסיר מהם התולעים המתים אשר בתוכם (תרגום ענבר; מן אלזהראוי, כ"י בודלי). — °ומיני קשוטים: וזהו שתרגם אנקלוס וצר יתיה בזיפא, לשון זיוף הוא כלי אמנות שחורצין בו בזהב אתיות ושקדים וכו' ומזייפין על ידו חותמות (רש"י, שמות לב ד). — °וברפואה, שקדים,

---

[1] [פעל משני שנגזר מן שָׁקֵד.]

[2] [כך רב המפרשים, ואנו ת"א מצירין, ת"י משקעין בציוריהון, ורש"י: כתרגומו מצוירים היו כדרך שעושין לכלי כסף וזהב שקורין נייל"יר.]

[1] [גם באשור' שִׁקְדּוּ, שִׁקְדָּ וגם שִׁקְדָּ וכש"ג שִׁקַּת (במק' שקדת), בארמ' ובסור' שֶׁגְדָּא, שֶׁגַּדְתָּא. ואמנם לפי מדרש השם בנבואת ירמ' גזרו את המלה מן א. שקד (דברי הירוש' תעני' ד ח) לפי שהוא שוקד וממהר להוציא פרח (עי' רש"י). אבל למעשה אין מלה זו מקורית בלשון שמית אחרת אלא באשור', שאין השרש א. שקד נמצא בה, ועל כן יש לראות את שם העץ בעבר' ובארמ' כשאול מאשור', ואלו שמו המקורי בעבר' היה כבערב' ועיד: לוז. ומסתבר שגם באשור' שם השקד שאול הוא מלשון אחרת או משם מקום וכד'.]

בלוטות ריר בגוף האדם ובפרט בגרון, הדומות בצורתן לשקדים, ;amygdales ; Mandeln (tonsillae,) tonsils: ואמנם שני השקדים הם הבשרים הצומחים בשרש הלשון למעלה כאלו הם אזנים קטנים והם בשריים עצביים וכו' (קאנון ג ט א). חלקי מוצקים המה עצמות (קנאכען) וכו' שקדים ספוגים (דריזען אדר גלאנדעלן) (צ' ליכדא, ראשים למודים א ט, 121). כתעודת שאר השקדים הדומים להם בסגולותיהם כן היא גם תעודת שקדי הלוע להכין דם לבן (Lymphe) (י' טוניס, ספר הדיפתיריה, 14). ובתחתית חקרום (Submucosa) נמצאים שקדי הריר או אשכלות הרוק הקטנים (שם, 20).

***שָׁקֵד**[1], ס"ז, — שקידה, השתדלות, ואמר בן סירא: שקד[2] עשיר ימחה שארו דאגת מחיה תפריע נומה (ב"ס גניי לא א). — ואמר הפיטן: שתה על פי מכהן בבית שקד שמר בדק הבית (ינאי, ארץ ממדה, קרוב' ויקרא, זולאי, קמג). שמי שמים, שרות בית זבול, שפר שחקים, שנאן מעון, שקד מכון, שלום ערבות (כ"א קליר, אל שם, ספר' לו"כ, מחז' איטלי ב, סג.). תקופים בשנן בשקד כשבח שירות ישביצו (רסב"ג, אל נקדש, ביאליק־רבניצקי ב, 189).

שָׁקֵּד, פע' לא נמצא.

—פע', *שִׁקֵּד, בינ' מְשֻׁקָּד, —כנראה כמו מְשֻׁקָּד, ואמר הפיטן: היתה (המנורה) משוקדדת מצודידת ומרודידת ושמינה עשר טפחים ממודדת (ינאי, אור מרלה, קרוב' במדבר, זולאי, קפח).

***שְׁקֵדָה**, ש"נ, — גרעין בצורת שקד קטן: פה בסביבתנו מצא א' ברוב חקירתו לעשות שמן מחרצני הענבים והיינו שמצא בכל חרצן וחרצן יש שקידה א' קטנה, ומאותה שקידה נעשים שמנים (חתם סופר יו"ד קיז).

---

[1]) [עי' בהערה הבאה.]

[2]) [כצ"ל וכך בגליון. בפנים כ"י ב"ס: שקר. ועי' בדברי סגל, ב"ס השלם, עמ' קפט. ואף במקום אחר בספר ב"ס גורס התרגום היוני שקד במקום שקר (מג יח), עי' שֶׁקֶר, והערה שם.]

***שַׁקְדוּת**, ש"נ, — כמו זריזות: ויגאץ השקד, אדם בחייו יכול לעמוד מצל ולשב לחמה וםחמה לצל אבל במיתתו ינאץ בו שקדותו (סופגם ג לכיסחא א של אדר"נ, סכטר, 160).

***שְׁקֵדִי**, ש"ז, — דומה לשקד: ויגמע החביצים השקדיים המרטיבים (קאנון ג י ב א).

***שְׁקֵדִיָּה**, ש"נ, — כנוי חבה לעץ השקד, נוהג בספרות לילדים.

***שַׁקְדָן**, שׁוֹקְדָן, ש"ז, —תלמיד מתמיד וחרוץ ושוקד על תלמודו, diligent ; assidu ; fleissig: משמת בן עזאי בטלו השקדנים (סוט' ט טו). — ובסהמ"א: כל השוקד על דברי תורה מוסרין לו שקדנין כנגדו (ילק' שמע', משלי תשעו). והנה שם עמכם חח' הותיק ראש השקדנים בדורנו כמהר"ר משה רבן נר"ו (פנקס ועד ארבע הארצות, 129). — ואמר הפיטן: זהרו מצא בנם לימים שמונה לשקדני[1]) (תנכס בן מכיר, אודך, יוצ' שבת ב חנכה). מהרה יקים צמח צדיק על שוקדני (הוא, אל אל, יוצ' נחמו).

***שַׁקְדָנוּת**, ש"נ, — תכונת השקדן, נוהג בספרות ובדבור.

***שְׁקַדְקַד**, ש"ז, —כמו שֶׁקֶד, שְׁקִידָה, :אמר הפיטן: שורת שקדקדי (שירי תימן, אידלזון־טורטסינר, 374).

שקה[2]), ממנו *הַשְׁקָאָה, *הַשְׁקִיָּה, מַשְׁקֶה, שִׁקָּה, שִׁקּוּי, שִׁקּוּי, שֹׁקֶת.

---

[1]) [מנקד: לְשַׁקְדָּנַי.]

[2]) [השרש נמצא באותה משמ', בפרט בפעל, בארמ' ובסור' (שקא), בערב' דרומ' וצפונ' (שקי [a]), כושי סַקִי, אשורי שַׁקוּ, וכן בשמות עצם, כגון באשור' מֵי שִׁיקִי (מי השקאה), שִׁקִּית, מַשְׁקוּ, מַשְׁקִית ועוד. באשור' בא גם בנין קל כמשמ' ההפעיל העברי, ועל יד השפעל האשורי, אך אין השרש בא כלשון שתיה, ואין לראות בו, כדעת אחרים, שנוי מבטא מן שתה. ועי' שרש זה.]

[a]) سقى

שקה

שָׁקָה, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

— הפעי, השקה, השקה, השקתה, השקית, השקיתה, השקיתנו, השקיתי, השקיתים, השקתים, השקו, השקינו, השקות, להשקות, להשקתו, השקהו. השקיני, השקו, משקה, משקה, אשקה, אשקך, אשקנה, תשקה, תשקם, תשקמו, ישקת, ישק, ישקני, ישקנו, תשק, תשקהו, נשקה, נשקנו, תשקו, ישקו, ישקוני, ישקהו, ישקום, תשקין, ועי' משקה,

—השקה ראובן את שמעון, את הגמלים, הצאן וכד', נתן להם לשתות, מים או משקה אחר tränken; faire boir, abreuver; to give to drink, water: ותמלא את החמת מים ותשק את הנער (בראש' כא יט). והיה הנער [1]) וכו' ואמרה שתה וגם גמליך אשקה וגו' (שם כד יד). ותמהר ותרד כדה על ידה ותשקהו, ותכל להשקתו ותאמר וכו' (שם שם יח–ט). ויאמר אליה השקיני נא וכו' ותאמר שתה וגם גמליך אשקה ואשת וגם הגמלים השקתה (שם שם מה–מו). כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים וכו' וגללו את האבן מעל פי הבאר והשקו את הצאן (שם כט ב — ג). השקו הצאן ולכו רעו וכו' והשקינו הצאן (שם שם ז–ח). ותבאנה ותדלנה ותמלאנה את הרהטים להשקות צאן אביהן וכו' ויקם משה ויושען וישק את צאנם (שמות ב יו–יז). והוצאת להם מים מן הסלע והשקית את העדה ואת בעירם (במדי כ ח). והשקות בכלי זהב וכלים מכלים שונים (אסתר א ז). ויחזיקו בשביה וכו' ויאכלום וישקום ויסכום וגו' (דהי"ב כח יה).—והשקה את האדם מים או יין וכו': לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו וכו' ותשקין את אביהן יין בלילה הוא וכו' נשקנו יין גם הלילה וגו' (בראש' יט לב–לה). והשקה את האשה את מי המרים המאררים וכו' ואחר ישקה את האשה את המים, והשקה את המים וגו' (במדי ה כד–כז). ויתנו לו לחם ויאכל וישקהו מים (ש"א ל יא). מי ישקני מים מבאר בית לחם אשר בשער (ש"ב כג יה, דהי"א יא יז). ותשקו את הנזרים יין (עמוס ב יב). אם רעב שנאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים (משלי כה כא). לא מים עיף תשקה ומרעב תמנע לחם (איוב כב ז).—והשקה את האדמה, הארץ, הנחל הצמחים וכו': ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה (בראש' ב ו). כי הארץ אשר אתה בא שמה וכו' והשקית ברגלך כגן הירק (דברי יא י). ביום ההוא כרם חמר ענו לה, אני יי' נצרה לרגעים אשקנה (ישעי' כז ב–ג). והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה וכו' להשקות אותה מערגות מטעה (יחזק' יז ז). והשקיתי ארץ צפתך מדמך [1]) אל ההרים ואפקים ימלאון ממך (יחזק' לב ו). ומעין מבית יי' יצא והשקה את נחל השטים (יואל ד יח). משקה הרים מעליותיו וגו' (תהל' קד יג). עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים (קהלת ב ו).—ובמליצה: כי יי' אלהינו הדמנו וישקנו מי ראש וכו' (ירמ' ח יד). הנני מאכילם את העם הזה לענה והשקיתים מי ראש (שם ט יד). הנני מאכיל אותם (את הנביאים) לענה והשקתים מי ראש (שם כג יה). קח את כוס היין החמה הזאת מידי והשקיתה אותו את כל הגוים וגו' (שם כה יה–יז). הוי משקה רעהו מספח [2]) חמתך ואף שכר וגו' (חבק' ב יה). ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם (תהל' לו ט). הראית עמך קשה השקיתנו יין תרעלה (שם ס ה). ויתנו בברותי ראש ולצמאי ישקוני חמץ (שם סט כב). האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש (תהל' פ ו). אשקך מיין הרקח מעסים רמני (שה"ש ח ב).—ובתו"מ: מזהמין את הנטיעות וכו' ומשקין אותן עד ראש השנה ר"א בר צדוק אומר אף משקה הוא את הנוף בשביעית אבל לא את העיקר (שביעי' ב ד). מילא (נכרי) מים להשקות בהמתו משקה אחריו ישראל (שבת עז ח). זרעים שלא שתו לפני המועד לא ישקם במועד (ר"א בן יעקב, מו"ק א ג). המקנא לאשתו ר"א אומר וכו' ומשקה על פי עד אחד ר' יהושע אומר וכו' ומשקה (לה) על פי שנים (סוטה א א). ואלו אסורות מלאכול בתרומה וכו' והאומרת איני שותה, ושבעלה אינו רוצה להשקותה (שם שם ג). היה משקה וכו' אם השקה ואחר כך הקריב את מנחתה כשרה וכו' נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערים

---

[1]) [קרי: הנערה.]

[1]) [כמבאר בהערה עמ' 5611 צ"ל: והשקיתי ארץ (עד שתהיה) צפת מדמך ז"א כנחל.]

[2]) [עי' בהערה עמ' 4154.]

אותה ומשקין אותה בעל כרחה (שם ג ג). עקביא בן מהללאל העיד ארבעה דברים וכו׳ הוא היה אומר אין משקין לא את הגיורת ולא את השפחה המשוחררת וחכ״א משקין, אמרו לו מעשה בכרכמית שפחה משוחררת שהיתה בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון, אמר להם דוגמא השקוה (עדיו׳ ה ו). אם היה כהן (הדיין וכדוי) וטמאהו מתרומתו מאכילו ומשקו וסכו (בכורי׳ ד ו). מטלטלין את השופר להשקות בו את התינוק (ירוש׳ שבת ו ח). ותני בן מיילדת מבחוץ וכו׳ שלא תמיק את העובר במיעיה ולא תשקינה כוס של עיקרין (שם ע״ז ב ח). ארבעה כוסות הללו וכו׳ השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא (רב יהודה בשם שמואל, פסח׳ קח:). לא יפנת אדם אמת המים וישקה לגינתו ולחורבתו בחולו של מועד (רבי יהודה, מו״ק ג.). הוא דמשק אליעזר, אמר רבי אלעזר שדולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים (יומא כח:). טוב המלבין שינים לחבירו יותר ממשקהו חלב שנאמר ולבן שינים מחלב וכו׳ (ר׳ יוחנן, כתוב׳ קיא:). היא השקתהו יין משובח בכוסות משיבחין לפיכך כהן משקה המים המרים במקרה של חרס ומן העפר (ר׳ מאיר, מד״ר במד׳ ט). כל הנהרגים בבית דין היו משקין אותו יין חי כדי שתטרף דעתו עליו (שם שם י). משה מוחל ואהרן פורע ויהושע משקת ויש אומרים יהושע מוחל ואהרן פורע ומשה משקה (שם שם יח). ובה מים אין אדם גדול מתבייש לומר לקטן השקיני מים כך ד״ת אין הגדול מתבייש לומר לקטן למדני פרק אחד, דבר אחד וכו׳ (שם שה״ש פרשה א, כי טובים דודיך). ויהי בימי (אחשורוש) וכו׳ ר׳ לוי אמר שהשקה אותן רוש ולענה (מד״ר אסתר א).—ואמרו פיטנים ומשוררים: כמו תשקוד עלי סקל ועדר והשקות אחרי גטעך נטיעה (ר״ש הנגיד, בן משלי, אברמסון. 319). לשקות אפסי עולם מימין עזו יעל כל רגע אד (רמב״ע, שמעו נגידי שיר, בכודי א, 53). השקי ושקי עפרה את פי בשפת שני ובלבנת שן (הוא, אהה לי על זמן, שם, שנא). ביציאת מצרם השקית צמאיך והאכלת רעביך (ראב״ע, אל המונהך, איגר, 177).

פע׳, שֻׁקָּה, — השקו אותו, בו: עטיניו מלאו חלב ומח עצמותיו [1]) יְשֻׁקֶּה (איוב כא כד).—ובספהמ״א: כל אחד ואחד מן העצמות משוקה מטות (מעין גנים, שם).—ובמשמ׳ חלה במחלת הזקיי: וחדושה (של המורסה) יהיה אם מרות אידיי כמו מה שיקרה למשוקה וכו׳ (קנוני גליכוס, כ״י פריז, 3). אם ירד מן המשוקה וכו׳ כמו מי הבשר וכו׳ (קאנון ג יד ד ג). ולפעמים ישוקה אדם ולא ימות אבל יצאו מימיו וכו׳ (שם שם ד ס). — ובהגוי הלשון, משקה בנגון [2]), מרות בתהודה אפית, באנפוף: ומוצאי הלמד והריש והנון קרובים קצתם מקצתם אלא שהנין הנעה משקה בנגון והנגון מהנחירים, והנון הנחה מהנחירים בלבד (כ״י א״ת, הקדמה לריב״ג, וילנסקי, לח).

—הפע׳, *הֻשְׁקָה —שהשקו אותו: ירקות שהושקו לפני ר״ה מותר לקיימן בשביעית (תוספתא שביעי׳ ב יא).—ובספהמ״א: כי אחרי שהושקתה הארץ מימי תשובה ורחמים עשתה פירות והעלתה צמחים (הריקנטי, ברא׳, ה:).—ואמר המשורר: ואשקך כוס אשר תרוי ותשקי (ר״י חריזי, מחברות איתיאל כד, ערך, 202).

—נפע׳, *נִשְׁקָה, — כמו הֻפע׳, שהשקו אותו: כרוב של שקי וכו׳ פירוש של שדה הנשקית ביד (ערוך ערך כרב). ולכן אומרים שאלו התולעים וכו׳ ושותים ממיץ הוץ וכו׳ ועי״כ הם נשקים ונגדלים (ר׳ ברוך משקלוב, ספאדת אדם, ד.).

שקו, רק מ״ר שקוי (כתיב) [3]), עי׳ שִׁקּוּי.

שָׁקוֹד, עי׳ שָׁקַד, שׁוֹקֵד.

---

[1]) [כאלו: לתוך עצמותיו. עי׳ על כל הפסוק בפרושו של העורך משנת תשי״ד. ובערך שִׁקּוּי.]

[2]) [כהערת וילנסקי שם מתרגם הבטוי מערב׳: מֻשְׁרַבָה גֻנַּה. ואין שרב a) בערב׳ אלא שתה.]

[3]) [הקרי: שִׁקּוּיָי, ואמנם אפשר שהתכון הכתיב לצורה אחרת כגון שִׁקְוִי, או שיש לגרס שְׁקִיִי, כדומה לצורות הבאות באשור׳, והקרובות לבנין קל, ולא לפִעל או הפע׳, אך אין עדות לצורות כאלה בעבר׳.]

---

a) شرب

***שָׁקוּט**, ס"ז מספק[1]: מומין אלו בין קבועין בין עוברים וכו' ושראשו שקוט[2] וכו' (בכורות ז ח). מומין אלו וכו' יתר עליהם אדם צוארו שמוט ושקוט (תוספתא בכור' פ"ה). ושראשו שקוט מלפניו (בכורי מג:). אמר לחם וכו' שמא שפתותיה נאות עבות וכו' שמא צוארה נאה שקוט וכו' (נדר' סו:).

שִׁקּוּי, ש"ז, מ"ר בכי שִׁקּוּיֵי, שִׁקּוּיַי, — כמו משקה, Getränk; boisson; beverage: אלכה אחרי מאהבי נתני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני וְשִׁקּוּיָי (הוש' ב ז). כי אפר כלחם אכלתי וְשִׁקֻּוַי[3] בבכי מסכתי (תהל' קב י). — ובמשמ' משקה לרפואה: רפאות תהי לשרך וְשִׁקּוּי לעצמותיך (משלי ג ח). — ובסהמ"א: כאשר ייסר איש את בנו בשבטו ושקויו יכאיבו וירב עצבונו להחדילו מרעתו ומחליו (כסע"ג על מוי הבלבי, דודזון, 66). לקחתי שבעה סמין וערכתי אותן ותקנתי מהן שקוי (ר"י אלנקאוה, מנורת"מ ד, 245). — ואמר הפיטן: לחמה היא אנחתה ודמעתה שקויה (ר' נתנאל מקינון. י"ה מן הקר"ן, שירי היחוד והכבוד, עז). אשר דמעתם שקוים ואנחתם היא לחמם (יצחק בר אביגדור, יה:ה לוס עמך, סליח' לערב יוה"כ). — ואמר המשורר: ושקוי מחלתך גם מזורך אזי תמצא לך גם לחברך (רמ"ג, שירי מוסר השכל, לקו"ק, 73). הן במשפט יסרתני אבל חנם רפאתני חיים נתת שקויי (ר"י נגיארה, אודך, עולת תמיד). — *וכשם מחלה, שסימנה שקוי מים באברי הגוף, Wassersucht; hydropisie; dropsy: השקוי הוא חולי בעל ליחה סבתו ליחה זרה קרה תצלול ויתכו האברים ויתפחו בה אם האברים החיצונים כלם ואם המקומות הפנויים (קאנון ג יד ד ב'. לא כמו שיקרה אצל השקוי והנפיחה אשר לא יגדלו בה האברים כלם בשוה עד יסתרו העינים ויהיה שוה עובי השוקים ויצא מכלל משמר היחס הטבעי (אמו"ר לרמב"ד א ו, 25). כי מיני השקוי שלשה וכו' הבשרי וידוע בבלגמי בלומ' מליחה לבנה והשקוי הנדיי והוא הטימיי וכו' והשקוי התפופי והוא הרוחי (פרוס אבן רשד על מכוזי אבן סינא). השקוי הנאדיי מפני מה שיתקבץ בבטן מהליחות יפתחו העורקים ויתפורו וכו' (פ.קי מסה ד, יא). ושנים נפלו לחולי השקוי (טוביה כץ, מעשה טוביה ג ד א, פה:). — *ובמשמ' השקאה: ועל ידי שביעת הארץ ושקוי ההרים מצמיח חציר לבהמה (ר"מ, הכרעות, הפוי דוכס על מנחס, 57). — *ובמשמ' מח שבעצמות, Mark; moelle; marrow: השקוי היא גשם רך ודק לבן אדמדם אשר מושבו בתוך חלול העצמות (לינדא, ראשית למודים א ט. ננ:)

***שָׁקוּל**, ס"ז, — שקול לזולתו, שקול כנגדו, כמוהו, שוה לו במשקל, בערך וכדו'[1], gleichwertig; équivalent; equivalent: שכל מי שמזמנה פרנס על הציבור אפילו קל שבקלים שקול הוא כאביר שבאבירים (תוספת' ר"ה ב ג). קשה היא גלות שהיא שקולה כנגד הכל (ספרי דברי מג). ועיז שקולה כנגד כל המצות (מכי' בא, מסכת' דפסחא ס). לא אמרת בתלמוד תורה שהיא שקולה כנגד הכל וכו' והרי תפילה תוכיח שאינה שקולה כנגד הכל וכו' (שם, שם יא). להודיעך שהיא (השבת) שקולה כנגד מצותיה של תורה (ירוש' ברכ' א ס). שבית דינו של גדעון ושל יפתח שקולין כנגד משה ואהרן ושמואל (שם ר"ה ב ט). מהו על חלליהם שהיה שקול (כלעם) כנגד כל חלליהם (שם סנה' י ג). אם היה אביו שקול כרבו אביו קודם (שם הור' ג ז). שקול זה כנגד כל העולם כלו (רבי אבא בר כהנא, ברכ' ו:). מזכירין גבורות גשמים וכו' מתוך ששקולה כתחיית המתים (רב יוסף, שם לג.). ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו (ר"ה יח:). זה יאיר בן מנשה ששקול כרובה של

[1] [עי' בהערה שאחר זו.]

[2] [כך הגרסה במשנה שבבבלי (מג.) ובמדב"ם, ואלו במשניות: ושראשו שקוע, ואמנם, ע"פ הוראתו המקורית של השרש שקט, שהיא נפל, אפשר היה שיולד בלשון שקוט כמשמ' ירוד, נופל למטה, אך אין זכר להוראה כזאת בלשון ח"ל, ועל כן מסתבר יותר, שהנכון שקוע (עי' שָׁקַע). ואך בהשפעת שמוט הבא בתוספתא לפני שקוט, נוצר כתיב זה במקי' שקוע. וצ"ע.]

[3] [כן קרי, וס"א (גינצבורג), כתיב: ושקוי, ועי' שקוי.]

[1] [בעקר כשמוש בלשון קצרה של בינוי שקול מן שָׁקַל, כאלו ששקלו אותו ונמצא שוה במשקל וכד'.]

סנהדרין (סנה׳ מה.). קשה יום גבורת גשמים שהיא שקולה כנגד כל מעשה בראשית (ר׳ הושעיה, מד״ר ברא׳ יג). שקולים הן ישראל כצבא השמים (שם שמות א). — ושנים שקולים זה לזה, וזה כזה: כבשים קודמין לעזים בכל מקום, יכ׳ל מפני שהן מובחרין, תלמוד לומר ואם כבש יביא קרבנו לחטאת, מלמד ששניהן שקולין (כרית׳ ו ט). ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים מלמד ששקולין זה כזה וכו׳ וזכרתי את בריתי יעקב וכו׳ מלמד ששלשתן שקולין זה כזה וכו׳ (ר׳ שמעון, תוספת׳ כרית׳ ד טו). איש אמו ואביו תיראו מגיד ששניהן שקולין זה כזה (ר׳ אליעזר, מכי׳ יתרו מסכת׳ דבחדש ח). ותהיינה מחלה תרצה חגלה וכו׳ מלמד שכולם שקולות זו כזו (ספרי במד׳ קלג). מכדי שקולין הן ויבאו שניהן (ב״ק ג.). ג׳ דברים שקולין זה כזה ואלו הן ארץ ואדם ומטר (רשב״י, מד״ר ברא׳ יג).—ובמשמ׳ צרוף שקול של בני אדם או של דברים, צרוף שחלקיו ויחידותיו שקולים זה לזה, שוה בחלקיו, זוגי במספר, balanced ; balancé ; ausgeglichen : ר׳ יהודה אומר חמשה, שנאמר זקניך שנים ושופטיך שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד (סוטה ט א). ומנין לקטנה שהיא של עשרים ושלשה וכו׳ ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן עשרים ושלשה (סנה׳ א ו, וכעין זה תוספת׳ שם ג ז). ויהיו בני יעקב שנים עשר מלמד שכולן שקולים כאחד (סנה׳ נח:). עד שיהו כל השערים כולן שקולין (שמואל, סנה׳ לח.). — ודבר שקול, שאין להכריע בו, undecided ; indécis ; unentschieden : לא עבד איוב את הקב״ה אלא מאהבה שנאמר הן יקטלני לו איחל ועדין הדבר שקול, לו אני מצפה או איני מצפה, תלמוד לומר עד אגוע לא אסיר תומתי ממני מלמד שמאהבה עשה (ר׳ יהושע בן הורקנוס סוטה ה ה). אמ׳ לו ר׳ אליעזר (לר׳ יהושע) הדבר עדין שקול מי מכריע (תוספ׳ פסח׳ ג ז). — ולגבי אדם שבין רשע לצדיק, לא מכריע לכאן ולכאן: שלש כיתות הן אחת לחיי עולם ואחת לחרפות לדיראון עולם אילו רשעים גמורים, שקולין שבהן יורדין לגיהנם ומצטפצפין ועולין הימנה ומתרפאין (בית שמאי, תוספת׳ סנה׳ יג ג). אחאב שקול היה שנא׳ ויאמר ה׳ מי יפתה את אחאב ויעל ויפול ברמות גלעד ויאמר זה בכה וזה אומר בכה (רב נחמן, סנה׳ קב:). — ובספהמ״א: אותות שהיו שקולין [1], לישראל ולמצרים (רש״י, ירמי׳ לב כ). שנשמתו של צדיק שקולת כו׳ [2] שמילא את ירושלים חללים (הוא, סנה׳ קג:). כי אם היה מעשה האדם כחול הים במספר לא יהיה שקול בטובה אחת מטובות הבורא (ר״י א״ת, חו״ה, הבטחון ד). אלו חדרי גן עדן שהן שקולין לחדרי רקיע (מדה״ג ברא׳ ב ח, מרגליות, פ). ואומר בכלל מצוע בנגוד הצירות ביסוד והיותם שקולים (לקוטי מקור חיים לרסב״ג ב יפ). ויכולים המשותפים להיות שקולים ובלתי שקולים (רמח״ל, ס׳ הסגוון ד). האדם שקול, לשישב או לא ישב (הוא, שם יז).—ובמשמ׳ מדוד ומחשב: ותנועותיו שקולות ונכונות ושוות ומתדמות (ר״י א״ת, חו״ה, הכניעה ו).—ואמר הפיטן: וחפצת קדושה משקולי הבלים מאחוזי חבלים (דונש, חסר מלכותך, אלוני, כב). —°ושיר שקול, שיר עשוי במשקל של תנועות ויתדות, metrical ; métrique ; metrisch : ולו זממתי קצת תהלת השיר השקול לספר לא די לי לכתוב בהן ספר (תשו׳ תלמידי דונש, 22). והנה קם ר׳ שלמה הספרדי בעל השירים השקולים וכו׳ (ראב״ע, ברא׳ ג א). והנה נתתי לך כלל שתוכל להכין איזה הרוז הוא שקול או איזה הוא נשבר (הוא, צחות, ז:). כי בעוד היו אבותינו שכנים בעיר הקדש לא נודע להם שיר שקול בלשון קדש (תחכ׳ יח, קאמינקא, 178). ועיין (אריסטו) בחלקי המאמרות ומצא אותן שני מינים שקול ושאינו שקול וראה לחבר במאמרות השקולות הספר השמיני והוא ספר השיר (רש״ט פלקירא. ראשית חכמה, לט). ותקל זכירת דברי החכמה או המוסר בהיותם מחוברים על צד השיר השקול או המליצה החרוזה (דרכי נעם, א.). האחד שירים שקולים בתנועות וחרוזים הנהוג כיום אצלנו לא מטעם כתבי הקדש אבל לקוח משירי הישמעאלים (שם, יח:)—ואמר המשורר: ושיריך שקולים וחוקים ומשבר ועניין רע מנועים

---

[1]) [לא מכריעים.]

[2]) [בבאור לשון הגמרא שם: שקולה נשמה של צדיק אחד כנגד כל העולם כולו.]

(כ"ם הנגיה, דצריך צמוך לצוח, צן מהליס צ, הצרמן, 53). ואמרותי אמרות חטהורות במאזני שיר ומשקלות שקולות (רסצ"ג, הסלח חל, ציחליק-רבניצקי, ח, 80).

***שִׁקּוּל**, ס"ז, — פְּעֻלַּת השוקל, וביחוד בהשאלה, פעלת הדן והשוקל בשכלו דבר כנגד דבר, d. Abwägen, Erwägung; pesage, considération; balancing, consideration: שימי על לבך והשתמשי בבינתך בשקול מה שיש בין הטובה אשר תגיע אליך בהפרדך ממנו והרעה אשר תמצא אותך בהתמדת חברתו (כ"י ח"מ, מו"ה, ענודה הלנסים ה). ושקול עון ועין עם עונש ועינש (הוח, כוזרי ה כח). והמשולחים הראשונים להערכת הראשונה מהיום יצאו לשלום בלי שום שיקול (פנקס ועד חרבע חרלוח, היילפרין, 249). ובין תופל ולבן, יש לנו לומר מכח שקול סברת הפשט כי מקומית הם (מקוני, דנכ' ח ח). — ואמר המשורר: פלפול גברא, שקול סברא, נחשב להבל ולמעקשות (עמנוחל פרחנפים, כונ"י גנהם, מנחר הסירה העברים נחיטליה, סירמן, סזו). — ואמר המליץ שמעו שמוע [כרוגז] קולם, והגה מפיהם יצא כטעמי עקולם, ישאו ראשם בפשר שיקולם (סחלוס עתיקים נתנ"ך, רוזנטחל, HUCA XXI, לח). —*שקיל הדעת באותה משמעות: אם בשמעה ודנן משיקול הדעת בדא מה שעש' עשוי וכו' רבי בא בשם רבי אבהו בשאמ"ז לו הרי את מקובל עלינו בשלשה וכו' וטעה ודנן בשיקול הדעת וכו' (ירוש' סנה' ח ח). ועוד אין נימא בשיקול הדעת טעית מומחה לרבים אתה וכל המומחה לרבים פטור מלשלם (סנה' לג.) — ובסהמ"א: ותחקיר עליו בשכלך ותבונתך ושקול דעתך (כ"י ח"ת, מו"ה, הקד'). ולהביא עליו ראיות במופת ששקול הדעת עוזרו (סס). ואין הדברים חללו באין משיקול הדעת ואין צריך להסתכל בהן שהמסתכל בהן בא בטירוף הדעת (כ"ם, הג' יג.). ואם אחרי לבך נטית ובשקול דעתך דנתני לא נכון לעשות כן (חגרת מנחס בן סרוק). ונתקלקלה הרבנות זמן מועט וטרחו להחזיק בתורה בשקול דעתם והקשותם (כ"י ח"ת, כוזרי ג סס). שרומזין לו הרמזים והוא סובר בהן סברתו ושקול דעתי (פרוס הימנה לרמב"ם, חגי' ב ח). ועי' דַּעַת, 971. — *אנשי שקול הדעת: ואנשי שקול הדעת אמרו כי הדעות הם שתים. האחת דעת העתיד בטרם היותו והשנית דעת היש הנמצא (רחנ"ע נרחס' כנ ח). ודע כי כל גשם הוא מורכב על דעת אנשי שיקול הדעת מעצמים רבים (הוח, ליחוח, ח.). אנשי שקול הדעת בלי קבלה הרחיקו דבור כלל בדרכי הנבואות לפי שאין דבור בלי גרון לדעתם (רס"ע פלקירח, ספר החמונות ח יב, לו:). ועי' דַּעַת, 971. —ובחכמת הלשון: *שִׁקּוּל המלה, קביעת משקלה הדקדוקי של המלה: חלילה לנו מלפרוץ בפתרון מלה אחת מדברי אלים חיים לריק מבלי דין ודיקדוק ושיקול כל מלה (דונס על רס"ג 1). ויש לנו שנעלם ממנו מן המאמרות שהיינו על שיקולן כמות לי נקם ושִׁלֵּם במות שילום (סס, 119). — *שקול הפיוט, קביעת שירים במשקל של תנועות ויתדות: ידענו כי אז מ' ר' סעדיה וזולתו מכל בני מזרח לא היתה להם ידיעה בחיבור החרוזה ושיקול הפיוט (סס, 105).

***שָׁקוּעַ**, עי' שָׁקֵעַ.

***שִׁקּוּעַ**, ס"ז, — סה"פ מן שִׁקַּע: איכא בינייהו גזירת שיקוע[1] (זב' כח:). ועי' שָׁקֵעַ והע' שם. — ובסהמ"א: מעשה מורד, מרודדין וכו' ואין בולטין בעביו ולא חקוקים בשיקוע (רס"י, מ"ח ז כט). ושתי שעות שוהה המזל בעל יתו וכן שכנגדו בשיקועו שיהו כולן מזמשין בכ"ד שעות של יום (הוח, כ"ה יח:). לאחר ב' שעות (המזל) העולה גמר עלייתו והשוקע גמר שיקועו וכו' (הוח, ב"מ קו:). קל הוא שהקילו חכמים במים דקירה מתרת בלא שיקוע (בכור) אבל מחיצה התלויה בצינו למימר כרב יהודה דבעי שיקוע[2] (תוס' ד"ה רלח, עירוב' פו:). — *וּמְקוֹם שקוע, במשמ' מקום שאדם משתקע בו, מושב קבע: ומי שכותב (בגט) מקום האיש והאשה וכו' ובאתי לדור במקום פלוני והיא מקום שעומד בשיקוע, ואם אינו יודע מקום שיקועו יכתב מקום שעמד בו בשיקוע, ואם אין לו מקום שיקוע יכתב אותו שעומד בו בתוכו באותה שעה (מבוי ר"ת, 27). — *ובמשמ' משקעים, גשמים וכדו' היורדים על הארץ, ואמר הפיטן: כי

---

[1]) [רש"י: שמא לא יחזור וישקענו (את הכיור).]
[2]) [על הגמ' שם: קורה ארבעה מתיר במים.]

עתיד העולם לחרב פעמים בשקועים, אחת בדור המבול ואחת בששת אלפים ושלש ותשעים (בנימין בר זכר, אהלל בגלגלי סמג, יוצר לשבת לפני שבועות).— ובלשון הקראים, *שקוע חמין, במשמ' הכללת כל חמין והעלמת החבדלים: ויש אשר יהיה ה"א חידיעה לשקוע החמין כלו או רובו כמו והעיף ירב בארץ בין העיף הטמא לטהור (אהרן הקרחי, ספר גן עדן, חג השבועות ג, כג.). ואולי ה"א הידיעה במאמר ממחרת השבת יניפנו הכהן וכו' ולא הורה לשקוע המין מפני כי אינו רוצה כלל השבתות (הוא, שם, כג:).

*שְׁקוּעָה, ש"נ,—כנוי למלת שבועה: מתני שביתה שקוקה, תני ר' חייה שבוקה שקועה שקורה נדר דנדר במוהי במומי (ירוש' נדרי א ג).

שְׁקוּף, או שקוף, ש"ז, במקרא רק מ"ר שְׁקֻפִים, קרשים או חריטים מושמים לרחב [1], Querbalken, —brett; traverse, rayon; crossbeam, shelf: ויעש לבית חלוני שְׁקֻפִים אטמים (מ"א ו ד). וספן בארז ממעל על הצלעות אשר על העמדים וכו' ושְׁקֻפִים שלשה טורים ומחזה אל מחזה שלש פעמים (שם ז ג–ד). — וחרזו פיטנים ומשוררים במליצת הכתיב: למעלה בשירת שקופים ולמטה בתכן תקופים (רשב"ג, אל נקדש, ביאליק-רבניצקי ג, 189). תשקיף בעיני ענני השיר ממגדלי חכמה שקופיה (ר"י הלוי, שלום לכה, זמורה ג, 172). אשר בנה לאהבתך בלבו מעון בית וחלונים שקפים (הוא, תחלה הנמסים, שם שם, 322). בתוך בנים אטומי בין שקופי בסילות בעדם אנע ואדוד (ר"י זבחלה, ס' מעשוע ס יג, דודזון 145). —*ושָׁקוּף, כת"ז, במשמ' חדיר לאור, שאפשר לראות בעדו, כגון נְיָר שקוף וכדו', durchsichtig; transparent, נ"הג בספרות ובדבור, ועי' שְׁקִיפִי.

*שְׁקוֹף, ש"ז, מ"ר שְׁקוֹפוֹת, — כמו מַשְׁקוֹף [1]), הקורה המחברת את שתי המזוזות מעל לדלת: יוסף הלוי בן לוי עשה השקוף הזה תבא ברכה במע(ש)יו של[ום] (נכתבה על כתלי ביה"כ מכפר ברעם [2]), ספר הישוב א, 91). כל השערים שהיו שם היו להם שקופות חוץ משער טדי וכו' (מדות ב ג). היתה (הקדרה) גבוהה מן הארץ טפח וכו' שאם העלה אינה נוגעת בשקוף פותח טפח או מודבקת בשקוף וכו' אין טמא אלא תחתיה (אהלי י ז). עצים כדי ליתן תחת השקוף ר' יהודה אומר כדי לעשות סנדל לאחורי השקוף (נגעי יג ד). וכך הזה מזה על השקוף שבבית מבחוץ (שם יד א). קדרה שהיא נתונה בצד דפנה של מערה אינה מצלת, בצד שקופה [3]) של מערה הרי זו מצלת, היתה נתונה בחלון שבין שני בתים וכו' אם אין בין פיה לשקוף פותח טפח הרי זו מצלת, אם יש בין פיה לשקוף פותח טפח אינה מצלת (תוספת' אהילי ז י). משלו משל למה הדבר דומה לעד שהיו ניתנין בצד השקוף כיון שיצא השמש ונכנס העד מיד זהו ומת (שם נדה ג ה, וכעין זה ירוש' שם ב ג). דתנן [3]) הכלב שאכל בשר מת ומת וכו' ר' יוסי אומר רואים, מכנגד השקוף ולפנים הבית טמא מכנגד השקוף ולחוץ הבית טהור (חול' קכו.). ועי' מַשְׁקוֹף, עמ' 3416.

---

[1]) [השבעים במקום הראשון הבינו את המלה כתאר, παρακυπτομένας, (נ"א διακυπτομένας), כאילו משקיפות דרך החלון, וקרוב לכך בוולג': obliquas. וכתאר תרגמו אותו במקום זה גם עק לס ἀποβλέπουσας, משקיפות, הסורי: שטיפתא (ואטימתא) ות"י: פתיחן מלגו (וסתימן מלברא), אבל במקום השני תרגמו השבעים μέλαθρα קורות לרוחב, הסורי אכסדרא (מס־רונים, אולמות), ת"י: כלנסא (מטות, קרש ם). והואיל ובא שקפים גם במקום הראשון בסמ' למלת חלוני, יש לראות הכש"ע גם כאן, במשמ' קרובה אל משקוף, כלו' חלונות בעלי תריסים לרחב, שאפשר היה לסגר בהם את החלונות. אבל הפרשנים העברים חילקו בין שני המקומות, כרש"י המביא בפרק ו את דברי חז"ל (רבותינו פירשו שקופים לשון ראייה ופתיחה והשקפה פתוחים מבחוץ וכו'), ואילו בפרק ז הוא כתב: שלשה מרישין זה אצל זה ושקופין משני צדיהן כעין משקוף וכו'.

ובספה"א משמש שָׁקוּף ע"ם רב בת"ז במשמ': חדיר לאור, שאפשר לראות בעדו, transparent. אך כמובן אין ליחס שמוש כזה לתקופת המקרא, שלא היו בה חלונות בעלי שמשות וזכוכית, ושהזכוכית היתה חמר נדיר ויקר בה.]

[1]) [בכמה מקימות מתחלפת הגרסה שקוף ב־משקוף, ואפשר שאין כאן אלא שנוי במבטא המלה.]

[2]) [מיוחסת לסוף תקופת המשנה.]

[3]) [בתוספת' שבדפוסים: שקיפה.]

[4]) [אהלות יא ז, ושם: המשקוף.]

א. *שִׁקּוּף ¹), ש"ז, — מעשה המשקף בעלים: ולשון שיקוף נופל כשתולש העלין מן העיקר (ר"ש שביעית ה ג).

ב. *שִׁקּוּף, ש"ז, — עשית דבר שָׁקוּף, חדיר לראיה, ובפרט החדרת קרני רנטגן לגוף החולה לבדיקה או לצלום, נוהג בספרות ובדבור.

*שְׁקוּפִי, ת"ז, — זך וחדיר לאור, durchsichtig; transparent: האויר וכו' הוא זך ושקופי (דורבוביצקיג) (יחזעל, למודי הטבע, עג.).

שִׁקּוּץ, שִׁקֻּץ, ש"ז, ע"ר שִׁקּוּצִים, שִׁקֻּצִים, שִׁקּוּצֵי, שִׁקּוּצַיִךְ, שִׁקּוּצַיִךְ, שִׁקּוּצָיִךְ, שִׁקֻּצָיו, שִׁקּוּצֶיהָ. שִׁקּוּצֵיהֶם, — דבר מתֹעב ומאוס, Greuel; abomination: והשלכתי עליך שִׁקֻּצִים ונבלתיך ושמתיך כראי (נחום ג ו). והסרתי דמיו מפיו וְשִׁקֻּצָיו מבין שניו וכו' (זכרי ט ז). — ובכנוי לאלילים: ותראו את שִׁקּוּצֵיהֶם ואת גלליהם עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם (דבר' כט טז). וילך שלמה אחרי עשתרת אלהי צדנים ואחרי מלכם שִׁקֻּץ עמנים וכו' אז יבנה שלמה במה לכמוש שִׁקֻּץ מואב בהר אשר על פני ירושלם ולמלך שִׁקֻּץ בני עמון (מ"א יא ה—ז). גם המה בחרו בדרכיהם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נפשם חפצה (ישעי סו ג). אם תשוב ישראל וכו' ואם תסיר שִׁקּוּצֶיךָ מפני ולא תנוד (ירמי ד א). נאפיך ומצהלותיך זמת זנותך על גבעות בשדה ראיתי שִׁקּוּצָיִךְ וגו' (שם יג כז). לכן חי אני נאם אדני יי' אם לא יען את מקדשי טמאת בכל שִׁקּוּצַיִךְ ובכל תועבותיך וגו' (יחזק' ה יא). ובאו שמה והסירו את כל שִׁקּוּצֶיהָ ואת כל תועבותיה ממנה (שם יא יח). המה באו בעל פעור וינזרו לבשת ויהיו שִׁקּוּצִים כאהבם (הושע ט י). — ושקוץ עיני אדם: ואמר אליהם איש שִׁקּוּצֵי²) עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו וכו' את שִׁקּוּצֵי עיניהם לא השליכו ואת גלולי מצרים לא עזבו וגו' (יחזק' כ ז—ח). — ושקוץ שֹׁמֵם, מְשֹׁמֵם³), בכנוי לפסל אליל ששמו אויבים במקדש: והגביר ברית לרבים וכו' ישבית זבח ומנחה ועל כנף שִׁקּוּצִים משמם ועד כלה ונחרצה תתך על שומם (דני' ט כז). וחללו המקדש המעוז והסירו התמיד ונתנו הַשִּׁקּוּץ משמם (שם יא לא). ומעת הוסר התמיד ולתת שִׁקּוּץ שמם ימים אלף מאתים ותשעים (שם יב יא). ובתו"ם: ומפני מה לא נדבר עמו (עם משה) תוך מצרים מפני שהיתה מלאה שיקוצים וגילולים (מכי' בא, ומכתי' דפסחא, פתיחתא). — ובספה"א: ואהבתי רע מטוב וכו' וטומאה מטהרה ושקוץ תחת זכות וכו' (רסע"ג, מתוך מספר לרסע"ג, הנקרא הגלוי, סדור רסע"ג, ב). — ואמר הפיטן: האומרים לבילי שוע, הבוחרים בשיקוצי תעב (ינאי, האומרים לכילי, קרוב' לימים נוראים, זולאי, פלט). המהרו והתקדשו משקוצי גויות והתקרבו והתנגשו בנפשות החיות (ר' יהודה הלוי, ימינך נשא עוני זמורה ג, 585).

*שִׁקּוּק, ש"ז, — קול שאגת הדב ¹): כאשר יפול לשון נהם לארי ושקוק ²) לדוב וגעה לשוורים וצפצוף לעופות (רס"י, משלי מג ג).

*שְׁקוּקָה, ש"נ, — כנוי לשוני לשבועה: שבותה שקוקה נדר במותה, הרי אלו כנויין לשבועה (נדר' א ב). — ובספה"א: כגון שהיו אנשי אותו מקום עלגים והיו קוראים לשבועה שבותה או שקוקה (רמב"ם הל' שבועות ב ה).

א. *שִׁקּוּר, ש"ז, — שפ"ע מן שִׁקֵּר, מעשה המשקר: למעול מעל, אין מעילה בכל מקום אלא שיקור וכו' ואומר ומעלה בו מעל (במדי ה יב). הא אין מעילה אלא שיקור (ספרי נשא ב, וכעין זה עד"ר במד' ח ה) ³). — ובספה"א: נמצא שלא כפר ממון בשיקור שבועתו ושבועת ביטוי קאי

---

¹) [עי' ב. שָׁקַף, פע', הערה.]

²) [אולי ככנוי לגנאי בסק' מחמדי (אהרליך).]

³) [עי' בהערת העורך בערך שׁוֹמֵם, עמ' 6075.]

---

¹) [ע"פ הבנה זו בכתוב: ארי נוהם ודב שוקק (משלי כח טו).]

²) [נ"א: ושקק.]

³) [אמנם במאמר דומה לזה נאמר בספרא (ויקר' סוכה, פרשה יא) ובבלי (מעילה יח): אין מעילה (נ"א מעל) אלא שנוי (נ"א שינוי) וכו' ע"כ, ואין לראות את שני המאמרים כסותרים זה את זה. אלא שקשה לבאר שנוי זה בדברי המפרשים, כגון רש"י: ששינו עצמם מן המקום לעבודת כוכבים ע"כ, תוספ': שינוי, פירוש מקדש לחול וכו', ואולי הכונה ללשון שִׁנּוּי ואיבה, ועי' שִׁנּוּי.]

בחטאת (כפ"י, נ"ת לו.) — ואמר הפיטן: מחץ מכתי רפא וחליי מבקור, יאסן דברך המוכחן בלא שקור (רקע"ג, לחת העטרה גפן, סדור רקע"ג, נמפסות, תי"ז).

ב. *שְׁקוּר (?), ש"ז, — מלה מספקה המשמשת כנוי למין כלי שהיו נותנים בו מים או שמן בםרחץ: הםכין הגלילין שמוליכין בהן שמן למרחץ והצרצורין וה שיקורין[1]) עד שלא הוסקו טהורין וכשהוסקו טמאין (תוספת' כלים ב"ק ג ט).

*שְׁקוּרָה, ש"נ, — כנוי לשוני בםק' שבועה: שבוקה שקועה שקורה וכו' (ר' חיים, ירוש' נדר' ח ג). ועי' שְׁקוּעָה.

שקט[2]), ממנו *הִשְׁקֵט[3]), "הַשְׁקָטָה, *שִׁקּוּט, שֶׁקֶט, שָׁקֵט, "שְׁקֵט, "שְׁקִיטָה, "שְׁקִיטָן (?).

שָׁקַט[4]), פ"ע, שָׁקְטָה, שָׁקָטָה, שָׁקַטְתִּי, שָׁקֵט, שֹׁקְטִים, שֹׁקְטָה, שֹׁקֶטֶת, אֶשְׁקוֹט, אֶשְׁקוֹטָה, תִּשְׁקֹט, תִּשְׁקְטִי, יִשְׁקֹט, תִּשְׁקֹט, — א) בצרוף שבתמונת היין העומד על מקומו ללא תנועה, שקט אל שמריו, נפלה ושקעה עכבת היין אל שמריו שבתחתית הכלי, (sich) absetzen; déposer; to form a sediment: שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך (ירמ' מח יא). — ומכאן בקצור שָׁקַט האדם, העם, במשמ' ישב במנוחה, היה שלו ושאנן, ruhen; (se) reposer; to rest: ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם יי' ואל תחת ישראל וכו' ושב יעקב וְשָׁקַט ושאנן ואין מחריד (שם ל י, וכעין זה שם מו כז). כי עתה שכבתי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי (איוב ג יג). לא שלותי ולא שָׁקַטְתִּי ולא נחתי ויבא רגז (שם שם כו). — ושקטה הארץ, הממלכה, המלכות וכד': וַתִּשְׁקֹט הארץ ארבעים שנה (שופט' ג יא, וכן שם ה לא, ח כח). וַתִּשְׁקֹט הארץ שמונים שנה (שם ג ל). וישמח כל עם הארץ והעיר שָׁקָטָה (מ"ב יא כ, וכעין זה דהי"ב כג כא). נחה שָׁקְטָה כל הארץ (ישע' יד ז). התהלכנו בארץ והנה כל הארץ ישבת ושֹׁקָטֶת (זכרי א יא). משמים השמעת דין ארץ יראה[1]) ושָׁקָטָה (תהל' עו ט). בימיו שָׁקְטָה הארץ עשר שנים (דהי"ב יג כג). וַתִּשְׁקֹט הממלכה לפניו (שם יד ד). ויבן ערי מצורה ביהודה כי שָׁקְטָה הארץ ואין עמו מלחמה בשנים האלה כי הניח יי' לו (שם שם ה). וַתִּשְׁקֹט מלכות יהושפט וינח לו אלהיו מסביב (שם כ ל). — ובינ' שוקט, אף בצרוף שוקט ובוטח, ובהקבלה אל יושב לבטח: וילכו חמשת האנשים ויבאו לישה ויראו את העם אשר בקרבה יושבת לבטח כמשפט צדנים שֹׁקֵט ובטח ואין מכלים דבר בארץ (שופטי יח ז). ויבאו על ליש על עם שֹׁקֵט ובטח ויכו אותם לפי חרב (שם שם כז). אעלה על ארץ פרזות אבוא הַשֹּׁקְטִים ישבי לבטח כלם ישבים באין חומה ובריח ודלתים אין להם (יחזק' לח יא). — ושָׁקֵט ושלו: וימצאו מרעה שמן וטוב והארץ רחבת ידים וְשֹׁקֶטֶת ושלוה (דהי"א ד מ). — ושקט האלהים: כי כה אמר יי' אלי אֶשְׁקוֹטָה ואביטה[2]) במכוני כחם צח עלי אור כעב טל

[1]) [נוסח הר"ש לכלים ג ב: שיקודין, ולא התבררה צורתה המדויקת ומקורה של המלה.]

[2]) [עי' שָׁקֵט, הערה.]

[3]) [עי' שָׁקַט, הפע'.]

[4]) [עקר הוראות הפעל היא, שקע, נפל, בערב' שַׁקַטַ a), נפל, וכן בא בנין הפע' במשמ' הפיל, הוריד, כמבֹאר שם. אך מתוך הצרוף שקט אל שמריו או השמר והשקט, בתמונת היין אשר אך בעמדו שָׁקֵט על מקומו הוא מפיל ומשקע עכבת, נולדה משמ' זו של שקט ושלוה, הבאה בעבר', ובנראה בהשפעת העבר' גם בארמ' שבתו"ם ובצורה בודדת גם בסור'. לפי זה אין לחבר שרש זה עם שתק, כדעת אחרים.]

a) سقط

[1]) [בקשי שבכתוב הרגישו חז"ל, שאמרו אל נכון: אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה, אלא בתחילה יראה ולבסוף שקטה (מזקים, שבת פח.), וכאלו נאמר: ארץ שיראה, שקטה.]

[2]) [אמנם קשה הצרוף אשקוטה ואביטה, גם לעצמו, וגם לפני תמונת הקציר, שנאמר עליו בהמשך: כי לפני קציר וכו' וכרת הזלזלים במזמרות וכו'. ואולי מורה סיומם השוה של הפעלים אשקוטה ואביטה על השואת הפעלים בטעות אחד המעתיקים. ואפשר שמדבר כאן בתמונת הגנן המשקה והמ(נ)כיש ומצמיח מטעים לקציר, וצ"ע.]

כחם קציר (ישעי' יח ד). והנחתי חמתי בך וסרה קנאתי ממך ושקטתי ולא אכעס עוד. — ב) בפרט בצרוף שבשלילה (או בשאלה שפרושה שלילה): לא שקט האדם או האל, לא שקטה חרב יי', לא נתן לעצמו לנוח, sich keine Ruhe gönnen; ne point donner lui de relâche; to give oneself no rest: למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט (ישעי' סב א). הוי חרב ליי' עד אנה לא תשקטי האספי אל תערך ודמי איך תשקטי ויי' צוה לה אל אשקלון ואל חוף הים (ירמי' מז ו–ז). אלהים אל דמי לך אל תחרש ואל תשקט אל (תהל' פג ב). כי לא ישקט האיש כי אם כלה הדבר היום (רות ג יח). — ובספה"א [1]: שהגלגל מתנועע תנועת ההקפה, וכל מתנועע תנועה כזאת הוא מתנועע סביב ל ש ו ק ט, ואלו התנועע המתנועע סביב למתנועע היה צריך ג"כ המתנועע השני [להתנועע] סביב למתנועע שלישי וזה סביב לאחר עד לאין תכלית, א"כ אי אפשר לכל מקיף כ"א להקיף סביב ל ש ק ט (עולם קטן, הורבין, יח). א"כ יהיה המתנועע המקיף הוא הגלגל והנקודה ה ש ו ק ט ת היא הא"ץ (שם שם). הרוח אינה כי אם אויר מתנועע והאויר רוח ש ו ק ט ת (שם שם). וכשימלא [הגוף] מקום יתנועע, וכאשר התנועע יתחמם וכשתשלם תנועתו י ש ק ט בהכרח (שם, יג). ויותר שיהיה זה הכח (כח הדמיון) כ ש י ש ק ט ו הרגשים בשנה (אהרן בן אליהו, עץ חיים לח, קעח). ש ק ט ו החושים החיצוניים ונתבטלו ההרגשות וזאת היא השינה (ר' יואל ן' שעיב, עולת שבת, לח:). — ואמר הפיטן: עד בא חרב זוני, ולא ש ק ט עדי הקם דם הנביא זכריה וכו' ובכל זאת לא ש ק ט ועידו כים נגרש וכו' ויאמר נבוזראדן גם דמו הנה נדרש, אספו לי הכהנים והוציאום מבית יה, כי לא א ש ק ו ט עד י ש ק ו ט דם הנביא זכריה (יהודה, יום אכפי, קינ' ה"ג). — ואמר המשורר: ואל תתאו חמר, וזמן ארוך נשמר, וריחו לא נמר כ ש ק ט בשמרים (דונש, דעה לבי, אלוני, קז). שלו מדמה כי בתחבלות סבב לנפשו שיהי ש ו ק ט, מקים זמן גורה למען כל שאנן ביום יקים יהי ש ו ק ט (רמב"ע, הענק ה, ברודי, ספד). — "ושקט השמן, שקטו שמריו ונעשה צלול: אבל אם

---

[1] [כתו"ם אין הפעל בבנין קל אלא בעקבות הכתובים.]

לוקח במדת נימן שהיא קטנה מפני שכבר ש ק ט אינו מקבל עליו אלא השמרים בלבד (טוחו"מ, אונאה ומקח טעות, רכח כ).

— הפעי', השקט, השקט, השקיט, ישקט, ישקיט, — א) הפיל, הוריד, herabfallen lassen; faire tomber; to let fall down: אשר בגדיך חמים בהשקט ארץ מדרום [1]) תרקיע עמו לשחקים חזקים כראי מוצק (איוב לז יז–יח). דברי ה[נבא] לא טבם לרפת ידים [ו ל ה ש]ק ט ידי הא[רץ] הם (תעודות לכיש ו, ה–ז). — ב) השקיט ריב, שכך אותו, zur Ruhe bringen; calmer; to calm down: איש חמה יגרה מדון וארך אפים ישקיט ריב (משלי טו יח). — והשקיט לפלוני, נתן לו שקט: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו להשקיט לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת (תהל' צד יב–יג) [2]. — וכפ"ע, zur Ruhe kommen; se calmer; to calm down: ויאמר יי' אל ישעיהו צא נא לקראת אחז וכו' ואמרת אליו השמר והשקט [3]) אל תירא ולבבך אל ירך (ישעי' ז ג–ד). והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל (שם נז כ). בושה חמת וארפד כי שמעה רעה שמעו נמגו בים דאגה השקט לא יוכל (ירמי' מט כג). בשובה ונחת תושעון בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם (ישעי' ל טו). והיה מעשה הצדקה שלום ועבדת הצדקה השקט ובטח עד עולם (שם לב יז). — ושלות השקט: הנה זה היה עון סדם אחותך גאון שבעת לחם ושלוה השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה (יחזק' טז מט). — ובתו"ם: לפי שבעולם הזה היו הרשעים עשירים

---

[1] [כמבאר בפרטים בפרושו של העורך לס' איוב משנת תשי"ד עקר כונתם של שני חרוזים אלו היא: כלום, בגבר לח החמים (שבעננים, שנשחקו בחם הקיץ) בהפיל (בהשקט) העננים לארץ את מדרם (ז"א את הטיט אשר ממנו נבנה רקיע העננים), גם אתה תטליא (תרקיע) את השחקים (העננים שנשחקו) עד שיהיו שוב חזקים כדמות (כראי) רקיע מוצק?]

[2] [בכתוב באיוב לד כט: והוא ישקט ומי ירשע, הכונה כנראה לקריאה והוא יקשט, ז"א יצדיק, ועי' קשט, הערות.]

[3] [עי' בהערה עמ']

ונתונים בשלוה והשקט (מד"ר שמות לא). — ובסהמ"א: וישקיטך בטח ושאנן, להגן בשלומו על אוהלך ולישר שבילך (אגרות ר' שמואל בן עלי ובני דורו, הרכבי א ג, 59).—ואמר הפיטן: והניחו חרונינו דמיהם ומי נדם להשקיט את חרונות (ר"ש הנגיד, משלי סכל, בן תהלים, הברמן, א, 80).

—פעי, שִׁקֵּט, רק בינוני מְשֻׁקָּט: דלמא לא משפיין, לא יהו משוקטות אצלו שמא יצא עליו ערעור (רש"י, גיטי' כג.). יש לך אדם בחור ומיושב בתלמודו כיון ישן שהוא משוקט על שמריו (מחזור ויטרי, 532).

***שָׁקֵט,** ת"ז, נקי שְׁקֵטָה,—שָׁלֵו, יושב במנוחה, ruhig; tranquille; quiet: על הר נשפה וכו' על הר שקט ובוטח בשופי וכו' (רש"י, ישעי' יג ב). השאננים וכו' שהם יושבים ושקטים (הוא, זכרי' א יא). ויבואו על ליש וכו' לפי שהיו שקטים לא היו יראים וכו' ולא כרתו ברית עם שום אדם לעזרם (הוא, דה"א ד מ). דמשמע גיבסיה, שנכסיו שקטין אצלו ואין ערעור על קרקעותיו וכו' (הוא, ב"מ ע.). —ובצירוף, שקט ושלו, או שלו ושקט: מדדו לו מדה כנגד מדה על שנהרג זכריה שקט ושלו ובוטח (הוא, דה"ב כד כה). היאך יכול להיות שלא עשו כפסח הזה כל ימי השופטים וכו' שהיו ישראל שרוין על אדמתם שלוים ושקטים (הוא, שם לה יח). —ואמרו פיטנים ומשוררים: והנה כלם יושבים שלוים ושקטים, ואביוני עמך דחופים סחופים מדלדלים (יוסי כלון, קליס' ענ"פ). ואם ירבו חרדות מזמן רע, בכוסף תהיה שקט ושלו (ר"י חריזי, תחכ' ה, 65). ואיך לי יהי לב שקט ושלו (עמנואל, משה קדושי, מחב' כח, הברמן, 613).

שֶׁקֶט, ש"ז,—מנוחה, שלוה, Ruhe; tranquillité; rest: כי שלמה יהיה שמו ושלום וָשֶׁקֶט אתן על ישראל בימיו (דה"א כב ט).—ובתו"ם: שקט לרשעים רע להן ורע לעולם, ולצדיקים הנאה להן והנאה לעולם (סנה' ח ה). — ובסהמ"א: כי מן חם הישבים שם לפנים, כשקט ובשלוה היו יושבים וכו' (רש"י, דה"א ד מ).—ואמר הפיטן: ויתחזק בשקט בשלום לשפר שתוליו (ינאי, ויתחזק באומן, קרובי בראשי', זולתי, ענ). שֵׁנה אין לפניו, שקט בפניניו (ר"א קליר, מלך עליון, מוס' א' ר"ה). אז היתה חנית סְכּוֹ, בתלתלי תקף, בשנאני שקט (הוא, אז היתה, קרובי א' סוכות). ואין שקט לדם נביא ויהי למופת ואות (יוס' אכספי, קינות לט"ב).

***שַׁקִי,** שֵׁקִי ואף שׁוֹקִי, ש"ז,— השקאה, ובקצור, בפסק' שדה של שקי, שדה שלחים, הטעון השקאה: כרוב של שקי[1]) עם כרוב של בעל אסורין מפני שהוא בולע (ר' שמעון, תרומ' י יא). פול מצרי שמנע ממנו מים שלשים יום מתעשר לשעבר וכו' במה דברים אמורים בשל שנקי[2]) אבל בשל בעל שמנע ממנו שתי מריעות וכו' (תוספת' שביעי' ב ד). שלא יהיו אומות העולם אומרים אלהי כנען קשים הם מאלהי מצרים, למה, אלהיהן של מצרים של שקי[3]) הן אבל של כנען של בעל הן (תנחו' בובר, הוספה לשלח ה). מלך ב"ו יש לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שוקי ואחת של בעל לא למי שהמלך אוהב נותן של שוקי ולאותו ששונא הוא נותן אותה של בעל, ארץ מצרים של שוקי והיינו בתוכה וארץ כנען של בעל וכו' (מד"ר במד' יז).—ואמר הפיטן: כי כל כשקי[4]) ישיש באספם בר באלול בטלל רסים, מים כרמים להעסים, בנטפי חלב ועסים (הקליר, יפתח ארץ ליֶשע, תפלת גשם).

***שְׁקִידָה,** ש"נ, — שה"פ מן שָׁקַד, מעשה השוקד והמסור במלאכתו, Eifer, Fleiss; zèle, diligence; zeal, assiduity: באלוף ינהג ישובב בשור וכו' ושקידתו לכלות מרבק (ב"ס גני', לח כה-כו). — ובסהמ"א גם במשמ' זריזות ומהירות: עולא

---

4) [על המאמר: שהקב"ה הופך יומם ללילה והשקיטן לפורענות (מד"ר בראשי' כח, אלבוק, 260), עי' הערה לערך קָשֵׁט, עמ' 6246.]

1) [כן הגרסה בסדב"ם ובירוש', ואלו במשניות בצורה ארמ': של שקיא, של שקי, וכד'.]

2) [בשדה שקי; נ"א שקי, שקיא.]

3) [כלו' של ארץ הטעונה השקאה, של שדות שלחים. ובמד"ר במד' טז בשבוש: של שקר הן.]

4) [כלומר: בשדה, כי כך הלכו הפיטנים אחר נסחת א"י במשנה, ואין מקום לפירושים השונים שהוצעו.]

אמר צדקה של שקידה (עשה הקב"ה), היינו הקדים (ה)חורבן שתי שנים וכו' (רש"י, סנה' לח.). כי המאמר הזה לא נפלו בו הדברים כאשר נזדמן אלא בדקדוק גדול ובשקידה רבה (ר"פ א"ת, מו"נ, פתיחה). ותהי השקידה (בתורה) נעדרה, כל אדם רעב למאכל וצמא ליין (ר"י אבוהב, מנוה"מ, הקדמה). כי דבור המוכיח רך ועם השקידה יעשה רושם בלב הנוכח, כאשר תראה בטפת המים שהיא רכה ונוחה ועם השקידה תקוב חור באבן הקשה (רבנו בחיי, שמות). ועוד זה יהיה תמיד בשקידה ואינו במה שיהיה בפליאה (קאנון ג א א ט).

***שְׁקִידוּת,** ש"נ, — כמו שקידה: נשקדים, לי שקידות (בֶּר, עבודת ישראל, 615).

***שַׁקְיוּת,** ש"נ, — מצב הגן והשדה הטעון השקאה: ואם השקה הגן בתחלת שקיותו הלכו להם המים על כל הגן (המשמעות לפי הבהיר בסוף פי' הזהר בראש' רסו., ובן ריקנאטי ע"פ אבן יקרה, בראש' יח:).

***שְׁקִיטָה,** ש"נ, — שה"פ מן שָׁקַט, מצב השקט והבוטח: ולמי שיש לו חכלילות עינים מרוב שומנו ושקיטתו וכו' (רש"י, סנה' ע.). היש דבר בעולם אשר יש לו רגישה ואין לו שקיטה ואיך רוגשים השמי' ומתגלגלים תמיד בלי שקיטה (ר"י הלוי, הכוזרי, הכפר, שנג). רמז בזה לשקיטת החושים והכנעם והשמעם לפני בעלם והוא השכל וכו' (רש"ע ן' שפרוט, פרדס רמונים).—ואמר הפיטן: שקיטת איש נגע בו יקרוב; בקוראו באמת לאל קרוב, תרופתו יקרא מקרוב (ינאי, א... פיו ולבו, קרובי' ויקרי, זולאי, קמ).

***שְׁקִיעָה,** ש"נ, — שה"פ מן שָׁקַע, ירידה, ובפרט צלילה לתוך דבר, בבצרוף שקיעת חמה (בים), Untergang; coucher; going down, setting: נותן (איברי עולה וכו') על גבי המזבח עם שקיעת החמה מתעכלין והולכין כל הלילה (תוספת' מנח' ו ה). יכול משתחשך ת"ל אך וכו' תן לו שעה אחת קודם שקיעת החמה (ירוש' סנה' ה ג). כמה מהלך אדם בינוני ביום י' פרסאות, ומעלות השחר עד הנץ החמה ארבעת מילין, משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעת מילין וכו' (ר' יהודה, פסח' צד.). מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה שנאמר ביום הקריבו וכו' (רב יצחק בר אבודימי, זבח' נו.). יהי רצון מלפניך ה' אלהי שכשם שזכיתני לראות חמה בזריחתה כך תזכני לראות בשקיעתה (מד"ר בראש' סח).—ובצרופים אחרים: ולכשיצא (מבית המרחץ) אומר מודה אני לפניך רבון העולמים שהצלתני משקיעת מים ומשריפת אש וכו' (כלה רבתי י). בשר ודם אם היה לפניו דרך של שקיעה (בֹּץ) מהלך הוא על האבנים שהם קשים וכו' (מד"ר שמות טו).—ובסהמ"א: כי החמה מהלכת וכו' וכן בשקיעות מהלכת בעביו של רקיע (ר"ח, פסח' צד.). אמנם ישיגהו (את אור השמש) השקיעה ולא נשיג בו דבר בלילה (אמו"ר לראב"ד א, 8). וסעדנו סעודה ג' וטרחנו הרבה עד שקיעת החמה (מיד"א, מעגל טוב השלם, 50).—*ושקיעת האור, הכח וכד': שקע האור ההוא אשר אתה מספר, שקיעה שהדעת מרחקת שיראה עוד (ר"י א"ת, הכוזרי ד כ). ועוד כי מדרך הצורה דפלוש והשקיעה ביסוד המקבל אותה וכו' ושקיעתה ביסוד הראשון (רשב"ג, לקוטי מקור חיים, ג כג). כי לשקיעת הכח חשכלי והסתתרו בשפל מדרגת החמר לא יוכל להראות פעולותיו ולהוציאם אל אור הפועל זולתי בעמל לא ישוער (ר"י מוסקאטו, נפוצות יהודה ל).—ואמר המשורר: ומדוע תהי נראה כבואב אשר נשקע בבור יגון שקיעה (ר"י אבן כלפון אל ר"ש הנגיד, כמוגומי בדרכי, ססון, מז).—*ובהשאלה, מצב האדם שנפשו נתונה כלה בענין, שקיעה במחשבות, במחקר וכד', נוהג בספרות ובדבור.

***שָׁקִיף,** ש"ז, — ויז סלע שהוא כמשקוף מעל לנקיקי סלעים [1]: כל אהל שאינו עשוי בידי אדם אינו אהל ומודה בשקיפים ובסלעים (אהל' ג ז). אלו מביאין (את הטומאה) וחוצצין וכו' הזיזין והגזריות והשובכות והשקיפים והסלעים וכו' (שם ח-ג). שאמר תורת, תורת האהל, כל המאהילים, את מה אני מרבה הבתים והבורות [הח]ווחים והמערות

[1]) [כשנוי מבטא או כתיב של שְׁקוֹף, משקוף.]

הגהורים והשננים השקיפים והסלעים וכותל שחטת (ספרי זוטא, פי' פרה, הורוויץ, הרבינץ א ה, 68). ועי' שְׁקוּף, הערות.—ובסתמ"א: ומודה בשקיפין ובנקיקי הסלעים, פירוש הרי הן חורין וכו' ונקיקין הן דומין לשקיפין אלא אחד נעשה ע"י מטר ואחד נעשה מאיליו אי נמי חררוהו חיות השדה מיהא שניהן שלא ע"י אדם (ערוך ערך סקף).

***שְׁקִיפָה,** ש"נ, — הכאה, חבטה [1]): המשקוף, הוא העליון שהדלת שוקף עליו כשסוגרין אותו וכו' ולשון שקיפה חבטה כמו קול עלה נדף (ת"א) טרפא דשקיף וכו' (רש"י, שמ' יב ז). ולשון שקיפה היא הכאה שנוקש דבר על חבירו (הוא, חול' קכו.).—ובמשמ' בליטה כעין מסגרת ומשקוף לחלון, כמו שָׁקִיף: נראה לי על דבר השקיפה שנראה לכם וכו' להרחיק מן החלון כמלוא רוחב חלון ושקיפתו כיון דשקיפה צריך לאורה, כך דעתי נוטה שאין צריך להרחיק מן השקיפה וכו' (שו"ת מהר"ם מרוטנבורג, בלוך, מט:).

***שְׁקִיפוּת,** ש"נ, — תכונת הדבר השקוף, שאפשר לראות דרכו, Durchsichtigkeit ; transparence, נוהג בספרות ובדבור [2]).

***שְׁקִיקָה,** ש"נ,—שה"פ מן שָׁקַק, במשמ' צעקת הלב בתשוקת נפשו [3]): ודוב שוקק, נהימה לארי ושקיקה לדוב שניהם לשון צעקה (רש"י, משלי כח יה).—ועל תשוקת האדם: ולא יתכן פתרון דודי ירד לגנו (שה"ש ו ב) לגנות הבשם כי אם כאשר פירשתי דודי ירד לגנו לשקיקה [4]) ותאות הבשם וכו' (ר"א, הכרעות, הוצ' דוכס, 18). ועי' ב. שְׁקִיקוּת.

1) [ע"פ שמוש זה של שָׁקַף, ועי' שם.]

2) [שקיפס, נ"א סקיפת, הבא במשנה בכור' ז א כשם לאחר מבעלי המומין באדם (הכילון והלפתן המקבן ושראשו שקוע ושקיפס ובעלי החטוטרת), כנראה אינו מלה עברי'; אך לא התברר מקור המלה ופרושה הַמדויק, ואין הצעות הפרשנים והמלונאים מסתברות.]

3) [על פי הבנה זו של הכתוב במשלי כח יה.]

4) [על פי הבנה זו של שָׁקַק בכמה כתובים. ועי' שָׁקַק.]

א. ***שְׁקִיקוּת,** מלה מספקת: א"ר שמואל בר נחמן הוא שישק הוא פרעה ולמה נקרא שמו שישק מפני שבא בשקיקות על ישראל ואמר הריני נוטל אותו [1]) בכתובת בתי [2]) (מד"ר אסתר א, על כסא מלכותו).

ב. ***שְׁקִיקוּת,** ש"נ, — תכונת הנפש השוקקת והעורגת, תשוקה: כי חלק אחד לערוגת הבשם [3]) ולתערג [4]) וכה פתרון המקרא כשקיקות הבשם אשר האדם שוקק ואם תאמר לא יתכן לאמר שקיקות הבשם כי אם שקיקות האדם לבשם הלא דברי יתכנו כאשר אמר איש חמודות ועל חמדת נשים וכו' גם מן המקרא נלמדנה כי לא היא גנה, שאמור בענין דודי ירד לגנו [5]) לשקיקות ותאות הבשם וכו' (ר"א, הכרעות, הוצ' דוכס, 18).

***שְׁקִירָה,** ש"נ, — מעשה המשקר והבוגד: ואין בגידה אלא שקירה [6]), שנאמר בגדה יהודה וכו' (מכילתי מסכתא דנזיקין ג, מא"ס, עמ:, הורוויץ - רבין, 257) [7]).

1) [את כסא שלמה.]

2) [לפי לשון המאמר אין מקום לפרש כאן שקיקות כלשון תשוקה (עי' ב. שקיקות), אלא הכונה כנראה שבא שישק על ישראל בטענות שקר ומרמה, ולפי זה אפשר שהמכֻון הוא: בא על ישראל בשקרות.

וכנראה דרוש אחר על שם המלך שישק בקשר למעשה זה הוא זה שרש"י (מ"א יד כה) מזכיר אותו במלים אלו: מצינו במדרש שה"ש הוא פרעה נכה ונקרא שישק על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא השן שהיה לשלמה חתנו ע"כ, וכן בתרג' שני לאסתר א א: וכד הוא יתיה שישק מלכא דמצרים ית שבחיה דכורסיה וכו' הוה מתחמיד דיסק ויתב עלוהי וכו'. ואפשר שכאן נדרש שישק אף כלשון יְשִׁיּשַׁק, ע"פ לשון הכתוב: אם אֶסַּק שמים (תהל' קלט ח).]

3) [שה"ש ה יג.]

4) [תהל' מב ב: כאיל תערג; ופרש ערוגת כלשון עריגה, צעקת תשוקה וגעגועים.]

5) [שה"ש ו ב.]

6) [נ"א: שיקור, ואף בהשואת המשקל: אין שיקור אלא ביגוד, ועי' שִׁקּוּר.]

7) עי' גם שקיקות, הערות.]

שקל ¹), ממנו מִשְׁקוֹל, מִשְׁקָל, מִשְׁקֶלֶת, מִשְׁקֹלֶת, ״שָׁקוּל, ״שִׁקּוּל, שֶׁקֶר, שֶׁקֶל, ״שִׁקְלָה.

שָׁקַל, פ״י, שָׁקַל, שָׁקוֹל, לִשְׁקוֹל, אֶשְׁקוֹל, אֶשְׁקֹל, אֶשְׁקְלָה, אשקולה ²), תִּשְׁקוֹל, יִשְׁקֹל, יִשְׁקְלֵנִי, תִּשְׁקְלוּ, יִשְׁקְלוּ, יִשְׁקְלוּ, — קבע את כָבדו של דבר במאזנים, abwägen; peser; to weigh: וְשָׁקַל את שער ראשו מאתים שקלים באבן המלך (ש״ב יד כו). איה ספר איה שֹׁקֵל איה ספר את המגדלים (ישע׳ לג יח). וְשָׁקַל בפלס הרים וגבעות במאזנים (ישע׳ מ יב). הזלים זהב מכים וכסף בקנה יִשְׁקֹלוּ וגו׳ (שם מו ו). — ובהשאלה, בתמונה, שקל את כעסו, את מעשיו של פלוני: לו שָׁקוֹל ישקל כעשי והותי במאזנים ישאו יחד (איוב ו ב). יִשְׁקְלֵנִי במאזני צדק וידע אלוה תמתי (שם לא ו). — ושקל כסף וכד׳, במשמ׳ שלם במשקל: כסף יִשְׁקֹל כמֹהר הבתולת (שמ׳ כב טז). או כבר כסף תִּשְׁקוֹל (מ״א כ לט). למה תִשְׁקְלוּ כסף בלא לחם (ישע׳ נה ב). ואשקל הכסף במאזנים (ירמ׳ לב י). וַיִּשְׁקְלוּ את שכרי שלשים כסף (זכר׳ יא יב). — ושקל ל־: וַיִּשְׁקֹל אברהם לעפרן את הכסף אשר דבר באזני בני חת (ברא׳ כג טז). וָאֶשְׁקְלָה לו את הכסף וגו׳ (ירמ׳ לב ט). ואשקולת²) להם את הכסף ואת הזהב ואת הכלים תרומת בית אלהינו וגו׳ (עזרא ח כה). — ושקל על ידי פלוני, על גנזי המלך: ועשרת אלפים ככ־ כסף אֶשְׁקוֹל על ידי עשי המלאכה להביא אל גנזי המלך (אסתר ג ט). ואת פרשת הכסף אשר אמר המן לִשְׁקוֹל על גנזי המלך וגו׳ (שם ד ז). וָאֶשְׁקְלָה על ידם כסף ככרים שש מאות וחמשים וגו׳ (עזרא ח כו). — ושקל על כפי עצמו, קבל תשלום במשקל: ולא אנכי שֹׁקֵל על כפי אלף כסף לא אשלח ידי אל בן המלך (ש״ב יח יב). — ובמגלות מדבר יהודה: להבדיל ולשקול¹) בני הצדוק לפי רוחו(ם) (מגי׳ סרך סיחד ט 14, סכרמן, מדס ובדות, 81). — ובמג׳ ברית דמשק: כי שוקל רוח ומטיף כזב הטיף להם²) (סכרמן, מדס ובדות, 106). — ובתו״ם: בג׳ פרקים משערים את הכלכלה וכו׳ והשוקל משובח משלשתן (תרומ׳ ד ו). וכן סלע שנפסלה והתקינה להיות שוקל בה טמאה (כלים יב ז). חוט מאזנים של זהבים ושל שוקלי ארגמן טוב שלש אצבעות וכו׳ ושל שוקלי זכוכית טפחים (שם כט ד–ו). השוקל ענבים בכף מאזנים אע״פ שהיין צף ע״ג ידיו טותר וכו׳ (מ״ז ז ד). היה מבקש עשר ליטרין לא יאמר לו שקול לי כל אחת ואחת והכריעת בפני עצמה אלא שוקל לו כולן באחת וכו׳ (תוספתא ב״ב ה ט). אין תורמין לא במידה ולא במשקל ולא במניין אבל תורם הוא את המדוד ואת השקול ואת המנוי (ירוש׳ תרומ׳ א ז). בו בלילה ילדה פרתו ארומה ושקלו לו ישראל משקלה זהב (שם קדוש׳ א ז). לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי אלא בדבר הסמוי מן העין (תעני׳ ח:, ב״מ מב.). - ושקל עצמו: היכנס רחוק, ושקול עצמך עד שלא תיכנס ושקול עצמך משתיכנס, הלך ושקל עצמו, לא חסר כלום (מד״ר ברא׳ ז, תילודוכ, 28). — ושקל דבר כנגד דבר: מעשר שני אין מוברין אותו וכו׳ ולא שוקלין כנגדו (מע״ש א א). ושוקלין מנה כנגד מנה בבכור (בכור׳ ה א). — ושקל עין בעין, עי׳ עַיִן 4444. — *ובהשאלה, שקל דבר בדבר או כדבר, שקל זה בזה, השוה את זה בזה: אף שאול לא זכה למלכות אלא מפני הענות שני׳ סן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו, שקל עבדו בו (תוספתא ברכ׳ ד טז). אחר שהכתוב שוקל מעשה ארץ מצרים במעשה ארץ כנען ומעשה ארץ כנען במעשה

¹) [כתמורת שרש זה בא גם בכנענ׳ שקל, באשור׳ שקל בלשון משקל ותשלום (במשקל), ובערב׳ ת׳קל a), בארמ׳ ובסור׳ תקל בלשון כָבד ומשקל, בכוש׳ בא סְקַל במשמ׳ תלה, שאמנם כנגדו באותה משמ׳ באשור׳ שַׁקָלֻ, היה תלוי, שהוא צורת שפעל מן קלל. השם שֶׁקֶל, כמשקל מסים, שאול הוא בעקר מאשור׳ שִׁקְלֻ באותה משמ׳, ועל כן בא גם בארמ׳ שבתעודות יב שקלא בשין על יד תקלא. לפי דעת Zimmern ו Haupt, שאול גם שמוש הפעל שָׁקַל בלשון תשלום (במשקל) בעבר׳ מאשור׳. באוגרית׳ לא נמצא עד כה אלא ת׳קל בלשון שָׁקַל בלבד.

שרש שקל אחר הוא זה, הבא בארמ׳ במשמ׳ לקח, שממנו גם שקלא ומריא במשמ׳ משא ומתן, וכנגדו באוגרית׳ אשתקל במשמ׳ נטל עצמו והלך.]

²) כך כתיב; הקרי: וָאֶשְׁקְלָה.]

a) ثقل

¹) [במשמ׳ להשוות ולבחן, כמו בתו״ם.]

²) [עי׳ כעת את שנויי הנוסח אצל ח. רבין, Zadokite Documents, 35.]

ארץ מצרים מפני מה זכו הכנענים לשבת בארצם ארבעים ושבע שנים וכו' (ר' יוסי הגלילי, ספרא אחרי מות פרשה ט). אוי לנו ששקל עלינו הכתוב קלות כחמורות (רבן יוחנן בן זכאי, חגיגה ה.). עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו? (מד"ר קהלת סדרא פליאתא, כי את כל מעשה).—וכפעל עומד, במשמ' היה משקלו כך וכך, wiegen; peser; to weigh: אילו הן נדרי הבאי (אמר) קונם אם לא נמניתי על (ה)פסח שאליה שלו שוקלת עשר(ים) ליטרין וכו' (תוספתא נדרי' ב א). — *ושקל, שקל שקלו, במשמ' תרם ושלם את מחצית השקל לביהמ"ק[1]: העיד בן בוכרי ביבנה שכל כהן ששוקל אינו חוטא, אמר לו רבן יוחנן בן זכאי לא כי אלא כל כהן שאינו שוקל חוטא (שקל' א ד). העכו"ם והכותי ששקלו אין מקבלין מידן (שם שם ה). שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלים דרכונות, חזרו לשקול סלעים, חזרו לשקול טבעים וכו' (שם ב ד). מי שלא שקל אשתקד שוקל לשנה הבאה (שם ו ה). המודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו (נדרי' ד ב). ושוקל את שקלו, ולא שקל אין ממשכנין אותו? (ירוש' כתוב' יג ב). — ושקל על יד, פלוני או על ידי פ' בשבילו: כל קטן שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק (שקל' א ג). השוקל על ידי כהן על ידי אשה על ידי עבד על ידי קטן פטור ואם שקל על ידו ועל יד חבירו חייב בקלבון אחד וכו' השוקל על ידי עני ועל ידי שכנו ועל ידי בן עירו פטור (שם שם ו—ז). הנותן שקלו לחבירו לשקול על ידו ושקלו על ידי עצמו אם נתרמה תרומה מעל (שם ב ב). לא יאמר אדם לחבירו הילך מאתים זוז ושקול על ידי לאוצר (ירוש' דמאי ו יא).—ובמהמ"א: בארץ חמס ידיכם תפלסון, בתוך הארץ אתם מכריעים חמס ידיכם עד שהוא שוקל[2] משקל רב (רש"י, תהל' נח ג). נמצאת מכלות זה שהוא דבר מועט יקר ושוקל

וכבד יותר מכל החכמה והכבוד שהיה כו שהרי חכריע את כולם (הוא, קהלת י א). מעות קפוטקיא, גדולות ושוקלות יותר משל ארץ ישראל (הוא, כתובי קי:). וחדם נבלע באבריה ומכביד הבשר ונמצא גוזל את הבריות כשהוא מוכרה במשקל והדם שוקל (הוא, חול' קיג.). ולא הוה שקיל ליה, כלומר לא היה ניקח בעיר להוצאה, לא היה הדינר שקול[1]) ושוה לו כלום (הוא, בכורי' כא.). ואתה רואה מהכתובים האלה שהקב"ה ברא את עולמו במדידה ושיעור מתוכן ושקול (ראב"ע הכפיה, מבור המפיסה והמסבורה, הקדמה, 2). ואפשר שתהיה המחשבה במצוה וכו' שוקלת מצות רבות מזולתה (ר"י א"ם, מו"ה הקדמה). אינני יודע עון שהוא שוקל יותר מענותי (הוא, שם הכניעה א).—ובהשאלה, *שקל דעתו, ושקל דבר בדעתו, דן עליו כדי להכריע בו, überdenken; méditer; to consider: הזכרון לבדו (אם יחסר) היאך יהיה ענינו וכו' ולא יועילנו נסיון ולא ישקול דבר במה שעבר ועל מה שעתיד לחיות במה שיחית וכו' (הוא, שם הבחינה ה). בדעתו (של אברהם) היה לשקול דעתם של ענר אשכול וממרא ולא מצא בהם ישר רק ממרא (חזקוני, בראשי' יח א). ותאמר האשה התקועית אל המלך וכו' ושקלה שאם יתרצה לה המלך במה שבראה מלבה מענין הבן וכו' (ר"י מסיר ליאון, נופת צופים ב יג). והעולה מהכל שיש לבעל הדעת וכו' שהוא צריך לשקול דעותיו ולהצדיק מדותיו על פי התורה (ר"י ערמאה, חזות קשה ו). מי ששוקל הדברים יבין הסתרים (ארחות חיים, לונץ, כתבים ג, 266). ואח"ך שקלתי הדבר חשבתי דרכי (מיד"א, מעגל טוב השלם, 127). — *ושקל השיר, בנה את שירו לפי משקל: ואשר נשאני לתביא שיר במשקל וכו' ולבלתי רום לבבך לאמר כי מי יוכל לשקול בו זולתי אני וכו' כי לו רצינו להשחית לשון הקודש כמוך היינו שוקלים במשקל ערב גם אנחנו גם מפינו (תשובות תלמידי מנחם על דונש, 28). ועי' מִשְׁקָל 3417. — *ובדקדוק, שקל שם או פעל וכו', בנה אותו לפי דגמה דקדוקית מסימת: הדרך האחד משקל בעלי הדקדוק שישקלו לעולם

[1]) [ובהתאם לכך נטבע שֶׁקֶל גם במשמ' קנה את ה„שקל" להסתדרות הציונית.]

[2]) [במקראות הושמה מלת שוקל בסוגרים, אך עי' לעיל במובאה מן התוספתא נדר' ב א וכן במובאות מרש"י לקמן.]

[1]) [אמנם בקשירות המלה לארמ' שקיל (וי"א שְׁקִיל, לוקח), שגזירתה משרש אחר, לא עברי.]

תנועה כנגד תנועה וכו' וכל המדקדקים הסכימו דעתן לשקול כל המלות שיש להם עבר ועתיד מגזרת פעל וכו' ועוד כי שקלו המרובע כמו פִּרְסֵם על פִּעְלֵל ואיך ישקל מרובע על משולש וכו' (ראב"ע, צחות, ה:). ודע כי לא מצאתי בבניינים מלה טובה מעֻבַּד לשקול עליה וכו' (שם, שם, ל:).— ואמרו פיטנים ומשוררים: לשון קדש הכרית אשר הוא לשארית, בשקלו העברית במשקלים זרים (תשובות תלמידי מנחם לדונש, 7). בשקלך[1]) איש בכף דעתך והוא נכבד ברֹב גדלו, ככבודו החסר ממנו והנשאר יהי שקלו (ר"מ הנגיד, בן משלי, אברמסון, 70). שקלה במאזנים פעליו עם מליו ויגלה לך ארבו (שם, שם, 95). שקול שקלתיו ואשימהו לשיר חרוז למען להיות מזכרת (רשב"ג, אמן לאלי עז, ביאליק-רבניצקי א, 175). דודי זכור לי שקלי עפרון אשר שקל אב במכפל חברון (מחזור אוי, מוסף שבת שקלים). ועי' שָׁקוּל.

—נפעי, נִשְׁקַל, יִשָּׁקֵל, — ששקלו אותו: לו שקול יִשָּׁקֵל כעשי והותי במאזנים ישאו יחד (איוב ו ב). לא יתן סגור תחתיה ולא יִשָּׁקֵל כסף מחירה (שם כח טו). וביום הרביעי נִשְׁקַל הכסף והזהב והכלים בבית אלהינו וגו' (עזרא ח לג).—ובתו"מ: כל פסולי המוקדשין נמכרים באיטליז, ונשחטין באיטליז ונשקלין בליטרא וכו' (בכורי' ה א, וכעין זה תמורה ג ה).— ובספה"א, לפי כל התפתחות המשמ' של שָׁקַל בקל: כי בהקיסך הלשון על היסוד נשחת המשקל וכו' ותחשב כי הוא נשקל[2]) והוא נעקל (תשובות תלמידי מנחם על דונש, 25). כי לולי חשגת חוש ראותנו אותו לא היה מתקיים בנפשותינו שישקל שקל הצדק במאזנים שאחד מחלקיהם יותר ארוך מן השני ומן התימה שישקלו בו שקלים רבים וכו' (ר"י א"ת, סו"ת, עבודת האלהים ח). וכולם בפלס שוה נשקלים בלי הכרעה ואין לאחד יתרון על חברו (פנקס ועד ארבע ארצות, שנת תמג, היילפרין, 187).— ואמרו

---

[1]) [כב"י (עי' במהדי ססון קלט) בשוקלך בווי"ו, אבל בהמשך: שקלו, ז"א שְׁקָלוֹ, היינו משקלו, שלא בנקודו של אברמסון: שָׁקְלוֹ.]

[2]) [בנוי לפי מִשְׁקַל ומקצב.]

פיטנים ומשוררים: ברכת אובד היתה ברכתו ונשקלת כנגד זאת תורתי (ינאי, המרומם, קרובי דבר', זולאי, כנו). ומחמדי תהלות על תְּהִלּוֹת ושיר נשקל עלי שירים שבורים (מסה דרעי, נכים טיב, לקוטי קדמוניות, 8). ותודה חיוצר וכו' בשירים נשקלים חדשים נסגלים כמבטא נגבלים וקוקים נחקרים (דונש, דעם לבי, תשובות דונש, 1). הֱיִשְׁתַּוֶּה ידיד קדם כחבר יליד אתמול וישקל בִּשְׁקָלוֹ (ר"ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 209).

—פעי, *שִׁקֵּל,—ברר דבר כנגד דבר אחר ושם זה לכאן וזה לכאן, כשוקל, השם המשקל ומה שנשקל זה בכף אחת של המאזנים וזה בשניה[1]), ,auseinanderteilen; séparer; to separate: מה נפה זו מוציאה קמח בפני עצמו סובין בפני עצמם וכו' כך ת"ח יושב ומדקדק בד"ת ומברר ד"ת ומשקלם איש פלוני אוסר איש פלוני מתיר וכו' (ספרי דברי מח). ואם היה עליו (על הכתף) משאוי של ארבעת קבין מותר, א"ר יונתן והוא ששיקל, מהו ששיקל, תרין חלקין לחורוי וחד לקומוי (ירוש' ברכ' ג ה); היושב בקרון (של בהמות כלאים) רבנין אמרין משקל[2]) הוא, ר' מאיר אמר אינו משקל (שם, כלאי' ח ג). לא תהא יושב ומשקל במצותיה של תורה וכו', לא תהא אומר הואיל והמצוה הזו גדולה אני עושה אותה ששכרה מרובה והואיל וזו מצוה קלה איני עושה (ר' אבין בר כהנא, מד"ר דברי ו).—ובקרוב למשמ' הקל: כנען וכו' בידו מאזני מרמה, שהיה יושב ומשקיל[3]) את בתו ראויה היא (ליצחק) או אינה ראויה (שם בראש' נט).

—התפ', *נִשְׁתַּקֵּל, — היה שקול, ללא הכרעה לכאן או לכאן, unentschieden bleiben; rester indécis; to remain undecided: נישתקל הכתוב ואיני יודע אם לחם על גבי כבשים אם כבשים על גבי לחם (מנח' סב.).— ובספה"א, גם במשמ' שקל את עצמו. ואמר המשורר: תת את ידידותך למשתקל באחוֹתך במאזנים ומתמודד בבת (ר"ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 339).

---

[1]) [זאת, ולא שקילת משקל, היא משמ' הפעל בתו"מ, כיוצא מפרש מן המקורות.]

[2]) [כנראה הכונה, שלא כפרושי המפרשים: מפריד הוא בין מין למין, וצ"ע.]

[3]) [נ"א ומשקל, וכך נכון.]

—פע׳, *שְׁקַל, — בפרט בינו׳ מְשֻׁקָּל, כמו שָׁקוּל, ללא הַכרעה לכאן או לכאן, unentschieden; indécis; undecided: כי יש דברים משוקלין להעתק ככמה טעמים ואי אפשר למעתיק מלשון ללשון לאמרם כלם וכו׳ שכמה טעמים משוקלין יש בו יש לומר כך ויש לומר כך וכו׳ (רס״ג, תשו׳ הגאונ׳ הרכבי, רמח). ואח״כ היבטנו היטב בשמועה וראינו שהדברים משוקלים וכו׳ (שם, 181). ובשנה ההיא הרויה המדות והימים המשוקלין שאינן חמין הרבה ולא קרירין (ר״י ברצלוני, פירוש יצירה, 233).—ובמשמ׳ מאֻזן, מחֻשב, durchdacht; considéré; well considered: אשר יצר את האדם יש מפרשים היאך, בחכמה, שעשאו משוקל ומכוון כד׳ יסודותיו (חנ״א, מלה ברכות, ג.).—ואמרו משוררים, גם בשמוש הפעל לצורותיו: מעת לעת באים (התחלואים) כברוז אשר בא אל שעות מזמנות ועתים משקלים (ר״מ הנגיד, טובות לאל, בן תהלים א, הברמן, 55). ואלו שקלו יחד (הצדקות) תהי כף חטאתך לגבי עש קרבה (שם, זכר לבי, שם, 71). אשר יפה לרשע את יצריו, כמותו הוא בפלס אם ישקל (שם, בן משלי, אברמסון, 9).

שֶׁקֶל [1]), ש״ז, שֶׁקֶל, מ״ר שְׁקָלִים, סמ׳ שִׁקְלֵי, — יחידת משקל מסוימת [2]), Sekel; sicle; shekel: ונחשת התנופה שבעים ככר ואלפים וארבע מאות

1) [כאמור בהערה לשרש יש לראות את שמוש המלה שקל, במורה על משקל (כסף או זהב וכד׳) מסים, כשאול מאשור׳, אשר בה בא שמוש זה ראשונה, ועל כן בא הכתיב במשמ׳ זו שקל (ובמק׳ זה בקצור ש), על יד תקל, למשל גם בתעודות ארמיות, שהשרש בטא ונכתב בהן תקל. אכן, הואיל ובא השרש גם בעבר׳, על כן לא הרגשה המלה כזרה בלשוננו. בשמוש זה באה המלה גם בלוח הקרבנות הכנעני ממרסיליה.]

2) [כידוע לא היו מטבעות טבועות בימי הבית הראשון, ואך אח״כ התחילו לטבע כאלה, בהתאם לנוהג בארצות אחרות. משקל השקל לא היה קבוע בכל מקום ומקום, ואף המקרא מבדיל בין שקל הקדש לשקלים באבן המלך (ש״ב יד כו) ועוד. אך גם ע״פ השואה לנוהג בבבל יש להניח, כי היה השקל בימי הבית הראשון או אחד מששים או מחמשים במנה. על יחסו למשקלות אחרים עי׳ בדגמאות המובאות מן המקורות ובספרות הדנה במדות ובמשקלות בכלל.]

שָׁקֶל (שמ׳ לח כט). ויהי כל זהב התרומה אשר הרימו ליוי׳ ששה עשר אלף שבע מאות וחמשים שָׁקֶל (במד׳ לא נב). ואראה בשלל אדרת שנער אחת טובה ומאתים שְׁקָלִים כסף ולשון זהב אחד חמשים שְׁקָלִים משקלו (יהוש׳ ז כא). ומשקל השריון חמשת אלפים שְׁקָלִים נחשת וכו׳ ולהבת חניתו שש מאות שְׁקָלִים ברזל (ש״א יז ה–ז). ומאכלך אשר תאכלנו במשקול עשרים שֶׁקֶל ליום (יחזק׳ ד י). וְהַשֶּׁקֶל עשרים גרה, עשרים שְׁקָלִים, חמשה ועשרים שְׁקָלִים, עשרה וחמשה שֶׁקֶל, [1]) המנה יהיה לכם (שם מה יב). להקטין איפה ולהגדיל שֶׁקֶל ולעות מאזני מרמה (עמוס ח ה).—ושקל הקדש: וקדה חמש מאות שקל בְּשֶׁקֶל הקדש (שמ׳ ל כד). ויהי זהב התנופה תשע ועשרים ככר ושבע מאות ושלשים שקל בְּשֶׁקֶל הַקדש וכו׳ (שם לח כד). וכל ערכך יהיה בְּשֶׁקֶל הקדש עשרים גרה יהיה השקל (ויקר׳ כז כה). ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת בְּשֶׁקֶל הקדש תקח עשרים גרה השקל (במד׳ ג מז). (וקרבנו) קערת כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בְּשֶׁקֶל הקדש (שם ז יג, יט, כה). כסף חמשת שקלים בְּשֶׁקֶל הקדש עשרים גרה הוא (שם יח טז).—ושקל באבן המלך [2]): ושקל את שער ראשו מאתים שְׁקָלִים באבן המלך (ש״ב יד כו).—ובצרוף, שקל כסף, כסף שקלים וכד׳: ארץ ארבע מאות שֶׁקֶל כסף ביני ובינך מה הוא וכו׳ ארבע מאות שֶׁקֶל כסף עבר לסחר (בראש׳ כג טו–טז). כסף שלשים שְׁקָלִים יתן לאדניו (שמות כא לב). והיה ערכך חמשים שֶׁקֶל כסף בשקל הקדש (ויקר׳ כז ג). ואקנה את השדה וכו׳ ואשקלה לו את הכסף שבעה שְׁקָלִים ועשרה הכסף (ירמ׳ לב ט). — ושקל זהב: ויתן דויד לארנן במקום שִׁקְלֵי זהב משקל שש מאות (דהי״א כא כה).—וחלקי השקל, מחצית השקל, רבע השקל וכד׳: זה יתנו כל העבר על הפקדים מחצית הַשֶּׁקֶל בשקל הקדש וכו׳ העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית הַשָּׁקֶל (שמ׳ ל יג–טו). בקע לגלגלת מחצית הַשֶּׁקֶל בשקל הקדש וכו׳ (שם לח כו). הנה נמצא בידי רבע שֶׁקֶל כסף ונתתי לאיש האלהים וכו׳ (ש״א ט ח). והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית הַשֶּׁקֶל בשנה וכו׳ (נחמ׳ י לג). — ובכתבת על משקל בדמות צב מימי הבית

1) [בלו׳ ביחד ששים שקל.]

2) [בצרוף זה בא גם באשור׳ ובארמ׳.]

הראשון: פלג [רבעת] שקל (ריסנברג, ידיעות החברה לחקירת א״י עו, 70).—ובשקלי הכסף וחלקיהם מימי המרד הראשון נגד הרומאים לפני חרבן הבית: שקל ישראל, חצי השקל, רבע הש[קל] (נרקיס, מטבעות ארץ ישראל א, 118 וכו׳). — ובתו״מ, שקל כמטבע חצי הסלע: הפורט סלע ממעות מעשר שני ב״ש אומרים כל הסלע מעות (של נחשת) ובה״א שקל כסף ושקל מעות וכו׳ (מ״ש ב ח-ט). היה מוכר הפץ ואמר קונם שאיני פוחת לך מן הסלע והלה אומר קונם שאיני מוסיף לך על השקל שניהן רוצין בשלשה דינרין (נדר׳ ג א). האומר תנו שקל מנכסיו לבניו בשבת והם ראויין ליטול סלע נותנין להם סלע, אל תתנו להם אלא שקל אין נותנין להם אלא שקל וכו׳ (תוספתא כתוב׳ ו ט).—ושקל הקדש, שקל צורי: חמש סלעים של בן במנה צורי, שלשים של עבד וחמשים של אונס ומפתה וכו׳ כולם בשקל הקדש במנה צורי (בכור׳ ח ז). כל האשמות שבתורה באין בני שתים ובאין בכסף שקלים חוץ מאשם נזיר ואשם מצורע שהן באין בני שנתן ואינן באין בכסף שקלים (זבח׳ י ה). בשדה אחוזה וכו׳ נותן בזרע חומר שעורים חמשים שקל כסף (ערכי׳ ג ב). דא״ר חנינה כל שקלים שכתוב בתורה סלעי׳ ובנביאים ליטרא ובכתובים קינטירין א״ר יהודה בן פזי חוץ משקלי עפרון דהוויין קינטירין (ירוש׳ קידוש׳ א ג, וכעין זה מד״ר שמות לא, ועי׳ בכורות נ.). — ושקל התרומה לבית המקדש: באחד באדר משמיעין על השקלים וכו׳ (שקל׳ א א). הנותן סלע נוטל שקל חייב בשתי קולבנות (שם שם ו). אמר רבי שמעון מה בין שקלים לחטאת, לשקלים יש להן קצבה ולחטאת אין לה קצבה, רבי יהודה אומר אף לשקלים אין להם קצבה שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלים דרכונות, חזרו לשקול סלעים, חזרו לשקול טבעים וכו׳ (שם ב ד). של בית רבן גמליאל היה נכנס ושקלו בין אצבעותיו וזורקו לפני התורם וכו׳ (שם ג ג). באחד באדר משמעין כו׳ ולמה באח׳ באדר כדי שיביאו ישראל את שקליהן בעונתן (ירוש׳ שקלים א א) [1]. — *ופרשת שקלים[2]: ר״ח אדר

[1]) [וכך נקבע „שקל" לתרומה השנתית להסת׳ הציונית המוטלת על חבריה.]

[2]) [ראה פרשת כי תשא, שמות ל יא—יו.]

שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים[1]) (מגי׳ ג ד). — *ומסכת שקלים, שם מסכת בתלמוד העוסקת בהלכות שקל התרומה. — ובסהמ״א, גם *כמשמ׳ משקל: ויביא שלשה שקלים מיין ישן ולבונה זכה ומעט דבש נקי ודרור וכו׳ (כזיאל, אמסטרדם, ג.). כי לולי השגת חוש ראותנו לא היה מתקיים בנפשותינו שישקל שקל הצדק במאזנים שאחד מחלקיהם יותר ארוך מן השני, ומן התימה שישקלו בו שקלים רבים נחלקים בחסר וביתר באבן אחת (ר״י א״ת, מו״ה, עבודת האלהים מ). עד שתתברר מן המאמין אמתת אהבתו לאלהים בסתרו ובגלויו ובמצפון עינינו ונראהו על השוה והנכון על שקל אחד וערך אחד (הוא, שם, אהבת ה׳ ב). כי מספר אנשים אם חלקו כסף על דרך משל או דבר אחר במאזנים בשקל אחד ולקח כל אחד מהם משקל אבן השקל שלו תמצאם יתרצו באמת ובאמונה (אמו״ר לראב״ד ב ד ו). — *ובמשמ׳ משקל בשיר: וילמד חכמת הערביים אז ידע בראיות גמורות למה נבחרו אלו השקלים ולא אחרים (ראב״ע, צחות, ז:). ושהנחשב אצל החכמים הנזכרים חבור מצד שקלי התנועות איננו אליו כי אם מחלוקת (ר״מ בן חביב, דרכי נעם, יח:). ואמנם לא מצאנו בכל שיריהם (של כת״ק) שקל או חרוז אפס כי יש בכל שיטה ושיטה הפסק (ר׳ עמנואל פרחנסים, מחק ספתים, 29). אבל שירים אחרים (שלא ברוח הקדש) היו עושים בשקל ובחרוז (הוא, שם, 32). גדר השיר שנדבר בו מאמרו ערב ראוי למכונו בשקל וחרוז (הוא, שם, 40). — ושקל הקדש, שם לחבור על משקלי השירה בלשון הקדש (שקל הקדש, בסוף לפון למודים לדוד אבן יחיא). — *ובמשמ׳ משקל בדקדוק: וככה ורחוק מפנינים מכרה בשקל למקנה ומשפטו מכרתה וכו׳ (ר״י קמחי, ספר זכרון, 13). כי יעורנו ענינו יעור אותו בשקל יצודנו למדחפת (הוא, שם, 58). צָרוּף, שם תאר בשקל גדול (רד״ק, ירמ׳ ו כט). ותשם ממנו ארב בשקל גֹרן והקבוץ ארבות בשקל גרנות, ובסמוך אֳרֻבות בשקל גרנות דגן (הוא, ספר השרשים, ערך ארב). ודוגמת זה עוד וכו׳ מה

[1]) [מכאן הכנוי שבת שקלים לשבת ר״ח אדר או שלפניו.]

שגזרתי מראש שהוא ראשית שם על שקל מלכות (רס"ע פלקירה, רח"ים חכמה, 26).—ואמרו פיטנים ומשוררים: עצת זה לזה שמע במעמד, עתיד שקלים מראש חדש ללמד (ר"א קליר, אז מ"ז זמום, קרובי פבת סקלים). בשקלך איש בכף דעתך והוא נכבד ברֹב גדלו, כבידו החסר ממנו והנשאר יהי שִׁקלו[1]) (ר"פ הנגיד, בן משלי, אברמסון, 70). דודי זכור לי שקלי עפרון אשר שקל אב במכפל חברון, חקר שקלי יבום משביתי חרון, וזכרה לי עוד לדור אחרון (אסכל אווי, מוסף סבת סקלים). חשבון ושקל מעשי קלק תי, בלתי חשב אל יום אשר יאיצו לבא לחשבון אשר פעלתי (ר"ע פרנסים, מתק ספסים, 83).

*שְׁקָלָה, ש"נ, — כמו מִשקל: אלו היה ההבל ראוי למשקל במאזנים להיות ההבל בכף מאזנים והאדם בכף שניה נמצא שקלת ההבל ושקלת האדם שוה (מנחם, מחב', אדס, 15).—ובמשמ' משקל בדקדוק: כי אמנם אלו היתה תמיהא היתה ההא פתוחה שקולה בשקלת דמיונה וכו' (הוא, סס, 16).

שקם[2]), ממנו שקם, שִׁקְמָה.

שקם, שִׁקְמָה[3]), ס"ע, במקרא רק מ"ר שִׁקְמִים, ובכנ' שִׁקְמוֹתָם, — עץ ממשפחת התותיים, שפריו המשמש מאכל לעניים דומה לפגי התאנה, המצוי בשפלה[1]), ficus sycomorus; Maulbeerfeige(nbaum) sycomore; sycamore: ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים ואת הארזים נתן כַּשִּׁקְמִים אשר בשפלה לרב (מ"א י כז; דהי"ב א יה, ט כז). לבנים נפלו וגזית נבנה שִׁקְמִים גדעו וארזים נחליף (ישעי' ט ט). ויען עמוס ויאמר אל אמציה לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי כי בוקר אנכי ובולס[2]) שִׁקְמִים (עמוס ז יד). יהרג בברד גפנם וְשִׁקְמוֹתָם בחנמל (תהלי עח מז). — ובתו"מ: מכפר חנניה ולמעלן כל שאינו מגדל שקמין גליל העליון ומכפר חנניה ולמטן כל שהוא מגדל שקמין גליל התחתון (שביעי' ט ב). מרחיקין את האילן מן העיר כ"ה אמה בחרוב ובשקמה חמשים אמה (ב"ב ב ז). אילן שהוא נוטה לשדה חבירו קוצץ וכו' ובחרוב ובשקמה כנגד המשקולת (סס סס יג). המשכיר בית לחבירו ונפל חייב להעמיד לו בית היה מקרה בארזים לא יקרנו בשקמים, בשיקמים לא יקרנו בארזים (תוספת' ב"מ ח לג). — *ובתולת השקמה: אין קוצצין בתולת שקמה בשביעית מפני שהיא עבודה (שביע' ד ס). המוכר את השדה מכר את האבנים וכו' ואת החרוב שאינו מורכב ואת בתולת השקמה (ב"ב ד ח). ועי' בְּתוּלָה, עמ' 655. — *וסדן השקמה: אין נוטעין ירקות בתוך סדן של שקמה (כלאי' א ח). מעשה שהלך ר' יהושע אצל ר' ישמעאל לכפר עזיז וכו' והראהו גפן שהוא מודלה על מקצת הקורה וסדן של שקמה ובו קורות הרבה (סס ו ד). ועי' סַדָּן, עמ' 3967. —*וקורת השקמה: הקוצץ קורות שקמה לא יחפהו בעפר (שביע' ד ס). המקבל שדה מחבירו לשנים מועטות וכו' ואין לו בקורת שקמה, קבלה הימנו לשבע שנים וכו' ויש לו בקורת שקמה (ב"מ ט

---

1) [עי' שָׁקַל, הערה למקום זה.]

2) [אך עי' בהערה שאחר זו.]

3) [שם הצמח בא בצורת הזכר שִׁקְמא, שֶׁקְמא, שַׁקְמא, שיקמא, בארמ' ובסור', בערב' (אולי כשאול מארמ') שֻׁקום, שוקום וכדו', וביונ' מאחרת, כמלת שאולה משמית (עי' Lewy, Fremdw. 23) בא συκάμινος באותו שמוש. אבל אין להתעלם מן הדמיון של שם השקמים בעברי' ובארמ' אל השם היוני המקורי συκόμορος, תאנת התות, שהחלק הראשון בו συκο(ν), שם התאנה, הואיל וברב הלשונות נקרא עץ השקמה ע"פ דמיון פריו לתאנה. והואיל ואין המלה באשור' ובאוגרית' אלא בשמית מערבית בלבד, אפשר שבא שם זה של השקמה לעבר' מחו"ל ולא נגזר משרש שקם שאין לו עדות אחרת בלשון. על השקמה בספרות ישראל עי' לֶו I,Flora, 277; IV, 622, וזגורודסקי, מלון כל בו לחקלאות, 918. ומכאן שם מקום שקמונה. אמנם R. C. Thompson, Dictionary of Ass. Botany עמ' 322 רוצה למצוא את שם השקמה בשם העץ מסכנ באשורי' (שהוא המסכן, ובתעתיק של הוולג' amsuchan, בישע' מ כ, ועי' בהערה עמ' 4054), ואין זה מסתבר שיקרא הנביא לעץ השקמה בשם המסכן.]

1) [על פחיתות ערכה של השקמה בהשואה לארז, ראה במובאות מן המקרא, ועי' לקמן בתו"מ גרופית של שקמה וכו' ובהערות שם.]

2) [עי' על בטוי זה בספרו של העורך הלשון והספר א, 416 מחדי' שניה, 448.]

ט).—וזמורת חשקמה: המוכר את הכרם מכר את הקנים ואת הדוקרנים ואת זמורות שקמה שבתוכו וכו' (תוספתי ב"ב ג ו).—ובנות שקמה[1]: הקלים שבדמאי השיתין ותריסין והעוזרדין ובנות שוח ובנות שקמה וכו' כל בנות שקמה פטורות חוץ מן המוסטפות (דמאי א א).—וגרופית, או גרוף, של שקמה[2], בשמוש משאל, במשמ' פחות ערך: שאול גרופית של שקמה היה (ירוש' ע"ז ג א, מד"ר בראש' כה, ועי' ביחוד שם כות א ז). גבר רש ועושק דלים זה יפתח שהית רש בתורה כגרופו של שקמה[3] וכו' (תנחו' במקתי ס)[4].

שקע

שקע[5], ממנו °הִשְׁקִיעַ, °הַשְׁקָעָה, °הִשְׁתַּקְּעוּת, מִשְׁקָע, *שִׁקּוּעַ, *שְׁקִיעָה, שָׁקַע, *שֶׁקַע.

שָׁקַע, פ"ע[6], שְׁקִיעָה, תִּשְׁקַע,—שפל והלך (נפל וכדו') עד שבאלו נבלע בקרקע, versinken; s'enfoncer; to sink down: ויתפלל משה אל יי' וַתִּשְׁקַע האש (במדי' יא ב). ואמרת ככה תִּשְׁקַע בבל ולא תקום מפני הרעה וגו' (ירמ' נא סד). הנוגע בארץ ותמוג וכו' ועלתה כיאר כלה וְשָׁקְעָה ביאר מצרים (עמוס ט ה).—ובתו"ם: סרידה שהיא נתונה על פי התנור ושוקעת לתוכו וכו' התנור טמא (כלים ח ג). נמצא (המחט וכו') במגופת החבית וכו' שוקעין בתוכה ותחתיה בקליפת השום טהורין (שם ט א). הטביל בו (במקוה) את המטה אף על פי שרגליה שוקעות בטיט העבה טהורה (מקוא' ז ז). איזהו סימניה וכו' רבי יוסי אומר כדי שיהא נותן ידו על העוקץ (של הדד) והוא שוקע ושוהא לחזור (נדה ח ח). חבית ששקעה לתוך בור של יין ונגע בה טבול יום, מן השפה ולפנים חבור וכו' (טבול יום ג ו). ג' אירסין הן ארס שוקע וארס צף וארס עומד כסבכת מלמעלה וכו' (ירוש' תרומ' ח ה, סנה א ד). והיו הורגין בהם והולכין עד ששקע הסוס בדם עד חוטמו (שם תעני' ד ח). כך היתה עדתו של קרח שוקעת ויורדת עד שעמדה חנה ונתפללה עליהם וכו' (ריב"ל בשם ר' יוסי, שם סנה' יא ו). וטעונה שתי נודות אחד של יין ואחד של שמן, של יין מטפטף ושוקע ושל שמן מטפטף וצף (סנה' קד:). ג' מיני ארס הן של (נחש) בחור שוקע של בינוני מפעפע ושל זקן צף (ר' ספרא משום ר' יהושע דרומא, ע"ז ל:). מעשה והיו נוחרין ערודיאות לאריות באיסטריא של מלך והיו עולי רגלים שוקעין עד רכובותיהם בדם וכו' (ר' יהושע בן בתירא, מנחו' קג:)[1]. למה ולד דומה במעי אמו לאגוז מונח בספל של מים אדם נותן אצבעו עליו שוקע לכאן ולכאן (נדה לא.). התחיל (נבוזראדן) ממדד בחומה והיתה שוקעת בכל יום טפחיים ומחצה עד ששקעה כולה וכיון ששקעה כולה נכנסו השונאים לירושלים (מד"ר איכה פתיחתא).—ושקע פי הכלי, בית אצבעו וכדו': מגופת החבית וכו' היה בית אצבע שלה שוקע בתוכה, השרץ בתוכת החבית טמאה (כלים י ג). צלוחית שפיה שוקע אינה טהורה עד שינקבנה מצדה (מקוא' י א).—וחותם שוקע, חותם שציורו מקוער בו: אם היתה חותמה שוקע אסור לחתום בה מפני שנעשה צורה, טבעת שחותמה שוקע אסור לחתום בה מפני שנעשה בולט וכו' (ר' יהודה, תוספתי ע"ז ה ב, ירוש' שם ג א ובבלי

---

1) [פי' הרמב"ם: ובנות שקמה נקרא גְמִיז והוא ג"כ תאנים המדברים.]

2) [וי"א אגרוף או אגרופית, קשר בצורת אגרוף קטן. ועי' גם במאמרו של א. הראובני, לשוננו ו עמ' 25 והל' ובהערות העורך שם.]

3) [בתנחו' בובר שם ז: גרופית של שקמה היה.]

4) [בקטע מעבודה המובא ע"י Elbogen, Stud., עמ' 133 כתוב: דלת אבנט יגנב ויעקם לכל צד כופר לגונבי הון ולשקמני צער ע"ב, ואין זה אלא שבוש במק' ולעִקשני צעד, כדברי הירוש' (יומא ז ה): אבנט היה מכפר על הגנבים ואית דבעי מימר על העיקמנים (במד"ר ויקר' י: העוקמנים שבלב).]

5) [השרש שהוא נדיר בלשון המקרא, מצוי הוא בעבר' ובארמ' מא"י בתו"ם (ועי' גם במלון לארמ' הנוצרית מא"י של Schulthess, 214), ואפשר שהוא שאול מארמ' לעבר', ויש משוים בערב' צַקַעַ a), שאחד משמושיו הוא גם בצרופים כגון צַקַעַת אלרכיה b), התמוטטה הבאר, ואשר גם המלון הערבי לשאן אל ערב מעיד עליו כי באה צ לפני ק במק' ש.]

6) [וכפ"י, ראה לקמן בתו"ם.]

a) صقع b) صقعت الركية

---

1) [ובשנוי נסח בירוש' שקלי' ח א, עי' החפ'.]

שם מג:).—וכתב שוקע: לא היה כתבו (של ציץ הכהן הגדול) שוקע אלא בולט כדינרי זהב (גיט' כ.). — ושקע מראהו (של דבר), ושקע במראהו: פחתת, שיהו כל מראיה שוקעין[1]) וכו' (ספרא תזריע פרק טו). שקערורות (ויקר' יד לז). שוקעות במראיהם (שם מצורע, נגעים, פרשה ו).— ושקע בים, במים, בשם' טבע: מעשה שעשיתי מפרש בים הגדול ו־איתי ספינה אחת ששקעה בים והייתי מצטער על תלמיד חכם אחד שהיה בתוכה וכו' (ר"ע, ירוש' יבמ' טז ד). מעשה באחד שאמר הרי עלי עולה ושהא לרביאה ושקעה ספינתו בים (שם נדר' א א, וכעין זה מד"ר ויקרא לז). משל לאחד שנשבו הערוד וכו' וראה תינוק אחד שהוא שוקע במים ושלח ידו והצילו וכו' (מד"ר שמות א). אמר הקב"ה למשה, ידידי (נחשון) שוקע בים ואתה מתפלל (שם במדבר יג).—*ושקעה החמה וכו': כיון ששקעה חמה עובר עליו (תוספתא ב"מ י ז). ד"א מלמד ששינה המקום עליהם[2]) סדרי עולם והיתה חמה זורחת ממערב ושוקעת במזרח (שם סוטה י ד). התחיל גלגל חמה לשקע ותחלת גלגל לבנה לעלות זהו בין השמשות וכו' אין הלבנה זורחת בשעה שהחמה שוקעת ולא שוקעת בשעה שהחמה זורחת וכו' (ירוש' ברכ' א א). איזהו בין השמשות משתשקע החמה כדי שיהלך אדם חצי מיל (שם). ממקום שהחמה שוקעת באחד בתקופת טבת עד מקום שהיא שוקעת באחד בתקופת תמוז אילו פני המערב (ר' יוסה, שם עירובי' ה א). ואיזהו בין השמשות משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין וכו' (ת"כ, שבת לד:). א"ל אנטונינוס לרבי מפני מה חמה יוצאת במזרח ושוקעת במערב וכו' א"ל כדי ליתן שלום לקונה וכו' (סנה' לא:). יום שנברא בו אדם הראשון כיון ששקעה עליו חמה אמר אוי לי שבשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי ויחזור עולם לתוהו ובהו וכו' (ת"כ, ע"ז ח., ועי' גם מד"ר בראשית יא). אין מונין ללבנה אלא משתשקע החמה (ר' שילא דכפר תמרתא בשם ר' יוחנן, מד"ר בראשית ו, תילודור, 40). עד שלא שקעה שמשו של יהושע זרחה שמשו של עתניאל בן קנז

1) [נ"א: שקועין.]

2) [על אנשי דור המבול.]

וכו' (ר' אבא בר כהנא, מד"ר בראשית נח)[1]). לעולם אין גלגל חמה שוקע עד שהוא נעשה כמין חרדל של דם (רבי הושעיא בריה דרבי שמאי דקיסרין בשם ר' יצחק בר זעירא, מד"ר ויקרא לא).—*ושקע האור, היום: שקע אורו של גדול מתפרסם אורו של קטן וכו' שקע אורו של עשו מתפרסם אורו של יעקב (ר' נחמן, מד"ר בראשית ו). כל שהיום שוקע הוא צונן (שם שם יט).—ובדימוי, *שקעת הרוח: לרוח היום (בראש' ג ה) וכו' לרוח מערבית דנו, לרוח שהיא שוקעת עם היום (מד"ר בראשית יט). — ובהשאלה, *שקע בעל הכרם, ירד (מפחד) למקום מחבואים, sich verbergen; se cacher; to hide: האנס שורע את הכרם ויצא מלפניו קוצרו אפילו במועד וכו' מאימתי הוא נִקרא אנס משישקע[2]) (כלא' ז ו)[3]).—ובמהמ"א: המוכר שמן לחבירו סתם בעת שהוא מזוקק ששקעו ושקטו שמריו מותר לו לערב וכו' (רמ"י, ב"מ מ:). שקע האור ההוא אשר אתה מספר וכו' אמר החבר איננו שוקע אלא בעיני מי שאינו רואה אותנו בעין פקוחה וכו' (ר"י ה"ת, הכוזרי ד כ–כא). ומי שעיניו שוקעות ולראות ולהביט מבהלות הוא

1) [ועי' הפע'.]

2) [לפי הענין הכונה, כפרוש הרמב"ם, בקר ב זו: מאימתי יש לראות כאן ענין אנס ולא ענין גזלן סתם, משעה שנאלץ בעל השרה להתחבא מפחד מלפניו, הואיל ובעל השדה מפחד אף לחייו. וכן יש לפרש גם בדברי הירוש' המצֹרפים למשנה, ועי' התפ', ואין מקים לפרוש הר"ש שרב האחרונים הולכים אחריו, כאלו הכינה שנשתקע, כלו' שנשכח, שם הבעלים; אין מלת שם נזכרת כאן, ואין עובדה כזאת מורה על כי אותו איש אנס הוא.]

3) בנדר' נה. נאמר: ואם הגביה עצמו הקב"ה משפילו שנא' ומבמות הגיא (במדי כא כ) ולא עוד אלא ששוקעין אותו בקרקע שנא' ונשקפה על פני הישימון (שם). אולם נסח הערוך: ששוקפין, וכך נראה ע"פ ההמשך, ועי' ב. שָׁקַף, הערות.

במדר' תהלי' כב טו (בובר, לד): הנהרגין הורגין את הורגיהן וכו' והנשקעין שוקעין את שוקעיהן וכו' וכעין זה גם בפסיק' דר"כ, ויהי בשלח (בובר, פא), אולם במדר' סוף אחר: והמשוקעין בים משקעין את משקיעיהן. ועי' גם התפ', שהמ"א לפיכך למעשה אין שָׁקַע (קל) כפ"י, בתו"מ]

ערום ומתנכל ובעל תחבולות (ר"י אבן זבארה, ס' שעשועים, דווידזון, 18). האור המשולח מהשמש השוקע באויר, המפלש בו ואינו נראה בו לרקיקותו (לקוטי מקו"מ לרמב"ג, ג טו). וכן צריך שיהיה בפועל כח התחלקות אשר בחם ולחלק כל אבר אע"פ שקצתם שוקעים וקצתם בולטים (ראב"ד, פי' יצירה, הקד'). אבל אם חקק בכותל חקיקה שוקעת מותר אפילו אינו גבוה (הלכות, הלק או"ח סבת פז יג).—°ושקע במקום, ושקע בין אנשי המקום ועמהם, כמו הִתפ', השתקע וישב: וכי אתי סהדי ומסהדי דבאלצירא היה שוקע באותו זמן הנזכר וכו' ויאמרו פלוני לא גירש אשתו כי באותו זמן היה שוקע עמנו באלצירא וכו' שידעו יושבי העיר שזה שוקע ביניהם שיכלין להעיד עליו (תשו' ר"ח, 28)[1]. — ואמרו פיטנים ומשוררים: ועת כי העלה שחר דגליו וכו' קרבי שקעו כי נמלאו טל וכו' (רשב"ג, רביבי דמעך, ביאליק-רבניצקי א, 82). איך ירדו עיני נהרות מבכי על לחבי לִבִּי ו(הצרות) לא ישקָעו (ראב"ע, גנזי מסקים, כסנא ג, 36). וכאשר שקעה החמה עלתה החַמה (ר"י חריזי, נאם סימן, סער הסיר, 181).— ובינ' פעו', °שָקוּעַ, שקוע בדבר, ששקע בו: כך היה כל העולם מלא מים במים והארץ שקועה במים אמר הקב"ה ותראה היבשה וכו' (מד"ר שמות טו).— ובכנוי לבעל מום: מומין אלו וכו' ושראשו שקוע[2] ושקיפס ובעלי החטוטרות וכו' (בכורו' ז א). חרום, שחוטמו שקוע (פ"ר, בכורו' מג:).—ובסהמ"א, גם בהשאלה, °שקוע בצרות: מן הצרות אשר אנו בהם טבועים והרעות אשר אנו בהם שקועים (ר"ה יהודי מצרים וא"י ב, מן, 120). — °ושקוע בחכמה ובדו', עסוק ומעמיק בה: שהספירות הם הם האלהות לפי דעת השקועים בזאת החכמה (ר' דוד בן יהודה ממכטונה, עין הקורא, כה"י). שלא גלה אלה הסודות כי אם לעבדיו השקועים בחכמת האלהות (שם).

[1]) [במדרש הלל, ביהמ"ד ילינק ה, 89 כתוב: שלא יהא אדם יוצא לדרך וכו' והחיות שוקעות עליו ולסטים באים והורגין אותו ע"ב, ונראה שאין כאן אלא ט"ס במק' והתמה שוקעת עליו ולסטים באים וכו'.]

[2]) [אמנם הגרסה מסֻפקה. במשני שבבבלי ובסדב"ם: שקוט, ועי' שָקוּט, הערה.]

עד שיהיה מהחכמים השקועים בחכמה (ר"מ נרבוני, פי' למו"נ ג כט). — °ושקוע בחֹמר: טבועים ושקועים בחומר (סער הסמים, דר"א איריכס, ס ז). —ואמר המשורר: ושׂחת איך תהי נראה כאישים אשר תמה בבור יגון שקועים (ר"ש הנגיד, דבריך בתוך לבוא, בן תהלים, הברמן ב, 54). ורוחי נצרה אתמול והיום, בתוכה לחבות אש לא שקועות (ר"י הלוי, לך עיני, זמורה ג, 160).

— נִפעָ', נִשְׁקַע, נִשְׁקְעָה,—כמו קל: הַעַל זאת לא תרגז הארץ וכו' ועלתה כאֹר כלה ונגרשה ונִשְׁקְעָה[1]) כיאור מצרים (עמוס ח ח).—ובתו"מ: הנהרגין הורגין את הורגיהן והנצלבין צולבין את צולביהן והנשקעין משקעין את שוקעיהן וכו' (ר"א בנו של ריה"ג, מדרש תהלים כב טו, בובר, לד:)[2]).—ובסהמ"א: גילום עולת וכו' שהטיט העובר את מימיו נגרש ונשקע (רש"י, שם). ר"ל סבר ירד מבול לא"י, ונשקעו בה עצמות המתים (סוט, זבחי קיג.). מהבלא מתו וכו' ואין להוש לכל הארץ אלא לשאר ארצות שהיה שם מבול ונשקעו בטיט (סוט, שם קיג:). — °ונשקע האור: אינגו שוקע אלא בעיני מי שאינו רואה אותנו בעין פקוחה ומביא ראיה מדלותנו ועניינו ופזורנו שנשקע אורנו וכו' (ר"י א"ת, הכוזרי ד כג).— °ובמשמ' עסוק וטרוד בדבר בקביעות: שכומן שאדם נשקע באלו (במדות רעות) קשה הוא לפרוש מהם (רמב"ם, הל' תשובה ז ג).—°ובמשמ' ירד לנשיה, נשתכח: וכבר נשקע (כתב) יוני מן העולם ונשתכש ואבד לפיכך אין כותבין היום שלשתן אלא אשורית (סוט, תפילין א יט).

— הִפעי', הִשְׁקִיעַ, אַשְׁקִיעַ, תַּשְׁקִיעַ,—עשה שישקע, שירד בנחת: אז אַשְׁקִיעַ מימיהם ונהרותם כשמן אוליך (יחזק' לב יד). תמשך לויתן בחכה ובחבל תַּשְׁקִיעַ לשונו[3]) (איוב מ כה).—ובתו"מ: מעשה שאמר ר' יהודה לבנו בסיכני צא והבא לי קציעות מן החבית א"ל, אבא, של דבש היא א"ל השקע ידך ואתה מעלה

[1]) [כך קרי (וכן ת"י: ותשתקע), כתיב: ונשקה; ושם ט ה: וְשָׁקְעָה.]

[2]) [עי' קל, הערות.]

[3]) [לשון קצרה במק': ובחבל תשקיע חכה ללשונו, ועי' בפרושו של הערוך.]

קציעות מתוכה (ספרי דברים סטז, וכעין זה ירוש' פאה ז ג).—והשקיע (האל את) השמש: וזרח השמש ובא השמש, א״ר אבא בר כהנא וכו' עד שלא ישקיע הקב״ה שמשו של צדיק הוא מוריח שמשו של צדיק חבירו, יום שמת ר' עקיבא נולד רבינו וכו' עד שלא השקיע שמשו של משה הוריח שמשו של יהושע וכו' (מד״ר ברלשית נח). כי בא השמש, רבנן אמרי כיבה השמש מלמד שהשקיע הקב״ה גלגל חמה שלא בעונתה בשביל לדבר עם יעקב בצינעה וכו' אותן ב' שעות שהשקיע לו הקב״ה חמה בצאתו מבית אביו אימתי החזירן בחזירתו לבית אביו וכו' א״ל הקב״ה אתה סימן לבניך מה אתה בצאתך השקעתי חמה ובחזירתך החזרתי לך גלגל חמה כך בניך וכו' (סס סס סח).—והשקיע היוצר בכבשונו, השקיע קדרות בכבשון: היוצר הזה משקיע בכבשונו מה שמשקיע ראשון הוא אחרון, ברם הכא הלך ראשון בא ראשון הלך אחרון בא אחרון (כ' ברכים, מד״ר קהלת, דור הולך ודור בא).—*והשקיע עצמו בדבר, התעמק להגות בו: לעולם ישקיע אדם עצמו במשניות שאם ירתק יפתחו לו וכו' (כ' ברלה, מד״ר ויקרא כא) [1]). ועי' פע'. — ובתפלה: בא״י אמ״ה המפיל חבלי שינה [2]) ומשקיע שנת תרדמה על עפעפי (קריאת שמע על המטה. סדור רס״י, תכט, ומעין זה סדור רסע״ג, פז, וברמב״ם הלי תפלה, ז א).—ובסהמ״א: כי אם תקח כלי חרש חלול וסתום מכל צד שהוא מלא מן האויר ותשקיענו בהכרת תחת המים שהוא יעלה למעלה מאליו (כ״י א״ת, רוח חן ז). — ואמרו פיטנים ומשוררים: התשקה גנך בסתו ותשוב ותשקיע בקיץ מי נהריו (ר״ש הנגיד, בן משלי, אברמסון, 104).—*וכמו הקל: שערי רקיע בו מאורות התקיע, וממנו זורחים במקומם להשקיע (ר' שמעון בר אבון, שערי שמים, סלים' ליום ב עשי״ת). ונות יש

[1]) [בתוספתי' פסח' ג יב, הוצ' צוק״מ כתוב: שהיו כהנים משקיעין בדם עד רכובותיהם ע״ב, אבל בדפוסים שם ובמקום אחר: מפקיעין, ובתוספת' עדיות ג ב גם הנוסחה: משקעין את ארכוביהיהן ע״ב, ועי' פע' והתפ'. ועל כל פנים אין להניח שבא משקיעין בחפ' במשמ' הקל כפ״ע.]

[2]) [בסדור רסע״ג: כבלי שנה, ועי' שֵׁנָה. בנסח שבברכ' ס: אין, כידוע, המלים: ומשקיע שנת תרדמה.]

לחברתו בהשקיעו בקברתו (ר״ש הנגיד, ספר לבב, בן משלי, אברמסון, 172).

—פע', *שִׁקַּע, — עשה שישקע ויורד דבר בתוך דבר, einsenken; enfourcer; to lay in: פוסק עמו על הגריש וכו' ועל הסיד משששקעו [1]) בכבשן (ב״מ ה ז). משקעין את הקורה בארץ והעץ יוצא ממנה וכו' (סנה' ו ד). היו משקעין אותו [2]) בזבל עד ארכובותיו וכו' (סס ז ב, ג וכעין זה מכי״ מספטים מסכתא דנזיקין ס). אם רצה מביא יתידות גבוהות עשרה טפחים ומשקען בארץ (תוספתא עירובי ג ב). התלתן וכו' אם שקע רובה חייבת וכו' ר' יונה בעי, מעתה מה ששיקע יהא חייב ומה שלא שיקע יהא פטור (ירוש' מעשרות א ג). צריך שישקע ראשי קנים במים שבת (יעקב קרמינאלה, עירובי פו.). אשה הבאשתם את ריחנו וכו' מאותן שהיו משקעין בבנין היו מתים וריחן מבאיש (מד״ר שמות ה). ועי' שְׁקוּעַ.—ושִׁקַּע בים, טִבַּע: אמרו, סרח בת אשר נשתיירה מאותו הדור והיא הראתה למשה קבר יוסף וכו' עשו לו מצרים ארון של מתכת ושקעוהו בתוך נילוס וכו' (מכי״ בשלח מסכתא ב פתיחתא). משה, אתמול הוא בורח מפני פרעה ועכשיו משקעו בים (מד״ר בראשית ל). ושקע את המצריים בים והיתה ידו אחת משקעתן וידו אחת מצלת אתכם (סס שמות כד). חס ושלום לא נדמו ישראל לסוסים נקבות אלא גלי הים נדמו לסוסים נקבות ומצריים לסוסים זכרים מזוהמים ורצו אחריהם עד ששקעום בים והיה המצרי אומר לסוסו אתמול הייתי מושכך לנילוס ולא היית בא אחרי ועכשיו אתה משקעני בים וכו' (סס שה״ש, סדרא א, לסוסתי ברכבי פרעה).— ושִׁקַּע את השמש: בא יעקב ועשה את היום לילה, ששקע לו הקב״ה את השמש שלא בעונתה (סס דברים י). — ובתמונה, שקע ממון, הכנים כסף בעסק, בבנין ובדו': א״ר חמא בר חנינא לרבי הושעיה כמה ממון שיקעו אבותי כאן [3]) א״ל

[1]) במשנ' מנקד' ליוורנו: מְשֶׁשְּׁקְעוּ, ואינו מסתבר. במשנה שבירוש' (סס ה ח) ובמדב״מ: משישקע כבשנו, ובנסחת הגמ' (ב״מ עד.): משישקענו בכבשן.]

[2]) [את היוצא להרג.]

[3]) [בבניני בתי הכנסת שבלוד.]

במה נפשות שיקעו אבותיך כאן (ירוש' פאה פ ע; שקל' ה ו). אל תתן עינך בממון שאינו שלך שהן משקעות שערי הרקיע [1]) (ד"א זוטא ד). — וְשִׁקַּע הדברים בו, באזניו, במשמ' למדו אותם ועשאו בקי בהם: וידבר משה את כל דברי השירה הזאת באזני העם, מלמד שהיה משקעם באזניהם (ספרי דבר' שלד). לעולם הוי רץ אחר המשנה יותר מן התלמוד א"ר יוסי בי ר' בון תדא דאת אמר עד שלא שיקע בו רבי (שלו) רוב מ׳שניות אבל משישיקע בו רבי רוב משנ׳ות לע׳לם הוי רץ אחר התלמוד יותר מן המשנה (ירוש' שבת טז א, שם הוריות ג ז, וכעין זה סופרים טו ז). — וְשִׁקַּע עצמו בדבר: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, מ׳ה הסימה הזאת אינה נגלית לכל ברייה כך אין לך רשות לשקע את עצמך בדברי תורה אלא לפני בני אדם כשירין (ר"ש בן יוחאי, ירוש' ע"ז ב ז). — ושקע דבר בתוך דבר, במשמ' קבע דבר אחד בתוך משנהו: שלש תיבות עשה בצלאל את הארון שתים של זהב ואחד של עץ שיקע של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ (ר"מ דלפרין, תנחומא ויקהל ז). — ובהגדת ליל הפסח: שהעבירנו את הים ושקע צרינו בתוכו (שם, כמה מעלות). — ובסהמ"א: שיקע כותלי הכלי בתוכן ונעשה כאלו נשברו כותליו (ר"מ, שבת טז:). מסבת משבצות, מוקפות האבנים במשבצות זהב שעושה מושב האבן בזהב כמין גומא למדת האבן ומשקעה במשבצות וכו' (רש"י, שמו' כח יא). ותחזק מצרים על העם וכו' והיו מניחין את מיתיהן ואת חלליהן והיו משקעין אותן (את ישראל) בקרנות ובעגלות (מדס"ג שמות יב לג, הופמ׳, 113; מרגליות, קיח). וישקע הורקנוס את להב המלחמה ויכבה את תבערתה ויחדל להלחם בעיר (יוסיפון פרק כז, מהד׳ פרג, מז.). משקע אש חמסים ונקם תלונה (אקף ג, עמ ב). —[*] וְשִׁקַּע בבשר, במשמ' קעקע: גָּרָב דמאים, מילפת דקשה הוא כחרס ומשקע בבשר ועושה חריצין (רש"י, בכור' מג.). —[*] ובהגוי ובכתיב: שקע אות באות אחרת, הבליע אותה בזולתה: ודקדוק המלה שבבא מלשון כי שבבים יהיה עגל שומרון וישקעו

[1]) [כך גם ברב כ"י המובאים אצל היגר, מסכתות דרך ארץ, עמ' 108 ואיל', ובכ"י ד ט, שם: שהן משקעות עיני הרקיע.]

ב"ית אחד בחברתה ואמרו שיבא וכו' (אלפסי לעירוב' קא.). — ואמר הפיטן: המצא מחילה לשופכי תהלה ולתוך מצולה שַׁקַּע מַעלי (בנימין מהענוים, ביום סבחון, סליחי לספר' יו"כ, מחזור איטלי ב, קט:).

— פע', *שֻׁקַּע, בתו"מ רק בינ' מְשֻׁקָּע, — שֻׁשְׁקְעוּ אותו: נִמצא (מת) משוקע בקרקע המערה (נזיר ט ב). חבית שהיא משוקעת בתנור וכו' השרץ בתוכה תנור טהור (תוספתא כלים ב"ק ו ח). גסטרא שמשוקעת בקרקע וכו' וירדו גשמים ונתמלאת הרי אלו פסולים וכו' (שם מקוא' ג א). וכמה היתה (התיבה) משוקעת בתוך המים י"א אמה (מדעו"ר ד, רענר, י:, וכעין זה מד"ר בראשי' לג). מודין חכמים לר"ש בכסא שרגליו משוקעות בטיט שמותר לטלטלו (ירוש' כלאי' א ט ושבת ג ג). והוא שתהא מחיצה משוקעת במים לשלשל דלי (ר' יעקב בשם ריב"ל, שם עירוב' ח ו, וכעין זה שם ח ח). כל מצוה שהכותים נוהגים בה הם מדקדקין בה יתיר מישראל, אמר ר"ש הדא דתימא בראשונה שהיו משוקעין בכופרניהן [1]) אבל עכשו וכו' חשודין הן ומקולקלין הן (שם פסחי' א א). תני במשוקע בו [2]), הכא את מר במשוקע בו וכא את מר בנתון בו דרך הינות הן דתימר במשוקע בו ברשות הרבים וכו' (שם ב"מ ב ג). בהו אלו אבנים המפולמות המשוקעות בתהום שמהן יוצאים מים (חגי' יב.). כתיב בנח את האלהים התהלך נח וכו' למלך שהיה לו אוהב והיה משוקע בטיט וכו' כך נח היה משוקע בטיט, ראהו הקב"ה נתן לו יד והעלהו מן הטיט (תנחו' בובר, לך לך כו; ועי' גם תנחו' נח ס). כך היתה תיבתו של נח משוקעת במים כספינה הזו שהיא משוקעת ועומדת בלמין (ר' פנחס בשם ר"ל, מד"ר בראשי' לב). — ובהשאלה להלכה: שהרי כמה הלכות נאמרו למשה בסוני וכולהן משוקעות במשנה (ר' זעירא בשם ר' יוחנן, ירוש' פאה ב ו ומגי' א ח). — ובסהמ"א: היו (הדלתות) משוקעות בעפר ספנה אותן ומתקנן להנעל (רמב"ם הל' שבת

[1]) [יושבים ישיבת קבע בכפריהם ושומרים על מנהג אבותיהם.]

[2]) [על דברי המשנה, שם: מצא עיגול ובתוכו חרס וכו'.]

יז י). מי שהיתה נקודה לבנה בתוך השחור שבעין וכו' אבל אם לא היתה צפה או שהיתה משוקעת בשחור אינו מום (הוא, ביאת המקדש ז ח). — °וחטם מְשֻׁקָּע, כמו שָׁקוּעַ: ר' יוסי החרום, חוטמו משוקע כדאמרי' בבכורות (מג:) חרום זה שחוטמו משוקע[1] (רש"י, מנחי' לז.). לכל בהמה יש לה לכל ביצה כיס אחת וכו' שהרי באמצע הוא משוקע ונראית בו שורה העמוקה (הוא, בכורי מ.). —°ובמשמ' מפשטה: וצורתי העצמית הנזכרת היא מחוברת ומשוקעת בחומר הזה אשר נקשרה עמו (ר"י מוסקאטו, כפולות יהודה לז). — ובלשון הקראים, °שקע המין, נכלל כל המין, או המינים, ולא הבלטו ההבדלים[2]: ומלת הנוגע משוקע המין וכולל האדם והכלים (אהרן הקראי, ספר גן עדן, טומאה וטהרה ח, קכח.). אמר מאמר כללי הנוגע במת ששוקע המין וכולל בין צודה בין שוגג בין אנשי הבית בין אנשי הגלות (הוא, שם, שם יב, קכז.). —ואמר המשורר: אלהים הלעד תעלה בת אדום תדיר עלי עש ובת ציון בלב ים משקעת (ר"מ הנגיד, בן תהלים א, הברמן, 85). ושם נלקחו רעיו שניהם וזה חלל מהרה וזה רגלו במסגר משקעת (הוא, שם, 86).

— התפ' *הִשְׁתַּקַּע, — כמו קל, שָׁקַע, צלל במים, בטיט וכד': הם מררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ואף אתה עשית להם המים כטיט והיו משתקעין בהם (מכיי בשלח, מסכי דשירה ז). מסתלקין לצדדין מפני יתידות דרכים ובשעה שהוא משתקע (בטיט) אפילו בשדה שהיא מליאה כורכמין, א"ר אבהו מעשה בר"ג ור' יהושע שהיו בדרך והיו מסתלקין לצדדין מפני יתידות דרכים וראו את ר' יהודה בן פפוס שהיה משתקע ובא כנגדן וכו' (ירוש' ברכי ב ט, ועי' גם שם ב"ב ה א). לא כל שבות התירו במקדש והיו הכהנים משתקעין בדם (בשבת) עד ארכובותיהן (ר' יוחנן, שם פסח' ה ח). עֲרוּדוֹת היו נוחרין בירושלים וריו עולי רגלים משתקעין בדם עד ארכובותיהן (ר' חנינה, שם שקלי ח א)[3]. משל לאוהבו של מלך שהיה משתקע בטיט עבה, הציץ

1) [בגמרא בכור' שם: שקוע. ועי' שָׁקַע, בינ'.]

2) [ועי' שִׁקּוּעַ.]

3) [ועי' קל.]

המלך וראה אותו א"ל עד שאתה משתקע בטיט הלך עמי (מד"ר בראשי' לז). ומצרים נסים לקראתו וכו' עד שנשתקעו בתהומות (שם שמות טו). ועל במותי וכו' אלו המצריים שכיון שנשתקעו בים רמז הקב"ה לים והשליכן ליבשה וכו' (מדרש תהלים כב, בובר, ל:). — והשתקע האדם, כמשמ' התחבא, ירד למחבוא: נשתקעו הבעלים ולא נתייאשו הבעלים איסורו דבר תורה וכו' (ירוש' כלאי' ז ה)[1]. לאוהבו של מלך שהיה משתקע במבואות אפילים (ר' נחמיה, מד"ר בראשי' ל); — והשתקע במקום, כאלו צלל ונעשה תקוע בו, התישב בו בקביעות: וירד מצרימה, מלמד שלא ירד להשתקע אלא לגור שם (ספרי דברי שא, וכעין זה הגדת ליל פסח). — והשתקע פסול במשפחה וכדו', נטמע בה: כל משפחה שנשתקע בה פסיל אין מדקדקין אחריה וכו' משפחת בית צריפה היתה בעבר הירדן וכו' ונשתקעו בהן גדולי הדור, אמר ריב"ל חמשת אלפים עבדים היו לו לפשחור בן אמר הכהן וכולן נשתקעו בכהונה גדולה וכו' (ירוש' יבמ' ח ג, שם קידוש' ד א)[2]. —וכהשאלה, השתקע בדבר, במעשה, היה עסוק וטרוד בו: את האלהים התהלך נח, שהיה הקב"ה סומכו שלא ישתקע במעשה דור המבול (תנחו' נח ה, וכעין זה תנחו' בובר לך לך כו). ועי' פִּעֵ'. — והשתקע בשֵׁנה: שכן אדם נשתקע (נ"א משתקע) בתוך שנתו (ירוש' סוכה ב א). — ונשתקע שם הבעלים מכלי מתכת, שקע ומשטש כתב השם שהית כתוב באותיות בולטות עליו עד שלא הֻכַּר עוד[3]: העושה מנורה ונר לבית הכנסת עד שלא נשתקע שם הבעלים מהן אין רשאי לשנותן לדבר אחר משנשתקע שם בעלים מהן רשאי לשנותן לדברים אחרים (תוספתי מגי' ג ג)[3]. — ונשתקע דבר ולא נאמר, נשאר ללא קביעה בדיון: ר' עקיבא אומר מלחמיות ועד חצבים גדולים בלג, מכאן ואילך בלג נשתקעו דברים ולא נאמרו (תוספתא כלים ב"ק ב ג). גופא נחום המדי אומר אינו אסור אלא

1) [ועי' קל והערות שם.]

2) [ועי' טָמַע עמ' 1886.]

3) [זאת כונת הצרוף, ולא כבטוי שבהשאלה סתם כלשון שכחה, ואמנם הביא משמוש הכתב לבסוף גם לידי שכחה.]

יום א׳ לפני אידיהן אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר [1]) וכו׳ תניא אידך נחום חמדי אומר מוכרין להן סוס זכר וזקן במלחמה אמרו לו נשתקע הדבר ולא נאמר וכו׳ (ע״ז ז:). — ובסהמ״א: ארץ כבול וכו׳ ארץ טיט שהרגל משתקעת ונכבלת בה (רש״י, מ״א ט יג). אבל אם נפל חדורס ונשתקעו צפרניו בנטרף אין זו דריסה (רמב״ם, שחיטה ה ז). והשי״ת אמרו לאלהים וכו׳ הנהרגין הורגין את הורגיהן וכו׳ והמשתקעין [2]) ביאר משקעין את משקעיהן בים (ר׳ יוחנן, מדה״ג שמות יג, הופמן, 130). מלבד הדברים אשר לא היה אפשר להעלותם על הנייר, נשתקע הדבר ולא נאמר וכו׳ (פנקס ועד ארבע ארצות, שנת תס״ה, פיילסרין, 259). — ואמר המשורר: נפשי אם את ממרום כשבויה וכו׳ מה זה תשתקעי תוך גויה (משה בן יצחק תריאלטי, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, קלט).

—הפעי, *הָשְׁקַע,—שהשקיעו אותו, ושהשקיע את עצמו בדבר, אף בהשאלה: ולא היה לו (לאברהם) מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים (רמב״ם, עכו״ם, א ג). וקובע בכל אחת מהן אבן שהם גדול ורחב מרובע ומושקע בהיקף של זהב (המאירי, יומא ז:). — ובהשאלה: שהנמשך אחר התאוות והושקע בהם וכו׳ (סוא, משלי כה, נסו ואין רודף).

*שֶׁקַע, ש״ז,—כמו שִׁקוּעַ, מקום השִׁקוּעַ: מקום ששם משקעין את הנאות בטיט הלבן והחבר עומד על שיקעו [3]) וכו׳ אינו טמא אלא אותו עמוד בלבד (תוספתי טהר׳ ט ב).— ובית השקע: הלפיד טמא ובית שקעו של נר מטמא באויר (כלים ב ח) [4]).—

---

[1]) [ופירש רש״י: לא יצא דבר זה מפי אדם לעולם, ל״א לא יצא דבר זה לחוץ, ע״כ, והפרוש הראשון קרוב יותר.]

[2]) [במדר״ר סוף אסתר ופסיק׳ ר״ב, פא: המשוקעין. ובמדרש תהלים כב טו: והנשקעין. ועי׳ נִפְע׳.]

[3]) [בתוספתא שבדפוסים: על שיקועו, וכן שם כלים ב״ק ג יד.]

[4]) [אמנם במשנ׳ מנקד׳ ליוורנו: שִׁקְעוֹ ובב״י מנקד בפרמה: שְׁקָעוֹ, ואינו מסתבר.]

*ובמכשירי החשמל, שֶׁקַע בנגוד לתֶקַע, מתקן קטן קבוע בקיר או מחבר לחוטי החשמל, ובו חרים לשם הכנסת שִׁני התקע.

שְׁקַעֲרוּרָה

שְׁקַעֲרוּרָה [1]), ש״נ, רק מ״ר שְׁקַעֲרוּרֹת,—מקום מועמק מעין קערה קטנה, Tässchen; petite tasse; little cup: וראה (הכהן) את הנגע והנה הנגע בקירות הבית שְׁקַעֲרוּרֹת ירקרקת או אדמדמת ומראיהן שפל מן הקיר (ויקר׳ יד לז). — ובסהמ״א, ואמר הפיטן: גודעה (בבל) ונפלה ושקעה ושפלה כמו שקערורות (ינאי, ארבע מלכיות, קרובי ויקרא, זולאי, קלח). ויו שקערורות אם נשקע בקירות אבניהם נתקרות (היא, אוצכו ונבוכו, שם, קמה).

*שְׁקַעֲרוּרִי, ת״ז,—דומה לשקערורת, קעור, נוהג בספרות ובדבור.

*שְׁקַעֲרוּרִית, ש״נ,—כמו שקערורה קטנה, נוהג בספרות.

שקף

שקף [2]), ממנו *הַשְׁקָפָה, *הִשְׁתַּקְּפוּת, *מִשְׁקָפַיִם, *מִשְׁקֶפֶת, *שָׁקוּף, שְׁקוּף, *שִׁקּוּף,

---

[1]) [בעקר צורת שפעל מן קער, אולי אף בדמוי אל שקע, וכן התרגומים הקדומים: κοιλάδες, valliculae, קלפי (הסורי), פחתן (ת״א), ות״י: משקען, כתאר ולא כש״ע, וכן בספרא (פרשת מצורע ו): שוקעות במראיהם, וכן רש״י; ובמדר״ר ויקרא יז: שקערורות, שקיע ביתא באילין לווטייא (כלו׳ שקע־ארורות, שקוע בקללות). ואלה שראו כאן תאר, קבעו במ״י שקערור, כגון ריב״ג בס׳ הרקמה ד, רד״ק במכלול קפת, וז״ל: שקערור ולנקבה שקערורה ולרבות שקערורות ונכפלה בו האות הרביעית.

ואלו אהרן הקראי בס׳ גן עדן (פ״ד קיח:) כותב: ואולם מלת שקערורות טעמו שחורות ע״כ, ושוב שם (פ״ז קכ:): שקערורֹת ירקרקות או אדמדמות טעמו קוים ושורות ואין לו דומה.]

[2]) [צרוף הנאים או אותיות זה משמש בעברי׳ בשני כוונים, א) כלשון משקוף וכד׳, ב) כלשון ראיה והבטה, ויש מקום לשאול אם לפנינו באמת שרש אחד או שני שרשים בעלי מוצא שונה זה מזה. ואמנם בשפות האחיות מקים רק השמוש הראשון במלים כגון

שקיף, ־שקיפות, שקף, שקף, ־תשקיף.

א. שקף, קל לא נמצא במקרא, ועי' שקוף.

—נפע', נשקף, נשקפה, נשקפתי, נשקף, נשקפה, נשקפה, — עמד למעלה וכאלו הביט למטה[1]), emporragen, herabschauen; s'élever, regarder; to tower above, to look down: ומבמות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה[2]) על פני הישימן (במדי כא כ); ויקח בלק את בלעם ראש הפעור הנשקף על פני הישימן (שם כג כח). והראש אחד יפנה דרך הגבול הנשקף על גי הצבעים המדברה (ש"א יג יח). מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה (שה"ש ו י). — ועל סכנה צפויה: כי רעה נשקפה מצפון ושבר גדול (ירמ' ו א). —ועל בן אדם המביט: בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא בעד האשנב (שופט' ה כח). ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותרא את המלך וכו' (ש"ב ו יו). כי בחלון ביתי בעד אשנבי נשקפתי (משלי ז ו).—ובהשאלה: אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף (תהל' פה יב).—ובתו"מ: משמים נשקפה הומיה בירכתי ביתה מפחדת כל בעלי כנפים (בר קפרא, ירוש' מו"ק ג א). והעומד על פני הישימון רואה בתוך הים כמלא תנור והוא הבאר הנשקף על פני הישימון (מד"ר במדי יט).—ובספה"א: וכמו שהפקח לא יוכל לראות השמש ויורה עליה זולתו וישיגהו בהבטה אליה אלא בעתות היום ובמקומות נשקפים שהשמש זורחת אליהם וכו' (ר"י א"ה, כוזרי ד ז).—ואמר הפיטן: רעים ברעה התמוגגו, מגדל ועיר פסגו, נשקפת עליהם ונפלגו (רא"ע, אל מי כמסילך, אגר 228).

—הפעי', השקיף, ישקיף, ישקף, ישקפו, ישקיפו,

באשי'ר סכף, בריח, אסכפת (מכאן בארמ' ובסיר', כמלה שאולת אסכופתא, אסקופתא וכדו') סף הדלת, משקוף ועוד. אבל כנראה אין כל אלה אלא שנויי מבטא מן זקף, שמכו אפשר לגזור גם השקיף־הזקיף כלשון הזקיף עיניו, נשא עיניו, וכנפ' נשקף כלשון נזקף ועמד למעלה, ומכאן אפשר להבין גם משקוף וכד' כדבר זקוף מעל לדלת ולשער, וצ"ע.]

1) [עי' בהערה לשרש.]

2) [טעם התבה מלעיל.]

השקיפה, — א) השקיף אדם בעד חלון[1]), הסתכל למטה, החוצה, הביט: וישקף אבימלך מלך פלשתים בעד החלון (בראשי כו ח). וישקף ארונה וירא את המלך ואת עבדיו עברים עליו ויצא ארונה וישתחו למלך אפיו ארצה (ש"ב כד כ). ותשם בפוך עיניה ותיטב את ראשה ותשקף בעד החלון (מ"ב ט ל). וישקיפו אליו שנים שלשה סריסים (שם שם לב).—ועל פני מקום, כדי לראותו: ויקמו משם האנשים וישקפו על פני סדם (בראשי יח יו). וישקף (אברהם) על פני סדם ועמרה ועל כל פני ארץ הככר וירא והנה עלה קיטר הארץ (שם יט כח).—ועל האלהים המשקיף לראות את מעשי הבריות: יי' משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דרש את אלהים (תהל' יד ב). כי השקיף ממרום קדשו יי' משמים אל ארץ הביט (שם קב כ). — וכדי לנקם או להיטיב: וישקף יי' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים (שמות יד כד). השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך וכו' (דברי כו טו). עיני נגרה ולא תדמה מאין הפגות עד ישקיף וירא יי' משמים (איכ' ג מט-נ).—ואמר בן סירא: המשקיף בעד חלונה (של החכמה) ועל פתחיה יצותת (ב"ס גני' יד כג).—ובתו"ם: אמר להם (ר"ג) לחכמים כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים עמד שמואל הקטן ותקנה, לשנה אחרת שכחה והשקיף[2]) בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו (ברכ' כט.).—ובמשמ' שם כאלו שקופים על שקיפים, זה קטן מזה: כמין קמרוטון[3]) היית (התבה) והית משקיף בה ועולה עד שהעמידה על אמה (מד"ר בראשית לא, תאודור, 284)[4]).—ובספה"א: והדיין יש לו

1) [בשמוש זה נכר במיחד קשר הפעל אל שמות עצם כגון משקוף (החלון), חלונות שקיפים וכד'.]

2) [קשה שמוש הפעל כאן, ואין פרוש רש"י (חשב לזכור אותה, לשון סוכה, כדמתרגמינן וישקף ואסתכי) מסתבר. ואולי הכונה: והשקיפו בו שתים ושלש שעות, וצ"ע.]

3) καμαρωτόν ביונ', רחבה למטה וצרה למעלה.]

4) [במדר"ר דברים יא כתוב: אמר הקב"ה למשה (לפני מותו) השקף עיניך זה על גב זה והשקיף עיניו זה על גב זה, ע"כ, וקשה הענין, ואלו בילקוט תתקם הגרסה (בהשלמת המלה עפעפי, שלא היתה במקור): השכב [עפעפי] עיניך זה על זה והשכיב

שני בני אדם שמעיינין וחוקרין ומשקיפין על כל רשותו שלא יהא אדם עושה מאלה הדברים וכו' אלא על פיו (רב נסן הבבלי, סדר הסכמים לניגואר ג, 85—86). ולא תפרד משמחה מתמרת בעילמך ובאחריתך לעוצם מה שהשקפת עליו (ר"י א"ם, מו"ס, סשבון הנפש ד). וזה דומה למאמר אחד מן הערב בעת שתשקיף¹) על המות, לבדי שאול ירדו בדי (סוא, ספ"ם לריב"ג, בד). והעליוה בלשון הערב היא רעדה שאוחזת המשקיף¹) על תמות וכו' בעבור רעתך מקדם תעלוזי, כלומר תשקיפי¹) על המות (שם, עלז).—*ובמשמ' עשה משקוף לחלון: אם בא להשקיף כל הכותל מבחוץ עד חלון חברו יעכב עליו (מרדכי, ב"ב פקכא). —ואמר המשורר: ואת מי אתי שונא, עניתיו, אשר שש אל כסיל בא, ומתעצב לחכם בתשקיפו (ר"ם הנגיד, וסואל למי אקרב, בן משלי, אברמסון, 184).

—קל, *שָׁקַף, פ"י, שקף אדם בקרקע, עשה אותו כאסקופה הנדרסת²): ואם הגביה עצמו הקב"ה משפילו שנאמר ומכמות הגיא, ולא עוד אלא ששוקפין³) אותו בקרקע שנאמר ונשקפה על פני הישימון (נדר' נה.). —ובהתמ"א, *במשמ' חבט והכה⁴): המשקוף, הוא העליון שהדלת שוקף עליו כשסוגרין אותו (רש"י, שמות יב ז). והדלת שוקף בפני האסקופה הפנימית (סוא, סנה ט., ד"ה פתח כעול). שהדלת נוקף ושוקף בו כשסוגרין אותו (סוא, מול' קכו., ד"ה ודקאמרס). אם מכר בכלל הבית מלבנות של פתחים אם לאו, והוא תיקון שעושין סביב המזוזות מלמעלה ומלמטה שהדלת שוקף עליהן (רשב"ם, ב"ב סט., ד"ה בעי ר"א). יש דלתות שכשנפתחות נמצאו הדלתות פנימה שוקפות על שתי המזוזות (ר"מ אלפיך, איוב לא לב).—*וכמו שָׁקוּף (עי' שם), בבאור הכתוב במ"א ו ד: דמתוך שהוא (החלון) שוקף מבחוץ רואה בריחוק לצדדין יותר וכו' דמתוך שהוא שוקף עומד מן הצד ורואה בריחוק יותר (סו"ם מהר"ם מרוטנבורג, בלוך, מט)¹).—וביני' פועל, *שַׂקַף, או שָׁקַף, — כנראה במשמ' גבוה בנגונו: החמישי נקרא זקף, ממשיך המלה ועוקף, והוא מכל מעם שקף, מיוחד באצבע זקף (סורים הקורא, דרנבורג, 72).

—ספעי, הִשְׁקַף,— נִרְאָה, היה נִרְאָה: שיהיו האמתיות מושקפות ממנו ואחר יעלמו (ר"ם א"ס, מו"נ, ספיס'); אכן נודע דבר החכמים בהקבצם בעצה, יושקף לאחד מה שלא יושקף לאחר (קונימוס, אגרת בעלי חיים ב ד). כשיושקפו דבריהם בעיון מוחלט בזולת הרגל ומנהג משולל מהתאוות, ייראה כי מעולם לא כיון המשיח התדומה לעשות עצמו אלוה (פרופיאט דוראן, כלימת הגוים, סלופת מאכן סגר ג, 104). אמנם בבחינת יעוד השכר התוריי א"א שלא יושקף בו אל התורה ואל הצער אשר יסבול העושה במעשה המצוה (ר"י מוסקאטו, נפוצת יהודה לח).

—פעי, *שִׁקֵּף, — שִׁקֵּף דבר אחר דבר זולתו, נתן יכלת להשקיף בו כבבואה שלו, הראה אותו בתמונת ראי, widerspiegeln; réfléchir; to reflect, mirror, נוהג בספרות ובדבור.

ב. *שָׁקַף²), קל לא נמצא בתו"ם.

—פעי, שִׁקֵּף, רק בצרוף שקף בעלים, נדף בהם, הסיר אותם בנשיבה³), ausblasen; souffler; to blow (out):

[עפעפי] עיניו זה על גב זה, ע"ב, ואין גם זה מסתבר. ונראה שהשתבש כל הענין ע"פ הקף רגלך זה על גב זה שבהמשך, ולא היה כאן אלא צרוף מובן כגון השפל עיניך (בלי: זה על גב זה) וכד'.]

¹) [במשמ' נטה למות, בעקר צפה למותו, תרגום הבטוי הערבי: אַשְׁרַף (השקיף) עַלי אַלמַות a).]

²) [כנראה זאת הכונה, ועי' בפרוש רש"י על שקוף בנדרים נה., ושוב בהערות שאחר זו.]

³) [כך נסח הערוך, וכן עסר; בדפו' ששוקעין.]

⁴) [על פי הבנה כזאת בתו"ם.]

a) اشرف على الموت

¹) [עי"ש כל המאמר, וראה שְׁקִיפָה.]

²) [עי' בהערה שאחר זו.]

³) [כנראה זה פרושו של פעל זה, השאול בעבר' מארמ', ולא כפרושים אחרים שהצעו, אשר על פיהם משמש גם שקף בקל בהתמ"א במשמ' חבט וכד', ועי', למשל, בפרוש רש"י לדברי הגמרא ע"ז כח: (לייתי אודרא דנרא) דלא משקף, וז"ל: איננו חבוט בשמן לנפצו, משקף לשון עלה נדף, מרפא דשקיף, נחבט; וכן מביא הערוך מת"א: ושקיפן קדים, כתרגום של שדופת קדים.]

איותי רב הושעיא מתני' וכו' ותני עלי לוף ועלי בצלים וכו' פתר לה בששיקף בעלין (ירוש' שביעי' ה ג). אין מחייבין אותו לשרש הקורנס[1] בשביעית אבל משקף[2] בעלין (שם שם ט ח).

שֶׁקֶף, ש"ז, שְׁקָף, — כמו שקוף או משקוף[3]: ושקֻפים שלשה טורים ומחזה אל מחזה שלש פעמים, וכל הפתחים והמזוזות רבעים שָׁקֶף ומול מחזה אל מחזה שלש פעמים (מ"א ז ד—ה).

שקץ[4]), ממנו שִׁקּוּץ, שֶׁקֶץ, שֶׁקֶץ, *שִׁקְצָה.

שָׁקַץ, קל לא נמצא במקורות הקדומים.

— פע', שִׁקֵּץ, תְּשַׁקְּצוּ, תְּשַׁקְּצוּ, תְּשַׁקְּצֻנּוּ, שַׁקֵּץ, — שִׁקֵּץ את נפשו, טִמֵּא אותה בדבר מתעב: אל תְּשַׁקְּצוּ את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם (ויקר' יא מג). ולא תְשַׁקְּצוּ[5] את נפשתיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמש האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא (שם כ כה). — ושִׁקֵּץ דבר, תעב אותו, ראה אותו במתעב, סלד ממנו, verabscheuen; détester; to detest: מבשרם לא תאכלו ואת נבלתם תְּשַׁקֵּצוּ (שם יא יא). ואת אלה תְּשַׁקְּצוּ מן העוף לא יאכלו שקץ הם (שם שם יג). כי לא בזה ולא שִׁקַּץ ענות עני ולא הסתיר פניו ממנו (תהל' כב כה). — ובתו"מ, כמשמ' טמא: מזרחית צפונית, בה גנזו בני חשמונאי את אבני המזבח ששיקצום מלכי יון (מדות א ו). — ובסהמ"א: משקץ מעשיו יחזור לאין (עמ"ו', ממב' יא, הברמן, 322). — ואמר הפיטן: שקצתי חיי משבצת מרוב בשת, טעונה כלמות ורוק מני דבשת (שלמה הבבלי, אתחנה לדעת, זולת שבת ברלשים). ישמיד אויבינו ונפשותם יְשַׁקֵּץ (פתיחי לפרשת מקץ, מדש"ג ברלם', מרגליות, תרפא).

— פֻעַ', בינ' *מְשֻׁקָּץ, — מאוס ומתעב, מגנה ביותר, abominable; abscheulich: אין לך מנוול ומשוקץ יותר מן השור בשעה שהוא אוכל עשב (תכי' בשלח, מסכי ב ו). שאין לך משוקץ ומתועב לפני המקום יותר ממי שמהלך בשוק ערום (יבמ' סג:). — ובסהמ"א: שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנוי ומשוקץ חרם ותועבה (רש"י, ויקר' יט לה). כאילו יונק דבר משוקץ (תוס', כתוב' ס., ד"ה כיונק ממך). אמש היה זה שנאוי לפני המקום, משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד (רמב"ם, תשובה, ז ו). וכל המתגאה הקב"ה שונאו והוא משוקץ ותועבה (מכות"מ לר"י אלנקאוה ג, 192). והנה בשר החזיר נאות הוא למזג האדם וטבעו ולמה יברת, ואם מפני שהוא משוקץ ומטונף במאכלו, למה יאכל התרנגולת האוכלת התולעים שבאשפות וכל מין שקץ (שבט יהודה, עמד ז, תסד' פוסט, כט). להחרים כל עיר מתים הנדחים אחר בעלי אמונת הכת המשוקצת של שב"ץ ימש"ו (ר' יעקב עמדן, עדות ביעקב, מובא בפנקס ועד ד' ארצות, 355). ה"ה הספרים הפסולים ומשוקצים ומתועבים ובתבי פלסתר ומזויפים (אגרת אל ר"י עמדן, ספר שמוש, מובא בפנקס ועד ד' ארצות, 415). — ואמר הפיטן: בותני מחלקת וגדר פורצים, שנואים לאל ומשקצים (ר"א קליר, מטוס ספתיך, סדר א מבוע'). וכדי לשבר אמות עממות משקצות בגעילה בארבעת כוסות הכתובים כם שהם של התרעלה (ר"י טוב עלם, אין ערוך, סלוק סבס הגדול). — ובצורת פעל מסים, שֻׁקַּץ, ואמר המשורר: אם בקדשים נשאו ידם אמה איך יצעקו חמס אשר שקצו (רמב"ע, רכבי נדדים, ברודי, קלו).

— התפ', *הִשְׁתַּקֵּץ, — נעשה מאוס ומתעב: שהיו ב(נות ציון) יושבות אצלם והיו רואים שוהות שורות

1) [צ"ל הקנרס, וכך בתוספת' שם ב יב.]

2) [בתוספת', שם: גיזוזה בעלין.]

3) [כיוצא מן הענין, שְׁקֻפִים ושָׁקֶף אחד הם במשמעותם, ואמנם כל התאור קשה הוא, ועי' בפרושי המפרשים השונים.]

4) [מאותו שרש, הבא ע"פ העבר' גם בארמ' שבתו"מ, בא אף באשור' שַׁקְצ בקרוב במשמ' משקץ, ושִׁקְצ כשם למחלה מטמאת (עי' Holma, Kleine Beiträge 22 וכו', ובספרות המובאת שם). השואות אחרות שחצעו אינן מסתברות. ואולי קרוב לזה ב. שחץ, ועי' שם.]

5) [חז"ל השתמשו באזהרת התורה גם בשמוש משאל: האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קא עבר משום לא תשקצו, ולפי זה משמש הכמוי היום גם בענינים אחרים.]

של בנים יורדות משערם לתוך קדקד והיו משתקצות ומתעובות [1]) בפניהם (פסיקי רב', ומאמר ליון, קמה:).

—קל, בינ' פעוי, **שקוץ,—מאוס, נתעב, מגנה ביותר, abominable; abscheulich: משה אמר לא תסגיר עבד אל אדוניו, אשר ינצל אליך לעשות תורת רבוניו, ואיך יצוה לדחות מבינינו עושי רצוניו, הלא זאת ומה שקוצה (סק"אי יפה פלוי, לקו"ק, נספ', 28) [2]).

שֶׁקֶץ, ש"ז, דבר משקץ, טמאו מאוס, Abscheu(liches) abomination: וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת וכו' שקץ הם לכם (ויקר' יא י). כל שרץ העוף ההלך על ארבע שקץ הוא לכם (שם שם כ). אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר (ישע' סו יז). ואבוא ואראה והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב סביב (יחזק' ח י).—ובתו"מ: תינוק יונק והולך עשרים וארבע חודש, מכאן ואילך כיונק שקץ [3]) (ר' אליעזר, תוספת' נדה ב ג). — ומ"ר *שקצים. וביחוד בצרוף שקצים ורמשים, בשמ' כלל בעלי החיים הזוחלים, הטמאים, וגם בהשאלה בשמ' מאכלות אסורים בכלל: ושאר שקצים ורמשים החובל בהן פטור (שבת יד א). אכל נבילות וטרפות שקצים ורמשים וכו' אינו נעשה בן סורר ומורה (סנה' ע ב). המפלת כמין דגים חגבים שקצים ורמשים אם יש עמהם דם טמאה (נדה ג ב). יכול יהיו השקצים והזבובים שוכבים עליו (ספרי במד' פט). מפני מה ברא הקב"ה שקצים ורמשים בעולמו (ירוש' ברכ' ט ג).—**ובשם גנאי לנער מנערי הגויים: השקצים האחרים שהיו שם וראו הריגתו (תשובת גאוני מזרח' ב). שקצים הנקראים שילער (פסקים וכתבים לבעל תרומת הדשן).

1) [אולי צ"ל ומתעבות.]

2) [ברש"י סוכה יח., ד"ה דלא, בנסח הדפוסים, כתוב: אין טיט של אותו נהר מגדיל ומשקיץ שקצים ורמשים, ע"כ, אבל בכתבי היד (עי' ד"ס ע"ב כו., הערה מ.): ומשריץ, וכן נכון, ואין כאן עדות לבנין הפעיל מן שקץ.]

3) [כאילו יונק דבר משוקץ (רש"י, כתוב' ס., ד"ה כיונק שקץ).]

איש צרפתי שהכה שקץ אחד דייג על ראשו בכלי עץ (קורות היהודים בברבונס, גנזי ירושלים, ורטהימר, מד). —וגם בשמ' נער יהודי חסר מדות, נוהג כדבור ובספרות.

****שִׁקְצָה**, ש"נ,—כנוי גנאי לנערה מבנות הגויים: גם ספרו שבכאן באלטונה היה לו שקצה קדשה ואמרה בפני האנשים שהנער יעדה לו לאשה (שמוק הכסיל של ר"י עמדן).

שקק [1]), ממנו **השתוקקות, משק, **שקוק, **שקיקה, **שקיקות, שקק, **שקשוק, שקשק.

שָׁקַק, פ"ע, שקק, שוקק, שוקקה, ישקו, — השמיע בעל חיים קול שק-שק וכדו', בפרט מ-עב, knurren, knarren; gronder, grouiller; to growl, crackle: ואסף שללכם אסף החסיל כמשק גבים שקק בו (ישעי לג ד). בעיר ישקו [2]) בחומה ירצון (יואל ב ט). ארי נהם ודב שוקק (משלי כח טו). — ושקקה נפש האדם מרעב: כאשר יחלם הרעב והנה אוכל והקיץ ורקה נפשו וכאשר יחלם הצמא והנה שתה והקיץ והנה עיף ונפשו שוקקה (ישעי כט ח).—ובתו"מ, גם בשמ' תשוקה וגעגועים: בן משק ביתי, זה לוט שנפשו שוקקת עליו לירשני (ר' אלעזר, מד"ר ברא' מד).— ובספה"א: שישק, מצינו במדרש שה"ש הוא פרעה נכה ונק"א שישק על שהיה שוקק ומתאוה כל ימיו לכסא השן שהיה לשלמה חתני וכו' (רש"י, מ"א יד כה [3]). אך אני מתאוה ושוקקת להיותו נוהג עמי כמנהג הראשון (הומ. שה"ש א ב). כי שחוק פיך יאסף הדלים

1) [לא בכל מקום אפשר להבחין במקורות בין שרש זה ובין שקק בבנין פוע' מן שוק, ועי' שם. עקר משמעותו של שקק היא השמעת קול נהימה עמוקה, והשרש נולד בודאי בחקוי הקל, אלא שאפשר שבטאו את ההגאים שק בהגיה צלילית בדומה לז' וג' נחצית. ואפש' שאין גם שוק כלשון תשוקה אלא התפתחות של אותו שרש, כמו der Magen knurrt ועוד, בלעז.]

2) [ואמנם גם פעל זה כאן, כמו שקשק, הנגזר ממנו, הבינוהו התרגומים הקדומים והפרשנים העברים בשמ' אחרות, אף כלשון נשק או התרוצצות, ועי' שקשק, הערה.]

3) [עי' גם שקיקות, הערה.]

ותשוקקים (ממנולא, ממנ׳ ד, הברמן, 122). כן המו וישוקו עד אכלם בצהרים (מפו, אהבת ציון ס). דמי בנימין התחילו מרתיחין בו והיה מתנודד מסוכסך וִשׁוֹקֵק כתרנגולת זו שאחזה בולמוס של רביצה על ביצים בימי האביב (פ״י אברמוביץ, מסעות בנימין השלישי ג). איום שֶׁבַּע שוקקות נחני עסיסי להשקות (מפלס בר׳ קלונימוס, אפיק, יוצר ב פסח).

—התפ׳, *הִשְׁתּוֹקֵק, התגעגע, sich sehnen; désirer; to long: ואל אישך תשוקתך, מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך (יבמ׳ סב:). ושקויי, דברים שהאשה משתוקקת עליהן ומאי נינהו תכשיטין (ר׳ אליעזר, כתוב׳ סה.). שוקיו זה העולם שנשתוקק הקב״ה לבראתו, כמד״ת ועלי תשוקתו (מד״ר במדי י).—ובספהמ״א: ישתוקקו הרעיונים לשאת מדברות סדך (עמנו׳, מחברת יב, הברמן, 349). הושם בטבע מבחר הנוצרים, להיות האדם מטבעו משתוקק לדעת הדברים (מנחת קנאות לר״י מפיסא, 4). שבשעה שמשתוקקת נפשו שלאדם לגן עדן הוא הולך בזריזות (מדה״ג בראש׳ ג כד, מרגליות, קיא).

—פעי׳ **שֹׁקֵק.—התאוה מאד—ואמר הפיטן: אשק על פי מורי להגהיר, אשוקק מדעם ואז אנהיר (רסע״ג, אסק, סדור רסע״ג, שלו).

***שָׂקָק** [1]), ש״ז, — קרוב אל ב. שׁוּק. רחוב קטן, Gasse; rue; street: עשרים וארבעה פלטיות היו בירושלים וכל פלטיה ופלטיה עשרין וארבע שווקים ועל כל שיק ושוק עשרים וארבעה שקקים ועל כל שקק ושקק עשרים וארבעה חצרות (מד״ר איכה א א, העיר רבתי עם).

שקר [2]), ממנו שֵׁקֵר, שֶׁקֶר, *שַׁקָּר, **שַׁקְּרוּת, **שִׁקְרִי, *שַׁקְרָן, **שַׁקְרָנוּת, **שַׁקְרָנִי.

1) [מן הארמ׳ שקקא, ועי׳ ב. שׁוּק, הערות.]

2) [אין שרש זה נבדל במקורו מזה דבא גם בשין שמאלית ובסמ״ך, ועי׳ בהע״ה לערך שֶׁקֶר.]

שָׁקַר, פ״ע, תִּשְׁקֹר, — שָׁקַר לפלוני, נהג עמו בְּשֶׁקֶר, בגד, lügen, untreu sein; mentir, manquer (à ses serments); to lie, to be disloyal: השבעה לי באלהים הנה אם תִּשְׁקֹר לי ולניני ולנכדי (בראש׳ כא כג).—ובתו״מ: השוקר [1]) על שיתפו ומי שאין מחזיר אבידה לבעליו וכו׳ (דא״ר ג).—ואמר המשורר: נואם שקרים יחשב כי לו רוח בלי קרן והוא שקר (ר״מ סגיד, בן-משלי, אברמסון, 249).

— פעי׳, שִׁקַּרְנוּ, יְשַׁקֵּר, יְשַׁקְּרוּ,—שִׁקֵּר בפלוני, כמו קל: לא תגנבו ולא תכחשו ולא תְשַׁקְּרוּ איש בעמיתו (ויקרא יט יא). — ושִׁקֵּר בברית או באמונה: כל זאת באתנו ולא שכחנוך ולא שִׁקַּרְנוּ בבריתך (תהל׳ מד יח). וחסדי לא אפיר מעמו ולא אֲשַׁקֵּר באמונתי (תה׳ פט לד).—וללא השלמה: ויאמר אך עמי המה בנים לא יְשַׁקֵּרוּ (ישעי׳ סג ח).—ובתו״מ, ביחוד במשמ׳ אמר שקר: הוי מרבה לחקור את העדים והוי זהיר בדבריך שמא מתוכן ילמדו לשקר (שמעון בן שטח, אבות א ט). המעוול במידות והמשקר במשקלות (תוספת׳ ב״ק ז ח). נפש כי תחטא ומעלה מעל או מצא אבידה, אין לי אלא במשקר באלו וכו׳ (ספרי במדי ב). מה הוא כחש לו, שיקר ביה (ירוש׳ סנה׳ יא ז). מי אמרינן מה לי לשקר (כתוב׳ כז:). משל לשלחני המשקר במשקלות בא בעל השוק והרגיש בו (מד״ר במד׳ כ). ומוזהר לשקר בשביל להטיל שלום בין אדם לחבירו (דא״ז, פרק השלום). — ובספהמ״א: איזה מלך רוצה שיהא אחר נשבע בשמו ומשקרו, אף הקב״ה אינו רוצה שיהיו נשבעין בשמו ומשקרין (מדה״ג, שמות כ יג, הופמן, 228). שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין (רש״י, ויקר׳ יט לה). הרוצה לשקר [2]) ירחיק עדותו (וכוח הרמב״ן; רא״ש שבועות, פרק שבועת הדיינין יג).—**ובמשמ׳ הכחיש, אמר כי שֶׁקֶר הדבר: כי ראובן לא היה יכול לשקר ידיעת הקב״ה בו (ר״י בן יהודה, ספר מוסר ב טז). כשתגיע אלינו התורה מפי הגבורה לאזנינו ועינינו הרואות אין שם אמצעי, נכחיש כל חולק וכל מספק

1) [נ״א: המשקר (מסכתות דרך ארץ, היגר, 283).]

2) [בדרשות ר׳ יהושע אבן שועיב, בא, ובשו״ת רשב״ש סי׳ קפט: הרוצה לכזב ירחיק עדיו.]

ונשקר אותו, לא יועילהו אות ולא יצילהו מופת (רמב"ן, דבר' ד ס).

—נפעי, *נִשְׁקַר, — הֻכחש, התבדה: עד שתשקר[1] גופה של עדות (כב לדמ, מכות ה.).

—פעי, בינ' *מְשֻׁקָּר, — מלא דברי שקר: ועוד אמרתם בשירכם המשוקר אשר הוא כמו שלג קר (יהודי בן ששת, תשו' תלמידי דונש, 88).

—התפ', *הִשְׁתַּקֵּר, נִשְׁתַּקֵּר, — התבדה, הוכח כשקר: עדים שזרמו וחזרו ונשתקרו (ירוש' מכות א א).— ובסתמ"א: ואם אפשר שהיו גדולים ביום אשר אמרו כי ראו את שטר המתנה ואמרו כי גדולים היינו ולא נשתקרו דבריהם, הרי עדותן קיימת (תשו' הגאו', הרכבי, לט). וכבר נמנע ונשתקר שיאמר עליו מאומה ממה שהוא עשהו (מו"ד לרמב"ם ג ט).

שֶׁקֶר, ס"ז, שֶׁקֶר, מ"ר שְׁקָרִים, שִׁקְרֵיהֶם, — א) כמו שֶׁקֶר, סִקְרָה, צבע אדם, (rote) Schminke; rouge, בפרט בצרוף טָפַל שֶׁקֶר, שם על מישהו סִקְרָה, כדי שֵׁיֵרָאה כאלו הוא בריא[2]: ואולם אתם טפלי שֶׁקֶר רפאי אליל כלכם (איוב יג ד).—וטפל שקר כמשמ' שם צבע אדם, צבע הדם, על אדם, כדי להאשימו כאלו ברצח, anschwärzen; dénigrer; to blacken, slander: טפלו עלי שֶׁקֶר זדים אני בכל לב אצר פקודיך (תהל' קיט סט). — ב) ובהשאלה, דברים המחפים על האמת כסקרה שעל הפנים, שאינם אמת, והנאמרים כדי שיראו כאלו הם אמת, כזב, Lüge; mensonge; lie: כי אמנם לא שֶׁקֶר[1] מלי תמים דעות עמך (איוב לו ד). — ג) דברי כזב בכלל, גם עם מלות יחס ובצרופים עם פעלים שונים: או מצא אבדה וכחש בה ונשבע על שָׁקֶר (ויקרא ה כב). אשר ישבע עליו לַשֶּׁקֶר (שם שם כד). והנה עד שקר העד שֶׁקֶר ענה באחיו (דבר' יט יח). ויאמר אליהם אתם ידעתם את האיש ואת שיחו ויאמרו שֶׁקֶר[2] (מ"ב ט יא–יב). כי שמנו כזב מחסנו ובַשֶּׁקֶר נסתרנו (ישעי' כח טו). שפתותיכם דברו שֶׁקֶר לשונכם עולה תהגה (שם נט ג). הנבאים נבאו בַשֶּׁקֶר (ירמי' ה לא). אכן הנה לַשֶּׁקֶר עשה עט שֶׁקֶר ספרים (שם ח ח). שֶׁקֶר הנבאים נבאים בשמי לא שלחתים ולא צויתם (שם יד יד). נאוף והלך בַּשֶּׁקֶר וחזקו ידי מרעים (שם כג יד). והם נבאים בשמי לַשָּׁקֶר (שם כז טו). לא שלחך יי' ואתה הבטחת את העם הזה על שָׁקֶר (שם כח טו). כי בְּשֶׁקֶר הם נבאים לכם בשמי לא שלחתים (שם כט ט). ויבטח אתכם על שָׁקֶר (שם שם לא). יען הכאות לב צדיק שֶׁקֶר ואני לא הכאבתיו (יחזק' יג כב). לו איש הלך רוח וָשֶׁקֶר כזב וכו' (מיכה ב יא). כי התרפים דברו און והקוסמים חזו שֶׁקֶר וחלמות השוא ידברו (זכרי' י ב). אהבת רע מטוב שֶׁקֶר מדבר צדק סלה (תהל' נב ה). מרע מקשיב על שפת און שֶׁקֶר מזין על לשון הות (משלי יז ד). — ומ"ר: לא ישב בקרב ביתי עשה רמיה דבר שְׁקָרִים לא יכון לנגד עיני (תהל' קא ז). — ובצרופים עם שמות עצם שונים, דְּבַר שקר, אמרי שקר, שפת שקר וכו': מדבר שֶׁקֶר תרחק (שמות כג ז). לחבל ענוים באמרי שֶׁקֶר (ישעי' לב ז). דברו אתי לשון שָׁקֶר (תהל' קט ב). הצילה נפשי משפת שֶׁקֶר מלשון

1) [אמנם אין מן הכתיב ראיה שתכון כאן לנפע' ולא לפע' בהוראה מיוחדת, אולם בפרוש ר' חננאל (מגדל מכ:אב, ו) כתוב ביו"ד: עד שתישקר.]

2) [כפי שהעיר העורך בכמה מקומות (עי' במובא בהערות לערך שָׁפַת), אין שֶׁקֶר במובן שוא וכזב אלא התפתחות של ההוראה המקורית: סקרה, צבע אדום, כי השם סקרה על פנים מכוערים אינו אלא משקר. ונולד המבטא השונה של המלה כאן בשין ימנית וכאן בשמאלית (ז"א בסמ"ך), בתקופה שאחר המקרא (עי' בערך האות ש) בפרט בצרופים כגון שְׂפַת שקר (ז"א שם סקרה), בהדמות מבטא האות שבשתי המלים. ההוראה המקורית של המלה מסתתרת גם בכמה כתובים, שהנקוד המסרתי לא כון בהם לדעת הכותב, כגון במשלי י יח: מכסה שנאה שִׂפְתֵי שָׁקֶר, שעקר כונתו: המכסה על דבר שנוא ומכער הוא שִׂפְתֵי שקר, הוא שם כאלו סקרה על הכעור, לבל יראוהו. ועי' גם בהערות שאחר זו.]

1) [גם כאן אפשר להבין עוד, על פי הוראתה הראשונה של המלה שקר: כי אמת, ללא סקרה ופרכוס, במלי, ומשמעית זו היא הקובעת במקרים מרבים את שמוש המלה שקר, כמורה על מעשה שבבינה וכתחבולת ערמה, בנגוד למלים נרדפות לה כגון שוא, כזב וכד'.]

2) [כאן על השתמטות מן האמת, ועל כן התמשך: הגד נא לנו (את האמת).]

רמיה (שם קכ ג) [1]. — ועם לשון עדות ושבועה: לא תענה ברעך עד שָׁקֶר (שמות כ יג). והנה עד שֶׁקֶר העד שקר ענה באחיו (דברי יט יח). ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם ושבעת שֶׁקֶר אל תאהבו (זכרי ח יז). כי קמו בי עדי שֶׁקֶר ויפח חמס (תהלי כז יב). אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שָׁקֶר[2]) (שם קמד ח).—ובצרוף שבמ"כ, עד שקרים: יפיח אמונה יגיד צדק ועד שְׁקָרִים מרמה (משלי יב יז). עד שְׁקָרִים לא ינקה ויפיח כזבים לא ימלט (שם יט ה).—ועם לשון חזון וחלום: חזון שֶׁקֶר וקסם ואלול ותרמות לבם המה מתנבאים לכם (ירמי יד יד). הנני על נבאי חלמות שֶׁקֶר וכו' ויתעו את עמי בְּשִׁקְרֵיהֶם ובפחזותם (שם כג לב). — ורוח שקר: אצא והייתי רוח שֶׁקֶר בפי כל נביאיו (מ"א כב כב).— ודרך שקר: דרך שֶׁקֶר הסר ממני (תהלי קיט כט).— ולחם שקר, ככנוי למעשה זמה[3]): ערב לאיש לחם שֶׁקֶר ואחר ימלא פיהו חצץ (משלי כ יז).—ומתת שקר (שלא נתנה): נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שָׁקֶר (שם כה יד). — ומורה שקר: ונביא מורה שֶׁקֶר הוא הזנב (ישעי ט יד). מה הועיל פסל כי פסלו יצרו מסכה ומורה שָׁקֶר[4]) (חבק' ב יח). — זֶרַע שקר: הלא אתם ילדי פשע זרע שָׁקֶר (ישע' נז ד). — ג) ובמשמ' בגידה, מעל וכדי: או עשיתי בנפשו שֶׁקֶר וכל דבר לא יכחד מן המלך (ש"ב יח יג). רעה אפר לב הותל השתו ולא יציל את נפשו ולא יאמר הלוא שֶׁקֶר בימיני (ישע' מד כ). ומנביא ועד כהן כלו עשה שָׁקֶר (ירמ' ו יג). וידרכו את לשונם קשתם שֶׁקֶר ולא לאמונה גברו בארץ (שם ט ב). כי שֶׁקֶר נסכו ולא רוח בם (שם י יד). ונגלה עון אפרים ורעות שמרון כי פעלו שֶׁקֶר וגנב יבוא פשט גדוד בחוץ (הושי ז א). הנה יחבל און והרה עמל וילד שָׁקֶר (תהלי ז יה). שֶׁקֶר הסוס לתשועה וברב חילו לא ימלט (שם לג יז). רשע עשה פעלת שָׁקֶר וזרע צדקה שכר אמת (משלי יא יח).—ד) ושקר, לשקר במשמ' שוא, חנם, ללא תועלת: אך לַשֶּׁקֶר שמרתי את כל אשר לזה במדבר וכו' וישב לי רעה תחת טובה (ש"א כה כא). שֶׁקֶר החן והבל היפי אשה יראת יי' היא תתהלל (משלי לא ל). — ואויב שקר, אויב על לא דבר, כמו שונאי חנם: אל ישמחו לי איבי שֶׁקֶר שנאי חנם יקרצו עין (תהלי לה יט). ואיבי חיים עצמו ורבו שנאי שָׁקֶר (שם לח כ). רבו משערות ראשי שנאי חנם עצמו מצמיתי איבי שֶׁקֶר (שם סט ה). — וְעִוְּתוּ אותי שקר, ורדפו אותי שקר: יבשו זדים כי שֶׁקֶר עותוני (שם קיט עח). כל מצותיך אמונה שֶׁקֶר רדפוני עזרני (שם שם פו).— ואמר בן סירא: כת לאב מטמונת ש ק ר דאגה תפ[ריע שנתו] (ב"ס גני' מב מג). — ובמגלות מדבר יהודה: פשר הדבר על מטיף הכזב אשר התעה רבים לבנות עיר שוו בדמים ולקום עדה ב ש ק ר וכו' ולהרותם ב[מע]שי ש ק ר (פשר חבקוק י ט וכו'). — ובתו"מ: ומה אם מי שהאכיל את חבירו לחם ש ק ר זכה שנתייחד עליו הדיבור, המאכיל את חבירו לחם אמת על אחת כמה וכמה (ירוש' פאה' יא ז). שוא ו ש ק ר אחד הן (שבוע' כ:). כשם שמביא קרבן על ש ק ר כך מביא קרבן על שוא (שם כח.). אי זו היא שבועת שוא, נשבע לשנות את הידוע לאדם, שבועת ש ק ר נשבע להחליף (שם שם). בפירוש ריבתה תורה שבועת ש ק ר דומה לשוא, מה שוא לשעבר אף ש ק ר נמי לשעבר (שם שם). באומר עדות ש ק ר העדתי (מכות ג.). כל ה ש ק ר י ם אסורים, ומותר לשקר בשביל להטיל שלום בין אדם לחבירו (דא"ז, פרק השלום). חסד אומר יברא (האדם), שהוא גומל חסדים, ואמת אומר, אל יברא, שכולו ש ק ר י ם (מד"ר ברא' ח). המשכיע את חבירו ל ש ק ר סוף שיצא ריקם מכל ממונו, רבי אסי אמר על ש ק ר, ר' יונה אמר אפילו על אמת (שם ויקר' ו). מלמד שאין ל ש ק ר תשועה (שם רות, ואחר אחלה רן). מצינו שהכל ברא הקדוש ברוך הוא בעולמו חוץ ממידת ש ק ר שלא ברא ומידת שוא שלא פעל אלא הבריות בדו אותם מלבם (פסיק' רבי, דיבורא מסיתאי, קכה:).—ובספה"א: ש ק ר אין לו רגלים (אותיות דר"ע נוסח ב, ילינק ג, 51). השונא ש ק ר י ם ממעט בדברים (מלאכת המוסר, כ.). כזב יקרא מצד האומר בלבד כשלא יסכימו הפה והלב יחד,

---

[1]) [על שפתי שקר, במשלי י יח, עי' בהערות שלפני זו.]

[2]) [כלו' שבועתם שבועת שקר, בהוראת ימין a) בערב', ועי' לעיל עמ' 2039 ובו'.]

[3]) [עי' בדברי העורך, משלי שלמה, 102.]

[4]) [במגלת פשר חבקוק י יא הגרסה: ג מ ר י שקר.]

---

a) يمين

ו ש ק ר יקרא מצד הענין בעצמו בשלא יסכימו הנאמר בפה ומה שהוא חוץ לנפש יחד (ר״י אלבו, עקרים ג כז). יש אדם מזוייף אפילו שיידע בוודאי שהדבר ש ק ר הוא נמשך אחריו, כ״ש כשיש ראיוי׳ לצדדי׳ ל ש ק ר שרומה להיות אמת, שודאי ימשיך אחר ש ק ר ו (אורחי׳ לדיקים, שער השקר, סג:).—*וכמשמ׳ דעת כוזבת ומטעית, דבר לא־אפשרי: מפני שהיא ש ק ר אצלו (אצל השכל) שיעצם וזולת חי (ר״י א״ח, או״ד לרסע״ג ג). כי המעט מן האמת ינצח הרבה מן השקר (הוא, מו״ח, יסוד המעשה ה). וכן בלשוננו יאמר על הקושט ועל הבטל אמת ו ש ק ר ועל הנאה והמגונה טוב ורע (ר״מ א״ח, מו״נ א ב). כמו שידמה המדמה איש אדם וראשו ראש סוס ולו כנפים וכו׳ וזהו הנקרא הבדוי ה ש ק ר שלא ישוה לו נמצא כלל (שם שם עג הקדי׳ י). ואם תאמין כי הוא מן ה ש ק ר שימצא דבר לא מדבר ואי אפשר מבלתי חמר (שם ב כו). שאם הונחה שכל נבדל הוא מן ה ש ק ר שתהיה בכאן צורה נבדלת עומדת בעצמה (רלב״ג, מלחמות ה׳ א ח).— ואמר הפיטן: זאל יבטיחוך ש ק ר י הלובך (ר״י הלוי, יקרה מיקר יולרך, דיואן ג, 36). לא תענה ריע חמס היות עד ש ק ר י ם (לא תגנוב, מעריב א שבועות).— ואמר המשורר: נואם ש ק ר י ם יחשב כי לו רוח בלי קרן והוא שקר (ר״מ הנגיד, בן משלי, אברמסון, 249). ולבב כים צר ודעית כ ש ק ר י ם (רשב״ג, תפלת המכמה, ביאליק-רבניצקי א, 70).

*שַׁקָּר, ש״ז, — כמו שַׁקְּרָן, המדבר דברי שקר: א־בע כיתות אין מקבלות פני שכינה כת לצים וכת חניפים וכת ש ק ר י ם[1]) וכת מספרי לשון הרע וכו׳ כת ש ק ר י ם דכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני (סוטה מב.) — ובסהמ״א: הטוב כי יחקור אתכם ותמצאו ש ק ר י ם (רש״י, איוב יג ט). לכבודך עשינו עצמינו ש ק ר י ם (שם שם). ושכרו להם עדים ש ק ר י ם שסבבו סבית לבית להגיד גדולתו (פנקס ועד ד׳ ארצות, 352). וכל העדים בזה ש ק ר י ם הם ובאו בשכרם מן שונאי ישראל (שם, 427). — ואמר המשורר: אני ש ק ר אני כזבן (עמנואל, אני ימן, מחבי ט, 278).

1) [בספרים אחר (בנוסי׳ קג.): ש ק ר נ י ם.]

*שַׁקְרוּת, ש״נ,—תכונתו של דבר שֶׁקֶר או של דובר שקר: וזה המין מן התארים מרוחק מן הבורא וכו׳ ושקרות[1]) זה החלק בחקו כ ש ק ר ו ת[1]) אשר לפניו (ר״מ א״ח, מו״נ א נג). עד שיודע שקרות כל מה שהוא עליו שקר (שם שם נט). וכשמעי שירתו תמהתי על ש ק ר ו ת ו ומשכני בצחק אמרתו (ר״י חריזי, תחכ׳ לז, 288). הנה מאד אחמה מבערת החזן ו ש ק ר ו ת ו[2]) ומשכל השופט ובינתו (ר״י זבארה, ספר שעשועים, דוידזון, 15). ולא תתעוהו ב ש ק ר ו ת י כ ם ובפחזותכם (רד״ק, ישעי׳ כח יג). האמת והשקר בכל ענין שתבקש אמתתו או ש ק ר ו ת ו יצאו לחמשת חלקים (אהרן הקראי, עץ חיים ב, ה). אל תתהלל במתת שקר במה שהרגת את נביאי הבעל ואל החשוב שיהיה זה מורה על ש ק ר ו ת ם (ר״י אברבנאל, מ״א יט). ועתה אראה לכם ש ק ר ו ת כ ם ואת כל אשר הליץ יועצי לרעה (שבט יהודה, עמוד טז, פוחט, סב). והמלך מלך משפט היה ואוהב האמת, וראה בשכלו ש ק ר ו ת התביעה ועלילה שמעלילים על היהודים (שם, עמוד יז, שם, סב).—ואמר הפיטן: בקראי ענני יום נברר שקרות שרעפים (רשב״ג, אלהים אלי, ביאליק-רבניצקי, ב, 179).

*שִׁקְרִי, ת״ז, — שיש בו שקר, לא־אמתי: והאמונה ה ש ק ר י ת היא שידע הדבר בהפך מה שהוא, הרב מעט, והמעט רב (ר״י א״ח, או״ד לרסע״ג, הקדי׳). ושתי אלו התולדות כוזבות ו ש ק ר י ו ת (ראב״ע הנשיא, אספירא, שער א). וממה שנתעורר עליו היא שנותני הדעות ה ש ק ר י ו ת שאין עקר להם ולא הועיל בם (ר״מ א״ח, מו״נ ג לז). יען שפשטה אמונה ה ש ק ר י ת וכללה את העולם (ר״א הקראי, גן עדן, ענין הפסח ט, מג:). שאינן בנויות על ההנחה ה ש ק ר י ת (יש״ר מקנדיא, אילים, כתב ג לזכם).

*שַׁקְרָן מוש״ז, — משקר, Lügner; menteur; liar: ד׳ כיתות אין מקבלות פני שכינה, כת לצים, כת

1) [ר״י חריזי בתרגומו: ובטול, כ ב ט ו ל.]
2) [בהוצ׳ דודזון (עמוד 47) הנוסח שונה, ועי׳ בחלופי נוסח׳ שם.]

שקרנים[1]) כת הזיפים כת מספרי לשון הרע (כ"י ירמיה בר אבא, סנה' קג.). אם יאמר לך אדם הדא כוכבתא דצפרא איולתא דשחרא שקרן הוא (כ"י יוסי בר אבין, מד"ר בראש' כ). ואם לא תאמין לי שלח עמי אחד איפריכי וקורבנייא ואת ידע מיד שאיני שקרן (שם, איכי, בני ליון סיקרים). — ובספה"א: עפ"ט לבם של שקרנין שהן אומרים יש לו בן להב"ה (אגדת בראש' לא). ולא היו שקרנים בזאת (רש"י, סוטה לט., ד"ה ה"ג ולא היא). שמזייפין, שקרנים והולכי רכיל (שם מח:). השמר לך מן החונים כי רובם גולנים ואל תבטח בדבריהם כי הם שקרנים (כ"י זבארה, שעשועים ה, דודזון, 47). ואמר זה להפליג בגנות השקרן שהוא נרחק ושנאוי מן הרש (כ"ז מברללונה, פי' משלי יט ז, ספסר ב, 287). שכן דרך השקרן לומר קצת אמת כדי לפתות את האנשים בדבריו (אבודרהם, סדר ספרים של פול ופירוסת, לג.).—ובשם' מזיף, שיש בו שקר: שני סופרים האחד חטא בעשותו שטר שקרן והשני חטא בבשר ערוה (כ"י אברבנאל, פ"א טו). ועי' שַׁקְרָנִי.

°שַׁקְרָנוּת, ש"נ,—מעשה שקר, רמאית: אבל בדורות הללו שאנו בקיאין בהן שכל עיסקיהן שקרנות וכזבנות אין ללמיד משמשותיהן כלל שכולן בחזקת זיוף הן (אוצר הגאונים י, 14). ויש מקומות וכפרים ומרחקים שאינן כך אלא שקרנות וכזבנות ירועה בהן (שם שם). דלא מחזקינן לה בשקרנות כולי האי (רש"י, יבמו' קיח., ד"ה מודי ליה לר' עקיבא). חרם שלא יעשה שקרנות (סוף תשו' מהר"מ).

°שַׁקְרָנִי, ש"ז,—מתכונת השַׁקְרָן, מזיף: והיך תוכל לצרף עשיתיני כדבריך והיא מלה שקרנית ריקנית (תשו' דונש על רסע"ג 102, עמ' 28). שהפתרון הרע השקרני אשר פתר עליו איבו יחשבהו לאמתי (כ"ם אלגיולי, פתרון חלומות, לב.).—ושקרנית בצורת נקבה מן שַׁקְרָן: כשיבואו ב' עדים לבית דין או שתי כתות אחת שקרנית ואחת אמיתית מצדיקים האחת ומכזבים האחת והשקרנית מעיזה בפני המכחישתה (כ"י בן נחמיאס, פי' משלי כא כט). ולא

[1]) [במקום אחר (סוט' מב.): שקרים, ראה שֶׁקֶר.]

אמרינן שתיהן שקרניות אלא הלך אחר פחותה שבהם (כ"י על הר"ף, קנ"ס׳ ע.).

°שַׁקְשׁוּק, ש"ז, — מַשָּׁק, קול שוקק, שם הפעלה מן א. שקשק: שקשוק געקלירע (בן זאב, מלון גרמני עברי), וכן נוהגת המלה בספרות ובדבור.

א. **שִׁקְשֵׁק,** במקרא רק התפ׳, יִשְׁתַּקְשְׁקוּן, השמיע קול שק־שק[1]), knarren, rauschen; grouiller, bruire; to crackle, rustle: בחוצות יתהוללו הרכב יִשְׁתַּקְשְׁקוּן ברחבות מראיהן כלפידים כברקים ירוצצו (נחום ב ה).—ובספה"א, גם בהוראה שונה מזו, לפי הבנת הפרשנים, כגון במשמ' התרוצץ ונאבק, ringen; lutter; to wrestle: נשתקשקו שניהם (יעקב והמלאך) עד עלות אבק ועפר לשמים מרוב תקפם חגם ונעניעם (מחברת מנחם, אבק). וכל קרבי שוקקים ומשתקשקים (כ"י הלוי, אגרת לר"ש הנגיד, זמורה א, 69). עורי רוח צפונית ובאי רוח דרומית לנשב ולנפח בין עצי בשמים שבתוכו וישתקשקון העלין והענבים (רסב"ס, שה"ש ד טז). ממשק חרול וכו' וי"מ המלה מענין וכן משק ביתי מענין שוק כלומר שישתקשקון החרולים זה בזה מרוב בנשוב בהם הרוח וישמיעו קול (רד"ק, צפנ' ב ט). בא עלינו פתע פתאום זקן שוקק, נעור ורק, ועמו נער משתקשק, שפת התענוג מנשק (כ"י חריזי, איתיאל יד). ובעודה עמם משתקשקת ומתרפקת וגזורית מחבקת ומנשקת (הוא, תחכמוני כה, קאמינקא, 229). והשתקשקו הסוסים בחוצותיהם (שם שם, 489). לפי שדרך בני האדם להשתקשק ברחובות עיר (כ"א בדרשי, חותם תכנית, אדם). ואותן האבנים משתקשקות זו עם זו ונעשין כמין רעמים (מדה"ג שמות ז א, מרגליות, קט). והצרות משתקשקות והצוקות מתחזקות (כ"י אלנקאוה, מנוה"מ

[1]) [כנראה זאת הכונה, כפי שנאמר גם בהערה לשרש שקק, אבל התרגומים הקדומים והפרשנים הביעו גם כאן פרושים אחרים, כגון השבעים: συνπλακήσονται, כלשון האבקות בקרב ונשק. וכן ת"י: משתגשגין רתיכיא קל נקש זיניהון משתמע; הוולג': collisae sunt, כלשון התנגשות והתנקשות, וכדו'. ורש"י מביא את לשון ת"י ומוסיף והוא וכו' ל' השמעת קול. וראב"ע מביא את פרושו של ריב"ג: ישתקשקון יכו שוק אל שוק, ולפי הבנה שונה זו בא גם שמוש הפעל בספה"א.]

ה, פקד', פנעלאו, 11).—ואמרו פיטנים ומשוררים: בנים ובנות תשיקה בשוק שוקקי שחקו ותשתקשקו כסך עיברים (ליון ידידות, קינ' ח"ב). השתקשקו חכמות סביבך (ר"י הלוי, מי יעבר, זמורה ג, 800). תרן בעד עלה כרן עלמה בעד מסך ורוקדת ומשתקשקת (סוח, ארץ כילדה, שם שם, 317). התאפקו צרים ומה לכם תשתקשקו עלי בסבליכם (סוח, יזוב דמי לבי, שם י, 524). אתמול בחיק צורי כעלמה צוחקה מתרפקה משתקשקת הייתי (ר"י חריזי, תחכמוני יג, קאמינקא, 187). היום להשתקשק יצאתי חוצה גנות ופרדסים נגדי ראיתי (יצחק חיים פרוקולוני, מבחר השירים העבריים באיטליה, שירמן, תמז). ירעשון וישתקשקון אזניהם ויחמו גלגליהם מרחוק (מסו, אהבת ציון י). והיונה חוגרת עוז ומאמצת אברותיה וכו' משתקשקת בכל מאמצי כח להמלט מעושקה (שם שם).

ב. *שִׁקְשֵׁק[1]), פ"י, — שקשק את רגליו, את עַסתו במים, שכשך אותן, spülen; laver; to wash: צאו וראו אם עמד אדם על קרן אפל משקשק את רגליו בנחל קדרון אנו מתפללין שלא ירדו גשמים (תוספת' תענ' ג ח, וכעין זה ירוש' תענ' ג יח). כאשה הזאת שהיא משקשקת עיסתה במים ומגבהת חלתה מבנתים כך בתחלה ואד יעלה מן הארץ וגו' (ר' יוסי בן קלרתם, מד"ר בראש' יד).

שֹׁקֶת[2]), ש"נ, מ"ר סמי' שִׁקְתוֹת[3]), — מבלת אבן או עץ, שחרוצה בה עריכה להשקאת בהמה,

1) [אולי גם בהשפעת הדמיון אל השקה, מן שקה.]

2) [בערב' שַׁאקִיָה a), ועי' שקת, הערה.]

3) [כנראה נאמר בנפרד שְׁקָתוֹת, כדגמת פִּתְגוֹת עור על יד פִּתֹנֶת, פִּתְנֹתָם, וכן במשנ' מנק' ליוורנו (פרה ה ח): שתי שְׁקָתוֹת, ונרפתה האות ק בשוא, כדגמת יִקְחוּ, ועוד. וברמב"ם הלכ' פרה אדומה ט י, דפוס ורשה: שתי שוקתות, אולי בטעות המעתיק. ורד"ק במכלול ואחרים גוזרים שְׁקָתוֹת מן שֶׁקֶת (שאינו בלשון). אך למעשה מרבות בלשון המלים, הבאות במ"ר במשקל שונה מן היחיד, כגון בֵּן — בָּנִים, עִיר—עָרִים, חֶרֶט—חֲרִיטִים, ועוד.]

a) ساقية

Tränktrog; abreuvoir; watering-trough: ותמהר ותער כדה אל השֹּׁקֶת ותרץ עוד אל הבאר לשאב ותשאב לכל גמליו (בראש' כד כ). ויצג את המקלות אשר פצל ברהטים בְּשִׁקֲתוֹת המים אשר תבאן הצאן לשתות וגו' (שם ל לח). —ובתו"מ: השוקת שבסלע אין ממלאין בה ואין מקדשין בה ואין מזין ממנה וכו' (פרה ה ז; מקוא' ד ה). שתי שקתות[1]) שבאבן אחת, קדש אחת מהם המים שבשניה אינן מקודשין (פרה ס ס). שתי אבנים שהקיפן זו לזו ועשאן שוקת וכן שתי ערבות וכן השוקת שנחלקה, המים שביניהם אינן מקודשין (שם שם ט). מעשה בשוקת (יהוא) שהיתה בירושלים והיתה נקובה כשפופרת הנוד וכו' ושלחו בית שמאי ופחתות וכו' (ר' יהודה בן בתירא, מקו' ד ה). מעין שהעבירו על גבי השוקת פסול (שם ה א). שוקת[2]) שגסטיות סובבות אותה אם היו מעורבות כשפופרת הנוד קדוש אחד לכולן וכו', השוקת שבטיט[3]) אם ניט"ת עמה כשרה (תוספת' פרה ס ס). —ובסהמ"א: ונקרא צירי שכן קוראין רבנן לשוקת שבוקעת מן הנהר צירתא (סורית הקורא, דרנבורג, 85). האומר לחברו השאילני שוקת זה ונפל אינו יכול לחזור ולבנותו, אמר לו השאילני שוקת סתם ונפל חוזר ובונהו וכו' (טומו"מ שמא). —ואמר המשורר: ענן עיני לאם יזיל דמעות, ואך תמת כרם לבי סחולות, כאלו שקתות מים בקרבי, וראשי ים ובצלעי מצולות (רמב"ם, מעוכום, ברודי א, קט).

א. שֵׁיר[4]), ש"ז, מ"ר שֵׁרוֹת[5]),—טבעת, צמיד הזרוע, Ring, Armspange; anneau, bracelet; ring, bangle: ביום ההוא יסיר אדני את תפארת העכסים וכו' הנטפות וְהַשֵּׁרוֹת והרעלות (ישעי ג

1) [עי' בהערה שלפני זו.]

2) [כהגהת הגר"א וכן בב"י, כהערת ליברמן, תוספת ראשונים למקום ובמהד' צוק"מ ובדפוסים: שוקעת.]

3) [נ"א: של טיט.]

4) [מלה זו, ששרשה שיר או שור (ועי' גם שַׁרְשְׁרָת), באה גם באשור' שִׁיר, שֵׁוִר וכד' ובמבטא של אשור שֵׁמֵר וכד', ואף סֶמֶר, בארמ' ובסור' שירא, שירתא, ערב' שִׁוַאר a) באותה משמ' כבעבר'.]

5) [ויש גוזרים צורת זו מן שָׁרָה, ועי' גם שם.]

a) سوار

יס–יט). — ובתו"מ, גם במשמ' שרשרת שעל צואר הבהמה, ומ"ר שרים: יוצא הגמל באפסר וכו' וסוס בשיר וכל בעלי השיר יוצאים בשיר[1]) ונמשכים בשיר[1]) (שבת ה א). המוכר שפחה לחבירו מכר כלים שעליה וכו' אבל לא מכר לא את השירים ולא את הנזמים ולא את הטבעות ולא את הקטלאות שבצוארה (תוספתי ב"ב ד ג). כל תכשיט ברמה כגון השירים הנזמים והקטלאות והטבעת טהורין (שם כלים ב"מ א יג). בו ולא בצואת שעליו ולא בקילקים שעליו ולא בשירים ולא בנזמין ולא בטבעות וכו' (ספרא מלורע זבים פרק ד). יוצאין בקמיע מומחה בין בכתב בין בעשבים ובלבד שלא יתננו לא בשיר ולא בטבעת (ירוש' שבת ו ב, וכעין זה בבבלי שבת סא.). השירים והנזמים והטבעות הרי הן ככל הכלים הניטלים בחצר (שבת מו., מו"ק יב:). עשה לי שירים ונזמים וטבעות ואקדש לך כיון שעשאן מקודשת (ר"מ ב"ק לט. וקדוש' מח.). — ובספהמ"א: נמשכין, שמושכה (את הבהמה) ברצועה הקבועה בטבעת השיר (רש"י, שבת נב.). טבעת השיר של בהמה הואיל והאדם מושך בה את הבהמה מקבלת טומאה (רמב"ם, הלכי כלים ח ט). — ואמרו פיטנים ומשוררים: שירות נטיפותי וכל סהר שבוס, סהם יבום זה פעמים ביבום (רסע"ג, חויה לי, סליחי לת"ב, סדור רסע"ג, שכב). — ועי' שֵׁרָה.

ב. *שֶׁר,[2]) ס"ז, כמו שְׁאֵר, בשר, גוף Fleisch, Leib; chair, corps; flesh, body: טוב מסכן ותי בעצמו מעשיר ונגע בבשרו, חיי שר[3]) אויתי מפז ורוח טובה מפנינים, אין עושר על[1]) עושר שר[2]) עצם ואין טובה על טוב לבב (ב"ס גני' ל יד–יו).

שֹׁר, ס"ז, כנ' שָׁרְךָ, שָׁרֵךְ, — טבור, חבל הטבור, Nabel(schnur); nombril, cordon ombilical; navel (-string): ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שָׁרֵּךְ ובמים לא רחצת למשעי וכו' (יחזק' יז ד). — ובמ"ש' בשר וגוף בכלל[3]): רפאות תהי לְשָׁרֶּךָ ושקוי לעצמותיך (משלי ג ח). — ובתו"מ: כיון שהיתה אחת מהן יולדת ביום היתה אומרת לבנה לך והבא לי צור ואני תותכת את שורך (מד"ר ויקרי ס). ועי' שֹׁרֶר.

א. שרב, סמנו *שָׁרַב, שָׁרָב, א. *שָׁרֵב.

ב. *שרב, סמנו ב. *שָׁרָב, *שָׁרוּב.

***שָׁרַב,[4])** פ"ע, קל לא נמצא.

— התפ', *הִשְׁתָּרֵב, — תקפתו חשרב: אל תאמר לו צא בהשכמה שיקפחוו לסטים, צא בצהרים בשביל שישתרב (ספרא קדוש' פרשה ב, וים, פס:). אחזו והעמידו בחמה ונשתרב, בצינה ונצטנן (שם אמור פרק כ, שם, קד:).

[1]) [נ"א בשר.]

[2]) [אין מלה זו אלא כתיב אחר במק' שְׁאֵר, וכתיב שר באה המלה, שלא כנקוד המסרה, גם בלשון המקרא, כדעת רבים, במשלי ג ח: רפאות תהי לשרך (הנקוד: לְשָׁרֶּךָ, עי' שֹׁר) ושקוי לעצמותיך. אבל גם במשלי כה כ, חמץ על נתר וְשָׁר בַּשִּׁרִים על לב רע, הכונה, [כדברי העורך בספרו משלי שלמה 59 וכו': וּשְׁאֵר בְּשָׂרִים על לב רע, כלו' הזמנת השונא לסעודת בשר, כדברי ההמשך בפס' בא וכו': אם רעב שנאך האכילהו לחם וכו' כי גחלים (אשר) אתה חתה (לסעודה), על ראשו (הם) וה' ישלם לך. ועי' בהערות שאחר זו.]

[3]) [בגליון: בשר, וגם: שאר, והבטוי הבא במשלי יד ל באותה משמ', חיי בשרים לב מרפא, בהקבלה אל ורקב עצמות קנאה, מוכיח, כי למשמ' זו הכונה, ולא למלה אחרת כגון שר במ"ש' בריאות מן שרר (כדעת מהדירי הספר), שאין לה עדות במקורות, אעפ"י שמצד הענין הכונה היא לגוף בריא.]

[1]) [העולה על.]

[2]) [גם כאן בגליון: שאר. והכונה: עושר שב(בריאות) שאר ועצמות.]

[3]) [משמ' זו היא הנדרשת כאן, כדעת רבים, שלפיה כנראה מוטב לנקד לְשָׁרֶךָ. וי"א לשארך, לבשרך, ועי' בערך ב. שֵׁר. ותמה על הנקוד המסרתי, כי הוראת טבור של המלה יוצאת ברורה כל צרכה מן הכתיב ביחזק' יז ד. אמנם ביתר הלשונות השמיות אין עדות לשמוש השרש שר(ר) במשמ' טבור.]

[4]) [גם בארמ' ובסור' שרב במשמ' היה יבש וחם, ואולי קרוב השרש אל צרב, ועי' בהערה שאחר זו.]

שָׁרָב [1]), ש"ז, — אויר חם, רוח צח במדבר, Wüsten-wind; vent dudésert; desert wind: לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שָׁרָב ושמש (ישעי' מט י). — ובמשמ' מקום השרב, ארץ מדבר: והית השָּׁרָב לאגם וצמאון למבועי מים (שם לה ז). — ואמר בן סירא: הלא שרב ישחית טל כן דבר טוב ממתן (ב"ס גני' יח יח, מהדי סגל, קי). מרפא כל מערף ענן טל פורע לדשן שרב (שם מג כו, כשט). הצד חגבין בשעת הטל פטור, בשעת השרב חייב, אלעזר בן מחבאי אומר אף בשעת השרב אם היו מקלחין פטור (תוספתי שבת יב ה). עור שעשאו שטיח להיות נותנו על לבו בשעת הקציר מפני השרב (שם כלים ב"ב ד ד). מתריעין על השרב (ר' שמואל בר נחמן, ירוש' תעני' ג ו). ואם היתה העצרת ברורה זרעו דמים וכיתן, ולא ידעין אם ברורה בטל ואם ברורה בשרב (שם קדוש' י ג). שהחמץ יפה לשרב (שבת קיג:). ברית כרותה למים שאפי' בשעת שרב רוחה שייפה (ר' חגי בשם ר' פזה, מד"ר ברא"ש, ג). ריב"ל סליק לרומי חמא תמן עמודים מכוסים בטפיטין, בצינה שלא יקרשו ובשרב שלא יתבקעו (שם שם לג). כבר הבר מצוי ועונת הגשמים עברה ועדיין השרב לא בא (שם שם סב). מה שושנה זו יוצאת עליה שרב הרי היא כמשה (שם ויקרי כג). שכן דרך הקוצרים להיות טובלין פתן בחומץ בשעת השרב (שם שם לד). לא הוציאו אלא בחדש כשר לצאת, לא בתמוז מפני השרב ולא בטבת מפני הצנה (שם ימדי ג). מה התפוח הזה הכל בורחין ממנו בשעת השרב, ולמה כן לפי שאין לו צל לישב בצילו (ר' הונא ור' אחא בשם ר' יוסי בן זמרא, שם שה"ש ב, כתפוח בעצי היער). ומעשה בקיצר אחד שהיה מעמר וקוצר בבקעת בית כוזבא, כיון שבא השרב נטל עשב וקשרו בראשו (תנחומא הקת ח). — ובספהמ"א, גם בכנויים ובמ"ר, ואמרו פיטנים ומשוררים: תשלג שרבי חמחך הרחבה (רסע"ג, אנכי אש אוכלה, אזהרות, סדור רסע"ג, רס). לשמרך בבוא קרח בליל ולשמרך ביומם מן שרבים (ר"ש הנגיד, שמואל קדמה, בן תהלים, הברמן, 60). לבבי חם ויבני שרבי (יהודה בן יצחק אברבנאל, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, ריט).

[1]) [בערבי' בא שַׂרָאב a) במשמ' אויר מדברי בעת החם, Fata Morgana.]

a) سراب

א. ***שָׁרָב,** ש"ז, — שָׁרָב, ואמר הפיטן: חבלתי בבת בשרב בדבר וביעב ובתרב (אמתי בר שפטיה, אפבתיך, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, ג).

ב. ***שֶׁרֶב** [1]), ש"ז, — משקה: ואם הוא תחלת החולי ציהו להקיזו מדמו והשקהו שרב העשוי מן הפאפיור [2]), שהוא שרב אדורמידיראש (ר"י זבארה, מכאות הטחן, בספ' מטמועים, דודזון, 171).

***שִׁרְבֵּב,** פ"י, — משך והוריד למטה [3]), hinunterziehen; tirer en bas; to draw down: אזל (עוג מלך הבשן) עקר טורא בר תלתא פרסי ואייתי על רישיה ואייתי קודשא בריך הוא עליה קמצי ונקבוה ונחית בצואריה הוה בעי למשלפה משכי שיני' להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפה והיינו דכתיב שיני רשעים שברת וכדרבי שמעון בן לקיש וכו' אל תקרי שברת אלא שרבבת [4]) (ברכ' כד:, ועי' גם מגלה טו:, סוטה יב:, מד"ר שמות א, ילקי תהלים תרק"ס, מדס"ג

[1]) [מלה שאולה מן הע־ב' שְׁרְבּa), משקה, הנגזר מן הפעל שַׁרִב a), שתה.]

[2]) [מאז כתב העורך את הערתו על מלה זו בעמ' 4916, התברר כי עקר השם בשתי מלים עב־יות במשמ' פיפי יאור, ז"א סיבי יאור, וזה מקור השם papyrus שאינו במקורו יוני או מצרי אלא כנעני— עברי, וכי בא באותה משמ' בכתובת הכנענית בארונו של אחירם: והא. ימח. ספרה. לפפ. שבל. שפרושו: והוא יִמחה ספרו (ספר החיים) ויהיה שוב לפיפי שבלת, לפיפי יאור, כאמור בהערת העורך ב. שבלת, 6850. ובענין זה העיר המחבר בעמ' 3653, כי „פי יאור" (ישעי' יט ז) פרושו papyrus.]

[3]) [פעל שאול מן הארמ' שכתוים באותה משמ', צורת שפעל מן רבב, אבל לא מן רבב במשמ' גדל וכר', אלא כל הצורה, הבאה רק בלשון הבבלי, שאולה היא מן האשורי' שֻׁרְבֻּב (מן רבב במשמ' שפלות), השפיל, כגון בדברי תגלת פלאסר (עי' במלונים אשוריים), הקורא לעצמו משמקש לא מגרי, משרבב בלש מלחיחי, כלו' מפיל את שאינם אוהדים, משפיל כל העצימים.]

[4]) [במקומות אחרים בא בנ"א: שריבבת, ואינו עקר.]

a) شرب

סמוס ג ס).—ובסהמ"א: ואנו קבלנו מרבותינו כי נטויות היו (חבילות) מערב שבת וכו' ובבקר חי' משפיעין ומשרבבין אותן למטה (כ"מ, סנת קלס:). בשעה שבא עשו לקראת יעקב וכו' אמר יוסף רשע הזה עינו רמה שמא יתן עיניו באמי, יצא לפניה ושרבב קומתו לכסותה (כפ"י, גרלס' מע כג, ע"פ מד"ר גרלס' עם). - ואמר הפיטן: מרכבות יוקש מוטות ומשתמטות מלהב מרוץ, סגניות ערבב בשרבב טעונות לרוץ (מליר גרני ילסק, ויוסע, יולר לסגם ה לפסם"ג) [1].

— הסס', *הִשְׁתַּרְבֵּב, נִשְׁתַּרְבֵּב, — נמשך למטה: וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ וכו' מלמד שנשתרבב לשונם ונפל על טיבורם וכו' (סוט' לס.). תנא השרוע והקלוט, שרוע שנשתרבב לו ירכו (נכור' י.).— ובסהמ"א: כשבא לנוטלה (את הפוגלא) אם אוחזו בעלים ומושך הראש ומסלקה זהו מסעלה למטה אע"פ כשמגביה התבן והעפר משתרבב במקומן ויורד שרי (כ"ס, סנס קכג). ולא תצא אשה במנעל מרופט רפוי שמשתרבב מן הרגל (סוה, סס קמה:). מיכן שפפתותיהן של זקנים מתרפטות, פי' מתרפטות משתרבבות והוא מתרופפות וכו' (סוה, סס קנג.). מגביהין אותה (את האבן) שניהן למעלה ומניחת האחד ביד חבירו וביין שאין בו כח להורידה מיד משתרבבת מידו ובאה עליו בכח (סוה, סנה' מה:). גורה שנית גזר על כל הגשמיים שיהיו מצטמקין על ידי הקיר ומשתרבבין ע"י החום (לפיי, הגרות סכמס, יודע לגינה). — ונשתרבבו הדברים, נתרבו [2]: ונשתרבבו הדברים להורות כי תכלית צאת ישראל ממצרים היה מתן תורה (כ"י מוסקסטו, כפולות יסודס ד, יג). וביותר משנתרחבו ונשתרבבו המותרות (כ"ה לויפל, סלוס על יס"הל ג, יג.).— ונשתרבב המנהג: שבכמה קהלות נשתרבב המנהג הרע והביש, ליקח מעות קבורת כרצון איש ואיש בלי קצבה (פנקס ועד הרגע הרלות, כנס הכס, 240).

---

[1]) [יש שמשתמשים במלה זו כדבור במשמ' תכנים דבר שלא במקומו, וכן מובא הפעל בכמה מלונים, אבל לא נולד שמוש כזה אלא ע"פ השפעת ערבב, ואין לו יסוד במקורות.]

[2]) [כנראה ע"פ תבנת הפעל כלשון רבוי ורבבה.]

— פע', *שֹׁרְבַּב, בִּינ' משרבב, — תלוי ומורד למטה: קריתא, צעיף על ראשה (של הכלה) משורבב על עיניה (כפ"י, כסוג' יז:).

א. *שִׁרְבֵּט, פעל אחד, או פעלים שונים, שלא נתבררה הוראתו או הוראתם הדיקת[1]: אף אינו כופה לעשות כפשתן מפני שמסריח את הפת ומשרביט[2] את השפתים (ר' יהודה, תוספת' כתוב' ה ז). אין משרבטין את הבהמה[3] ואין נופחים בקרביים ואין מטילין בשר בתוך המים (סס ב"מ ג כט). מה צביעה היתה במשכן שהיו משרבטין בבהמה בעורות אילים מאדמים (ירוסי סנת ז ג).— ובסהמ"א: אין משרבטין את האדם בבים של

---

[1]) [בהמשך מיבאים כאן המקומות מתו"מ וכן מפרושי המפרשים אך אין לראות את דבריהם אלא כהשערות. צרוף זה של אותיות, שרבט, בא כפעל גם בארמ' שבתו"מ (סנת לז.) על דברי המשנה המוציא וכו' את החי במטה פטור וכו': לימא מתני' ר' נתן הוא ולא רבנן דתניא המוציא בהמה חיה ועוף לר"ה בין חיין ובין שחוטין חייב רבי נתן אומר על שחוטין חייב על חיין פטור שהחי נושא את עצמו אמר רבא אפילו תימא רבנן ע"כ לא פליגי רבנן עלה דרי נתן אלא בבהמה חיה ועוף דמשרבטי נפשייהו אבל אדם חי דנושא את עצמו אפי' רבנן מידי וכו', ע"כ. ומן הענין יוצא שתכונה כאן. שבהמה חיה ועוף, בנגוד לאדם, אינם נושאים את עצמם ובאלו מרפים את עצמם שלא ללכת אלא כשאדם מוליך או מוביל אותם. ואך בקרוב פרש רש"י: משמטים כלפי מטה ומכבידין עצמן להשמט מיד הנישאן ע"כ. ועל כל פנים אין פרוש כזה מתאים למקומות המיבאים בתו"ם בעבר', כמבאר לקמן. ומה שמצוה בעל ערוך השלם בערך שרבט וז"ל: נ"ל מל"ע שרבט[a] פשט לארכו ע"כ אינו נכון, הואיל ולפי המלונים הערבים אין הפעל משמש אלא בצרוף שְׁרְבַּטַת אלבטיח'ה, צארת דקיקת טוילה[b] כלו' יצא האבטית (בגדולו) דק וארוך, ואין לזה ענין לכאן.]

[2]) [רש"י (כתוב' סז:): ומשרבט, פושטן כמין שרביט עד שנעשין גדולות.]

[3]) [רש"י (נ"מ ס:): שזוקף שער הבהמה כשרביט שתראה שמינה.]

---

[a]) سربط الب

[b]) سربطت البطيخة صارت دقيقة طويلة

חורין[1]) כדי שיתפח ויראו פניו שמנים (רמנ"ס, מכירס יס ג).

כ. *שְׁרְבֵּט, פ"י,—רשם קוים וסימנים בלי לתת להם צורה של אותיות וכדו', נוהג בספרות ובדבור.

שַׁרְבִיט, שַׁרְבִט[2]), ס"ז, — שבט המלוכה שביד המלך, Zepter; sceptre: אשר כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך אל החצר הפנימית וכו' לבד מאשר יושיט לו המלך את שַׁרְבִיט הזהב וחיה (חסתר ד יא). ויושט המלך לאסתר את שַׁרְבִיט הזהב אשר בידו ותקרב אסתר ותגע בראש הַשַּׁרְבִיט (סס ס ב). ויושט המלך לאסתר את שַׁרְבִט הזהב (סס ח ד).— ובמשמ' קלה של צמח על עליו ופרחיו, בפרט של תמר, Blütenstiel; tige florale; flower-stalk.— ואמר כ"ם: עקר תחבולות לבב ארבעה שרביטים[3]) יפרית (צ"ס גנז' לז יז). — ובתו"ם: אין רוכבין על סוסו (של המלך) וכו' ואין משתמשין בשרביטו וכו' (קנס' ב ס). נטל ממנה (מע"ז) מקל או שרביט אפילו עלה הרי זו בטלה (ע"ז ג י, וכעין זס ספרי דברי לו). שרביט של תמרה שריקנו טהור וכו' וכן בקטניות שרביט שריקנו טהור (עוקל' ח ס). אין נוטעין שרביט של רימון ולא עוקצין של רימון בצד סדין של שקמה (תוספס' כלאי' ח י). לא יאגדנו (את הלולב) ביום טוב אבל נוטל חימנו שרביט ואוגדו (סס סוכה ב י). האומר הרי עלי שרביט מלא קומתי מביא מלא קומתו שרביט שאינו נכפף (סס ערכי' ג ח). אלא כיון שהיתה (הסוטה) שותה פניה מוריקות ועיניה בולטות וכמין שרביטין היו מורקים בה (ספרי נמדי ס). מלך בשר

[1]) [ז"א: סובין, ע"פ הגמ' ב"מ ס:.]

[2]) [המלה, שאינה באה במקרא אלא במגלת אסתר המאחרת, שאולה היא כעבר', כנראה דרך הארמ', מאשור' שַׁבִּיט, בשמוש (dissimilation) של ב כפולה שהפכה רב, כרגמת כרסם ועוד. והעירו החוקרים כי גם בקופטית בא שַׁרְבּוֹת, חַרְבּוֹת על יד שְׁבוֹת במשמ' שבט ומקל. ואפשר שעקר שמוש המלה בשרביט של צמח, עי' לֵו, Flora II, 883.]

[3]) [כך בכי"ר ובגליון, בג"א: שבטים (ומי' סג, צ"פ ספלס, רמ).]

ודם אין משתמשין בשרביטו והקב"ה מסר שרביטו למשה שנא' ויקח משה את מטה האלהים בידו (מד"כ סמוס ס). מה הגפן הזו שרביט אחד יוצא ממנה ומכבש כמה אילנות כך ישראל צדיק אחד יוצא מהן ושולט מסוף העולם ועד סופה התי"ד ויוסף הוא השליט (סס ויקר' לו). אמר לו (לר' חנינא) כתיב הרועה בשושנים אין שרביטו של הקב"ה ממשמש ובא אלא בבני אדם שלבם רך כשושנים (ר' יוחנן, סס סס"ם קרלח סכינח, דודי לי). ומעשה בר' יהודה בר' אלעי שהיה יושב ושונה לתלמידיו ועברה כלה ואחז בידו שרביט[1]) של הדס והיה משנין עד שעברה כלה מלפניו (חזר"ן, סכטר, 6).—ובספהמ"א, גם במשמ' תרמיל של קטניות וכדו': ומהו מולל כגון אם בא לאכול הזרע מולל השרביטין שהזרע בתוכם (רמ"י, סנה קכז.). ושער של אפונין, שרביטין של קטנית שהקטנית גדל בהם (סוח, סס קמג. וכן כ"ן על סרי"ף, סס). — *ובכנוי לאבר הזכרות: יש מהם (מבה"ח) אשר שרביטם ארוך ויש מהם שרביט בינוני ואשר שרביטם ארוך יולידו מעט וכו' (ר' גרסון בן סלמה, סער סספיס ד ח, מו.). אך הזכר יוציא שרביטו וישליך זרעו בנקבה מהר כמין הצפור (סוח, סס סס, עז:). — *ושרביט של אש: ויש בידו (של מתריאל) שרביט של אש וגם יש לו משרתים וכלם שרביטי אש בידם וטעם שרביט ופירושו אשר כל אחד ואחד מהם הוא שר בשם שיש לו שם ביט במצחו (עמס"מ, פולס הבריחס, יח). — *ושרביט, במשמ' המקל של התף (כ"ח מספר חרים, סלפי סגבורים, ס, מובח בלםוננו יג, 144).—ואמר המשורר: פניני שיר אשר לבי חריטן וכו' קרב הנה קרב השר שמיאל, ותגיע בשרביטן ושבטן (ר' ילחק חבן פוזח, פניני סיר, סער הסיר, 159). גופה רטב ולח כשרביט ברלח (ר"י סריזי, כחס סימן, סס, 180).

*שַׁרְבָּל, עי' שַׁרְוָל.

*שרגיון, עי' א. סַגְרוֹן[2]), 8968.

[1]) [אך שם שגויי נוסח, וצ"ע.]

[2]) [המחבר ראה מלה זו בעברית, כמבֹאר בהערתו עמ' 8968, אבל אחרים סוברים, שלפנינו מלה

א. **שָׂרָה**[1], ממנו א. שָׂרָה.

ב. **שָׂרָה**, ממנו מִשְׂרָה, ג. *שָׂרָה, א. *שְׂרִיָּה.

ג. **שָׂרָה**, ממנו *הַשְׂרָאָה, ד.*שָׂרָה, שְׁרִיָּה, ב.*שְׁרִיָּה.

א. **שָׂרָה**, קל לא נמצא במקרא[2].

— פעי, שֵׁרִיתִךָ[3], — חנך וקדש[4], weihen ; consecrer ; consecrate : אמר יי' אם לא שֵׁרִיתִךָ[3] לטוב אם לא הפגעתי בך בעת רעה ובעת צרה את האויב (ירמ' יט יא).

ב. **שָׂרָה**, ש"נ, רק כנ' שָׂרוֹתֶיהָ, — מלה לא ברורה בהוראתה[5] : עלו בְשָׂרוֹתֶיהָ ושחתו וכלה אל תעשו הסירו נטישותיה כי לוא להי' המה (ירמ' ה י). — ובמהס"א, במשמ' חומת, ואמר המשורר : רוצה מידעי לבית ארמון עמי וגם נעל בשרותיו (למנ"ע, סענק ב, נכודי, מל).

ג. ***שָׂרָה**[1], פ"י, הרטיב דבר במים, aufweichen ; détremper ; to soak : בית שמאי אומרים שורין ושפין בטהרה ומאכילין בטומאה ובית הלל אומרים שורין בטהרה ושפין ומאכילין בטומאה (מע"ש ב ד, עדי א ט). אין שורין דיו וסממנים וכרשינים (שבת א ה). אין שורין את החלתית בפושרין וכו' ואין שורין את הכרשינין (שם שם). כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת, וכל שלא בא בחמין מערב שבת מדיחין אותו בחמין בשבת (שם כב ב). אין שורין את המורסן לתרנגולים אבל חולטין, האשה לא תשרה את המורסן שתוליך בידה למרחץ (תוספ' ג ז). אפילו שרה פתו ביין ויש בו כדי לצרף כזית חיב (כ"ע, נזיר ו א). אין שורין טיט ברשות הרבים (ב"מ י ה). המים שנפסלו וכו' עשה בהם מלאכה או ששרה בהן פתו

שאולת מרומ' או יונ'. ואפשר שיש כאן בטוי שנהג בצורת כגון conscribere se segregatum regi (? כלו' מֻפרש, מיֻחד), וצ"ע.]

1) [עי' בהערות למלים הנזכרות לקמן.]

2) [אין לראות צורת פֹעַל מן שרה במלה יְשָׁרֵהוּ שבאיוב לז ג: תחת כל השמים יִשְׁרֵהוּ ואורו על כנפות הארץ, אלא ישרהו היא צורת בבנ' מן יָשַׁר, כדגמת אִמְּרוּ מן אָמַר, והכונה היא כי ישרהו ואורו (וי"א אורים ותומים) של האל פרושים הם בענני השמים שהאל דן בהם את האדם, ועי' בפרטים בפרוש העורך משנת תשי"ד על כתוב זה.]

3) [כך קרי, כתיב: שרותך.]

4) [גם באשורי' כבלשון המקרא בא הפעל רק בבנין זה ובמשמ' זו, המתאימה כאן, בצרופים כגון: אַנֻ חַדְתֻ וַרְשַׁתֻ אֻשַׁרִשׁ, כלו' בחדוה וששון חנכתי אותו (את ההיכל), ומכאן תַשְׁרִית במשמ' חנכת הבית וההיכל, הבא לשמש גם כשם לחדש השביעי, שהשאל בצורת תשרי גם לעבר' וארמ'. המתרגמים והפרשנים התקשו במלה, השבעים תרגמו אותה כלשון יְשׁוּר (κατευθυνόντων) והירונימוס בעקבות מוריו היהודים reliquiae tuae שאריתך, וקרוב לכך הסורי, בשלילה: לא אשבקך בטבתא אלא אפגע בך בעל דבבא, ת"י: אם לא סופך יהא לטב; ואלה דברי רש"י: שריתיך, השארתיך ל' שא־ית וכן פתרו מנחם אבל דונש פתרו ל' התרת וכו', וגם רד"ק, המביא לדמיון הכתיב מדהי"א יב לח: כל שֵׁרִית ישראל, מזכיר שני פרושים אלו. ואלו כמה מן החדשים הציעו תקון, ללא צרך. ולפי הנאמר כאן צדק הקרי כנגד הכתיב שרותך.]

5) [התרגומים הקדומים והפרשנים ראו כאן לשון שור והומה, כשבעים: προμαχῶνας (בצורי החומה), וולג' muros, הסורי בשוריה, ריב"ג: חומותיה, ועוד, אבל כנגד זה רש"י וז"ל: ל' מישור ומנחם חברו ל' חומה עם אדלג שור (תהל' יח) אך לא יתכנו נטישותיה וכו' שהם שרשי כרם להיות נחשבים עם החומות ולא עם המישור. ואני אומר שרותיה ל' שורות הכרם וי"ת בשורותית בקרוהא ונטישותיה בירניתהא ע"כ. ואין דברי ת"י אלא תרגים הענין ללא ברור המלה. ואמנם צדק רש"י בזה, שהענין דורש כאן בטוי המורה על מטע הגפן, שיש בה גם נטישות (השוה ישע' יח ה, ירמ' מח לב, על גפן, וגם ישע' יו ח: שלחתיה נטשו עברו ים), אלא שבנגוד לנטישות אולי הכונה לשרשים, ואולי צ"ל ממש: בשרשיה. ואין ללמוד מלשון „עלו ב" שהכונה לראש הצמח, אלא שהמטע הוא נטיע בהר, ודומה לבטוי זה בישע' כז ד על כרם חמר: אפשעה בה אציתנה יחד, וצ"ע. ואין וכלה אל תעשו כאן ובכמה מקומות אחרים לשון חיסה על חלק ושארית, אלא אַל תעשו פרושו: לאַל תעשו, תשמידו.]

1) [פעל זה ושרשו באים כלשון רטיבות בארמ' ובערב' בסבטא תרא, תַרִי a), ואין להם קרבה אל שָׂרָה כלשון התרת ותניה.]

---

a) ترا، ثرى

פסולין, שמעין התימני אומר אפילו נתכון לשרות בזה ונפל לשני כשרים (ידים א ג). מים ששרה בהן כבשין שלקין ותורמוסין אם יש בהן כניתן טעם מותרין (תוספת׳ תרומ׳ ז יג). מביא אדם עפר וצוברו על פתח ביתו ברשות הרבים לשרותו לטיט (שם ב״מ יא ו). מה ת״ל וכל משרת ענבים לא ישתה, אלא שאם שרה ענבים ושרה פיתו בהן ויש בהן כדי לצרף בהן כזית חייב (ירוש׳ ערלה ב ו). שרה שעורין במים אם נתבקעו הרי אלו אסורות, שריין בחומץ מותר (שם פסח׳ ב ז). יין קפריסין למה היא באה שבה שורין את הצפורין (שם יומא ד ה). מטפחת היה לו בערב יום הכיפורים ושורה אותה במים וכו׳ (יומא עז.). י׳ כוסות תקנו חכמים בבית האבל וכו׳ שלשה בתוך אכילה כדי לשרות אכילה שבמעיו (כתוב׳ ח:). — ובינוני פָּעוּל, שָׁרוּי: יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נימוח (תוספתא פסח׳ א לא). שמן השרוי והשלוק והמבושל של שמרים ושל ריח רע הרי זה בעל מום למזבח (שם מנח׳ ט ח). ויש מגופה נשרית אלא רואין אותה כאילו היא שרויה (ירוש׳ ברכ׳ ט ג). יוצא הוא אדם ידי חובתו ברקיק שרוי וברקיק מבושל שלא נמחה (שם פסח׳ ג א). המוציא סמנים שרויין כדי לצבוע בהן דוגמא לאירא (שבת ל.). — ואמר המליץ: ואתה שבת מפני נעורת שרויה ומה תעשה אל זרוע נטויה (מעשה הרב דון ר׳ יצחק אברבנאל, מספר דברי חכמים, מח).

—נפעל, *נִשְׁרָה, —נטבל ונרטב בנוזלים: אין שורין דיו סמנים וכרשינים אלא כדי שישורו מבעוד יום (שבת א ה). מי שנשרו כליו בדרך במים מהלך בהן ואינו חושש (שם כב ד). אין מביאין מן הגרגרים שנשרו במים (מנח׳ ח ג). הזוב והניע והרוק וכו׳ מטמאין לחין ואין מטמאין יבשין ואם יכולין להשרות ולחזור לכמות שהן מטמאין לחין ומטמאין יבשין (נדה ז א). ויש מגופה נשרית (ירוש׳ ברכ׳ ט ג). כל שנותנין לתוכה מלח והיא נשרית זו היא מי מלח (בב מוכא, שם שבת יד). והלא כמה גשמים יורדין ואין פי המגופה נשרית (מד״ר בראש׳ יג). — ובסהמ״א: ואילו היה כן היה אומר משרת צמוקים לפי שענבים אין דרכן לישרות (דונש, תשו׳ על סעדיה, 59).

ד. שָׁרָה, פ״ע, — התיר ופרק את המשא, חנה במקום[1], lagern; camper; to camp:

אין הברכה שורה אלא במעשי ידיו של אדם (תוספת׳ ברכ׳ ז ח). שיירא ששרתה בבקעה והקיפוה בגמלים ובעביטין ובאוכפות ובשקים ובקנים ובקולחות וכו׳ (שם ערובי׳ ג א). שיירא ששרתה בתל גבוה עשרה ובנקע עמוק עשרה טפחים ובגינה מוקפת שלשה טפחים מטלטלין בתוכה (שם שם ג). שורין בכל מקום ומקום שנהרגין שם נקברין (ר׳ יהודה בן בתירא, שם שם ו). ויברך אותם משה, מה היתה ברכה שברכן, אומר להם תשרה שכינה על מעשה ידיכם, ר׳ מאיר אומר כך ברכן וכו׳ כשם שנתעסקתם במלאכת משכן ושרת שכינה על מעשה ידיכם כך תזכו ותבנו לפניו בית הבחירה ותשרה שכינה על מעשה ידיכם (שם מנח׳ ז ח). וכי מאין ידעו ישראל מה חשב עליהם פרעה במצרים, אלא רוח הקדש שרתה עליהם (מכי׳ בשלח, מסכתא דשירתא ז). משל לגאטיק סר שהיה מקדים חיילותיו מתקן להם מקום שישרו כך היתה השכינה מקדמת לישראל ומתקנת להם מקום שישרו (ספרי במדי׳ פב). מפני מה זכה בנימן שתשרה שכינה בחלקו, משל למלך שבא אצל בניו לפרקים כל אחד ואחד אמר אצלי הוא שורה, קטן שבכולם אמר אפשר שמנית אבא אחיי גדולים ושורה עמי (שם דברי׳ שנב). יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה ונכנס לשמחת בית שואבה ושרת עליו רוח הקודש, ללמדך שאין רוח הקודש שורה אלא על לב שמח (ר׳ יונה, ירוש׳ סוכ׳ ה א). בקש (משה) שתשרה שכינה על ישראל (ר׳ יוחנן משום רבי יוסי, ברכ׳ ז.). עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל (שבת כב:). אוכלין ומשקין תחת המטה אפילו מחיפין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהן (פסח׳ קיב.).

[1]) [עקר משמ׳ הפעל והשרש הוא כלשון התורה, כבארמ׳ (ע״י דני׳ ג כח ועוד) שמשמנה הפעל שאול בעבר׳ שבתו״מ. ואין שמושו כלשון חניה אלא קצור לשון בשמ׳ התיר, פרק ופתח את משאו לשם חניה, כשמוש הפעל חַלַּ a) התיר, פתח וגם חנה בערב׳, וממשמ׳ זו של פתח נולדה בשני הפע״ים גם משמ׳ זו של החל, התחיל בעבר׳, וכן שָׁרִי, התחיל בארמי.]

a) حلّ

למלך שהיה בנו הולך למדינה אחת, הלך ושרה אצל עשיר אחד (מד"ר שמות כ). כבר הייתי שורה עם הרשעים בגיהנם (שם ויקר' יז). עכשיו עתידה המחלוקת להנתן בין השבטים אם אני אומר לשבטו של יהודה שישרה במזרח והוא אומר אי אפשי אלא בדרום (שם במד' ב). דייתיקי יש בידך מיעקב אביהם היאך לשרות בדגלים (שם שם). אמר משה מי יוכל לעשות לו מקדש שישרה בתוכו (ר' יוחנן, שם שם יב). — ובסהמ"א: איכן דרכן שלואבים להיות שורין, בחורשין (מדה"ג בראשי' מט כז, מרגליות, תשמ). כי הגורם הגדול אל הנבואה וסבת חול רוח הקדש ושרות השכינה על הראוים היה הארון והכרובים (ר"מ ן' גבאי, עבודת הקדש, חלק סתרי התורה כד). — ובינוני פעו', שָׁרוּי, במשמ' שׁוֹרֶה: חמש חבורות ששבתו בטרקלין אחד בש"א ערוב לכל חבורה וחבורה ובה"א ערוב אחד לכלן ומודים בזמן שמקצתן שרויין בחדרים (עירוב' ו ו). הרי הוא כשרוי עם נחש בכפיפה אחת (תוספת' דמאי ג ט). אין דור יתום שר' אליעזר בן עזריה שרוי בתוכו (שם סוטה ז יב, ועוד). כשישראל שרויין בצרה ואומות העולם שרויין בשלוה אומרין עורה למה תישן יי' (שם יג ט). מצרים [שהיו] שרויים באפלה רואים את ישראל [שרויים] באורה (מכי' בשלח מסכ' ב פרשה ד). לא יאמר לו היכן אתה שרוי במקום עבודה זרה פלונית (שם משפטים, מסכ' דכספא פרשה ב). אלו לא היה סיחון קשה ושרוי בחשבון, קשה היה (ספרי דבר' ג). שיהו אומות העולם שרוים בטובה והם שרוים בצער (שם שם מג). מעשה בר' אלעזר בן עזרי' ור' ישמעאל שהיו שרויין במקו' אחד (ירוש' ברכ' א ו). עד מתי בעלי שרוי בתוכך ואני יושבת עגומה בביתי (שם סנה' ו ט). השרוי בתענית מהו שיטעום (ברכ' יד.). בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול (שם נט.). בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרויין על אדמתן (ר' יהודה, תעני' יז:). כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שמחה בלא ברכה בלא טובה (יבמ' סב:). כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון (ר' אלעזר, כתוב' קיא.). מפני שתשכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה (נדר' מ.). אמר להן (ר"ע) וכי מפני מה אתם בוכים, אמרו לו אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה (סנה' קא.) זה שרוי בקיצו של עולם וזה שרוי בקיצו של עולם (מד"ר בראש' מד). הולד שרוי במעי אמו (שם ויקר' יד). זכורה אני בשתון ושאנן ושלוה שהייתי שרויה בו (שם איכה פתיח', ר' יוחנן פתח). — ובסהמ"א, במשמ' שהתירו את חרמו, שבטלו את חרמו ונדויו [1]: וכיצד מתירין הנידוי או החרם אומר לו שרוי לך ומחול לך, ואם התירוהו שלא בפניו אומר לו פלוני שרוי לו ומחול לו (רמב"ם, תלמוד תורה ז ד). והחכם או גדול השלשה אומר לו וכבר נחמת והוא אומר לו הן, חוזר ואומר לו שרוי לך או מותר לך או מחול לך (שם שבועות ו ה).

— הפעי', *הִשְׁרָה, עשה שישרה דבר במקום, השכין אותו: דרבן[2], שהוא משרה בינה בפרה (ירוש' סנה' י א). שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה את שכינתו על הר סיני (סוטה ה.). כל דיין שדן דין אמת לאמיתו משרה שכינה בישראל (ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יונתן, סנה' ז.). על כל שבח ושבח שישראל משבחין להקב"ה משרה שכינתו עליהם (מד"ר בראש' מח). למלך שהיתה לו בת יחידה והשרה אותה במבוי אחד (שם ויקר' כג). האלהים עתיד להשרות אתכם דגלים (ר' חמא בר"ח, שם במד' ב). השרה המקום לרוח מערב גרשון (שם שם ג). הריני משרה עליך רוח הקדש (שם שה"ש א, שיר השירים). עתיד הוא להשרות שכינתו ביניכם (שם שם א, על שהמלך). שהיה בעליונים והשרה שכינתו בתחתונים (שם שם ו, תכו ממתקים). אמר הקב"ה שקדתי אני להשרות שכינתי בבית המקדש לעולם (שם איכה פתיח', רבי אלכסנדרי פתח). מי יתנני כשנים הראשונים שהיה מקדש בנוי ובתוכו אתה יורד משמי מרום ומשרה שכינתך עלי (שם שם, רבי יוחנן פתח). השרתי שכינתי למטה בשביל ישראל (שם

---

[1] [ע"פ הארמ' שרי, מן שרא, התיר. אין הפעל במשמ' כזו כדוגמה מסמכת בעבר' שבתו"מ. גם מאמרם (קדוש' יג:): היא אסרה והוא שרתה כנראה בארמ' הוא ולא בעבר'.]

[2] [כאלו דרבן לשון דירה שבינה.]

סם). מדת בשר ודם, בונה פלטין ומשרה דיורין בדיוטאות העליונות והתחתונות, שמא יכול הוא להשרות דיורין באוירה של פלטין, אבל הקב"ה משרה דיורין באויר, שנ' ועוף יעופף על הארץ (מסכת רבי אליעזר יא, ענעלאו, 208). — ובסהמ"א, במשמ' התיר נדר, נדוי: וצוינו להשרות אסורו[1]) לחבוש שברו (אגרות ר' סמואל בן עלי ובני דורו, פי אסף, תרביץ א ג, 24).

ה. **שָׁדָה**[2]), קל לא נמצא.

— הפע', *הִשְׁדָה, — השרה את אשתו, צוה לאחר לתת את כלכלתה[3]): המשרת את אשתו על ידי שליש לא יפחות לה משני קבין חטין או מארבעה קבין שעורים (כתוב' ה ח). מי שהלך למדינת הים וכו' ב"ד יורדים לנכסיו וזנין ומפרנסין לאשתו אבל לא בניו ובנותיו וכו' א"ר ששת במשרה את אשתו ע"י שליש, אי הכי בניו ובנותיו נמי, כשהשרה לזו ולא השרה לזו (שם קז.).

שֵׁרָה[4]), ש"נ, — כמו א. שֵׁר: לאיל ולצבי צלצל ענבי, בנפשי ולבי רעלות ושרה, לעכבר נטפות לחתול צניפות לצב מעטפות לכלבי תגורה (מחבי כלב בן אליהו אפנדופולו הקראי, פי ברנשטיין, HUCA 24, לט).

1) [ז"א: גדויו.]

2) [עי' בהערה שאחר זו.]

3) [לא התברר מקור הפעל ושמושו כל צרכו. אמנם יש משוים בארמ' שבתו"מ שֵׁירוּתָא, שירו במשמ' אכל, ארוחה, וכן בא בסור' שְׁרוּתָא כתרג' של מנחה (שופטי ו יח) או ארחה (מ"ב כה ל; משלי יח יז) ושל היוני' ἄριστον, אריסטון, ארחת בקר, אבל אין גזירת הפעל מן השם הארמי או של השם מן הפעל העברי מסתברת. לפי הענין דרושה במשמ' הפעל הדגשת החשלשה והתעברה ע"י הזולת או התפקדה בידו, שאינה מתפרשת מגזירה כזאת. ואין זה ברור שבעצם משמ' הפעל כלול ענין המזונות, ואולי אין עקר הבטוי אלא שחשרת והניח (מלשון ג. שָׁרָה) האיש את אשתו בידי אפיטרופים, וממילא שעליו לשלם את מזונותיה. ואמנם אף עצם הגרסה המשרת אינה נעלה מכל ספק, כי במקומה כתוב במדב"ם: המשדה את אשתו על ידי שלישי, והמהדיר מעיר בפרוש: כן הוא בכתיבת היד. וצ"ע.]

4) [ע"פ שֵׁרוֹת שבישע' ג יט, ועי' שֵׁר.]

שֵׁרוֹב[1]), ש"ז, — כמו ב. שֶׁרֶב, משקה, ובפרט משקה מתוק: ומפני מה נתקן גופו (של האדם) מארבע פתוכים קלים שהם דם וליחה וירוקה ושירוב (ברכיה הנקדן, סולי גלנץ, פסקה כד). יקח מיץ רמונים וכו' וישים בם סוכר ג' ליטרין ויבושל עד שיעשה שרוב (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה נתיב ד, האלטומכה).

***שְׁרְוָל**, שַׁרְוּל, ש"ז, — בית היד של הבגד, Ärmel; manche; sleeve: כף לוקטי קוצים טהורה וכו' והשרוולין[2]) טמאים (כלים כו ג).

שֵׁרוּץ, ש"ז, — שה"פ מן שָׁרַץ, כמו שְׁרִיצָה: ותעל הצפרדע וכו' ופשוטו י"ל שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות (רש"י, שמות ח ג). וכאשר נתן במים כח השרוץ לשרוץ נפש חיה והיה המאמר בתם ישרצו המים (רמב"ן, בראשי' א כו). כי ההפך המים לדם היתה יצירה חדשה וכן שרוץ היאור צפרדעים שילכו חוץ מן המנהג הטבעי (ר"י אברבנאל, ואלה, מכת בנים). ועי' רְחוּשׁ, 6581.

שָׁרוּק, ש"ז, — מנֻקד בשורק, נוהג בספרות ובדבור.

שרוקה, ש"נ, סמי שרוקת, — ועי' שְׁרִיקָה: לשום ארצם לשמה שרוקת[3]) עולם (ירמי' יח יז).

***שֵׁרוּת**, ש"ז, — עבודה, שמוש, וביחוד עבודה במקדש, Dienst; service: מקיש ברכה

1) מן הערב' שראב a), שממנה גם בשפות אירופה syrup וכד'.]

2) [במדב"ם שרבלין, וכן בפ־וש הגאונים (הול' אפשטין, עמ' 70): והשרבלין פ' בעלי אומניות כשהן עושין מלאכתן ומעכבן בגדי בית יד שלהן ששמן בטיית כמאם ועושין כמין כים של עור והוא צר ודחוק ומכניסין בו ידיהן וכו'. במשנ' מנקד' ליוורנו נקד: וְהַשַּׁרְוָלִין. עצם חלוף האותיות ו—ב מורה על כך, שהמלה שאולה מלשון אחרת, וכדעת רבים היא המלה סַרְבָּל (דני' ג כא ושם כז): סרבליהון, השאולה מפרס' שַׁלְוָר ומכאן בערב' שרואל במשמ' מכנסים (צרים למטה). ואף בהשאלה בא שמוש המלה לגבי בית היד, ועקר המבטא בתו"מ הוא שַׁרְבָּל, שַׁרְוָל, אלא שהיום נוהג המבטא שַׁרְווּל, שאין לו סמוכים.]

3) [כך כתיב, קרי: שְׁרִיקוֹת.]

a) شراب

לשירות, מה שירות בעמידה אף ברכה בעמידה (ספרי במדי' לט). ושרת, בראוי לשירות, יצאו לוים שאינן ראוים לשירות (שם דברי קסח). כל שירות ששרת (שמואל) לפני עלי רבו כילו שרת לפני שכינה (ירוש' עירובי' ה א). כשירות של מעלן כך שירות של מטן (שם יומי ז ג). דרך שירות בכך או אין דרך שירות בכך (יומ' כח.). שני כלים כשירות אחד[1]) (שם שם). שחיטה לאו שירות הוא (מנח' קט.). לעמוד לשרת, דבר שהוא ראוי לשירות (חולי קלח.). איזהו שירות שבשֵם, הוי אומר זה שירה (ערכי' יא.). נאמר שירות בישראל שנ' וכו' ונאמר שירות בגרים שנ' וכו' (גרים ד). — ובספה"א: ומהו השירות וכו' והלוים הללו מסייעים אותם, זו היא השירות (רמ"ע, במדי' ג ו). וכל צבא השמים עומדים עליו שהוא ענין השירות כמו והוא עומד עליהם, והעבודה והשירות לפני האל להשכיל בו ית' (רד"ק, פרוש מעשה מרכבה, בסוף ס' יחזקאל). — "ועל כל עבודה לטובת הצבור או לטובת היחיד: לשנם מתנים ולעמוד בשירות הישיבה ולסייע את תלמידינו (אגרות ר' שמואל בן עלי ובני דורו, תרביץ א, ב, 58). והרופא ומלאכת הרפואה משרתים אל הטבע במה שיצטרך אליו מהשירות (רמ"ע פלקירא, המבקש, לד). ויקח משאר הכחות השרות הראוי להגיעו אל האמת בדרושיו (רלב"ג, משלי כ). מי יתן לי כי תוסיף להרבות עלי עוד עומס ושירות מה להנאתך ולטובתך (קובץ אגרות בוקסטורף, 239). לתת תודה וחן לאיש שהיטיב בשרות (שם, 281). ואפי' אם יש לו כמה עבדים ושפחות יעשה הוא עצמו מצותם וכו' וישמח בשירותם הרבה (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ז ג). כי מאהבי היה ועשה לי שירות פעמים הרבה (שו"ת ר"י מינץ והר"מ פאדואה, יח). שיחיד מיחידי הק"ק יע"א שנתמנה על שירות אחד משירות הק"ק לא יטילו עליו עוד לשרת שירות אחרת (שו"ת מוהרמ"ק ג כג). שלפעמים יאהב האדם את הבן מצד השרות שהוא משרת לפניו כנער (כפאל מנורלי, מרפא לנפש, כג.). אותם אנשים נכרים הבאים לארץ ליטא ורוסיה להיות מלמד או לעמד בשירות אין להחזיקם במדינה יותר משתי שנים (פנקס המדינה של ועד קהלות ליטא, ספר העונשים, אסף, 126). ולעשות שירותו באמונה ובזריזות (פנקס קראקא, היא, אוצה"ח ד, 624). בשכר שירותך עמי תבטח עלי שאני אתן לך מאתים פרחים (שו"ת תורת אמת, ססון, שאלה עח, ויניציאה, לז.). שהתנו עם השי"ץ שלהם כשלקחוהו שיתנו לו כך וכך בעד שירותו וגם לפטור אותו מן המסים (שו"ת תורת חסד לפרחייה, סי' קל"ו). — ואמר הפיטן: שירותיה לאחר לא מותרת (ינאי, אפון עטרה, קרובי' סמוה, זולאי, קיג). אשר עובדים אלהינו ביראה ונצבים בשרותו גדורים (רב אהלל גאון, ללור יעקב, HUCA 1926, עמי 239). שרות שפריר שטתו מטות ורבות חטתו (ר' שלמה הבבלי, אור ישע, יוצר א פסח). שרות כהניך באביביך, נעימות לוייך באבוביך (ר' מאיר בן יצחק, אור יום הנף, מעריב ב פסח). וזכור לו בשירתו וכות אהרן ושירותו (אלוה רם במלכותו, סליחי' כ"ה, סדור ארם צובה, תלה.). — "ובדקדוק, שֵרות במשמ' שמוש של אותיות הנוספות על השרש בתצורה ובנטיות: אשר אמר דונש כי טי"ת ודל"ת במשרתים יען כי שתיהם במתפעלים וכו' זה לא שירות ולא מלאכת אחרי כי לא יסבו פני המלה אשר הן בתוכה אנה ואנה (רבנו תם, הכרעות על דונש, עמ' 9). כי עת אשר אמצא במקרא תוכן שירות מקצת פעל ולא אמצא מקצתו, למדתי מן הנמצא למה שלא נמצא (ספר דקדוק לר"י חיוג, הוצ' דוקס, 17). — "ועל תפקידם של הטעמים המשרתים במקרא: והמשרתים מתחלקים לכל השרים ומתחלפין בשירותן (הוריות הקורא, 75); ועי' שֵרֵת.

שִׂרְטוּט, **שִׂרְטֵט**, עי' שִׂרְטוּט, שִׂרְטֵט.

שִׂרְיָה, ש"נ, — שה"פ מן ד. שָׂרָה, במשמ' שִׂרְיַת מחנה ותנותו[1]): משיגהו חרב בלי תקום חנית

---

[1]) [כך גוס' ב"י.]

[1]) [מפרשים ומלונאים פרשו את המלה או כלשון שריון, או כערבי' שִׂרְוָה[a]), חד החץ, או שגרסו שדיה ופרשו כלשון רמח, הנקרא שדיתא בסור'; ואין כל אלה יוצאים ידי צרופה של מלה זו עם מסע, שאינו במקרא אלא לשון נסיעה והסעה, ועקר שמוש המלה כלשון מסע המחנה וכד', ועל כן אין מסע ושריה אלא לשון מסע ושרִיָה (מלשון ד. שָׂרָה במשמ' חנה) של מחנות, ולפי דברי העורך בפרושו לאיוב משנת תשי"ד

[a]) سروة

מסע ושריה (איוב מא יח).

א. *שְׁרִיָּה, ש"נ, — שה"פ מן ג. שָׁרָה, מצבו של דבר השורה, הנתון בתוך נוזלים [1]: כל מעשיה (של תרומה) בטומאה חוץ משרייתה (צ"פ, מע"ש ג ג). וכמה היא שרייתן בפושרין מעת לעת (נדה ז א). וכמה שרייתה בפושרים יהודה בן נקוסא אומר עד שיהו פושרין מעת לעת (תוספתי נדה ו יא). מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתן (שבת יח.). בגד שרייתו זהו כיבוסו (זבחי לד:). — ובספה"א: כל ייגו של אדם וכל משקיהו שעל השלחן יכול לאכול על ידי שריית חפת (רס"י, סדור רס"י, קיז). ועשית אותו שמן משחת קדש וכו' כדברי ר' יהודה שאמר שראום במים שלא יבלעו את השמן ואין השריה שיהיו כמים לברן וכו' (רמב"ן, שמות ל כה). כגון השריה ששורין התבואה קודם השבת והן נשרין מאליהן כל השבת (פנקס ועד ארבע ארצות, שנת שכ, מלוקים, היילפרין, 488).

ב. *שְׁרִיָּה, ש"נ, — שה"פ מן ד. שָׁרָה, מצבו של מי שהוא שורה ושוכן במקום מן המקומות או של רוח השורה על אדם ובפרט שרית השכינה: ואין דבריו של בלעם ע"י שריית שכינה אלא נופל וגלוי עינים (רס"י, שמות לג יז). מאי ססמגור, כלומר למה נמשלו בבית שני לססמגור לענין שריית שכינה (סוף, יומא ע:). האבות הן הן המרכבה וכו' מפני מה שהיו מקודשין לשריית השכינה (ר' שמעון, מדה"ג בראשי יז כב, מרגליות, רעט; שם שמות ו ג, הופמן, 50). ועל דרך הפשט על הצד הזה נפרש שריית השכינה במקום ההוא (ס' החינוך, מלוה ל, פס).

מסתברת הגרסה: (כשאויב) משיגהו חרב בלי תקום, מַחֲנוֹת, (ב)מסע ושריה, בנסעם ובחנותם, ומ"ם של תקום משמשת גם את המלה [מ]חנות שאחריה, והרבה מקרים באלה של חשמטת אחת מן האותיות הכפולות (כגון שלח מעל פני במק׳ שלחם מעל פני, ירמי׳ טו א) במקרא.]

[1]) [עי׳ בנאמר על התפתחות הוראתו של הפעל ג. שָׁרָה, אשר השם נגזר ממנו.]

*שַׁרְיוֹן [1]), ש"ז, — עורק: שטבורו דבוק עם של תאומו והכבד של אחיו שולה דם דרך שריון לכבד שלו (ר"י מאגיז, סלכות קטנות ג כמה, עג:). ועי׳ שַׁרְיָן.

שִׁרְיוֹן [2]), ש"ז, מ"ר שִׁרְיֹנִים, שִׁרְיֹנוֹת, — מדי מגן עשוים מתכת או עור עבה לכסות את גוף הלוחם, Panzer; cuirass(e): ומשקל השריון חמשת אלפים שקלים נחשת (ש"א יז ה). וילבש אותו שריון (שם שם לח). חצי נערי עשים במלאכה וחצים מחזיקים והרמחים המגנים והקשתות והשריֹנים וכו׳ (נחמי ד י). ויכן להם עזיהו לכל הצבא מגנים ורמחים וכובעים ושריֹנות וכו׳ (דהי"ב כו יד). — ושריון קשקשים: וכובע נחשת על ראשו ושריון קשקשים הוא לבוש (ש"א יז ה). — ובתו"מ: לא יצא האיש וכו׳ לא בשריון ולא בקסדא ולא במגפיים (שבת ו ב). כל כלי המלחמה טמאים, הכידון והגיקון והמגפיין והשריון טמאין (כלים יא ח, ועי׳ גם תוספתי שם ב"מ ג ח). יצא פרעה הרשע בשריון וכובע (מד"ר שה"ש א, לקוקתי). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ועוד מסך בקרבם רוח עועים ויסיתם רדוף אחריםו בשריונות וכובעים (ר׳ משה בר קלונימוס, אדני סלה, יוצר אחרון פסח). מחנה צר וכל שאונו נגיד ונושא כלי זינו שר כל מלך ומלך ולגיונו עטור כבע ולבוש שריונו (סוף, אלוקים מפרך, שם). ונתרצו יחד גדולים וקטנים וישימו כבע על ראשיהם ולבשו שריונים (סוף, אומץ גבורותיך,

---

[1]) [מלה בנויה בעבר׳ ע"פ הערבי׳ שַׁרְיָאן a), באותה משמ׳. ויש שכתבו גם שַׁרְיָן (עי׳ שם), כצורה הערבי׳ ממש.]

[2]) [המלה באה במקרא גם במבטא שִׁרְיָן, ואף סִרְיֹן, סִרְיָן (עי׳ שם), וכן בארמ׳ שבתו"מ ובסור׳ שריגא, שריונא, באשור׳ (בהבדל המבטא של אשור ובבל) סִרְיָם, שִׁרְיָם, במצרי׳ טרינ, טורנ. יש להניח שאין המלה עבר׳ במקורה, אלא שאולה מלשון אחרת, ואולי אף היוני׳ θώραξ, שריון, קרובה היא לכך. ובימינו גזרו מן השם גם מלים כגון שִׁרְיֵן, בצר (כאלו) בשריון, מְשֻׁרְיָן, שִׁרְיוּן, המשמשות גם בהשאלה, לצרך זה או זה, כגון תקציב משרין וכדו׳. ועי׳ שִׁרְיָן.]

a) شريان

פס). בשריונים משבצים כגלים וסגנים אדמים כגווילים .(ר"מ הגגיד, בן תהלים, הברמן ה, 18). ולבש לילה שריון אפלה ורעם בחנית ברק דקרו (רסנ"ג, אני תהלים, ביאליק־רבניצקי א, 7). ראו שריון עמקי מחשבותיו ורחבו חכמותיו וצרו טבעותיו וכו' (ר"י חריזי, תחכ' לג, 262). ראו שריון עצומות מחשבותיו, ביד חכמה עשויים מסגרותיו (שם שם, 268).

*שַׁרְיוֹנִית, ש"נ, — עורק קטן: והוא (חלק מן חמח) משוריין משריוניות וכו' (קאנון א א א ג).

*שַׁרְיָן [1], ש"ז, — כמו *שַׁרְיוֹן, עורק: ואחר השריינים והם גשמים צומחים מן הלב, נמתחים, חלולים, ארוכים, עצביים, קשוריים, דקי העצם, יש להם תנועות מתקבצות ומתפשטות (קאנון א א ה). ואחריהם המיתרים ואחריהם הקרום ואחרית השריינים (שם א א, פרק במזגי האברים). שחכים הטבע לעשות האברי' העצביים מהם בעלי עור אחד ומהם בעלי שתי עורות כפי תכלית בריאתם כי השריינים להיות הכוונה בהם לשמור הרוח והדם אשר עמו וכו' (ר"י אברבנאל, ס"ג כג).

שִׁרְיָן, [2] ש"ז, — כמו שִׁרְיוֹן: ואיש משך בקשת לתמו ויכה את מלך ישראל בין הדבקים ובין הַשִּׁרְיָן (מ"א כב לד, דה"ב יח לג). — ובתמונה: וילבש צדקה כַּשִּׁרְיָן וכובע ישועה בראשו (ישע' נט יז). — ואמר המשורר: ושכב לצר כסה בשרין חמשו, ובעת אשר יגל ברמת קומה (ר"מ הנגיד, בן משלי, אברמסון, 178). ועי' שִׁרְיוֹן.

*שִׁרְיֵן, במקורות רק בינ' פע', מְשֻׁרְיָן, — מציד בעורקים, בשריונות: והוא (חלק מן חמח) משוריין משריונות מונח בארכו קשור קצת בקצת (קאנון א א א ב) [3].

[1]) [עי' שַׁריון, הערה.]

[2]) [עי' שִׁריון, הערה.]

[3]) [על פעל שִׁרְיֵן אחר הנוהג בימינו, במשמ' כסה בשריון, עי' שִׁרְיֵן, הערה.]

*שְׁרִיצָה, ש"נ, — שה"פ מן שָׁרַץ, תולדת שרצים, וגם רחוש כשרץ: מהו, מי אמרינן כיון דלא הלכה לאו שורץ על הארץ הוא או דלמא לא בעינן שריצה (בבלי, חול' סז:). והנזכר בחמישי היה שריצת המים לנפש חיה ולעוף (ר"ש א"ת, יקוו המים ד). למדך הכתוב שקודם השעבוד נשתלחה בהם ברכה זו שריצה ועציפה ואחר שהתחיל השעבוד נפחת מהשריצה והעציפה ונשאר בהם הפריה ורביה (רבינו בחיי, שמות). שריצת האפרוח בחיק הביצה (הכוזר ספ"י חמח). בשריצת התולעי' תחת אצבעות הרופא (ר' טוביה כץ, מעשה טוביה, אכן המדפס ד א, פו.).

**שְׁרִיק, עי' ב. שָׁרַק, הערות.

שְׁרִיקָה, ש"נ, במקרא רק מ"ר שְׁרִקוֹת, — שה"פ מן שָׁרַק, קול הבהמה השורקת: למה ישבת בין המשפתים לשמע שְׁרִקוֹת עדרים [1] (שופט' ה יז). — וכקול השתוממות האדם [2]: ולשום ארצם לשמה שְׁרִיקוֹת [3] עולם וגו' (ירמ' יח יז). — ובספה"א: כשהנחש בא לנשוך הוא נושף כמין שריקה (בבלי, ברכות' ג יב). כמו השריקה לבהמה בעת שתית המים שמביאתה לשתות (ר"י א"ת, חו"ה, היחוד י, 80). ורבינו האיי ז"ל פירש המלה [4] מלשון נחיל של דבורים, רוצה לומר כי ניגונו היה דומה לשריקת דבורים (רד"ק, ס' השרשים, ערך נחל). לשמוע זמיר העופות ושריקות רינונם (נכרי, היגון הנימוס לרמ"ע פלקירה, 17). ושי"ן שהוא של אש משמעת קול המיה וצעקה ושריקה (ראב"ד, פרוש ס' יצירה ב א, לח.). וכאשר לא ימצא (הצפעוני) מקום להטיל ארס שלו כבעל חי מיבש ושורף העשבים והאילנות אשר סביבותיו בשריקותיו והבל פיו תרע (שלמה פייס מבר טוב, למה לדיק, פי"ג מהאכזריות). קול רינתו (של בנימין) נתערב עם צפצוף הצפרים, עם זמזום הזבובים, עם שריקת הצרצור (מנדלי, קלור

[1]) [כאן כנראה כקול הבהמה השורקת בעת שתיטתה לזבח, לפני שפיתת הכשר במשפתים, ולא, כדעת אחרים, שריקת הרועים בחלילים.]

[2]) [כצרוף המצוי במקרא: כל עובר עליה ישם וישרק, ועי' שָׁרַק.]

[3]) [כך קרי, כתיב: שרוקת.]

[4]) [הנחילות (תהל' ה א).]

מפעות בנימין מטליפי, ס). — ואמר המשורר: אכן כהוכיחך קצר יד ברעה אל יחרידך קול שריקות ובובים (ר"ש סנגיר, בן משלי, אמרמסון, 116). וחשב יענים לשרים ונגנים ושאגת כפירים שריקות עדרים (ר"י הלוי, סיוכלו סגריס, זמורה א, 49). — ובדקדוק, אותיות השריקה: ותמשה בינות השניים ויקראו אותיות השריקה והם ז"ץ שר"ס או הפך הסימן ז"ס שר"ץ (ראב"ע, צחות, שער האותיות ז, י:). ודע כי הרש ואע"פ שהיא משתתפת עם אותיות השריקה שהם הזין והסמך והצדי וכו' (ר"י א"מ, הרקמה ג, וילנסקי, לז). — ואותיות השריקה במשמ' אותיות המנקדות בשורק: ואלה ארבע אותיות (בומ"ף) נקרא אותיות השריקת, כי כאשר תבא וי"ו (החבור) עליהם בין נעות בין נחות לעולם בשורק (ר"י קמחי, ספר זכרון, 2).

א. **שָׁרִיר**, ש"ז, — חלק חזק ומוצק בגוף[1]: הנה נא כחו במתניו ואונו בשרירי בטנו (איוב מ יז); ובסתמ"א, במשמ' טבור: והענין בשררך אזור בשרירת חגור במתניה יש בו דמות הסהרונים (ראב"ע, שה"ש ז ג). — ואמר הפיטן: תקף המלך ורכב פילו חטוב והסבחור, תשועת חץ ירה בשרירו ויקוב חור, ויפל רכבו אחור (מנחם בר' מכיר, אודך כי עניתני, יוצר לשבת ב חנכה). — *ובמשמ' רקמת הבשר בגוף, המשמשת לתנעת האברים, Muskel; muscle: נסיוב הרפואה יפעל את פעולתו הטובה והמועילה גם וכו' (על) דמי[2]) העצבים והשרירים וכו' וגם דמי העצבים והשרירים ויתר התחלואים הנלוים אל האסכרה וכו' (יצחק עוזיס, ספר הדיפטירים, 54).

ב. ***שָׁרִיר**[3]), ש"ז, — חזק ומוצק, ובהשאלה במשמ' יציב וקים, feststehend, gültig; fixé, valide; firm, valid, בפרט בנסחה שריר וקים בתעודות משפטיות: קיום שריר וברור (ירוש' גיט' ט ט). וליחוש דילמא מחיק ליה לשריר וקים וכתב מאי דבעי והדר כתב שריר וקים אחרינא, חד שריר וקים כתבינן תרי שריר וקים לא כתבינן; וכו' ולא אמרו מחק פסול אלא במקום שריר וקים וכשיעור שריר וקים (ב"ב קס: וכו'). — ובסתמ"א: ושטר אדרכתה זו והורדה זו שהדרכנוהו ושהורדנו פלוני הנזכר על הקרקעות הנזכרי' שריר וקיים ברור וחזק (ר"י ברצלוני, ספר השטרות, שער א, 4). וכתבנו וחתמנו ונתננו בידה והכל שריר וקיים (שם, שער כ, ועוד). וחתמנו על שטר כתובה זו בזמן הנזכר לעיל והכל שריר וברור וקיים (רמב"ם, יבום ד לג). כי הרמז הנכלל בספור ההוא וכו' כי פשוטו מדרשו ונסתרו במקומם מונחים ועומדים שרירים וקיימים (ר"י מוסקטו, נפוצות יהודה, יד). דבר א' מן הפסקי' שיש ביד אנשי ק"ק טיקטין לא יפול ארצה וכל דבריהם יהי' שרירין וקיימי' (פנקס ועד ארבע ארצות, שנת תפ"ג, הייליפרין, 89). וברור ושריר וקיים ונאמן ומוחזק יהיה שטר המוהר הזה בכל מקום שיצא (נוסח כתובה ירושלמית, הג"ד מעיר, ברליינר, 4). — ואמר הפיטן: וכל התנאים הללו שרירים וקימים, כצבא השמים בשחק נרשמים, לעדי עד ולעולמי עולמים (ישראל נגארה, ידד דודי, אזהרות לר"ל בר לאונן, נגג). יראו צדיקים וישמחו ויאכלו את פרים, בתעודה ארוכה מני ים, והכל שריר וברור וקים (הוא, שם). — ואמר המשורר: ויקראו סופר לקים כל טהר כהכתה בפרושים, ויכתבו עלי שטר מחזק שריר בתוספת וחדושים (ר"י חריזי, תחכ' ו, קאמינקא, 78).

***שֵׁרִיר**, ש"ז, — כמו שרירות: הרוה את הצמאה להגדיל יספנו, ושריר לבכות ותור עינים כספנו (ר' מנחם בר' מכיר, אחלה את פני, סלית' מנח' יוה"כ).

שְׁרִירוּת, ש"נ, שְׁרִרוּת, — קשיות, במקרא רק בצרוף שרירות לב, כמו קשיות עורף, Härte; dureté; hardness, בפרט בצרוף הלך בשרירות לבו: והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשררות לבי אלך וכו' (דברי כט יח). וילכו

---

[1]) [רק זאת, כלשון חוק וכח, כנראה משמ' המלה בכתוב, ועי' בפרוש העורך משנת תשי"ד למקום. ואין אפוא כאן אלא שמוש מיחד של ב. שָׁרִיר.]

[2]) [ז"א: שתוק.]

[3]) [בשמוש זה שאולה המלה מארמ', ואמנם נהג ש"נ שרירות במשמ' קשיות בלשון המקרא.]

במעצות בִּשְׁרִרוּת לבם הרע (ירמי׳ ז כד, וכעין זה שם יג י). וילכו איש בִּשְׁרִירוּת לבם הרע (שם יא ח). שלום יהיה לכם וכל הלך בִּשְׁרִרוּת לבו אמרו לא תבוא עליכם רעה (שם כג יז). — ושלח את פ׳ (שילך) בשרירות לבו: ולא שמע עמי לקולי וכו׳ ואשלחהו בִּשְׁרִירוּת לבם ילכו במועצותיהם (תהלי׳ פא יא–יב). — והלך אחרי שרירות לבו: ולא ילכו עוד (הגוים) אחרי שְׁרִרוּת לבם הרע (ירמי׳ ג יז). וילכו אחרי שְׁרִרוּת לבם ואחרי הבעלים אשר למדום אבותם (שם ט יג).—ועשה (את) שרירות לבו: כי אחרי מחשבותינו נלך ואיש שְׁרִרוּת לבו הרע נעשה (שם יח יב).—ובמגלות ממדבר יהודה: ולא ללכת עוד בשרירות לב אשמה ועיני זנות לעשות כול רע (סרך היחד, הבכמן, עדה ועדות, 62). אשר לוא ילך איש בשרירות לבו לתעות אחר לבבו ועיניהו ומחשבת יצרו (שם, שם, 70). ועם שרירות לבם יתורו וידרשוכה בגלולים (מגי׳ מגילות ד, סוכה 15). — ובסהמ״א, גם שרירות בלבד, ואף במשמ׳ דעת האדם עצמו, ללא משפט [1], Willkür ; pouvoir arbitraire ; arbitrary power: והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו (רמב״ם, אמרים ג ג). מלך בשרירות לבו ולא זכר מה שעבר עליו מן התלאה (לר׳ מינון המיסם לרמ״ע פלקירא, 14). כי כל התעצמות הוא המשך אחר השרירות וכל המשך אחר השרירות רע אמיתי (פרקי משה כס, כט:). שהיצר הרע וכו׳ ועל כן כביר כח לב להמשיכו אחר שרירותו (ר״מ חלפן, איוב לו ה). — ״ושרירות השכל: וז״ש דוד ע״ה סעפים שנאתי קרא סעפי׳ להולכים אחרי שרירות שכלם בענייני התורה וכו׳ (ר׳ יחיאל מפיסה, מנחת קנאות, קויפמן, 117). — ואמר הפיטן: בילדותו הולך (האדם) בשרירותו (רמב״ג, כתר מלכות, ביאליק-רבניצקי ב, 75). בקראי ענני יום בערתי שרירות לב מרב (פוח, אלפים אלי, שם, 181). שרירות יצרי ישפילני, בהלכי בקרי יבהילני (רמב״ע, מנית מלוני, תכלאל ב ב, כד.). ויקשרו עליו (על הנביא) יחד וכו׳ וכל איש בשררות לסקלו במצות המלך וניבו (ר״י הלוי, יונה מה לך, קיני לת״ב, זמורה ט, 478).

1) [ע״פ הכנה זו במקרא.]

*שְׁרִירוּתִי, ת״ז, — נעשה על דעת האדם ורצונו, willkürlich ; arbitraire ; —ary, נוהג בספרות ובדבור.

*שְׁרִישָׁה, ש״נ, — שה״פ מן שָׁרַשׁ, קל ופע׳: וגריעה שהיא לשון חסרון וכו׳ משמש בהין ולאו כמו לשון שרישה שמתחלק כמו כן בלשון לעז, שלשון שרישה שהוא במשקל קל לעז שלו רציגר, אם בא במשקל חזק כמו ובכל תבואתי תשרש לעז שלו דרציגרש (פרוש כ״י מיוחס לרמב״ס, איוב עו ז). ואין עונש בעולם חמור מזה (מכריתת) השם יצילנו ממנה כי זו השרישה מארץ החיים (ר׳ הלל מוירונה, תגמולי הנפש, לג).

שְׁרִית [1], ש״נ, — כמו שְׁאֵרִית: וגם כל שְׁרִית ישראל לב אחד להמליך את דויד (דהי״א יב לח).—ואמר המשורר: מכלה שטני שרית ישרון והמתיעצים אינם אזורים (רמב״ע, יגון מסק, ביאליק-רבניצקי א, 128).

שרך, עי׳ שרך.

*שְׁרַפְרַף [2], ש״ז, — הדום לרגלים, Fusschemel; escabeau ; foot-stool: שרפרף שניטל אחד מראשיו טמא וכן הכסא שלפני קתדרא (כלים כב ג). לא יעמוד אדם לא על גבי כסא ולא על גבי שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל (ברכ׳ י:). אמרו להם ב״ש לב״ה לדבריכם אדם עושה שרפרף ואח״כ עושה כסא (ת״כ, חגי׳ יב.). כסא לישב (הקב״ה) עליו, שרפרף להדום רגליו (שם יד., סנה׳ לח:).— ובסהמ״א: אפשר גוף הוא (הקב״ה) שיושב על השמים וכו׳ ורגליו על הארץ כשרפרף, אלא משל בעלמא הוא וכו׳ (תשו׳ הגאונים לח, ליק, ל; עין יעקב

1) [עי׳ גם א. שְׂרָה, הערות.]

2) [אמנם מקור המלה, אשר במקומה בא בארמ׳ שבבבלי שרשיפא באותה משמ׳, לא הובהר עד כה. אבל אין זאת אלא מלה שאולה מן האשור׳ שֻׁפַּל שֵׁפִּ, הדום רגלים, בחלוף ר—ל ובשבול הגאים שביה, וכן בא בסור׳ שופלא באותה משמ׳. והשוה כאותו חלוף של של—שר את היחס בין שרשרת שבלשון המקרא ושלשלת בלשון חז״ל.]

בדכ׳ ע, סי׳ קכח). ובשעה שמגיע הכתר לכסא הכבוד וכו׳ אדני שרפרף וכל רקיעי׳ כולם אוחזות חלחלה (מעין חכמה, ביהמ״ד ילינק א, 59). — ואמר הפיטן: דבק במועצות דת כס ושרפרף (מח״ר בן ילמק ס״ן, אדיר ונאה, קרובי שבת אחר שבועות). לבי נשבר נדכה על כס ושרפרף (יוסף ידידיה קרמי, עוה עוה, כנף רננים, כ:).

שרץ[1], ממנו *השרצה, **שריצה, שרץ, שרץ[2].

שרץ[3], פ״ע, שרצו, שרץ, שרצה, שרצו, ישרץ, ישרצו. — פרה ורבה במספר גדול, בפרט שרץ השרץ, שרצו חרקים ותולעים[2]. wimmeln; pulluler; to swarm: ויגוע כל בשר הרמש על הארץ וכו׳ ובכל השרץ השרץ על הארץ (בראש׳ ז כא). וזה לכם הטמא בשרץ השרץ על הארץ החלד והעכבר והצב למינהו והאנקה וכו׳ (ויקר׳ יא כט-ל). וכל השרץ השרץ על הארץ וכו׳ כל הולך על גחון וכו׳ לכל השרץ השרץ על הארץ וכו׳ בכל השרץ השרץ וכו׳ ולכל נפש השרצת על הארץ (שם שם מא-מו). — ושרץ במים: והיה כל נפש חיה (שבמים) אשר ישרץ אל כל אשר יבוא שם נחלים יחיה והיה הדגה רבה מאד וכו׳ (יחזק׳ מז ט). — ועל יד פעלים אחרים במשמ׳ קרובה: כל החיה אשר אתך וכו׳ הוצא אתך ושרצו בארץ ופרו ורבו על הארץ (בראש׳ ח יז). ואתם פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה (שם ט ז). ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו וכו׳ (שמות א ז). — ובמשמ׳ פ״י, הוליד בפריה רבה: ישרצו המים שרץ נפש חיה וכו׳ ויברא אלהים את התנינם הגדלים ואת כל נפש החיה הרמשת אשר שרצו המים למינהם (בראש׳ א כ-כא). ושרץ היאר צפרדעים ועלו ובאו בביתך וכו׳ (שמות ז כח). שרץ (אלהים, את) ארצם צפרדעים בחדרי מלכיהם (תהל׳ קה ל). — ובתו״מ: יכול על הארץ יטמא (העכבר), ירד לים לא יטמא ת״ל השורץ, כל מקום ששורץ (חולין קכו: ואילך). המים מעשה ידיו של הקב״ה והם שורצים שנא׳ ישרצו המים (מדרש תהל׳ קיז א, בובר, רמ). — ובסהמ״א: וכנה אינה פרה ורבה אלא מבשר האדם היא שורצת (הלבוש, חלק או״ח, סמ ט). —ואמר הפיטן: זרעו ישרוץ וסוטן תערוץ מאד יפרוץ חילך (אגודת אזוב, מחזור ויטרי, תלו). בפלאות חיות שמים שרצו חיות במים לעשות לתושיה כפלים (רלב״ג, מי כמוך, איגר, 230) — ובינ׳ פעו׳, **שרוץ: באו אבן פריצים ללשן וכו׳ בעד להכרית שרוצי גשן (ר׳ יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יוצר שבת א חנכה).

— הפעי׳, *השריץ, — המליט בעלי חיים כשרצים: דג טהור מטיל ביצים דג טמא משריץ (ירוש׳ ע״ז ב ט, וכעין זה בבלי ע״ז מ., בכורות ז:). צפרדע אחת היתה והיא השריצה ומלאה את ארץ מצרים (סנה׳ ס״ז:, מד״ר שמות י). יכול כל המשריץ יטמא שאין משריץ לא יטמא אוציא עכבר שחציו בשר וחציו אדמה שאין פרה ורבה (חולין קכז.). עקרב, זה יון, מה עקרב זה משרצת ששים ששים כך היתה מלכות יון מעמדת ששים ששים (מד״ר ויקר׳ יג). —ובמשמ׳ נעשה (העפר) שרץ חי: עכבר שהיום חציו בשר וחציו אדמה למחר השריץ ונעשה כולו בשר (סנה׳ נא.). והוא שהשריץ (העכבר) על פני כולו (חולין קכו:). — ובסהמ״א: בחמישי השריץ מן המים כל מין עוף זכרים ונקבות וכו׳ (פרקי דר״א ט). נתן רשות וכח למים להשריץ גופות כל חיה הרומשת (רלב״ם הנסיה, מגלת המגלה, 53). והמה המשריצים והמטילים הביצי׳ תחם ואחר השרצת ביציה׳ יעופו וכו׳ (ר׳ קלונימוס, אגרת בע״ח ד ב, רנא:). —ואמרו

---

[1]) [עי׳ בהערות שאחר זו.]

[2]) [בשבט יהודה, הוצ׳ שוחט—בער, ע׳ קמח כתוב: משרצית אחת שטבעה בטיט היון וכו׳ ויוציאו דבה על היהודים שהם המיתוה ע״כ, ונראה שאין זו אלא ט״ס, אולי במק׳ משרתת.]

[3]) [אין שרץ בעברי׳ לשון זחילה אלא לשון פריה ורביה בשפע, וכן בכוש׳ שרצ, הוציא (הצמח) נצנים, ואף בסור׳ אין שרץ בא במשמ׳ זחילה ממש. ואף שרץ בעברי׳ ושכנגדו בארמ׳ וסור׳ כנוי הוא לשרצים (וזחלים) ברבוי, ולא יאמר שרץ על שרץ אחד אלא על רבם. ואפשר שנולד השרש בחקוי קול חשרצים, השורקים והמצרצרים, וצ״ע.]

פיטנים ומשוררים: נשים כשרו כי בא עריץ וכו' בבית קדש הקדשים צחנתו השריץ (ר"א קליר, זכור אשר עשה, קיני לת"ב). והשריץ דגים ועופות וחגבים (ר' שמעון בן יצחק, שעשוע יום, קרוב' ב' שבועי'). זרם השרצת שחים ועפים, זיו ובריח לכרת יפים, זבת השריצה צונה ואלפים וכו' (משלם בן קלונימוס, אמומה כפלאותיך, סידמן, מבחר השירה העברית באיטלי', לג). עליון בחמישי השריץ במרץ דגת הים משריצי שרץ (ר' יוסף טוב עלם, אאמיר מסתתר, יוצר שבת הגדול). והשריצו מימי מצולות צפור שמים ודגי הים (ר"י הלוי, אלהים מקדם, זמורה ז, 52). השריץ דגי ימים ותניניהם ותמונות צפרי כנף למיניהם (שוא, אלהים אל מי, פלוק, שם ח. 307). הרקיע והוביש והדשיא והאיר והשריץ בחמישי (ראב"ע, אחד רבה אמונתך, איגר, 225).

—נפעי, *נִשְׁרַץ, — ששרצו והשריצו אותו: מיני השרץ הנשרץ במיעים וכו' וכל מיני השרץ האלה הנולדים ונשרצים מתוספות האוכל (אסף, 36). ובמקואות ובמעינות שזורח עליהם השמש נשרצים ונולדים בהם תולעים וצפרדעים וכו' (שבתי דונולו, פרמוני ליצירה, ורפה, עב.). ודגתם הנשרצת בם (בנחלים ההם) תיים ומתוקים (רש"י, יחזקי מז ט). דג טהור זה שנמצא בתוך הטמא נשרץ בגופו ועוברו הוא ואסור (תוס, בכורות ז:).

שֶׁרֶץ, ש"ז, שָׁרֶץ, — שם כולל לבעלי חיים הפרים במספר מרובה[1], Gewimmel; fourmilière; swarm(ing): ויגוע כל בשר וכו' ובכל הַשֶּׁרֶץ השׁרץ על הארץ (בראש' ז כא). או נפש אשר תגע וכו' או בנבלת שֶׁרֶץ טמא (ויקרי ה ב). וזה לכם הטמא בַּשֶּׁרֶץ השׁרץ על הארץ וכו' אלה הטמאים לכם בכל הַשָּׁרֶץ (שם יא כט–לא). וכל הַשֶּׁרֶץ השׁרץ על הארץ שקץ הוא וכו' ולא תטמאו את נפשתיכם בכל הַשֶּׁרֶץ הרֹמש על הארץ (שם שם מא–מד). — ושרץ המים: וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת בימים ובנחלים מכל שֶׁרֶץ המים וכו' (שם שם י). — ובדומה לזה, שרץ אשר שרצו המים: ישרצו המים שֶׁרֶץ נפש חיה וכו' (בראש' א כ). — ושרץ העוף, בשמ' שרץ מעופף שאינו עוף וצפור: כל שֶׁרֶץ העוף ההלך על ארבע וכו' וכל שֶׁרֶץ העוף אשר לו ארבע רגלים (ויקרי יא כ–כג). וכל שֶׁרֶץ העוף טמא הוא לכם (דברי' יד יט). — ובתו"מ: ודם השרץ אין חייבין עליו (בכורים ב ז). שמונה שרצים האמורים בתורה, הצדן והחובל בהן חייב (שבת יד א). לא תהא זו (טומאה מן המת) קלה מן השרץ (ר"מ, נזיר ז ד). קולית נבלה וקולית השרץ הנוגע בהן סתומים טהורים וכו' ביצת השרץ המרוקמת טהורה (חולין ע ה–ו). תרנגול שבלע את השרץ ונפל לאויר התנור טהור (כלים ח ה). כל השרצים אינם פוסלים חוץ מן החולדה מפני שהיא מלקת וכו' (פרה ט ג). אם יהא השרץ בידו של אדם אפילו טובל במי שילוח ובכל מימי בראשית אינו טהור לעולם השליך השרץ מידו עלתה לו טבילה בארבעים סאה (תוספת' תעני א ח, וכעין זה ירוש' שם ב א, בבלי שם טז.). תלמיד ותיק היה ביבנה שהיה מטהר את השרץ במאה וחמשים טעמים (עירובי יג:). אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו שאם תזוח דעתו עליו אומרין לו חזור לאחוריך (יומא כב:). אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר שרץ מן התורה (רב יהודה אמר רב, סנה' יז.). כל השרצים יש להן ארס, של נחש ממית של שרצים אינו ממית (שמואל, ע"ז לא:). — *פרשת שרצים, שֵׁם פרשה בספרא שמיני. — ובספה"א: ושני לאוין כתובין בשרץ סתם וכו' ומשמע בין שרץ המים ובין שרץ הארץ (רש"י, מכות טז:). כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו וכו' (רמב"ם, הל' תשובה ב ג). ויקראו השרצים כן להיות תנועתם תמידית לא ינוחו ולא ישקוטו, וזהו שרץ שהוא' רץ (ר"י קארו, תולדות יצחק, בראש', ו:) והן בכלל השרצים שנקראו גם כן על שם שרצים ושבים תמיד ולא ינוחו (ספר החיים, ב. ה, כד:).

[1] [מֻשג השרץ במקרא אינו ברור כל צרכו, ואין לראות בו מֻנח מדעי אלא כנוי עממי לכל אשר שורץ, פורה ורבה, ושאינו לא חיה ובהמה ועוף ודג מסוימים אלא קבוצה קבועה של בעלי חיים הבאים בשפע ביחד.]

א. שרק[1], ממנו °משרוקית, שרוקה, שריקה, שרק, שרקה.

ב. שרק[2], ממנו °ב. שרק.

א. שָׁרַק[3], פ״ע, שרק, שרקו, אשרקה, ישרק,— השמיע קול צפצוף ולחישה, pfeifen, zischen; siffler; to whistle, hiss, בפרט בקול זרוז וקריאה כסימן לבוא: ונשא נס לגוים מרחוק ושרק לו מקצה הארץ (ישע׳ ה כו). והיה ביום ההוא ישרק יי׳ לזבוב אשר בקצה יארי מצרים ולדבורה וכו׳ ובאו ונחו כלם וכו׳ (שם ז יח). אשרקה להם (לאפרים) ואקבצם כי פדיתים (זכר׳ י ח).—ושרק בחשתוממות[4] על דבר: והבית הזה יהיה עליון כל עבר עליו ישם ושרק וכו׳ (מ״א ט ח). כל עבר עליה (על העיר) ישם וישרק על כל מכתה (ירמ׳ יט ח; מט יז; וכעין זה שם נ יג). זאת העיר העליזה וכו׳ איך היתה לשמה מרבץ לחיה כל עובר עליה ישרק יניע ידו (צפני ב יה). ספקו עליך כפים כל עברי דרך שרקו וינעו ראשם וכו׳ פצו עליך פיהם כל איביך שרקו ויחרקו שן וכו׳ (איכה ב יה–יז). — ושרק הרוח: ישאהו קדים וילך וישערהו ממקמו וכו׳ ישפק עלימו כפימו וישרק עליו ממקומו[5] (איוב כז כא–כג). — ובתו״מ: ותעל הצפרדע וכו׳ צפרדע אחת היתה, שרקה להם והם באו (סנה׳ סז:, מד״ר שמות י). — ובמהמ״א: שור גועה אריה שואג וכו׳ יונה מהגה נץ מצפצף וכו׳ נחש בפיו היה שורק והיו חולי ירושלים מתרפאין מקולו (כתר ואיפודרומין של שלמה המלך, ביהמ״ד ילינק ה, 35). והאש שורקת ומתנועעת תמיד ורוח ממוצע וכן מדת הדין שורק תמיד וצועק וכו׳ (פרוש הגר״א לס׳ יצירה, ו ג). — והגה שורק, אחד מן ההגאים זסשר״ץ, Zischlaut; sifflante; sibilant: מ״ם דוממת, שי״ן שורקת, א׳ אויר וכו׳ (ס׳ יצירה, שם). — ואמרו פיטנים ומשוררים: קם ושן חרק ונאצות שרק (ר״א קליר, אז קולך, קרובי׳ שבת זכור). ספקו חרקו שרקו מוני (הוא, איכה השחרתי, קינ׳ ת״ב). כף ספקו, שן חרקו גם שרקו וישחקו (רא״ע, אישה בני עליון, אגר, 144). ובאדום אין הדר, לכל חכם הוא דר באדמת בן קדר, ועלינו שרקים (הוא, כדוד השיר אוני, כשנה א, 25). ראו בן שורק (היין) לשמחות שורק ולאנחות שנו חורק (ר״י חריזי, תחכ׳ לג, 265). ואויבתה אשר בה שרקה, תשרק את בשרה לבתרים, כגזרת ים סוף לגזרים (יוסף פיאמיטה, קול יונה, פזמי׳ לתענית תורה, מחזור איטל׳ ב, קלט:).

—פעל, °שֵׁרֵק, — כמו קל: הבט משרקיך ושמע קול זועקיך לשוני יהגה צדקיך (אמפוך פים, רשות לעבודת יוה״כ, Elbogen, Stud. 156).

ב. °שָׁרַק, פ״י, — טח, מרח[1]: שריקא[2] טויא, לשרוק ולטוח שמן וביצים מגולגלין על הצלי כשהוא חם (רש״י, שבת קט.).

— התפ׳, °השתרק, החליקו רגליו, ausgleiten; glisser; to slip, slide: בהמה שנפל׳ מן הגג כשאינה יודעת או רוח דוחפתה או נשתרקא או נגררה (הלכ׳ פסוק׳ יהודאי גאון, 145). שלא ישתרקו רגלי כהנים (ערוך ערך שרק).

---

1) [עי׳ בהערה לא. שרק.]

2) [עי׳ ב. שרק, הערה.]

3) [גם בארמ׳ ובסור׳ בא שרק באותה משמ׳, וכן בא משרוקיתא (עי׳ משרוקית) ככלי נשיפה בדנ׳ ג ז ועוד. אפשר שנולד הפעל כחקוי לקול השריקה, אך יתכן כי לפנינו בעקר צורת שפעל קדומה כלשון הרקת הנשימה בכמה מקומות באים צרופים כגון שמה ושרקה, ואפשר שמכאן התפתח שרק, סרק בלשון ריקנות וסריקה, שממנה גם מסרק (שאף אפשר לשרק בו כבמשרוקית). לפי הנאמר בערך שקד, עמ׳ 7417, יתכן שיש לגרס בתה׳ קב ח ושרקתי במק׳ ושקדתי כצפור.]

4) [עי׳ בהערה שלפני זו.]

5) [כלו׳ אעפ״י שהרשע יקפץ את כפיו על הונו, ישרק וישערהו הרוח מידו. ועי׳ בדברי העורך למקום בפרושו לאיוב משנת תשי״ד.]

---

1) [ע״פ שמוש זה של שרק, אשתרק בארמ׳ שבתו״מ.]

2) [נ״א שירקא, על יסוד בטוי זה ולפי אחד הפרושים המובאים עליו בדברי הערוך הציע המחבר שריק במשמ׳ מיץ אבטיח לשמוש הלשון החיה, ועי׳ בהערתו בערך אבטח, עמ׳ 20.]

שרקה, ש״נ, — שה״פ מן שרק: ושמתי את העיר הזאת לשמה ולשרקה (ירמ׳ יט ח, וכענין זה עוד כט ט, יח; כט יח; דהי״ב כט ח). והיתה בבל לגלים מעון תנים שמה ושרקה מאין יושב (ירמ׳ נא לז). למען תתי אתך לשמה וישביה לשרקה (מיכה ו יו)

***שרקרק**[1], ש״ז,—מין ממיני העופות הטורפים[2] השורק בקולו: אמר רב יהודה קאת זו חקיק רחם זו שרקרק (חולי סג.).—ובמשמ׳ צפור מגוונת בעלת נוצה מבריקה, המנקרת בעצים, merops apiaster, נוהג השם היום בספרות ובדבור.

שרר, ממנו שׁר, א. שריר, ב. *שריר, שרירות, *שרר, שׁרר, שׁרר.

***שרר**[3], ש״ז, כמו שׁרר, טבור,—ואמר הפיטן: סלה כל אבירי, הטבור והשרר, רטיה ומזור אין לברר, באין מתעיל ומזורר (ר׳ אלעזר בן יהודה בן קלונימוס, מי יתן, קינ׳ ת״ב).

שרר[4], ש״ז, כנ׳ שררך — מלה לא ברורה במקומה: שררך אגן הסהר אל יחסר המזג (שה״ש ז ג).

—וכתו״מ במשמ׳ טבור: א״ל טורנוסרופוס הואיל הוא חפץ במילה למה אינו יוצא מהול ממעי אמו א״ל ר׳ עקיבא ולמה שוררו יוצא בו, לא תחתוך אמו שוררו (תנחו׳ תזרע, תזריע ז). וש״ה שררך אגן הסהר וכו׳ מדבר בסנהדרין של ישראל שהיתה נתונה בלשכת הגזית והיא משולה כשרר ולמה נמשלה כשרר אלא מה השרר הזה נתון באמצע הגוף כך היתה סנהדרין של ישראל נתונה באמצעו של בית המקדש (שם במד׳ ד).—ובסהמ״א, גם בי״ר שררים: יאסף ויתקבץ הסם ויורד בשררו ויתנפח מעט מעט (ר״י הלוי, אשכול הכפר, מה). וכן ספר לי אדוני אבא מארי יצ״ו שראה במצרים שנולדו ב׳ ילדים צלובים שתי וערב גבי חלצי האחד על גבי חלצי האחר ונזונים משורר[1] אחת (מסה בטיילי סקלאי, ס׳ עליות, הקדס ג ה—ב, 71). והנה מחלק החיצון וכו׳ נעשית השלי׳ וכו׳ ובצירוף השרר שהוא חוט הטבור נקרא בל״ל שעקינדינא (צרוך מסקלות, הפלרם אדם, ג:). — ואמרו פיטנים ומשוררים: והחקה והמצוה מתוקה, אשר שקוי נתונים לשררים (רב לסלל גאון, ללור יעקב, דוידזון, Huca 1926, 240).

שרר[2], שׁורר, שׁוררי, שׁוררי, שׁררי, ש״ז, — אויב, שונא, Feind, Angreifer; ennemi, aggresseur; enemy, aggressor: יי׳ נחני בצדקתך למען שׁוררי (תהלי׳ ה ט). ונחני בארח מישור למען

---

1) [מן הארמ׳ שבתו״מ, ועי׳ בהערה שאחר זו.]

2) [עי׳ רחם, עמ׳ 6540. ואמנם אין לקבע אם כון רב יהודה לאותו עוף טורף שהוא לדעת החכמים היום הרחם. ובבבלי שם נאמר בהמשך בארמ׳: אמ׳ רב ביבי בר אביי והוא דיתיב אמידי ועביד שרקרק (ז״א ומצפצף בקול שרקרק, נ״א שריקריק) וגמירי דאי יתיב אארעא ושריק (נ״א ועביד שריקריק, עי׳ ד״ס) אתי משיחא שנאמר אשרקה לחם ואקבצם.]

3) [על פי מבטא לא מדויק של שררך (עי׳ שׁרר) שבכתוב, בקמץ גדול.]

4) [אמנם אין ספק במשמ׳ המלה שׁרר, ששמשה כמו טבור בתו״מ, וכמו שׁר במקרא, וזאת גם כונת הנקוד בכתוב, ואם נקבל את קריאת המסרת אין מקום לפרושים אחרים שהצעו. אלא שכנראה לא כונה המסרת, כי מה ענין לחשוות את הטבור לאגן (ולפי החמשך לאגן של יין, ולא של מים או של הירה, כפי שתובנה המלה סהר, ועי׳ שהר בהערות) שלא יחסר בו המזג (עי׳ תהלי׳ עה ט: ויין חמר מלא מסך)? דברים כאלה לא יאמרו אלא על מקום שהמאהב שותה או יונק ממיצו, כגון החך, השדים וכדו׳, כנאמר שם פס׳ ט וכו׳: ויהיו נא שדיך כאשכלות הגפן וכו׳ וחכך כיין הטוב וכו׳, ואולי יש לנקד: שֶׁרְרֵךְ (ז״א ריר חכך), או אף לגרס שדדך אגן הסהר לא יחסר המזג, ולא לאגן הכונה אלא למה שיש בו, וצ״ע.]

1) [כך צ״ל, ובנדפס: משורה.]

2) [רגילים המפרשים לגזר מלה זו מן שׁור, במשמ׳ ראה, וכאלו: ארב, וכן רגילים הם לבאר כלשון אויב ואורב גם בשׁוררי (תהלי׳ נד יג). ואולם, כמבאר בהערות העורך, בעמ׳ 6994, אין להניח משמ׳ זו של שׁור (כאלו ארב באיבה) במקרא, ויתכן שיש לגזר שׁרר, שׁורר במשמ׳ אויב מן שרר במשמ׳ עריץ, תוקף, וצ״ע.]

שׁרְרִי (שם כז יא). ישוב הרע לְשֹׁרְרָי באמתך הצמיתם (שם כד ז), שאפו שׁוֹרְרַי כל היום (שם נו ג). אלהים יראני בְשֹׁרְרָי (שם נט יא).—ואמר הפיטן: רעוץ ארי בלי צרי, דחוי חרי ב ש ו ר ר י מצוררי וזה פרי דבר מרי בבקרי משבות (כאצ״ע, אני אני, שער ססיה, 149).

א. **שרש**[1], ממנו *הִשְׁרָשָׁה, **הִשְׁתָּרְשׁוּת, **מְשָׁרֵשׁ, שָׁרֵשׁ, שֹׁרֶשׁ, *שָׁרְשִׁי, **שָׁרְשִׁיּוּת.

ב. **שרש**[2], ממנו ב. שָׁרֵשׁ.

שָׁרַשׁ, קל לא נמצא[3].

—פעי, שֵׁרֶשְׁךָ, תְּשָׁרֵשׁ,—שֵׁרֵשׁ, עקר את שרשי הצמח, entwurzeln; déraciner; to uproot: כי אש היא עד אבדון תאכל ובכל תבואתי תְשָׁרֵשׁ[4] (איוב לא יב). — ובהשאלה, שֵׁרֵשׁ את האדם, הכרית והשמיד אותו: גם אל יתצך לנצח יחתך ויסחך מאהל וְשֵׁרֶשְׁךָ מארץ חיים סלה (תהלי נב ז).—ואמר בן סירא: עליך תאכל ופריך ת ש ר ש והניחתך כעץ יבש (ב״ס גניי ו ג).—ובתו״מ: נטועה ונמלך לזורעה לא יאמר אזרע ואח״כ א ש ר ש אלא מ ש ר ש ואח״כ זורע, אם רצה גומם עד פחות מטפח וזורע ואח״כ מ ש ר ש (כלאי ב ז). המדל בזיתים בש״א יגום ובה״א י ש ר ש (שביעית ד ד). ואין מחייבין (בשביעית) ל ש ר ש את הלוף אבל מניחו כמות שהוא (תוספתי שם ב יא). ה מ ש ר ש עיקר חרוב וסדן שקמה לעצים מותר לשדה אסור (שם שם ג יז). (המוכר) זיתים לקוץ אינו רשאי ל ש ר ש את כולן באחד וכו׳ ובדקלים מ ש ר ש ונוטל (שם ב״ב ד ז). ארבעה מלקטין עשבין מ״מ ובלבד שלא י ש ר ש ו (ר׳ לעזר, ירוש׳ ב״ב ה א). בדקלים ובארזים חופר ו מ ש ר ש[1]), לפי שאין גזען מחליף (ב״ב פ: ועוד).—ובסהמ״א: והמותר אסרת והאסור החרת והשרשים ש ר ש ת והענפים השרת (דונש, פתיחת תשובותיו על מנחם, עמ׳ 6).—ואמר המשורר: דברו בגאות אותי ל ש ר ש (קלונימוס בר שבתי, אזעק, מבחר שירת איטלי, שירמן, קב). כמו רוח ת ש ר ש או תשבר ברוש אדיר ולא יזיק לקנה (ר״מ הנגיד, משל כוס, בן משלי, אברמסון, 320). שורש פורח ש ר ש ת ונחל נובע יבשת (כאצ״ע, מי כמוך אשם ים מבלעדיך, איגר, 230).—ואמר המליץ: הכל צפוי ונשקף ל ש ר ש ך מארץ חיים (ר״מ פפנהים, ארבע כוסות, כוס ביד ה׳, ב).

— פעי, שׁרֵשׁ[2]), שֹׁרָשׁוּ[3]), יְשֹׁרָשׁוּ, — שֹׁרַשׁ, הכה שֹׁרֶשׁ בקרקע, נקלט הצמח באדמתו: אף בל נטעו אף בל זרעו אף בל שֹׁרֵשׁ בארץ גזעם (ישעי מ כד). נטעתם גם שֹׁרָשׁוּ ילכו גם עשו פרי (ירמי יב ב). — ובמשמ׳ נעקר, נכרת: אזרעה ואחר יאכל וצאצאי יְשֹׁרָשׁוּ (איוי לא ח).

—הפעי, יַשְׁרֵשׁ, תַּשְׁרֵשׁ, — הִשְׁרִישׁ את הצמח, את שרשיו, נטע שרשם: הבאים[4]) יַשְׁרֵשׁ יעקב יציץ ופרח ישראל ומלאו פני תבל תנובה (ישעי כז ו).

---

[1]) [עקר השרש הוא כש״ע שֹׁרֶשׁ, שכנגדו גם בכנענית שרש, בארמ׳ ובסור׳ שִׁרְשָׁא, שֶׁרְשָׁא, שָׁרְשָׁא, באשור׳ שֻׁרְשֻׁ, באוגרית׳ שרש, בערבי׳ המדברת בא״י שִׁרְשׁ (עי׳ דַלְמַן, Palest. Diwan עמ׳ 14, 26), שממנו נגזר הפעל בשמושיו. מלים אחרות שחשוו ע״י חוקרים אין להן קשר נכר לשרש זה, ועי׳ ב. שרש.]

[2]) [עי׳ ב. שָׁרֵשׁ, הערה.]

[3]) [אך עי׳ בהערה לבנין פֻּע׳.]

[4]) [אמנם, הואיל ומדבר כאן על פעלת האש, אפשר שצדקו הגורסים כאן: תִּשְׂרֹף.]

[1]) [לבנין זה הכונה גם בתעני׳ כה:, כגרסת כתבי היד בהוצאת צ. מלטער (ניו יורק תרפ״ח): מ ש ר ש. וברב הדפוסים: ומשריש.]

[2]) [יש רואים בצורה זו בנין פּוֹעֵל, ואלה דברי רד״ק בפרושו לכתוב: שרש, ענינו כמו נשרש, והוא מהבנין אשר לא נזכר פעלו על דרך המרובע, ע״כ. ואמנם בערב׳ הצורה המקבילה בנקודה היא פֻּעִּלַ, אך אין להניח שלכך כונת הנקוד. ואפשר שראו הנקדנים כאן בינ׳ מבנין קל, ועל כן שגו בנקוד הפעל.]

[3]) [יש רואים גם צורה זו כצורת פּוֹעַל או פּוֹעַל, ואלה דברי רד״ק בפרוש הכתוב: שרשו, מבנין פעל הכבד אשר על דרך המרובע וכן בל שרש בארץ גזעם, ע״כ.]

[4]) [כפי שהוראה העורך בהלשון והספר ג,

פנית לפניה וַתַּשְׁרֵשׁ שרשיה ותמלא ארץ (תהלי פ י). ועי׳ ב. שֵׁרֵשׁ.—ובתו״מ, גם במשמ׳ הכה שרש: מאימתי תבואה מתקרשת, משתשריש (כלאי ז ז). האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ר״ה מתעשרין לשעבר (שביעי׳ ב ז). ואם השרישו קודם לעומר העומר מתירן (חלה א א). תבואה שהשרישה הרי זו אסורה (תוספתי כלאים ד יב). אם זרעו מתחילה לורע וקצתו השריש לפני ראש השנה ומקצתו השריש לאחר ראש השנה אין מעשרין הימנו על מקום אחר (שם שביע׳ ב ה). חורשין בית השלחין עד ראש השנה, רבי אומר עד לפני ראש השנה שלשה ימים כדי שיזרע וישרש ויטע וישרש, ואילן עושה שרשים לשלשה ימים, רבי אומר עד לפני ראש השנה שלשה חדשים כדי שיזרע אורז וישריש ויטע אילן וישריש (ירוש׳ שביע׳ ב ב).—°ובהשאלה על מכה בגוף: ואם היה בה מכה והיא עולה בין חריץ לחריץ ולא השרישה מכיון שהבשר בריא אפילו יש בו יותר מכשיעור כשירה וכו׳ אם יש בכוליה ענבה (ויש בה שרשין) בינונית אם לא השרישה כשירה ואם השרישה פסולה (טריפות דארץ ישראל, הרכיץ א ב, 315). — °השריש שֹׁרֶשׁ, קבע עקר ויסוד: וכבר השרישו הקראים שורש עם אנשים שהיו דוחים תורה שבעל פה ומתחכמים בטענות (ר״י א״ת, כוזרי ג סה). וזה מה שברח ממנו הרב המורה ז״ל בזה השורש אשר השרישו בידיעת השם יתברך (רלב״ג, מלחמי ה׳ ג ב).—°ובלא מלת שֹׁרֶשׁ, באותה משמ׳: כי יציאת המרכז גם כן יש בו מן היציאה ממה שהשרישו אריסט״ו (ר״מ א״ת, מו״נ ב כד). שהם הניחו הפך מה שהשרישו ארסטוטלס (רלב״ג, מלחמי ה׳ א ד). הנה כבר השרישנו הנביא ירמי׳ ע״ה רגע אדבר וגו׳ ושב הגוי מרעתו ונחמתי (ר״י אברבנאל, פ״א א, ויאמר ה׳ אל שמואל).—°ובדקדוק, במשמ׳ קבעאות כאות השרש, ולא כנוספת: נמצא הפותר משריש אלף באבחת (מנחם, מחברת, אבח, 12). ונון נוער השריש ונון נגע הוריש (תשו׳ דונש על מנחם, עמ׳ 24). ומ״ם מות הוריש ונו״ן נגע השריש (תלמידי דונש, עמ׳ 13).

— התפ׳, *הִשְׁתָּרֵשׁ, — הִשתרש השרש, התפשט בתוך הקרקע, וגם בהשאלה השתרשו הדברים, חדרו ונכנסו בשרשים: ולמה נמשלו בנטיעה, כשם ששרשיו של אילן משתרשים[1]) לכל מקום כך דברי חכמים נכנסים ומשתרשים[1]) בכל הגוף (ר׳ נתן, מד״ר במדי יד).—*ונשתרש אדם בחטא, התרגל בו: מפני מה אמרו אם טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמשה, מפני שנשתרש בחטא (תוספת׳ ב״ק ז ב).—*ובמשמ׳ שֹׁרַשׁ ונעקר: ודואג נשתרש מחיי העולם הזה ומכל חיי העולם הבא (תנחו׳ בובר, מצורע, ד).—ובסהמ״א: בהתבונן ברוב הבריאה ומה שנשתרש ממנה בנפש המשתכל (ר״י א״ת, כוזרי ה ב).

—קל, °שָׁרַשׁ[2]), — עקר, כמו פע׳, שֵׁרֵשׁ: בט״ו תקפ״ט אחר עיבור עקור מלשרוש[3]) (סימן הדחיות בקביעת שנים). — ואמר הפיטן: ושרט מגוף גרע פן תהי לשרוש (ר״י גיקטילה, אזהרות, זולאי, ספר היובל לאפשטיין, 167).

— נפעי, °נִשְׁרַשׁ, — בדקדוק, אות נשרשת, אות שרשית, שהיא משֹׁרֶשׁ התבה: להורות האותיות הנשרשים והבאים לשרת תוך המלה ושתי קצותיה (מנחם בן סרוק, פתיחת המחבר ברא״ב מחב׳ מנחם). מרתה, כמו למרה וכו׳ והתי״ו היא במקום ה״א הנשרשת בתיבה מרה (רש״י, שמות טו כג). והטמאה את העם הזה, והתי״ו מודגשת לפי שתבא במקום שתי תוי״ן, האחת נשרשת שאין מיתה בלא תיו, והאחרת משמשת כמו אמרתי חטאתי עשיתי (הוא, שם כג כז). ובי״ת של בצעננים אומר אני שאינה נשרשת בתבה אלא משמשת היא (הוא, ישע׳ לג כ).—ובמשמ׳ נעקר: ומצינו

עמ׳ 399, אין מלת הבאים כאן לשון ביאה, אלא היא מ״ר מן הַבָּא בה״א שרשית, שפרושה: פֶּרַח, צמח פורח, כהוראת הבתא, מ״ר הַבָּא בסור׳, והכונה: צמחי פרחים יטע יעקב ויציץ ופרח ישראל זכו׳.]

1) [בפסיקי רב׳ (ציום השמיני, מ:): משתילים.]

2) [ע״פ תבנה זו של הארמ׳ שבמקרא: הן לִשְׁרֹשִׁי (עזרא ז כו).]

3) [כלו׳ אם יהיה מולד תשרי אחר שנה מעוברת ביום ב בשעה ט״ו ותקפ״ט חלקים או יותר מזה, יש לדחות ולעקר את ראש השנה מיום זה ליום ג.]

בדואג הארומי וכו' נ ש ר ש [1]) מחיי העולם הזה ומחיי העולם הבא (ר"י אלנקאוה, מנורת המאור ג, 339).—ואמר המשורר: היקטף יחיד אביו באבו וכו' ו י ש ר ש בהגמל ילודו והוא שרש לשר גמל חסדים (ר"ש הנגיד, הכימים, בן תהלים, הברמן ג, 11).

—הפעי', הִשְׁרִשׁ,—נאחז, או נאחז בו דבר כשרש בקרקע: מפני השענו על מה שכבר נודע ו ה ו ש ר ש שלא תבא נבואה וחזון אלא בחלום או במראה וע"י מלאך (רלב"ג, מלחמות השם ב מא). כי הנפש המחשבית אשר ת ו ש ר ש מהתמזגות היסודות ומכח החמר והפועל היא מיוחדת (ר"י מפיסא, מנחת קנאות, קופמן, 70). שכבר ה ו ש ר ש נ ו שהידיעה האלהית לא תבטל טבע האפשר (ר"י אברבנאל, ס"א כג א, ויגידו לדוד). כדי שנהיה מ ו ש ר ש י ם בידיעת העקרים האלה והאמונה האמיתית תהיה חקוקה בלבבנו (ר' טוביה כץ, מעשה טוביה, פתיח', א:).—ואות מְשרשת, כמו נשרשת, שהיא מן השרש: ולא יתכן לפרש צמתך לשון צומת שתהא התיו מ ו ש ר ש ת בתיבה (רש"י, תה"ם ד א).

ב. שָׁרַשׁ [2]), קל, לא נמצא במקורות.

—הפעי', הִשְׁרִישׁ, רק בינו' מַשְׁרִישׁ, קנטרן, רגזן, zänkisch; querelleur; cantankerous: כי לאויל יהרג כעש ופתה תמית קנאה, אני ראיתי אויל מַשְׁרִישׁ [3]) ואקוב נוהו פתאם (איוב ה ב–ג).

---

[1]) [במדרש (תנחו' בובר, מצורע, ז): נשתרש, עי' החפ'.]

[2]) [עי' בהערה שאחר זו.]

[3]) [אלה דברי העורך בפרושו משנת תשי"ד: מה עניין לדבר כאן על אויל 'משריש' דווקא, אם נבאר ביטוי זה כפי ההבנה הרגילה: אויל שהכה שרשים בארץ? הלא על כעסו ולא על הצלחתו של האויל מדבר. ועל כן מסתבר, שלפנינו מלה משרש 'שרש' אחר, שהוא 'שרש' a) בערבית (כדוגמת שַׁמַשׁ בערבית במקום שֶׁמֶשׁ בעברית), ושהוא בא בלשון זו בבנינים שונים במשמעות: היה נרגז, רע לב וקנטרן: אני ראיתי אויל קנטרן כזה, ע"כ.]

---

a) شرس

שֹׁרֶשׁ [1]), ס"ז, כנ', שָׁרְשִׁי, שָׁרְשֵׁךְ, שָׁרְשׁוֹ, שָׁרְשָׁם, ס"ר שָׁרָשַׁי, שָׁרָשָׁיו [2]), שָׁרָשֶׁיהָ, — תחתית הצמח השרוי באדמה שדרכו הצומח יונק מים ותמרי מזון, Wurzel; racine; root: ויעל כיונק לפניו וכשרש מארץ ציה (ישע' נג ב). ויהי לגפן סרחת שפלת קומה לפנות דליותיו אליו ושרשיו תחתיו יהיו וכו' והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה עליו ודליותיו שלחה לו וכו' (יחזק' יז ו–ז). הלא את שרשיה ינתק ואת פריה יקוסס ויבש וכו' למשאות אותה משרשיה (שם שם ט). וייף בגדלו בארך דליותיו כי היה שרשו אל מים רבים (שם לא ז). ותשרש (הגפן) שרשיה ותמלא ארץ (תהל' פ י). אם יזקין בארץ שרשו ובעפר ימות גזעו (איוב יד ח). שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי (שם כט יט). הקטפים מלוח עלי שיח ושרש רתמים לחמם (שם ל ד).—ושלח שרש, הכה שרש, במשמ' פשוט, הדרו שרשיו בקרקע וכד': והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו (ירמי' יז ח). יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון (הוש' יד ו). — ובהשאלה: פן יש בכם שרש פרה ראש ולענה (דברי כט יז).—ובמליצה על בני אדם ועל עם [3]): ויספה פליטת בית יהודה הנשארה שרש למטה ועשה פרי למעלה [4]) (מ"ב יט ל). ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה (ישע' יא א). והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עמד לנס עמים אליו גוים ידרשו (שם יא י). כי משרש נחש יצא צפע

---

[1]) [עי' א. שרש, הערות.]

[2]) [אלה דברי ריב"ג בס' הרקמה שער ל (מהד' וילנסקי, עמ' שמב): ויך שרשיו, משפטו שָׁרָשָׁיו בקמץ חטף תחת השין, כי האחד שרש, על דמיון חדש, וכאשר יאמר לחדשיו יכבר, כן היה ראוי שיהיה שרשיו על הדמיון הזה גם כן, ע"כ. ואין כונתו אלא שיהיה מבטא הקמץ הזה כמבטא הקמץ הנקרא היום קטן, כהערת המהדיר שם.]

[3]) [בכתוב בשופט' ה יד: מני אפרים ש ר ש ם בעמלק אחריך בנימין בעממיך, שהוא חלק מתאור פלגות השבטים שבאו לקרב עם ברק ודבורה, אין קריאת המסרת מסתברת. ולפי דברי העורך, הלשון והספר ב, 127, אולי הכונה, בשבול האותיות ש ר ש ם ב ע מ ל ק, לקריאה: מני אפרים שָׁלְשָׁם עִם בָּרָק, וצ"ע.]

[4]) [השוה בכתבת אשמנעזר מלך צידון (סלושץ, אוצר, 11, 20 וכו': אל יכן לם ש ר ש ל מ ט ופר למעל ותאר בחים תחת שמש.]

(סס יד כט). על גל שרשיו יסבכו (איוב ח יז). ועמד מנצר שרשיה כנו (דני' יא ז). — וכריתת השרש והשמדתו, כמשל להשמדת בני אדם ועמים: שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה (ישעי' ה כד). והמתי ברעב שרשך ושאריתך יהרג (סס יד ל). הכה אפרים שרשם יבש פרי בל יעשון (הושע ט טז). ואשמיד פריו (של האמורי) ממעל ושרשיו מתחת[1] (עמוס ב ט). אשר לא יעזב להם (לרשעים) שרש וענף (מלאכי ג יט). מתחת שרשיו יבשו וממעל ימל קצירו (איוב יח טז) — ועל הרים ועל ים: בחלמיש שלח ידו הפך משרש הרים (סס כח ט). — ושרש הרגלים וכדו', תחתיתם: על שרשי רגלי תתחקה[2] (סס יג כז). — ושרש הים (העליון, שבשמים) באותה משמ': הן פרש עליו אורו ושרשי הים כסה (סס לו ל)[2]. — ועל משג מפשט, שרש דבר, שרש החטא, סבת האשמה: כי תאמרו מה נרדף לו ושרש דבר נמצא בי[3] (סס יט כח). — ואמר בן סירא: ברכת אב תיסד שרש וקללת אם תנתש נטע (ב"ס גני' ג ח, יג). — ובמג' ברית דמשק: ויצמח מישראל ומאהרן שורש מטעת לירוש את ארצו (רבין א ז, 3). — ובתו"מ: היו שרשין יוצאין לתוך שדה חבירו מעמיק שלשה טפחים (ב"ב ב יב). ותעולה מן הגזע שלו, ומן השרשים של בעל הקרקע (סס ה ד). לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין (אבות ג יז). אלו לא מיטמאין ולא מטמאין ולא מצטרפין, שרשי קולסי הכרוב וכו' (עוקצ' א ד). שורשי קולסי כרוב שיבשו אסורין בהנאה (תוספת' שביעי' ז יז). שורשי חיטה בוקעין בארץ נ' אמה, שורשי תאינה רכים בוקעין בצור (בבל רב יהודה, ירוש' ברכ' ט ג). אין הארץ שותה אלא לפי חיסומה, אם כן מה יעשו שורשי חרוב, מה יעשו שורשי שקמה (ר' ישמעאל בן אלעזר, סס סס). בשעה שהבקר עובר בכליו השרשין מהלכין מן הצד, ובשעה שאין הבקר עובר בכליו אין השרשין מהלכין מן הצד (סס שביעי' א ג). הנוטע בעציץ שאינו נקוב חייב בערלה, ר' יוסי אמ' מפני שהשרשין מפעפעין אותו (סס ערלה א ג). שרשים שדרכן להחליף (סס בכורים א א). דבי ר' ינאי אמרו, הרואה את הצל זהו שורש, הרואה את החמה זהו גזע, ר' חמא בר עוקבה בשם ר' יוסי, העולה משרשיו ומגזעו זהו שורש, מגזעו ולא משרשיו זהו אילן (סס ב"ב ה ה). מטיבורו אדם נוצר ומשלח שרשין מיכן ומיכן (אבא שאול, סס נדה ג ג). שרשי אילן שגבוהין מן הארץ שלשה טפחים או שיש חלל תחתיהן שלשה טפחים וכו' (עירוב' ק.). התמרה הזו נוטעין אותה ומעלה שרשין מכל צדדיה (תנחו' צובר, שמיני ד). — ובספה"א: ובן ראובן שחפר בור וירד ומצא שרשי אילן של שמעון בתוך שדהו קוצץ וחופר והעצים שלו וכו' וכל שורש שמצא בתוך שלשת טפחים קוצצו ואינו חושש וכו' (רמב"ם, שכנים י ז). — וכהשאלה שבמליצה: קח שרשי השפלות וענפי השכלות ועשבי המצוה ושבולת הענוה ופרח הצדקה וכו' ותבתוש במכתשת החרטה (ר"י חריזי, רפואות הגוויים). —*ושרש הלשון, שרשי השנים וכדו' מאברי הגוף: שהמות הוא שרש העצבים והתחלתם (עולם קטן, הורוביץ, יט). התדע שרשי הטוחנות למה הם ג' למעלה ולמטה הם ב' (ר"י זכריה, ס' המעמועים ט, דוידזון, 102). ומפנים, כותלו (של בית הבליעה) נעשה ע"י וילון החך, ע"י שרש הלשון וע"י הגרגרת (יצחק טוביה, ספר הדיפתיריה, 16). בין שרש הלשון ובין מבוא הגרון יתנשא מכסה הגרגרת (סס 17). — *ובמשמ' מקור ומוצא: ואמנם מי שקראן (את האותיות) אמות עשאום אמהות ר"ל שרשים לדבור (דונש בן תמים, פי' ס' יצירה, כ). ואמרו, הנה אנחנו רואים הדברים כולם שיש בהם טוב ורע נזק ותועלת וכבר התחייב שיהיה הטוב אשר שם משרש כולו טוב ויהיה הרע אשר בם משרש כולו רע וכו' ואמרו עוד שאלה שנו השרשים לא סרו נבדלים זה

---

[1] [עי' הע' 4 בעמוד הקודם.]

[2] [עי' בפרושו של העורך על מאמרים אלו.]

[3] [אלה דברי העורך בפרושו: כנראה הכוונה: לא אתם רודפים אותי, אלא כל סיבת צערי וסבלי אינה אלא בי ובמעשיי אני, ולא במעשיכם. ואמנם אולי אין כאן המלה „שרש" הרגילה אלא מלה המקבילה אל „שרש" a) בערבית שהוראתה כעוס, הכעיס: דבר מכעיס, דוגמת „ערות דבר" דבר' כג, טו; כד, א (כי מצא בה ערות דבר), ע"ב. ועי' ב. שרש.]

---

a) شرس

מזה ואחר כן נמוגו והתחדשו אלה הגשמים מהמוגם (ר"י א"ס, מו"ד, הקד'). אך חובות הלבבות כל שרשיהן: הן מן השכל כאשר אבאר בע"ה (הוא, מו"ה, הקדמה). והמוצאים הראשונים הם מעולם הטבע ושם שורש ההויה, שמשם יצא הזרע ושם יברא העובר (הוא, הכוזרי ד כה). וכל אלו החמשה הרגשות שרשם בתוך המוח וממנו יתפשטו כל אחד ואחד למקום המיוחד לו וכו' כאשר הנקודה אשר באמצע העגולה הוא השרש לכל הקוים היוצאים ממנה וכו' (הוא, לוח מן ג). וכל התאוות הראויות הם בחכמה מצד שהיא השגת האמת ושורש לעבודה האלהית (אבוהב, מנורה"מ נר א, הקד'). —*ובמשמ' יסוד ועקר[1]: ובאשר חפצתי לעמוד על שרשי הדברים בקשתי תו כל דבר במישרים (רא"ע, כהנא ב, 57). כי פנות החכמה המקויימות בברואים לרוב מיניהן ואישיהם שבע, אחת מהנה סימן החכמה הנראה בשרשי העולם ויסודותיו וכו' (ר"י א"ס, מו"ה, הבחינה ד). ואשר חִדש שרשי האדם וצורתו ותכונתו וסדר חבורו הוא החכם היודע בעניני תועלותיו ונזקיו וכו' (הוא, שם, הבטחון ג). כי משרשי הפלוסוף שאין דבר נמצא בטל (מנחת קנאות, קופמן 31). שמתוך שרשי המחקר עמדנו תחלה על ההפרש הגדול בין נבואת משה ע"ה וכו' ובין נבואת שאר הנביאי' (שם שם, 41). זהו שורש המסכתא דרך כלל אלא שיתגלגלו בה לפעמים דברים שלא מן הכוונה (המאירי ליומא, פתיחה). — *ובפרט לגבי אמונה ודת: מצאנו יחוד האלהים בלב שלם שרשה ויסודה (של התנו) שהוא השער הראשון משערי התורה (ר"י א"ס, מו"ה, היחוד א). אבל מה שאמרתי לך הוא שורש אמונתם כי תכלית ההצלחה לאדם איננה כי אם המדע העיוני וכו' (הוא, הכוזרי ד יט). בשרש הראשון שהוא התחלה לכל האמונות התוריות והוא אמונת מציאות האל יתברך (ר"מ קרשקש, אור ה', א). —*ובהבחנה בין עקר ושרש בדת: כי שלשה העקרים הללו הם עקרים כוללים לדת אלהית וכו'. ואולם המודה בהם עדיין אין לו חלק לעוה"ב עד שיודה בהם ובשרשים הנתלים בהם והמסתעפים מהם כי כל הכופר באחד מן השרשים כאלו כופר בעקר שהשורש ההוא מסתעף ממנו וכו' כי כמו שמי שיכחיש מציאות הנבואה שהוא שורש לתורה מן השמים וכו' הנה הוא כאילו כופר בעיקר תורה מן השמים וכו' (ר"י אלבו, העקרים א יג). וראוי שנבאר עתה דרך ידיעת השרשים המסתעפים מן השלשה עקרים הללו וכו' ונאמר ראשונה שאין ראוי שימנה בעקר ולא בשורש שום מצוה ממצות התורה וכו' ואין ספק שאין עונש הכופר בשורש או בעקר שוה לעובר על מצוה ממצות התורה (שם שם יד). —*וחכמי שרשי האמונה, כנוי לבת המדַברים בפילוסופיה הערבית[1]: השמיעני בחסדך כללים מקוצרים מן הדעות אשר נתבררו אצל חכמי שרשי האמונה, והם הנקראים אצל הקראים בעלי חכמת הדברים (ר"י א"ה, הכוזרי ה טו). —*ובמשמ' יסוד מארבעת יסודות הבריאה, element; élément; Element: אלו השנוים ראינו במלאכה כ"ש בב' השרשים הקלים שהם האש והרוח (אבוסהל דונש בן תמים, פי' ס' יצירה נג). ואחר שידענו שהאדם נברא מהד' שרשים מה טעם כי ממנה לקחת וכו' (רא"ע, בראש' ג יט). כל שנוצר בעולם לפנים מגלגל הלבנה נברא מארבעה שרשים שהם האש והרוח והמים והעפר (ר"י עקנין, פי' אבות ד כט). —ובפילוסופיה *שרש מונח, הנחה פילוסופית: שרש מונח הוא הקדמה שלא יהיה דרך אל אמותה ומופתה באותה המלאכה וכו', שרש מונח הוא ההקדמה שיקבל אותה התלמיד מן המלמד וכו' (ס' הגדרים, מונח אלל קלקין-לונל). — *ושרש וענף, במשמ' אבות ותולדות: כי היות זה המעשה בין השרש והענף עוות גדולה מאד ר"ל לבעול האם או הבת ונאסר על שרש וענף שיבעול אחד מהם את חבירו וכו' או שיתקבצו שרש וענף בבעילת גוף שלישי (ר"מ א"ה, מו"נ ג מט). — *ושרש השרשים: ובאשר מתפשט (השביב) יותר מגיע ויוו מקצה הארץ ועד קצה הארץ וזהו שורש השורשים ויסוד היסודות (ברית מנוחה, ניקוד ה', אמצעי, יב). כי בצאת המאור הגדול מן שורש השורשים מן המציאו' כמה מאורות מחשיך וכמה מאורות מלהט וכמה שרפים משריף (שם, ניקוד הי', שם כח). — *ובדקדוק, החלק החוזר בכל גזירות הפעל

[1]) [עי' בנאמר לעיל על שרש דבר (איוב יט כח).]

[1]) [עי' מְדַבֵּר, עמ' 2796, ועי' גם לקמן שָׁרְשִׁי.]

והשם[1]) Wurzel; racine; root: משיגי השרשים הם (האותיות) המוספים במלות כדמות בגדיכם שרשו בגר (אבוקה: דונש בן תמים, פי׳ יצירה קג). נוגי וכו׳ ואין שורש בתיבה אלא הגימ״ל לבדת (רש״י, צפני ג׳ יח, ובעין זה הוא, איכה א ד). שהנו״ן ביגון אינה שורש אלא כגון נו״ן של המון וכו׳ (הוא, איכה ג, סס). ואנו מזכירים בחלק השני הזה אשר קראנו אותו ספר השרשים רוב השרשים העבריים הנמצאים באשר בידינו מן המקרא וכו׳ ואם תצא לירדך מלה מן המלות וכו׳ שלח ידך אל השרש אשר היא ממנו וכו׳ כ׳שרצית לעמוד על ענין ויתנהו בית הפקדות (ירמי׳ נב יא) ותשלח ידך אל הפא והקוף והדלת וכו׳ (ר״י א״ס, קס״ם לריב״ג, סקד׳). מה שאגזור בו על שרשיהם רצוני לומר על שרשי המלות אשר הם משתי אותית (סס). אבל אפוד ירד בידו יש לי בו טעם נבון אזכרנו בשרש ירד (רד״ק, ס׳ הסרסים, ערך אוה). — °ואות שרש, ואותיות השרש, בנגוד לאות שמש ואותיות השמוש: החלק הראשון בענין האותיות ותולדותיהם ומוצאיהם והנחלף מהם ומה מהם שרשים ומה מהם שמשים (סולים הקורא, דרכנורג, 16). ודע כי עשרים ושנים אותיות הללו מחציתם שורש ומחציתם שמוש ומסרו להם הראשונים סימן וכו׳ ובאותיות השרש לא יכלו לחבר להם סימנים נכונים במליצה וכו׳ (ר״י קמחי, ס׳ זכרון, 2). — °ואוצר השרשים, ספר השרשים, כנוי למלון המביא את המלים שבלשון לפי מה שנחשב כשרשן, שכיח בספרות, גם כשם למלונים מסימים.—ובתורת החשבון, שרש של מספר, מספר זה אשר בהכפלתו בו בעצמו וכדו׳ יצא המספר שלפנינו: דרך הוצאת השרש מהמספר המרובע המקיף בשלמים ראוי שנכתוב המספר שבקשנו לדעת את מרובעו בטור אחד כפי מעלותיו וכו׳ (רלב״ג, מעשה חושב, 81). דרך להוצאת שרש מספר בלתי מרובע שיהיה כשרשו שלמים בקירוב גדול הוצא תחלה השרש הקרוב למספר ההוא וכו׳ (סס, 82). —°שרש מרבע ומעקב, ושרש רבועי Quadratwurzel, ועקובי, Kubikwurzel וכדו׳: השער הז׳ שער השרשים המרובעים וכל המאזנים שלהם כי רבים הם (ראב״ע, ס׳ המספר, הקד׳). ואחר וכו׳ ראוי שנבאר דרך חלוק מספר ידוע על מספר בלתי ידוע כמו הוצאת השרשים הרבועיים והמעוקבים וכו׳ (רלב״ג, מעשה חושב, לכנה, 80). דרך הוצאת השרשים המעוקבים וכו׳ הנה נשאר איך ימצא השרש העקובי למספרים המקיפים וכו׳ (סס, 86). ותערוך השרש המוצא על השרש המוצא והיוצא מקובצים והעולה תערוך על שלשה דמיוני השרש היוצא וכו׳ (סס, 87). — °ומרבע השרש, ומעקב השרש, שהוציאו ממנו שרש מרבע או מעקב: עד שישאר לך בטור העליון פחות מכפל השורש המוצא מקובץ עם אחד שהוא מרובע השרש היוצא וכו׳ (סס, 82). וחבר העולה עם מעוקב השרש היוצא (סס, 87). — ואמרו פיטנים ומשוררים: ומה הוא עץ ענפיו כאדמה ושרשיו בראש אל כרומו, אשר יתן פרי נעים בעתו ואם יתש בכל יום ממקומו (דונש, חידות, אלונים, לז). ואמנם כי פרי העץ בשרשו, והמשל אמת כאם כבתה (רשב״ג, לך נפשי, שער הש״ר, 40). אותה נפשי אל מקום נפשה וכלתה אל מקור שרשה (הוא, אותה, סס, 80). נטעי ידידות נטעה ידי, וישק נחל אהבה שרשם, אך רוצצי רעי להשחית את ענפם ויחד חמדו שרשם (הוא, מענק ו, ברודי, סקד). כי כמו שרש יהי הפרי (ראב״ע, אל נסר, כהנא א, 125).

שַׁרְשָׁה, ש״נ, רק מ״ר סמי׳ שַׁרְשֹׁת[1]), כמו שַׁרְשְׁרָה, שַׁרְשֶׁרֶת: ועשית על החשן שַׁרְשֹׁת גבלת מעשה עבת זהב טהור (שמ׳ כח כב).

---

[1]) [לפי השקפה זו, שראתה את המלים בלשון כנגזרות מ„שרש״ שהבע בו עקר משג המלה, ללא הבעה לכל יחס דקדוקי כגון יחיד ורבוי, גוף, זמן וכדו׳. אך למעשה גם השרש וגם משג השרש הפשטות הם, שהפשיטו מדקדקים כצד השוה שבמלים ובמשגים המבעים בהן.]

[1]) [ספק אם היתה המלה בצורה זו בלשון, כשנוי שבמכמטא, (בהבלעת ר אחת בהדמית ל־ש שלפניה) או שאין כאן אלא טעות הכותב, הואיל ובכל מקום אחר (שמ׳ כח יד; לט יה; מ״א ז יז; דה״ב ג ה, יז) כתוב: שַׁרְשְׁרֹת. והיו שגזרו שרשת כאן מן א. שרש, כדברי רש״י: לשון שרשי אילן המאחזין לאילן

***שַׁרְשׁוּר** [1]), ס״ז, — המעי המחבר לפי הטבעת: אל מעי הנקרא שרשור הוא הטחור (ר״ס דונולו, הכמוני ליצירה א, וכסה, סד:). המעי התחתון הנקרא שרשור (אסף, 36). השרשור וכו׳ הוא המעי הנטמן בפי הטבעת לקבל הרמץ והרעי והגללים וכו׳ (ס׳ הכמלה, בי גרכי XIII). ועי׳ טְחוֹר, 1865.

***שָׁרְשִׁי,** ת״ז, נק׳ שרשיה, שרשית, — שיש בו מתכונת השרש, radical; wurzelhaft: הכלל הראשון כולל המצות אשר הם דעות שרשיות (ר״ם א״ח, מו״נ ג לס). ואם סלקנו היגיעה תשאר התנועה השרשית (ר״ח קרסקס, אור ס׳ א ג). ויותר מזה על בניו שמשגיח עליהם בהשגחה מקריית ושרשית השגחת החסד והרחמים וכו׳ (כמס״ל, מוקר ומקובל, קניגסברג, 60). — ובתורת הלשון, אות שרשיה, או שרשית, כמו אות השרש: ומהענינים שמתיחדות בהם האותיות כי קצתם לא תהיה לעולם כי אם שרשית עצמית במלה אשר היא בה, ומקצתם יש שתהיה שרשיה במלה [מן המלות] ותהיה נכרית נוספת או משרתת במלה אחרת (ר״י א״ח, הקדמה לריב״ג ג). וכבר קבצו האותיות השרשיות והאותיות המשרתות, הרבה מהמחברים אשר היו לפני, במלות וכו׳ (שם ה). והדמיון בזה שאומר בנשבר שמשקלו נפעל ואשים לעמת נון נשבר נון נפעל ושתיהן נוספות וכו׳ ואשים לעמת השין הפא ולעמת הבית העין ולעמת הריש הלמד והם שרשיות כולם (הוא, הס״ם לריב״ג, הקדי, 3). כי אין בדבור שם מורכב משלש אותות דומות זו לזו רצופות שרשיות (שם 6). — ובתורת החשבון מספר שרשי, מספר שהוא שרש למספר אחר: דע כי מספר שרשי למספר אחר יאמר כאשר תכפול אותו בעצמו ויעלה לכמו אותו המספר האחר בלא תוספת וגרעון וכו׳ (ר״י אבן ויגגה, קלור המספר, כ״י, פריז). — *השרשיים, המדברים, חכמי שרשי האמונה[1]) הערביים: וממה שראוי שתדעו שההקדמות אשר יסדום ויישבום השרשיים, ר״ל המדברים לקיים חדוש העולם יש בהם מהפוך העולם (ר״ם א״ח, מו״נ א עא).

***שָׁרְשִׁיּוּת,** ס״נ, — תכונת הדבר השרשי: ובהזדוג האיש עם אשתו מיד נארגת טפת הזרע עם דם האשה המובחר, נמצא שהאיש נעקר משרשיות האב והאם ונאצל מתוך חלציהם (מסה בסיילי הקבלה, ס׳ עריות, הקדם ג א-ג, 71).

שרשר [2]), ממנו *שִׁרְשֵׁר, שַׁרְשְׁרָה או שַׁרְשֶׁרֶת.

***שִׁרְשֵׁר,** פ״ע, — כמו שלשל, הוריד הרוב כאלו פרותיו בשרשרות: מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית וכו׳ ובה״א החרובין משישרשרו [3]) והגפנים משיגרעו וכו׳ (ברכי לו:, פסח׳ נג:). — ובסהמ״א, במשמ׳ קלע כשרשרת: משרשר [4]) ומרכיב חוט אחד של ערב בשתי מלמטה ואחד מלמעלה וכו׳ (רמ״י, שבת קה.).

להאחז ולהתקע בארץ אף אלו יהיו מאחזין לחשן שבהם יהיה תלוי באפוד והן שתי שרשרות האמורות למעלה בענין המשבצות ואף שרשרות פתר מנחם בן סרוק לשון שרשות ואמר שהרי״ש יתירה כמו מ״ם שבשלשום ומ״ם שבריקם (ואמנם רש״י מוסיף) ואיני רואה את דבריו אלא שרשרת בלשון עברית כשלשלת בלשון משנה ע״כ. ועל פי כונה זו קרא יוסף אבן כספי את ספרו הדן בשרשי הלשון: שרשות כסף.]

1) [אפשר שלפנינו מלה לא עברית, שלא עמדנו על מקורה.]

1) [עי׳ שֹׁרֶשׁ, אבל עי׳ גם בהערה שאצל קלצקין־צובל IV, 164.]

2) [עי׳ שַׁרְשְׁרָה, שַׁרְשֶׁרֶת, הערה.]

3) [במשנה שביעי׳ ד י: משישלשלו, ועי׳ שלשל.]

4) [ב„שאלות עתיקות בתנ״ך" מתקופת הגאונים שהוציא י. רוזנטל (HUCA XXI, לט) נאמר: נורא אלהים אשר עשה את האדם ישר, והמה בקשו חשבון משרשר ע״כ, והואיל והדברים יסודם בדברי קהלת ז כט: אשר האלהים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבנות רבים, על כן יש לבקש כאן מלה במשמ׳ זו בקרוב. במשמ׳ זו, הרבה, בא ב„שאלות" אלו (עי׳ בהערת רוזנטל שם, לב) ובדברי רסע״ג: טפסר, כגון שם, ם, שורה 23: טפסר שת ודורו יומם נחרת, כלו׳ הרבה לשת ולדורו על ימיחם החרוצים להם,

שַׁרְשְׁרָה [1]) או שַׁרְשֶׁרֶת, ס"נ, מ"ר סמ' שַׁרְשְׁרֹת, שַׁרְשְׁרוֹת, — ככל מֻרכב מן טבעות טבעות, כמו שלשלת, Kette ; chain(e) : ושתי שַׁרְשְׁרֹת זהב טהור מגבלת תעשה אותם מעשה עבת ונתתה את שַׁרְשְׁרֹת העבֹתֹת על המשבצֹת (שמות כח יד). ויעשו על החשן שַׁרְשְׁרֹת גבלת מעשה עבת זהב טהור (שם לט יה). שבכים מעשה שבכה גדלים מעשה שַׁרְשְׁרוֹת לכתרֹת אשר על ראש העמודים (מ"א ז יז). ויחפהו (את הבית) זהב טהור ויעל עליו תמֹרים וְשַׁרְשְׁרוֹת (דה"ב ג ה). —ובתו"ם: ופסכתר היתה כלי גדול מחזקת לתך, ושתי שרשרות היו בה (תמיד ה ס). ושרשרות של זהב היו קבועות בתקרת האולם (מדות ג ס). — "ואמר הפיטן: בתוך חכי לשין ברק ירוצץ, כמו פטיש לבב אימים יפוצץ, ארקע בו פתילי המליצות, ומהם שרשרות השיר אקצץ (ר"י הריזי, תחכי טז, 163).

שַׁרְשֹׁת, ע' שַׁרְשָׁה.

שרת [2]), ממנו מְשָׁרֵת, מְשָׁרַת, "מְשָׁרֶתֶת, *שֵׁרוּת, שָׁרַת, שֵׁרֵת.

שָׁרַת [3]), קל לא נמצא.

— פִּע', שֵׁרֵת, שֵׁרְתוֹ, מְשָׁרֵת, מְשָׁרְתִים, מְשָׁרְתָם, מְשָׁרַת, לְשָׁרֵת, לְשָׁרֶת, לְשָׁרְתֵנִי, לְשָׁרְתוֹ, מְשָׁרְתָם, וַיְשָׁרֶת, יְשָׁרְתֵנִי, יְשָׁרְתֵהוּ, תְּשָׁרְתֵהוּ, יְשָׁרְתוּ, יְשָׁרְתוּךָ, יְשָׁרְתוּנֶךָּ, יְשָׁרְתֻהוּ,—כמו שִׁמֵּשׁ, bedienen ; servir ; to serve : וימצא יוסף חן בעיניו וַיְשָׁרֶת אותו (בראשי לט ד). הקרב את מטה לוי והעמדת אתו לפני אהרן הכהן וְשֵׁרְתוּ אתו (במד' ג ו). זאת אשר ללוים וכו' וְשֵׁרֵת את אחיו באהל מועד לשמר משמרת (שם ח כד–כו). שמעו נא בני לוי וכו' ולעמד לפני העדה לְשָׁרְתָם (שם יו ח–ט). וגם את אחיך מטה לוי שבט אביך הקרב אתך וילוו עליך וִישָׁרְתוּךָ (שם יח ב). ותהי (הנערה) למלך סכנת וַתְּשָׁרְתֵהוּ (מ"א א ד). ואבישג השונמית מְשָׁרַת [1]) את המלך (שם שם יה); ויקם (אלישע) וילך אחרי אליהו וַיְשָׁרְתֵהוּ (שם יט כא). ובנו בני נכר חומֹתיך ומלכיהם יְשָׁרְתוּנֶךְ (ישעי ס י). הלך בדרך תמים הוא יְשָׁרְתֵנִי (תהלי קא ו). ויקהל דויד את כל שרי ישראל וכו' הַמְשָׁרְתִים את המלך (דה"א כח א, ועי' גם שם כז א, דה"ב יז יט). — ושרת את ה': בעת ההיא הבדיל יי' את שבט הלוי וכו' לעמד לפני יי' לְשָׁרְתוֹ (דברי י ח). אל הכהן העמד לְשָׁרֶת שם את יי' אלהיך (שם יז יב). והנער היה מְשָׁרֵת את יי' את פני עלי הכהן (ש"א ב יא, ועי' שם ג א). כן ארבה את זרע דוד עבדי ואת הלוים מְשָׁרְתֵי אתי (ירמי לג כב). — ושרת אלילים: נהיה כגוים כמשפחות הארצות לְשָׁרֵת עץ ואבן (יחזקי כ לב). — ושרת את המשכן, הארון וכדו': המה (הלוים) ישאו את המשכן ואת כל כליו והם יְשָׁרְתֻהוּ (במדי א נ). והיו במקדשי מְשָׁרְתִים פקדות אל שערי הבית וּמְשָׁרְתִים את הבית (יחזקי מד יא). כי בם בחר יי' לשאת את ארון האלהים וּלְשָׁרְתוֹ עד עולם (דה"א יה ב). — ושרת ל,: וכהנים מְשָׁרְתִים ליי' בני אהרן (דה"ב יג י). וימצא (יהוא) את שרי יהודה ובני אחי אחזיהו

ועל כן אולי יש לגרֹס כאן: חשבון מטפשר, במשמ' חשבונות הרבה. ובחר המחבר כאן בכתיב בשין במק' סמך, לשם החרוז אל ישר. וצ"ע.]

[1]) [יש לראות שַׁלְשֶׁלֶת שבלשון חז"ל כמבטא מאחר לצורה שרשרת שבמקרא, שאינה אלא צורה מֻכפלת מן שַׁר, שָׁרָה במשמ' טבעות טבעות. ועי' שַׁר, הערות. עי' גם בהערה לערך שַׁרְשָׁה.]

[2]) [אין שרש זה בכתיב זה בכל לשון קרובה, גם לא בכתבת העשור מן אתונה (סלושץ, אוצר 99). שם משרת פרושו: הכרוזה (מְשָׁרַת, מְשֹׁרֶת) כהוראת מְנֻשָּׂאר בערב'. בשורה 3—4: אית כל אש עלתי משרת, כלו' את כל אשר על ההכרזה, ובשורה 8, בסיום הכתבת: משרת את פן גו, כלו' הכרוזה מאת פני הגוי. ועי' בהערה שאחר זו.]

[3]) [אין הפעל בא במקורות אלא בבנין פִּע' בלבד, ואפשר שלפנינו פעל משני נגזר מש"ע, כגון שָׁרֵת, ולפי זה אף אפשר שבמלת היסוד, שהפעל [3] נגזר ממנה, אין האות ת מן השרש, וצ"ע.]

[1]) [ואמר רד"ק בפרושו: ומלת משרת חסר ממנה התי"ו לס"ד הפועל מפני כובד קריאת שני תוי"ן רפות כאחד, כי משפטו משרתת וכו'.]

משרתים לאחזיהו ויהרגם (שם כב ט). — ושרת לדבר, דאג לו, סדר אותו: ולקחו בגד תכלת וכסו את מנורת המאור וכו' ואת כל כלי שמנה אשר ישרתו לה בהם (במד' ד ט). — ובלי משא ישיר, שרת בקדש, בשער וכו': והיה (המעיל) על אהרן לשרת (שמות כח לה). ולא יכלו הכהנים לעמד לשרת מפני הענן (מ"א ח יא, דהי"ב ה יד). ולא יעלה עליהם צמר בשרתם והיו (מכנסי בד) על אהרן ועל בניו וכו' או בגשתם אל המזבח לשרת בקדש (שמות כח מג). את בגדי השרד לשרת בקדש (שם לה יט; לט מא). כי בו בחר יי' אלהיך מכל שבטיך לעמד לשרת בשם יי' (דבר' יח ה). ושרת בשם יי' אלהיו ככל אחיו הלוים העמדים שם לפני יי' (שם שם ז). — ולא יעלה עליהם צמר בשרתם בשערי החצר הפנימית וביתה (יחזק' מד יז). לאלה מחלקות השערים וכו' ולשרת בבית יי' (דהי"א כו יב). ויעמד יחזקיהו את מחלקות הכהנים והלוים וכו' לשרת ולהדות ולהלל בשערי מחנות יי' (דהי"ב לא ב). — ושרת את פני, כמו לפני: שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך[1] (אסתר א י). — ושרת בכלי הקדש, בבגדי הקדש: ומשמרתם הארן והשלחן וכו' וכלי הקדש אשר ישרתו בהם (במד' ג לא). ואת הסירות ואת היעים וכו' ואת כל כלי הנחשת אשר ישרתו בם לקחו (מ"ב כה יד, וכעין זה ירמ' נב יח). ושם יניחו (הכהנים) בגדיהם אשר ישרתו בהן כי קדש הנה (יחזק' מב יד). ובצאתם וכו' יפשטו את בגדיהם אשר המה משרתם בם (שם מד יט). — ואמר ב"ס: ותתי לו ברית עולם וכו' לשרת ולכהן לו (ב"ס מה טו). עד בלותו לשרת מזבח ולסדר מערכות עליון (שם נ יד). — ובמגלות מדבר יהודה: ואת ראשי הכוהנים יסרוכו אחר כוהן הראש ומשנהו ראשים שנים עשר להיות משרתים בתמיד לפני אל, וראשי המשמרות ששה ועשרים במשמרותם ישרתו, ואחריהם ראשי הלויים לשרת תמיד שנים עשר אחד לשבט (מג' מלחמת בני אור בבני חושך, ידין, 264 וכו'). — ובתו"מ: וכך היו אומרים וכו' וברוך הוא שבחר באהרן ובבניו לעמוד לשרת לפני ה' בבית קדשי הקדשים (מדות ה ד). אם מה שראו עיני ומה ששרתו ידי[1]) שכחתי ק"ו למה שלמדתי וכו' (ריב"ז, ספרי במדי קכג). משרת הייתי את רבי חייא הגדול והייתי מעלה לו חמין (רבי לעזר בשם ר' יהושע, ירוש' שבת ד ג). א"ל הקב"ה (למשה) יהושע הרבה שרתך וכו' הואיל והוא שרתך בכל כחו כדאי הוא שישמש את ישראל (מד"ר במדי כא). — ובספהמ"א, אף כהשאלה: וכל מזל ומזל משרת את ימי חדש הלבנה וכו' החמה מהלכת לפני' בתקופה וטלה מתחיל לשרת לפניו ביום וכל המזלות משרתים אחריו כדרכן והלבנה מהלכת לאחריו וטלה מתחיל לשרת לפניה בלילה וכו' (פדר"א ז). יש מן המקרים שישרת שני זמנים ויש מקרה שיפסד לעתו (אהרן הקראי, עץ חיים ד, יד). וגבול המנענע שלא ישרת שתי עתות במקום אחד אלא יעתק למקום אחר (הוא, שם, טו). — *ושרת מלאכת הקדש, שמש ברבנות: וקדם באו הנה כבר שרת מלאכת הקדש גם בלוקאטש (יצחק מאהרס"ן, הגוסס למ"י ו א, 16). — ומלאכה משרתת[2]) לזולתה, טפלה לה וכד': כמו הענין במלאכה הראשית עם מלאכות המשרתות לה (רלב"ג, מלחמות ה' א ו). ומהעדר צורת הביצה יהיה העוף, א"כ ההעדר ישרת המציאות (אמונה רמה לראב"ד, א ב, יא) — ובתורת הלשון, שרתה האות, שמשה בשמוש זה או זה: והנה זה האות לא ישרת בראש או בסוף ואין צורך להזכיר האמצעי וכו' (ראב"ע, צחות, י.). — ובפרט בצרוף שרת (השם, הפעל וכד') עצמו ואחר עמו, שמש במשפטו וגם במשפט נוסף אחר: ככבש אלוף, הכ"ף ישרת עצמו ואחר עמו, וכן הוא ככבש באלוף (הוא, שם, שער הרביעיים, כא:). — ואמר הפיטן: הלא טוב היותך משרת פני אל מאד מהיותך משרת פגרים (ר"י הלוי, ידועת אמונות, כתות לשמ"ע, זמורת י, 625/6). — ואמר המשורר: והחכמה בלי שרת חכמים ומסה כחלום מאין פתרים (ר"ש הנגיד, משל הוה, בן משלי, אברמסון, 156).

1) [אך אולי הכונה כאן כמו את המלך.]

1) [מא"ש: „דריב"ז כהן הוה".]

2) [עי' שפחה.]

— וביני משרת, מ"ר משרתים, ס"כ *משרתת [1]): ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל הר האלהים (שמות כד יג). ויאמר יי' אל יהושע בן נון משרת משה וכו' (יהושע א א). ויקרא (אמנון) את נערו משרתו ויאמר שלחו נא את זאת מעלי החוצה (ש"ב יג יז). להביא לנו משרתים לבית אלהינו (עזרא ח יז). ועי' משרת 3419. — ואמר המשורר: בראשית מלוכה תהי אוה לשכל כמו אמת קנויה בלי חפש מלרתת, וסופה בבוא קץ נסיעתה תהי תאות נפש לשכל כמו מלכה משרתת[2]) (ר"ש הנגיד, בן משלי, הברמסון, 61) [3]).

שרת, ש"ז, — שה"פ מן שרת[4]), ביחוד בצרוף כלי שרת: ולקחו את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש ונתנו אל בגד תכלת וכו' (במדבר ד יב). ויעשהו (יהוידע) כלים לבית יי' כלי שרת וכו' (דה"ב כד יד). — ובתו"מ: מותר הפירות לקיץ המזבח ומותר התרומה לכלי שרת וכו' ומותר נסכים לכלי שרת וכו' (שקל' ד ד). שלשה עשר שולחנות היו במקדש שמונה של שיש וכו' על של כסף (נותנים) כלי שרת (שם ו ד). כל המנחות תחילתן וסופן בכלי שרת וזו (של סוטה) תחילתה בכפיפה מצרית וסופה בכלי שרת (סוטה ב א). וקבול דמן בכלי שרת בצפון (זבחים ה א, ב, ג, ה). — *ובגדי שרת: אין מנחה בבמה וכיהון ובגדי שרת וכלי שרת וכו' (שם יד י). — *ומלאכי השרת: הלכו וישבו להן תחת אילן אחד וירדה אש מן השמים והקיפה אותם והיו מלאכי השרת מקפצין לפניהן כבני חופה שמיחין לפני חתן וכו' (ירוש' חגי' ב א).

---

1) [ועי' בעמ' 3419.]

2) [בכ"י משורתת, כנראה בטעות על פי מכורתת (כך בכ"י) שלפני כן. אך הכונה: תהי תאות נפש משרתת לשכל כמו למלכה (במפיק), ולא כון המהדיר בנקוד ובהערתו.]

3) [בספור בימים ההם, השלח כרך 16 עמ' 342, משתמש יהודה שטינברג בשם שרתנות, במשמ' תכונת מי שרגיל לשרת.]

4) [ואולם עי' בהערה לפעל שרת. ואמנם אפשר להבין שרת גם בשמוש זה כמקור הפעל ממש, כדגמת קול ענות וכד'.]

כשעה שהצדיק נפטר מן העולם שלש כיתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו אחת אומרת לו בא בשלום וכו' (כתוב' קד., וכעין זה במד"ר במדי' יא). אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מפני מה אין ישראל אומרין שירה לפניך בר"ה וביוה"כ וכו' (ר' אבהו, ערכי' י:). ועי' מלאך.

***שרתוע** [1]), ש"ז, — חנית, שפוד בעל שנים: השרתוע והדוקרן וכו' שניטלה אחת משיניהן ועשה של מתכת הרי אלו טמאין (תוספת' כלים ב"מ ג יד). טרקוש שעשה לו עץ כמין שרתוע להיות אוכל עליו טהור (שם שם ב"ב א יב). אין העגל יוצא בגימון וכו' אבא בר רב הונא אמר שרתועה (ירוש' שבת ה ד). עד שנתנה (אשת פוטיפר) שרתוע[2]) של ברזל תחת צוארו (של יוסף) עד שיתלה עיניו ויביט בה (רב הונא בשם ר' אחא, מד"ר בראשי' סוף פז). עשתה לו (אשת פוטיפר) שרתוע של ברזל מתחת זקנו שאם ירכין פניו יהא השרתוע מכהו (רב הונא בר אידי, תנחו' וישב ח) [3]).

א. **שש** [4]), שש־, שם מספר נק', זכר ששה, סמ' ששת, — מספר יסודי המוסיף אחת על חמש, sechs; six, בנפרד לפני השם הספור במ"כ: הפעם יזבלני אישי כי ילדתי לו

---

1) [לא התברר מקור המלה.]

2) [אלבק בהוצאת המדרש מביא את שנויי הנסח: שרתיע, שרתע, ומלקח טוב אף, בשבוש: שרטוט.]

3) [במדרש ילמדנו, במק' זה: שפוד, עי' לוי במלונו.]

4) [עקר המלה שדש (עי' שרש זה), והדגש שבששה וכד' תמורת ד, וכן בערב' שאדש a), באוגרית' ת'דת' במשמ' ששי, ובאשור' שדש במשמ' כפול ששה. אך צורת שם המספר באשור' שש ובנק' ששת, באוגרית' תית', ארמ' שת, ערב' שת b), ערב' דרומ' שדת, שת, כוש' סדס וגם ססו, ואף במצר' סס. ועי' שתות.]

---

a) سادس. b) ست.

שִׁשָּׁה בנים (ברא׳ ל כ). כי תקנה עבד עברי שֵׁשׁ שנים יעבד (שמות כא ב). וְשֵׁשׁ שנים תזרע את ארצך ואספת את תבואתה והשביעית תשמטנה וכו׳ (שם כג י—יא). וחברת את חמש היריעת לבד ואת שֵׁשׁ היריעת לבד (שם כו ט, וכעין זה שם לו יו). ולירכתי המשכן ימה תעשה שִׁשָּׁה קרשים (שם כו כב, וכעין זה שם לו כז). שֵׁשׁ שנים תזרע שדך וְשֵׁשׁ שנים תזמר כרמך וכו׳ (ויקר׳ כה ג). ואת הערים אשר תתנו ללוים את שֵׁשׁ ערי המקלט וכו׳ (במד׳ לה ו, וכעין זה שם שם יג). גבהו (של גלית) שֵׁשׁ אמות וזרת (ש״א יז ד). ויהי כי צעדו נֹשאי ארון יי׳ שִׁשָּׁה צעדים ויזבח שור ומריא (ש״ב ו יג). בתרצה מלך (עמרי) שֵׁשׁ שנים (שם יו יג). ויקצף עליו איש האלהים ויאמר להכות חמש או שֵׁשׁ פעמים אז הכית את ארם עד כלה (מ״ב יג יט). בשנת וכו׳ מלך זכריהו בן ירבעם על ישראל בשמרון שִׁשָּׁה חדשים (שם יח ח). והנה שִׁשָּׁה אנשים באים מדרך שער העליון וכו׳ (יחזק׳ ט ב). ביום השבת שִׁשָּׁה כבשים תמימם (שם מו ד). וימד (בעז) שֵׁשׁ [1]) שערים וישת עליה וכו׳ ותאמר שֵׁשׁ השערים האלה נתן לי וכו׳ (רות ג יה וכו׳). — והשם הספור עם ב׳: היציע התחתונה חמש באמה רחבה והתיכנה שֵׁשׁ באמה רחבה וכו׳ (מ״א ו ו). — ואחרי השם הספור: חלחול, בית צור וכו׳ ערים שֵׁשׁ וחצריהן וכו׳ ועיר המלח ועין גדי ערים שֵׁשׁ וחצריהן (יהושע יו נח—סב). ואשר היה נעשה ליום אחד שור אחד צאן שֵׁשׁ בְּרֻרוֹת וכו׳ (נחמי׳ ה יח). ולשמעי בנים ששה עשר ובנות שֵׁשׁ (דה״א ד כז). — וששה מן (מספר גדול יותר): שִׁשָּׁה משמתם על האבן האחת ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדתם (שמות כח י). — ובלי ש״ע: שִׁשָּׁה נולד לו בחברון וכו׳ (דה״א ג ד). ובני שכניה וכו׳ ונעריה ושפט שִׁשָּׁה (שם שם כב). לידותון בני ידותון וכו׳ חשביהו ומתתיהו שִׁשָּׁה (שם כה ג). למורת הלוים שִׁשָּׁה (שם כו יז). — ובפתגם מספרי עולה: שֵׁשׁ הנה [1]) שנא יי׳ ושבע תועבות נפשו (משלי ו יו). בְּשֵׁשׁ צרות יצילך ובשבע לא יגע בך רע (איוב ה יט). — ובשמוש פלוגי שש ושש: ושמת אותם שתים מערכות שֵׁשׁ המערכת על השלחן הטהר לפני יי׳ (ויקר׳ כד ו). ואצבעת ידיו ואצבעות רגליו שש וָשֵׁשׁ עשרים וארבע מספר (ש״ב כא כ, וכעין זה דה״א כ ו). שרפים עמדים ממעל לו שֵׁשׁ כנפים שֵׁשׁ כנפים לאחד (ישע׳ ו ב). — וסמ׳ ששת: כי שֵׁשֶׁת ימים עשה יי׳ את השמים ואת הארץ וגו׳ (שמות כ יא; לא יז). שֵׁשֶׁת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת (שם כג יב). לְשֵׁשֶׁת הקנים היצאים מן המנורה (שם כה לג, לה; לז יט). שֵׁשֶׁת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת וגו׳ (דבר׳ יו ח). כי שֵׁשֶׁת חדשים ישב שם (באדום) יואב וכל ישראל (מ״א יא יו). וביום החדש וכו׳ וְשֵׁשֶׁת כבשים ואיל תמימם יהיו (יחזק׳ מו ו). — וששת ימי המעשה: שער החצר הפנימית הפנה קדים יהיה סגור שֵׁשֶׁת ימי המעשה וביום השבת יפתח (שם שם א). — ואחרי שם מספר אחר, המשלים את הסכום, לפני השם הספור במ״י: ויכו מהם אנשי העי כשלשים וְשִׁשָּׁה איש (יהושע ז ה). — ובנ״ל אחרי השם הספור במ״ר: ויהיו הרמנים תשעים וְשִׁשָּׁה רוחה (ירמי׳ נב כג). בני בגוי אלפים חמשים ושִׁשָּׁה (עזרא ב יד). אנשי נטפה חמשים וְשִׁשָּׁה (שם שם כב). הבאים מהשבי בני הגולה הקריבו וכו׳ אילים תשעים וְשִׁשָּׁה וכו׳ (שם ח לה). — ובנ״ל, בחזרה על השם הספור: ואברם בן שמנים שנה וְשֵׁשׁ שנים בלדת הגר את ישמעאל לאברם (ברא׳ יו יו). — וְשש מאות, בשש מאות, בשש מאות: ונח בן שֵׁשׁ מאות שנה והמבול היה מים על הארץ (ברא׳ ז ו). ויקח שֵׁשׁ מאות רכב בחור (שמות יד ז). ויך את פלשתים שֵׁשׁ מאות איש במלמד הבקר (שופט׳ ג לא). שֵׁשׁ מאות איש חגור כלי מלחמה (שם יח יא). ויפקד שאול את העם הנמצאים עמו כְּשֵׁשׁ מאות איש (ש״א יג יה). שֵׁשׁ מאות זהב יעלה על הצנה האחת (מ״א י יו). ותעלה ותצא

---

[1]) [כלו׳ שש סאים, כתרגומו שית סאין, ואמנם מ. כץ, לשוננו ח, 307, רצה לבאר שש כאן בלשון מטפחת הראש, ע״פ הערבי שאשה [a]). מטפחת מאריג לבן יקר, אך אין לשון מדידה עולה יפה בפרוש כזה. ועי׳ שְׂעֹרָה, הערות.]

[a]) شاشة.

[1]) [תמות תרג׳ השבעים, שגרם כאלו: (כי) שָׂשׂ (χαίρει) הִנֵּה (הרשע) באשר שנא יי׳ וכו׳.]

מרכבה ממצרים בְּשֵׁשׁ מאות כסף וכו׳ (שם שם כט, וכעין זה דהי״ב א יז). בני בני שֵׁשׁ מאות ארבעים ושנים בני בבי שֵׁשׁ מאות עשרים ושלשה (עזרא ב י–יא); ואשקלה על ידם כסף ככרים שֵׁשׁ מאות וחמשים (שם ח כו). — וששת אלפים: כל הפקדים למחנה יהודה מאת אלף ושמנים אלף וְשֵׁשֶׁת אלפים וארבע מאות לצבאתם (במד׳ ב ט). ופקדיהם וכו׳ שֵׁשֶׁת אלפים ומאתים (שם ג לד). ופלשתים נאספו וכו׳ שלשים אלף רכב וְשֵׁשֶׁת אלפים פרשים וכו׳ (ש״א יג ה). ויהי לו (לאיוב) ארבעה עשר אלף צאן וְשֵׁשֶׁת אלפים גמלים וכו׳ (איוב מב יב). גמליהם וכו׳ שֵׁשֶׁת אלפים שבע מאות ועשרים (עזרא ב סז).—ובנ״ל בצרוף עשרים וששה אלף וכד׳: ויתפקדו בני בנימין וכו׳ עשרים וְשִׁשָּׁה אלף איש שלף חרב (שופט׳ כ טו). ועליהם לתלדותם לבית אבותם גדודי צבא מלחמה שלשים וְשִׁשָּׁה אלף (דהי״א ז ד). כל אלה בני אשר וכו׳ מספרם אנשים עשרים וְשִׁשָּׁה אלף (שם שם מ). — ובצרוף, ששה עשר, לזכר, ושש עשרה, לנקבה: אלה בני זלפה וכו׳ שֵׁשׁ עשרה נפש (בראשי׳ מו יח). והיו שמנה קרשים ואדניהם כסף שִׁשָּׁה עשר אדנים (שמות כו כה; לו ל). ונפש אדם שִׁשָּׁה עשר אלף (במדי׳ לא מ, מו). ערים שֵׁשׁ עשרה וחצריהן (יהושע יה מא; יט כב). ויקחו כל עם יהודה את עזריה והוא בן שֵׁשׁ עשרה שנה וכו׳ (מ״ב יד כא). וְשֵׁשׁ עשרה שנה מלך בירושלם (שם יה לג; יו ב; דהי״ב כז א, ח; כח א). — ובמספר סדורי: בשנת שֵׁשׁ מאות לחיי נח וכו׳ נבקעו כל מעינות תהום רבה (בראשי׳ ז יא). ויהי באחת וְשֵׁשׁ מאות שנה בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ (שם ח יג). בשנת עשרים וָשֵׁשׁ שנה לאסא מלך יהודה מלך אלה בן בעשא וכו׳ (מ״א יו ח). בשנת שֵׁשׁ לחזקיה וכו׳ נלכדה שמרון (מ״ב יח י). לְשִׁשָּׁה עשר, לחנניהו, בניו ואחיו שנים עשר (דהי״א כה כג). וביום שִׁשָּׁה עשר לחדש הראשון כלו (דהי״ב כט יז).—ובתו״מ: קרקע בית רובע חייב בפאה וכו׳ ר״ט אומר ששה על ששה טפחים (פאה ג ו). קרחת הכרם וכו׳ ובה״א שש עשרה אמה, מחול הכרם בש״א שש עשרה אמה (כלא׳ ד א). היו (הגפנים) נטועות על שש שש (אמות) או על שבע שבע הרי זה מקדש שש עשרה אמה לכל רוח (שם ה ה). ששה דברים עשו אנשי יריחו וכו׳ ששה דברים עשה חזקיהו המלך (פסח׳ ד ה–ט). חל ערב פסח להיות בערב שבת נשחט (התמיד) בשש (שעות) ומחצה וכו׳ (שם ה א). הפסח שיצא או שנטמא וכו׳ וישרף בששה עשר וכו׳ ישרפו בששה עשר, חל ששה עשר להיות בשבת ישרפו בשבעה עשר (שם ז ט–י). וכך היה מונה אחת, אחת ואחת וכו׳ אחת ושש וכו׳ (יומא ה ג). לולב וערבה ששה ושבעה (ימים), וכו׳ והחליל חמשה וששה (סוכה ד א). על ששה חדשים השלוחין יוצאין וכו׳ (ר״ה א ג). העונה האמורה בתורה הטיילין בכל יום וכו׳ הספנים אחת לששה חדשים (כ״א, כתובי׳ ה ו). דרך הרבים שש עשרה אמה (ב״ב ו ז). שלשים וששה (דיָנים) מזכין ושלשים וחמשה מחייבין זכאי, שלשים וששה מחייבין ושלשים וחמשה מזכין דנין וכו׳ (סנה׳ ה ה). ששה דברים מקולי ב״ש ומחומרי ב״ה (עדי׳ א א, ב). יתר בידיו וברגליו שש ושש עשרים וארבע ר׳ יהודה מכשיר (בכור׳ ז ו). הלוחות היו אורכן ששה טפחים ורחבן שלשה (ר׳ שמואל בר נחמן בשם ר׳ יונתן, ירוש׳ תעני׳ ד ה). דברים שנאמר בהן שש חוטן כפול ששה, משזר שמונה וכו׳ (ת״כ, יומא עא:, ועי׳ גם שם לה: וזבחי׳ יח:). — ובבנ׳ ששתן: עד שיהיו ששתן (ערי המקלט) קולטות כאחד (מכות ב ד). — ובסהס״א: ושאר עמים הוציא (אלכסנדר מוקדון) בצבא ששת רבוא ושש מאות (יוסיפון, גינצבורג, פז). והיה ביניהם עקרבים וכו׳ ונמרים ושנהבים ואנשים בעלי שש ידים (שם, קא). והלכה כאביי בששתן[1]) (והזכיר לו לד). — ובמליצה, שש משזר בכנוי לשיר שהוא כאלו שזור בששה ששה טורים, הססטינה, Sextina: שאנו קוראים שש משזר, היא של ו׳ שיטות, ומשקלה כמשקל הסוניטה (ר״ע פראנסים, מתק שפתים, הולי מק״ג, 3, 52).

ב. **שֵׁשׁ**, ש״ז, — כמו שַׁיִשׁ, מין אבן גיר לבנה: שוקיו עמודי שֵׁשׁ מיסדים על אדני פז (שה״ש ה יה). חור כרפס ותכלת וכו׳ על גלילי כסף ועמודי שֵׁשׁ מטות זהב וכסף על רצפת בהט

[1]) [בשש התלבות יע״ל קג״ם, עי׳ ב״מ כב: ועוד.]

וְשֵׁשׁ ודר וסחרת (אסתר א ו). — ובספה״א, ואמר המשורר: וכרה לך יום גור לבד בין מושבות אבן ושש (רמב״ע, כבד אלהיך, ס׳ הענק, בדודי א, סעז). ועי׳ שַׁיִשׁ.

ג. **שֵׁשׁ** [1], ש״ז, — כמו בּוּץ, מין בד לבן עדין, Byssus: וילבש אתו בגדי שֵׁשׁ (בראשי׳ מא מב). וזאת התרומה וכו׳ ותכלת וארגמן ותולעת שני וְשֵׁשׁ ועזים (שמות כה ד, וכעין זה לה ו, כג). ותעדי זהב וכסף ומלבושך שֵׁשׁ [2] ומשי ורקמה (יחזק׳ טז יג). שֵׁשׁ ברקמה ממצרים היה מפרשך להיות לך לנס (שם כז ז). מרבדים עשתה לה שֵׁשׁ וארגמן לבושה (משלי לא כב). — ושש למצנפת, למגבעת וכדו׳: ושבצת הכתנת שש ועשית מצנפת שֵׁשׁ וכו׳ (שמות כח לט). ויעשו את הכתנת שש מעשה ארג וכו׳ ואת המצנפת שֵׁשׁ ואת פארי המגבעת שֵׁשׁ וכו׳ (שם לט כז–כח). ואחבשך בַּשֵּׁשׁ ואכסך משי (יחזק׳ טז י). — ושש משזר [3]: ואת המשכן תעשה עשר יריעת שֵׁשׁ משזר וכו׳ (שמות כו א). ועשית פרכת תכלת וארגמן ותולעת שני וְשֵׁשׁ משזר (שם שם לא). — ובתו״מ: שש זה פשתן, הביאה מן הקנבוס פסולה (תוספת׳ מנח׳ ט יז). מיד כשעלה משה למרום וכו׳ חזר לפניו, וראה לפניו גדודים שהם לבושים לבן, זו היא שש משזר (פסיק׳ רב׳, מתן תורה, לא. ואילך). —ובספה״א [4], ואמר המשורר: לבש לבוש משי ובד, ויעטה לו תור ושש, זכרה לך יום גור לבד בין מושבות אבן ושש, ולאחרי חמש בעין לב שור אשר תשוב ושש (רמב״ע, כבד אלהיך, ס׳ הענק, בדודי א, סעז).

ששא [5], מסנו שִׁשָּׁא.

---

[1]) [כנראה מן המצר׳ שס, ארג עדין, וכן בסור׳ ששא (עי׳ לֶו Flora I 376, II 210).]

[2]) [כך קרי, כתיב: ששי.]

[3]) [אמנם דרשו חז״ל (ת״כ, יומא עא: ועוד): דברים נאמר בהן שש חוטן כפול ששה, משזר שמונה, וכו׳, אך מצד הלשון אין קרבה בין המלים הדומות. ועי׳ שָׁזַר.]

[4]) [על שש משזר ככנוי לשיר עי׳ א. שֵׁשׁ.]

[5]) [עי׳ בהערה שאחר זו.]

שִׁשָּׁא,

— פע׳, שִׁשָּׁא, — כמו הִשִּׁיא או הִשִּׁיא [1]): וְשֹׁבַבְתִּיךָ וְשִׁשֵּׁאתִיךָ והעליתיך מירכתי צפון והבאותיך על הרי ישראל (יחזק׳ לט ב).—ובספה״א, ואמר המשורר: חילי וזמן הרע בעת נהפך עלי נצר שובב וגם ששא, אבן ימיני ממעט השאיר חֹמֵשׁ לְמֵרֵעַי וגם שִׁשָּׁה (רמב״ע, ס׳ הענק ט מ, בדודי א, סמג). ששת כבעל כל חון כסותו ואני נעצב עלי שֵׁשֶׁת אשר ששאת (לפאול לבי, קינה על פטירת רב ששת ברפת, דברי חכמים, שם).

שְׁשְׁבִּין, עי׳ שׁוֹשְׁבִין.

שְׁשְׁבִּינָה, עי׳ שׁוֹשְׁבִינָה.

שְׁשְׁבִּינוּת, עי׳ שׁוֹשְׁבִינוּת.

שִׁשָּׁה,

— פע׳, שִׁשָּׁה, פעל מספק [2]), במשמ׳ חלק לששת חלקים: זאת התרומה אשר תרימו ששית האיפה מחמר החטים וְשִׁשִּׁיתֶם [2]) האיפה מחמר השערים (יחזק׳ מה יג).—ובספה״א, במשמ׳ בנה בצורת משׁשה, צורה בעלת שש צלעות: והעכביש תארוג מצודת לצוד ציד וכו׳ והדבורה תְשַׁשֶּׁה ביתה (כת״ע פלקירא, המבקש, כט). — ואמר המשורר: פלאים תחזה ודבר גבורה, בעכביש אשר רשתה מזורה וכו׳ ואיך ביתה תששה הדבורה (הוא, שם).

— פֻע׳, שֻׁשָּׁה, רק בינ׳ *מְשֻׁשֶּׁה, בנוי בצורת שש

---

[1]) [במשמ׳ כזו או כלשון הולכה בקרוב הבינו את הפעל במקומו לפי הענין, אך למעשה יתכן, שאין כאן אלא טעות מעתיק ע״פ שובבתיך במק׳ והשאתיך מן נשא או נשא. ואמנם יש משוים בכוש׳ סוֹסֵו, הלך (שרש קרוב אל סוס, שבמקומו בארמ׳ סוסיא, באוגרית׳ ססו ועוד), ואינו מסתבר.]

[2]) [למעשה אין ספק כי כונת הכתוב (כתרגומים הקדומים) לקריאה: וששית האיפה או וששית מהאיפה. ואלו היה פעל במשמ׳ חלק לששת חלקים בלשון המקרא, היתה צורתו שִׁדֵּשׁ, שכן שרש המלה א. שש (עי׳ שם) הוא שדש.]

צלעות, וגם כש״ע במשמ׳ צורה מְשֻׁשָּׁה, מְשֻׁשֶּׁת: והששת המרבה צלעים וכו׳ ומהם משושת או מ ש ו ש ה אשר צלעותיו שש (ראב״ח הנשיא, חבור המשיחה והתשבורת א, 10). הנה להיות תמונת המרובעת יותר רחוקה מלהדמות אל העגולה שהיא התמונה הטבעית מן ה מ ש ו ש ה לא בנאיה (הדבורים) ממנה (ר״י אלבו, העקרים, הקדמה). וכמו קבלת בעל חכמת התכונה מהמהנדס שצלע ה מ ש ו ש ה שוה לחצי הקטר (כל מלאכת ההגיון, המוסף, מט.) או יאמר תמונת מ ש ו ש ה וכו׳ מ ש ו ש ה מושג כולל בעצמו התמונה בכלל וכו׳ (רנ״ק, מו״נ הזמן ז, יג). ועי׳ שֶׁשֶׁת.

שִׁשִׁי, רק כתיב במק׳ ב. שֵׁשׁ: ותעדי זהב וכסף ומלבושך ש ש י [1]) ומשי (יחזק׳ יו יג).

שִׁשִּׁי, ת״ז, נק׳ שִׁשִּׁית — מספר סדורי שאחר המספר החמישי, sechster ; sixième ; sixth: ותהר עוד לאה ותלד בן שִׁשִּׁי ליעקב (בראש׳ ל יט). וכפלת את היריעה הַשִּׁשִּׁית אל מול פני האהל (שמות כו ט). וצויתי את ברכתי לכם בשנה הַשִּׁשִּׁית (ויקר׳ כה כא). והחמישי שפטיה בן אביטל וְהַשִּׁשִּׁי יתרעם לעגלה אשת דוד (ש״ב ג ד–ה). בחדש הַשִּׁשִּׁי ביום אחד לחדש היה דבר יי׳ ביד חגי הנביא (חגי א א). הַשִּׁשִּׁי לחדש הַשִּׁשִּׁי עירא בן עקש התקועי (דה״א כז ט). — ובששי, במשמ׳ בחדש הששי: ויהי בשנה הששית בַּשִּׁשִּׁי בחמש לחדש אני יושב בביתי וכו׳ (יחזק׳ ח א). ביום עשרים וארבעה לחדש בַּשִּׁשִּׁי בשנת שתים לדריוש המלך (חגי א יו). — והיום הששי למעשה בראשית, ובשבוע: ויהי ערב ויהי בקר יום הַשִּׁשִּׁי (בראש׳ א לא). ויהי ביום הַשִּׁשִּׁי לקטו לחם משנה שני העמר לאחד (שמות יו כב). ראו כי יי׳ נתן לכם השבת על כן הוא נתן לכם ביום הַשִּׁשִּׁי לחם יומים (שם שם כט). — ובתו״מ: ביום הראשון (של חג) ששה מקריבין שנים שנים וכו׳ ב ש ש י אחד מקריב שנים והשאר אחד אחד (סוכה ה ו). עבר הרגל ביום ש ש י לא היו מעבירין (את הכלים) מפני כבוד השבת (חגי׳ ג ז). נמצאו (הכהנים) כולן עומדין בשורה והאברים בידם הראשון בראש וברגל וכו׳ ה ש ש י בקרבים הנתונים בבזך (תמיד ד ג). השיר שהיו הלוים אומרים במקדש וכו׳ ב ש ש י היו אומרים ה׳ מלך וכו׳ (שם ז ד). כיצד, שתי נשים לזו שתי קנים ולזו שתי קנים וכו׳ לזו שש לזו שבע, פרח מן הראשונה לשניה וכו׳ ל ש ש י ת לשביעית וכו׳ ה ש ש י ת יש לה ארבע וכו׳ (קנים ג ב–ג). הִזה מ ש ש י ת שביעית חזר והזה שביעית פסולה (פרה ד ג). פירות שנייה שרבו על של שלישית וכו׳ ושל חמישית על של ש ש י ת ושל ש ש י ת על של שביעית וכו׳ הולכין אחר הרוב (מכשירי ב יא). — ובסהמ״א ששי, גם במשמ׳ הששי שנקרא לעלות לתורה, והפרשה שבתורה הנקראת בפיו או לפניו בביה״כ, העליה הששית: ומה שנמצא בפ׳ מע״ר שהגר״א ז״ל היה עולה ל ש ש י לא ידענו טעמו ואולי עלה בה לגודל ענותנותו וכו׳ ועפ״ז יהיה ערך העולה ל ש ש י בעולה לפני האחרון (רא״ל פרומקין, מגן האלף לסדר רב עמרם השלם ב כה, לד). — *ובחכמת האצטגנינות, מבט ששי: והכוכבים הנדבקים נראים אליה מן הבית השביעי עם הלבנה במראה ידידות מבט ש ש י (ראב״ח הנשיא, מגלת המגלה, קכ). ועי׳ מַבָּט 2771. — *החלק הששי, חלק אחד מן השלם המְחֻלק לששה חלקים שוים, שִׁשִּׁית, נוהג בספרות ובדבור. — *ובמ״ר: והנה העולה הוא שלשים אלף ושמנה מאות ושבעים ושלשה שלמים, י׳ ראשונים, מ״ה שניים, מ״ז רביעיים, נ״ג ש ש י י ם (רלב״ג, מעשה חושב, כה). וכמו כן יחלקו עוד כל אחד מהשניים לס׳ חלקים דקים ויקראו אותם שלישיים וכמו כן הלכו בחילוק הזה לרביעיים ולחמישיים ולש ש י י ם או יותר אם יצטרכו לדייק כל כך (ר״י הישראלי, יסוד עולם א, עא).

***שִׁשִּׁיּוּת**, ש״נ, —. תכונת המְשֻׁשָּׁה: או יאמר תמונת משושה כבר עשה בכאן מן ציורים מוחשים וכו׳ מושגים כוללים וכו׳ משושה — מושג כולל בעצמו התכונה בכלל, ה ש ש י ו ת, האורך, השווי, ענין הצלעות והזויות (רנ״ק, מו״נ הזמן ז, יג).

---

[1]) [קרי שֵׁשׁ, ועי׳ ב. שֵׁשׁ, ונולד הכתיב ששי בהשפעת ומשי שאחריו.]

שִׁשִּׁים, שם מספר זו"נ, — שש פעמים עשר, sechzig; soixante; sixty, עם השם הספור לאחריו הבא במ"י: ויצחק בן ששים שנה בלדת אתם (בראש' כה כו). והיה ערכך הזכר מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה וכו' (ויקר' כז ג). ונלכד את כל עריו וכו' ששים עיר כל חבל ארגב (דבר' ג ד). ויהי לחם שלמה ליום אחד וכו' וששים כר קמח (מ"א ה ב). והבית וכו' ששים אמה ארכו וכו' (שם ו ב). ומן העיר לקח (רב טבחים) וכו' וששים איש מעם הארץ (מ"ב כה יט; ירמ' נב כה). — וכנ"ל, בשם הספור במ"ר: בן גבר וכו' לו חבל ארגב אשר בבשן ששים ערים גדלות וכו' (מ"א ד יג). הנה מטתו שלשלמה ששים גברים סביב לה וכו' (שה"ש ג ז). ועמהם ששים הזכרים (עזרא ח יג). ויולד (רחבעם) עשרים ושמונה בנים וששים בנות (דהי"ב יא כא). — ועם השם הספור לפניו, במ"ר: וכל בקר זבח השלמים וכו' אילים ששים עתדים ששים כבשים בני שנה ששים (במד' ז פח). הארך וכו' אמות ששים (דהי"ב ג ג). כי נשים שמונה עשרה נשא (רחבעם) ופילגשים ששים (שם יא כא). — וכנשוא במשפט: ששים המה מלכות ושמנים פילגשים וכו' (שה"ש ו ח). — ובצרוף ליחידות: ושבעים ששים ושנים תשוב ונבנתה רחוב וחרוץ ובצוק העתים ואחרי השבעים ששים ושנים יכרת משיח וכו' (דני' ט כה—כו). ואשר נתנו שארית העם זהב וכו' וכתנות כהנים ששים ושבעה (נחמ' ז עב). ועבד אדום ואחיהם ששים ושמונה (דהי"א יו לח). — וכנ"ל, בחזרה על השם הספור: ויחי מהללאל חמש שנים וששים שנה וכו' (בראש' ה יח). וששים יום וששת ימים תשב על דמי טהרה (ויקר' יב ה). — ובצרוף למאות ולאלפים שלפניו: בני זכי שבע מאות וששים (עזרא ב ט, נחמ' ז יד). ועמו מאה וששים הזכרים (עזרא ח י). — וכנ"ל, בלי ו' החבור: ויהי משקל הזהב שש מאות ששים ושש ככר זהב (מ"א י יד). בני אדניקם שש מאות ששים וששה (עזרא ב יג). כל הקהל כאחד ארבע רבוא אלפים שלש מאות ששים (שם שם סד). בני בגוי אלפים ששים ושבעה (נחמ' ז יט). — וכנ"ל, עם המאות והאלפים לאחריו: מאת בכור בני ישראל לקח את הכסף חמשה וששים ושלש מאות ואלף בשקל הקדש (במד' ג נ). — וכנ"ל, בחזרה על השם הספור: ויחי ירד שתים וששים שנה ומאת שנה וכו' ויהיו כל ימי ירד שתים וששים שנה ותשע מאות שנה וימת, ויחי חנוך חמש וששים שנה וכו' ויהי כל ימי חנוך חמש וששים שנה ושלש מאות שנה (בראש' ה יח—כג). ויהיו כל ימי מתושלח תשע וששים שנה ותשע מאות שנה וימת (שם שם כז). — וששים אלף: פקדיהם למטה דן שנים וששים אלף ושבע מאות (במד' א לט, וכעין זה שם ב כו). אלה משפחת הזבולני לפקדיהם ששים אלף וחמש מאות (שם כו כז). ויהי המלקות וכו' וחמרים אחד וששים אלף (שם לא לט). ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק וכו' באלף ומאתים רכב ובששים אלף פרשים וכו' (דהי"ב יב ב—ג). — ובתו"מ: בן ששים לזקנה (אבות ה כא). מתנדב אדם מנחה של ששים עשרון ומביא בכלי אחד וכו' ששים נבללים, ששים ואחד אין נבללים (מנח' יב ד). שום היתומים שלשים יום ושום ההקדש ששים יום (ערכ' ו א). איזו היא (תלולית) קרובה (לעיר) חמשים אמה וישנה ששים שנה (אהלו' טז ב). שחצית גדולה היתה בבני כהנים גדולים שיותר מששים ככרי זהב היו מוציאין בה[1] (כ' הניכא, ירוש' שקל' ד ב). ששים רבוא נביאים עמדו להם לישראל בימי אליהו וכו' מגיבת ועד אנטיפטרס ששים רבוא עיירות (מד"ר שה"ש, כפת תמרים). — *וכמספר סדורי: מי שנזר שתי נזירות מגלח וכו' ואת השניה יום ששים ואחד וכו' ואם גלח יום ששים חסר אחד יצא וכו' (נזיר ג ב). — *ואחד (או יותר) מששים, בששים, במשמ' ביחס של אחד לששים: אין פוחתין לפאה מששים (פאה א ב). שיעור תרומה עין יפה אחד מארבעים וכו' והרעה מששים וכו' עלה בידו מששים ואחד תרומה (תרו' ד ג). גיד בששים (מותר) ואין גיד מן המנין, כחל בששים וכו' ביצה בששים וכו' (רב נחמן, חולין צז:). כל איסורין שבתורה בששים (שם צח.). — ובספה"א: שאר איסורין שבתורה כולן כגון בשר שקצים וכו' שיעורן בששים וכו' נפל לפחות מששים הכל אסור וכו' (רמב"ם, מאכל' אסור' טו יז). — *ובטל בששים[2]: אלא מעתה נפל לתוך קדירה אחרת וכו'

---

[1] [בפרה האדמה.]

[2] [במליצה משתמשים בצרוף זה לגבי אדם בן

דבששים הוא עצמו בטל (רנמ"ס, חולי לז:) אם יש בה בנותן טעם באותה חתיכה, כלומר שאין באותה חתיכה לבדה ששים לבטל הטיפה (רפ"י, סס קס.) [1].

שִׁשִּׁית, ס"נ, — החלק הששי ממספר, ממדה וכו', שתות, sixth ; sixième ; Sechstel : שִׁשִּׁית ההין מעת עד עת תשתה (יחזק' ד יא). זאת התרומה אשר תרימו שִׁשִּׁית האיפה מחמר החטים וששיתם [2] האיפה מחמר השעֹרים (סס מס יג). ומנחה תעשה עליו בבקר שִׁשִּׁית האיפה (סס מו יד).— ובתו"ס: כתיב ששית האיפה מחמר חחטים וכו' שמואל אמר תן ששית על ששיתם ונמצא תורם אחד מארבעים (ירוש' תרומ' ד ג).—ובסהמ"א: וחומר הוא כור שלשים סאה ואיפה שלשה סאין נמצא דששית האיפה חצי סאה וכו' משום דכתיב וששיתם דששיתם משמע ב' ששיות וכשאתה נותן זה על זה ובאת לצרף החומרים והששיות הרי ג' ששיות (ר"ס מסאכן, תרומ' ד ג). — °וששית, במשמ' תמונה הנדסית בעלת שש צלעות, משׁשה: בקצת הבעלי חיים אשר הוכן להם בטבע וכו' כמו אריגת העכביש וששיות הדבורים (רלב"ג, מלחמי ס' ח ז). שאף על פי שאין מדרך הדבורה כפי טבע חמרה וכו' מהשעות שהדבש כנוס בתוכה בתמונת [3] הששיות וכו' ויש לה יתרון עליה (על העגולה) שבתמונת הששיות יתמלא כל השטח והפנוי וכו' לפיכך בנאום בתמונת הששיות ולא עשאום מעוגלים (ר"י אלבו, העקרים, סקד').

ששים, שכאלו כבר עבר ובטל ברוחו ובגופו.]

1) [מלה זו גזר העורך גם ת"ז שִׁשִּׁמִי (כדרך שמימי מן שמים, מימי מן מים) במשמ' sexagesimal, כדי לכנות כך את השיטה הששימית שנהגה בחשבון אצל עמים רבים, בהתאם לחלוקת השנה והשמים וכדו' ואשר שרידיה קימים עד היום בתרבות העולם.]

2) [באמור בהערה לערך שִׁשָּׁה, כנראת המכון: שִׁשִּׁית מהאיפה.]

3) [צ"ל: בתמונת].

שֻׁשֶׁלֶת [1], שֻׁשְׁלָת, ס"נ, — כמו שלשלת, ובפרט במשמ' שלשלת רצופה של בית מלכות Dynastie; d—ie; —y, נוהג בספרות ובדבור.

שֹׁשַׁן, שֹׁשַׁנָּה, עי' שׁוֹשַׁן, שׁוֹשַׁנָּה.

שָׁשַׁר [2], ס"ז, — מין צבע אָדֹם [3], המגן מפני חלודה, minium ; Mennig : האמר אבנה לי בית מדות ועליות מרוחים וקרע לו חלוני וספון בארז ומשוח בַּשָּׁשַׁר (ירמי' כב יד). ותוסף אל תזנותיה ותרא אנשי מחקה על הקיר צלמי כשדיים חקקים בַּשָּׁשַׁר (יחזק' כג יד). — ובסהמ"א: ויקצף (אלהים) מאד וכו' ויבא המלאך ויכתוב לו על הקיר כששר נוכח מנורת המל' (יוסיפון, גינלבורג, טו). סירקן או כרכמן ממאות וכו' (כלים טו ז) פי' בלי' ישמעאל זרקון שמו אם ייפם בסירקון ממאות והוא הששר (ערוך ערך סרק ו).—ואמר הפיטן: לפני טוחי בפיתום וחקותי ששרים יצוא יצא מוציאי להושיעי בכושרים (רסע"ג, אלהים אלי, פתיחה לאזהרות, סדור רסע"ג, קסו).

°שָׁשְׁרָה, ס"נ, — כמו שָׁשַׁר, גון אדם: ובראשם כובע ששרה [4] דקה וקצרה ועליה מאחיזים מטוה העזים (בנימין בן אברהם הרופא, עקר כל היחסים, מגמר הסירה העברית באיטליה, סט).

°שָׁשֵׁשׁ, רק פעי' בינ' °מְשֻׁשָּׁשׁ, — כמו מְשֻׁשֶּׁה, בעל שש צלעות: והרכיב באמצע גופי שני

---

1) [מן הארמ' שבתו"ס, וכן בסור' ובמנדעית שושלתא, שושאלתא, שושלתא במקו' שלשלתא.]

2) [כך בסוף פסוק, אך אין עדות לצורה אחרת כגון שָׁשֵׁר המובאת במלונים, ואשר ממנה היה צריך לאמר שָׁשֵׁר אף בהפסק.]

3) [באשור' בא שַׁרְשַׁר במשמ' כזו, ויש שרואים ששר כשאול מטלה זו. השבעים תרגמו μίλτος, שם משותף לאבן rubrica המשמשת צבע אדם (וכן וולג': sinopis ע"פ שם העיר בחוף הים השחור שהיונים הביאו משם אבן זו) ול־minium, כדעת רב הפרשנים, וכנראה כך נכון לפי הענין. ואחרים בחרו בצבע אָדֹם אחר כגון זנג'פר (zinnober) בערב', או שתרגמו סממנין סתם מבלי לפרש.]

4) [כלו' כובע אָדֹם.]

ידים וארבע רגלים מתיחסות השעורים כצלעי התמונה המשוששת מהעגולה כדי שאוכל לקום ולכרוע ולסבוב (ר׳ קלוניםוס, בעלי חיים לח).

ששׁשׁת, רק פע׳ בינ׳ *מששׁשׁת*,—כמו מְשֻׁשֶּׁה: והשטח המרבה צלעים נחלק למינים רבים מהם מחומש וכו׳ ומהם משושת או משושה אשר צלעותיו שש (רא״ח הכסיא, ספור המעיסה והתבורת א, 10). וכן אלו היה ראש הגולם ותושבתו שטחים מחומשים או משושתים הוא נקרא מצבה מחומשת או משוששת וכו׳ והיית יודע מדידת המחומש או המשושת אשר הוא תושבתו או ראשו (הלופה מארץ הגל, 26).

שָׁשָׁה, עי׳ א. שָׁסָה, פוע׳, הערות.

א. **שֵׁת** [1], ס״ז, מ״ר שָׁתוֹת, כנ׳ שְׁתוֹתֵיהֶם [2],—תחתיתו של דבר, או במשמ׳ תחתיתו של גוף האדם, האחורים והשוקים, Gesäss; derrière; bottom: ויקח חנון את עבדי דוד וכו׳ ויכרת את מדויהם בחצי עד שְׁתוֹתֵיהֶם (ש״ב י ד). כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים וכו׳ ערום ויחף וחשופי שֵׁת ערות מצרים (ישעי׳ כ ד) [3]. — ובמ״כ במשמ׳ יסודות של בנין, Fundament; fondement; foundation: כי הַשָּׁתוֹת יהרסון צדיק מה פעל (תהלי׳ יא ג).—ובתו״מ [1]: על אדום אשליך נעלי (תהלי׳ ס י) אני אפיל שתותיה של אדום ואביא גאולתכם (מד״ר במדי׳ יד). — ובסהמ״א: ויש אומרים כי (צַמִּים) הם הליסטים שוכני המדברות הולכים ערומים ומגדלים שער ומתכסים בשערם עד שתותיהם (רד״ק, ס׳ השרשים, ערך צמם).—ואמר הפיטן: תם במקרה אחד כוס סגדו לשתות, במועד שנת השמטה כנע הקהל לאתות, תלה בעשרים ושתים מהרום שתות וכו׳ (ר״א קליר, איכה אלי, קינ׳ לט״ב). זכור פקיד שתות טובל חמש טבילות במים (זכור אב, תפלי גשם). — *ובמשמ׳ תחתית ההר: שפל הגביה בזקיפה, שתותיו כגיגית כפה, תחתיו צוה להקיפה (ר״י טוב עלם, אור ישראל, זולת לשבת אחר שבועות).— ואמר המשורר: נפתחה הזירה אל מולן מנגד, ולתוך המעגל יצא עלם חסד עד לשתותיו חשוף ערם מבגד (יל״ג, בין שני אריות, ח).

ב. **שֵׁת**, מלה מספקה: ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שֵׁת [2] (במדי׳ כד יז);

---

[1]) [המלה באה בערב׳ בצורה אִסְת a) כדגמת אִבְן b) לעמת בֵּן בעבר׳ והיא באשור׳ אִשְׁדֻ, ובמ״ז אִשְׁדָּן(נ) במשמ׳ רגלים, וגם בזו של יסוד הבנין, ואין העבר׳ יסוד (וכן בארמ׳ אסדא, בר הראש, ערב׳ וסאדה c)) אלא אותה מלה בצורה שאולה בזמן קדום מלשון זו במבטא ארץ אשור, שבטאו בה ש כסמך. ואלו במבטא בבלי, בשין, באה המלה כנראה גם בצורות אֶשֶׁד (הנחלים), אשדות (הפסגה), במשמ׳ המקום הנמוך שמי הנחלים יורדים ונוזלים לשם.

שרש השם הוא שתה (עי׳ שם) כדגמת בֵּן מן בנה, ולא כדעת רד״ק ואחרים, וכן שנוי התנועות ביחיד וברבוי כדגמת בֵּן — בָּנִים, אלא שסיום הרבוי הוא כמו בשֵׁם — שֵׁמוֹת.]

[2]) [על שָׁתֹתֶיהָ (ישעי׳ יט י) עי׳ שָׁתָה.]

[3]) [באותה משמ׳ באה המלה גם במקום שמסרת הנקוד לא הכירה אותה שם, במשלי כו ו: מְקַצֶּה רגלים חָמָס שֹׁתֶה (המגלה את רגליו ומראה בזה את מומו, הוא) שֹׁלֵחַ דברים ביד כסיל. ועי׳ בספר העורך, משלי שלמה, עמ׳ 65 וכו׳.]

[1]) [כמבואר בספרו של העורך, הלשון והספר ב, 172, באה בלשון התלמוד המלה שת גם במשמ׳ החלק הזה שבגוף. כי זו כונת המאמר: „אמר רב הונא בר מנוח משמיה דרב אחא בריה דרב איקא שרי ליה לבר ישראל למימר ליה לעובד כוכבים שקלוה לעבודת כוכבים ואנחוה בשין תיו (הכונה למלה שֵׁת) שלו״.]

[2]) [במשפט המקביל בירמ׳ (מח מה) כתוב: ותאכל פאת מואב וקדקד בני שָׁאוֹן, ועל כן חשבו רבים, כי בא כאן שֵׁת, כמו שאת, במשמ׳ שאון. אך כנראה הנסחה שבתורה מקורית היא יותר, והואיל ולא הובן הצרוף בני שת, בחר מחבר הדברים שבס׳ ירמיה, המרבה לדבר על שאון של מפלת מואב, לפי תבנתו, גם כאן במלת שאון במקי שֵׁת. אך למעשה בני שת כנוי הוא לבני מואב, שפרושו המכון לא נתברר, כי

---

a) است. b) ابن. c) وسادة.

שת (?), שתת ס״ז, רק מ״ר בכנ׳ שתתיה [1]; — כנוי לסוג אנשים עושים חיל ועשר במצרים [2]: ואנו הדיגים ואבלו כל משליכי ביאור חכה ופרשי מכמרת על פני מים אמללו, ובשו עבדי פשתים שריקות וארגים חורו, והיו שתתיה מדכאים כל עשי שכר אגמי נפש (ישעי׳ יט ח—י).

שתדלן [3], ס״ז, — עסקן צבורי, המשתדל אצל שלטונות ובעלי יכלת לטובת אחרים: אשר פה נטמן בן רחמן וכו׳ שתדלן למדן ותרן וכו׳ (מלבה משנת ־סעג, Wachstein Inschriften I, 44). איך שיש לד״א יצ״ו ביד מדינות ליטא סך עצום ורב וכו׳ והוצאות העניים המרובים שמה והוצאת שכר שתדלן דד״א בוורשי וכו׳ (פנקס ועד ארבע ארצות, שנת תמ״ז, היילפרין, 171). ובוורשי עכשיו מחויבים מנהיגי ד״א יצ״ו להודיע למנהיגי ליטא שישלחו עמהם מנהיגיהם או שתדלנים להתעסק ולדעת מכל הוצאות וכו׳ (שם, 172). והנה הבחור הנ״ל הוא היה בבית הקצין המופלג ומושלם ושתדלן פרנס ומנהיג וכו׳ (מיד״א, מעגל טוב השלם, 22). וילכו שתדלני באמבורג עם המשולחים וכו׳ (פנקס ק״ק במבורג, 14). והתלוננו בני המדינה על השתדלן ובקשו לקפח שכרו (שו״ת חות יאיר, כו). ומי ששולח שתדלן דעתו שיעשה כפי שכלו (שם).

שתדלנות, ס״נ, — מעשה שתדלנים: ולא נקום בכל עסקי שתדלנות עד גמר הדבר (פנקס ק״ק במבורג, 14). דבר השלישי והיו המנהיגים יגיעים לילך בשתדלנות בשביל העניים כשיושבים במאסר (יואל אן, דרך טוב ז, 3). פרנסתו היתה השתדלנות כלומר שחיה נכנס ויוצא בבית השרים והיה סרסר ביניהם (ובין) הבריות (יל״ג, ספור מכיחס כאחד עוזים).

א. **שתה** [1], ממנו משתה, שת, א. שתה, ב. שתי, שתיה.

ב. **שתה**, ממנו ב. *שתה, א. שתי [2].

אין גם הדעה שתכונה לגודי Suti הנזכרים בכתובות מסתברת ביותר, ואין עדות לשבט שת במואב, כדעת אחרים. ואולי לפנינו אף כנוי כוז, מן א. שת, וצ״ע.]

1) [במגלת ישע׳ א: שותתיה.]

2) [אין התאר מדכאים מתאים אלא לבני אדם, ולא ליסודות של בנין, מן שת, כדגמת כי השתות יהרסון, ואף התרגומים הקדומים לא הלכו אחרי הבנה כזאת. כלשון עובדים (ἐργαζόμενοι) תרגמו השבעים את המלה, ואלו וולג׳ irrigua מלשון השקאה ושתיה, וקרוב לכך ת״י: ויהי אתר בית שתי מחא כבישין, כלשון זרע שותה מי היאור, ובסור׳ אין תרג׳ למלה.

ולפי הענין מסתבר שיש כאן כנוי לבעלי מלאכה מסימת, בהקבלה לדיגים, לעובדי פשתים ואורגים אשר חורו (כך, חורו, הכתיב גם במגלת ישע׳ א) ול׳עשי שכר׳. ואין „עשי שכר״ לשון עושים ועובדים בשכר (כדגמת שומר שכר שבמשנה), אלא מקביל צרוף זה לבטוי עשה חיל, ומשמעותו: מרויחים ומקבלי שכר על מעשיהם. ולפי זה גם שתתיה פרושו באיזה אפן: עושה חיל ורכוש.

ואמנם אין לסמך אף על נקוד המלה, ויתכן שיש לבטא שתתיה, ועל כל פנים עדיף לראות את התיו השניה שבמלה כשרש ולא כסיומת של מ״ר מן שת.

ואך כנסיון בלבד לקביעתה המדיקת של צורת המלה והוראתה אפשר, אולי, להשוות את האשור׳ שתם בעל אסם ובית אוצר (ומזה בית שתם, אסם, בית אוצר), וצ״ע.]

3) [במק׳ משתדלן או השתדלן, כדגמת שתחויה (עי׳ שם) במק׳ השתחויה, בנקוד המלה כדגמת שתים, בתיו דגושה, כבפעל השתדל. ועי׳ ב. שדל.]

1) [כמבֹאר בדברי העורך, הלשון והספר א 173, מחד׳ שניה עמ׳ 195, נולדה משמ׳ זו, שתית מים וכד׳, של השרש, שהוראתו הראשונה היתה למטה, מתוך כך, שאמר, למשל, האומר: הלך לשתות (כלו׳ למטה), והשומע הבין: הלך אל הנחל, אל מקום המים, כדי לשתות מים. גם במשמ׳ זו של למטה בא השרש (עי׳ שת, הערות) ברב הלשונות השמיות, וגם במשמ׳ של שתית מים וכד׳ בא באוגרית׳ שתי, בארמ׳ ובסור׳ שתי, אשתי, באשור׳ שתו, בערב׳ דרום׳ קדומה שתי, בכוש׳ סתי.]

2) [עי׳ א. שתי, הערות.]

א. **שָׁתָה** [1], שתית, שתיתי, שתו, שתיתם, שתינו, שתה, שתה, שתים, שותים, שתי, שותי, שתיו, שתה, שתו, שתו, שתות, שתת, שתות, שתותו, שתותה, שתותם, שתה, שתו, אשתה, אשת, תשתה, תשת, תשתי, ישתה, ישת, תשתה, תשת, נשתה, תשתו, ישתו, ישתיון, ישתהו, תשתינה,—בלע האדם, או בעל החיים מים או נוזל אחר, trinken; boire; to drink: והיה הנערה (קרי) אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וכו' (ברא' כד יד). ותאמר גם לגמליך אשאב עד אם כלו לשתת (שם כד יט). ויצג את המקלות וכו' אשר תבאן הצאן לשתות לנכח הצאן ויחמנה בבאן לשתות (שם ל לח). וילנו העם על משה לאמר מה נשתה (שמות יה כד). ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם (במד' כ יא). לא נעבר בשדה ובכרם ולא נשתה מי באר (שם שם יז, וכעין זה שם כא כב). וגם מים תכרו מאתם בכסף ושתיתם (דבר' ב ו). ומים בכסף תתן לי ושתיתי (שם שם כח). ויצאו ממנו (מן המכתש) מים וישת ותשב רוחו ויחי (שופט' יה יט). וישאבו מים מבאר בית לחם אשר בשער וישאו ויביאו אל דוד ולא אבה לשתותם וכו' (ש"ב כג יו—יז, וכעין זה דהי"א יא יח—יט). אני קרתי ושתיתי מים וכו' (מ"ב יט כד, ישעי' לז כה). וכאשר יחלם הצמא והנה שתה והקיץ והנה עיף ונפשו שוקקה וכו' (ישעי' כט ח). לא שתה מים ויעף (שם מד יב). ומים במשורה תשתה ששית ההין מעת עד עת תשתה (יחזק' ד יא). ומים במשורה ובשממון ישתון (שם שם יו, וכעין זה שם יב יט). ומימיך ברגזה ובדאגה תשתה (שם יב יח). ויהפך לדם יאריהם ונוזליהם בל ישתיון (תהל' עח מד). מימינו בכסף שתינו (איכה ה ד).—ושתתה האדמה, שתו הצמחים וכדו': והארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה וכו' למטר השמים תשתה מים (דבר' יא יא). למען אשר לא יגבהו בקומתם כל עצי מים וכו' ולא יעמדו אליהם בגבהם כל שתי מים וכו' (יחזק' לא יד—יו).—ושתה האדם יין, חלב וכדו': ויבא לו יין וישת (ברא' כז כה). יין ושכר אל תשת (ויקר' י ט). חמץ יין וחמץ שכר לא ישתה וכל משרת ענבים לא ישתה (במד' ו ג). ודם ענב תשתה חמר (דבר' לב יד). ועתה השמרי נא ואל תשתי יין ושכר (שופט' יג ד, ז). בשיר לא ישתו יין ימר שכר לשתיו (ישעי' כד ט). נשבע יי' בימינו וכו' ואם ישתו בני נכר תירושך וכו' ומקבציו ישתהו בחצרות קדשי (שם סב ח—ט). ואמר אליהם שתו יין ויאמרו לא נשתה יין כי יונדב בן רכב אבינו צוה עלינו וכו' לבלתי שתות יין כל ימינו וכו' ולא שתו עד היום הזה (ירמי' לה ו—יד). ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו ביין וישתו (יואל ד ג). ויין ענושים ישתו בית אלהיהם (עמוס ב ח). ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר (תהל' סט יג). כי לחמו לחם רשע ויין חמסים ישתו (משלי ד יז). אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין וכו' (שם לא ד—ז). ובניו ובנתיו אכלים ושתים יין וכו' (איוב א יג, וכעין זה שם שם יח). באתי לגני אחתי כלה וכו' שתיתי ייני עם חלבי וכו' (שה"ש ה א). לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות וכו' (נחמי' ח י).—ושתת בכוס וכדו': הלא זה (הגביע) אשר ישתה אדני בו (ברא' מד ה). השתים במזרקי יין וכו' (עמוס ו ו).—ושתה מן היין וכדו': וישת מן היין וישכר (ברא' ט כא). כוס זהב בבל וכו' מיינה שתו גוים (ירמי' נא ז).—ושתה מן הנחל, הבור וכדו': ונלאו מצרים לשתות מים מן היאר (שמות ז יח, וכעין זה שם שם כא, כד). ולא יכלו לשתת מים ממרה (שם יה כג). והיה מהנחל תשתה וכו' (מ"א יז ד—ו). מנחל בדרך ישתה (תהל' קי ז). — ושתה ושכר, ושתה לשכרה וכדו': וישתו וישכרו עמו (ברא' מג לד). ויקרא לו דוד (לאוריה) וכו' וישת וישכרהו (ש"ב יא יג). והוא בתרצה שתה שכור וכו' (מ"א יו ט). ובן הדד שתה שכור בסכות (שם כ יו). שתו ושכרו וקיו ונפלו (ירמ' כה כז). אכול ואין לשבעה שתו ואין לשכרה (חגי א ו). שתו ושכרו דודים (שה"ש ה א). — ואכל ושתה במשמ' סעד, ישב בסעדה: ויאכלו וישתו הוא והאנשים אשר עמו וכו' (ברא' כד נד). ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים ויאכל וישת וכו' (שם כה לד). ויעש להם משתה ויאכלו וישתו (שם כו ל). ותקם חנה אחרי אכלה בשלה ואחרי שתה וכו' (ש"א א ט). והנה (העמלקים) נטשים על פני כל הארץ אכלים ושתים וחגגים וכו' (שם ל יו). לא אבא עמך ולא אכל לחם ולא אשתה מים

---

[1] [כידוע, משמש שקה לצורותיו כהשלמה לפעל שתה בבנינים אחרים, ועי' שקה.]

במקום הזה וכו' (מ"א יג ז–כג). שים לחם ומים לפניהם ויאכלו וישתו וכו' ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו וישתו וישלחם (מ"ב ו כב–כג). ערך השלחן צפה הצפית אכול שתה (ישעי' כא ה). והנה ששון ושמחה וכו' אכל בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות (שם כב יג).—ושתה, במשמ' ישב במשתה: והוא (בן הדד) שתה הוא והמלכים בסכות (מ"א כ יב). והמלך והמן ישבו לשתות (אסתר ג טו, וכעין זה שם ז א).—וכן בשלילה, לא אכל ולא שתה: ויהי שם עם יי' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה (שמות לד כח). לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי (דבר' ט ט, יח). ויאכל ותשב רוחו אליו כי לא אכל לחם ולא שתה מים שלשה ימים ושלשה לילות (ש"א ל יב).—ושתה מי בורו, במשמ' חי בביתו בשלוה ובבטחון: ואכלו איש גפנו ואיש תאנתו ושתו איש מי ברו (מ"ב יח לא, ישעי' לו יו).—ושתה מכוסו (של בעליו), היה חביב עליו מאד: מפתו תאכל ומכסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו כבת (ש"ב יב ג).—ושתה מצה, שתה עד הסוף: את קבעת כוס התרעלה שתית מצית (ישעי' נא יז). ושתית אותו ומצית ואת חרשיה תגרמי (יחזק' כג לד). אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ (תהל' עה ט).—ושתה דם: לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה (במד' כג כד). אמר לצפור כל כנף ולכל חית השדה הקבצו ובאו וכו' ואכלתם בשר ושתיתם דם וכו' (יחזק' לט יז–יט). האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה (תהל' נ יג).—ושתה הצמא מי רגליו: הלא על האנשים הישבים על החמה לאכל את חריהם ולשתות את שיניהם [1] עמכם (מ"ב יח כז).—ושתה מי שחור ומי נהר (חפרת): ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר (ירמי' ב יח).—ובתמונה לבעל אשה, שתה מים מבורו: שתה מים מבורך ונזלים מתוך בארך (משלי ה טו).—ושתה כוס החמה וכדו': קומי ירושלם אשר שתית מיד יי' את כוס חמתו וכו' הנה לקחתי מידך את כוס התרעלה את קבעת כוס חמתי לא תוסיפי לשתותה עוד (ישעי' נא יז–כב). קח את כוס היין החמה הזאת מידי וכו' ושתו

והתגעשו והתהללו (ירמי' כה יה–יו). שתה גם אתה והערל תסוב עליך כוס ימין יי' (חבקו' ב יו).—ושתה את חמתם של בעותי לילה בחלומו: כי חצי שדי עמדי אשר חמתם שתה רוחי בעותי אלוה יערכוני [1] (איוב ו ד). ומחמת שדי ישתה (שם כא כ).—ושתה את כוס זולתו, במשמ' סבל כסבלו: כוס אחותך תשתי העמקה והרחבה (יחזק' כג לב), ועי' כוס.—ושתה עולה: אף כי נתעב ונאלח איש שתה כמים עולה [2] (איוב טו טז).—ושתה לעג: מי גבר כאיוב ישתה לעג כמים (שם לד ז).—ובתו"מ: השותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו (ברכי' ו ח). מוליאר הגרוף שותין הימנו בשבת וכו' (שבת ג ד). אין אוכלין אזוב יון בשבת וכו' אבל אוכל הוא את יועזר ושותה אבוב רועה וכו' וכל המשקין שותה חוץ ממי דקלים וכוס עיקרים וכו' (שם יד ג). והשותה מלא לוגמיו חייב וכו' אכל ושתה בהעלם אחד וכו' (יומא ח ב–ג). אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה (סוכה ב ד). עד שלא נמחקה המגילה אמרה איני שותה (מי סוטה), מגילתה נגנזת וכו' אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלא' גידין וכו' (סוטה ג ג–ד). אשת כהן שותת ומותרת לבעלה אשת סרים שותה (שם ד ד). היו מזדווגין (הדיינים) זוגות זוגות וממעטין במאכל ולא היו שותין יין כל היום ונושאין ונותנין בדבר כל הלילה וכו' (סנה' ה ה). מאימתי חייב (בן סורר ומורה) משיאכל טרטימר בשר וישתה חצי לוג יין האיטלקי (שם ח ב). פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וכו' (אבות ו ד). ושאכלת הרדופני וכו' או ששתתה מים הרעים כשרה (חולי' ג ה). שתתה בכוס של זהב כיון שנהנית מעלה (מעילה ה א). אלו לא מטמאין ולא מכשירין וכו' והשותה מי טבריא [3] אע"פ שיוצאין נקיים (מכשיר' ו ז). האומר שתו והותירו הרי זה מדרכי האמרי וכו' (תוספת' שבת ז ז–ח). וכמה היא ביאה

[1] [כך כתיב, קרי: מימי רגליהם.]

[1] [כלו' יערכו לי מזה מאכל ומשתה, ועי' על כונת כל הפרשה בפרושו של העורך משנת תשי"ד.]
[2] [על הצרוף חמס שתה (משלי כו ו) עי' שת, הערות.]
[3] [עי' לקמן נפע', סהמ"א.]

וכו' ר' יהושע אומר כדי מזיגת הכוס בן עזאי אומר כדי לשותתו (שם סוטה א ב, מד"ר במד' ט). היה ר' מאיר אומר כשם שיש דיעות במאכל כך יש דיעות בנשים וכו' יש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזרקו ושותהו זו מידת כל אדם שמנית את אשתו לדבר עם אחיה ושכיניה וכו' (שם שם ט, ירוש' שם א ז). בהמה שאכלה אוכלין שאינן ראויין לה ושתת משקין שאין ראויין לה וכו' (שם ב"ק א ח). פרה ששתת מי חטאת בשרה טמא מעת לעת ר' יהודה אומר בטלו במעיה וכו' כשהם שמורים הרי הם מי נדה ולא ששתתן פרה (ספרי במד' קכד, וכעין זה תוספת' מקוא' ה יא). אמר רשב"ג אני ראיתי את שמעון בן כהנא שותה יין של תרומה בעכו שאמר זה הובא מקיליקיה וגזרו עליו ושתייו בספינה וכו' (ירוש' חלה ד יב). מהו לשותתן[1]) בכרך אחד וכו' אפי' שתיין בכרך אחד יצא וכו' (שם שבת ח א, שקל' ג ב). שאין הארץ שותה אלא לפי תיסומה (רמב"א, שם ע"ז ג ו). ומשקים בית שלחים שלו (של האבל) משהיגיע זמנן לישתות (שם מסקין ב, גניזה, 195). אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים וכו' (ברכ' מ.). כל מיני משקין יפין לחלום חוץ מן היין, יש שותהו וטוב לו וכו' ויש שותהו ורע לו וכו' (שם נז.). ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגת כוס יפה שתאן חי יצא שתאן בבת אחת יצא (פסח' קח:). כמה יין חי שתת אמו של זה שנמוח עוברה בתוך מעיה (אבי', כדה כד:). מפני מה סוטה אינה שותה בכוס של חברת', שלא יאמרו בכוס זה שתת פלונית ומתה וכו' (מד"ר ויקר' כג). מעשה בשתי אחיות וכו' לבשה בגדי אחותה והלכה ושתתה מים המרים ונמצאת טהורה וכו' כיון שנשקו זו לזו הריחה במים חמרים מיד מתה (שם במד' ט). אמרת חנה לפני הקב"ה וכו' הצבא של מעלה וכו' ולא שותים ולא פרים ורבים וכו' והצבא שלמטה אוכלים ושותים ופרים ורבים ומתים וכו' (פסיק' כב, כי פקד ה' את חנה, איש-שלום, קעט:).—ובתמונה, שתה את דבריו, שתה מימיו, למד ממנו: יהי ביתך בית ועד לחכמים וכו' והוי שותה בצמא את דבריהם (אבות א ד). מי הם הללו שמימיהם אנו שותים ושמותם אין אנו מזכירים (הוריות יד.). — ובמליצה לאשה מאוסה, שתה בעציצו, עי' עָצִיץ, ע' 4642.—ובספה"א: שתת מי המרים ונקתה מהן וחזר וקינא לה עם האיש וכו' (רמב"ם, הל' סוטה א יב). גזל חבית של יין וכו' ושברה או שתאה וכו' משלם ארבע וכו' (טוש"מ שסב). — *ושתה עשן, שתה טבק[1]) וכדו': כי מקרוב עלה עשן זה ונתפשט בכל העולם ורובם ככולם שותים אותו (ספר' דרכי נועם, או"ח ט). אחר פטירתו חלם (ר' יצחק) עמו והשביעו שיגיד לו מה שאומרים בשמים על שתיית הטאבאקו ואמר לו הרב שהשותת בי"ט משמתין אותו, והשותה בט"ב מקללין אותו, וכן לשותה ומעלה עשן תחת חופת חתנים (סיד"א, מזיק ברכה, או"ח כי, יג). דאסור לשתות הטיטון (שקורין טובאק) משום מכבה (מגן אברהם, או"ח תקיד ז)[2]).—ואמרו פיטנים ומשוררים: אם לא שתת גנובים בסתר תתעטר ברצון בגלוי ובסתר (ינאי, אם לא, קרוב' במד', זולאי, קסג). שתותו לרהב בכוסות הזהב ולראות לו להב כבוסות ספירים (דונש, דעה לבי, אלוני, פז). להחכם אשר ישתה דברי ולא ישתת במורק דם גפנים (הוא, וגן עדנך, שם, לד). שתה אחי וגיל וצהל עלי שחר כיתל הל (הוא, שתה אחי, שם, קח). אוי שתה בכור מות ושחק בכום מים בעת צמאך שתיתו (ר"מ הנגיד, הכרפה הזמן, בן תהלים ב, הברמן, 25). באו שתו עמים בצל קורה על קול מטר שחק בירת בול (רמב"ע, בחר מאהובים, ברודי א, סל). ונח שתה עלי סלע וגבעה ומארץ בחר מישור וחיקו, ועם אדום שתה אדום בעוד יום, עדי ליל תהי ישן בחיקו (הוא, שם). ובכום אהב ייני דודים נשתה על טוב סגד ושיחים (הוא, שם). ואשתה עד מראשותי בלא בין יהיו בסף (שם). — ובמליצה שבחדוד: מה אומר הכום באמר השכור מי לויי אלי, לא אירא

---

1) [את ארבע הכוסות של ליל הסדר.]

1) [ע"פ הערבי' שרב דח'אן, תתן a).]

2) ועי' במאמרו של י"ז כהנא, לשוננו טו, עמ' 202 ואילי'; וכן לו, Flora III, 373.]

a) شرب دخان, تتن.

מרבבות עם אשר סביב שתו עלי (עמנואל, מחב׳ ו, הברמן, 188).

—וביני פעו׳, *שָׁתוּי, בתו״מ, כפרט בצרוף שתוי־יין, — כמו שותה[1]), מי ששתה הרבה יין ונוטה לשכרות, trunken ; ivre ; drunk : בחמשה דברים בין האולם ולמזבח שוה להיכל שאין בעלי מומין ופרועי ראש ושתויי יין וכו׳ נכנסים לשם (ר׳ יוסי, כלים א ט). וזר טבול יום ומחוסר בגדים וכו׳ ושתויי יין ששימשו כולן במיתה (תוספת׳ כרית׳ א ה). שתוי יין פוסל בעבודה וחייב במיתה איזהו שתוי יין כל ששתה רביעית יין בן ארבעים יום וכו׳ (שם א יט). שתוי אל יתפלל וכו׳ אי זהו שתוי כל ששתה רביעית, שיכור ששתה יותר, תמן אמר כל שאינו יכול לדבר לפני המלך (ירוש׳ תרומ׳ א ו, וכעין זה בבלי ערובי סד.). ואין נשאלין נדרים ולא מורים שתויי יין (ירוש׳ תרומ׳ א ט). יצא שרץ טמא וצפרדע טהור ששתויי יין מורין בהן הוראה (כריתו׳ יג:). בשביל ד׳ דברים מתו בני אהרן ובכלן כתוב בהם מיתה על שהיו שתויי יין וכו׳ (מד״ר ויקר׳ כ, וכעין זה תנחו׳ אחרי ו)[2]).—ובספה״א, גם בהשאלה: לא שכורה (האדמה), לא שתויה יותר מדאי שמטשטשין את הארץ (רש״י, תעני׳ כב:).—‏°ובמשמ׳ סבילה, מים שתויים, שנשתו, וכדו׳: אם יהיה דרך משל שחין במעיים הדקים נעשה ברפואתם דברים שתויים (פרקי גליינוס, כ״י פריז). רפואה זו יש מהן שתויות ומהן סונחות (קאנון ג יג א ה). —ואמר הפיטן: והמות רתוי לפרוע ושתוי וטמא האתוי לשמש בחדרים (רשב״ג, שמר לבי, ביאליק־רבניצקי ב, 158)—ואמר המשורר: והייתי שתוי מים ונזיר עדי כי חשבוני בן רכבי (ר׳ יהודה אברבנאל, זמן הכם, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, ריט).

—נפעי, נִשְׁתָּה, במקרא רק יִשָּׁתֶה[3]): מכל האכל אשר יאכל וכו׳ וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא (ויקר׳ יא לד).—ובספה״א: אתה ידעת את כל הרעה אשר ידע לבבך כי אלניך נאכל ונשתה ונשרף ויאזבך לכן ביקשת להפוך זה על יריבך (תשובות דונש על ר׳ סעדיה גאון, פיליפובסקי, 68). ומי טבריא, הן מים שיש בהן איכות שמשתלשלים בהן כששותין אותם יוצאים המים זכים כמו שנשתו (רמב״ם, מכתבי׳ ו ז).

—הפעי, ‏°הִשְׁתָּה: דרך והשתה שתות במשתית טים, דעת כי כל הושתה משתית מים (ר״א קליר, אקסטה כסל, תפלי גשם). ומשתית אבן מקום חרמון טל, ותק להשתות שתותי טל (הוא, אאגרה, תפלי טל).

ב. *שָׁתָה[1]), קל לא נמצא.

—נפעי, *נִשְׁתָּה,—נארג: ממנה (מאבן השתיה) נשתה[2]) העולם (ר׳ יוסי, תוספתי יוה״כ ג ו).

—הפעי, *הִשְׁתָּה,—ארג במסכת, weben ; tisser ; to weave: ואני נסכתי מלכי, השתיתיו כד״א ויסע את יתר האהל[3]) ואת המסכת (מדרש שמואל, יט), ועי׳ שית, וא. שתה.

—הפעי, *הֻשְׁתָּה, — כמו נפעי: אמר ר׳ יוחנן למה נקרא שמה אבן שתייה שממנה הושתת העולם, תני ר׳ חייה ולמה נקרא אבן שתייה שממנה הושתה העולם (ר׳ חייה, ירוש׳ יומא ה ג). ועי׳ א. שָׁתָה, הִפְע׳.

*שִׁתּוּף, ש״ז, — שה״פ מן שִׁתֵּף, השתתף, מעשה המשתף והמשתתף: שיתופי מבוי כיצד מנית אדם חבית של יין וכו׳ ואומר הרי זה לכל בני מבוי (תוספת׳ ערוב׳ ט א). האנשים שנשתתפו שלא מדעת נשים שיתופן שיתוף ונשים שנשתתפו שלא מדעת אנשים אין שיתופן שיתוף (שם ט ה). דר״מ אמר ע״י עירוב וע״י שיתוף וכו׳ שמא

---

1) [כדומה לשמוש הרומ׳ potus באותה משמ׳.]

2) [ועי׳ גם מד״ר אסתר ה.]

3) [את צורת הפעל ונִשְׁתּוּ מים מהים (ישעי׳ יט ה) שאף הנקוד לא גזר אותה מן שתה, באר המחבר לעיל עמ׳ 3844 כנפעל מן נָשַׁת, ואלו העורך בפרושו לאיוב י כ (ישית ממני) ושם לח יא (ופא ישית) מן ישת (כדגמת הִצִּיג מן יצג וכד׳).]

---

1) [עי׳ א. שְׁתִי, הערות. ואמנם אין העדיות לשמוש הפעל מסמכות כל צרכן, ועי׳ בהערות שאחר זו.]

2) [כך אצל צוק״מ, אולם בנ״א ובתוספת׳ שבדפוסים: גשתת, ועי׳ א. שָׁתַת.]

3) [בכתוב (שופטי יו יד): את היתד הארג.]

ילך לחצר שאינה צריכה שיתוף, אי זו היא חצר שאינה צריכה שיתוף זו חצר רוגלת וכו׳ (ירוש׳ ערוב׳ ו ס). קסבר כל שיתוף שאין מכניסו ומוציאו דרך פתחים במבוי לאו שמיה שיתוף (ערוב׳ עג:). — ובסהס״א: בין ראובן ושמעון היה שתוף וכשתבעו לעשות עמו חשבון טען שכבר חִלקו (סו״ת הרי״ף, ל). והשתוף שהיה בינינו שהיינו שותפין ביחד מומן הרבה וכו׳ ונטלתי אני פלוני המגיע לי מן השיתוף וכו׳ (ר״י ברצלוני, ספר השטרות ל, 50). וחלקנו בתים וקרקעות וכו׳ ועמדו בשיתוף בינינו לאמצע עד עתה (שם לח). ראוי שתהיה תשובתו וכו׳ עם שתוף הלב בכוונה לאלהים (ר״י א״ת, סו״ה התשובה ט). השותפין שבאין להשתתף אין השיתוף נגמר בדבור וכו׳ (טוחו״מ קטו). ועי״ד שטענו מנהיגי ליטא שאינם רוצים עוד בשום שיתוף בעולם עם הארצות דפולין מהיום והלאה וכו׳ (פנקס ועד ארבע ארצות, פנס הכס, היילפרין, 111, וכעין זה שם שנת תל, 115). — ״ושטר שתוף: והשטר הארבעה וששים הוא שטר שיתוף והוא כגון מי שנתן ממון לחבירו להתעסק בו שיהא לו חלק בריוח וחלק בהפסד וכו׳ ואם כתוב בשטר השיתוף שעשו ביניהם וכו׳ ושטר שיתוף זה שריר ומקויים והגון כראוי (ר״י ברצלוני, ס׳ השטרות, 112 ואילך). — ״ובמשמ׳ חבור ואחוד של חלקים שונים: מפני שכל מחובר לא תגמר הויתו אלא בהשתתף חלקיו אשר חובר מהם והוא התאחר קצתם עם קצתם ועיקר השתוף האחדות (ר״י א״ת, סו״ה היחוד, ט). — ״ובמשמ׳ צד שוה שיש בדברים: אינך צריך מהידיעה בנאמרות ליותר מהידיעה בסוגיהם ומיניהם ופרקיהם וסגולותיהם ושתופם וחלופם (לקוטי מקור חיים לרשב״ג ג יד). והענין השני מהאחד המקרי וכו׳ והוא מקבל ההויה וההפסד והחלוק והחבור והפרידה והשנוי ותחלוף והשתוף (ר״י א״ת, סו״ה היחוד, ס). ואם השְתתפו (המשפטים) במין אחד מן השתוף עד שיתחייב מהם יחד משפט אחר אז יקרא הקש (מלות ההגיון ו). ואין שתוף בין ידיעתנו וידיעתו כמו שאין שתוף בין עצמנו ועצמו וכו׳ (ר״מ א״ת מו״נ ג כ). — ״ושתוף השם וכו׳, יחוס משמעיות שונות למלה אחת, רבוי משמעיות:] ואל יקשה בעיניך מפני שמלת תהום נאמר על ענין אחר וכו׳ וכאשר הלשון נאמרת בשיתוף על ענינים רבים כן תֵאמר על המים וכו׳ (ראב״ע הנסיה, הגיון הנפש ג). ומפני שהפועל הזה משמע שני טעמים ככל השמות הנאמרים בשתוף וכו׳ (הוא, מגלת המגלה, קט:). ובזה הענין נקראו תלמידי הנביאים בני הנביאים כמו שאבאר בשיתוף שם בן (ר״מ א״ת, מו״נ א ז). והשמות המשותפים יחלקו לששה חלקים מהם משותפים שתוף גמור ומהם מוסכמים ומהם מסופקים וכו׳ כשם עין אשר נאמר על חוש הראות ועל מבוע המים וכו׳ (מלות ההגיון יג). וההפרש בין (השמות) המשותפים והמועתקים כי המשותפים השיתוף ביניהם מתחילה וכו׳ והמועתקים קודם האחד אל האחר (כפ״ע פלקירא, ראשית חכמה, 25). ואולם לשון חגיגה ענינה סבוב וכו׳ ואולם מצאנו שתופה לענינים שנקרא שם הזמן עצמו חג וכו׳ (ר״א הקראי, גן עדן, חג המצות, הקד׳, מז:). והנה החכם רבינו אהרן נ״ע באר שתוף מלת שביתה בכמה ענינים נשתתפה וכו׳ (הוא, שם, מו.). — ״ובמשמ׳ האמונה ברבוי אלהִיות[1]: וכן המיחד מצד הקבלה אין בוטחין בו שלא יבא לידי שיתוף (ר״י א״ת, סו״ה היחוד ג). וכאשר יתיאש (היצר) מִסַפֵּק הענין הזה עליך יפילך במיני השתוף כמו דעת מניחי הרבוי ודעת אנשי התולדות וכו׳ (שם, יחוד המעשה ה). על אמונת העדר האלוה או השתוף אליו או עבודת זולתו (ר״מ א״ת, מו״נ א לה). — ובהנדסה, ״שתוף הקוים וכדו׳, Kommensurabilität; commensurabilité; ty —: כי לפי המוקדמת הראשונה יתבטלו כל מופתי התשבורת וכו׳ כמו כחות ההפרש והשתוף בקוים ובשטחים (ר״י הריזי, מו״נ א עג). — ואמר המשורר: כלב קְרא לכלבים ואל דג וכו׳ כלב קרא עוד בשתוף לכוכב מזהיר אשר בין תאומים וסרטן (עמנו׳, מחב׳ כ, הברמן, 561).

״**שִׁתּוּפִי**, ת״ז, — מתכונת השתוף, מיֻסד על בסיס של שתוף, בנגוד לפרטי, כגוֹן מִפעל שתופי, משק שתופי וכדו׳, נוהג בספרות ובדבור[2].

---

[1]) [כתרג׳ הערב׳ אִשְׁרַאכ a), ועי׳ שָׁתַף.]

[2]) [בתנחומא בובר שלח טו (עמ׳ 82) נאמר:

a) أشراك.

א. **שְׁתוֹק**, ס"ז.—א) כמו שתיקה, Schweigen; silence: הס מפניו כל הארץ, הס לשון שיתוק ודמימת חורבן (רש"י, חבקי ב כ)[1].—ב) כשם מחלה, המשתקת כאלו אבר מאברי הגוף או את הגוף כלו, Lähmung; paralysie; — sis: ולזה באר כבן הצרפית וכו' ואמרו קצת האנדלוסין כי נתבטלה נשימתו וכו' כמו שיקרה לקצת חולי חלי השתוק (כ"ס ה"מ, מו"נ א מב). ולכן יהיה השתוק החזק וכו' ממית בהכרת והחלוש יקשה ארוכתו (פרקי משה להרמב"ם ו טו). האפופליקסיאה והוא השתוק וכו' (המפרש לפרקי אבוקרט ב מג, כ"י ברלין). בשתוק הנקרא בערב' סכתה ובלשונם אפופליקסיה (קאנון ג א ה ה). אבל יש בו (בקשי הנשימה) סכנה מפני חשש דפיקת הלב או נכפה או שתוק (ר' טוביה כץ, מעשה טוביה, בית חדש א מג, לו.).—°וכמו שְׁתוּקוּת, תכונת השתוקי: חִבּוּל טמאת שרץ, גן נעול השרץ, שְׁתוּק, אִסוּף הפרץ, ומה ספק ארץ (ר' שלמה הבבלי, אין צור, זולת לשבת א חנכה).

°**שְׁתוּקוּת**, ס"נ,—תכונת הבן השתוקי: לא הוזהרו כשרות, להנות לינשא לפסולין וכו' רבנן נמי לא עבוד בהו מעלה לאצרוכינהו בדיקה ואפי' מתמת ממזרות ושתוקות וכו' (רש"י, קדוש' עו.).

***שְׁתוּקִי**, ס"ז, נקי' שְׁתוּקִית,—ילד שאין אביו ידוע: עשרה יוחסין עלו מבבל וכו' ממזירי נתיני שתוקי ואסופי וכו' ואלו הם שתוקי כל שהוא מכיר את אמו ואינו מכיר את אביו וכו' וספיקן בספיקן אסור, ואלו הן הספקות, שתוקי ואסופי וכותי (קדוש' ד א–ג). היתה מעוברת מה טיבו של עובר זה מאיש פלוני וכהן הוא וכו' ור' יהושע אומר אינה נאמנת וכו' במה דברים אמורים בעדות שבגופה אבל בוולד הכל מודים ששתוקי (תוספתי כתוב' א ו). מודה רבי עקיבא בשתוקי שהוא חייב על (קללת) אמו אע"פ שאינו חייב על אביו (ספרא קדוש' פרק ט). אמר רבי לעזר הכל מודין בוולד שהוא שתוקי וכו' א"ל ר' יוחנן שתוקי סתם מצינו שתוקי כהן גדול היך עבידא, סיעה של כהנים עוברת ופירש אחד מהן ובעל, הרי מצינו שתוקי כהן גדול (ירוש' כתוב' א ט). נבעלה בשעת קרונות כשירה לכהונה אבל פירש אחד מצפורי ובעל, הולד שתוקי (כתוב' טו.). דבר תורה שתוקי כשר וכו' אלא מעתה שתוקי שתוקית לא ישא וכו' בת שתוקית לא ישא שמא ישא אחותו מאביו (קדוש' עג.). — ובמהם"א: ואם מן הרחוקים זינתה וכו' אותו הולד נעשה שתוקי ואסור לו לבא בקהל ה' (והזהיר, אחרי, עו). פנויה זו שילדה ילד שלה שתוקי הוא וכו' (שו"ת הגאונים, גנזי מצרים, 155). שתוקית אי' כשרה לכהונה (שו"ת רמ"א סא).—°ובהשאלה, ספר שתוקי, שלא נודע מחברו: נבוא לבאר איך ס' הזוהר הזה מסופק במאד אם הוא שתוקי או אסופי מן השוק (ר"א די מודינא, ארי נוהם יז, 47).

***שְׁתוּת**[1], ס"נ, — ששית, חלק ששי מדבר, Sechstel; sixième; sixth: שום הדיינים שפיחתו שתות או הוסיפו שתות מכרן בטל (כתוב' יא ה). האונאה ארבעה כסף מעשרים וארבע כסף לסלע שתות למקח (ב"מ ד ג). רב אמר שתות מקח שנינו ושמואל אמר שתות מעות נמי שנינו (ב"מ מט:). רב הונא אמר שתות כפחות משתות רב יהודה אמר שתות כיותר משתות וכו' (ב"ב קו.). — ובמהם"א: ומאה זוז שנותרין חולקין אותו בשלשה חלקין בכור נוטל שלשים ושלש ושני שתותים (ר' יהודאי גאון, הלכות פסוקות, 46).

איך אשיתך בבנים וגו', אין הלשון הזה אלא לשון השתופייה, שנאמר כי שת לי אלהים זרע אחר (בראש' ד כה) ע"כ. והמהדיר מעיר: השתופייה, לשון שותפות, ואינו מסתבר. ואלו כל הענין מורה על כך, כי הדרשה באה לפרש את הכתוב בירמיה על מקרהו של ילד מְאֻמָּץ, הואיל ואין להורים בן או שמת בנם שהיה להם. והואיל והמדבר בכתוב בירמיה (ג יט) על ישראל בלשון נקבה, על כן נראים הדברים כי כונת הדרש למלה היונ' εἰσποιητή, (בת) מְאֻמֶּצֶת.]

[1]) [כדבריו בשופט' ג יט: ויאמר הס וכו' הס לשון שתוק, מתכון רש"י כנראה לצווי שְׁתֹק, ולא לש"ע.]

[1]) [מן הארמי' שתותא בתו"מ, שותתא בסור', שנגזרת מן שִׁת, שהיא תמורת שֵׁש בארמ'.]

כי השלשים כשתחלקם שתותם חמשה והוא מהלך החמה בעובי הרקיע (כ"ח, פסחי לד.). אמרתי התדע שליש ושתי שתותים ושלשה תשיעים כמה הם? (כ"י זכאהרס, ס' המעמועים, דוזון, 117).— ובאצטגנינות, ״קשת שתות, עי' קלצקין־צובל, אוצר המונחים הפלוספיים, ערך קשת ד'.— ואמר הפיטן: וכמו נתנה מדה למדידת הארץ כן נתן כַּיל לתולדות הארץ, מתחיל ממאה וששים ושש שנה עד שהוא מכלה בשתות אצבע קטנה (כ"א קליר, אז כאית ומפרת, סלוק לפנח סקלים).

*שְׁתַחֲוָיָה [1]), ש"נ, — כמו השתחויה: בלבד שתחוויה שאינה על הארץ וכי יש שתחוויה שאינה על הארץ, ויכרעו אפים ארצה על הרצפה וישתחו (ירוש' ע"ז ד א).

א. שְׁתִי [2]), ש"ז, — חוטי האֹרך של אריג הבגד וכו' בנגוד לעֵרב (חוטי הרֹחב), Aufzug; chaîne; train: והבגד כי יהיה בו נגע צרעת וכו' או בִשְׁתִי או בערב לפשתים ולצמר וכו' כי פשה הנגע בבגד או בַשְׁתִי או בערב וכו' ואת תורת נגע צרעת בגד הצמר או הפשתים או הַשְׁתִי או הערב וכו' (ויקר' יג מז-נט).—ובתו"מ, גם בהשאלה, ככנוי לאֹרך של כל דבר, שתי וערב, ארך ורֹחב: מקיפין בקנים וכו' כל מחיצה שאינה של שתי ושל ערב אינה מחיצה (ערובי' א י). ומה היא עושה לו (לבעלה) משקל חמש סלעים שתי ביהודה שהן עשר סלעים בגליל וכו' (כתוב' ה ט). בגד ששתיו צבוע וערבו לבן ערבו צבוע ושתיו לבן הכל הולך אחר הנראה (נגעי יא ד). השתי והערב מיטמאין בנגעים מיד ר' יהודה אומר השתי משישלק והערב מיד וכו' כמה יהא בפקעת ותהא מיטמאה בנגעים כדי לארוג ממנה שלש על שלש שתי וערב, אפילו כולה שתי אפילו כולה ערב וכו' נראה (הנגע) בשתי העומד האריג טהור נראה באריג השתי העומד טהור (שם שם ח—י) [1]). כותל שבין שתי מקואות שנסדק לשתי מצטרף ולערב אין מצטרף וכו' (מקוא' ו ט). מאימתי תורמין את הגת משמהלך בה שתי וערב (תוספת' תרומ' ג יב). לוקחין מן הכובס מוכין מפני שהן שלו ולא יסרוק את הבגד לשתיו אלא לערבו (שם ב"ק יא ג). הדרוכות מכיון שהילכו בהן שתי וערב מטמאין את הבור מיד (ר' יוחנן, ירוש' תרומ' ג ד). והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים (זכרי' יד ח) וכו' ממזבח הזהב עד עזרות כחוט של שתי מן העזרות עד מפתן הבית כחוט של ערב (שם שקל' ו ב, וכעין זה בבלי יומא עז:). בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי עד שגער בו הקב"ה והעמידו (אמר רב יהודה אמר רב, חגי' יב.). ביצד קורעו (את הכחל) אמר רב יהודה קורעו שתי וערב (חול' קט:).—ובספה"א, גם ככנוי לצלב: כמעט שלא עשיתי שתי וערב (מסכ' עמכו' ה, סנכמן, 166). חותם המלך אריה ובידו שתי וערב (מגילי עולם מ"ם, לז). — ואמרו פיטנים ומשוררים: כמה תציקני (התוגה) לעת ערב עד אתיה ערב למו שִׁתְיָה (רסב"ג, הוגה אסר נעדר, ביאליק־רבניצקי א, 90). משיחבר מהדבר, תַפִּין שתיו,

[1]) [אמנם לא נמצאה צורה זו במקור קדום אחר, אך במקום זה הנֻסח כך בכל הדפוסים, והואיל ומצויות הן צורות כגון בא, מר בסק' אבא, אמר בירוש' (עי' ברכ' א ה), על כן אפשר לראות את הנסחה כאן כמסֻכת, ואף יתכן שבאה גם במקומות אחרים אלא שתֻקנה ע"י המעתיקים.]

[2]) [במשמ' זו בא שְׁתְיָא, שִׁתְיָא, גם בארמ' בסור', ובערב' שַׁתַי [a]), ולדעת רבים אותה מלה היא stamen, στήμων באותה משמ', ומזה גם ב. שְׁתָה (עי' שם), שכנגדו בארמ' שתא, סור' אשתו, אשור' שַׁתוּ במשמ' ארג, ויש שמשוים במצר' סתע במשמ' טוה (ואין זה נראה).

אך כנראה קרוב לכך גם ביונ' ἱστίς, מנור האורגים הנצב (מן ἵστημι, שכנגדו ברומ' sto, עמד).

אין לחבר מלים אלו עם א. שתה, אלא כנראה לפנינו שמוש בכלי כזה, שעבר עם שמו והמֻנחים ששמשו בלשון אחרת, לתחום השפות השמיות בתקופה קדומה.]

[a]) ستى.

[1]) [מכאן ואילך הובאו רק דגמאות שלא נזכרו בערך עֵרֶב, ועי' שם. על המבטא 'שֶׁתִי' (וכן גם כֶּלִי, לֶחִי וכו') בלשון החכמים, ראה מה שמובא במאמרו של ח. ילון, לשוננו א, 189; פורת, לשון חכמים, 104 ועוד.]

התם ערבו (רמב״ע, ילדי ימים, ברודי א, כב). וצניף חכמה שתיו ערמה, ערבו תמה, לא שש משזר (סוא, מי זה דמה, שם, סא). חברו בך נעים חסדים והשכל כאשר חברו שתי עם ערבים (כוא, הענק א קז, שם, סכא).—ומ״ר ״שתיים: גישות צרות סרוג שתים שתים רוח אין בינתים מעיקות בנחשתים (ר׳ שלמה הבבלי, אס אמרי, מבחר השירה העברית באיטליה, שירמן, כא). והדעות לאמרתו שתיים והעצות למדברו ערבים (רמב״ע, הסמם בנגיעים, ברודי א, ב).

ב. **שְׁתִי**, ש״ז, — כמו שתיה, במשמ׳ שתית יין [1]: אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבקר יאכלו, אשריך ארץ שמלכך בן חורים ושריך בעת יאכלו בגבורה ולא בַשְׁתִי (קהלת י יו–יז).—ואמרו פיטנים ומשוררים: אם יהיה ערב אנוש תם יתנה השכל שתי, ירוץ בכל כח קנות חמה וימאס לו שתי (רמב״ע, הענק מד, ברודי, ם). רבבות המוני וכתי רצוא ושוב במעסך, כגבורה ולא בשתי באים להקדיש שמך (ר׳ מנחם בר׳ מכיר, מלאכי לבאות, אופן לשבת הפסקה א).

ג. ״**שְׁתִי**, ש״ז, — יסוד [2]: בבגד אם יהי לך רב שתי לי ואם ערב לך, יש בו שתי לי, ויין זה שחיטה מן שתילי, ולמה לאשיש תאמר שתי לי (רסב״ג, בבגד אם יהי, ביאליק-רבניצקי א, 169).

א. **שְׁתִיָּה**, ש״נ,—שה״פ מן א. שָׁתָה: וְהַשְּׁתִיָּה כדת אין אנס [3] כי כן יסד המלך על כל רב ביתו לעשות כרצון איש ואיש (אסתר א ח). -וכתו״מ: שתה (מן התרומה) וחזר ושתה אם יש מתחילת שתייה ראשונה ועד סוף שתייה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין וכו׳ כשם שאכילה בכזית כך שתייה בכזית, אכילה ושתייה אין מצטרפין (תוספתי תרומ׳ ז ג, וכעין זה שם יוה״כ ה ג). אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואי אתה נזוק (ברכי מ.). לא בא הכתוב אלא למרק אכילה ושתייה שבמעיו (של משה) לשומו כמלאכי השרת (ר׳ נח, יומא ד:). שכר לשון שתייה לשון שביעה לשון שכרות (רב ספא, סוכה מט:, וכעין זה פסיק׳ ר״כ, את קרבני לחמי, בובר, נז: ועיי״ש). וכל מי ששתייתו מרובה מאכילתו עצמותיו שרופין, אכילתו מרובה משתייתו עצמותיו סכויין (אבא שאול, נדה כז:). באותה שעה נטע (אברהם) אשל בבאר שבע אכילה שתיה לוויה (מדרי תהלים לז א, בובר, קכז). — ובסהמ״א: שאין אדם שותה (מים) אלא לצמאו וכו׳ לפיכך אין קבע למים לפטור כל שתייותיו (מברכה) בפעם ראשונת (רש״י, סדור רש״י קכ, בובר, 58 ואילי). — ״ושתיית העשן, ושתיית טוטין [1]: על שתיית העשן (ביו״ט) שמוצצים אותו דרך קנים חלולים כי לא נמצא זה בספרי הפוסקים ז״ל לפי שלא היה בימיהם וכו׳ (תשו׳ דרכי נועם, או״ח ע). אמנם בשתיית הטוטין דלא שייך בזה חילוק דתות (ר׳ יהודה עייאש, בית יהודה, או״ח ם).—ואמר המשורר: ותתהפך בתוך מעי לראש פתן אכילתי, ואזכר שכנך צמא בקבר עת שתיתי (ר״ש הנגיד, ימסר יוס פרידתי, בן תהלים ב, הברמן, 102).

ב. ״**שְׁתִיָּה** [2], ש״נ, — שם או כנוי לסלע המזבח שבמקדש ירושלים, Altar(stein): משניטל

[1]) [כך כנראה כונת הנקוד, וכן מסרת הפרשנים, אבל אין כל הצרוף שבנגוד בגבורה ולא בשתי(ת יין) עולה יפה, וכנראה משום כך תרגמו השבעים בשתי כלשון בשֶׁת: καὶ οὐκ αἰσχυνθήσονται, ולא יבושו, ואלו ולג׳ כבטוי כללי et non ad luxuriam, ולא למותרות. אבל יותר נראה מה שנאמר במד״ר קהלת לכתוב: בגבורתו ולא בתשישו, מה שמורה על פרוש בשכול, כגון בתש במשמ׳ בתשישות כח, שהוא נגוד מכון אל בגבורה, וצ״ע.]

[2]) [ע״פ הבנה זו של אבן חשתיה, ועי׳ ב. שְׁתִיָּה.]

[3]) [כלו׳: אין מונע אדם מלשתות כמה שירצה, ועי׳ בפרושו של העורך לאיוב ד ב (הנסה).]

[1]) [עי׳ א. שָׁתָה, הערות.]

[2]) [כך הנקוד במשנ׳ מנק׳ ליוורנו, וכן מסרת הדבור כאלו היתה זו א. שְׁתִיָּה. אך למעשה יתכן, שאין כאן בעקר אלא ש״ת (פרטי או כללי) שאבן זו נקראה בו.

ולשון המשנה ושתייה היתה נקראת, וכן הדרשות המובאות, מורות על כך, שלא הובנה המלה

הארון (מבית קדש הקדשים) אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים ושתייה היתה נקראת גבוהה מן הארץ שלש אצבעות ועליה היה (הכהן הגדול) נותן (יומא ה ב, וכעין זה תוספתא שם ג ו). א"ר יוחנן למה נקרא שמה אבן שתייה שממנה הושתת[1] העולם תני ר' חייה ולמה נקרא אבן שתייה שממנה הושתה העולם (ירוש' שם ה ג).—ואמרו פיטנים ומשוררים: אבן שתיה, בית הבחירה, גרן ארנן וכו' (הושענא, אבן שתיה). רביבים לשלמה, שתיה לרוממה, תלויה על בלימה (הושענא, אדם ובהמה). שכן באדם שבינתו נכללה מציון יפעתו שתת אבן שתיתו הנה מטתו (ר' שמעון בן אבון, אהוביך אהבוך, יוצר לשבת הוחמ"ם). בשורי בעין לבי דבירו מעי מפל ואבן שתיה בין אבנים מבלעת (ר"ש הנגיד, לבבי בקרבי, בן תהלים א, הברמן, 84). מכתה טריה לא מצאה רטיה על חמדת נשיה אבן השתיה (ראב"ע, איך קול, איגר, 155). יופי מכלל דבירך ישב יסד שתיות כם ושם השלם מהשתמש בשתי אותיות (ר' מאיר בן יצחק ש"ץ, אמונתך אמתי, זולת לשבת כ"ח).

שָׁתִיל, ש"ז, במקרא רק מ"ר סמי שְׁתִלֵי,—נֶטַע רך, נצר של צמח Reis; pousse; scion: אשתך כגפן פריה בירכתי ביתך בניך כִּשְׁתִלֵי זיתים סביב לשלחנך (תהל' קכח ג).—ואמר ב"ס: סביב לו (לכה"ג) עטרת בנים כשתילי ארזים בלבנון (ב"ס גני' נ יב). — ובתו"מ: שתילי תרומה שנטמאו, שתלן טהרו מלטמא ואסורין מלאכול (תרומ' ט ז). המשלח לחבירו שתילין[2] ועטינין והוצני פשתן מעשרן ודאי (תוספת' מע"ר ג ח).—ובסחמ"א: יבורך צורינו שלא נתיתם דורינו וכו' והשתיל שתילים מעמידים

בלשונם, כנראה משום שלא היתה עברית. ומסתבר למעשה, שאין השתיה או ושתית אלא המלה היונ' ἑστία, uestia, מוקד, מזבח, ששמשה כנוי לכמה מזבחות קדושים ביון (עי' בדגמאות המובאות במלונם של Liddle—Scott), ושאך אחר כך נדרשה בעבר', כדרשות אחרות לרב למלים יוניות בתו"מ, ולפי זה ושתיה או השתיה היא עקר צורת המלה, וצ"ע.]

[1] [נ"א גם כאן: הושתה, ועי' ב. שתה, ב. שָׁתַת.]

[2] [כך אצל צוק"מ; בדפוסים: שתלין.]

אדנים (תהו' רס"י, קבולת קונטרסים, ז:). אבל שתילין קטנים שהעול כובשן ואין עולין לתן בתכל אין להן קרקע (עוחו"ת מכילה כיו).—ואמרו פיטנים ומשוררים: שעורים בוה שעיר בספקד להגבר, שתילמו לנשיאת ראש אותם לחבר (ר"א קליר, קלובה היא, קרוב' שבת שקלים). הורד והושפל מתלו ונעה משתילו כהן עיתה לו (איכה ישבה מבללת, קינ' לט"ב). מטר שתק בעת רדתו פני הגן לאט שוה וכו' ונשא כל שתיל פריו ולא כחש ולא שוה (רמב"ע, סענק ג כ, ברודי, סמב). — ובלשון ימינו בפרט במשמ' נטע רך שבמשתלה העומד לְהִשָּׁתֵל במקום אחר.

***שְׁתִילָה**, ש"נ,—שה"פ מן שָׁתַל, מעשה השותל: (אינו חושש) לא משום כלאים, דאין זו שתילה (רמ"י, שבת נח.). משום הכי אסורין (גדולי טבל) שאין שתילתן מועלת להן להסיר שם פסול מעליהן (הוא, פסח' לד.).

שְׁתַּיִם, עי' שְׁנַיִם.

***שְׁתִימָה**, ש"נ, — שה"פ מן שָׁתַם, פתיחת חבית וכדו': ישראל החשוד (על מכירת יין נסך) שותין ממרתיפו ואין שותין מלגינו, אם היה חשוד על השתימה[1]) אף מרתיפו אסור (תוספת' ע"ז ז טו).

***שַׁתְיָן**, ש"ז, — מי שמרבה לשתות יין ושכר: המזיק יין של חבירו בפורים ר' שתיין משלם תשלומי כפל (מס' פורים, Parody in Jewish Literat., דווידזון, 180). ועוד נתנו לו תשובה אחרת, שיהיה שנה אחת ג' פעמים בכל יום בחביות מלא יין חי, גופו ערום וכו' ושינה שמו וקראו ר' שתיין (שם, 186).

***שְׁתִיקָה**, ש"נ,—שה"פ מן שָׁתַק, Schweigen; silence: כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה (רשב"ג, אבות א יז). סייג לחכמה שתיקה (ר"ע, שם ג יג). שחט בשתיקה וכו' קבל והלך וזרק בשתיקה

---

[1] [כך נכון, ולא כנ"א שבדפוסים: תשתייה.]

וכו׳ זה הוא שקרב המתיר כמצותו (זבחי׳ ב ד). שכל דבר ששתיקתו פטורה (ממעשר ובדו׳) נאמן להחמיר (תוספתי׳ דמאי׳ א ח). שתיקה מקיימת ואין שתיקה מבטלת (שם נדרי׳ ז ח, בבלי נדרי׳ עט.). יפה שתיקה לחכמים קל וחומר לטפשים (ירוש׳ פסחים ט ח, בבלי שם לט., ועוד). ושתיקה כהודאה דמיא (יבמ׳ פז:). שתיקה כהודאה (ב״מ לז:). מה זכירה זכר לה שתיקתה לאחותה בשעה שהיו נותנין לו את לאה היתה יודעת ושותקת (מד״ר ברא׳ עג).—ובסהמ״א: תחלת החכמה שתיקה שניה לה שמיעה שלישית זכרון (רשב״ג, מבחר הפנינים, שער החכמה, 5). ואמרו (לסוקראט) מתי השתיקה טובה מן הדבור? אמר בעת התאוה (ר״י זבארה, ס׳ שעשועים ז, דוידזון, 71). והיה פתיותו נסתר בשתיקתו עד זרק הקיתון, ויפתח ה׳ את פי האתון (ר״י חריזי, תחכי׳ כד, 225). כי קצת החכמה חלק מן השתיקה (מוסר הפילוספ׳ א טז, ועוד). באשר השתיקה תוליד המות הדבור חכמה (עמנו׳, מחבר׳ ג, הברמן, 83).—ובמשמ׳ מחלת השתוק: ומוליד (היין) חלאים רבים כמו הפלג ולקות הפה ועקומו ושתיקה (ר״י זבארה, ס׳ שעשועים א, דוידזון, 10). — ואמר המשורר: וסרה אחרי זאת כל תביעה והיתה בה למשטיני שתיקה (ר״מ הנגיד, ידידותך בתוך לבי, בן תהלים ב, הברמן, 57). אמת כי השתיקה היא יקרה, בבל מדות חמודות היא שקולה (ר״י חריזי, ספר יאמר, תחכי׳ כד, 225).

***שְׁתִיקוּת,** ש״נ, — כמו שתיקה: אומר לה שתיקותיך יפה ליך מדיבוריך (גיט׳ ד ס, תוספתי׳ שם ד ג, ירוש׳ יבמ׳ ו ו, בבלי יבמ׳ סה.)—ובסהמ״א, גם במשמ׳ מנוחה ושקט: ודרך כל תאניות עוברות ושבות בשלום בשתיקות הים והאניה שירד בה יונה היתה בצרה גדולה (פדר״א י). וכבר ידעת כי השתיקות מדה נחמדה באדם (תקון מדות הנפש לרשב״ג, פרסבורג, לט.).

***שַׁתִּית**[1]**,** ש״נ, — כמו קָלִי, גרגרי תבואה קלויים: ושוין שבוחשין את השתית[1]) בשבת ושותים זיתום המצרי, והאמרת אין גובלין ל״ק הא בעבה הא ברכה, וה״מ הוא דמשני היכי משני א״ר יוסף בחול נותן את החומץ ואח״כ נותן את השתית, בשבת נותן את השתית ואח״כ נותן את החומץ (שבת קנו., ועי׳ ברכי׳ לח.).—ובסהמ״א: אבל תבואה שלא הביאה שליש ואחר כך טחנו אותה טחינה גסה שהרי הוא כחול והיא הנקראת שתית מותר לגבל ממנה בחומץ וכו׳ (רמב״ם, הל׳ שבת כא לג). ותאכילהו עדשים קלופים וכו׳ והשתית הנעשית בסוכר וכו׳ ושמן שקדים והירקות הקרות (ר״מ אלדבי, שבילי אמונה ה א ב). —*ומ״ר שתיתות: והשתיתות כלומר קמח וקלי, כמו פולים וכרסינה וזרעונים ותורמוס (קאנון ד ד ד ב).

***שְׁתִיתָה,** ש״נ, — שה״פ מן שָׁתַת, נזילת נוזלים: תפלה ראויה היא מה שהתפלל קודם שתיתה[2]) (רש״י, ברכי׳ כג.). דם הקזה, בתחלה שחור ואח״כ יוצא אדום ושתיהן בשתיתה בלא קילוח ברחוק וכו׳ (הוא, כריתי׳ כב.). והמקשה היה סבור דמתני׳ איירי בכל ענין בין בשתיתה בין בזנוק (תוספות ד״ה האשה, נדה כט:). ופעמים יצא וכו׳ אם יגיע אל הוריד דם רב נקי או אל השריין דם צהוב עם הזלה ושתיתה (קאנון ד ד ג א).

***שָׁתַךְ,** פֹּעל מספק בצורתו, בתו״מ בעבר׳ רק בינ׳ משתכין, משותכין, במשמ׳ לא ברורה: ואמר רבי אמי מאי דכתיב אם ישך הנחש בלוא לחש ואין יתרון לבעל הלשון, אם ראית דור שהשמים משותכין[3]) עליו כנחשת מלהוריד טל ומטר בשביל לוחשי לחישות שאין באותו הדור (תעני׳ ח.).

---

[1]) [מלה שאולה מן שתיתא בארמ׳ שבתו״מ, שעקרה שַׁחְתִּיתָא, כבסור׳, כתרג׳ של קלי; יש שרואים בזה צורת שפע׳ מן חתת (עי׳ במלונו הסורי של ברוקלמן), ואינו מסתבר.]

[1]) [בברכי׳ לח.: חשתות.]

[2]) [על הבריתא שם: ת״ר היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו וכו׳.]

[3]) [כך נסחת הערוך, וכן מלטר בהוצאתו, ובחלק מן הדפוסים משתכין, ובכ״י מינכן ב: רקיע

שתל, ממנו משתלה, שתיל, שתילה, שתל.

שָׁתַל, פ״י, שתלתי, שתול, שתולה, שתולים, אשתלנו, — נטע שתיל, pflanzen; to plant; planter: ברוך הגבר אשר יבטח ביי׳ וכו׳ והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו וכו׳ (ירמ׳ יז ז—ח). אל מים רבים היא (הגפן) שתולה (יחזק׳ יז ח). ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי מראש ינקותיו רך אקטף ושתלתי אני על הר גבה ותלול, בהר מרום ישראל אשתלנו וכו׳ (שם שם כב—כג). אמך כגפן בדמך על מים שתולה פריה וענפה היתה ממים רבים (שם יט י). אפרים כאשר ראיתי לצור[1]) שתולה בנוה (הושע ט יג). והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו (תהל׳ א ג). שתולים בבית יי׳ בחצרות אלהינו יפריחו (שם צב יד).—ובתו״מ: שתילי תרומה שנטמאו, שתלן טהרו מלטמא ואסורין מלאכול וכו׳ (תרומ׳ ט ז). שרשי המנתא והפיגם וירקות שדה וירקות גנה שעקרן לשתלן וכו׳ הרי אלו מיטמאין וכו׳ (עוקצ׳ א ג). בצל שעקרו ושתלו מכיון שהשחיר מתעשר לפי כולו (ר׳ יוסי בשם ר׳ יוחנן, ירוש׳ שביע׳ ו ג). שלתיאל ששתלו אל (קהס׳ לז:). היה המלך מחזיר ורואה אי זו נטיעה יפה בעולם והיה עוקרה ומביאה ושותלה בתוך אותו הפרדס וכו׳ (מד״ר שה״ש ו, דודי ירד; שם קהלת ה, מפוקה מנת העובד).—ובהשאלה: ראה הקב״ה שצדיקים מועטין עמד ושתלן בכל דור ודור (ר׳ חייא בר אבא א״ר יוחנן, יומא לח:).—ובסהמ״א, גם בהשאלה, כמו נטע בלב: עד שנתקבצו אליו (לאברהם) אלפים ורבבות וכו׳ ושתל בלבם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו וכו׳ וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן (רמב״ם, הל׳ עכו״ם א ג).—ואמרו פיטנים ומשוררים: אוי נעקר בחם עקר תבונה ויבשו האשלים השתולות (רמב״ן, תפלה אל, ביאליק-רבניצקי א, 75). בצאצאים תברכו נעימים בבית האל שתולים כברושים (ר׳ יצחק בן גיאת, יקר כוס, סעה״ם, 16). טהרת לבוש תפארתכם ציציות אשר לארבע פאות שתולים (רי״ל בר לאונן, את קולך שמעתי, אוסרוס).

—נפעי, **נִשְׁתַּל,**—ששתלו אותו: שלתיאל, ששתלו אל שלא כדרך הנשתלין, גמירי שאין האשה מתעברת מעומד והיא נתעברה מעומד (קהס׳ לז:). ישראל אמרו מה דוד סבר שתשתל מלכותו על בנה של בת שבע (מדרש תהל׳ ד ג, בובר, 40).—ובסהמ״א: שתול, נעקר מכאן וחזר ונשתל במקום אחר, נטוע, מעיקרו ולא זז משם לעולם (רש״י, ע״ז יט.). קהלת הקדש אשר בכפתיד׳גאן נשתלה (אגרות ר׳ שמואל בן עלי ובני דורו, ש. אסף, תרביץ א ג, 57).

—הפעי, **הִשְׁתִּיל,** — בעקר השתיל שתילים, שלח את שתיליו, לכאן ולכאן, התפשט: כשם ששרשיו של אילן משתילים[1]) לכל מקום כך דברי תורה נכנסים ומשתילים[1]) בכל הגוף (פסיק׳ רב׳ ג, ביוס הסמיכי, איש שלום, ח:).—ובסהמ״א: יבורך צורינו שלא נתיתם דורינו וכו׳ והשתיל שתילים מעמידים אדנים וכו׳ (מסו׳ רמ״י, קבולת קונטרי, ז:).

שמשתכת, ובדפוס פזרו: דור שמשתכין שמשותן, ועי׳ ד״ס.

הפעל בא גם בארמ׳ בשבת קכ: (שכן תופרי יריעות חופרין גומא להצניע בה מחטיהן, אביי אמר כיון דמשתכי לא עבדי הכי), וכן בב״מ כו. (אטו אמרויים מצנעי ישראל לא מצנעי לא צריכא דשתיך — נ״א דאשתיך — טפי), ובב״ב יט. (היינו טעמא דלא קתני — להטמין בין — סלעים משום דמשתכי לה לקדרה), ואין ספק שהוא שאול בעבר׳ מארמ׳; ועל פי מקום יחידי זה שבעבר׳ קשה להכריע, אם לפנינו צורה עברית ממש או ארמית שבתוך העבר׳, אף בסבטא כגון משתכין.

ואשר לצורות הארמיות אפשר לראותן אף באתפ׳ מן שוך או שכך. ואף על פי שבכל מקום הכונה לקלקול (עי׳ תוספות, נגד רש״י בתענ׳ ח.), אין קלקול זה דוקא חלודה (שאין מקום לה לגבי קדרה), ולפי הענין אולי הכונה לדבר קשה או נדבק יחד, מלהוריד טל וממטר, וצ״ע. ועי׳ גם קהה, הערות.]

[1]) [עי׳ עמ׳ 6438, הערה 3, וכעת בדברי העורך ב„לשוננו״ ב, 88 וכו׳.]

[1]) [במד״ר במד׳ יד: משתרשים.]

—ואמר הפיטן: הטביע אדני נשי הדום וכם המנטל וכו' השתיל שתילי עדן ברווי ענינת טל (כ"א קליר, אאגרה, תפלי טל).

—הפעי, *הָשְׁתַּל, — כמו נשתל: וזרע צדיקים נמלט (משלי יא כא), זרע שהוא מושתל[1]) מן שני צדיקים נמלט (ירוש' גבי' סנהד' ו, 260). שאלתיאל בנו, שמנו הושתלה מלכות בית דוד (מד"ר ויקר' י, פס פה"ם ח, סימני כמותם).

—פעי, *שֻׁתַּל, — כמו נִפְעַ': ובי נפתולי אלהים נִפתלתי, כי בבית המדרש שֻׁתלתי, תתראי לי בערמה בבגדי חפש ורקמה (יוסף ידידיה קרמי, ארץ ארץ, מנחר הפירה סעברים באיטלי, פירמן, רסה).

*שֶׁתֶל, ש"ז, — כמו שָׁתִיל, בתו"מ רק מ"כ שתלים, שתלי: העוקר שתלים מתוך שלו ונטע לתוך שלו פטור (מעשר' ה א). שיתלי בצלים עד שלש שנים אסורין (כי כתן נכי' יוסף, תוספתי תרומ' ה ס). מביאין שתלים וקרוסנין מחוצה לארץ לארץ וכו' (פס שביע' ד יט). העוקר שתלים[2]) מתוך שלו ליטען בחוצה לארץ וכו' ה"ז חייב (פס מע"כ ג ט). מה בין חטים מה בין שתלים החטים גמר מלאכה שתלים אינן גמר מלאכה (ירוש' מעשר' ה א). — ובסהמ"א: שיצא ממנו (מאברהם) שתלים שתלים ישראלים כהנים ולוים וכו' (מדס"ג, ברא"ש' תולדות פסיס', מרגליות, תכח). — ואמר הפיטן: קיניין ברבתי יירש ארורי, ריק אם אפנה ועירירי, שם צדק יש לי, שתל צדק אין לי (ינאי, מה יתרון, קרובי' ברא"ש', זולאי, כד). וישאג שודד וישלוף שנונה לשכל שתלי שבטים הנשענים אחריך (פס, פפט). בטוב רואי עצבותם חבש, נטעם שתל רטוב, טוהר ברקתם גבש בחורב לֶקח טוב (רקע"ג, באמת ונתמים, עבודת יוה"כ, סדור רקע"ג, רפג).

*שַׁתָּל, ש"ז, — שעסקו בשתילת עצים, נוטע: פי' המנהג הידוע השתל נוטל החצי ומי שלא שתל אלא עובד השתילים בכלל השדה בלבד נוטל שליש (מרוך ערך דנק). שתל הנוטע נטיעותיו של בעל הבית והפסיד חייב לשלם (טוחו"מ פו).

שתם[1]), ממנו *שְׁתִימָה, *שָׁתַם, *שֻׁתַּם או *שֻׁתָּם.

שָׁתַם, פ"י, במקרא רק בינ' פָּעוּ', שָׁתוּם, בצרוף שְׁתֻם העין[2]), — גלוי העין: נאם בלעם בנו בעֹר ונאם הגבר שְׁתֻם העין (במד' כד ג, טו). —ובסהמ"א, במליצת הכתוב: והמשל כאור השמש שעוברת על פני שתום העין ולא יוכל לראות פני השמש רק עד שיעבור (יסוד מורא לראב"ע יב, מג). —ואמר המשורר: איך לא יאוּ להביט יפיך הגבר שתם העין (כיה"ל, מה יפית, זמורה ג, 91). מי

[1]) [עי' א. שְׁתַל, עמ' 7025, הערה.]

[2]) [כך בתוספת' שבדפוסים, ואצל צוק"מ (פס ג ס): שותלין.]

[1]) [עי' בהערות שאחר זו.]

[2]) [משמ' הבטוי במקומו שנויה במחלקת, עד שהתלבטו בו אף הקדמונים כעדות תרג' השבעים ὁ ἀληθινὸς ὁρῶν, שכאלו גרסו שֶׁ־תַּמָּה עין (שלו), התוזה אמת, וזאת כונת ת"א: דשפיר חזי, כי מצד הלשון לכאורה קשה להניח, שבא כאן שתם שלא במשמ' סתום העין, כשמוש שָׂתַם (בכתיב זה באיכה ג ח), סתם בכל מקום במקרא, וכן וולג' obturatus, סתום, ואלו מצד הענין נדרשת המשמ' גלוי עינים, וכן הסורי (גליא), וכן מפֹרש בהמשך פס' ד: נֹפל וגלוי עינים; ואף תרוץ שבדרוש הוא בדברי ת"י: ורזיא סתימיא מה דאתכסי מן נבייא הות מתגלי ליה. ואמר ראב"ע בפרושו: שתם העין, אין לו אח רק פירושו כפי מקומו הפך סתום, ויש אומרים כי עין אחת היתה לבלעם, וזה דרך דרש, ע"כ.

ואולם אפשר שיש להבחין בין לשון המקרא בכללו, אשר שתם, סתם, בא בו במשמ' סתם, סגר בלבד, ובין לשונם של משלי בלעם, שהיא אף קרובה ללשון השירה שבס' איוב, וכמוה אולי מתֻרגמת היא מארמ', ובלשון זו בא שתם במשמ' פתח דוקא, כנגוד שבין לשונות קרובות במלים כגון אשכח (= מצא) כנגד שָׁכַח בעבר', אֲבֵי[a]) במשמ' לא אבה בערב', כנגד אָבָה בעבר', ועוד, ומשמ' זו של שָׁתַם היא הבאה אח"כ גם בלשון המשנה. לפי זה שָׁתַם וסתם אחת הן במקורן.

שים לב לכך, כי כמה מן הקדמונים, כגון רסע"ג בתרגומיו, ראו גם השתוםם (מן שמם) כנגזר מן שתם, כמובן בטעות.]

[a]) أَبِن.

יתנני שְׂתֻם עין בנֹער ולא נטה לבבי ואחור לא נסוגתי (ר' יהודה אבן גיאת, מבין עפאים, מער מעיר, 124). עין שתום על כל סתום לו בסתום דרך בתרון (ר"י קמחי, ספר זכרון, 1).—ושתום עין, במשמ' סתום העין [1]: ולבי קטרת תבונה ירקה, שְׂתֻם עין התאוה ועין השכל יפקח (עמנו', מחב' ג, הנרמן, 88). — ובתו"מ: *שָׁתַם, פתח, הסיר את הסתימה, öffnen; ouvrir; to open: עכו"ם שהיה מעביר עם ישראל כדי יין ממקום למקום וכו' אם הודיעו (היהודי) שהוא מפליג, כדי שישתום ויסתום ויגוב (ע"ז ה ג, וכעין זה שם שם ז).—ואמר המשורר: הנני גבר עיניו לראות פשעי דודיו עד לא שתם, אכן כל איש מהם משגה חבי זדון עלי שתם (רמב"ע, מ' הענק ה, נרודי, שקד).

*שְׁתָם או שֶׁתֶם, ש"ז, שלא נתברר כל צרכו בצורתו ובהוראתו [2]: ר"ש בן אלעזר אומר היה שם לגין מלא וקשור בכרעי המטה ואין הגוי יודע בו מותר, א"ל ר' יהודה והלא השתם [3] ניכר בין למעלה בין למטה אלא כדי שיפתח שיגוף ותיגף. המשלח חבית של יין ביד כותי ושל ציר וכו' ביד הגוי אם היה מכיר חותמו ושתמו [4]) מותר ואם לאו אסור, יין אצל הגוי השתם [5] אסור משום יין נסך אבל הציר והמוריים וכו' אם ראה אותן גוי שמנסכן אסורין אם לאו מותרין (תוספתי ע"ז ז יג—יז).— ובסהמ"א: כל ברכות וטובות ונחמות שראו הנביאים

1) [ע"פ הבנה כזו במקרא, עי' בהערה הקודמת.]

2) [המפרשים והמלונאים פרשו כאן פרושים שונים, ע"פ רֹב כלשון שתימה, פתיחה ונקיבה, ואף הפרידו, שלא כענין, בין שתם זה וזה.

לפי כל הענין יש לראות בשתם כאן איזה דבר, שיש בו מתכונת היין (על כן הוא יכול להיות אסור כיין נסך) והוא נכר מחוץ לחבית, ולפי זה כנראה פרוש המלה: מעט יין שנקרש אחר שיצא מן הכלי בצד המגופה.

על כל פנים אין למלה קשר אל הארמ' והסור' אשתיאמא, שהיא האשורי' שַׁתַּמְ, מחסנאי, שומר אסם וכד'.]

3) [נ"א: פשתם.]

4) [נ"א: וסתמו; ושמו.]

5) [נ"א: מהסתם; הסתמם.]

הראשונים וכו' ראו מקצת וכו' באיזה צד ראו כמין שיתמה של חבית [1]) ראו (מדה"ג ברא' עו ה, מרגליות, כמז).

שתן [2]), ממנו *הִשְׁתָּנָה, *מִשְׁתָּנָה [3]), שָׁתַן, *שֶׁתֶן.

שָׁתַן, קל לא נמצא.

—הפעי, הִשְׁתִּין, במקרא רק בינ' בצרוף מַשְׁתִּין בקיר,— ככנוי לתינוק, לילד קטן שאינו יודע נקיון [4]): כה יעשה אלהים וכו' אם אשאיר מכל אשר לו עד אור הבקר מַשְׁתִּין בקיר (ש"א כה כב, וכעין זה שם שם לד). והכרתי וכו' מַשְׁתִּין בקיר עצור ועזוב בישראל (מ"א יד י, וכעין זה שם כא כא, מ"ב ט ח).—ובתו"מ, בכל צורות הפעל, pissen; uriner; to urinate: לא יעמוד אדם (בשבת) ברשות היחיד וישתין ברשות הרבים, ברשות הרבים וישתין ברשות היחיד (עירובי י ה). ד"א אם נותנים לך ממון הרבה אי אתה נכנס לעבודת אלילים שלך ערום ובעל קרי ומשתין בפניה וזו עומדת על פי הכיב וכל העם משתינין לפניה (ע"ז ג ז). ג' דברים מביאין את האדם לידי עניות ואלו הן, המשתין מים בפני מטתו ערום וכו' (פסח קיב:). שאלו תלמידיו את ר' זכאי במה הארכת ימים אמר להם מימי לא השתנתי מים בתוך ד"א של תפלה וכו' (מגי' כז:). משתינין מים בפני רבים ואין שותין מים בפני רבים ומעשה באחד שביקש להשתין מים ולא השתין ונמצא כריסו צבה (בכורי' מד:).—ואמר המשורר: והכסף באולו מכלי איש אזי לא תאמין אשתו לקולו, ויהיה בין

1) [כלו' מה שיוצא מן החבית הסתומה החוצה.]

2) [שרש משני, שנוצר מצורת אפתעל מן שין (עי' שם).]

3) [נוהג במשמ' בית שמוש בדבור.]

4) [כשאר כנויים גסים לתינוקות, ועי' בערכים צאצא, צו, קו וכד', ובטעות חשבו אחרים (עי' רש"י) על כלב, או על הגבר בנגוד לאשה, ואינו מסתבר. ודברי ת"י ידע מדע, לפי רש"י יסודם בדרוש כלשון משית קירות לבו. בסור' בש"א: מתקן באסתא, כנראה כט"ס במק' מתזן ז"א משתין, כי האותיות ז, ק דומות הן בכתב זה, וכן נכון במ"א יד י ועוד: דתאן באסתא.]

בני אדם בשפלותו עדי עליו יהי משתין חתולו (רמ"ע פלקירא, המבקש, יז).

—הפע', ״הִשְׁתִּין, — גוזל שהשתינו אותו: הרע שבשתני החולים כלם הוא הרקיק וכו' ולמטה ממנו וכו' אותו שיושתן רקיק וזך ואחר צאתו מעט יתעצר וכו' שהמשובח שבשתני החולים כשיושתן וכבר נראו בו השמרים המשובחים ויקרא זה הראשון וכו' (פרקי משה לרמב"ם ה, יח:). ואמנם השתנים העבים הנה יושתנו אם בסבת נקוי וכו' (קאנון ג ט ב יג). וראוי שיוקח השתן וכו' ולא תכף שיושתן אלא אחר שינות באשישה וכו' ולא יושתן באשישה שלא רוחצה (שם א ב ג ב).

—נפעי, ״נִשְׁתַּן, — כמו הפע': והשתן אשר יראה בו כחוטים מעורבים קצתם בקצתם יורה שנשתן מיד אחר המשגל (קאנון א ב ג ב).

*שֶׁתֶן, ש"ז, — מי רגלים, שֵׁינִים, Urin; urine: שני נקבים יש באדם אחד מוציא שתן ואחד מוציא שכבת זרע ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום (ת"כ, בכורי מז:). — ובסהמ"א: ואמר אחד מן החכמים אני תמיה ממי שעבר במעבר השתן והדם פעמים היאך יתגאה ויגבה לבו (ר"י א"ת, מו"ה, הכניעה ה). והטבע היא העושה כל מה שצריך בגופות בעלי חיים וכו' כשישלשל ממנו החלטים שהם סבת חליותו או בזיעה או בשתנו או בהילוך המעיים (רמ"ע פלקירא, המבקש, לד). — ״ובלי השתן: והמבקש להשיג השכל בכחות הגויה דומה לשותה בכלי השתן ומשתין בכלי השתיה (עמנו', מחב' י, הברמן, 296). כי (חזגג) בעשותו הכוסות קטנים השמנו והלאנו וכו' ולו עשאם בכלי השתן אז טוב לנו (הוא, שם כה, שם, 700). — ״ועצירת השתן וכדו': הנזק הראשון עצירת השתן השני איחור השתן (ר' טוביה כץ, מעשה טוביה, בית מדם ד ב, קט:). — ״וענן השתן: וראית את ענן השתן עומד בתוך, דע כי החולי יצא בתוצאות השתן (אסף, 133). ועי' עָנָן, 4599.

שתע [1], ממנו שָׁתַע.

שָׁתַע, פ"ע, תִּשְׁתָּע, נִשְׁתָּעָה, — ירא, פחד, fürchten; craindre; to fear: אל תירא כי עמך אני אל תִּשְׁתָּע כי אני אלהיך אמצתיך אף עזרתיך וכו' (ישעי מא י). הגידו האתיות לאחר ונדעה כי אלהים אתם אף תיטיבו ותרעו ונשתעה ונראה יחדו (שם שם כג) [2]. ועי' א. שָׁעָה, 7341. — ובסהמ"א, במליצת הכתוב: אל תירא אנכי תוהלתך אל תשתע אנכי שומרך (ינאי, אל מירא, קרוב' ברא"ש, זולאי, כז). — ואמר המשורר: אמרר על יחידתי ואשתעה לחותה אשר הרע זמני לה ועוה את נתיבתה (ר"ש הנגיד, אמרר על יחידתי, בן תהלים, אברמסון, 23). חזק ואמץ לבל תשתע לבבי (ר"י הלוי, השירה נחסים, זמורה ג, 319). באו לגן מתים וגעו בעץ דעת ועץ חיים ואל תשתעו (ראב"ע, גבהי שחקים, איגר 52; כהנא ב, 34). — ״וכפ"י, במשמ' הפחיד: בלה בשרי וחיתי ״שתע, ביערים הבאתי בבהמות להתע (ר' יוסף בר שלמה, אודך כי אנפת, יוצר לשבת א חנכה).

*שתף [3], ממנו ״הִשְׁתַּתְּפוּת, *שִׁתּוּף, ״שִׁתּוּפִי, *שֻׁתַּף [4].

שָׁתַף, קל לא נמצא.

---

1) [לא ידעו המדקדקים להכריע, אם יש לגזר את הצורות המובאות בהמשך כהתפ' מן שעה או בקל מן שתע, עד שנתגלה, כתמורת שתע בעבר' ובמשמ' ירא, פחד, ת֗תע באוגרית, וכן, כבעבר' בכתבת הכנענית מקראטפה בקיליקיה (עי' בספר העורך הלשון והספר, א, מהד' ב, 70), שורה ב, 3 וכו': ובמקמם אש בן לפנם נשתעם אש ישתע אדם ללכת דרך, בלו': ובמקומות אשר היו לפנים נשתעים (ז"א יראים) אשר ישתע אדם ללכת דרך.]

2) [על הצרוף להשתעות (צ"ל להשתענות) בתהלתם (צ"ם גני' מד ה) עי' בהערה שבעמ' 7358.]

3) [שרש משני שנוצר בעבר' מן שֻׁתָּף (עי' שם גם שותפות, שותפי), שהיא מלה שאולה מאשור' שותפ. ואמנם לא מן הנמנע הוא, שאין המלה האשור' מצדה אלא מלה שאולה מן תּוֹשָׁב בעבר' ובשמית מערבית בכלל, וצ"ע.]

4) [בימינו נוהג גם שֻׁתְּפָן, שֻׁתְּפָנוּת, שֻׁתְּפָנִי

—פעֵי, *שִׁתֵּף, — שִׁתֵּף דבר בדבר, צרף דבר לדבר וחברם כשותפים זה לזה, ;gesellen; associer to associate: אלולי ששתפו ישראל שמו של הקב"ה בעבודה זרה כלים היו מן העולם וכו' (מכי' משפטים מסכת' דנזיקין יז). שיתף הקב"ה שמו הגדול בישראל וכו' אם מניח אני את ישראל כמות שהם נבלעין הן בין העכו"ם אלא הרי אני משתף שמי הגדול בהם והן חיים (ר"ש בן לקיש, ירוש' תעני' ב ו). בשעה שבא הקב"ה לבראות אדם הראשון וכו' ושיתף בו מדת רחמים ובראו (מד"ר בראש' ח). — *שִׁתֵּף דבר עם רעהו, צרף דבר שלו לשל רעהו ולהפך: וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם (דבר' כז יד) וכו' מלמד ששיתף הקב"ה קולו עמהן (ירוש' סוטה ז ג). ג' הם שברחו מן העבירה ושתף הקב"ה שמו עמהם וכו' (מד"ר ויקר' כג). אמר הקב"ה בשעה שמגעת צרה לישראל והם מבקשין אותי יהיו משתפין כבודי עמהן ומיד אני עונה אותם (מדרש משלי כ א, בובר, פז.). כיון שראה (ישעיהו) את מלאכי השרת מקלסים להקב"ה ולא שיתף קילוסו עמהם התחיל מיצר וכו' ולא היה לי לשתף קילוסי עם קילוסן של מלאכי השרת שאילולי שיתפתי קילוסי עם קילוסם שלהם הייתי חי וקיים לעולם כמותם (פסיק' רב' לג, אנכי אנכי, איש שלום, קנ:). — *ושתף ראובן את לוי עמו, עם עצמו: אמר להן הקב"ה (למשה ואהרן) שתפו הראשים שביניהן עמכם (מד"ר, שמות ז). —ובספה"א: שייחד אלהיו בבטחונו בו במה שהוא חייב לבטוח בו ואל ישתף זולתו עמו (ר"י א"ת, חו"ה, הבטחון ג). —*ושתף עצמו עם הצבור: תפלת הצבור נשמעת תמיד וכו' לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור (רמב"ם, תפלה ח א). — *ושתף את הבורא[1]), ועם הבורא, האמין ברבוי אלים וכדו': אך מפסידות היחוד בלב שלם הרבה מהם לשתף[2]) הבורא והוא על כמה פנים (ר"י א"ת, חו"ה, היחוד י). ושמונו משתפים (את הטבע) עם הבורא באמרנו הטבע חכם פועל (הוא, כוזרי א עו). — *ושתף ראובן פעלה עם לוי, עבד כשותף עמו, נוהג בספרות ובדבור.

—פעֻי, *שֻׁתַּף, בחו"מ רק בינ', מְשֻׁתָּף, — שבני אדם מחזיקים בו בשותפות, שיך לשותפים, ;gemeinsam commun; — on: וישמעו הכנעני וכל ישבי הארץ וכו' (יהושע ז ט) ומה תעשה לשמך הגדול שהוא משותף בנו (ירוש' תעני' ב ו). —ובספה"א, בכל צורות הפעל, גם במשמ' שהשתתפו בו: ויתחלקו הכחות הנפשיות אל שלשה חלקים והם מה שישותף[1]) בו החי עם הצמח והוא הכח הצמחי (ר"י א"ת, כוזרי ה יב). חצרות הכפרים שכל אחד ואחד בונה לו בית ונמצאת החצר שבין שני הבתים משותפת לכל בני הבתים (רמב"ם, שכנים ב א). — *ודברים משתפים, במשמ' שיש צד שוה ביניהם: ואלו התבניות יש להם אורך ורוחב וכו' והם משותפין מהם והנפרדין שאין בינו ובין חבירו שתוף כלל (ר"י עקנין, פי' אבות ג כא, 102). — *ושם מְשֻׁתָּף, ולשון משתף, בעל כמה משמעיות, ;mehrdeutig; équivoque ambiguous: ויהיה מים לשון משותף נאמר על הצורה ועל המים ממש ועל ענינים אחרים (ראב"ח הנשיא, הגיון הנפש א, ג:). השם דבור מהסכמת הקדמונים הוא שם משותף יפול על ג' ענינים (מלות ההגיון יד). והמשותפים הם השמות המורים על העניינים יותר מאחד (רש"ע פלקירה, ראשית חכמה, 24). — *ומאמר משתף, ודבור משתף, במשמ' זו: כי המאמרים הסתמיים והדבורים המשותפים נאותים לדברים מסופקים וכו' וכן אמרו הם (אנשי יבש גלעד) לעמונים מחר נצא אליכם וגו' והוא מאמר משותף, ישראל היו מכוונים לצאת להלחם בם והעמונים חשבו שיצאו להשתעבד אליהם (ר"י אברבנאל, ש"א יא). — ואמרו פיטנים ומשוררים: שֻׁתְּפוּ חמש המכות ביום זה ערובות והֻקבע עלי למבוכות (ליאונטי דר אנגרס, אגנים נמר, מבחר השירה העברי' באיטלי', שירמן, ענ). ידעי כי לבנה שם משתף לירח ואל עפרה לבנה (עמנו', מחב' יז, הברמן, 462).

במשמ' communist(e); —ic; —ism (חדושו של העורך במלון הגרמני־עברי של לור־טורטשינר).]

[1]) [ע"פ הערב' אַשְׁרַךְ a).]

[2]) [נ"א: לשתף עם.]

a) اشرك.

[1]) [בכתה' הירשפלד: מה שהשתתף.]

— התפ', *השתתף, נשתתף, — נעשה שותף לזולתו בקנין, ברכוש, ובפעלה, sich beteiligen; participer; to participate: האחין שחלקו נותנין ב' פאות, חזרו ונשתתפו נותנין פאה אחת (פאה ג ה). שנים שקבלו שדה באריסות או שירשו או שנשתתפו יכול הוא לומר טול אתה חטים שבמקום פלוני ואני חטים שבמקום פלוני וכו' (דמאי ו ח). — *והשתתף עמו: השוחט לכהן ולעכומ"ז פטור מן המתנות והמשתתף עמהם צריך שירשום (חול' י ג).—*והשתתף לו: הלוקח עובר חמורו של נכרי וכו' והמשתתף לו והמקבל ממנו וכו' פטור מן הבכורה (בכור' א א, וכעין זה שם ב א). — *והשתתף או השתתפו בדבר, לגבי דיני ערובי חצרות וכו': הדמאי מערבין בו ומשתתפין בו ומברכים עליו וכו' (דמאי א ד). בכל מערבין ומשתתפין חוץ מן המים ומן המלח (ערוב' ג א). חמש חצרות פתוחות זו לזו ופתוחות למבוי עירבו בחצרות ולא נשתתפו במבוי מותרין בחצרות ואסורין במבוי ואם נשתתפו במבוי מותרים כאן וכאן (שם ו ח). כיצד משתתפין במבוי מניח את התבית ואומר הרי זו לכל בני מבוי ומזכה להן על ידי בנו ובתו הגדולים וכו' (שם ז ו). אין משתתפין לא באוצר ולא במבוי אלא אם כן ייחד לו מקום (תוספת' ט ה).—*והשתתף עם זולתו בפעלה: כיון שבא (אשור) ונשתתף עמהן בחורבן ביהמ"ק א"ל הקב"ה אתמול אפרות עכשיו ביצה וכו' (מד"ר ברא' לז). כולכם הייתם שותפין במכירתו של יוסף אבל בנימין שלא נשתתף במכירתו של יוסף ההר חמד אלהים לשבתו (שם שם לט). ולא רצו הנשים ומיחו בבעליהן וכו' והנשים לא נשתתפו עמהן במעשה העגל (שם במד' כא).—*ונשתתף לזולתו, הצטרף אליו: ויאספו אליו כל בני לוי (שמות לב כו) אמר הקב"ה הם נשתתפו לי אף אני אשתתף להם למנותם בכבודי ובעצמי (מד"ר במד' ד).—*והשתתף בדבר לפני, כנ"ל, ובלשון של כבוד: והדברים עתיקים זה דוד ושלמה שנשתתפו לפני הקב"ה בבנין בית המקדש (רי אליגו, שם רות ג).—ובספה"א: ושומעין בבית הועד בת קול שמשתתפת עמהם בתפלה (מגלת אביסר, JQR, אפריל 1902). שהעלגים מן האומות המשתתפין לישראל היו משבשין לשון נזיר על צד שנויי לשונם (רמב"ם, נזיר א א). וישתתף עמו (עם העני) כדי להחזיק בידו שלא ימוט ויצטרך לבריות וכו' (ר"י אלנקאוה, מנוה"מ א, 83). — **והשתתף דבר עם דבר וכדו', היו ביניהם צדדים שוים: ושאיננו (האל) משתתף עם דבר ואיננו דומה לדבר (ר"י א"ת, חו"ה, הקדמה). אבל הכניעה היא אשר תהיה אחר רוממות הנפש והתנשאה מהשתתף עם הבהמות במדותם המגונות (הוא, שם, הכניעה ג). והוא האדם תשלם וכו' לא מצד שהוא גוף כי הוא משתתף בזה עם הצמח ולא מצד שהוא חי כי הוא משתתף בזה עם הבהמות (הוא, הכוזרי ד ג). כי הוא (האל) מבחר כל הברואים שמצאנו אותו משתתף עם המלאכים בדיבור ובשכל (תקון מדות הנפש לרשב"ג ח). ואם השתתפו (המשפטים) במין אחד מן השתוף עד שיתחיב מהם יחד משפט אחר אז יקרא הקש (מלות הגיון ו). — **ושם משתתף, ודבור משתתף, כמו משתף: שהאל ית' ויתעלה וכו' דבר אליו (אל אברהם) בדבור משתתף לשני ענינים (ר"י א"ת, הקדמה לריב"ג ה, 18). כי כבר ידע כל עברי כי שם אלהים משתתף לה' ולמלאכים ולשופטים מנהיגי המדינות (ר"מ א"ת, מו"נ א ב). — **והשתתף בצערו של חברו: ושם אצלו למרן תם וישר וירא אלהים הוא משתתף בצערי ומליץ טוב בשפה רפה (סיד"א, מעגל טוב השלם, 19).

*שֻׁתָּף, עי' שותף.

שתק [1]), ממנו **שָׁתוּק, *שְׁתוּקוּת, *שְׁתוּקִי, *שְׁתִיקָה, *שְׁתִיקוּת, שֶׁתֶק, **שָׁתָק, **שַׁתְקָן, **שַׁתְקָנוּת [2]).

שָׁתַק, פ"ע, יִשְׁתֹּק, יִשְׁתְּקוּ, — החריש, דמם, verstummen, ruhen; se taire, s'arrêter; to become silent, to rest: ובאין נרגן יִשְׁתֹּק מדון (משלי כו כ). — ושתק הים, הגל וכדו': מה נעשה לך וְיִשְׁתֹּק הים מעלינו וכו' שאוני והטילני אל הים וְיִשְׁתֹּק הים מעליכם (יונה א יא—יב). וישמחו כי ישתקו (הגלים) וינחם אל מחוז חפצם (תהל' קז ל). —ובתו"מ, בפרט לשתיקת האדם או האל מדבור

[1]) [גם בארמ' ובסור' בא שתק באותה משמ', ואולי השרש שאול בעברי מארמ'. יתכן שיש כאן חקוי לקול כבית האש, כרגמת (פ)שת בשפות אחרות.]

[2]) [בדבור נוהגות גם צורות כגון השתקה, השתתקות, שאינן במקורות.]

אמרו לפני ר"ע אומר היה ר"א עור שסכו בשמן של שביעית ידלק אמר להם שתוקו וכו', האוכל פת כותים כאוכל בשר חזיר אמר להם שתוקו (שביעי׳ ח ט–י). שתק ר' טרפון וקפץ ר"ע א"ל בני כך אני דורש וכו' (ספרי במד׳ קיח). לזה נאה לקרות גבור שהוא רואה חורבן ביתו ושותק (ירוש׳ ברכ׳ ז ד). הנושא אשה ולא מצא לה בתולים וכו' בשותקת, ואפילו תימר במדברת באומרת מצא ואיבד (שם כתוב׳ א ו). ויהס כלב את העם (במד׳ יג ל) עמד לו על הספסל והיה משתקן ואומר הס והם שותקין לשמוע ממנו (מד"ר במד׳ טז).—*ושתק לפ׳: שתיקה ששתק (לוט) לאברהם (שם ברא׳ נא). — ובספה"א: לומר לעדים בסתר וכו' אני מערער ומה ששתקתי למה שכתבה וכו' שאם אני מוחה לא ימכור לי (רש"י, כתוב׳ קט:).—°ושתק מן הדבר: ומנה מחצה ודילג מחצה, טוב לו לישתוק משתיהם (קדוש רש"י קעד). ואבותינו אז בימי משה כשתפשו גלעד שתקו אז מלקחת אותה (המיוחס לרש"י, דהי"ב יח ב). אין טומאת משא במת וכו' ויראה לי ששתק ממנה הכתוב כדרך ששתק מאיסור הבת (רמב"ם, טומאת מת א ב). — °ושתק על דבר: מי ששמע דבר שאינו כרצונו ושותק עליו (מבחר הפנינים לרשב"ג, 20). — ואמר המשורר: מה אעיד ומה אדמה, ללבי אשר יהמה, וישתק משאגותיו (מנחם בן סרוק, שמע נא, שער השיר, 2). גבר אשר חרף לך ותחריש מגמלו רבים יתרפוהו ויהודון לך שַׁתְקָךְ לו (ר"ש הנגיד, בן משלי, אברמסון. 88).

—וביני׳ פעו׳, *שָׁתוּק,—כמו שׁוֹתֵק, בתו"מ בעקר בצרופים כגון שְׁתוּק ממזורות[1], שתוק חלל וכדו׳: איזוהי אלמנת עיסה כל שאין בה לא שתוק ממזורות ולא שתוק נתינות ולא שתוק עבדי מלכים ולא שתוק חלל וקאמר ליה ר"מ וכו' אבל ממזר וצווח חלל ושותק פסול (כתוב׳ יד:). שתוק ממזר כשר, שתוק חלל פסול (שם).—ובספה"א, גם במשמ׳ חולה במחלת השִׁתוּק: האבר כשימות עד שלא ירגיש אם תעקצהו וכו' אז ישוב שתוק ואז ראוי שתמהר לחתכו (פרקי משה להרמב"ם טו, לה.). —ובלשון הכשוף, °מים שתוקים: ותקח מים שתוקים בכלי חרס ותשים בתוך חמים שמן זית זך (דרך ישרה, שער השורה, לא:). ועי׳ מַיִם, 2970.

—פעו׳, *שִׁתֵּק, — עשה שישתק, zum Schweigen bringen; faire taire; to reduce to silence: האומר וכו' על קן צפור יגיעו רחמיך וכו' משתקין אותו, המכנה בעריות וכו' משתקין אותו בנזיפה (מגי׳ ד ט, וכעין זה ברכ׳ ה ג). מעשה בתלמיד אחד מתלמידי ב"ה שסמך על העולה בעזרה מצאו תלמיד אחד מתלמידי ב"ש א"ל מה זו סמיכה א"ל מה זו שתיקה שיתקו בגערה (תוספת׳ חגי׳ ב יב). חולה שמת לו מת וכו' ואין מקרעין בפניו ומשתקין את הנשים מפניו (ת"כ, מו"ק כו:). דמיתיך רעיתי וכו' אמר להם הקב"ה (לישראל) מה אתם סבורים שאין בי כח לפדותכם דומו, דמיתיך שתקתיך (מד"ר שה"ש, לסוסתי). נמשל כבהמות נדמו (תהל׳ מט יג, כא) אין נדמה אלא שתיקה שיתקתים מפניך (שם קהלת י, גם במדעך). שמש בגבעון דום (יהושע י יב) בקש יהושע לשתק את החמה וכו' למה אמר דום שכל שעה שהוא הולך הוא מקלס להקב"ה וכו' לכך אמר לו יהושע שישתוק (תנחו׳ בובר, אחרי יד).—ובספה"א: ויאמר הס, אמר עגלון שתקו את הכל מעלי (רש"י, שופטי ג יט). שני כהנים שנתערבו ולדותיהם וכו' בד"א בזמן שהן באין מכח נישואין אבל בזונות גזרו חכמים שמשתקין אותו מדין כהונה כלל (רמב"ם, איסורי ביאה כ יט).—ואמר הפיטן: ושמע קול שאון מעיר בחמה שפוכה לשתק (ר"א קליר, הטה אלהי, קינ׳ לת"ב). זכרון ספר נדברים להכתב ולהחתם, האמת אתם לשתק חולק ולסתם (ר׳ מנחם בר׳ מכיר, אור זרוע, יוצר לשבת הפסקה א).

—פעו׳, *שֻׁתַּק, ביחוד בינ׳ מְשֻׁתָּק, — הסובל בשתוק בלשונו ואינו יכול לדבר, נטול דבור: היה חולה או משותק אמרו לו היכן מעשר שיני שלך הראן באצבעו כך וכך הן וכו' בודקין אותו שלשה פעמים וכו' (תוספתא מע"ש ה ס, וכעין זה שם גיט׳ ז א). — ובספה"א, גם במשמ׳ ששתקו אותו בדברים: משמים משתומם, אדם משותק מלדבר (רש"י, יחזק׳ ג יח). ולבסוף הייתם משותקים ומנוצחים לפניו (סוף, איוב מב ז). שומם, לשון אלם ומשותק (סוף, דני׳ ח יג). — °ובמשמ׳ מי שחלה במחלת השתוק ביתר אבריו: ההפרש בין השתוק ותתרדמה שהמשותק בשתוק יאנק וכו' ויכנס פגע בנשימתו והמורדם אינו כן (קאנון ג א ה ט).

[1] [וי"א: מי שקוראים לו ממזר וכו' והוא שותק].

—הִפע', *הִשְׁתִּיק, — כמו פִּע', עשה שישתק: מאי שתוקי אילימא שמשתיקין אותו מנכסי אביו וכו' אלא שמשתיקין אותו מדין כהונה (כתובי יג:). מה עשה הקב"ה הדמים כל העולם והשתיק העליונים והתחתונים וכו' שנאמר (מ"א יח כט) ואין קול ואין עונה ואין קשב (מד"ר שמות כט). א"ל הקב"ה לאברהם יבואו עשרים ושתים אותיות ויעידו בהן בישראל וכו' וכיון שראו כל האותיות שהשתיקן אברהם נתביישו ועמדו בעצמן ולא העידו בישראל (שם איכה, פתיח') [1]. — ובסהמ"א: ועל ידי כן היה בו כח להשתיקם כמו שנאמר ויהס כלב (רש"י, במד' יד כז). וגם בלובלין השתיקוהו (את הרב דלוקאטש) ולא הניחוהו לכנוס לפני המתוועדים (פנקס ועד ארבע ארצות, סנה ה, היילפרין, 61).

—הִתפ', *נִשְׁתַּתֵּק, — פסק מלדבר, שתק לו: צויתי את הים שיקרע ואת השמים שישתתקו לפני משה (מד"ר דברים ה, תיאודור, 35). כשתבא לפתוח בדברי תורה הכל משתתקים לפניך ושומעים דבריך ומהיכן את למד ממשה רבינו וכו' בשעה שבא לפתוח בדברי תורת נשתתקו העליונים והתחתונים והאזינו דבריו (שם דברי י). כדי שיהא לי פתחון פה בפני שרי אומות העולם שעתידין לקטרגם לפני וכו' אותה שעה סניגרון של ישראל משתתק ההיד ובעת ההיא יעמד מיכאל (דני' יב א) וכו' א"ל הקב"ה נשתתקת ואין אתה מלמד סניגוריא על בני חייך שאני מדבר בצדקה ומושיע את בני (שם רות פתיח'). טרכינוס שחיק עצמות ילדה אשתו בליל ט' באב והיו כל ישראל אבלים נשתתק הולד בחנוכה (שם איכה א, על אלה אני בוכיה). —*ובמשמ' נאלם, נעשה אלם מחמת מחלה: נשתתק ואמרו לו נכתוב גט לאשתך והרכין בראשו בודקין אותו שלשה פעמים וכו' (גיטי ז א). היה קורא בתורה ונשתתק, זה שהוא עומד תחתיו יתחיל ממקום שהתחיל הראשון (ירוש' בר"כ ה ג). תיפתר שנדרה בתחילת לילי שבת ונשתתק (הבעל) וחזר לדיבורו (שם נדרי י י). כד"א [1]) בזמן שנשתתק מתוך בוריו אבל אם נשתתק מתוך חוליו דיו פעם אחת (שם גיטי ז א). — ובסהמ"א: וכן אם נשתתק אע"פ שנבדק וכו' והעיד בפנינו בכתב ידו אינו עדות כלל (רמב"ם, עדות ט יא). אילם ששומע ואינו מדבר או מי שנשתתק מקחו וממכרו ומתנותיו קיימין (טוחו"מ רלה).

—נִפע', *נִשְׁתַּק, — כמו הִתפ': שערוריה מיום הושתה עירי שבת משוש ונשתק שירי (ר' שמעון בר יצחק, איך אפס, סליחי מוסי יו"כ).

***שֶׁתֶק,** ש"ז, — כמו שתיקה: אם הדבור בשקל כסף השתק בככר זהב, כל שתק צרי לכל נגע (תוספת למבחר הפנינים, לב, שער השתיקה, הבלמן, קיני הש"ע, רפט).

***שַׁתְקָן,** ש"ז, נק' שַׁתְקָנִית, — שדרכו לשתק, schweigsam ; taciturn(e): שאל לך משפחת שתקנים שסתם בני מריבה הם פסולין וכו' מתוך שהם שתקנים הוחזקו במיוחסים (רש"י, קדוש' עא:). — ואמר הפיטן: צעקתנו שלש עשרה משוב ריקנית, צורחת קול ערב יונה שתקנית (ר' שלמה הבבלי, אורח לדקה, סליח' מנחה יו"כ).

***שַׁתְקָנוּת,** ש"נ, —תכונת השתקן, Schweigsamkeit; taciturnité ; — ity: נוהג בספרות ובדבור.

א. שתת [2]), ממנו א. שָׁתַת.

ב. *שתת [3]), ממנו *מַשְׁתִּית, ב. שָׁתַת.

ג. *שתת [4]), ממנו *שְׁתִיתָה, ג. *שָׁתַת, *שֶׁתֶת.

---

[1]) [במד"ר קהלת סדרא א על וזרת השמש כתוב: תני בשם רבי נתן גלגל חמה יש לו נרתק הה"ד לשמש שם אהל בהם ובריכה של מים לפניו ובשעה שהוא רוצה לצאת הוא משולהבת והקב"ה מתיש כחו במים וכו' אבל לעתיד לבוא הקב"ה מערטלו נ"מ השתקו ומנרתקו ומלהט אותו ברשעים ע"כ, וצ"ל מערטלו מנושתקו ומנרתקו, וכן בב"ר מהד' תיאודור, 46: מערטלו מנושתקו ומלהטו, ועי' בהערות תיאודור שם, ועל נשתק, נשתיק או נושתק במשמ' נרתיק בדברי ב. גיגר אצל קרוים, תוספת הערוך עמ' רפה, ואין כאן מלה עברית.]

---

[1]) [על המשנה שם, המובאה לעיל.]

[2]) [עי' א. שָׁתַת, הערות.]

[3]) [עי' ב. שָׁתַת, הערות.]

[4]) [עי' ג. שָׁתַת, הערות.]

א. **שָׁתַת,** פ"י, כמו שִׁית: שַׁתּוּ[1]) בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ (תה' עג ט). — ובפ"ע, במשמ' יָרַד[2]): כצאן לשאול שַׁתּוּ מות ירעם (תה' מט טו).

ב. ***שָׁתַת,** קל אינו נמצא.

—נפעי, *נִשְׁתַּת, — נוסד: אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתיה היתה נקראת וכו' ר' יוסי אומר ממנה נשתת[3]) העולם (תוספת' יוה"כ ג ו). אבן ירה הקב"ה בים ממנו נשתת העולם (יומא נד:). — ובסהמ"א: שכתבו (חכמינו) בפרשת בראשית בפסוק ותקרא את שמו שת, מלמד שנשתת הכל ונתגלגלה ונשתתה בשת[4]) (ר"מ אלדבי, שבילי אמונה ט). וממנו (מעצם האלהות) נשתת כל חלקי העולם רוחני וגשמי בהדרגה שלימה (ר"י אירירי, שער השמים, מבוא, 17).

—פעי, *שִׁתֵּת, בינ' מְשַׁתֵּת, — יִסֵּד: תושיה, דברים של תוהו שהעולם משותת עליהם (סנהדרין כו:). —ואמר הפיטן: תרגלת ידיד לחעמיד נשייה, תכנת עמודיה מתמגג תושיה וכו' שותת עולם צדקו כנתעורר, שאף מעבר ואחריך נגרר (ר' משולם בן קלונימוס, אסוסח נפלאותיך, עבודת יוה"כ, Elbogen, Stud. 127).

—הפעי, *הִשְׁתִּית, — יסד: כי השתות יהרסון וכו' הצדיקים שהשתיתו עולמך שנאמר וצדיק יסוד עולם וכו' (מדר' משלי יא ג, בובר, מא:)[5].

—הפעי, *הֻשְׁתַּת, הֻשְׁתַּת, — כמו נִפע', נוסד: למה נקרא שמה אבן שתיה, שממנה הושתת העולם (ירוש' יומא ה ג, וכעין זה בבלי שם נד:)[6]). על גוי ועל אדם יחד, על גוי זה דור המבול, ועל אדם זה נח, יחד שממנו הושתת העולם (מד"ר בראש' לו). ויקרא את שמו שת שממנו הושתת העולם (שם במדי' יד). — ואמר הפיטן: ועוד איך אניחך תחת יד מוני, כי עליך השתתו והטבעו ארני (ר' שמואל הכהן, אימתי שמחי, מאורה לשבת ב אחה"פ).

—פעי, *שְׁתֵת,—יִסד, חוק: שכן באדם שכינתו, נכללה מציון יפעתו, שתת אבן שתיתו, הנה מטתו (ר' שמעון בר יצחק, אהוביך אהבוך, יוצר לשבת חוהמ"פ). שתתה עולם בבניניך, מלאה הארץ קניניך עליון שמת מעונך (הוא, שמחה עולם, יוצר ז פסח). שֻׁתת וכבס ובצע ושבת, ששה בשכללו שביעי שבת (אסיפת שלומית, קונט' הפיוט' י). בנה סוכתך והקם הנפולה, יסודותיה לשתת ולבנותה על תלה (ר' יחיאל בן יצחק, בנה סוכתך, מעריב ליל ב סוכות).

ג. ***שָׁתַת,** פ"ע, — נזל, fliessen; couler; to flow: צלוב שדמו שותת ונמצא תחתיו רביעית דם טמא אבל המת שדמו מנטף ונמצא תחתיו רביעית דם טהור ר' יהודה אומר לא כי אלא השותת טהור והמנטף טמא (אהלו' ג ה). הסך שמן טהור ונטמא ירד וטבל ב"ש אומר אף על פי ששותת ויורד טהור (תוספת' עדי' ב ב). היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו המים וחוזר ומתפלל (ת"כ, ברכ' כה:, וכעין זה סוטה מד:). ניקב (הגיד) פסול מפני שהוא שותת נסתם כשר מפני שהוא מוליד (ת"כ, יבמ' עה., חול' מח.). אמר דוד לפני הקב"ה גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעים בשרי לא היה דמי שותת לארץ וכו' (ב"מ נט., סנה' קז.). כאן בשותתת (רעי) כאן במתרזת (חול' לח.). איזהו דם הקזה שהנשמה יוצאה בו כל זמן שמקלח, יצא דם התמצית מפני שהוא שותת (כריתו' כב.). — ושתת(ה) לשון הנחש וכד', הזיל(ה) ארס: אמרו לו לנחש וכו' ומפני מה אתה הולך ולשונך שותת וכו' (מד"ר במדי' יט, שם דברי' ה ועוד). שתו בשמים פיהם וכו' א"ר אלעזר מצינו שהם מהלכים בשמים ולשונם שותתה בארץ (שם קהלת פרק ט, כי גם לא ידע האדם את עתו). — ובסהמ"א: או שהיה דם שותת מחוטמו רוחץ

---

1) [למעשה אין כאן כנראה אלא זרות בנקוד במקי שָׁתוּ מן שִׁית, ועל כן הובא הכתוב גם בערך זה].

2) [מסרת הנקוד אולי הבינה את הפעל במשמ' ג. שָׁתַת כלשון ירידה ונזילה, אבל לפי הענין נראה יותר, שהכונה לצורה מבילה מן שִׁית, שלא כנקוד, ועל כל פנים אין לקבל הצעות תקון רחוקות, כגון יְחַתּוּ.]

3) [נ"א: השתה.]

4) [ועי' חָפַע'.]

5) [עי' גם סנה' כו:.]

6) [וכן במד"ר ויקר' כ, במד' יב.]

כרכו ואינו **חושש** (הלכות פסוקות לתלמידי יהודאי גאון, 22). חמשה דברים יש בדם הקזה שהנשמה יוצא בו הראשון הוי טיפה אדומה ואינו מקלח אלא **שֹׁותת** והשני אח״כ יוצאת טיפה שחורה **ושותתת** (בגמ״ס, בכות׳ כב.). נמצא הדם בפרוזדור (של הרחם) חוץ לנקב הרי טומאתו בספק שמא מן החדר בא או מן העליה **שתת** דרך חלול וכו׳ אם **שתת** מן הרחם לובן או משקה ירוק וכו׳ ה״ז טהור (רמב״ם, איסורי ביאה ה ה-ו). וכשהיו מנסכים ע״ג המזבח וכו׳ היו הנסכים יורדין מן המזבח לרצפה **ושותתים** לבור שהיה כרוי שם (ר״ע מברטנורה, מדות ג א).

ג. *שָׁתַת**,** רק בינ׳ פעׄ׳ מְשֻׁתָּת, — כמו מְשֻׁשֶּׁה, בעל ששה צדדים: והצורות האלה וכו׳ הם על תמונות רבות מהם מחמשות ומהם **משותתות** ומשובעות ולמעלה מהם וכו׳ צלעותן וזויותן שוות, ויש שלא יהיו שוות אבל מתחלפות (רלב״ג סכסיה, חבור המשיחה והתשבורת ב, 76). וכן אלו היה ראש הגולם ותושבתו שטחים מחומשים או **משושתים** וכו׳ והיית יודע מדידת המחומש או **המשותת** אשר הוא תושבתו או ראשו (הלוסה מאכן הגר, 26).